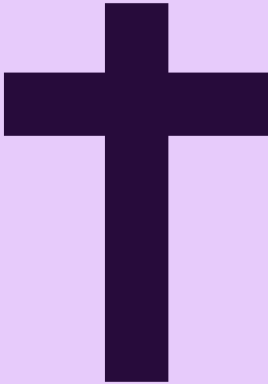

Alacatlalzala Mixtec
New Testament

Mixtec, Alacatlalzala: Alacatlalzala Mixtec New Testament
(New Testament+)

**Alacatzala Mixtec New Testament
Mixtec, Alacatzala: Alacatzala Mixtec New
Testament (New Testament+)**

copyright © 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, Alacatzala

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022

a74bf3f-bd55-5ab9-983e-8d19de48c198

Contents

SAN MATEO	1
SAN MARCOS . . .	90
SAN LUCAS	143
SAN JUAN	238
HECHOS	317
ROMANOS	426
1 CORINTIOS . . .	477
2 CORINTIOS . . .	523
GÁLATAS	552
EFESIOS	570
FILIPENSES	586
COLOSENSES . . .	597
1 TESALONI- CENSES	608
2 TESALONI- CENSES	617
1 TIMOTEO	622
2 TIMOTEO	635
TITO	643
FILEMÓN	649
HEBREOS	652
SANTIAGO	684
1 PEDRO	695
2 PEDRO	707
1 JUAN	714
2 JUAN	726
3 JUAN	728
JUDAS	730
APOCALIPSIS . . .	734

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña nĩtaa taMateo

*Ñayó'o ká'an xa'a naxii
síkuá Jesucristo
(Lc. 3:23-38)*

¹ Yó'o vaxi kivi naxii síkuá Jesucristo; tayó'o kúu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, tayó'o kúu sa'ya ñani síkuá taAbraham na xĩndoo xĩna'á.

² TaAbraham xikuu yivá taIsaac; taIsaac xikuu yivá taJacob; taJacob xikuu yivá taJudá xĩ'in inká nañani ra. ³ TaJudá xikuu yivá taFares xĩ'in taZara, ta si'í ovi tayó'o xĩnaní ñá Tamar. TaFares xikuu yivá taEsrom; taEsrom xikuu yivá taAram. ⁴ TaAram xikuu yivá taAminadab; taAminadab xikuu yivá taNaasón; taNaasón xikuu yivá taSalmón. ⁵ TaSalmón xikuu yivá taBooz, si'í taBooz xĩnaní ñá Rahab. TaBooz xikuu yivá taObed, si'í taObed xĩnaní ñá Rut. TaObed xikuu yivá taIsaí. ⁶ TaIsaí xikuu yivá tarey David ta tayó'o xa'nda chiño noo naIsrael, ta tarey David xikuu yivá taSalomón. Ta si'í taSalomón xikuu ñá naki'in taDavid tá nixi'i yii ñá tanqó, ta xĩnaní Urías.

⁷ TaSalomón xikuu yivá taRoboam; taRoboam xikuu

yivá taAbías; taAbías xikuu yivá taAsa. ⁸ TaAsa xikuu yivá taJosafat; taJosafat xikuu yivá taJoram; taJoram xikuu yivá taUzías. ⁹ TaUzías xikuu yivá taJotam; taJotam xikuu yivá taAcáz; taAcáz xikuu yivá taEzequías. ¹⁰ TaEzequías xikuu yivá taManasés; taManasés xikuu yivá taAmón; taAmón xikuu yivá taJosías. ¹¹ TaJosías xikuu yivá taJeconías xĩ'in inká ñani ra. Xĩndoo nayó'o ñoo Israel ta kivi saá kixaa naño Babilonia ta kixá'á na káni tá'an na xĩ'in naIsrael, ta kündeé naBabilonia noo nayó'o. Ta saá tjin na naIsrael ku'a'an na xĩ'in na ñoo Babilonia.

¹² Ta saá taJeconías xikuu yivá taSalatíel; taSalatíel xikuu yivá taZorobabel. ¹³ TaZorobabel xikuu yivá taAbiud; taAbiud xikuu yivá taEliaquim; taEliaquim xikuu yivá taAzor. ¹⁴ TaAzor xikuu yivá taSadoc; taSadoc xikuu yivá taAquim; taAquim xikuu yivá taEliud. ¹⁵ TaEliud xikuu yivá taEleazar; taEleazar xikuu yivá taMatán; taMatán xikuu yivá taJacob. ¹⁶ TaJacob xikuu yivá taJosé, ta taJosé xikuu yii ñáMaría, ta ñáyó'o xikuu si'í taJesús, ta kúu Cristo.*

¹⁷ Ta saá nija'a uxu komi nave'e ra, na xikuu xii síkuá Jesucristo ña kixá'á

* 1:16 To'on "Cristo" kóni kachí ña: Taq ta ti'vi Ndios ña sakaku ra nivi.

nda kujya xitaku ta Abraham tанда kujya xitaku ta David. Ta tuku nija'a uxu komi nave'e ra, ña kixá'á nda kujya xitaku ta David tанда kujya nañoo Babilonia tiin na na Israel ku'a'an na ñoo Babilonia. Ta nija'a inka uxu komi nave'e ra, ña kixá'á nda kujya kee nañoo Israel nixa'an na ñoo Babilonia tанда kujya kaku Jesucristo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña kaku Jesucristo
(Lc. 2:1-7)

¹⁸ Kivi kaku Jesucristo si'a nixiyo. Ná María ña kuu si'i ra, nixiyo ini ña tonda'a ña xi'in ta José. Ta tayó'o, ta'an ka tonda'a ra xi'in ña, ta kunda'a ini ra ñó'o sa'ya ña, ta on sivi sa'ya ta José kía, chi ña ñó'o kuu ña sa'ya Nima Ndios. ¹⁹ Ta ta José, ta kóni kuu yij ña María, ñii ta va'a ní ini kuu ra, ta ni-xiin ra ndato'on ra xi'in nivi ña ñó'o sa'ya ña María ta sakuka'an ra noo ña. Ta saá chikaa ini ra sandakoo se'é ra ña, ña on koni ndi'i nivi ñayó'o. ²⁰ Tá xani sinj ra sandakoo ra ña, ta ñoo nikisin ta José ta nixani ra ñii ñaangel kee noo Ndios kixi ña noo ra, ta káchí ña saá xi'in ra:

—Tata José, sa'ya ñani síkuá tarey David kuu ún, on kuyi'ví ini ún naki'in ún ña María koo ña xi'in ún, chi sa'ya ña ña kaku, sa'ya Nima Ndios kuu ña. ²¹ Tá kaku ta sa'ya ña, ta chinoo ún

kivi ra kunaní ra Jesús.† Saá kunaní ra, chi ta sakaku nanivi xa'a kuachi na kuu ra —káchí ñaangel xi'in ta José.

²² Ta ndi'i ñayó'o nixiyo, chi saá xini ñó'o kundivi ña nika'an Ndios xi'in ta profeta‡ xina'a, chi ta profeta nita ra si'a:

²³ Naña'a lo'o, ña yij ña ta'an tonda'a ta, ta kee sa'ya ña, ta sakaku ña ñii ta lo'o,

ta kunaní ra Emanuel, káchí to'on Ndios ña nita ta profeta xina'a. Ta kivi “Emanuel” kóni káchí ña saá: Ndios yoo ra xi'in yó.

²⁴ Ta saá nakaxin ini ta José, ta ndakoo ra, ta kisa ndivi ra tá yoo ndi'i ña nika'an ñaangel xi'in ra, ta naki'in va'a ra ña María ndu ña ñási'i ra. ²⁵ Ta ta José xi'in ña María on vása ní-kisin xi'in tá'an na anda kivi kaku sa'ya ña, ta saá ta José chinoo ra kivi ta lo'o kaku yó'o kunaní ra Jesús.

2

Ñayó'o ká'an xa'a nandichí na nákonni kimi kivi kixaa na xito na ta Jesús

¹ Ta Jesús kaku ra ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea, ta ta Herodes xikuu rey ñoo estado Judea. Ta saá kixaa nandichí na nákonni kimi ñoo Jerusalén; nayó'o kixi na chí noo vaxi kana ño'o. ² Ta saá kixá'á na ndaka to'on na nañoo Jerusalén, káchí na si'a:

† 1:21 Kivi “Jesús” kóni káchí ña: Ndios sáka ku ra nivi. ‡ 1:22 Naprofeta kuu nivi na ká'an ndoso to'on Ndios.

—¿Míkíā kaku ɬalo'o ta kuu rey nɔɔ ndó'ó najudío? Chí nɔɔ vaxi kana ño'o xini ndi ñii kimi, ta saá kundaa ini ndi xa kaku ra, ta vitin vaxi ndi yó'o ña kasa to'ó ndi ra —káchí nandíchí.

³ Kivi xini so'o tarey Herodes to'on ña nika'an nandíchí yó'o, ta nindi'i ní ini ra. Ta ñii ki'va saá nindi'i ini nañoo Jerusalén. ⁴ Ta saá tarey Herodes kana ndi'i ra naná'no nɔɔ nasutu, ta kana ra ndi'i na sáná'a ndayí Ndios, ta kixaa ndi'i nayó'o nɔɔ ra. Ta nindaqa to'on ra nayó'o, míkíā kaku Cristo. ⁵ Ta nayó'o ndakuin na, káchí na saá:

—Ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea yó'o kaku ra, chí saá káchí to'on Ndios ña nitaataprofeta xina'á, káchí ña saá:

⁶ Ñoo Belén, ña ndá'vi ndaa estado Judea, kúu ña ñii ñoo ña ndáya'ví ní ka nɔɔ ndi'i ñoo; chí nda ñoo yó'o kixi ta kuiso chiño,

ta kundaa ra nañoo Israel, káchí to'on Ndios ña nitaataprofeta —káchí na ndiso chiño nɔɔ nañoo judío xí'in tarey Herodes.

⁷ Ta saá taHerodes kana se'é ra nandíchí na nákonimi, ta nayó'o kixaa na nɔɔ ra, ta nindaqa to'on ra na, ndá kivi kúu ña nitivi naye'e kimi xini na. Ta saá ndato'on na xí'in ra, ta kundaa ini ra. ⁸ Ta tiví ra na kuā'an na ñoo Belén, ta nika'an ra si'a xí'in na:

—Kuā'an ndó ñoo Belén, ta nandukú ndó míchí yóo ɬalo'o. Tá xini ndó ra, ta saá ndikó tuku ndó yó'o ta ndato'on ndó xí'in i, ta saá yi'i ko'on i kasa to'ó i ra —káchí taHerodes xí'in na.

⁹ Ta kivi ndi'i xini so'o na ña nika'an tarey, ta saá kee na kuā'an na. Ta kimi tí xini na, kuā'an si'na rí nɔɔ na, ta nixaa rí ta xikanóo rí nɔɔ kándú'u ɬalo'o. ¹⁰ Tá xini na xikanóo tikimi yó'o, ta saá kusij ní ini na. ¹¹ Ta niki'vi na ini ve'e, ta xini na ɬalo'o xí'in si'í ra ñaMaría. Ta saá xikuxítí na nɔɔ ɬalo'o, ta kisa to'ó na ra. Ta nakuiná na xaton valí na, ta saní'í na ra ñaoro, xí'in xuxa va'a ña yá'ví ní, xí'in nduta va'a tá támi xa'an naní rá mirra. ¹² Ta Ndios tiví ra xani nɔɔ nandíchí yó'o, ta saá kundaa ini na ña on ndikó na ñoo nɔɔ yóo tarey Herodes. Ta saá ndikó na kuano'o na inká yichí, ta on vása ní-ndikó ka na yichí nɔɔ kixi na.

Ñayó'o ká'an xa'q nave'e taJesús kivi kuā'an na ñoo Egipto

¹³ Tá kee nandíchí na nákonimi kuano'o na, ta ñoo nikisín taJosé ta nixaní ra ñii ñaángel kee nɔɔ Ndios kixi ña nɔɔ ra, ta káchí ña saá xí'in ra:

—Ndakoo ún, ta naki'in ún tikuá'á lo'o xí'in si'í ra, ta kama kee ndó ko'on ndó anda ñoo Egipto, ta kán kundoo ndó anda kivi ka'an i xí'in ún, saá ndikó ndó. Chí

* 2:2 Najudío kúu nasa'ya ñani sikuá taIsrael ta xinaní Jacob xina'á.

tarey Herodes nandukú ra tikuá'á lo'o, chi kóni ra ka'ni ña'á ra —káchí ñaáγγελ xí'in taJosé.

14 Ta xandikon ñoo saá taJosé xí'in ñaMaría ndakoo na, ta naki'in na tikuá'á lo'o, ta kee na kuá'an na anda ñoo Egipto. 15 Ta ñoo yó'o nixiyo na anda kuiya nixi'i tarey Herodes. Saá kundivi to'on Ndios ña nītaa taprofeta xina'á, káchí ña saá: “Kana j sa'ya j vaxi ra ña kee ra ñoo Egipto, ta no'o ra ñoo ra”, káchí to'on Ndios.

*Ñayó'o ká'an xa'a tarey Herodes
kivi xa'nda chiño ra ka'ni na ndí'i naválí*

16 Tá tarey Herodes kundaa ini ra nandíchi na nákoní kímí sandá'ví na ra, ta nīsaá ní ra. Ta saá naká'an ra ña ndato'on na xí'in ra ama kaku talo'o. Ta saá xa'nda chiño ra noo natropa ña ka'ni ndi'i na nataa válí na ovi kuiya ta chí nino na ndoo ñoo Belén xí'in inká na ñoo yatin. Ta saá kuá'a ní naválí nixi'i, kisa natropa. 17 Ta saá kundivi ña nītaa taprofeta Jeremías, káchí ra saá:

18 Xini so'o na xáku ní ña'a ñoo Ramá,
ndeé ní xáku ñá, ta kúchuchú ní ini ñá;
ñáRaquel kúu ñá, xáku ní ñá xa'a sa'ya ñá,
ta on vása xijin ñá kindoo ini ñá ña kuá'a ní nataa válí nixi'i,
káchí to'on Ndios, ña nītaa taJeremías xina'á.

19 Ta nixi'i tarey Herodes, ta taJosé yóo ra ñoo Egipto, ta ñoo nixisin ra ta nixani ra ñii ñaáγγελ kee noo Ndios kixi ña noo ra, ta ndato'on ña xí'in ra:

20 —Ndakoo ún, ta naki'in ún tikuá'á lo'o xí'in sí'i ra, ta no'o ndó ñoo Israel, chi xa nixi'i na kóni ka'ni tikuá'á lo'o —káchí ñaáγγελ xí'in ra, tixin xani kixi noo ra.

21 Ta saá ndakoo taJosé xí'in ñaMaría, ta naki'in na tikuá'á lo'o, ta kuano'o na ñoo Israel. 22 Ta kivi xini so'o taJosé to'on taArquelao sa'ya taHerodes kúu ta nakuiso chiño noo estado Judea, ta nivi'ví ní ra ko'on ra ñoo yó'o. Ta tuku nixani ra ñii ñaáγγελ nika'an ña xí'in ra, ña on ko'on ka ra estado Judea, ta saá k'in ra kuá'an ra inká yichí ña kuá'an estado Galilea. 23 Ta nixaa ra estado yó'o, ta nakani ini ra va'a ka ko'on ra koo ra ñoo Nazaret, ñii ñoo ndikon ndaa estado Galilea. Ta saá kundivi to'on nika'an naprofeta, káchí na saá xa'a ta ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi: “Ñii taño Nazaret kuu ra”, káchí to'on Ndios ña nītaa na xina'á.

3

*Ñayó'o ká'an xa'a taJuan,
ta sákuchu nivi
(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)*

1 Ta saá nīya'a kuá'a ní kuiya, ta kixaa taJuan ta sákuchu nivi, nixaa ra noo yóo yukú yichí estado Judea.

Ta n̄ixaā kūa'á ní n̄ivi x̄ini s̄o'ona ña n̄ika'án ndoso ra x̄i'in na. ² T̄o'on yó'o kúu ña n̄ika'án ra x̄i'in na:

—On vása ke'é k̄a ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó, chí xa yóo yatin ní yich̄i ña xá'nda chiño Ndios kutaku yóo —káchí taJuan x̄i'in na.

³ Xa'a taJuan yó'o n̄itaa taprofeta Isaías x̄ina'á, kach̄i ra saá:

Ta noo yóo yuk̄u yich̄i k̄o'on ra k̄a'án ndoso ra, kach̄i ra saá:

“Ná koo ti'va ini ndó, saá chí yach̄i kixaā m̄i taKá'no noo yóo;

kindaa ndó ña on vá'a sási noo ndó, ta saá va'a kuchiño naki'in ndó ra”, kach̄i ta ta koo yuk̄u yich̄i,

saá káchí t̄o'on Ndios ña n̄itaa taIsaías x̄ina'á.

⁴ Tikoto taJuan kuv̄a'a ña x̄i'in yis̄i tícamello, ta nó'ni ñii ná'ño ñii kit̄i toko ra. Ta x̄ixi ra t̄ika ndíama x̄i'in ñoño t̄yók̄o válí yóo yuk̄u. ⁵ Ta n̄ivi naño Jerusalen, x̄i'in na ndóo ndi'i saá kūa'á k̄a ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea, x̄i'in na ndóo yatin yu'u yuta Jordán vaxi na, ta kixaā na ña kon̄i s̄o'ona t̄o'on ña ká'án ndoso taJuan. ⁶ Ta saá x̄ini s̄o'ona, ta kixá'á na na ná'ma na xa'a kūachi na. Ta taJuan sakuchu ra nayó'o yuta Jordán.

⁷ Ta taJuan x̄ini ra vaxi kūa'á ní naná'no noo najudío, na kúu nafariseo x̄i'in nasaduceo, chí kóni na kuchu na, kasa taJuan. Ta

taJuan n̄ika'án ra t̄o'on yó'o x̄i'in na:

—Ta ndó'ó, ¡sa'ya k̄o xati kúu ndó! ¿Yu kúu na n̄ika'án x̄i'in ndó kuchu ndó, ta saá sakaku x̄i'in m̄i ndó ña on sax̄o'vi Ndios ndó'ó k̄ivi ña vaxi? ⁸ Tá ndixa nandikó ini ndó ta kóni ndó k̄o'on ndó yich̄i Ndios, ta x̄ini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ña va'a ndatán kóni Ndios. ⁹ Saá chí on vá'a kani s̄ini ndó ndí xa'a ña kúu ndó sa'ya ñani síkuá taAbraham, Ndios sakaku ra ndó'ó. Ta ká'án x̄i'in ndó, Ndios kuchiño ra ndasa ra yu'u yó'o n̄ivi na kuu sa'ya ñani síkuá taAbraham. ¹⁰ Ta n̄ivi na on vása kisa ndivi ña kóni Ndios, ndatán yóo yiton tón koon kuj̄i on vá'a nda'a, saá yóo na noo Ndios. Ta Ndios xa yóo ti'va ra x̄i'in yáchá s̄in ña ka'nda ra ndi'i yiton tón on vása koon kuj̄i va'a nda'a, ta ka'nda ra nó, ta taan ra nó k̄oko nó noo x̄ixi ño'o. ¹¹ Ta ȳi'j̄i, sákuchuj̄i ndó'ó x̄i'in takuii, ña kundaa ini n̄ivi ña ndixa nandikó ini ndó. Ta ta ta vaxi sataj̄i kúu ta ndeé k̄a noo ȳi'j̄i. Ta ȳi'j̄i kúu ñii ta kisa chiño kuiti noo ra. Ta tayó'o sakuchu ra ndó'ó x̄i'in m̄i Níma Ndios, ña yóo ndatán yóo ño'o x̄ixi. ¹² Xa yóo ti'va ra kasa nani ra xa'a kūachi n̄ivi, ta ke'é ra x̄i'in n̄ivi ndatán ke'é n̄ivi x̄i'in ndikin trigo ña xa'nda na ta saxixin na ña. Saá chí tayó'o nata'ví ra n̄ivi na va'a noo na on vá'a. Ta taxi va'a ra n̄ivi na va'a ña kundoo na ve'e ra, ta taan ra n̄ivi na on vá'a

noq xixi ño'o, ta nda ñii kivi on nda'va ña —káchí taJuan xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJuan kivi sakuchu ra taJesús
(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)

13 Ta saá kee taJesús estado Galilea, ta kixaa ra noq yoo taJuan yu'u yuta Jordán, ta taJesús ndukú ra noq taJuan ña sakuchu ña'á ra. 14 Ta taJuan ni-xiin ra sakuchu ra taJesús, káchí ra saá xí'in ra:

—On vása xini ñó'ó sakuchu yó'ó. Yó'ó kúu ta xini ñó'ó sakuchu ún yi' va —káchí taJuan xí'in taJesús.

15 Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Va'a ka sakuchu ún yi' vitin, saá chi xini ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ña xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús.

Ta saá ninoo ini taJuan, ta sakuchu ra taJesús. 16 Tá ndi'i sakuchu ña'á ra, ta taJesús keta ra yu'u yuta. Ta nixona ñoyivi nino noq ra, ta xini ra vaxi noo Níma Ndios, ndatán vaxi noo ñii tísata, saá vaxi noo ña, ta xikanoo ña noq ñíndichi ra. 17 Ta nivi na ndoo yu'u yuta xini so'o na to'on Ndios nika'an ra nda ñoyivi nino, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini xini, ta kúsi ní ini xini ra —káchí Ndios xa'a taJesús.

4

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi ñaníma ndiva'a ká'no xito ndoso ña ra

(Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13)

1 Ta saá Níma Ndios nika'an ña xí'in taJesús ko'on ra yuku yichí, chi ñaníma ndiva'a ká'no koto ndoso ña ra, chi kóni ña sandá'vi ña ra.

2 Ta nda lo'o on vása ní-xixi taJesús, chi nixiyo so'on ra ovi siko ndivi xí'in ovi siko ñoo, ta saá xí'i ní ra so'ko. 3 Ta kixaa ñandiva'a ká'no noq taJesús ña koto ndoso ña ra, ta nika'an ña xí'in ra to'on yó'o, káchí ña saá:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta va'a ka'nda chiño ún noq yuu ña ndoo yó'o ná nduu ña sítá va'a —káchí ña xí'in ra.

4 Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in ñaníma ndiva'a:

—To'on Ndios káchí ña saá: “On sivi nina ña xixi nivi kúu ña xini ñó'ó ña kutaku na. Ta xini ñó'ó kandixa va'a na to'on Ndios, ta saá kutaku na”, káchí to'on Ndios —káchí taJesús xí'in ñaníma ndiva'a.

5 Ta saá ñaníma ndiva'a ká'no nika'an ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta nixaa na yita na sini torre ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, 6 ta nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta sakana xí'in mii ún nda nino, chi saá káchí to'on Ndios:

Ndios ti'ví ra ángel ña chin-deé na yó'ó, ta kundaa va'a na yó'ó.

Ta naángel natiin na yó'ó kanóo ún noo nda'a na,

koto nakava ún noo yuu, ta takué'e ún,

káchí to'on Ndios —saá káchí ñandiva'a xí'in taJesús.

⁷ Ta ndakuijn taJesús:

—Saá tuku káchí to'on Ndios: “On vá'a koto ndoso yó Ndios” —káchí taJesús xí'in ñanímā ndiva'a.

⁸ Ta sonḍi'i ñandiva'a ká'no nika'an tuku ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta saá ndaa na ñii yuku síkón ní, ta ñandiva'a saná'a ña ra ndi'i ñoo ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñakuíká ñoyívi.

⁹ Ta saá nika'an ñandiva'a xí'in ra, káchí ña:

—Tá kuxítí ún noo*i* ta kasa to'ó ún yí'i, ta saá taxi*i* ndayí nda'a ún kuu ún taká'no noo ndi'i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñakuíká kómí ña —káchí ñandiva'a xí'in ra.

¹⁰ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ña:

—iKuta'a ún noo*i*, yó'ó, ñanímā ndiva'a ká'no Satanás!, chi káchí to'on Ndios saá: “Ndasaá kuiti Ndios kasa to'ó yó, ta kasa ndivi yó xí'in ra, ta on kasa to'ó yó, ni on kasa ndivi yó xí'in inkā na”, káchí to'on Ndios —saá nika'an taJesús xí'in ñanímā ndiva'a.

¹¹ Ta saá ñandiva'a sandakoo ña ra, ta kee ña kuā'an ña, ta saá kixaa naángel chindeé na taJesús,

taxi na ndi'i ña xini ñó'ó noo ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña kixá'a ra kisa ndivi ra chiño Ndios

(Mr. 1:14-15; Lc. 4:14-15)

¹² Kivi xini so'o taJesús xa'a ña chikaā na taJuan ini ve'e kaa, ta ndikó taJesús kuano'o ra estado Galilea.

¹³ Ta nixaā ra ñoo Nazaret, ta kee tuku ra kuā'an ra koo ra ñoo Capernaum, ña nákaa yatin yu'u mīni, noo yóo yatin ñoo noo ndóo sa'ya ñani síkuá taZabulón xí'in inkā taNeftalí. ¹⁴ Ta saá kundivi ña nika'an taprofeta Isaías kuiya xina'á, ta kachí ra saá:

¹⁵ Noo noo ndóo sa'ya ñani síkuá taZabulón xí'in inkā taNeftalí,

nákaa ña yatin yu'u mīni, inkā yu'u yuta Jordán.

Ta estado Galilea, ta kán ndóo sava nivi na on vása kuu najudío, ni on vása ndikōn na yichi najudío.

¹⁶ Ndatán ndóo na naa ní ini, án na naa ní noo, saá ndóo na, chi on vása táku na noo Ndios.

Ta ñii kivi koni na ñii ño'o ká'no ye'e, ña ye'e ña noo na tанда nímā na, chi Ndios taxi ra ña kundaa ini na ñava'a ña ná kundikōn na yichi ra, ta on ndi'i xa'a na noo ra,

káchí to'on Ndios ña nītaa taIsaías xina'á.

¹⁷ Ta saá kixá'a taJesús ká'an ndoso ra to'on Ndios xí'in nivi, káchí ra saá:

—Ta vitin ɔn vása ke'é ka ndó ña ɔn vá'a, ta nandikó ini ndó, chi xa yóo yatin ní yichí ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra

komí taa na táva tiaká, ña kundikon na sata ra

(Mr. 1:16-20; Lc. 5:1-11)

¹⁸ Tá kuá'an taJesús yu'u m̄ini Galilea, ta x̄ini ra ɔvi taa, ñii ra naní Simón ta inká kivi ra kúu Pedro, ta inká taa naní ra Andrés, ñani taSimón yó'o kúu ra. Ta ɔvi taa yó'o sákana na ñonɔ ini takuií, chi na táva tiaká kúu na. ¹⁹ Ta n̄ika'an taJesús x̄i'in na:

—Na'a ndó kundikon ndó yi'i, ta saná'a i ndó'ó ndasaá nakaya ndó n̄ivi kundikon na yichí Ndios —káchí taJesús x̄i'in na.

²⁰ Ta x̄andikon sandakoo nataa yó'o ñonɔ na, ta x̄ikundikon na kuá'an na sata taJesús.

²¹ Ta taJesús kuá'an ka ra, ta x̄ini ra inká ɔvi taa, taJacobó x̄i'in ñani ra taJuan, sa'ya taZebedeo. Ndóo na ini tón barco x̄i'in yivá na, sánda'a na ñonɔ na. Ta taJesús n̄ika'an ra x̄i'in na:

—Na'a ndó kundikon ndó yi'i.

²² Ta x̄andikon sandakoo nataa yó'o tón barco na, ta sandakoo na yivá na, ta x̄ikundikon na kuá'an na sata taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi saná'a ra kuá'a ní n̄ivi
(Lc. 6:17-19)

²³ Ta saá x̄ika taJesús kuá'an ra ndi'i saá ñoo ndá'vi ndaa estado Galilea, ta saná'a ra n̄ivi ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso ra to'on ñava'a xa'a yichí ña xá'nda chiño Ndios, ta saá sánda'a ra n̄ivi na ndeé ndó'o ndi'i saá noo kue'e. ²⁴ Ta kixá'á n̄ixita ní'no to'on xa'a taJesús ndi'i saá ñoo Siria, ta n̄ivi kuá'an na x̄i'in na ndeé ndó'o ta n̄ixaa na noo yóo ra estado Galilea. Ta na ndeé ndó'o yó'o, sava na kómí nima ndiva'a, sava na x̄i'i yi'i, sava na ɔn kivi kaka, ta taJesús sánda'a ra ndi'i nayó'o. ²⁵ Kuá'a ní n̄ivi na kee estado Galilea, na kee ñii x̄i'ña noo naní Decápolis, na kee ñoo Jerusalén, x̄i'in inká kuá'a ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea, ta na kee inká tá'vi yu'u yuta Jordán, nakutá'an na ta kuá'an na sata taJesús.

5

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi n̄ika'an ndoso ra x̄i'in n̄ivi ñii x̄iki

¹ Ta x̄ini taJesús kixaa kuá'a ní n̄ivi, ta saá ndaa ra ñii x̄iki, ta x̄ikoo ra, ta kixaa nax̄ika x̄i'in ra yatin noo ra ña koni so'o na ña ka'an ra.

To'on yó'o saná'a taJesús xa'a n̄ivi na ní'i ñava'a táxi Ndios nda'a na, ta nákaa ñasii nima na

(Lc. 6:20-23)

² Ta kixá'á taJesús saná'a ra na, káchí ra saá x̄i'in na:

³ —Tá kúu ndó nandá'vi, na kúndaq ini ndí x̄ini ñó'ó

ndó Ndios, ta x̄a'á ñayó'o nákaa ñasij níma ndó, chi kúu ndó ñivi na ndíkõn yichì nõõ xá'nda chiño Ndios.

4 'Tá kúchuchú ini ndó nda xáku ndó x̄a'á ñoyívi yó'o, ta x̄a'á ñayó'o nákaa ñasij níma ndó, chi vaxi ñii kivi Ndios ndasa va'a ra ini ndó.

5 'Tá na ñino ini kúu ndó, ta x̄a'á ñayó'o nákaa ñasij níma ndó, chi vaxi ñii kivi ndi'i ño'õ ñoyívi yó'o kuu ña naki'in ndó, káchí Ndios.

6 'Tá nándukú ndó Ndios, ndatán ñivi na x̄i'í ní soko án na yichì ní takuí nándukú na ña kuxu na, án ña ko'o na, ta x̄a'á ñayó'o nákaa ñasij níma ndó, chi ñii kivi Ndios taxi ra ña kutú ini ndó x̄i'in ñava'a.

7 'Tá kundá'ví ini ndó x̄ini ndó inká ñivi, ta x̄a'á ñayó'o nákaa ñasij níma ndó, chi Ndios kundá'ví ini ra koni ra ndó'ó.

8 'Tá ndino'o ní ini ndó kúu ndó ñivi na va'a nõõ Ndios, ta x̄a'á ñayó'o nákaa ñasij níma ndó, chi vaxi ñii kivi x̄i'in nduchũ nõõ ndó koni ndó Ndios.

9 'Tá ndó'ó kúu na kisa chiño ká'an to'on va'a x̄i'in ñivi ña kundõõ va'a na x̄i'in tá'an na, ta x̄a'á ñayó'o nákaa ñasij níma ndó, chi Ndios naki'in va'a ra ndó'ó chi sa'ya ra kúu ndó.

10 'Tá yóo ñivi na ké'é ñandiva'a x̄i'in ndó chi táku ndó ndatán kóni Ndios, ta x̄a'á ñayó'o nákaa ñasij níma ndó, chi kúu ndó ñivi na ndíkõn yichì nõõ xá'nda chiño Ndios.

11 'Tá yóo ñivi na kándiva'a x̄i'in ndó, ta sáxo'vi na ndó'ó, ta ká'an na ñavatá x̄a'á ndó chi ndíkõn ndó ȳi'í, ta x̄a'á ñayó'o nákaa ñasij níma ndó. 12 Kivi ña kundee ndó nõõ ña xó'vi ndó, ta ná kusij ní ini ndó, chi ká'no ní ñava'a taxi Ndios nda'á ndó ñoyívi ñino. Nanivi na x̄itaku x̄ina'á sáxo'vi ní na naprofeta, ta ñii kiva saá ñivi saxo'vi na ndó'ó vitin, chi ndíkõn ndó ȳi'í —káchí taJesús x̄i'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá x̄ini ñó'ó kutaku ñivi na ndíkõn ña'a

(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)

13 Ta tuku káchí taJesús saá x̄i'in naxíka x̄i'in ra:

—Ndátan yóo ñii yõ'va ña chíkaa yó x̄i'in ña kuxu yó, saá yóo ndó'ó nõõ nanivi ñoyívi yó'o. Tá yóo ñii ña õn vása yõ'va, ta õn kuchiño ka nduva'a ña. Ta õn vása x̄ini ñó'ó ka ñii yó'o, ta va'a ka ná kuítã ña yichì nõõ ya'a ñivi ta kundõõ na ña.

14 'Ndátan yóo ño'õ ña yé'e, saá yóo ndó'ó nõõ ñivi ñoyívi yó'o. Ñii ñoo ña yóo s̄inj yukũ, õn s̄ivi ña yóo se'é kúu ña, ta ndi'i ñivi kuchiño koni na ña. 15 Tá ñivi nátoõn na ño'õ, ta õn vása chíkaa se'é na ña, ta chínóo na ña nõõ síkõn, ta saá náye'e ña nõõ ndi'i ñivi na ndóo ve'e. 16 Ta saá ndó'ó, tá kutaku ndó ndatán kóni Ndios ta naye'e ndó ndatán yóo ño'õ yé'e ñoyívi yó'o, ta saá nanivi koni na ñava'a ké'é ndó, ta kasa ká'no na Yivá

yó Ndios, tã yóo ñoyívi ñino
—káchí tãJesús xí'in na.

*Tõ'on yó'o saná'a tãJesús
xa'q ndayí ñitaa tãMoisés*

17 Ta tuku káchí tãJesús
saá xí'in na:

—On kani ini ndó ndí
yí'í kóni'í sandi'í'í xa'q ndayí
Ndios, ni on kani ini ndó
ndí yí'í kóni'í sandi'í'í xa'q
tõ'on Ndios ña ñitaa napro-
feta xina'á. On sivi xa'q
ñayó'o kúu ña kixaa'í; yí'í
vaxi'í kasa ndivi'í tõ'on ña
ñika'an Ndios. 18 Ndixa
ká'an'í xí'in ndó, ta kivi'í yóo
ka ñoyívi ñino xí'in ñoyívi
yó'o, ta on nondaa nda ñii
letra, ta nda ñii punto ñoo
ndayí tõ'on Ndios ña ñitaa
tãMoisés, ta ndixa kundivi
ndi'í ña. 19 Ta saá tá yóo ñii
taa ta yá'a ndoso ra ñii ndayí
yó'o, vará ña lo'o ní kúu ña,
ta saá tuku saná'a ra inkã
ñivi ña ya'a ndoso na ndayí
yó'o, ta Ndios káchí ra tayó'o
kúu tã lo'o ní ka ñoo ndi'í
inkã na ndikõn yichí Ndios.
Tá yóo ñii taa ta kisa ndivi ra
ndayí yó'o, ta saná'a ra inkã
ñivi ña kasa ndivi na ña, ta
Ndios káchí ra tayó'o kúu tã
ká'no ní ka ñoo ndi'í inkã
na ndikõn yichí ra. 20 Lo'o
ní kisa ndivi nafariseo xí'in
na saná'a ndayí Ndios ña
kóni Ndios. Ta ndó'ó, xini
ñó'ó kasa ndivi va'a ka ndó
ndi'í ña kóni Ndios. Yí'í
ká'an'í xí'in ndó, tá on kasa
ndivi ndó ñayó'o, ta saá on
kuchiño ndó kivi'í ndó ñoo
xá'nda chiño Ndios —káchí
tãJesús.

*Tõ'on yó'o saná'a tãJesús
ña on vá'a saq ini ñivi koni
na inkã ñivi
(Lc. 12:57-59)*

21 Ta tãJesús ñika'an tuku
ra saá xí'in ñivi:

—Xa xini sq'o ndó ña
ñika'an namaestro na saná'a
ndayí Ndios xina'á. Ñika'an
na xí'in naxii síkuá yó, káchí
na saá: “On ka'ni ndó ñivi.
Tá ñii taa xa'ni ra inkã taa,
ta saá xini ñó'ó kq'on ra
ñoo nachiño ña kasa nani
na xa'q kuachi ra”, káchí
namaestro. 22 Ta vitin yí'í
ká'an'í xí'in ndó, tá yóo ñii
taa ta sãq ní ini ra xini ra
ñani ra, ta tã sãq ini yó'o
ndiso ra kuachi ñoo Ndios.
Tá yóo ñii taa kã'an ra tõ'on
ña kãndiva'a ra xí'in ñani
ra, ta tã kã'an tõ'on yó'o
ndiso ra kuachi ñoo nachiño
ná'no. Tá yóo ñii taa kã'an
ra tõ'on ña sátavi chi'ña
ra ñani ra, káchí ra saá:
“Tãkí'ví kúu ún”, ta tayó'o
kúu taa tã kuã'an yichí ñoo
kq'on ra ndaya ñoo xixi ño'o
ndi'í saá kivi'í.

23 Tá kuã'an ndó taxi ndó
ñasókõ ñoo Ndios ve'e ño'o
ká'no, ta ná'ká'an ndó yóo
tañani ndó ta on vá'a kóni
ra xini ra ndó'ó, saá chi
xani sini ra on vá'a ke'é ndó
xí'in ra, 24 ta on taxi ndó
ñasókõ ñoo Ndios, sandakoo
na'á ndó ña, ta kq'on ndó ta
kuaku ndá'ví ndó ñoo tañani
ndó ña nakutá'an va'a ndó
xí'in ra, ta saá ndikó ndó taxi
ndó ñasókõ ñoo Ndios.

25 Tá ñii ñivi kóni na
taxi na kuachi xa'q ndó ñoo
nachiño, tá tã'an ka xaã ndó
ve'e chiño, ta kama ndukú

ndeé ndó kasa nani ndó kuachi xí'in na. Saá chi tá on kasa nani ndó kuachi xí'in na, ta yiyo nataxi na ndó'ó nda'a tajuez. Ta tajuez nataxi ra ndó'ó nda'a tapolicía, ta ko'on ndó ve'e kaa. ²⁶ Ndixa ká'anj xí'in ndó, on kee yachi ndó ve'e kaa chi on tava na ndó'ó andá ná cha'vi ndó ndi'i sivi ún ña níká ndó —káchí tajesus xí'in ñivi.

Tq'on yó'o saná'a tajesus xq'a kuachi
 ña kí'vi tqa xí'in ña'a ñá on sivi kúu ñásí'í ra

²⁷ Ta tuku káchí tajesus saá xí'in na:

—Xa xinj so'o ndó ña nika'an namaestro na saná'a ndayí Ndios xina'á, káchí na saá: “On vá'a kusun ñii tqa xí'in ñii ña'a ñá on sivi kúu ñásí'í ra”, káchí namaestro. ²⁸ Ta yij ká'anj xí'in ndó, tá ñii tqa xíto ra ñii ña'a ta kóni ra kusun ra xí'in ñá, ta tayó'o xí'in níma ra xa njikivi ra kuachi xí'in ñá.

²⁹ “Tá nduchú noo ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuaj kivi ndó kuachi, ta saá va'a ka tava ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a ka sandaño'ó ndó ñii ñá'ño yiki koñu ndó, noo ña ko'on ndó xí'in ndi'i yiki koñu ndó ndaya. ³⁰ Tá nda'a ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuaj kivi ndó kuachi, ta saá va'a ka kandoso ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a ka sandaño'ó ndó ñii ñá'ño yiki koñu ndó, noo ña ko'on ndó xí'in ndi'i yiki koñu ndó ndaya —káchí tajesus xí'in na.

Tq'on yó'o saná'a tajesus
 ña on vá'a sandakoo va'a tqa ñásí'í ra

(Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

³¹ Ta tuku káchí tajesus saá:

—Nika'an namaestro xina'á, káchí na saá: “Tá ñii tqa kóni ra sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta saá xini ñó'ó taxi ra ñii tutu nda'a ñá ña ká'an ndi sandakoo va'a ra ñá”, káchí namaestro. ³² Ta yij ká'anj xí'in ndó, tá ñii ña'a ñá yóo yij on vása ní-kivi ñá kuachi xí'in inka tqa, ta yij ñá on ko'o yichi kómí ra sandakoo va'a ra ñá. Tá ñii tqa sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta ñáyó'o tonda'a tuku ñá, ta yij ñá tanqó ndiso ra kuachi, chi ke'é ra ña kivi ñá kuachi xí'in inka tqa. Ta tqa tqa tonda'a xí'in ñáyó'o kivi ra kuachi xí'in ñá, chi ñásí'í tanqó kúu ña noo Ndios —káchí tajesus xí'in na.

Tq'on yó'o saná'a tajesus
 xini ñó'ó kasa ndivi ñivi tq'on ká'an na

³³ Ta káchí tajesus saá:

—Xa xinj so'o ndó ña nika'an namaestro xí'in naxij síkuá yó xina'á, káchí na saá: “Tá chiná'a ndó Yivá yó Ndios ña kasa ndivi ndó ñii chiño, ta saá xini ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ña ká'an ndó”, káchí namaestro. ³⁴ Ta yij ká'anj xí'in ndó, on vása va'a chiná'a ndó Yivá yó Ndios. Ni on vá'a chiná'a ndó xa'a ñoyivi ñino. On vása va'a ká'an ndó saá, chi ñoyivi ñino kúu noo xa'nda chiño Ndios. ³⁵ Ni

on vá'a chiná'a ndó xá'a ñoyívi yó'o. On vása vá'a ká'an ndó saá, chi Ndios kúu taká'no noo ñoyívi yó'o. Ni on vá'a chiná'a ndó xá'a ñoo Jerusalén. On vása vá'a ká'an ndó saá, chi ñoo Jerusalén kúu ñoo noo koo taRey ká'no. ³⁶ Ni on vá'a chiná'a ndó xá'a sijní ndó. On vása vá'a ká'an ndó saá, chi on kuchiño mji ndó nasama ndó ñii yisj sijní ndó nduu ña ña yaa án ña toón. ³⁷ Ta saá tá ká'an ndó, káchí ndó saá: "Kasa ndivi yó chiño yó'o", ta saá xini ñó'ó kasa ndivi ndó ña; tá ká'an ndó, káchí ndó saá: "On vása kasa ndivi yó ñayó'o", ta saá on kasa ndivi ndó ña. On vása xini ñó'ó chinóo ndó ká'an ndó inká to'on ña kandixa nivi ndó'ó, chi inká to'on ña chinóo ndó vaxi ña sijní ñandiva'a —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús ña on ndikó ni'i nivi ña on vá'a ke'é natá'an na xí'in na

(Lc. 6:29-30)

³⁸ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in nivi:

—Xa xini so'o ndó ña nika'an namaestro xina'á, káchí na saá: "Tá yóo ñii ta satakué'e ra nduchu noo inká ta, ta yóo ndayí ñii kiva saá satakué'e na nduchu noo mji ra. Tá yóo ñii ta kani ra yu'u inká ta ta tayó'o nakava ñii no'o ra, ta yóo ndayí ñii kiva saá kani na yu'u ra ta nakava ñii no'o mji ra", káchí namaestro. ³⁹ Ta yijí ká'anj xí'in

ndó, on ndikó ni'i ndó ña on vá'a xí'in nivi na satakué'e ndó'ó. Tá káni nivi xá'nda nda'a na noo ñii ndó, ta on kani tá'an ndó xí'in na, ta vá'a ká taxi ndó ná kani na inká tá'vi noo ndó. ⁴⁰ Tá yóo nivi ká'an kuachi na xá'a ndó noo nachiño, ta kóni na kindaa na kotó ndó, ta vá'a ká taxi ndó kotó ndó xí'in inká tikachí ndó nda'a na. ⁴¹ Tá yóo nivi kisa nduxa na xí'in ndó kuiso ndó ña'a ña ko'on ndó xí'in na ñii kilómetro, ta vá'a ká ko'on ndó xí'in na ovi kilómetro. ⁴² Tá yóo nivi ndúkú na ña'a noo ndó, ta vá'a taxi ndó ña ndúkú na nda'a na. Tá yóo nivi ndúkú na ña satati ndó na, ta saá ndó'ó, satati ndó na —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús xini ñó'ó kuki'vi ini nivi koni na nivi na sáq ini xini ña'a

(Lc. 6:27-28, 32-36)

⁴³ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—Xa xini so'o ndó ña nika'an namaestro xina'á, káchí na saá: "Kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó, ta kusaa ini ndó koni ndó na sáq ini xini ndó'ó", káchí namaestro. ⁴⁴ Ta yijí ká'anj xí'in ndó, kuki'vi ini ndó koni ndó na sáq ini xini ndó'ó, ta ndukú ndó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in na sátavi chi'ña ndó'ó. Ta ke'é ndó ñava'a xí'in nivi na on xijn koni ndó'ó, ta ká'an ndó xí'in Ndios xá'a nivi na sáxo'vi ndó'ó. ⁴⁵ Tá ké'é ndó ñava'a xí'in nivi na sáq ini xini ndó'ó, ta saá nivi

kundaꝓ ini na ndixa kúu ndó sa'ya Yivá yó Ndios, tꝓ yóo ñoyívi ñino. Chi Ndios ké'é ra ñava'a xí'in ndi'i ñivi; chindú'u ra ña ye'e ño'o ñoo ñivi na on vá'a xí'in ñoo ñivi na va'a, ta sákoon ra saví ñoo ñivi na va'a xí'in ñoo ñivi na on vá'a. ⁴⁶ Tá kí'vi ini ndó xíni ndó ndasaá kuiti ñivi na kí'vi ini xíni ndó'ó, ta on kundati ndó naki'in ndó ñava'a ñoo Ndios, chi nda ndi'i ñivi na káya s'í'un xa'a nagobierno kí'vi ini nayó'o xíni na ñivi na kí'vi ini xíni ña'á. ⁴⁷ Tá ká'an ndó to'on to'ó xí'in ndasaá kuiti natá'an ndó, ta, ¿yu kúu ka ví ñava'a ké'é ndó ñoo inkꝓ ñivi?, chi nda ñivi na on vása kándixa Ndios ká'an na to'on to'ó xí'in tá'an na. ⁴⁸ Ndatán yóo Yivá yó Ndios tava'a, tayíi, tãndaꝓ, ñii kí'va saá xíni ñó'ó kutaku ndó —káchí taJesús xí'in ñivi.

6

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá xíni ñó'ó chindeé ñivi nandá'ví

¹ Ta tuku ñika'an taJesús xí'in ñivi, káchí ra saá:

—Tá ké'é ndó ñava'a ña kóni Ndios, ta kasa kuenda xí'in mii ndó ña on ke'é ndó ñava'a yó'o xa'a ña koto inkꝓ ñivi. Saá chi tá ndasaá kuiti ké'é ndó ñava'a xa'a ña kanóo va'a to'on ndó ñoo inkꝓ ñivi, ta saá Yivá yó Ndios, tꝓ yóo ñoyívi ñino, on taxi ra nda ñii ñava'a nda'a ndó. ² Ta saá, tá sání'i ndó s'í'un nda'a nandá'ví, ta on ka'an ndoso ndó xí'in ndi'i ñivi ña ké'é ndó saá. Chi

ñivi na ovi yu'u, tá sání'i na s'í'un nda'a nandá'ví, ta ká'an ndoso na xí'in ndi'i na ndóo ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso na xí'in ñivi yichí, chi kóni na ña kasa to'ó ña'á na, saá chi ké'é na ñava'a xí'in nandá'ví. Ndixa ká'an xí'in ndó, ñato'ó ña náki'in na ovi yu'u nda'a inkꝓ ñivi xa'a ña chindeé na nandá'ví, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in na; saá chi on koó ka ñava'a naki'in na kivi ña vaxi ñoo Ndios. ³ Ta saá ndó'ó, tá sání'i ndó s'í'un nda'a nandá'ví, ta va'a ka ña on koni nda ñii ñivi yukia taxi ndó, vará natá'an ndó kúu na, ta on ndato'on ndó xí'in na, ⁴ ta sání'i se'é ndó ña'a nda'a nandá'ví. Ta saá Yivá yó Ndios, tꝓ xító ña ké'é se'é ndó, taxi ra ñava'a nda'a ndó xa'a ña sání'i ndó —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá va'a ka'an ñivi xí'in Ndios

(Lc. 11:2-4)

⁵ Ta káchí taJesús saá xí'in na:

—Tá ká'an ndó xí'in Ndios, ta on ke'é ndó ndatán ké'é ñivi na ovi yu'u. Chi nayó'o kúsii ní ini na yíta na ñoo xító ndi'i ñivi ve'e ño'o sinagoga, án yíta na yichí ñoo xító ku'a ní ñivi ña ká'an na xí'in Ndios. Ta ndixa ká'an xí'in ndó, ñato'ó ña náki'in na ovi yu'u nda'a inkꝓ ñivi xa'a ña ká'an na xí'in Ndios, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in na; saá chi on koó ka ñava'a naki'in na ñoo Ndios. ⁶ Ta ndó'ó, tá kóni ndó ka'an ndó xí'in Ndios,

ta kǐ'vi ndó ini ve'e ndó, ta nakasi ndó yé'é ndó, ta saá ka'an ndó xí'in Ndios. Ta Yivá yó Ndios, taa tã on vása kúchiño ndó koto ndó xí'in nduchũ nõõ ndó, xító ra ña ké'é se'é ndó, ta taxi ra ñava'a nda'a ndó xa'a ña ká'an ndó xí'in ra.

⁷ Tá ká'an ndó xí'in Ndios, ta on ka'an ndó to'on ña on vása ndáya'ví, ndatán ká'an ñivi na on vása ndikõn Ndios, chi xáni sɨni na Ndios koni so'o ra na xa'a ña ku'a ní to'on ká'an na. ⁸ On vá'a ka'an ndó xí'in Ndios ndatán ká'an nayó'o, chi Yivá yó Ndios xini va'a ra yu kúu ña xini ñó'ó nõõ ndó ta tã'an ka ndukú ndó ña nõõ ra —káchí taJesús xí'in na.

⁹ Ta tuku káchí ra saá: —Tá ká'an ndó xí'in Ndios, saá kachí ndó:

Tata Yivá yó, tã yóo ñoyívi ñino,

ná kanóo síkón ní ñato'ó ún.

¹⁰ Ná kama kixaa kivi ka'nda chiño ún nõõ ndi'i ñivi.

Ndatán yóo ñoyívi ñino kisa ndivi ndi'i na ña kóni ún, ñii kiva saá ñoyívi yó'o ná kasa ndivi ndi'i ñivi ña kóni ún.

¹¹ Ndi'i saá kivi taxi ún ña xini ñó'ó kuxu ndi.

¹² Ta kasa ká'no ini ún xa'a kuachi ndi, ndatán kisa ká'no ini mji ndi xa'a ñivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndi.

¹³ Tá xó'vi ndi tondó'ó, ta chindeé ún ndi'i ña on kivi ndi kuachi, ta sakaku ún ndi'i nõõ ndi'i ña on vá'a.

Chi yó'ó kúu tã xá'nda chiño, yó'ó kúu tã kómí ndee, ta ndi'i ñivi kasa ká'no na yó'ó ndi'i saá kivi ña va'xi. Saá ná koo ña.

Saá ka'an ndó xí'in Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹⁴ Ta káchí ka ra saá xí'in na:

—Tá kasa ká'no ini ndó xa'a ñivi na ké'é ñandiva'a xí'in ndó, ta saá Yivá yó Ndios, tã yóo ñoyívi ñino, kasa ká'no ini ra xa'a ndó.

¹⁵ Tá on kasa ká'no ini ndó xa'a kuachi ñivi, ta saá Yivá yó Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó —káchí taJesús.

Tõ'on yó'o saná'a taJesús ndasaá xini ñó'ó koo so'on ñivi

¹⁶ Ta káchí taJesús xí'in na:

—Tá yóo so'on ndó ña kasa to'ó ndó Ndios, ta on ndasa chuchú ndó nõõ ndó, ndatán yóo nõõ ñivi na õvi yu'u, chi nayó'o saná'a na ña chuchú nõõ na, ña kundaa ini inkã ñivi ña yóo so'on na. Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñato'ó ña náki'in na õvi yu'u nda'a inkã ñivi xa'a ña yóo so'on na, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in na; saá chi on koó ka ñava'a naki'in na nõõ Ndios. ¹⁷ Ta ndó'ó, tá yóo so'on ndó, ta nakata ndó nõõ ndó, ta nacho'on ndó sɨni ndó. ¹⁸ Ta saá ñivi on kundaa ini na ña yóo so'on ndó. Ta Yivá yó Ndios, tã tã on vása kúchiño ndó koto ndó xí'in nduchũ nõõ ndó, xító ra ña ké'é se'é ndó, ta taxi ra ñava'a nda'a ndó xa'a

ña yóo so'on ndó —káchí tãJesus xí'in na.

Tõ'on yó'o saná'a tãJesus xq'a ñakuíkã ndino'o yóo ñoyívi ñino

(Lc. 12:33-34)

¹⁹ Ta tuku káchí tãJesus saá xí'in na:

—On ndukú ndó taan va'a ndó ñakuíkã ñoyívi yó'o, chi ñoyívi yó'o yóo tikisin xáxi ndi'i rí ña, ta inkã ñakuíkã kivi kuxé'é ña ta ndi'i xa'a ña, án nakuí'ná kivi kivi na ve'e ndó ta kasa kuí'ná na ñakuíkã ndó. ²⁰ Va'a kã kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni Ndios, ta saá kukomí ndó ñakuíkã ndino'o ñoyívi ñino, chi ñoyívi ñino on koxó tikisin, ni on kuxé'é ña'a, ni nakuí'ná on kivi kasa kuí'ná na ñakuíkã ndino'o ña yóo ñoyívi ñino. ²¹ Saá chi noq ñó'o ñakuíkã kómí ndó, kãn yóo nímã ndó xí'in sijní ndó —káchí tãJesus.

Tõ'on yó'o saná'a tãJesus xa'a ño'õ yé'e ini ñivi

(Lc. 11:34-36)

²² Ta tuku ñikã'an tãJesus xí'in ñivi, káchí ra saá:

—Ndátan yóo ño'õ ña yé'e, saá yóo nduchú noq yó. Tá va'a yóo nduchú noq ndó, ta va'a yé'e ndi'i ini ndó, saá va'a kundãã ini ndó ñandãã. ²³ Tá on vása va'a yóo nduchú noq ndó, ta naa ní ini ndó. Saá chi xáni sijní ndó xíkã ndó xí'in ño'õ yé'e, ta on sivi ñandãã kúu ña. Ta saá, jndachun naa ní ini ndó! —káchí tãJesus.

Tõ'on yó'o saná'a tãJesus xa'a sî'ún

(Lc. 16:13)

²⁴ Ta tuku káchí tãJesus saá xí'in na:

—Ndã ñii tãã on kivi kasa chiño ra noq õvi patrón. Tá yóo õvi patrón ra, ta kivi kuki'vi ini ra koni ra ñii ra, ta kusaa ini ra koni ra tã inkã. Ta kivi kusii ini ra kasa chiño ra xí'in ñii ra, ta on ku'a ra kasa chiño ra xí'in tã inkã. Tõ'on yó'o káchí ña saá: Tá Ndios kúu tã xá'nda chiño noq yó, ta on kivi taxi yó ka'nda chiño sî'ún noq yó —káchí tãJesus.

Tõ'on yó'o saná'a xa'a Ndios

táxi ra ña xíní ñó'ó nda'a ndi'i sa'ya ra

(Lc. 12:22-31)

²⁵ Ta tuku káchí tãJesus saá xí'in na:

—Ta kã'an xí'in ndó, on kundí'i ini ndó xa'a ña xíní ñó'ó kutakú ndó, ni on kundí'i ini ndó mí kixi ña kuxu ndó, ña ko'o ndó, ni on kundí'i ini ndó xa'a tikoto ña kundixin ndó ñoyívi yó'o, saá chi nímã yó ndáyã'ví ní kã ña noq ña xíxi yó, ta yiki koñu yó ndáyã'ví ní kã ña noq tikoto yó. ²⁶ Ta koto ndó ndasaá táku tísaa, ni on vása chí'i rí, ni on vása nákaya rí ña xáxi rí, ni on vása táan va'a rí ña xáxi rí. Mji Yivá yó Ndios, tã yóo ñoyívi ñino, táxi ra ña xáxi tísaa yó'o. Ta ndó'ó, ndáyã'ví ní kã ndó noq tísaa. ²⁷ Ta ndó'ó, on sivi xí'in ña ndi'i ní ini ndó kúu ña kúchiño ndó sakua'no síkón kã ndó xí'in mji ndó, chi

ñii laá Ndios kúu ta xá'nda chiño ndasaá kǐ'va síkón koo ndó.

28 '¿Ndachun ndí'i ini ndó xa'a tikoto ña xini ñó'ó ndó? Koto ndó ndasaá livi ndáxaa yita ña yoo yuku; yita yó'o on vása kisa chiño ña, ni on vása kisa va'a ña tikoto ña. 29 Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, vará tarey Salomón, takuíká ní xikuu ra, ta xikomí ní ra ku'a ní tikoto va'a, ta yita ña yoo yuku livi ní ka ña noo tikoto va'a ña xindixin tayó'o. 30 Vará nda lo'o kivi táku yita válí yuku, chi ñii kivi ndá'va ña, ta saá taan na ña ini xiton koko ña, ta Ndios ndaa ra ña, ta ndátón sákundixin ra ña. Ñayó'o sáná'a ndí Ndios ndaa va'a ra ndó'ó, chi ndó'ó ndaya'ví ní ka ndó noo yita válí. ¿Ndachun lo'o ní kándixa ndó Ndios ña kundaa ra ndó'ó? 31 Ta saá on kundi'i ini ndó, ta ni on ka'an ndó, kachí ndó saá: "¿Mí kixi ña kuxu yó? ¿Mí kixi ña ko'o yó? ¿Mí kixi ña kundixin yó?", on kachí ndó saá. 32 Chi ñivi na on vása ndíkón Ndios kúu ñivi na ndí'i ní ini xa'a ñayó'o. Ta Yivá yó Ndios xini va'a ra yu kúu ndi'i ña xini ñó'ó yó. 33 Ta mji ndó, ndino'o ini ndó ná kundikón ndó yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni mji ra, ta ndixa Ndios taxi ndi'i ra ña xini ñó'ó nda'a ndó. 34 Ta saá on kundi'i ní ini ndó xa'a ña koni ñó'ó noo ndó kivi ña vaxi. Ndi'i saá kivi kómí ndó tondíni,

ta Ndios xini ra taxi ra ndi'i ña xini ñó'ó nda'a ndó kivi vitin. Ta on kundi'i ini ndó xa'a kivi taan —káchí taJesus xí'in ñivi.

7

To'on yó'o saná'a taJesus ña on vá'a ka'an ñivi to'on ña on vá'a xa'a inká na (Lc. 6:37-38, 41-42)

1 Ta káchí taJesus saá xí'in na:

—On ka'an ndó to'on ña on vá'a xa'a inká ñivi, saá chi kuachi kúu ña noo Ndios, ta ta kasa nani xa'a ndi'i kuachi ñivi ñii kivi vaxi.

2 Ndatán ka'an ndó to'on ña on vá'a xa'a inká ñivi, saá ka'an Ndios ña on vá'a xa'a ndó. Ndatán yoo kiva taxi ndó nda'a inká ñivi, ta mji kiva yó'o taxi Ndios nda'a ndó. 3 Ndatán yoo ñivi na kí'in va'a kuenda ña nákaa ñii mjí'í lo'o nduchú noo ñani tá'an na, ta on vása kí'in na kuenda ña nákaa ñii yiton ká'no nduchú noo mji na, ta saá yoo ndó'ó, chí kí'in va'a ndó kuenda ña kuachi lo'o ké'é natá'an ndó, ta on vása kí'in ndó kuenda ña kuachi ká'no ké'é mji ndó.

4 Tá ñii yiton ká'no nákaa nó nduchú noo ndó, ta on vá'a ka'an ndó xí'in ñani ndó, kachí ndó saá: "Taxi ún ná tavaí mjí'í lo'o nákaa nduchú noo ún", kachí ndó.

5 Tá saá ké'é ndó, ta, ñivi na ovi yu'u kúu ndó'ó! Chi si'na xini ñó'ó tava ndó yiton nákaa nduchú noo ndó, ta saá kuchiño va'a koto ndó ña tava ndó mjí'í lo'o nákaa nduchú noo ñani ndó.

6 'On taxi ndó ña'a ñayii Ndios nda'a tí ina koto sandi'i rí xa'a ña, ta ndikó rí kaxi rí ndó'ó. Ta on kata ndó ñakuiká ndó noo tikini koto kundoso rí ña —káchí tajesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a tajesús ndasaá ndukú ñivi noo Ndios (Lc. 11:9-13; 6:31)

7 Ta tuku káchí tajesús saá xí'in na:

—On sandakoo ndó ndúkú ndó ña xini ñó'ó ndó noo Ndios, saá chi ndixa taxi ra ña nda'a ndó. Ta ni on sandakoo ndó nándukú ndó Ndios, saá chi ndixa naní'i ndó ra. Ta ni on sandakoo ndó kána ndó yé'é yichí Ndios, saá chi ndixa nakuiná ra ña kivi ndó yichí ra. ⁸ Chi ndi'i ñivi na ndúkú noo Ndios ña xini ñó'ó na, ta naki'in na ña. Ta ndi'i ñivi na nándukú Ndios, naní'i na ra. Ta ndi'i ñivi na kána Ndios, ta nakuiná ra yé'é ra ña kivi na yichí ra.

9 'Tá yoo ñii sa'ya ndó, tá ndúkú ra sita va'a noo ndó, ta on kivi taxi ndó yuu nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. ¹⁰ Tá ndúkú ra ñii tiaká noo ndó kuxu ra, ta on kivi taxi ndó ñii koo nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. ¹¹ Vará ndó'ó kúu ndó ñivi na on vá'a, ta saá ni, táxi ndó ñava'a nda'a sa'ya ndó. Ta Yivá yó Ndios, ta yoo ñoyivi ñino, kúu ra ta va'a ní ka noo ñivi, ta ndixa taxi ra ñava'a nda'a ndi'i ñivi na ndukú ña noo ra.

¹² 'Ñii kiva ndatán kóni ndó ke'é ñivi ñava'a xí'in

ndó, saá ke'é ndó ñava'a xí'in na. Tá ké'é ndó saá, ta kisa ndivi ndó ña ñika'an ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés xí'in to'on ña ñitaa naprofeta xina'a —káchí tajesús.

To'on yó'o saná'a tajesús xa'a yichí noo kutaku ñivi xí'in Ndios (Lc. 13:24)

¹³ Ta káchí tuku tajesús xí'in na:

—Ta xini ñó'ó ndixa xa'a ndó ndee ña kivi ndó yé'é ña táño ní ña koon ndó yichí Ndios. Chi yoo inka yichí ña ndika ní, ta ndika ní kúu yé'é ña; ta yichí yó'o ku'a'an ña noo ndi'i xa'a ñivi, ta ku'a'a ní ñivi ku'a'an na yichí yó'o. ¹⁴ Ta yichí táño ña kómí yé'é táño, kúu ña ku'a'an noo kutaku ñivi xí'in Ndios ndi'i saá kivi, ta lo'o ní ñivi kúu na naní'i yichí táño yó'o ta ndikon na ña —káchí tajesús.

To'on yó'o saná'a tajesús ndasaá nákoní yó ñivi na saná'a to'on vatá (Lc. 6:43-44)

¹⁵ Ta tuku káchí tajesús saá xí'in na:

—Koto va'a ndó chi yoo naprofeta vatá. Xani ini ndó navá'a kúu na xa'a ña livi ní to'on saná'a na, ta on xini ndó ndi ña on vá'a yoo ini na, chi kóni na sandá'vi na ndó'ó. ¹⁶ Koto ndó yukia ké'é na, tá yoo ña on vá'a ké'é na, ta saá kundaa ini ndó on sivi na saná'a to'on Ndios kúu na. Nda ñii ñivi on kivi ka'nda na tiuva nda'a tón ñiño, ni on kivi ka'nda

na tíhigo nda'a tón vi'nda. ¹⁷ Ndi'i yiton tón va'a, koon ku'i tí va'a nda'a nó, ta ndi'i yiton tón on vá'a, koon ku'i tí on vá'a nda'a nó. ¹⁸ Nda ñii yiton tón va'a, on kivi koon ku'i tí on vá'a nda'a nó. Ta nda ñii yiton tón on vá'a, on kivi koon ku'i tí va'a nda'a nó. ¹⁹ Ta ta ta kómí yiton, tayó'o ka'nda ra ndi'i yiton tón koon ku'i tí on vá'a nda'a, ta chikaa ra nó noo ño'o koko nó. ²⁰ Ndatán yoo yiton xí'in ku'i nó, saá yoo nivi xí'in ña ké'é na. Ta saá nakoni ndó nivi na sáná'a ñavatá, chi ké'é na ña on vá'a —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús xa'a nivi na kí'vi yichí Ndios
(Lc. 13:25-27)

²¹ Ta káchí tuku taJesús saá xí'in na:

—Tá yoo nivi na ká'an xí'in i: “Yó'o kúu taKá'no ta xá'nda chiño noo ndi”, káchí na xí'in i, ta on sivi ndi'i nivi na ká'an to'on yó'o kúu na kúchiño ki'vi noo xá'nda chiño Ndios. Ndasaa nivi na kisa ndivi ña kóni Yivá i Ndios, ta yoo ñoyivi ñino, nayó'o kúu na kúchiño ki'vi na yichí ra. ²² Kivi ña vaxi tá kasa nani Ndios xa'a kuachi nivi, ta ku'a'a ní nivi kachí na saá xí'in i: “Tata, Tata, ndiso ndi to'on nixa'an ndi ta nika'an ndoso ndi to'on ún noo nivi, ta xí'in to'on ún tava ndi ñanima ndiva'a, ta xí'in to'on ún ku'a'a ní milagro ké'é ndi noo nivi”, kachí na. ²³ Ta yi'i ndakuin i, kachí xí'in nayó'o: “On

sivi na ndikon yi'i kúu ndó, kuta'a ndó noo i, chi na ndiva'a kúu ndó'o”, kachí xí'in na —káchí taJesús xí'in nivi.

To'on yó'o saná'a taJesús ndi xini ñó'o nivi kasa ndivi na ña ká'an ra

(Lc. 6:47-49; Mr. 1:22)

²⁴ Ta káchí tuku taJesús saá xí'in na:

—Ndatán yoo ñii ta ta ndichí ní sivi, ta tayó'o va'a kisa va'a ra ve'e ra sata yuu chée kútu, saá yoo nivi na xini so'o to'on i, ta kisa ndivi na ña ká'an i xí'in na. ²⁵ Ta ndeé ní koon sivi, ta xá'no ní yuta, ta xa'a ve'e tayó'o ndeé ní kani takuii, ta saá ndeé ní kani tachi ve'e ra, ta ve'e yó'o on vása ní-nakava ña, chi xa'a ve'e yó'o nákaa kútu ña sata yuu chée. ²⁶ Ndatán yoo ñii ta ta on vása ndichí sivi, ta tayó'o kisa va'a ra ve'e ra noo yoo yoti vitá, saá yoo nivi na xini so'o to'on ña ká'an i, ta on vása kisa ndivi na ña. ²⁷ Ta ndeé ní koon sivi, ta xá'no ní yuta, tанда xa'a ve'e tayó'o ndeé ní kani takuii, ta ndeé ní kani tachi ve'e yó'o, ta saá on vása ní-kundeé ña, ta nakava ña ta ndi'i xa'a ña —káchí taJesús xí'in nivi.

²⁸ Tá taJesús ndi'i nika'an ra xí'in na, ta naka'nda ini ndi'i nivi xa'a ña xini so'o na ña sáná'a ra, ²⁹ chi sáná'a ra na ndatán sáná'a ñii ta ta kómí ndayi, ta inká namaestro na sáná'a ndayi Ndios, nayó'o sáná'a na ndatán sáná'a nivi na on vása kómí ndayi.

8

*Ñayó'o ká'ān xā'a tājésús
kivi sanda'a ra*

ñii tã ndeé ndó'o ku'e'e tá'yí

(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

¹ Ta saá kee tājésús ta vaxi noo ra xiki, ta ku'a'a ní nivi xikundikon na sata ra.

² Ta kixaa ñii tã ndeé ní ndó'o ku'e'e tá'yí ña naní lepra. Kixaa ra xikuxítí ra noo tājésús, ta káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yí'i noo ku'e'e ña ndó'o j —káchí tã ndeé ndó'o xí'in tājésús.

³ Ta tājésús chinóo ra nda'a ra soko tayó'o, ta nika'an ra:

—Kóni j chindeé j yó'ó. jNda'a ún! —káchí tājésús xí'in ra.

Ta xandikon saña ku'e'e tá'yí xí'in ra, ta nduva'a ra.

⁴ Ta saá nika'an tājésús xí'in ra:

—On ndato'on ún xí'in nda ñii nivi. Ta vitin ko'on ún noo tasutu ná koto ra yó'ó ña kundaã ini ra xa ninda'a ún. Ta kuni'i ún ndi'i ñasóko ña xá'nda chiño ndayí Ndios ña nítā tāmóisés, ta taxi ún ñayó'o nda'a Ndios ña kundaã ini nivi xa ninda'a ún —káchí tājésús xí'in ra.

*Ñayó'o ká'ān xā'a tājésús
kivi sanda'a ra*

*tã kisa chiño noo ñii taká'no
noo natropa*

(Lc. 7:1-10)

⁵ Ta saá tājésús niki'vi ra ñoo Capernaum. Ta ñoo yó'o yóo ñii taño Roma, ta ndiso chiño ra xí'in ñii

ciento natropa, ta kixaa ra noo tājésús, xaku ndá'ví ra, ⁶ káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, yóo ñii tã tã kisa chiño noo j, ta ndeé ní ndó'o ra, kándú'u ra ve'e j, on kivi kanda ra, ta xó'vi ní ra.

⁷ Ta nika'an tājésús xí'in ra:

—Ko'on j xí'in ún ve'e ún ña sanda'a j ra.

⁸ Ta ndakuin tã ndiso chiño xí'in natropa, káchí ra saá:

—Tata, yó'ó kúu tã ká'no ní noo j, ta yí'i kúu tã nino ní noo ún, ñakán on vasa va'a ko'on ún ve'e j. Chi kómí ún ndayí ña kuiti ka'nda chiño ún noo ku'e'e, ta nduva'a tã kisa chiño noo j. ⁹ Kundaã ini j xā'a ndayí, chi yóo na xá'nda chiño noo j, ta kisa ndivi j ña ká'ān na xí'in j; ta yí'j xá'nda chiño j noo inkā natropa, ta kisa ndivi na ña ká'ān j. Tá yí'j ká'ān j xí'in ñii tatropa ña ko'on ra, ta saá ku'a'an ra. Tá kána j inkā ra, ta saá vaxi ra. Tá ká'ān j xí'in tã xika chiño noo j kasa ndivi ra ñii chiño, ta kisa ndivi ra ña —káchí ra xí'in tājésús.

¹⁰ Ta tājésús naka'nda ini ra xini so'o ra to'on yó'o, ta nika'an ra xí'in nivi na ndóo xí'in ra:

—Ndixa ká'ān j xí'in ndó, ndi'i saá ñoo Israel tã'an nakutá'an j xí'in ñii tã tã kándixa Ndios ndatán kándixa tayó'o, ta ni on sivi tajudío kúu ra. ¹¹ Ká'ān j xí'in ndó, ta vaxi ñii kivi ká'ān Ndios viko ñoyivi nino, ta kixaa ku'a'a ní nivi, na kixi noo vaxi kana ño'o,

ta inká na kixi ñoq kuḗn ketá ño'o, ta kixaa na vaxi ndi'i saá xiiña ñoyívi. Ta kundoo na kuxu na xí'in naxii síkuá yó t̄Abraham, t̄Isaac xí'in t̄Jacob. ¹² Najudío kúu na si'na chitóni Ndios kundoo na xí'in ra vikō ñoyívi ñino, ta kuḗ'a ní nayó'o on xijin na kandixa na Ndios. Ta Ndios on taxi ra kivi na on vása kándixa ña'á kuxu na ñoq yóo vikō, ta ko'on na ñoq yóo yavi naa, ñoq kuaku ní na, ñoq ndeé ní xo'vi na —káchí t̄Jesús xí'in ñivi.

¹³ Ta ñika'an t̄Jesús xí'in t̄a ndiso chiño xí'in natropa, káchí ra saá:

—Vitin va'a, no'ō ún ve'e ún. Ta xa nduva'a t̄a kisa chiño ñoq ún xa'a ña kándixa ún yi'i —káchí t̄Jesús.

Ta mji hora ñika'an t̄Jesús ñayó'o, nduva'a t̄a ndeé ndó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a t̄Jesús kivi sanda'a ra ña'a ñásiso t̄Pedro

(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-39)

¹⁴ Ta saá kuḗ'an t̄Jesús ve'e t̄Pedro. Ta ñixaa ra ta xini ra ña'a ñásiso t̄Pedro, kándú'u ña ñoq xito, ndeé ní ndó'o ña ku'e'e ka'ni. ¹⁵ Ta chinoo ra nda'a ra sata nda'a ña, ta xandikon saña ku'e'e xí'in ña ta nduva'a ña. Ta saá ndakoo ña, ta kixá'á ña kisa ndivi ña ña kuxu na.

Ñayó'o ká'an xa'a t̄Jesús kivi sanda'a ra kuḗ'a ní na ndeé ndó'o

(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

¹⁶ Tá xikuaa kuḗ'an kuñoó kúu ña, ta kuḗ'a ní ñivi

kuḗ'an na xí'in natá'an na ñoq t̄Jesús; sava na kómí nímā ndiva'a. Ta sava na kómí inká ñoq ku'e'e. Ta t̄Jesús xa'nda chiño ra ñoq ndi'i ñaníma ndiva'a kee ña, ta t̄ava ra ña, ta saá tuku sanduva'a ra ndi'i na kómí inká ñoq ku'e'e. ¹⁷ Ña ke'é ra ndi'i ñayó'o kúu ña kisa ndivi ra ña ñitaa t̄profeta Isaías xina'á xa'a t̄a t̄a ti'vi Ndios ñoyívi yó'o, káchí ra saá: “Kíndaa ra ndi'i ku'e'e ña xo'vi yó, ta nduva'a yó”, káchí t̄Isaías xina'á.

Ñayó'o ká'an yo'vi ní kundikon ñivi t̄Jesús

(Lc. 9:57-62)

¹⁸ Ta xini t̄Jesús kuḗ'a ní ñivi xino nduu na ñoq ra, ta ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ná ko'yo inká xiiña ñoq mji.

¹⁹ Ta saá kixaa ñii t̄maestro t̄a sáná'a ndayí Ndios, ta ñika'an ra xí'in t̄Jesús, káchí ra saá:

—Tata, kundikon i sata ún, nda mí ko'on ún ta ko'on i xí'in ún —káchí ra.

²⁰ Ta ndakuijn t̄Jesús, káchí ra saá:

—Tíñokuii kómí rí kavua ñoq kisin rí, ta tísaa kómí rí taká rí nda'a yiton ñoq kisin rí, ta yi'i, t̄a t̄a kixi ñoq Ndios, on koó ve'e i ñoq kusun i —káchí t̄Jesús xí'in ra.

²¹ Ta inká t̄a ndikon xini so'o ña sáná'a t̄Jesús, ñika'an ra saá xí'in ra:

—Tata, kóni i kundikon i yó'o. Ta si'na taxi ún ña kundati i nda ná kivi yivá,j,

ta sandúxun*i* ra, ta saá kundikon*i* yich*i* ún —káchí ra.

²² Ta nika'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:

—N*i*vi na on vása ndino'o táku noo Ndios, va'a sandúxun na natá'an na nandíi. Ta yó'ó, xini ñó'ó kundikon ún y*i*'i —káchí taJesús xí'in ra.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sayaa ra tach*i* xí'in takuii mini*

(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

²³ Ta saá niki'vi taJesús ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra. ²⁴ Ta kixá'á ndeé ní káni tach*i* na'á noo takuii, ta kixá'á nákutú takuii ini tón barco. Ta taJesús kándú'u ra kisin ra ini tón barco. ²⁵ Ta naxíka xí'in ra sanakáxin na ini ra, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata, ¡sakaku ún ndi'i! ¡Yiyo ní ka'a ndi'i yó xí'in takuii, chi kuon ketá tón barco ini mini!

²⁶ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—¿Ndachun yí'ví ní ndó? ¿Ndachun on vása kándixa ndó Ndios ndáa ra ndó'ó?

Ta ndakoo taJesús, ta xa'nda chiño ra noo tach*i* na'á xí'in takuii mini. Ta saá kutásin tach*i* na'á xí'in takuii mini, ñii yaa yaa kuu. ²⁷ Ta naka'nda ní ini na, ta nindaká to'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? ¡Chi nda tach*i* na'á xí'in takuii mini xini so'o to'on ká'an ra! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi tava ra níma ndiva'a xikomí ovi taa

(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

²⁸ Ta nixaa taJesús inka tá'ví yu'u mini noo ndóo nañoo Gadara. Ta ovi taa ta kómí níma ndiva'a kixaa na noo ra. Ta ovi tayó'o sakán kee na kavua noo ndúxun nandíi, chi kavua yó'o táku nataa yó'o. Kue'e ní na, ta nda ñii nivi on kivi ya'a na yich*i* yu'u kavua noo táku ovi tayó'o. ²⁹ Ta ovi tayó'o xini na vaxi taJesús, ta kixá'á ñandiva'a ña kómí na xí'in ndi'i ndeé ña nika'an ña, ta káchí ña saá:

—¿Yukia kóni ún ke'é ún xí'in ndi vitin?, chi yó'ó taJesús kúu Sa'ya Ndios. ¿An kixaa ún vitin saxo'vi ún ndi'i?, saá chi ta'an kixaa kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi —káchí ña xí'in taJesús.

³⁰ Ta yatin yó'o xíka ku'a ní tiki*n*i xíxa'an rí. ³¹ Ta ndi'i níma ndiva'a xaku ndá'ví ña noo taJesús, káchí ña saá:

—Tána tava ún ndi'i ko'on ndi, ta taxi ún ki'vi ndi ini tiki*n*i ka.

³² Ta nika'an taJesús saá xí'in ña:

—Va'a, ¡ki'vi ndó ini rí!

Ta saá kee ndi'i níma ndiva'a ña xikomí ovi tayó'o, ta nixaa ña ta niki'vi ña ini ndi'i tiki*n*i, ta ndi'i tiki*n*i xino rí ku'a'an rí, ta sakoyo xí'in mii rí ta'vi, noo nikooyo rí ini mini, ta nika'a ndi'i rí ta nixi'i ndi'i rí.

33 Ta *n̄ivi* na *ndáa* *kin̄i* *x̄ino* na *kūa'an* na *ndato'on* na *x̄i'in* *naño*, *yukia* *ndo'o* *kin̄i* *sana* na, ta *ndato'on* na *yukia* *ndo'o* *ovi* *t̄a* *t̄a* *x̄ikomí* *nim̄a* *ndiva'a*. 34 Ta *saá* *ndi'i* *naño* *kee* na *kūa'an* na *noo* *yoo* *t̄a* *Jesús*. Tá *x̄ini* na *ra*, ta *x̄aku* *ndá'vi* na *noo* *ra* ná *kee* *ra* *ko'on* *ra* *ink̄a* *ño*.

9

Ñayó'o *ká'an* *x̄a'a* *t̄a* *Jesús* *kiyi* *sanda'a* *ra* *t̄a* *on* *kiyi* *kanda*

(*Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26*)

1 Ta *saá* *t̄a* *Jesús* *nda* *ra* *tón* *barco*, ta *ndikó* *ra* *kūa'an* *ra* *ink̄a* *xiiña* *noo* *m̄ini*, ta *n̄axaa* *ra* *ño* *ra*. 2 Ta *saá* *sava* *n̄ivi* *vaxi* na *x̄i'in* *ñii* *t̄a* *ndeé* *ndó'o* *noo* *t̄a* *Jesús*, *kánó* *ra* *noo* *x̄ito*, *ñisokó* *na*, *chi* *on* *kiyi* *kanda* *ra*. Tá *t̄a* *Jesús* *x̄ini* *ra* *ña* *kándixa* *na* *ndí* *kúndeé* *ra* *sanda'a* *ra* *t̄atá'an* *na*, ta *n̄ika'an* *t̄a* *Jesús* *x̄i'in* *t̄a* *ndeé* *ndó'o*, *káchí* *ra* *saá*:

—*Ñani*, *on* *kuyi'vi* *ún*. *Vitin* *xa* *kisa* *ká'no* *ini* *j̄* *x̄a'a* *kūachi* *ún* —*káchí* *t̄a* *Jesús*.

3 Ta *sava* na *sáná'a* *nda* *yí* *Ndios* *x̄ini* *so'o* na *ña* *n̄ika'an* *t̄a* *Jesús*, ta *xáni* *s̄ini* na *saá*: “¿*Nd̄achun* *kándiva'a* *t̄ayó'o* *x̄i'in* *Ndios*? ¿*Án* *xáni* *ini* *ra* *m̄i* *ra* *kúu* *Ndios*?”, *káchí* *na*, *xáni* *s̄ini* *na*. 4 Ta *t̄a* *Jesús* *x̄ini* *ra* *yukia* *xáni* *s̄ini* *nayó'o*, ta *n̄ika'an* *ra* *saá*:

—¿*Nd̄achun* *xáni* *s̄ini* *ndó* *ña* *on* *vá'a* *yó'o*?

5 ¿*Yukia* *yo'vi* *ka* *ka'an* *j̄* *x̄i'in* *t̄a* *on* *kiyi* *kanda*? ¿*Án* *yo'vi* *ka* *ka'an* *j̄* *x̄i'in* *ra* *ña* *ndoo* *kūachi* *ra*? ¿*Án*

yo'vi *ka* *ka'an* *j̄* *x̄i'in* *ra* *ña* *nakundichi* *ra*, ta *ko'on* *xá'a* *ra*? 6 Ta *vitin* *sanda'a* *j̄* *t̄ayó'o*, ta *saá* *kundaa* *ini* *ndó'ó* *ndí* *ȳi* *kúu* *t̄a* *kómí* *nda* *yí* *Ndios* *ñoyivi* *yó'o* *ña* *nakata* *j̄* *kūachi* *n̄ivi* —*káchí* *t̄a* *Jesús* *x̄i'in* *na*.

Ta *saá* *n̄ika'an* *ra* *x̄i'in* *t̄a* *ndeé* *ndó'o*:

—*Nakundichi* *ún* *ta* *ná* *kuiso* *ún* *x̄ito* *ún*, ta *no'o* *ún* *vitin* —*káchí* *t̄a* *Jesús* *x̄i'in* *ra*.

7 Ta *nakundichi* *t̄ayó'o*, ta *kūano'o* *ra* *ve'e* *ra*. 8 *Ndi'i* *na* *yíta* *yó'o* *n̄aka'nda* *ní* *ini* *na* *x̄ito* *na* *ndasaá* *ket̄a* *ra* *kūano'o* *ra*, ta *kisa* *ká'no* *ní* *na* *Ndios*, *chi* *t̄axi* *ra* *nda* *yí* *ra* *nda'a* *n̄ivi*.

Ñayó'o *ká'an* *x̄a'a* *t̄a* *Jesús* *kiyi* *kana* *ra* *t̄a* *Mateo* *ña* *kundikon* *ra* *s̄ata* *ra*

(*Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32*)

9 Ta *saá* *t̄a* *Jesús* *kee* *ra* *kūa'an* *ra*, ta *x̄ini* *ra* *ñii* *t̄a* *n̄ani* *ra* *Mateo*, *yoo* *ra* *kisa* *chiño* *ra* *noo* *káya* *ra* *s̄i'ún* *x̄a'a* *nagobierno* *ño* *Roma*. Ta *n̄ika'an* *t̄a* *Jesús* *x̄i'in* *t̄a* *Mateo*, *káchí* *ra* *saá*:

—*Na'a*, *kundikon* *ún* *s̄ata* *j̄* —*káchí* *ra* *x̄i'in* *ra*.

Ta *saá* *nakundichi* *t̄a* *Mateo*, ta *kūa'an* *ra* *s̄ata* *t̄a* *Jesús*.

10 Tá *n̄ixaa* *t̄a* *Jesús* *x̄i'in* *naxika* *x̄i'in* *ra* *ve'e* *t̄a* *Mateo*, ta *kixaa* *kūa'a* *ní* *na* *káya* *s̄i'ún* *x̄a'a* *nagobierno* *x̄i'in* *kūa'a* *ní* *ink̄a* *na* *kánó* *to'on* *ña* *on* *vá'a* *x̄a'a*, ta *x̄ikundo* *na* *xixi* *na* *x̄i'in* *t̄a* *Jesús*. 11 Ta *nafariseo* *x̄ini* *na* *yu* *kúu* *n̄ivi* *ndóo* *xixi* *x̄i'in* *t̄a* *Jesús*, ta *n̄ika'an* *na* *x̄i'in* *naxika* *x̄i'in* *t̄a* *Jesús*, *káchí* *na* *saá*:

—On vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun xíxi taMaestro xí'in ñivi na káya s'í'ún xa'a nagobierno, xí'in inká na kánóo tō'on ña on vá'a xa'a? —káchí nafariseo xí'in na.

¹² Ta xini so'o taJesús yukia ñika'an na, ta ñika'an ra saá xí'in na:

—Ñivi na on vása ndeé ndó'o, on vása xini ñó'o nayó'o na kasa tatan ña'a, ta ñivi na ndeé ndó'o kúu na xini ñó'o kutátan. ¹³ Xini ñó'o kundaá ini ndó yukia kachí Ndios noo tō'on ra, ña káchí saá: "Kónij ña kundá'ví ini ndó koni ndó inká ñivi, ta ke'é ndó ñava'a xí'in na. Tá on xiin ndó kundá'ví ini ndó koni ndó nayó'o, ta saá on vása kusij ini ña soko ndó nda'a'í", kachí Ndios. On sivi xa'a nanivi va'a kúu ña kixaa'í ñoyivi yó'o. Ta xa'a nanivi on vá'a kúu ña kixaa'í, ta kana'í na ña nandikó ini na ta kundikon na yichí Ndios —káchí taJesús xí'in nafariseo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yóo so'on ñivi

(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

¹⁴ Ta naxika xí'in taJuan ta sakuchu ñivi, kixaa'í na noo taJesús, ta ñinda'ka tō'on na ra:

—Kua'a ní yichí yóo so'on ndi, ta yóo so'on nafariseo. Ta naxika xí'in mji'ún, ¿ndachun nda ñii kivi on vása yóo so'on na?

¹⁵ Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii taa ta tonda'a, ta ndi'í ñivi na yóo viko yó'o xíxi na, ta on kivi kuchuchú

ini na, saá chi yóo ka tayó'o xí'in na. Ta kivi ña vaxi on koo ka ra xí'in na. Ta saá kia koo so'on na.

¹⁶ 'Tá yóo tikoto ña yata, ta nda ñii ñivi on sanda'a na ña xí'in tikoto xaá, saá chi tá nakata na ña, ta nduu lo'o ña xaá, ta nasita ña tikoto yata, ta kini ka ta'nda tikoto yata yó'o. ¹⁷ Ta vino xaá, ta nda ñii ñivi on vása taan na rá ini ñii yata, saá chi ta'nda ñii yó'o, ta kujta ndi'í távino ta ndi'í xa'a ñii. Xini ñó'o taan na távino xaá ini ñii xaá, ta saá kundedé rá koo rá, ta ñii xaá yó'o on ta'nda ña —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanataku ra ñii ñálo'o ña ñixi'í, ta sanda'a ra ñii ñá'na'a ña ñitonda'a nda'a tikoto ra

(Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)

¹⁸ Tá ká'an taJesús xí'in na, ta saá kixaa'í ñii ta xá'nda chiño noo nañoo judío, ta kixaa'í ra xikuxití ra noo taJesús, ta ñika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—Tata, sakán ñixi'í ñálo'o sa'ya'í. Ná ko'on ún xí'in i ve'e'í, ta ná chinóo ún nda'a ún siji ñá, ta nataku ñá —káchí tayó'o xí'in taJesús.

¹⁹ Ta saá nakundichi taJesús, ta kee ra kua'an ra sata tayó'o, ta naxika xí'in ra kua'an na xí'in ra ve'e tayó'o. ²⁰ Ta yóo ñii ña'a kua'an ña xí'in ñivi na kua'an sata taJesús. Ta xa uxu ovi kujya ndeé ní ndó'o ña kue'e xita ñii. Ta kixaa'í ña sata taJesús, ta ñitonda'a

nda'a ñá yu'u tikoto ra, ²¹ chi xáni ini ñá saá: "Tá lo'o kuiti ná tondaa nda'a yó tikoto ra, ta saá nduva'a yó", xáni sɪni ñá. ²² Ta ndikó koo taJesús ta xini ra ñá, ta káchí ra saá xí'in ñá:

—On kuyi'ví ún, nana. Xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yi'i.

Ta saá xandikon nduva'a ñá, ta nyaa xita nji ñá.

²³ Ta nixaa taJesús ve'e ta xá'nda chiño. Ta xini ra na tívi tilalí, ta xini ra ku'a ní nivi ndá síso kúu na, xáku ní na xa'a ñálo'o ñá nixi'i. ²⁴ Ta nika'an ra xí'in na:

—Ku'a'an ndi'i ndó ke'é. Ñálo'o yó'o on vása ní-xi'i ñá, ñá kisin kuiti kúu ñá —káchí ra.

Ta saá kusiki na taJesús ta nixaku ndaa na ra. ²⁵ Ta ti'ví ra ndi'i nivi ku'a'an na ke'e, ta niki'vi ra noo kándú'u ñálo'o, ta tjin ra nda'a ñá, ta ndakoo ñá. ²⁶ Ta saá nixita ní'no to'on xa'a ña nataku ñálo'o yó'o ndi'i saá ñoo.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ovi takuáá

²⁷ Ta kee taJesús ku'a'an ra, ta ovi takuáá ndikon ra sata ra ku'a'an ra, ta ndá'yi ovi saá takuáá, káchí ra saá:

—Tata, sa'ya taDavid,* jná kundá'ví ini ún koni ún ndi'i! —káchí ovi takuáá yó'o.

²⁸ Tá niki'vi taJesús ñii ve'e, ta kixaa ovi takuáá yó'o noo ra, ta nindaká to'on ra ovi tayó'o, káchí ra xí'in ra:

—¿Án kándixa ndó yi'i kúchiño i sanda'a i ndó'ó?

—Oon, Tata, kándixa ndi yó'ó —káchí ovi takuáá.

²⁹ Ta saá nitondaa nda'a ra nduchy noo takuáá yó'o, ta nika'an ra xí'in ra:

—Xa'a ña kándixa ndó yi'i saá nda'a ndó vitin.

³⁰ Ta nduva'a ovi ra saá, va'a nakoto nduchy noo ra. Ta taJesús nika'an ra xí'in ra:

—Kuenda koo ndó, on ndato'on ndó xí'in nda ñii nivi ndasaá nduva'a ndó.

³¹ Ta saá ni, tayó'o kee ra ta sakuita ní'no ndi'i ra to'on xa'a yukia ke'é taJesús xí'in ra ndi'i saá ñoo yatin.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii tañí'í

³² Tá kee ovi ta xikuu takuáá kuano'o ra, ta inka nivi kixaa na noo taJesús xí'in ñii ta tañí'í chi kómí ra nima ndiva'a. ³³ Ta tava taJesús nima ndiva'a ña kómí tayó'o, ta saá kúchiño kixá'a ka'an ta xikuu tañí'í. Ta naka'nda ní ini nivi na yita yó'o, ta nika'an na, káchí na saá:

—jNdá ñii yichi on ta'an koni ndi ñava'a yó'o ñoo Israel! —káchí na.

³⁴ Ta nafariseo na xini yukia nindo'o tañí'í, káchí na saá:

—Tayó'o táva ra nima ndiva'a xí'in ndee ñandiva'a ká'no ña ndiso chiño xí'in ndi'i ñandiva'a —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kundá'ví ní ini ra xini ra nivi

* 9:27 "Sa'ya taDavid" kóni káchí ña: Taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi. On vása kóni káchí ña sa'ya mji tarey David, ta kuiti kóni káchí ña sa'ya ñani síkuá ra.

35 Ta saá kuá'an taJesús ndi'i saá ñoo ná'no xí'in ñoo váli, ta sáná'a ra ñivi ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso ra to'on ñava'a xa'a yichí ña xá'nda chiño Ndios, ta saá sánda'a ra ñivi na xó'vi ndi'i saá ñoo kue'e. 36 Tá xito ra ndi'i ñivi na ndíkõn sata ra, ta kúnda'ví ní ini ra xíni ra na, chi ndeé ní xó'vi na. Ta õn kivi chindeé xí'in mji na, ta ni õn koó ñivi na chindeé ña'á. Ndatán yoo ndikachi tí õn koó ta ta ndaa rí, saá yoo ñivi yó'o. 37 Ta saá ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndatán yoo kuj'i ña xa yoo ti'va nakaya, saá yoo ñivi na xa yoo ti'va kundikõn yi'i, ta õn koó ñivi kasa chiño ñoo ñi nakaya na nayó'o. 38 Ta saá kuaku ndá'ví ndó ndukú ndó ñoo Ndios ña ti'ví ra inká ñivi ña kasa ndivi na chiño ra ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

10

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nakaxin ra uxu õvi ta, ta taxi ra ñandayí nda'a nataa yó'o

(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

1 Kana taJesús uxu õvi naxíka xí'in ra, ta kixaa na ñoo ra, ta taxi ra ndayí nda'a na ña tava na níma ndiva'a ña sáxo'vi inká ñivi, ta taxi ra ndayí nda'a na sanda'a na ndi'i ñoo kue'e.

2 Ta na uxu õvi ta yó'o naní na apóstol.* Ta ñii ñii taapóstol yó'o naní si'a: si'na ñii ra naní Simón ta inká kivi ra kúu Pedro; inká ra naní Andrés, ñani taSimón kúu ra; inká ra naní Jacobo, xí'in ñani ra taJuan, sa'ya taZebedeo kúu õvi tayó'o; 3 inká ra naní Felipe; inká ra naní Bartolomé; inká ra naní Tomás; inká ra naní Mateo, tayó'o xikuu ta nakaya si'un xa'a nagobierno; inká ra naní Jacobo, sa'ya taAlfeo kúu ra; inká ra naní Lebeo ta inká kivi ra kúu Tadeo; 4 inká ra naní Simón, ta kúu ta ndíkõn partido naní ña cananeo; inká ra naní Judas Iscariote. Tayó'o xikuu ta ta ñitõnda nşikó ku'ná taJesús nda'a na sáa ini xíni ña'á.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi ti'ví ra naapóstol ko'õn na ká'an ndoso na to'on ra

(Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)

5 Ta ti'ví taJesús uxu õvi naapóstol ko'õn na ká'an ndoso na to'on ra, ta káchí ra xí'in na saá:

—Õn ko'õn ndó ñoo inká ñivi na õn sivi kúu najudío, õn kivi ndó nda ñii ñoo naSamaria. 6 Ta ko'õn ndó ñoo najudío ñoo Israel, chi ndatán yoo ndikachi tí ndañó'ó ñoo xito'o rí, saá yoo nayó'o. 7 Tá kuá'an ndó, ta ká'an ndó xí'in na to'on yó'o, káchí ndó saá: “Xa yoo yatin ní yichí va'a

* 10:2 To'on “apóstol” kóni káchí ña: Njivi na ti'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó", kachí ndó xí'in na. ⁸ Ta sanda'a ndó ñivi na ndeé ndó'o, ta sanataku ndó ñivi na ñixi'ij, ta sanda'a ndó ñivi na ndeé ndó'o xí'in kue'e tá'yí naní lepra, ta tava ndó níma ndiva'a ña saña ña ñivi. Ta saní'ij ndó'o ndayí ña kasa ndivi ndó ndi'i ñayó'o, ta on vása xíní ñó'o cha'vi ndó ña. Ta saá, tá ke'é ndó ñava'a xí'in ñivi, ta on ndukú ndó ña cha'vi na ndó'o.

⁹ 'Tá kuá'an ndó chiño yó'o, ta on kuni'i ndó si'ún ko'on ndó, ¹⁰ ni leká ndó, ni inká tikoto ndó, ni inká nduxan ndó, ni on kuni'i ndó yiton.† Chi ndó'o kómí ndó ndayí naki'in ndó ña xíní ñó'o noo ndó, nda'a ñivi na ke'é ndó ñava'a xí'in.

¹¹ 'Tá ñixaa ndó ñii ñoo ká'no án ñii ñoo lo'o, ta nandukú ndó ñivi va'a; tá naní'í ndó na, ta saá kundoo ndó ve'e na nda tonda kivi kee ndó ñoo nayó'o. ¹² Tá kuá'an kivi ndó ve'e noo kundoo ndó yó'o, ta kuá'an ndó to'on yó'o xí'in ñivi: "Ná koo ndi'i ñava'a ini ñivi na yóo ve'e yó'o", kachí ndó. ¹³ Tá nayó'o naki'in va'a na ndó'o ve'e na, ta saá kivi kasa ndivi Ndios ñava'a ndukú ndó noo ra xa'a nayó'o. Tá on xjin na naki'in va'a na ndó'o, ta on vása naki'in na ñava'a ndukú ndó noo Ndios xa'a na, ta ñava'a yó'o ndikó ña sata mji ndó. ¹⁴ Tá yóo ñivi na on xjin naki'in va'a na

ndó'o, ta on xjin na koni so'o na to'on ka'an ndó, ta saá kee ndó ve'e na án ñoo na, ta ko'on ndó, ta sakisin ndó xa'a ndó ña nakoyo yaa.‡ ¹⁵ Ndixa ká'an jí xí'in ndó, tonda ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i ñivi ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o ndeé ka yo'vi saxo'vi ra ñaño yó'o noo ñivi na on vá'a na xindoo ñoo Sodoma xí'in ñoo Gomorra kuiya xina'a —káchí tajesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a naapóstol ña xo'vi ní na kivi ña vaxi

¹⁶ Ta tuku ñika'an tajesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ti'ví jí ndó'o ko'on ndó ka'an ndoso ndó to'on jí xí'in ñivi. Ta kasa kuenda ndó, chi ndatán ko'on ndikachi ma'ño tinda'vayí saá ko'on ndó, chi yóo ní ñivi na máña na kóni ke'é ñandiva'a xí'in ndó. Ta saá ndíchí ní koo ndó noo na, ta kuu ndó ñivi nanda noo na. ¹⁷ Koto va'a ndó noo ñivi, chi taxi na kuachi xa'a ndó noo na ndiso chiño xí'in ve'e ño'o sinagoga, ta kani na ndó'o xí'in kuártá. ¹⁸ Tiin na ndó'o ko'on ndó xí'in na noo nachíño ná'no án noo tarey, ta taxi na kuachi xa'a ndó noo nayó'o, chi ndó'o kuu na ndikon yichí jí. Tá kundoo ndó noo nachíño yó'o, ta saá kukomí ndó yichí ka'an ndó to'on ñava'a xa'a jí xí'in nayó'o ta xí'in inká ñivi

† **10:10** Yiton yó'o ñii kuu nó xí'in taton, án garrote. ‡ **10:14** Ña sakisin na xa'a na ta koyo yaa, káchí ña saá: Ñivi na on xjin koni so'o, nayó'o nákuiso na kuachi noo Ndios.

na ɔn vása kúu najudío. ¹⁹ Táná tiin na ndó'ó, ta ɔn kundi'i ini ndó xá'a tɔ'on ña ndakuijn ndó, saá chi mji kivi ña kundo'o ndó ñayó'o, Ndios taxi ra tɔ'on ña ka'an ndó. ²⁰ Chi ɔn sivi tɔ'on mji ndó kúu ña ka'an ndó, saá chi Níma Yivá yó Ndios kúu ña taxi tɔ'on ka'an ndó xí'in na.

²¹ Kivi ña vaxi sava nataa taxi na kuachi xa'a ñani na ɔo nachiño, ta sava na kúu yivá taxi na kuachi xa'a sa'ya na ɔo nachiño. Ta sava na kúu sa'ya kasa toon na ɔo yivá si'í na, ta taxi na kuachi xa'a mji yivá si'í na yó'o ɔo nachiño, ta nachiño ka'an na, kachí na saá: "Va'a, ná kivi nayó'o", kachí na. ²² Ndi'i nivi kusaa ini na koni na ndó'ó chi na ndikon yichi kúu ndó. Tá ɔn sandakoo ndó yichi ta kundikon va'a ndó ña, nda ɔo ndi'i ña xo'vi ndó ñoyívi yó'o, ta Ndios sakaku ra ndó'ó ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ²³ Tá nivi saxo'vi na ndó'ó ñii ñoo, ta saá kama kee ndó ko'on ndó inká ñoo. Ndixa ká'an xi'in ndó, ta nda ta'an ndi'i ka'an ndoso ndó tɔ'on Ndios ɔo ndi'i saá ñoo Israel, ta yi'i, ta ta kixi ɔo Ndios, ndikó tuku ñoyívi yó'o.

²⁴ Ñii ta sakuá'a, ɔn vása kúu ra ta ká'no ka ɔo tamaestro ra, ta ñii tamozo ɔn vása kúu ra ta ká'no ka ɔo ta xá'nda chiño ɔo ra. ²⁵ Ta ta sakuá'a kúchiño nduu ra ndatan

yóo tamaestro ra, ta tamozo kúchiño nduu ra ndatan yóo ta xá'nda chiño ɔo ra. Ñii ki'va saá kundo'o ndó xí'in chi nivi nika'an na xa'ai, sakunaní na yi'i Beelzebú, ta ñii ki'va saá ka'an na xa'a ndó, chi ndikon ndó yichi —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an ña ɔn kuyi'vi yó nivi
(Lc. 12:2-9)

²⁶ Ta tuku nika'an ta Jesús, káchí ra saá:

—Ta saá ɔn kuyi'vi ndó ɔo nivi na kandi'va'a xí'in ndó. Xini ñó'ó ka'an ndoso ndó xa'ai xí'in na, chi ndatan yóo ña yóo se'é, saá yóo tɔ'on ñava'a xa'ai. Ta nda ñii ñava'a nákaa se'é ɔn kivi koo se'é ña ndi'i saá kivi, ta xini ñó'ó nativi ña. ²⁷ Tɔ'on ña ká'an se'é ɔo naa xí'in ndó, ndatɔ'on ndó ña xí'in ndi'i nivi kivi ndivi yé'e ño'o; ta tɔ'on ña ká'an yaai xí'in kuiti ndó, ta kuita ndó sinj ve'e ta ka'an ndoso ndó tɔ'on yó'o. ²⁸ ɔn kuyi'vi ndó ɔo nivi na kóni ka'ni ndó'ó, chi ɔn kuchiño na sandi'i na xa'a níma ndó. Va'a ka kuyi'vi ndó ɔo Ndios, chi Ndios kivi sandi'i ra xa'a yiki koñu ndó xí'in níma ndó, ta sakana ra ndó'ó ndaya.

²⁹ Koto ndó tísaa valí, ñii si'un lo'o kúu ya'vi ovi rí. Tá ɔn sivi ña káchí ini Ndios kúu ña, ta nda ñii tísaa lo'o ɔn kivi nakava rí ɔo ño'o ta kivi rí, chi Ndios ndaa ra

ndi'i rí. ³⁰ Ta ndó'ó, Ndios manj ní ká ra ndó'ó, chi xínj ndi'i ra ndasaá kúu yisj sijnj ndó. ³¹ Ta ndixa ndáa vǎ'a ra ndó'ó, ñakán on kuyi'ví ndó, chi kuǎ'a ní ká ndáya'ví ndó nqo tísaa válí —káchí tǎJesus xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an yu kúu nivi ndakuijn tǎJesus xǎ'a
(Lc. 12:8-9)

³² Ta nǐkǎ'an tuku tǎJesus xí'in na, káchí ra saá:

—Nivi na ndákuijn xǎ'a j nqo nivi ñoyívi yó'o, ta yí'í ñii kǐ'va saá ndakuijn j xǎ'a na nqo Yivá j Ndios, tǎ yóo ñoyívi njno. ³³ Ta nivi na on xijn ndakuijn xǎ'a j, ta yí'í on ndakuijn j xǎ'a nayó'o nqo Yivá j Ndios, tǎ yóo ñoyívi njno —káchí tǎJesus.

Ñayó'o ká'an ña on vása yóo yu'ú nivi xǎ'a tǎJesus
(Lc. 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ Ta nǐkǎ'an tuku tǎJesus, káchí ra saá:

—On kani sijnj ndó ndí ña kundqo vǎ'a ndó xí'in natá'an ndó, kúu ña kǐxaaj ñoyívi yó'o, chi xǎ'a ña nata'ví j nivi kúu ña kǐxaaj j. Ndátán yóo ñii espada sijnj tá'ví ña ñii ñǎ'a ovi ñá'ño, saá yóo tq'on j. Saá chi sava nivi kándixa na tq'on j, ta inkǎ nivi on vása kándixa na tq'on j. ³⁵ Sava nataa ko'on na yichj j, ta sava nataa sa'ya na ko'on na inkǎ yichj. Sava náña'a ko'on ná yichj j, ta sava náña'a sa'ya ná ko'on ná inkǎ yichj. Sava náña'a

ko'on ná yichj j, ta xano ná ko'on ná inkǎ yichj. Ta saá kundaa ini yó ndí on vása kivi koo yu'ú nivi xǎ'a j. ³⁶ Ta nivi na on kua'a kutá'an xí'in nivi na ndíkqon yichj j, kuu nivi natá'an mji na na taku ve'e na.

³⁷ Ndi'i nivi na kóni ko'on yichj j, xínj ñó'ó kuki'ví ní kǎ ini na koni na yí'í nqo nave'e mji na. Tá nivi kí'ví kǎ ini na xínj na yivá na, án si'í na, án sa'ya na nqo yí'í, ta saá nayó'o on vása kómí na ndayí kundikqon na sata j. ³⁸ Ndi'i nivi na on xijn kusqó tón cruz mji na,* ta on xijn na kasa ndivi na tq'on j, ta nayó'o on vása kómí na ndayí kundikqon na yichj j. ³⁹ Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku vǎ'a na ñoyívi yó'o, ta on xijn na xo'vi na xǎ'a j, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndí'í ini ndúkú kutaku vǎ'a na ñoyívi yó'o, xǎ'a ña kundikqon na yí'í, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in j —káchí tǎJesus xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xǎ'a ña naki'in nivi na kándixa tǎJesus

(Mr. 9:41)

⁴⁰ Ta tuku nǐkǎ'an tǎJesus saá:

—Ndi'i nivi na náki'in vǎ'a ndó'ó, chi na ndíkqon yí'í kúu ndó, ta nayó'o náki'in vǎ'a tuku na yí'í. Ta ndi'i nivi na náki'in vǎ'a yí'í, ta nayó'o

* **10:38** Tq'on kusqó na tón cruz mji na kóni káchí ña: Xínj ñó'ó koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndákuiti kivi na xǎ'a ña ndíkqon na tǎJesus.

náki'in va'a na Ndios, ta kúu ta ti'ví yi'i vaxi i. ⁴¹ Ndi'i nivi na náki'in va'a ñii taprofeta, chi ká'an ndoso ra to'on Ndios, ta nayó'o ñii ki'va naki'in na ñava'a xí'in taprofeta nda'a Ndios. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a ñii tavava'a, chi tavava'a ní kúu ra, ta nayó'o ñii ki'va naki'in na ñava'a xí'in tavava'a yó'o nda'a Ndios. ⁴² Ndi'i nivi na táxi lo'o takuii vixin ko'o ñii ndó'ó, chi na ndikon yi'i kúu ndó, vará on sivi naná'no kúu ndó, ta ndixa ká'an i xí'in ndó, nayó'o naki'in na ñava'a nda'a Ndios kivi ña vaxi —káchí taJesús xí'in na.

11

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nika'an ra
xí'in naxíka xí'in taJuan, ta
sakuchu nivi*

(Lc. 7:18-35)

¹ Tá ndi'i saná'a taJesús uxu ovi naxíka xí'in ra, ta kee ra ku'a'an ra saná'a ra nivi ku'a'a ní ñoo estado Galilea, ta ká'an ndoso ra to'on Ndios xí'in na.

² Ta taJuan ta ta sakuchu nivi, nákaa ra ini ve'e kaa, ta xini so'o ra xa'a ndi'i ñava'a ké'é taJesús xí'in nivi, ta ti'ví ra ovi naxíka xí'in ra ku'a'an na noo taJesús, ta nixa'a na noo ra, ³ ta nindaká to'on na ra, káchí na saá:

—¿Án yó'ó kúu ta ta ndáti ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, án kundati ka ndi inka ra?

⁴ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in taJuan, káchí ra saá:

—Ná ndikó ndó noo taJuan, ta ndato'on ndó xí'in ra ña xini so'o ndó ta ña xini ndó yó'o. ⁵ Chi xa xini ndó nivi na xikuu nakuáá, ta xa va'a xito na vitin. Ta nivi na on vása ní-kivi kaka, ta vitin xa va'a xika na. Ta nivi na xikuu na ndeé ní ndó'o xí'in kue'e tá'yí naní lepra, ta vitin xa ndundii na. Nivi na kaku só'ó, ta vitin xa va'a xini so'o na. Ta nivi na nixi'i, nataku na. Ta vitin nanda'ví xini so'o na to'on ñava'a ká'an ndoso i. Ta ndi'i ña xini so'o ndó ta xito ndó kisa ndivi i yó'o, saá ndato'on ndó xí'in taJuan. ⁶ Ta ta ta kándixa yi'i, tá on sandakoo ra yi'i, vará on kasa ndivi i chiño ña ndáti ra, ta nákaa ñasii níma tayó'o —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in taJuan.

⁷ Ta saá kee na kuano'o na, ta taJesús kixá'a ká'an ra xí'in nivi na ndoo noo ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ta kivi nixa'an ndó xito ndó taJuan noo yuku yichí, zyukia ndáti ndó koto ndó?

¿Án ndáti ndó koto ndó ñii tón toyóó tón kisin ní, kisa tachi? Ó'on, on sivi saá.

⁸ ¿Án ká'an ndó koto ndó ñii ta ta va'a ní tikoto ndixin? Ó'on, chi nivi nakuíka na va'a ní tikoto ndixin on vása ndoo na yuku yichí, nayó'o ndoo na ve'e ná'no ña livi ní. ⁹ ¿Án nixa'an ndó xito ndó ñii taprofeta? Saá va, taJuan kúu ñii taprofeta ndino'o, ta ká'no ní ka chiño kisa ndivi taJuan noo chiño kisa ndivi inka naprofeta na

nika'an ndoso to'on Ndios xina'a. ¹⁰ Ta kuiya niya'a nii taprofeta nita ra to'on Ndios xa'a taJuan, to'on Ndios ña kachi saá:

Tayó'o kuu ta xika chiño noo i, ta ti'vi ra ko'on si'na ra noo taKá'no ta ti'vi ñoyivi.

Ta ndasa va'a ra yichi ña ko'on taKá'no ta ti'vi sakaku niyi ñoyivi, saá nika'an Ndios xa'a taJuan xina'a.

¹¹ Ta nika'an tuku taJesús x'in na, kachi ra saá:

—Ñandixa ká'an xi'in ndó, on ko'o inka taprofeta ká'no ka noo taJuan, ta sakuchu niyi. Ta saá ni, ta ta niño ní ka yoo noo ndi'i inka niyi na náki'in yichi ña xá'nda chiño Ndios, ta tayó'o kuu ta ká'no ka noo taJuan —kachi taJesús x'in na.

¹² Ta nika'an tuku ra saá x'in na:

—Nda kivi kixá'a taJuan ká'an ndoso ra to'on Ndios tанда vitin, yoo niyi na chikaa ndee ndiva'a ña sandi'i na xa'a yichi Ndios.

¹³ Yoo ndayi Ndios ña nita taMoisés xina'a, ta yoo to'on Ndios ña nita inka naprofeta. Ta ndi'i ñayó'o nika'an ña yu kuu ña koo nda xina'a tанда kivi kixá'a nika'an ndoso taJuan, ta ta sakuchu niyi. ¹⁴ To'on Ndios xina'a kachi ña ndi taprofeta Elías ndikó ra ñoyivi yó'o kivi ta'an ka kixaa ta ti'vi Ndios sakaku na ñoyivi yó'o. Xini ñó'o kundaa ini ndó ndi xa kundivi to'on yó'o, saá chi

ndatan nixiyo taElías saá yoo taJuan, ta ta sakuchu niyi. ¹⁵ Ndi'i ndó'o niyi na yoo so'o, xini ñó'o chikaa so'o ndó ña ká'an xi'in ndó —kachi taJesús x'in na.

¹⁶ Ta nika'an tuku ra saá x'in na:

—¿Ndasaa yoo niyi na ndoo ñoyivi yó'o vitin? Ndatan yoo navali na sáiki noyá'vi, saá yoo na. Sava navali ká'an na xi'in inka navali tá'an na, ¹⁷ kachi na saá: “Tá tivi ndi música livi xa'a ndó, ta ni-xiin ndó kata xá'a ndó. Tá xita ndi yaa ndá'ya ní ña xita na noo nduxun na nixi'i, ta ni-xiin ndó kuaku ndó”, kachi navali. ¹⁸ Ndatan yoo navali yó'o, saá yoo ndó, chi taJuan on vása ní-xixi va'a ra, ta nda ñi kivi on vása ní-xi'i ra vino, ta kachi ndó xa'a ra: “Tayó'o kómí ra nima ndiva'a.” ¹⁹ Ta yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kixaa i ñoyivi yó'o, ta xixi va'a i, ta xi'i vino, ta kachi ndó saá xa'a i: “Ta ndee ní xixi ra, ta kua'a ní xi'i ra. Ta kusi ní ini ra xika ra xi'in na káya si'un xa'a nagobierno, xi'in inka niyi na kánoo on vá'a to'on xa'a”, saá kachi ndó xa'a i. Ta ndi'i niyi na kómí ñandichi Ndios, kuu na ké'é ñava'a, ta ñayó'o sáná'a ndi ñandichi Ndios kuu ñandaa —kachi taJesús x'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a nañoo na on xian koni so'o ña ká'an taJesús

(Lc. 10:13-15)

²⁰ Ta saá kixá'a taJesús nika'an ndoso ra to'on yo'vi

ña sáa ra ñoo ñaño ñoo ke'é ra kuá'a ní milagro xí'in ñivi, saá chi ñi-xiin na ndikó koo ini na ña sandakoo na ña on vá'a ké'é na. Nika'an ra xí'in nanivi ñoo yó'o, káchí ra saá:

21 —¡Ndá'ví ní ndó, ñivi ñaño Corazín! ¡Ndá'ví ní ndó, ñivi ñaño Betsaida! Chi va'xi ñii kivi ña xo'vi ní ndó. Saá chi ku'ya xina'á tá ní xini ví ñaño Tiro xí'in ñaño Sidón milagro ña ké'é xí'in ndó vitin, níkuu, ta nandikó ní ka ini nayó'o, ta nakundixin na tikoto ndayí ñoo, ta chikaa na yaa no'qo sinj na ña kúchuchú ní ini na xa'a kuachi na. 22 Ta ndixa ká'anj xí'in ndó, tonda ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i na ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o xo'vi ní ndó'ó, ñaño Corazín xí'in ñaño Betsaida. Ndeé ka yo'vi saxo'vi Ndios ndó'ó ñoo ñivi na on vá'a na xindoo ñoo Tiro xí'in ñoo Sidón. 23 Ta ndó'ó, ñaño Capernaum, zan xani sinj ndó kanoo va'a ní to'on ndó nda ñoyívi ñino? ¡On vása! Ta ndá'ví ní ndó, chi Ndios ti'ví ra ndó'ó ko'on ndó ñino, nda ndaya. Saá chi ku'ya xina'á tá ní xini ví ñaño Sodoma milagro ña ké'é xí'in ndó vitin, ta ñaño Sodoma on ndi'i xa'a na, níkuu. 24 Ta ndixa ká'anj xí'in ndó, tonda ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i ñivi ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o xo'vi ní ndó'ó, ñaño Capernaum. Ndeé ka yo'vi saxo'vi Ndios ndó'ó ñoo ñivi na on vá'a na

xindoo ñoo Sodoma —káchí ta Jesús.

Ñayó'o ká'an, ná kixi ñivi nakindée na ñoo tafesús
(Lc. 10:21-22)

25 Ta saá ta Jesús nika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá'i, kisa ká'noj yó'o. Yó'o kúu ta Ká'no ta xá'nda chiño ñoo ndi'i ña yoo ñoyívi yó'o xí'in ña yoo ñoyívi ñino. Kisa ká'noj yó'o chi xa saná'a ún nayó'o, na ñino ini kúu na, ta kúnda ini na ñava'a xa'a ún. Ta chise'é ún ñava'a yó'o ñoo inka ñivi na ñani nandichí, xí'in na ñani na ká'vi ta ti'va ní yoo ñoyívi yó'o, 26 chi saá káchí ini ún ke'é ún xí'in ndi'i ñivi, Tata —káchí ta Jesús xí'in Ndios.

27 Ta tuku nika'an ta Jesús xí'in ñivi, káchí ra saá:

—Yivá'i Ndios taxi ra ndi'i ñava'a nda'a'i. Nda ñii ñivi on vása xini na ini yi'i, ta ta kúu Sa'ya Ndios, ta ñii laa mji Ndios kúu ta xini va'a ini yi'i. Ta nda ñii ñivi on vása xini na ini Yivá'i Ndios, ta ñii laa yi'i, ta ta kúu Sa'ya ra, kúu ta xini ini ra, ta ñivi na na'axin taxi konj na ini ra. 28 Ndi'i ndó'ó ñivi na xa kúnaa ní ñoo ndi'i chiño, ta veé ní ndiso ndó, na'a ndó ñooj, ta yi'i taxi ña nakindée ndó. 29 Nakuiso ndó xí'inj ña ndisoj ta kasa chiño ndó xí'inj, ta kandixa ini ndó yi'i, ta saku'á'á ndó yichij, chi ta yaa ini ta ndá'ví ini kúuj, ta saá naní'i ndó ña koo va'a ini ndó, ta nakindée níma ndó. 30 Saá chi ña nakuiso ndó xí'inj

ta ña kasa chiño ndó xí'in i, ɔn vása yɔ'vi ní ña, ta ni ɔn vása veé ní chiño yó'o —káchí tɔJesús xí'in nivi.

12

Ñayó'o ká'an xá'a tɔJesús kómí ra ndayí ka'nda chiño ra xá'a kivi yii ña nákindée najudío

(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

¹ Nii kivi yii ña nákindée najudío, ta tɔJesús xí'in naxíka xí'in ra kuá'an na yá'a na ma'ño noo yóo yita trigo. Ta naxíka xí'in tɔJesús kixá'á na xí'i ní na soko, ta saá xá'nda na yoko ta kindaa na soo trigo, ta xaxi na trigo.

² Ta xini nafariseo ña ke'é nayó'o, ta nika'an na saá xí'in tɔJesús:

—Naxíka xí'in ún nija'a ndoso na ndayí Ndios chi xá'nda na trigo, ta ɔn vá'a kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó, káchí ndayí Ndios ña nita tɔMoisés xina'á.

³ Ta ndakuijn tɔJesús, káchí ra saá xí'in na:

—¿Án ɔn vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios noo ká'an ña xá'a xii síkuá yó tarey David xí'in natá'an ra, kivi nixi'i ní na soko? ⁴ Saá chi kujya xina'á niki'vi nayó'o ini ve'e Ndios, ta xixi na sɔta va'a ñayii vará ɔn sivi sutu xikuu na. Ta káchí ndayí Ndios saá: “Ndasá sutu kuiti kúchiño kuxu sɔta va'a ñayii.” ⁵ Ta xa ka'vi ndó ndayí Ndios ña ká'an ɔn kivi kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó. Ta

nasutu kisa ndivi na chiño ve'e ño'o ká'no kivi yii ña nákindée yó, ta ɔn koo kuachi ndiso na xá'a ñayó'o.

⁶ Ta ndixa ká'an xí'in ndó, yi'i kuu ta ta kómí ní ka ndayí noo ve'e ño'o ká'no.

⁷ To'on Ndios káchí ña saá: “Kóni ña kundá'vi ini ndó koni ndó inka nivi, ta ke'é ndó ñava'a xí'in na. Tá ɔn xijn ndó kundá'vi ini ndó koni ndó nayó'o, ta saá ɔn vása kusii ini ña soko ndó nda'aj”, káchí Ndios. Tá va'a ná kunda ini ndó to'on yó'o, níkuu, ta saá ɔn chika kuachi ini ndó koni ndó nivi na ɔn koo kuachi kómí. ⁸ Yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kómí ndayí ká'an yukia va'a ke'é yó kivi yii ña nákindée yó —káchí tɔJesús xí'in nafariseo.

Ñayó'o ká'an xá'a tɔJesús kivi sanda'a ra ñii ta ta yichí nda'a

(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)

⁹ Ta kee tɔJesús kuá'an ra, ta niki'vi ra ve'e ño'o sinagoga. ¹⁰ Ta yóo ñii ta, ta yichí nda'a kuu ra, ta ɔn vása kanda ña. Ta ndoo nafariseo xito na yu kuu ñii ña ɔn vá'a ke'é tɔJesús, ña kuchiño chika kuachi sata ra. Ta saá njindaká to'on na ra:

—¿Yukia káchí ndayí Ndios ña kándixa yó? ¿Án kuchiño sanda'a yó nivi kivi yii ña nákindée yó?

¹¹ Ta ndakuijn tɔJesús, nika'an ra xí'in na:

—Tá ñii ndó'ó kómí ndó ñii ndikachi sana ndó, ta náka va rí ñii yavi kóno

kivj yij ña nákindée yó, ta, ¿yukia ke'é ndó? ¿An on ko'on ndó tava ndó kitj sana ndó tí nakava? ¹² ¡Ta kuá'a ní ka ndáya'ví ñii taa noo ñii kitj sana yó! Ta ndixa ñava'a kúu ña ke'é yó chiño va'a kivj yij ña nákindée yó.

¹³ Ta saá nika'an taJesús xí'in taa ta yichí nda'a:

—Sanakaá ún nda'a ún vitin —káchí ra.

Ta tayó'o sanakaá ra nda'a ra, ta nduva'a ña. Ndatán yóo inká nda'a ra ña va'a, saá kindoo ña. ¹⁴ Ta kee nafariseo kuá'an na, ta kixá'á na ká'an na xí'in tá'an na ndasaá koo ka'ni na taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ña ñitaa ñii taprofeta xa'a taJesús

¹⁵ Ta taJesús xinj ra yukia xáni ini nafariseo, ta keta ra ve'e ño'o sinagoga ta kuá'an ra. Ta kuá'a ní nivj xikundikon na satá ra, ta saá sanda'a ra ndi'i na ndeé ndó'o. ¹⁶ Ta nika'an ra xí'in na:

—On ka'an ndó xí'in nda ñii nivj xa'a ña ké'é j.

¹⁷ Ñayó'o nika'an ra, ta saá kundivi to'on ña nika'an Ndios xí'in taprofeta Isaías xina'á. Ta to'on yó'o ñitaa taIsaías ña nika'an Ndios xa'a taa ta ti'ví ra sakaku nivj ñoyívi yó'o, káchí ña saá:

¹⁸ Yó'o yóo taa ta nakaxinj ña kasa chiño ra noo j, ta kí'vi ní inj xinj ra, ta kúsij ní inj xinj ra. Ta nataxi j Nima j ini ra,

ta saá ka'an ndoso ra ñandaa xí'in ndi'i nivj.

¹⁹ On naa ra, ta ni on kutee ra, ta on nda'yi ndaa ra xí'in nda ñii nivj.

Ta on nda'yi ra ko'on ra yichí ña konj so'o nivj.

²⁰ Ndatán yóo ñii taa ta on vása ka'no ka ñii tón tamá tá'nó chi tón xa tá'nó kúu nó, saá yóo taa ta nakaxinj j,

ta ndatán yóo ñii taa ta on vása nda'va ka ñii tímá tón xa kána ñi'ma yi'va, saá yóo taa ta nakaxinj j,

chi ta kundá'ví ini kuu ra koni ra nivj nandá'ví na vitá ini, na on kivj chindeé xí'in mji,

anda kundeé ra noo ndi'i ña on vá'a ta chinoo síkón ra ñava'a ñandaa.

²¹ Ta ndi'i nivj na ñoyívi yó'o xí'in ndino'o nima na kundati na ra ña ke'é ra ñava'a ta sakaku ra na,

kachí Ndios, ñitaa taIsaías xina'á.

Ñayó'o ká'an, nivj nika'an na xa'a taJesús

kómí ra ndee ñanima ndiva'a (Mr. 3:19-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

²² Ta nivj kuá'an na ña kuá'an ñii taa ta kómí nima ndiva'a xí'in na noo taJesús, ta kixaá na noo yóo ra. Taa ta ndeé ndó'o yó'o kúu ra takuaá ta ñí'í ra, ta taJesús sanda'a ña'á ra, ta saá kúchiño nakoto ra ta naka'an ra. ²³ Ta ndi'i nivj na ndoo yó'o naka'nda ní ini

na x̄ini na ña ke'é ta Jesús, ta ñika'ān na, káchí na saá:

—¿Ān tayó'o kúu taşa'ya ñani sikuá ta David, ta ndáti yó ti'ví Ndios kixaa?

24 Ta x̄ini so'o nafariseo ña ñika'ān ñivi yó'o, ta saá ñika'ān tá'an na:

—Xí'in ndee ña Beelzebú,* ña kúu ñaká'no ñoo ndi'i nímā ndiva'a, táva tayó'o nímā ndiva'a —káchí na.

25 Ta ta Jesús x̄ini ra ndi'i ña x̄ani ini nafariseo, ta ñika'ān ra saá xí'in na:

—Tá yóo ñii ñoo, ta on vása yóo yu'ú ñivi, ta ñata'vi tá'an na, ta kixá'á na káni tá'an na xí'in natá'an na, ta kama ní ndi'i xa'a ñoo yó'o. Tá yóo ñii ve'e ñoo ñata'vi tá'an na, ta káni tá'an na, ta ndi'i xa'a ñivi ve'e yó'o. 26 Tá ñanímā ndiva'a ká'no Satanás nátava ña ini ñivi nímā ndiva'a tá'an ña, ní kúu, ta saá ñata'vi tá'an ñandiva'a ta káni tá'an ña xí'in tá'an ña, ta yax̄i ní ndi'i xa'a yich̄i ña. 27 M̄ji ndó ká'ān ndó ndí xí'in ndee ñanímā ndiva'a ká'no táva ñandiva'a. Tá ndixa saá x̄ani ini ndó, ta na ndíkōn saṭa ndó na táva ñandiva'a, ¿míchí vaxi ndee nayó'o táva na ñandiva'a? Na ndíkōn saṭa ndó kachí na on s̄ivi ndee ñanímā ndiva'a ká'no kúu ña kómí na kivi tava na ñandiva'a. Ta saá kixaa ñii kivi na ndíkōn saṭa m̄ji ndó yó'o kuu na kasa nani xa'a kuachi ndíso ndó chi ñavatá ká'ān ndó

xa'a i. 28 Ta yi'i, kómí i ndee Nímā Ndios ña tava i nímā ndiva'a, ta ña ké'é yó'o káchí ña saá: vitin kixaa kivi ña kixá'á xa'nda chiño Ndios ñoo ñivi ñoyivi yó'o.

29 'Ta yóo ñii ta ndee ní ndaku, ta ñivi on kúchiño kivi na ve'e ra ña kindaa na ñakuiká kómí ra. Si'na x̄ini ñó'ó katón na ra, ta saá kúchiño kivi na kindaa na ndi'i ñakuiká kómí ra. Ndátan yóo ta ndee ní ndaku yó'o, saá yóo ñanímā ndiva'a ká'no.

30 'Ndi'i ñivi na on vása yóo yu'ú xí'in i, nayó'o kúu na on x̄in koni na yi'i. Ta ndi'i ñivi na on vása chindee yi'i nakaya na ñivi ña kundikōn na yich̄i Ndios, nayó'o kúu na sakuitā ní'no ñivi ña on kundikōn na yich̄i Ndios.

31 'Ta ndixa ká'ān i xí'in ndó, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é ñivi, ta kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i to'on ña ká'ān ndiva'a na xí'in Ndios. Ta ndi'i ñivi na ká'ān ndiva'a xí'in Nímā Ndios,† ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a ñivi yó'o. 32 Ta ñivi na ká'ān ndiva'a xí'in yi'i, ta ta kixi ñoo Ndios, ta Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a na. Ta ñivi na ká'ān ndiva'a xí'in Nímā Ndios, ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a nayó'o vitin, ni ndi'i saá kujya ña vaxi —káchí ta Jesús xí'in na.

* 12:24 Inka kivi ñani Satanás kúu Beelzebú. † 12:31 Ñii to'on ña ká'ān ndiva'a xí'in Nímā Ndios kúu ña ká'ān ñivi ndí ndee ña kisa ndivi chiño va'a kúu ndee ña vaxi ñoo nímā ndiva'a ká'no.

Ñayó'o ká'ān, ndatán yóo nímā nivi,
saá yóo tɔ'on ña ká'ān na
(Lc. 6:43-45)

³³ Ta tuku nika'ān taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Tá yóo yiton tón va'a, ta saá kóon ku'i tí va'a nda'a nó. Tá yóo yiton tón on vá'a, ta saá kóon ku'i tí on vá'a nda'a nó. Tá xito ndoso ndó ku'i tí yóo nda'a yiton, ta saá kundaa ini ndó án tón va'a kúu nó, án tón on vá'a kúu nó. Ndatán yóo yiton, saá yóo nivi. ³⁴ Ta ndó'ó, ká'ān j xí'in ndó, isa'ya koq xatj kúu ndó! Chi mji ndó kúu nivi na on vá'a, ta ñakán on kúchiño ka'ān ndó tɔ'on va'a. Ndatán yóo nímā nivi, saá yóo tɔ'on ña ká'ān na. ³⁵ Nivi na kómí nímā va'a, ká'ān na tɔ'on va'a. Ta nivi na kómí nímā on vá'a, ká'ān na tɔ'on on vá'a. ³⁶ Ta ká'ān j xí'in ndó, kixaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ta konj ñó'ó ndi'i nivi taxi na kuenda xa'a ndi'i tɔ'on ña on vá'a nika'ān na. ³⁷ Chi xa'a tɔ'on mji ndó ña nika'ān ndó, Ndios kasa nani ra xa'a ndó'ó, ta saá ka'ān ra án kundoo ndó xí'in ra, án ko'on ndó ndaya —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'ān xa'a nivi kivi ndukú na
ñii milagro noq taJesús
(Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)

³⁸ Ta sava nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios nika'ān na xí'in taJesús, káchí na saá:

—Tata maestro, kóni ndi ña ke'é ún ñii milagro noq ndi.

³⁹ Ta ndakuijn taJesús:

—jNivi na ndiva'a ní ini, na on vása kándixa Ndios kúu ndó'ó! Saá chi ndúkú ndó ñii milagro noq j ña kandixa ndó ndi taa ta kixi noq Ndios kúu j. Ta on ke'é j inkā milagro ña koto ndó, chi va'a ka xini ñó'ó kundaa ini ndó ña nindo'o taprofeta Jonás kuuya xina'a. ⁴⁰ Ta taJonás xinakaa ra unj ndivi, ta unj ñoo tixin títiaká ká'no. Ta saá yi j, taa ta kixi noq Ndios, kunakaa j unj ndivi, ta unj ñoo tixin ño'o. ⁴¹ Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a nivi ñoyívi yó'o, ta naño Nínive chikaa na kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Saá chi xini so'o na ña nika'ān taJonás xí'in na, ta nandikó ini na ta kándixa na Ndios. Ta yi j, taa ta yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka noq taJonás, ta on xjin ndó konj so'o ndó ña ká'ān j. ⁴² Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a nivi ñoyívi yó'o, ta saá tuku ñii ñareina, ña nixa'nda chiño noq ñoo naní Sabá xina'a, chikaa ña kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Chi ñareina yó'o xiká ní nixa'ān ña xini so'o ña tɔ'on ña nika'ān tarey Salomón, chi ta ndichí ní sinj xikuu ra. Ta yi j, taa ta yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka noq taSalomón, ta on xjin ndó konj so'o ndó tɔ'on ña ká'ān j —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'ān xa'a taJesús

kivi saná'a ra xá'a níma ndiva'a

(Lc. 11:24-26)

43 Ta tuku nika'an ta Jesús xí'in na:

—Tá ñii níma ndiva'a saña ña ñii taa, ta saá kuá'an ña ño yuku yichí ña nandukú ña ño nakindée ña. Tá on vása nání'i ña ño nakindée ña, 44 ta xáni ini ña saá: “Ndikó yó ndi'vi yó ini taa ño kee yó vaxi yó”, káchí ña. Ta ndikó ña, náxaa ña ño yó taa ño kee ña, ta nákoto ña vichí ini ra. Ndatán yó ñii ve'e niti'vi ta ndasa livi na, saá yó ini taa yó'o. 45 Ta ndikó níma ndiva'a kuá'an ña, ta nandukú ña inka níma ndiva'a, ta nání'i ña uxá níma ña ndiva'a ní ka ño mji ña. Ta ndikó koo ña, ta kuá'an uxá níma ndiva'a yó'o xí'in ña, ta kixaa ndi'i ña nakoo ña ini taa yó'o. Ta saá xó'vi ní ka ra vitin ño ña si'na. Saá kundo'o ndó'ó na ndóo ñoyívi yó'o vitin tá on xjin ndó koni so'o ndó to'onj —káchí ta Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xá'a kivi kixaa si'i ta Jesús xí'in ñani ra
(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

46 Tá ká'an ka ta Jesús xí'in ñivi, ta saá kixaa si'i ra xí'in ñani ra, ta yíta na ke'e ño yó ra, ta kóni na ka'an na xí'in ra. 47 Ta ñii taa ndato'on ra xí'in ta Jesús:

—Tata, si'í ún xí'in ñani ún yíta na ke'e, ta kóni na ka'an na xí'in ún —káchí ra.

48 Ta ndakuijn ta Jesús, nika'an ra xí'in tayó'o:

—¿Yu kúu si'í? ¿Ta yu kúu ñani?

49 Ta saná'a nda'a ra naxíka xí'in ra, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Yó'o ndóo si'í xí'in ñani. 50 Chi ñivi na kisa ndivi ña kóni Yivá j Ndios, ta yóo ñoyívi ñino, nayó'o kúu ñani xí'in kiva j xí'in si'í —káchí ta Jesús.

13

Cuento yó'o ndato'on xá'a ta chí'i ndikin trigo

(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

1 Ta mji kivi yó'o keta ta Jesús ñii ve'e ta kuá'an ra, ta nixaa ra xikoo ra yu'u mjni. 2 Ta kixaa kuá'a ní ñivi ño ra, ta saá ndaa ra ñii tón barco ta xikoo ra sata tón barco ño mjni, ta ndi'i ñivi yó'o yíta na yu'u takuií. 3 Ta kixá'a ra ndato'on ra kuá'a ní cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:

—Saá ndo'o ñii taa ta chí'i ndikin trigo. 4 Ta kixá'a ra xíta ní'no ra ndikin trigo ña chí'i ra ño ño'o. Ta sava ña ñikoyo yichí, ta kixaa tísaa ta xaxi rí ña. 5 Sava ndikin ñikoyo ño yásin ní ño'o sata yuu, ta ndikin yó'o kama ní ñinduta ña, chí on vása kuikon ño ño'o yó'o. 6 Ta keta ño'o ta ñiyichí ña, ta ndi'i xa'a ña, saá chí ñi-kee kóno tio'o ña. 7 Ta sava ña ñikoyo ma'ño tón ñiño, ta ñinduta ña, ta ñi-kuchiño kua'no ña, saá chí xa'no tón ñiño yó'o ta xa'ni nduta nó ña. 8 Ta sava ndikin ñikoyo ño ño'o va'a ña kuikon. Ta ñinduta

ña, ta xá'no ña, ta kuá'a ní nixiyo ndikin yita yó'o. Sava yita taxi ña ñii ciento ndikin, sava yita taxi ña unj siko ndikin, ta sava yita taxi ña oko uxu ndikin. ⁹ Ndi'i ndó'ó nivi na yóo sq'o, xini ñó'ó chikaá sq'o ndó ña ká'anj x'in ndó —káchí tajesús x'in na.

Ñayó'o ká'an ndachun tajesús sáná'a ra nivi x'in cuento

(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Ta kixaa naxíka x'in ra noo ra, ta nindaqa to'on na ra:

—¿Ndachun x'in cuento sáná'a un nivi?

¹¹ Ta ndakuijn ra, nika'an ra x'in na:

—Ta ndó'ó, kundaá ini ndó to'on ña ñó'o se'é ña yo'vi ní ña ká'an xa'a yichi noo xá'nda chiño Ndios, chi saá taxi Ndios nda'a ndó. Ta inká nivi kuiti xini sq'o na to'on yó'o, ta on vása kundaá va'a ini na yukia káchí ña. ¹² Ta nivi na kundaá ini to'on ká'anj, ta Ndios taxi ra ña kundaá va'a ka ini na ña, ta nivi na on xijn kundaá ini to'on ña ká'anj, ta ña lo'o to'on xini sq'o na ta sandaño'ó na ndi'i ña. ¹³ Xá'a ñayó'o kúu ña sáná'a j nivi x'in cuento: Vará xito na, ta on vása xini na ñandaá. Vará xini sq'o na, ta on vása chikaá sq'o na, ni on vása kundaá ini na ña ndát'onj. ¹⁴ Ta saá kisa ndivi na to'on ña nitaá taprofeta Isaías xina'a, ña káchí: Ndios káchí ra saá:

“Vará xini sq'o ní na, ta nda ñii kivi on kundaá ini na ña xini sq'o na.

Vará xito ní na, ta nda ñii kivi on kundaá ini na yukia xito na.

¹⁵ Ta nima nivi yó'o xa kutá'yá yuu ña.

Ta nákasi kútu na sq'o na, ta nákasi na nduchú noo na, chi on xijn na koto na, ni on xijn na konj sq'o na.

Ña ké'é na saá kúu ña on xijn na kundaá ini na ñandaá,

ni on xijn na ndikó na kixi na nooj ña sanda'aj na”,

káchí Ndios, káchí taprofeta xina'a.

¹⁶ “Ta mji ndó, nákaa ñasij nima ndó chi xito ndó ñava'a ké'éj, ta xini sq'o ndó ña ká'anj x'in ndó.

¹⁷ Ndixa ká'anj x'in ndó, kuiya xina'a nixiyo kuá'a ní naprofeta x'in inká nivi na nixika ndakú noo Ndios, ta ndi'i nayó'o kutoo na koto na ña xito ndó vitin, ta ni-kuchiño na, ta kutoo na konj sq'o na ña xini sq'o ndó vitin, ta ni-kuchiño na —káchí tajesús x'in naxíka x'in ra.

Ñayó'o ká'an tajesús nándaxin ra cuento

xá'a taa chí'i ndikin trigo

(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

¹⁸ Ta tuku nika'an tajesús x'in naxíka x'in ra:

—Ta vitin konj sq'o ndó yukia káchí cuento xa'a ta chí'i ndikin trigo. ¹⁹ Ndikjn ña nikojo yichi ndát'on ña xa'a nivi na xini sq'o xa'a yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta nayó'o on vása

kúndaq̄ ini na, ta saá vaxi ñandiva'a ká'no ta táva ña to'on Ndios ña xini so'o na. 20 Ta ndikin ña ñikoyo noo yuu ndátoto'on ña xa'a ñivi na xini so'o to'on Ndios, ta xandikon náki'in va'a na ña, ta kúsiy ní ini na. 21 Ta yá'a ñii káni lo'o, tá kixá'á vaxi ña xó'vi na, án inká ñivi on xiin ka na koni ña'á na xa'a ña kándixa na to'on Ndios, ta nayó'o xandikon sándakoo na yichi Ndios, ta on xiin ka na kándixa na, saá chi on ta'an chikaq̄ va'a ini na to'on Ndios. 22 Ta ndikin ña ñikoyo noo tón ñiño ndátoto'on ña xa'a ñivi na xini so'o to'on Ndios. Ta saá chiño yóo ñoyívi yó'o sándi'í ní ini na, ta kixá'á na kisa chiño na ña kukomá na kuq̄'a ní ñakuiká ñoyívi yó'o, ta saá on xiin ka na kutaku na ndatán ká'an to'on Ndios. 23 Ta ndikin ña ñikoyo ño'o va'a ña kuikon ndátoto'on ña xa'a ñivi na xini so'o to'on Ndios, ta kándixa ini na ña. Nayó'o kúu na kúndeé nduu ñivi na va'a ini ta ke'é na kuq̄'a ní ñava'a noo Ndios. Ndatán yóo ñii ndikin ña táxi oko uxu ndikin, ta inká ndikin ña táxi unj siko ndikin, ta inká ndikin ña táxi ñii ciento ndikin, saá yóo ñivi na kándixa ndino'o ini to'on Ndios —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndátoto'on ña xa'a yita trigo xí'in ku'u na'á

24 Ta ndátoto'on taJesús inká cuento ña saná'a ra ñivi, káchí ra saá:

—Ndatán yóo ñii taq̄ chí'i ra ndikin trigo, saá yóo yichi noo xá'nda chiño Ndios. 25 Kivi kisin ta chí'i trigo ta kisin ndi'i ta kisa chiño noo ra, ta kixaa ñii taq̄ ta saá ini xini ña'á, ta chí'i ra ndikin ku'u na'á noo ño'o noo xa chí'i na ndikin trigo, ta saá keta ra kuq̄'an ra. 26 Ta ñinduta trigo ta xa'no ña, ta kixaa kivi kána yokó ña, ta saá xini ñivi ndí ku'u na'á xá'no ña ma'ño yita trigo. 27 Ta na kisa chiño noo taq̄ ta chí'i trigo kixaa na noo ra, ta ñika'an na xí'in ra: “Tata, ¿án on vása kuiti ní-chi'í ún ndikin trigo? Ta vitin yóo kuq̄'a ní ku'u na'á xí'in trigo. ¿Míchí kixi ña?”, káchí na. 28 Ta ndakuin ta chí'i trigo: “Ñii taq̄ ta saá ini xini yí'j kixi ra chí'i ra ku'u na'á.” Ta na kisa chiño noo ra ñindaq̄a to'on na ra: “¿Án kóni ún to'on ndi ndi'í ku'u na'á?” 29 Ta ndakuin ra, káchí ra saá: “Ó'on, on to'on ndó ku'u na'á kotó to'on ndó trigo xí'in ña. 30 Va'a ná taxi yó kua'no xí'in tá'an ña anda kivi ka'nda yó ña. Ta kivi ta'nda ña ta ka'anj xí'in na xá'nda, kachí'j saá: Ka'nda ndi'í ndó ña, ta tava síin ndó trigo, ta ki'in ndó ku'u na'á, ta katón nomi ndó ña ta ko'on ña kókó ña; ta saá taan va'a ndó ndikin trigo yaka ve'e j”, kachí taq̄ ta chí'i trigo xí'in na kisa chiño noo ra —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndátoto'on xa'a

ndikɨn mostaza

(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

³¹ Ta ndatɔ'on tɔJesús inkɔ cuento ña saná'a ra ñivi, káchí ra saá xí'in na:

—Ndátán yóo ñii ndikɨn mostaza ña chí'i ñii tɔa ño'o ra, saá yóo yichí ñoo xá'nda chiño Ndios. ³² Ta ndikɨn mostaza kúu ña válí ní kɔ ñoo ndi'i ndikɨn yóo ñoyívi yó'o, ta kivi ndútɔ ña ta ndúu ña ña ká'no ní kɔ ñoo ndi'i inkɔ ñatɔtɔ chí'i ñivi. Kivi xá'no ña, ta nduu ña ñii tón yiton ká'no, ta kíxaa tísaa kisa va'a rí takɔ rí nda'a nó.

Cuento yó'o ndátɔ'on xɔ'a levadura

(Lc. 13:20-21)

³³ Ta tuku ndátɔ'on tɔJesús inkɔ cuento, káchí ra saá:

—Ndátán yóo levadura ña ñasaka ñivi xí'in yuxan sɨtɔ va'a, saá yóo yichí ña xá'nda chiño Ndios. Vará lo'o ní levadura ñasaka ñivi xí'in uní ko'ndo ná'no yuxan harina, ta kündeé ña sánaño ña ndi'i yuxan yó'o.

Ñayó'o ká'an ndachun sáná'a tɔJesús ñivi xí'in cuento

(Mr. 4:33-34)

³⁴ Ta kivi ñiká'an tɔJesús xí'in ñivi, ta ndasaá kuiti xí'in cuento saná'a ra na; on vása ní-saná'a ra nayó'o xí'in inkɔ ñoo tɔ'on. ³⁵ Saá kisa ndivi ra tɔ'on Ndios ña ñitaa ñii tɔprofeta xina'á, ña káchí saá:

Ká'anɨ xí'in ñivi xí'in cuento;

ta ndatɔ'onɨ xí'in na xá'a tɔ'on ña ñixiyo se'é nda kivi kisa va'a ñoyívi yó'o tɔnda kivi vitin,

káchí Ndios, ñitaa tɔprofeta xina'á.

Ñayó'o ká'an tɔJesús nándaxin ra cuento xɔ'a yita trigo xí'in ku'u na'a

³⁶ Ta ñindayi tɔJesús ñivi, ta ñikí'vi ra ve'e. Ta kíxaa yatin naxika xí'in ra ñoo ra, ta ñiká'an na xí'in ra:

—Nandaxin ún ñoo ndi yukía kóni káchí cuento xá'a ku'u na'a xí'in yita trigo.

³⁷ Ta ndakuijn ra, káchí ra saá xí'in na:

—Tɔa tɔ chí'i ndikɨn trigo kúu yi'j, tɔa tɔ kixi ñoo Ndios. ³⁸ Ta ño'o ñoo chí'i ra kúu ñoyívi yó'o, ta ndikɨn trigo kúu ñivi na kuá'an yichí Ndios. Ta ku'u na'a kúu ñivi na ndíkɔn yichí ñanímɔ ndiva'a. ³⁹ Ta tɔa tɔ sáa ini tɔ chí'i ku'u na'a kúu ñanímɔ ndiva'a ká'no. Ta kivi ña ka'nda na trigo xí'in ku'u na'a kúu kivi sondí'í ñoyívi yó'o, ta na ka'nda kúu naángel. ⁴⁰ Ndátán náto'on ñivi ku'u na'a ñoo ño'o chí'i na, ta ka'mi na ku'u na'a yó'o ñoo xixi ño'o, saá ke'é naángel kivi sondí'í ñoyívi yó'o. ⁴¹ Yi'j, tɔa tɔ kixi ñoo Ndios, ti'víj naángel kɔ'on na tava na ndi'i ñivi na chú'u inkɔ ñivi ke'é na ña on vá'a, ta tava na ndi'i ñivi na ke'é ña on vá'a. ⁴² Ta taan na ñivi yó'o ñoo ndeé ní xixi ño'o, ñoo kuaku ní na ta xɔ'vi ní na. ⁴³ Ta ndi'i ñivi

na kisa ndivi ña kóni Ndios kundoo na noo xá'nda chiño Yivá yó Ndios, ta ndatán yoo ña yé'e ño'o, saá naye'e ñivi yó'o. Ndi'i ñivi na yoo so'o, xini ñó'ó chikaa so'o na ña ká'an j xí'in na —káchí tajesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndátō'on xq'a ñakuiká ña yoo se'é

⁴⁴ Ta tuku ndatō'on tajesús ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Ñii ñakuiká yoo se'é tixin ño'o, ta ñii taa naní'i ra ña, ta kúsij ní ini ra, ta tuku chikaa se'é ra ña, ta nixa'an ra ñisikó ndi'i ra ña kómí ra, ta saá ndikó ra sata ra ño'o yó'o noo chikaa se'é ra ñakuiká. Ndatán yoo ñakuiká yó'o, saá yoo yichi noo xá'nda chiño Ndios.

Cuento yó'o ndátō'on xq'a yuu livi

⁴⁵ Ta ndatō'on tajesús inka cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Ñii taa taa síkó ña'a ndúkú ra yuu livi ní ña ndáyaví ní naní ña perla. ⁴⁶ Ta naní'i ra ñii yuu livi ña ndáyaví ní, ta nixa'an ra ñisikó ndi'i ra ña kómí ra, ta saá ndikó ra sata ra yuu livi yó'o. Ndatán yoo yuu livi ña ndáyaví ní, saá yoo yichi ña xá'nda chiño Ndios.

Cuento yó'o ndátō'on xq'a ñono ña táva na tiaká

⁴⁷ Ta ndatō'on tajesús inka cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Ndatán yoo ñii ñono ña chíkaa na ini m̄ini, ta ku'a ní noo tiaká táva na, saá

yoo yichi ña xá'nda chiño Ndios. ⁴⁸ Tá chutú ñono, ta násita na ña yu'u takuií. Ta saá nákaixin na ndi'i tiaká tí va'a ta táan na rí ini chikiva, ta xáta na tí on vá'a. ⁴⁹ Saá kundo'o ñivi kivi sondí'i ñoyivi yó'o: ta kixaa naángel ta nata'ví na ñivi na va'a xí'in na on vá'a, ⁵⁰ ta na on vá'a kuita na ko'on na noo xixi ño'o ndi'i saá kivi, noo kuaku ní na ta xo'vi ní na.

Ñayó'o ká'an tajesús xq'a ñakuiká xqá xí'in ñakuiká yatá

⁵¹ Ta tajesús ñindaqa to'on ra naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—¿Án kúndaq ini ndó ndi'i ña ñika'an j xí'in ndó?

—Kúndaq va'a ini ndj, Tata —káchí na.

⁵² Ta ñika'an tajesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i na saná'a ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés ta ndikon na yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta ndatán yoo ñii taa xí'in ve'e ra noo ñó'o ñakuiká yatá xí'in ñakuiká xqá, saá yoo nayó'o. Ta saá kúchiño na konj ñó'ó na ñakuiká xqá xí'in ñakuiká yatá —káchí ra.

Ñayó'o ká'an xq'a tajesús kivi ñixiyo ra ñoo Nazaret (Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)

⁵³ Ta ndi'i ndatō'on tajesús cuento ña saná'a ra na, ta kee ra ku'a'an ra. ⁵⁴ Ta naxaa ra ñoo m̄i ra, ta kixá'a ra saná'a ra ñivi ve'e ño'o sinagoga. Ta naka'nda ní ini na, ta káchí na xí'in tá'an na saá:

—¿Mikía sakuá'a tayó'o ndi'i ña xini ní ra? ¿Mikía kee ndeë ña ké'é ra milagro xí'in ñivi? ⁵⁵ ¿An on sivi tayó'o kúu sa'ya tãcarpintero? ¿An on sivi si'í tayó'o kúu ñá ñani María? ¿An on sivi ñani tãJacobo, tãJosé, tãSimón xí'in tãJudas kúu ra? ⁵⁶ ¿An on ndixa ndóo kivi'va ra ñoo yó yó'o? ¿Mikía kixi ña xini ní tayó'o? —káchí na.

⁵⁷ Ta ñi-xiin na koni so'o na ña ká'an ra. Ta ñika'an tãJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o kisa to'ó na tãprofeta, ta ñaño mji ra xí'in nave'e mji ra on xiin na kasa to'ó na ra —káchí ra.

⁵⁸ Ta saá on vása ní-ke'é ra kuá'a ní milagro xí'in na, chi ñi-xiin na kandixa na ra.

14

Ñayó'o ká'an xa'a ña ñixi'i tãJuan, tã sakuchu ñivi (Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

¹ Ta kivi yó'o tãrey Herodes, tã xá'nda chiño ñoo ñaño estado Galilea, xini so'o ra ndi'i ñava'a ña ké'é tãJesús, ² ta ñika'an ra xí'in na kisa chiño ñoo ra:

—TãJesús yó'o kúu tãJuan, tã sakuchu ñivi, ta ñixi'i ra ta vitin ñatakú ra, ñakán kómí ra ndeë ké'é ra ndi'i milagro yó'o vitin —káchí tãrey.

³⁻⁴ Ñika'an tãHerodes to'on yó'o chi xáni siji ra xa'a ña on vá'a ké'é ra xí'in tãJuan. Chi tãJuan ñika'an ra kuá'a ní yichi

xí'in tãHerodes, káchí ra saá:

—Ndayí Ndios ña ñitaa tãMoisés káchí ña, on koó yichi naki'in ún ñási'í ñani ún koo ñá xí'in ún —káchí ra.

Saá chi tãHerodes xa ñitonda'a ra xí'in ñáHerodías ñási'í tãFelipe tã kúu ñani mji ra. Ta tãHerodes, xa'a ña sakusij ra ini ñási'í ra yó'o, xa'nda chiño ra ñoo natropa ña tiin na tãJuan, ta katón na ra ta chika'a na ra ini ve'e kaa.

⁵ Ta tãHerodes kóni ra ka'ni ra tãJuan, ta ñi-kuchiño ra chi yí'vi ra ñoo ñivi, chi ñivi xáni ini na ndí tãJuan kúu ra profeta. ⁶ Ta ñii kivi kana viko ñixino kuyá tãHerodes, ta ñasa'ya ñáHerodías kãta xá'a ñá ñoo ndi'i na ndóo viko yó'o, ta kúsij ní ini tãHerodes xini ra ñá, kãta xá'a ñá. ⁷ Ta saá chiná'a ra Ndios ña taxi ra nda'a ñálo'o yó'o ndi'i ña ndukú ñá ñoo ra. ⁸ Ta si'í ñá ñika'an ñá xí'in sa'ya ñá yukia ndukú ñá ñoo tãrey, ta saá ñika'an ñálo'o yó'o xí'in tãrey:

—Chinóo ún siji tãJuan, tã sakuchu ñivi, ñoo ko'q ña ndíka, ta taxi ún ña nda'a j.

⁹ Ta kúchuchú ní ini tãrey ña xini so'o ra ña ndukú ñálo'o, ta saá ni, xa'nda chiño ra ña kasa ndivi na ña ndukú ñá ñoo ra, xa'a ña xini so'o ndi'i na ndóo viko yukia ñika'an ra xí'in ñálo'o ña chiná'a ra Ndios. ¹⁰ Ta tã'vi ra natropa kuá'an na ve'e kaa, ta kãdoso na sikon tãJuan. ¹¹ Ta saá ní na siji

taJuan kánóo ña noo ko'q ta taxi na ña nda'a ñálo'o, ta ñálo'o yó'o ntaxi ñá ko'q yó'o nda'a si'í ñá.

¹² Ta naxíka xí'in taJuan kixaa na ve'e kaa, ta nakuiso na yíkí koñu ra, ta nixaa'an na sandúxun na ña. Ta saá kixaa na noo yóo taJesús, ta ndato'on na xí'in ra yukía nindo'o taJuan.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi taxi ra xixi o'on mil taa
(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

¹³ Ta kivi xini so'o taJesús ña nindo'o taJuan, ta saá kee ra kuaa'an ra ini tón barco, ta nixaa ra ñii xiiña noo on koó nivi. Ta saá xini so'o nivi mí kuaa'an taJesús, ta kee na kuaa'an xá'á na sata ra. ¹⁴ Tá noo taJesús tón barco, ta xini ra kuaa'á ní nivi, ta kúnda'ví ní ini ra xini ra na, ta sanda'a ra nivi na ndeé ndó'o. ¹⁵ Ta xa nikuuaa ní kúu ña, ta saá ntondaa yatin uxu ovi naxíka xí'in ra, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata, noo ndóo yó vichí ní, ta nikuuaa ní kúu ña vitin. Va'a ti'ví ún ndi'i nivi yó'o ná ko'on na ñoo válí yatin ña ndukú na sata na ña kuxu na —káchí naxíka xí'in ra.

¹⁶ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—On vása xini ñó'ó ko'on na. Mii ndó taxi kuxu na —káchí ra.

¹⁷ Ta nika'an na saá:

—On koó kuaa'á ñaxíxi. Yoo kuiti o'on sata va'a ta ovi kúu tiaká.

¹⁸ Ta nika'an taJesús saá xí'in na:

—Taxi ndó ña yoo nda'a j.

¹⁹ Ta saá nika'an ra xí'in nivi kundoo ndi'i na noo yita síi. Ta ki'in ra o'on sata va'a xí'in ovi tiaká, ta xito ndaa ra ñoyivi nino, ta nika'an ra, káchí ra:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta ta'ví ra sata va'a, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o ntaxi na ña nda'a ndi'i nivi na ndóo yó'o. ²⁰ Ta nani ña xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na. Tá ndi'i xixi na, ta naxíka xí'in taJesús sakutú na uxu ovi chikiva xí'in ña kindoo ndoso, chi ni-kundeé nanivi kuxu ndi'i na ña. ²¹ Ta ndi'i na xixi yó'o xikuu na ñii o'on mil taa, xí'in inká kuaa'á ní násí'í xí'in kuaa'á ní naválí.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña xíka ra noo mini
(Mr. 6:45-52; Jn. 6:16-21)

²² Ta saá taJesús xa'nda chiño ra noo naxíka xí'in ra ña ndaa na tón barco ta ko'on si'na na noo ra nda inká xiiña noo mini, saá chi nindoo ra ndayi ra ndi'i nivi. ²³ Tá ndi'i nindayi ra nivi, ta ndaa ra kuaa'an ra yukú noo ka'an ra xí'in Ndios. Ta saá niketá ño'o ta kúnaa, ta yoo mató'ón ra yukú yó'o, ²⁴ ta tón barco kánóo nó ma'ño mini. Ni-kuchiño ko'on ka nó chi ndeé ní káni tachi xí'in takuii ta sakuiko ní ña tón barco. ²⁵ Ta xa yatin kóni tivi kúu ña,* ta taJesús xíka

* 14:25 Ña cuarta vigilia nákaa ña tixin kaa unj xí'in kaa jño xitaan.

xá'á ra noq takuií vaxi ra noq kánóo tón barco. ²⁶ Tá xini naxíka xí'in ra ndí xíka ra noq m̄ini, ta saá n̄iyi'ví ní na, ta xí'in ndi'i ndee na n̄ika'ān na:

—¡Nii n̄i'ná kúu ñakaā!
—káchí na.

²⁷ Ta saá kama n̄ika'ān taJesús xí'in na:

—On kundi'i ini ndó, chi yi'i va kúu i. On kuyi'ví ndó —káchí taJesús xí'in na.

²⁸ Ta n̄ika'ān taPedro, káchí ra saá:

—Tata, tá ndixa yó'ó kúu ún, ta ka'nda chiño ún noq i ta ná kundosoq noq takuií ta xaā i noq ún.

²⁹ —Na'a —káchí taJesús xí'in ra.

Ta taPedro noq ra tón barco, ta kixá'á ra xíka xá'á ra noq takuií ña xaā ra noq taJesús. ³⁰ Ta xini ra ndee ní vaxi tachi, ta n̄iyi'ví ní ra, ta kixá'á ra kuā'ān n̄iketá ra ini m̄ini, ta xí'in ndi'i ndee ra n̄ika'ān ra:

—Tata, ¡sakaaku ún yi'i!
—káchí ra.

³¹ Ta taJesús xandikōn sanakaā ra nda'a ra, ta t̄iin ra taPedro, ta n̄ika'ān ra xí'in ra:

—¡Tāa ta lo'o ní kándixa ini yi'i kúu yó'ó! ¿Ndaχhun xíka ini ún, ta on vása kándixa ún yi'i chindeé i yó'ó?

³² Ta saá ndaa na tón barco, ta n̄iyaā tachi. ³³ Ta na ñó'o ini tón barco xikuxití na noq taJesús, ta kisa to'ó na ra, n̄ika'ān na saá xí'in ra:

—¡Ndixa yó'ó kúu ún Sa'ya Ndios! —káchí na.

Ñayó'o ká'ān xa'a taJesús kivi sanda'a ra n̄ivi ñoo Genesaret

(Mr. 6:53-56)

³⁴ N̄iya'a na m̄ini ta n̄ixaā na inka xiiña, ta noq na tón barco ñoo Genesaret. ³⁵ Ta naḱoni nan̄ivi ñoo yó'o yu kúu taJesús, ta saá t̄i'ví na n̄ivi ndato'on na xí'in inka na ñoo yatin ña kixaa taJesús. Ta nayó'o kixaa na xí'in na ndee ndó'o noq ra. ³⁶ Ta xaḱu ndá'ví na noq ra ña taxi ra tondaa nda'a na ra, vará lo'o yu'u tikoto ra, ta ndi'i n̄ivi na n̄itondaa nda'a ña'á nduva'a na.

15

Ñayó'o ká'ān yu kúu n̄ivi na yakuq noq Ndios

(Mr. 7:1-23)

¹ Ta sava nafariseo xí'in sava na sáná'a ndayí Ndios kixi na ñoo Jerusalén, ta kixaa na noq taJesús, ta n̄indaḱa to'on na ra:

² —¿Ndaχhun yá'a ndoso naxíka xí'in ún noq ña saná'a naxii síkuá yó xina'á? Chi on vása ndá'á na ta xíxi na —káchí na xí'in taJesús.

³ Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'ān ra saá xí'in na:

—Ta ndó'ó, ¿ndaχhun yá'a ndoso ndó ndayí ña xá'nda chiño Ndios, ta kisa ndivi ndó ña saná'a naxii síkuá ndó xina'á? ⁴ Chi Ndios n̄ika'ān ra, kachi ra saá: “Kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó si'í ndó”, ta “Xini ñó'ó kivi ndi'i n̄ivi na kándiva'a xí'in yivá na án xí'in si'í na”, kachi Ndios. ⁵ Ta ndó'ó, sáná'a ndó káchí

ndó yóo yichí ká'an ñii taa xí'in yivá ra ta xí'in si'í ra, kachí ra saá: "On kúchiño i chindeé i ndó'ó, saá chi xa nika'an i taxi i ndi'i ña kómí i nda'a Ndios", kachí ra. ⁶ Ta xa'a ña ká'an ra ñayó'o káchí ña saá: On vása xíní ñó'ó ká kasa to'ó ra yivá ra, ta on vása xíní ñó'ó ká kasa to'ó ra si'í ra. Ta saá chíkaa ñino ndó to'on Ndios xa'a ña ndíkõn ndó yichí mji ndó. ⁷ Na ovi yu'u kúu ndó'ó! Ta ñandaa kúu to'on Ndios ña ñitaa taprofeta Isaías xa'a ndó kuyá xina'a, ña káchí saá:

⁸ Nivi yó'o kisa to'ó na yí'i xí'in ndasaá kuiti to'on kée yu'u na, ta níma na xíká ní yóo ña noo i, chi on vása ndino'o ini na kisa to'ó na yí'i.

⁹ Ta nda maní kisa to'ó na yí'i, chi sáná'a na ñivi ña kúu ndayí mji na, ta on vása sáná'a na ñivi ña xá'nda chiño i noo na, kachí Ndios —káchí taJesús xí'in nafariseo ta xí'in na sáná'a ndayí.

¹⁰ Ta taJesús kana ra ñivi vaxi na noo ra, ta nika'an ra saá xí'in na:

—Konj so'o ndó, ta kundaa ini ndó ña ka'an i xí'in ndó.

¹¹ Ña xíxi ñivi ta ña kí'vi yu'u na, ta on vása ndása ña nduu ñivi na yakua noo Ndios. Ta to'on ña on vá'a vaxi yu'u ñivi, ta ñayó'o ndása ña nduu ñivi na yakua noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹² Ta naxíka xí'in ra kixaa na noo ra, ta nindaqa to'on na ra:

—¿An xíní ún ña ñisaa ní nafariseo ña xíní so'o na to'on ña nika'an ún xí'in na?

¹³ Ta ndakuijn ra:

—Ndatán yóo ku'u ña on vása ní-chi'i Yivá yó Ndios, ta xíní ñó'ó to'on ndi'i ra ña, saá yóo nafariseo yó'o. ¹⁴ Ta saá on kani sijní ndó xa'a na. Ndatán yóo nakuáá tiin na nda'a inka nakuáá ku'a'an na yichí, saá yóo nayó'o. Tá ñii takuáá tiin ra nda'a inka takuáá ku'a'an na yichí, ndiovi ra saá koyo ta'vi.

¹⁵ Ta ndakuijn taPedro, nika'an ra, káchí ra saá:

—Nandaxin ún noo ndi cuento saná'a ún xa'a ña ndasaá nduu ñivi na yakua noo Ndios.

¹⁶ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—¿An ñii kí'va ndatán yóo inka ñivi, saá yóo ndó'ó? ¿An ta'an kundaa ini ndó?

¹⁷ Ndi'i ña xíxi ñivi kí'vi ña yu'u na ta xaa ña tixin na, ta saá yá'a ña xita ña. ¹⁸ Ta to'on ña on vá'a vaxi ña yu'u na chi kaku ña níma na, ta ñayó'o ndása ña nduu ñivi na yakua noo Ndios. ¹⁹ Chi ndi'i ña on vá'a xáni ini ñivi kaku ña níma na. Ta chínda'a ña na ke'é na ndi'i saá noo ña on vá'a, ña kúu ña xá'ni na inka ñivi, xí'in ña kí'vi taa kuachi ñoyívi xí'in inka ña'a ña on sivi kúu ñásí'í ra, án kí'vi ña'a kuachi ñoyívi xí'in taa ta on sivi kúu yijí ña, xí'in ndi'i inka noo ñakini ña ké'é ñivi xí'in inka ña'a án taa.

Ta inkā ña ɔn vá'a ké'é na kúu ña kisa kuí'ná na, xí'in ña ká'an na ñavatá, xí'in ña kándiva'a na xí'in inkā ñivi. ²⁰ Ndi'i ñayó'o kúu ña ndása ña nduu ñivi na yakuá ñoo Ndios. Tá ña ɔn vása ndá'á ñivi ña kuxu ña, ñayó'o ɔn vása ndása ña nduu na ñivi yakuá ñoo Ndios —káchí taJesús.

*Ñayó'o ká'an xá'a ñii ña'a
ñá kixi xíká
ta kándixa ñá taJesús
(Mr. 7:24-30)*

²¹ Ta kee taJesús xí'in naxíka xí'in ra, ta kuá'an na ñii xiiña ñoo yóo yatin ñoo Tiro xí'in Sidón. ²² Ta ñii ñáCanaán* vaxi yatin ña ñoo kuá'an ra, ta xí'in ndi'i ndee ñá ñika'an ñá, káchí ñá si'a xí'in ra:

—Tata, sa'ya taDavid, jná kundá'ví ini ún koni ún yi'í! Sa'ya ñálo'o ndeé ní xó'vi ñá, chi kómí ñá níma ndiva'a —káchí ñá.

²³ Ta ɔn vása ní-ndakuijn taJesús nda ñii tɔ'on. Ta saá naxíka xí'in ra kixaa na ñoo ra, ta xaku ndá'ví na ñoo ra:

—Ka'an ún xí'in ñayó'o ná ko'ɔn ñá, saá chi ndá'yi ní ña vaxi ñá sata yó.

²⁴ Ta ñika'an taJesús:

—Ndios ti'ví ra yi'í vaxi kuiti ñoo ñaño Israel, chi ndatán yóo ndikachi tí ndañó'ó ñoo xito'o rí, saá yóo ñayó'o —káchí ra.

²⁵ Ta ñaña'a yó'o ñitɔnda yatin ñá, ta xikuxítí ñá ñoo

taJesús, ta ñika'an ñá xí'in ra:

—Tata, jchindeé ún yi'í!

²⁶ Ta ndakuijn ra, ñika'an ra:

—ɔn vása va'a tava ñivi sítá va'a ña xixi sa'ya na ta sakana na ña ñoo tí ina kuxu rí ña.

²⁷ Ta ñika'an ñá xí'in ra, káchí ñá saá:

—Ndixa, Tata. Ta saá ni, tí ina xixi rí ña chachi kóyo yu'u mesa xito'o rí —káchí ñá.

²⁸ Ta taJesús ñika'an ra:

—Nana, kónó ní chikaa ún ña ndaa ini ún yi'í. Ta kasa ndivi ña ndúkú ún ñoo j —káchí ra.

Ta ñálo'o sa'ya ñaña'a yó'o mji hora yó'o nduva'a ñá.

*Ñayó'o ká'an xá'a taJesús
kivi sanda'a ra*

kuá'a ní ñivi na ndeé ndó'o

²⁹ Ta saá taJesús kee ra kuá'an ra yu'u mji Galilea. Ta ndaa ra ñii yukú ta xikoo ra. ³⁰ Ta kuá'a ní ñivi kixaa na ñoo ra, ta xí'in ñayó'o kixaa ñivi na ɔn kivi kaka xá'á, ñivi nakuáá,

ñivi nañí'í, ñivi na lavó nda'a, ñivi na lavó xa'a, xí'in inkā na ndeé ndó'o ndi'i saá ñoo kua'e kixaa na ñoo taJesús. Ta sanda'a ra ndi'i na ndeé ndó'o yó'o. ³¹ Ta saá ñaka'nda ní ini ñivi xini na ndí na xikuu nañí'í ká'an na, na xikuu na lavó nda'a xí'in na lavó xa'a nduva'a na, na xikuu na ɔn kivi kaka xá'á xí'ka na, na xikuu nakuáá xito na. Ta ndi'i ñivi kisa

* **15:22** Nixjyo ñii xiiña xinaní Canaán xina'a, ta ñivi na xitaku yó'o ɔn sivi najudío xikuu na, ta nanivi xindoo yó'o ñixaa na xindoo na ñii xiiña ñoo naní Fenicia yatin ñoo Tiro xí'in Sidón.

ká'no na ta k̄isa t̄o'ó na Ndios t̄a xá'nda chíño n̄oq naIsrael.

Ñayó'o ká'an xa'a t̄aJesús kivi taxi ra xixi komi mil t̄a (Mr. 8:1-10)

³² Ta t̄aJesús kana ra naxíka xí'in ra vaxi na n̄oq ra, ta n̄ika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Kúnda'ví ní iniḡ xiniḡ n̄ivi, chi xa un̄i kivi ndóo na yó'o ta on k̄oó ña kuxu na. On x̄iin̄i ti'víḡ na no'o na k̄oto kivi ndúú na yich̄i, chi x̄i'í ní na s̄oko —káchí ra.

³³ Ta ndakuiḡn naxíka xí'in ra:

—¿Míkíā sata yó s̄it̄a va'a kuxu ndi'i nan̄ivi, chi v̄ich̄i ní káa yó'o?

³⁴ Ta n̄indaḡa t̄o'on t̄aJesús naxíka xí'in ra:

—¿Ndasaá s̄it̄a va'a kómí ndó?

Ta ndakuiḡn na:

—Yóo ux̄a s̄it̄a va'a xí'in lo'o tīaká válí.

³⁵ Ta saá n̄ika'an ra xí'in n̄ivi kund̄o ndi'i na n̄oq ño'o. ³⁶ Ta k̄i'in ra ux̄a s̄it̄a va'a xí'in lo'o tīaká, ta n̄ika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á un̄ taxi un̄ ñaxíxi.

Ta t̄a'ví ra s̄it̄a va'a yó'o, ta t̄a'ví ra tīaká, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o n̄ataxi na ña nda'a n̄ivi kuxu na. ³⁷ Ta n̄ani ña xixi ndi'i n̄ivi nda n̄ixaa ini na. Tá ndi'i xixi na, ta naxíka xí'in t̄aJesús sakutú na ux̄a chikiva s̄it̄a va'a xí'in tīaká ña k̄ind̄o ndoso, chi n̄i-kundeé n̄ivi kuxu ndi'i na ña. ³⁸ Ta ndi'i n̄ivi na xixi yó'o x̄ikuu na komi mil t̄a

xí'in ink̄a kūa'a ní násí'í xí'in kūa'a ní naválí. ³⁹ Ta t̄aJesús n̄ika'an ra n̄indaḡi ra n̄ivi yó'o ta kūano'o na, ta saá ndaa ra tón barco, ta kūan ra ñii xiiña n̄ani ña Magdala.

16

Ñayó'o ká'an xa'a nafariseo xí'in nasaduceo kivi ndukú na ñii milagro n̄oq t̄aJesús

(Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

¹ Ta nafariseo xí'in nasaduceo k̄ixaa na n̄oq t̄aJesús. Ta kóni koto ndoso na ra, káchí na saá xí'in ra:

—Ke'é un̄ ñii milagro ña kundaa ini ndi, tá ndixa Ndios ti'ví yó'o.

² Ta ndakuiḡn t̄aJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Tá n̄ikuaa, tá kukuá'á n̄oq sakán n̄iketá ño'o, ta ká'an ndó, káchí ndó saá: "Va'a ní koo kivi taan."

³ Tá xitaan, tá kukuá'á ndi'i n̄oq sakán vaxi kana ño'o, ta ká'an ndó, káchí ndó saá: "On vása va'a koo kivi vitin."

¿N̄ivi na ovi yu'u kúu ndó'ó! Xini va'a ndó ña kúu seña ña káchí ndasaá koo kivi, ta, ¿ndachun on vása kúndaḡ ini ndó yukíā kóni kachí ña xito ndó xí'in ña xini so'o ndó ké'éḡ vitin?

⁴ ¿N̄ivi na ndiva'a ní ini, na on vása kándixa Ndios kúu ndó'ó! Saá chi ndukú ndó ñii milagro n̄oqḡ ña kandixa ndó tá t̄a t̄a k̄ixi n̄oq Ndios kúuḡ. Ta ȳiḡ on ke'éḡ ink̄a milagro ña koto ndó, chi va'a k̄a xini ñó'ó kundaa ini ndó ña n̄indo'o taprofeta Jonás kuȳa xina'á.

Ta saá kee taJesús kuá'an ra xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xá'a levadura nafariseo
(Mr. 8:14-21)

⁵ Ta ndaa na tón barco ta kuá'an na nija'a na inka xiiña noo m̄ini, ta naxíka xí'in taJesús nandoso na kuni'i na s̄ita v̄a'a ko'on na.

⁶ Ta nika'an taJesús xí'in na: —Koto v̄a'a ndó. On naki'in ndó levadura nafariseo xí'in nasaduceo.

⁷ Ta nika'an naxíka xí'in ra xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ká'an ra saá xí'in yó chi on koó s̄ita v̄a'a ní'i yó.

⁸ Ta kundaa ini taJesús yukia nika'an xí'in tá'an na, ta káchí ra saá xí'in na:

—Na on vása kándixa kúu ndó. ¿Ndachun ká'an xí'in tá'an ndó: “On koó s̄ita v̄a'a ní'i yó”, káchí ndó? ⁹ ¿Án ta'an kundaa ini ndó? ¿Án nandoso ndó ña ta'víj o'on s̄ita v̄a'a xixi na o'on mil taa, ta n̄indo kuá'a ní ka chikiva s̄ita v̄a'a? ¹⁰ ¿Án nandoso ndó xá'a ux̄a s̄ita v̄a'a xixi na kom̄i mil taa, ta n̄indo kuá'a ní ka chikiva s̄ita v̄a'a? ¹¹ ¿Ndachun on vása kundaa ini ndó chi on s̄iví xá'a s̄ita v̄a'a kúu ña ká'anj xí'in ndó vitin? Koto v̄a'a ndó, on naki'in ndó levadura nafariseo xí'in nasaduceo —káchí ra xí'in naxíka xí'in ra.

¹² Ta saá kundaa ini na on s̄iví xá'a levadura ña ñó'o xí'in s̄ita v̄a'a kúu ña ká'an taJesús xá'a. Ta ña ká'an

ra xá'a xí'in na kúu ña koto v̄a'a na noo to'on ña saná'a nafariseo xí'in nasaduceo.

Ñayó'o ká'an xá'a taPedro kivi nika'an ra ndi taJesús kúu Cristo ta t̄iví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o
(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)

¹³ Ta kixaa taJesús ñii xiiña noo yóo yatin ñoo Cesarea Filipino, ta n̄inda ka to'on ra naxíka xí'in ra:

—¿Yukia káchí nivi xá'a j̄i yu kúu j̄i?

¹⁴ Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Sava nivi ká'an yó'o kúu ún taJuan, ta sakuchu nivi. Sava na ká'an yó'o kúu ún taprofeťa Elías. Ta inka na ká'an yó'o kúu ún taJeremías án inka taprofeťa ta x̄itaku x̄ina'á.

¹⁵ Ta n̄inda ka to'on ra na: —Ta m̄i ndó, ¿yukia káchí ndó yu kúu j̄i?

¹⁶ Ta ndakuijn taSimón Pedro, nika'an ra:

—Yó'o kúu Cristo, ta ta t̄iví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o, ta kúu ún Sa'ya Ndios tatáku.

¹⁷ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Ñava'a ní ke'é Ndios xí'in ún, tata Simón, sa'ya taJonás, chi on s̄iví nivi kúu na saná'a yó'o ñandaa yó'o. Ta Yiváj Ndios, ta yóo ñoyívi n̄ino, kúu ta saná'a yó'o.

¹⁸ Ndixa ká'anj xí'in ún, ta vitin sakunaníj yó'o Pedro,* ta s̄ata yu yó'o† kasa v̄a'a j̄i ve'e ño'o j̄i noo nakutá'an

* 16:18 To'on griego “petros” kivi Pedro, kóni káchí ña: yu lo'o. † 16:18 To'on griego “petra” kóni káchí ña: yu ká'no.

ndi'i n̄ivi na kandixa ȳi'j, ta ndā ñii k̄iv̄i ɔn ndi'i xa'ā ña, chi ndeē ña xa'ni n̄ivi, ɔn kuchiño kundeé kā ña noo n̄ivi na kándixa ȳi'j, ta kutaku ndino'o na ndi'i saá k̄iv̄i. ¹⁹ Ta nataxi j̄i nda'ā ún llave ña nakuiná ún yé'é noo k̄i'vi nan̄ivi yich̄i noo xa'nda chiño Ndios. Ta Ndios taxi ra ndayí nda'ā ún ña ka'an̄i ún yu kúu ñava'a ta yu kúu ña ɔn vá'a ke'é n̄ivi ñoyívi yó'o. Ta saá koo yu'ú ra xí'in ún xa'ā ndi'i ñayó'o —káchí ra xí'in taPedro.

²⁰ Ta taJesús n̄ika'an̄i ra xí'in na:

—Ta ɔn ka'an̄i ndó xí'in ndā ñii n̄ivi ndí ȳi'j kúu Cristo, tā tā ti'ví Ndios sakaku n̄ivi ñoyívi yó'o.

Ñayó'o ká'an̄i xa'ā taJesús ndátɔ'on ra ña ka'ni na ra

(Mr. 8:31-9:1; Lc. 9:22-27)

²¹ Ndā k̄iv̄i yó'o k̄ixá'á taJesús ndátɔ'on ra xí'in naxíka xí'in ra ndí xín̄i ñó'ó ko'ɔn ra ñoo Jerusalén. Ta ñoo yó'o naxikua'ā noo najudío, xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu saxo'vi ní na ra. Ta ka'ni na ra, ta k̄iv̄i un̄i nataku ra, kasa Ndios. ²² Ta saá taPedro tāva síin ña'á ra, ta k̄ixá'á ra n̄inaa ra xí'in taJesús xa'ā ña n̄ika'an̄i ra, ta taPedro n̄ika'an̄i ra, káchí ra saá xí'in taJesús:

—jNá ɔn taxi Ndios kundo'o ún ñayó'o, Tata! jNdā ñii k̄iv̄i ɔn kundo'o ún saá!

²³ Ta ndikó koo taJesús ta n̄ika'an̄i ra xí'in taPedro, káchí ra saá:

—jKuta'a ún noo j̄i, ñandiv̄a'a ká'no! Ta yó'ó taPedro sási ún noo j̄i ña ɔn kasa ndivi j̄i ña kóni Yivá j̄i Ndios. ɔn vása xáni ini ún ndatán xáni ini Ndios. Ta kuiti xáni ini ún ndatán xáni ini n̄ivi —káchí taJesús xí'in taPedro.

²⁴ Ta n̄ika'an̄i taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i n̄ivi na kóni kundikɔn ȳi'j xín̄i ñó'ó sandakoo na ndi'i ña káchí ini m̄i na, ta kusokó na tón cruz m̄i na[‡] ta kundikɔn na sata j̄i. ²⁵ Ndi'i n̄ivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta ɔn x̄in na xo'vi na xa'ā j̄i, ta nayó'o ɔn kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta n̄ivi na ɔn vása ndi'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'ā ña kundikɔn na ȳi'j, nayó'o kúu n̄ivi na kutaku xí'in j̄i.

²⁶ Tá kómí n̄ivi ndi'i ñakuíká ñoyívi yó'o, ta ɔn vása táku ndino'o na noo Ndios, ta ndā man̄i kúu ña. Saá chi ɔn kuchiño na cha'vi na xí'in ndi'i ñakuíká kómí na xa'ā ña kutaku na xí'in Ndios.

²⁷ Ta ȳi'j, tā tā k̄ixi noo Ndios, vaxi ñii k̄iv̄i ndikó j̄i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndeē ña va'a ña livi yé'e Yivá j̄i Ndios, ta k̄ixā naángel xí'in j̄i, ta saá cha'vi j̄i ñii ñii n̄ivi xa'ā ndi'i ñava'a án ña ɔn vá'a ke'é na ñoyívi yó'o.

²⁸ Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, sava ndó'ó na ndóo vitin,

[‡] 16:24 To'ɔn kusokó na tón cruz m̄i na kóni kachí ña: Xín̄i ñó'ó koo ti'va n̄ivi ña xo'vi na ta ndákuiti k̄iv̄i na xa'ā ña ndikɔn na taJesús.

kutakuḵa ká ndó ña kivi koni ndó yí'i, kivi ndikó'i ñoyívi yó'o ña ka'nda chiño'i noḵo ndi'i nivi —káchí taJesús xí'in na.

17

Ñayó'o ká'an xa'a kivi natata taJesús,

xini uní taxíka xí'in ra

(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)

¹ Níya'a iño kivi ta taJesús nakaxin ra uní taxíka xí'in ra, taPedro, taJacobo xí'in taJuan ta kúu ñani taJacobo yó'o, ta kuá'an na xí'in ra ñii yuku síkón. ² Ta kán xini na nasama noḵo taJesús. Ndatán yé'e ño'o saá náye'e noḵo ra. Ta nduyaa tikoto ra. Ndatán yóo ño'o ña yé'e saá yóo tikoto ra. ³ Ta saá niḵivi taMoisés xí'in taElías, ndato'on na xí'in taJesús. ⁴ Ta niḵa'an taPedro xí'in taJesús:

—Tata, va'a ní ndóo yó yó'o. Tá kóni ún, ta kasa va'a ndi uní ti'va, ñii ña koo mii ún, ñii ña koo taMoisés, ta inká ña koo taElías —káchí taPedro xí'in ra.

⁵ Tá ká'an ká taPedro, ta noḵo ñii viko ña yé'e nda noḵo ñíndichi ra xí'in nataa yó'o, ta niḵa'vi ndi'i na tixin viko. Ta tixin viko yó'o kixi to'on ña niḵa'an Ndios, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya'i, ta kí'vi ní ini i xini i, ta kúsi i ní ini i xini i ra. Ta koni so'o va'a ndó to'on ña ká'an ra —káchí Ndios.

⁶ Tá xini so'o naxíka xí'in taJesús to'on yó'o, ta

xikundee ndi'i na noḵo ño'o, ta niyi'vi ní na. ⁷ Ta taJesús kixaa ra noḵo na, ta niḵondaa nda'a ra na, ta niḵa'an ra saá xí'in na:

—Ndakoo ndó. Ta on kuyi'vi ndó.

⁸ Tá na uní yó'o nakoto ndaa na, ta nda ñii nivi on koó ká ní-xini na, nda ñii laá kuiti taJesús ñíndichi noḵo na.

⁹ Tá vaxi noo na yuku yó'o, ta taJesús xa'nda chiño ra noḵo na, káchí ra saá xí'in na:

—On ndato'on ndó xí'in nda ñii nivi ña sakán xini ndó. Tá kixaa kivi kivi i ta nataku i, saá kivi ndato'on ndó xí'in nivi —káchí ra xí'in na.

¹⁰ Ta naxíka xí'in ra niḵaka to'on na taJesús, káchí na saá:

—¿Ndachun ká'an na sáná'a ndayí Ndios ndí si'na xini ñó'o kixi taElías, ta saá kixaa ta ta ti'vi Ndios sakaku ra nivi ñoyívi yó'o? —káchí na.

¹¹ Ta ndakuiin taJesús:

—Ndixa taElías si'na xini ñó'o kixaa ra, ta ndasa va'a ndi'i ra ña'a. ¹² Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, xa kixi taElías, ta on vása ní-nakoni nivi ra, ta ke'é na xí'in ra ndi'i ña on vá'a káchí ini mii na. Ñii ki'va saxo'vi na tayó'o, saá saxo'vi na yi'i, ta ta kixi noḵo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹³ Ta saá kundaa ini naxíka xí'in ra ndí taJesús ká'an ra xa'a taJuan, ta sakuchu nivi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra

ñii t̄alo'o t̄a kómí ním̄a ndiv̄a'a

(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)

14 Ta k̄ixaā t̄aJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoq nákutá'an kūa'a ní ñivi, ta ñii t̄aa k̄ixaā yatin ra ñoq t̄aJesús, ta x̄ikuxítí ra ñoq ra. 15 Ta ñik̄a'an ra, káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, kundá'ví ini ún koni ún t̄alo'o sa'yā. Saá chi t̄a xí'í yí'í kúu ra, ta ndeé ní kini xó'v̄i ra. Kūa'a ní yichí nákava ra ñoq xíxí ño'o, ta kūa'a ní yichí nákava ra ini takuí. 16 N̄ix̄a'an ra xí'in ñoq naxíka xí'in ún, ta on vása ní-kuchiño na sanda'a na ra —káchí ra.

17 Ta nd̄akuijn t̄aJesús, ñik̄a'an ra xí'in ñivi:

—ñivi na toon ní ini kúu ndó'ó, ta on x̄ijn ndó kandixa ndó Ndios! ¿Ndasaā kā k̄iv̄i x̄inj̄i ñó'ó kutakūj̄ xí'in ndó? ¿Nda ama kundeé ini ñi xí'in ndó? Ta vitin, va'a taxi ndó ná kixi t̄alo'o yó'o ñoq ñi —káchí ra.

18 Ta k̄ixaā t̄alo'o ta t̄aJesús xa'nda chiño ra ñoq ním̄a ndiv̄a'a ña kee ña. Ta ñaním̄a ndiv̄a'a yó'o kee ña, ta x̄and̄ik̄on nduv̄a'a t̄alo'o.

19 Ta k̄ixaā naxíka xí'in t̄aJesús ñoq ra, ta ñind̄ak̄a t̄o'on se'é na ra:

—¿Nd̄achun on vása ní-kuchiño nd̄i tava nd̄i ním̄a ndiv̄a'a yó'o?

20 Ta nd̄akuijn t̄aJesús, káchí ra xí'in na:

—On vása ní-kuchiño ndó chi x̄inj̄i ñó'ó kandixa kā ndó Ndios. Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, tá kandixa ndó Ndios vará nd̄a lo'o kuiti,

nd̄atán yóo ndik̄jn mostaza lo'o ní ña, ta xa'ā ña lo'o kuiti kandixa ndó, ñayó'o taxi ña kukomí ndó ndeē ña ka'an̄ ndó xí'in yuk̄u ká'no ñíndichi yó'o: “Kuta'a ún yó'o ta kūa'an̄ ún ink̄a xiiña kā”, kachí ndó, ta yuk̄u ká'no ñíndichi yó'o kuta'a ña. Saá chi tá kándixa lo'o ndó Ndios, ta kuchiño ndó kasa ndivi ndó ndi'í ña'a. 21 Ta ñaním̄a ndiv̄a'a tá'an ña x̄ikomí t̄alo'o yó'o, x̄inj̄i ñó'ó koo so'on ndó ta ka'an̄ ní ndó xí'in Ndios, saá kuchiño tava ndó ña —káchí t̄aJesús.

Ñayó'o ká'an̄ xa'ā t̄aJesús nd̄ato'on tuku ra xa'ā ña kivi ra

(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

22 Ta yóo t̄aJesús xí'in naxíka xí'in ra estado Galilea, ta ñik̄a'an̄ ra xí'in na:

—Ñii k̄iv̄i ña vaxi ñii t̄aa nataxi ra yí'í, t̄a kúu t̄aa t̄a k̄ixi ñoq Ndios, nda'ā ñivi. 23 Ta nayó'o ka'ni na yí'í, ta t̄ond̄aā k̄iv̄i un̄i natakūj̄, kasa Ndios —káchí ra xí'in na.

Ta kúchuchú ní ini naxíka xí'in ra x̄inj̄i s̄o'o na t̄o'on yó'o.

Ñayó'o ká'an̄ xa'ā ña chá'vi na s̄i'ún ve'e ño'o ká'no

24 Tá ñixaā t̄aJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Capernaum, ta na káya s̄i'ún ñan̄i dracma xa'ā ve'e ño'o ká'no k̄ixaā na ñoq t̄aPedro, ta ñind̄ak̄a t̄o'on ña'ā na:

—¿Án ɔn vása chá'vi taMaestro sɪ'ún xá'a ve'e ño'o ká'no?

²⁵ Ta ndakuijn taPedro, káchí ra saá:

—Chá'vi va ra ña —káchí ra.

Ta saá taPedro ñikí'vi ra ve'e, ta si'na ñika'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:

—¿Yukía xáni ini ún, Simón? Narey ñoyívi yó'o, ¿yo ño ñivi ndúkú na sɪ'ún? ¿Án ndúkú na sɪ'ún ño ñaño mji na, án ndúkú na sɪ'ún ño ñivi na inká ñoo?

²⁶ Ta ndakuijn taPedro:

—Ndúkú na ña ño ñivi na inká ñoo.

Ta ñika'an taJesús:

—Ta ñaño mji narey ɔn vása chá'vi na. ²⁷ Ta saá ni, xá'a ña ɔn sasaá yó na, va'a ka kuá'an ún mɪni, ta sakana ún ini takuii yí'va ña kómí ka chikí'í ño ña satiin yu'u titiaká, ta titiaká tinoó tiin ún nakuiná ún yu'u rí, ta naní'í ún ñii sɪ'ún, ta ko'on ún ve'e ño'o ká'no, ta cha'vi ún xá'a yí'í xí'in xá'a mji ún —káchí taJesús xí'in taPedro.

18

Ñayó'o ká'an xá'a yu kúu taká'no ka

ño xá'nda chiño Ndios

(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

¹ Ta kixaá naxíka xí'in taJesús ño ra, ta ñinda'ka to'on na ra:

—¿Yu kúu taká'no ka ño xá'nda chiño Ndios?

² Ta saá kana taJesús ñii talo'o, ta ñika'an ra xí'in talo'o yó'o kundichi ra

ma'ño ño naxíka xí'in ra. ³ Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá ɔn vása ndasa ñino xí'in mji ndó, tá ɔn vása nduu ini ndó ndatán yóo ini naválí, ta ɔn kivi kivi ndó ño xá'nda chiño Ndios. ⁴ Ta ta ndása lo'o xí'in mji, ndatán yóo talo'o yó'o, ta tayó'o kúu taká'no ka ño xá'nda chiño Ndios. ⁵ Ndi'í ñivi xá'a ña kándixa na yí'í, ta náki'in va'a na naválí, kóni kachí ña saá, ndí yí'í náki'in va'a na —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xá'a ña yiyo kivi ñivi kuachi

(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

⁶ Ta tuku ñika'an taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Tá yóo nakuálí na ndikon yí'í, ta ñivi na chinda'á nakuálí yó'o kivi na kuachi, ñdá'ví ní ñivi yó'o! Va'a ka si'na inká ñivi ná kátón na ñii yu ká'no sikon nayó'o, ta sakana ña'á na ño kóno va'a ini takuii, ña ɔn chinda'á na nakuálí kivi na kuachi. ⁷ ¡Ndá'ví ní ñivi ñoyívi yó'o!, saá chi ndi'í kivi yóo kuá'a ní ña ɔn vá'a ña chinda'á ñivi kivi na kuachi. ¡Ta ndá'ví ní ka ñivi na chinda'á inká ñivi kivi na kuachi!

⁸ Tá ñii nda'a ndó án ñii xá'a ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuān kivi ndó kuachi, ta saá va'a ka kandoso ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a ka kutakū ndó xí'in ñii laá nda'a ndó án ñii laá xá'a ndó, ño ña ko'on ndó xí'in ovi nda'a ndó ta xí'in ovi xá'a ndó ndaya

noo xíxi ño'ò ndi'i saá kivi.
 9 Tá ñii nduchu noo ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuñ kivi ndó kuachi, ta va'a ka tava ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a ka kutaku ndó xí'in ñii laá nduchu noo ndó, noo ña ko'on ndó xí'in ovi nduchu noo ndó ndaya —káchí taJesús xí'in na.

Cuento yó'o ndát'o'on xa'a ñii tindikachi ndañó'ó
 (Lc. 15:3-7)

10 Ta ndát'o'on tuku taJesús ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Koto va'a ndó ña on kani sijní ndó na on vása ndáya'ví kúu naválí yó'o. Ká'aní xí'in ndó, naángel na ndáa naválí yó'o ndóo na ndi'i saá kivi xí'in Yivá í Ndios, ta yóo ñoyívi ñino. 11 Saá chí yí'í, ta ta kixi noo Ndios, kixaa í ñoyívi yó'o sakaku í nivi na ndañó'ó.

12 '¿Yukía xáni ini ndó? Tá yóo ñii ta kómí ra ñii ciento ndikachi sana ra, ta ñii rí ndañó'ó, ta saá, ¿án on sandakoo ra tí komí siko xa'on komí kundoo mji rí yuku, ta ko'on ra nandukú ra tí ndañó'ó? 13 Ndixa ká'aní xí'in ndó, tá naní'i ra rí, ta kusí ní ka ini ra xa'a tí naní'i ra noo ndi'i inká tí komí siko xa'on komí sana ra. 14 Ndátán yóo ta ndáa ndikachi, saá yóo Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi ñino. On xiin ra ndañó'ó nda ñii nivi noo ra —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kasa ká'no ini nivi xa'a natá'an na
 (Lc. 17:3)

15 Ta tuku ñika'an taJesús xí'in na:

—Tá yóo ñii ta'tá'an ún, ta ke'é ra ña on vá'a xí'in ún, ta xini ñó'ó ko'on mató'on ún ka'an ún xí'in ra ña on ke'é ka ra ña on vá'a saá xí'in ún. Tá tayó'o chikaa so'o ra ña ká'an ún, ta ndikó ini ra xa'a ña on vá'a ke'é ra, ta saá tuku nakoo va'a ra xí'in ún ta nakoo va'a ra xí'in Ndios. 16 Tá tayó'o on xiin ra koní so'o ra ña ká'an ún, ta saá kana ún ñii án ovi nivi ko'on na xí'in ún, ta noo nayó'o ka'an tuku ún xí'in ra. Ta saá kasa ndivi ún to'on Ndios, ña káchí ndí xini ñó'ó ovi án uní nivi na ndakuin kasa ndaa xa'a kuachi. 17 Ta saá ni, tá tayó'o on xiin ra koní so'o ra ña ká'an uní ndó xí'in ra, ta saá ndát'o'on ndó xí'in na ve'e ño'o yukía ke'é ra. Tá on xiin ra koní so'o ra ña ká'an na ve'e ño'o, ta ke'é ndó xí'in tayó'o ndátán yóo ña ké'é ndó xí'in ta on vása kándixa Ndios, án ndátán yóo ña ké'é ndó xí'in ñii ta ta káya s'i'un xa'a nagobierno ñoo Roma, saá ke'é ndó xí'in tayó'o.

18 'Ta Ndios taxi ra ndayí nda'a ndó ña ka'an ndó yu kúu ñava'a ta yu kúu ña on vá'a ke'é nivi ñoyívi yó'o. Ta saá koo yu'ú ra xí'in ndó xa'a ndi'i ñayó'o.

19 'Ta ká'aní xí'in ndó, tá yóo yu'ú ovi ndó ñoyívi yó'o xa'a ña ndukú ndó noo Ndios, ta saá Yivá í ta yóo ñoyívi ñino kasa ndivi ra ña. 20 Saá chí noo nákutá'an ovi án uní na ndíkon sata í ta

ká'an na xí'in i, ta yí'i yóo i xí'in nayó'o —káchí tãJesús.

²¹ Ta saá tãPedro ñitondaa yatin ra nõõ tãJesús, ta ñindaqa to'on ña'a ra:

—Tata, ¿ndasaá yichí xíní ñó'ó kasa ká'no ini i xá'a tã tã ké'é ña õn vá'a xí'in i? ¿An va'a anda uxã yichí kasa ká'no ini i xá'a ra?

²² Ta ndakuijn tãJesús:

—Õn vása ká'an i xí'in ún anda uxã yichí kasa ká'no ini ún xá'a ra, ká'an i xí'in ún anda uní siko uxu yichí uxã, saá kasa ká'no ini ún xá'a ra.

Cuento yó'o ndátõ'on xá'a õvi tãa níká

²³ Ta ndátõ'on tãJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Ndátan yóo ñii tãrey kóni ra ndasa va'a ra kuenda xí'in na kisa chiño nõõ ra, saá yóo nõõ xá'nda chiño Ndios. ²⁴ Ta yóo ñii tã tã kisa chiño nõõ tãrey, ta níká ra nõõ tãrey uxu mil s'i'ún ñani talento.* Ta kivi kixá'a tãrey ndása va'a ra kuenda, ta ñivi kixaa na xí'in tã níká yó'o. ²⁵ Ta õn vása ní-kuchiño taxa'vi ra s'i'ún tãrey, ta saá xá'nda chiño tãrey ña siko na ra kuu ra esclavo, ndátan kasa chiño kití saá kasa chiño ra nõõ xito'o ra. Ta xá'nda chiño tuku tãrey ña siko na ñásí'í ra xí'in sa'ya ra, xí'in ndi'i ña kómí ra ña cha'vi ra ndi'i ña níká ra. ²⁶ Ta saá tã kisa chiño yó'o xikuxítí ra ta xaku ndá'ví ra nõõ tãrey, káchí ra saá: “Tata,

kundá'ví ini ún koni ún yí'i, ta saá cha'vi ndi'i s'i'ún ña níká i nda'a ún.” ²⁷ Ta saá kundá'ví ini tãrey xini ra tãyó'o, ta kisa ká'no ini ra xá'a ña níká ra, ta tãxi ra ndayí kuã'an ndíka tãyó'o.

²⁸ Ta saá tã kisa chiño yó'o kee ra kuã'an ra, ta yichí ñakutá'an ra xí'in inka tãtá'an mii ra tã níká nõõ ra ñii ciento s'i'ún válí ñani denario.† Ta tijn ra sikon tã níká lo'o yó'o nõõ ra ta kixá'a ra sakuá'na ña'a ra, káchí ra saá xí'in ra:

“¡Cha'vi yí'i vitin ña níká ún nõõ i!” ²⁹ Ta saá tãtá'an ra tã níká lo'o yó'o xikuxítí ra ta xaku ndá'ví ra nõõ ra, ta káchí ra saá: “Kundá'ví ini ún koni ún yí'i, ta cha'vi ndi'i ña níká i nda'a ún.”

³⁰ Ta ñi-xiin ra kundati ra. Ta saá chikaã ra tã níká lo'o yó'o nõõ ra ini ve'e kãa anda cha'vi ra ndi'i ña níká ra.

³¹ Ta inka na kisa chiño nõõ tãrey xini na ña ndó'o tã níká lo'o, ta kúchuchú ní ini na, ta ñixã'an na ndátõ'on na xí'in tãrey ndi'i ña xini na ndõ'o tã níká lo'o yó'o.

³² Ta saá tãrey kãna ra tã kisa ká'no ini ra xá'a yó'o, ta kixaa ra nõõ ra, ta tãrey ñika'an ra xí'in ra, káchí ra saá: “¡Yó'ó tãa ndivã'a kúu ún! Kisa ká'no ini i xá'a ndi'i ña níká ún nõõ i, chi xaku ndá'ví ún nõõ i.

³³ Ñii kiva ndátan kisa ká'no ini i xá'a ún, saá xini ñó'ó kasa ká'no ini ún xá'a tãtá'an ún tã níká lo'o nõõ ún.” ³⁴ Ta

* **18:24** Ñii talento kúu s'i'ún ña kúu ya'vi ñii tã tã kisa chiño xá'on kuiya.

† **18:28** Ñii denario kúu s'i'ún ña kúu ya'vi ñii tã tã kisa chiño ñii kivi.

tarey n̄isā ní ini ra, ta ch̄ikāa ra tayó'o ini ve'e kāa, ta xa'nda chiño ra ña saxo'vi ña'á na and̄a kixaā kivi ña cha'vi ndi'i ra ña níka ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús.

³⁵ Ta tuku káchí taJesús saá:

—Ndátan ke'é tarey yó'o, ñii ki'va saá ke'é Yivá i Ndios xí'in ndó, tá on x̄iin ndó kasa ká'no ndino'o ini ndó xa'a natá'an ndó.

19

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi saná'a ra
ña on vá'a sandakoo va'a ta
ñásí'i ra*

(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)

¹ Ta ndi'i n̄ika'an taJesús xí'in na, ta saá kee ra estado Galilea ta ku'a'an ra estado Judea ña nákāa ink̄a tá'vi yu'u yuta Jordán. ² Ta ku'a'a ní n̄ivi x̄indikon na sat̄a ra, ta sanda'a ra na ndeé ndó'o.

³ Ta sava nafariseo kixaā na noo ra ña koto ndoso ña'á na, ta n̄ika'an na xí'in ra:

—¿An yóo yichi ñii ta sandakoo va'a ra ñásí'i ra xa'a ña káchí ini m̄i ra?

⁴ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—¿An on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios ña ká'an xa'a kivi kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o? Chi Ndios kisa va'a ra ñii ta xí'in ñii ña'a.

⁵ Ta n̄ika'an Ndios: “Xa'a ñayó'o ñii ta sandakoo ra yivá ra ta sandakoo ra sí'i ra ña tonda'a ra xí'in ñásí'i ra, ta na ovi yó'o nduu na ñii n̄ivi”, káchí to'on Ndios.

⁶ Ta saá, on sivi ka ovi n̄ivi kúu na, saá chi ñii n̄ivi kúu na noo Ndios. Ta n̄ivi na sanakutá'an Ndios, nda ñii ink̄a n̄ivi on vá'a sata'vi tá'an na nayó'o —káchí taJesús xí'in na.

⁷ Ta n̄inda'ka to'on nafariseo taJesús:

—Ta saá, ¿ndachun taxi taMoisés ndayí nda'a ta ña kasa va'a ra tutu xa'a ña sandakoo va'a ra ñásí'i ra, ta ka'an ra ndayi ra ña ko'on ñá?

⁸ Ta ndakuijn taJesús:

—TaMoisés taxi ra ndayí ña sandakoo va'a nataa ñásí'i na chi ndó'ó najudío ni-xiin ndó chikāa ndó to'on Ndios ini ndó. Chi x̄ina'á kivi kixá'á ñoyívi on vása ní-chitóni Ndios sandakoo va'a ta ñásí'i ra. ⁹ Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, tá ñii ña'a ña yóo yi ta on vása ní-ki'vi ña kuachi xí'in ink̄a ta, ta yi ña on koó yichi kómí ra sandakoo va'a ra ñá. Tá ñii ta sandakoo va'a ra ñásí'i ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o ki'vi ra kuachi xí'in ñásí'i ra ña ovi. Ta ta tonda'a xí'in ña'ña'a ña n̄indo, kisa yi ñá, ta tayó'o ki'vi ra kuachi xí'in ñá, chi ñásí'i tanó kúu ña noo Ndios —káchí taJesús xí'in nafariseo.

¹⁰ Ta naxíka xí'in ra n̄ika'an na, káchí na saá xí'in taJesús:

—Tá on koó yichi sandakoo va'a ta ñásí'i ra, ta va'a ka on tonda'a ra.

¹¹ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Yóo n̄ivi na on kivi naki'in to'on yó'o. Ta ndasaá

kuiti ñivi na chindeé Ndios kuchiño naki'in va'a to'on yó'o. ¹² Yoo taa ta on vása tonda'a chi saá kaku ra. Yoo inká taa ta on kuchiño koni ñó'ó ra ña'a, saá chi xa'nda na ra ña on koni ñó'ó ka ra ña'a. Ta yoo inká taa ta chíkaa ini on tonda'a, saá chi kóni ra kasa chíno ra noo Ndios. Ndi'i taa ta va'a kuchiño naki'in to'on yó'o, xini ñó'ó kasa ndivi ra ña —káchí taJesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi chinoo ra nda'a ra sini
naváli*
(Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17)

¹³ Ta kixaa ñivi xí'in naváli noo yoo taJesús ña chinoo ra nda'a ra sini na, ta ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a na. Ta naxíka xí'in ra ñika'an na xí'in ñivi yó'o:

—On kixi ndó xí'in naváli yó'o —káchí na.

¹⁴ Ta ñika'an taJesús saá:

—Taxi ndó naváli ná kixi na noo, on kasi ndó noo na ña kixi na, chi ñivi na ndíkõn yichí noo xa'nda chíno Ndios, ndatán yoo naváli yó'o, saá yoo na.

¹⁵ Ta chinoo ra nda'a ra sini naváli yó'o, ta saá kee ra ku'a'an ra inká xiiña.

*Ñayó'o ká'an xa'a ñii taa
takuiká ní*
(Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)

¹⁶ Ta ñii taa kixaa ra noo taJesús, ta ñika'an ra, káchí ra saá:

—Tata maestro, taa va'a ini kuu ún, ¿nda chíno va'a xini ñó'ó ke'é j, ta taxi Ndios

ña kutaku j xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?

¹⁷ Ta ndakuijn taJesús:

—¿Ndachun ká'an ún yi'i kuu taa va'a ini? Saá chi on koó nda ñii ñivi va'a ini, ñii laá Ndios kuiti kuu ta va'a ndino'o ini. Tá kóni ún kutaku ún xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi, ta xini ñó'ó kasa ndivi ún ndayí ra.

¹⁸ Ta saá ñindaká to'on tayó'o taJesús, káchí ra:

—¿Ndá ndayí xini ñó'ó kasa ndivi j? —káchí ra.

Ta ndakuijn taJesús;

—On ka'ni ún ñivi, on kivi ún kuachi ñoyivi xí'in inká ña'a ña on sivi kuu ñási'í ún, on kasa kui'ná ún ña kómí ñivi, on ka'an ún ñavatá xa'a inká ñivi, ¹⁹ ta kasa to'ó ún yivá ún, ta kasa to'ó ún si'í ún, ta ñii kiva ndatán kivi ini ún xini ún xí'in mji ún, saá kuki'vi ini ún koni ún natá'an ún —káchí taJesús xí'in ra.

²⁰ Ta saá ndakuijn tayó'o, ñika'an ra xí'in taJesús:

—Yi'i nda lo'o j kisa ndivi j ndi'i saá ndayí yó'o. ¿Án yoo inká chíno kumani kasa ndivi j? —káchí ra.

²¹ Ta ndakuijn taJesús:

—Tá kóni ún kuu ún ta va'a ndino'o ini, ta ku'a'an ún siko ún ndi'i ñakuiká kómí ún, ta saní'í ún si'ún nda'a nandá'ví. Ta saá kukomí ún ñakuiká ndino'o xí'in Ndios ñoyivi ñino. Tá ndi'i ke'é ún ñava'a yó'o, ta kixi ún kundikõn ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

²² Ta xini so'o tayó'o ña ñika'an taJesús, ta

kúchuchú ní ini ra, ta k̄e ra kuá'an ra, saá chi kuá'a ní ñakuíká kómí ra.

²³ Ta ñika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndixa ká'anj xí'in ndó, yoví ní k'vi nakuíká yichí noo xá'nda chiño Ndios.

²⁴ Tuku ká'anj xí'in ndó, vará yoví ní tá kuchiño ñii tícamello ya'a rí yaví xá'a tókú, ta yoví ní ká kuchiño ya'a ñii takuíká yé'é ña k'vi ra yichí noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in na.

²⁵ Ta naxíka xí'in ra xinj so'o na ña ñika'an taJesús, ta ñaka'nda ní ini na, ta ñinda'ka to'on na ra:

—Tá yoví ní k'vi nakuíká yichí Ndios, ta, ¿yu kúu ñivi kuchiño k'vi yichí Ndios ta kundoo na xí'in ra?

²⁶ Ta taJesús xito ra noo na, ta ñika'an ra xí'in na:

—Ñivi on kúchiño na sakaku xí'in mji na, ñii laá Ndios kúu ta kúchiño sakaku ña'á. Ndios kúchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. On koo ña yoví noo Ndios.

²⁷ Ta ñika'an taPedro xí'in ra:

—Ta mji ndi, xa sandakoo ndi ndi'i ñava'a ña xikomí ndi, xá'a ña ndíkõn ndi sata ún. ¿Yu kúu ñava'a naki'in ndi xá'a ñayó'o? —káchí ra.

²⁸ Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'anj xí'in ndó, tá kixaa kivi ña nduxaa ñoyívi, ta yí'i, ta ta kixi noo Ndios, kooj táyi ká'no tón

livi ña ka'nda chiñoj, ta mji ndó na ndíkõn yí'i kundoo ndó uxu ovi táyi ná'no, ta ka'nda chiño ndó noo na uxu ovi ti'vi ñivi naño Israel.

²⁹ Ta ndi'i ñivi na sandakoo ve'e na, án ñani na, án k'va na, án yivá na, án si'í na, án ñási'í na, án sa'ya na, án ño'o na, xá'a ña chikaa ini na ko'on na yichí noo xá'nda chiño Ndios, ta nayó'o naki'in na ñava'a noo Ndios. Ñoyívi yó'o Ndios taxi ra nda'a na kuá'a ní ká ñava'a, anda ñii ciento ñava'a xá'a ñii ñii ñava'a ña sandakoo na. Ta saá ñoyívi ñino Ndios taxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ³⁰ Ta saá kuá'a ní ñivi nanó nduu na ñivi nasondí'í, ta ñivi nasondí'í vitin nduu na ñivi nanó —káchí taJesús xí'in na.

20

Cuento yó'o ndátõ'on xá'a ñivi na kisa chiño xí'in túva

¹ Ta ndátõ'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Ndátan yoo ñii ta ta kómí ño'o, saá yoo yichí noo xá'nda chiño Ndios. Ta tayó'o kee ra ve'e ra xitaan ní, ta kuá'an ra ndukú ra na kasa chiño xí'in ra noo ño'o noo nataan ra tón uva. ² Ta naní'i ra ñivi, ta ñika'an ra xí'in na: "Cha'vi ndó'ó ñii s'ún denario* tá ko'on ndó kasa chiño ndó kivi vitin noo ño'oj noo nataanj tón uva." Ta saá kuá'an na kasa chiño

* **20:2** Ñii denario kúu s'ún ña kúu ya'vi ñii ta ta kisa chiño ñii kivi. † **20:3** Kaa jin xitaan naní ña kaa unj noo naño Roma, chi kaa noo noo naño Roma kúu kaa uxá xitaan.

na. ³ Ta kaa iin xitaan† tuku kuā'an ra, ta xini ra sava nivi ndóo na noyá'vi chi on koó chiño kómí na. ⁴ Ta nika'an ra xí'in na: "Ko'on ndó kasa chiño ndó noo ño'oj noo nataani tón uva, ta cha'vi i ndó'ó ña kúu ya'vi ndó." Ta saá kuā'an na kasa chiño na noo ra. ⁵ Ta kaa uxu ovi ta tuku kaa unj xikuaa‡ tuku kee ra kuā'an ra, ta naní'i ra nivi na kasa chiño noo ra. ⁶ Ta kaa o'on xikuaa§ tuku kee ra kuā'an ra, ta naní'i ra inka nivi na ndóo mji ta on koó chiño kómí na. Ta nindaqa to'on ra na: "¿Ndachun ndiví ndaa ndóo mji ndó yó'o, ta on vása kisa chiño ndó?" ⁷ Ta ndakuin na: "Chi nda ñii nivi on vása ní-ka'an xí'in ndi kasa chiño ndi xí'in na." Ta saá nika'an ra xí'in na: "Ndó'ó ko'on ndó kasa chiño ndó noo ño'oj noo nataani tón uva, ta naki'in ndó ña kúu ya'vi ndó." ⁸ Tá xikuaa niketá ño'o kúu ña, ta ta xí'in ño'oj noo kisa chiño na nika'an ra xí'in ta ndiso chiño noo na kisa chiño noo ra, káchí ra saá: "Kana ún na kisa chiño kixi na yó'o, ta cha'vi ún na. Si'na kixá'á ún cha'vi ún na niki'vi sondí'í, ta sandi'í ún cha'vi ún na si'na niki'vi kisa chiño." ⁹ Ta kixaa na niki'vi kisa chiño kaa o'on xikuaa, ta ñii ñii na naki'in na ñii sji'un denario. ¹⁰ Ta saá kixaa na niki'vi noo na xitaan ní kixá'á kisa chiño, ta nayó'o ndáti na naki'in ka na sji'un. Ta ñii ñii nayó'o naki'in na

ñii laá sji'un denario. ¹¹ Ta kixá'á na ká'an kuáchí na noo ta ta xí'in ño'oj noo kisa chiño na, ¹² káchí na saá xí'in ra: "Nivi na kisa chiño ñii laá hora, ta naki'in na sji'un ñii kiva ndatán yóo ña naki'in ndi'j na kisa chiño ndiví ndaa, ta ndeé ní kisa chiño ndi ta ñi'ní ní nixi'j ndi." ¹³ Ta ndakuin ta ta xí'in ño'oj, káchí ra saá xí'in ñii tayó'o: "Tata migo, on vása ké'éj nda ñii ña on vá'a xí'in ún. ¿An on vása ní-kindoo yu'ú ún xí'inj naki'in ún ñii sji'un denario? ¹⁴ Vá'a ná ki'in ún sji'un ún ta kuano'oj ún vitin. Saá chi yij káchí ini j cha'vi j ñii sji'un ta kisa chiño sondí'í ndatán yóo ña cha'vi j yó'ó. ¹⁵ ¿An on koó yichj kómij ke'éj ña kónij xí'in sji'un j? ¿An kisa kuinj ini ún chi ta vá'a ini kúuj xí'in nivi?", káchí ta xí'in ño'oj xí'in ta kisa chiño noo ra. ¹⁶ Ta saá nivi nanóo nduu na nivi nasondí'í, ta nivi nasondí'í vitin nduu na nivi nanóo. Saá chi Ndios nákana ra kuā'a ní nivi, ta lo'o kuiti kúu na nakaxin ra —káchí ta Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ta Jesús ndát'o'on ra xa'a ña kivi ra
(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)

¹⁷ Ta kuā'an ta Jesús yichj kuān ndaa ñoo Jerusalén, ta tava síin ra uxu ovi naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

‡ 20:5 Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo ñaño Roma, ta kaa unj xikuaa naní ña kaa iin noo ñaño Roma. § 20:6 Kaa o'on xikuaa naní ña kaa uxu ñii noo ñaño Roma.

18 —Ta vitin kuḗ'an yó yichi kuḗn ndaa ñoo Jerusalén, ta ñii ṭaa nataxi ra yí'i, ṭa kúu ṭaa ṭa kixi ṇoo Ndios, nda'a naná'no ṇoo nasutu, xí'in nda'a na sáná'a ndayí Ndios. Ta nayó'o kachí na yí'i xíní ñó'ó kivi'i, 19 ta nataxi na yí'i nda'a na ṇn vása kúu najudío ka'ni na yí'i. Ta kusiki ní na yí'i, kuaku ndaa na yí'i, kani ní na yí'i xí'in kuártá, ta sondj'i ka'ni na yí'i nda'a tón cruz. Ta kivi' uní natakuj —káchí ṭaJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a si'i ṭaJacobó xí'in ṭaJuan kivi ndukú ñá ñii ñava'a ṇoo ṭaJesús

(Mr. 10:35-45)

20 Ta saá kixaa si'i ṭaJacobó* xí'in ṭaJuan, sa'ya ṭaZebedeo kúu ra, ta kixaa ñá xí'in ṇvi sa'ya ñá ṇoo ṭaJesús, ta xikuxítí ñá chí ndukú ñá ñii ñava'a ṇoo ra. 21 Ta nika'an ṭaJesús xí'in ñá:

—¿Ndá ñava'a kóni ún ke'é j xí'in ún?, nana.

Ta ndakuijn ñá:

—Tata, kivi kixá'á ún ka'nda chiño ún ñoyívi, taxi ún ná koo ñii sa'ya j táyí tón kundichi sijn kua'á ún ta inká ra koo táyí tón kundichi sijn yitin ún.

22 Ta ndakuijn ṭaJesús, nika'an ra xí'in ṇvi sa'ya ñá:

—ṇn vása kúndaḗ ini ndó yukía ndúkú ndó ṇoo j xa'a mji ndó. ¿Án ndixa kúndeé ndó xo'vi ní ndó ndatán xo'vi yí'i?

Ta ndakuijn na ṇvi yó'o:

—Kúchiño va ndi —káchí na xí'in ṭaJesús.

23 Ta nika'an ṭaJesús xí'in na:

—Ndixa xo'vi ní ndó ñii k'i'va ndatán xo'vi yí'i. Ta ṇn kúchiño taxi j ndayí kundoo ndó táyí tón kuita sijn kua'á j xí'in sijn yitin j. Saá chí Yivá j Ndios kúu ṭaa ṭa chítóni yu kúu ṇvi kundoo táyí kán —káchí ṭaJesús xí'in ṇvi tayó'o.

24 Ta xini so'o inká uxu naxíka xí'in ṭaJesús yukía ndúkú ṇvi ṭaa yó'o ṇoo ra, ta kixá'á na njsaa ní na xini na ṭa ṇvi yó'o. 25 Ta ṭaJesús kána ra vaxi ndi'i na ṇoo ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Xíní ndó na ndiso chiño ṇoo na ñoo inká xiiña, nayó'o kisa ká'no xí'in mji na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na ṇoo ṇvi. 26 Ta mji ndó, ṇn vá'a kutaku ndó saá. Tá ñii ṭaa kóni ra kuu ra ṭaká'no ṇoo ndó'ó, xíní ñó'ó nduu ra ṭa kasa chiño ṇoo ndó. 27 Tá ñii ṭaa kóni ra kuu ra ṭanoó ṇoo ndó'ó, xíní ñó'ó nduu ra ṭamozo ṇoo ndó. 28 Ta yí'i, ṭaa ṭa kixi ṇoo Ndios, kixi j xa'a ña chindeé j ṇvi, ta ṇn sivi xa'a ña chindeé ṇvi yí'i kúu ña kixi j. Ta taxi xí'in mji j ña kivi j, ta xí'in ñayó'o cha'vi j ña va'a saña kuḗ'a ní ṇvi ṇoo ndi'i ña ṇn vá'a ndiso na —káchí ṭaJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ṭaJesús kivi sanda'a ra ṇvi takuáá

(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)

* 20:20 ṭaJacobó, inká kivi ra kúu Santiago.

21

29 Ta saá kee taJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Jericó, kuá'an na yichí, ta kuá'a ní nivi ndikõn kuá'an sata na. 30 Ta ndóo ovi takuáá yu'u yichí yó'o, ta xini so'o ra yá'a taJesús yichí, ta xí'in ndi'i ndee ra njka'an ra, káchí ra saá:

—Tata, sa'ya taDavid, jná kundá'ví ini ún koni ún ndi'í! —káchí ra.

31 Ta nivi na kuá'an yichí njka'an na xí'in ra:

—¡Kasi ndó yu'u ndó! —káchí na.

Ta ni-chikaa so'o ovi takuáá ña njka'an na xí'in ra, ta kixá'á ra ndee va'a ka ká'an ra:

—Tata, sa'ya taDavid, jná kundá'ví ini ún koni ún ndi'í! —káchí ra.

32 Ta xikundichi taJesús yichí yó'o, ta kana ra ovi takuáá kixi ra noo ra, ta taJesús ninda'ka to'on ra takuáá yó'o:

—¿Yukía kóni ndó ke'éj xí'in ndó? —káchí ra.

33 Ta ndakuijn ovi takuáá, káchí ra saá:

—Tata, kóni ndi sanda'a ún nduchú noo ndi, ta va'a koto ndi —káchí ra.

34 Ta kundá'ví ní ini taJesús xini ña'á ra, ta nitondaa nda'a ra nduchú noo ra. Ta xandikõn nduva'a nduchú noo ovi ra saá, ta xa va'a xito ra, ta saá nakundikõn ovi ra saá sata taJesús.

Ñayó'o ká'an xq'a taJesús kivi niki'vi ra ñoo Jerusalén
(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

1 Kivi kuá'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra yichí ña kuá'an ñoo Jerusalén, ta njxaa na ñoo Betfagé, ña nákaa noo xiki tón Olivo. Ta taJesús njka'an ra xí'in ovi naxíka xí'in ra, 2 káchí ra saá:

—Kuá'an ndó ñoo ña xito ndaa ndó kaa. Tá njxaa ndó ñoo kaa, ta naní'i ndó ñii burra nó'ni rí, ta ñii sa'ya rí xí'in rí. Ta ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o.

3 Tá yóo nivi na ndaka to'on ndó'ó: “¿Ndachun ndáxin ndó kití yó'o?”, káchí na xí'in ndó, ta ndakuijn ndó, káchí ndó saá xí'in na: “TaKá'no noo yó xini ñó'ó rí, tá ndi'i xini ñó'ó ra rí, ta kama ní nataxi ra rí nda'a ndó”, káchí ndó xí'in na —káchí taJesús.

4 Ta ndi'i ñayó'o nixiyo, chi saá xini ñó'ó kundivi ña njka'an Ndios xí'in taprofeta, chi taprofeta nitaa ra to'on ña káchí saá:

5 Ka'an ún xí'in nañoo Jerusalén:*

“Koto ndó, taRey ñoo ndó vaxi ra noo ndó, ta ndá'ví ini kúu ra, yóso ra ñii burro, yóso ra ñii burro lo'o, sa'ya tí ndiso ñaveé”, káchí to'on Ndios.

6 Ta kuá'an ovi naxíka xí'in taJesús, ta kisa ndivi na chiño ndatán yóo ña

* 21:5 Inka kivi naní ñoo Jerusalén kúu Sion.

nika'an taJesús xí'in na. ⁷ Ta saá ndikó na kixaa na noo taJesús xí'in burra ta xí'in sa'ya rí. Ta chínóo na tikoto na sata rí, ta saá nakoso taJesús ta ku'a'an ra yichi. ⁸ Ta ku'a'a ní nivi chindoo na tikoto na yichi noo yá'a ra ku'a'an ra, ta sava nivi xa'nda na noo nda'a tón yiton ta chindoo na nó yichi ña ya'a ra sata nó, saá kisa to'ó na ra. ⁹ Ta nivi ku'a'an si'na noo ra xí'in na ndikon ku'a'an sata ra, ndeé ní kúsij ini na, ta ká'an na, káchí na saá:

—¡Kasa ká'no yó Ndios xa'a sa'ya taDavid yó'o! ¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, ta ta kixaa xí'in ndayí Ndios! ¡Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios! —káchí nivi na ku'a'an xí'in taJesús.

¹⁰ Ta taJesús niki'vi ra ñoo Jerusalén, ta ndi'i nañoo yó'o ñii nisiso na, ndaka to'on na ta ká'an na xí'in tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? —káchí na.

¹¹ Ta ndakuijn nivi na ku'a'an xí'in taJesús:

—Tayó'o kúu taJesús, taprofeta ta kee ñoo Nazaret estado Galilea —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi tava ra ndi'i na síkó ke'e ye'é ve'e ño'o ká'no
(Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹² Ta niki'vi taJesús ke'e ye'é ve'e ño'o ká'no, ta kixá'a ra táva ndi'i ra na síkó xí'in na sata ña kee na ko'on na. Ta sandiva ra mesa nivi

na sama si'ún, ta xa'ta ra táyi na síkó tísata. ¹³ Ta nika'an ra xí'in ndi'i na:

—Saá káchí to'on Ndios ña nítáa na xina'a: "Ve'e j kunaní ña ve'e noo ko'on nivi ña ka'an na xí'in j", káchí to'on Ndios. Ta ndó'ó, on vása va'a ke'é ndó, chi sanduu ndó ve'e yó'o ñii kavua naku'ná —káchí taJesús xí'in na.

¹⁴ Ta saá nivi nakuáá xí'in nivi na on kivi kaka kixaa na noo taJesús ve'e ño'o ká'no yó'o, ta sanda'a ra na. ¹⁵ Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu nisaá ní na xini na taJesús, chi xini na ndi'i milagro ke'é ra, ta xini so'o na nika'an naválí na yita ke'e ye'é ve'e ño'o ká'no, xí'in ndi'i ndeé na káchí na saá:

—¡Kasa ká'no yó Ndios xa'a sa'ya taDavid yó'o!

¹⁶ Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu nindaká to'on na taJesús:

—¿Án xini so'o ún yukía ká'an naválí yó'o?

Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Oon, xini so'o j ña ká'an na. Ta ndó'ó, ¿án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios, noo káchí ña saá?:

Ndios chitóni ra ka'an naválí ñato'ó xa'a ra.

Nda yu'u naválí xí'in yu'u naválí pá'a na chíchín naki'in ra ñato'ó, káchí to'on Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹⁷ Ta sandakoo taJesús naná'no yó'o ta ku'a'an ra

ñoo Betania, ñoq ñikisjin ra ñii ñoo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña sátavi chi'ña tafesús tón higo (Mr. 11:12-14, 20-26)

18 Ta xitaan ní kúu ña, ta kee tafesús ñoo yó'o ndikó ra kuá'an ra ñoo Jerusalén, ta xí'i ní ra soko. 19 Ta xini ra ñii tón higo yatin yu'u yichí, ta ñixaá yatin ra ñoq ñíndichi nó, ta ñi-naní'i ra nda ñii kuj'i nda'a nó. Nina yukú kuiti yoo nda'a nó. Ta saá ñika'an ra xí'in tón higo yó'o, káchí ra saá:

—On koon ka kuj'i nda'a ún nda ñii kivi ña vaxi —káchí ra.

Ta xandikon ñiyichí tón higo yó'o. 20 Ta xini naxíka xí'in ra yukía ñindo'o tón higo yó'o, ta ñaka'nda ní ini na, ta ñindaqa to'on na tafesús:

—¿Ndachun kama ní ñiyichí tón higo yó'o? —káchí na xí'in ra.

21 Ta ndakuijn tafesús:

—Ndixa ká'aní xí'in ndó, tá kándixa ndino'o ini ndó Ndios, ta on vása xíka ovi ini ndó, ta saá kuchíño kasa ndivi ndó ndatán yoo ña ke'éj xí'in tón higo yó'o. Tá ka'an ndó, kachí ndó saá xí'in ñii xikí ká'no: “Kuta'a ún ta ko'on ún sakana xí'in mji ún ñoq mji”, ta saá koo ña. 22 Tá kándixa ndino'o ini ndó Ndios, ta naki'in ndó ndi'i ña ndukú ndó ñoq ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ndayí ña kómí tafesús ke'é ra chiño (Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

23 Ta kixaá tafesús ke'e yé'e ve'e ño'o ká'no ta sáná'a ra ñivi, ta naxíkuá'a ñoq najudío xí'in naná'no ñoq nasutu kixaá na ñoq ra, ta ñindaqa to'on na ra:

—¿Míkía kixi ndayí ke'é ún ñayó'o? ¿Yu kúu na taxi ndayí nda'a ún ke'é ún chiño yó'o saá? —káchí na xí'in ra.

24-25 Ta ndakuijn tafesús:

—Ta yi'i kónij ndaka to'oní ndó'ó ñii laá to'on. ¿Míkía kixi ndayí tafuan sakuchu ra ñivi? ¿Án taxi Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án ñivi kúu na taxi ndayí nda'a ra ña sakuchu ra ñivi? Tá ndakuijn ndó ña ndaka to'oní ndó'ó, ta saá ka'aní xí'in ndó míkía kixi ndayí ke'éj chiño yó'o —káchí tafesús xí'in na.

Ta saá kixá'a na ká'an tá'an xí'in mji na:

—¿Ndasaá koo ndakuijn yó vitin? Chi táná ka'an yó Ndios taxi ndayí nda'a tafuan, ta saá ndaka to'on tafesús mji yó: “¿Ndachun on vása ní-kandixa ndó ña ñika'an ra?” 26 Táná ka'an yó ñivi kuiti kúu na taxi ndayí nda'a tafuan, ta saá yiyo ní sasaa yó ñaño, chi nayó'o kándixa na ndi tafuan xikuu ra ñii taprofeta —káchí na, ká'an tá'an na.

27 Ta saá ndakuijn na, káchí na si'a xí'in tafesús:

—On xini ndi yu kúu na taxi ndayí nda'a tafuan —káchí na.

Ta saá tafesús ñika'an ra xí'in na:

—Ta ni yí'j, ɔn ka'an j xí'in ndó míkiá kixi ndayí kómí j ña ké'é j chiño yó'o —káchí ra.

Cuento yó'o ndátɔ'on xa'a ñii ɬa ɬa kómí ɔvi sa'ya

²⁸ Ta taJesús nindaqa to'on ra na:

—¿Yukía kani sɪni ndó xa'a ña kóni j ndatɔ'on j xí'in ndó vitin? Saá ndo'o ñii ɬa, kómí ra ɔvi sa'ya ra. Ta nika'an ra xí'in sa'ya ra ɬanoó, káchí ra saá: “Sa'ya j, ko'on ún vitin kasa chiño ún noo ño'o j noo naŋaan j tón uva.” ²⁹ Ta ndakuijn sa'ya ra: “On ko'on j”, káchí ra, ta saá nɪya'a ñii káni lo'o ta nandikó ini ra, ta nixa'an ra kisa chiño ra. ³⁰ Ta saá ɬa ɬa kómí ɔvi sa'ya yó'o nika'an ra xí'in inka sa'ya ra, ñii kiva nika'an ra xí'in ɬanoó. Ta ndakuijn sa'ya ra ɬo'vi yó'o, káchí ra saá: “Va'a, tata, ko'on j”, káchí ra, ta tayó'o ɔn vása ní-xa'an ra kasa ndivi ra chiño. ³¹ Ta vitin, ¿yukía xáni ini ndó? ¿Ndá sa'ya tayó'o kúu ɬa kisa ndivi ña xa'nda chiño yivá ra? —káchí taJesús.

Ta ndakuijn na:

—Tanoó kúu ɬa kisa ndivi chiño ña kóni yivá ra —káchí na.

Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an j xí'in ndó, nivi na káya sɪ'ún xa'a nagobierno, xí'in náña'a ná kisin xí'in ku'a ní ɬa, kúu na si'na ka kúchiño kivi noo ndó yichj noo xa'nda chiño Ndios. ³² Chi taJuan kixi ra noo ndó ña saná'a ra ndó'o

ndasaá va'a kutaku ndó noo Ndios, ta ni-xiin ndó kandixa ndó ra. Ta na káya sɪ'ún xa'a nagobierno xí'in náña'a ná kisin xí'in ku'a ní ɬa, nandikó ini na ta kandixa na ña nika'an ra. Ta ndó'o xini ndó ndi'i ñayó'o, ta ni-xiin ndó nandikó ini ndó, ta ɔn vása ní-kandixa ndó ra —káchí taJesús.

Cuento yó'o ndátɔ'on xa'a nivi na ɔn vá'a na táti ño'o noo yóo tón uva

(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

³³ Ta nika'an taJesús:

—Koni so'o ndó inka cuento ña saná'a j ndó'o. Saá ndo'o ñii ɬa, naŋaan ra tón uva. Ta kisa va'a ra ñii namá xino nduu ña ndi'i noo ño'o noo naŋaan ra tón uva. Ta xa'a ra noo ño'o ña kisa va'a ra ñii noo ko'on nduta tíuva, ta kisa va'a ra ñii torre noo kundoo nivi kundaa na tón uva yó'o.

“Ta saá satati ra ño'o ra xí'in tón uva ra inka nivi, ta kee ra ku'a'an ra inka ñoo xíká ní. ³⁴ Ta kixaq yatin kivi ña ka'nda na tíuva yó'o, ta ɬa ɬa xí'in yiton tón uva tiví ra namozo ra ku'a'an na naki'in na sava tíuva ña kuu ya'vi ra. ³⁵ Ta nivi na táti ño'o noo yóo tón uva tijn na namozo yó'o, ta kani ní na ñii tayó'o, ta xa'ni na ñii tatá'an tayó'o, ta koon na yuu inka ra. ³⁶ Ta ɬa ɬa xí'in yiton tón uva tiví ra ku'a'a ka namozo ku'a'an na naki'in na tíuva, ta ñii kiva nindo'o nanoó, saá ndó'o nayó'o.

³⁷ “Ta saá ɬa ɬa xí'in yiton tón uva tiví ra sa'ya mji ra

kuḗ'an ra nḡ na táti ño'ḡ, chi xani ini ra: "Ndixa kasa to'ḡ na sa'ya mji yó." 38 Ta na táti ño'ḡ xini na kixaa ṭalo'o sa'ya ra, ta nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá: "Takaḗ kúu sa'ya ṭa nṭaan tón uva, ta sa'ya ra yó'o kúu ṭa naki'in ñakuiká xí'in ño'ḡ yó'o táná kivj yivá ra. Na'a ndó ná ko'yḡ ka'ni yó ra, ta kindḡo yó xí'in ndi'i ñakuiká ra", káchí na. 39 Ta saá tjin na ra, ta sakana na ra nda sata namá ña xino nduu nḡo yóo tón uva, ta xa'ni na ra. Saá ndi'i cuento yó'o —káchí ta Jesús.

40 Ta ta Jesús nindaḗa to'on ra nivi na xini so'o cuento yó'o:

—¿Yukia xani ini ndó? Kivj ndikó ṭa ṭa xí'in yiton tón uva, ¿yukia kundo'o nivi na táti ño'ḡ nḡo yóo tón uva, kasa ṭa xí'in ño'ḡ?

41 Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—On kundá'vi ini ra koni ra nivi na on vá'a na táti ño'ḡ nḡo yóo tón uva, ta sandi'i ra xa'a na. Ta satati tuku ra ño'ḡ ra inká nivi, ta nataxi na tíuva nda'a ra ña kuu ya'vi ra —káchí na.

42 Ta nika'an ta Jesús xí'in na:

—¿An on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios, ña káchí saá?:

Yóo yuḡ ña ni-xiin nivi na kisa va'a ve'e koni nó'ḡ na,

ta mji yuḡ yó'o nduu ña yuḡ ñanḡó nákaḗ xa'a ve'e.

Ndios kúu ṭa kisa ndivi saá, ña'a livi ní kúu ña ke'é Ndios,

ta mji yó náka'nda ini yó xini yó ñayó'o, káchí nivi,

káchí to'on Ndios. 43 Ta saá ká'an i xí'in ndó, Ndios tava ra ndó'ḡ nḡo xá'nda chiño ra, ta taxi ra kundḡo inká nivi nḡo xá'nda chiño ra, ta nivi yó'o kúu na kasa ndivi ña kóni Ndios. 44 Ndi'i nivi na kaki'i ta nakava na sata yuḡ ña nduu ñanḡó yó'o, nivi yó'o ndi'i xa'a na; ta yuḡ yó'o, tá nakava ña sata nivi, ta chi'ma ña na, nda nduu na yaḗ —káchí ta Jesús xí'in na.

45 Ta xini so'o nafariseo xí'in naná'no nḡo nasutu cuento ña ndato'on ta Jesús, ta kundaa ini na cuento yó'o ká'an ña xa'a mji na. 46 Ta saá xani sinj na ndúkú na ndasaá koo tiin na ra, ta on vása ní-kuchiño na, chi yí'vi na koṭṭo saḗ naño, chi ndi'i naño kándixa na ta Jesús kúu ra ñii taprofeta.

22

Cuento yó'o ndato'on xa'a yu kúu nivi

na kuxu viko ká'no xí'in Ndios

(Lc. 14:15-24)

1 Ta tuku ndato'on ta Jesús ñii cuento ña saná'a ra nafariseo xí'in naná'no nḡo nasutu, káchí ra saá:

2 —Ndátan yóo ñii tarey xakin ra ñii viko ká'no ña tonda'a sa'ya ra, saá yóo yichi nḡo xá'nda chiño Ndios. 3 Ta mji kivj viko tiví ra namozo ra kuḗ'an na nakana na nivi na xa ndato'on ra xí'in koo viko yó'o, ta ni-xiin na kixi na.

4 Ta saá tuku t̄'ví ra inká namozo ra, káchí ra saá: “Kò'òn ndó k̄'àn ndó si'a xí'in n̄vi na k̄'ana j̄: Xa yóo ndivi ndi'i ña kuxu ndó. Xa n̄xi'i'j̄ s̄indik̄i xí'in inká kit̄i tí ndu'u s̄ana t̄rey kuxu ndó; xa yóo ti'va ndi'i ña'a. Kama ndó kixi ndó vikò tonda'a, kachí ndó xí'in na”, káchí t̄rey xí'in namozo. 5 Ta n̄vi na k̄'ana ra yó'o n̄-xiin na kò'òn na vikò, ta sava na k̄ee kuá'àn n̄oò ch̄i' na, ta inká na kuá'àn n̄oò kisa chiño na. 6 Ta inká na t̄iin na namozo t̄rey, ta s̄axò'v̄i ña'á na, ta x̄a'ni ña'á na. 7 Ta x̄inj̄ s̄o'o t̄rey ña n̄indo'o namozo ra, ta saá ndeé ní n̄isaa ra. Ta t̄'ví ra natropa ña sandi'i na x̄a'a ndi'i n̄vi na x̄a'ni namozo ra ta chikaa na ño'o ña kòkò ndi'i ñoo nayó'o. 8 Ta saá n̄ika'àn ra xí'in inká namozo ra: “Xa yóo ndivi ndi'i vikò tonda'a, ta n̄vi na si'na k̄ana j̄ kixi vikò, òn vása kómí k̄a na ndayí kixi na. 9 Ta vitin kò'òn ndó ndi'i yich̄i n̄oò nákutá'an n̄vi ta nakaya ndó na ná kixi na vikò.” 10 Ta saá k̄ee namozo kuá'àn na yich̄i, ta n̄akaya na ndi'i n̄vi na n̄aní'i na yich̄i, nava'a án na òn vá'a kúu na, ta saá ch̄utú ndaa ve'e n̄oò yóo vikò tonda'a.

11 'Ta k̄ixāa t̄rey vikò ta ch̄indeé ra na n̄akutá'an yó'o, ta n̄akoto ra ñii t̄a òn vása ndíxin ra tikotò yaa ña ndíxin na ño'o vikò tonda'a.* 12 Ta n̄inda'k̄a t̄'on ra t̄ayó'o: “Tata, ¿ndachun

n̄ik̄i'vi ún yó'o, ta òn kòò tikotò yaa ndíxin ún?” Ta t̄ayó'o òn vása ní-kundaa ini ra ndasaá koo ndakuijn ra. 13 Ta t̄rey n̄ika'àn ra xí'in namozo ra: “Katón ndó nda'a xí'in x̄a'a t̄ayó'o ta tava ndó ra k̄'e, ta chikaa ndó ra n̄oò naa ní, n̄oò ndeé ní kuaku ra, n̄oò ndeé ní xò'v̄i ra”, káchí t̄rey. 14 Saá chi Ndios nákana ra kuá'a ní n̄vi, ta lo'o kuiti kúu na n̄akaxin ra —káchí t̄aJesús.

Ñayó'o ká'àn x̄a'a ña chá'vi n̄vi kota nda'a nagob-ierno

(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)

15 Ta saá nafariseo k̄ee na kuá'àn na, ta n̄akoo yu'ú na ndasaá koo ndukú na ña k̄'àn t̄ajesús t̄'on òn vá'a ña kuchiño na chikaa na ra kuachi. 16 Ta t̄'ví na na ndík̄on s̄ata na xí'in na ndík̄on partido t̄aHerodes, ta k̄ixāa na n̄oò t̄aJesús, ta n̄ika'àn na saá xí'in ra:

—Tata maestro, x̄inj̄ ndi yó'o kúu ún t̄a t̄a ká'àn ñandaa, ta sán'a ún ñandaa x̄a'a yich̄i Ndios. Ta òn vása ndí'i ini ún ña ká'àn n̄vi x̄a'a ña sán'a ún, ta òn vása nákaxin ún n̄vi, ta ñii k̄i'va ká'àn ún xí'in ndi'i na. 17 Ta saá k̄'àn ún yukia xáni ini ún. ¿Án va'a cha'vi yó kota n̄oò t̄rey César ñoo Roma? ¿Án òn vá'a cha'vi yó ña? —káchí na xí'in ra.

* 22:11 Si'a n̄ixiyo vikò tonda'a x̄ina'á: t̄a t̄a ká'àn vikò yó'o sání'i ra tikotò yaa kundixin ñii ñii n̄vi na k̄i'vi kuxu n̄oò vikò.

18 Ta taJesús kúndaꝓ ini ra ndí kóni na koto ndoso na ra, ta nika'an ra xí'in na:

—iNa ovi yu'u kúu ndó'ó! ¿Ndachun kóni ndó koto ndoso ndó yi'i? 19 Taxi ndó si'un ña chá'vi ndó kota ná koto i noo ña.

Ta saná'a na ñii si'un naní denario.† 20 Ta saá nindaꝓa to'on ra na:

—¿Yo na'ná, ta yo kivi kúu ña yoo noo si'un yó'o?

21 Ta ndakuijn na:

—Si'un yó'o kómí ña na'ná xí'in kivi tarey César.

Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—Taxi ndó nda'a tarey César ña kúu kuenda ra, ta taxi ndó nda'a Ndios ña kúu kuenda Ndios —káchí taJesús xí'in na.

22 Ta xini so'o na ña nika'an ra xí'in na, ta naka'nda ní ini na. Ta saá sandakoo na ra, ta kee na ku'a'an na.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi nixi'i ta nataku na

(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

23 Ta mji kivi yó'o, nasaduceo kixaꝓ na noo taJesús. Nasaduceo yó'o kúu naná'no na sáná'a ta ká'an na ndí na nixi'i on vása nataku ka na. Ta nindaꝓa to'on na taJesús:

24 —Tata maestro, ndayí Ndios ña nitaꝓa taMoisés, káchí ña saá: “Tá ñii ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta ñani ra xini ñó'ó tonda'a ra xí'in ña nindoꝓo yó'o, ña kivi koo sa'ya na. Ndatán koo

sa'ya ta nixi'i, saá koo sa'ya nayó'o”, káchí ndayí ña nitaꝓa taMoisés. 25 Ta, ¿yukía káchí yó'ó xa'a ñayó'o? Chi saá ndo'o natá'an ndi, uxꝓ ñani kúu ra. Tañoó tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra taovi tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o. 26 Ñii kiva ndo'o tañoó, saá ndo'o inka ñani ra. Taovi nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra tauni tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra takomi tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra ta'ona tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra ta'ona tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra ta'ona tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. 27 Ta saá nixi'i mji ñaña'a yó'o. 28 Ta kivi nataku ndi'i na nixi'i, ¿yukú ta kuu yi ñaña'a yó'o?, chi ndi'i ta uxꝓ ñani nixiyo ra xí'in ña —káchí na xí'in taJesús.

29 Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Sándá'ví xí'in mji ndó, chi naa ní ini ndó, on vása kúndaꝓ ini ndó ña ká'an to'on Ndios, ni on vása kúndaꝓ ini ndó ña kúu ndee Ndios. 30 Saá chi kivi nataku nivi na nixi'i, on vása tonda'a ka na ñoyívi nino, ni on vása taxi na sa'ya

† 22:19 Ñii denario kúu si'un ña kúu ya'vi ñii ta ta kisa chiño ñii kivi.

na tonda'a na xí'in inka nivi. Ndatán yoo naangel ñoyivi njino, saá koo nivi na kundoo xí'in Ndios. ³¹ Xa'a ña nataku na nxixi'i, çán on vása ní-ka'vi ndó yukia nika'an Ndios xí'in taMoisés xina'á? Kachí ra saá: ³² "Yi'i kúu Ndios, ta taAbraham, taIsaac, xí'in taJacob kisa to'ó ra yi'i vitin", kachí Ndios. Ta xí'in to'on yó'o kúnda'a ini yó ndí táku ka xii síkuá yó yó'o, chi na ndixa nxixi'i on kuchiño na kasa to'ó na Ndios —kachí taJesús xí'in na.

³³ Ta xini so'o nivi ña nika'an ra xí'in nasaduceo, ta naka'nda ní ini na.

Ñayó'o ká'an xa'a ndayí ña xini ñó'ó ní ka noo inka ndayí

(Mr. 12:28-34)

³⁴ Ta nafariseo xini so'o na ndí taJesús sayaa ra yu'u nasaduceo ta on vása ní-naní'i ka na ña ka'an na xí'in ra, ta saá nafariseo nakutá'an xí'in tá'an mji nayó'o. ³⁵ Nii tafariseo yó'o kúu ñii ta ta xini va'a ndayí ña ñitaa taMoisés, ta njinda'ka to'on ra ña koto ndoso ra taJesús, kachí ra saá:

³⁶ —Tata maestro, çnda ndayí Ndios kúu ña xini ñó'ó ní ka noo ndi'i inka ndayí? —kachí ra.

³⁷ Ta ndakuijn taJesús:

—Ndayí ña xini ñó'ó ní ka kúu ñayó'o: "Kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i níma yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i sijn yó."

³⁸ Ñayó'o kúu ndayí ñanoó,

ña xini ñó'ó ní ka. ³⁹ Ndatán sáná'a ndayí ñanoó, saá sáná'a ndayí ñanoó, kachí ña saá: "Nii ki'va ndatán ki'vi ini yó xini yó xí'in mji yó, saá kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó." ⁴⁰ Ovi ndayí yó'o kúu ña ná'no va'a, ta kúu ña noo kaku ndi'i inka ndayí ña ñitaa taMoisés, ta noo ñayó'o kee ndi'i to'on ña saná'a naprofeta xina'á.

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu nave'e Cristo

(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

⁴¹ Ta ndoo ka nafariseo, ta taJesús njinda'ka to'on ra na, ⁴² kachí ra saá xí'in na:

—¿Yukia xani ini ndó xa'a Cristo? ¿Yu kúu nave'e tayó'o?

Ta ndakuijn na:

—Nii sa'ya ñani síkuá tarey David kuu ra —kachí na.

⁴³ Ta saá nika'an ra si'a xí'in na:

—Tá ndixa Cristo kuu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, çta ndachun nika'an tarey David xa'a Cristo, kachí ra: "TaKá'no noo i kúu ra"? Chi Níma Ndios nika'an ini taDavid, ta ñitaa ra to'on yó'o, ña kachí saá:

⁴⁴ Ndios nika'an ra xí'in taKá'no noo i:

"Koo ún xí'in i sijn kua'á i noo táyi tón to'ó yó'o, tанда kivi taxij koyo ndi'i na kani tá'an xí'in ún tixin xa'a ún", kachí Ndios,

ñitaa taDavid xina'á. ⁴⁵ Xí'in to'on yó'o taDavid kachí ra Cristo kúu taKá'no noo ra.

Ta, ¿mí kúchiño kúu Cristo sa'ya ñani síkuá taDavid? —káchí taJesús xí'in na.

⁴⁶ Ta nda ñii nayó'o n̄i-kuchiño ndakuijn na nda ñii to'on ña n̄ika'an ra xí'in na, tãnda kivi yó'o n̄i-xiin ka na ndaka to'on na ra ña koto ndoso na ra.

23

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi chikaq ra kuachi satq nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios

(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

¹ Ta saá taJesús n̄ika'an ra xí'in n̄ivi, ta xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

² —Nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios kómí na yichí nandaxin na ndayí ña n̄itaa taMoisés. ³ Ta saá xini ñó'ó kasa ndivi ndó, ndi'i ña ká'an na xí'in ndó. Ta on kutaku ndó ndatán táku nayó'o, chi ña sáná'a na ndó'ó on vása kisa ndivi m̄i na. ⁴ Chi nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios ké'é na ndatán ké'é n̄ivi na kátón chiño veé ní ta yo'vi ní kuiso n̄ivi, ta sákuiso na ña satq ink̄a n̄ivi, ta m̄i na nda lo'o on xiin na tindaa na chiño veé ta yo'vi ní yó'o. ⁵ Ndi'i ña ké'é na kúu xa'a ña kóni m̄i na ña koto ink̄a n̄ivi ta ka'an na ndí va'a ní n̄ivi kúu nafariseo xí'in na sáná'a ndayí. Ta nayó'o kátón ndaa na ta'ya na ñii caja lo'o noo ñó'o tutu kómí to'on Ndios, ta ink̄a caja lo'o kátón ndaa na nó noo chiyō nda'a na,

ta tón ovi caja válí kátón nayó'o kúu tón ná'no ka noo caja ink̄a n̄ivi. Ta ndixin na tikoto ña tákaa yi'va nání ní ka noo ñayi'va yu'u tikoto ink̄a n̄ivi. ⁶ Ta noo yóo viko xíxi, ndúkú na kundoo na noo táyi ná'no tón to'ó. Ta kútoo ní na kundoo na táyi tón ná'no tón to'ó yóo ve'e ño'o sinagoga. ⁷ Ta xíka na noyá'vi, ta kóni na ña kasa to'ó ní n̄ivi na, kóni na ña ka'an n̄ivi xí'in na, kachí na saá: “Rabí, Rabí.”*

⁸ 'Ta ndó'ó, on vása va'a ke'é ndó ña ndati ndó ñii ki'va saá ka'an n̄ivi xí'in ndó, kachí na: “Rabí”, chi ñii laá kúu ta Maestro noo ndó, ta ndi'i ndó'ó kúu ndó ñani ndó xí'in tá'an ndó. ⁹ Ta on ka'an ndó “Yivá i” kachí ndó xí'in nda ñii ta, saá chi ñii laá kúu Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi n̄ino. ¹⁰ Ta on taxi ndó ka'an na xí'in ndó “Taká'no” kachí na, chi ñii laá kúu Ta Taká'no noo ndó. ¹¹ Ta ta ká'no ní ka noo ndó'ó kuu ta kasa chiño noo ndó. ¹² Chi ndi'i na kisa ká'no xí'in m̄i nduu na nan̄ino ní, ta ndi'i na kisa n̄ino xí'in m̄i nduu na naná'no ní, kasa Ndios xí'in na —káchí taJesús.

¹³ Ta n̄ika'an tuku taJesús xí'in nafariseo ta xí'in na sáná'a ndayí Ndios, káchí ra saá:

—¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Chi nákasi ndó yichí ña on ya'a nan̄ivi ña ki'vi na yichí noo xá'nda

* 23:7 To'on “Rabí” kóni kachí ña: Tata Maestro.

chiño Ndios. Ta ni mji ndó, on xjin ndó kivi ndó yichi yó'o.

14 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! On vá'a ké'é ndó chi kíndaa ndó ve'e náña'a ná nixi'i yii. Tá ndi'i ké'é ndó saá, ta xí'in ñavatá ini ndó, xá'an ndó ve'e ño'o sinagoga, ta na'á ní ká'an ndó xí'in Ndios. Ké'é ndó saá xá'a ña kóni ndó kani sinj nivi ndi ndó'ó kúu nava'a ní noo Ndios. Ta xá'a ña on vá'a ké'é ndó, Ndios saxo'vi ka ra ndó'ó noo inká nivi.

15 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Saá chi kuá'an ndó ndi'i saá xiiña nda noo mjni, ta ndúkú ndó nivi na kundikon yichi ndó. Ta nivi na ndikon yichi ndó, ndása ndó nayó'o nivi na ndiva'a ní ka ini noo ndó, ta ndixa ko'on nayó'o ndaya xí'in ndó.

16 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, chi sáná'a ndó nivi ko'on na yichi ña káchí mji ndó, ta ndixa mji ndó nakuáá kúu ndó, on vása xini ndó yichi! Saá chi ká'an ndó, káchí ndó saá: "Tá ñii nivi ká'an na chiná'a na xá'a ve'e ño'o ká'no, ta on vása xini ñó'ó kasa ndivi na to'on na. Tá ká'an na chiná'a na xá'a ñaoro ña yóo ve'e ño'o ká'no, ta saá ndixa xini ñó'ó kasa ndivi na ña ká'an na", káchí ndó. 17 ¡Nakí'ví kúu ndó ta nakuáá kúu ndó! ¿Yukia kúu ñaká'no

xini ñó'ó ní ka? ¿Án ñaoro, án mji ve'e ño'o ká'no?, saá chi ve'e ño'o ká'no kúu ña ndása yii ndi'i ñaoro ñó'ó ini ña. 18 Ta tuku ká'an ndó: "Tá ñii nivi ká'an na chiná'a na xá'a nama yii ve'e ño'o ká'no, ta on vása xini ñó'ó kasa ndivi na to'on na. Tá ká'an na chiná'a na xá'a ña sóko na noo Ndios ña ndoso noo nama yó'o, ta saá ndixa xini ñó'ó kasa ndivi na ña ká'an na", káchí ndó. 19 ¡Nasó'ó ta nakuáá kúu ndó'ó! ¿Yukia kúu ñaká'no xini ñó'ó ní ka? ¿Án ña sóko nivi nándoso noo nama, án mji nama yii ve'e ño'o ká'no?, saá chi nama ve'e ño'o ká'no kúu ña ndása yii ndi'i ñasóko ña nándoso noo ña. 20 Chi nivi na chiná'a xá'a nama yii ve'e ño'o ká'no, nayó'o chiná'a na xá'a ndi'i ñasóko ña nándoso noo nama yó'o, 21 ta nivi na chiná'a xá'a ve'e ño'o ká'no, nayó'o chiná'a na Ndios, ta yóo ve'e ño'o ká'no. 22 Ta nivi na chiná'a xá'a ñoyívi njino, nayó'o chiná'a na xá'a tón táyi ká'no Ndios, ta chiná'a na xá'a mji Ndios, ta yóo ñoyívi njino.

23 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Nivi na ovi yu'u kúu ndó! Saá chi táxi ndó nda'a Ndios ñii ko'ndo ña tava ndó tixin ña uxu ko'ndo ña kúu ñii ñii noo yuku válí ña xixi yó,† ta on vása kisa ndivi ndó chiño ña xini ñó'ó ní ka noo Ndios.

† 23:23 Yuku válí yó'o kúu mjino castila xí'in eneldo xí'in comino.

Chi noq Ndios ña xini ñó'ó ní ká kúu ña ke'é yó ñandaa xí'in inká nivi, ña kundá'ví ini yó koni yó ndi'i nivi, ta chikaq ndino'o ini yó ña kandixa yó Ndios. Xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ná'no yó'o noq Ndios. Ta saá ni, on sandakoo ndó kasa ndivi ndó inká chiño válí noq ra. ²⁴ ¡Ndó'ó sáná'a ndó nivi ko'on na yichí, ta mji ndó nakuáá kúu ndó! Ké'é ndó ndatán ké'é nivi na xí'i takuí ta si'na sáxixin na titikon lo'o ta kóko na tícamello ñó'o xí'in takuí xí'i na.

²⁵ ¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Nákata ndó sata vaso xí'in sata ko'o, ta ini mji ndó chútú ní ñakuí'ná, ta on vása táku ndó ñandakú. ²⁶ ¡Ndó'ó nafariseo nakuáá kúu ndó! Si'na xini ñó'ó ndasa ndii ndó níma ndó, ta saá ndundii ndi'i mji ndó noq Ndios.

²⁷ ¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Ndatán yóo ñii ve'e yaa noq nduxun nivi na nixi'í, saá yóo ndó'ó, chi yaa ní sata ve'e yó'o ta tixin ña nina chútú leke xí'in ndi'í ña tá'yí. ²⁸ Ndatán káa nivi na va'a ní, saá káa ndó noq inká nivi, ta níma ndó chútú ña on vá'a xí'in ñavatá.

²⁹ ¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Livi ní kisa va'a

ndó ve'e noq ninduxun naprofeta xina'á, ta saá livi ní ndása va'a ndó noq ninduxun inká nivi na va'a. ³⁰ Ta ká'an ndó: "Tá ní xitaku yó xina'á kuyá xitaku naxii síkuá yó, ta nda lo'o on chindeé yó nayó'o ña ka'ni na naprofeta", káchí ndó. ³¹ Ta xí'in to'on yó'o ná'ma mji ndó ña kúu ndó sa'ya ñani síkuá na xa'ni naprofeta xina'á. ³² ¡Ta vitin va'a saxino ndó kasa ndivi ndó ña kixá'á ké'é naxii síkuá ndó xina'á!

³³ ¡Sa'ya koq xati kúu ndó'ó! ¿Ndasaá kuchiño sakaku xí'in mji ndó ña on ko'on ndó ndaya? ³⁴ Ta saá ti'ví naprofeta na ká'an ndoso to'oní, ta ti'ví nandichí na xini to'oní, ta ti'ví na sáná'a to'oní ta ká'an na xí'in ndó. Ta ndó'ó ka'ni ndó sava nayó'o, ta inká na katakaq ndaa ndó ña kivi na nda'a tón cruz, ta sava na kani ndó xí'in kuártá ve'e ño'o sinagoga, ta sava nayó'o ñii ñii ñoo ndó taxin ndó na. ³⁵ Ta sata mji ndó nakava kuachi xa'a ña nixita nji ndi'í nivi na va'a xina'á, ta kixá'á ña xí'in ña nixi'í ta Abel,† ta ndi'í ña xí'in ña nixi'í ta Zacarías, sa'ya ta Berequías. Ta nivi xii síkuá ndó xa'ni na ta Zacarías kivi xindichi ra ma'ño ña kúu ye'é ve'e ño'o ká'no xí'in ña kúu nama yii noq sóko na ña'a noq Ndios. ³⁶ Ta ndixa ká'aní xí'in ndó, sata mji ndó nivi na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña

† 23:35 Ta Abel xikuu sa'ya ta Adán xí'in ña Eva, ta tayó'o nixi'í ra, ke'é ñani ra ta Caín.

njixita nji ndi'i nava'a yó'o
—káchí tajesús xí'in na.

*Ñayó'o ká'an xaku
tajesús xá'a ñoo Jerusalén
(Lc. 13:34-35)*

³⁷ Ta tuku njika'an tajesús,
káchí ra saá:

—iNañoo Jerusalén, ndó'ó
kúu na xá'ni naprofeta,
ndó'ó kúu na kóon yuu nivi
na tì'ví Ndios ña chindeé na
ndó'ó! ¡Kua'a ní yichi káchí
ini nakaya ndó'ó, ndatán
ñii nduxú si'í nákaya rí sa'ya
rí tixin ndixin rí, ta ni-xiin
ndó kundaa ndó'ó! ³⁸ Ta
viti sandakoo Ndios ve'e
ño'o ndó, ta kuu vichí ña
ta nduxun ña. ³⁹ Ta ndixa
ká'an xí'in ndó, nañoo
Jerusalén, on koto ka ndó
yì'j nda tondaa kivi ka'an
ndó to'on yó'o: “Ná ke'é
Ndios ñava'a xí'in tayó'o, ta
ta kixaa xí'in ndayí Ndios”,
kachí ndó xa'a j.

24

*Ñayó'o ká'an xá'a ve'e
ño'o ká'no ñoo Jerusalén
ndi'i xá'a ña ñii kivi ña vaxi
(Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)*

¹ Ta saá tajesús keta ra
ve'e ño'o ká'no ta ku'a'an ra,
ta naxíka xí'in ra njixaa yatin
na ñoo ra, ta kixá'á na ká'an
na xí'in ra xa'a ve'e ño'o
yó'o. ² Ta njika'an tajesús
xí'in na:

—¿Án xito ndó ndi'i
ñayó'o? Ta ndixa ká'an
xí'in ndó, nda ñii ka yuu on
koo ka sata inka yuu. Saá chi
ñii kivi ña vaxi tani ve'e ño'o
yó'o ta ndi'i xa'a ña —káchí
tajesús.

*Ñayó'o ká'an xá'a seña ña
saná'a
xa yatin kixaa kivi sondí'í
ño'yivi yó'o*

*(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24;
17:22-24)*

³ Ta saá ku'a'an na xiki tón
Olivo ta xikoo tajesús ñoo
ño'o, ta naxíka xí'in ra xito
na on koó ka nivi, ta kixaa
na ñoo ra, ta njika'an na xí'in
ra:

—Tata, kóni ndi ndato'on ún
xí'in ndi, ¿ama koo saá ña
kachí ún? ¿Ndá seña kuu
ña koni ndi ña kundaa ini
ndi ña xa yatin kixi tuku ún,
ta kixaa kivi sondí'í ñoyívi
yó'o? —káchí na.

⁴ Ta ndakuijn tajesús,
kachí ra saá xí'in na:

—Koto va'a ndó ña on
sandá'ví nivi ndó'ó. ⁵ Saá
chi ku'a'a ní ta kixaa, ta
kivi kixaa ñii ñii na, ta
ka'an na xí'in ndó, kachí na
saá: “Yì'j kúu Cristo, ta ta
tì'ví Ndios sakaku na ñoyívi
yó'o”, kachí na xí'in ndó,
ta sandá'ví na ku'a'a ní nivi.

⁶ Ta koni so'o ndó yoo kuachi
xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta
xá'ni tá'an na ñoo xí'ká, ta
on kuyì'ví ndó. Chi xínì'í ñó'ó
kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá
ni, ta'an kixaa kivi ñasondí'í
ño'yivi yó'o. ⁷ Kivi ña vaxi
nakuita nivi na ñoo ná'no
ka'ni tá'an na xí'in nivi na
inka ñoo ná'no, ta ñoo ñoo
yoo narey ka'ni tá'an na
xí'in inka ñoo ñoo yoo inka
narey. Ta ku'a'a ní xiiña taan
ño ño'o, ta koo ní so'ko, xí'in
ndi'i ñoo kue'e. ⁸ Ñayó'o
kuiti kuu ña kixá'á ña xo'vi
ní nivi.

⁹ 'Sava n̄ivi tiin na ndó'ó kō'ōn ndó xí'in na, ta nataxi na ndó'ó nda'a nachiño ná'no, ta saxō'v̄i na ndó'ó, ta ka'ni na sava ndó'ó. Ndi'i n̄ivi ñoyívi yó'o kusaā ini na koni na ndó'ó chi na ndíkōn yí'j̄i kúu ndó. ¹⁰ Ta k̄iv̄i kundivi ñayó'o saá, kuā'a ní n̄ivi sandakoo na yich̄ij̄i, ta kusaā ní ini na koni na xí'in tá'an m̄ji na, ta sandá'ví xí'in tá'an m̄ji na nataxi na natá'an na nda'a nachiño. ¹¹ Ta nakuita kuā'a ní naprofeta vatá sandá'ví na kuā'a ní n̄ivi. ¹² Ndeé ní kua'no k̄a ña ōn vá'a, ta kuā'a ní n̄ivi sandakoo na ña kuki'vi ini na koni tá'an na. ¹³ Ta n̄ivi na ōn vása sandakoo yich̄ij̄i, ta kundikōn v̄a'a na ña, nd̄a kixaā k̄iv̄i ndi'i ña xō'v̄i na ñoyívi yó'o, ta Ndios sak̄aku ra na ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá k̄iv̄i ña v̄axi. ¹⁴ Ta n̄ivi na ndíkōn yí'j̄i ndatō'on na x̄a'āj̄i xí'in ndi'i n̄ivi na ndóo ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o ña kundāa ini na tō'on j̄i, ta saá kixaā k̄iv̄i ñasondí'í ñoyívi yó'o —káchí t̄aJesús xí'in na.

¹⁵ Ta ndó'ó na ká'vi tō'on yó'o xín̄i ñó'ó kundāa ini ndó tō'on yó'o ña n̄ik̄a'an t̄aJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Kuiya x̄ina'á t̄aprofeta Daniel n̄ik̄a'an ra x̄a'ā ña ōn vá'a ñakini ña sandi'í x̄a'ā ñaȳij̄i. Ta kixaā k̄iv̄i koto ndó yóo ña ōn vá'a ñakini yó'o ve'e ñō'o ká'no, ¹⁶ ta ndi'i n̄ivi na ndóo estado Judea yó'o, xín̄i ñó'ó kee na ta kono na kō'ōn na ñōo

yóo yukū s̄ikón. ¹⁷ Tá n̄ivi nándoso na s̄inj̄i ve'e na, ta nayó'o ōn vá'a noo na naki'in na ña kómí na ve'e na. ¹⁸ Tá n̄ivi ñó'o yukū, ta nayó'o, ōn vá'a ndikó k̄a na ve'e na naki'in na tik̄achí na. ¹⁹ ¡Ndá'ví ní náña'ā ná ñó'o s̄a'ya, ta ndá'ví ní náña'ā ná yóo s̄a'ya válí na chíchín, chi ndeé ní koo ña xō'v̄i ná k̄iv̄i kundivi ñayó'o saá! ²⁰ Ndukú ndó ñōo Ndios ña ōn kuu ña k̄iv̄i v̄ixin ní, ni k̄iv̄i ȳij̄i ña nákindée yó ña kundo'o ndó saá. ²¹ Nd̄a k̄iv̄i ñōo ña k̄isa v̄a'a Ndios ñoyívi yó'o t̄anda vitin, nan̄ivi xó'v̄i na. Ta k̄iv̄i koo ña ōn vá'a yó'o saá, ndeé ní k̄a xō'v̄i ndi'i n̄ivi. Ta nd̄a ñii k̄a k̄iv̄i ña v̄axi ōn xō'v̄i k̄a na ndatán xō'v̄i na k̄iv̄i yó'o. ²² Ta x̄a'ā ña kúnda'ví ini Ndios xín̄i ra n̄ivi na ñak̄axin ra ndíkōn yich̄i ra kúu ña ch̄itón̄i ra salo'o k̄iv̄i xō'v̄i n̄ivi ñoyívi yó'o. Tá ōn vása ní-chitón̄i ra saá, níkúu, ta nd̄a ñii n̄ivi ōn k̄iv̄i k̄aku na ñōo ña xó'v̄i na.

²³ "Tá yóo ñii n̄ivi na k̄a'an xí'in ndó: "Yó'o yóo Cristo t̄a t̄i'ví Ndios sak̄aku na ñoyívi yó'o", án "Koto ndó, kaā yóo ra", káchí na xí'in ndó, ta ōn kandixa ndó na. ²⁴ Chi nakuita kuā'a ní navatá ta k̄a'an na, káchí na si'a: "Yí'j̄i kúu Cristo t̄a t̄i'ví Ndios", ta ink̄a na k̄a'an, káchí na: "Yí'j̄i kúu t̄aprofeta t̄a k̄a'an ndoso tō'on Ndios", ta ōn s̄iv̄i nandāa kúu na. Navatá yó'o t̄ondāa na ke'é na milagro ña sandá'ví na n̄ivi, t̄andāa yatin kuchiño sandá'ví na n̄ivi

na naḱaxin Ndios kundikōn yichī ra. ²⁵ Vitin kúndaḱ ini ndó ndi'i ñayó'o, chi xa ndaṭo'onj xí'in ndó. ²⁶ Ta saá tá ka'an nivi xí'in ndó, kachí na: "Koto ndó ṅoṅ yóo yukū yichí, chi kán yóo ṭaṭa ṭa ṭi'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o", kachí na, ta ṅn kō'ṅn ndó ṅoṅ yóo yukū yichí koto ndó ra. Tá ka'an tuku na xí'in ndó: "Koto ndó ini ve'e, chi yó'o yóo ṭaṭa ṭa ṭi'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o", kachí na, ta ṅn kandixa ndó ña ka'an na. ²⁷ Ndaṭán yóo ṭaxa ña náye'e ñoyívi, kixá'á ña náye'e ña nda ṅoṅ kána ṅo'o ṭanda ṅoṅ ndétá ṅo'o náye'e ña, saá koo kivi ndikóji ñoyívi yó'o. ²⁸ Tá xító ndó mikiá ndáchí ku'a ní tioko chée,* ta saá kúndaḱ ini ndó míchí kándú'u ñii kitijí tí nixi'ijí. Ñii kiva saá kúndaḱ ini ndó seña ña kachí xa yatin ní ṭondaḱ kivi ña ndikóji ñoyívi yó'o —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a xa yatin kixaḱ kivi ndikó taJesús ñoyívi yó'o

(Mr. 13:24-37; Lc. 21:25-33; 17:26-30, 34-36)

²⁹ Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Ta kivi ndi'i ña xo'vi nivi, xandikōn ña ṅo'o ká'no yé'e kunaa ṅoṅ ña, ta tíyoṅ ṅn vása naye'e ka rí, ta tikimi kee rí ñoyívi ṅno ta koyo rí, ta ndi'i ña kómí ndeḱ yóo ñoyívi ṅno kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o. ³⁰ Ta

ndi'i nivi koni na ñii seña ñoyívi ṅno ña saná'a ña ndikó yijí, ṭaṭa ṭa kixi ṅoṅ Ndios, ta saá ndi'i naño ñoyívi yó'o kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na. Ta saá ndi'i nivi koni na yijí, ta vaxijí ma'ño viko, xí'in ndeḱ ká'no, xí'in ndi'i ña yé'e livi. ³¹ Xí'in ña ndá'yi trompeta, yijí ti'vijí naángel kō'ṅn na nakaya na ndi'i nivi na naḱaxinj na kúu na ndikōn yichijí. Ta nivi yó'o kee na ndi'i saá xiiña ṅoṅ ño'o ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ṅno, ta kixaḱ na ṅoṅijí.

³² 'Ta ndó'ó, sakuá'á ndó ta kúndaḱ ini ndó ña saná'a yitōn tón higo: Tá xa vaxi nduxáá nó, ta nákooyukū yúṭa nda'a nó, ta saá kúndaḱ ini ndó xa nīkuyatin ní kixaḱ savijí. ³³ Ta kivi xító ndó xa ku'a'an kundivi ndi'i ñayó'o ña ndaṭo'onj xí'in ndó, ta saá kúndaḱ ini ndó xa vaxi kuyatin kivi ndikóji ñoyívi yó'o. ³⁴ Ta ndixa ká'anj xí'in ndó, nivi na xító kixá'á seña yó'o kutaku ka na nda ndi'i kundivi ndi'i ña ndaṭo'onj xí'in ndó. ³⁵ Ña ñoyívi ṅno xí'in ña ñoyívi yó'o ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta ṭo'onj ṅn ndi'i xa'a ña, ta kindoṅ ña ndi'i saá kivi.

³⁶ 'Nda ñii nivi ṅn vása xinj na ama ndikóji, ni nivi na ndóo ñoyívi yó'o, ni naángel na ndóo ñoyívi ṅno. Ta ñii laá Ndios Tata Yivá yó kúu ṭaṭa xinj ama ndikóji ñoyívi yó'o.

³⁷ 'Ñii kiva xitaku nivi kivi

* 24:28 ṭo'on griego ña káchí "tioko chée" ta tuku káchí ña "ṭaṣin yá'á."

nixiyo taNoé, saá kutaku na kivi kuyatin ndikó ñoyívi yó'o. ³⁸ Saá chi kivi xitaku taNoé xina'á ndi'i nivi xixi na, xí'i na, ta tonda'a na, ta táxi na tonda'a sa'ya na, saá yoo na nda nitonda kivi niki'vi taNoé ini tón barco. ³⁹ Ta on vása ní-kunda ini na yukia kundo'o na anda kivi kixá'á nikoon saví na'á, ta saá tani ndi'i na ta nika'a na xí'in takui ta nixi'i ndi'i nivi yó'o. Saá chi on vása ní-xiyo ti'va na, ta ñii ki'va saá on vása koo ti'va nivi kivi ndikó ñoyívi yó'o. ⁴⁰ Tá oví taa kisa chiño ra yuku, ta naki'in ñii tayó'o ko'on ra xí'in, ta inká ra ndoo. ⁴¹ Tá oví násí'í yoo ná ndiko ná, ta naki'in ñii ñá ko'on ñá xí'in, ta inká ñá ndoo.

⁴² Ta saá ndó'ó, kundoo ti'va ndó chi on vása xini ndó ama ndikó yi'i, taká'no noo ndó, ñoyívi yó'o. ⁴³ Ta kunda va'a ini ndó ñayó'o: Tá ñii taa yoo ra ve'e ra, ta xini ra ama kixa taku'ná, ta saá koo ti'va ra ta on taxi ra ki'vi taku'ná yó'o kasa ku'ná ra ñaku'ká kómí ra ve'e ra. ⁴⁴ Ta saá ndó'ó xini ñó'ó kundoo ti'va ndó, saá chi ndikó ñoyívi yó'o ñii kivi ña on vása ndáti ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi na kisa chiño xí'in ndino'o ini (Lc. 12:41-48)

⁴⁵ Ta nika'an tuku taJesús, káchí ra saá:

—¿Ndasaá ke'é ñii taká'no xí'in ñii taa ta kisa chiño xí'in ndino'o ini noo ra? Ta taká'no yó'o sakuiso chiño

ra tayó'o ña taxi tayó'o kuxu nivi na yoo ve'e ta kasa kuenda ra xí'in ve'e yó'o. ⁴⁶ Ta saá kunaka ñasii níma ta kisa chiño xí'in ndino'o ini kivi ndikó taká'no noo ra, ta koto ra va'a ní kisa ndivi ra chiño. ⁴⁷ Ta ndixa ká'an xí'in ndó, taká'no yó'o taxi ra nda'a ta kisa chiño xí'in ndino'o ini, ña kuiso chiño ra xí'in ndi'i ña'a ve'e taká'no yó'o. ⁴⁸ Tá yoo ñii taa ta on vása kisa chiño ra xí'in ndino'o ini ra, ta xani siní ra saá: “Xa na'á ní kuáchí taká'no noo yó, on vása xini yó ndá kivi ndikó ra”, xani siní ra. ⁴⁹ Ta saá kixá'á ra ndi'i saá kivi kani ra na kisa chiño xí'in ra, ta ñii ki'va saá kixá'á ra ndi'i saá kivi xixi ra ta xí'i ra xí'in na xí'i ní. ⁵⁰ Ta ñii kivi ña on vása ndáti ra, ni hora ña on vása yoo ti'va ra, ta ndikó taká'no noo ra. ⁵¹ Ta taká'no noo ra yó'o saxoví ní ña'á ra, ta ti'ví ña'á ra ko'on ra noo ndoo nivi na on vá'a na oví yu'u, noo kuaku ní na ta noo xoví ní na —káchí taJesús xí'in na.

25

Cuento yó'o ndát'o on xa'a uxu násí'í ná ta'an tonda'a

¹ Ta nika'an taJesús, káchí ra saá:

—Ná ndato'on ñii cuento xí'in ndó ndasaá koo kivi ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o. Saá ndo'o uxu násí'í ná kee ku'an noo yoo viko tonda'a ñii ñátá'an ná. Ta ná uxu yó'o ní'i ná ño'o tóon ta kee ná ku'an ná nakutá'an

ná xí'in taa tã tonda'a. ² Ta o'on ná sí'í yó'o ná ndíhí ní sijní ta xa yóo ti'va ná, ta inkã o'on ná sí'í ná on vása ndíhí sijní ni on vása yóo ti'va ná. ³ Ta o'on náña'a ná on vása ndíhí sijní yó'o, vará ní'i ná ño'q tóon, ta on vása ndíso kã ná aceite ña chikaã ná ini ño'q yó'o. ⁴ Ta ná o'on ndíhí sijní, ndíso kã ná kjsi ñó'o aceite xí'in ño'q tóon. ⁵ Ta xa na'á ní njikuáchi tã kóni tonda'a, on koó ra kixaa, ta uxu ná sí'í yó'o kani ma'ná ná ta njikisin ná. ⁶ Ta ma'ño ñoo xinjí so'o uxu saá náña'a ká'an nivi: "¡Xa vaxi taa tã tonda'a! ¡Kee ndó naki'in va'a ndó ra!", káchí ná. ⁷ Ta saá ndakoo uxu ná sí'í yó'o, ta kixá'á ná kasa ndivi ná ña natoon ye'e va'a ño'q ná. ⁸ Ta o'on náña'a ná on vása ndíhí sijní njika'an ná xí'in náña'a ná xa yóo ti'va: "Taxi lo'o ndó aceite nda'a ndj, saá chi kóni nda'va ño'q ndj", káchí ná. ⁹ Ta ndakuijn ná sí'í ná xa yóo ti'va: "On kúchiño taxi ndj aceite, chi on kuni ña konj ñó'ó ndó'ó xí'in ndj'i. Va'a kã kuã'an ndó noo síkó na aceite ta sata ndó ña konj ñó'ó mji ndó", káchí ná. ¹⁰ Tá kuã'an ná sí'í ná on vása ndíhí sijní ña sata ná aceite, ta kixaa taa tã tonda'a. Ta ná sí'í ná ndíhí sijní ná xa yóo ti'va xí'in ño'q tóon nakutá'an ná xí'in ra, ta njkivi ná xí'in ra viko tonda'a. Ta ndásj kútú yé'é ve'e noo yóo viko. ¹¹ Ta saá

ná sí'í ná on vása ndíhí sijní, ndjiko ná kixaa ná ta kana ná, káchí ná saá: "¡Tata, tata, nakuiná ún yé'é ná kivi ndj viko!", káchí ná. ¹² Ta ndakuijn tã tonda'a, káchí ra saá: "Ndixa ká'an j xí'in ndó, on vása xinjí ndó'ó", káchí ra xí'in ná sí'í ná on vása ndíhí sijní ni on vása yóo ti'va. Saá ndj'i cuento lo'o yó'o —káchí tã Jesús.

¹³ Ta saá njika'an kã tã Jesús xí'in na:

—Ta saá ndó'ó, kundoo ti'va ndó chi on vása xinjí ndó ama ndikó yí'i, taa tã kixi noo Ndios —káchí ra xí'in na.

Cuento yó'o ndato'on xa'a sijní taxi tapatrón nda'a unj na kisa chiño noo ra

(Lc. 19:11-27)

¹⁴ Ta njika'an tã Jesús, káchí ra saá:

—Ná ndato'on j inkã cuento xí'in ndó ndasaá koo ña ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o. Saá ndo'o ñii taa si'na kã kee ra ko'on ra ñii chiño inkã ñoo, ta kana ra na kisa chiño noo ra, ta kixaa na, ta sãkuiso chiño ra na ñakuiká kómí ra.

¹⁵ Taxi ra ñii bolsa ká'no sijní ña kómí o'on talento* nda'a ñii tã kisa chiño noo ra, ta inkã bolsa sijní ña kómí ovi talento nda'a inkã ra, ta ñii bolsa sijní ña kómí ñii talento nda'a tãunj, saá chi xinjí va'a ra ndasaá kisa chiño ñii ñii tã kisa chiño noo ra. Ta saá kee ra kuã'an ra. ¹⁶ Taa tã naki'in o'on bolsa ná'no sijní, ta njika'an

* 25:15 Ñii talento kúu sijní ña kúu ya'vi ñii taa tã kisa chiño xa'on kujya.

ra sata ra ta n̄s̄ikó ra, ta saá n̄aki'in ra ink̄a ɔ'on bolsa ná'no s̄i'ún. ¹⁷ N̄ii k̄i'va k̄isa chiño t̄aa t̄aɔó saá k̄isa chiño t̄aɔvi yó'o x̄i'in ɔvi bolsa ná'no s̄i'ún, ta n̄aki'in ra ink̄a ɔvi bolsa ná'no s̄i'ún s̄ata ña. ¹⁸ Ta t̄aɔni n̄aki'in ñii bolsa ká'no s̄i'ún, ta x̄ata kónó ra ñii yavi n̄o ño'o, ta sandúxun ra s̄i'ún tapatrón ra.

¹⁹ Ta n̄iya'a kūa'a ní k̄ivi, ta saá nd̄ikó tapatrón n̄axaa ra ve'e ra, ta kóni ndasa ra kuenda x̄i'in na k̄isa chiño n̄o ra. ²⁰ Ta k̄ixaa t̄a n̄aki'in ɔ'on bolsa ná'no s̄i'ún, ta n̄ika'an ra x̄i'in tapatrón: "Tata, t̄axi ún ɔ'on bolsa ná'no s̄i'ún nda'āi, ta vitin yó'o naki'in ún ña, ta naki'in ún ink̄a ɔ'on bolsa ná'no s̄i'ún ña n̄aki'in i s̄ata ña x̄a'a ña k̄isa chiño i ña", káchí ra. ²¹ Ta n̄ika'an tapatrón: "Va'a ní k̄isa ndivi ún chiño. Va'a ní t̄amozo kúu ún. Va'a ní kúchiño kundaa ini i yó'ó. Ta sakuiso chiño i yó'ó kūa'a ní k̄a ña'a, saá chi va'a ní k̄isa ndivi ún chiño lo'o yó'o. Ta vitin na'a k̄i'vi ún ve'e i ta kusij ní ini ún x̄i'in i", káchí tapatrón. ²² Ta t̄a n̄aki'in ɔvi bolsa ná'no s̄i'ún k̄ixaa ra n̄o tapatrón, ta n̄ika'an ra: "Tata, t̄axi ún ɔvi bolsa ná'no s̄i'ún nda'āi, ta vitin yó'o naki'in ún ña, ta naki'in ún ink̄a ɔvi bolsa ná'no s̄i'ún ña n̄aki'in i s̄ata ña x̄a'a ña k̄isa chiño i ña", káchí ra. ²³ Ta n̄ika'an tapatrón: "Va'a ní k̄isa ndivi ún chiño. Va'a ní t̄amozo kúu ún. Va'a ní

kúchiño kundaa ini i yó'ó. Ta sakuiso chiño i yó'ó kūa'a ní k̄a ña'a, saá chi va'a ní k̄isa ndivi ún chiño lo'o yó'o. Ta vitin na'a k̄i'vi ún ve'e i ta kusij ní ini ún x̄i'in i", káchí tapatrón. ²⁴ Ta t̄a n̄aki'in ñii bolsa ká'no s̄i'ún k̄ixaa ra, ta n̄ika'an ra: "Tata, x̄ini va'a i yó'ó kúu ñii t̄aa t̄a ndeé ní ini. Yó'ó kúu t̄a n̄akaya ña'a n̄o ɔn vása ní-chi'i ún, ta n̄aki'in ún ñava'a n̄o ɔn vása ní-kisa chiño ún. ²⁵ Ta n̄iyi'vi ini i, ta n̄ixaa'an i chikaa se'é i s̄i'ún ún yavi kónó t̄ixin ño'o. Ta vitin yó'o naki'in ún s̄i'ún ún ña taxi ún nda'āi", káchí ra. ²⁶ Ta ndakuijn tapatrón, káchí ra saá: "iYó'ó kúu t̄amozo ndiva'a, t̄a x̄uxán ní! Tá xa x̄ini ún yi' i kúu t̄a n̄akaya ña'a n̄o ɔn vása ní-chi'i i, ta n̄aki'in i ñava'a n̄o ɔn vása ní-kisa chiño i, ²⁷ ta, ¿ndachun ni-chikaa va'a ún s̄i'ún i ini ve'e n̄o tá'vi s̄i'ún? Ta k̄ivi nd̄ikó i, naki'in i s̄i'ún i x̄i'in s̄iki ña, ní kúu", káchí tapatrón. ²⁸ Ta saá n̄ika'an tapatrón x̄i'in n̄ivi na ndóo x̄i'in ra: "Kindaa ndó nda'a ra bolsa ká'no s̄i'ún, ta taxi ndó ña nda'a t̄aa t̄a kómí uxu bolsa ná'no s̄i'ún. ²⁹ Ta ndi'i n̄ivi na va'a x̄ini kukomí s̄i'ún, ta nayó'o naki'in k̄a na kūa'a k̄a s̄i'ún. Ta n̄ivi na ɔn vása x̄ini ndasaá va'a kukomí na s̄i'ún, t̄anda ñalo'o kómí na, nondaa ña nda'a nayó'o. ³⁰ Ta t̄amozo t̄a ɔn vása k̄isa chiño va'a, tava ndó ra ke'e n̄o naa ní, n̄o kuaku ní ra ta xo'vi ní ra", káchí tapatrón. Ta ndi'i cuento

lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'ān xá'a ndasaá koo kivi sondí'í ndikó taJesús ñoyívi yó'o

³¹ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ta kivi ndikóji ñoyívi yó'o, yí'i, ɬa ɬa kixi noo Ndios, ndikóji xí'in ndi'i ñalivi ña yé'e, xí'in ndi'i naángel, ta saá kooji noo táyi tón ká'no tón ɬó'ó noo ka'nda chiñoji. ³² Ta nivi na kixi ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o kixaa na nakutá'an na nooji, ta nata'víji nayó'o ndatán náta'ví ñii ɬa ndikachi sana ra xí'in ɬisú'u sana ra. ³³ Ndatán yóo ñii ɬa chindoo ra tindikachi sana ra noo yóo nda'a kua'á ra, ta ɬisú'u sana ra chindoo ra rí noo yóo nda'a yitin ra, saá chindooji nanivi na va'a noo yóo nda'a kua'áji ta nivi na on vá'a chindooji na noo yóo nda'a yitinji.

³⁴ Ta yí'ji, taRey, ka'anji xí'in nivi na ndóo noo yóo nda'a kua'áji: “Ndó'ó kúu na naki'in ñava'a nda'a Yiváji. Vitin na'a ndó kivi ndó noo xá'nda chiño Ndios, saá chi nda ñanoo kivi kixá'a ñoyívi ndó'ó kúu na chitónji ra naki'in ndi'i ñava'a ra. ³⁵ Chi kivi nixi'iji soko ta ndó'ó ɬaxi ndó ña xixi. Kivi njiyichiji takuii ndó'ó ɬaxi ndó takuii xí'iji. Ta kivi nixiyo xíkáji noo ñooji, ta ndó'ó ɬaxi ndó ñii xiiña noo xindú'uji nakindéeji. ³⁶ Kivi on koó tikotoji ní-xiyo, ta ndó'ó ɬaxi ndó tikoto xindixinji. Kivi

ndeé ní saxo'vi kue'e yí'ji ta ndó'ó nixaa ndó nika'an ndó ɬo'on va'a xí'inji. Kivi xinakaaji ini ve'e kaa ta nixa'an ndó chindeé ndó yí'ji”, kachiji xí'in na. ³⁷ Ta saá nivi na va'a ini yó'o ndaka ɬo'on na yí'ji, kachí na saá: “Tata, ¿ama xini ndi yó'ó nixi'í ún soko ta ɬaxi ndi ña xixi ún? ¿Ama xini ndi yó'ó njiyichí ún takuii ta ɬaxi ndi takuii xí'í ún? ³⁸ ¿Ama nixiyo xíká ún noo ñoo ún ta ɬaxi ndi ñii xiiña noo xindú'u ún nakindée ún? ¿Ama xini ndi yó'ó on koó tikoto ún ní-xiyo ta ɬaxi ndi tikoto nda'a ún xindixin ún? ³⁹ ¿Ama xini ndi saxo'vi ní kue'e yó'ó, án xini ndi yó'ó xinakaaji ún ini ve'e kaa ta nixa'an ndi chindeé ndi yó'ó?” ⁴⁰ Ta yí'ji, taRey, ndakuinji, ka'anji xí'in na: “Ndixa ká'anji xí'in ndó, ndi'i saá yichí chindeé ndó nivi nandá'ví ní na ndikon yí'ji, ndi yí'ji kúu ta chindeé ndó saá”, kachiji xí'in na.

⁴¹ 'Ta yí'ji, taRey, ka'anji xí'in na ndóo noo yóo nda'a yitinji: “Kuta'a ndó nooji, ndó'ó na ndiso chi'ña. Kua'an ndó ko'on ndó noo xixi ño'o ña on vása nda'va ndi'i saá kivi, chi Ndios kisa va'a ra ño'o xixi yó'o ña xo'vi ní ñanímá ndiva'a ká'no xí'in ndi'i inká nímá ndiva'a tá'an mji ña. ⁴² Saá chi kivi nixi'iji soko ta ndó'ó ni-taxi ndó ña kuxuji. Kivi njiyichiji takuii, ta ndó'ó ni-taxi ndó takuii ko'oji. Kivi nixiyo xíkáji noo ñooji, ta ndó'ó ni-taxi ndó ñii

xiiña kandú'uj nakindéej.
⁴³ Kivj on koó tikoto ní-xiyo kundixinj, ta ndó'ó nj-taxi ndó tikoto nda'aj. Kivj ndeé ní saxo'vj kue'e yij án kivj xinakaaj ini ve'e kaa ta ndó'ó nj-xa'an ndó chindeé ndó yij", kachij xí'in na. ⁴⁴ Ta njvi na on vá'a yó'o ndaka to'on na yij, kachí na saá: "Tata, ¿ama xini ndj yó'ó njixij ún soko? ¿Ama xini ndj yó'ó njyichj ún takuií? ¿Ama xini ndj yó'ó njxiyo xiká ún noo ñoo ún? ¿Ama xini ndj yó'ó on koó tikoto ní-xiyo kundixinj ún? ¿Ama xini ndj ndeé ní saxo'vj kue'e yó'ó?, ¿ama xini ndj yó'ó xinakaaj ún ini ve'e kaa, ta on vása ní-chindeé ndj yó'ó?" ⁴⁵ Ta yij ndakuinj, ka'anj xí'in na: "Ndixa ká'anj xí'in ndó, ndi'i saá yichj ña on vása ní-chindeé ndó njvi nandá'ví ní na ndikon yij, ndí yij kúu ta on vása ní-chindeé ndó saá", kachij xí'in na. ⁴⁶ Ta na on vá'a yó'o ko'on na noo xo'vj ní na ndi'i saá kivj ña vaxi, ta njvi na va'a ko'on na kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivj ña vaxi —káchí taJesús.

26

Ñayó'o ká'an xa'a ña ká'an tá'an njvi tiin na taJesús

(Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

¹ Ta ndi'i saná'a taJesús ndi'i to'on yó'o njvi, ta saá njka'an ra xí'in naxika xí'in ra, káchí ra:

² —Xini ndó kumanj ovj kivj ña tondaa kivj kana viko Pascua.* Ta nataxi na yij, ta ta kixi noo Ndios, nda'a njvi na on xjin koni yij ña katakaa ndaa na yij ña kivj nda'a tón cruz —káchí ra xí'in na.

³ Ta saá mji kivj yó'o na saná'a ndayí Ndios xí'in naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu, nakutá'an ndi'i na yé'é ve'e taCaifás, ta taCaifás yó'o kúu taká'no noo ndi'i nasutu.

⁴ Ta njka'an tá'an ndi'i nayó'o ndasaá koo kasa va'a na kuachi vatá xa'a taJesús, ta tiin na ra ña ka'ni ña'á na. ⁵ Ta njka'an na, káchí na saá:

—On kuchiño tiin yó ra kivj viko, koto koni ndi'i nanjvi ñoo yó'o, ta siso na nda'yi na, ta kani tá'an na, ta koo ní kuachi —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii ña'a kivj chikaa ña nduta támi xá'an sinj taJesús (Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

⁶ Ta yóo taJesús ñoo Betania ve'e taSimón, ta xikomí kue'e tá'yi nanj ña lepra.

⁷ Tá yóo taJesús xixi ra noo mesa, ta kixaa yatin ñii ña'a ní'i ñá ñii yuyú ña kuvá'a xí'in yuyú nanj alabastro, tixin ña ñó'o nduta tá xá'an támi ní, ta nduta yó'o kúu tá yá'ví ní. Ta chikaa ndi'i ña

* **26:2** Pascua najudío kána ña uxá kivj xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxij sikuá na noo naño Egipto kuja xina'á.

rá s̄ini taJesús. ⁸ Ta naxíka xí'in ra x̄ini na ñayó'o ta n̄isaá ní na, ta n̄ika'an na:

—¿Ndachun sandi'i ña'a yó'o x̄a'a nduta yá'ví ní? ⁹ V̄a'a ka ná s̄ikó ñá nduta yó'o ta kūa'a ní s̄i'ún naki'in ñá, níkuu, ta saá kuchiño chindeé ñá nandá'ví —káchí na.

¹⁰ Ta x̄ini so'o taJesús yukía n̄ika'an na, ta n̄ika'an ra saá xí'in na:

—¿Ndachun ká'an ndó sandi'i ndó ñáyó'o? Chi ñava'a kúu ña ke'é ñá xí'in i. ¹¹ Ndi'i saá k̄iv̄i yóo nandá'ví xí'in ndó. Ta ȳi', salo'o ní ka k̄iv̄i yóo i xí'in ndó. ¹² Ch̄ikaa ñá nduta tá xá'an támi s̄ini i ña k̄isa ti'va ñá ȳikí koñu i ña nduxun ña. ¹³ Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o noo ka'an ndoso na to'on ñava'a x̄a'a i, ndato'on na xí'in ñivi yukía ke'é ñáyó'o. Ta saá naká'an ñivi x̄a'a ñava'a ke'é ñá xí'in i —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an x̄a'a taJudas ndasaá k̄indoo ra xí'in naná'no ña nataxi ra taJesús nda'a na

(Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

¹⁴ Ta saá taJudas Iscariote, ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in taJesús, kee ra n̄ixa'an ra noo naná'no noo nasutu, ¹⁵ ta n̄inda'ka to'on ra na:

—¿Ndasaá s̄i'ún taxa'vi ndó ȳi' tá nataxi i taJesús nda'a ndó? —káchí ra xí'in na.

Ta saá taxa'vi na ra oko uxu s̄i'ún ñaplata. ¹⁶ T̄anda saá k̄ixá'á ndúkú taJudas ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na.

Ñayó'o ká'an xa kūa'an kuñoó ta x̄ixi taJesús xí'in naxíka xí'in ra

(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹⁷ Ta ñitonda k̄iv̄i k̄ixá'á viko x̄ixi najudío s̄ita v̄a'a ña on koó levadura kómí,† ta naxíka xí'in taJesús k̄ixaa na noo ra, ta n̄inda'ka to'on ña'a na:

—¿Míkía kóni ún kasa ndivi ndi ña kuxu yó viko Pascua? —káchí na.

¹⁸ Ta ndakuijn taJesús:

—Kūa'an ndó, ta kūa'an k̄i'vi ndó ñoo Jerusalén, ta kūa'an ndó ve'e ñii ta ta x̄ini tá'an xí'in yó, ta ka'an ndó si'a xí'in ra: “Ta Maestro káchí ra ndi xa k̄ixaa yatin k̄iv̄i kasa ndivi ra chiño ká'no. Ta ve'e ún kóni ra kuxu ra viko Pascua xí'in naxíka xí'in ra”, saá káchí ndó xí'in ta —káchí taJesús.

¹⁹ Ta naxíka xí'in ra n̄ixa'an na, ta k̄isa ndivi na ña kuxu ra xí'in na viko Pascua, ndatán x̄a'nda chiño taJesús noo na.

²⁰ Tá kūa'an kuñoó, ta k̄ixaa taJesús xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra, ta x̄ikundoo na noo mesa kuxu na. ²¹ Tá ndóo na x̄ixi na, ta n̄ika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñii ndó'ó kúu ta ta s̄ikó

† 26:17 Viko yó'o kána ña ux̄a k̄iv̄i x̄a'a ña naká'an na ndasaá Ndios s̄akaku ra nax̄i s̄ikuá na noo naño Egipto k̄uȳa x̄ina'á.

kuí'ná yí'i ta nataxi ra yí'i
nda'a nivi na sáa ini xini yí'i
—káchí ra.

²² Ta ndi'i nayó'o
kúchuchú ní ini na, ta ñii ñii
na nindaqa to'on na taJesús:

—Tata, ¿án yí'i kúu ta
ká'an ún xá'a?

²³ Ta ndakuijn taJesús,
káchí ra xí'in na:

—Ñii ndó'o ta sáchi sítá
va'a ini ko'qo xí'in, tayó'o
kúu ta siko kuí'ná yí'i noo na
sáa ini xini yí'i. ²⁴ Ta yí'i, ta
ta kixi noo Ndios, ndixa xo'vi
ní ta kivi, ndatán nítáa
naprofeta xina'a. Ta, indá'ví
ní ta ta siko kuí'ná yí'i noo
na sáa ini xini yí'i! Va'a ka
nixiyo on kaku tayó'o, ní kúu
—káchí taJesús xí'in na.

²⁵ Ta taJudas, ta kúu ta siko
kuí'ná taJesús noo na sáa ini
xini ña'a, nindaqa to'on ra
taJesús:

—Maestro, ¿án yí'i kúu ta
ká'an ún xá'a?

Ta ndakuijn taJesús:

—Saá va, yó'o kúu ra
—káchí ra.

²⁶ Tá xixi ka na, taJesús
kí'in ra sítá va'a, ta nika'an
ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún
chi taxi ún sítá va'a kuxu ndi
—káchí ra.

Ta ta'ví ra sítá va'a, ta taxi
ra ña nda'a ñii ñii naxíka
xí'in ra kuxu na. Ta nika'an
ra xí'in na:

—Naki'in ndó kuxu ndó
sítá va'a yó'o, chi ñayó'o kúu
yíkí koñu i.

²⁷ Ta kí'in taJesús ñii copa
ña ñó'o vino, ta nika'an ra
xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún
chi taxi ún nduta ko'o ndi
yó'o —káchí ra.

Ta taxi ra copa ñó'o vino
yó'o nda'a ñii ñii naxíka
xí'in ra, ta nika'an ra saá
xí'in na:

—Ndi'i ndó, ko'o ndó
tayó'o. ²⁸ Chi nduta yó'o
kúu ñii ña kuíta. Ta xí'in
ñayó'o Ndios chindú'u ra
pacto xaá ña ka'an ndasaá
ndoo ndi'i kuachi nanivi, ta
saá kuchiño kundoo va'a
na xí'in ra ndi'i saá kivi.
²⁹ Ndixa ká'an xí'in ndó,
on ko'o ka'i vino nda kixaa
kivi nakutá'an yó noo xá'nda
chiño Yivá yó Ndios. Ta saá
ko'o'i távino xaá xí'in ndó
—káchí taJesús.

*Ñayó'o ká'an xá'a
taJesús, ká'an ra ndi taPedro
ka'an ra*

on vása xini ña'a ra

*(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-
34; Jn. 13:36-38)*

³⁰ Ta ndi'i xita na ñii yaa
ña ká'an xá'a Ndios, ta kee
na ku'a'an na xiki tón Olivo.

³¹ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ñoó vitin ndi'i ndó'o
sandakoo ndó yí'i, chi saá
kundivi to'on Ndios ña nítáa
na xina'a, ña káchí saá:
“Satakué'e ta ta ndáa
tindikachi, ta tindikachi
yó'o kuíta ní'no ndi'i rí”,
kachí Ndios. ³² Ta kivi
natakuji, ko'on si'nai ña
kundati ndó'o ñoo estado
Galilea —káchí taJesús xí'in
na.

³³ Ta taPedro ndakuijn ra,
nika'an ra xí'in taJesús:

—Tata, tá ndi'i n̄vi sandakoo na yó'ó, ta yí'i ɔn sandakooj yó'ó.

³⁴ Ta n̄ka'an taJesús xí'in ra:

—Ndixa ká'anj xí'in ún, ta'an ka kana nduxú chée ñóó vitin, ta xa unj yichj n̄ka'an ún xí'in n̄vi ña ɔn vása xínj ún yí'i —káchí taJesús xí'in ra.

³⁵ Ta n̄ka'an taPedro xí'in ra:

—Tata, tãda xínj ñó'ó kivi j xí'in ún, ta nda ñii yichj ɔn vása ka'an j ɔn vása xínj yó'ó —káchí taPedro.

Ta ñii káchí saá n̄ka'an ndi'i ka naxíka xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an xq'a taJesús ña kúchuchú ní ini ra ká'an ra xí'in Ndios

(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

³⁶ Ta taJesús kuã'an ra, ta naxíka xí'in ra kuã'an na xí'in ra, ta n̄xaa na ñii ɔn naní Getsemaní, ta n̄ka'an ra xí'in na:

—Kundoo ndó yó'o ta ná ko'onj ka'anj xí'in Ndios —káchí ra.

³⁷ Ta n̄ka'an ra xí'in taPedro, ta xí'in ɔvi sa'ya taZebedeo, kuã'an na xí'in ra ta n̄xaa na, ta k̄xá'á taJesús kúchuchú ní ini ra ta ndí'i ní ini ra. ³⁸ Ta n̄ka'an ra xí'in unj tayó'o:

—Ndeé ní kúchuchú inij andã ñii kóni ña kivi j. Kundati ndó yó'o ta kundito ndó, ɔn kusun ndó —káchí taJesús xí'in na.

³⁹ Ta taJesús kee ra kuã'an ra ñii xiiña xíká ka lo'o, ta xikuxítí ra ta xikundee ra ndã ñitõndaã ta'ya ra

ɔn ño'o, ta n̄ka'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá m̄ij, tá kuchiño, ta ɔn taxi ún ña xo'vi ní yó'o. Ta saá ni, ɔn kundivi ña kóni m̄ij, ta va'a ka ná kundivi ña kóni m̄ij ún —káchí taJesús xí'in Ndios.

⁴⁰ Ta saá nakundichi ra ta ndikó ra k̄xaa ra ɔn ndó unj naxíka xí'in ra. Ta ndi'i nayó'o kisin na. Ta taJesús n̄ka'an ra xí'in taPedro:

—¿Án ɔn vása kúchiño ndó kundito ndó xí'in j vará ñii hora? ⁴¹ ɔn kusun ka ndó ta kundito ndó ka'an ndó xí'in Ndios ña ɔn nakava ndó kuachi. Ndó'ó yóo ini ndó ke'é ndó ñava'a, ta ɔn kúchiño ke'é ndó ñava'a yó'o xí'in ndee m̄ij ndó —káchí taJesús xí'in na.

⁴² Ta yichj ɔvi tuku ndikó taJesús kuã'an ra ka'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá m̄ij, tá xínj ñó'ó xo'vi j ña yo'vi ní yó'o, ta va'a ka saá ná koo ña kóni m̄ij ún —káchí ra.

⁴³ Ta ndikó tuku ra k̄xaa ra ɔn ndó naxíka xí'in ra, ta naní'i ra na kisin na, saá chi ndee ní xí'i na ma'ná.

⁴⁴ Ta yichj unj ndikó tuku ra kuã'an ra, ta n̄ka'an ra xí'in Ndios ndatán yóo to'on ña si'na n̄ka'an ra. ⁴⁵ Ta tuku ndikó ra k̄xaa ra ɔn naxíka xí'in ra, ta n̄ka'an ra xí'in na:

—¿Án va'a kusun ka ndó ta nakindee ka ndó? Koto ndó, xa ñitõndaã hora ña nataxi na yí'i, taã ta k̄xi ɔn Ndios, nda'a n̄vi na ɔn vá'a. ⁴⁶ Ndakoo ndó, ná ko'yo. Ta koto ndó, yó'o va'xi ta nataxi

yí'í nda'a nanívi na sáa ini xíni yí'í —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'ān xq'a ndasaá tiin na taJesús

(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Tá ta'án ka ndi'i ka'an taJesús xí'in na, ta kixaa taJudas ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in taJesús. Ta kixaa ku'a ní ñivi xí'in ra, ta ní'i na espada xí'in yiton. Naxiku'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu xa ti'ví na ñivi yó'o ña tiin na taJesús. ⁴⁸ Ta taJudas xa si'na nika'an ra xí'in na ndasaá nakoni na taJesús, káchí ra si'a:

—Taa ta chindeé i xí'in ña chito i noo kúu taJesús. Ta tiin ndó ra —káchí ra xí'in na.

⁴⁹ Ta saá nitondaa yatin ra noo taJesús, ta nika'an ra:

—Kua'a, Tata Maestro —káchí ra.

Ta nichito ra noo taJesús.

⁵⁰ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Tata, kasa ndivi ún ñachiño vaxi ún.

Ta saá ñivi na yoo xí'in taJudas nitondaa yatin na noo taJesús ta tiin na ra.

⁵¹ Ta ñii taxíka xí'in taJesús tava ra espada, ta kandoso va'a ra ñii so'o ta kisa chiño noo taká'no noo nasutu. ⁵² Ta nika'an taJesús xí'in taxíka xí'in ra yó'o:

—Taxi va'a ún espada ún noo nákaa va'a ña, saá chi ndi'i na xá'ni xí'in espada ñii ki'va saá tuku kivi nayó'o

xí'in espada. ⁵³ ¿Án on vása kúndaā ini ún kúchiño ndukú i noo Yivá i ta tiká'an kuiti ti'ví ra ku'a ní mil[‡] naángel kixaa na chindeé na yí'í? ⁵⁴ Táná ti'ví ra naángel, ta on vása kuchiño kasa ndivi i to'on Ndios ña káchí xíni ñó'o kundo'o i ñayó'o —káchí ra xí'in taxíka xí'in ra.

⁵⁵ Ta nika'an taJesús xí'in inka ñivi:

—¿Án xáni siji ndó takuí'ná kúu i? ¿Ndachun vaxi ndó noo i ní'í ndó espada xí'in yiton ña tiin ndó yí'í? Ta yí'í, ndi'i saá kivi nixiyo i sáná'a i ñivi ve'e ño'o ká'no, ta ñi-tiin ndó yí'í. ⁵⁶ Ta ndi'i ñayó'o kundo'o i vitin, chi saá xíni ñó'o kundivi to'on Ndios ña nitaa naprofeta —káchí taJesús.

Ta ndi'i naxíka xí'in ra sandakoo na taJesús, ta xino na ku'a'an na.

Ñayó'o ká'ān xq'a taJesús kivi kixaa ra noo nachiño

(Mr. 14:53-65; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

⁵⁷ Ta saá ñivi na tiin taJesús, nixaa ra xí'in na ve'e taCaifás, ta kúu taká'no noo nasutu. Ta ve'e tayó'o xa nakutá'an ndi'i naxiku'a noo najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios. ⁵⁸ Ta taPedro ñii xíka ndikon ra ku'a'an ra sata taJesús anda nixaa ra ve'e tasutu ká'no. Ta xikoo ra xí'in napolicia ke'e ve'e tasutu yó'o ña koto ra yukia kundo'o taJesús.

[‡] 26:53 To'on griego káchí ña: Ndios ti'ví ra uxu ovi legión naángel. Ñii legión natropa xikomí ña komi mil anda ñño mil ñivi.

59 Ta naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu xí'in ndi'i inká nachiño naní na Junta Suprema nándukú na nivi na ka'an to'on vatá ña kuva'a kuachi xa'a taJesus, ta saá kuchiño nataxi na ra nda'a nivi ña ka'ni na ra. 60 Vará ku'a ní nivi kixi na nika'an na ñavatá xa'a taJesus, ta on vása ní-naní na kuachi ra ña ka'ni na ra. Ta sondi'i kixaa ovi taa ta vatá yu'u, 61 ta nika'an nayó'o saá xa'a taJesus:

—Tayó'o nika'an ra, kachi ra: “Yi'i kuchiñoi sandi'i xa'a ve'e ño'o ká'no, ta tixin ña uní kivi tuku kasa va'a i ña”, kachi taJesus —kachi ovi taa yó'o.

62 Ta saá taká'no noo nasutu nakundichi ra, ta ninda'ka to'on ra taJesus:

—¿Án on vása ndakuiin ún yu'u na? ¿Yukia kachi ún xa'a to'on ña ká'an nayó'o xa'a ún?

63 Ta taJesus tásiin yoo ra, on vása ní-ndakuiin ra. Ta tuku nika'an taká'no noo nasutu xí'in ra:

—Ta xá'nda chiño i noo ún chiná'a ún Ndios tatakú, ta ka'an ún ñandaa xí'in ndi, ¿án Cristo ta ti'vi Ndios kuu ún? ¿Án ndixa Sa'ya Ndios kuu ún? —kachi ra.

64 Ta ndakuiin taJesus:

—Saá va, mii ún nika'an. Ta yi'i tuku ká'an i xí'in ndó, kivi ña vaxi koto ndó yi'i, taa ta kixi noo Ndios, xa yoo i noo táyi tón yoo siin kua'á Ndios, taa ta kómí ndi'i ndee. Ta koni ndó yi'i ndikó i

ñoyivi yó'o, ta vaxi i ma'ño viko —kachi taJesus.

65 Ta taká'no noo nasutu ndi'i xini so'o ra ñayó'o, ta nisaá ní ra, ta ndata ra tikoto mii ra, ta nika'an ra:

—¿Tayó'o kándiva'a kini ra xí'in Ndios! On vása xini ñó'ó ka yó inká nivi taxi na kuachi xa'a ra. Ndó'ó xini so'o ndó ña on vá'a nika'an ra. 66 ¿Yukia xani ini ndó ke'é yó xí'in tayó'o? —kachi ra xí'in naná'no na kuu nachiño.

Ta ndakuiin nayó'o:

—Yoo kuachi ra. Ta xini ñó'ó kivi ra —kachi na.

67 Ta kixá'a na kúndaa na tási yu'u na noo ra, ta kani na ra xí'in yiki nda'a na, ta inká na xí'in xa'nda nda'a na kani na noo ra, 68 ta kachi na saá xí'in ra:

—Tá Cristo kuu ún, ta ka'an ún xí'in ndi, ¿yuku ndi kani yó'ó? —kachi na.

Ñayó'o ká'an xa'a taPedro kivi nika'an ra uní yichi

on vása xini ra taJesus

(Mr. 14:66-72; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

69 Ta yoo taPedro ke'e ve'e taká'no noo nasutu, ta kixaa ñii ña'a ña kisa chiño noo nave'e yó'o, ta nika'an ña xí'in taPedro, kachi ña saá:

—Saá tuku yó'ó kuu ún ñii ta nixika xí'in taJesus, ta kixi estado Galilea —kachi ña.

70 Ta noo ndi'i na ndoo yó'o taPedro nika'an ra, kachi ra saá:

—On vása kúndaa ini i yukia ká'an ún xí'in i.

71 Ta saá kee ra yé'é ke'e ve'e yó'o, ta yóo inká ñá'a ñá kisa chiño noo nave'e yó'o, ta xini ñá taPedro, ta nika'an ñá xí'in nanivi, káchí ñá saá:

—Tayó'o kúu ñii ta nixika xí'in taJesús, ta kixi ñoo Nazaret —káchí ñá.

72 Ta taPedro tuku nika'an ra nda chiná'a ra Ndios ña káchí ra saá:

—On vása xini ta kaa —káchí ra.

73 Ta nija'a ñii káni lo'o, ta nanivi yíta yó'o ntondaa yatin na noo taPedro, ta nika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Ndixa yó'o kúu ún ñii tatá'an taJesús, chi xí'in to'on ña ká'an ún kúnda ini ndi kee ún estado Galilea —káchí na.

74 Ta kixá'a taPedro xí'in ndi'í ndee ra nika'an ra, káchí ra saá:

—Xa nika'an xí'in ndó, on vása xini ta kaa. ¡Ndios ná saxo'vi ra yi'í tá ñavata ká'an! —káchí ra.

Ta xandikon kana ñii nduxú chée. 75 Ta saá naká'an taPedro to'on ña nika'an taJesús xí'in ra: “Ta'an ka kana ñii nduxú chée ta xa uní yichi nika'an ún xí'in nivi ndi on vása xini ún yi'í.” Ta kee taPedro ke'e, ta ndee ní xáku ra xí'in ndino'o ini ra.

27

*Ñayó'o ká'an xa'a ña ntaxi na taJesús
ku'a'an ra noo taPilato
(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)*

1 Ta nixivi inká kivi ta ndi'í naxiku'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu nakutá'an na ta nakoo yu'ú na ña ka'ni na taJesús. 2 Ta saá katón na ra, ta ku'a'an ra xí'in na, ta nixa'a na ntaxi na ra nda'a tagobernador Poncio Pilato.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nixi'í taJudas

3 Ta taJudas ta ntaxi taJesús nda'a naná'no noo nasutu, xini ra ndi chikaa ini nayó'o ka'ni na taJesús, ta kúchuchú ní ini ra ta ndikó ini ra xa'a ñayó'o, ta sandikó ra oko uxu si'ún ñaplata nda'a naxiku'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu. 4 Ta nika'an taJudas xí'in na, káchí ra saá:

—Niki'vi kuachi ntaxi nda'a ndó ta va'a ta on ko'o kuachi kómí, ña ka'ni ndó ra.

Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in taJudas:

—On vása ndi'í ini ndi xa'a ña ke'é ún. On sivi kuachi mji ndi kía, kuachi mji ún kía —káchí na xí'in ra.

5 Ta saá taJudas nixa'an ra sakana ra si'ún ñaplata ini ve'e ño'o ká'no, ta kee ra ku'a'an ra. Ta nixa'a ra ñii xiiña ta sakuá'na xí'in mji ra.

6 Ta naná'no noo nasutu nakaya na si'ún ñaplata yó'o, ta nika'an na, káchí na saá:

—On kivi taan yó si'ún yó'o ini caja ve'e ño'o ká'no noo ñó'o ña sóko nanivi, chi si'ún ña cha'vi yó xa'a ña kivi ñii ta kía —káchí na.

7 Ta saá naḱoo yu'ú na, ta sata na xí'in si'ún yó'o ñii ño'o naní "Ño'o ta kisa chiño xí'in ño'o kisin", ta taxi na ña nda'a ñivi na kee inka ñoo ña va'a nduxun natá'an na kivi ñixi'i na. 8 Ta saá sá kunaní na ño'o yó'o "Ño'o Nii" anda kivi vitin. 9 Ta kundivi ña ñika'an ta profeta Jeremías xina'á, kachi ra saá: "Naḱi'in na oko uxu si'ún ñaplata, ña ndaya'ví ña kivi ra, ñayó'o kúu ya'vi chinoo na Israel, 10 ta xí'in si'ún yó'o sata na 'Ño'o ta kisa chiño xí'in ño'o kisin', ndatan yoo ña ñika'an Ndios xí'in i", kachi ta profeta.

Ñayó'o ká'an xa'a taPilato ña ñindaḱa to'on ra taJesus
(Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38)

11 Ta ñindichi taJesus noo ta gobernador Pilato, ta tayó'o ñindaḱa to'on ra taJesus, kachi ra xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noo najudío? —kachi ra.

Ta ndakuijn taJesus:

—To'on mii ún kachi yi'i kúu tarey.

12 Ta naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu taxi na kuachi xa'a taJesus noo taPilato, ta taJesus nda ñii to'on on vása ní-ndakuijn ra noo na. 13 Ta saá taPilato ñindaḱa to'on ra taJesus:

—¿Án on vása xini so'o ún ndi'i ña ká'an na xa'a ún?

14 Ta taJesus nda ñii to'on ni-xiin ra ndakuijn ra. Ta naḱa'nda ní ini taPilato xa'a ñayó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taPilato ñika'an ra xini ño'o kivi taJesus

(Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)

15 Ñii ñii viko Pascua ta gobernador saña ra ñii ta nákaa ini ve'e ka ko'on ndika ra. Ta najudío káxin na yu kúu tayó'o. 16 Ta yoo ñii ta kánoo ní to'on xa'a ta nákaa ra ini ve'e ka, naní ra Barrabás. 17 Ta naḱutá'an ku'a ní ñivi noo ta gobernador, ta taPilato ñindaḱa to'on ra na, kachi ra saá:

—¿Yukú ta kóni ndó saña i ko'on ndika? ¿Án saña i taBarrabás? ¿Án saña i taJesus, ta ta sá kunaní ñivi Cristo? —kachi ra.

18 Saá chi kunda ini taPilato ndi na kisa kuini ini xini taJesus kúu na, ñakan nataxi na ra nda'a ra.

19 Ta taPilato yoo ra noo táyi noo kisa nani ra xa'a kuachi, ta ñási'í ra ti'ví ña ña ndato'on ña xí'in ra: "On kasa nani ka ún xa'a kuachi tayó'o, saá chi ta ta on koó kuachi kúu ra, chi ñoo ndive'e kini ní ñixani i xa'a ra, ta ndi'i ní ini i", kachi ña.

20 Ta naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu chú'u na ñivi ña ndukú na ko'on ndika taBarrabás, ta ndukú na ña kivi taJesus. 21 Ta

taḡobernador tuku n̄indaḡa to'on ra na:

—¿Yukú ta ḡvi yó'o kóni ndó saña j̄ ko'on ndíka? —káchí taPilato xí'in na.

Ta ndaḡuijn na:

—Saña ún taBarrabás ko'on ndíka ra —káchí na.

²² Ta taPilato n̄indaḡa to'on tuku ra na:

—¿Ta yukia koo taJesús, ta ta naní Cristo? —káchí taPilato.

Ta ndi'i na ndaḡuijn na, káchí na saá:

—¡Ná kivi ra! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.

²³ Ta saá tuku n̄indaḡa to'on taPilato na:

—¿Yu kúu kuachi n̄iki'vi ra?

Ta ndeé ka n̄ika'an nayó'o, káchí na saá:

—¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz!

²⁴ Ta kundaḡa ini taPilato on vása x̄ijn ka na chikaa so'o na to'on ra, ta kixá'á na ndeé ka n̄is̄iso na. Ta xa'nda chiño ra noo na kisa chiño xí'in ra taxi na takuii nda'a ra, ta saá nda'a ra noo nan̄ivi, káchí ra saá:

—Yi'i on vása kuiso j̄ kuachi xa'a ña kivi ta'va'a yó'o. M̄ji ndó kuiso kuachi xa'a ña kivi ra —káchí taḡobernador xí'in n̄ivi.

²⁵ Ta ndi'i n̄ivi ndaḡuijn na, káchí na saá:

—¡M̄ji ndi xí'in sa'ya ndi kuiso ndi kuachi xa'a ña kivi tayó'o! —káchí na.

²⁶ Ta saá taPilato saña ra taBarrabás. Ta xa'nda chiño ra noo natropa ña kani na taJesús xí'in kuártá ña nó'ni

kaḡa s̄ijn noo, ta katakaḡa ndaa na ra nda'a tón cruz.

²⁷ Ta natropa taḡobernador, kuḡ'an taJesús xí'in na ve'e chiño ká'no, ta n̄ixaḡa na ta naḡaya na ndi'i ka natropa, ta x̄ino nduu ndi'i na ra. ²⁸ Ta k̄indaa na ndi'i tikoto ndixin taJesús ta saḡundixin na ra ñii tikoto kuá'á, ndatán yoo tikoto ndixin taḡey, ²⁹ ta k̄isa va'a na ñii corona ñiño ta ch̄inoo na ña s̄inj ra. Ta taxi na nda'a ra ña tiin ra ñii yiton xí'in nda'a kua'á ra, ta x̄ikuxítí na noo ra ña kúsiki na ra, ta xáku ndaa na ra, ká'an na si'a xí'in ra:

—¡Ná koo va'a taRey noo najudío! —káchí na.

³⁰ Ta kundaḡa na tás̄i yu'u na noo ra, ta tón yiton taxi na nda'a ra tuku k̄indaa na nó, ta suku na nó s̄inj ra. ³¹ Ta ndi'i na kúsiki na ra ta xáku ndaa na ra, ta saá k̄indaa na tikoto kuá'á ndixin ra ta tuku saḡundixin na ra tikoto m̄ji ra. Ta kuḡ'an ra xí'in na ña katakaḡa ndaa na ra nda'a tón cruz.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá katakaḡa ndaa na taJesús nda'a tón cruz

(Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

³² Ta kee natropa, ta kuḡ'an taJesús xí'in na, ta naḡutá'an na xí'in ñii ta ta k̄ixi ñoo Cirene, naní ra Simón, ta natropa k̄isa nduxa na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón cruz taJesús.

³³ Ta n̄ixaḡa na ñii xiiña naní ña Gólgota, ña kóni kachí Leke S̄inj Ndjí. ³⁴ Ta natropa taxi na vino tá

naṣaka xí'in nduta yova ní ko'o ra, ta taJesús xito ndoso ra lo'o nduta yó'o, ta ni-xiin ra ko'o ra rá.

³⁵ Ta saá katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz, ta natropa nata'ví na tikoto ra. Chikaa na ndati ña koto na yukú ñii ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o tikoto taJesús. Ta saá kundivi ña nita taprofeta xina'á xa'a taJesús, kachí ra ndí ta'ví na tikoto ra ta chikaa na ndati xa'a tikoto ndixin ñino ra, saá nita ra xa'a taJesús. ³⁶ Ta xikundoo na ndaa na ra. ³⁷ Ta chinoo kútu na ñii tón viti lo'o siní tón cruz, ta noo tón viti yó'o naka'yi to'on ña ká'an xa'a kuachi ra, ta kachí ña saá: "Tayó'o kúu taRey noo najudío."

³⁸ Ta katakaa ndaa na ovi taku'ná sijn taJesús, ñii taku'ná tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñindichi sijn kua'á ra, ta inká ra tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñindichi sijn yitin ra. ³⁹ Ta nanivi yá'a yichi noo tákaa ndaa taJesús kándiva'a ní na xí'in ra, ta káva na siní na, ⁴⁰ kachí na saá xí'in ra:

—Yó'ó kúu ta ta nika'an: "Yi'i sandi'ij xa'a ve'e ño'o ká'no, ta tixin ña uní kivi tuku kasa va'ai ña", kachí ún, ta vitin, sakaku xí'in mji ún! Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta saá, sanoo xí'in mji ún nda'a tón cruz! —kachí na xí'in ra.

⁴¹ Ta ñii ki'va saá nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios

xí'in naxiku'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu kúsiki na ra ta xáku ndaa na ra, ká'an na xí'in ra:

⁴² —Tayó'o sakaku ra inká nivi, ta on vása kivi sakaku xí'in mji ra vitin. Tá ndixa kúu ra taRey ñoo yó Israel, ta ná sanoo xí'in mji ra nda'a tón cruz vitin, ta saá kandixa yó ra. ⁴³ Ta tayó'o nika'an ra ndaa ini ra Ndios. Tá ndixa Ndios kí'vi ini ra xini ra tayó'o, ta Ndios ná sakaku ña'á ra vitin, chi nika'an tayó'o: "Yi'i kúu Sa'ya Ndios", kachí ra —saá ká'an na, xáku ndaa na ra.

⁴⁴ Ta ñii ki'va saá ovi taku'ná tákaa ndaa sijn ra kúsiki ña'á ra ta kándiva'a ra xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá nixi'i taJesús

(Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

⁴⁵ Ta nitondaa kaa uxu ovi ma'ño ndivi, ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyivi anda kaa uní xikuaa.* ⁴⁶ Ta kaa uní kúu ña, ta saá ndeé va'a nika'an taJesús, kachí ra saá:

—Elí, Elí, ¿lama sabac-tani? —kachí taJesús. To'on yó'o kachí ña saá: Tata Yivá mji, Tata Yivá mji, ¿ndachun sandakoo ún yi'i?, kachí ña.

⁴⁷ Ta sava nivi na yita yatin yó'o, xini so'o na ña nika'an ra, ta kachí na saá:

—Tayó'o kána ra taprofeta Elías ña chindeé ña'á ra —kachí na.

* **27:45** Kaa uxu ovi ndivi nani ña kaa jño noo ñaño Roma, ta kaa uní xikuaa nani ña kaa jin noo ñaño Roma.

48 Ta xandikõn ñii tayó'o xino ra kua'an ra, ta sachii ra ñii tikotõ kuikon xí'in vino yiyá, ta chinóo ra ñayó'o nõo yiton, ta ndikó ra taxi ra ko'o taJesús. 49 Ta inkã nivi nika'an na saá xí'in tayó'o:

—On ke'é ún ra. Ná koto yó án kixi taElías sakaku ña'á ra —káchí na.

50 Ta saá taJesús xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra, ta nixi'i ra. 51 Tá mií saá xandikõn nindaṭa ma'ño tikotõ tákaa Cuarto Yji ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ña nindaṭa ña chi nino ta nõo ña nda nino. Ta nitaan nõo ño'o, ta ñayuyú ná'no chachi ña. 52 Ta nixonã nõo ño'o na nixi'i, ta natakú kua'a ní nivi na xikuu na kandixa Ndios. 53 Ta kivi natakú taJesús, ndee nayó'o nõo ninduxun na, ta niki'vi na ñoo yji Jerusalén, ta kua'a ní nivi xini na nayó'o.

54 Ta ta ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa, yóo ra xí'in inkã natropa ndáa na taJesús. Ta nayó'o xini na nitaan nõo ño'o, ta xini na ndi'i ña yiyo ní nija'a, ta niji'ví ní na, ta nika'an na:

—Ndixa tayó'o xikuu Sa'ya Ndios —káchí na.

55 Ta nda xíká yíta kua'a ní násí'í xito ná. Náyo'o kúu ná xindikõn sata taJesús chindeé ná ra kisa chiño ná nõo ra, ta kee ná xí'in ra estado Galilea ta kixaa ná ñoo Jerusalén. 56 Ñii ñayó'o kúu ñaMaría Magdalena, inkã ña kúu ñaMaría, si'í taJacobó xí'in taJosé, ta inkã

ña kúu si'í ta õvi sa'ya taZebedeo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña ninduxun taJesús

(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

57 Ta xikuaa ta xa kua'an kunaa kúu ña, ta kixaa ñii takuíká, ta kixi ñoo Arimatea, naní ra José. Tayó'o kúu ñii ta xindikõn sata taJesús. 58 Ta nixa'an ra nõo taPilato, ta ndukú ra yiki koñu taJesús ña sanduxun ra ña, ta taPilato xa'nda chiño ra nõo natropa ña nataxi na ña nda'a ra. 59 Ta nixaa taJosé ta naki'in ra yiki koñu taJesús, ta chisúku ndaa ra ña xí'in ñii tikotõ ndii ña õn vása yakuá. 60 Ta nixa'an ra ta chikaa va'a ra yiki koñu taJesús ini kavua ña xaá ña sakán kisa va'a ra ini. Ta saá nakasi ra yé'é kavua yó'o xí'in ñii yuu ká'no, ta kee ra kuano'o ra. 61 Ta nindoõ ñaMaría Magdalena xí'in inkã ñaMaría, ndóo na yatin nõo yóo kavua yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a natropa na ndáa nõo ninduxun taJesús

62 Ta inkã kivi ña kúu kivi yji ña nákindée najudío, ta nafariseo xí'in naná'no nõo nasutu nixaa na nõo taPilato. 63 Ta nika'an na, káchí na saá xí'in ra:

—Tata, náká'án ndi ña nika'an ta vatá yu'u taJesús kivi xitaku ra, nika'an ra si'a: "Tá nixi'i ta tixin ña uní kivi natakú i", káchí ra. 64 Ñakán ka'nda chiño ún

noḡ natropa ná nakasi kútu va'a na kavuaḡ noḡ n̄nduxun ra andā tondaḡa kivi un̄i, ta saá n̄ivi na x̄indikon sata ra, koḡo kixi na ñii ñoó, ta tava na yiki koñu ra ta ndato'on na x̄i'in n̄ivi, kachí na saá: "Xa nataku ra", kachí na. Ta to'on yó'o sandá'ví ní ka ña nan̄ivi noḡ ña sandá'ví m̄ji ra na x̄i'in to'on ra —káchí naná'no noḡ najudío.

⁶⁵ Ta n̄ika'an ta Pilato x̄i'in na:

—Va'a, yóo natropa, ná ko'on na x̄i'in ndó. Ta nakasi va'a ndó yé'é kavuaḡ noḡ n̄nduxun ra —káchí ra.

⁶⁶ Ta n̄ixa'an na ta k̄isa kútu va'a na yé'é kavuaḡ, ta x̄akin na ñii sello yé'é ña on nona ña, ta saá n̄indoo natropa yatin yé'é kavuaḡ ña kundaa na ña.

28

Ñayó'o ká'an xa'a ta Jesús kivi nataku ra

(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

¹ Ta n̄iya'a kivi ȳii ña nákindée najudío, ta n̄it̄ivi ink̄a kivi; ñayó'o kúu kivi noḡ semana ña kúu domingo, ta ña María Magdalena x̄i'in ink̄a ña María n̄ixaḡ ná koto ná noḡ n̄nduxun ta Jesús.

² Ta x̄andikon ndeé ní n̄itaan noḡ ño'ḡ, saá chi ñii ángel kee noḡ Ndios nda ñoyivi n̄ino, noḡ ña ñoyivi yó'o, ta k̄ixaḡ ña ta sakuta'a ña yuu ndási yé'é kavuaḡ, ta x̄ikoo ña sata yuu yó'o. ³ Ta ñaángel yó'o náye'e ní ña, ndatán náye'e ñii taxa, ta

tikoḡo ña yaa ní ña, ndatán yaa kaxin saá yóo ña. ⁴ Ta natropa na ndaa yé'é kavuaḡ ndeé ní n̄iyi'ví na x̄ini na ña, ñii k̄isin n̄ino na x̄i'in ña yí'ví na, ta saá nakoyo na noḡ ño'ḡ ta ndañó'ó ini na. Ndatán ñii k̄i'va yóo na n̄ixi'i, saá yóo na ndóo na. ⁵ Ta ñaángel n̄ika'an ña x̄i'in nási'í yó'o:

—On kuyi'ví ndó, saá chi yi'i x̄ini ndi ndó'ó nándukú ndó ta Jesús, ta ta katakaa ndaa na nda'a tón cruz. ⁶ On koḡo ka ra yó'o, chi xa nataku ra, ñii k̄i'va yóo to'on ña n̄ika'an ra x̄i'in ndó, saá yóo ña. Na'a ndó koto ndó noḡ ch̄inoo na ra. ⁷ Ta saá kama ní ko'on ndó ta ndato'on ndó x̄i'in na n̄ixika x̄i'in ra, kachí ndó saá x̄i'in na: "Xa nataku ra, ta ko'on si'na ra noḡ ndó ña kundati ra ndó'ó estado Galilea. Kán koni ndó ra", kachí ndó x̄i'in na. Ñayó'o kúu to'on ña ndato'on i x̄i'in ndó —káchí ñaángel x̄i'in nási'í yó'o.

⁸ Ta saá nási'í yó'o vará nda yí'ví ní ná, ta kúsi ní ka ini ná, ta kama ní kee ná x̄ino ná ku'a'an ná ndato'on ná x̄i'in na n̄ixika x̄i'in ta Jesús. ⁹ Ta x̄andikon ta Jesús nakutá'an ra x̄i'in náña'a yó'o yich̄i, ta ch̄indee ra ná ta n̄ika'an ra si'a x̄i'in ná:

—Kua'a, nana. Ná koo ñava'a ini ndó —káchí ra x̄i'in ná.

Ta n̄ixaḡ yatin ná noḡ ra, ta x̄ikuxití ná ta nomi ná xa'a ra ta k̄isa to'ó ná ra.

10 Ta taJesús nika'an ra xí'in ná:

—On kuyi'ví ndó. Kuā'an ndó ndato'on ndó xí'in na nixika xí'in i ná ko'on na estado Galilea, ta kán koni na yi'i —káchí ra xí'in ná.

Ñayó'o ká'an xā'a ña ndato'on natropa na xīndaa yé'é kavua noo nīnduxun taJesús

11 Ta kee násí'í kuā'an ná, ta sava natropa na xīndaa yé'é kavua ndíkó na kuā'an na ñoo ká'no, ta ndato'on na xí'in naná'no noo nasutu ndi'i ña nixiyo xini na. 12 Ta naná'no noo nasutu nakutá'an na xí'in naxikua'a noo najudío, ta ñakoo yu'ú na taxi na kuā'a ní sī'ún nda'a natropa, 13 ta nika'an na, káchí na saá xí'in na:

—Si'a koo ka'an ndó xí'in nivi xā'a ña nixiyo xini ndó, kachí ndó si'a: “Tá kisin ndi ñoo koni, ta na nixika xí'in taJesús nixaa na, ta kisa kuí'ná na yiki koñu ra, ta kuā'an na xí'in ña”, saá kachí ndó xí'in nivi. 14 Tá tagobernador koni so'o ra to'on yó'o, ta mji ndi ndakuiin xā'a ndó, ña on sakuiso ra kuachi ndó'ó —káchí naná'no xí'in natropa.

15 Ta saá natropa ñaki'in na sī'ún ta kisa ndivi na chiño ña nika'an na xí'in na. Ta to'on yó'o kúu ña nixita ní'no noo ndi'i najudío anda kivi vitin.

Ñayó'o ká'an xā'a taJesús ña sakuiso chiño ra naxíka xí'in ra

(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

16 Ta saá na uxu ñii naxíka xí'in taJesús kuā'an na estado Galilea, ta nixaa na yuku noo nika'an taJesús ko'on na. 17 Ta xini na ra ta kisa to'ó na ra, vará sava nayó'o nixika ini na án ndixa kúu tayó'o taJesús. 18 Ta nixaa yatin taJesús noo na ta nika'an ra saá xí'in na:

—Ndios taxi ra ndi'i ndayi ña ka'nda chiño i noo ndi'i na ndóo ñoyivi ñino xí'in ñoyivi yó'o. 19 Ta saá ká'an i xí'in ndó: Kuā'an ndó ndi'i saá xiiña ñoyivi yó'o ta saná'a ndó nanivi ndasaá koo kundikon na yichi i, ta sakuchu ndó na xí'in kivi Yivá yó, xí'in kivi yi'i taSa'ya ra, ta xí'in kivi Níma Ndios. 20 Ta saná'a ndó na ña kasa ndivi na ndi'i to'on ña nika'an i xí'in ndó. Ta ndixa yi'i koo i xí'in ndó ndi'i saá kivi ña vaxi anda kivi sondí'í ñoyivi yó'o. Saá ná koo ña —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña ñitaa taMarcos

*Ñayó'o ká'an xa'a taJuan,
ta sákuchu ñivi*
(Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

¹ Si'a kixá'á to'on ñava'a xa'a Jesucristo, Sa'ya Ndios, ² tá yóo ña ñitaa taprofeta Isaías, ta ta ñika'an ndoso to'on Ndios kuiya xina'á. Ñitaa ra ña ñika'an Ndios xí'in ta ta ti'ví ra sakaku na ñoyívi yó'o, kachí ra saá:

Ti'ví ñii ta xíka chiño ño ñi k'o'on si'na ra ño ñi, ña ndasa va'a ra yichi ño k'o'on ñi.

³ Ta ño yóo yuku yichi k'o'on ra ka'an ndoso ra, kachí ra saá:

"Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yachi kixaa mji taKá'no ño yó;

kindaa ndó ña on vá'a sási ño ndó, ta saá va'a kuchiño naki'in ndó ra", kachí ta ta koo yuku yichi,

kachí taIsaías xina'á. ⁴ Saá kixaa taJuan ño yóo yuku yichi ta ñii xiiña ño yóo takuii sakuchu ra ñivi, ta ñika'an ndoso ra xí'in ñivi, kachí ra saá:

—On vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi ndó, ta saá na'a ndó kuchu ndó —kachí ra.

⁵ Ta ñivi ñaño Jerusalén, xí'in na ndóo ndi'i saá ku'a ka ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea vaxi na, ta kixaa na ña koni so'o na to'on ká'an ndoso taJuan. Ta saá xini so'o na, ta kixá'á ná'ma na xa'a kuachi na, ta taJuan sakuchu ra nayó'o yuta Jordán.

⁶ Ta taJuan ndixin ra tikoto ña kuva'a xí'in yisi tícanello, ta nó'ni ñii ñá'ño ñii kití toko ra. Ta xixi ra tika ndíama xí'in ñoño tíyoko válí yóo yuku. ⁷ Ta ñika'an ndoso ra, kachí ra saá xí'in ñivi:

—Sata yi'i vaxi ñii ta ta ndeé ka ño yi'i. Ta yi'i kúu ñii ta kisa chiño kuiti ño ra. ⁸ Yi'i sákuchui ndó'ó xí'in takuii, ta ta vaxi sakuchu ra ndó'ó xí'in mji Níma Ndios —kachí taJuan xí'in na.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJuan
kivi sakuchu ra taJesús*
(Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

⁹ Ta saá kee taJesús ñoo Nazaret estado Galilea, ta kixaa ra ño yóo taJuan, ta taJuan sakuchu ra taJesús yuta Jordán. ¹⁰ Ta keta taJesús yu'u yuta, ta xini ra ñixona ñoyívi ñino ño ra, ta xini ra vaxi noo Níma Ndios, ndatán vaxi noo ñii tísata, saá vaxi noo ña, ta xikanóo ña ño ñíndichi ra. ¹¹ Ta ñivi na ndóo yu'u yuta xini so'o na to'on Ndios ñika'an ra nda ñoyívi ñino, kachí ra saá:

—Yó'ó kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xini i, ta kúsi i ní ini i xini i yó'ó —kachí Ndios.

Ñayó'o ká'ān xq'a tājésús kivi ñanímā ndivā'a ká'no xito ndoso ña ra

(Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

12 Ta xandikōn Nímā Ndios nika'ān ña xí'in tājésús ko'ōn ra xí'in ña noo yoo yuku yichí. 13 Ta ovi siko kivi yoo tājésús noo yuku yichí yó'o, yoo ra noo táku tikití yukú, ta ñanímā ndivā'a ká'no xito ndoso ña ra. Ta saá kixaa naángel, ta chindeé na ra, taxi na nda'a ra ña xini ñó'o noo ra.

Ñayó'o ká'ān xq'a tājésús ña kixá'a ra kisa ndivi ra chiño Ndios

(Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

14 Kivi chikaa na tājuan ini ve'e kaa, ta tājésús kuā'an ra estado Galilea, ta nika'ān ndoso ra to'on ñavā'a xā'a Ndios xí'in nivi, 15 káchí ra saá:

—Xa kixaa kivi ña chitóni Ndios. Ta xa yoo yatin ní yichí ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó. On vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó ta kandixa ndó to'on ñavā'a yó'o —káchí ra xí'in na.

Ñayó'o ká'ān xq'a tājésús kivi kana ra

komi taa na táva tiaká ña kundikōn na sata ra

(Mt. 4:18-22; Lc. 5:1-11)

16 Tá kuā'an tājésús yu'u mīni Galilea, ta xini ra tājimón* xí'in ñani ra tājandrés, nayó'o sákana na ñono ini takuií, chi na táva tiaká kúu na. 17 Ta nika'ān tājésús xí'in na:

—Na'a ndó kundikōn ndó yijí, ta saná'a i ndó'o ndasaá nakaya ndó nivi kundikōn na yichí Ndios.

18 Ta xandikōn sandakoo nataa yó'o ñono na, ta xikundikōn na kuā'an na sata tājésús.

19 Ta lo'o ka kuā'an tājésús, ta xini ra tājacobo xí'in ñani ra tājuan, sa'ya tājebedeo, ndóo na ini tón barco sánda'a na ñono na. 20 Ta nika'ān tājésús xí'in na:

—Na'a ndó kundikōn ndó yijí.

Ta saá sandakoo nataa yó'o yivá na tājebedeo, ta sandakoo na inkā na kisa chiño noo na, ta xikundikōn na kuā'an na sata tājésús.

Ñayó'o ká'ān xq'a tājésús kivi nakutá'an ra

xí'in ñii taa ta kómí nímā ndivā'a

(Lc. 4:31-37)

21 Ta nixaa na ñoo Capernaum, ta ndi'i saá kivi yijí ña nákindée najudío tājésús kí'vi ra ve'e ño'o sinagoga sáná'a ra nivi. 22 Ta naka'nda ini nivi xini so'o na ña ká'ān ra, chi sáná'a ra na ndatán sáná'a ñii taa ta kómí ndayí, ta inkā namaestro na sáná'a ndayí Ndios ña nītaa tājmoisés xina'á, nayó'o sáná'a na ndatán sáná'a nivi na on vása kómí ndayí. 23 Ta ve'e ño'o sinagoga yoo ñii taa ta kómí nímā ndivā'a, ta ñii ndeé ní nika'ān ñandivā'a, káchí ña saá:

* 1:16 Inkā kivi naní tājimón kúu Pedro.

24 —Yó'ó kúu Jesús tañoo Nazaret, ta, ¿ndachun sándi'i ún ndi'i? ¿Án xa kixaa ún sandi'i ún xa'a ndi? Xíni va'a i yu kúu ún, yó'ó kúu Taa taYij ta kixi noo Ndios —káchí ña xí'in ra.

25 Ta taJesús nika'an ra xí'in ñandiva'a, káchí ra saá:

—iKasi yu'u ún ta saña ún tayó'o!

26 Ta nima ndiva'a ndeé ní sakisin ña tayó'o, ta ninda'yi ní ña, ta saá saña ña tayó'o.

27 Ta ndi'i na ndoo naka'nda ini na xini na ñayó'o, ta nindaká to'on xí'in tá'an mji na:

—¿Yukia yó'o? ¿Án inka ndeé xaá sáná'a ra mji yó vitin? Kómí ra ndayí xá'nda chiño ra noo nima ndiva'a ta kisa ndivi ña ña ká'an ra —káchí na.

28 Ta kama ní nixita ní'no to'on xa'a taJesús ndi'i ñoo estado Galilea.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra

ña'a ñásiso taSimón

(Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

29 Tá kee na ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta ku'a'an taJesús xí'in taJacobó xí'in taJuan, ta nixaa na ve'e taSimón xí'in ñani ra taAndrés.

30 Ta ña'a ñásiso taSimón kándú'u ñá noo xito, ndeé ní ndó'o ñá kue'e ka'ni. Tá kixaa taJesús ta ndato'on na xí'in ra ña ndó'o ñá.

31 Ta saá taJesús nitondaa yatin ra noo kándú'u ñá, ta tjin ra nda'a ñá chindeé ra ñá ndakoo ñá. Ta xandikon saña kue'e xí'in ñá

ta nduva'a ñá, ta kixá'a ñá kisa ndivi ñá ña kuxu na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra

ku'a'a ní na ndeé ndó'o

(Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

32 Tá xikuaa niketá ño'o, ta ku'a'a ní nivi ku'a'an na xí'in natá'an na, na ndeé ndó'o, xí'in inka na kómí nima ndiva'a, ta nixaa na noo taJesús. 33 Ta saá ku'a'a ní nañoo nakutá'an na ye'é ve'e noo yoo taJesús, 34 ta sanda'a ra ku'a'a ní na ndeé ndó'o, chi ku'a'a ní noo kue'e yoo xí'in na. Ta tava ra ku'a'a ní nima ndiva'a xikomí sava na, ta on vása ní-taxi ra ka'an nda ñii nima ndiva'a yó'o, chi ñanima ndiva'a xini ña yu kúu ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nika'an ndoso ra to'on va'a ku'a'a ní ñoo estado

Galilea

(Lc. 4:42-44)

35 Ta xitaan ní ta naa ka, ndakoo taJesús ta kee ra ku'a'an ra ñii xiiña noo on koó nivi, ta nika'an ra xí'in Ndios. 36 Ta taSimón xí'in natá'an ra kee na ku'a'an na nandukú na ra, 37 ta naní'i na ra, ta nika'an na saá xí'in ra:

—Kua'a ní nivi nándukú na yó'ó.

38 Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Ko'on yó ndi'i ñoo yatin ña ka'an ndosoj to'on va'a xí'in nivi, chi xa'a ñayó'o kúu ña kixaa i —káchí ra xí'in na.

39 Ta xika ra ndi'i saá ñoo estado Galilea, ta kí'vi ra ve'e ño'o sinagoga ña ka'an

ndoso ra tɔ'on va'a xa'a Ndios, ta táva ra ku'a ni níma ndiva'a ña kómí nivi.

kee ndi'i saá ñoo kixa'a na noo ra.

2

Ñayó'o ká'an xa'a taJesus kivi sanda'a ra

ñii taa ndeé ndó'o kue'e tá'yí (Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)

⁴⁰ Ta ñii taa, ndeé ní ndó'o ra kue'e tá'yí ña naní lepra, ta kixa'a ra noo yóo taJesus, ta xikuxítí ra noo ra, ta xaku ndá'ví ra, káchí ra saá:

—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yí'i noo kue'e ña ndó'o i.

⁴¹ Ta taJesus kúnda'ví ní ini ra xíni ra tayó'o, ta chínóo ra nda'a ra soko tayó'o, ta nika'an ra:

—Kóni chindeé yó'o. jNda'a ún!

⁴² Ta xandikon saña kue'e tá'yí xí'in ra, ta nduva'a ra.

⁴³ Ta saá taJesus ndayí ra tayó'o, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

⁴⁴ —On ndato'on ún xí'in nda ñii nivi. Ta vitin ko'on ún noo tasutu ná koto ra yó'o ña kunda'a ini ra xa ninda'a ún. Ta kuni'i ún ndi'i ñasoko ña xá'nda chiño ndayí Ndios ña nita taMoisés, ta taxi ún ñayó'o nda'a Ndios ña kunda'a ini nivi xa ninda'a ún —káchí taJesus xí'in ra.

⁴⁵ Ta kee ra ku'a'an ra, ta nda víka ndato'on ra xí'in nivi ña ndo'o ra, ta nixita ní'no tɔ'on ndasaá nda'a ra, kisa taJesus. Xa'a ñayó'o taJesus on vása kivi kivi ka ra inka ñoo, ta ku'a'an ra yóo ra ñii xiiña noo on koó nivi. Ta saá ni, ku'a'a ní nivi na

Ñayó'o ká'an xa'a taJesus kivi sanda'a ra ta on kivi kanda

(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)

¹ Niya'a sava kivi ta taJesus ndikó tuku ra ñoo Capernaum, ta nanivi xini so'o na ña ndikó ra. ² Ta xandikon ku'a'a ní nivi nakutá'an na ve'e noo yóo ra, ta ni-kunani kundoo ndi'i na ve'e yó'o, ni nda ye'é on vása ní-kunani kundoo na. Ta ká'an taJesus tɔ'on ñava'a xa'a Ndios xí'in ndi'i na. ³ Ta komi taa ñisoko na ñii xito noo kánóo ta on kivi kanda, ta ku'a'an na ve'e noo yóo taJesus.

⁴ Ta ni-kuchiño kivi na xí'in tayó'o ini ve'e noo yóo taJesus chi chútú ní nivi. Ta saá ndaa na sini ve'e, ndiso na xito noo kánóo ta on kivi kanda, ta kındaa na sava chíyó ña nixoná ñii yavi noo kuchiño sanoo na tayó'o noo taJesus. ⁵ Tá taJesus xini ra ña kándixa na komi taa yó'o ndí kúndeé ra sanda'a ra tatá'an na, ta nika'an taJesus xí'in ta ndeé ndó'o, káchí ra saá:

—Ñani, vitin xa kisa ká'no ini j xa'a kuachi ún —káchí taJesus.

⁶ Ta ndóo sava na sáná'a ndayí Ndios, ta xini so'o na ña nika'an taJesus, ta xani sini na saá: ⁷ “¿Ndá ndayí kómí tayó'o ka'an ra saá? Kándiva'a ra xí'in Ndios. Chi kúnda'a ini yó ndí ñii laa

Ndios kómí ndayí kasa ká'no ini ra xā'a kuachi ñivi." 8 Ta xandikōn taJesús xini ra yukia xani sinj nayó'o, ta nika'an ra saá xí'in na:

—¿Ndachun xani sinj ndó ña on vá'a yó'o?

9 ¿Yukia yo'vi ka ka'anj xí'in ta on kivi kanda? ¿An yo'vi ka ka'anj xí'in ra ña ndoo kuachi ra? ¿An yo'vi ka ka'anj xí'in ra ña nakundichi ra, ta ná kuiso ra xito ra ta ko'on xá'a ra? 10 Ta vitin sanda'aj tayó'o, ta saá kunda ini ndó'ó ndí yí'j kúu ta kómí ndayí Ndios ñoyivi yó'o ña nakataj kuachi ñivi —káchí taJesús xí'in na.

Ta saá nika'an ra xí'in ta ndeé ndó'o yó'o:

11 —Nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta no'ó ún vitin —káchí taJesús xí'in ra.

12 Ta xandikōn nakundichi tayó'o, ta nakusokó ra xito ra, ta kee ra kuano'o ra, xini ndi'i ñivi. Ta ndi'i nayó'o naka'nda ní ini na, ta kisa ká'no ní na Ndios, nika'an na saá:

—¡Tá'an koni yó ñava'a yó'o! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xā'a taJesús kivi kana ra taLeví

ña kundikōn ra sata ra (inka kivi naní taLeví kúu Mateo)

(Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

13 Ta nija'a ñayó'o, ta kuā'an taJesús xika ra yu'u mini Galilea. Ta kuā'a ní ñivi kixaa na ño ra, ta kixá'a ra sáná'a ra na. 14 Ta yá'a ra kuā'an ra, ta xini ra taLeví sa'ya taAlfeo, yóo ra kisa chiño ra ño káya ra si'ún

xā'a nagobierno ñoo Roma. Ta nika'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:

—Na'a, kundikōn ún sataj —káchí ra.

Ta saá nakundichi taLeví, ta kuā'an ra sata taJesús.

15 Tá nixaa taJesús xí'in naxika xí'in ra ve'e taLeví, ta kixaa kuā'a ní na káya si'ún xā'a nagobierno xí'in kuā'a ní inka na kánoo to'on ña on vá'a xā'a, ta xikundoo na xixi na xí'in taJesús, chi kuā'a ní nayó'o kúu na kuā'an sata ra. 16 Ta nafariseo xí'in sava na sáná'a ndayí Ndios xini na yu kúu ñivi ndoo xixi xí'in taJesús, ta nika'an na xí'in naxika xí'in taJesús:

—On vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun xixi ra xí'in ñivi na káya si'ún xā'a nagobierno, xí'in inka na kánoo to'on ña on vá'a xā'a? —káchí na.

17 Ta xini so'o taJesús yukia nika'an na, ta nika'an ra saá xí'in na:

—Ñivi na on vása ndeé ndó'o, on vása xini ñó'ó nayó'o na kasa tatan ña'a, ta ñivi na ndeé ndó'o kúu na xini ñó'ó kutátan. On sivi xā'a ñivi va'a kúu ña kixaa ñoyivi yó'o. Ta xā'a ñivi on vá'a kúu ña kixaa, ta kana na ña nandikó ini na ta kundikōn na yichi Ndios —káchí ra xí'in na.

Ñayó'o ká'an xā'a ña yoo so'on ñivi

(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

18 Nafariseo xí'in na ndikōn sata taJuan yoo so'on na. Ta kixaa sava ñivi ño

tajesús, ta n̄indaq̄a t̄o'on na ra:

—Kuq̄'a ní yich̄i yóo so'on na nd̄ikon s̄ata tajuan, ta yóo so'on nafariseo. Ta nax̄ika x̄i'in m̄i ún, ¿nd̄achun nd̄a ñii k̄iv̄i ɔn v̄asa yóo so'on na?

¹⁹ Ta nd̄akuijn tajesús, kách̄i ra saá:

—Tá yóo ñii t̄aa t̄a tonda'a, ta nd̄i'i n̄ivi na yóo vik̄o tonda'a yó'o x̄ixi na, ta ɔn k̄iv̄i koo so'on na, saá chi yóo k̄a t̄ayó'o x̄i'in na. ²⁰ Ta k̄iv̄i ña v̄axi ɔn kóo k̄a ra x̄i'in na. Ta saá k̄iā koo so'on na.

²¹ 'Tá yóo tik̄ot̄o ña yatá, ta nd̄a ñii n̄ivi ɔn sanda'a na ña x̄i'in tik̄ot̄o x̄aá, saá chi tá nakata na ña, ta nduu lo'o ña x̄aá, ta nasita ña tik̄ot̄o yatá, ta kini k̄a t̄a'nda tik̄ot̄o yatá yó'o. ²² Ta nduta vino x̄aá, ta nd̄a ñii n̄ivi ɔn v̄asa taan na rá ini ñii yatá, saá chi t̄a'nda ñii yó'o, ta kūita nd̄i'i tánduta vino ta nd̄i'i x̄a'a ñii. X̄in̄i ñó'ó taan na tánduta vino x̄aá ini ñii x̄aá —kách̄i tajesús.

Ñayó'o ká'an x̄a'a tajesús kóm̄i ra nd̄aȳi ka'nda chiño ra x̄a'a k̄iv̄i ȳii ña nákindée najudío

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

²³ Ñii k̄iv̄i ȳii ña nákindée najudío, ta tajesús x̄i'in nax̄ika x̄i'in ra, kuq̄'an na yá'a na m̄a'ño n̄o yóo yita trigo. Ta nax̄ika x̄i'in tajesús k̄ixá'á na xá'nda na yok̄o ta k̄indaa na soq̄o trigo, ta x̄axi na trigo. ²⁴ Ta x̄ini nafariseo ña ke'é nayó'o, ta n̄ika'an na saá x̄i'in tajesús:

—Nax̄ika x̄i'in ún n̄iya'a ndoso na nd̄aȳi Ndios chi x̄a'nda na trigo, ta ɔn v̄a'a kasa chiño yó k̄iv̄i ȳii ña nákindée yó, kách̄i nd̄aȳi Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés x̄ina'á.

²⁵ Ta nd̄akuijn tajesús, kách̄i ra saá x̄i'in na:

—¿Án ɔn v̄asa ní-ka'vi ndó t̄o'on Ndios n̄o ká'an ña x̄a'a x̄ii síkuá yó t̄arey David x̄i'in natá'an ra, k̄iv̄i n̄ixi'j ní na soq̄o? ²⁶ Kūiya x̄ina'á x̄itaku t̄aAbiatar t̄a nd̄iso chiño n̄o nd̄i'i nasutu, ta n̄ik̄i'vi t̄arey David ini ve'e Ndios, ta x̄ixi ra s̄ita v̄a'a ñaȳii vará ɔn s̄iv̄i sutu x̄ikuu ra. Ta t̄axi ra s̄ita v̄a'a yó'o nda'a natá'an ra x̄ixi na. Ta kách̄i nd̄aȳi Ndios saá: "Ndasaá sutu kuiti kúchiño kuxu s̄ita v̄a'a ñaȳii" —kách̄i tajesús x̄i'in na.

²⁷ Ta kách̄i k̄a ra saá x̄i'in na:

—X̄a'a n̄ivi kúu ña k̄isa v̄a'a Ndios k̄iv̄i ña nákindée yó, ɔn s̄iv̄i x̄a'a k̄iv̄i ña nákindée yó kúu ña k̄isa v̄a'a ra n̄ivi. ²⁸ Ȳi'j, t̄aa t̄a k̄ixi n̄o Ndios, kóm̄i nd̄aȳi k̄a'an̄i yuk̄iā v̄a'a ke'é yó k̄iv̄i ȳii ña nákindée yó —kách̄i tajesús x̄i'in na.

3

Ñayó'o ká'an x̄a'a tajesús k̄iv̄i sanda'a ra ñii t̄aa t̄a yich̄i nda'a

(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

¹ Ñii k̄iv̄i tajesús n̄ik̄i'vi tuku ra ve'e ño'o sinagoga, ta yóo ñii t̄aa t̄a yich̄i nda'a, ta ɔn v̄asa kánda ña. ² Ta ndóo sava nafariseo ña

nándukú na ndasaá chikaa na kuachi sata tajesús. Ta xito naní na yukia ke'é tajesús, án sanda'a ra tayó'o, chi kivi yii ña nákindée na kúu ña. ³ Ta tajesús nika'an ra xí'in taa ta yichí nda'a si'a:

—Na'a kundichi ún ma'ño noo ndi'i nivi yó'o.

⁴ Ta saá tajesús nindaka to'on ra nivi:

—¿Yukia káchí ndayí Ndios xa'a kivi yii ña nákindée yó? ¿Án on vása ndixa káchí ña ke'é yó ñava'a ta on ke'é yó ñandiva'a? ¿Án on vása ndixa káchí ña va'a sakaku yó nivi ta on sandi'i yó xa'a na? —káchí ra.

Ta nayó'o nda ñii na on vása ndakuijn, tásin ndoo na. ⁵ Ta tajesús nakoto va'a ra noo ndi'i na, ta nisaá ra xini ra na, ta kúchuchú ní ini ra chi na toon ní ini kúu na. Ta nika'an ra xí'in taa ta yichí nda'a:

—Sanakaa ún nda'a ún vitin —káchí ra.

Ta tayó'o sanakaa ra nda'a ra, ta nduva'a ña. ⁶ Ta kee nafariseo ku'a'an na, ta kixá'á ká'an tá'an na xí'in na ndikon partido ta Herodes ndasaá koo ka'ni na tajesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ku'a'a ní nivi ndoo na yu'u mini

⁷ Ta tajesús xí'in naxika xí'in ra kee na ku'a'an na yu'u mini Galilea. Ta ku'a'a ní nivi na kixi ndi'i saá ñoo estado Galilea ku'a'an na sata ra. ⁸ Tá xini so'o nivi na inká ñoo ñava'a ké'é tajesús, ta ku'a'a ní na kixaa

noo ra. Nayó'o kee na ndi'i saá xiiña, ña kúu ñoo Jerusalén xí'in inká ku'a'a ñoo estado Judea, ku'a'a ñoo estado Idumea, ku'a'a ñoo ña ñó'o inká tá'vi yuta Jordán, xí'in ku'a'a ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Tiro, xí'in ñoo Sidón. ⁹ Ta tajesús nika'an ra xí'in naxika xí'in ra ña koo ti'va ñii tón barco lo'o, ña ndaa ra sata tón yó'o, saá chi yoo ku'a'a ní nivi, ta chutú ní na noo ra, ta yiyo ní chinda'á na ra ta nakava ra ta takué'e ra. ¹⁰ Ta xa sanda'a ra ku'a'a ní nivi, ñakán inká na ndeé ndó'o kóni na tondaa yatin na ra andá tiin na ra ña koni na nda'a na. ¹¹ Ta nivi na kómí nima ndiva'a xini na ra, ta xikuxítí na nda noo ño'o noo ra, ta xí'in ndi'i ndeé na nika'an na, káchí na saá:

—¿Yó'ó kúu ún Sa'ya Ndios!

¹² Ta tajesús xa'nda chiño ra noo ndi'i ñanima ndiva'a ña on ndato'on ña yu kúu ra.

Ñayó'o ká'an xa'a tajesús kivi nakaxin ra uxu ovi taa, ta taxi ra ñandayí nda'a na (Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)

¹³ Ta saá tajesús ndaa ra ñii xiki ta kana ra na nakaxin ra vaxi noo ra, ta kixaa na nakutá'an na xí'in ra. ¹⁴ Ta nakaxin ra uxu ovi taa, ña kasa chiño na xí'in ra, ta ko'on na ka'an ndoso na to'on ñava'a xí'in nivi inká ñoo, ¹⁵ ta kukomí na ndayí ña sanda'a na na ndeé ndó'o, ta kukomí na ndayí ña tava na nima ndiva'a ña saxo'vi inká nivi. ¹⁶ Ta ñii

ñii tã uxu ɔvi yó'o ñani ra si'a: ñii ra ñani Simón, ta tã Jesús sakunaní ña'á ra Pedro; ¹⁷ inka ra ñani Jacobo, xí'in ñani ra tã Juan, sa'ya tã Zebedeo kúu ɔvi tayó'o, ta tã Jesús ñachinóo ra inka kivi ña ɔvi saá tayó'o ña kúu Boanerges; to'on yó'o kóni kachí ña: Ndason ní tãchi na ká'an na, ndatán ndá'yi savi, saá ká'an na; ¹⁸ inka ra ñani Andrés; inka ra ñani Felipe; inka ra ñani Bartolomé; inka ra ñani Mateo;* inka ra ñani Tomás; inka ra ñani Jacobo, sa'ya tã Alfeo; inka ra ñani Tadeo; inka ra ñani Simón tã kúu tã ndikõn partido ñani ña cananeo; ¹⁹ inka ra ñani Judas Iscariote. Tayó'o xikuu tã tã nitõndaa nisikó kuí'ná tã Jesús nda'a na sáa ini xini ña'á.

Ñayó'o ká'an, ñivi ñika'an na xa'a tã Jesús kómí ra ndee ñanímã ndiva'a (Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23; 12:10)

Ta saá tã Jesús kuano'o ra ñoo Capernaum, ta ñiki'vi ra ñii ve'e, ²⁰ ta ku'a ní ñivi tuku ñakutá'an na ve'e yó'o, ta chútú ní ñivi andã ni ñi-kivi kuxu ra xí'in naxíka xí'in ra. ²¹ Tá xini so'o nave'e ra ñayó'o, ta kixaa na naki'in na ra no'o ra xí'in na ve'e na, chi kachí na saá:

—Tã sána ini kúu ra.

²² Ta na sáná'a ndayí Ndios na kixi ñoo Jerusalén, ñika'an na saá:

—Ñaká'no ñoo ndi'i níma ndiva'a, ñani ña Beelzebú,† tíin ní ña tã Jesús yó'o. Xí'in ndee ñaká'no ñoo ndi'i níma ndiva'a táva tayó'o ñanímã ndiva'a —káchí na.

²³ Ta tã Jesús kãna ra na vaxi na ñoo ra, ta ndato'on ra xí'in na ñii cuento ña saná'a ra na:

—¿Ndasaá kúchiño ñanímã ndiva'a ká'no tava ña níma ndiva'a tá'an mji ña? ²⁴ Tá yóo ñii ñoo, ta on vása yóo yu'ú ñivi, ta ñata'vi tá'an na, ta kixá'á na káni tá'an na xí'in natá'an na, ta kama ní ndi'i xa'a ñoo yó'o. ²⁵ Tá yóo ñii ve'e ñoo ñata'vi tá'an na, ta káni tá'an na, ta ndi'i xa'a ñivi ve'e yó'o. ²⁶ Ta ñanímã ndiva'a ká'no Satanás xí'in ndi'i níma ndiva'a tá'an ña, táná nata'vi tá'an ña án ná kani tá'an ña xí'in tá'an mji ña, ta yachi ní ndi'i xa'a yichi ña.

²⁷ 'Tá yóo ñii tã ndee ní ndaku, ta ñivi on kúchiño ki'vi na ve'e ra ña kindaa na ñakuiká kómí ra. Si'na xini ñó'ó katón na ra, ta saá kúchiño ki'vi na kindaa na ndi'i ñakuiká kómí ra. Ndátán yóo tã ndee ní ndaku yó'o, saá yóo ñanímã ndiva'a ká'no.

²⁸ 'Ndixa ká'an j xí'in ndó, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é ñivi, ta kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i to'on ña ká'an ndiva'a na xí'in Ndios.

²⁹ Ta ndi'i ñivi na ká'an

* **3:18** Inka kivi ñani tã Mateo kúu Leví. † **3:22** Inka kivi ñani Satanás kúu Beelzebú. ‡ **3:29** Ñii to'on ña ká'an ndiva'a xí'in Nímã Ndios kúu ña ká'an ñivi ndi'í ndee ña kisa ndivi chiño va'a kúu ndee ña vaxi ñoo níma ndiva'a ká'no.

ndiva'a xí'in Níma Ndios,‡ ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a nivi yó'o, saá chi nakuiso na kuachi ña on vá'a yó'o ndi'i saá kivi ña vaxi.

³⁰ Nika'an ta Jesús saá xí'in na, saá chi na sáná'a ndayí Ndios nika'an na si'a:

—Níma ndiva'a tiiin ña tayó'o —káchí na xa'a ta Jesús.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi kixaa nañani ta Jesús xí'in si'í ra

(Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

³¹ Ta saá kixaa nañani ta Jesús xí'in si'í ra. Ta yíta na ke'e noo yóo ra, ta tiví na nika'an na kana na ra kixi ra noo na. ³² Ta nivi na ndóo xini so'o ña ká'an ta Jesús, ndato'on na xí'in ra, káchí na saá:

—Tata, si'í ún xí'in nañani ún yíta na ke'e, ta ndúkú na yó'ó —káchí na.

³³ Ta ndakuiin ta Jesús, nika'an ra xí'in na:

—¿Yu kúu si'í? ¿Ta yu kúu ñani?

³⁴ Ta nakoto ra noo ndi'i nivi na ndóo noo ra, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Yó'o ndóo si'í xí'in ñani. ³⁵ Chi nivi na kisa ndivi ña kóni Ndios, nayó'o kúu ñani xí'in kiva'í xí'in si'í —káchí ta Jesús.

4

Cuento yó'o ndato'on xa'a taa chí'i ndikin trigo

(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

¹ Ta tuku kixá'a ta Jesús sáná'a ra nivi yu'u muni. Ta

kixaa ku'a ní nivi noo yóo ra, ta saá ndaa ra ñii tón barco, ta xikoo ra sata tón barco noo muni, ta ndi'i nivi yó'o yíta na yu'u takuii. ² Ta kixá'a ra ndato'on ra ku'a ní cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:

³ —Konj so'o ndó cuento yó'o. Saá ndo'o ñii taa ta chí'i ndikin trigo. ⁴ Ta kixá'a ra xita ní'no ra ndikin trigo ña chí'i ra noo ño'o. Ta sava ña nikoyo yichi, ta kixaa tísaa ta xaxi rí ña.

⁵ Sava ndikin nikoyo noo yásin ní ño'o sata yuu, ta ndikin yó'o kama ní ninduta ña, chi on vása kuikon noo ño'o yó'o. ⁶ Ta keta ño'o ta nijichi ña, ta ndi'i xa'a ña, saá chi ni-kee kóno tio'o ña.

⁷ Ta sava ña nikoyo ma'ño tón ñiño, ta ninduta ña, ta ni-kuchiño kua'no ña, saá chi xa'no tón ñiño yó'o ta xa'ni nduta nó ña, ñakan ni-kuchiño taxi ña ndikin.

⁸ Ta sava ndikin nikoyo noo ño'o va'a ña kuikon. Ta ninduta ña, ta xa'no ña, ta ku'a ní nijiyi ndikin yita yó'o. Sava yita taxi ña oko uxu ndikin, sava yita taxi ña unj siko ndikin, ta sava yita taxi ña ñii ciento ndikin.

⁹ Ta nika'an ka ta Jesús:

—Ndi'i ndó'o nivi na yóo so'o, xini ñó'o chikaa so'o ndó ña ká'an xí'in ndó —káchí ta Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an ndachun ta Jesús sáná'a ra nivi xí'in cuento

(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Tá xa kee nivi kuano'o na, ta nindo ta Jesús xí'in

uxu ɔvi naxíka xí'in ra xí'in inka na ndikɔn satá ra, ta nɛndaká tɔ'on ña'á na yukía káchí cuento ña ndatɔ'on ra.

¹¹ Ta saá nɛkã'ãn ra xí'in na:

—Ta ndó'ó kúndaã ini ndó tɔ'on ña ñó'o se'é ña yɔ'vi ní ña ká'ãn xã'ã yichí noo xá'nda chiño Ndios, chi saá taxí Ndios nda'ã ndó. Ta inka nɛvi kuiti xini sɔ'o na tɔ'on yó'o, ta ɔn vása kúndaã vã'a ini na yukía káchí ña. ¹² Ta saá kúndivi ña nɛtaa ñii taprofeta xina'á, kachí ra: “Vará xito na, ta ɔn vása xini na ñandaã. Vará xini sɔ'o na, ta ɔn vása chíkaã sɔ'o na, ni ɔn vása kúndaã ini na ña ndatɔ'on i. Ñakán ɔn vása nándikó ini na, ta Ndios ɔn kúchiño kasa ká'no ini ra xã'ã na”, káchí tɔ'on Ndios —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'ãn taJesús nándaxin ra cuento xã'ã tãa chí'i ndikɔn trigo

(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

¹³ Ta saá taJesús nɛkã'ãn ra xí'in na:

—¿Án ɔn vása kúndaã ini ndó yukía káchí cuento yó'o? Tá ɔn vása kúndaã ini ndó ñayó'o, ta, ¿ndasaá kúndaã ini ndó inka cuento ña ndatɔ'on i xí'in ndó?

¹⁴ Ta cuento yó'o káchí ña saá: Tãa tã chí'i ndikɔn trigo ñii kɛ'va yóo ra xí'in ñii tãa tã ká'ãn ndoso tɔ'on Ndios xí'in nɛvi. ¹⁵ Sava nɛvi ndatán ndó'o ndikɔn ña nɛkoyo yichí, saá ndó'o na. Saá chí xini sɔ'o na tɔ'on yó'o, ta kixãã ñandivã'a ká'no ta táva ña tɔ'on Ndios ña xini

sɔ'o na. ¹⁶ Sava nɛvi ndatán ndó'o ndikɔn ña nɛkoyo noo yuu, saá ndó'o na. Saá chí xini sɔ'o na tɔ'on Ndios, ta xandikɔn náki'in vã'a na ña, ta kúsiɛ ní ini na. ¹⁷ Ta yá'a ñii káni lo'o, tá kixá'á vaxi ña xó'vi na, án inka nɛvi ɔn xini kã na koni ña'á na xã'ã ña kándixa na tɔ'on Ndios, ta nayó'o xandikɔn sándakoo na yichí Ndios, ta ɔn xini kã na kandixa na, saá chí ɔn tã'án chíkaã vã'a ini na tɔ'on Ndios. ¹⁸ Ta sava nɛvi ndatán ndó'o ndikɔn ña nɛkoyo noo tón ñiiño, saá ndó'o na. Saá chí xini sɔ'o na tɔ'on Ndios, ¹⁹ ta chíño yóo ñoyívi yó'o sándi'i ní ini na, ta kixá'á na kisa chíño na ña kukomí na kuã'ã ní kã ñakuíkã ñoyívi yó'o, ta chíkaã ní ini na kasa ndivi na ña kúsiɛ ini mɛi na, ta saá ɔn xini kã na kutaku na ndatán ká'ãn tɔ'on Ndios. ²⁰ Ta sava nɛvi ndatán ndó'o ndikɔn ña nɛkoyo ño'o vã'a ña kuíkon, saá ndó'o na. Saá chí xini sɔ'o na tɔ'on Ndios, ta náki'in vã'a na ña, kándixa na ña, ta kúndeé na nduu na nɛvi na vã'a ini, ta ké'é na kuã'ã ní ñavã'a noo Ndios. Ndatán yóo ñii ndikɔn ña táxi ɔko uxu ndikɔn, ta inka ndikɔn ña táxi unɛ siko ndikɔn, ta inka ndikɔn ña táxi ñii ciento ndikɔn, saá yóo nɛvi na kándixa ndino'o ini tɔ'on Ndios —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndatɔ'on xã'ã ndasaá yóo ño'o tóon
(Lc. 8:16-18)

²¹ Ta ndatɔ'on tɔ Jesús xí'in na inka cuento ña saná'a ra na:

—Tá nátoon yó ñii ño'ɔ, ta on chikaa se'é yó ña tixin ñii yaxin án tixin xito. On vása ké'é yó saá, ta va'a ka chinóo yó ña noo síkón ña naye'e ndi'i ña. ²² Kúndaɔ ini yó ndí ndi'i ña yóo se'é vitin, ñii kivi ña vaxi nativi ndi'i ña, ña koni ndi'i nivi ña. ²³ Ndi'i ndó'ó nivi na yóo so'o, xini ñó'ó chikaa so'o ndó ña ká'an j xí'in ndó —káchí tɔ Jesús xí'in na.

²⁴ Ta tuku nika'an tɔ Jesús xí'in na:

—Kani va'a ini ndó xa'a ña xini so'o ndó. Ndatán yóo ki'va cho'on ndó, saá koo ki'va cho'on Ndios xí'in ndó. Ta ndó'ó na va'a xini so'o, Ndios taxi ra ku'a'a ka ña kúndaɔ ini ndó ña xini so'o ndó. ²⁵ Nivi na kúndaɔ ini ñandaɔ vitin, kúndaɔ ka ini na kivi ña vaxi, ta nivi na on xiin kúndaɔ ini ñandaɔ vitin, ta kivi ña vaxi Ndios kúndaɔ ndi'i ra ñalo'o kúndaɔ ini na.

Cuento yó'o ndatɔ'on xa'a ndasaá xá'no yita trigo

²⁶ Ta tuku nika'an tɔ Jesús xí'in nivi:

—Ndatán ndó'o ndikin ña xita ní'no ñii tɔ ña chi'i ra noo ño'ɔ, saá yóo yichi noo xá'nda chiño Ndios. ²⁷ Ta tayó'o án tɔ kisin án tɔ ndító kuu ra, ta saá yá'a ñoo ta yá'a ndiví, ta on vása xini ra ndasaá ndútɔ ndikin trigo yó'o, ta xá'no ña noo ño'ɔ. ²⁸ Ño'ɔ chindeé ña ndikin ña ndútɔ ña; si'na kuu ña

ndatán ñii ku'u kuí, ta saá koo yokɔ ña, ta sondi'i koo ndikin ña. ²⁹ Tá xa nixino va'a ñatrigo, ta tí'ví ra nivi ka'nda na ña, chi xa kixaa kivi ka'nda na ña —káchí tɔ Jesús.

Cuento yó'o ndatɔ'on xa'a ndikin mostaza

(Mt. 13:31-32; Lc. 13:18-19)

³⁰ Ta nika'an tuku tɔ Jesús, káchí ra saá xí'in na:

—¿Ndasaá yóo yichi noo xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndatɔ'on yó ña nandaxin yó xa'a ña? ³¹ Ndatán yóo ñii ndikin mostaza, saá yóo yichi noo xá'nda chiño Ndios. Váli ní ka ndikin yó'o noo ndi'i ndikin yóo ñoyívi yó'o. ³² Tá xa chi'i nivi ndikin yó'o, ta xá'no ña ta ndúu ña ña ká'no ní ka noo ndi'i inka ñatɔta chí'i nivi. Ta nándika tón nda'a ña noo táxi ña kúndaɔ nandoso tísaa —káchí tɔ Jesús.

Ñayó'o ká'an ndachun saná'a tɔ Jesús nivi xí'in cuento

(Mt. 13:34-35)

³³ Ta nika'an tɔ Jesús xí'in nivi ku'a'a ní ka cuento ña saná'a ra na xa'a yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ndatɔ'on ra xí'in na xí'in cuento váli yó'o ña va'a kúchiño kúndaɔ ini na. ³⁴ Ta on vása ní-saná'a ra nayó'o xí'in inka noo tɔ'on. Tá kíndo mató'ón ra xí'in naxíka xí'in ra, ta nandaxin ndi'i ra cuento yó'o noo na.

Ñayó'o ká'ān xā'a tājésús
kivī sayāa ra tachi xí'in takuui
mīni

(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

³⁵ Ta kivī yó'o tá kuā'an
 kuñoó, tājésús nīkā'an ra
 xí'in uxu ovī naxíka xí'in ra:

—Ná ko'yō inkā xiiña nōo
 mīni.

³⁶ Ta nīndayi ra nīvi, ta
 naxíka xí'in ra ndāa na
 kuā'an na xí'in tājésús ini
 tón barco. Ta kuā'a ká tón
 barco ndíkōn kuā'an xí'in
 na. ³⁷ Ta kixá'á ndeé ní káni
 tachi na'á nōo takuui, tādā
 kuā'an ndaa takuui ta nakutú
 rá ini tón barco, ta kixá'á
 nó kuā'an ketá nó ini takuui.

³⁸ Ta tājésús sātā tón barco
 kándú'u ra kisin ra ta kánóo
 sinī ra nōo ñii kachi. Ta
 naxíka xí'in ra sanakáxin na
 ini ra, ta nīkā'an na xí'in ra:

—¡Tata Maestro! ¿Ān ōn
 vása ndí'i ini ún, yīyo ní
 ká'a ndi'i yó xí'in takuui, chi
 kuā'an ketá tón barco ini
 mīni?

³⁹ Ta ndakoo tājésús, ta
 xā'nda chiño ra nōo tachi
 na'á xí'in takuui mīni:

—¡Koo yāa ndó, koo tásin
 ndó! —káchí ra.

Ta saá nīyāa tachi ta takuui
 mīni ñii yāa yāa nakoo rá.

⁴⁰ Ta nīkā'an tājésús xí'in
 naxíka xí'in ra:

—¿Ndachun yí'ví ní ndó?
 ¿Ndachun ōn vása kándixa
 ndó Ndios ndáa ra ndó'ó?

⁴¹ Saá ni, nīyí'ví ká na, ta
 nīndakā tō'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? ¡Chi
 ndā tachi na'á xí'in takuui
 mīni xini sō'o tō'on ká'an ra!
 —káchí na.

5

Ñayó'o ká'ān xā'a tājésús
kivī tava ra nīma ndivā'a
xīkomi ñii taa

(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

¹ Ta saá nīxāa tājésús xí'in
 uxu ovī naxíka xí'in ra inkā
 tá'ví yu'u mīni nōo ndóo
 nañoo Gadara. ² Tá nōo

tājésús tón barco, ta ñii taa
 tā kómí nīma ndivā'a kee ra
 kavua nōo ndúxun nandīi,
 ta kuā'an ra ña nakutá'an
 ra xí'in tājésús. ³ Ta tayó'o

táku ra kavua, ta ndā ñii
 nīvi ōn vása kiví kátón na
 ra, ni xí'in cadena kaa. ⁴ Xa
 kuā'a ní yichí kátón na nda'a

ra, kátón na xā'a ra, tādā
 ñii válí válí cháchí cadena
 kaa, ta tá'ndā ña, ni ōn vása
 kúchiño ña kuno'ni ña ra.

Ndā ñii nīvi nī-kundeé na
 xí'in ra. ⁵ Ndiví ñoó ndá'yi
 ra xíka ra nōo ndúxun na,
 ñii kī'va saá ndá'yi ra xíka ra

nōo yukū, ta sátakué'e ra ñii
 koñu mīi ra xí'in yu'u. ⁶ Tá
 xīni ra tājésús ndā xíká ká,
 ta xíno ra nīxāa ra xīkuxítí

ra nōo tājésús. ⁷ Ta kixá'á
 ñanímā ndivā'a ña kómí ra
 xí'in ndi'i ndeé ña nīkā'an
 ña, ta káchí ña saá:

—¿Yukíā kóni ún ke'é ún
 xí'in i? Chi yó'ó tājésús kúu
 Sā'ya Ndios tāká'no. Tādā
 nōo Ndios ká'an i xí'in ún,
 ōn saxō'vī ún yí'i —káchí ña

xí'in tājésús.

⁸ Nīkā'an ña si'a, saá chi
 tājésús xa kixá'á ra táva ra
 nīma ndivā'a, káchí ra saá:
 —¡Nīma ndivā'a, kee ún ta
 saña ún tayó'o!

⁹ Ta tājésús nīndakā tō'on
 ra nīma ndivā'a:

—¿Ndasaá naní ún?

Ta ndakuijn ña:

—Naní ndi Legión chi kuá'a ní kúu ndi.

¹⁰ Ta xáku ndá'ví ña noo taJesús ña on ti'ví ra ndi'i ñanímá ndiva'a ko'on ña inká xiiña. ¹¹ Ta yatin noo yóo ñii yuku, xíka kuá'a ní tikiñi xíxa'an rí. ¹² Ta ndi'i ñanímá ndiva'a xáku ndá'ví ña noo taJesús, káchí ña saá:

—Ti'ví ún ndi'i ko'on ndi ki'vi ndi ini ndi'i tikiñi kaa —káchí ña.

¹³ Ta taJesús taxi ra ña ndukú nímá ndiva'a. Ta saá kee ndi'i nímá ndiva'a ña xikomí tayó'o, ta niki'vi ña ini ndi'i tikiñi. Ta ovi mil kúu tikiñi yó'o. Ta ndi'i tikiñi xíno rí kuá'an rí, ta sákooyo xí'in mii rí ta'vi, noo nikooyo rí ini mini, ta nika'a ndi'i rí ta nixi'i ndi'i rí.

¹⁴ Ta nivi na ndáa kinj xíno na kuá'an na ndato'on na xí'in na ndóo ñoo xí'in na ndóo yuku, ña ndo'o kinj sana na. Ta saá kixaa nivi xíto na yukía ndo'o tikiñi xí'in ta ta xikomí nímá ndiva'a. ¹⁵ Ta kixaa na noo yóo taJesús, ta yó'o xini na yóo ta xikomí kuá'a ní nímá ndiva'a, xa ndixin ra tikoto, ta xa nakoo va'a sini ra. Ta nanivi yó'o niyi'vi ní na. ¹⁶ Ta nivi na xa xini ña nixiyo ndato'on na xí'in inká nivi yukía ndo'o tayó'o xí'in ndi'i tikiñi. ¹⁷ Ta saá kixá'á nivi xáku ndá'ví na noo taJesús ña kee ra ko'on ra inká ñoo.

¹⁸ Tá ndaa taJesús ini tón barco, ta ta xikomí nímá

ndiva'a xáku ndá'ví ra noo ra:

—Taxi ún ná ko'on i xí'in ún —káchí ra.

¹⁹ Ta taJesús ni-xiin ra taxi ra ko'on ra, ta nika'an ra xí'in tayó'o:

—No'q ún ve'e ún vitin, ta ndato'on ún xí'in natá'an ún xa'a ñaká'no ní ke'é Ndios xí'in ún, ta ndasaá kundá'ví ní ini ra xí'in ún —káchí taJesús.

²⁰ Ta saá kee tayó'o kuano'o ra, ta kixá'á ra ndato'on ra xí'in nivi na ndóo ndi'i ñoo noo ñoo Decápolis, ta ká'an ra xa'a ñaká'no ní ke'é taJesús xí'in ra. Ta ndi'i na ndóo yó'o naka'nda ní ini na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanataku ra ñii ñálo'o ña nixi'i, ta sanda'a ra ñii ña'a ña nitondaa nda'a tikoto ra
(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

²¹ Tá tuku ndikó taJesús xí'in tón barco, ta naxaa ra nda yu'u mini noo kee ra kuá'an ra, ta kuá'a ní nivi nakutá'an na xí'in ra yu'u takui yó'o. ²² Ta kixaa ñii ta xá'nda chiño xí'in ve'e ño'o sinagoga, naní ra Jairo. Ta xini ra taJesús, ta xikuxití ra noo ra, ²³ ta ndeé ní xáku ndá'ví ra noo ra, káchí ra saá:

—Tata, ndeé ní ndó'o ñálo'o sa'ya'i, xa ña yóo kivi kúu ña. Ná ko'on ún xí'in i ve'e i, ta ná chinóo ún nda'a ún sini ña, ta nda'a ña ta kutaku ka ña —káchí taJairo xí'in taJesús.

²⁴ Ta kee taJesús kuá'an ra xí'in taJairo ve'e ra. Ta kuá'a ní nivi ndikon na sata ra nda

ñii chinda'á na ra. ²⁵ Ta yóo ñii ña'a kuá'an ñá xí'in ñivi na kuá'an sata tajesus, ta xa uxu ovi kuiya ndee ní ndó'o ñá kue'e xita ñii. ²⁶ Xó'vi ní ñá chi xa ñixa'an ñá noo kuá'a ní ndotor, ta sandi'i ñá s'i'ún ñá. Ta on vása ní-kuchiño nduva'a ñá, ta ndee ní ka ndó'o ñá. ²⁷ Ta xini so'o ñá xa'a tajesus, ta kixaá ñá sata ra xí'in ñivi, ta ñitondaa nda'a ñá tikoto ra, ²⁸ chi xani sini ñá: "Tá lo'o kuiti ná tondaa nda'a yó tikoto ra, ta saá nduva'a yó", xani sini ñá. ²⁹ Tá ñitondaa nda'a ñá tikoto ra, ta saá xandikon niyaá xita ñii ñá, ta kundaa ini ñá ndí xa nda'a ñá. ³⁰ Ta tajesus kundaa ini ra kee lo'o ndee ra. Ta ndikó koo ra, ta ñinda'ka to'on ra ñivi:

—¿Yukú ndó ñitondaa nda'a tikoto i? —káchí ra.

³¹ Ta naxíka xí'in ra ndakuin na:

—Xíto ún ndí kuá'a ní ñivi ta ñii chinda'á tá'an na ta chinda'á na yó'ó, ta, ¿ndachun ndáka to'on ún: "Yukú ndó ñitondaa nda'a tikoto i"?

³² Ta tajesus xito ra noo ñivi nándukú ra yukú na ñitondaa nda'a tikoto ra. ³³ Ta ñaña'a yó'o, ta yí'vi ñá nda kisin ñá, chi kundaa ini ñá yukia kuvá'a xí'in ñá, ta kixaá ñá xikuxítí ñá noo tajesus, ta ndato'on ñá ndi'i ñandaa xí'in ra. ³⁴ Ta ñika'an tajesus xí'in ñá:

—Nana, xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yí'i. Ta vitin no'o ún, ta ná koo va'a ini ún

chi nduva'a ún, xa kee kue'e yó'ó.

³⁵ Tá ká'an ka tajesus xí'in ñáyó'o, ta saá kixaá ñivi na kee ve'e tajairo, ta ñika'an na xí'in tajairo:

—Sa'ya ún xa ñixi'i ñá. ¿Ndachun sandi'i ka ún taMaestro yó'o?

³⁶ Ta xini so'o tajesus ña ñika'an na, ta ñika'an ra xí'in tajairo:

—On kuyi'ví ún. Kundaa va'a ini ún yí'i.

³⁷ Ta ñi-xiin ra kundikon ñivi sata ra, kuiti taxi ra ko'on uní naxíka xí'in ra na kúu taPedro, taJacobo, xí'in taJuan, ñani taJacobo yó'o. ³⁸ Ta ñixaá tajesus ve'e tajairo, ta xini ra kuá'a ní ñivi ndá síso kúu na, xáku ní na chi kúchuchú ní ini na xa'a ñálo'o ñá ñixi'i. ³⁹ Ta ñiki'vi tajesus ini ve'e, ta ñika'an ra xí'in na:

—¿Ndachun xáku ní ndó? Ñálo'o yó'o on vása ní-xi'i ñá, ñá kisin kuiti kúu ñá —káchí ra.

⁴⁰ Ta saá kusiki na tajesus ta ñixaku ndaa na ra. Ta tayó'o t'i'ví ra ndi'i na kuá'an na ke'e, ta ndasaá kuiti xí'in yivá ñálo'o xí'in si'í ñá xí'in uní taxíka xí'in ra, ñiki'vi ra noo kándú'u ñálo'o. ⁴¹ Ta tjin ra nda'a ñá, ta ñika'an ra xí'in ñá:

—Talita cumi —káchí ra. To'on aramaico yó'o káchí ña: Ñálo'o, ká'an i xí'in ún, ndakoo ún.

⁴² Ta xandikon ndakoo ñá, ñakundichi ñá, ta kixá'á ñá xíka ñá, chi uxu ovi kuiya kómí ñá. Ta ñaka'nda ní

ini na ndóo yó'o. ⁴³ Ta xá'nda chiño táJesús nõõ na ña õn ndatõ'on na xí'in nda ñii ñivi yukíá ndõ'o ñálo'o, ta ñiká'an ra xí'in nave'e ñá taxi na kuxu ñá.

6

Ñayó'o ká'an xá'a táJesús kivi ñixiyo ra ñoo Nazaret

(Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

¹ Ta táJesús kee ra kuano'o ra ñoo ra, ta naxíka xí'in ra kuá'an na xí'in ra. ² Tá kixaa kivi yíi ña nákindée najudío, saá kixá'á ra sáná'a ra ñivi ve'e ñõ'o sinagoga, ta kuá'a ní na xinjì sõ'o ña ñiká'an ra, ñaka'nda ní ini na, ta káchí na saá:

—¿Mikíá sakuá'á tayó'o ndi'i ñayó'o? ¿Mí kixi ña ndíchí ní ra, ta mikíá kee ndeë ña ké'é ra milagro xí'in ñivi? ³ ¿Án õn sivi tayó'o kúu carpintero? ¿Án õn sivi si'í tayó'o kúu ñáMaría? ¿Án õn sivi ñani táJacobó, táJosé, táJudás xí'in táSimón kúu ra? ¿Án õn ndixa ndóo kiva'va ra ñoo yó yó'o? —káchí na.

Ta ñi-xiin na kandixa na ra. ⁴ Ta ñiká'an táJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o kisa tõ'ó na taprofeta, ta nañoõ mji ra xí'in nave'e mji ra õn xijn na kasa tõ'ó na ra —káchí ra.

⁵ Ta saá õn vása ní-ke'é ra nda ñii milagro xí'in nañoõ yó'o. Kuiti chinóo ra nda'a ra sava na ndeé ndó'o, ta nda'a nayó'o. ⁶ Ta táJesús

ñaka'nda ini ra chi nañoõ mji ra ñi-xiin na kandixa na ra. Ta saá kee ra kuá'an ra ñii ñii ñoo válí yatin sáná'a ra ñivi.

Ñayó'o ká'an xá'a táJesús kivi tíví ra uxu õvi naxíka xí'in ra

ko'on na ka'an ndoso na tõ'on ra

(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

⁷ Ta kana ra uxu õvi naxíka xí'in ra vaxi na nõõ ra, ta kixá'á ra tí'ví ra õvi õvi na ko'on na ñii ñii ñoo, ta taxi ra ndayí nda'a na ña tava na nima ndiva'a ña sáxo'vi inká ñivi. ⁸ Saá ñiká'an ra xí'in na:

—Tá kuá'an ndó chiño yó'o, ta õn kuni'i ndó ña kuxu ndó, ni leká ndó, ni s'ún ndó õn kuni'i ndó. Ta kuiti va'a kuni'i ndó ñii yitõn* ko'on ndó. ⁹ Va'a ko'on nduxan xá'a ndó, ta õn kuiso ka ndó inká tikotõ ña nasama ndó —káchí táJesús xí'in na.

¹⁰ Ta ñiká'an ka ra xí'in na:

—Tá ñixaa ndó inká ñoo, ta ve'e nõõ naki'in va'a na ndó'ó, kundõo ndó nda tondaa kivi kee ndó ñoo nayó'o. ¹¹ Tá yóo ñii ñoo nõõ õn xijn ñivi naki'in va'a na ndó'ó, ta õn xijn na koni sõ'o na tõ'on ka'an ndó, ta saá kee ndó ñoo yó'o, ta ko'on ndó, ta sakisin ndó xá'a ndó ña nakoyo yaá. Saá saná'a kaxín ndó ndi nayó'o nákuiso na kuachi nõõ Ndios, chi õn xijn na koni sõ'o na tõ'on ra. Ndixa ká'an xí'in ndó, tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xá'a

* 6:8 Yitõn yó'o ñii kúu nó xí'in tãton, án garrote.

kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o ndeé ka yó'vi saxó'vi ra nañoo yó'o ñoo nivi na on vá'a na xindoo ñoo Sodoma xí'in ñoo Gommorra kuiya xina'á —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

¹² Ta saá kee uxu ovi naxíka xí'in ra nixa'an na nika'an ndoso na xí'in nivi ndí xini ñó'ó nandikó ini na ta sandakoo na kuachi na.

¹³ Ta tava na ku'a ní nima ndiva'a ña xikomí nivi, ta chika'a na aceite olivo sini án ñoo kí'vi yiki koñu nivi na ndeé ndó'o, ta nda'a na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nixi'i taJuan, ta sakuchu nivi (Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)

¹⁴ Ta tarey Herodes xini so'o ra ña kánóo va'a to'on xa'a taJesús xa'a ndi'i ñava'a ña ke'é ra. Ta nika'an ra saá:

—Tayó'o kúu taJuan, ta sakuchu nivi, ta nixi'i ra ta vitin natakú ra, ñakán kómí ra ndeé ke'é ra ndi'i milagro yó'o vitin —káchí ra.

¹⁵ Inka na ká'an:

—Taprofeta Elías kúu tayó'o —káchí na.

Ta inka na ká'an:

—Ta ká'an ndoso to'on Ndios kúu tayó'o, ndatán nixiyo naprofeta xina'á, saá yóo ra —káchí na.

¹⁶ Ta xini so'o taHerodes ña nika'an na xa'a taJesús, ta nika'an ra:

—Yi'i xa'nda chiño i ña kandoso na sikon taJuan. Ta vitin natakú ra —káchí ra.

¹⁷⁻¹⁸ Nika'an taHerodes to'on yó'o chi xani sini ra xa'a ña on vá'a nike'é ra xí'in taJuan. Chi taJuan

nika'an ra ku'a ní yichi xí'in taHerodes, káchí ra saá:

—Ndayi Ndios ña nita taMoisés káchí ña, on koó yichi naki'in ún ñási'í ñani ún koo ñá xí'in ún —káchí ra.

Saá chi taHerodes xa nítonda'a ra xí'in ñaHerodías ñási'í taFelipe ta kúu ñani mji ra.

Ta taHerodes, xa'a ña sakusij ra ini ñási'í ra yó'o, xa'nda chiño ra ñoo natropa ña tiin na taJuan, ta katón na ra, ta chika'a na ra ini ve'e kaa. ¹⁹ Ta ñaHerodías saá ní ini ña xini ña taJuan ta kóni ña ka'ni ña ra. Ta ni-kuchiño ña; ²⁰ chi taHerodes yí'vi ra ñoo taJuan, ta ndaa ña'á ra chi xini ra tava'a kúu taJuan, tayii kúu ra. Ta xini so'o ra to'on ña ká'an taJuan ta ñii sándi'i ña ini taHerodes, ta saá ni, kúsii ini ra xini so'o ra to'on ká'an taJuan. ²¹ Ta sondi'i ñaHerodías naní'i ña ndasaá koo ka'ni ña taJuan.

Ñii kivi taHerodes nixino ra kuiya ta kana viko ra, ta saá taxi ra kuxu na ndiso chiño xí'in ra, xí'in na ndiso chiño ñoo natropa ra, xí'in naxiku'a ñoo estado Galilea. ²² Ta kixa'a ñasa'ya ñaHerodías kata xa'á ña ñoo na, ta kúsii ní ini taHerodes xí'in na ndoo viko yó'o xini na ña, kata xa'á ña. Ta tarey nika'an ra xí'in ñálo'o:

—Ndukú ún nda nda ñava'a kóni ún ñoo i, ta taxi ña nda'a ún.

²³ Ta tuku nika'an ra xí'in ña:

—Chíná'a j Ndios taxi j nda yukia ndukú ún noo j, anda ta'ví sava j ñakuiká kómí j ta taxi j ña nda'a ún.

²⁴ Ta kee ñá nixa'an ña nika'an ñá xí'in si'í ñá:

—¿Ndá ñava'a ndukú j noo tarey?

Ta ndakuijn si'í ñá:

—Ndukú ún noo ra sinj taJuan ta sakuchu njivi.

²⁵ Ta kama ndikó ñá noo tarey ta nika'an ñá xí'in ra:

—Kóni j ña chinóo ún sinj taJuan ta sakuchu njivi, noo ko'ó ña ndika, ta taxi ún ña nda'a j.

²⁶ Ta kúchuchú ní ini tarey ña xini so'o ra ña ndukú ñálo'o, ta saá ni, xa'a ña xini so'o ndi'i na ndóo viko yukia nika'an ra xí'in ñálo'o ña chiná'a ra Ndios, ni-kuchiño nasama ra ña nika'an ra xí'in ñá. ²⁷ Ñakán xandikon ti'ví ra ñii tatropa ku'a'an ra ve'e ka ki'in ra sinj taJuan. ²⁸ Ta nixa'a tayó'o, ta kandoso ra sikon taJuan, ta ní'i ra sinj taJuan kánóo ña noo ko'ó taxi ra ña nda'a ñálo'o, ta ñálo'o yó'o nataxi ñá ko'ó yó'o nda'a si'í ñá.

²⁹ Tá xini so'o naxíka xí'in taJuan yukia ndo'o ra, ta kixa'a na ve'e ka ta nakuiso na yiki koñu ra, ta nixa'an na sanduxun na ña ñii kavua. Saá ndi'i historia xa'a ña nixi'i taJuan, kisa taHerodes.

Ñayó'o ká'an xa'a tafesús kivi taxi ra xixi o'on mil ta (Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

³⁰ Ta ndikó uxu ovi naxíka xí'in tafesús naxaa na noo ra, ta ndato'on na xí'in ra ndi'i ña ke'é na, ndato'on na ndi'i ña saná'a na njivi.

³¹ Ta ku'a'a ní njivi yóo, na ku'a'an na kixa'a, ñakán on kivi kuxu na. Ta saá nika'an tafesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Na'a ndó ko'on ndó xí'in j noo on ko'ó njivi ña nakindée yó ñii káni lo'o.

³² Ta saá kee na ku'a'an na xí'in tón barco noo on ko'ó njivi. ³³ Ta ku'a'a ní njivi xini na kee tafesús xí'in naxíka xí'in ra ku'a'an na. Ta ku'a'a ní nayó'o kee na ñoo, ta ku'a'an xa'a na anda xino na, ta nixa'a si'na na noo nakutá'an na xí'in tafesús.

³⁴ Tá noo tafesús tón barco, ta xini ra ku'a'a ní njivi, ta kúndá'ví ní ini ra xini ra na, chi ndatan yóo ndikachi tí on ko'ó ta ndaa, saá yóo njivi yó'o. Ta saá kixa'a ra saná'a ra na ku'a'a ní ñava'a. ³⁵ Ta xa nikuuaa ní kuu ña, ta saá nitondaa yatin uxu ovi naxíka xí'in ra, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata, noo ndóo yó vichi ní, ta nikuuaa ní kuu ña vitin.

³⁶ Va'a ti'ví ún ndi'i njivi yó'o ná ko'on na rancho án ñoo válí ña yóo yatin ña ndukú na sata na ña kuxu na.

³⁷ Ta ndakuijn tafesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Mii ndó taxi kuxu na —kachi ra.

Ta nika'an na xí'in ra:

† 6:37 Ñii denario kuu si'ún ña kuu ya'vi ñii ta ta kisa chiño ñii kivi.

—¿An kò'on ndi xí'in ovi ciento sítá ún denario,† ta sata ndi sítá vā'a ña kuxu na?

³⁸ Ta nindaká to'on taJesús na:

—¿Ndasaa sítá vā'a kómí ndó? Kuā'an ndó koto ndó —káchí ra.

Ta xini na ndasaa kúu ña yóo, ta nika'an na xí'in ra:

—O'on sítá vā'a ta ovi tiaká yóo.

³⁹ Ta taJesús xa'nda chiño ra ño naxíka xí'in ra ña nata'ví na ñii ti'vi ñii ti'vi ñivi kundoo na ño yita síi.

⁴⁰ Ñakán xikundoo na kuā'a ti'vi ña ciento ñivi ta kuā'a ti'vi ña ovi siko uxu ñivi.

⁴¹ Ta saá ki'in taJesús o'on sítá vā'a xí'in ovi tiaká, ta xito ndaa ra ñoyívi ñino, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta tá'ví ra sítá vā'a, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o naxi na ña nda'a ndi'i ñivi na ndóo yó'o. Ta tá'ví ra ovi tiaká ta naxi na rí nda'a ndi'i ñivi.

⁴² Ta naní ña xixi ndi'i ñivi nda nixaa ini na, ⁴³ ta naxíka xí'in taJesús naki'in na uxu ovi chikiva sítá vā'a xí'in tiaká ña kindoo ndoso, chi ñi-kundeé nanívi kuxu ndi'i na ña. ⁴⁴ Ta ndi'i na xixi yó'o xikuu na ñii o'on mil ta.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña xíka ra ño mîni

(Mt. 14:22-27; Jn. 6:16-21)

⁴⁵ Ta saá taJesús xa'nda chiño ra ño naxíka xí'in ra ña ndaa na tón barco

ta kò'on si'na na ño ra nda inká xiiña ño mîni ño yóo ñoo Betsaida, saá chi nindoo ra ndayi ra ndi'i ñivi.

⁴⁶ Ta ndi'i nindayi ra ñivi, ta ndaa ra kuā'an ra yuku ño ka'an ra xí'in Ndios. ⁴⁷ Ta saá ñiketá ño'o ta kúnaa, ta kánóo tón barco ma'ño mîni, ta yóo mató'on ra yuku yó'o.

⁴⁸ Ta xini taJesús naxíka xí'in ra ñii ndeé kisa chiño na xí'in tón barco ña kò'on nó, chi ndeé ní káni tachí ta sándikó ña nó. Ta xa yatin kóni tivi kúu ña,‡ ta taJesús xíka xá'á ra ño takuii vaxi ra ño kánóo tón barco. Ta kixá'á ra yá'a ra yatin ño yóo tón barco. ⁴⁹ Ta xini naxíka xí'in ra ndi xíka ra ño mîni, ta xani sîni na ndi kuiti ñi'ná kúu ña. Ta ninda'yi ní na, ⁵⁰ chi ndi'i na xini na, ta ñiyí'ví ní na.

Ta saá kama nika'an taJesús xí'in na:

—On kundi'i ini ndó, chi yi'i va kúu i. On kuyí'ví ndó —káchí taJesús xí'in na.

⁵¹ Ta ndaa ra tón barco ño ndóo na, ta ñiyaa tachí. Ta naka'nda ní ini na ndóo na, ⁵² chi nasó'o ní kúu na, ta on vása kúndaá ini na yu kúu taJesús, ta ni on vása kúndaá ini na mí vaxi ndeé ra ña ké'é ra ña kúchiño ra taxi ra xixi kuā'a ní ñivi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñivi ñoo Genesaret

(Mt. 14:34-36)

⁵³ Ñiya'a na mîni ta nixaa na inká xiiña ño yóo ñoo Genesaret ño kátón ndaa

‡ 6:48 Ña cuarta vigilia nákaa ña tixin kaa uní xí'in kaa ñño xitaan.

na tón barco. ⁵⁴ Tá nõo na tón barco, ta nanjivi na yíta yó'o xandikõn nakoni na taJesús. ⁵⁵ Ta nanjivi yó'o xino na kuã'an na ndi'i saá nõo yatin ndato'on na xí'in ndi'i njivi, ta njivi na xini so'o ñayó'o, nakuiso na njivi ndeé ndó'o ta kuã'an na xí'in na nõo taJesús. ⁵⁶ Ta nda mí xiiña xaa taJesús, án nõo válí, án nõo ná'no, án rancho, ta nanjivi chindoo na na ndeé ndó'o nõo yá'a ra. Ta xaku ndá'ví na nõo ra ña taxi ra tondaa nda'a na ra, vará lo'o yu'u tikoto ra, ta ndi'i njivi na nitondaa nda'a ña'á nduva'a na.

7

Ñayó'o ká'an yu kúu njivi na yakua nõo Ndios
(Mt. 15:1-20)

¹ Ta sava nafariseo xí'in sava na sáná'a ndayí Ndios kee na nõo Jerusalén, ta kixaa na nõo taJesús. ² Ta xini na ndí sava naxíka xí'in taJesús ni-nda'á na ndatán chindú'u naxii síkuá na xina'á, ta xixi na. Ta nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios njika'an na xa'a naxíka xí'in taJesús, káchí na saá:

—Na ndíso kuachi kúu nayó'o.

³ (Saá chi nafariseo xí'in inkã najudío si'na vivii ndá'á na ta saá xixi na, chi kisa ndivi na ña saná'a naxii síkuá na xina'á. ⁴ Tá kivi xá'an na sata na noyá'vi, ta ndíko na ve'e na, si'na nákata na ndi'i ña sata na, ta saá vivii ndá'á na ta kuxu na. Ta kisa ndivi na kuã'a

ní inkã ña saná'a naxii síkuá na xina'á, ña nákata na vaso, xí'in kisi, xí'in ndi'i kaa ña xini nõó'o na, ta saá nákata na nõo xindoo na xixi na.) ⁵ Ta nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios njindaka to'on na taJesús:

—¿Ndachun õn vása kisa ndivi naxíka xí'in ún ña saná'a naxii síkuá yó xina'á, ña si'na vivii nda'á na ta kuxu na?, chi na õn vása ndá'á, nayakuã kúu na nõo Ndios.

⁶ Ta taJesús ndakuijn ra:

—¡Na õvi yu'u kúu ndó'ó! Ta ñandaa kúu to'on Ndios ña nitaa taprofeeta Isaías xa'a ndó kuiya xina'á, káchí Ndios saá:

Njivi yó'o kisa to'ó na yi'i xí'in ndasaá kuiti to'on kee yu'u na,

ta níma na xíká ní yóo ña nõo, chi õn vása ndino'o ini na kisa to'ó na yi'i.

⁷ Ta nda manj kisa to'ó na yi'i,

chi sáná'a na njivi ña kúu ndayí mji na, ta õn vása sáná'a na njivi ña xá'nda chiño j nõo na, káchí Ndios, nitaa taIsaías.

⁸ Xa sandakoo ndó ndayí ña xá'nda chiño Ndios, xa'a ña ndíkon ndó kisa ndivi ndó ña sáná'a njivi ndasaá xini nõó'o nakata ndó kisi xí'in vaso. Ta kisa ndivi ndó kuã'a ní inkã ña sáná'a na ña ñii kúu xí'in ñayó'o —káchí taJesús xí'in na.

⁹ Ta tuku njika'an ra xí'in na:

—Xaa noo ndó ndayí ña xá'nda chiño Ndios, ta kuiti kisa ndivi ndó ña saná'a

naxijí síkuá ndó xina'á.
 10 Chi ndayí Ndios ña nītaa ta Moisés káchí ña saá: “Kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó sí'í ndó”, ta “Xini ñó'ó kivi ndi'i nivi na kándiva'a xí'in yivá na án xí'in sí'í na”, káchí Ndios.
 11 Ta ndó'ó, sáná'a ndó káchí ndó yóo yichí ka'an ñii ta xa xí'in yivá ra ta xí'in sí'í ra, káchí ra saá: “On kúchiño i chindeé i ndó'ó, saá chi xa nika'an i taxi i ndi'i ña kómijí nda'a Ndios”, káchí ra.
 12 Ta ñayó'o kúu ñava'a noo ndó'ó, ña on vása xini ñó'ó ka kasa to'ó ra yivá ra, ta on vása xini ñó'ó ka kasa to'ó ra sí'í ra.
 13 Ta saá chíkaa ninó ndó to'on Ndios xa'a ña ndikon ndó yichí mji ndó, ta sáná'a ndó yichí mji ndó inka nivi. Ta kisa ndivi ndó ku'a ní ka ña on vá'a ña ñii kúu xí'in ñayó'o —káchí ta Jesús xí'in na.

14 Ta ta Jesús kana ra nivi vaxi na noo ra, ta nika'an ra saá xí'in na:

—Konj s'o ndi'i ndó, ta kundaa ini ndó ña ka'an i xí'in ndó.
 15 Ña xixi nivi ta ña kí'vi yu'u na, ta on vása ndása ña nduu nivi na yakua noo Ndios. Ta to'on ña on vá'a vaxi yu'u nivi, ta ñayó'o ndása ña nduu nivi na yakua noo Ndios.
 16 Ndi'i ndó'ó nivi na yóo s'o, xini ñó'ó chíkaa s'o ndó ña ka'an i xí'in ndó —káchí ta Jesús xí'in na.

17 Tá sandakoo ra nivi yó'o, ta niki'vi ra ve'e, ta naxika xí'in ra nindaká to'on ña'a na yukia káchí cuento yó'o

ña saná'a ra. 18 Ta nika'an ra xí'in na:

—¿Án ñii ki'va ndatan yóo inka nivi, saá yóo ndó'ó? ¿Án ta'an kundaa ini ndó? Ndi'i ña xixi nivi ta kí'vi ña yu'u na, ta on vása ndása ña ña nduu na nivi yakua noo Ndios.
 19 Ña xixi nivi on vása xa'a ña nima na, kuiti xa'a ña tixin na, ta saá yá'a ña xita ña —káchí ra.

Xí'in to'on yó'o ta Jesús káchí ra ndi'i ña xixi nivi ñandii kúu ña.
 20 Ta nika'an ka ra xí'in na:

—Ña on vá'a vaxi nima nivi kúu ña ndása ña nduu nivi na yakua noo Ndios.
 21 Chi ndi'i ña on vá'a xani ini nivi kaku ña nima na. Ta chinda'a ña na ke'é na ndi'i saá noo ña on vá'a, ña kúu ña kí'vi ta kuachi ñoyivi xí'in inka ña'a ña on sivi kúu ñasí'í ra, án kí'vi ña'a kuachi ñoyivi xí'in inka ta ta on sivi kúu yijí ña, xí'in ndi'i inka noo ñakini ña ke'é nivi xí'in inka ña'a án ta, xí'in kuachi ña xá'ni nivi inka nivi,
 22 xí'in ña kisa kuí'ná na, ta xí'in ña kóni na kukomí na ndi'i ñakuiká, ta xí'in ña ke'é na ndi'i saá noo ña on vá'a, ta xí'in ña sándá'ví na nivi, ta xí'in ña nda lo'o on vása násita xí'in mji na noo ña ke'é na ña on vá'a, ta xí'in ña kisa kuí'ni na, ta xí'in ña ka'an vatá na, ta xí'in ña kúsi i ini na kisa ká'no xí'in mji na, ta xí'in ña xani ini na ndi'i noo ña on vása ndaya'ví.
 23 Ndi'i ña on vá'a yó'o vaxi ini nivi ta ndása ña nduu na yakua noo Ndios —káchí ta Jesús.

Ñayó'o ká'ān xá'a ñii ña'a
ñá kixi xíká
ta kǎndixa ñá tǎJesus
(Mt. 15:21-28)

24 Ta kee tǎJesus xí'in naxíka xí'in ra, ta kuǎ'an na ñii xiiña noo yóo yatin ñoo Tiro xí'in Sidón. Níkí'vi ra ñii ve'e, ta on xijin ra ña koni ñivi míchí yóo ra, ta ñi-kivi koo se'é ra noo na. 25 Ta ñii ña'a, yóo ñii ñálo'o sǎ'ya ñá, ta kómí ñálo'o yóo níma ndiva'a. Tá ña'a yóo xini ñá míchí yóo tǎJesus, ta kixaa ñá ta xikuxítí ñá noo ra. 26 Ñii ña'a on sivi ñájudía kúu ñá, nave'e ñá kee na ñoo Grecia, ta kaku ñá ñoo Siria Fenicia. Ta xaku ndá'ví ñá noo tǎJesus tava ra níma ndiva'a sǎxo'vi sǎ'ya ñá. 27 Ta ñika'an ra xí'in ñá:

—Si'na xini ñó'ó taxi ndi ña kuxu sǎ'ya ndi nda xaa ini na, saá chi on vása va'a tava ñivi sítǎ va'a ña xixi sǎ'ya na, ta sakana na ña noo tí ina kuxu rí ña —káchí ra.

28 Ta ndakuijn ñá:

—Ndixa, Tata. Ta saá ni, tí ina ñó'o tixin mesa xixi rí ña chachi ña sákoyo naválí noo ño'q —káchí ñá.

29 Ta tǎJesus ñika'an ra:

—Xá'a to'on ñava'a ndakuijn ún, vitin no'q ún ve'e ún, xa kee níma ndiva'a ña sǎxo'vi sǎ'ya ún.

30 Ta naxaa ñá ve'e ñá, ta kándú'u sǎ'ya ñá noo xito, on koó ka níma ndiva'a kómí ñá.

Ñayó'o ká'ān xá'a tǎJesus
kivi sandúva'a ra
ñii tǎa só'ó ta ñí'í ra

31 Ta saá kee tǎJesus ñii xiiña yó'o noo yóo yatin ñoo Tiro ta ñiya'a yatin ra ñoo Sidón, ta kuǎ'an ra ñiya'a ra ñii xiiña naní ña Decápolis, ta ñixaa ra yatin mjni Galilea. 32 Ta ñii tǎa tasó'ó ta ñí'í ra kuǎ'an ra xí'in sava ñivi, ta kixaa na ta ndukú na noo tǎJesus ña chinóo ra nda'a ra tayó'o xá'a ña sanda'a ña'a ra. 33 Ta tǎJesus tava síin ra tasó'ó yó'o, ta chikaa ra nduku nda'a ra ini so'ó tayó'o. Ta chikaa ra tásji yu'u ra noo nduku nda'a ra ta chiso ra tásji yó'o noo yáa tasó'ó tañí'í. 34 Ta ñakoto ndaa tǎJesus ñoyivi ñino, ta si'na ñii kónó va'a tava ra tachí ra, ta ñika'an ra to'on yó'o:

—¡Efata!

To'on aramaico yó'o káchí ña: ¡Ná nona!

35 Ta ñika'an ra saá, ta xandikon ñixona so'ó tayó'o, ta nduva'a yáa ra, ta kúchiño kixá'a va'a ká'an ra. 36 Ta tǎJesus xá'nda chiño ra noo na xini ña ke'é ra, ña on ndato'on na xí'in nda ñii ñivi ndasaá nda'a tayó'o. Vará ñika'an ka ra xí'in na ndukú ra ñayó'o noo na, ta saá ni, nduxa ndato'on na xí'in inka ñivi ndasaá nduva'a tasó'ó. 37 Ta ñaka'nda ní ini na ndóo na, káchí na saá:

—Tayó'o ké'é ra ndi'i ñava'a. Sándaa ra nasó'ó ta va'a xini so'ó na, ta nañí'í va'a ká'an na —káchí na.

8

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi taxi ra xixi komi mil nivi
(Mt. 15:32-39)*

¹ Nii kivi nakutá'an kuá'a ní nivi xí'in taJesús. Ta on koó ña kuxu na, ta taJesús kana ra naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

² —Kúndá'ví ní ini i xini i nivi, chi xa unj kivi ndoo na yó'o ta on koó ña kuxu na.

³ Xí'i ní na soko, ta on xini i ti'vi i na no'o na koto kivi ndúú na yichi, chi sava na kixi na xíká ní —káchí ra.

⁴ Ta ndakuijn naxíka xí'in ra:

—¿Míkíá sata yó sítá va'a kuxu ndi'i nanivi, chi vichi ní káa yó'o? —káchí na.

⁵ Ta nindaká to'on taJesús naxíka xí'in ra:

—¿Ndasaá sítá va'a kómí ndó?

—Yóo uxá sítá va'a —káchí na.

⁶ Ta saá nika'an ra xí'in nivi kundoo ndi'i na noo ño'o. Ta ki'in ra uxá sítá va'a yó'o, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta tá'vi ra sítá va'a yó'o, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o ntaxi na ña nda'a nivi kuxu na. ⁷ Ta yoo sava tiaká válí, ta nika'an ra táxa'vi ña'á Ndios, ta taxi ra rí nda'a naxíka xí'in ra ña taxi na rí nda'a nivi kuxu na. ⁸ Ta nani xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na. Ta naxíka xí'in taJesús naki'in na uxá chikiva sítá va'a xí'in tiaká

ña kindoo ndoso. ⁹ Ta ndi'i na xixi yó'o xikuu na komi mil nivi. Ta taJesús nika'an ra nindayi ra nivi yó'o, ta kuano'o na. ¹⁰ Ta saá ndaa ra tón barco xí'in naxíka xí'in ra, ta kuá'an ra ñii xiiña nani ña Dalmanuta.

*Ñayó'o ká'an xa'a nafariseo
kivi nduku na ñii milagro noo
taJesús*

(Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)

¹¹ Ta nafariseo kixaa na noo taJesús. Ta ká'an na to'on kuáchí xí'in ra ña kóni na koto ndoso na ra, káchí na saá:

—Ke'é ún ñii milagro ña kundaa ini ndi tá ndixa Ndios ti'vi yó'o.

¹² Ta taJesús ñii kónó va'a tava ra tachi ra, ta nika'an ra xí'in na:

—¿Ndachun ndúkú ndó'o ña ke'é i ñii milagro koto ndó?, chi xa nike'é i kuá'a ní milagro. Ndixa ká'an i xí'in ndó, on ke'é kaj inka milagro noo ndó.

¹³ Ta saá taJesús sandakoo ra na, ta tuku ndaa ra tón barco, kuá'an ra inka xiiña noo mjni.

*Ñayó'o ká'an taJesús
ndaqo'on ra
xa'a ña on va'a sáná'a
nafariseo*

(Mt. 16:5-12)

¹⁴ Ta kee naxíka xí'in taJesús kuá'an na xí'in tón barco yó'o, ta nandoso na kuni'i na sítá va'a ko'on na, kuiti ñii laá sítá va'a nákaa ndiso na kuá'an na. ¹⁵ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Koto va'a ndó, on naki'in ndó levadura* nafariseo, xí'in levadura taHerodes —káchí ra.

16 Ta nika'an naxíka xí'in ra xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ká'an ra saá xí'in yó chi on koó sítá va'a ní'i yó.

17 Ta kunda'a ini taJesús yukía nika'an xí'in tá'an na, ta káchí ra saá xí'in na:

—¿Ndachun ká'an xí'in tá'an ndó: “On koó sítá va'a ní'i yó”, káchí ndó? ¿Án on vása xini ndó, ta kunda'a ini ndó? ¿Ndachun toon ní ini ndó ta on xijn ndó kandixa ndó? 18 Yoo nduchú noo ndó ta on vása xito ndó. Yoo so'o ndó ta on vása xini so'o ndó. ¿Án on vása náká'an ndó ña xini ndó? 19 Tá ta'víj o'on sítá va'a ña xixi o'on mil nivi, ¿ndasaá chikiva sakutú ndó sítá va'a ña kindoo ndoso naki'in ndó?

—Uxu ovi chikiva sítá va'a naki'in ndi —káchí na, ndakuijn na.

20 —Tá ta'víj uxá sítá va'a xa'a na komi mil nivi, ¿ndasaá chikiva sakutú ndó sítá va'a ña kindoo ndoso naki'in ndó? —káchí ra.

Ta ndakuijn na:

—Uxa chikiva naki'in ndi.

21 Ta nika'an ra xí'in na:

—Ta saá ni, ¿án nda vitin on kivi kunda'a ini ndó?

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii takuáá ñoo Betsaida

22 Ta kixaa na ñoo Betsaida, ta ñii ta takuáá

nduchú noo kuá'an ra xí'in nivi, ta kixaa na noo taJesús, ta xaku ndá'vi na noo ra ña tondaa nda'a ra takuáá ña nakoto nduchú noo ra. 23 Ta taJesús tijn ra nda'a takuáá ta kuá'an ra xí'in ra, kee ra nda noo ñoo lo'o yó'o. Tá chinoo taJesús tájij yu'u ra nduchú noo takuáá, ta chinoo ra nda'a ra sata tayó'o, ta ninda'ka to'on taJesús ra:

—¿Án xa va'a xito ún vitin?

24 Ta ndani'i ra noo ra xito ra, ta nika'an ra xí'in taJesús:

—Xito j nataa, ndatan kaa yiton saá kaa na, ta xika na —káchí ra.

25 Ta tuku nitondaa nda'a taJesús sata nduchú noo tayó'o. Ta nixoná nduchú noo ra, ta nduva'a ra, tana va'a xito kaxin ra ndi'i ña yoo. 26 Ta taJesús ti'vi ra tayó'o kuano'o ra ve'e ra, ta káchí ra saá xí'in ra:

—On ki'vi ún ñoo lo'o yó'o, ta on ndato'on ún xí'in nivi ndasaá nda'a ún.

Ñayó'o ká'an xa'a taPedro kivi nika'an ra ndi taJesús kuu Cristo ta ti'vi Ndios sakaku nivi ñoyivi yó'o (Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

27 Ta kee taJesús kuá'an ra xí'in naxíka xí'in ra ñii xiiña noo yoo yatin ñoo Cesarea Filipino. Tá kuá'an ra yichi, ninda'ka to'on ra naxíka xí'in ra:

—¿Yukía káchí nivi xa'a j yu kuu j?

* 8:15 Levadura kuu ña yiyá ña sanaño yuxan.

28 Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Sava n̄ivi ká'an yó'ó kúu ún taJuan ta sakuchu n̄ivi. Sava na ká'an yó'ó kúu ún taprofeta Elías, ta inkā na ká'an yó'ó kúu ún inkā taprofeta ta x̄itaku x̄ina'á.

29 Ta n̄indaqa to'on ra na:

—Ta m̄ji ndó, ζyukía káchí ndó yu kúu j?

Ta ndakuijn taPedro, n̄ika'an ra:

—Yó'ó kúu Cristo, ta ta t̄i'ví Ndios sakaku n̄ivi ñoyívi yó'ó.

30 Ta taJesús n̄ika'an ra x̄i'in na:

—Ta on ka'an ndó x̄i'in nda ñii n̄ivi yu kúu j.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndato'on ra ña ka'ni na ra

(Mt. 16:21-28; Lc. 9:22-27)

31 Ta saá k̄ixá'á taJesús ndato'on ra x̄i'in naxíka x̄i'in ra k̄ivj vaxi naxikua'a noo najudío, x̄i'in na sáná'a ndayí Ndios x̄i'in naná'no noo nasutu on kua'a na kandixa na ra ta saxo'vj ní na ra. Ta ka'ni na ra, ta k̄ivj unj nataku ra, ke'é Ndios. 32 Ta n̄ika'an káxín ra x̄i'in na xa'a ña xo'vj ra. Ta taPedro tava síin ra taJesús, ta k̄ixá'á n̄inaa ra x̄i'in taJesús xa'a ña n̄ika'an ra. 33 Ta ndikó koo taJesús x̄ito ra noo naxíka x̄i'in ra, ta n̄ika'an ra x̄i'in taPedro, káchí ra saá:

—jKuta'a ún noo j, ñandivā'a ká'no! Ta yó'ó

taPedro on vása xáni ini ún ndatán xáni ini Ndios. Ta kuiti xáni ini ún ndatán xáni ini n̄ivi —káchí taJesús x̄i'in taPedro.

34 Ta saá kana taJesús ndi'i n̄ivi vaxi na noo ra, ta kana ra naxíka x̄i'in ra, ta n̄ika'an ra x̄i'in na:

—Ndi'i n̄ivi na kóni kundikon ȳi'j x̄in̄i ñó'ó sandakoo na ndi'i ña káchí ini m̄ji na, ta kusokó na tón cruz m̄ji na[†] ta kundikon na sata j. 35 Ndi'i n̄ivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'ó, ta on x̄iin na xo'vj na xa'a j, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na x̄i'in Ndios. Ta n̄ivi na on vása ndi'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'ó, xa'a ña kundikon na ȳi'j ta ndato'on na to'on j x̄i'in n̄ivi, nayó'o kúu n̄ivi na kutaku x̄i'in j. 36 Tá kómí n̄ivi ndi'i ñakuiká ñoyívi yó'ó, ta on vása táku ndino'o na noo Ndios, ta nda manj kúu ña. 37 Saá chi on kuchiño na cha'vi na x̄i'in ndi'i ñakuiká kómí na xa'a ña kutaku na x̄i'in Ndios. 38 Ku'a'a ní n̄ivi na táku vitin kúu na on vá'a, na on vása kándixa Ndios. Ta saá tá yóo n̄ivi na kúka'an noo xa'a ȳi'j x̄i'in xa'a to'on j noo inkā n̄ivi, ta saá ȳi'j, ta ta k̄ixi noo Ndios, kuka'an noo j xa'a nayó'o noo Ndios k̄ivj ña ndikó j ñoyívi yó'ó x̄i'in ndi'i ndee ña va'a ña yé'e ña kómí Yivá j Ndios, ta kixa naángel ȳij x̄i'in j —káchí taJesús x̄i'in na.

[†] 8:34 To'on kusokó na tón cruz m̄ji na kóni kachí ña: X̄in̄i ñó'ó koo ti'va n̄ivi ña xo'vj na ta ndakuiti k̄ivj na xa'a ña ndikon na taJesús.

9

1 Ta nika'an taJesus xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, sava ndó'ó na ndóo vitin, kutaku ka ndó ña kivi koni ndó ña xá'nda chiño Ndios xí'in ndee ká'no ra —káchí taJesus xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi nqataxa taJesus, xini unj taxíka xí'in ra

(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

2 Niya'a iño kivi ta taJesus nakaxin ra unj taxíka xí'in ra, taPedro, taJacobo xí'in taJuan, ta kua'an na xí'in ra ñii yuku síkón. Ta kán xini na nasama noo taJesus.

3 Ta naxata tikoto ra, ndyu yaa kachj ña, ta nda ñii nivi ñoyivi yó'o on kivi nakata na tikoto ña yaa ní ndatán yóo tikoto ra.

4 Ta saá nivi taMoisés xí'in taElías, ndato'on na xí'in taJesus.

5 Ta nika'an taPedro xí'in taJesus:

—Tata Maestro, va'a ní ndóo yó yó'o. Va'a ná kasa va'a ndj unj tia'va, ñii ña koo mji ún, ñii ña koo taMoisés, ta inka ña koo taElías —káchí taPedro xí'in ra.

6 Nika'an taPedro saá chi on vása kúndaá ini ra yukia ka'an ra, chi na yí'ví ní kúu unj na saá.

7 Ta noo ñii viko chée nda noo yíta nataa yó'o, ta nisa'vi na tixin viko, ta tixin viko yó'o kixi to'on ña nika'an Ndios, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya i, ta k'vi ní ini xini. Ta konj

so'o va'a ndó to'on ña ka'an ra —káchí Ndios.

8 Ta nakoto na, ta xandikon nda ñii nivi ni-xini ka na, nda ñii laá kuiti taJesus ñindichi noo na.

9 Ta vaxi noo na yuku yó'o, ta taJesus xa'nda chiño ra noo na ña on ndato'on na xí'in nda ñii nivi xa'a ña sakán xini na. Tá kixaa kivi kivi ra ta nataku ra, saá kivi ndato'on na xí'in nivi.

10 Ta chikaa va'a na ña xini na ini mji na, ta on vása ní-ndato'on na ñayó'o xí'in inka nivi. Ta nindaqa to'on xí'in tá'an na yukia káchí ña “nataku ra.”

11 Ta nindaqa to'on na taJesus:

—¿Ndachun ká'an na sáná'a ndayí Ndios ndí si'na xini ñó'ó kixi taElías, ta saá kixaa ta ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi ñoyivi yó'o? —káchí na.

12 Ta ndakuijn taJesus:

—Ndixa taElías si'na xini ñó'ó kixaa ra, ta ndasa va'a ra ndi'i ña'a. Ta, ¿ndachun káchí to'on Ndios ña nita na xina'á, ta ta kixi noo Ndios xini ñó'ó xo'vi ní ra ta nanivi kuchiton na ra?

13 Ta yí'j ká'an i xí'in ndó, xa kixi taElías, ta ke'é na xí'in ra ndi'i ña on vá'a káchí ini mji na, ndatán káchí to'on Ndios ña nita na xa'a ra kuyaa xina'á —káchí taJesus xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesus kivi sanda'a ra ñii tlo'o ta kómí níma ndiva'a

(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

14 Ta kixaā taJesús xí'in unj̄ taxíka xí'in ra noq̄ ndóo ink̄a naxíka xí'in ra, ta x̄ini ra nakutá'an kuá'a ní n̄ivi noq̄ na, ta na sáná'a ndayí Ndios náa na xí'in naxíka xí'in taJesús. 15 Ta n̄ivi x̄ini na taJesús, naka'nda ini na, ta x̄ino na n̄ixaā na noq̄ ra chindeé ña'á na. 16 Ta taJesús n̄indaq̄a to'on ra n̄ivi yó'o:

—¿Yukíā náa ndó x̄a'a xí'in na?

17 Ta ñii tatá'an nan̄ivi yó'o ndakuinj̄ ra:

—Tata maestro, kixaā j̄ xí'in talo'o sa'ya j̄ noq̄ ún, chí ním̄a ndiv̄a'a tíin ní ña ra ta on̄ k̄iví k̄a'an ra. 18 Tá tíin ña ra sákana ña ra noq̄ ño'o, kée chikiño yu'u ra, and̄a náxaxi no'o ra, ta nda'a ra xí'in x̄a'a ra ñii kútoon ña ta k̄isin ña. Xa n̄indukú j̄ noq̄ naxíka xí'in ún ña tava na ním̄a ndiv̄a'a yó'o, ta on̄ vása ní-kuchiño na —káchí ra.

19 Ta ndakuinj̄ taJesús, n̄ika'an ra xí'in na:

—j̄N̄ivi na on̄ xiin kandixa Ndios kúu ndó'ó! ¿Ndasaá k̄a k̄iví x̄ini ñó'ó kutaku j̄ xí'in ndó? ¿Nd̄a ama kundeé ini j̄ xí'in ndó? Ta vitin, va'a taxi ndó ná kixi talo'o yó'o noq̄ j̄ —káchí taJesús.

20 Ta kixaā talo'o noq̄ taJesús. Tá ním̄a ndiv̄a'a x̄ini ña taJesús, ta x̄and̄ik̄on̄ t̄iin ña talo'o, ta kini ní sakisin ña ra, ta nakava ra noq̄ ño'o ta kixá'á ra kée nda'a ra, kée x̄a'a ra. Ta kée chikiño yu'u ra. 21 Ta taJesús n̄indaq̄a to'on ra yivá talo'o:

—¿Ama kixá'á ra ndó'o ra kué'e yó'o?

Ta n̄ika'an yivá talo'o:

—Kixá'á ña xí'in ra nd̄a lo'o ra. 22 Kuá'a ní yich̄i sákana ña ra noq̄ x̄ixi ño'o, ta kuá'a ní yich̄i sákana ña ra ini takuií, chí kóni ña ka'ni ña ra. Tá kúchiño ún, ta chindeé ún nd̄i'j̄. Kundá'ví ini ún koni ún nd̄i'j̄, ta sanda'a ún ra —káchí yivá talo'o.

23 Ta n̄ika'an taJesús:

—¿Nd̄achun ká'an ún, án kúchiño j̄? Ta m̄ij̄ ún, ¿án kúchiño ún kandixa ún Ndios? Chí xí'in n̄ivi na kándixa, ta Ndios kúchiño ra kasa ndivi ra ndi'i saá noq̄ ñav̄a'a xí'in na.

24 Ta x̄and̄ik̄on̄ yivá talo'o n̄ika'an ra:

—Kándixa j̄ Ndios. Chin-deé ún ȳi'j̄ ná kandixa k̄a j̄.

25 Ta x̄ini taJesús kuá'a ní k̄a n̄ivi x̄ino na kixaā na noq̄ ra, ta n̄ika'an ra xí'in ním̄a ndiv̄a'a, káchí ra saá:

—Ním̄a só'ó, ním̄a ñí'í, ȳi'j̄ xá'nda chíno j̄ noq̄ ún, kee ún talo'o ta on̄ tiin k̄a ún ra —káchí ra.

26 Ta n̄inda'yi ním̄a ndiv̄a'a, ta tuku sakisin ña ra ta sakana ña talo'o noq̄ ño'o, ta saá kee ña ra. Nd̄atán k̄aa t̄a n̄ixi'j̄, saá k̄aa talo'o kándú'u ra, ta kuá'a ní n̄ivi n̄ika'an na:

—N̄ixi'j̄ ra —káchí na.

27 Ta taJesús t̄iin ra nda'a talo'o ta nd̄aní'í ña'á ra, ta nakundichi talo'o.

28 Tá n̄ik̄i'vi taJesús ve'e, ta naxíka xí'in ra n̄indaq̄a to'on se'é na ra:

—¿Ndachun on vása ní-kuchiño ndi tava ndi níma ndivá'a yó'o?

²⁹ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Saá chi ñaníma ndivá'a tá'an ña xikomí talo'o yó'o, xíni ñó'ó koo so'on ndó ta ka'an ní ndó xí'in Ndios, saá kuchiño tava ndó ña —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndátō'on tuku ra xa'a ña kivi ra

(Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

³⁰ Ta taJesús xí'in naxíka xí'in ra kee na ñoo yó'o ta nija'a na ñii xiiña estado Galilea. Ta taJesús ni-xiin ra ña kundaḡa ini nivi míchí kuḡan ra, ³¹ saá chi xíni ñó'ó saná'a ra naxíka xí'in ra, ta kixá'a ra ká'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ñii kivi ña vaxi ñii ta nataxi ra yi'i, ta kúu ta ta kixi noo Ndios, nda'a nivi. Ta nayó'o ka'ni na yi'i, ta tondaḡa kivi uní natakuḡi, ke'é Ndios —káchí taJesús xí'in na.

³² Ta naxíka xí'in ra on vása ní-kundaḡa ini na yukíḡa káchí to'on ña nika'an ra xí'in na, ta yí'ví na ndaka to'on na ra yukíḡa kóni kachí ña ká'an ra.

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu taká'no ka

noo xá'nda chiño Ndios

(Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

³³ Ta kixaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Capernaum. Ta yóo taJesús ve'e, ta nindaḡa to'on ra na:

—¿Yukíḡa náa ndó xa'a vaxi yó yichí?

³⁴ Ta nayó'o tásiin ndóo na, on vása ndakuijn na, chi yichí ninaḡa na xí'in tá'an na xa'a yu kúu ta ká'no ka noo ndi'i na. ³⁵ Ta xikoo taJesús noo táyi, ta kana ra uxu ovi naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Tá ñii ta kóni ra kuu ra taká'no, xíni ñó'ó nduu ra ta kisa ninḡo xí'in mii, ta kuu ra ta kisa chiño noo inka nivi.

³⁶ Ta kana ra ñii talo'o, ta nika'an ra xí'in ra nakundichi ra ma'ño noo naxíka xí'in ra. Ta ndani'i ra talo'o yó'o ta xinomi ndaa ña'a ra, ta nika'an ra xí'in na:

³⁷ —Ndi'i nivi xa'a ña kándixa na yi'i, ta náki'in va'a na naváli, kóni kachí ña saá: ndí yi'i náki'in va'a na. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a yi'i, kóni kachí ña saá: ndí náki'in va'a na Ndios, ta ti'ví yi'i kixaa i.

Ñayó'o ká'an, nivi na on vása sáḡ ini xíni taJesús, nayó'o kúu na yóo yu'ú xí'in ra

(Lc. 9:49-50; Mt. 10:42)

³⁸ Ta nika'an taJuan xí'in taJesús:

—Tata Maestro, xini ndi ñii ta táva ra níma ndivá'a. Xá'nda chiño ra noo níma ndivá'a xí'in ndayí ún, káchí ra. Ta nika'an ndi xí'in ra sandakoo ra ña ké'é ra saá, chi on sivi ta ndikon satḡa ún xí'in ndi kúu ra.

³⁹ Ta taJesús nika'an ra xí'in na:

—On kasi ndó noo ra, chi yóo yu'ú takán xí'in mii yó.

Nda ñii ñivi na ké'é milagro xí'in inká ñivi ta xá'nda chiño na xí'in ndayíj, on kivi kama ní ka'an na ña on vá'a xa'aj, ⁴⁰ chi ñivi na on vása sáa ini xini mji yó, nayó'o kúu na yóo yu'ú xí'in mji yó. ⁴¹ Ndixa ká'anj xí'in ndó, ndi'i ñivi na táxi lo'o takuii ko'o ñii ndó'ó, chi ndikõn ndó yí'j ta kúu Cristo, nayó'o naki'in na ñava'a nda'a Ndios kivi ña vaxi —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yiyo kivi ñivi kuachi

(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)

⁴² Ta tuku ñika'an taJesús saá xí'in na:

—Tá yóo nakuáli na ndikõn yí'j, ta ñivi na chinda'a nakuáli yó'o kivi na kuachi, ñdá'ví ní ñivi yó'o! Vá'a ka si'na inká ñivi ná katón na ñii yuu ká'no sikon nayó'o, ta sakana ña'a na ñoo kónó vá'a ini takuii, ña on chinda'a na nakuáli kivi na kuachi. ⁴³ Tá ñii nda'a ndó kúu ña chinda'a ndó'ó kuã kivi ndó kuachi, ta saá vá'a ka kandoso ndó ña. Chi vá'a ka kutaku ndó xí'in ñii laá nda'a ndó, ñoo ña ko'on ndó xí'in ovi nda'a ndó ndaya ñoo xixi ño'o ndi'i saá kivi, ⁴⁴ ñoo on vása xí'j titikusú, ta ni on vása ndá'va ño'o ña xixi. ⁴⁵ Tá ñii xa'aj ndó kúu ña chinda'a ndó'ó kuã kivi ndó kuachi, ta saá vá'a ka kandoso ndó ña. Chi vá'a ka kutaku ndó xí'in ñii laá xa'aj ndó, ñoo ña ko'on ndó xí'in ovi xa'aj ndó ndaya ñoo xixi ño'o ndi'i saá kivi, ⁴⁶ ñoo on vása

xí'j titikusú, ta ni on vása ndá'va ño'o ña xixi. ⁴⁷ Tá ñii nduchu ñoo ndó kúu ña chinda'a ndó'ó kuã kivi ndó kuachi, ta vá'a ka tava ndó ña. Chi vá'a ka kutaku ndó xí'in ñii laá nduchu ñoo ndó, ñoo ña ko'on ndó xí'in ovi nduchu ñoo ndó ndaya, ⁴⁸ ñoo on vása xí'j titikusú, ta ni on vása ndá'va ño'o ña xixi.

⁴⁹ 'Ta saá ndi'i na kóni ko'on yichí Ndios xini ñó'ó koo ti'va na ña xo'vi lo'o na vitin ña nduu na nandii ñoo Ndios. ⁵⁰ Ña vá'a kúu ñii yo'va. Tá yóo ñii ña on vása yo'va, ta on kúchiño ka nduva'a ña. Ndixa xini ñó'ó kuu ndó ñivi na vá'a ndatán yóo ñii yo'va, ta xini ñó'ó ke'é ndó ñava'a xí'in ñivi, ta vivii kutaku ndó xí'in ndi'i na —káchí taJesús xí'in na.

10

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi saná'a ra ña on vá'a sandakoo va'a ta ñás'í ra

(Mt. 19:1-12; Lc. 16:18)

¹ Ta taJesús kee ra ñoo Capernaum ta ku'an ra estado Judea ta ñixaã ra inká tá'ví yu'u yuta Jordán. Tuku ñakutá'an ku'a ní ñivi ñoo ra, ta ndatán yóo chiño ké'é ra ndi'i saá kivi, tuku saná'a ra ñivi. ² Ta sava nafariseo kixaã na ñoo ra ña koto ndoso ña'a na, ta ñika'an na xí'in ra:

—¿Án yóo yichí ñii ta sandakoo vá'a ra ñás'í ra?

³ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—¿Yukía ká'an ndayi Ndios ña nītaa taMoisés xīnā'á?

⁴ Ta nīka'an na:

—TaMoisés taxi ra ndayi nda'a taa ña kasa va'a ra tutu xa'a ña sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta ka'an ra xí'in ñá ndayi ra ñá ko'on ñá.

⁵ Ta ndakuin taJesús:

—TaMoisés nītaa ra ndayi yó'o chi ndó'ó najudío ni-xiin ndó chikaá ndó to'on Ndios ini ndó. ⁶ Ta xīnā'á kivi kixá'á kisa va'a Ndios ñoyivi yó'o, kisa va'a ra ñii taa xí'in ñii ña'a. ⁷ Xa'a ñayó'o ñii taa sandakoo ra yivá ra ta sandakoo ra sí'í ra ña tonda'a ra xí'in ñásí'í ra, ⁸ ta na ovi yó'o nduu na ñii nivi. Ta saá, on sivi ka ovi nivi kúu na, saá chi ñii nivi kúu na noo Ndios. ⁹ Ta nivi na sanakutá'an Ndios, nda ñii inká nivi on vá'a sata'ví tá'an na nayó'o —káchí taJesús xí'in na.

¹⁰ Ta nīkivi na ve'e, ta naxíka xí'in taJesús tuku nīndaka to'on ña'á na xa'a to'on yó'o. ¹¹ Ta ndakuin taJesús:

—Tá ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o kivi ra kuachi xí'in ñásí'í ra ñáovi. ¹² Tá ñii ña'a sandakoo va'a ñá yī ñá, ta tonda'a tuku ñá, ñáyó'o kivi ñá kuachi xí'in yī ñá toovi —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi chinóo ra nda'a ra sinī naválí

(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)

¹³ Ta kixaa nivi xí'in naválí noo yóo taJesús ña chinóo ra nda'a ra sinī na, ta ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a na, ta naxíka xí'in ra nīka'an na xí'in nivi yó'o:

—On kixi ndó xí'in naválí yó'o —káchí na.

¹⁴ Tá xīnī so'o taJesús ña nīka'an naxíka xí'in ra, ta nīsaá ra xa'a ñayó'o. Ta nīka'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Taxi ndó naválí ná kixi na noo, nda lo'o on kasi ndó na ña kixi na, chi nivi na ndíkōn yichī noo xá'nda chiño Ndios, ndatán yóo naválí yó'o, saá yóo na.

¹⁵ Ndixa ká'an xí'in ndó, tá on xīn ndó kasa nīno xí'in mji ndó noo Ndios, ndatán nīno yóo ini naválí yó'o, ta on kivi kivi ndó yichī noo xá'nda chiño Ndios.

¹⁶ Ta ndaní'i ra ta xīnōmi ndaa ra ñii ñii naválí yó'o, ta chinóo ra nda'a ra sinī na ta ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii taa takuiká ní

(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)

¹⁷ Tá naki'in taJesús kuá'an ra, ta ñii taa xīno ra kixaa ra noo taJesús, ta xīkuxítí ra noo ra, ta nīndaka to'on ña'á ra:

—Tata maestro, taa va'a ini kúu ún, ¿nda chiño va'a xīnī ñó'ó ke'é, ta taxi Ndios ña kutaku xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?

¹⁸ Ta ndakuin taJesús:

—¿Ndachun ká'an ún yī kúu taa ta va'a ini? Saá chi on koó nda ñii nivi va'a ini,

ñii laá Ndios kuiti kúu ta va'a ndino'o ini. ¹⁹ Xini ún ndayí ña xa'nda chiño Ndios kasa ndivi ñivi. Káchí Ndios xí'in ñivi saá: "On kivi ndó kuachi ñoyívi xí'in inka ña'a ñá on sivi kúu ñásí'í ndó, ta on kivi ndó kuachi ñoyívi xí'in ta ta on sivi kúu yí ndó, on ka'ni ndó ñivi, on kasa kuí'na ndó ña kómí ñivi, on ka'an ndó ñavata xa'a inka ñivi, on sandá'ví ndó ñivi ña kindaa ndó ña kómí na, ta kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó si'í ndó", saá káchí ndayí Ndios —káchí taJesús xí'in ra.

²⁰ Ta ñika'an tayó'o:

—Yi'i nda lo'o i kisa ndivi i ndi'i saá ndayí yó'o —káchí ra.

²¹ Ndi'i xini so'o taJesús ta xito kaxín ra noo tayó'o xa'a ña ndato'on ra, ta ñiki'vi ini taJesús xini ña'a ra.

—Kúmanj inka chiño kasa ndivi ún. Ku'a'an ún siko ún ndi'i ñakuiká kómí ún, ta saní'í ún s'i'ún nda'a nandá'ví. Ta saá kukomí ún ñakuiká ndino'o xí'in Ndios ñoyívi ñino. Tá ndi'i ke'é ún ñava'a yó'o, ta kixi ún kundikon ún yi'i, ta koo ti'va ún xo'vi ún xa'a i —káchí taJesús xí'in ra.

²² Ta xini so'o tayó'o ña ñika'an taJesús, ta kúchuchú ní ini ra. Ta kee ra ku'a'an ra, saá chi ku'a'a ní ñakuiká kómí ra.

²³ Ta taJesús xito ra noo ndi'i naxíka xí'in ra, ta ñika'an ra xí'in na:

—iNdachun yo'vi ní kivi nakuiká yichi noo xa'nda chiño Ndios!

²⁴ Naxíka xí'in ra ñaka'nda ini na xini so'o na to'on yó'o. Ta tuku ñika'an taJesús:

—iNdachun yo'vi ní kivi ñivi yichi noo xa'nda chiño Ndios xa'a ña ndaa ní ini na ñakuiká na! ²⁵ Vará yo'vi ní tá kuchiño ñii tícanello ya'a rí yavi xa'a tókú, ta yo'vi ní ka kuchiño ya'a ñii takuiká yé'é ña kivi ra yichi noo xa'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in na.

²⁶ Ta naxíka xí'in ra ñaka'nda ní ka ini na, ta ñika'an xí'in tá'an na:

—Tá yo'vi ní kivi nakuiká yichi Ndios, ta, ¿yu kúu ñivi kuchiño kivi na yichi Ndios ta kundoo na xí'in ra?

²⁷ Ta taJesús xito ra noo na, ta ñika'an ra xí'in na:

—Ñivi on kuchiño na sakaku xí'in mji na, ñii laá Ndios kúu ta kuchiño sakaku ña'a. Ndios kuchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. On koo ña yo'vi noo Ndios.

²⁸ Ta kixá'a taPedro ñika'an ra xí'in taJesús:

—Ta mji ndi, xa sandakoo ndi ndi'i ñava'a ña xikomí ndi, xa'a ña ndikon ndi sata ún.

²⁹ Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra:

—Ndixa ká'an j xí'in ndó, ndi'i ñivi na sandakoo ve'e na, án ñani na, án kivi'va na, án yivá na, án si'í na, án ñásí'í na, án sa'ya na, án ño'o na, xa'a ña kundikon na yi'i ta ndato'on na to'on j xí'in ñivi, ³⁰ ta nayó'o naki'in na ñava'a noo Ndios. Ñoyívi yó'o Ndios taxi ra nda'a na

kuḗ'a ní kḗ ñavḗ'a, ḗnda ñii ciento ñavḗ'a xḗ'a ñii ñii ñavḗ'a ña sandakoo na, ña kúu ve'e na, xí'in ñani na, xí'in kḗ'va na, xí'in si'í na, xí'in sa'ya na, xí'in ño'o na, ta taxi ra ña xo'vi na xḗ'a ña kundikōn na yi'i. Ta ñoyívi ñino Ndios taxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'í saá kivi ña vaxi. ³¹ Ta saá kuḗ'a ní ñivi nanōo nduu na ñivi nasondí'í, ta ñivi nasondí'í vitin nduu na ñivi nanōo —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xḗ'a taJesús tuku ñikḗ'an ra ndí xini ñó'o kivi ra

(Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

³² Ta kuḗ'an na yichi kuḗ'nda ñoo Jerusalén, ta taJesús kuḗ'an si'na ra ñoo nanivi, ta nayó'o ñaka'nda ní ini na, ta yí'ví na ndikōn na kuḗ'an na satḗ ra. Ta ṭava síin taJesús na uxu ovi xika xí'in ra, ta ndatō'on ra xí'in na yukia kundo'o ra.

³³ —Ta vitin kuḗ'an yó ñoo Jerusalén, ta ñii ṭa nataxi ra yi'i, ṭa kúu ṭa ṭa kixi ñoo Ndios, nda'a naná'no ñoo nasutu, xí'in nda'a na sáná'a ndayí Ndios. Ta nayó'o káchí na yi'i xini ñó'o kivi'i, ta nataxi na yi'i nda'a na on vása kúu najudío ka'ni na yi'i. ³⁴ Ta kusiki na yi'i, kuaku ndaa na yi'i, kundaa na tásii yu'u na ñoo'i, kani ní na yi'i xí'in kuártá, ta sondi'i ka'ni na yi'i. Ta kivi uní natakui —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xḗ'a taJacobó xí'in taJuan kivi ndukú na ñii ñavḗ'a ñoo taJesús

(Mt. 20:20-28)

³⁵ Ta taJacobó* xí'in taJuan, sa'ya taZebedeo, ñitōndaḗ yatin na ñoo taJesús, ta ñikḗ'an na xí'in ra:

—Tata Maestro, kóni ndi ke'é ún ñii ñavḗ'a xí'in ndi.

³⁶ Ta ndakuiin taJesús:

—¿Ndá ñavḗ'a kóni ndó ke'é i xí'in ndó?

³⁷ Ta ndakuiin na:

—Tata, tá kixaa kivi ka'nda chiño ún ñoyívi, taxi ún ná koo ndi táyi tón kundichi siin kua'á ún xí'in táyi tón kundichi siin yitin ún.

³⁸ Ta ñikḗ'an taJesús xí'in na:

—On vása kúndaḗ ini ndó yukia ndukú ndó ñoo'i xḗ'a mji ndó. ¿Án ndixa kúndeé ndó xo'vi ní ndó ndatán xo'vi yi'i?

³⁹ Ta ndakuiin na ovi yó'o:

—Kúchiño va ndi —káchí na xí'in taJesús.

Ta ñikḗ'an taJesús xí'in na:

—Ndixa xo'vi ní ndó ñii kḗ'va ndatán xo'vi yi'i, ⁴⁰ ta on kúchiño taxi'i ndayí kundoo ndó táyi tón kuita siin kua'á i xí'in siin yitin. Saá chi Yivá i Ndios kúu ṭa ṭa chitóni yu kúu ñivi kundoo táyi yó'o —káchí taJesús xí'in ovi tayó'o.

⁴¹ Ta xini so'o inkḗ uxu naxika xí'in taJesús yukia ndukú ovi ṭa yó'o ñoo ra, ta kixá'á na ñisaa ní na xini na

* 10:35 TaJacobó, inkḗ kivi ra kúu Santiago.

tajacobo xí'in tajuan. ⁴² Ta tajesus kana ra vaxi ndi'i na noo ra, ta njika'an ra xí'in na:

—Xini ndó na ndiso chiño noo na ñoo inka xiiña, nayó'o kisa ká'no xí'in mji na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na noo nivi. ⁴³ Ta mji ndó, on vá'a kutaku ndó saá. Tá ñii taa kóni ra kuu ra taká'no noo ndó'ó, xini ñó'ó nduu ra ta kasa chiño noo ndó. ⁴⁴ Tá ñii taa kóni ra kuu ra tanóo noo ndó'ó, xini ñó'ó nduu ra tamozo noo ndi'i ndó. ⁴⁵ Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kixi i xa'a ña chindeé i nivi, ta on sivi xa'a ña chindeé nivi yi'i kuu ña kixi i. Ta taxi xí'in mji i ña kivi i, ta xí'in ñayó'o cha'vi i ña va'a saña ku'a ní nivi noo ndi'i ña on vá'a ndiso na —káchí tajesus.

*Ñayó'o ká'an xa'a tajesus
kivi sanda'a ra
takuáa t Bartimeo
(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)*

⁴⁶ Ta kixaa na ñoo Jericó. Tá kee tajesus ku'a'an ra xí'in naxika xí'in ra xí'in ku'a ní nivi ñoo yó'o, ta yoo ñii takuáa naní ra Bartimeo, sa'ya t Timeo, yoo ra yu'u yichi. Ta ndaka chi'ña si'un kuu ra noo na yá'a yichi yó'o. ⁴⁷ Tá xini so'o ra yá'a tajesus, taño Nazaret, ta kixá'á ra xí'in ndi'i nde'e ra njika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Jesús, sa'ya taj David,† jná kundá'ví ini ún koni ún yi'i! —káchí ra.

⁴⁸ Ta nivi na ku'a'an yichi njika'an na xí'in ra:

—¡Kasi ún yu'u ún!
—káchí na.

Ta ni-chikaa so'o takuáa ña njika'an na xí'in ra, ta kixá'á ra ndeé va'a ka ká'an ra:

—Tata, sa'ya taj David, jná kundá'ví ini ún koni ún yi'i!
—káchí ra.

⁴⁹ Ta xikundichi tajesus yichi yó'o, ta njika'an ra xí'in nivi yó'o:

—Kana ndó ra ná kixi ra noo i.

Ta saá kana na takuáa, káchí na xí'in ra:

—Chikaa ún nde'e ini ún. Nakundichi ún, chi kána ra yó'o kixi ún noo ra —káchí na xí'in ra.

⁵⁰ Ta saña ra tikachí ra, ta ñii kandeta ra nakundichi ra, ta kixaa ra noo tajesus.

⁵¹ Ta njika'an tajesus xí'in ra:

—¿Yukia kóni ún ke'é i xí'in ún?

Ta ndakuijn takuáa:

—Tata Maestro, kóni j sanda'a ún nduchú noo j ta va'a koto j —káchí ra.

⁵² Ta njika'an tajesus xí'in ra:

—Va'a kuano'o ún. Xa nduva'a nduchú noo ún, saá chi kándixa ún yi'i.

Ta xandikon nda'a nduchú noo ra, ta xa va'a xito ra, ta saá nakundikon ra sata tajesus.

† 10:47 “Sa'ya taj David” kóni káchí ña: Taa ta ti'vi Ndios ña saka ku ra nivi. On vása kóni káchí ña sa'ya mji tarey David, ta kuiti kóni káchí ña sa'ya ñani síkuá ra.

11

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi ñikí'vi ra ñoo Jerusalén
(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-
40; Jn. 12:12-19)*

¹ Kivi kuá'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra yichí ña kuá'an ñoo Jerusalén, ta ñixaa na ñoo Betfagé yatin ñoo Betania. Ñoo yó'o ñó'o ña ñoo xíto ndaa xiki tón Olivo. Ta taJesús ñika'an ra xí'in ovi naxíka xí'in ra, ² káchí ra saá:

—Kuá'an ndó ñoo ña xíto ndaa ndó kaa. Tá ñixaa ndó ñoo kaa, ta naní'i ndó ñii burro lo'o nó'ni rí, tí ta'an koso na kúu rí. Ta ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o. ³ Tá yoo ñivi na ndaka to'on ndó'ó: “¿Ndachun ndáxin ndó burro yó'o?”, káchí na xí'in ndó, ta ndakuijn ndó, káchí ndó saá xí'in na: “TaKá'no ñoo yó xini ñó'ó rí, tá ndí'i xini ñó'ó ra rí, ta kama ní nataxi ra rí nda'a ndó”, káchí ndó xí'in na —káchí taJesús xí'in ovi naxíka xí'in ra.

⁴ Ta saá kuá'an na, ta ñixaa na ñoo, ta naní'i na ñii burro lo'o nó'ni ndaa rí ñoo ke'e yatin yé'é ñii ve'e, ta ndaxin na rí.

⁵ Ta sava na ndóo ñindaqa to'on ña'a na:

—¿Ndachun ndáxin ndó rí? —káchí na.

⁶ Ta saá ndakuijn ovi tayó'o ñii kiva ndatán ñika'an taJesús xí'in na, ta na ndóo yó'o taxi na ndayí kuá'an burro xí'in na. ⁷ Ta saá ndikó na kixaa na ñoo taJesús xí'in burro lo'o, ta

chínóo na tikoto na sata rí, ta saá ñakoso taJesús ta kuá'an ra yichí. ⁸ Ta kuá'a ní ñivi chindoo na tikoto na yichí ñoo yá'a ra kuá'an ra, ta sava ñivi xa'nda na ñoo nda'a tón yiton, ta chindoo na nó yichí ñoo yá'a ra kuá'an ra, saá kisa to'ó na ra.

⁹ Ta ñivi na kuá'an si'na ñoo ra xí'in na ndikón kuá'an sata ra, ndeé ní kúsi ini na, ta ká'an na, káchí na saá:

—¡Kasa ká'no yó Ndios! ¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, ta ta kixaa xí'in ndayí Ndios! ¹⁰ ¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in yó kivi ña kixá'a ka'nda chiño ra ñoo yó, ndatán ñika'an Ndios xí'in xii síkuá yó tarey David! ¡Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios! —káchí ñivi na kuá'an xí'in taJesús.

¹¹ Ta taJesús ñikí'vi ra ñoo Jerusalén ta ñikí'vi ra yé'é ve'e ñoo ká'no. Ta xito káxin ra ñoo ndí'i ña'a ña yoo ini ve'e ñoo. Ta saá ndikó ra ñoo Betania xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra, chi xa ñikuaa ní kúu ña.

*Ñayó'o ká'an xa'a ña
satavi chi'ña taJesús tón higo
(Mt. 21:18-19)*

¹² Ta inka kivi ta kee na ñoo Betania ta kuá'an na ñoo Jerusalén, ta taJesús xí'i ní ra soko. ¹³ Ta xini ra nda xíka ní ñii tón higo ta yoo yukú kuíi nda'a nó, ta saá kuá'an ra koto ra án on koó kuí'i nda'a nó. Tá ñitondaa yatin ra ñoo yoo yiton yó'o, ta nda ñii kuí'i on koó, nina yukú kuiti yoo

chi ta'án kixaa kivi ña koon higo. ¹⁴ Ta saá nika'an taJesus xí'in yiton tón higo, káchí ra saá:

—Nda ñii ka kivi ña vaxi, nda ñii nivi on kaxi na nda ñii kuj'i nda'a ún —káchí ra.

Ta naxíka xí'in ra xini so'o na ña nika'an ra xí'in yiton yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesus kivi tava ra ndi'i na síkó ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no

(Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹⁵ Ta nixaa na ñoo Jerusalén, ta taJesus niki'vi ra ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ra táva ra ndi'i na síkó xí'in na sáta ña kee na ko'on na. Ta sandiva ra mesa nivi na sama si'un, ta xata ra táyi na síkó tísata, ¹⁶ ta on vása ní-taxi ra ya'a nda ñii nivi na ndiso ñakía'vi yé'é ve'e ño'o. ¹⁷ Ta kixá'á ra saná'a ra nivi, káchí ra saá:

—Saá káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'a: “Ve'e i kunaní ña ve'e noo ko'on ndi'i nivi ña ka'an na xí'in i”, káchí to'on Ndios. Ta ndó'ó, on vása va'a ké'é ndó, chi sanduu ndó ve'e yó'o ñii kavua naku'ná —káchí taJesus xí'in na.

¹⁸ Ta na saná'a ndayi Ndios xí'in naná'no noo nasutu xini so'o na ña nika'an ra, ta kixá'á na ndúkú na ndasaá koo ka'ni na taJesus, chi yí'ví ní na noo ra, xa'a ña ndi'i nivi náka'nda ini na xini so'o na ña saná'a ra. ¹⁹ Ta xa kóni kuñoó kúu ña, ta taJesus kee

ra ñoo Jerusalén ta ndikó ra ñoo Betania.

Ñayó'o ká'an xa'a ña niyichi tón higo

(Mt. 21:20-22)

²⁰ Ta inka kivi xitaan ní, ndakoo na ta ku'a'an tuku na yichi ñoo Jerusalén, ta xini na xa niyichi tón higo, nda tio'o xa'a nó niyichi.

²¹ Ta naká'an taPedro to'on ña nika'an taJesus xí'in tón higo, ta nika'an ra xí'in taJesus:

—Tata Maestro, koto ún, niyichi tón higo tón satavi chi'ña ún kivi koni.

²² Ta ndakuiin taJesus, káchí ra saá xí'in naxíka xí'in ra:

—Kandixa ndino'o ini ndó Ndios. ²³ Ndixa ká'an i xí'in ndó, nda yukú ndó'ó ka'an ndó xí'in ñii xiki ká'no, káchí ndó si'a: “Kuta'a ún ta ko'on ún sakana xí'in mji ún noo mjni”, tá on vása xíka ovi ini ndó, ta ndixa kandixa ndó kasa ndivi ña ña nika'an ndó xí'in ña, ta saá kundivi ña. ²⁴ Ta ká'an i xí'in ndó, tá kandixa ndino'o ini ndó Ndios, ta naki'in ndó ndi'i ña ndukú ndó noo ra. ²⁵ Tá ká'an ndó xí'in Ndios, tá on vá'a kóni ini ndó xini ndó inka nivi, ta va'a ka kasa ká'no ini ndó xa'a na, ta saá Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyivi ñino, kivi kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó. ²⁶ Tá on xini ndó kasa ká'no ini ndó xa'a inka nivi, ta saá Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyivi ñino, on kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó —káchí taJesus xí'in na.

Ñayó'o ká'an xq'a ñandayí ña kómí tajesús ke'é ra chiño

(Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8)

²⁷ Ta kixaa tuku na ñoo Jerusalén. Ta xika tajesús ñoo ke'e ye'é ve'e ño'o ká'no, ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxiku'a'a ñoo najudío xí'in naná'no ñoo nasutu kixaa na ñoo ra, ²⁸ ta ñindaqa to'on na tajesús:

—¿Mikía kixi ndayí ké'é ún ñayó'o? ¿Yu kúu na taxi ndayí nda'a ún ke'é ún chiño yó'o saá? —káchí na xí'in ra.

²⁹⁻³⁰ Ta ndakuijn tajesús:

—Ta yi'i kóni ndaka to'on i ndó'ó ñii laá to'on. ¿Mikía kixi ndayí tajuan sakuchu ra ñivi? ¿Án taxi Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án ñivi kúu na taxi ndayí nda'a ra ña sakuchu ra ñivi? Tá ndakuijn ndó ña ndaka to'on i ndó'ó, ta saá ka'an i xí'in ndó mikía kixi ndayí ké'é i chiño yó'o —káchí tajesús xí'in na.

³¹ Ta saá kixá'a na ká'an tá'an xí'in mji na:

—¿Ndasaá koo ndakuijn yó vitin? Chi táná ka'an yó Ndios taxi ndayí nda'a tajuan, ta saá ndaka to'on tajesús mji yó: “¿Ndachun on vása ní-kandixa ndó ña ñika'an ra?” ³² ¿Án kivi ka'an yó ñivi kuiti kúu na taxi ndayí nda'a tajuan? —káchí na, ká'an tá'an na.

Ká'an tá'an na saá chi yí'ví na kotq saq naño, chi ndi'i naño kándixa na ndí tajuan xikuu ra ñii taprofeta.

³³ Ta saá ndakuijn na, káchí na si'a xí'in tajesús:

—On xini ndi yu kúu na taxi ndayí nda'a tajuan —káchí na.

Ta saá tajesús ñika'an ra xí'in na:

—Ta ni yi'i, on ka'an i xí'in ndó mikía kixi ndayí kómí i ña ké'é i chiño yó'o —káchí ra.

12

Cuento yó'o ndato'on xq'a ñivi na on vá'a na táti ño'o ñoo yóo tón uva

(Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19)

¹ Ta kixá'a tajesús ká'an ra xí'in na, ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taa, ñataan ra tón uva. Ta kisa va'a ra ñii ñamə xino nduu ña ndi'i ñoo ño'o ñoo ñataan ra tón uva. Ta xata ra ñoo ño'o ta kisa va'a ra ñii ñoo ko'on nduta tíuva, ta kisa va'a ra ñii torre ñoo kundoo ñivi kundaa na tón uva yó'o. Ta saá satati ra ño'o ra xí'in tón uva inka ñivi, ta kee ra ku'a'an ra inka ñoo xíká ní. ² Ta kixaa yatin kivi ña ka'nda na tíuva yó'o, ta ta xí'in yiton tón uva ti'ví ra ñii tamozo ra ku'a'an ra naki'in ra sava tíuva ña kuu ya'vi ra. ³ Ta ñivi na táti ño'o ñoo yóo tón uva tjin na tamozo yó'o, ta kani ní na ra, ni-xiin na taxi na rí nda'a ra, ta saá ndikó vichí ra kuano'o ra. ⁴ Ta taa ta xí'in yiton tón uva tuku ti'ví ra inka taa ku'a'an ra naki'in ra tíuva. Ta koon na yuu ra, ta'ví na sini ra, ta sakuka'an na

noq ra, ta taxin na ra ndikó ra kuano'q ra ve'e tapatrón.
 5 Ta taa ta xí'in yiton tón uva tuku tì'ví ra inká tamozo kuá'an ra, ta xa'ni na tayó'o. Ta saá tì'ví tuku ra kuá'a ní namozo kuá'an na, ta kani ní na sava nayó'o, ta xa'ni na sava nayó'o.

6 'Ta saá on koó ka inká na kúchiño tì'ví ra ko'on, ta nindoo ñii taa ta kúu sa'ya mji ra, ta kí'vi ní ini ra xini ra sa'ya ra yó'o. Ta saá tì'ví ra sa'ya ra kuá'an ra noq nivi na táti ño'o, chi xani ini ra: "Ndixa kasa to'ó na sa'ya mji yó'", ká'an ra. 7 Ta na táti ño'o xini na kixaa talo'o sa'ya ra, ta nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá: "Takaá kúu sa'ya ta nataan tón uva, ta sa'ya ra yó'o kúu ta naki'in ñakuiká xí'in ño'o yó'o táná kivi yivá ra. Na'a ndó ná ko'yo ka'ni yó ra, ta kindoo yó xí'in ndi'i ñakuiká ra", káchí na. 8 Ta saá tjin na ra, ta xa'ni na ra, ta sakana na yiki koñu ra nda sata namá ña xino nduu noq yoo tón uva. Saá ndi'i cuento yó'o —káchí tajesús.

9 Ta tajesús nika'an ra xí'in nivi na xini so'o cuento yó'o:

—¿Vitin yukia ke'é taa ta xí'in yiton tón uva? Ká'an i xí'in ndó, ndikó ra naxaa ra, ta sandi'i ra xa'a nivi na táti ño'o ra. Ta tuku satati ra ño'o ra inká nivi.

10 '¿An on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios, ña káchí saá?:

Yoo yuu ña ni-xiin nivi na kisa va'a ve'e koni ñó'o na,

ta mji yuu yó'o nduu ña yuu ñanoo nákaa xa'a ve'e.

11 Ndios kúu ta kisa ndivi saá, ña'a livi ní kúu ña ke'é Ndios,

ta mji yó náka'nda ini yó xini yó ñayó'o, káchí nivi,

káchí to'on Ndios —káchí tajesús xí'in na.

12 Ta saá xani sini na ndúkú na ndasaá koo tiin ña'a na, chi kundaq ini na cuento ña nika'an tajesús ndi ká'an ña xa'a na. Ta ni-kuchiño tiin na ra, chi yí'vi na koto saq nivi na ndoo yó'o. Ta saá kee na kuá'an na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi nivi kota nda'a nagob-ierno

(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

13 Ta tì'ví na sava na-fariseo xí'in na ndikon partido tajesús kuá'an na noq tajesús ña sativi na ñii to'on ka'an tajesús. 14 Ta kixaa na noq tajesús, ta nika'an na si'a xí'in ra:

—Tata maestro, xini ndi yó'o kúu ún taa ta ká'an ñandaq, ta on vása ndi'i ini ún ña ká'an nivi xa'a ña sáná'a ún, ta on vása náxaxin ún nivi, ta ñii ki'va ká'an ún xí'in ndi'i na. Sáná'a ún ñandaq xa'a yichi Ndios. Ta vitin kóni ndi ndaká to'on ndi yó'o, ¿án va'a cha'vi yó kota noq tarey César ñoo Roma? ¿An on

vá'a cha'vi yó ña? —káchí ra xí'in ra.

¹⁵ Ta tãJesús kúndaꝓ ini ra ndí na ɔvi yu'u kúu na, kóni na koto ndoso na ra, ta nĩka'ãn ra xí'in na:

—¿Ndãchun kóni ndó koto ndoso ndó yĩ'i? Taxi ndó ñii sɿ'ún ná koto i nɔɔ ña.

¹⁶ Ta taxi na ñii sɿ'ún nda'a ra, ta xito ra ña, ta nĩndaꝓa to'on ra na:

—¿Yo nã'ná, ta yo kivi kúu ña yóo nɔɔ sɿ'ún yó'o?

Ta ndãkuijn na:

—Sɿ'ún yó'o kómí ña nã'ná xí'in kivi tãrey César —káchí na.

¹⁷ Ta nĩka'ãn tãJesús xí'in na:

—Taxi ndó nda'a tãrey César ña kúu kuenda ra, ta taxi ndó nda'a Ndios ña kúu kuenda Ndios —káchí tãJesús xí'in na.

Ta nãka'nda ní ini na chi va'a ní nĩka'ãn ra.

Ñayó'o ká'ãn xã'a nivi nixi'i ta natakũ na
(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

¹⁸ Nasaduceo kixãã na nɔɔ tãJesús. Nasaduceo yó'o kúu na naná'no na sáná'a ta ká'ãn na ndí na nixi'i ɔn vása natakũ ka na. Ta nĩndaꝓa to'on na tãJesús:

¹⁹ —Tata maestro, ndayí Ndios ña nĩtaa tãMoisés, káchí ña saá: “Tá ñii tã nixi'i ra, ta ɔn koó sa'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta ñani ra xini ñó'ó tonda'a ra xí'in ña nĩndɔo yó'o, ña kivi koo sa'ya na. Ndatán koo sa'ya tã nixi'i, saá koo sa'ya nayó'o”, káchí ndayí ña nĩtaa tãMoisés. ²⁰ Ta, ¿yukía

káchí yó'ó xã'a ñayó'o? Chi saá ndɔ'o tãa, uxã ñani kúu ra. Tãnoó tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta nixi'i ra, ta ɔn koó sa'ya na ní-xiyo. ²¹ Ta ñani ra tãovi tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta ɔn koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra tãuni tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o. Ñii kiva ndɔ'o tãnoó xí'in tãovi, saá ndɔ'o tãuni yó'o, nixi'i ra, ta ɔn koó sa'ya na ní-xiyo. ²² Ta ñani ra tãkomĩ tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta ɔn koó sa'ya na. Ta ñani ra tão'on tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta ɔn koó sa'ya na. Ta ñani ra tãiño tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta ɔn koó sa'ya na. Ta ñani ra tãuxã tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta ɔn koó sa'ya na. Ta saá nixi'i mji ñáña'a yó'o. ²³ Ta kivi natakũ ndi'i na nixi'i, ¿yukú tãa kuu yij ñáña'a yó'o?, chi ndi'i tãa uxã ñani nixiyo ra xí'in ña —káchí na xí'in tãJesús.

²⁴ Ta ndãkuijn tãJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Sándá'ví xí'in mji ndó, chi naa ní ini ndó, ɔn vása kúndaꝓ ini ndó ña ká'ãn to'on Ndios, ni ɔn vása kúndaꝓ ini ndó ña kúu ndee Ndios. ²⁵ Saá chi kivi natakũ na nixi'i, ɔn vása tonda'a ka na ñoyivi ñino, ni ɔn vása taxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inkã nivi. Ndatán yóo naáγγελ ñoyivi ñino, saá koo nivi na kundɔo xí'in Ndios. ²⁶ Xã'a ña natakũ na nixi'i, ¿án ɔn vása ní-ka'vi ndó yukía nĩka'ãn Ndios xí'in

ta Moisés xina'á, kivi xini ra yiton ñiño xixi nó? Káchí ra saá: "Yi'i kúu Ndios, ta ta Abraham, ta Isaac, xí'in ta Jacob kisa to'ó ra yi'i vitin", káchí Ndios. ²⁷ Ta xí'in to'on yó'o kundaá ini yó ndí táku ka xii síkuá yó yó'o, chi na ndixa nixi'i on kuchiño na kasa to'ó na Ndios. Sána ini ndó chi on vása kundaá ini ndó ndi nivi na nixi'i tuku natakú na —káchí ta Jesús xí'in nasa-duceo.

Ñayó'o ká'an xá'a ndayí ña xini ñó'ó ní ka noo inká ndayí

(Mt. 22:34-40)

²⁸ Ñii ta ta sáná'a ndayí Ndios kixaa ra xini so'o ra ña nika'an tá'an na. Ta kundaá ini ra va'a ní ndakuin ta Jesús yu'u na, ta saá nindaká to'on ra ta Jesús:

—Tata, ¿ndá ndayí Ndios kúu ña xini ñó'ó ní ka noo ndi'i inká ndayí?

²⁹ Ta ndakuin ta Jesús:

—Ndayí ña xini ñó'ó ní ka kúu ñayó'o: "Koni so'o ndó, na Israel, Ndios Yivá yó kúu ñii laá Ndios. ³⁰ Kuki'vi ini ndó koni ndó Ndios xí'in ndi'i níma ndó, xí'in ndi'i ini ndó, xí'in ndi'i sijní ndó, xí'in ndi'i ndee ndó." Ñayó'o kúu ndayí ñanoó, ña xini ñó'ó ní ka. ³¹ Ndatán sáná'a ndayí ñanoó, saá sáná'a ndayí ñaovi, káchí ña saá: "Ñii kiva ndatán kí'vi ini ndó xini ndó xí'in mji ndó, saá kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó." On koó ka inká ndayí ña ndaya'ví ní ka

noo ovi ndayí yó'o —káchí ta Jesús.

³² Ta ta sáná'a ndayí Ndios nika'an ra:

—Va'a ní ká'an ún, Tata Maestro. Ñandaá ká'an ún yóo ñii laá Ndios, ta on koó ka inká Ndios. ³³ Ña kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i níma yó, xí'in ndi'i sijní yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i ndee yó, ta ña kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó ndatán kí'vi ini yó xini yó xí'in mji yó kúu ña ndaya'ví ní ka noo ndi'i ña soko yó xí'in ña ka'mi yó noo ñama yji ve'e Ndios —káchí ta sáná'a ndayí.

³⁴ Tá ta Jesús xini so'o ra va'a ní ndichí nika'an ta sáná'a ndayí, ta káchí ra saá xí'in ra:

—Yatin ní yóo ún ña kivi ún yichi noo xá'nda chiño Ndios.

Ta saá nda ñii nivi ni-xiin ka na ndaká to'on na ra ña koto ndoso ña'á na.

Ñayó'o ká'an xá'a yu kúu nave'e Cristo

(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

³⁵ Ta ta Jesús sáná'a ra nivi yé'é ve'e ño'ó ká'no, ta káchí ra saá xí'in na:

—¿Ndachun na sáná'a ndayí Ndios ña nita ta Moisés xina'á káchí na ndí Cristo, ta ti'vi Ndios sakaku ra nivi, kuu ñii sa'ya ñani síkuá tarey David?

³⁶ Chi Níma Ndios nika'an ini ta David, ta nita ra to'on yó'o, ña káchí saá:

Ndios nika'an ra xí'in ta Ká'no noo i:

“Koo ún xí'inj sijn kua'á j
 noo táy j tón to'ó yó'o,
 tãnda kiv j taxi j koyo ndi'i
 na káni tá'an xí'in ún
 tixin xa'a ún”, kachi
 Ndios,

njtaa taDavid xina'á. ³⁷ Xí'in
 to'on yó'o taDavid kachi ra
 Cristo kúu taKá'no noo ra.
 Ta, ¿mí kúchiño kúu Cristo
 sa'ya ñani síkuá taDavid?
 —kachi taJesús xí'in na.

Ta ku'a ní nivi ndoo yó'o,
 ta kúsi j ní ini na xín j so'o na
 ña njka'an ra.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
 kiv j chikaq ra kuqchi
 satq na sán'a ndayí Ndios
 (Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-
 54; 20:45-47)*

³⁸ Ta taJesús saná'a ka ra
 na, kachi ra saá:

—Koto va'a ndó on
 kundikon ndó yich j nivi na
 sán'a ndayí Ndios, chi kuiti
 ká'vi na ndayí ta on vása
 kasa ndivi na ña. Kísa ká'no
 xí'in mji na, kúsi j ní ini na
 kundixin na tikoto va'a, ta
 ku'a'an vaxi na noo nivi ña
 koto ña'á na. Ta xika na
 noyá'vi, ta kóni na ña kasa
 to'ó ní nivi na, ³⁹ ta kútoo
 ní na kundoo na táy j tón
 ná'no tón to'ó tón yoo ve'e
 ño'o sinagoga. Ta noo yoo
 viko xixi, ndúkú na kundoo
 na noo táy j ná'no tón to'ó.

⁴⁰ Ta ké'é na ña on vá'a, chi
 kíndaa na ve'e náña'a ná
 njxi' j yij. Ta ndi'i ke'é na saá
 ta xí'in ñavatá ini na, xa'an
 na ve'e ño'o sinagoga, ta
 na'á ní ká'an na xí'in Ndios.
 Ké'é na saá xa'a ña kóni na
 kani sijn j nivi ndí nayó'o kúu
 navá'a ní noo Ndios. Ta xa'a

ña on vá'a ké'é na, Ndios
 saxo'vj ka ra nayó'o noo inka
 nivi —kachi taJesús xí'in na.

*Ñayó'o ká'an xa'a sijn
 ña njoko ñii ña'a ñá njxi' j yij
 (Lc. 21:1-4)*

⁴¹ Ta saá xikoo taJesús
 yé'é ve'e ño'o ká'no, yatin
 noo ñíndichi caja ña ñó'o
 sijn xa'a Ndios. Ta xito
 ra nivi táan na sijn ini
 caja. Ta nakuíká táan na
 ku'a ní sijn ini caja yó'o.
⁴² Ta kixaa ñii ña'a ndá'vi
 ñá njxi' j yij, táan ñá ovi
 sijn kuáli ini caja, ta lo'o
 ní ndáka sijn yó'o. ⁴³ Ta
 taJesús kana ra uxu ovi
 naxika xí'in ra vaxi na noo
 ra, ta njka'an ra xí'in na:

—Ndixa ká'an j xí'in ndó,
 ñándá'vi yó'o taxi ñá ví' j ka
 sijn noo ña taxi nakuíká,
⁴⁴ chi nakuíká, vará taxi na
 ku'a ní sijn, ta kíndoo ví' j
 ka ña nda'a mji na. Ta
 ñándá'vi yó'o, vará lo'o ní
 sijn ní' j ñá, ta taxi ndi'i
 ñá sijn ña kómí ñá, ta saá
 sandakoo ñá ndi'i ña xín j
 ñó'ó ñá —kachi taJesús xí'in
 na.

13

*Ñayó'o ká'an xa'a ve'e
 ño'o ká'no ñoo Jerusalén
 ndi'i xa'a ña ñii kiv j ña vaxi
 (Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)*

¹ Ta saá taJesús keta ra
 ve'e ño'o ká'no ta ku'a'an ra,
 ta ñii taxíka xí'in ra njka'an
 ra xí'in ra:

—Tata Maestro, koto ún,
 jndachun ná'no ní yuu
 ñó'o kuvá'a ve'e ño'o yó'o!
 jNdachun livi ní ve'e ño'o
 yó'o!

² Ta njiká'án taJesús xí'in ra:

—¿Án xító ún ndi'i ñalivi yó'o? Nda ñii ka yuu on koo ka satá inká yuu. Saá chi ñii kivi ña vaxi tani ve'e ño'o yó'o ta ndi'i xa'a ña —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'án xa'a seña ña saná'a

xa yatin kixaa kivi sondí'i ñoyívi yó'o

(Mt. 24:3-28; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ Ta saá kuá'án na xiki tón Olivo ña nákaa noo xító ndaa ve'e ño'o ká'no. Ta xikoo taJesús noo ño'o, ta taPedro, taJacobo, taJuan xí'in taAndrés xito na on koó ka ñivi, ta kixaa na noo ra, ta njiká'án na xí'in ra:

⁴ —Tata, kóni ndi ndato'on ún xí'in ndi, ¿ama koo saá ña káchí ún? ¿Nda seña kuu ña koni ndi ña kundaá ini ndi xa kúyatin ndi'i xa'a ve'e ño'o ká'no yó'o? —káchí na.

⁵ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Koto va'a ndó ña on sandá'ví ñivi ndó'ó. ⁶ Saá chi kuá'a ní taa kixaa, ta kivi kixaa ñii ñii na, ta ka'án na xí'in ndó, kachí na saá: "Yi'i kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku ñivi ñoyívi yó'o", kachí na xí'in ndó, ta sandá'ví na kuá'a ní ñivi.

⁷ 'Ta koni so'o ndó yoo kuachi xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta xá'ni tá'an na ñoo xiká, ta on kuyi'ví ndó. Chi xini ñó'ó kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá ni, ta'án kixaa

kivi ñasondí'í ñoyívi yó'o.

⁸ Kivi ña vaxi nakuita ñivi na ñoo ná'no ka'ni tá'an na xí'in ñivi na inká ñoo ná'no, ta ñoo noo yoo narey ka'ni tá'an na xí'in inká ñoo noo yoo inká narey. Ta kuá'a ní xiiña taan noo ño'o, ta koo ní soko, ta nakuita nanivi chi ndi'i ní ini na, ta saá ní ini na, ta kani tá'an na xí'in natá'an na. Ñayó'o kuiti kuu ña kixá'a ña xo'vi ní ñivi.

⁹ 'Ta ndó'ó, kundaa xí'in mji ndó, chi tiin na ndó'ó ko'on ndó xí'in na, ta nataxi na ndó'ó nda'a nachiño ná'no, ta kani ní na ndó'ó ve'e ño'o sinagoga. Taxi na kuachi xa'a ndó noo nagobernador án noo narey chi na ndikon yi'i kúu ndó. Tá kundoo ndó noo nachiño yó'o, ta saá kukomí ndó yichi ka'án ndó to'on ñava'a xa'a i. ¹⁰ Si'na ñivi na kándixa yi'i xini ñó'ó ka'án ndoso na to'on ñava'a xa'a i noo ndi'i ñivi na ndóo ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o, ta saá kixaa kivi sondí'í. ¹¹ Tá tiin na ndó'ó ko'on ndó xí'in na, ta chikaa na kuachi xa'a ndó noo nachiño, ta on kundi'i ini ndó xa'a to'on ña ndakuijn ndó. Saá chi mji kivi ña kundo'o ndó saá, Ndios taxi ra to'on ña ka'án ndó noo nayó'o, chi on sivi mji ndó'ó kuu na ka'án noo na, ta Níma Ndios ña yoo ini ndó kuu ña ka'án. ¹² Kivi ña vaxi sava nataa taxi na kuachi xa'a ñani na noo nachiño, ta sava na kúu yivá taxi na kuachi xa'a sa'ya na noo nachiño. Ta sava na kúu sa'ya kasa

toon na nḡḡ yivá si'í na, ta taxi na kuḗchi xá'a m̄ji yivá si'í na yó'o nḡḡ nachiño, ta nachiño ka'an na saá: "Ná kivi nayó'o." ¹³ Ndi'i n̄ivi kusaa ini na koni na ndó'ó chi na ndíkḡḡ yich̄i kúu ndó. Tá ḡḡ sandakoo ndó yich̄i ta kundikḡḡ va'a ndó ña, nda kixaa kivi ndi'i ña xḡ'vi ndó ñoyivi yó'o, ta Ndios sakaku ra ndó'ó ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí taJesús.

¹⁴ Ta ndó'ó na ká'vi tḡ'on yó'o, xini ñó'ó kundaḡḡ ini ndó tḡ'on yó'o ña n̄ika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Kuiya xina'á taprofeta Daniel n̄ika'an ra xá'a ña ḡḡ vá'a ñakini ña sandi'i xá'a ñaȳi. Ta kixaa kivi koto ndó yóo ña ḡḡ vá'a ñakini yó'o ve'e ñḡ'o ká'no, ta ndi'i na ndóo estado Judea yó'o, xini ñó'ó kee na ta kono na kḡ'on na nḡḡ yóo yuk̄u síkón. ¹⁵ Tá yóo n̄ivi ta nándoso na s̄ini ve'e na, ta nayó'o ḡḡ vá'a noo na ndi'vi na naki'in na ña kómí na ve'e na. ¹⁶ Tá yóo n̄ivi ta ñó'o na yuk̄u, ta nayó'o, ḡḡ vá'a ndikó ka na ve'e na naki'in na tikáchí na. ¹⁷ ¡Ndá'ví ní náña'a ná ñó'o sa'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná yóo sa'ya válí na chíchín, chí ndeé ní koo ña xḡ'vi ná kivi kundivi ñayó'o saá! ¹⁸ Ndukú ndó nḡḡ Ndios ña ḡḡ kuu ña kivi v̄ixin ní ña kundo'o ndó saá. ¹⁹ Nda kivi nḡḡ ña kisa va'a Ndios ñoyivi yó'o t̄anda vitin, nan̄ivi xḡ'vi na. Ta kivi koo ña ḡḡ vá'a yó'o saá,

ndeé ní ka xḡ'vi ndi'i n̄ivi. Ta nda ñii ka kivi ña vaxi ḡḡ xḡ'vi ka na ndatán xḡ'vi na kivi yó'o. ²⁰ Ta xá'a ña kúnda'ví ini Ndios xini ra n̄ivi na naḡaxin ra ndíkḡḡ yich̄i ra kúu ña chitóni ra salo'o kivi xḡ'vi n̄ivi ñoyivi yó'o. Tá ḡḡ vása ní-chitóni ra saá, níkúu, ta nda ñii n̄ivi ḡḡ kivi kaku na nḡḡ ña yḡ'vi ní xḡ'vi na.

²¹ 'Tá yóo n̄ivi na ka'an xí'in ndó: "Yó'o yóo Cristo ta t̄i'vi Ndios sakaku na ñoyivi yó'o", án "Koto ndó, kaḡ yóo ra", káchí na xí'in ndó, ta ḡḡ kandixa ndó na. ²² Chi nakuita kuḗ'a ní navatá ta ka'an na, káchí na si'a: "Yi'j kúu Cristo ta ta t̄i'vi Ndios", ta ink̄a na ka'an, káchí na: "Yi'j kúu taprofeta ta ká'an ndoso tḡ'on Ndios", ta ḡḡ s̄ivi nandaḡḡ kúu na. Navatá yó'o t̄ondaḡḡ na ke'é na milagro ña sandá'ví na n̄ivi, t̄anda yatin kuchiño sandá'ví na n̄ivi na naḡaxin Ndios kundikḡḡ yich̄i ra. ²³ Ta ndó'ó koto va'a ndó, chí vitin kundaḡḡ ini ndó ndi'i ñayó'o, chí xa ndatḡ'on i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

*Ñayó'o ká'an xá'a seña ña saná'a
xa yatin kixaa kivi ndikó
taJesús ñoyivi yó'o*
(Mt. 24:29-35, 42-44; Lc. 21:25-36)

²⁴ Ta tuku n̄ika'an taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Ta kivi kán, tá ndi'i ña xḡ'vi n̄ivi, ta ña ñḡ'o ká'no yé'e kunaa nḡḡ ña, ta t̄iyḡḡ ḡḡ vása naye'e ka rí, ²⁵ ta tikimi kee rí ñoyivi n̄ino ta

koyo rí, ta ndi'i ña kómí ndeę yóo ñoyívi ñino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o. ²⁶ Ta saá ndi'i ñivi koni na yi'i, ta ta kixi ño Ndios, ta vaxi ma'ño viko, xí'in ndeę ká'no, xí'in ndi'i ña yé'e livi. ²⁷ Ta yi'i ti'vi'i naángel ko'on na nakaya na ndi'i ñivi na ñakaxin'i na kúu na ndikon yich'i. Ta ñivi yó'o kee na ndi'i saá xiiña ño ño'o ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ñino, ta kixaa na ño i.

²⁸ 'Ta ndó'ó, sakuá'á ndó ta kundaa ini ndó ña sáná'a yiton tón higo: Tá xa vaxi nduxáá nó, ta nákooyuku yúta nda'a nó, ta saá kundaa ini ndó xa ñikuyatin ní kixaa savi. ²⁹ Ta kivi xito ndó xa ku'añ kundivi ndi'i ñayó'o ña ndato'on'i xí'in ndó, ta saá kundaa ini ndó xa vaxi kuyatin kivi ndikó'i ñoyívi yó'o. ³⁰ Ta ndixa ká'an'i xí'in ndó, ñivi na xito kixá'á seña yó'o kutaku ka na nda ndi'i kundivi ndi'i ña ndato'on'i xí'in ndó. ³¹ Ña ñoyívi ñino xí'in ña ñoyívi yó'o ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'on'i ño ndi'i xa'a ña, ta kindo ña ndi'i saá kivi.

³² 'Nda ñii ñivi on vása xini na ama ndikó'i, ni ñivi na ndóo ñoyívi yó'o, ni naángel na ndóo ñoyívi ñino, ni yi'i ta taSa'ya Ndios. Ta ñii laá Ndios Tata Yivá yó kúu ta xini ama ndikó'i ñoyívi yó'o.

³³ 'Ta saá ndó'ó, koto va'a ndó, kundoo ti'va ndó ta

ka'an ndó xí'in Ndios, chi on vása xini ndó ama ndikó'i ñoyívi yó'o. ³⁴ Ndatán ke'é ñii ta ta ku'añ xiká, saá ké'é xí'in ndó. Saá chi tayó'o sandakoo ra ve'e ra, ta taxi ra ndayí nda'a namozo ra, ta ñii ñii na sakuiso ra na chiño, ta xa'nda chiño ra ño ta ndaa yé'e ve'e ra ña koo ti'va ra. ³⁵ Ta ká'an'i xí'in ndó, kundito ndó chi on vása xini ndó ama ndikó'i, an ku'añ kuñoó, an ma'ño ñoo, an xitaan naa ka ta kána nduxú chée, an xitaan ñivi, kuu ña ndikó'i. ³⁶ Koto va'a ndó koto ñii kama ndikó'i, ta naní'i ndó'ó ndóo ndó kisin ndó. ³⁷ Ta to'on ká'an'i xí'in ndó, ká'an'i xí'in ndi'i ñivi: Ná kundoo ti'va ndó —káchí ta Jesús xí'in na.

14

Ñayó'o ká'an xa'a ña ká'an tá'an ñivi tiin na ta Jesús

(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

¹ Ta kuman'i ovi kivi ña tondaa kivi kana viko Pas-cua, * xí'in inká viko ño xixi najudío sítá va'a ña on koó levadura kómí. Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no ño nasutu ndúkú na ndasaá koo kasa va'a na kuachi vatá xa'a ta Jesús, ta tiin na ra ña ka'ni ña'á na. ² Ta ñika'an na, káchí na saá:

—On kuchiño tiin yó ra kivi viko, koto koni ndi'i nanivi ñoo yó'o, ta siso na

* **14:1** Pascua najudío kána ña uxá kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxi sikuá na ño ñaño Egipto kuja xina'á.

nda'yi na, ta kani tá'an na, ta koo ní kuachi —káchí na.

Ñayó'o ká'ān xā'a ñii ña'a kivi chikaā ñá nduta támi xá'an sijní taJesús (Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

³ Ta yoo taJesús ñoo Beta-nia ve'e taSimón, ta xikomí kuē'e tá'yí naní ña lepra. Tá yoo taJesús xíxi ra ñoo mesa, ta kixaa yatin ñii ña'a ní'i ñá ñii yuyū ña kuvā'a xí'in yūū naní alabastro, tixin ña ñó'o nduta tá xá'an támi ní, tá kuvā'a xí'in yuku nardo kúu rá, ta nduta yó'o kúu tá yá'ví ní. Ta nixa'no ñá sikon yuyū yó'o ta chikaā ndi'i ñá rá sijní taJesús. ⁴ Ta sava na ndoo njsaa ní na xíni ña'a na, ta nika'ān na xí'in tá'an na:

—¿Ndachun sandi'i ña'a yó'o xā'a nduta yá'ví ní?

⁵ Va'a ka ná siko ñá nduta yó'o ta unj ciento sijún denario† naki'in ñá, níkuu, ta saá kuchiño chindeé ñá nandá'ví —káchí na, ká'ān na.

Ta ká'ān na to'on on vá'a xí'in ñá.

⁶ Ta taJesús nika'ān ra xí'in na:

—On ka'ān ndó to'on kuáchí xí'in ñaña'a yó'o. ¿Ndachun sandi'i ndó ñá? Chi ñava'a kúu ña ke'é ñá xí'in. ⁷ Ndi'i saá kivi yoo nandá'ví xí'in ndó ta kuchiño chindeé ndó na. Ta yi'i, salo'o ní ka kivi yoo xí'in ndó. ⁸ Ñaña'a yó'o ke'é ñá ñava'a, chikaā ñá nduta tá xá'an támi sijní ña kisa ti'va ñá yikí koñu i

ña nduxun ña. ⁹ Ndixa ká'ān xí'in ndó, ndi'i saá xiiña ñoyivi yó'o ñoo ka'ān ndoso na to'on ñava'a xā'a j, ndato'on na xí'in ñivi yukia ke'é ñayó'o. Ta saá naká'ān ñivi xā'a ñava'a ke'é ñá xí'in j —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'ān xā'a taJudas ndasaá kindoo ra xí'in naná'no ña nataxi ra taJesús nda'a na

(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

¹⁰ Ta saá taJudas Iscariote, ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in taJesús, kee ra nixa'ān ra ñoo naná'no ñoo nasutu ña nataxi ra taJesús nda'a na. ¹¹ Ta kusij ní ini na xinj so'o na ña nika'ān taJudas xí'in na, ta nayó'o nika'ān na xí'in ra:

—Tá nataxi ún ra nda'a ndi, ta taxa'vi ndi yó'o —káchí na.

Ta saá kixá'á ndúkú taJudas ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na.

Ñayó'o ká'ān xa kuā'an kuño ta xixi taJesús xí'in naxika xí'in ra

(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹² Ta nitondaā kivi kixá'á vikō xíxi najudío sita va'a ña on koó levadura kómí, ta ñii ñii ve'e na, xá'ni na ndikachi lo'o ña náka'ān na vikō Pascua. Ta naxika xí'in taJesús nindaqa to'on na ra:

† 14:5 Ñii denario kúu sijún ña kúu ya'vi ñii ta ta kisa chiño ñii kivi.

—¿Míkíā kóni ún kasa ndivi ndi ña kuxu yó viko Pascua? —káchí na.

¹³ Ta saá tì'ví tǎJesús ovi naxíka xí'in ra, káchí ra saá xí'in na:

—Kua'an ndó, ta kua'an kì'vi ndó ñoo Jerusalén, ta nakutá'an ndó xí'in ñii tǎa ndísa kisi takuú, ta kundikon ndó ko'on ndó sǎta ra, ¹⁴ ta ve'e noo kì'vi ra, ka'an ndó xí'in tǎa tǎ xí'in ve'e yó'o: "TǎMaestro tì'ví ndi'j vaxi ndi ndaka to'on ndi yó'ó: ¿Míkíā yóo ñii cuarto ve'e ún noo kuxu ra viko Pascua xí'in ndi'j, naxíka xí'in ra?", káchí ndó.

¹⁵ Ta saá tǎa tǎ xí'in ve'e saná'a ra ndó'ó míkíā yóo ñii cuarto ká'no ve'e ra ña kánóo piso ovi, noo yóo ndi'i ña xini ñó'ó ndó. Ta ve'e yó'o kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua —káchí tǎJesús xí'in na.

¹⁶ Ta ovi naxíka xí'in ra kee na kua'an na, ta ñikì'vi na ñoo Jerusalén, ta naní'i na ndatán yóo ña ñika'an tǎJesús xí'in na, ta kisa ndivi na ña kuxu na viko Pascua.

¹⁷ Tá kua'an kuñoó, kixaa tǎJesús xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra. ¹⁸ Ta ndóo na xíxi na noo mesa, ta ñika'an tǎJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñii ndó'ó na xíxi xí'in i kúu tǎa tǎ sǐkó kuí'ná yí'i, ta nataxi ra yí'i nda'a ñivi na sáa ini xini yí'i —káchí ra.

¹⁹ Ta kixá'a nayó'o kúchuchú ní ini na, ta ñii ñii na ñinda'ka to'on na tǎJesús:

—Tata, ¿án yí'i kúu tǎ ká'an ún xa'a?

Ta inká na ñika'an:

—¿Án yí'i kúu ra?

²⁰ Ta ndakuin tǎJesús, káchí ra xí'in na:

—Ñii ndó'ó tǎ uxu ovi kúu ra, tǎ sáchi sǐta va'a ini ko'o xí'in i, tayó'o kúu tǎ sǐkó kuí'ná yí'i noo na sáa ini xini yí'i. ²¹ Ta yí'i, tǎa tǎ kixi noo Ndios, ndixa xo'vi ní ta kiví, ndatán ñitaa naprofeta xina'á. Ta, ñdá'vi ní tǎa tǎ sǐkó kuí'ná yí'i noo na sáa ini xini yí'i! Va'a ka níxiyo on kaku tayó'o, níkuu —káchí tǎJesús xí'in na.

²² Tá ndóo ka na xíxi na, tǎJesús kì'in ra sǐta va'a, ta ñika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún sǐta va'a kuxu ndi —káchí ra.

Ta tǎ'vi ra sǐta va'a, ta taxi ra ña nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra kuxu na. Ta ñika'an ra xí'in na:

—Naki'in ndó kuxu ndó sǐta va'a yó'o, chi ñayó'o kúu yíki ko'nu i.

²³ Ta kì'in tǎJesús ñii copa ña ñó'o nduta vino, ta ñika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún nduta ko'o ndi yó'o —káchí ra.

Ta taxi ra copa ñó'o nduta vino yó'o nda'a na, ta ndi'i na xí'i na rá, ²⁴ ta ñika'an ra saá xí'in na:

—Nduta yó'o kúu ñii ña kuíta. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u ra pacto xa'a ña ka'an ndasaá kuchiño naki'in ñivi ñava'a Ndios. ²⁵ Ndixa ká'an i xí'in ndó, on ko'o ka i nduta vino nda kixaa kivi nakutá'an yó noo

xá'nda chiño Ndios. Ta saá ko'o yó tándutá vino xaá —káchí tãJesus xí'in na.

Ñayó'o ká'an xq'a tãJesus, ká'an ra ndí tãPedro ka'an ra
on vása xini ña'á ra
 (Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

²⁶ Ta ndí'i xita na ñii yaa ña ká'an xa'a Ndios, ta kee na kuá'an na xiki tón Olivo.

²⁷ Ta ñika'an tãJesus xí'in na:

—Ñoo vitin ndí'i ndó'ó sandakoo ndó yí'i, chí saá kundivi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ña káchí saá: "Satakué'ei tã tã ndáa tindikachi, ta tindikachi yó'o kuítã ní'no ndí'i rí", káchí Ndios. ²⁸ Ta kivi natakuji, ko'on si'nai ña kundatiji ndó'ó ñoo estado Galilea —káchí tãJesus xí'in na.

²⁹ Ta tãPedro ñika'an ra xí'in tãJesus:

—Tata, tá ndí'i ñivi sandakoo na yó'ó, ta yí'i on sandakooji yó'ó.

³⁰ Ta ñika'an tãJesus xí'in ra:

—Ndixa ká'anji xí'in ún, tá'an ka kana nduxú chée ovi yichi ñoo vitin, ta xa unji yichi ñika'an ún xí'in ñivi ña on vása xini ún yí'i —káchí tãJesus xí'in ra.

³¹ Ta xí'in ndí'i ndee ra ñika'an tãPedro, káchí ra saá:

—Tata, tãnda xini ñó'ó kivi xí'in ún, ta nda ñii yichi on vása ka'anji on vása xini yó'ó —káchí tãPedro.

Ta ñii káchí saá ñika'an ndí'i ka naxíka xí'in tãJesus.

Ñayó'o ká'an xq'a tãJesus ña kúchuchú ní ini ra
ká'an ra xí'in Ndios

(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

³² Ta ñixaa na ñii noo naní Getsemaní, ta ñika'an tãJesus xí'in naxíka xí'in ra:

—Kundo ondo yó'o táná ko'onji ka'anji xí'in Ndios —káchí ra.

³³ Ta ñika'an ra xí'in tãPedro ta xí'in tãJacobó xí'in tãJuan, kuá'an na xí'in ra ta ñixaa na, ta kixá'á tãJesus kúchuchú ní ini ra ta ndí'i ní ini ra. ³⁴ Ta ñika'an ra xí'in unji tayó'o:

—Ndeé ní kúchuchú iniji andá ñii kóni ña kivi. Kundati ndó yó'o ta kundito ndó, on kusun ndó —káchí tãJesus xí'in na.

³⁵ Ta tãJesus kee ra kuá'an ra ñii xiiña xíka ka lo'o, ta xikuxítí ra ta xikundee ra nda noo ño'ó, ndukú ra noo Ndios, tá kúchiño ví, ta on taxi Ndios xo'vi ra. ³⁶ Ta káchí ra xí'in Ndios saá:

—Tata Yivá miji, xini va'ai yó'ó kúchiño kasa ndivi ún ndí'i saá ña'a. Ta ña kóni kúu ña on taxi ún ña xo'vi. Ta saá ni, on kundivi ña kóni miji, ta va'a ka ná kundivi ña kóni miji ún —káchí tãJesus xí'in Ndios.

³⁷ Ta saá ñakundichi ra, ta ndíko ra kixaa ra noo ndoo unji naxíka xí'in ra. Ta ndí'i nayó'o kisin na. Ta tãJesus ñika'an ra xí'in tãPedro:

—¿Án kisin ún? ¿Án on vása kúchiño ún kundito ún vará ñii hora?

³⁸ Ta ñika'an ra xí'in unji naxíka xí'in ra:

—On kusun ka ndó ta kundito ndó ka'an ndó xí'in Ndios ña on nakava ndó kuachi. Ndó'ó, yóo ini ndó ke'é ndó ñava'a, ta on kúchiño ndó ke'é ndó ñava'a yó'o xí'in ndee mji ndó —káchí taJesús xí'in na.

³⁹ Ta tuku ndikó taJesús ku'a'an ra, ta nika'an ra xí'in Ndios ndátan yóo to'on ña si'na nika'an ra. ⁴⁰ Ta ndikó tuku ra kixaa ra noo ndoo naxíka xí'in ra, ta naní'i ra na kisin na, saá chi ndee ní xí'i na ma'ná. Ta nayó'o on vása xini na yukia ka'an na xí'in ra. ⁴¹ Ta yichi uní nixa'an ra ta nika'an ra xí'in Ndios, ta ndikó ra kixaa tuku ra noo ndoo naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

—¿An va'a kusun ka ndó ta nakindée ka ndó? Koto ndó, xa nitondaa hora ña nataxi na yi'i, ta ta kixi noo Ndios, nda'a nivi na on vá'a. ⁴² Ndakoo ndó, ná ko'yo. Ta koto ndó, yó'o vaxi ta nataxi yi'i nda'a nanivi na saá ini xini yi'i —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá tiin na taJesús

(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴³ Tá ta'an ka ndi'i ka'an taJesús xí'in na, ta kixaa taJudas ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in taJesús. Ta kixaa ku'a'a ní nivi xí'in ra, ta ní'i na espada xí'in yiton. Naxiku'a'a noo najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu xa tiví na nivi yó'o ña tiin na taJesús. ⁴⁴ Ta taJudas xa

si'na nika'an ra xí'in na ndasaá nakoni na taJesús, káchí ra si'a:

—Taa ta chindee jí xí'in ña chitoi noo kúu taJesús. Ta tiin ndó ra katón ndó ra ta ko'on ra xí'in ndó noo naná'no —káchí ra xí'in na.

⁴⁵ Ta saá kixaa ra, ta nitondaa yatin ra noo taJesús, ta nika'an ra:

—Kua'a, Tata Maestro.

Ta nichito ra noo taJesús. ⁴⁶ Ta saá nivi na yóo xí'in taJudas xandikon tiin na taJesús.

⁴⁷ Ta ñii ta ndikon sata taJesús tava ra espada, ta kandoso va'a ra ñii so'o ta kisa chiño noo taká'no noo nasutu. ⁴⁸ Ta nika'an taJesús xí'in nivi na tiin ña'a:

—¿An xáni sini ndó takuí'ná kúu jí? ¿Ndachun vaxi ndó noo jí ní'i ndó espada xí'in yiton ña tiin ndó yi'i? ⁴⁹ Ta yi'i, ndi'i saá kivi nixiyo jí sáná'a jí nivi ve'e ño'o ká'no, ta ni-tiin ndó yi'i. Ta ndi'i ñayó'o kundo'o jí vitin, chi saá xini ñó'ó kundivi to'on Ndios ña nitaa naprofeta —káchí taJesús.

⁵⁰ Ta ndi'i naxíka xí'in ra sandakoo na taJesús, ta xino na ku'a'an na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii talo'o ta ku'a'an sata taJesús

⁵¹ Ta ñii talo'o ndikon ra ku'a'an ra sata taJesús, ta ní'no ra ñii laá tikoto ndíka noo, ta nivi tiin na ra, ⁵² ta tayó'o sandakoo ra tikoto ndíka noo nda'a na, ta kee ra yalá ra xino ra ku'a'an ra.

*Ñayó'o ká'ān xā'a tājésús
kivi kixāā ra nōō nachíño*

(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

⁵³ Ta saá nivi na t̄in tājésús, nixāā ra xí'in na nōō taká'no nōō nasutu. Ta nākutá'an ndi'i naxikua'a nōō najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no nōō nasutu. ⁵⁴ Ta tājPedro ñii xíká ndikōn ra kuā'an ra sata tājésús ānda nixāā ra ve'e tasutu ká'no. Ta xikoo ra xí'in napolicia nasaā ra yatin nōō xixi ño'o ke'e ve'e yó'o.

⁵⁵ Ta naná'no nōō nasutu xí'in ndi'i inkā nachíño naní na Junta Suprema nándukú na nivi na ka'an to'on vatá ña kuvā'a kuāchi xā'a tājésús, ta saá kuchiño nataxi na ra nda'a nivi ña ka'ni na ra, ta n̄-kuchiño naní'i na kuāchi ra. ⁵⁶ Chi kuā'a ní nivi n̄ka'an na to'on vatá xā'a ra, ta ña n̄ka'an na on vása ní-nakutá'an to'on na. ⁵⁷ Sava na nakuita na n̄ka'an na ñavatá xā'a ra, káchí na saá:

⁵⁸ —Ndi'i xini so'o ndi n̄ka'an ra, káchí ra: “Yi'i sandi'i xā'a ve'e ño'o ká'no yó'o ña kisa va'a nivi, ta t̄ixin ña un̄i kivi kasa va'a i inkā ve'e ño'o ña on sivi kuvā'a xí'in nda'a nivi kuu ña”, káchí tājésús —káchí na.

⁵⁹ Ta n̄-kuchiño nakutá'an to'on ña n̄ka'an na.

⁶⁰ Ta taká'no nōō nasutu nakundichi ra ma'ño ndi'i na ndóo yó'o, ta n̄indaķa to'on ra tājésús:

—¿Ān on vása ndakuijn ún yu'u na? ¿Yukia kachi ún xā'a to'on ña ká'ān nayó'o xā'a ún?

⁶¹ Ta tājésús tásijn yóo ra, on vása ní-ndakuijn ra nda ñii to'on. Ta taká'no nōō nasutu tuku n̄indaķa to'on ña'a ra:

—¿Ān Cristo ta t̄iví Ndios kúu ún? ¿Ān ndixa Sa'ya Ndios kúu ún? —káchí ra.

⁶² Ta ndakuijn tājésús:

—Oon, yi'i kúu i. Ta kivi ña vaxi koto ndó yi'i, ta t̄a t̄a kixi nōō Ndios, xa yóo i nōō táyi tón yóo siin kua'á Ndios, ta t̄a t̄a kómí ndi'i ndee, ta koni ndó yi'i ndikó i ñoyivi yó'o, ta vaxi i ma'ño viko —káchí tājésús.

⁶³ Ta taká'no nōō nasutu ndi'i xini so'o ra ñayó'o, ta n̄isaā ní ra, ta ndata ra tikoto m̄i ra, ta n̄ka'an ra:

—On vása xini ñó'o ka yó inkā nivi taxi na kuāchi xā'a ra. ⁶⁴ Ndó'o xini so'o ndó ndi n̄ka'an ra ñii kúu ra xí'in Ndios, ta ñii kuāchi ká'no ní nōō Ndios kúu ña n̄ka'an ra saá. ¿Yukia xani ini ndó ke'e yó xí'in tayó'o? —káchí ra xí'in naná'no na kúu nachíño.

Ta ndi'i nayó'o n̄ka'an na ndi yóo kuāchi ra, ta xini ñó'o kivi ra.

⁶⁵ Ta sava na kixá'a na kúndaa na tásij yu'u na nōō ra, ta nakasi na nōō ra ta kani na ra xí'in yiki nda'a na, ta káchí na saá:

—Tá taprofeta ta xini va'a kúu ún, ta saá ka'an ún xí'in ndi, ¿yukú ndi kani yó'o? —káchí na xí'in ra.

Ta napolícía xí'in xā'nda nda'a na kani na noo ra.

Ñayó'o ká'an xā'a taPedro kivi nika'an ra uní yichi

on vása xini ra taJesus

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Ta yóo taPedro ke'e ve'e taká'no noo nasutu, ta kixaa ñii ña'a ñá kisa chiño noo nave'e yó'o. ⁶⁷ Ta xini ñá taPedro yóo ra nása'a ra yatin noo xixi ño'o, ta xito kaxin ñá noo ra, ta nika'an ñá xí'in ra:

—Saá tuku yó'ó kúu ún ñii ta nixika xí'in taJesus, ta kixi ñoo Nazaret —káchí ñá.

⁶⁸ Ta taPedro nika'an ra, káchí ra saá:

—On vása xini'j takaa, ni on vása kúnda'a ini'j yukia ká'an ún xí'in j.

Ta saá kee ra yé'é ke'e ve'e yó'o. Ta kana ñii nduxú chée. ⁶⁹ Ta ñaña'a kisa chiño yó'o xini tuku ñá ra, ta nika'an ñá xí'in nanivi, káchí ña saá:

—Tayó'o kúu ñii tatá'an taJesus —káchí ñá.

⁷⁰ Ta taPedro tuku nika'an ra:

—On vása xini'j takaa —káchí ra.

Ta njya'a ñii káni lo'o, ta nanivi yita yatin noo taPedro, ta nika'an tuku na xí'in ra saá:

—Ndixa yó'ó kúu ún ñii tatá'an taJesus, chi kixi ún estado Galilea, saá chi ndatán ká'an nakán saá ká'an ún —káchí na.

⁷¹ Ta kixá'a taPedro xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra, káchí ra saá:

—Xa nika'an j xí'in ndó, on vása xini'j takaa. ¡Ndios ná saxo'vi ra yi'j tá ñavatá ká'an j! —káchí ra.

⁷² Ta xandikon kana nduxú chée yichi ovi. Ta saá naká'an taPedro to'on ña nika'an taJesus xí'in ra: “Ta'an ka kana nduxú chée ovi yichi ñoó vitin, ta xa uní yichi nika'an ún xí'in nivi ndí on vása xini ún yi'j.” Ta kúchuchú ní ini taPedro, ta kixá'a ra ndee ní xáku ra ña náká'an ra to'on yó'o.

15

Ñayó'o ká'an xā'a ña nataxi na taJesus

kuā'an ra noo taPilato

(Mt. 27:1-2, 11-14; Lc. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

¹ Ta nivi inka kivi xitaan ní, ta naná'no noo nasutu nakutá'an na xí'in naxiku'a noo najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in ndi'i inka nachiño na kúu Junta Suprema, ta nakoo yu'ú na yukia ke'é na xí'in taJesus. Ta saá katón na taJesus, ta ku'a'an ra xí'in na, ta nixaa na nataxi na ra nda'a tagobernador Pilato. ² Ta taPilato ninda'ka to'on ra taJesus, káchí ra xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noo najudío? —káchí ra.

Ta ndakuijn taJesus:

—To'on mji ún káchí yi'j kúu tarey.

³ Ta naná'no noo nasutu taxi na ku'a ní kuachi xā'a taJesus. ⁴ Ta taPilato tuku ninda'ka to'on ra taJesus:

—¿An on ndakuijn ún yu'u na? ¡Koni so'o ún ndí ku'a ní kuachi táxi na xa'a ún!

⁵ Ta taJesús nda ñii to'on ni-ndakuijn ra. Ta naka'nda ní ini taPilato xa'a ñayó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taPilato nika'an ra xini ñó'ó kivi taJesús

(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)

⁶ Ñii ñii viko Pascua tagobernador saña ra ñii ta nákaa ini ve'e kaa ko'on ndíka ra. Ta najudío káxin na yu kúu tayó'o. ⁷ Ta yóo ñii ta nani ra Barrabás, nákaa ra ini ve'e kaa xí'in natá'an ra, chi kisa toon na ta kani tá'an na xí'in naná'no na xa'nda chiño noo na, ta xa'ni na ñivi. ⁸ Ta ku'a ní ñivi nakutá'an na noo tagobernador, ta kixá'á na ndúkú na noo ra ña saña ra ñii ta nákaa ini ve'e kaa, chi saá ké'é tagobernador ñii ñii kuja. ⁹ Ta taPilato njndaka to'on ra ñivi yó'o, káchí ra saá:

—¿An kóni ndó saña taRey noo ndó'ó najudío? —káchí ra xí'in na.

¹⁰ Saá chi kunda ini taPilato ndí naná'no noo nasutu na kisa kuini ini xini taJesús kúu na, ñakan ntaxi na ra nda'a ra. ¹¹ Ta naná'no noo nasutu yó'o chú'u na ñivi ña ndukú na ko'on ndíka taBarrabás. ¹² Ta taPilato tuku nika'an ra xí'in na:

—¿Yukia koo ta ta sákanani ndó taRey noo ndó najudío?

¹³ Ta ndakuijn na, nika'an na:

—¡Ná kivi ra! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.

¹⁴ Ta saá tuku njndaka to'on taPilato na:

—¿Yu kúu kuachi niki'vi ra?

Ta ndeé ka nika'an nayó'o, káchí na saá:

—¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz!

¹⁵ Ta taPilato kóni ra kasa ndivi ra ña kóni ñivi, ta saá saña ra taBarrabás, ta xa'nda chiño ra noo natropa ña kani na taJesús xí'in kuártá ña nó'ni kaa sijn noo, ta katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

¹⁶ Ta natropa, ku'an taJesús xí'in na ve'e chiño ká'no, ta nixa na ta nakaya na ndi'i ka natropa. ¹⁷ Ta kindaa na tikoto ndixin taJesús ta sakundixin na ra ñii tikoto ndí'í, ndatan yoo tikoto ndixin tarey, ta kisa va'a na ñii corona ñiño ta chinoo na ña sijn ra. ¹⁸ Ta kixá'á na ká'an na si'a xí'in ra:

—¡Ná koo va'a taRey noo najudío! —káchí na, kúsiki na ra.

¹⁹ Ta suku na tón yiton sijn ra, ta kunda na tásij yu'u na noo ra, ta xikuxítí na noo ra ña kúsiki na kisa to'ó na ra. ²⁰ Tá ndi'i ña kúsiki na ra ta xaku ndaa na ra, ta saá kindaa na tikoto ndí'í ndixin ra, ta tuku sakundixin na ra tikoto mji ra. Ta ku'an ra xí'in na ña katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

Ñayó'o ká'ān xā'ā ndasaá katakaā ndaa na taJesús nda'a tón cruz

(Mt. 27:32-44; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

²¹ Ta nakutá'an na xí'in ñii taa tã kixi ñoo Cirene naní ra Simón, tayó'o kúu yivá tãAlejandro xí'in tãRufo, ta ndee ra yukū kuano'o ra yichí ñoo Jerusalén. Ta natropa kisa nduxā na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón cruz taJesús.

²² Ta kuā'an taJesús xí'in na, ta ñixaā na ñii xiiña naní ña Gólgota, ña kóni kachí Leke Sini Ndíí. ²³ Ta natropa taxi na ndutā vino tá nasaka xí'in ndutā mirra ko'o ra, ta taJesús ñi-xiin ra ko'o ra ndutā yó'o. ²⁴ Ta saá katakaā ndaa na ra nda'a tón cruz, ta natropa nata'ví na tikoto ra. Chikaā na ndati ña koto na yukú ñii ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o tikoto taJesús.

²⁵ Nĩtondaa kaa ĩin xitaan,* ta katakaā ndaa na ra nda'a tón cruz. ²⁶ Ta chĩnóo kútu na ñii tón viti lo'o sini tón cruz, ta noo tón viti yó'o naka'yi to'on ña ká'an xā'ā kuachi ra, ta kachí ña saá: "Tayó'o kúu tãRey noo najudío." ²⁷ Ta katakaā ndaa na ovi takuí'ná sijn taJesús, ñii takuí'ná tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñĩndichi sijn kua'á ra, ta inkā ra tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñĩndichi sijn yitin ra. ²⁸ Saá kundivi to'on

Ndios ña nĩtaa naprofeta xina'á xā'a taa tã ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyivi yó'o, kachí ña saá: "Kani sini ñivi ñii kúu ra xí'in ñivi na on vá'a, na toon ní ini", kachí ña.

²⁹ Ta nanivi yá'a yichí noo tákaa ndaa taJesús kándiva'a ní na xí'in ra, ta káva na sini na, kachí na saá xí'in ra:

—Yó'o kúu taa tã ñika'an: "Yi'i sandi'ii xā'a ve'e ño'o ká'no, ta tixin ña uní kivi tuku kasa va'ai ña", kachí ún, ³⁰ ta vitin, jsakaku xí'in mii ún, ta sanoo xí'in mii ún nda'a tón cruz! —kachí na xí'in ra.

³¹ Ta ñii ki'va saá na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu kúsiki na ra ta xaku ndaa na ra, ká'an na xí'in tá'an na, kachí na saá:

—Tayó'o sakaku ra inkā ñivi, ta on vása kivi sakaku xí'in mii ra vitin. ³² Tá ndixa kúu ra Cristo, tãRey ñoo yó Israel, ta ná sanoo xí'in mii ra nda'a tón cruz vitin ña koto yó, ta saá kandixa yó ra —kachí na.

Ta na ovi tákaa ndaa xí'in ra kúsiki ña'á na ta kándiva'a na xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'ān ndasaá ñixi'i taJesús

(Mt. 27:45-56; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

³³ Ta nĩtondaa kaa uxu ovi ma'ño ndivi, ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyivi anda kaa uní xikuaa.† ³⁴ Ta kaa uní kúu

* **15:25** Kaa ĩin xitaan naní ña kaa uní noo ñaño Roma, chi kaa noo noo ñaño Roma kúu kaa uxā xitaan. † **15:33** Kaa uxu ovi ndivi naní ña kaa ĩño noo ñaño Roma, ta kaa uní xikuaa naní ña kaa ĩin noo ñaño Roma.

ña, ta saá ndeé va'a nika'an taJesús, káchí ra saá:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabac-tani? —káchí taJesús. To'on yó'o káchí ña saá: Tata Yivá miji, Tata Yivá miji, ¿ndachun sandakoo ún yi'i?, káchí ña.

³⁵ Ta sava nivi na yíta yatin yó'o, xini so'o na ña nika'an ra, ta káchí na saá:

—Konj so'o ndó, tayó'o kána ra taprofeta Elías ña chindeé ña'a ra —káchí na.

³⁶ Ta ñii tayó'o xino ra ku'a'an ra, ta sachii ra ñii tikoto kuikon xí'in vino yiyá, ta chinoo ra ñayó'o noo yiton, ta ndikó ra taxi ra ko'o taJesús, ta nika'an tayó'o xí'in nivi:

—On ke'é ndó ra. Ná koto yó án kixi taElías sanoo ña'a ra —káchí ra.

³⁷ Ta saá taJesús xí'in ndi'i ndeé ra nika'an ra, ta nixi'i ra. ³⁸ Tá mií saá xandikon nindata ma'ño tikoto tákaa Cuarto Yij ve'e ño'o ká'no, ta kixá'a ña nindata ña chí nino ta noo ña nda nino.

³⁹ Ta ta ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa, yóo yatin ra noo tákaa ndaa taJesús, ta xini so'o ra ñii ndeé nika'an taJesús ta nixi'i ra, ta ta ndiso chiño yó'o nika'an ra saá:

—Ndixa tayó'o xikuu Sa'ya Ndios —káchí ra.

⁴⁰ Ta nda xiká yíta ku'a'a ní násí'í xito ná. Ñii ñayó'o kúu ñaMaría Magdalena, inká ña kúu ñaMaría, si'í taJosé xí'in taJacobo talo'o, ta inká ña kúu ñaSalomé.

⁴¹ Náyó'o kúu ná xindikon

sata taJesús, chindeé ná ra, kisa chiño ná noo ra estado Galilea. Ta yíta ku'a'a ní inká násí'í ná ndikon sata ra, ná kixaa xí'in ra ñoo Jerusalén yó'o kúu ná.

Ñayó'o ká'an xa'a ña ninduxun taJesús

(Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁴² Ta kivi viernes kúu ña, ta kivi yó'o kisa ndivi na ndi'i ña xini ñó'ó na xa'a kivi yij ña nákindee na. Ta xikuaa ta xa ku'a'an kunaa kúu ña, xa yatin ní tonda'a hora ña kixá'a kivi ña nákindee na. ⁴³ Ta kixaa taJosé, ta kixi ñoo Arimatea, ta kúu ra tachiño ká'no tatá'an naJunta Suprema. Ta ndati ra kivi kixá'a ka'nda chiño Ndios ñoyivi yó'o. Ta on vása ní-yi'vi ra, ta nixa'an ra noo taPilato ndukú ra yiki koñu taJesús ña sanduxun ra ña. ⁴⁴ Ta naka'nda ní ini taPilato xini so'o ra ña kama ní nixi'i taJesús, ta kana ra ta ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa vaxi ra, ta nindaka to'on ña'a ra:

—¿Án ñanda'a nixi'i taJesús? —káchí ra.

⁴⁵ Ta ta ndiso chiño yó'o nika'an ra, káchí ra:

—Ndixa xa nixi'i taJesús.

Ta saá taPilato taxi ra yichj nda'a taJosé naki'in ra yiki koñu taJesús. ⁴⁶ Ta taJosé sata ra ñii tikoto va'a, ta nixaa ra ta sanoo ra yiki koñu taJesús nda'a tón cruz, ta xí'in tikoto va'a yó'o chisúku ndaa ra yiki

koñu taJesús. Ta nixa'an ra ta chikaa va'a ña'a ra ini kavua, ta nakasi ra ye'é kavua yó'o xí'in ñii yuu ká'no. ⁴⁷ Ta ñaMaría Magdalena xí'in ñaMaría si'í taJosé xito ná míkiá chínóo na yikí koñu taJesús.

16

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi natakü ra*

*(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12;
Jn. 20:1-10)*

¹ Ta niya'a kivi yii ña nákindée najudío, ta ñaMaría Magdalena xí'in ñaSalomé, xí'in ñaMaría si'í taJacobó, sata ná ña'a ña xa'an támi ña ko'on ná chikaa ná ña yikí koñu taJesús. ² Ta xitaan ní ta sakán keta ño'o, kivi noó semana ña kúu domingo, kuá'an ná noo ninduxun taJesús. ³ Ta ká'an xí'in tá'an mji ná, káchí ná saá:

—¿Yu kúu na chindeé mji yó ña sakuta'a na yuu ña nona kivi yó kavua yó'o? —káchí ná.

⁴ Ta saá nixaá ná, ta nakoto ná on vása ndási ka ye'é kavua xí'in yuu ká'no.

⁵ Ta niki'vi ná ini kavua. Ta xini ná ñii taa yóo ra siin kua'a noo xindú'u yikí koñu taJesús, ta ndixin ra ñii tikoto káni, yaa ní ña, ta násí'í yó'o niji'ví ní ná. ⁶ Ta saá nika'an ra xí'in ná:

—On kuyi'ví ndó. Ndó'o nándukú ndó taJesús tañoó Nazaret, taa ta katataka ndaa na nda'a tón cruz. Xa natakü ra. On koo ka ra yó'o. Koto

ndó noo chinóo na ra. ⁷ Ta kuá'an ndó ta ndato'on ndó xí'in taPedro xí'in inka na nixika xí'in ra, kachí ndó saá xí'in na: “Ko'on si'na taJesús noo ndó ña kundati ra ndó'ó estado Galilea. Kan koni ndó ra, tá yoo ña nika'an ra xí'in ndó”, kachí ndó xí'in na —káchí taa yó'o xí'in násí'í yó'o.

⁸ Ta saá násí'í yó'o kee ná ye'é kavua, ta xino ná kuá'an ná, yi'ví ní ná anda kisin ná kuá'an ná. Ta ni-xiin ná ndato'on ná xí'in nda ñii nivi, saá chi yi'ví ní ná.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi nitivi ra noo ñaMaría
Magdalena*

(Jn. 20:11-18)

⁹ Ta saá taJesús natakü ra xitaan ní kivi noo semana ña kúu domingo. Ta si'na nitivi ra noo ñaMaría Magdalena ña xa tava ra uxá nima ndiva'a xikomí. ¹⁰ Ta saá kuá'an ña ndato'on ña xí'in na nixika xí'in ra. Ta naní'i ña nayó'o, ndóo na kúchuchú ní ini na ta xaku ní na. ¹¹ Ta xini so'o na ña nika'an ña xa natakü taJesús, saá chi xa xini ña ra, ta ni-xiin nayó'o kandixa na ña.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi nitivi ra noo ovi na
xindikon sata ra*

(Lc. 24:13-35)

¹² TaJesús, kivi nitivi ra yichi noo ovi nivi na kuá'an yuku, ta on vása ná'a ka ra tá si'na xa na'a ra. ¹³ Ta na ovi yó'o ndikó na ta nixaá

na nḡḡ yóo inká na x̄indikḡḡ saṭá taJesús, ta ndáto'on na xí'in nayó'o ña xa x̄ini na ra, ta na x̄ini so'o ñayó'o n̄i-xiin na kandixa na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña sakuiso chiño ra naxíka xí'in ra

(Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁴ Ta saá taJesús n̄ijivi ra nḡḡ na uxu ñii naxíka xí'in ra, tá ndóo ká na nḡḡ mesa. Ta ndeé ní n̄ika'an ra xí'in na ḡḡ vá'a ké'é na xa'a ña n̄i-xiin na kandixa na ña n̄ataku ra, chi kisa só'ó xí'in m̄i na, saá chi n̄i-xiin na kon̄i so'o na to'on ña n̄ika'an n̄ivi na x̄ini xa n̄ataku ra.

¹⁵ Ta saá n̄ika'an ra xí'in na:

—Kuā'an ndó ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o ta ka'an ndoso ndó to'on ñava'a xa'a i nḡḡ n̄ivi. ¹⁶ N̄ivi na kandixa ȳi'i ta kuchu na, ta saá Ndios sakaku ra na ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá k̄ivi ña vaxi. Ta n̄ivi na ḡḡ vása kandixa ȳi'i, nayó'o kuachi ndíso na ta kuachi ñayó'o taxi ña ña xo'vi ní na ndi'i saá k̄ivi ña vaxi. ¹⁷ Ta vitin ká'an i xí'in ndó, milagro yó'o koo xí'in na kándixa ȳi'i: xí'in ndayí i ta xí'in k̄ivi i tava na ním̄a ndiva'a; ta ka'an na inká nḡḡ to'on xaá ña ḡḡ vása ní-sakuá'a na; ¹⁸ tá ñii sana tiin na tíkḡḡ xati ta ḡḡ kóo ña kundo'o na; tá ñii sana ko'o na táveneno ta ḡḡ kóo ña kundo'o na; ta chinóo na nda'a na s̄ini án nḡḡ kí'vi na ndeé ndó'o ta nduva'a na. Milagro yó'o kuu ña kunakaá xí'in na

kándixa ȳi'i —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña ndaa ra

kuano'o ra ñoyívi n̄ino

(Lc. 24:50-53)

¹⁹ Tá ndi'i n̄ika'an taJesús saá xí'in na, ta ndaa ra kuano'o ra ñoyívi n̄ino, ta x̄ikoo ra s̄ijn kua'á Ndios.

²⁰ Ta saá na n̄ixika xí'in ra k̄ixá'a na kuā'an na ka'an ndoso na to'on Ndios nḡḡ n̄ivi ndi'i saá xiiña. Ta m̄i taJesús chíndeé ra na ña yóo milagro xí'in n̄ivi. Xa'a ñayó'o n̄ivi na x̄ito milagro yó'o ta na n̄ixika xí'in taJesús kúndaá ini na ndi to'on ká'an ndoso na kúu ñandaá. Saá yóo ña.

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña nītaa taLucas

*TaLucas taa ra to'on yó'o
kua'an ña nda'a taTeófilo*

¹ “Tata Teófilo, xa kua'a ní nīvi nītaa na xa'a ña ndixa ke'é Jesucristo xí'in yó. ² Ta ñii kī'va ndatán yóo to'on ña saná'a na xīndikōn sata ra, saá yóo ña nītaa na. Tānda kīvi kīxá'á Jesucristo kīsa chiño ra ñoyívi yó'o, xīni na ña ke'é ra, ta xīni so'o na ña saná'a ra, ta nayó'o nīka'an ndoso na to'on ra. ³ Ta saá tuku yī'i xa sakuá'á va'ai ndi'i ña ke'é ra xí'in ndi'i ña saná'a ra nda kīvi kīxaa ra ñoyívi yó'o. Ta xáni sīnī'i va'a ná taa'i to'on ña ndaa yó'o, ndatán nīxīyo ña, ta ti'ví'i tutu yó'o xaa ña nda'a ún, Teófilo ta to'ó. ⁴ Ta saá kundaa va'a ini ún ñandaa kúu ña xa saná'a na yó'ó xa'a Jesucristo”, káchī taLucas xí'in taTeófilo.

*Ñii ángel ña kīxi ño
Ndios
ká'an ña kaku taJuan, ta
sakuchu nīvi*

⁵ Kīvi tarey Herodes xá'nda chiño ra ño ñaño estado Judea, nīxīyo ñii sūtu ñaní ra Zacarias. Tayó'o kúu ñii ta náta'an xí'in ñii ti'vi sūtu, ta kīvi ti'vi nasūtu yó'o ñaní Abías. Ñásí'i taZacarias yó'o ñaní ña Elisabet, ta mīi ra xí'in ñásí'i ra kúu nasa'ya ñani síkuá

tasūtu Aarón. ⁶ TaZacarias xí'in ñásí'i ra ñaElisabet nīvi nandaa kúu na ño Ndios, ta kándixa ndi'i na ña xá'nda chiño Ndios, ta inka nīvi nī-kuchiño naní'i na to'on ña ka'an on vá'a na xa'a taZacarias xí'in ñásí'i ra. ⁷ Ta on koó sa'ya na, chi ñánóma kúu ñaElisabet, ta ñáyó'o xí'in yīi ña na xīkua'a ní kúu na.

⁸ Ta saá nītondaa kīvi nasūtu natá'an taZacarias kīxaa na kasa chiño na ño Ndios ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén. ⁹ Chīkaa na ndatī xí'in yūu válí chi saá ke'é na ña koto na yukú chiño kukomí ñii ñii sūtu. Ta saá keta ña taZacarias nīni'i ra chiño ña kī'vi ra Cuarto Yīi ña nákaa ini ve'e ño'o yó'o, ta ka'mi ra xuxa va'a ña ndoso ño mesa tón yīi. ¹⁰ Kīvi nīkī'vi taZacarias Cuarto Yīi ña ka'mi ra xuxa va'a ño Ndios, ta ndi'i nīvi ndóo na ndatī na ke'e ña kúu yé'é ve'e ño'o, ta ká'an na xí'in Ndios. ¹¹ Ta saá ñii ángel kīxi ño Ndios kīxaa ña ño taZacarias, ñīndichī ña sīn kua'á mesa tón yīi ño xīxi xuxa va'a. ¹² Ta xīni ra ñaángel, ta kīxá'á ndi'i ní ini ra, ta yí'ví ní ra. ¹³ Ta saá nīka'an ñaángel xí'in ra:

—Tata Zacarias, on kuyi'ví ún, chi Ndios xīni so'o ra ña nīka'an ún xí'in ra, ta ke'é ra ñii ñava'a xí'in ndó: koo sa'ya ún xí'in ñásí'i ún ñaElisabet, ta chinóo ndó kīvi ra kunaní ra Juan. ¹⁴ Kīvi kaku sa'ya ndó, ta kusīi ní ini ndó'ó.

Ta kusij ní ini inkā n̄ivi k̄iv̄i kaku ra, ¹⁵ chi noo Ndios sa'ya ndó kuu ra ñii t̄a t̄a ká'no. Ta ndā ñii k̄iv̄i on ko'o ra vino, ni on ko'o ra inkā ndut̄a tá sáxiini n̄ivi. Tandā k̄iv̄i kixá'á ra kunakaā ra t̄ixin si'í ra, ta chútú n̄imā ra xí'in ñandee Nímā Ndios. ¹⁶ Ta saá chindee ra kuā'a ní nalsrael sanandikó ra n̄imā na ña ko'on na yich̄i Ndios. ¹⁷ Ndatán ñii k̄iv̄a n̄ixiyo ndee Nímā Ndios xí'in taprofeta Elías x̄ina'á, saá koo Nímā Ndios xí'in sa'ya ndó yó'o. Ta kukomí ra yich̄i ka'an ra xí'in n̄ivi ña nakutá'an va'a na kúu yivá xí'in sa'ya na. Ta chindee ra n̄ivi na on xiin kon̄i so'o ña nduu na n̄ivi na va'a kandixa Ndios. Saá sa'ya ndó yó'o chindee ra nalsrael ña koo ti'va na naki'in na T̄a t̄aKá'no noo yó —káchí ñaángel xí'in t̄aZacariás.

¹⁸ Ta ndakuijn t̄aZacariás, n̄indaq̄a to'on ra ñaángel, káchí ra saá:

—¿Ndasaá koo kundaa ini ña kundivi ña ká'an ún xí'in i?, chi vitin tax̄ikua'a ní kúu i, ta saá tuku ñax̄ikua'a ní kúu ñásí'íj —káchí t̄aZacariás xí'in ñaángel.

¹⁹ Ta ndakuijn ñaángel, n̄ika'an ña xí'in t̄aZacariás.

—Yi'j nan̄ij Gabriel, ta ndi'i saá k̄iv̄i ñ̄indichij noo Ndios. Ta m̄ij Ndios kúu t̄a ti'ví yi'j vax̄ij ka'an̄ij ñava'a yó'o xí'in ún. ²⁰ Ta vitin x̄a'a ña on vása ní-kandixa ún to'on ña n̄ika'an̄ij xí'in ún, on kuchiño ka ka'an̄ij ún nda ñii to'on nda kixaa k̄iv̄i kundivi to'on yó'o. Ta ndixa

vax̄i ñii k̄iv̄i ña kundivi ndi'i ña n̄ika'an̄ij xí'in ún —káchí ñaángel xí'in t̄aZacariás.

²¹ Ta n̄ivi na ndóo ndati ke'e, ká'an xí'in tá'an na ña kuáchij ní t̄aZacariás, ta k̄ixá'á na ndi'i ní ini na x̄a'a ra. ²² Ta saá k̄eta t̄aZacariás, ta n̄i-kuchiño ka'an ra xí'in na. Ta kundaa ini na ndi Ndios ti'ví ra ñii ña n̄it̄ivi noo tayó'o ini Cuarto Yi'j ve'e ño'o. Ñakán k̄ia n̄i-kuchiño ka'an ka ra xí'in na, nda sáná'a kuiti ra xí'in nda'a ra.

²³ Ta n̄itondaa k̄iv̄i ndi'i k̄isa chiño t̄aZacariás ve'e ño'o, ta kuano'o ra. ²⁴ Ta saá n̄iya'a lo'o k̄iv̄i, ta ñásí'í ra ñaElisabet n̄ikee sa'ya ña. Ta n̄ixiyo ña o'on yoo ini ve'e ña, ta nda lo'o on vása ní-keta ña. Ta n̄ika'an̄ij ña, káchí ña saá: ²⁵ “Ndios ke'é ra ñava'a xí'in i, xa n̄itaxi ra ñii ñato'ó ká'no nda'a i chi vitin koo ñii sa'ya i, ta k̄indaa ra ña kúka'an noo i noo n̄ivi”, káchí ña.

To'on yó'o káchí ñaángel ña k̄ixi noo Ndios k̄iv̄i n̄ika'an̄ij ña xí'in ñaMaría

²⁶ Xa iño yoo ñó'o sa'ya ñaElisabet ta saá ti'ví Ndios ñaángel Gabriel kuā'an ña ñoo Nazaret, ña nákaā estado Galilea. ²⁷ Kuā'an ña koto ña ñii ñakuāan lo'o nan̄ij ña María, ña t̄a'an tondaa nda ñii t̄a kúu ña. Ta xa ndási ña tonda'a ña xí'in ñii t̄a nan̄ij ra José, sa'ya ñani síkuá t̄arey David kúu ra. ²⁸ Ta n̄ixaa ñaángel noo ñaMaría yó'o ta chindee ña'a ña, n̄ika'an̄ij ña, káchí ña saá:

—¡Kua'a, nana! Yó'ó kúu ñá ñini'i ñava'a ño Ndios, ta yóo ra xí'in ún. Ta ke'é ra ñava'a ní ka xí'in ún ño ndi'i inka násí'í.

²⁹ Ta ñaMaría xini ña ñaángel yó'o, ta xini so'o ña to'on ña ñika'an ña, ta kixá'á ndi'i ní ini ña, xani sijní ña: “¿Ndaçhun ñika'an ñaángel to'on yó'o xí'in yó'?”

³⁰ Ta saá ká'an ka ñaángel xí'in ña:

—On kuyi'ví ún, chi Ndios taxi ra ñii ñato'ó ní nda'a ún. ³¹ Ta vitin kee sa'ya ún, ta kivi kaku talo'o sa'ya ún, ta chinoo ún kivi ra kunaní ra Jesús.* ³² Ta kuu ra ta ká'no, ta sakunaní na ra Sa'ya Ndios taKá'no, ta Ndios taxi ra ña kuu tayó'o tarey ká'no. Ndatán ñixiyo xii síkuá ra tarey David, saá koo ra. ³³ Ta ka'nda chiño ra ño nalsrael, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ndee ra, ta kuu ra tarey ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí ñaángel xí'in ñaMaría.

³⁴ Ta saá ndakuijn ñaMaría:

—¿Ta ndasaá koo ñayó'o?, chi nda ñii ta on ta'an toñdaa yi'i —káchí ña xí'in ñaángel.

³⁵ Ta ndakuijn ñaángel:

—Ta Níma Ndios kixaa ña xí'in ún, ta ndee Ndios taKá'no kixaa ña ndatán ñii kundañi koo ña, ta ñakundixin ní ndi'i ún ña. Ñakán sa'ya ún kuu ra ñii ta yij, ta kunaní ra Sa'ya Ndios. ³⁶ Ta ñave'e ún ñaElisabet xa ñó'o sa'ya

ña. Vará ñaxiku'a ní kúu ña, ta on kivi koo sa'ya ña, káchí ñivi, ta vitin xa ño yoo ñó'o sa'ya ña. ³⁷ Saá chi Ndios kúchiño ra kasa ndivi ra ndi'i chiño, on koó nda ñii chiño ña yo'vi ño Ndios —káchí ñaángel xí'in ñaMaría.

³⁸ Ta ndakuijn ñaMaría, káchí ña saá:

—Yi'i kúu ña kisa chiño ño Ndios, ta va'a ná ke'é ra xí'inj ndatán yóo ña ñika'an ún xí'inj —káchí ñaMaría xí'in ñaángel.

Ta saá kee ñaángel ku'a'an ña.

To'on yó'o ká'an ñaMaría ku'a'an ña koto ña ñaElisabet

³⁹ Ta ñiya'a lo'o kivi, ta kee ñaMaría, nómi ña ku'a'an ña ñoo ña ñakaa ma'ño yuku estado Judea. ⁴⁰ Ta ñixaa ñaMaría, ta ñikivi ña ve'e taZacarías, ta ñika'an ña to'on chindee ña ñaElisabet. ⁴¹ Tá xini so'o ñaElisabet ña chindee ñaMaría, ta kandeta sa'ya ña tixin ña, ta Níma Ndios kixaa ña, ta sakutú ña níma ñaElisabet xí'in ndee Ndios. ⁴² Ta xí'in ndi'i ndee ña ñika'an ña xí'in ñaMaría, káchí ña saá:

—¡Ta ká'no ní ka ñava'a ke'é Ndios xí'in ún ño ndi'i inka násí'í ñoyivi yó'o! ¡Ta ká'no ní ñava'a ke'é ra xí'in sa'ya ún! ⁴³ Ta, jndaçhun Ndios ke'é ra ñava'a xí'inj ña taxi ra kixaa ún koto ún yi'i! ¡Yu kúu yi'i, ta vaxi ún koto ún yi'i! Chi yó'ó kúu

* 1:31 Kivi “Jesús” kóni kachí ña: Ndios sákaaku ra ñivi.

si'í t̄aKá'no n̄oq̄j. ⁴⁴ X̄inj̄
so'oj̄ t̄o'on ch̄indeé ún ȳj̄,
ta saá sa'ya j̄ k̄andeta ra
t̄ixin̄j̄ chi kúsij̄ ní ini ra.
⁴⁵ Ta nákaā ñasij̄ níma ún,
chi kándixa ún Ndios ña
kasa ndivi ra ña n̄ika'an ra
xí'in ún —káchí ñáElisabet
xí'in ñáMaría.

⁴⁶ Ta n̄ika'an ñáMaría saá:
Xí'in níma j̄ k̄isa ká'noj̄
Ndios.

⁴⁷ Kúsij̄ ní inij̄ chi Ndios
s̄akaku ra ȳj̄.

⁴⁸ Ndios ndáa ra ȳj̄, vará
ndasaá kuiti ñándá'ví
ñá k̄isa chiño n̄oq̄ ra
kúuj̄.

Ñakán̄ n̄ivi na táku vitin
xí'in n̄ivi na kutaku
k̄iv̄j̄ ña va xi sakunaní
na ȳj̄: Ña'a ñá nákaā
ñasij̄ níma, kachí n̄ivi
xa'a j̄.

⁴⁹ Saá chi Ndios t̄a kómí ndee
ká'no, ke'é ra ku'a'a ní
ñava'a xí'in j̄.

¡T̄aa taȳj̄ kúu Ndios!

⁵⁰ Ta k̄iv̄j̄ vitin xí'in k̄iv̄j̄ ña
va xi Ndios kúndá'ví
ini ra x̄ini ra n̄ivi na
k̄isa t̄o'ó ña'a.

⁵¹ Ndios xí'in ndee m̄ji ra
k̄isa ndivi ra ku'a'a ní
chiño ná'no.

Ta xí'in ndee ra xa'ta ní'no
ra n̄ivi na k̄isa ká'no
xí'in m̄ji.

⁵² Ta Ndios sanoo ra nda
n̄ino n̄ivi naná'no
ñoyívi yó'o, na kúu na
ñá'a ní ini,

ta ndan̄i'í s̄ikón ra n̄ivi na on
vása ñá'a ini ña nduu
na naná'no.

⁵³ Ndios t̄axi ra ku'a'a ní
ñaxíxi nda'a n̄ivi
nandá'ví na x̄ij̄ s̄oko,

ta t̄axi ra n̄ivi nakuíká
ku'a'an v̄ichí na.

⁵⁴ Ndios ch̄indeé ra naIsrael,
ndi'í saá k̄iv̄j̄ kúndá'ví ini ra
x̄ini ra na,

⁵⁵ chi saá n̄ika'an ra xí'in x̄ij̄
s̄ikuá yó t̄aAbraham,
ta xí'in ndi'í sa'ya
ñani s̄ikuá t̄ayó'o.

Ndios káchí ra kúndá'ví ini
ra koni ra m̄ji yó ndi'í
saá k̄iv̄j̄ ña va xi,

káchí ñáMaría.

⁵⁶ Ta saá n̄indoo ñá, n̄ixiyo
ñá xí'in ñáElisabet un̄j̄ yoo,
ta kee ñá kuano'o ñá.

*Ñayó'o ká'an xa'a k̄iv̄j̄
k̄aku t̄aJuan, t̄aa t̄a sakuchu
n̄ivi*

⁵⁷ Tá xa n̄itondaa k̄iv̄j̄ kaku
sa'ya ñáElisabet, ta k̄aku ñii
t̄aa lo'o. ⁵⁸ Ta saá kundaa
ini nave'e ñá xí'in na x̄inj̄
tá'an xí'in ñá ndí Ndios ke'é
ñava'a xí'in ñá ña k̄aku sa'ya
ñá. Ta saá kúsij̄ ní ini ndi'í
na xí'in ñá. ⁵⁹ Ta n̄itondaa
k̄iv̄j̄ on̄a k̄aku tikuá'á lo'o
yó'o, ta k̄isa ndivi na cos-
tumbre naní ña circuncisión
xí'in ra ña kóni kachí xa'nda
na lo'o ñii s̄inj̄ ñatee ra.
Ta kóni na sakunaní na ra
Zacarías, chi saá naní yivá
ra. ⁶⁰ Ta n̄ika'an si'í ra
ñáElisabet, káchí ñá saá:

—On k̄iv̄j̄ saá, va'a ná ku-
naní ra Juan —káchí ñá.

⁶¹ Ta ndakuijn na, káchí
na:

—¿Nda chun kóni ún ku-
naní ra saá? Nda ñii
nave'e ún on k̄oó naní saá
—káchí na.

⁶² Ta saná'a nda'a na
n̄oq̄ yivá ra ndasaá kóni
ra kunaní sa'ya ra. ⁶³ Ta
saá ndukú ra ñii v̄it̄j̄ n̄oq̄

na, ta t̄a ra kivi n̄oq t̄on v̄iti yó'o: "Kunaní ra Juan." Ta n̄aka'nda ini ndi'i na. ⁶⁴ Ta saá x̄andik̄on t̄aZacariás kixá'á kúchiño k̄a'an ra, ta kisa ká'no ra Ndios. ⁶⁵ Ta ndi'i n̄ivi na ndóo yó'o n̄aka'nda ini na, ta kixá'á na sákuj̄ta ní'no na t̄o'on x̄a'a ñayó'o ndi'i saá ñoo ña ñó'o yuku estado Judea. ⁶⁶ Ta ndi'i n̄ivi na x̄ini so'o ña ndo'o t̄aZacariás, x̄ani ini na x̄a'a ña, ta n̄indaq̄a t̄o'on tá'an na, káchí na saá:

—¿Yu kuu tikuá'á lo'o sa'ya t̄aZacariás kivi kuká'no ra? —káchí na, chi kúndaq̄a ini na ndí kómí talo'o yó'o ndee Ndios.

Xí'in t̄o'on yó'o t̄aZacariás kisa ká'no ra Ndios

⁶⁷ Ta Níma Ndios s̄akutú ña ini t̄aZacariás xí'in ndee Ndios, ta n̄ika'an ra, káchí ra saá:

⁶⁸ Ná kasa ká'no yó Ndios, t̄a xá'nda chiño n̄oq m̄ji yó naIsrael,

Ndios ch̄indeé ra n̄ivi nañoo yó na kúu na ndík̄on ña'á, ta sak̄aku ra yó.

⁶⁹ Ta t̄i'ví ra ñii t̄a t̄andeé ní, ta kixaa ra sak̄aku ra m̄ji yó.

T̄andeé yó'o kúu ñii sa'ya ñani síkuá t̄arey David, t̄a t̄a kisa chiño n̄oq Ndios kuȳa x̄ina'á.

⁷⁰ Saá yóo ña k̄indoo Ndios xí'in nax̄ij̄ síkuá yó naIsrael, chi Ndios t̄axi ra t̄o'on ra nda'a n̄aprofeta ña n̄ika'an

ndoso na kuȳa x̄ina'á, k̄achí na saá:

⁷¹ Ndios sak̄aku ra m̄ji yó n̄oq na s̄aa ini x̄ini yó, ta sak̄aku ra m̄ji yó n̄oq ndi'i n̄ivi na ̄on x̄ijn koni yó.

⁷² X̄ina'á k̄undá'ví ini Ndios x̄ini ra nax̄ij̄ síkuá yó, ta kasa ndivi ra t̄o'on ra ña ch̄indú'u ra ke'é ra xí'in na.

⁷³ N̄ika'an Ndios xí'in x̄ij̄ síkuá yó t̄aAbraham

⁷⁴ ña ndixa sak̄aku ra m̄ji yó n̄oq n̄ivi na s̄aa ini x̄ini yó,

ñakán ̄on kuyi'ví yó kasa chiño yó n̄oq Ndios.

⁷⁵ Ta kuu yó n̄ivi na ndakú ini, na nataxi xí'in m̄ji n̄oq Ndios, saá kasa ndivi yó chiño n̄oq ra ndi'i saá kivi ña kutaq̄u yó,

káchí t̄aZacariás.

⁷⁶ Ta saá n̄ika'an ra xí'in tikuá'á lo'o sa'ya ra, káchí ra saá:

Yó'ó, talo'o, kivi kuká'no ún, ta kuu ún t̄aprofeta t̄a k̄a'an ndoso t̄o'on Ndios.

Ndasa va'a ún yich̄i x̄a'a ña kivi kixaa T̄a t̄aKá'no n̄oq yó, t̄a t̄a v̄axi ñoyívi yó'o, ta yó'ó kuu t̄a k̄o'on si'na n̄oq ra.

⁷⁷ Ta saná'a ún n̄ivi ndasaá koo ña sak̄aku Ndios n̄ivi na ndík̄on ña'á, chi kasa ká'no ini ra x̄a'a kuachi na.

⁷⁸ Sandoo ra ndi'i kuachi yó chi Ndios kúu ra t̄a ká'no ní ini.

Ñakán ti'ví ra ñii t̄a t̄a yóo ñoyívi ñino, ta ndatán yóo ño'ò ña yé'e, saá yóo t̄a t̄a ti'ví ra.

Kiv̄i kixaa ra ñoyívi yó'o, ta ndatán yóo ñii kiv̄i xaa, saá koo ña.

⁷⁹ Saá chi ke'é ra ña naye'e ño'ò ñoq ñivi na xika yich̄i naa ñoq yóo ña on vá'a,

ta saá kuchiño naki'in na ko'on na yich̄i va'a, ta kunakaa ñava'a ini na,

káchí t̄aZacarías xí'in tikuá'á lo'o sa'ya ra.

⁸⁰ Ta saá t̄alo'o t̄aJuan yó'o xa'no ra, ta ndu ra ñii taká'no xí'in ndee Níma Ndios. Ta kee ra kuá'an ra, ta táku ra yukū yich̄i t̄anda ñitondaa kiv̄i kixá'á ra ká'an ndoso ra to'on Ndios ñoq naño m̄i ra naIsrael.

2

Ñayó'o ká'an xa'a ña kaku Jesucristo

(Mt. 1:18-25)

¹ Kuȳa saá xa'nda chiño t̄arey Augusto ña ndakoo ñii censo ndi'i ñivi. ² Censo yó'o kúu ñanóo ndakoo kuȳa xa'nda chiño t̄agobernador Cirenio ñoq na táku ñoo estado Siria. ³ Ta saá ndi'i ñivi ñixa'an na ñoo ñoq xitaku xii síkuá na, ta náka'yi kiv̄i na. ⁴ Ñakán kía kee t̄aJosé ñoo ra Nazaret ña ndá'vi ndaa estado Galilea, ta kuá'an ra ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea, chi t̄aJosé kúu ra sa'ya

ñani síkuá t̄arey David, t̄a t̄a xitaku ñoo Belén kuȳa xina'á. ⁵ Ta kee t̄aJosé kuá'an ra, ta kuá'an ñaMaría xí'in ra naka'yi kiv̄i na, chi xa kindoo t̄aJosé tondaa ra xí'in ña, ta ñáyó'o xa ñó'o sa'ya ña. ⁶ Ta ñixaa na ñoo Belén, ta ñitondaa kiv̄i kaku sa'ya ña. ⁷ Ta saá kaku ñii t̄a lo'o, sa'ya ñoq ña kúu ra, ta chisúku ndaa ña ra xí'in tikoto, ta chindú'u ña ra ini yiton ñoq xixa'an kit̄i, chi on vása ní-naní'i na ve'e ñoq kindoo na, saá chi xa chútú ndi'i ve'e ñoq kisin ñivi na xika yich̄i.

Naángel na kixi ñoq Ndios ñika'an na xí'in ñivi na ndaa ndikachi

⁸ Tá ñoo kaku sa'ya ñaMaría, ta yukū yatin ñoo Belén, ndoo na ndaa ndikachi. ⁹ Ta saá keta ñii ñaángel ña kixi ñoq Ndios, ta livi ní, ta ká'no ní náye'e ño'ò ña kee ñoq Ndios, ta náye'e ña ñoq ndoo na ndaa ndikachi, ta ñiyi'ví ní ndi'i na. ¹⁰ Ta ñika'an ñaángel xí'in na, káchí ña saá:

—On kuyi'ví ndó, chi vax̄i ndato'on̄i ñava'a xí'in ndó, ta on sivi ndasaá ñii ñava'a xa'a ndó'ó kúu ña ká'an̄i, ta vitin ká'an̄i ñava'a xa'a ndi'i ñivi, xa'a ña kusij̄i ní ini na xí'in ndó. ¹¹ Kiv̄i vitin kaku ñii t̄alo'o ñoo t̄arey David, ta t̄alo'o yó'o kúu T̄a t̄a Sakaku ndó'ó. Ta Cristo T̄a t̄aKá'no ñoq yó kúu ra.* ¹² Ta ñáyó'o koto ndó ña kundaa ini ndó

* **2:11** To'on "Cristo" kóni kachí ña: T̄a t̄a ti'ví Ndios ña sakaku ra ñivi.

ndí tɔ'on ña ká'anjí kúu ñandaa, chi naní'i ndó tɔlo'o nísúku ra tikotɔ, ta nákaa ra ini yiton noo xíxa'an kití —káchí ñaángel xí'in na ndáa ndikachi.

¹³ Ta xandikɔn kixaa ku'a ní ká naángel, ta nakutá'an na xí'in ñaángel yó'o. Ta kixá'á na kasa ká'no na Ndios, káchí na saá:

¹⁴ ¡Ná kanóo síkón ñatɔ'ó Ndios, tɔ yóo ñoyívi ñino!

Ná koo va'a ini ñivi ñoyívi yó'o, na kúu ñivi na kúsijí ini Ndios xini ra, káchí naángel.

¹⁵ Tá ndí'i ñayó'o, ta saá ndí'i naángel kuano'o na ñoyívi ñino. Ta na ndáa ndikachi ñika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Vitin kɔ'on yó ñoo Belén koto yó yu kúu ña yóo xa'a ña ñika'an ñaángel ña t'í'ví Ndios kixi noo yó —káchí na.

¹⁶ Ta saá kama kee na ku'a'an na nandukú na tikuá'á lo'o, ta ñixaa na naní'i na taJosé xí'in ñaMaría xí'in tikuá'á lo'o, nákaa ra ini yiton noo xíxa'an kití. ¹⁷ Tá xini na tikuá'á lo'o, ta ndatɔ'on na ndí'i ña ñika'an ñaángel xa'a ra. ¹⁸ Ta ndí'i ñivi na xini sɔ'o tɔ'on ña ndatɔ'on na ndáa ndikachi, naka'nda ní ini nayó'o. ¹⁹ Tá ñaMaría chikaa va'a ña tɔ'on yó'o nímá ñá, ta nakani ní sijní ñá xa'a ña. ²⁰ Ta saá ndí'i na ndáa ndikachi, kuano'o na, ta kisa ká'no na ta kisa tɔ'ó na Ndios, chi kúsijí ní ini na xa'a ndí'i ña xini na

xí'in ndí'i ña xini sɔ'o na. Nii k'í'va ndatán yóo ña ñika'an ñaángel xí'in na, saá yóo ña.

TaJosé xí'in ñaMaría ku'a'an na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén ña taxi na tikuá'á lo'o Jesús nda'a Ndios

²¹ Tá ñitondaa kivi ona kaku tikuá'á lo'o, ta kisa ndivi na costumbre naní' circuncisión xí'in ra, ña kúu ña xá'nda na lo'o ñii sijní ñatɛe ra, ta sakunaní na ra Jesús, chi saá ñika'an ñaángel xí'in ñaMaría kivi ta'an ká kee sa'ya ñá.

²² Ta ñitondaa kivi kasa ndivi taJosé xí'in ñaMaría ña ká'an ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés. Ndayí yó'o káchí ña yukia ke'é ña'a xa'a ña kaku sa'ya ñá, ta kukomí ña yichí k'í'vi tuku ñá ve'e ño'o. Ta saá taJosé xí'in ñaMaría kee na ku'a'an na xí'in tikuá'á lo'o Jesús, chi kóni na taxi na ra nda'a Ndios ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén. ²³ Saá chi ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á káchí ña si'a: "Ndi'i taválí tanó sá'ya ñivi, xini ñó'ó taxi na ra nda'a Ndios", káchí ndayí. ²⁴ Ñakán kía ku'a'an na ve'e ño'o ká'no ña sɔko na kití válí noo Ndios, chi yóo inká ndayí Ndios ña káchí saá: "Ñivi nandá'ví xini ñó'ó sɔko na ovi tándulú án ovi tísata noo Ndios xa'a ña kaku sa'ya na", káchí ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés kuyá xina'á.

²⁵ Ta ñoo Jerusalén, yóo ñii ta naní' ra Simeón, ta tandaa kúu ra, ta kisa tɔ'ó ní

ra Ndios, ta yóo Nímā Ndios xí'in ra. Ta t̄aSimeón yó'o ndáti ra t̄aa t̄a t̄i'ví Ndios sakaku n̄ivi naIsrael. ²⁶ Ta Nímā Ndios xa n̄ika'an ña xí'in t̄aSimeón yó'o:

—On kivi yach̄i ún, si'na koni ún Cristo, t̄aa t̄a t̄i'ví Ndios —káchí Nímā Ndios xí'in ra.

²⁷ Ta n̄ixaa t̄aJosé xí'in ñáMaría xí'in tikuá'á lo'o Jesús ve'e ño'o ká'no ña kasa ndivi na ña ká'an ndayí Ndios. Ta m̄ji kivi yó'o, Nímā Ndios xa n̄ika'an ña xí'in t̄aSimeón ña k̄o'on ra ve'e ño'o yó'o. ²⁸ Ta saá t̄aSimeón nakutá'an ra xí'in na, ta t̄jin ra x̄inomi ndaa ra tikuá'á lo'o Jesús, ta k̄ixá'á ra k̄isa ká'no ra Ndios, káchí ra saá:

²⁹ Tata, yó'ó kúu t̄aKá'no noo ndi'i ña yóo.

Ta vitin va'a taxi ún ña kivi j̄i chi xa yóo va'a ini j̄i vitin,

chi xa k̄isa ndivi ún ña n̄ika'an ún xí'in j̄i.

³⁰ Xa x̄ini j̄i tikuá'á lo'o yó'o, t̄aa t̄a t̄i'ví ún sakaku n̄ivi ñoyívi yó'o.

³¹ Noo ndi'i n̄ivi k̄isa ndivi ún ñava'a.

³² Ndatán yóo ño'o ña yé'e saá yóo tikuá'á lo'o yó'o, chi saná'a ra yich̄i ún noo n̄ivi na on vása kúu naIsrael.

Ta xa'a t̄ayó'o, kanóo síkón ñat̄o'ó naIsrael na kúu na ndík̄on yó'ó, káchí t̄aSimeón xí'in Ndios.

³³ Ta t̄aJosé xí'in ñáMaría n̄aka'nda ini na ndóo na, ña x̄ini so'o na ña n̄ika'an t̄aSimeón xa'a tikuá'á lo'o

Jesús. ³⁴ Ta saá t̄aSimeón n̄ika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ndó, ná chindeé ka ra ndó'ó —káchí ra xí'in na.

Ta n̄ika'an ka ra xí'in ñáMaría, si'í tikuá'á lo'o Jesús, káchí ra saá:

—Ndios ch̄itóni ra sa'ya ún yó'o kuu ra t̄aa t̄a sakaku kua'a ní naIsrael. Ta saá ni, sava naIsrael on kua'a na naki'in va'a na ra, ta nayó'o ndi'i xa'a na. Sa'ya ún yó'o saná'a ra n̄ivi xa'a Ndios, ta kua'a ní n̄ivi on kandixa na ra. ³⁵ Ña ké'é n̄ivi yó'o kúu ña saná'a yukia xáni s̄ini na. Ta saá, nana, t̄ondaa ñii kivi t̄a'vi nímā ún; ndatán xa'nda ña xí'in espada, saá kundo'o nímā ún, chi kuchuchú ini ún xa'a sa'ya ún —káchí t̄aSimeón xí'in ñáMaría.

³⁶ Ta ini ve'e ño'o ká'no yó'o yóo ñii ñáprofeta, naní ñá Ana. Ñii sa'ya t̄aFanuel kúu ñá, ta x̄ii síkuá ñá x̄ikuu t̄aAser, ta ñáx̄ikua'a ní kúu ñá. Kivi x̄ikuu ñá ñálo'o, n̄itondaa ñá, ta n̄ix̄iyo ñá xí'in ȳi ñá ux̄a kuȳa, ta saá n̄ix̄i'j̄i ra. ³⁷ Ta ñáAna k̄indoo kuáan ñá, ta n̄ix̄ino ñá kom̄i s̄ik̄o kom̄i kuȳa. Ta ndivi ñoó yóo ñá, k̄isa ká'no ñá Ndios, ta nda ñii kivi on vása keta ñá ve'e ño'o. Yóo kivi on vása x̄ixi ñá chi yóo so'on ñá, ká'an ñá xí'in Ndios. ³⁸ Ta k̄ixaa ñáAna noo yóo ñáMaría xí'in t̄aJosé xí'in tikuá'á lo'o Jesús, ta n̄ika'an ñá xí'in Ndios:

—Tata Ndios, táxa'vi ún, chi t̄i'ví ún tikuá'á lo'o yó'o

kixaa ra ñoyívi yó'o —káchí ñá.

Ta nika'an ñá xa'a ta Jesús xí'in ndi'i nivi na kúu na ndáti ndí Ndios sakaku ra nañoo Jerusalén.

ÑáMaría, taJosé xí'in tikuá'á lo'o Jesús

kuano'o na ñoo Nazaret

³⁹ Kivi ndi'i kisa ndivi na ña ká'an ndayí Ndios ña nita ta Moisés xina'á, ta saá ta José xí'in ñáMaría xí'in tikuá'á lo'o Jesús naki'in na kuano'o na ñoo Nazaret estado Galilea. ⁴⁰ Ta ñoo yó'o xa'no talo'o Jesús, ta ñii ñii kuyá nduu ndeé ka ra. Ta nduu ra ta ndíchi ní siní, ta Ndios kúsi ní ini ra xíni ña'á ra.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi nindoo talo'o Jesús ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

⁴¹ Ndi'i saá kuyá ta José xí'in ñáMaría xa'an na viko Pascua† ñoo Jerusalén.

⁴² Kivi nixino ta Jesús uxu ovi kuyá, ta kee ra ku'an ra xí'in na viko yó'o, chi saá nixiyo costumbre na. ⁴³ Ta kivi ndi'i viko, ta naki'in na kuano'o na, ta nindoo ta Jesús ñoo Jerusalén, ta on vása ní-xini ta José ni ñáMaría ña nindoo ra.

⁴⁴ Xáni ini na án vaxi ta Jesús xí'in inká nave'e na án vaxi ra xí'in inká natá'an na, ká'an na. Saá kúu, ta xa nija'a ñii kivi xika na ku'an na yichi, ta saá kixá'á na nándukú na ra xí'in ñii ñii nave'e na, xí'in ñii ñii

natá'an na. ⁴⁵ Ta on koó ra, ni-naní'i na. Ta saá ñáMaría xí'in ta José ndikó na ku'an na ñoo Jerusalén nándukú na ra.

⁴⁶ Tanda kivi uní naní'i na ta Jesús ve'e ño'o ká'no, yóo ra ma'ño namaestro na sáná'a ndayí Ndios ña nita ta Moisés xina'á. Xíni so'o talo'o Jesús ña ká'an namaestro yó'o, ta ndáka to'on ra na. ⁴⁷ Ta ndi'i nayó'o naka'nda ini na xini so'o na ña ká'an ta Jesús chi va'a ní siní ra, ta ndíchi ní to'on ndakuiin ra. ⁴⁸ Ta kixaa ta José xí'in ñáMaría, xini na talo'o Jesús, ta naka'nda ini na xito na, ta nika'an si'í ra xí'in ra:

—Talo'o, ¿ndachun ke'é un saá xí'in ndi? Yivá un xí'in yi'i, nándukú ndi yó'ó, ta ndí'i ní ini ndi xa'a un.

⁴⁹ Ta saá ndakuiin ta Jesús:

—¿Ndachun nándukú ndó yi'i? ¿An on vása xini ndó ndí chiño Yivá xini ño'ó kasa ndivi? —káchí ra.

⁵⁰ Ta on vása ní-kundaa ini na yukia kóni kachí to'on ña nika'an ra xí'in na.

⁵¹ Ta saá kee ta Jesús ñoo Jerusalén xí'in ta José xí'in ñáMaría, ta kuano'o na ñoo Nazaret. Ta naxaa na kán, ta ndi'i saá kivi chikaa so'o ra ta kisa ndivi ra ndi'i ña ká'an yivá ra xí'in si'í ra. Ta si'í ra, níma mji ña chikaa va'a ñá ndi'i ña ndó'o ñá xí'in ta Jesús. ⁵² Ta xa'no ta Jesús, ta nduu ká'no ka ra, ta kuu

† 2:41 Pascua najudío kána ña uxá kivi xa'a ña náká'an na ndasaá Ndios sakaku ra naxi sikuá na noo nañoo Egipto kuyá xina'á.

ndíchí ká sijní ra. Ta Ndios xí'in nivi kúsi ní ini na xini na ra.

3

TaJuan, taa ta sákuchu nivi, ká'an ndoso ra noo nivi xa'a yichí Ndios
(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

¹ Kuyya xa'on xá'nda chiño tarey Tiberio noo ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma, tagobernador Poncio Pilato xá'nda chiño ra noo naño estado Judea, tarey Herodes xá'nda chiño ra noo naño estado Galilea, tarey Felipe, ta kúu ñani taHerodes yó'o, xá'nda chiño ra noo naño estado Iturea xí'in Traconite, ta tarey Lisaniás xá'nda chiño ra noo naño Abilinia.

² Ta tasutu Anás xí'in tasutu Caifás kúu taná'no noo ndi'i nasutu ñoo Israel. Ta mii kuyya yó'o Ndios njika'an ra xí'in taJuan, ta yóo yuku yichí, ta kúu sa'ya taZacariás. ³ Ta kee taJuan ku'a'an ra ndi'i saá xiiña yatin yuta Jordán. Ta njika'an ndoso ra to'on Ndios xí'in nivi, káchí ra saá:

—On vása ke'é ká ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi ndó, ta saá na'a ndó kuchu ndó —káchí ra, ká'an ra xí'in nivi.

⁴ Ta xa'a taJuan yó'o nita ta profeta Isaías xina'á, káchí ra saá:

Noo yóo yuku yichí ka'an ndoso ra, káchí ra saá:

“Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yachi kixaa mii taKá'no noo yó.

Kindaa ndó ña on vá'a sási noo ndó,

ta saá va'a kuchiño naki'in ndó ra”, káchí taa ta koo yuku yichí.

⁵ “Saá chi vaxi kivi tá ndi'i noo kóno nduu ndaa ña,

ta ndi'i yuku nduu ña yoso.

Ndi'i yichí yakua nduu ndakú ña,

ta ndi'i yichí yuu ní, ndundii ña, ta nduva'a ña.

⁶ Ta ndi'i nivi ñoyivi yó'o koni na yu kúu ta ti'vi Ndios ña saku ra na”,

káchí to'on Ndios ña nita taIsaías xina'á.

⁷ Ta ku'a ní nivi njixaa na noo yóo taJuan, chi kóni na sakuchu ra na, ta njika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—¡Ndó'ó, sa'ya koq xati kúu ndó! ¿Yu kúu na njika'an xí'in ndó kuchu ndó, ta saá saku xí'in mii ndó ña on saxo'vi Ndios ndó'ó kivi ña vaxi? ⁸ Tá ndixa nandikó ini ndó ta kóni ndó ko'on ndó yichí Ndios, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño va'a ndatán kóni Ndios. Saá chi on vá'a kani sijní ndó ndí xa'a ña kúu ndó sa'ya ñani síkuá taAbraham, Ndios saku ra ndó'ó. Ta ká'an i xí'in ndó, Ndios kuchiño ra ndasa ra yuu yó'o nivi na nduu sa'ya ñani síkuá taAbraham. ⁹ Ta nivi na on vása kisa ndivi ña kóni Ndios, ndatán yóo yiton tón koon kui'i on vá'a nda'a, saá yóo na noo Ndios. Ta Ndios

xa yóo ti'va ra xí'in yáchá sjiin ña ka'nda ra ndi'i yiton tón on vása kóon kuji va'a nda'a, ta ka'nda ra nó, ta taan ra nó kókó nó noo xixi ño'o —káchí taJuan, ká'an ra xí'in na.

¹⁰ Ta saá ninda'ka to'on na taJuan:

—¿Yukía va'a xini ñó'ó ke'é ndi ña on xo'vi ndi saá? —káchí na.

¹¹ Ta ndakuiin taJuan, nika'an ra:

—Tá yóo ñii taa, ta kómí ra ovi tikoto, ta xini ñó'ó taxi ra ñii tikoto nda'a taa ta on koo nda ñii tikoto kómí. Tá yoo ña xixi ñii taa, ta xini ñó'ó taxi ra ña kuxu taa ta on koo ñaxixi —káchí taJuan xí'in na.

¹² Ta sava nivi na káya si'un noo nagobierno ñoo Roma kixaa na noo taJuan chi kóni na sakuchu ra na, ta nika'an na xí'in ra:

—Maestro, ¿yukía va'a xini ñó'ó kasa ndivi ndi?

¹³ Ta ndakuiin ra:

—On sandá'vi ndó nivi, ta kuiti naki'in ndó si'un ña káchí nagobierno xí'in ndó.

¹⁴ Ta sava natropa kixaa na ninda'ka to'on na ra:

—Ta mii ndi, ¿yukía va'a xini ñó'ó kasa ndivi ndi?

Ta ndakuiin taJuan, nika'an ra xí'in na:

—On kasa kuí'na ndó si'un inká nivi, ta on ka'an ndó ñavatá xa'a na. On ka'an kuáchí ndó xa'a ya'vi ndó, ta kusij ní ini ndó xí'in ña chá'vi na ndó'ó xa'a chiño ké'é ndó —káchí taJuan xí'in na.

¹⁵ Ta kua'a ní nivi ndáti na ña kixaa Cristo, taa ta ti'vi Ndios ña sakaku ra na, ta xáni ini na saá: “¿An on sivi mji taJuan kuu ra?” ¹⁶ Ta taJuan nika'an ra xí'in na:

—Yi'i sákuchu i ndó'ó xí'in takuii, ta sata yi'i vaxi ñii taa ta ndeé ka noo yi'i. Ta yi'i kuu ta kisa chiño kuiti noo ra. Ta ta ndeé ka noo vaxi satai, ta sakuchu ra ndó'ó xí'in mji Nima Ndios, ña yoo ndatan yoo ño'o xixi. ¹⁷ Xa yoo ti'va ra kasa nani ra xa'a kuachi nivi, ta ke'é ra xí'in nivi ndatan ké'é nivi xí'in ndikin trigo ña xa'nda na ta saxixin na ña. Saá chi tayó'o nata'vi ra nivi na va'a noo na on vá'a. Ta taxi va'a ra nivi na va'a ña kundoo na ve'e ra, ta taan ra nivi na on vá'a noo xixi ño'o, ta nda ñii kivi on nda'va ño'o yó'o.

¹⁸ Ta xí'in kua'a ní to'on ndíchi, ndato'on taJuan xí'in nivi ña nandikó ini na, ta saá tuku nika'an ndoso ra to'on va'a xa'a Ndios xí'in na. ¹⁹ Ta xa'a tarey Herodes, nika'an taJuan, káchí ra saá: “On vá'a ke'é tarey Herodes, chi tonda'a ra xí'in ñási'í ñani mji ra taFelipe”, káchí ra, nika'an ra noo nivi. Ta taJuan nika'an ka ra xa'a kua'a ní inká ña on vá'a ke'é taHerodes yó'o. ²⁰ Ta xí'in ndi'i ña on vá'a yó'o, taHerodes ke'é ka ra inká ña on vá'a ní ka ña chikaa ra taJuan ini ve'e ka.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJuan
kivi sakuchu ra taJesús
(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)*

21 Ta *kivi* *tá'an* *kunakaa* *táJuan* *ini* *ve'e* *kaa*, *ta* *sakuchu* *ra* *ku'a'a* *ní* *nivi*. *Ta* *saá* *sakuchu* *ra* *táJesus*. *Tá* *ká'an* *ká* *táJesus* *xí'in* *Ndios*, *ta* *nixona* *ñoyivi* *nino* *noo* *ra*, 22 *ta* *vaxi* *noo* *Níma* *Ndios*. *Ndatán* *ná'a* *tísata* *vaxi* *noo* *rí*, *saá* *kixi* *noo* *ña*, *ta* *xikanoo* *ña* *noo* *ñindichi* *táJesus*. *Ta* *nivi* *na* *ndoo* *yu'u* *yuta* *xini* *so'o* *na* *to'on* *Ndios* *nika'an* *ra* *nda* *ñoyivi* *nino*, *káchí* *ra* *si'a*:

—Yó'ó kúu Sa'ya *i*, *tá* *kí'vi* *ní* *ini* *i* *xini* *i*, *ta* *kúsi* *ní* *ini* *i* *xini* *i* *yó'ó* —*káchí* *Ndios*.

To'on *yó'o* *ká'an* *yu* *kúu* *naxi* *sikuá* *táJesus*

(Mt. 1:1-17)

23 *Tá* *nixino* *táJesus* *oko* *uxu* *kuiya*, *ta* *kixá'a* *ra* *sáná'a* *ra* *nivi*. *Xáni* *ini* *nivi* *ndí* *sa'ya* *táJosé* *kúu* *ra*. *Ta* *táJosé* *kúu* *sa'ya* *táElí*. 24 *Ta* *táElí* *kúu* *sa'ya* *táMatat*, *ta* *táMatat* *kúu* *sa'ya* *táLeví*, *ta* *táLeví* *kúu* *sa'ya* *táMelqui*, *ta* *táMelqui* *kúu* *sa'ya* *táJana*, *táJana* *kúu* *sa'ya* *táJosé*. 25 *TáJosé* *kúu* *sa'ya* *táMatatías*, *táMatatías* *kúu* *sa'ya* *táAmós*, *táAmós* *kúu* *sa'ya* *táNahum*, *táNahum* *kúu* *sa'ya* *táEsli*, *táEsli* *kúu* *sa'ya* *táNagai*. 26 *TáNagai* *kúu* *sa'ya* *táMaat*, *táMaat* *kúu* *sa'ya* *táMatatías*, *táMatatías* *kúu* *sa'ya* *táSemei*, *táSemei* *kúu* *sa'ya* *táJosé*, *táJosé* *kúu* *sa'ya* *táJudá*. 27 *TáJudá* *kúu* *sa'ya* *táJoana*, *táJoana* *kúu* *sa'ya* *táResa*, *táResa* *kúu* *sa'ya* *táZorobabel*, *táZorobabel* *kúu* *sa'ya*

táSalatíel, *táSalatíel* *kúu* *sa'ya* *táNeri*. 28 *TáNeri* *kúu* *sa'ya* *táMelqui*, *táMelqui* *kúu* *sa'ya* *táAdi*, *táAdi* *kúu* *sa'ya* *táCosam*, *táCosam* *kúu* *sa'ya* *táElmodam*, *táElmodam* *kúu* *sa'ya* *táEr*. 29 *TáEr* *kúu* *sa'ya* *táJosué*, *táJosué* *kúu* *sa'ya* *táEliezer*, *táEliezer* *kúu* *sa'ya* *táJorim*, *táJorim* *kúu* *sa'ya* *táMatat*, *táMatat* *kúu* *sa'ya* *táLeví*. 30 *TáLeví* *kúu* *sa'ya* *táSimeón*, *táSimeón* *kúu* *sa'ya* *táJudá*, *táJudá* *kúu* *sa'ya* *táJosé*, *táJosé* *kúu* *sa'ya* *táJonán*, *táJonán* *kúu* *sa'ya* *táEliaquim*. 31 *TáEliaquim* *kúu* *sa'ya* *táMelea*, *táMelea* *kúu* *sa'ya* *táMainán*, *táMainán* *kúu* *sa'ya* *táMatata*, *táMatata* *kúu* *sa'ya* *táNatán*. 32 *TáNatán* *kúu* *sa'ya* *táDavid*, *táDavid* *kúu* *sa'ya* *táIsaí*, *táIsaí* *kúu* *sa'ya* *táObed*, *táObed* *kúu* *sa'ya* *táBooz*, *táBooz* *kúu* *sa'ya* *táSalmón*, *táSalmón* *kúu* *sa'ya* *táNaasón*. 33 *TáNaasón* *kúu* *sa'ya* *táAminadab*, *táAminadab* *kúu* *sa'ya* *táAram*, *táAram* *kúu* *sa'ya* *táEsrom*, *táEsrom* *kúu* *sa'ya* *táFares*, *táFares* *kúu* *sa'ya* *táJudá*. 34 *TáJudá* *kúu* *sa'ya* *táJacob*, *táJacob* *kúu* *sa'ya* *táIsaac*, *táIsaac* *kúu* *sa'ya* *táAbraham*, *táAbraham* *kúu* *sa'ya* *táTaré*, *táTaré* *kúu* *sa'ya* *táNacor*. 35 *TáNacor* *kúu* *sa'ya* *táSerug*, *táSerug* *kúu* *sa'ya* *táRagau*, *táRagau* *kúu* *sa'ya* *táPeleg*, *táPeleg* *kúu* *sa'ya* *táHeber*, *táHeber* *kúu*

sá'ya t̄aSala. ³⁶ T̄aSala kúu sá'ya t̄aCainán, t̄aCainán kúu sá'ya t̄aArfaxad, t̄aArfaxad kúu sá'ya t̄aSem, t̄aSem kúu sá'ya t̄aNoé, t̄aNoé kúu sá'ya t̄aLamec. ³⁷ T̄aLamec kúu sá'ya t̄aMusalén, t̄aMusalén kúu sá'ya t̄aEnoc, t̄aEnoc kúu sá'ya t̄aJared, t̄aJared kúu sá'ya t̄aMahalaleel, t̄aMahalaleel kúu sá'ya t̄aCainán. ³⁸ T̄aCainán kúu sá'ya t̄aEnós, t̄aEnós kúu sá'ya t̄aSet, t̄aSet kúu sá'ya t̄aAdán, t̄aAdán kúu sá'ya Ndios.

4

Ñayó'o ká'ān xq'a t̄aJesús kivi ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no x̄ito ndoso ña ra

(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

¹ Ta ním̄a t̄aJesús chútú ní ña xí'in ndee Ním̄a Ndios, ta kee ra yuta Jordán, ta Ním̄a Ndios n̄ika'ān ña xí'in ra ko'on ra noo yóo yuku yichí. ² Ta ovi s̄iko kivi yóo t̄aJesús yuku yichí, ta ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no x̄ito ndoso ña ra, chi kóni ña sandá'ví ña ra. Ta nda lo'o on vása ní-xixi t̄aJesús, chi n̄ixiyo so'on ra ovi s̄iko kivi, ta saá x̄i'í ní ra s̄oko. ³ Ta k̄ixaa ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no noo ra ña koto ndoso ña ra, ta n̄ika'ān ña xí'in ra, káchí ña saá:

—Tá ndixa S̄a'ya Ndios kúu ún, ta va'a ka'nda chiño ún noo yuu ña ndóo yó'o ná nduu ña s̄ita va'a —káchí ña xí'in t̄aJesús.

⁴ Ta ndakuijn t̄aJesús, káchí ra saá x̄i'in ñaním̄a ndiv̄a'a:

—T̄o'on Ndios káchí ña saá: “On s̄ivi nina ña x̄ixi n̄ivi kúu ña x̄in̄i ñó'ó kutaku na. Ta x̄in̄i ñó'ó kandixa va'a na t̄o'on Ndios, ta saá kutaku na”, káchí t̄o'on Ndios —káchí t̄aJesús x̄i'in ñaním̄a ndiv̄a'a.

⁵ Ta saá ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no n̄ika'ān ña x̄i'in t̄aJesús ko'on ra x̄i'in ña, ta ndaa na ñii yuku s̄ikón ní, ta ñandiv̄a'a saná'a ña ra ndi'i ñoo ña yóo ñoyívi yó'o, ⁶ ta n̄ika'ān ñaním̄a ndiv̄a'a x̄i'in t̄aJesús, káchí ña saá:

—Taxi j ndayí nda'a ún kuu ún taká'no noo ndi'i ñoyívi yó'o, ta taxi j ndi'i ñakuiká x̄i'in ndi'i ñava'a nda'a ún. Saá chi ña'a m̄iji kúu ndi'i ña, ta yóo yichí j taxi j ña nda'a n̄ivi na káchí ini m̄iji x̄in̄i j. ⁷ Tá kuxití ún noo j, ta kasa t̄o'ó ún ȳi'j, ta taxi j ndi'i ña kómí j nda'a ún —káchí ñaním̄a ndiv̄a'a x̄i'in t̄aJesús.

⁸ Ta t̄aJesús ndakuijn ra, n̄ika'ān ra x̄i'in ña:

—jKuta'a ún noo j, yó'ó, ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no S̄atanás! Chi káchí t̄o'on Ndios saá: “Ndaśá kuiti Ndios kasa t̄o'ó yó, ta kasa ndivi yó chiño ra, ta on kasa t̄o'ó yó, ni on kasa ndivi yó chiño ink̄a na”, káchí t̄o'on Ndios —saá n̄ika'ān t̄aJesús x̄i'in ñaním̄a ndiv̄a'a.

⁹ Ta saá ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no n̄ika'ān ña x̄i'in t̄aJesús ko'on ra x̄i'in ña, ta n̄ixaa na yita na s̄inj torre ve'e ño'o ká'no

ñoo Jerusalén, ta *nika'an* ñanímā ndivā'a xí'in ra:

—Tá ndixa Sā'ya Ndios kúu ún, ta sakana xí'in mji ún ndā nīno, ¹⁰ chi saá káchí tō'on Ndios:

Ndios ti'ví ra ángel ña chin-deé na yó'ó ta kundaa vā'a na yó'ó.

¹¹ Ta naángel natiin na yó'ó kanóo ún noo nda'a na,

koto nakava ún noo yuu, ta takué'e ún,

káchí tō'on Ndios —káchí ñanímā ndivā'a xí'in taJesús.

¹² Ta ndakuijn taJesús:

—Saá tuku káchí tō'on Ndios: “On vá'a koto ndoso yó Ndios” —káchí taJesús.

¹³ Ta ndi'i xito ndoso ñanímā ndivā'a taJesús, ta kee ña kuā'an ña, ta ndati ña inkā kivi ña ndikó ña koto ndoso ña ra.

TaJesús kixá'á ra kisa ndivi ra chiño Ndios

(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

¹⁴ Ta saá ndikó taJesús kuā'an ra, ta naxaa ra estado Galilea, ta ndee Níma Ndios yóo ña xí'in ra. Ta nixita ní'no tō'on xā'a ra ñii ñii ñoo. ¹⁵ Ta taJesús sáná'a ra nivi na nákutá'an kuā'a ní ve'e ño'o sinagoga ña yóo estado Galilea yó'o. Ta ndi'i nivi na xini so'o ña ká'an ra, vā'a ní ká'an na xā'a ra.

TaJesús naxaa ra ñoo Nazaret

(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

¹⁶ Ta taJesús naxaa ra ñoo Nazaret noo xā'no ra. Ta ndi'i saá kivi yii ña nákindée najudío xā'an ra ve'e ño'o

sinagoga. Ta saá ñii kivi yii, ñakundichi ra ña ka'vi ra tō'on Ndios noo inkā nivi na ñakutá'an ve'e ño'o yó'o.

¹⁷ Ta taxi na nda'a ra tō'on Ndios ña nītaa taprofeta Isaías xina'á. Ta taJesús ñandika ra ña, ta ñani'i ra noo ká'an ña saá:

¹⁸ Níma Ndios yóo ña xí'in j, ta ñakaxin ña yi'i vaxi j ña ndatō'on j tō'on vā'a xí'in nandá'ví.

Ti'ví ña yi'i ña sandúva'a j nivi na tá'vi níma.

Ta ti'ví ña yi'i vaxi j saña j na nó'ni ndaa xí'in kuachi na.

Ti'ví ña yi'i sanda'a j nduchu noo nakuáá, ña vā'a koto na,

ta sakaku j nivi na xó'vi noo ña sáxo'vi ña'á.

¹⁹ Ta ti'ví ña yi'i vaxi j ka'an ndoso j xí'in nivi ndí vitin nītondaa kivi Ndios chin-deé ra na,

káchí tō'on Ndios ña nītaa taIsaías ña ka'vi taJesús.

²⁰ Ta saá ñakasi taJesús tutu yó'o, ta ñataxi ra nda'a ta ta xíka chiño noo ve'e ño'o sinagoga, ta xikoo ra, ta ndi'i nivi ndati na, xito na noo taJesús. ²¹ Ta kixá'á taJesús ká'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Mji kivi vitin, Ndios xa kisa ndivi ra tō'on ra ña xini so'o ndó ka'vi j —káchí taJesús xí'in na.

²² Ta ndi'i nivi vā'a ní ká'an na xā'a ra. Ta ñaka'nda ini na ndóo na, chi vā'a ní ká'an ra. Ta nīndaka tō'on tá'an na:

—¿An on sivi sa'ya ta José kúu tayó'o? ¡Ndachun va'a ní xini ra! —káchí na.

²³ Ta saá nika'an ta Jesús xí'in na:

—Kúndaá ini ndí kóni ndó ka'an ndó xí'in i: "Ndotor, kasa tatan xí'in mji ún." Saá chi xini so'o ndó xa'a ñava'a ke'é i ñoo Capernaum, ta vitin kóni ndó ña ñii kiva saá ke'é i ñava'a ñoo yó'o —káchí ra xí'in na.

²⁴ Ta saá nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, nda ñii taprofeta, on vása náki'in va'a na ra ñoo mji ra.

²⁵ Naká'an ndó to'on Ndios xa'a taprofeta Elías, ta nika'an ndoso to'on Ndios xina'a. Kivi nixika ta Elías ñoyivi yó'o, ta Ndios ke'é ra ña on vása ní-koon savi uní kuyá sava, ta ndi'i nivi ndeé ní nixi i na soko. ²⁶ Tá mii saá ñoo Israel nixiyo ku'a ní náña'a nánda'ví, ná nixi i yij. Ta saá ni, Ndios on vása ní-ti'ví ra ta Elías ko'on ra nda ñii ve'e náña'a yó'o ná táku ñoo Israel ña nataxi ná ñaxixi nda'a ra. Ta ñii ñoo xiká naní Sarepta, ña nákaa noo ño'o naní Sidón, kúu ñoo noo ti'ví Ndios ta Elías ku'a'an ra koo ra ve'e ñii ña'a ndá'ví ña nixi i yij. ²⁷ Ta inka kuyá xina'a taprofeta Eliseo nika'an ndoso ra to'on Ndios xí'in nivi, ta nixiyo ku'a ní na Israel na xindeé ní ndó'o kue'e tá'yí naní ña lepra. Ta Ndios on vása ní-sanda'a ra nda ñii nivi naño Israel na xikomí kue'e lepra, ta Ndios sanda'a ra

ñii laá ta Naamán, ta taño Siria xikuu ra. Tayó'o on sivi ta Israel xikuu ra, ta tayó'o kúu ta sanda'a Ndios —káchí ta Jesús xí'in na.

²⁸ Tá nivi na ndóo ve'e ño'o sinagoga ñoo Nazaret xini so'o na to'on ña nika'an ta Jesús, ta nisaá ní na xini na ra. ²⁹ Saá nakuita na, ta tjin na ra, ta tava na ra noo ñoo, ta ku'a'an na xí'in ra ñii xiki síkón. Saá chi kóni na sakana na ra nda nino noo kónó. ³⁰ Ta on vása ní-kuchiño na sakana na ra, chi ta Jesús niva'a ra ma'ño na, ta naki'in ra ku'a'an ra.

Ta Jesús nakutá'an ra xí'in ñii ta ta kómí nima ndiva'a (Mr. 1:21-28)

³¹ Ta nixaá ta Jesús ñoo Capernaum estado Galilea, ta kindo ra yó'o. Ta ndi'i saá kivi yij ña nákindée najudío, kí'vi ra ve'e ño'o sinagoga, ta sáná'a ra nivi. ³² Ta naka'nda ini nivi xini so'o na ña ká'an ra, chi sáná'a ra na ndatan sáná'a ñii ta ta kómí ndayí.

³³ Ta ve'e ño'o sinagoga yó'o yóo ñii ta ta kómí nima ndiva'a, ta ñii ndeé ní nika'an ñandiva'a, káchí ña saá:

³⁴ —Yó'ó kúu ta Jesús taño Nazaret, ta, ¿ndachun sándi'ún ndi'i? ¿An xa kixaá ún sándi'ún xa'a ndi vitin? Xini va'a i yu kúu ún, yó'ó kúu Ta ta Yij ta kixi noo Ndios —káchí ña xí'in ta Jesús.

³⁵ Ta saá nika'an ta Jesús xí'in ñandiva'a, káchí ra saá:

—¡Kasi yu'u ún ta saña ún tayó'o!

Ta nímā ndivā'a sanakava ña ta ndeé ndó'o ndā noq ño'o, noq ndi'i nivi. Ta saá saña ña ra, ta ndā lo'o on vása ní-satakué'e ña ra. ³⁶ Ta ndi'i nivi na ndóo, naka'nda ini na xini na ñayó'o, ta njindaqā to'on xí'in tá'an mji na:

—¿Yukía yó'o? ¡Saá chi kómí ra ndeé xí'in ndayí, ta xá'nda chiño ra noq nímā ndivā'a, ta kisa ndivi ña ña ká'ān ra! —káchí na.

³⁷ Ta kama ní njixitā ní'nó to'on xā'a taJesús ndi'i ñoo ña ñó'o yatin.

Ñayó'o ká'ān xā'a taJesús kivi sánda'a ra ña'a ñásiso taSimón

(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)

³⁸ Ta kee taJesús ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta naki'in ra kuā'an ra ve'e taSimón* ta njixaa ra ve'e tayó'o. Ta ña'a ñásiso taSimón ndeé ní ndó'o ñá kue'e ka'ni. Ta njindukú na ñava'a noq taJesús chindeé ra ñá. ³⁹ Ta saá taJesús njitondaqā yatin ra noq kándú'u ñá, ta kixá'á ra xá'nda chiño ra noq kue'e ña saña ña ñayó'o. Ta xandikon saña kue'e xí'in ñá, ta ndūva'a ñá. Ta ndakoo ñá, ta kixá'á ñá kisa ndivi ñá ña kuxu na.

TaJesús sánda'a ra kuā'a ní na ndeé ndó'o

(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

⁴⁰ Tá xikuaa njiketá ño'o, ta kuā'a ní nivi kuā'an na xí'in natá'an na, na ndeé ndó'o,

ta njixaa na noq taJesús. Ta taJesús njitondaqā nda'a ra ñii ñii na, ta sandúva'a ra na. ⁴¹ Ta tava ra kuā'a ní nímā ndivā'a xikomí sava na. Tá kee nímā ndivā'a nivi, ta xí'in to'on ndason njika'an ña xí'in taJesús, káchí ña saá:

—Yó'ó kúu Sa'ya Ndios —káchí ña.

Ta taJesús on vása ní-taxi ra ká'ān ká ñanímā ndivā'a, chi xini ña Cristo kúu ra.

TaJesús ká'ān ndoso ra to'on Ndios

kuā'a ní ñoo estado Galilea

(Mr. 1:35-39)

⁴² Tá njivi inka kivi, kee taJesús kuā'an ra ñii xiiña noq on koó nivi. Ta kuā'a ní nivi kee na kuā'an na nandukú na ra. Ta njixaa na noq taJesús, ta on xin na taxi na kee ra ko'on ra inka ñoo. ⁴³ Ta njika'an taJesús xí'in na:

—Xini ñó'ó ká'ān ndoso i to'on ñava'a xā'a yichí Ndios noq nivi na inka ñoo, chi xā'a ñayó'o Ndios tiví ra yi'i vaxi ñoyivi yó'o —káchí ra xí'in na.

⁴⁴ Ta saá taJesús kee ra kuā'an ra kuā'a ní ve'e ño'o sinagoga estado Galilea, ta ká'ān ndoso ra to'on Ndios noq nivi.

5

Ñayó'o ká'ān xā'a taJesús kivi kana ra natqa ña kundikon na ra

(Mt. 4:18-22; Mr. 1:16-20)

* 4:38 Inka kivi naní taSimón kúu Pedro. kúu mjni Galilea.

* 5:1 Inka kivi naní mjni Genesaret

1 Nii kivi ñindichi taJesús yu'u m̄ini ká'no naní Gene-saret.* Ta kuá'a ní n̄ivi va_xi ta'a na noo ra, chi kóni na koni so'o na to'on Ndios. 2 Ta taJesús x̄ini ra ovi tón barco yíta nó yu'u m̄ini chi xa noo nataa na táva tiaká, ta kixá'á na nákata na ñono na yu'u takuií. 3 Ta taJesús ndaa ra ñii tón barco, tón barco taSimón kúu nó. Saá ndukú taJesús ña sakuta'a lo'o ka ra nó ma'ño takuií. Ta x̄ikoo taJesús ini tón barco yó'o, ta kixá'á ra sáná'a ra n̄ivi na yíta yu'u takuií. 4 Tá ndi'i n̄ika'an ra x̄i'in nayó'o, ta n̄ika'an ra x̄i'in taSimón:

—Vitin va'a sakuta'a ún tón barco noo kónó va'a takuií yó'o, ta sakana ni'ni ndó ñono ña ná kako'on tiaká —káchí taJesús x̄i'in ra.

5 Ta ndakuijn taSimón, káchí ra saá:

—Tata Maestro, xa n̄ikisa chiño ndi ñiño ñoó, ta nda ñii tiaká on vása ní-tava ndi. Ta vitin tuku sakana ni'ni ndi ñono, chi saá xa'nda chiño ún noo ndi.

6 Ta sakana ni'ni na ñono ini takuií, ta kuá'a ní tiaká n̄ikako'on. N̄ichútú ndaa rí ini ñono, t̄and̄a kixá'á ña tá'nda ña x̄i'in ña veé ní tiaká. 7 Ta x̄i'in nda'a na kana na natá'an na, na ñó'o ini inka tón barco, ña kixi na chindeé ña'á na. Ta saá kixaa nayó'o, ta sakutú na ovi tón barco x̄i'in tiaká. Ta chútú ndaa tón barco, ta ña veé ní ndiso nó kixá'á nó kuan ketá nó ini takuií. 8 Tá x̄ini taSimón ña chútú ndaa

tón barco, ta x̄ikuxítí ra noo taJesús, ta n̄ika'an ra x̄i'in ra:

—Yi'i kúu ta ta kómí kuachi, ta yó'ó kúu tayi. Ñakán on vása kómí yichi kutá'an i x̄i'in ún —káchí taSimón x̄i'in taJesús.

9 Chi taSimón yó'o x̄i'in natá'an ra, n̄aka'nda ini na ta n̄iyi'ví na ña x̄ito na chútú ndaa tón barco x̄i'in tiaká. 10 Ta ñii saá n̄iyi'ví ovi sa'ya taZebedeo, naní na Jacobo x̄i'in Juan, ta ñii káchí kisa chiño na x̄i'in taSimón, ta un̄i ta yó'o kúu ta x̄i'in yiton tón barco. Ta n̄ika'an taJesús x̄i'in taSimón:

—On kuyi'ví ún. Saá chi vitin kixá'á ún inka chiño, ña kúu ña nakaya ún n̄ivi kundikon na yichi Ndios —káchí taJesús x̄i'in taSimón.

11 Ta saá natava na tón barco nda noo yichí yu'u m̄ini, ta sandakoo na ndi'i ña kómí na, ta x̄ikundikon na kuá'an na sata taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii ta ta ndeé ndó'o kue'e tá'yí

(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

12 Nii kivi yóo taJesús ñii ñoo, ta kixaa ñii ta ndeé ní ndó'o ra kue'e tá'yí ña naní lepra. Tá x̄ini ra taJesús, ta kixaa ra noo ra, ta x̄ikuxítí ra nda ch̄indú'u ra ta'ya ra noo ño'o, ta x̄aku ndá'ví ra noo taJesús, káchí ra saá:

—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yi'i noo kue'e

ña ndó'o j —káchí ra xí'in taJesús.

¹³ Ta taJesús chinóo ra nda'a ra soko tayó'o, ta nika'an ra:

—Kóni j chindeé j yó'ó. jNda'a ún! —káchí ra xí'in ra.

Ta xandikon saña kue'e tá'yí xí'in ra, ta nduva'a ra.

¹⁴ Ta taJesús xa'nda chiño ra noo ra, káchí ra saá:

—On ndato'on ún xí'in nda ñii nivi. Ta vitin ko'on ún noo tasutu ná koto ra yó'ó ña kundaá ini ra xa njinda'a ún. Ta kuni'i ún ndi'i ñasoko ña xá'nda chiño ndayí Ndios ña njitaa taMoisés, ta taxi ún ñayó'o nda'a Ndios ña kundaá ini nivi xa njinda'a ún —káchí taJesús xí'in ra.

¹⁵ Ta nijita ní'nó to'on xa'a ña ke'é taJesús, ta ku'a'a ní nivi ku'a'an na nakutá'an na noo taJesús ña koni so'o na to'on ña ká'an ra, ta kóni na sanda'a ra na noo ndi'i kue'e ndó'o na. ¹⁶ Ta ku'a'a ní yichi taJesús xá'an ra ñii xiiña noo on koó nivi, ña ka'an ra xí'in Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ta on kivi kanda

(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

¹⁷ Ñii kivi taJesús sáná'a ra nivi, ta ndóo sava nafariseo xí'in inká na sáná'a ndayí Ndios ña njitaa taMoisés xina'á. Kixi sava nayó'o ku'a'a ñoo estado Galilea, ta sava na kixi ñoo Jerusalén xí'in inká ku'a'a ñoo estado Judea. Ta ndóo na xini so'o na ña ká'an taJesús, ta ndee

Ndios yoo xí'in ra ña sanda'a ra nivi. ¹⁸ Ta vaxi komi ta ñisoko na ñii xito noo kánóo ñii ta ta on kivi kanda, ta kixaa na ve'e noo yoo taJesús. Ndúkú na kivi na xí'in ta on kivi kanda ini ve'e yó'o, chi kóni na chindú'u na ra noo taJesús ña sanda'a ña'a ra. ¹⁹ Ta chutú ndaa nivi, ta ni-kuchiño kivi na xí'in xito noo kánóo ta on kivi kanda. Ta saá ndaa na sini ve'e, ndiso na xito noo kánóo ra, ta kindaa na sava chíyó ña nijona ñii yavi noo kuchiño sanoo na tayó'o noo taJesús. ²⁰ Tá taJesús xini ra komi ta yó'o kándixa na ndi kúndeé ra sanda'a ra tatá'an na, ta nika'an ra xí'in ta ndee ndó'o, káchí ra saá:

—Ñani, vitin xa kisa ká'no ini j xa'a kuachi ún —káchí taJesús xí'in ra.

²¹ Ta nafariseo xí'in inká na sáná'a ndayí Ndios xini so'o na ña nika'an taJesús, ta kixá'a na xani sini na saá: “¿Ndá ndayí kómí tayó'o ká'an ra saá? ¿Án xani ini ra mji ra kúu Ndios? Chi kúndaá ini yó ndí ñii laá Ndios kómí ndayí kasa ká'no ini ra xa'a kuachi nivi”, xani sini na.

²² Ta taJesús xini ra yukia xani sini nayó'o, ta nika'an ra xí'in na:

—¿Ndachun xani sini ndó ña on vá'a yó'o?

²³ ¿Yukia yo'vi ka ka'an j xí'in ta on kivi kanda? ¿Án yo'vi ka ka'an j xí'in ra ña ndoo kuachi ra? ¿Án yo'vi ka ka'an j xí'in ra ña nakundichi ra ta ko'on xá'a

ra? ²⁴ Ta vitin sanda'a i tayó'o, ta saá kunda'a ini ndó'ó ndí yí i kúu ta kómí ndayí Ndios ñoyívi yó'o ña nakata i kuachi ñivi.

Ta saá ñika'an ra xí'in ta ndeé ndó'o yó'o:

—Nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta no'ó ún vitin —káchí ta Jesús xí'in ra.

²⁵ Ta saá noo ndi'i ñivi na yita yó'o, xandikón nakundichi tayó'o, ta nakusokó ra xito ra, ta ñaki'in ra yichi kuano'o ra ve'e ra. Ta kisa ká'no ní ra Ndios chí nda'a ra. ²⁶ Ndi'i ñivi ñaka'nda ní ini na, ta kisa ká'no na Ndios. Ta kixá'a na yí'ví ní na, ká'an na:

—iNdachun ñava'a ní xini ndi kivi vitin! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a ta Jesús kivi kana ra ta Leví

ña kundikón ra sata ra (inka kivi naní ta Leví kúu Mateo)
(Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

²⁷ Ta saá ta Jesús kee ra kuá'an ra, ta xini ra ñii ta naní ra Leví, yóo ra kisa chiño ra noo káya ra s'i'ún xa'a nagobierno ñoo Roma. Ta ñika'an ta Jesús xí'in ta Leví, káchí ra saá:

—Na'a kundikón ún sata i —káchí ra xí'in ra.

²⁸ Ta ta Leví sandakoo ra ndi'i ña kómí ra, ta nakundichi ra, ta kuá'an ra sata ta Jesús.

²⁹ Ta saá ta Leví kisa ndivi ra ñii viko ká'no ve'e ra xa'a ta Jesús. Ta kuá'a ní na káya s'i'ún xa'a nagobierno xí'in kuá'a ní inka na kánóo to'on ña on vá'a xa'a, ñixiyo na ve'e yó'o xíxi na xí'in

ta Jesús. ³⁰ Ta nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios, xini na yu kúu ñivi ndóo xíxi xí'in ta Jesús. Ta saá ñika'an na xí'in naxika xí'in ta Jesús si'a:

—On vása va'a ñayó'o. iNdachun xíxi ndó xí'in ñivi na káya s'i'ún xa'a nagobierno, xí'in inka na kánóo to'on ña on vá'a xa'a? —káchí na.

³¹ Ta saá ñika'an ta Jesús xí'in na:

—Ñivi na on vása ndeé ndó'o, on vása xini ñó'ó nayó'o na kasa tatan ña'a, ta ñivi na ndeé ndó'o kúu na xini ñó'ó kutátan. ³² On sivi xa'a ñivi va'a kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o. Ta xa'a ñivi na on vá'a kúu ña kixaa i, ta kana i na ña nandikó ini na ta kundikón na yichi Ndios —káchí ta Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yóo so'on ñivi

(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)

³³ Ta ñika'an ñivi xí'in ta Jesús:

—Kuá'a ní yichi na ndikón sata ta Juan yóo so'on na, ta ká'an na xí'in Ndios, ta ñii kiva saá yóo nafariseo. Ta naxika xí'in mii ún, iNdachun nda ñii kivi on vása yóo so'on na? —káchí na.

³⁴ Ta ndakuin ta Jesús, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii ta tonda'a, ta ndi'i ñivi na yóo viko tonda'a yó'o xíxi na, ta on kivi koo so'on na, saá chí yóo ka tayó'o xí'in na. ³⁵ Ta kivi ña vaxi, on koo ka ra xí'in na. Ta saá kía koo so'on na.

36 Ta saá ndato'on taJesús ovi cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii tikoto ña yatá, ta nda ñii ñivi on ka'nda na tikoto xaá ña sanda'a na noo tikoto yatá. Saá chi tikoto ña xaá ndi'i xa'a ña, ta ñii ñá'ño tikoto xaá on vása va'a kuna'a ña ña nakutá'an ña xí'in ña yatá. 37 Ta nduta vino xaá, ta nda ñii ñivi on vása taan na rá ini ñii yatá. Saá chi ta'nda ñii yó'o, ta kujta ndi'i tánduta vino, ta ndi'i xa'a ñii. 38 Xini ñó'ó taan na tánduta vino xaá ini ñii xaá, ta saá kundee rá koo rá, ta ñii xaá yó'o on ta'nda ña. 39 Ta ñivi na kúsii ini xí'i tánduta vino yatá on xjin na ko'o na tánduta vino xaá, chi ká'an na: “Tánda vino yatá kúu tá va'a ka noo tánduta vino xaá”, káchí na —káchí taJesús xí'in na.

6

TaJesús kómí ra ndayí ka'nda chiño ra xa'a kivi yii ña nákindée na-judío

(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)

1 Ñii kivi yii ña nákindée najudío, ta taJesús xí'in naxíka xí'in ra, ku'a'an na yá'a na ma'ño noo yóo yita trigo. Ta naxíka xí'in taJesús kixá'á na xá'nda na yoko ta k'ndaa na soo trigo, ta xaxi na trigo. 2 Ta xini nafariseo ña ke'é nayó'o, ta nika'an na:

—¿Ndachun yá'a ndoso ndó ndayí Ndios?, chi xa'nda ndó trigo, ta on vá'a kasa chiño yó kivi yii ña

nákindée yó, káchí ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á —káchí nafariseo.

3 Ta ndakuin taJesús, nika'an ra saá xí'in na:

—¿Án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios noo ká'an ña xa'a xii síkuá yó tarey David xí'in natá'an ra kivi ñixi'i na soko? 4 Saá chi kujya xina'á niki'vi tarey David ini ve'e Ndios, ta xixi ra sita va'a ñayii, vará on sivi tasutu xikuu ra. Ta taxi ra sita va'a yó'o nda'a natá'an ra xixi na. Ta káchí ndayí Ndios saá: “Ndasaá sutu kuiti kúchiño kuxu sita va'a yii” —káchí taJesús xí'in na.

5 Ta káchí ka ra saá xí'in na:

—Yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kómí ndayí ka'an i yukia va'a ke'é yó kivi yii ña nákindée yó —káchí taJesús xí'in nafariseo.

TaJesús sanda'a ra ta ta yichí nda'a

(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)

6 Ta inká kivi yii ña nákindée najudío, taJesús niki'vi ra ve'e ño'o sinagoga, ta kixá'á ra saná'a ra ñivi. Ta yóo ñii ta, ña yichí kúu nda'a kua'á ra, ta on vása kánda ña. 7 Ta ndoo sava nafariseo xí'in na saná'a ndayí Ndios, nándukú na ndasaá chikaa na kuachi sata taJesús. Ta xito naní na yukia ke'é taJesús, án sanda'a ra tayó'o, chi kivi yii ña nákindée na kúu ña. 8 Ta taJesús xini ra ña xáni ini nayó'o, ta nika'an ra xí'in ta ta yichí nda'a:

—Na'a kundichi ún ma'ño noo ndi'i nivi yó'o.

Ta saá nakundichi ra ta kixaa ra. ⁹ Ta taJesús nindaqa to'on ra nivi:

—¿Yukia kachí ndayí Ndios xa'a kivi yji ña nákindée yó? ¿Án on vása ndixa kachí ña ke'é yó ñava'a, ta on ke'é yó ñandiva'a? ¿Án on vása ndixa kachí ña sakaku yó nivi, ta on sandi'i yó xa'a na? —kachí ra.

¹⁰ Ta taJesús nakoto va'a ra noo ndi'i na, ta nika'an ra xi'in ta ta yichí nda'a:

—Sanakaa ún nda'a ún vitin —kachí ra.

Ta tayó'o sanakaa ra nda'a ra, ta nduva'a ña. ¹¹ Ta nafariseo nisaá ní ini na, ta kixá'a na ká'an na xi'in tá'an na ndasaá koo ka'ni na taJesús.

TaJesús nakaxin ra uxu ovi ta ña kasa ndivi na chiño ra

(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

¹² Ñii kivi kee taJesús ku'a'an ndaa ra ñii xiki ña ka'an ra xi'in Ndios. Niño ñoo nika'an ra xi'in Ndios. ¹³ Ta nitivi inka kivi. Ta kana ra na ndikon sata ra vaxi na noo ra, ta nakaxin ra uxu ovi ta, ta sakunaní ra na apóstol.* ¹⁴ Ta ñii ñii ta uxu ovi apóstol yó'o ñani ra si'a: ñii ra ñani Simón, ta taJesús sakunaní ña'a ra Pedro; inka ra ñani Andrés, ñani taSimón kuu ra; inka ra ñani Jacobo; inka

ra ñani Juan; inka ra ñani Felipe; inka ra ñani Bartolomé; ¹⁵ inka ra ñani Mateo; inka ra ñani Tomás; inka ra ñani Jacobo, sa'ya taAlfeo kuu ra; inka ra ñani Simón, ta ta ndikon partido ñani ña zelote kuu ra; ¹⁶ inka ra ñani Judas, sa'ya taJacobo kuu ra; inka ra ñani Judas Iscariote, tayó'o xikuu ta ta nitonda nistikó ku'na taJesús nda'a na saa ini xini ña'a.

TaJesús sanda'a ra ku'a'a ní nivi

(Mt. 4:23-25)

¹⁷ Ta noo yukú vaxi noo taJesús xi'in na nakaxin ra kaka xi'in ra, ta kixaa na ñii yoso. Ta nakutá'an ku'a'a ní nivi na ndikon sata ra xi'in inka na kixaa noo ra. Sava nayó'o kixi na ñoo Jerusalén xi'in ku'a'a ka ñoo estado Judea, inka na kixi ñoo Tiro xi'in ñoo Sidón, ña ñó'o yatin yu'u takuii mini. Kixaa na koni so'o na to'on ña ka'an taJesús xi'in na, ta ndúkú na ña sanda'a ra nivi na ndeé ndó'o kue'e. ¹⁸ Ta taJesús ta va ra ndi'i nima ndiva'a, ta sanda'a ra na ndeé ndó'o. ¹⁹ Ndi'i nayó'o kóni na tonda na taJesús, saá chi ndeé Ndios kée ña ra, ta sanda'a ña na.

Ká'an taJesús yu kuu na náki'in ñava'a táxi Ndios nda'a na, ta nákaq ñasii nima na

(Mt. 5:1-12)

* **6:13** To'on "apóstol" kóni kachí ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

20 Ta saá xító ta Jesús noo naxíka xí'in ra, ta njika'an ra xí'in na:

—Tá kúu ndó'ó nandá'ví, na kúndaá ini ndí xíní ñó'ó ndó Ndios, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasijí nímá ndó, chi kúu ndó njivi na ndíkon yichí noo xá'nda chiño Ndios.

21 'Tá nándukú ndó Ndios, ndatán njivi na xí'í ní soko nándukú na ña kuxu na, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasijí nímá ndó, chi Ndios taxi ra ña kutú ini ndó xí'in ñava'a.

'Tá kúchuchú ini ndó tãda xáku ndó xa'a ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasijí nímá ndó, chi vaxi kivi Ndios sakutú ka ra ñasijí ní nímá ndó.

22 'Tá yóo njivi ta sáa ini na xíni na ndó'ó, ta on xjin na kutá'an va'a na xí'in ndó, ta kándiva'a na xí'in ndó ta chíkaa na ñato'ó ndó nda njino chi ndíkon ndó yí'í, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasijí nímá ndó. 23 Kivi ña kúndeé ndó xó'vi ndó si'a, ta ná kusijí ní ini ndó, chi ká'no ní ñava'a taxi Ndios nda'a ndó ñoyívi njino. Nanjivi na xitaku xina'á saxo'vi ní na naprofeta, ta ñii kiva saá sa'ya ñani síkuá na saxo'vi na ndó'ó vitin, xa'a ña ndíkon ndó yí'í.

Ta Jesús ká'an yu kúu njivi xó'vi kivi ña vaxi

24 'iNdá'ví ní ndó'ó nakuíká!, chi kúsijí ní ini ndó xí'in ña yóo ñoyívi yó'o.

25 'iNdá'ví ní ndó'ó na chútú tixin vitin!, chi vaxi kivi ña on kóo ka ña kuxu nda'a ndó, ta kivi ndó soko.

'iNdá'ví ní ndó'ó na sji ní xáku vitin!, chi vaxi kivi ña kuchuchú ní ini ndó tãda kuaku ndó.

26 'iNdá'ví ní ndó'ó na va'a ní ká'an ndi'i njivi xa'a vitin! Saá chi xina'á xijí síkuá ndó ñii kiva saá va'a ní njika'an na xa'a naprofeta vatá —káchi ta Jesús xí'in na.

Njivi na sáa ini xíni yó, xíni ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó na

(Mt. 5:38-48; 7:12)

27 Saá njika'an ka ta Jesús xí'in na, káchi ra saá:

—Kóni ka'an ka xí'in ndó'ó na xíní so'o ña ká'an j: Kuki'vi ini ndó koni ndó njivi na sáa ini xíni ndó'ó, ta ke'é ndó ñava'a xí'in njivi na on xjin koni ndó'ó.

28 Ndukú ndó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in njivi na sátavi chí'ña ndó'ó, ta ka'an ndó xí'in Ndios xa'a njivi na kándiva'a xí'in ndó. 29 Tá káni njivi xa'nda nda'a na noo ñii ndó, ta on kani tá'an ndó xí'in na, ta va'a ka taxi ndó ná kani na inka tá'ví noo ndó. Tá ñii njivi kúnda na tikáchi ndó, ta va'a taxi ndó ña kúnda na nda kotó ndó.

30 Tá yóo njivi na ndúkú ña'a noo ndó, ta va'a taxi ndó ña ndúkú na nda'a na. Tá yóo njivi na kúnda ña kómí ndó nda'a ndó, ta on ndukú ndó nataxi na ña kúnda na nda'a ndó. 31 Ta ñii kiva ndatán kóni ndó ke'é njivi ñava'a xí'in ndó, saá ke'é ndó ñava'a xí'in na.

32 'Saá chi tá kivi ini ndó xíni ndó ndasaá kuiti njivi na kivi ini xíni ndó'ó, ta on vása ká'no ñayó'o noo

Ndios, chi inkā n̄ivi, vará na ɔn vá'a kúu na, ta saá ni, kí'vi ini nayó'o xíni na n̄ivi na kí'vi ini xíni ña'á. ³³ Tá ké'é ndó ñava'a xí'in ndasaá kuiti na ké'é ñava'a xí'in ndó, ta ɔn vása ká'no ñayó'o nɔɔ Ndios, chi inkā n̄ivi, vará na ɔn vá'a kúu na, ta saá ni, ké'é na ñava'a xí'in n̄ivi na ké'é ñava'a xí'in na. ³⁴ Tá sátati ndó ña kómí ndó ndasaá kuiti nda'a n̄ivi na ndáti ndó nataxi ña nda'a ndó, ta ɔn vása ká'no ñayó'o nɔɔ Ndios, chi nda n̄ivi na ɔn vá'a sátati na ña kómí na nda'a natá'an na, chi xáni s̄inj̄i na ñii k̄iv̄i naki'in tuku na ña sátati na. ³⁵ Ta ndó'ó, x̄inj̄i ñó'ó kuki'vi ini ndó koni ndó n̄ivi na sáa ini xíni ndó'ó. Ke'é ndó ñava'a xí'in na, ta satati ndó na ña kómí ndó, vará ɔn vása ndáti ndó naki'in tuku ndó ña sátati ndó. Ta saá kuchiño naki'in ndó ñava'a taxi Ndios nda'a ndó. Chi ñava'a ke'é ndó saná'a ña ndixa kúu ndó sa'ya Ndios taKá'no. Chi Ndios ké'é ra ñava'a xí'in n̄ivi na ɔn vá'a, ta xí'in n̄ivi na ɔn x̄inj̄i nakoni ndi'i ñava'a vaxi nɔɔ Ndios. ³⁶ Kundá'ví ini ndó koni ndó inkā n̄ivi, saá chi Yivá yó Ndios kúu ta kúndá'ví ní ini xíni ndi'i n̄ivi.

ɔn ka'an yó tq'on ña ɔn vá'a xa'a inkā n̄ivi

(Mt. 7:1-5)

³⁷ 'Tá ɔn ka'an ndó ña ɔn vá'a xa'a inkā n̄ivi, ta Ndios ɔn ka'an ra ña ɔn vá'a xa'a ndó'ó. Tá ɔn satav̄i chi'ña ndó inkā n̄ivi, ta Ndios ɔn satav̄i chi'ña ra

ndó'ó. Tá kasa ká'no ini ndó xa'a kuachi inkā n̄ivi, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó. ³⁸ Tá taxi ndó ñava'a nda'a inkā n̄ivi, ta saá Ndios taxi ra ñava'a nda'a ndó. Ndatán yóo k̄i'va chútú ña sákutú ni'i na, t̄and̄a kóyo ndaa m̄ji ña, saá koo k̄i'va ña taxi Ndios nda'a ndó. Ndatán yóo k̄i'va ña taxi ndó nda'a inkā n̄ivi, ta m̄ji k̄i'va yó'o taxi Ndios nda'a ndó —káchí taJesús xí'in na.

³⁹ Ta ndato'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na. N̄ika'an ra, káchí ra saá:

—¿Án kúchiño ñii takuáá tiin ra nda'a inkā takuáá ña k̄o'on ra ñii yich̄i? ɔn kúchiño, chi ɔv̄i ra saá koyo ta'v̄i. ⁴⁰ Tá yóo ñii ta sakuá'a, ta ɔn kuchiño kuu ra ta ká'no ka nɔɔ t̄amaestro ra. Ta saá ni, tá ndi'i sakuá'a ní ra, ta kuchiño tond̄aa ra koo ra ndatán yóo t̄amaestro ra —káchí taJesús.

⁴¹ Ta ndato'on taJesús inkā cuento ña saná'a ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ndatán yóo n̄ivi na kí'in va'a kuenda ña nákaa ñii m̄j̄í lo'o nduch̄u nɔɔ ñani tá'an na, ta ɔn vása kí'in na kuenda ña nákaa ñii yiton tón ká'no nduch̄u nɔɔ m̄ji na, ta saá yóo ndó'ó, chi kí'in va'a ndó kuenda ña kuachi lo'o ké'é natá'an ndó, ta ɔn vása kí'in ndó kuenda ña kuachi ká'no ké'é m̄ji ndó. ⁴² Tá nákaa ñii yiton ká'no nduch̄u nɔɔ ndó, ta ɔn vá'a ka'an ndó xí'in ñani ndó, kachí ndó saá: "Taxi ún ná tavaj̄ m̄j̄í lo'o nákaa

nduchü ñoq úñ", kachí ndó. Tá ké'é ndó saá, ta, ñivi na oví yu'u kúu ndó'ó! Chi si'na xíní ñó'ó tava ndó yiton nákaq nduchü ñoq ndó, ta saá kuchiño va'a koto ndó ña tava ndó mǐ'í lo'o nákaq nduchü ñoq ñani ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ña ké'é ñivi sáná'a yukía yoo ini na

(Mt. 7:17-20; 12:33-35)

⁴³—Ndá ñii yiton tón va'a, on kivi koon kui'i tí on vá'a nda'a nó, ta ndá ñii yiton tón on vá'a, on kivi koon kui'i va'a nda'a nó. ⁴⁴Tá xító ndó kui'i nda'a yiton, ta saá kúndaq ini ndó ndá yiton kúu nó. Yiton tón ñiño ta on vása koon tíhigo ni tíuva nda'a nó. ⁴⁵Tón yiton sáná'a saá: Ñivi na kómí nímā va'a, ká'an na to'on va'a. Ta ñivi na kómí nímā on vá'a, ká'an na to'on on vá'a. Saá chi ndatán yoo nímā ñivi, saá yoo to'on ña ká'an na —káchí taJesús xí'in na.

Xíní ñó'ó kasa ndivi ñivi ña ká'an taJesús xí'in na

(Mt. 7:24-27)

⁴⁶Ta saá ñika'an ka ra xí'in na:

—Ta ndó'ó, ¿ndachun ká'an ndó yí'í kúu taKá'no ñoq ndó, ta on xjin ndó kasa ndivi ndó ña ká'an xí'in ndó? ⁴⁷Ta vitin ndát'oní xí'in ndó ndasaá yoo ñivi na xíní so'o to'oní ta kisa ndivi na ña ká'an xí'in na. ⁴⁸Ndatán yoo ñii ta ta ndíchí sijní, saá yoo na. Saá chi ta ta ndíchí sijní xáta kóno ra ta kisa va'a ra ve'e ra sata yuu chée kútu. Tá

ndeé ní koon saví, ta xá'no ní yuta, ta xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuí, ta ve'e ra on vása ní-nakava ña, chi xa'a ve'e yó'o nákaq kútu ña sata yuu chée. ⁴⁹Ta ndatán yoo ñii ta ta on vása ndíchí sijní, ta tayó'o kisa va'a ra ve'e ra ñoq yoo yotí vitá, saá yoo ñivi na xíní so'o to'on ña ká'aní, ta on vása kisa ndivi na ña. Tá ndeé ní koon saví, ta xá'no ní yuta, tãnda xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuí, ta on vása ní-kundeé ña, ta nakava ña ta ndí'i xa'a ña —káchí taJesús xí'in na.

7

TaJesús sanda'a ra ñii ta ta kisa chiño

ñoq ñii ta ndiso chiño xí'in natropa

(Mt. 8:5-13)

¹Tá ndí'i ñika'an taJesús xí'in na, ta ndíko ra kuano'o ra ñoo Capernaum. ²Ta yoo ñii taño Roma ta ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa kúu ra, ta ndeé ní ndó'o ñii ta kisa chiño ñoq ra ndá yoo ña kivi ra. Ta tapatrón ra kí'vi ní ini ra xíní ña'a ra. ³Ta xíní so'o ra to'on ña ñika'an ñivi xa'a taJesús, ta tiví ra sava naxikua'a ñoq najudío ko'on na ndukú na ñoq taJesús kixi ra sanda'a ra ta kisa chiño ñoq ra. ⁴Kivi ñixa'a naxikua'a ñoq taJesús, ta kixá'a na xáku ndá'ví na ñoq ra, ká'an na xí'in ra:

—Tata, vaxi ndí ndúkú ndí ñamaní ñoq ún sanda'a ún ta kisa chiño ñoq ta ndiso chiño xí'in natropa ñoo Roma. Taká'no yó'o kúu ñii

tāa tā va'a ní, ta xa'a ñayó'o va'a chindeé ún ra. ⁵ Saá chi kí'vi ní ini ra xini ra m̄ji yó nañoo Israel, ta kisa va'a ra ve'e ño'o sinagoga ñoo yó —káchí na xí'in taJesús.

⁶ Ta saá kee taJesús kūa'an ra xí'in na. Ta xa yatin xāa na ve'e noo kándú'u ta ndeé ndó'o, ta ta ndiso chiño xí'in natropa ti'vi ra sava natá'an ra kūa'an na ka'an na xí'in taJesús si'a:

—Tata, si'a káchí tatá'an ndi, ta ndiso chiño noo natropa ñoo Roma: On vá'a sandi'i ka ini ún ña kixi ún ve'e ra. Saá chi xáni s̄inj̄i ra yó'o kúu ta ká'no ní noo ra, ta ta n̄ino ní kúu ra noo ún. Ñakán on vá'a ki'vi ún ini ve'e ra, ⁷ ni on vása kómí ra yichí kixaa ra noo ún, xáni s̄inj̄i ra. Ta kómí ún ndayí ña kuiti ka'nda chiño ún noo kue'e, ta nduva'a ta ndeé ndó'o, káchí ra. ⁸ Kúndāa ini ra xa'a ndayí, chi yóo na xá'nda chiño noo ra, ta kisa ndivi ra ña ká'an na xí'in ra; ta m̄ji ra xá'nda chiño ra noo ink̄a natropa, ta kisa ndivi na ña ká'an ra. Tá ká'an ra xí'in ñii tatropa ña ko'on ra, ta saá kūa'an ra. Tá kána ra ink̄a ra, ta saá vāxi ra. Tá ká'an ra xí'in ta xika chiño noo ra kasa ndivi ra ñii chiño, ta kisa ndivi ra ña, saá káchí ta ndiso chiño noo natropa, ta ti'vi ra ndi'j̄i ka'an ndi to'on yó'o xí'in ún —káchí na xí'in taJesús.

⁹ Ta taJesús na'ka'nda ini ra xini so'o ra to'on yó'o, ta n̄ika'an ra xí'in n̄ivi na ndoo xí'in ra:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá ñoo Israel ta'an nakutá'an i xí'in ñii tāa ta kándixa Ndios ndatán kándixa tayó'o, ta ni on s̄ivi tajudío kúu ra —káchí taJesús xí'in na.

¹⁰ Ta saá na kixi xí'in chiño ndikó na kuano'o na. Tá na'xaa na ve'e ta ndiso chiño xí'in natropa, ta xini na xa nduva'a tāa ta kisa chiño noo ra.

TaJesús sanatakū ra sa'ya ñii ña'a ñándá'vi

¹¹ Tá ndi'i ñayó'o, ta kee taJesús kūa'an ra xí'in naxika xí'in ra ñii ñoo naní ña Naín. Ta kūa'a ní n̄ivi kūa'an na sat̄a ra.

¹² Ta n̄ixaa na yatin noo ñoo, ta nakutá'an na xí'in n̄ivi ñisokó na xaton noo nákaa ñii ta n̄ixi'j̄i kūa'an na sandúxun na ra. Ta n̄ixi'j̄i yó'o kúu talo'o, ñii laá ra saá kúu sa'ya si'í ra, ta n̄ixi'j̄i ra, ta n̄indo mató'ón si'í ra, chi ñá xa n̄ixi'j̄i yij̄i kúu ñá. Ta kūa'a ní natá'an ñá kūa'an na xí'in ñá. ¹³ Ta xini taJesús ñáyó'o, ta nata'ví ní ini ra xini ña'á ra, ta n̄ika'an ra xí'in ñá:

—On kuaku ún —káchí ra xí'in ñá.

¹⁴ Ta n̄ixaa yatin ra, ta n̄itondāa nda'a ra xaton noo nákaa talo'o n̄ixi'j̄i. Ta n̄ivi na ñisokó xaton, x̄ikuita na, ta taJesús n̄ika'an ra xí'in talo'o n̄ixi'j̄i, káchí ra saá:

—Talo'o, ká'an i xí'in ún, j̄ndakoo ún! —káchí taJesús xí'in ra.

¹⁵ Ta nataku ra, ta ndaní'i lo'o xí'in m̄ji ra, ta x̄ikoo ra, ta kixá'á ra ká'an ra. Ta

tajesús n̄taxi ra t̄alo'o yó'o nda'a si'í ra. ¹⁶ Ta ndi'i n̄ivi na yíta yó'o kixá'á na yí'ví na, ta ká'an na ñava'a xa'a Ndios, káchí na saá:

—Ñii taprofeta ká'no xa kixaa ra ñoo yó. Ndios xa kixaa ra chindeé ra ñaño ra —káchí na.

¹⁷ Ta saá n̄ixit̄a ní'no t̄o'on xa'a tajesús ndi'i saá ñoo estado Judea, xí'in ink̄a ñoo ñó'o yatin estado Judea.

Tajuan, t̄a sákuchu n̄ivi, t̄i'ví ra naxíka xí'in ra kuq'an na ndak̄a t̄o'on na tajesús

(Mt. 11:2-19)

¹⁸ Ta n̄ivi naxíka xí'in tajuan t̄a t̄a sákuchu n̄ivi, n̄ixa'an na koto na ra, chi nákaa ra ini ve'e kaa, ta n̄ika'an na xí'in ra xa'a ndi'i ña ké'é tajesús. Ta tajuan k̄ana ra ovi naxíka xí'in ra, ¹⁹ ta t̄i'ví ra na kuq'an na ñoo tajesús, ña ndak̄a t̄o'on na ra si'a:

—¿Án yó'o kúu t̄a t̄a ndáti ndi t̄i'ví Ndios sak̄aku ra na ñoyívi yó'o, án kundati k̄a ndi ink̄a ra?

²⁰ Ta saá, n̄ixaa naxíka xí'in tajuan ñoo tajesús, ta n̄ika'an na xí'in ra:

—Tajuan t̄a sákuchu n̄ivi, t̄i'ví ra ndi'í vaxi ndi ndak̄a t̄o'on ndi yó'o: “¿Án yó'o kúu t̄a t̄a ndáti ndi t̄i'ví Ndios sak̄aku ra na ñoyívi yó'o, án kundati k̄a ndi ink̄a ra?” —káchí na xí'in ra.

²¹ Ta m̄ii hora kixaa nayó'o ñoo tajesús, ta sanda'a ra kuq'a ní n̄ivi na ndeé ndó'o ndi'i saá ñoo kuq'e, ta t̄ava ra ním̄a ndiva'a kómí

n̄ivi, ta sanda'a ra nduch̄u ñoo nakuáá ña koto va'a na. ²² Ta ndakuijn tajesús, n̄ika'an ra xí'in naxíka xí'in tajuan:

—Ná ndikó ndó ñoo tajuan, ta ndato'on ndó xí'in ra ña x̄ini so'o ndó, ta ña x̄ini ndó yó'o. Chi xa x̄ini ndó n̄ivi na x̄ikuu nakuáá, ta xa va'a x̄ito na vitin. Ta n̄ivi na on vása ní-kivi kaka, ta vitin xa va'a x̄ika na. Ta n̄ivi na x̄ikuu na ndeé ní ndó'o xí'in kuq'e tá'yí naní ña lepra, ta vitin xa ndundii na. Ta n̄ivi na kaku só'ó, ta vitin xa va'a x̄ini so'o na. Ta n̄ivi na n̄ixi'í, natak̄u na. Ta vitin n̄ivi nandá'ví x̄ini so'o na t̄o'on ñava'a ká'an ndosoj. Ta ndi'i ña x̄ini so'o ndó ta x̄ito ndó kisa ndivi'í yó'o, saá kachí ndó ndato'on ndó xí'in tajuan. ²³ Ta t̄a t̄a kándixa yí'í, tá on sandakoo ra yí'í, vará on kasa ndivi'í chiño ña ndáti ra, ta nákaa ñasij ním̄a tayó'o —káchí tajesús xí'in naxíka xí'in tajuan.

²⁴ Ta saá kee na kuano'o na, ta tajesús kixá'á ká'an ra xí'in n̄ivi na ndóo ñoo ra, káchí ra saá:

—Ta kivi n̄ixa'an ndó x̄ito ndó tajuan ñoo yuk̄u yichí, ¿yukíā ndáti ndó koto ndó?

¿Án ndáti ndó koto ndó ñii tón toyóó tón kisin ní kisa t̄achí? Ó'on, on sivi saá.

²⁵ ¿Án ká'an ndó koto ndó ñii t̄a t̄a va'a ní tikoto ndixin? Ó'on, chi n̄ivi na va'a ní tikoto ndixin ta kómí na ñakuiká, on vása ndóo na yuk̄u yichí, nayó'o ndóo na ve'e ná'no ña livi

ní. ²⁶ ¿An nixa'an ndó xito ndó ñii taprofeta? Saá va, taJuan kúu ñii taprofeta ndino'o, ta ká'no ní ká chiño kisa ndivi taJuan noo chiño kisa ndivi inká naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á. ²⁷ Ta kuiya niya'a ñii taprofeta ntaa ra to'on Ndios xa'a taJuan, to'on Ndios ña káchí saá: Tayó'o kuu ta xika chiño noo i,

ta ti'ví i ra ko'on si'na ra noo taKá'no ta ti'ví i ñoyívi.

Ta ndasa va'a ra yichi ña ko'on taKá'no ta ti'ví i sakaku ñivi ñoyívi, saá nika'an Ndios xa'a taJuan xina'á.

²⁸ Ta nika'an tuku taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ñandixa ká'an i xí'in ndó, on koó inká taprofeta ká'no ká noo taJuan, ta sakuchu ñivi. Ta saá ni, ta ta nino ní ká yóo noo ndi'i inká ñivi na náki'in yichi ña xá'nda chiño Ndios, ta tayó'o kúu ta ká'no ká noo taJuan —káchí taJesús xí'in na.

²⁹ Ta nañoo yó'o xí'in na káya si'un xa'a nagobierno ñoo Roma xini so'o na to'on yó'o, ta xáni sini na ndí ña chitóni Ndios ñandaá kúu ña. Saá chi xa nixa'an na noo taJuan ta sakuchu ra na.

³⁰ Ta nafariseo xí'in inká namestro na xini va'a ndayí Ndios ña ntaa taMoisés, ni-xiin na naki'in na ñava'a ña chitóni Ndios xa'a na, chi ni-xiin na taxi na sakuchu taJuan na. ³¹ Ta saá kixá'á ká'an taJesús xí'in ñivi:

—¿Ndasá yóo ñivi na ndóo ñoyívi yó'o vitin? ³² Ndatán yóo naváli na sásiki noyá'vi, saá yóo na. Sava naváli ká'an na xí'in inká naváli tá'an na, káchí na saá: “Tá tivi ndi música livi xa'a ndó, ta ni-xiin ndó kata xá'á ndó. Tá xita ndi yaa ndá'ya ní ña xita na noo nduxun na nixi'i, ta ni-xiin ndó kuaku ndó”, káchí naváli. ³³ Ndatán yóo naváli yó'o, saá yóo ndó, chi taJuan on vása ní-xixi va'a ra, ta nda ñii kivi on vása ní-xi'i ra vino, ta káchí ndó xa'a ra: “Tayó'o kómí ra níma ndiva'a.” ³⁴ Ta yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kixaa i ñoyívi yó'o, ta xixi va'a i, ta xí'i vino, ta káchí ndó saá xa'a i: “Ta ndeé ní xixi ra, ta ku'a ní xí'i ra. Ta kúsi ní ini ra xika ra xí'in na káya si'un xa'a nagobierno, xí'in inká ñivi na kánóo on vá'a to'on xa'a”, saá káchí ndó xa'a i. ³⁵ Ta ndi'i ñivi na kómí ñandíchi Ndios, kúu na ké'é ñava'a, ta ñayó'o sáná'a ndí ñandíchi Ndios kúu ñandaá —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús nixaq ra kuxu ra ve'e tafariseo Simón

³⁶ Ñii tafariseo naní Simón kana ra taJesús ko'on ra ve'e ra kuxu ra. Ta taJesús kee ra ku'a'an ra, ta nixaa ra ve'e tafariseo yó'o, ta xikoo ra kuxu ra. ³⁷ Ta ñii ña'a, ñáño yó'o kúu ñá, ta kánóo on vá'a to'on xa'a ñá, ta xini so'o ñá ndí nixaa taJesús ve'e taSimón. Ta kee ña ku'a'an ñá xí'in ñii yuyu ña

kuṽa'a xí'in yuṽ nani alabastro, ta chítú ñayó'o xí'in nduta tá xá'an támi, tá yá'ví ní kúu rá. ³⁸ Ta nixaa ñá, xikuxítí ñá xa'a taJesús, ta xáku ñá, ta xí'in tánoo ñá, kixá'á ñá nákata ñá xa'a ra, ta náyakón ñá xa'a ra xí'in yisi sinj ñá. Ta chikaá ñá ndi'i nduta tá xá'an támi xa'a ra, ta chító ñá xa'a ra. ³⁹ Ta xito tafariseo ña ké'é ñá xí'in taJesús, ta kixá'á ra xáni sinj ra saá: "Tá ndixa taprofeta ndino'o kúu tayó'o, níkúu, ta kundaa ini ra ndi ña'a yó'o ñá kánoo on vá'a to'on xa'a kúu ñá", xáni ini tafariseo. ⁴⁰ Ta taJesús nika'an ra saá xí'in ra:

—Tata Simón, yóo ña kónij ka'anij xí'in ún —káchí ra.

Ta ndakuijn taSimón, káchí ra saá:

—Va'a, ka'an ún xí'inij, Tata Maestro —káchí ra.

⁴¹ Ta taJesús ndato'on ra ñii cuento xí'in ra, nika'an ra káchí ra saá:

—Saá ndo'o ovi taa ta níká s'ún noo ñii ta satati s'ún. Ñii taa níká ra o'on ciento s'ún denario, ta inká ra níká ovi sikó uxu s'ún denario.

* ⁴² Ta nda ñii ra on vása kómí ra s'ún cha'vi ra ña níká ra. Ta saá ta satati s'ún kisa ká'no ini ra xa'a ndiovi nayó'o, on vása ka níká na. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús.

Ta nindaqa to'on ra taSimón:

—¿Yukía xáni sinj ún? ¿Yukú ñii ta ovi yó'o kuki'vi

ka ini ra koni ra ta satati s'ún ra?

⁴³ Ta ndakuijn taSimón, káchí ra saá:

—Taa ta níká ku'a ní ka s'ún kúu taa ta kuki'vi ka ini koni ra ta satati s'ún ra —káchí ra.

Ta nika'an taJesús xí'in taSimón:

—Ndixa ká'an ún —káchí ra.

⁴⁴ Ta ndikó koo ra xito ra noo ña'a, ta nika'an ra xí'in taSimón:

—¿Án xito ún ñáyó'o? Chi ñáyó'o nakata ñá xa'aj xí'in tánoo ñá, ta nayakón ñá xa'aj xí'in yisi sinj ñá. Ta yó'ó, tá niki'vij ve'e ún, ta on vása ní-taxi ún takuí nakataj xa'aj, ⁴⁵ ta on vása ní-chindee ún yij xí'in ña chító ún nooj. Ta ñáyó'o chító ñá xa'aj, nda niki'vij ve'e ún tandra vitin on vása sándakoo ñá chító ñá xa'aj. ⁴⁶ Ta yó'ó, on vása ní-chikaá ún aceite sinj ña kasa to'ó ún yij. Ta ñáyó'o chikaá ñá nduta tá xá'an támi xa'aj. ⁴⁷ Ta vitin kónij ka'anij xí'in ún: Vará ku'a ní kuachi xikomí ñáyó'o, ta kisa ká'no ini xa'a ndi'i ña. Kí'vi ní ini ñá xini ña yij, saá chi xini ñá ku'a ní kuachi ñá kisa ká'no ini xa'a. Ta inká nivi, na kómí lo'o kuachi, ta kasa ká'no ini xa'a ña, nayó'o lo'o kuiti kuki'vi ini na koni na yij —káchí ra xí'in taSimón.

⁴⁸ Ta nika'an taJesús xí'in ñáyó'o:

* 7:41 Ñii denario kúu s'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kij.

—Xa kisa ká'no ini i xá'a kuachi ún, nana —káchí ra xí'in ñá.

⁴⁹ Ta inká na ndóo ñoo mesa, kixá'á na ká'an tá'an na, káchí na saá:

—¿Yu kúu tayó'o, ta kisa ká'no ini ra xá'a kuachi? Chi ñii laá Ndios kómí ra yichí ña kasa ká'no ini ra xá'a kuachi ñivi —káchí na.

⁵⁰ Ta taJesús ñika'an ra xí'in ña'a:

—Xá'a ña kándixa ún yí'i, Ndios sakaku ra yó'o. Ta vitin ná koo va'a ini ún ta kuano'o ún ve'e ún —káchí ra xí'in ñá.

8

Ñayó'o ká'an yu kúu násí'í ná chindeé taJesús

¹ Ta saá kee taJesús, kuá'an ra kuá'a ní ñoo ná'no xí'in ñoo válí, ká'an ndoso ra ñoo ñivi to'on ñava'a xá'a yichí ñoo xá'nda chiño Ndios. Ta xí'in ra kuá'an uxu ovi naapóstol, ² xí'in násí'í ná ndikõn sata ra. Sava násí'í yó'o ndeé xindo'o ná kue'e, ta taJesús sanda'a ra ná. Ta tava ra níma ndiva'a xikomí inká ná, ta nduva'a ná. Ñii ñaña'a yó'o ñaní ña María Magdalena, ta xikomí ña uxá níma ndiva'a, ta taJesús tava ra ndi'i ña, ta nduva'a ñá. ³ Inká ña ñaní Juana, ña kúu násí'í taChuzá, ta ndíso chiño xí'in ve'e ká'no tarey Herodes. Inká ña ñaní Susana, ta kuá'a ní ká násí'í ndikõn sata taJesús, ta chindeé ná ra xí'in ña xini ñó'o ra nda'a ra.

TaJesús ndát'o'on ra cuento xá'a ta chá'i ndikõn trigo

(Mt. 13:1-9; Mr. 4:1-9)

⁴ Ta nakutá'an kuá'a ní ñivi na kee ñii ñii ñoo, kuá'an na koni so'o na ña ká'an taJesús, ta ñika'an ra xí'in na ñii cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:

⁵ —Saá ndo'o ñii ta chá'i ndikõn trigo. Ta kixá'á ra xíta ní'no ra ndikõn trigo ña chi'i ra ñoo ño'o. Ta sava ña ñikoyo yichí, ta ñivi xindoso na ña, ta kixaa tísaa ta xaxi rí ña. ⁶ Sava ndikõn ñikoyo ñoo yásín ní ñoo ño'o sata yuu, ta ndikõn yó'o kama ní ñinduta ña, ta ñiyichí ña, ta ndi'i xá'a ña, chi õn vása yóo ko'yo ñoo ño'o yó'o. ⁷ Ta sava ña ñikoyo ma'ño tón ñiño, ta ñinduta ña, ta ñi-kuchiño kua'no ña, saá chi xá'no tón ñiño yó'o, ta xá'ni nduta nó ña. ⁸ Ta sava ndikõn ñikoyo ñoo ño'o va'a ña kuikon. Ta ñinduta ña, ta xá'no ña, ta kuá'a ní ñixiyo ndikõn yita yó'o, nda sava yita taxí ñii ciento ndikõn —káchí taJesús xí'in na.

Tá ndi'i cuento yó'o, ta saá xí'in ndi'i ndeé ra ñika'an ra xí'in na:

—Ndi'i ndó'o ñivi na yóo so'o, xini ñó'o chikaa so'o ndó ña ká'an xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an ndachun taJesús saná'a ra ñivi xí'in cuento

(Mt. 13:10-17, 18-23; Mr. 4:10-12, 13-20)

⁹ Ta saá naxíka xí'in tǎJesús nǐndaqǎ tǒ'on na ra:

—¿Yukíǎ kóni kachí cuento yó'o? —káchí na.

¹⁰ Ta ndǎkuijn tǎJesús, nǐka'ǎn ra xí'in na:

—Ta ndó'ó, Ndios tǎxi ra ña kúndaǎ ini ndó tǒ'on ña ñó'o se'é ña yo'vǐ ní ña ká'ǎn xǎ'a yichǐ noo xá'nda chiño ra. Ta inkǎ nǐvi kuiti xínǐ so'o na cuento ña ndátǒ'onǐ xí'in na, ta on vása kúndaǎ va'a ini na yukíǎ káchí ña. Ta saá kundiivi tǒ'on Ndios ña káchí saá: “Vará xító na, ta on vása xínǐ na ñandaǎ. Vará xínǐ so'o na, ta on vása chíkaǎ so'o na, ni on vása kúndaǎ ini na ña ndátǒ'onǐ”, káchí tǒ'on Ndios —káchí tǎJesús.

¹¹ Ta saá nǐka'ǎn kǎ ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Vitin ká'ǎnǐ xí'in ndó yukíǎ káchí cuento yó'o xǎ'a tǎ chí'i ndikǐn trigo. Ndikǐn ña chí'i tǎa ndátǒ'on ña xǎ'a tǒ'on Ndios. ¹² Ndikǐn ña nǐkoyo yichǐ ndátǒ'on ña xǎ'a nǐvi na xínǐ so'o tǒ'on Ndios, ta saá vǎxi ñandiva'a ká'no, ta táva ña tǒ'on Ndios ña xǐnǐ so'o na, kǒtǒ kandixa na Ndios ta sakǎku ra na. ¹³ Ta ndikǐn ña nǐkoyo noo yuu ndátǒ'on ña xǎ'a nǐvi na xínǐ so'o tǒ'on Ndios, ta xǎndikǒn náki'in va'a na ña, ta kúsij ní ini na. Ta yá'a ñii kánǐ lo'o, tá kǐxǎ'á vǎxi ña xó'vǐ na án ña xító ndoso ña'á, ta nayó'o sándakoo na yichǐ Ndios, ta on xǐin kǎ na kandixa na, saá chi on tǎ'ǎn chíkaǎ va'a ini na tǒ'on Ndios. ¹⁴ Ta ndikǐn ña nǐkoyo noo tón

ñiño ndátǒ'on ña xǎ'a nǐvi na xínǐ so'o tǒ'on Ndios. Ta saá chíño yóo ñoyívi yó'o sándi'i ní ña ini na, ta kǐxǎ'á na kǐsa chíño na ña kukomí na kuǎ'a ní ñakuiká ñoyívi yó'o, ta chíkaǎ ní ini na kasa ndivi na ña kúsij ini mǐi na, ta saá on xǐin kǎ na kutakǎ na ndátǎn ká'ǎn tǒ'on Ndios. ¹⁵ Ta ndikǐn ña nǐkoyo ño'o va'a ña kuikǒn ndátǒ'on ña xǎ'a nǐvi na kúu na ndino'o ini náki'in tǒ'on Ndios. Saá chi nǐvi yó'o xínǐ so'o na tǒ'on Ndios, ta kándixa na ña. Ta nayó'o on vása sándakoo na yichǐ Ndios, ta kúndeé na nduu na nǐvi na va'a ini, na ke'é kuǎ'a ní ñava'a noo Ndios. Ndátǎn yóo yita trigo ña táxi kuǎ'a ní ndikǐn, saá yóo nǐvi na va'a yó'o —káchí tǎJesús xí'in naxíka xí'in ra.

TǎJesús ndátǒ'on ra cuento ña sáná'a ndasaá yóo ño'o tón

(Mr. 4:21-25)

¹⁶ Ta saá nǐka'ǎn kǎ tǎJesús, káchí ra saá:

—Tá nátoon yó ñii ño'o, ta on chíkaǎ se'é yó ña tǐxin ñii yaxǐn án tǐxin xító. On vása ké'é yó saá, ta va'a kǎ chinóo yó ña noo síkón ña va'a naye'e ña, ta ndi'i nǐvi na kǐ'vi ve'e kuchiño koto na ña. ¹⁷ Kúndaǎ ini yó ndí ndi'i ña yóo se'é vitin, ñii kǐvǐ ña vǎxi natǐvi ndi'i ña, ña konǐ ndi'i nǐvi ña, ta kúndaǎ ini na xǎ'a ña.

¹⁸ 'Ta xínǐ ñó'ó kúndaǎ xí'in mǐi ndó ña konǐ so'o va'a ndó. Saá chi nǐvi na kúndaǎ ini ñandaǎ vitin, ta

kivj ña vaxi kundaꝯ kꝯ ini na. Ta ñivi na ɔn xjin kundaꝯ ini ñandaꝯ vitin, ta kivj ña vaxi Ndios kindaa ndi'i ra ñalo'o kundaꝯ ini na.

Ta Jesús ká'an yu kúu si'i ra xí'in ñani ra

(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)

19 Ñii kivj kixaa si'i ta Jesús xí'in nañani ra, ta ñi-kuchiño na tondaꝯ na noꝯ ra, chi chútú ní ñivi ve'e yó'o. 20 Ta ñii ta ndato'on ra xí'in ta Jesús, káchí ra saá:

—Tata, si'í ún xí'in nañani ún yíta na ke'e, ta kóni na ka'an na xí'in ún —káchí ra.

21 Ta ndakuijn ta Jesús, ñika'an ra:

—Ñivi na xini so'o to'on Ndios ta kisa ndivi na ña, nayó'o kúu nañani xí'in si'ij —káchí ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ta Jesús kivj tava ra níma ndiva'a xikomí ñii ta

(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)

22 Ñii kivj ta Jesús ñikivi ra ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra, ta ñika'an ra xí'in na:

—Ná ko'yo inka xiiña noꝯ mjni —káchí ra.

Ta kee na ku'a'an na. 23 Ta ku'a'an tón barco noꝯ takuii, ta ta Jesús xikandú'u ra ñikisjn ra. Ta kixá'á ndeé ní káni tachj na'á noꝯ takuii, ta takuii kixá'á rá nákutú rá ini tón barco, ta tón yó'o kóni ketá nó ini takuii. 24 Saá nataa naxíka xí'in ta Jesús sanakáxin na ini ra, ta ñika'an na xí'in ra:

—¡Maestro! ¡Maestro! ¡Yiyo ní ka'a ndi'i yó xí'in takuii mjni! —káchí na xí'in ra.

Ta ndakoo ta Jesús, ta xa'nda chiño ra noꝯ tachj na'á xí'in takuii mjni. Ta saá kutásin tachj na'á xí'in takuii mjni, ñii yaꝯ yaꝯ ku. 25 Ta ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—¿Ndachun ɔn vása kándixa ndó Ndios ndaa ra yó? —káchí ra.

Ta nayó'o yí'ví ní na, ta naka'nda ní ini na ndóo na, ta ñinda'ka to'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? Chi xá'nda chiño ra noꝯ tachj na'á xí'in takuii mjni, ta xini so'o ña to'on ká'an ra —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a ta Jesús kivj tava ra níma ndiva'a xikomí ñii ta

(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)

26 Nixaa barco inka tá'ví yu'u mjni noꝯ ndóo nañoo Gadara. 27 Tá noꝯ ta Jesús tón barco, ta nakutá'an ra xí'in ñii tañoo Gadara, ta tayó'o kómí ra níma ndiva'a. Xa ku'a'a ní kuiya xíka yálá ra, ta ɔn xjin ra koo ra ve'e ra, ta táku ra kavua noꝯ ndúxun na ñixi'i. 28 Tá xini ra ta Jesús, ta nixaa ra xikuxítí ra noꝯ ta Jesús, ta xí'in ndi'i ndee ra ñika'an ra:

—¿Yukía kóni ún ke'é ún xí'in i? Chi yó'ó ta Jesús kúu Sa'ya Ndios ta Ká'no. Ta xáku ndá'ví noꝯ ún ndí ɔn saxo'vi ún y'i'i —káchí ra xí'in ta Jesús.

29 Nika'an ra si'a, saá chi taJesus xa kixá'a ra táva ra nima ndiva'a, káchí ra saá:

—iNima ndiva'a, kee ún ta saña ún tayó'o! —káchí taJesus.

Kivi niya'a, nima ndiva'a ku'a ní yichi tjin ña tayó'o. Vará inká nivi xindaa na ra, ta xí'in cadena kaa ku'a ní yichi chikatón na nda'a ra, chikatón na xa'a ra, ta ni-kuchiño ña, ta ña nakundeé ra kama chachi cadena kaa yó'o, xí'in ndee ñanima ndiva'a xikomí tayó'o. Ta ñandiva'a kisa nduxa ña xí'in ra ku'a'an ra yóo ra ñoo yuku yichi. 30 Ta saá taJesus nindaqa to'on ra tayó'o, nika'an ra saá:

—¿Ndasaa ñaní ún?

Ta ndakuijn ra:

—Ñaní ndi Legión.

Nika'an ra saá chi ku'a ní kúu nima ndiva'a kómí ra. 31 Ta xaku ndá'ví nima ndiva'a ñoo taJesus, ña on ti'ví ra ndi'i ña ko'on ña yavi ña kónó ní ña on vása ndi'i kónó. 32 Ta yatin yóo ñii yuku, xíka ku'a ní kinj xixa'an rí. Ta ndi'i nima ndiva'a xaku ndá'ví ña ñoo taJesus, káchí ña saá:

—Ti'ví ún ndi'i ko'on ndi ki'vi ndi ini ndi'i tíkinj kaa —káchí ña.

Ta taJesus taxi ra ña ndukú nima ndiva'a. 33 Ta saá kee ndi'i nima ndiva'a ña xikomí tayó'o, ta niki'vi ña ini ndi'i tíkinj. Ta ndi'i tíkinj xíno rí ku'a'an rí, ta sakoyo xí'in mii rí ta'vi, ñoo nikooyo rí ini mini, ta nika'a ndi'i rí ta nixi'i ndi'i rí.

34 Ta nivi na ndaa kinj xini na ñayó'o, ta xíno na ku'a'an na ndato'on na xí'in na ndoo ñoo xí'in na ndoo yuku, ña ndo'o kinj sana na. 35 Ta saá kixaa nivi xito na yukia ndo'o tíkinj ta yukia ndo'o ta ta xikomí nima ndiva'a. Ta kixaa nivi yó'o ñoo yóo taJesus, ta xini na ta xikomí ku'a ní nima ndiva'a, yóo ra yatin xa'a taJesus, ta xa ndixin ra tikoto, ta xa nakoo va'a sinj ra. Ta nanivi yó'o nivi'ví ní na. 36 Ta inká nivi na xini ndasaa nduva'a ta xikomí nima ndiva'a ndato'on na xa'a ña ke'é taJesus. 37 Ta ndi'i na ndoo ñoo Gadara yó'o kixá'a na xaku ndá'ví na ñoo taJesus ña kee ra ko'on ra inká ñoo. Saá chi yí'ví ní na. Ta ndaa taJesus ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra ta ku'a'an na. 38 Ta kivi ndaa taJesus ini tón barco, ta ta xikomí nima ndiva'a xaku ndá'ví ra ñoo ra:

—Taxi ún ná ko'on j xí'in ún —káchí ra.

Ta taJesus ni-xiin ra taxi ra ko'on ra, ta nika'an ra xí'in tayó'o:

39 —No'o ún ve'e ún vitin, ta ndato'on ún xí'in natá'an ún xa'a ñaká'no ní ke'é Ndios xí'in ún —káchí taJesus.

Ta saá kee tayó'o kuano'o ra, ta kixá'a ra ndato'on ra xí'in ndi'i nañoo ra yu kúu ñava'a ke'é taJesus xí'in ra.

TaJesus sanataku ra ñii ñálo'o ña nixi'i,

ta s̄anda'a ra ñii ñáña'a ñá
ñit̄ondaa nda'a tikoto ra

(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

40 Tá tuku ndikó t̄aJesús
xí'in tón barco, ta naxaa ra
nda yu'u miní noo kee ra
kuá'an ra, ta kuá'a ní ñivi
kúsij ní ini na nakutá'an na
xí'in ra, chi ndáti na ndikó
ra. 41 Ta kixaa ñii t̄a xá'nda
chiño xí'in ve'e ño'o sina-
goga, naní ra Jairo. Tá xini
ra t̄aJesús, ta xikuxítí ra noo
ra, ta ndeé ní xaku ndá'ví
ra noo ra ña ko'on ra xí'in
ra ve'e ra. 42 Saá chi ñii
laá kuiti ñálo'o kúu sa'ya
t̄aJairo, ta kómí ñá uxu ovi
kuiya, ta ndeé ní ndó'o ñá,
xa ña yóo kivi kúu ñá. Ta
kee t̄aJesús kuá'an ra xí'in
t̄aJairo ve'e ra. Ta kuá'a ní
ñivi ndikōn na sata ra nda
ñii chinda'á na ra.

43 Ta yóo ñii ña'a kuá'an
ñá xí'in ñivi na kuá'an sata
t̄aJesús, ta xa uxu ovi kuiya
ndeé ní ndó'o ñá kue'e xita
ñii. Ta xa nixa'an ñá noo
kuá'a ní ndotor, ta sandi'i
ñá s̄i'ún ñá. Ta on vása
ní-kuchiño nduva'a ñá. 44 Ta
vitiñ vaxi ñá sata t̄aJesús,
ta ñit̄ondaa nda'a ñá yu'u
tikoto ra, ta saá xandikōn
ñiyaá xita ñii ñá, ta nda'a
ñá.

45 Ta ñika'an t̄aJesús:

—¿Yukú ndó ñit̄ondaa
nda'a yí'i? —káchí ra.

Ta ndi'i ñivi ká'an na:

—On s̄iví yí'i ñit̄ondaa
nda'a yó'ó —káchí na.

Ta t̄aPedro xí'in ink̄a
naxíka xí'in t̄aJesús ñika'an
na xí'in ra:

—Tata Maestro, yóo kuá'a
ní ñivi ta ñii chinda'á tá'an

na, ta chinda'á na yó'ó,
ta ndák̄a t̄o'on ún: ¿Yukú
ndó ñit̄ondaa nda'a tikoto i?,
káchí ún —káchí na xí'in ra.

46 Ta ndakuiñ t̄aJesús,
ká'an ra:

—Xiniñ ndí ñii ñivi
ñit̄ondaa yí'i, chi kúndaa
iniñ kee lo'o ndeeñ —káchí
ra.

47 Ta saá kúndaa ini
ñáña'a yó'o ndí on kúchiño
koo se'é ka ñá, ta kixá'a yí'ví
ñá nda kisin ñá, ta kixaa
ñá xikuxítí ñá noo t̄aJesús.
Ta noo ndi'i ñivi, kixá'a
ñá ndato'on ñá ndachun
ñit̄ondaa nda'a ñá tikoto
ra, ta xandikōn nduva'a ñá.

48 Ta ñika'an t̄aJesús xí'in
ñá:

—Nana, xa nduva'a ún chi
kándixa ini ún yí'i. Ta
vitiñ no'o ún, ta ná koo va'a
ini ún.

49 Tá ká'an ka t̄aJesús xí'in
ñáyó'o, ta saá kixaa ñivi na
kee ve'e t̄aJairo, ta ñika'an
na xí'in t̄aJairo:

—Sa'ya ún xa ñixi'i ñá.
¿Ndachun s̄andi'i ka ún
t̄aMaestro yó'o?

50 Ta xini so'o t̄aJesús ña
ñika'an na, ta ñika'an ra
xí'in t̄aJairo:

—On kuyi'ví ún. Kundaa
va'a ini ún yí'i, ta nduva'a
sa'ya ún —káchí ra.

51 Ta nixa'a t̄aJesús
ve'e t̄aJairo, ta ñi-xiin ra
kundikōn ñivi sata ra, kuiti
taxi ra ko'on uní naxíka xí'in
ra na kúu t̄aPedro, t̄aJacobo,
xí'in t̄aJuan. Ta taxi ra ndayí
ña k̄i'vi yivá ñálo'o xí'in si'í
ñá ini ve'e xí'in ra. 52 Ta
ndóo kuá'a ní ñivi xaku ní
na chi kúchuchú ní ini na

xa'a ñálo'o ñá nixi'i. Ta nika'an taJesús xí'in na:

—On kuaku ndó, chi ñálo'o yó'o on vása ní-xi'i ñá, ñá kisin kuiti kúu ñá —káchí ra.

⁵³ Ta saá kusiki na taJesús ta nixaku ndaa na ra, chi xini na ndí nixi'i va'a ñá.

⁵⁴ Ta taJesús tjin ra nda'a ñálo'o, ta nika'an ra xí'in ñá:

—Ñálo'o, ká'an i xí'in ún, jndakoo ún! —káchí ra.

⁵⁵ Ta saá natakú ñá, ta xandikon ndakoo ñá. Ta nika'an taJesús:

—Taxi ndó ña'a ná kuxu ñá —káchí ra.

⁵⁶ Ta yivá ñá xí'in si'í ñá naka'nda ini na ndóo na, ta taJesús xa'nda chiño ra noo na, káchí ra saá:

—On ndatq'on ndó xí'in nda ñii nivi xa'a ña natakú sa'ya ndó —káchí taJesús xí'in na.

9

TaJesús ti'vi ra uxu ovi naxíka xí'in ra ko'on na ka'an ndoso na to'on ra

(Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)

¹ Ñii kivi taJesús kana ra uxu ovi naxíka xí'in ra, ta kixaa na noo ra, ta taxi ra ndee xí'in ndayí nda'a na ña tava na nima ndiva'a ña saxo'vi inká nivi, ta taxi ra ndee xí'in ndayí nda'a na ña sanda'a na ndi'i noo kue'e.

² Ta ti'vi ra na ko'on na ka'an ndoso na xa'a yichi ña xa'nda chiño Ndios, ta sanda'a na nivi na ndeé

ndó'o. ³ Nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Tá kua'an ndó chiño yó'o, ta nda ñii ña'a on kuni'i ndó ko'on ndó: on kuni'i ndó yiton,* ni leká ndó, ni ña kuxu ndó, ni si'un ndó, ni inká tikoto ndó. ⁴ Tá nixaa ndó inká ñoo, ta ve'e noo naki'in va'a na ndó'o, kundoo ndó nda tondaa kivi kee ndó ñoo nayó'o. ⁵ Tá yoo ñii ñoo noo on xjin nivi naki'in va'a na ndó'o, ta saá kee ndó ñoo yó'o ta ko'on ndó, ta sakisin ndó xa'a ndó ña nakoyo yaa. Saá saná'a kaxín ndó ndí nayó'o nákuiso na kuachi noo Ndios, chi on xjin na koni so'o na to'on ra —káchí taJesús xí'in na.

⁶ Ta saá kee naxíka xí'in taJesús, ta kua'an na ndi'i ñoo, ta ká'an na xí'in nivi to'on ñava'a xa'a yichi Ndios, ta sanda'a na nivi na ndeé ndó'o.

Tarey Herodes xika ini ra xa'a taJesús

(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)

⁷ Ta tarey Herodes, xini so'o ra xa'a ndi'i ñava'a ña ke'é taJesús, ta on vása xini ra yukia kúu to'on ña ndixa xa'a taJesús. Saá chi sava nivi ká'an na si'a:

—TaJesús kúu taJuan, ta sakuchu nivi, ta nixi'i ra ta vitin natakú ra —káchí na.

⁸ Ta inká na ká'an:

—Taprofeta Elías, ta ta nika'an ndoso to'on Ndios xina'a, vitin kixaa tuku ra ñoyivi yó'o —káchí na.

Ta inká na ká'an:

* 9:3 Yiton yó'o ñii kúu nó xí'in taton, án garrote.

—Ta Jesús kúu inka taprofeta ta xitaku xina'á, ta vitin natakú ra —káchí na.

⁹ Ta tarey Herodes nika'an ra:

—Yi'j kúu ta xa'nda chiño ña kandoso na sikon taJuan. ¿Ta yu kúu tayó'o ta ká'an na xa'a vitin? —káchí ra.

Ta kixá'á ra ndúkú ra ndasaá kuchiño koni ra taJesús.

TaJesús taxi ra xixi o'on mil taa

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

¹⁰ Ta ndikó uxu ovi naapóstol na ti'ví taJesús, ta naxaa na noo ra, ta ndato'on na xí'in ra ndi'i ña ke'é na. Ta saá taJesús kana ra nayó'o ña ko'on na xí'in ra inka xiiña noo on koó nivi, ta nixaa na yatin ñoo Betsaida.

¹¹ Ta saá nivi xini so'o na míchí ku'a'an taJesús, ta kee na ku'a'an na sata ra. Ta kixaa na noo ra, ta taJesús naki'in va'a ra na. Sána'a ra na xa'a yichí ña xá'nda chiño Ndios, ta sanda'a ra nivi na ndeé ndó'o.

¹² Ta xa nikuaa ní kúu ña, ta saá nitondaa yatin na uxu ovi xika xí'in taJesús, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata, va'a ti'ví ún ndi'i nivi yó'o ná ko'on na rancho án ñoo válí ña yóo yatin, ta nandukú na noo kusun na ñoo vitin, ta sata na ña kuxu na, chi noo ndoo yóo vichí ní yó'o.

¹³ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Mij ndó taxi kuxu na —káchí ra.

Ta nika'an na saá:

—On koó ku'a ñaxíxi. Yoo kuiti o'on sita va'a ta ovi kúu tiaká. ¿Án kóni ún ko'on ndi ñoo sata ndi ña kuxu ndi'i nivi yó'o? —káchí na xí'in ra.

¹⁴ Chi yoo ku'a ní nivi, nda o'on mil taa ndoo. Ta nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Nata'ví ndó nivi ñii ti'vi ñii ti'vi kundoo na, ta ovi siko uxu nivi kúu ñii ñii ti'vi —káchí ra.

¹⁵ Ta nika'an na xí'in nivi, ta xikundoo ndi'i na. ¹⁶ Ta saá ki'in taJesús o'on sita va'a xí'in ovi tiaká, ta xito ndaa ra ñoyivi nino, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta ta'ví ra sita va'a, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o ntaxi na ña nda'a ndi'i nivi na ndoo yó'o. Ta ta'ví ra ovi tiaká ta ntaxi na rí nda'a ndi'i nivi. ¹⁷ Ta nani ña xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na. Tá ndi'i xixi na, ta naxíka xí'in taJesús naki'in na uxu ovi chikiva sita va'a xí'in tiaká ña kindoo ndoso, chi ni-kundeé nanivi kuxu ndi'i na ña.

TaPedro ká'an ra taJesús kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi ñoyivi yó'o
(Mt. 16:13-20; Mr. 8:27-30)

¹⁸ Ta saá ñii kivi taJesús ká'an mató'on ra xí'in Ndios, ta ndasaá kuiti naxíka xí'in ra yoo na xí'in ra. Tá ndi'i

nika'an taJesus, ta nindaqa to'on ra na:

—¿Yukía káchí nivi xa'aj yu kúu i? —káchí ra.

¹⁹ Ta ndakuin na, káchí na saá:

—Sava nivi ká'an yó'ó kúu ún taJuan, ta sákuchu nivi. Sava na ká'an yó'ó kúu ún taprofeta Elías, ta inká na ká'an yó'ó kúu ún inká taprofeta ta xitaku xina'á.

²⁰ Ta taJesus nindaqa to'on ra na:

—Ta mji ndó, ¿yukía káchí ndó yu kúu i?

Ta ndakuin taPedro, nika'an ra:

—Yó'ó kúu Cristo, ta ta tiví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o.

²¹ Ta taJesus nika'an ra xí'in na:

—Ta on ka'an ndó xí'in nda ñii nivi yu kúu i.

TaJesus ndato'on ra ña ka'ni na ra

(Mt. 16:21-28; Mr. 8:31-9:1)

²² Ta taJesus nika'an ka ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra si'a:

—Yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kivi vaxi naxikua'á noo najudío, xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu on kua'a na kandixa na yi'i ta saxo'vi ní na yi'i. Ta ka'ni na yi'i, ta kivi uní natakui, saá ke'é Ndios.

²³ Tá ndi'i nika'an ra ñayó'o, ta nika'an ra xí'in ndi'i nivi na ndóo yatin:

—Ndi'i nivi na kóni kundikon yi'i xini ñó'ó sandakoo na ndi'i ña káchí ini mji na, ta ñii ñii kivi kusokó na tón cruz mji na[†] ta kundikon na sataj.

²⁴ Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta on xin na xo'vi na xa'aj, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndi'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in i.

²⁵ Tá kómí nivi ndi'i ñakuíká ñoyívi yó'o, ta on vása táku ndino'o na noo Ndios, ta nda maní kúu ña. ²⁶ Ta nivi na kúka'an noo xa'a yi'i, ta kúka'an noo na xa'a to'on i noo inká nivi, ta saá yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kuka'an noo i xa'a nayó'o noo Ndios kivi ña ndikó i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndeé ña va'a ña yé'e ña kómí Yivá i Ndios xí'in naángel yíi, na kixaa xí'in i. ²⁷ Ndixa ká'an i xí'in ndó, sava ndó'ó na ndóo vitin, kutaku ka ndó ña kivi koni ndó ñava'a ká'no noo xá'nda chiño Ndios.

Kivi nátaxa taJesus, xini uní taxíka xí'in ra

(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

²⁸ Niyá'a yatin ona kivi, ta nakaxin taJesus uní taxíka xí'in ra, taPedro, taJacobo xí'in taJuan, ta kua'an na xí'in ra ñii yukú síkón, ña ka'an ra xí'in Ndios. ²⁹ Tá mii ká'an ra xí'in Ndios, ta nasama noo taJesus, ta

[†] 9:23 To'on kusokó na tón cruz mji na kóni kachí ña: Xini ñó'ó koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndakuiti kivi na xa'a ña ndikon na taJesus.

nátaxa tikotō ra, nduyaa ní ña. ³⁰ Ta saá nṭivi taMoisés xí'in taElías, ndátō'on na xí'in taJesús. ³¹ Ta ñii ká'no ña náye'e, ta xīno nduu ndi'i ña nōo yíta na ká'an xí'in taJesús. Nika'an na ndasaá koo kee ra ñoyivi yó'o, chi xa yatin tondaa kivi ña nakuita nanivi ñoo Jerusalén ta ka'ni na ra. ³² Vará taPedro xí'in inkā ovi natá'an ra kóni ní na kusun na, ta saá ni, kuchicho na xindito na, ta xini na ñaká'no náye'e, ta xīno nduu ña taJesús xí'in ovi taa na yóo xí'in ra. ³³ Tá xa yatin ko'on na ovi yó'o, ta nika'an taPedro xí'in taJesús:

—Tata Maestro, va'a ní ndóo yó yó'o. Tá kóni ún, ta kasa va'a ndi unj tia'va, ñii ña koo mji ún, ñii ña koo taMoisés, ta inkā ña koo taElías.

Nika'an taPedro saá chi on vása kúndaā ini ra yukia ká'an ra. ³⁴ Tá ká'an ka taPedro, ta nōo ñii vikō chée nda nōo ñindichi ra xí'in nataa yó'o, ta nisa'vi ndi'i na tixin vikō, ta nji'ví ní na. ³⁵ Ta tixin vikō yó'o kixi to'on ña nika'an Ndios, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xini i. Ta koni so'o va'a ndó to'on ña ka'an ra —káchí Ndios.

³⁶ Tá xini so'o na to'on yó'o, ta ni-xini ka na ovi taa ta nika'an xí'in taJesús, nda ñii laá kuiti taJesús ñindichi nōo na. Ta naxika xí'in taJesús on vása ní-ndato'on

yachi na xí'in nda ñii nivi xa'a ña xini nayó'o.

Ñayó'o ká'an taJesús sanda'a ra ñii talo'o ta kómí níma ndiva'a
(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

³⁷ Ta nṭivi inkā kivi, ta ndikó taJesús vaxi noo ra yukū xí'in taPedro, taJuan, xí'in taJacobo, ta nakutá'an na xí'in ku'a ní nivi na kixaa nōo na. ³⁸ Ta ñii tatá'an nanivi yó'o, xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra xí'in taJesús:

—Tata maestro, kundá'ví ini ún koni ún talo'o sa'ya i. On koó ka inkā sa'ya i, ³⁹ ta ku'a ní yichi ñanima ndiva'a tīn ña ra, ta ndá'yi ní ra, ta ndeé ní sákisin ña ra, tанда kée chikiño yu'u ra. Sátakué'e ní ña ra, ta on xīn ña saña ña ra. ⁴⁰ Ta xa xaku ndá'ví i nōo naxika xí'in ún tava na níma ndiva'a yó'o, ta on vása ní-kuchiño na —káchí ra.

⁴¹ Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na:

—|Nivi na toon ní ini kúu ndó'ó, ta on xīn ndó kandixa ndó Ndios! ¿Ndasaá ka kivi xini ñó'ó kutaku i xí'in ndó? ¿Nda ama kundeé ini i xí'in ndó? —káchí ra.

Ta saá nika'an taJesús xí'in yivá talo'o ta kómí níma ndiva'a:

—Na'a xí'in sa'ya ún —káchí ra.

⁴² Ta kixaa talo'o yatin nōo taJesús, ta níma ndiva'a

tuku tjiin ña ra, ta sakaan ña ra ñoo ño'o, ta kini ní sakisin ña ra nda kée nda'a ra xí'in xa'a ra. Ta taJesús xa'nda chiño ra ñoo níma ndiva'a ña kee ña. Ta ñaníma ndiva'a yó'o kee ña, ta xandikon nduva'a talo'o, ta taJesús nataxi ra talo'o yó'o nda'a yivá ra. ⁴³ Ta ndi'i nivi naka'nda ní ini na, chi xini na ñandee ká'no kómí Ndios.

Yichi ovi taJesús ká'an ra xa'a ña xo'vi ra ta kivi ra
(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Ta na ndóo yó'o naka'nda ini na xa'a ñava'a ke'é taJesús, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

⁴⁴ —Chikaa va'a so'o ndó to'on ña ká'aní xí'in ndó vitin. Nii kivi ña vaxi ñii ta nataxi ra yi'i, ta kúu ta ta kixi ñoo Ndios, nda'a nivi —káchí taJesús.

⁴⁵ Ta naxíka xí'in ra on vása ní-kundaa ini na yukia káchí to'on ña nika'an ra xí'in na, saá chi on vása ní-taxi yachi Ndios ña kundaa ini na. Ta yí'ví ní na ndaka to'on na ra yukia kóni kachí ña ká'an ra.

Naxíka xí'in taJesús náa na xa'a yu kúu ta ká'no ka ñoo ndi'i na
(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

⁴⁶ Nii kivi naxíka xí'in taJesús kixá'a na náa na xí'in tá'an na xa'a yu kúu ta ká'no ka ñoo ndi'i na. ⁴⁷ Ta xini ndi'i taJesús yukia xáni ini na, ta kana ra ñii talo'o, ta kixaa ra xikundichi ra siin

taJesús. ⁴⁸ Ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i nivi xa'a ña kándixa na yi'i, ta náki'in va'a na naváli, kóni kachí ña saá: ndí yi'i náki'in va'a na. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a yi'i, káchí ña saá: ndí náki'in va'a na Ndios, ta ta tíví yi'i vaxi. Saá chi ta ta kúu ta ñino ka ñoo ndó, tayó'o kúu ta ká'no ka ñoo ndi'i ndó —káchí taJesús xí'in na.

Nivi na on vása sáq ini xini taJesús,
nayó'o kúu na yoo yu'ú xí'in ra

(Mr. 9:38-40)

⁴⁹ Ta nika'an taJuan xí'in taJesús:

—Tata Maestro, xini ndi ñii ta táva ra níma ndiva'a. Xá'nda chiño ra ñoo níma ndiva'a xí'in ndayí ún, káchí ra. Ta nika'an ndi xí'in ra sandakoo ra ña ké'é ra saá, chi on sivi ta ndikon satá ún xí'in ndi kúu ra —káchí ra xí'in taJesús.

⁵⁰ Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:

—On kasi ndó ñoo ra, chi yoo yu'ú takán xí'in mii yó. Saá chi nivi na on vása sáq ini xini mii yó, nayó'o kúu na yoo yu'ú xí'in mii yó —káchí taJesús xí'in ra.

TaJesús ká'an ra ndi taJacobo xí'in taJuan
on vása xini na mí vaxi to'on ña ká'an na

⁵¹ Ta xa vaxi kivi ndikó taJesús ko'on ra ñoyivi ñino, ta chikaa ini ra ko'on ra ñoo Jerusalén. ⁵² Ta saá tíví ra sava na xíka chiño ñoo ra,

na kò'òn na ñii ñoo estado Samaria ña kasa ndivi na ña xaꝓ ra. ⁵³ Ta nañoo kán n̄i-xiin na naki'in na taJesús, chi xini na ndí kóni ra kò'òn ra ñoo Jerusalén.‡ ⁵⁴ Ta ovi taa taxíka xí'in taJesús, taJacobó xí'in taJuan, xini na ndí n̄i-xiin n̄ivi nañoo Samaria yó'o naki'in va'a na taJesús, ta n̄ika'àn nataa yó'o xí'in taJesús:

—Tata, ¿án kóni ún ndukú ndi noo Ndios chikaꝓ ra ño'o ta ka'mi ña ndi'i n̄ivi nañoo yó'o?, chi saá kisa taprofeta Elías kujya xina'á —káchí na xí'in taJesús.

⁵⁵ Ta ndikó koo taJesús, n̄ika'àn ra xí'in na:

—Ndó'ó, òn vása va'a ká'àn ndó saá, ⁵⁶ chi òn s̄ivi xa'a ña sandi'ij xa'a n̄ivi kúu ña kixaāi ñoyivi yó'o, ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ta vaxi sakaku n̄ivi kúui —káchí ra.

Ta saá kee na kuꝓ'àn na inká ñoo.

Ñayó'o ká'àn xa'a n̄ivi na kóni kundikòn sata taJesús (Mt. 8:19-22)

⁵⁷ Kuꝓ'àn taJesús xí'in naxíka xí'in ra yichi, ta nakutá'an na xí'in ñii taa, ta n̄ika'àn ra xí'in taJesús si'a:

—Tata, kundikòn i sata ún, nda mí kò'òn ún ta kò'òn i xí'in ún —káchí ra.

⁵⁸ Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'àn ra:

—Tíñokui kómí rí kavua noo kisin rí, ta tísaa kómí rí taká rí nda'a yiton noo kisin rí, ta yi'i, taa ta kixi

noo Ndios, òn kò'ó ve'e i noo kusun̄i —káchí taJesús xí'in ra.

⁵⁹ Ta saá n̄ika'àn taJesús xí'in inká taa:

—Na'a kundikòn ún sata i —káchí ra.

Ta ndakuijn tayó'o, n̄ika'àn ra:

—Va'a Tata, ta si'na taxi ún ña kundatij nda ná kivi yivá i, ta sanduxun̄i ra, ta saá kundikòn i yichi ún —káchí ra.

⁶⁰ Ta n̄ika'àn taJesús xí'in ra:

—N̄ivi na òn vása ndino'o táku noo Ndios, va'a sanduxun̄i na natá'an na nandij. Ta yó'ó, yóo inká chiño ña xini ñó'ó ní ka kasa ndivi ún: Va'a kò'òn ún ka'àn ndoso ún tò'òn xa'a yichi noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in ra.

⁶¹ Ta n̄ika'àn inká taa, káchí ra saá xí'in taJesús:

—Kóni kundikòn i yó'ó, Tata, ta si'na taxi ún ná kò'òn i ndayi i nave'e i —káchí ra.

⁶² Ta saá ndakuijn taJesús, káchí ra:

—Tá yóo ñii ta tá'ví noo ño'o, ta tiin ra xa'a yata, ta ndikó koo ra nakoto ra chí sata ra, ta òn vása va'a kasa chiño ra. Ndatán yóo tayó'o, saá yóo n̄ivi na kixá'á kuꝓ'àn yichi Ndios, ta òn xijn na sandakoo na yichi yatá. Ta nayó'o òn vása va'a kasa chiño na yichi Ndios —káchí taJesús xí'in ra.

‡ 9:53 N̄ivi naSamaria òn xijn na kóni na n̄ivi naIsrael na ndóo ñoo Jerusalén.

10

TaJesús ti'ví ra uní siko uxu taa kuá'an na ka'an na xi'in nivi xa'a yichí Ndios

¹ Ta ndi'i ñayó'o, ta taJesús nakaxin ra uní siko uxu taa, ta ti'ví ra na, ovi ovi na kuá'an si'na na ndi'i saá ñoo, ta saá xaá mji taJesús.

² Ta ta'an ka ko'on na ta nika'an taJesús xi'in na:

—Ndátán yoo ku'i ña xa yoo ti'va nakaya, saá yoo nivi na xa yoo ti'va kundikon yi'i, ta on koó nivi kasa chiño na noo nakaya na nayó'o. Ta saá kuaku ndá'ví ndó ndukú ndó noo Ndios ña ti'ví ra inká nivi ña kasa ndivi na chiño ra ñoyívi yó'o. ³ Ta vitin kuá'an ndó kasa ndivi ndó chiño xa'a Ndios. Ta ndó'o, ndátán yoo ndikachi válí ma'ño tindiva'yí, saá koo ndó, chi yoo kuá'a ní nivi na on vá'a ini noo ko'on ndó. ⁴ Tá kuá'an ndó, ta on kuni'i ndó si'un, ni leká ndó, ni inká nduxan ndó. Ta on kuita ndó ndato'on ndó xi'in nivi yichí. ⁵ Tá nixaa ndó noo kuá'an ndó, ta ve'e noo xaá ndó, ka'an ndó xi'in nivi: “Ná koo va'a ini ndó'o na ndóo ve'e yó'o”, kachí ndó xi'in na. ⁶ Tá yoo nivi na va'a ini ve'e yó'o, ta ndixa ná koo va'a ini na. Tá on koó nivi na va'a ini ve'e yó'o, ta saá ñava'a nika'an ndó xa'a nayó'o, on ndoo ña xi'in na, ta ndikó ña xi'in mji ndó. ⁷ Ta noo naki'in va'a nivi ndó'o, ta kundoo ndó ve'e nayó'o. Ta va'a kuxu ndó ta ko'o ndó nda

nda ña taxi na nda'a ndó. Ndó'o kisa ndivi ndó chiño ña chindeé nayó'o, ta saá yoo ndayí xa'a ña taxi na ña kuxu ndó. Saá chi ndi'i nivi na kisa chiño kómí na ndayí naki'in na ya'vi na. ⁸ Tá xaá ndó ñii ñoo, ta nivi naki'in va'a na ndó'o, ta va'a kuxu ndó ña taxi na nda'a ndó, ⁹ ta sanda'a ndó nivi na ndeé ndó'o, ta ka'an ndó saá xi'in na: “Xa yoo yatin yichí noo xá'nda chiño Ndios”, kachí ndó xi'in na. ¹⁰ Tá xaá ndó ñii ñoo, tá on vása náki'in va'a nivi ndó'o, ta kee ndó kuá'an ndó yichí ñoo yó'o, ta ka'an ndó si'a: ¹¹ “Ná sakisin ndi xa'a ndi ña nakoyo yaa ñoo ndó. Xi'in ñayó'o kundaa ini ndó ndí mji ndó kúu na ndiso kuachi, chi ni-xiin ndó koni so'o ndó to'on Ndios. Ta kundaa ini ndó ndí xa yoo yatin yichí noo xá'nda chiño Ndios”, kachí ndó xi'in na. ¹² Ta ká'an xi'in ndó, tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o. Ta kivi yó'o ndeé ka yo'vi saxo'vi Ndios naño yó'o noo nivi na on vá'a na xindoo ñoo Sodoma kuiya xina'a —kachí taJesús xi'in na.

Ñayó'o ka'an xa'a naño na on xiin koni so'o ña ká'an taJesús

(Mt. 11:20-24)

¹³ TaJesús ká'an ka ra, kachí ra saá:

—¡Ndá'ví ní ndó, nivi naño Corazín! ¡Ndá'ví ní ndó, nivi naño Betsaida! Chi vaxi ñii kivi ña xo'vi ní ndó. Saá chi kuiya xina'a

tá xini ví n̄ivi naño Tiro xí'in naño Sidón milagro ña ké'éj xí'in ndó vitin, níkuu, ta nandikó ní k̄a ini nayó'o, ta nakundixin na tikot̄o ndayí noq̄, ta chikaa na yaq̄ no'q̄ s̄inj̄ na ña kúchuchú ní ini na xa'a kuachi na. ¹⁴ Ñakán k̄ia, tá t̄ondaa ñii k̄iv̄i ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i n̄ivi ñoyívi yó'o, ita k̄iv̄i yó'o xo'vi ní ndó'ó, naño Corazín xí'in naño Bet-saida! Ndeé k̄a yo'vi saxo'vi Ndios ndó'ó noq̄ n̄ivi na on vá'a na x̄indoo ñoo Tiro xí'in ñoo Sidón. ¹⁵ Ta ndó'ó, n̄ivi naño Capernaum çán xáni s̄inj̄ ndó kanoo va'a ní to'on ndó nda ñoyívi n̄ino? ¡On vása! Ta ndá'ví ní ndó, chi Ndios ti'ví ra ndó'ó ko'on ndó n̄ino, nda ndaya —káchí taJesús xí'in na.

¹⁶ Ta saá n̄ika'an k̄a taJesús xí'in un̄i s̄iko uxu t̄aa, káchí ra:

—Ndó'ó kómí ndó ndayíj̄ ndat̄o'on ndó xí'in n̄ivi. Ta ndi'i n̄ivi na naki'in va'a to'on ña ká'an ndó, to'on yí'j̄ kúu ña naki'in na. Ndi'i n̄ivi na on x̄iin naki'in ndó'ó, ta yí'j̄ kúu t̄a on x̄iin na naki'in na. Ta ndi'i na on x̄iin naki'in yí'j̄, Ndios kúu t̄a on x̄iin na naki'in na, chi Ndios kúu t̄a t̄a ti'ví yí'j̄ vaxi j̄ —káchí taJesús.

¹⁷ Ta saá n̄ixa'an na un̄i s̄iko uxu t̄aa, ta n̄it̄ondaa k̄iv̄i ndikó na, ta kúsij̄ ní ini na, ta k̄ixaa na noq̄ taJesús, ta n̄ika'an na si'a:

—Tata, nda ním̄a ndiva'a k̄isa ndivi ña ña xa'nda

chiño ndi noq̄ ña xí'in ndayí ún.

¹⁸ Ta ndakuijn̄ taJesús, n̄ika'an ra saá:

—X̄inj̄i ñandiva'a ká'no Satanás kee ña ñoyívi n̄ino, ta nakava ña nda noq̄ ño'q̄. Ndatán kaa ñii tax̄a, saá kaa ña nakava ña nda noq̄ ño'q̄. ¹⁹ Xa tax̄ij̄ ndeej̄ nda'a ndó ña kuchiño kundoso ndó sata tikoo xí'in t̄itisi'm̄a, ta kundeé ndó noq̄ ndi'i ndee ñandiva'a, ta nda lo'o on kuchiño ña satakué'e ña ndó'ó. ²⁰ Ndó'ó, kúsij̄ ní ini ndó vitin, xa'a ña kuchiño ndó xá'nda chiño ndó noq̄ ním̄a ndiva'a. Ta va'a ná kusij̄ ní k̄a ini ndó chi Ndios xa n̄ika'yi ra k̄iv̄i ndó noq̄ tutu ña yóo ñoyívi n̄ino —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús kúsij̄ ní ini ra
(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Ta m̄ij̄ hora yó'o, ta Ním̄a Ndios s̄akutú ña ním̄a taJesús xí'in ñasij̄, ta n̄ika'an ra xí'in Ndios si'a:

—Tata Yivá j̄, ¡k̄isa ká'no j̄ yó'o! Yó'o kúu T̄aa taKá'no t̄a xá'nda chiño noq̄ ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi n̄ino. Kisa ká'no j̄ yó'o, chi xa saná'a ún nayó'o, na n̄ino ini kúu na, ta kúndaa ini na ñava'a xa'a ún. Ta chise'é ún ñava'a yó'o noq̄ ink̄a n̄ivi na naní nandichí, xí'in na naní na ká'vi ta ti'va ní yóo ñoyívi yó'o, chi saá káchí ini ún ke'é ún xí'in ndi'i n̄ivi, Tata —káchí taJesús xí'in Ndios.

²² Ta n̄ika'an k̄a ra saá:

—Yivá j̄ Ndios xa tax̄i ra ndi'i ñava'a nda'a j̄. Nda ñii

n̄ivi ɔn vása x̄in̄i na ini ȳī, ɽa ɽa kúu Sa'ya Ndios, ta ñii laá m̄ji Ndios kúu ɽa x̄in̄i va'a ini ȳī. Ta nda ñii n̄ivi ɔn vása x̄in̄i na ini Yivá̄i Ndios, ta ñii laá ȳī, ɽa ɽa kúu Sa'ya ra, kúu ɽa x̄in̄i ini ra, ta n̄ivi na naḁaxin̄i taxīi kon̄i na ini ra —káchí ɽaJesús.

²³ Ta saá n̄ika'an ra x̄i'in nax̄ika x̄i'in ra, káchí ra saá:

—Nákaa ñasij̄ níma ndó chi x̄ito ndó ñava'a ké'é̄j̄ ñoyivi yó'o. ²⁴ Ta kuiya x̄ina'á n̄ix̄iyo kuá'a ní napro-feta x̄i'in kuá'a ní narey, ta ndi'i nayó'o kuṭoo na koto na ña x̄ito ndó vitin, ta n̄i-kuchiño na. Ta kuṭoo na kon̄i so'o na ña x̄in̄i so'o ndó vitin, ta n̄i-kuchiño na —káchí ɽaJesús x̄i'in na.

TaJesús ndaṭo'on ra cuento xa'a ñii ɽa ɽa va'a ɽañoo Samaria

²⁵ Ta saá k̄ixaa ñii ɽamaestro ɽa x̄in̄i va'a ndayí Ndios ña n̄itaa ɽaMoisés x̄ina'á, ta n̄indaḁa ɽo'on ra ɽaJesús, chi kóni ra koto ndoso ña'á ra, káchí ra saá:

—Tata maestro, ¿yukia ke'é̄j̄, ta taxi Ndios koōj̄ x̄i'in ra ndi'i saá k̄iv̄i ña vāxi? —káchí ra.

²⁶ Ta ndaḁuijn ɽaJesús, n̄ika'an ra:

—¿Yukia káchí ndayí Ndios ña n̄itaa ɽaMoisés x̄ina'á? ¿Yukia ká'vi ún noo ndayí yó'o? —káchí ra.

²⁷ Ta ndaḁuijn ɽayó'o, n̄ika'an ra saá:

—Saá káchí ña: “Ná kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios x̄i'in ndi'i níma yó, x̄i'in ndi'i ini yó, x̄i'in

ndi'i ndeē yó, x̄i'in ndi'i sin̄i yó. Ñii k̄i'va ndaṭán k̄i'vi ini yó x̄in̄i yó x̄i'in m̄ji yó, saá kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó”, káchí ndayí Ndios —káchí ra x̄i'in ɽaJesús.

²⁸ Ta ndaḁuijn ɽaJesús, n̄ika'an ra:

—Va'a ní ká'an ún. Tá kasa ndivi ún ndayí yó'o, ta Ndios taxi ra ña kutaku ún x̄i'in ra —káchí ɽaJesús x̄i'in ɽayó'o.

²⁹ Ta kóni ɽamaestro yó'o kasa ndaa ra xa'a m̄ji ra noo ɽaJesús, ta ñakán tuku n̄indaḁa ɽo'on ra ɽaJesús, n̄ika'an ra saá:

—¿Yu kúu natá'an yó?

³⁰ Ta ndaḁuijn ɽaJesús, ndaṭo'on ra ñii cuento ña saná'a ña'á ra, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii ɽa kee ra ñoo Jerusalén, ta kuá'an ra yich̄i ña kuá'an ñoo Jericó. Tá kuá'an noo ra, ta kana koyoy sava nakuí'ná yich̄i yó'o, ta sasi na ra, k̄isa kuí'ná na ndi'i ña kómí ra, k̄indaa na tikot̄o ra, k̄ani ní na ra, s̄atakué'e ní na ra nda salo'o kivi ra. Ta sandakoo na ra, ta kuá'an na. ³¹ Ta saá vāxi ñii s̄utu, ta n̄ixaa ra noo kándú'u ɽa ɽa ɽakué'e, ta x̄ini kuiti ña'á ra, ta n̄iya'a x̄iyo ra, ta kuá'an ra. ³² Ta saá vāxi ink̄a ɽa, ɽatá'an naLeví, na kúu na ndiso chiño x̄i'in ve'e ño'o ká'no. K̄ixaa ra noo kándú'u ɽa ɽakué'e, ta x̄ini kuiti ña'á ra, ta n̄iya'a x̄iyo ra, ta kuá'an ra. ³³ Ta saá vāxi ink̄a ɽa ɽañoo Samaria, ta k̄ixaa ra noo kándú'u ɽa ɽakué'e.

Tá x̄ini ña'á ra, ta kundá'ví ní ini ra x̄ini ra t̄a t̄akué'e yó'o. ³⁴ Ta ñixaā yatin ra ñoq̄ ra, ta k̄ixá'á ra chíkaā ra aceite x̄i'in vino ñoq̄ t̄akué'e t̄ayó'o ña kasa t̄at̄an ña'á ra. Ta chíkatón ra tikoto ndi'i saá ñoq̄ t̄akué'e ra. Ta ndan̄i'í ña'á ra, ta sandaā ña'á ra sat̄a t̄iburro san̄a ra, ta ñaki'in ra kūa'an ra x̄i'in ra ñii ve'e ñoq̄ k̄is̄in ra s̄ika yich̄i, ta saá x̄indaā ña'á ra. ³⁵ Tá ñit̄ivi ink̄a k̄iv̄i, ta tax̄i t̄aa t̄aSamaria yó'o ovi s̄i'ún denario* nda'a t̄a x̄i'in ve'e yó'o, ta ñika'an ra x̄i'in ra: "Kundaa lo'o ún t̄a t̄akué'e yó'o ná ndoq̄ lo'o ra ve'e ún. Tá ñi-nani s̄i'ún yó'o kutátan ra, ta chinóo ún s̄i'ún m̄i ún, ta saá cha'vi yó'o k̄iv̄i ndikó'j", káchí ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí t̄aJesús x̄i'in t̄amaestro t̄a sáná'a ndayí Ndios.

³⁶ Ta ñika'an t̄aJesús x̄i'in ra:

—Un̄i t̄aa ñiya'a ñoq̄ kándú'u t̄aa t̄a t̄akué'e yó'o. ¿Yukú t̄aa ke'é ñava'a ndatán ke'é t̄atá'an ra x̄i'in ra? —káchí t̄aJesús.

³⁷ Ta ndakuijn ra, ñika'an ra:

—T̄aa t̄a ke'é ñava'a x̄i'in ra kúu t̄atá'an ra —káchí ra x̄i'in t̄aJesús.

Ta ñika'an t̄aJesús x̄i'in ra:

—Kūa'an ún, ta ndatán ke'é t̄a kundá'ví ini x̄ini t̄a t̄akué'e yó'o, saá ke'é ún x̄i'in ink̄a ñivi —káchí t̄aJesús x̄i'in ra.

T̄aJesús ñixaā ra ve'e ñáMarta x̄i'in ñáMaría

³⁸ Kūa'an t̄aJesús x̄i'in nax̄ika x̄i'in ra, ta ñixaā na ñii ñoo lo'o. Ta ñii ña'a ñani ñá Marta ñaki'in ñá na, ta ñik̄i'vi na ini ve'e ñá. ³⁹ Ta ñáMarta yóo k̄i'vi ñá ñani María, ta k̄ixaā ñáMaría x̄ikoo ñá yatin xa'a t̄aJesús, ta x̄ini so'o ñá yukiā ndát̄o'on ra. ⁴⁰ Ta ñáMarta ndi'i ní ini ñá chí yóo kūa'a ní chíño kasa ndivi ñá. Ta k̄ixaā ñá ñoq̄ t̄aJesús, ta ñika'an ñá x̄i'in ra:

—Tata, ¿án on vása ndi'i ini ún, chí ñii laá m̄i'j k̄isa chíño'j? Chí k̄i'vi'j sandakoo ñá ndi'i chíño, ta kóni'j ña ka'an ún x̄i'in ñá ná chin-deé ñá yi'j —káchí ñá x̄i'in t̄aJesús.

⁴¹ Ta ndakuijn ra:

—Nana, ndi'i ní ini ún chí yóo kūa'a ní chíño. ⁴² Ta ñii chíño kúu ña x̄ini ñó'ó ka ñoq̄ ndi'i ink̄a ña k̄isa ndivi ún. K̄i'vi'ún ñáMaría xa ñakaxin ñá kasa ndivi ñá chíño ña x̄ini ñó'ó ka, chí yóo ñá, x̄ini so'o ñá to'on ña ká'an'j. Ta nda ñii ñivi, on vá'a kindaa na chíño yó'o nda'a ñá —káchí t̄aJesús x̄i'in ñáMarta.

11

T̄aJesús sáná'a ra ndasaá va'a ka'an ñivi x̄i'in Ndios
(Mt. 6:9-15; 7:7-11)

¹ Ñii k̄iv̄i ñika'an t̄aJesús x̄i'in Ndios, ta ñii tax̄ika x̄i'in ra k̄ixaā ra ñoq̄ ra, ta ñika'an ra x̄i'in ra:

* 10:35 Ñii denario kúu s̄i'ún ña kúu ya'vi ñii t̄aa t̄a k̄isa chíño ñii k̄iv̄i.

—Tata, kóni ndi ña saná'a ún ndi'i ndasaá ka'an ndi xi'in Ndios, saá chi taJuan ta sakuchu nivi saná'a ra naxika xi'in ra ndasaá koo ka'an na xi'in Ndios.

² Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Tá ká'an ndó xi'in Ndios, saá kachí ndó:

Tata Yivá yó, ta yóo ñoyívi njino,

ná kanóo síkón ní ñato'ó ún. Ná kama kixaá kivi ka'nda chiño ún noo ndi'i nivi.

Ndatán yóo ñoyívi njino kisa ndivi ndi'i na ña kóni ún, ñii ki'va saá ñoyívi yó'o ná kasa ndivi ndi'i nivi ña kóni ún.

³ Ndi'i saá kivi taxi ún ña xini ñó'ó kuxu ndi.

⁴ Ta kasa ká'no ini ún xa'a kuachi ndi, chi saá kisa ká'no ini mji ndi xa'a nivi na ké'é ña on vá'a xi'in ndi.

Tá xó'vi ndi tondó'ó, ta chindeé ún ndi'i ña on ki'vi ndi kuachi, ta sakaku ún ndi'i noo ndi'i ña on vá'a,

saá ka'an ndó xi'in Ndios —kachi taJesús xi'in naxika xi'in ra.

⁵ Ta saá ndato'on ra xi'in na inká cuento ña saná'a ra na, nika'an ra si'a:

—Ñii ma'ño ñoó, ta ñii ndó'ó ko'on ndó ve'e tamigo ndó, ta ka'an ndó xi'in ra: “Ñani, ¿án kuchiño ún taxi ún unj sija va'a nda'a i?,

⁶ chi ñii tamigo i xika ra vi-aje, ta sakán kixaá ra ve'e i, ta on koó ña'a noo i taxi i

kuxu ra”, kachí ndó. ⁷ Ta tamigo ndó yó'o on keta ra ve'e ra, ta ndakuijn ra, kachí ra saá: “On sandi'i ún yi'i. Xa ndási kútu yé'é i, ta xa kándú'u i xi'in sa'ya i, ñakán on kivi ndakoo i taxi i sija va'a nda'a ún”, kachí ra xi'in ndó. ⁸ Vará tamigo

ndó kúu ra, ta on kua'a ra ndakoo ra taxi ra ña kuxu ndó. Ta xa'a ña on xiin ndó sandakoo ndó sandi'i ndó ra, ta ndixa ndakoo ra taxi ra ndi'i ña xini ñó'ó nda'a ndó. ⁹ Cuento lo'o yó'o saná'a ña si'a: On sandakoo ndó ndúkú ndó ña xini ñó'ó ndó noo Ndios, saá chi ndixa taxi ra ña nda'a ndó. Ta ni on sandakoo ndó nándukú ndó Ndios, saá chi ndixa naní'i ndó ra. Ta ni on sandakoo ndó kána ndó yé'é yichi Ndios, saá chi ndixa nakuiná ra ña ki'vi ndó yichi ra. ¹⁰ Chi ndi'i nivi na ndúkú noo Ndios ña xini ñó'ó na, ta naki'in na ña. Ta ndi'i nivi na nándukú Ndios, naní'i na ra. Ta ndi'i nivi na kána Ndios, ta nakuiná ra yé'é ra ña ki'vi na yichi ra.

¹¹ Tá yóo ñii sa'ya ndó, tá ndúkú ra sija va'a noo ndó, ta on kivi taxi ndó yuu nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. Tá ndúkú ra ñii tiaká noo ndó kuxu ra, ta on kivi taxi ndó ñii koó nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. ¹² Tá ndúkú ra ñii ndivi noo ndó, ta on kivi taxi ndó tisima nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. ¹³ Vará ndó'ó kúu ndó nivi na on vá'a, ta saá ni, táxi ndó ñava'a nda'a sa'ya ndó. Ta Yivá yó Ndios, ta yóo

ñoyívi ñino, kúu ra tą vạ'a ní kạ ñoq ñivi, ta ndixa taxi ra Nímạ ra nda'ạ ndi'i ñivi na ndukú ña ñoq ra —káchí tạJesus xí'in na.

Ñayó'o ká'ạn xạ'a ñivi na ñika'ạn xạ'a tạJesus kómí ra ndeẹ ñanímạ ndivạ'a (Mt. 12:22-30; Mr. 3:19-27)

¹⁴ Inkạ kịvị tạJesus táva ra ñii nímạ ndivạ'a ña kómí ñii tạa tạñí'í. Tá kee nímạ ndivạ'a, ta saá vạ'a ñaka'ạn ra. Ta ñaka'nda ini ñivi na xịni ñayó'o. ¹⁵ Ta sava na ñika'ạn na xạ'a tạJesus:

—Xí'in ndeẹ ñaBeelzebú,* ña kúu ñaká'no ñoq ndi'i nímạ ndivạ'a, táva tayó'o nímạ ndivạ'a —káchí na.

¹⁶ Ta inkạ ñivi kóni koto ndoso na tạJesus, ta ndukú na ñoq ra ña ke'é ra ñii mi-lagro ña saná'a ra ñoq na ña ndixa kómí ra ndeẹ Ndios.

¹⁷ Ta tạJesus xịni ra ña xáni ini na, ta ñika'ạn ra xí'in na:

—Tá yóo ñii ñoo, ta ọn vása yóo yu'ú ñivi, ta ñata'vị tá'an na, ta kịxá'á na káni tá'an na xí'in natá'an na, ta kama ní ndi'i xạ'a ñoo yó'o. Tá yóo ñii ve'e ñoq ñata'vị tá'an na, ta káni tá'an na, ta ndi'i xạ'a ñivi ve'e yó'o. ¹⁸ Ta ñanímạ ndivạ'a ká'no Satanás, táná tava ña ini ñivi nímạ ndivạ'a tá'an ña, níkúu, ta saá ñata'vị tá'an ñandivạ'a ta kani tá'an ña xí'in tá'an ña, ta yachị ní ndi'i xạ'a yichị ña. Ndatọ'onị tọ'on yó'o xí'in ndó, chi káchí ndó xí'in ndeẹ ñandivạ'a ká'no táva

nímạ ndivạ'a. ¹⁹ Ta yị'ị, tá xí'in ndeẹ ñanímạ ndivạ'a ká'no táva ñímạ ndivạ'a, níkúu, ta ñivi na ndikọn sạta ndó, ịmíchí vạxi ndeẹ na táva na nímạ ndivạ'a? Na ndikọn sạta ndó káchí na ọn sịvị ndeẹ nímạ ndivạ'a ká'no kúu ña kómí na kivi tava na nímạ ndivạ'a. Ta saá kixaa ñii kịvị ñivi na ndikọn sạta mịi ndó yó'o kuu na kasa nani xạ'a kuachị ndiso ndó, chi ñavatá ká'ạn ndó xạ'a'ị. ²⁰ Ta yị'ị, kómí ñdeẹ Ndios ña tava ñímạ ndivạ'a, ta ña ké'é'ị yó'o káchí ña saá: vitin kịxaa kịvị ña kịxá'á xá'nda chiño Ndios ñoq ñivi ñoyívi yó'o.

²¹ 'Tá yóo ñii tạa, ta ndeẹ ní ndaku ra, ta kómí ra espada ná'no xí'in inkạ ña xịni ñó'ó kundaa ra ve'e ra xí'in ndi'i ñakuíká ra, ta saá ñivi nakuí'ná ọn kuchiño na kị'vi na ini ve'e ra. ²² Tá ñii kịvị kixaa inkạ tạa tạ ndaku kạ ñoq tạa tạ xí'in ve'e yó'o, ta kundee ra ñoq tạ xí'in ve'e yó'o, ta kindaa ra ndi'i ñakuíká kómí tayó'o, ta nata'vị ra ña xí'in natá'an ra. Ndatán yóo tạ ndeẹ ní ndaku, saá yóo ñanímạ ndivạ'a ká'no. Ta ndatán yóo tạ ndeẹ kạ ñoq ra, saá yóo yị'ị —káchí tạJesus xí'in na.

²³ Ta ñika'ạn kạ ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i ñivi na ọn vása yóo yu'ú xí'in ñi, ñayó'o kúu na ọn xịin koni na yị'ị. Ta ndi'i ñivi na ọn vása chindee yị'ị nakaya na ñivi xạ'a ña kundikọn na yichị Ndios,

* 11:15 Inkạ kịvị ñanı Satanás kúu Beelzebú.

nayó'o kúu na sákuítá ní'nó ñivi ña on kundikōn na yichí Ndios —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús saná'a ra xa'a níma ndiva'a

(Mt. 12:43-45)

²⁴ Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Tá ñii níma ndiva'a sáña ña ñii taa, ta saá ku'a'an ña yuku yichí ña nandukú ña ño ña nakindée ña. Tá on vása nání'i ña ño ña nakindée ña, ta xáni ini ña saá: “Ndikó yó ndi'vi yó ini taa ño ña kee yó vaxi yó”, káchí ña. ²⁵ Ta ndikó ña, náxaa ña ño ña yóo taa ño ña kee ña. Ta nákoto ña, ndatán yóo ñii ve'e ñiti'ví ta ndasa livi na, saá yóo ini tayó'o. ²⁶ Ta ndikó níma ndiva'a ku'a'an ña, ta nandukú ña inka níma ndiva'a. Ta nání'i ña uxá níma ña ndiva'a ní ka ño ña mji ña. Ta ndikó koo ña ta ku'a'an uxá níma ndiva'a yó'o xí'in ña ta kixaa ndi'i ña nakoo ña ini tayó'o. Ta saá xó'vi ní ka ra vitin ño ña si'na —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an yu kúu ñivi na kómí ñasijí ini táxi Ndios

²⁷ Tá ká'an ka ra xí'in ñivi, ta ñii ña'a ñá ñíndichi ma'ño ndi'i ñivi, xí'in ndi'i ndee ña ñika'an ñá xí'in ra saá:

—iNdachun nákaa ñasijí ní ini si'ún, chi sakaku ñá yó'o ta sakua'no ñá yó'o! —káchí ñá.

²⁸ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—iTa ví'i ka ñasijí nákaa ini ñivi na xini so'o to'on

Ndios ta kisa ndivi na ña! —káchí ra xí'in ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a ñivi na ndúkú ñii milagro ño taJesús

(Mt. 12:38-42; Mr. 8:12)

²⁹ Tá ku'a'a ní ñivi ñakutá'an na ta kixaa yatin na, ta taJesús kixá'á ra ká'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ñivi na táku ñoyívi yó'o vitin kúu na na ndiva'a ní ini. Saá chi ndúkú na ñii milagro ño ña kandixa na ndi' taa ta kixi ño Ndios kúu. Ta on ke'éj inka milagro ña koto na, chi va'a ka xini ñó'ó kunda ña ini na ña ñindo'o taprofeta Jonás kuyá xina'á. ³⁰ Saá chi ñaño Nínive kunda ña ini na ndasaá ñindo'o taJonás, ta ñandikó ini na. Ta ñii kiva saá ñivi na táku vitin koni na ña kundo'o, ta ñivi na kunda ña ini xa'a ñayó'o ñandikó ini na. ³¹ Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a ñivi ñoyívi yó'o, ta ñii ñareina, ñá ñixa'nda chiño ño ño ñani Sabá xina'á, chikaa ñá kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Chi ñareina yó'o xíká ní ñixa'an ñá xini so'o ñá to'on ña ñika'an tarey Salomón, chi ta ndichí ní siji xikuu ra. Ta yi'i, ta yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka ño taSalomón, ta on xijn ndó koni so'o ndó ña ká'an. ³² Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a na ñoyívi yó'o, ta saá tuku ñaño Nínive chikaa na kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Saá chi xini so'o na ña ñika'an taJonás xí'in na, ta ñandikó ini na ta

kandixa na Ndios. Ta yi'i, ta ta yoo xi'in ndo vitin, kuu nii taká'no ka noo taJonás, ta on xi'in ndo koni so'o ndo to'on ña ka'an i —kachi taJesus xi'in na.

TaJesus saná'a ra xa'a ño'o ye'e ini nivi

(Mt. 5:15; 6:22-23)

³³ Ta nika'an taJesus xi'in na, kachi ra saá:

—Ta nivi, ta nátoon na ño'o, ta on vasa chikaa se'é na ña, ta chinoo na ña noo sikón ña va'a naye'e ña, ta ndi'i nivi na ki'vi ve'e kuchiño koto na. ³⁴ Ndatán yoo ño'o ña ye'e, saá yoo nduchú noo yó. Tá va'a yoo nduchú noo ndó, ta va'a ye'e ndi'i ini ndó, saá va'a kúndaá ini ndó ñandaá. Tá on vasa va'a yoo nduchú noo ndó, ta naa ní ini ndó.

³⁵ Nakán kia xini ñó'o koto va'a xi'in mii ndó an ndixa xika ndó noo ye'e. Tá xani sinjini ndó xika ndó xi'in ño'o ye'e, ta on sivi ñandaá kuu ña, ta saá, ndachun naa ní ini ndó! ³⁶ Tá ndixa ye'e ño'o ini ndó, ta nda lo'o on vasa naa ini ndó, ta saá ño'o ña ye'e ini ndó ndatán yoo ñii ño'o ká'no ye'e noo xika ndó, saá koo ña.

TaJesus chikaa ra kuachi satá nafariseo xi'in na saná'a ndayí Ndios

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 20:45-47)

³⁷ Ta ndi'i nika'an taJesus xi'in na, ta ñii tafariseo kana ra taJesus ko'on ra ve'e ra kuxu ra. Ta taJesus kuá'an

ra xi'in tafariseo ve'e ra, ta nixaa ra, ta xikoo ra kuxu ra. ³⁸ Ta naka'nda ini tafariseo xito ra on vasa ní-nda'á taJesus, ndatán ki'va yoo ndayí mii na. ³⁹ Ta taJesus nika'an ra xi'in ra:

—Ndo'ó nafariseo nakata ndo satá vaso xi'in satá ko'o. Ta ini mii ndo chutú ní ñakuiná xi'in ña on va'a. ⁴⁰ ¡Ndachun ki'vi ní ndó!

¿An on vasa xini ndo mii Ndios, ta ta kisa va'a ña kuu satá yó, mii ra kuu ta kisa va'a ini yó? ⁴¹ Tá ndino'o ini ndo taxi ndo ñava'a ndo ña chindeé ndo nandá'ví, ta saá ndundii ini ndó.

⁴² ¡Ñii kivi xo'vi ní ndo'ó, nafariseo! Vará táxi ndo nda'a Ndios ñii ko'ndo ña tava ndo tixin ña uxu ko'ndo ña kuu ñii ñii noo yukú válí ña xixi yó,† ta on vasa kisa ndivi ndo chiño ña xini ñó'o ní noo Ndios. Chi noo Ndios ña xini ñó'o ní kuu ña ke'é yó ñandaá xi'in inká nivi, ta kuki'vi ini yó koni yó Ndios. Xini ñó'o kasa ndivi ndo chiño ná'no yó'o noo Ndios, ta saá ni, on sandakoo ndo kasa ndivi ndo inká chiño válí noo ra.

⁴³ ¡Ñii kivi xo'vi ní ndo'ó, nafariseo! Kútoo ní ndo kundoo ndo táyi tón ná'no tón to'o yoo ve'e ño'o sin-agoga. Saá tá xika ndo noyá'vi, ta kóni ndo ña kasa to'o ní nivi ndo'ó.

⁴⁴ ¡Ñii kivi xo'vi ní ndo'ó, nafariseo xi'in natá'an ndó! Saá chi ndatán yoo ño'o noo ninduxun na nixi'i, ta on

† 11:42 Yukú válí yó'o kuu mino castila xi'in yukú yova.

vása tívi ña tá'yí ñó'o tixin ño'ò, saá yóo ndó'ó —káchí taJesús xí'in na.

45 Ta ñii tamaestro ta xíní va'a ndayí Ndios nika'an ra xí'in taJesús:

—Tá chíkaa ún kuachi sata nafariseo yó'o, ta ñii kí'va saá chíkaa ún kuachi sata ndí —káchí ra.

46 Ta ndakuin taJesús, nika'an ra saá:

—Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xíní va'a ndayí Ndios! Chi sakuiso ndó ñivi chiño veé ní, ta yo'vi ní kuiso na. Ta mji ndó, nda lo'o on xiin ndó tindaa ndó chiño veé ta yo'vi ní yó'o.

47 'Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xíní va'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Livi ní kisa va'a ndó ve'e noo ñinduxun naprofeta xina'á. Ta naxii síkuá mji ndó kúu na xa'ni naprofeta yó'o. 48 Xí'in ñayó'o kúndaq ini yó ñii kúu ini ndó xí'in ini naxii síkuá ndó. Chi naxii síkuá ndó kúu na xa'ni naprofeta xina'á, ta ndó'ó kúu na kisa va'a ve'e noo ñinduxun na.

49 'Ñakán kía Ndios nika'an ra to'on ndíchi xa'a ndó saá: "Ti'ví ñaprofeta ña ka'an ndoso na to'oní xí'in ñaño Israel, ta ti'ví ñaapóstol ña kasa ndivi na chiño ñi, ta ñaño yó'o, on kua'a na naki'in va'a na nda ñii na ti'ví, ta ka'ni na sava na, ta saxo'vi na inká na", káchí Ndios. 50 Ta sata mji ndó ñivi na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña ñixita

ñii ndi'i naprofeta, tá nda kixá'á kivi noo tanda vitin. 51 Saá chi kixá'á ña xí'in ña ñixi'í taAbel, ta ndi'i ña xí'in ña ñixi'í taZacarias. Ta naxii síkuá ndó xa'ni na taZacarias kivi xindichi ra ma'ño ña kúu ye'é ve'e ño'o ká'no xí'in ña kúu nama yji noo sóko na ña'a noo Ndios. Ta ndixa ká'aní xí'in ndó, sata mji ndó na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña ñixita ñii ndi'i nava'a yó'o.

52 'Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xíní va'a ndayí Ndios! Ndatán ké'é ñii ta cháka se'é llave, saá ké'é ndó. Saá chi sási ndó noo ñivi na kóni kí'vi yichi Ndios, ta ni mji ndó xiin ndó kí'vi ndó yichi ra —káchí taJesús xí'in na.

53 Tá ká'an taJesús xí'in na, ta nafariseo xí'in inká na sáná'a ndayí Ndios, ñisaq ní na, ta kixá'á na sándi'i ní na ra xí'in to'on, 54 chi kóni na ña nakava ra ka'an ra to'on ña on vá'a, ta saá kuchiño na taxi na kuachi xa'a ra noo nachíño.

12

TaJesús sáná'a ra naxika xí'in ra ña on ke'é na ndatán ké'é nafariseo na ovi yu'u

1 Ku'a ní mil ñivi ñakutá'an na noo taJesús, ñii chútú ndaq na tanda xindoso na xa'a tá'an na. Ta taJesús kixá'á ra ká'an ra xí'in naxika xí'in ra, káchí ra saá:

—Koto va'a ndó on ko'on ndó yichi nafariseo, chi na

‡ 11:51 TaAbel xikuu sa'ya taAdán xí'in ñáEva, ta tayó'o ñixi'í ra, ke'é ñani ra taCaín.

ovj yu'u kúu na. Ndatán yóo levadura ña kisa chiño se'é xí'in yuxan, saá yóo yichi nafariseo. ² Ta nda ñii ña nákaa se'é on kivi koo se'é ña ndi'i saá kivi, chi ñii kivi nativi ña. Ndi'i ña ndási noo nivi, ta vaxi kivi koni ndi'i na ñayó'o. ³ Ñii kivi ndi'i to'on ña nika'an se'é ndó noo naa, koni so'o ndi'i nivi ñayó'o kivi ndivi yé'e ño'o. Ta to'on ña nika'an yaa ndó xí'in natá'an ndó ini ve'e ndó, ta vaxi kivi ndaa nivi sini ve'e na, ta ka'an ndoso na to'on yó'o ña koni so'o ndi'i inká nivi —káchí tajesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an ña on kuyiví yó nivi
(Mt. 10:28-31)

⁴ Saá nika'an ka tajesús:

—On kuyiví ndó noo nivi na kóni ka'ni ndó'ó, chi on kúchiño na sandi'i na xa'a níma ndó. ⁵ Va'a ka kuyiví ndó noo Ndios, chi Ndios kivi sandi'i ra xa'a yiki koñu ndó, ta kómí ra ndee sakana ra ndó'ó ndaya. Ñakán kía, va'a ka kuyiví ndó noo Ndios.

⁶ 'Koto ndó tísaa válí: ovj sj'un válí kúu ya'vi o'on rí. Ta Ndios on vása nándoso ra xa'a nda ñii tísaa lo'o yó'o, ta ndáa ra ndi'i rí. ⁷ Ta ndó'ó, Ndios manj ní ka ra ndó'ó, chi xini ndi'i ra ndasaá kúu yisj sini ndó. Ta ndixa ndáa va'a ra ndó'ó, ñakán on kuyiví ndó, chi ku'a ní ka ndáyaví ndó noo tísaa válí

—káchí tajesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an ña xa'a nivi na ndakuijn xa'a tajesús noo inká nivi ñoyivi yó'o
(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Ta saá nika'an ka tajesús xí'in na, káchí ra saá:

—Nivi na ndakuijn xa'a nivi noo nivi ñoyivi yó'o, ta yi'i, ñii ki'va saá ndakuijn xa'a na noo naángel xí'in Ndios. ⁹ Ta nivi na on xijn ndakuijn xa'a, ta yi'i on ndakuijn xa'a nayó'o noo naángel xí'in Ndios.

¹⁰ 'Ta ndi'i nivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in yi'i, ta ta kixi noo Ndios, ta Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a na. Ta ndi'i nivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in Níma Ndios,* ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a nivi yó'o —káchí tajesús.

¹¹ Ta nika'an ka ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Tá tiin na ndó'ó ko'on ndó xí'in na, ta taxi na kuachi xa'a ndó noo nachiño án noo naná'no ve'e ño'o sinagoga, ta on kundi'i ini ndó xa'a to'on ña ndakuijn ndó. ¹² Saá chi mji kivi ña kundo'o ndó ñayó'o, Níma Ndios taxi ña to'on ña ka'an ndó —káchí tajesús.

Tajesús ndátoto'on ra ñii cuento ña saná'a ra na xa'a ñakuíka

¹³ Ñii ta ta yóo xí'in ndi'i nivi na ndóo xini so'o ña

* **12:10** Ñii to'on ña ká'an ndiva'a xí'in Níma Ndios kúu ña ká'an nivi ndí ndee ña kisa ndivi chiño va'a kúu ndee ña vaxi noo níma ndiva'a ká'no.

ká'an taJesús, kixaa ra noo ra ta nika'an ra x'in ra saá:

—Tata maestro, ka'an ún x'in ñani ndí xini ñó'ó nata'ví ra ñakuiká ña kindoo kivi nixi'i yivá ndi, ta taxi ra lo'o ñakuiká yó'o nda'aj —káchí ra x'in taJesús.

¹⁴ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra saá:

—Tata, ¿ndachun xáni ini ún yi'i kúu tachiño án juez ta tá'ví ñakuiká x'in ndó? —káchí taJesús x'in ra.

¹⁵ Ta nika'an taJesús x'in ndi'i nivi na ndóo yó'o:

—Kasa kuenda x'in mji ndó ña on vása kútoo ndó koo ku'a ní ñakuiká nda'a ndó. Saá chi tá kómí ndó ví'í ní ñakuiká, ta on vása chindee ñakuiká ndó'ó ña kutaku va'a ndó noo Ndios —káchí taJesús x'in na.

¹⁶ Ta saá nika'an ra ñii cuento ña saná'a ra na:

—Saá ndo'o ñii taa takuiká, ta kómí ku'a ní ño'o. Ta va'a ní keta ra x'in ña chi'i ra, ta chutú ve'e ra x'in ña kuxu ra.

¹⁷ Ta kixá'a ra xáni ini ra: “¿Yukia ke'é yó vitin? On vása yoo ka míchi taxi va'a yó ña kómí yó”, káchí ra.

¹⁸ Ta saá nika'an ra: “¡Aan! Xini va yó mí taxi va'a yó ña. Sandi'i yó xa'a ve'e yatá, ta kasa va'a yó inká ve'e xa'a ña ká'no ka noo kunani ko'on ndi'i ndikin trigo mji yó, x'in ndi'i ka ña kómí yó. ¹⁹ Ta ndi'i nakoo va'a ña kómí yó, ta ka'an yó x'in mji yó, kachí yó saá: Vitin yoo ku'a ní ña kómí yó, ta

náni ñay'ó kuxu yó ku'a ní ku'ya. Ta va'a ní kuiti nakindee yó, kuxu va'a yó, ko'o va'a yó, ña kusii ní ini yó chi yoo ví'í ní ña kómí yó”, xáni ini takuiká yó'o.

²⁰ Ta nika'an Ndios x'in ra: “¡Yó'ó kúu taa ta kí'ví!, saá chi ñoo vitin kivi ún. Ta ndi'i ña kómí ún, ñava'a inká nivi nduu ña”, káchí Ndios x'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o. ²¹ Ndatán ndo'o takuiká yó'o, saá kundo'o ndi'i nivi na kómí ñakuiká ñoyivi yó'o, tá on vása kómí na ñakuiká ndino'o ñoyivi ñino x'in Ndios —káchí ra.

Ndios taxi ra ña xini ñó'ó nda'a ndi'i sa'ya ra

(Mt. 6:25-34)

²² Ta saá nika'an taJesús x'in naxika x'in ra:

—Ta ká'an x'in ndó, on kundi'i ini ndó xa'a ña xini ñó'ó kutaku ndó, ni on kundi'i ini ndó mí kixi ña kuxu ndó, ni on kundi'i ini ndó xa'a tikoto ña kundixin ndó ñoyivi yó'o. ²³ Saá chi nima yó ndaya'ví ní ka ña noo ña xixi yó. Ta yiki koñu yó ndaya'ví ní ka ña noo tikoto yó. ²⁴ Koto ndó ndasaá taku titikaka, ni on vása chí'í rí, ni on vása nákaya rí ña xaxi rí, ta on ko'o ve'e rí noo táan va'a rí ña xaxi rí. Ta Ndios taxi ra ña xaxi titikaka yó'o. Ta ndó'ó, ndaya'ví ní ka ndó noo titikaka yó'o. ²⁵ Ta

ndó'ó, on sivi x'in ña ndi'i ní ini ndó kúu ña kúchiño ndó sakua'no síkón ka ndó x'in mji ndó, chi ñii laá Ndios kúu ta xá'nda chiño

ndasaá kǐ'va síkón koo ndó.
 26 Qn vása kúchiño ndó ke'é ndó ñayó'o, vará lo'o ní chiño kúu ña. Ta saá, ǵndachun ndí'i ní kǎ ini ndó xǎ'a inka ña'a?

27 'Koto ndó ndasaá livi ndáxaa yita ña yóo yukú; yita yó'o qn vása kisa chiño ña, ni qn vása kisa va'a ña tikotó ña. Ta ndixa ká'anǐ xí'in ndó, vará tarey Salomón, takuíká ní xǐkuu ra, ta xǐkomí ní ra kuǎ'a ní tikotó va'a, ta yita ña yóo yukú, livi ní kǎ ña noq tikotó va'a ña xǐndixin tayó'o. 28 Vará ndǎ lo'o kǐvǐ táku yita válí yukú, chi ñii kǐvǐ ndáxaa ña, ta inka kǐvǐ ndá'va ña, ta saá táan na ña ini xǐton kókó ña, ta Ndios ndáa ra ña, ta livi ndátón sákundixin ra ña. Ñayó'o sáná'a ndí Ndios ndáa va'a ra ndó'ó, chi ndó'ó ndáyǎ'ví ní kǎ ndó noq yita válí. ǐNdachun lo'o ní kándixa ndó Ndios ña kundaa ra ndó'ó! 29 Qn kundi'i ini ndó xǎ'a mí kixi ña kuxu ndó, án mí kixi ña ko'o ndó, án mí kixi inka ña xǐnǐ ñó'ó ndó. 30 Chi nǐvi na qn vása ndíkõn Ndios kúu nǐvi na ndí'i ní ini xǎ'a ñayó'o. Ta Yivá yó Ndios xǐnǐ va'a ra yu kúu ndi'i ña xǐnǐ ñó'ó noq ndó. 31 Ta mǐi ndó, ndino'o ini ndó ná kundikõn ndó yichǐ noq xá'nda chiño Ndios, ta ndixa Ndios taxi ndi'i ra ña xǐnǐ ñó'ó nda'a ndó —káchí taJesús xí'in na.

Xǐnǐ ñó'ó kukomí yó ñakuíkǎ ñoyívi nǐno
 (Mt. 6:19-21)

32 Ta nǐka'an kǎ taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndátán yóo ñii ti'vi ndikachi sanǎǐ, saá yóo ndó'ó. Ta qn kuyǐ'ví ndó, chi kúsǐi ini Ndios taxi ra nda'a ndó ñava'a kómí ra noq xá'nda chiño ra. 33 Sǐkó ndó ña kómí ndó, ta taxi ndó sǐ'ún nda'a nǐvi nandá'ví. Ta saá kukomí ndó ñakuíkǎ ndino'o ñoyívi nǐno xí'in Ndios. Ta ndǎ ñii kǐvǐ qn ndi'i xǎ'a ñakuíkǎ yó'o, chi ñoyívi nǐno qn kóó tikisin, ni qn kuxé'é ña'a, ni nakuí'ná qn kǐvǐ kasa kuí'ná na ñakuíkǎ ndino'o ña yóo ñoyívi nǐno. 34 Saá chi noq ñó'o ñakuíkǎ kómí ndó, kán yóo nǐma ndó xí'in sǐnǐ ndó.

Xǐnǐ ñó'ó koo ti'va yó ña ndikó taJesús

35 'Ndi'i saá kǐvǐ namozo ndixin na tikotó ta ní'i na ño'o náye'e, saá yóo ti'va na naki'in na taká'no noq na. Ta ndátán ndóo ti'va namozo yó'o, saá koo ti'va ndó'ó. 36 Ndáti namozo yó'o ña ndikó taká'no noq na, chi kuǎ'an ra vikó tonda'a. Ta ndátán ndáti nayó'o saá kundati ndó'ó ña ndikóǐ. Saá chi ndǎ ndá hora ndikó taká'no ta kani ra yé'é, ta ndóo ti'va namozo ra ña xǎndikõn nakuiná na yé'é noq ra, ta naki'in va'a na ra. 37 Ta kunakaǎ ñasǐi nǐma namozo tá qn vása kǐsǐn na, ta yóo ti'va na nakuiná na yé'é ña kǐ'vi taká'no noq na. Ndixa ká'anǐ xí'in ndó, taká'no yó'o katón ra toalla tǐxin ra, ta chinóo ra ñaxíxi

noḡ mesa ña kuxu namozo ra. ³⁸ Ta kunakaḡ ñasij níma namozo tá kundḡo ti'va na nda ndá hora ndikó taká'no, án ma'ño ñoó, án xa vaxi tiví.† ³⁹ Ta kundaa va'a ini ndó ñayó'o: Tá ñii ta yoo ra ve'e ra, ta xini ra ama kixaḡ takuí'ná, ta saá koo ti'va ra ta on taxi ra kivi takuí'ná yó'o kasa kuí'ná ra ña yoo ve'e ra. ⁴⁰ Saá tuku ndó'ó, xini ñó'ó kundḡo ti'va ndó, chi ndikóji ñoyivi yó'o ñii kivi ña on vása ndáti ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi na kisa chiño xí'in ndino'o ini (Mt. 24:45-51)

⁴¹ Ta taPedro nindaḡa to'on ra taJesús, nika'an ra saá:

—Tata, ¿án ndasaá xí'in miji ndi naxika xí'in ún ndato'on cuento yó'o, án ndato'on ún ña xa'a ña saná'a ún inka nivi? —káchí ra xí'in taJesús.

⁴² Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—¿Ndasaá ke'é ñii taká'no xí'in ñii ta ta kisa chiño xí'in ndino'o ini noḡ ra? Ta taká'no yó'o sakuiso chiño ra tayó'o ña taxi tayó'o kuxu nivi na yoo ve'e ta kasa kuenda ra xí'in ve'e yó'o. ⁴³ Ta saá kunakaḡ ñasij níma ta kisa chiño xí'in ndino'o ini kivi ndikó taká'no noḡ ra, ta koto ra va'a ní kisa ndivi ra chiño. ⁴⁴ Ta ndixa ká'anji xí'in ndó, taká'no yó'o taxi ra nda'a ta kisa chiño ndino'o ini, ña kuiso

chiño ra xí'in ndi'i ña'a ve'e taká'no yó'o. ⁴⁵ Tá yoo ñii ta ta on vása kisa chiño ra xí'in ndino'o ini ra, ta xáni sinji ra saá: “Xa na'á ní kuáchí taká'no noḡ yó, on vása xini yó ndá kivi ndikó ra”, xáni sinji ra. Ta saá kixá'a ra ndi'i saá kivi káni ra nataḡa xí'in náña'a na kisa chiño xí'in ra, ta ñii kiva saá kixá'a ra ndi'i saá kivi xixi ní ra, ta xí'i ní ra, nina taxíini kúu ra. ⁴⁶ Ta ñii kivi on vása ndáti ra, ni hora ña on vása yoo ti'va ra, ta ndikó taká'no noḡ ra. Ta taká'no noḡ ra yó'o saxoví ní ña'a ra, ta tiví ña'a ra ko'on ra noḡ ndoo nivi na on vá'a, na on vása kisa ndivi ña xá'nda chiño taká'no noḡ na.

⁴⁷ 'Tá yoo ñii tamozo, ta xa xini ra yukia kóni taká'no noḡ ra, ta on vása ní-xiin ra kasa ndivi ra ña, ni on vása ní-xiyo ti'va ra kivi ndikó taká'no noḡ ra, ta saá ndeé ní xoví tayó'o. ⁴⁸ Ta inka tamozo, vará ké'é ra ña on vá'a, chi on vása xini ra yukia kóni taká'no noḡ ra, ta lo'o xoví ra. Saá chi tá Ndios táxi ra ku'a ní ñava'a nda'a nivi, ta ndáti ra nayó'o kasa ndivi na ku'a ní chiño va'a. Tá Ndios sakuiso ví'i ní ka chiño nivi, ta ndáti ra nayó'o kasa ndivi na ku'a ní ka chiño va'a —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an ña nata'vi tá'an nivi xa'a taJesús (Mt. 10:34-36)

⁴⁹ Ta nika'an taJesús saá:

† 12:38 Ña segunda vigilia xí'in ña tercera vigilia ñó'o ña tixin ka jijn ñoó xí'in ka unj xitaan.

—Ndátán yóo ño'ò ña xá'mi mǐ'í, saá koo chiño ña kasa ndiviǐ ñoyívi yó'o. ¡Kóniǐ kama ní tondaa kivi ña kasa ndiviǐ chiño yó'o! ⁵⁰ Xíni ñó'ó xǒ'vi níǐ, ta ndí'i ní iniǐ nda kixaa kivi ña xǒ'vi níǐ. ⁵¹ On kani sǐni ndó ndí ña kundoo va'a ndó xí'in natá'an ndó, kúu ña kixaaǐ ñoyívi yó'o, chi xa'a ña nata'víǐ nivi kúu ña kixaaǐ. ⁵² Chi ndi'i kivi ña vaxi ñii ve'e on vása koo yu'ú ndi'i na xa'aǐ. Tá ndoo o'on nivi ñii ve'e, ta unǐ na kundikon yiǐ, ta ovi na on vása kándixa na yiǐ. Tá ovi na ko'on yichǐ, ta unǐ na on vása kándixa na yiǐ. ⁵³ Vará nave'e kúu na, on kivi koo yu'ú na: ñii ta ko'on ra yichǐ, ta sa'ya ra talo'o ko'on ra inká yichǐ; ñii talo'o ko'on ra yichǐ, ta yivá ra ko'on ra inká yichǐ; ñii ña'a ko'on ñá yichǐ, ta sa'ya ñá ñálo'o ko'on ñá inká yichǐ; ñii ñálo'o ko'on ñá yichǐ, ta si'í ñá ko'on ñá inká yichǐ; ñii ña'a ko'on ñá yichǐ, ta xano ñá ko'on inká yichǐ; ñii ña'a ko'on ñá yichǐ, ta siso ñá ko'on inká yichǐ. Ta saá kundaa ini yó ndí on vása kivi koo yu'ú nivi xa'aǐ —káchí taJesús.

Nanivi xini ñó'ó kundaa ini na ña kóni kachí ña ké'é taJesús (Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

⁵⁴ Ta saá nika'an taJesús xí'in ku'a ní nivi na ndoo xí'in ra:

—Tá xito ndó vaxi viko noo kuán ketá ño'o, ta xini ndó yukía koo, chi kachí

ndó yachǐ ní koon savǐ, ta ñandaa kía. ⁵⁵ Tá xito ndó vaxi tachǐ chí sur, ta saá kachí ndó ñi'ní ní koo kivi vitin, ta ñandaa kía. ⁵⁶ ¡Nivi na ovi yu'u kúu ndó!, chi xini ndó yukía koo tá xika tachǐ, ta xini ndó yukía koo tá xito ndó vaxi viko. ¡Ndachun on vása kundaa ini ndó yukía kóni kachí ña xito ndó xí'in ña xini so'o ndó ké'éǐ vitin? —káchí taJesús xí'in na.

Kama xini ñó'ó ka'an ndó xí'in na táxi kuachi xa'a ndó ña kindoo manǐ ndó xí'in na (Mt. 5:25-26)

⁵⁷ —¡Ndachun on vása kasa nani mǐi ndó kuachi xí'in ñava'a ñandaa? ⁵⁸ Tá ñii nivi kóni na taxi na kuachi xa'a ndó noo nachino, tá ta'an ka xaa ndó ve'e chiño, ta kama ndukú ndeé ndó kasa nani ndó kuachi xí'in na. Saá chi tá on kasa nani ndó kuachi xí'in na, ta yiyo nataxi na ndó'ó nda'a tajuez. Ta tajuez nataxi ra ndó'ó nda'a tapolicía, ta ko'on ndó ve'e kaa. ⁵⁹ Ndixa ká'anǐ xí'in ndó, on kee yachǐ ndó ve'e kaa chi on tava na ndó'ó anda ná cha'vi ndó ndi'i sǐ'un ña níká ndó —káchí taJesús xí'in nivi.

13

Xini ñó'ó yó nandikó ini yó ta ko'on yó yichǐ Ndios

¹ Mǐi kivi yó'o, sava nivi kee na ku'a'an na, ta nixaa na noo taJesús. Ta saá kixá'a na ká'an na xí'in ra:

—Sava na estado Galilea na ño'o yé'é ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén, xa'ni na kití t'í sóko na nda'a Ndios. Ta tagobernador Pilato xa'nda chiño ra ñoo natropa ka'ni na ndi'i ñivi yó'o. Ta saá ñii ñivi na ñixi'i yó'o xí'in ñii kití t'í xa'ni na ñasaka ña —káchí na xí'in taJesús.

² Ta ndakuijn taJesús, ká'an ra xí'in na:

—¿Án xáni ini ndó ñivi na estado Galilea yó'o xikuu ñivi na on vá'a ní ka ñoo inká ñivi, ñakán ñixi'i na saá? ³ Ó'on, on sivi na on vá'a ní ka ñi-xikuu na ñoo inká ñivi. Ta mii ndó, tá on xjin ndó nandikó ini ndó ta sandakoo ndó ña on vá'a ké'é ndó, ta saá tuku ndi'i xa'a ndó'ó. ⁴ ¿Yukia xáni sijn ndó xa'a xa'on un ñivi na ñixi'i chi ñakava torre ñoo Siloé sata na? ¿Án xáni ini ndó na ñixi'i yó'o xikuu na ñivi on vá'a ní ka ñoo inká ñoo Jerusalén? ⁵ Ó'on, on sivi saá. Ta ndó'ó, tá on xjin ndó nandikó ini ndó, ta sandakoo ndó ña on vá'a ké'é ndó, ta saá tuku ndi'i xa'a ndó'ó —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra cuento ña sáná'a ndasaá ke'é Ndios xí'in ñivi na on vása kisa ndivi to'on ra

⁶ Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento xí'in na xa'a ña saná'a ra na, ta ñika'an ra, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii ta xí'in yiton tón higo, tón ñindichi ñoo ño'o ra. Ñii kivi kixaa

ra nándukú ra kui'i nda'a tón yiton yó'o, ta nda ñii rí, on vása ní-nani'i ra nda'a nó. ⁷ Ta saá ta ta xí'in yiton ñika'an ra xí'in ta ta ndaa ño'o ra: “Xa un kuiya vaxi ñándukú kui'i nda'a tón yó'o, ta on koo rí. ¿Ndachun kundichi ka nó?, chi sándi'i xa'a ño'o xí'in nó. Va'a ka'nda ún yiton yó'o”, káchí ta ta xí'in yiton yó'o. ⁸ Ta ndakuijn ta ndaa ño'o ra, ñika'an ra: “Tata, taxi ún ña kundichi nó inká kuiya, ta kata tíkuija xa'a nó, ta taan si'ví kití xa'a nó, ta saá koto yó án on koo kui'i nda'a nó. ⁹ Tá on koo kui'i koon nda'a nó, ta saá va'a ka'nda yó nó”, káchí ra xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús sáná'a ra ñii ña'a ñá toso sata

¹⁰ Ñii kivi yij ña nákindée najudío, yoo taJesús ini ve'e ño'o sinagoga ta saná'a ra ñivi. ¹¹ Ta yoo ñii ña'a, ta xa'on un kuiya ndeé ndó'o ñá kue'e. Saá chi níma ndiva'a tijn ña'a, ta on vása táxi ña nduu ndakú sata ñá, ta xí'in ñanduxa xika toso ñá. ¹² Tá xini taJesús ñaña'a ndeé ndó'o yó'o, ta ñika'an ra xí'in ñá kixi ñá ñoo ra, ta káchí ra si'a:

—Nana, vitin xa nduva'a ún, on vása ndeé ndó'o ka ún —káchí ra xí'in ñá.

¹³ Ta saá chinoo ra nda'a ra sata ñá, ta xandikon nduu ndakú sata ñá, ta kixá'a ñá kisa ká'no ñá Ndios. ¹⁴ Ta

ṭaká'no nḡḡ na ve'e ñḡ'o sinagoga yó'o, sáa ní ini ra xá'a ña sanda'a ṭaJesús ñáy'o'o, chi kivi yii ña nákindée na judío kúu ña, ta ḡn vá'a kasa chiño nivi kivi yó'o. Ta nika'an ra saá:

—Yóo iño kivi kasa chiño yó ñii ñii semana. Ñakán va'a kixi ndó iño kivi yó'o nduva'a ndó, ta kivi yii ña nákindée yó ḡn vá'a kixi ndó ña nduva'a ndó —káchí ṭaká'no xí'in nivi na ñó'o ini ve'e ñḡ'o sinagoga.

¹⁵ Ta saá ndakuin ṭaJesús, nika'an ra xí'in na:

—iNa ḡvi yu'u kúu ndó!, chi ká'an ndó ḡn vá'a sanda'ai nivi kivi yii ña nákindée yó. Ta mji ndó, vará kivi yii nákindée yó kúu ña, ta manj ní ndó kitj sana ndó. Chi tá yóo sindiki án burro sana ndó ta yichí ní rí takuií, ta saá ndaxin ndó rí ko'on rí ko'o rí takuií. ¹⁶ Ta ña'a yó'o, ñii kiva kúu ña sa'ya ñani síkuá ṭaAbraham ndatán kúu mji yó, ta xa xá'on unj kujya ndeé ndó'o ñá xí'in kue'e ña ké'é ñandiva'a Satanás xí'in ñá. Ta saá, zan ḡn vá'a ndaxin i ñá, ta saña kue'e ñá, vará kivi yii ña nákindée yó kúu ña? —káchí ṭaJesús xí'in na.

¹⁷ Tá xinj so'o nayó'o ña nika'an ṭaJesús, ta saá kúka'an nḡḡ ndi'i na, ta ndeé ka sáa ini na xini na ṭaJesús. Ta inká naño yó'o, kúsij ní ini na xá'a ñava'a ña ná'no ké'é ṭaJesús xí'in na.

ṭaJesús ndatḡ'on ra ñii cuento xa'a ndikin mostaza
(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

¹⁸ Ta nika'an ka ṭaJesús xí'in nivi, káchí ra saá:

—¿Ndasaá yóo yichí nḡḡ xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndatḡ'on yó ña nandaxin yó xa'a ña? ¹⁹ Ndátán yóo ñii ndikin lo'o mostaza, ña ch'i ñii ṭa ño'o ra, ta ndúta yiton ká'no, ṭanda vaxi tísaa kisa va'a rí ṭaka rí nda'a nó, saá yóo yichí nḡḡ xá'nda chiño Ndios —káchí ra xí'in na.

ṭaJesús ndatḡ'on ra ñii cuento xa'a levadura
(Mt. 13:33)

²⁰ Saá tuku nika'an ra:

—¿Ndasaá yóo yichí nḡḡ xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndatḡ'on yó ña nandaxin yó xa'a ña? ²¹ Ndátán yóo levadura ña nasaka nivi xí'in yuxan sita va'a, saá yóo yichí ña xá'nda chiño Ndios. Vará lo'o ní levadura nasaka nivi xí'in unj ko'ndo ná'no yuxan harina, ta kündeé ña sanaño ña ndi'i yuxan yó'o —káchí ra xí'in na.

Yé'é ña kivi nivi yichí Ndios kúu yé'é táño
(Mt. 7:13-14, 21-23)

²² Ta ku'a'an ṭaJesús yichí ñoo Jerusalén, ta yá'a ra ñoo válí xí'in ñoo ná'no, ta sáná'a ra nivi na ñii ñii ñoo nḡḡ ku'a'an ra. ²³ Ta saá ñii ṭa nindaka ṭḡ'on ra ṭaJesús, káchí ra si'a:

—Tata, zan sakaku Ndios lo'o ní nivi, án ku'a'a ní nivi sakaku ra?

Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

24 —Yé'é nqo kivi nivi yichi Ndios táño ní ña, ñakán xini ñó'ó ndixa xa'a ndó ndee ña kivi ndó. Saá chi kivi ña vaxi ku'a ní nivi ndukú na kivi na, ta on kuchiño ka kivi na. 25 Nii kivi taká'no nakasi ra yé'é, ta on kuchiño ka kivi ndó. Tá kindqo ndó ke'e kivi kán, ta kani ní ndó yé'é, ta kuaku ndá'ví ndó nqo ra ña nakuiná ra yé'é kivi ndó, ta saá ndakuijn ra: “On vása xini ndó'ó, ni on vása xini mí kixi ndó”, kachí ra xí'in ndó. 26 Ta saá ka'an ndó xí'in ra: “Xini ún ndi'i, tata, chi xixi ndi, ta xi'i ndi xí'in ún, ta nixika ún ñoo ndi saná'a ún ndi”, kachí ndó xí'in ra. 27 Ta ka'an ra xí'in ndó: “Xa nika'an xí'in ndó ña on vása xini míchí kixi ndó. On sivi na ndikon yi'i kúu ndó, kuta'a ndó nqo, chi na ndiva'a kúu ndó'ó”, kachí ra xí'in ndó. 28 Ta saá ko'on ndó nqo kuaku ní ndó, nqo ndee ní xo'vi ndó, chi koni ndó taAbraham xí'in taIsaac, xí'in taJacob, xí'in ndi'i naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á, koto ndó ndóo na nqo yoo Ndios. Ta ndó'ó, on kivi kivi ndó nqo yoo ra, ta ndqo ndó ke'e. 29 Ta kixi nivi na kee ndi'i saá xiiña ñoyivi yó'o nakutá'an na kuxu na vikqo Ndios. 30 Ta ku'a ní nivi na kúu nasondí'í nduu na nanqó, ta ku'a ní nivi na kúu nanqó nduu na nasondí'í —kachí taJesús xí'in na.

TaJesús xáku ra xa'q nañoo Jerusalén

(Mt. 23:37-39)

31 Ta mii kivi yó'o, kixaa sava nafariseo nqo taJesús, ta nika'an na xí'in ra:

—Va'a ka kee ún ta ko'on ún inka xiiña, chi tarey Herodes kóni ra ka'ni ra yó'ó —kachí na.

32 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Ku'a'an ndó nqo ñokuii Herodes, ta ka'an ndó xí'in ra: “Kivi vitin xí'in kivi taan tava'i nima ndiva'a ña tiin sava nivi, ta sanda'ai inka na ndee ndó'ó, tandra kivi uni sandi'i'i chiño i”, saá kachí ndó xí'in taHerodes. 33 Xini ñó'ó ko'on kivi vitin xí'in kivi taan xí'in kivi yisa, ta saá xaa i ñoo Jerusalén. Saá chi nda ñii naprofeta, on vá'a kivi na inka ñoo —kachí taJesús xí'in na.

34 Saá kixá'á ra ká'an ka ra:

—iNañoo Jerusalén, ndó'ó kúu na xá'ni naprofeta, ndó'ó kúu na koon yuu nivi na ti'vi Ndios ña chindee na ndó'ó! iKu'a ní yichi kachí ini nakaya i ndó'ó, ndatán ñii nduxú si'i nakaya ri sa'ya ri tixin ndixin ri, ta ni-xiin ndó kundaa i ndó'ó! 35 Ñakán vitin Ndios sandakoo ra ve'e ñq'o ndó, ta kuu vichi ña ta nduxun ña. Ta ndixa ká'an xí'in ndó, nañoo Jerusalén, on koto ka ndó yi'i nda tondaa kivi ka'an ndó to'on yó'o: “Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, ta ta kixaa xí'in ndayi Ndios”, kachí ndó

xa'aḡi —káchí t̄aJesús xí'in na.

14

T̄aJesús sanda'a ra ñii t̄aḡa t̄a ndeé ndó'o xí'in kuiño

¹ Ñii kivi yji ña nákindée najudío, kuḡ'an t̄aJesús ve'e ñii taká'no n̄oḡ nafariseo kuxu ra xí'in na. Ta ve'e yó'o ndóo ink̄a nafariseo, xíto naní na t̄aJesús. ² Saá chi yóo ñii t̄aḡa t̄a ndeé ndó'o xí'in ku'e'e kuiño. ³ Ta t̄aJesús n̄indaḡa t̄o'on ra nafariseo xí'in sava namaestro na xini va'a ndayí Ndios, káchí ra saá:

—¿Yukía káchí ndayí Ndios ña n̄ita t̄aMoisés? ¿Án káchí ña va'a sanda'a yó n̄ivi kivi yji ña nákindée yó, án káchí ña on vá'a sanda'a yó na? —káchí ra xí'in na.

⁴ Ta on vása ní-ndakuḡin na yu'u ra. Ta t̄aJesús, ch̄inóo ra nda'a ra s̄ata t̄a ndeé ndó'o, ta sanda'a ña'á ra. Ta saá t̄i'ví ña'á ra kuḡano'o ra ve'e ra. ⁵ Ta tuku n̄indaḡa t̄o'on t̄aJesús nafariseo, n̄ika'an ra saá:

—Ta ndó'o, ¿án on ndixa kisa chiño ndó kivi yji ña nákindée yó? Saá chi tá ñii kivi yji ñii burro s̄ana ndó, án ñii s̄indiki s̄ana ndó nakava rí ini takuií n̄oḡ kónó, ta, ¿án on kama ko'on ndó tava ndó rí? —káchí ra xí'in na.

⁶ Ta on vása ní-nan'i na t̄o'on ña ndakuḡin na.

T̄aJesús sáná'a ra n̄ivi ña on kasa ká'no xí'in m̄ii na

⁷ Tá kixaa n̄ivi kuxu na, ta x̄ini t̄aJesús kútoo na koo na

n̄oḡ táyi tón t̄o'ó ní ka. Ta saá ndato'on t̄aJesús xí'in na, káchí ra saá:

⁸ —Tá ko'on ndó ñii viko tonda'a, ta on ndukú ndó koo ndó táyi tón t̄o'ó ní, chi kivi kixaa ink̄a n̄ivi na ná'no ka n̄oḡ ndó'o. ⁹ Ta saá t̄aḡa t̄a ká'an viko tonda'a ka'an ra xí'in ndó: "Taxi ndó táyi ndó ná koo ink̄a naná'no yó'o", káchí ra xí'in ndó. Ta saá kuka'an n̄oḡ ndó chi nduxa ko'on ndó koo ndó ink̄a táyi tón yóo s̄ata. ¹⁰ Ñayó'o kúu ñava'a ke'é ndó tá kuḡ'an ndó viko tonda'a: koo ndó n̄oḡ táyi tón yóo s̄ata. Ta saá t̄aḡa t̄a ká'an viko kixaa ra ka'an ra xí'in ndó: "Ñani yó, na'a ndó koo ndó n̄oḡ táyi tón t̄o'ó yó'o", káchí ra xí'in ndó. Ta saá kanóo va'a ní ñato'ó ndó n̄oḡ ndi'i ink̄a na xixi n̄oḡ mesa xí'in ndó. ¹¹ Saá chi ndi'i n̄ivi na kisa ká'no xí'in m̄ii, ñii kivi kuka'an n̄oḡ na. Ta n̄ivi na kisa n̄ino xí'in m̄ii nduu na naná'no na t̄o'ó —káchí t̄aJesús xí'in na.

¹² Ta saá n̄ika'an ra xí'in t̄a xí'in ve'e yó'o:

—Tá xákin ún ñii viko ve'e ún, ta on nakana ún natá'an ún, ni ñani ún, ni nakuíká tá'an ún, chi nayó'o nakana tuku na yó'o, ta saá taxa'vi na yó'o. ¹³ Tá xákin ún viko ve'e ún, ta va'a ka kana ún n̄ivi nandá'ví, na on ko'ó ña kómí, xí'in n̄ivi na on kivi kaka, xí'in n̄ivi na n̄ichi'ña, xí'in ink̄a n̄ivi nakuáá. ¹⁴ Ná ko'on nayó'o kuxu na xí'in ún, ta saá kunakaḡa ñasij ini ún. Saá chi nayó'o

on kuchiño na taxa'vi na yó'ó xí'in inkā viko. Ta Ndios taxa'vi ra yó'ó kivi natakū na nixi'i na xikuu na va'a ini —káchí táJesús xí'in ra.

TaJesús ndátō'on ra cuento ña saná'a ra yu kuu nivi na kuxu viko ká'no xí'in Ndios (Mt. 22:1-10)

15 Tá xini so'o ñii taa ta yoo noo mesa xí'in táJesús ña nika'an ra, ta nika'an ra xí'in táJesús, káchí ra saá:

—iNakaa ñasij ní ini nivi na kuxu viko ñino noo xá'nda chiño Ndios! —káchí ra.

16 Ta ndátō'on táJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Saá ndo'o ñii taa xakin ra ñii viko ká'no, ta kana ra kuā'a ní nivi. 17 Tá kixaa hora kuxu na, ta tiví ra ñii mozo ra ka'an ra xí'in nivi kixi na viko, chi xa kisa ndivi ndi'i ra ña kuxu na. 18 Saá kee tamozo, kuā'an ra ka'an ra xí'in ñii ñii nivi ná ko'on kuxu viko yó'o. Ta nanivi yó'o kixá'a na ndúkú na noo ra ña kasa ká'no ini ra xa'a na, chi on kuchiño ko'on na viko. Ñii ra nika'an: "Sakán sataj lo'o ño'o ta nduxa ko'onj kotoj ña. Ta saá xaku ndá'víj noo ún ña kasa ká'no ini ún, on kuna'aj ko'onj xí'in ún viko", káchí ra. 19 Ta inkā ra nika'an: "Sakán sataj o'on yunta sindiki, ta kóni ko'on lo'o j koto ndoso j rí. Xaku ndá'víj noo ún ña kasa ká'no ini ún, chi on kuna'aj ko'onj xí'in ún", káchí ra. 20 Ta inkā ra nika'an: "Sakán tonda'aj, ta

saá on kivi ko'onj viko ve'e taká'no noo ún", káchí ra. 21 Ta saá ndikó tamozo, ta naxaa ra noo taká'no noo ra, ta ndátō'on ra xí'in ra: "Nda ñii na kana ún ni-xiin kixi", káchí ra. Ta taká'no yó'o nisaa ní ini ra, ta xa'nda chiño ra noo tamozo ra: "Kua'an ún ndi'i saá yichij ná'no, ndi'i saá yichij válí ñoo yó'o, ta nakaya ún nivi nandá'ví, na on koó ña kómí, xí'in nivi na on kivi kaka, xí'in nivi na nichí'ña, xí'in nivi nakuáa, ta kixi na xí'in ún ña kuxu na viko yó'o", káchí taká'no xí'in tamozo ra. 22 Ta saá kee tamozo nixa'an ra nakaya ra nivi yó'o. Tá ndikó ra naxaa ra, ta ndátō'on ra xí'in taká'no noo ra: "Xa nixisa ndivi j ndi'i ña nika'an ún xí'in j, ta saá ni, yoo ka noo kundoo nivi na kivi kuxu viko yó'o", káchí ra. 23 Ta ndakuijn taká'no, nika'an ra saá: "Tuku ko'on ún yichij ná'no xí'in yichij válí kasa nduxa ún xí'in nivi ná kixi ndi'i na, tанда chútú ndaa na ve'e j. 24 Chi ndixa ká'an j xí'in ún, ndi'i nanoó na kana j kuxu ve'e j, ni-xiin na kixi na. Ta nda ñii nayó'o on vása kuxu ka na viko j", káchí taká'no xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí táJesús xí'in na.

TaJesús ká'an ra ndi xo'vi ní nivi na kundikon yichij ra (Mt. 10:37-38)

25 Ñii kivi kuā'an ñii ti'vi nivi xí'in táJesús yichij, ta nika'an ra xí'in na:

26 —Ndi'i n̄ivi na kóni ko'ón yichijí xíní ñó'ó kuki'vi ní ká ini na koni na yíjì n̄oq yivá na, án n̄oq si'í na, án n̄oq sa'ya na, án n̄oq ñásí'í na, án n̄oq ñani na xí'in kǐ'va na. Ta saá tuku xíní ñó'ó kuki'vi ká ini na koni na yíjì n̄oq m̄ji na. Tá ɔn x̄iin na kasa ndivi na saá, ta ɔn kúchiño na kundikɔn na yíjì. 27 Ndi'i n̄ivi na ɔn x̄iin kusokó tón cruz m̄ji na,* ta ɔn x̄iin na kasa ndivi na tɔ'onjì, ta nayó'o ɔn kúchiño na kundikɔn na satajì —káchí taJesús.

28 Ta ndatɔ'on ra xí'in na ɔvì cuento válí ña saná'a ra na, n̄ika'án ra saá:

—Tá ñii ndó'ó kóni ndó kasa va'a ndó ñii ve'e, ta, ¿án ɔn si'na kani va'a s̄injì ndó án nani s̄i'ún kuva'a ña t̄anda x̄inɔ ve'e ndó? 29 Saá chí tá kixá'á ndó lo'o kuñti xa'a ve'e, ta ndi'i s̄i'ún ndó, ta ndi'i nan̄ivi kuak̄u ndaa na ndó'ó, ta ká'án na saá xa'a ndó: 30 “Nakí'ví kúu n̄ivi yó'o, k̄ixá'á na kisa va'a na ve'e, ta n̄i-kundeé na x̄inɔ ña”, kachí na xa'a ndó. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

31 Ta taJesús n̄ika'án ra inká cuento xí'in na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii t̄arey kóni kani tá'an ra xí'in inká t̄arey, ta saá si'na kani va'a s̄injì ra án kundeé ux̄u mil natropa kómí ra kani tá'an na xí'in ɔkɔ mil natropa kómí inká t̄arey. 32 Tá xáni s̄injì ra ɔn

vása kúndeé natropa kómí ra, tá xíká ká lo'o va'xi inká t̄arey t̄a kani tá'an xí'in ra, ta saá va'a ká ti'ví ra na xíká chiño n̄oq ra ko'ón na n̄oq t̄arey yó'o ña kasa nani na kuachi xí'in ra. Ta saá kuchiño va'a kutak̄u ndi'i na. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús.

33 Ta n̄ika'án ká ra:

—Ta saá ndi'i ndó'ó na kóni ko'ón yichijí, xíní ñó'ó kani s̄injì ndó án kundeé ini ndó ndañó'ó ndó ndi'i ña kómí ndó xa'a jì. Tá xito ndó ɔn kuchiño ndó, ta ɔn kivi kuu ndó n̄ivi na ndikɔn yíjì —káchí taJesús xí'in na.

*N̄ivi na sándakoo yichijí taJesús,
tá yóo ñii ña ɔn vása yɔ'va
ká, saá yóo nayó'o
(Mt. 5:13; Mr. 9:50)*

34 Saá ndatɔ'on taJesús inká cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Ña va'a kúu ñii yɔ'va. Tá yóo ñii ña ɔn vása yɔ'va, ta ɔn kuchiño ká nduva'a ña. 35 Ñii ña ɔn vása yɔ'va ká, ɔn vása va'a ká ña nasaká ña xí'in ño'o, ni ɔn vása va'a nasaka yó ña xí'in abono. Ta ɔn vása ndáya'ví ká ñii ña ɔn vá'a yó'o, ta va'a ká ná kuñta ña. Ndi'i ndó'ó n̄ivi na yóo sɔ'o, xíní ñó'ó chikaq̄ sɔ'o ndó ña ká'ánjì xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

* 14:27 Tɔ'on kusokó na tón cruz m̄ji na kóni kachí ña: Xíní ñó'ó koo ti'va n̄ivi ña xɔ'vì na ta ndákuiti kivi na xa'a ña ndikɔn na taJesús.

15

Cuento yó'o ndátq'on ña xq'a ñii tándikachi ndañó'ó (Mt. 18:10-14)

¹ Ñii kivi sava tã tã kãya s'i'ún kq'on nda'a nagobierno, ta inkã ñivi na kánóo on vá'a tq'on xq'a, kixaa ndi'i na koni sq'o na ña ká'an tãJesús. ² Ta saá nafariseo xí'in sava na sáná'a ndayí Ndios, kixá'á ká'an kue'e na xq'a tãJesús, ta ñiká'an na saá:

—On vá'a tã kúu tayó'o, chi náki'in va'a ra ñivi na on vá'a, tandã xixi ra xí'in na —káchí na.

³ Ta saá tãJesús ndátq'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

⁴ —Tá ñii ndó'ó kómí ndó ñii ciento ndikachi sanã ndó, ta ñii rí ndañó'ó, ta saá, çán on sandakoo ndó tí komi siko xq'on komi kundoo mji rí yukú, ta kq'on ndó nandukú ndó tí ndañó'ó ndã mí naní'i ndó rí? ⁵ Tá naní'i ndó rí, ta kusij ini ndó, ta tiin ndó rí chinóo ndó rí soko ndó, ta kuã ndixi ndó xí'in rí.

⁶ Tá naxaa ndó ve'e ndó, ta nakana ndó ndi'i nave'e ndó xí'in natá'an ndó, ta ká'an ndó xí'in na: “Ná kusij ní ini ndó xí'in i chi naní'i tándikachi sanã i tí ndañó'ó”, káchí ndó xí'in na.

⁷ Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, ndátan kusij ní ini ndó xq'a tándikachi yó'o, saá kusij ní ini Ndios koni ra ñii tã án ñii ña'a na ñandikó ndino'o ini, ta ñaki'in na kuã'an na yichi ra. Kúsij kã ini Ndios xíini ra ñii nayó'o noo ña

kúsij ini ra xíini ra kuã'a ní inkã ñivi na va'a, na on vása xíini ñó'ó nandikó kã ini —káchí tãJesús.

Cuento yó'o ndátq'on xq'a ñii s'i'ún ña ndañó'ó

⁸ Ta tãJesús ndátq'on ra inkã cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii ña'a kómí ñá uxu s'i'ún ñaplata,* ta ndañó'ó ñii s'i'ún yó'o, ta saá, çán on ndixa natoon ñá ño'o, ta kixá'á ñá ti'ví ñá ve'e ñá, ta nandukú va'a ñá anda naní'i ñá s'i'ún ña ndañó'ó?

⁹ Tá naní'i ñá s'i'ún, ta kana ñá natá'an ñá xí'in na ndóo yatin ve'e ñá, ta ndátq'on ñá xí'in na: “Ná kusij ini ndó xí'in i chi naní'i i s'i'ún i ña ndañó'ó”, káchí ñá xí'in na. ¹⁰ Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndátan kúsij ini ñáyó'o, saá kúsij ini naángel na yóo xí'in Ndios xíini na ñivi na ñandikó ndino'o ini, ta ñaki'in na kuã'an na yichi Ndios —káchí tãJesús xí'in na.

Cuento yó'o ndátq'on xq'a ndasaá ke'é ñii tã xí'in ovi sa'ya ra

¹¹ Ta tãJesús saná'a ra ñivi xí'in inkã cuento xq'a Ndios, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii tã, kómí ra ovi sa'ya ra. ¹² Sa'ya ra tã kúu talo'o ñiká'an ra xí'in yivá ra: “Tata, ñakuíká ña naki'in i tá ñixi'i ún, vitin taxi ún ña nda'a i”, káchí ra xí'in yivá ra. Ta saá yivá ra tã'ví ra ndi'i ñakuíká, ta ñataxi ra ña nda'a ndiovi sa'ya ra. ¹³ Ta ñiya'a lo'o

* 15:8 S'i'ún ñaplata yó'o naní ña tq'on griego “dracma.”

kuiti kivi, ta sa'ya ra ta kúu lo'o n̄sjikó ra ndi'i ña naki'in ra, ta nakuiso ra ndi'i s̄j'ún, ta kee ra kuá'an ra inká ñoo xíká. Ta ñoo kán sandi'i ndi'i ra s̄j'ún ra, chi nda lo'o ni-nasita xí'in m̄ji ra, ta ke'é ra ndi'i noo ña on vá'a ña káchí nima m̄ji ra. ¹⁴ Ta niṭondaa kivi sandi'i ndaa ra s̄j'ún ra, ta saá kixaa kivi káni soko ndi'i ñoo kán. Ta talo'o yó'o, on vása ní'i ka ra ña kuxu ra. ¹⁵ Ta saá kee ra kuá'an ra, ta naní'i ra chiño noo ñii ta ñoo kán. Ta tayó'o xá'nda chiño ra noo talo'o yó'o kundaa ra tikini. ¹⁶ Ta xí'i ní talo'o yó'o soko, nda kóni ra kuxu ra ña xáxi tikini, ta on vása táxi na ña nda'a ra kuxu ra. ¹⁷ Ta saá kixaa ñii kivi naki'in s̄jini ra ñava'a, ta xáni ini ra saá: "Ndi'i namozo ve'e yivá i xíxi va'a na, ta yí'i, on koó ña kuxu i, xa yatin yóo ña kivi i xí'in soko. ¹⁸ Ta vitin ndikó i no'o i noo yivá i, ta ka'an i xí'in ra si'a: Tata, n̄iki'vi i kuachi noo Ndios ta n̄iki'vi i kuachi noo m̄ji ún. ¹⁹ Ñakán on vása kómí ka i ndayí kuu i sa'ya ún, ta va'a ñii ki'va tá ké'é ún xí'in namozo ún, saá ké'é ún xí'in i vitin", xáni ini talo'o yó'o. ²⁰ Ta naki'in ra kuano'o ra ñoo ra noo yóo yivá ra.

'Ta nda noo xíká tívi vaxi talo'o, ta nakoto yivá ra, ta kundá'ví ní ini yivá ra xini ña'a ra, ta kee yivá ra xino ra kuá'an ra nakutá'an ra. Tá nixaa ra, ta nomi ra sa'ya ra, ta nichito ra noo tayó'o. ²¹ Ta saá kixá'a

sa'ya ra ká'an ra xí'in yivá ra: "Tata, n̄iki'vi i kuachi noo Ndios, ta n̄iki'vi i kuachi noo m̄ji ún. Ñakán on vása kómí ka i ndayí kuu i sa'ya ún", káchí ra xí'in yivá ra. ²² Ta yivá ra n̄ika'an ra xí'in namozo ra: "Kama ko'on ndó ki'in ndó tikoto ña va'a ní ka ña kundixin sa'ya i yó'o, ta taxi ndó nduxan ña ko'on xa'a ra, ta taxi ndó se'e ña kunakaa nda'a ra. ²³ Ta ko'on ndó tiin ndó ñii sindiki lo'o tí kúu tí ndu'u sana i, ta ka'ni ndó rí ña koo viko xa'a sa'ya i ta ndikó. ²⁴ Chi ndeé ní kúchuchú ini i xa'a sa'ya i, ndatán n̄ixiyo ta n̄ixi'i saá n̄ixiyo ra noo i, ta vitin kúsii ní ini i, chi táku ra ndikó ra ndixaa ra. Ta ta ndañó'o xikuu ra noo i, ta vitin naní'i i ra", káchí yivá talo'o xí'in namozo ra. Ta saá kixá'a na ká'an na viko ve'e ra, ta kúsii ní ini ndi'i na.

²⁵ 'Ta inká sa'ya ra tanoo kisa chiño ra yuku, ta kuán ndixi ra ve'e ra, ta kixaa yatin ra satá ve'e, ta xini so'o ra música ña tívi na xí'in ña sáká'a na, ta xini so'o ra ña káta xá'a na. ²⁶ Ta saá kana ra ñii tamozo, ta n̄indaqa to'on ña'a ra: "¿Yukia kúu ni?", káchí ra. ²⁷ Ta ndakuin tamozo, n̄ika'an ra: "Ta ñani ún ndikó ndixaa, ta yivá ún xa'ni ñii sindiki lo'o tí ndu'u ña ka'an ra viko, chi kúsii ní ini ra ña ndixaa va'a ñani ún", káchí ra. ²⁸ Ta saá nisaá ní ñani ra tanoo yó'o, ta ni-xiin ra ndi'vi ra ve'e noo yóo viko. Ta keta yivá ra xaku ndá'vi ra noo ra

ndi'vi ra ve'e. ²⁹ Ta ndakuijn ra, káchí ra saá: "Xa kuá'a ní kuiya kisa chiño i noq ún, ta ndi'i saá kivi kisa ndivi i ña ká'an ún. Ta saá ni, nda ñii tísú'u lo'o on vása ní-taxi ún nda'aj i ña kasa ndivi i viko xí'in na náta'an xí'in i. ³⁰ Ta sa'ya ún ta ndikó ndixaa vitin, sandi'i ra ndi'i si'ún mii ún xí'in náña'a tani ra, ta xa'a tayó'o xa'ni ún sindiki lo'o tí ndu'u ña yoo viko", káchí ra xí'in yivá ra. ³¹ Ta ndakuijn yivá ra, nika'an ra: "Sa'ya i, ndi'i saá kivi yoo ún xí'in i, ta ndi'i ña kómí i, ña'a mii ún kuu ndi'i ña. ³² Ta xini ñó'ó koo viko ña kúsi i ní ini yó, chi ndatán nixiyo ta nixi'i saá nixiyo ñani ún noq i, ta vitin ndatán yoo ta natakú saá yoo ra. Ta ndañó'ó noq i xikuu ra, ta vitin naní'i i ra", káchí yivá ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí tajesús xí'in na.

16

Tajesús ndato'on ra cuento xa'a ñii ta ndiso chiño

¹ Ta tajesús ndato'on ra inká cuento xí'in naxíka xí'in ra ña saná'a ña'a ra:

—Saá ndo'o ñii takuíká xí'in ta ndiso chiño xí'in ñakuíká ra. Ta inká taa nixaa ra noq takuíká ndato'on ra xí'in ra: "Tata, ta ndiso chiño xí'in ñakuíká ún sándá'ví ra yó'ó, chi on vá'a kisa chiño ra xí'in ñakuíká ún", káchí ra.

² Ta saá takuíká kana ra ta

ndiso chiño xí'in ñakuíká ra, ta ndaká to'on ña'a ra: "¿An ñandaa kuu to'on ña ndato'on na xí'in i xa'a ún? Ta vitin taxi ún ndi'i tutu kuenda nda'aj i, ta on vása kasa chiño ka ún xí'in i", káchí takuíká xí'in ra. ³ Ta ta ndiso chiño yó'o kixá'a xáni ini ra saá: "¿Yukía koo vitin? Ta taká'no noq yó on xijn ka ra kasa chiño yó xí'in ra, ta on vása kúndeé yó kata yó xí'in pico, ta ná ko'yo ndaká chi'ña yó, ta kuka'an ní noq yó. ⁴ ¡Aan! ¡Vitin kixaa sin i yó ndá chiño ke'é yó! Ke'é yó ñava'a xí'in nivi na níka noq tapatrón yó, ta saá nayó'o naki'in va'a na mii yó koo yó ve'e na", xáni ini ra. ⁵ Ta saá kixá'a ra kána ra ñii ñii na níka noq tapatrón ra. Ta ndaká to'on ra tanó'o: "¿Ndasaá níka ún noq tapatrón i?", káchí ra. ⁶ Ta ndakuijn tayó'o, káchí ra saá: "Komi mil litro aceite ña xixi kuu ña níka i." Ta nika'an ta ndiso chiño xí'in ra: "Va'a naki'in ún tutu ña káchí komi mil litro níka ún, ta nasama yó ndá ovi mil litro kuu ña níka ún vitin", káchí ra.* ⁷ Ta kana ra inká taa, ta ndaká to'on ña'a ra: "¿Ndasaá níka ún noq tapatrón i?", káchí ra. Ta ndakuijn ta níka, nika'an ra: "Ñii mil chikiva trigo kuu ña níka i", káchí ra. Ta nika'an ta ndiso chiño xí'in ra: "Naki'in ún tutu, ta nasama yó ña káchí

* **16:6** Komi mil litro nduta kuu ñii ciento barril, ta ovi mil litro kuu ovi siko uxu barril. † **16:7** Ñii mil chikiva trigo kuu ñii ciento medida trigo, ta ona ciento chikiva kuu komi siko medida trigo.

tutu ndá oná ciento chikiva kuníká ún”, káchí ra.† ⁸ Tá xinj so' o takuíká yukíá ke'é tá ndíso chiño yó'o, ta nika'an takuíká yó'o xí'in ra: “Taa tá ndíchí ní sijnj kúu ún, chi xinj va'a ún ndasaá kasa ndivi ún ña keta va'a xí'in mji ún”, káchí ra. Saá ndj'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús.

Ta tuku nika'an ra:

—Cuento yó'o káchí ña ndí nandíchí ní kúu njivi na ndíkõn yichj on vá'a ñoyívi yó'o, chi xinj va'a na ndasaá kasa ndivi na xí'in natá'an na ña keta va'a xí'in mji na. Ta njivi na ndíkõn yichj Ndios lo'o kuiti xinj na ndasaá kasa ndivi na xí'in natá'an na, ña keta va'a xí'in mji na noõ Ndios. ⁹ Ñakán ká'anj xí'in ndó, sj'ún ndó ña yóo ñoyívi on vá'a yó'o, va'a ka chindee ndó inká njivi xí'in ña, ta njivi na naki'in sj'ún yó'o nduu na migo ndó. Ta saá, tá tondaa kivi ña on váa ndáya'vi ka sj'ún ñoyívi yó'o, ta koo na naki'in va'a ndó'o koo ndó ñoyívi njino.

¹⁰ “Taa tá va'a ini, tá va'a kisa ndivi ra chiño válí, ta saá tayó'o va'a kasa ndivi ra chiño ná'no. Ta taa tá on vá'a ini, tá on vá'a kisa ndivi ra chiño válí, ta tayó'o on vá'a kasa ndivi ra chiño ná'no. ¹¹ Ta ndó'o, tá on vá'a kisa ndivi ndó xí'in ñakuiká ñoyívi on vá'a yó'o, ta saá, ¿án xáni sijnj ndó taxi Ndios ñakuiká ndino'o nda'a ndó ñoyívi njino? ¹² Chi ndi'i ña kómí ndó ñoyívi yó'o on sjívi ñakuiká mji ndó kúu ña, ta

kúu ña kuiti ña sãtati Ndios ndó'o. Ta saá tá on váa kúchiño vá'a kasa ndivi ndó xí'in ñakuiká sãtati Ndios ndó'o ñoyívi yó'o, ta saá, ¿án xáni sijnj ndó taxi ra ñakuiká ndino'o kukomí ndó ñoyívi njino?

¹³ “Nda ñii taa on kivi kasa chiño ra noõ ovi patrón. Tá yóo ovi patrón ra, ta kivi kuki'vi ini ra koni ra ñii ra, ta kusaa ini ra koni ra ta inká. Ta kivi kusij ini ra kasa chiño ra xí'in ñii ra, ta on kua'a ra kasa chiño ra xí'in tá inká. To'on yó'o káchí ña saá: Tá Ndios kúu tá xá'nda chiño noõ yó, ta on kivi taxi yó ka'nda chiño sj'ún noõ yó —káchí taJesús.

¹⁴ Tá xinj so' o nafariseo to'on yó'o, ta njikaku ndaa na taJesús, chi kútoo ní na sj'ún. ¹⁵ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ndó'o, na on váa ndino'o ini kúu ndó, chi kuiti ké'é ndó chiño ña ká'an nanjivi ndí nava'a kúu ndó, ta Ndios xinj va'a ra ini ndó. Yóo chiño ña xáni sijnj njivi kúu ña ñava'a ní noõ na, ta on sjívi ñava'a kúu ña noõ Ndios, ta ñakán sãã ini ra xini ra chiño yó'o —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an xa'a ndayí Ndios ña njitaa taMoisés xinq'á

¹⁶ Ta nika'an ka taJesús, káchí ra saá:

—Kivi kixaa taJuan ta sákuchu njivi, xa yóo ndayí Ndios ña njitaa taMoisés xinq'á, xa yóo to'on Ndios ña njitaa naprofeta. Ta saá kixá'á ká'an ndosoj to'on

ñava'a xa'a yichi ña xá'nda chiño Ndios, ta ndi'i nivi chíkaa na ndee ña kuān kivi na yichi yó'o.

17 'Vará yo'vi ní yóo ña ndasaá koo ndi'i xa'a ñoyivi yó'o xí'in ñoyivi ñino, ta yo'vi ní ka yóo ña ndasaá ndi'i xa'a ña ká'an ndayí Ndios. Ta nda ñii lo'o chíin on sama ndayí Ndios, ta ndixa ndi'i ndayí yó'o kundivi ndi'i ndaa ña —káchí tajesús.

TaJesús sáná'a ra ña on vá'a sandakoo va'a tqa ñásí'í ra

(Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

18 Ta ñika'an tajesús, káchí ra saá:

—Tá ñii tqa sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o kivi ra kuachi xí'in ñásí'í ra ñáovi. Ta tqa t tonda'a xí'in ñaña'a ña ñindo, kisa yii ña, ta tayó'o kivi ra kuachi xí'in ña, chi ñásí'í tanó kúu ña noo Ndios —káchí tajesús xí'in na.

TaJesús ndát'on ra cuento xa'a takuiká xí'in taLázaro

19 Ñii kivi ndát'on tajesús ñii cuento xí'in nivi ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii takuiká, ta ndixin ra tikoto ña yá'ví, tikoto ñalino va'a color ndí'í ndixin ra, ta va'a ní xíxi ra ndi'i saá kivi. 20 Ta ñixiyo inká tqa tandá'vi naní ra Lázaro, ndee ní ndó'o ra, yóo kue'e ndi'i tá'yí yiki koñu ra, ta kándú'u ra yé'é ve'e takuiká yó'o. 21 Ta

taLázaro kóni ra kuxu ra ña kóyo xa'a tón mesa takuiká. Tanda tí ina kixaá rí ti'vi ndaa rí noo tá'yí yiki koñu ra. 22 Saá ñitonda ñii kivi ta ñixi'í taLázaro, ta naáangel ñaki'in na ra, ta kuá'an ra xí'in na ña kutaku ra ñoyivi ñino, noo yóo xii síkuá yó tAbraham. Ta saá kixaá kivi ñixi'í takuiká ta ñinduxun ra. 23 Ta takuiká yó'o xó'vi ní ra noo yóo ra xí'in inká na ñixi'í, ta ñakoto ndaa ra, ta xini ra nda xiká yóo tAbraham, ta siin ra yóo taLázaro. 24 Ta takuiká xí'in ndi'i ndee ra ñika'an ra xí'in tAbraham, káchí ra saá: “Tata yivá'í Abraham,

kundá'ví ini ún koni ún yi', ta ti'ví ún taLázaro ko'on ra saketá nduku nda'a ra takuií, ta chikaá ra lo'o takuií noo yáa'í ña ná ndiko lo'o ña, chi xó'vi ní yó'o noo xixi ño'o”, káchí takuiká. 25 Ta ndakuin tAbraham, ñika'an ra: “Sa'ya'í, naká'an ún kivi xitaku ún ñoyivi, va'a ní ñixiyo ún. Ñixiyo ndi'i ña káchí ini ún, ta taLázaro yó'o nina ña on vása va'a xikomí ra. Ta vitin taLázaro va'a ní yóo ra yó'o, ta yó'o xó'vi ní ún. 26 Ta on kivi ya'a taLázaro ko'on ra chindee ra yó'o, chi yóo ñii ta'vi ká'no, ta nda ñii ndi on kivi ya'a ndi xaá ndi noo yóo ndó, ni ndó'o, on kivi ya'a ndó kixi ndó yó'o”, káchí tAbraham xí'in takuiká. 27 Saá ká'an tuku takuiká: “Tata Abraham, xáku ndá'ví'í noo ún ka'an ún xí'in taLázaro ná

ko'ɔn ra ve'e yivá*j*, ²⁸ noo ndóo ɔ'ɔn ñani*j*. Saá chi kóni*j* ña va'a ndato'on ra xí'in ndi'i ñani*j* ña nandikó ini na, koɔo kixi na noo yoo*j*, noo xó'vi ní*j*”, káchí ra. ²⁹ Ta nika'an taAbraham xí'in ra: “Ñani ún xa kómí na to'on Ndios ña nítáa taMoisés xina'á, ta xa kómí na to'on Ndios ña nítáa inká naprofeta. Va'a ná chikaá so'o na to'on yó'o”, káchí ra. ³⁰ “Ó'on, tata”, káchí takuíká. “On chikaá so'o na to'on ña nítáa nakán. Ta saá tá ñii ta nixi*j* nandikó ra ñoyívi, ta ndato'on ra xí'in na, ta ndixa nandikó ini na”, káchí ra. ³¹ Ta nika'an taAbraham: “Ó'on, on sivi saá. Tá on xii na koni so'o na to'on Ndios ña nítáa taMoisés xí'in inká naprofeta xina'á, ta ni on kandixa na ña ka'an ta nixi*j*, táná nandikó ra ka'an ra xí'in na”, káchí taAbraham xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

17

Ndá'ví ní ñivi na chinda'á inká ñivi kivi na kuachi
(Mt. 18:6-7, 21-22; Mr. 9:42)

¹ Ñii kivi nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i saá kivi kuá'a ní ña on vá'a yoo ña chinda'á ñivi kivi na kuachi. Ta, ndá'ví ní ka ñivi na chinda'á inká ñivi kivi na kuachi! ² Ta va'a ka si'na inká ñivi ná katón na ñii yuu ká'no sikon nayó'o, ta sakana ña'á na noo kónó va'a ini takuí, ña on chinda'á na nakuáli kivi

na kuachi. ³ Koto va'a xí'in mji ndó ña on ke'é ndó ña on vá'a. Tá yoo ñii tatá'an ndó, ta ké'é ra ña on vá'a xí'in ndó, ta saá ka'an ndó xí'in ra ña on ke'é ka ra ña on vá'a saá xí'in ndó. Tá tayó'o nandikó ini ra, ta xini ñó'o kasa ká'no ini ndó xa'a ra. ⁴ Tá yoo ñii ta uxá yichi ña ñii kivi ke'é ra ña on vá'a xí'in ndó, ta uxá yichi saá nandikó ini ra ta xáku ndá'ví ra noo ndó, ta xini ñó'o kasa ká'no ini ndó xa'a tayó'o —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñivi na kándixa Ndios kómí na ndee ká'no

⁵ Ta saá nika'an naxíka xí'in taJesús xí'in ra, káchí na saá:

—Tata, chindeé ún ndi'i ña kandixa va'a ní ka ndi Ndios —káchí na.

⁶ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Ñii ndikjn mostaza, lo'o ní ña. Ta ndó'o, tá kandixa ndó Ndios, vará nda lo'o kuiti, ndatán yoo ndikjn mostaza, ta xa'a ña lo'o kuiti kandixa ndó, ñayó'o taxi ña kukomí ndó ndee ka'nda chiño ndó noo yiton ká'no tón sicómoro yó'o, ta kasa ndivi nó to'on ndó. Tá ka'an ndó xí'in yiton yó'o: “Kuta'a ún, ta kuá'an ún kunkaá ún ini takuí”, ta kasa ndivi yiton yó'o ña ka'an ndó —káchí taJesús xí'in na.

Xini ñó'o kasa ndivi va'a yó chiño xa'a taká'no noo yó

⁷ Ta ndato'on taJesús inká cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii tãmozo ndó, ta kisa chiño ra ño'ò ndó, án ndáa ra kitj sanã ndó, ta vaxi ra ve'e ndó, ¿yukia kã'an ndó xí'in ra? ¿Án kã'an ndó xí'in ra ña kuiti nakindée ra ta kuxu ra? ⁸ On kã'an ndó saá, chi ndixa ka'nda chiño ndó noo ra ña si'na kasa va'a ra ñaxixi, ta taxi ra ña kuxu ndó. Tá ndi'i xixi ndó'ó, ta kã'an ndó xí'in ra va'a ná kuxu ra. ⁹ Ta on kundati ra kã'an ndó xí'in ra: “Táxa'vi ún”, chi kuiti kisa ndivi ra chiño noo mji ra. ¹⁰ Ndatán yóo tãmozo yó'o, saá yóo ndó'ó noo Ndios. Tá kisa ndivi ndó ndi'i ña xa'nda chiño Ndios noo ndó, ta va'a kã'an ndó: “On sivi namozo ti'va ní kúu ndi, ta on vása ní-kisa ndivi ndi ñii chiño ká'no ní, ta kuiti kisa ndivi ndi chiño ña xini ñó'ó kasa ndivi ndi”, káchí ndó —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús sãnda'a ra uxu ta xa'xi'ni kũe'e tá'yí naní ña lepra

¹¹ Tá kuã'an taJesús ñoo Jerusalén, ta nija'a ra yichj noo nákutã'an ño'ò naSamaria xí'in ño'ò naGalilea. ¹² Saá nijaa ra yatin noo ñoo lo'o, ta nákutã'an ra xí'in uxu ta, ta ndi'i nayó'o ndeé ní ndó'o na xí'in kũe'e tá'yí naní ña lepra. Ta xiká lo'o yita na. ¹³ Ta saá kixá'á na xí'in ndi'i ndeé na, kã'an na xí'in taJesús:

—¡Tata Maestro, kundá'ví ini ún koni ún ndi'j!

¹⁴ Tá xini taJesús na ndeé ndó'o yó'o, ta njka'an ra xí'in na:

—Kuã'an ndó noo sutu ná koto ra ndó'ó án xa njnda'a ndó —káchí ra xí'in na.

Saá kee na kuã'an na yichj, ta on vása kã ndeé ndó'o na, xa nduva'a ndi'i na. ¹⁵ Ñii ta nakoto ra xa nduva'a ra, ta ndikó ra kuã'an ra, ta ndeé ní kisa ká'no ra Ndios. ¹⁶ Tá nijaa ra noo taJesús, ta xikuxítí ra, tãnda noo ño'ò nitõnda ta'ya ra, ta njka'an ra, káchí ra saá:

—Táxa'vi ún sãnda'a ún yi'j —káchí ra.

Ta tayó'o on sivi taIsrael kúu ra, kixi ra ñoo estado Samaria. ¹⁷ Ta taJesús njnda'ka to'on ra nivi na ndóo xí'in ra:

—¿Án on sivi uxu kúu ta nduva'a? ¿Ndachun ñii laá tayó'o ndikó? ¿Mikia yóo inkã nataa tá'an tayó'o? ¹⁸ Chi ñii laá tayó'o, ta on sivi taIsrael kúu ra, ta ndikó ra ta kisa ká'no ra Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹⁹ Ta saá njka'an taJesús xí'in ta nduva'a:

—Nakundichi ún, ta kuã'no'ò ún. Xa nduva'a ún chi kandixa ún yi'j —káchí taJesús xí'in ra.

Nafariseo njnda'ka to'on na taJesús ama tõnda kivi ña ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o

(Mt. 24:23-28, 36-41)

²⁰ Ñii kivi nafariseo kixaa na noo taJesús, ta njnda'ka to'on ña'á na, káchí na saá:

—¿Ama kixaa kivi kixá'á Ndios ka'nda chiño ra ñoyívi yó'o? —káchí na.

Ta ndakuijn taJesus, ká'an ra:

—Yichi noo xá'nda chiño Ndios, on sivi ñii ña kúchiño koni yó kúu ña. ²¹ Ñakán kía nda ñii nivi on kivi ka'an na: "Yó'o yóo ña", ni on kivi ka'an na: "Kaa yóo ña." Saá chi yichi noo xá'nda chiño Ndios xa kixaa ña, yóo ña ma'ño ndó —káchí taJesus xí'in nafariseo.

²² Ta taJesus nika'an ra xí'in naxika xí'in ra, káchí ra saá:

—Vaxi kivi ña kachí ní ini ndó koto ndó yi'i, ta ta kixi noo Ndios. Kachí ini ndó koo i xí'in ndó, vará ñii kivi, ta on kuchiño ka. ²³ Ta saá ka'an nivi xí'in ndó: "iKoto ndó! Yó'o yóo ra", án "Kaa yóo ra", kachí na, ta on kandixa ndó na. ²⁴ Ndatán yóo taxá ña náye'e ñoyívi, kixá'á ña náye'e ña nda noo kána ño'o tandra noo ndétá ño'o náye'e ña, saá koo kivi ndikó i ñoyívi yó'o. ²⁵ Ta si'na xini ñó'ó xo'vi ní i, ta nivi na táku ñoyívi yó'o vitin on kua'a na kandixa na yi'i. ²⁶ Ñii ki'va xitaku nivi kivi nixiyo taNoé, saá kutaku na kivi kuyatin ndikó i ñoyívi yó'o. ²⁷ Saá chi kivi xitaku taNoé xina'á ndi'i nivi xixi na, xí'i na, ta tonda'a na, ta táxi na tonda'a sa'ya na, saá yóo na nda nitonda'a kivi niki'vi taNoé ini tón barco. Ta saá kixá'á nikon

savi na'á, ta tani ndi'i nivi ta nika'a na xí'in takuii, ta nixi'i ndi'i nivi yó'o. ²⁸ Ñii ki'va ndatán xitaku nivi kivi xitaku taNoé, saá xitaku nivi kivi xitaku taLot xina'á. Saá chi xixi na, xí'i na, sáta na, síkó na, chí'i na, ta kisa va'a na ve'e na. ²⁹ Ta kivi ña kee taLot xí'in nave'e ra ñoo Sodoma, Ndios sakoyo ra ño'o xixi xí'in ño'o ká'ndi nani ña azufre kixi ña ñoyívi nino, ta ndi'i nivi ñoo yó'o nixixi na ta ndi'i xa'a na. ³⁰ Ñii ki'va ndatán nixiyo nivi na xitaku xina'á xí'in taNoé án xí'in taLot, saá kutaku na kivi ndikó i ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o ndi'i nivi nakoni na ndi yi'i kúu ta ta kixi noo Ndios.

³¹ 'Ta kivi ña ndikó i, tá nivi nándoso na sivi ve'e na, ta nayó'o on vá'a noo na naki'in na ña kómí na ve'e na. Tá nivi ñó'o na yuku, ta nayó'o, on vá'a ndikó ka na ve'e na naki'in na ña kómí na. ³² Naká'an ndó yukia ndo'o ñási'i taLot kivi kee ña ñoo Sodoma.* ³³ Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndi'i ní ini ndúkú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in i.

³⁴ 'Kivi ndikó i ñoyívi yó'o, ta naki'in i sava nivi ko'on na xí'in i, ta sava na ndo. Tá ovi nivi kisin na ñii noo xito, ta naki'in i ñii na, ta inká na

* **17:32** Ñási'i taLot nandikó ña nakoto ña sata ña, ta yiki koñu ña ndu ña ñii, ta nixi'i ña.

ndɔo. ³⁵ Tá ñii ve'e yóo ɔvɪ nási'í ndíko ná, ta naki'in j ñii ñá, ta inká ñá ndɔo. ³⁶ Tá ɔvɪ taa kisa chiño ra yukú, ta naki'in j ñii tayó'o, ta inká ra ndɔo —káchí tajesús.

³⁷ Ta naxíka xí'in tajesús njindaqá to'on ña'á na, káchí na saá:

—¿Míkíá kundivi ñayó'o?, Tata —káchí na.

Ta ndakuijn tajesús njika'an ra:

—Tá xito ndó míkíá ndáchí kuá'a ní tioko chée,[†] ta saá kúndaqá ini ndó míchí kándú'u ñii kiṭi tí nixi'i. Ta kivi ña ndikó j, ndi'i nivi kúndaqá ini na xa'a ñayó'o —káchí tajesús.

18

On sandakoo yó ká'an yó xí'in Ndios

¹ Ñii kivi ndato'on tajesús ñii cuento xí'in naxíka xí'in ra. Xí'in cuento yó'o saná'a ra na ña on nakava ini na ka'an na xí'in Ndios, ta xini ñó'ó ka'an na xí'in Ndios ndi'i saá kivi. ² Ta káchí tajesús saá:

—Saá ndo'o ñii tajuez yóo ra ñii ñoo, ta on vása kisa to'ó ra Ndios, ni on vása kisa to'ó ra nda ñii nivi. ³ Ta ñoo yó'o, yóo ñii ña'a, ñá nixi'i yij kúu ñá, ta ñayó'o kuá'an ñá ndi'i saá kivi noq tajuez ña kasa nani ra kuachi xa'a ñá. Njika'an ñá saá xí'in ra: “Ná kasa nani ún ñandaqá xí'in j, chi yóo ñii taa, ta sáq ini ra xini ra yi'i”, káchí ñá xí'in tajuez. ⁴ Ta on vása

xjin tajuez chindeé ra ñá. Ta njya'a kuá'a ní kivi, ta saá xani ini tajuez: “Vará on vása kisa to'ó j Ndios, ni on vása kisa to'ó j nivi, ⁵ ta chindeé j ña'a yó'o, chi sándi'i ní ñá yi'i, ta on vása kúndeé ka ini j, chi vaxi ñá sándi'i ñá yi'i ndi'i saá kivi. Ta ñakán kasa nani j ñandaqá xa'a ñá”, káchí tajuez. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí tajesús.

⁶ Ta njika'an ka ra xí'in na:

—Konj so'o va'a ndó to'on njika'an tajuez. Vará ta on vá'a kúu ra, ta kisa ndivi ra ñandaqá xí'in ñaña'a yó'o, chi ndi'i saá kivi xáku ndá'ví ñá noq ra. ⁷ Ta Ndios kúu tavá'a tãndaqá. ¿Án on vása ndixa Ndios kasa nani ra ñandaqá xí'in nivi na ñakaxin ra, na kúu na xáku ndá'ví noq ra ndivi ñoo? ¿Án xani sinj ndó ña na'á ní kundati na, ta saá ndakuijn Ndios yu'u na? ⁸ Ndixa ká'an j xí'in ndó. Ndios kama ní kasa nani ra ñandaqá xa'a na. Ta yi'i, on vása xini j, ¿án naní'i j nivi na ndixa kándixa yi'i, kivi ña ndikó j ñoyivi yó'o? —káchí tajesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ká'an xa'a ñii tafariseo xí'in

Ñii taa tã nákaya si'un ko'on nda'q nagobierno ñoo Roma

⁹ Ta saá tajesús njika'an ra xí'in nivi na xani sinj kuiti mji na kúu navá'a, ta xani sinj na inká nivi, on vása va'a nayó'o. Ta tajesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra nayó'o:

[†] 17:37 To'on griego ña káchí “tioko chée” ta tuku káchí ña “tasin yá'a.”

10 —Saá ndo'o ovi taa nixa'an ra ve'e ño'o ka'an ra xí'in Ndios. Nii tayó'o kúu tafariseo ta inká ra kúu tá káya s'i'un xa'a nagobierno. 11 Ta tafariseo ñíndichi ra, ta ká'an ra xa'a mji ra, káchí ra saá: "Tata Ndios, táxa'vi ún, yi'i on vása yóo i ndatán yóo inká nivi, chi on sivi tá kisa kuí'ná kúu i, ni on sivi tá on vá'a kúu i, ni on sivi tá kisin xí'in inká ña'a kúu i, ni on vása yóo i ndatán yóo taa tá ñíndichi kaá, tá káya s'i'un xa'a nagobierno. 12 Taa tá va'a kúu i chi ovi kivi ñii ñii semana yóo so'on i. Ta tá'vi uxu ko'ndo s'i'un ña kómí i. Ta ñii ko'ndo yó'o táxi i nda'a ún. Saá ké'é i ndi'i saá kivi", káchí ra xí'in Ndios. 13 Ta inká taa tá káya s'i'un xa'a nagobierno ñíndichi ra xíká lo'o. Ta kisa nino xí'in mji ra no Ndios, ta ni on xjin ra koto ra ñoyivi nino, ta kuiti xito ra no ño'o. Ta kúchuchú ní ini ra ndá káni ra kándiká ra, ta nika'an ra xí'in Ndios si'a: "Tata Ndios, kundá'vi ini ún koni ún yi'i, vará tá on vá'a kúu i", káchí ra. 14 Ndixa ká'an i xí'in ndó, kivi kuano'o tayó'o ve'e ra kindoo va'a ra no Ndios. Ta tafariseo, on vása ní-kindoo va'a ra no Ndios. Saá chi ndi'i nivi na kisa ká'no xí'in mji no Ndios, ta Ndios chikaá ra nayó'o nino. Ta nivi na kisa nino xí'in mji no Ndios, ta Ndios chinoo va'a ra ñat'ó na —káchí tajesús xí'in na.

Tajesús chinoo ra nda'a

ra sijní naváli

(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

15 Ta kixaa nivi xí'in nakuáli noo yoo tajesús ña chinoo ra nda'a ra sijní na, ta ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a na, ta naxíka xí'in ra nika'an na xí'in nivi yó'o:

—On kixi ndó xí'in nakuáli yó'o —káchí na.

16 Ta tajesús kana ndi'i ra nakuáli vaxi na noo ra, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Taxi ndó nakuáli ná kixi na noo i, nda lo'o on kasi ndó na ña kixi na, chi nivi na ndikon yichi noo xá'nda chiño Ndios, ndatán yoo nakuáli yó'o, saá yoo na. 17 Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá on xjin ndó kasa nino xí'in mji ndó noo Ndios ndatán nino yoo ini nakuáli yó'o, ta on kivi kivi ndó yichi noo xá'nda chiño Ndios —káchí tajesús.

Ñii tachiño kulká ní ká'an ra xí'in tajesús

(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

18 Nii tachiño kixaa ra noo tajesús, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata maestro, taa va'a ní ini kúu ún. ¿Ndá chiño va'a xini ñó'ó ké'é i ta taxi Ndios ña kutaku i xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?

19 Ta ndakuiin tajesús, nika'an ra:

—¿Ndachun ká'an ún yi'i kúu taa tá va'a ini? Saá chi on koó nda ñii nivi va'a ini, ñii laá Ndios kuiti kúu tá va'a ndino'o ini. 20 Xini ún ndayi ña xa'nda chiño Ndios

kasa ndivi n̄ivi. Kachí Ndios xí'in n̄ivi saá: "On k̄i'vi ndó kuachi ñoyívi xí'in inka ña'a ña on s̄ivi kúu ñásí'í ndó, ta on k̄i'vi ndó kuachi ñoyívi xí'in ta ta on s̄ivi kúu ȳi ndó, on ka'ni ndó n̄ivi, on kasa kuí'ná ndó ña kómí n̄ivi, on ka'an ndó ñavatá xa'a inka n̄ivi, ta kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó si'í ndó", saá káchí ndayí Ndios —káchí taJesús xí'in ra.

21 Ta n̄ika'an tayó'o:

—Ȳi'j nda lo'o j kisa ndivi j ndi'i saá ndayí yó'o —káchí ra.

22 Tá x̄inj so'o taJesús ña ndakuijn ra, ta n̄ika'an tuku ra xí'in ra:

—Kúmanj inka chiño kasa ndivi ún. Ku'a'an ún s̄ikó ún ndi'i ñakuíká kómí ún, ta saní'í ún s̄i'ún nda'a n̄ivi nandá'ví. Ta saá kukomí ún ñakuíká ndino'o xí'in Ndios ñoyívi n̄ino. Tá ndi'i ke'é ún ñava'a yó'o, ta kixi ún kundikon ún ȳi'j —káchí taJesús xí'in ra.

23 Tá x̄inj so'o tayó'o ña n̄ika'an taJesús, ta kúchuchú ní ini ra, saá chi ku'a'a ní ñakuíká kómí ra. 24 Tá x̄inj taJesús ña kúchuchú ní ini ra, ta n̄ika'an ra saá:

—jNdachun yo'vi ní k̄i'vi nakuíká yich̄i noo xá'nda chiño Ndios! 25 Vará yo'vi ní tá kuchiño tícamello ya'a rí yav̄i xa'a túkú, ta yo'vi ní ka kuchiño ya'a ñii takuíká yé'é ña k̄i'vi ra yich̄i noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in na.

26 Ta n̄ivi na x̄inj so'o to'on yó'o, n̄indaqa to'on na taJesús:

—Tá yo'vi ní k̄i'vi nakuíká yich̄i Ndios, ta saá, ¿yu kúu n̄ivi kúchiño k̄i'vi na yich̄i Ndios, ta kundoo na xí'in ra?

27 Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra saá:

—N̄ivi on kúchiño na sakaku xí'in m̄ji na, ñii laá Ndios kúu ta kúchiño sakaku ña'a. Ndios kúchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. On koó ña yo'vi noo Ndios —káchí taJesús.

28 Ta saá n̄ika'an taPedro xí'in ra:

—Ta m̄ji ndi, xa sandakoo ndi ndi'i ñava'a ña x̄ikomí ndi, xa'a ña ndikon ndi sat̄a ún.

29 Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra:

—Ndixa ká'an j xí'in ndó, ndi'i n̄ivi na sandakoo ve'e, án yivá na, án si'í na, án ñani na, án k̄i'va na, án ñásí'í na, án sa'ya na, xa'a ña chíkaa ini na ko'on na yich̄i noo xá'nda chiño Ndios, 30 ta nayó'o naki'in na ku'a'a ní ka ñava'a taxi Ndios nda'a na ñoyívi yó'o. Ta ñoyívi n̄ino Ndios taxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá k̄iv̄i ña va'xi.

Yich̄i un̄i ká'an taJesús kivi ra

(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)

31 Ta taJesús, kana ra ndi'i saá ux̄u ov̄i naxíka xí'in ra, ta n̄ika'an ra xí'in na:

—Ta vitin ku'a'an yo' yich̄i ku'an ndaa ñoo Jerusalén, ta ñoo kán kundivi ndi'i

to'on Ndios ña n̄taa napro-
feta x̄a'a ȳi'i, ɽa ɽa k̄ixi n̄o
Ndios. ³² Nataxi na ȳi'i nda'a
na ɽn v̄asa k̄uu najudío, ta
kuaku ndaa na ȳi'i, kan-
diva'a na x̄i'in̄i, ta kundaa
na t̄asi yu'u na n̄o. ³³ Ta
kani ní na ȳi'i x̄i'in̄i kuártá, ta
sondi'i ka'ni na ȳi'i. Ta k̄ivi
un̄i natakūi —káchí ɽaJesús
x̄i'in̄i na.

³⁴ Ta nax̄ika x̄i'in̄i ra
n̄i-kundaa ini na yukia kóni
kachí to'on yó'o, chi ña
xinakaa se'é n̄o na x̄ikuu
ña.

*TaJesús sanda'a ra ñii
ɽakuáa ɽa yoo ñoo Jericó*
(Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-
52)

³⁵ Ñii k̄ivi kūa'an ɽaJesús
x̄i'in̄i nax̄ika x̄i'in̄i ra, ta kūa'a
ní n̄ivi ndik̄on na kūa'an na
s̄ata ra. Ta xa yatin x̄aa
ra ñoo Jericó, ta ñii ɽakuáa
yoo ra yu'u yichi, ta ndaka
chi'ña ra si'ún n̄o n̄ivi na
yá'a yichi yó'o. ³⁶ Tá x̄ini
so'o ɽakuáa yó'o ñii síso yá'a
kūa'a ní n̄ivi kūa'an na yichi,
ta n̄indak̄a to'on ra na:

—¿Yukia koo vitin?

³⁷ Ta n̄ika'an na x̄i'in̄i ra:

—TaJesús ɽaño Nazaret
kúu ɽa yá'a yó'o.

³⁸ Tá x̄ini so'o ra ñayó'o, ta
k̄ixá'a ra x̄i'in̄i ndi'i ndeɽ ra
n̄ika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Jesús, sa'ya
ɽaDavid,* ¡ná kundá'ví ini ún
koni ún ȳi'i! —káchí ra.

³⁹ Ta n̄ivi na kūa'an si'na
yichi n̄ika'an na x̄i'in̄i ra:

—¡Kasi ún yu'u ún!
—káchí na.

Ta n̄i-chikaa so'o ɽakuáa
ña n̄ika'an na x̄i'in̄i ra, ta
k̄ixá'a ra ndeɽ va'a ka ká'an
ra:

—Tata, sa'ya ɽaDavid, ¡ná
kundá'ví ini ún koni ún ȳi'i!
—káchí ra.

⁴⁰ Ta x̄ikundichi ɽaJesús
yichi yó'o, ta xa'nda chiño
ra n̄o n̄ivi ña ko'on na ki'in̄i
na ɽakuáa ta kixi ra x̄i'in̄i na
n̄o ra. Tá k̄ixaa ɽakuáa n̄o
ɽaJesús, ta ɽaJesús n̄indak̄a
to'on ña'a ra, n̄ika'an ra saá:

⁴¹ —¿Yukia kóni ún ke'é i
x̄i'in̄i ún?

Ta ndakuijn ɽakuáa:

—Tata, kóni i sanda'a ún
nduch̄u n̄o i ta va'a koto i
—káchí ra.

⁴² Ta n̄ika'an ɽaJesús x̄i'in̄i
ra:

—Va'a, xa nduva'a nduch̄u
n̄o ún, saá chi kándixa ún
ȳi'i.

⁴³ Ta x̄andik̄on nda'a
nduch̄u n̄o ra, ta xa va'a
x̄ito ra, ta saá nakundik̄on
ra s̄ata ɽaJesús, ta k̄ixá'a
ra kisa ká'no ra Ndios. Tá
x̄ini n̄ivi yó'o ndi ɽaJesús
sanda'a ra ɽakuáa, ta ndi'i
n̄ivi yó'o k̄ixá'a na kisa ká'no
na Ndios.

19

*Ñayó'o ká'an x̄a'a ɽaJesús
x̄i'in̄i taZaqueo*

¹ Ta n̄ixaa ɽaJesús ñoo Jer-
icó, ta kūa'an ra yichi ma'ño
ño yó'o. ² Ta yoo ñii ɽa
ɽakuiká naní ra Zaqueo, ɽa
ɽa ndíso chiño x̄i'in̄i n̄ivi na

* **18:38** “Sa'ya ɽaDavid” kóni kachí ña: ɽa ɽa ti'ví Ndios ña sakaku ra n̄ivi.
Qn v̄asa kóni kachí ña sa'ya m̄i ɽarey David, ta kuiti kóni kachí ña sa'ya ñani
síkuá ra.

káya sɪ'ún xa'a nagobierno kúu ra. ³ Ta kóni ra koto ra yu kúu taJesús, ta on vása kúchiño ra, chi chútú ní nivi. Saá chi taZaqueo kúu ra ta kuítí ní. ⁴ Ta saá kee ra, xíno ra kuá'an si'na ra, ta nixaa ra noo kúmanj ya'a taJesús. Ta taZaqueo ndaa ra nda'a ñii yiton tón sicómoro ká'no, ña kuchiño koni ra taJesús. ⁵ Ta nixaa taJesús xa'a yiton noo kánóo taZaqueo, ta nakoto ndaa ra, ta xini ra taZaqueo, ta nika'an ra xí'in ra:

—Tata, xandikon noo ún chi xinj ñó'ó kindooj ve'e ún kijj vitin —káchí taJesús.

⁶ Ta saá xandikon noo taZaqueo, ta kúsiij ní ini ra naki'in ra taJesús ve'e ra. ⁷ Tá xini nivi ñayó'o, ta kixá'á na kándiva'a na xí'in taJesús, ká'an na, káchí na saá:

—On vá'a koo taJesús ve'e taZaqueo, chi ta on vá'a kúu ra —káchí na.

⁸ Ta taZaqueo nakundichi ra nika'an ra xí'in taJesús:

—Koto ví, Tata, vitin ta'víj ndi'i ñakuiká kómij, ta taxiij ñii sava ñayó'o nda'a nandá'ví. Tá yóo nivi na sandá'víj kindaa j ña xikomí na, ta vitin taxiij nda'a na komj yichij ka ñayó'o —káchí ra xí'in taJesús.

⁹ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Kijj vitin Ndios sakaku ra tayó'o xí'in nave'e ra, chi ñii kiva ndatán xij síkuá yó taAbraham kandixa ra

Ndios, saá kándixa taZaqueo vitin. Ta saá kúndaaj ini yó taZaqueo kúu ñii sa'ya ndino'o taAbraham. ¹⁰ Yij, ta kúu ta kixi noo Ndios, vaxij nandukúj ta sakaku j nivi na ndañó'ó noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Cuento xa'a namozo na ndiso chiño xí'in uxu sɪ'ún (Mt. 25:14-30)

¹¹ Ta nivi na kuá'an sata taJesús xinj so'o na to'on ña ká'an ra, ta xa yatin xaa ra ñoo Jerusalén, ta xáni sijnj nivi vitin tondaa kijj Ndios kixá'á ra ka'nda chiño ra noo na ñoyívi yó'o. Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, ¹² káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taká'no, kóni ra ko'on ra inká ñoo xíká, ta ndikó ra, chi ñoo xíká yó'o sakuiso na chiño ra kuu ra tarey ñoo ra, ta ka'nda chiño ra noo naño ra. ¹³ Tá xa yatin tondaa kijj kee taká'no yó'o ko'on ra, ta kana ra uxu namozo ra, ta kixaa na noo ra. Ta taxi ra ñii sɪ'ún naní mina* nda'a ñii ñii namozo, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá: “Kasa chiño ndó sɪ'ún yó'o nda kijj ndikó j”, káchí ra xí'in na. ¹⁴ Ta nivi naño ra on xijn na koni na ra, ñakán tɪ'ví na sava natá'an na ko'on na ka'an na xí'in mji tarey ká'no ñoo xíká, kachí na saá: “On vása kóni ndj tayó'o nduu ra tarey, ta ka'nda chiño ra noo ndj”, kachí na. ¹⁵ Ta saá ni, nixaa'an ra, ta nduu

* 19:13 Ñii mina kúu sɪ'ún ña kúu ya'vi ñii ta ta kisa chiño unj yoo.

ra tarey, ta ndikó ra ñoo ra. Ta nika'an ra xí'in namozo ra: "Vitin ko'on ndó kana ndó uxu taa ta taxi s'i'un nda'a, ná kixi na yó'o ña kundaa ini ndasaá s'i'un naki'in nayó'o sata s'i'un ña taxi nda'a na", káchí ra. ¹⁶ Ta tanqó kixaa ra, ta káchí ra saá: "Tata, kisa chiño s'i'un ña taxi ún nda'a, ta naki'in uxu s'i'un sata ña", káchí ra. ¹⁷ Ta káchí tarey: "Va'a, tamozo va'a kúu ún. Va'a ní kisa ndivi ún xí'in chiño ña lo'o, ta vitin táxi yó'o nduu ún taa ta ka'nda chiño noo uxu ñoo", káchí tarey xí'in tamozo yó'o. ¹⁸ Ta tamozo ovi kixaa ra noo tarey, ta nika'an ra: "Tata, kisa chiño s'i'un ña taxi ún nda'a, ta naki'in o'on s'i'un sata ña", káchí ra. ¹⁹ Ta ndakuijn tarey, nika'an ra xí'in ra: "Va'a, ta vitin taxi yó'o nduu ún ta ka'nda chiño noo o'on ñoo", káchí ra. ²⁰ Ta kixaa inká tamozo noo tarey, ta nika'an ra: "Tata, yó'o yóo s'i'un ña taxi ún nda'a. Taxi va'a ña, chisúku ndaa ña xí'in tikoto. Ni-xiin sandañó'ó ña, ²¹ chi yí'ví noo ún. Saá chi yó'ó kúu ñii taa ta ndeé ní ini, chi kindaa s'i'un vará on vása ní-kisa chiño ún, ta nákaya ún ña'a noo on vása ní-chi'ún", káchí tamozo xí'in tarey. ²² Ta nika'an tarey xí'in ra: "¡Tamozo ndiva'a kúu yó'ó! Ta xí'in to'on ña nika'an mji ún, vitin sanakuiso kuachi yó'ó. Káchí ún ndí yi'í kúu ta ndeé ini, taa

ta kindaa s'i'un vará on vása ní-kisa chiño, ta yi'í nákaya ña'a noo on vása ní-chi'í, káchí ún. ²³ Tá ndixa ñayó'o kúu ña xáni ini ún, ta saá, ¿ndachun ni-chikaa va'a ún s'i'un ini ve'e noo tá'vi s'i'un?, ta kivi ndikó, naki'in s'i'un xí'in siki ña, ní'kúu", káchí tarey xí'in tamozo on vá'a yó'o. ²⁴ Ta nika'an tarey xí'in na ndóo xí'in ra: "Kindaa ndó s'i'un nda'a tayó'o, ta taxi ndó ña nda'a taa ta kómí uxu s'i'un", káchí ra. ²⁵ Ta ndakuijn na, nika'an na: "Tata, tayó'o xa kómí ra uxu s'i'un", káchí na. ²⁶ Ta nika'an tarey: "Ta ndi'í nivi na va'a xini kukomí ña'a, ta nayó'o naki'in ka na ñava'a. Ta nivi na on vása xini ndasaá va'a kukomí na ña'a, tandá ñalo'o kómí na, nondaa ña nda'a nayó'o. ²⁷ Ta vitin tondaa kivi kasa nani kuachi xa'a nivi na on xijn koni yi'í, nivi na on xijn taxi yi'í kuu taa ta ka'nda chiño noo na. Va'a ko'on ndó ki'in ndó na ta kixi na yó'o, ta saá ka'ni ndó na noo", káchí tarey xí'in na. Saá ndi'í cuento lo'o yó'o —káchí ta Jesús.

*Niki'vi ta Jesús ñoo
Jerusalén*

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11;
Jn. 12:12-19)

²⁸ Ta ndi'í nika'an ta Jesús to'on yó'o, ta naki'in ra kua'an ra yichi ñoo Jerusalén. ²⁹ Ta nixaa ra yatin ñoo Betania xí'in ñoo Betfagé, ña ño'o noo xiki tón Olivo. Ta ta Jesús nika'an

ra xí'in ɔvi naxíka xí'in ra,
³⁰ káchí ra saá:

—Kuá'an ndó ñoo ña xító ndaa ndó kaa. Ta nixaa ndó ñoo kaa, ta nani'i ndó ñii burro lo'o nó'ni rí, tí ɔn ta'an koso na kúu rí. Ta ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o. ³¹ Tá yóo nivi na ndaka to'on ndó'ó: “¿Ndachun ndáxin ndó burro yó'o?”, kachí na xí'in ndó, ta ndakuijn ndó, kachí ndó saá xí'in na: “TaKá'no noo yó xini ñó'ó rí”, kachí ndó xí'in na —káchí taJesús xí'in ɔvi naxíka xí'in ra.

³² Ta saá kuá'an na, ta nixaa na ñoo ta nani'i na burro lo'o. Ñii ki'va ndatán yóo ña nika'an taJesús xí'in na, saá yóo ña nani'i na. ³³ Tá ndáxin na burro lo'o, ta nivi xí'in sana tíyó'o, nindaka to'on ña'a na:

—¿Ndachun ndáxin ndó rí? —káchí na.

³⁴ Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Mii taKá'no noo yó xini ñó'ó rí —káchí na xí'in na.

³⁵ Ta saá ndikó na kixaa na noo taJesús xí'in burro lo'o, ta chinóo na tikoto na sata rí, ta nakoso taJesús ta kuá'an ra yichi. ³⁶ Tá yóso ra rí, kuá'an ra yichi, ta kuá'a ní nivi chindoo na tikoto na yichi noo ya'a ra kuá'an ra, saá kisa to'ó na ra. ³⁷ Tá kixá'a ra vaxi noo ra xiki tón Olivo, ta ndi'i nivi na ndikon sata ra kusi ní ini na, ta kixá'a na ndeé ní ká'an na, ta kisa ká'no na Ndios xa'a ña kuá'a ní milagro ke'é ra, xini na. ³⁸ Nika'an na saá:

—¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tarey yó'o, ta ta kixaa xí'in ndayí Ndios! ¡Vitin Ndios taxi ra koo va'a nivi xí'in ra ñoyivi nino! ¡Ná kanóo síkón ñatq'ó Ndios! —káchí na.

³⁹ Ta sava nafariseo kuá'an na xí'in nivi yó'o, ta nika'an na xí'in taJesús:

—Tata maestro, ka'an ún xí'in na ndikon sata ún, ña ɔn ka'an na saá —káchí na.

⁴⁰ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Tána ka'an i xí'in nayó'o ndí tásiin koo yu'u na, ta saá nda yuu ndóo yó'o kixá'a ña ndeé ní kasa ká'no ña yi'i —káchí ra xí'in na.

⁴¹ Ta kixaa taJesús yatin ñoo Jerusalén. Tá xini ra ñoo yó'o, ta kixá'a ra kúchuchú ní ini ra, ta xaku ra xa'a nivi nañoo yó'o, ⁴² ta nika'an ra saá:

—¡Kóni ní i vitin kundaq ini ndó yu kúu ña kivi taxi koo va'a ini ndó! Saá chi ña nákaa se'é noo ndó kúu ña vitin, ta ɔn kivi koni ndó ña. ⁴³ Ta vaxi ñii kivi ndi'i na sáq ini xini ndó'ó kono nduu ndi'i na ñoo ndó, ta nakasi na ndi'i yichi ndó, ta ɔn kuchiño kee ndó ñoo ndó. Ta ndi'i saá xiiña ñoo ndó, kixá'a nivi yó'o kani tá'an na xí'in ndó. ⁴⁴ Ta sandi'i na xa'a ndi'i ve'e ndó, ta sandi'i na xa'a ndi'i ndó'ó. ɔn ndoo ka nda ñii yuu ndiso tá'an nama ve'e ndó ña koto ndó, chi ndi'i xa'a ve'e ndó. Saá kundo'o ndó chi kivi kixaa i ña sakaku i ndó'ó, ta ni-xiin ndó nakoni

ndó yí'í —káchí táJesus xí'in
nañoo Jerusalén.

*TáJesus tava ra ndi'i na
síko ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no*
(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-
19; Jn. 2:13-22)

⁴⁵ Ta nixaa na ñoo
Jerusalén, ta táJesus ñikí'vi
ra ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no,
ta kixá'á ra táva ra ndi'i ñivi
na síko xí'in ñivi na sáta,
ña kee na ko'on na. ⁴⁶ Ta
ñika'an ra xí'in na:

—Saá káchí to'on Ndios ña
ñitaa na xina'á: “Ve'e i kuu
ve'e noo ko'on ñivi ña ka'an
na xí'in i”, káchí to'on Ndios.
Ta ndó'ó, on vása va'a
ké'é ndó, chi sanduu ndó
ve'e yó'o ñii kavua nakuí'na
—káchí táJesus xí'in na.

⁴⁷ Ndi'i saá kivi táJesus
xíka ra sáná'a ra ñivi ini ve'e
ño'o ká'no ñoo Jerusalén
yó'o, ta na sáná'a ndayí
Ndios xí'in nachíño ná'no
xí'in naná'no noo nasutu,
ndúku na ndasaá koo ka'ni
na táJesus. ⁴⁸ Ta ñi-kivi
naní'i na ndasaá ka'ni na ra,
chi ndi'i ñivi kúsi'i ini na xíni
so'o na to'on ña ká'an ra.

20

*Ndayí ña kómí táJesus
ke'é ra chiño*

(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-
33)

¹ Ñii kivi yóo táJesus
ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no
ñoo Jerusalén, ta sáná'a ra
ñivi, ká'an ra xí'in na to'on
ñava'a xa'a yichí Ndios. Ta
saá na sáná'a ndayí Ndios
xí'in naxikua'a noo najudío
xí'in naná'no noo nasutu

kixaa na noo táJesus, ² ta
ñika'an na xí'in ra si'a:

—Ka'an ún xí'in ndi,
¿míkíá kixi ndayí ké'é ún
ñayó'o? ¿Yu kúu na taxi
ndayí nda'a ún ke'é ún chiño
yó'o saá? —káchí na.

³ Ta ñika'an táJesus xí'in
na:

—Ta yí'í kóni ndaka
to'on ndó'ó ñii laá to'on,
ta va'a ndakuin ndó yu'u i.

⁴ ¿Míkíá kixi ndayí táJuan
sakuchu ra ñivi? ¿Án taxi
Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án
ñivi kúu na taxi ndayí nda'a
ra ña sakuchu ra ñivi?
—káchí táJesus xí'in na.

⁵ Ta saá kixá'á na ká'an
tá'an xí'in mii na:

—¿Ndasaa koo ndakuin
yó vitin? Chi táná ka'an
yó Ndios taxi ndayí nda'a
táJuan, ta saá ndaka to'on
táJesus mii yó: “¿Ndachun
on vása ní-kandixa ndó ña
ñika'an ra?” ⁶ Táná ka'an yó
ñivi kuiti kúu na taxi ndayí
nda'a táJuan, ta saá yiyo ní
sasaá yó naño, ta kixá'á
na tiin na yuu, ta koon na
mii yó, chi ndi'i ñivi yó'o
kándixa na ndi táJuan xikuu
ra ñii taprofeeta —káchí na,
ká'an tá'an na.

⁷ Ta saá ndakuin na, káchí
na si'a xí'in táJesus:

—On xíni ndi yu kúu
na taxi ndayí nda'a táJuan
—káchí na.

⁸ Ta saá táJesus ñika'an ra
xí'in na:

—Ta ni yí'í, on ka'an i xí'in
ndó míkíá kixi ndayí kómí i
ña ké'é i chiño yó'o —káchí
ra.

Cuento yó'o ndátɔ'on xq'a ñivi na ɔn vá'a na táti ño'o noq yoo tón uva

(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

⁹ Ta saá taJesús ndátɔ'on ra inká cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taa, nataan ra tón uva, ta saá satati ra ño'o ra xí'in tón uva inká ñivi, ta kee ra kuá'an ra koo ra inká ñoo kuá'a ní kivi. ¹⁰ Ta kixaa yatin kivi ña ka'nda na tíuva yó'o, ta ta xí'in yiton tón uva tì'ví ra ñii tamozo ra kuá'an ra naki'in ra sava tíuva ña kuu ya'ví ra. Ta ñivi na táti ño'o noq yoo tón uva tiin na tamozo yó'o, ta kani ní na ra, ni-xiin na taxi na rí nda'a ra, ta saá ndikó vichí ra kuano'o ra. ¹¹ Ta taa ta xí'in yiton tón uva tuku tì'ví ra inká taa kuá'an ra naki'in ra tíuva. Ta ñikandiva'a na xí'in ra, ta kani ní na ra, ta sakuka'an na noq ra, ta taxin na ra ndikó ra kuano'o ra ve'e tapatón. ¹² Ta taa ta xí'in yiton tón uva tuku tì'ví ra inká tamozo kuá'an ra, ta tiin na ra, ta satakué'e ní na ra, ta taxin na ra, kuano'o ra.

¹³ "Ta saá taa ta xí'in yiton tón uva ñika'an ra: "¿Yukía koo ke'é yó vitin? Vá'a ka tì'ví yó sa'ya yó, ta kí'vi ní ini yó xini yó. Tá ñivi na táti ño'o yó nakoni na sa'ya yó yó'o, ta kasa to'ó na ra", káchí ra. ¹⁴ Ta ñivi na táti ño'o xini na kixaa talo'o sa'ya ra, ta ñika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá: "Takaá kuu sa'ya ta nataan tón uva, ta sa'ya ra yó'o kuu

ta naki'in ñakuiká xí'in ño'o yó'o táná kivi yivá ra. Na'a ndó ná ko'yo ka'ni yó ra, ta kindo yó xí'in ndi'i ñakuiká ra", káchí na. ¹⁵ Ta saá tiin na ra, ta sakana na ra nda sata namá ña xino nduu noq yoo tón uva, ta xa'ni na ra. Saá ndi'i cuento yó'o —káchí taJesús.

Ta taJesús ñika'an ra xí'in ñivi na xini so'o cuento yó'o:

—¿Vitin yukía ke'é ta xí'in yiton tón uva? ¹⁶ Ká'an j xí'in ndó, ndixa ndikó ra naxaa ra ta sandi'i ra xa'a ñivi na táti ño'o ra. Ta tuku satati ra ño'o ra inká ñivi —káchí taJesús xí'in na.

Ta ndakuiin ñivi, ñika'an na:

—¡Ná ɔn taxi Ndios kundo'o ndi saá! —káchí na.

¹⁷ Ta taJesús xito ra noq na, ta ñika'an ra xí'in na:

—¿An ɔn vása kúndaq ini ndó ña kóni kachí to'on Ndios ña ñitaa na xina'a, ña káchí saá?:

Yoo yuu ña ni-xiin ñivi na kisa va'a ve'e koni ñó'ó na,

ta mji yuu yó'o nduu ña yuu ñanqó nákaa xa'a ve'e,

káchí to'on Ndios. ¹⁸ Ndi'i ñivi na kaki'i ta nakava na sata yuu yó'o ndi'i xa'a na. Ta yuu yó'o, táná nakava ña sata ñivi, ta chi'ma ña na nda nduu na yaq —káchí taJesús xí'in na.

¹⁹ Ta saá naná'no noq nasutu xí'in na saná'a ndayí Ndios xani sini na ndúkú na ndasaá koo tiin ña'a na, chi nayó'o kúndaq ini na cuento

ña n̄kaʼan taJesús ndí káʼan ña xaʼa na. Ta n̄-kuchiño tiin na ra, chi yíʼvi na koṭo saá n̄vi na ndóo yóʼo.

Ñayóʼo káʼan xaʼa ña cháʼvi n̄vi kota ndaʼa nagob-ierno

(Mt. 22:15-22; Mr. 12:13-17)

²⁰ Ta saá nanáʼno noṭ nasuṭu xíʼin na sánáʼa ndayí Ndios t̄ʼvi na sava n̄vi ña koto ndoso na taJesús. Ña káʼan na ndatán káʼan n̄vi na ndinoʼo ini, saá kaʼan nayóʼo xíʼin taJesús, chi kóni na ña sat̄vi na ñii toʼon káʼan ra, ta kuchiño na taxi na kuachi xaʼa ra noṭ taṭobnador. ²¹ Saá k̄ixaa na noṭ taJesús, ta n̄kaʼan na xíʼin ra:

—Tata maestro, x̄ini nd̄i yóʼo kúu ún taʼa ta sánáʼa ñandaa. Ta on vása nákaʼxin ún n̄vi, ta ñii k̄iʼva káʼan ún ñandaa xíʼin ndiʼi na, ni on vása násama ún toʼon ún, ta sánáʼa ún ñandaa xaʼa yich̄i Ndios. ²² Ta vitin kóni nd̄i ndak̄a toʼon nd̄i yóʼo, ¿án vaʼa chaʼvi yóʼo kota noṭ taʼey César ñoo Roma? ¿Án on váʼa chaʼvi yóʼo ña? —káchí na xíʼin ra.

²³ Ta taJesús kúndaʼa ini ra ndí na ovi yuʼu kúu na, kóni na koto ndoso na ra, ta n̄kaʼan ra xíʼin na:

—¿Ndachun kóni ndó koto ndoso ndó yíʼi? ²⁴ Taxi ndó ñii s̄iʼún ná kotoj̄ noṭ ña. ¿Yo naʼná, ta yo k̄ivi kúu ña yóo noṭ s̄iʼún yóʼo? —káchí taJesús xíʼin na.

Ta ndakuijn na:

—S̄iʼún yóʼo kómí ña naʼná xíʼin k̄ivi taʼey César —káchí na.

²⁵ Ta n̄kaʼan taJesús xíʼin na:

—Taxi ndó ndaʼa taʼey César ña kúu kuenda ra, ta taxi ndó ndaʼa Ndios ña kúu kuenda Ndios —káchí taJesús xíʼin na.

²⁶ Ta saá n̄-kuchiño naníʼi na toʼon ña taxi na kuachi xaʼa taJesús noṭ nachiño. Ta n̄kaʼnda ini na chi vaʼa ní n̄kaʼan ra, ta n̄-naníʼi na ña ndakuijn na.

Ñayóʼo káʼan xaʼa n̄vi n̄xiʼi ta nataku na

(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

²⁷ Nasaduceo k̄ixaa na noṭ taJesús. Nasaduceo yóʼo kúu na nanáʼno na sánáʼa ta káʼan na ndí na n̄xiʼi on vása nataku ka na. Ta n̄ndak̄a toʼon na taJesús:

²⁸ —Tata maestro, ndayí Ndios ña n̄taʼa taMoisés káchí ña saá: “Tá ñii taʼa n̄xiʼi ra, ta on koṭo saʼya ra ní-xiyo xíʼin ñásíʼi ra, ta ñani ra x̄ini ñóʼo tondaʼa ra xíʼin ñá n̄ndoo yóʼo, ña kivi koo saʼya na. Ndátan koo saʼya ta n̄xiʼi, saá koo saʼya nayóʼo”, káchí ndayí ña n̄taʼa taMoisés. ²⁹ Ta, ¿yukia káchí yóʼo xaʼa ñayóʼo? Chi saá ndoʼo taʼa, ux̄a ñani kúu ra. Taṇoṭ tondaʼa ra xíʼin ñii ñaʼa, ta n̄xiʼi ra, ta on koṭo saʼya ra ní-xiyo. ³⁰ Ta ñani ra taovi tondaʼa ra xíʼin ñáñaʼa yóʼo, ta n̄xiʼi ra, ta on koṭo saʼya na ní-xiyo. ³¹ Ta ñani ra tauni tondaʼa ra xíʼin ñáñaʼa yóʼo, ta n̄xiʼi ra, ta

on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra takomí tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra taq'on tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tajño tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tauxa tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. ³² Ta saá nixi'i mji ñaña'a yó'o. ³³ Ta kivi natakú ndi'i na nixi'i, ¿yukú ta kuu yij ñaña'a yó'o?, chi ndi'i ta uxá ñani nixiyo ra xí'in ñá —káchí na xí'in taJesús.

³⁴ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—On vása kúndaq va'a ini ndó xa'a ñoyivi njino xí'in Ndios. Saá chi ñoyivi yó'o kúu noq tonda'a ta xí'in ña'a, ta táxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inká na. ³⁵ Ta kivi natakú nivi na nixi'i, on vása tonda'a ka na ñoyivi njino, ni on vása taxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inká nivi. ³⁶ Ta nivi natakú on kuchiño kivi ka na, ta ndatán yoo naángel saá koo nivi na kundoo xí'in Ndios. Sa'ya ndino'o Ndios kuu nayó'o, xa'a ña natakú na. ³⁷ Xa'a ña natakú na nixi'i, mji taMoisés njtaa ra to'on ña kisa ndaa ndi nivi na nixi'i xini ñó'ó natakú na. Saá chi ñii kivi xini taMoisés yiton ñiño xixi nó, ta saá njaka'an Ndios xí'in ra, káchí ra saá: “Yij kúu Ndios noq taAbraham, taIsaac, xí'in taJacob, ta nayó'o kisa ká'no

na yij”, káchí Ndios xí'in taMoisés. ³⁸ Ta xí'in to'on yó'o kúndaq ini yó ndi táku ka xij síkuá yó yó'o. Ndó'ó káchí ndó na nixi'i kúu na, ta noq Ndios nayó'o táku na, chi na ndixa nixi'i on kuchiño na kasa ká'no na Ndios —káchí taJesús xí'in nasaduceo.

³⁹ Ta njaka'an sava na sáná'a ndayí Ndios:

—Va'a ní ká'an ún, tata maestro —káchí na xí'in taJesús.

⁴⁰ Ta saá nasaduceo ni-xiin ka na ndaka to'on na ra ña koto ndoso na ra.

Ñayó'o ká'an Cristo kúu ta ká'no ka noq tarey David

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

⁴¹ Ta taJesús njndaqa to'on ra na ndóo xí'in ra:

—¿Ndachun káchí na ndi Cristo, ta ti'vi Ndios sakaku ra nivi, kuu ñii sa'ya ñani síkuá tarey David? ⁴² Chi mji tarey David njtaa ra noq tutu naní ña Salmos, káchí ra saá: Ndios njaka'an ra xí'in taKá'no noq i:

“Koo ún xí'in i sijn kua'á i noq táyi tón to'ó yó'o,

⁴³ tãda kivi taxi i koyo ndi'i na kani tá'an xí'in ún tixin xa'a ún”, káchí Ndios, njtaa taDavid xina'á.

⁴⁴ Xí'in to'on yó'o taDavid káchí ra Cristo kúu taKá'no noq ra. Ta, ¿mí kuchiño kúu Cristo sa'ya ñani síkuá taDavid? —káchí taJesús xí'in na.

*Ta Jesús chíkaq ra kuqchi
satq na sáná'a ndayí Ndios*
(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-
40; Lc. 11:37-54)

⁴⁵ Tá xini sq'lo ndi'i nivi, ta nika'an ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

⁴⁶ —Koto va'a ndó on kundikon ndó yichi nivi na sáná'a ndayí Ndios, chi kuiti ká'vi na ndayí ta on vása kasa ndivi na ña. Kísa ká'no xí'in mji na, kúsiyí ní ini na kundixin na tikoto va'a, ta kuq'an vaxi na noq nivi ña koto ña'á na. Ta xíka na noyá'vi, ta kóni na ña kasa to'ó ní nivi na, ta kútoo ní na kundoo na táyi tón ná'no tón to'ó yóo ve'e ño'o sinagoga. Ta noq yóo vikó xíxi, ndúkú na kundoo na noq táyi ná'no tón to'ó. ⁴⁷ Ta ké'é na ña on vá'a, chi kíndaa na ve'e náña'a ná nixi'i yij. Ta ndi'i ké'é na saá ta xí'in ñavatá ini na, xá'an na ve'e ño'o sinagoga, ta na'á ní ká'an na xí'in Ndios. Ké'é na saá xa'a ña kóni na kani sijní nivi ndí nayó'o kúu nava'a ní noq Ndios. Ta xa'a ña on vá'a ké'é na, Ndios saxo'vi ká ra nayó'o noq inká nivi —káchí ta Jesús xí'in na.

21

*Ñayó'o ká'an xa'a s'i'ún
ña nisoko ñii ña'a ñá nixi'i yij*
(Mr. 12:41-44)

¹ Ta ta Jesús yóo ra yé'é ve'e ño'o ká'no, ta xito ra nivi nakuíka táan na s'i'ún ini caja ña ñó'o s'i'ún xa'a Ndios. ² Ta xini ra ñii ña'a ñándá'ví ñá nixi'i yij, táan ná ovi s'i'ún kuálí ini caja, ta

lo'o ní ndáka s'i'ún yó'o. ³ Ta nika'an ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñándá'ví yó'o taxi ví'í ka ñá s'i'ún noq ña taxi nakuíka. ⁴ Chi nakuíka, vará taxi na kuq'a ní s'i'ún, ta kindoo ví'í ní ka ña nda'a mji na. Ta ñándá'ví yó'o, vará lo'o ní s'i'ún ní'í ñá, ta taxi ndi'i ñá s'i'ún ña kómí ñá, ta saá sandakoo ñá ndi'i ña xini ñó'o ñá —káchí ta Jesús xí'in na.

*Ta Jesús ká'an ra xa'a kivi
ndi'i xa'a ve'e ño'o ká'no
ñoo Jerusalén*

(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

⁵ Ta sava naxíka xí'in ta Jesús ká'an tá'an na ndi' livi ní yóo yuu ñó'o kuvá'a ve'e ño'o ká'no, ta livi ní ná'a inká ña saní'i nivi koo ini ve'e ño'o yó'o. Ta nika'an ta Jesús xí'in na:

⁶ —Ñii kivi ña vaxi ndi'i ñalivi ña xito ndó ve'e ño'o yó'o, ndi'i xa'a ña, ta nda ñii ka yuu, on kóo ka satq inká yuu. Saá chi tani ve'e ño'o ta ndi'i xa'a ndi'i ña —káchí ta Jesús.

*Xini ñó'o koo ti'va yó xa
vaxi kivi sondí'i*

(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)

⁷ Ta nindaqá to'on na ta Jesús:

—Tata Maestro, ¿ama koo saá ña káchí ún? ¿Ndá seña kuu ña koni ndi' ña kundaa ini ndi' ña xa yatin ndi' xa'a ve'e ño'o ká'no yó'o? —káchí na.

⁸ Ta ndakuin ta Jesús:

—Koto va'a ndó ña on sandá'ví nivi ndó'ó. Saá chi

kuḗ'a ní tḗa kixaa, ta kivi kixaa ñii ñii na, ta ka'an na xí'in ndó, kachí na saá: "Yi'í kúu Cristo, tḗa tḗa t'í'ví Ndios sakaku ñivi ñoyívi yó'o, ta xa yatin tḗndaḗ kivi kixá'a ka'nda chiño i noḡ na ñoyívi yó'o", kachí na xí'in ndó. Ta ḡn kundikḡn ndó saḗa ñivi na ká'an saá xí'in ndó. ⁹ Ta koni so'o ndó yóo kuachi xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta xá'ni tá'an na ñoo xíká, ta ḡn kuyi'ví ndó. Chi xini'í ñó'o kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá ni, tḗ'an ka kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o.

¹⁰ 'Kivi ña vaxi nakuita ñivi na ñoo ná'no ka'ni tá'an na xí'in ñivi na inká ñoo ná'no, ta ñoo noḡ yóo narey ka'ni tá'an na xí'in inká ñoo noḡ yóo inká narey. ¹¹ Ta kuḗ'a ní xiiña ndeé ní tḗan noḡ ño'o, ta koo ní soḡo, ta kuḗ'a ní ñoo kunakaḗ ndi'i noḡ ku'e'e, ta ñoyívi ñino koo seña ná'no koni na, ta yi'ví ní ñivi.

¹² 'Ta saá ni, tá tḗ'an ka kixaa kivi kundivi ñayó'o, ta xo'vi ní ndó'o, chi sava ñivi tiin na ndó'o, ta nataxi na ndó'o nda'a naná'no ve'e ño'o sinagoga, ta taan na ndó'o ini ve'e kaḗ. Taxi na kuachi xa'a ndó noḡ nagob-ernador án noḡ narey chi na ndíkḡn yi'í kúu ndó. ¹³ Tá kundḡo ndó noḡ nachiño yó'o, ta saá kukomí ndó yichí ka'an ndó to'on ñava'a xa'a i. ¹⁴ Ta ḡn kundi'i ini ndó xa'a to'on ña ndakuijn ndó noḡ nachiño, ¹⁵ chi yi'í taxi to'on xí'in ñandíchí sijní ndó, ta saá ka'an ndó

xí'in na. Ta ñivi na ḡn xijn koni ndó'o, ḡn kivi naní'i na to'on ña ndakuijn na yu'u ndó. ¹⁶ Ta kivi ña vaxi, ta yivá ndó, án si'í ndó, án ñani ndó, án inká nave'e ndó, án migo ndó chikaḗ na kuachi saḗa ndó, ta ka'ni na sava ndó'o. ¹⁷ Ndi'i ñivi ñoyívi yó'o kusaḗ ini na koni na ndó'o chi na ndíkḡn yi'í kúu ndó. ¹⁸ Ta Ndios kun- daḗ va'a ra ndó'o, ta nda ñii yisi sijní ndó, ḡn taxi ra ña ndi'i xa'a ña. ¹⁹ Tá ḡn vása sandakoo ndó yichí, ta kundikḡn va'a ndó ña, nda kixaa kivi ndi'i ña xo'vi ndó, ta Ndios sakaku ra ndó'o ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

²⁰ 'Tá xito ndó xa xino nduu natropa ñoo Jerusalén yó'o, ta saá kundaḗ ini ndó xa kixaa kivi ndi'i xa'a ña. ²¹ Ta kivi yó'o, ndi'i ñivi na ndóo estado Judea yó'o, xini'í ñó'o kono na ko'ḡn na noḡ yóo yuku síkón. Ta ndi'i ñivi na ndóo ñoo Jerusalén xini'í ñó'o kee ndi'i na ko'ḡn na. Ta ndi'i ñivi na ndóo yuku, ḡn vá'a ndi'vi na ñoo Jerusalén. ²² Saá chi kivi yó'o Ndios xini'í ñó'o saxo'vi ra ñaño Jerusalén, ta saá kundivi ndi'i to'on ra ña ñitaa na xina'a. ²³ ¡Ndá'ví ní náña'a ná ñó'o sa'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná yóo sa'ya válí na chíchín kivi kán!, chi ndeé ní koo ña xo'vi ñivi ñoyívi, ta ndeé ní saxo'vi Ndios ñaño yó'o. ²⁴ Natropa ka'ni na sava ñivi xí'in espada, ta tiin na inká ñivi ko'ḡn xí'in na kuḗ'a ní

ñoo xíká, ta kán kasa nduxa na xí'in na ña kasa chiño na. Ta ñivi na on sivi najudío kúu, kuu na ka'nda chiño noo ñaño Jerusalén. Saá koo tãda tãdaã kivi ña chitóni Ndios —káchí tãJesús xí'in na.

Kua'a ní koo seña ña ka'an

xa yatin ndikó tãJesús ñoyívi yó'o

(Mt. 24:29-35, 42-43; Mr. 13:24-37)

²⁵ Ta saá ñika'an tãJesús xí'in na:

—Kivi xa yatin ndikó ñoyívi yó'o koni ndó seña ñoyívi ñino: koto ndó seña xí'in kimi, xí'in yoo, xí'in ño'o ká'no ña ye'e. Ta ndi'i ñivi ñoyívi ndi'i ní ini na, ta yi'vi ní na koni na takuii mïni, chi ndee ní ñi'rá ta nakuíta ní yaká rá noo rá. ²⁶ Sava ñivi nda kivi ndúu na xí'in ña yi'vi ní na, ta on vása kundaã ini na yukia kundo'o ñoyívi yó'o. Saá chi ndi'i ña kómí ndee yoo ñoyívi ñino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o. ²⁷ Ta saá ndi'i ñivi koni na yi'i, ta ta kixi noo Ndios, ta vaxi ma'ño viko, xí'in ndee ká'no, xí'in ndi'i ña ye'e livi.

²⁸ Tá kixá'á xíto ndó seña ña ñika'an xí'in ndó, ta va'a kusii ní ini ndó, ta koto ndaa ndó ñoyívi ñino, chi xa vaxi kuyatin kivi ndikó sakaku ndó —káchí tãJesús xí'in na.

²⁹ Ta saá ndato'on tãJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Va'a koto ndó yiton higo, án ndi'i inkã yiton. ³⁰ Tá

xa vaxi nduxáá nó ta nákooyuku yuta nda'a nó, ta saá kundaã ini ndó xa ñikuyatin ní kixaa saví. ³¹ Ta kivi xíto ndó xa kuã'an kundivi ndi'i ñayó'o ña ndato'on xí'in ndó, ta saá kundaã ini ndó xa vaxi kuyatin kivi kixá'á ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o.

³² 'Ta ndixa ká'an xí'in ndó, ñivi na xíto kixá'á seña yó'o kutaku ka na nda ndi'i kundivi ndi'i ña ndato'on xí'in ndó. ³³ Ña ñoyívi ñino xí'in ña ñoyívi yó'o ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'on on ndi'i xa'a ña, ta kindoo ña ndi'i saá kivi.

³⁴ 'Ta koto va'a xí'in mji ndó ña on nduu ndó ñivi nasó'ó, na on vása kandixa ka Ndios. On kutaku ndó ndatán káchí nima mji ndó, ni on kuu ndó ñivi na xini, ni on kuu ndó ñivi na ndi'i ní ini xa'a chiño ñoyívi yó'o. Saá chi xini ñó'ó koo ti'va ndó kundati ndó yi'i, koto naka'nda ini ndó kivi ndikó. ³⁵ Chi ndatán kama ní náka ñono sakako'on ña kití, saá kixaa kivi ña ndikó noo ñivi na ndóo ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o.

³⁶ Ta ndó'ó, xini ñó'ó kundoo ti'va ndó ndi'i saá kivi xa'a ña ndikó. Ndi'i saá kivi nduku ndó noo Ndios ña taxi ra ndee ña kuchiño kudee ndó noo ndi'i ña yo'vi vaxi, ta saá kuchiño kuita ndó noo yi'i kivi ndikó ñoyívi yó'o —káchí tãJesús xí'in na.

³⁷ Ta ndi'i saá kivi tãJesús saná'a ra ñivi ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta xa kuã'an kuñoó, kée ra xa'an ra xiki

tón Olivo. ³⁸ Ta ndi'i saá xitaan vaxi nivi ve'e ño'o yó'o ña koni so'o na to'on ña ká'an taJesus.

22

Ká'an tá'an na ndasaá kuchiño tiin na taJesus

(Mt. 26:1-5, 14-16; Mr. 14:1-2, 10-11; Jn. 11:45-53)

¹ Xa nıkuyatin ní kana viko Pascua,* ta viko yó'o naIsrael xixi na sítá va'a ña on koó levadura kómí. ² Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu ndúkú na ndasaá koo ka'ni se'é na taJesus, chi yí'vi na noo nivi na ndíkõn sata ra.

³ Ta ñandiva'a ká'no Satanás nıkı'vi ña ini taJudas Iscariote ta kúu ñii ta ta uxu ovi xika xí'in taJesus.

⁴ Ta saá kee ra nıxa'an ra noo naná'no noo nasutu xí'in naná'no noo napolıciá na ndáa ve'e ño'o ká'no, ta nıka'an ra xí'in na ndasaá koo nataxi ra taJesus nda'a na. ⁵ Ta kusij ní ini na xini so'o na ña nıka'an taJudas xí'in na, ta nayó'o nıka'an na xí'in ra:

—Tá nataxi ún ra nda'a ndi, ta taxa'vi ndi yó'ó —káchí na.

⁶ Ta taJudas kindoo ra saá xí'in na, ta kixá'á ndúkú ra ndasaá koo nataxi ra taJesus nda'a na. Ndúkú ra kivi ña on koó kuá'a ní nivi xí'in taJesus.

Ñayó'o ká'an xa kuá'an kuñoó

ta xixi taJesus xí'in naxıka xı'in ra

(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

⁷ Saá nıtondaa kivi viko najudıo xixi na sítá va'a ña on koó levadura kómı, ta ñii ñii ve'e na xá'ni na ndikachi lo'o ña náka'an na viko Pascua. ⁸ Ta nıka'an taJesus xí'in taPedro xí'in taJuan, káchí ra:

—Kua'an ndó kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua.

⁹ Ta ndakuijn na, nıka'an na:

—¿Mıkıá kóni ún kasa ndivi ndi ña?

¹⁰ Ta nıka'an taJesus xí'in na:

—Kua'an ndó, ta kuá'an kı'vi ndó ñoo Jerusalén, ta nakutá'an ndó xí'in ñii ta ndıso kisi takuii, ta kundikõn ndó ko'on ndó sata ra nda naxaa tayó'o ve'e ra noo kı'vi ra, ¹¹ ta ka'an ndó xí'in ta xı'in ve'e yó'o, kachí ndó saá: “TaMaestro tı'vi ndi'ı vaxi ndi ndaka to'on ndi yó'ó: ¿Mıkıá yóo ñii cuarto ve'e ún noo kuxu ra viko Pascua xı'in ndi, naxıka xı'in ra?”, kachí ndó.

¹² Ta saá ta ta xı'in ve'e saná'a ra ndó'ó mıkıá yóo ñii cuarto ve'e ra ña kánoo piso ovi, noo yóo ndi'ı ña xini ñó'ó ndó. Ta ve'e yó'o kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua —káchí taJesus xı'in na.

¹³ Ta kee na kuá'an na, ta nıki'vi na ñoo Jerusalén, ta nanı'i na ndatan yóo ña

* **22:1** Pascua najudıo kána ña uxá kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxıi sikuá na noo nañoo Egipto kuıya xına'á.

nika'an taJesus xí'in na, ta kisa ndivi na ña kuxu na viko Pascua.

¹⁴ Ta xikuaa ta xa kuqa'an kunaa, kixaa taJesus xí'in uxu ovi naxika xí'in ra, ta xikundoo na noo mesa kuxu na. ¹⁵ Ta nika'an taJesus xí'in na:

—Xa na'á ní kóni j kuxu j xí'in ndó viko Pascua yó'o, kivi si'na ka noo ña kixaa ña xo'vi j. ¹⁶ Ndixa ká'an j xí'in ndó, on kuxu ka j xí'in ndó inká viko Pascua nda ndixa kasa ndivi j chiño ña kasa ndaa xa'a viko yó'o, tanda nakutá'an yó noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesus xí'in na.

¹⁷ Ta saá ki'in taJesus ñii copa ña ñó'o vino, ta nika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún nduta ko'o ndi yó'o —káchí ra, ta nika'an ra xí'in naxika xí'in ra:

—Ki'in ndó ña ñó'o vino yó'o, ta ñii ñii ndó ko'o lo'o ndó. ¹⁸ Ndixa ká'an j xí'in ndó, on ko'o ka j vino tanda kixaa kivi nakutá'an yó noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesus xí'in na.

¹⁹ Ta ki'in ra sija va'a, ta nika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún sija va'a kuxu ndi —káchí ra.

Ta ta'vi ra sija va'a, ta taxi ra ña nda'a ñii ñii naxika xí'in ra kuxu na. Ta nika'an ra xí'in na:

—Naki'in ndó kuxu ndó sija va'a yó'o, chi ñayó'o kúu yiki koñu j ña taxi j xa'a ndó. Ta ndatán ta'vi j sija va'a ña kuxu ndó vitin, saá kivi ña vaxi ta'vi ndó sija va'a ta

kuxu ndó ña xa'a ña naká'an ndó yi j —káchí taJesus xí'in na.

²⁰ Ta ndi'i xixi na, ta ki'in taJesus copa ña ñó'o vino, ta nika'an ra:

—Nduta yó'o kúu ni j ña kuita xa'a ndó'o. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u ra pacto xa'a ña ka'an ndasaá kuchiño naki'in ndó ñava'a Ndios.

²¹ 'Ta vitin ñii ndó'o na xixi xí'in j kúu ta ta siko kuí'na yi j noo ni vi na saa ini xini yi j. ²² Ta yi j, ta ta kixi noo Ndios, ndixa xo'vi ní j ta kivi j, ndatán chitóni Ndios. Ta, indá'vi ní ta ta siko yi j noo ni vi na saa ini xini yi j! —káchí taJesus xí'in na.

²³ Ta kixá'a naxika xí'in ra nindaká to'on tá'an na yukú ta nataxi taJesus nda'a na saa ini xini ña'a.

Naxika xí'in taJesus náa ní na xa'a yu kúu taká'no ka

²⁴ Ta saá kixá'a na náa ní na xa'a yu kúu ta ká'no ka noo ndi'i na. ²⁵ Ta nika'an taJesus xí'in na:

—Narey na xá'nda chiño noo na ñoo inká xiiña, nayó'o kisa ká'no xí'in mji na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na noo ni vi. Ta narey yó'o ságunaní xí'in mji na: Na va'a ní ké'é chiño ña chindeé na ni vi. ²⁶ Ta mji ndó, on vá'a kutaku ndó saá. On kasa ká'no xí'in mji ndó, ta va'a ka kasa ni no xí'in mji ndó. Tá ñii ta kúu taká'no noo ndó'o, ta xini ñó'o nduu ra ta kasa chiño noo ndó —káchí taJesus xí'in na.

27 Ta saá n̄indaḱa t̄o'on taJesús naxíka xí'in ra:

—¿Yukíā káchí ndó? ¿Yu kúu taká'no ḱa, án ṭaṭa ta xíxi n̄oḱ mesa, án ṭaṭa ta kisa chiño n̄oḱ ta xíxi? ¿Án on ndixa taká'no ḱa kúu ta xíxi n̄oḱ mesa? Ta yí'i, vará taKá'no n̄oḱ ndó kúu i, ta ndatán ké'é ta kisa chiño n̄oḱ ndó, saá ké'é i xí'in ndó.

28 'Ta ndó'ó kúu na x̄ind̄oḱ xí'in i kivi ña n̄iya'a i ku'a'a ní tondó'ó yo'vi, ta on vása ní-sandakoo ndó yí'i. 29 Ta yí'i taxi i ndayí nda'a ndó ña ka'nda chiño ndó, ndatán Yivá i Ndios xa ṭaxi ra ndayí nda'a i ka'nda chiño i. 30 Ta ñakán kuchiño kuxu ndó ta ko'o ndó xí'in i n̄oḱ mesa n̄oḱ xá'nda chiño yí'i, ta kund̄oḱ ndó uxu ovi táyi ná'no, ta ka'nda chiño ndó n̄oḱ na uxu ovi ti'vi n̄ivi nañoo Israel —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ká'an ra ndí taPedro ka'an ra

ña on vása x̄ini ña'a ra

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

31 Ta n̄ika'an taJesús xí'in taPedro, káchí ra saá:

—Simón, Simón, ¡koto ví!, chi ñandiva'a Satanás xa ndukú ña yich̄i n̄oḱ Ndios ña ndeé ní koto ndoso ña ndó'ó. Ndátán ndó'o ndik̄in trigo k̄ivi sáxixin na ña, saá kundo'o ndó. 32 Ta yí'i, xa x̄aku ndá'ví n̄oḱ Ndios xa'a ún xa'a ña on sandakoo ún kándixa ún yí'i. Ta yó'ó, ta nd̄i'i n̄iya'a ñayó'o ta tuku kundik̄on ún yich̄i i, ta saá chindeé ún natá'an ún ña va'a kundik̄on na yich̄i i

xí'in ún —káchí taJesús xí'in taPedro.

33 Ta ndakuijn taPedro, n̄ika'an ra:

—Tata, yóo ti'va i ko'on i xí'in ún nda ve'e ḱaa, án nda kivi i xí'in ún —káchí ra xí'in taJesús.

34 Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra xí'in ra:

—Ndixa ká'an i xí'in ún, ta'an ḱa kana nduxú chée ñoo vitin, ta xa un̄i yich̄i n̄ika'an ún xí'in n̄ivi ña on vása x̄ini ún yí'i —káchí taJesús xí'in ra.

Xa yatin kixaa ña koto ndoso na ndik̄on s̄ata taJesús

35 Ta saá n̄ika'an ra xí'in inka naxíka xí'in ra:

—Náká'an ndó kivi ña n̄iya'a, kivi ti'ví ndó'ó n̄ixa'an ndó ku'a'a ní ñoo n̄ika'an ndó t̄o'on ñava'a xa'a Ndios. Vará on koó leká ní-xini'i ndó, ni on koó inka nduxan ní-xini'i ndó, ta, ¿án kisa man̄i ñii ña'a x̄ini ñó'ó ndó? —káchí taJesús xí'in na.

Ta ndakuijn na, n̄ika'an na xí'in ra:

—Ó'on Tata, on koó ña'a ní-kisa man̄i nda'a ndi kivi n̄ixa'an ndi —káchí na.

36 Ta n̄ika'an taJesús xí'in na:

—Ta vitin yóo inka ña ndat̄o'on i xí'in ndó: Tá kómí ndó s̄i'ún, kuni'i ndó ña. Tá on koó espada ní'i ndó, ta va'a s̄ikó ndó tikachí ndó ta sata ndó espada kuni'i ndó. 37 Chi vitin tónḱaa kivi ña kundivi t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'a xa'a i, káchí ña saá: "Ñii k̄i'va ndatán xó'vi ṭaṭa ta on

vá'a, saá kundo'o t̄a t̄a k̄ixi noo Ndios", káchí ña. Ta ndi'i to'on Ndios ña n̄itaa na x̄a'á j̄ x̄ini ñó'ó kundivi ndi'i ña —káchí taJesús x̄i'in na.

38 Ta ndakuijn naxíka x̄i'in ra, n̄ika'an ra:

—Tata, yó'o yóo ovi espada —káchí na.

Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra:

—Xa va'a —káchí ra.

TaJesús n̄ika'an ra x̄i'in Ndios noo naní Getsemaní (Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

39 Saá kee taJesús ñoo Jerusalén, n̄aki'in ra ku'a'an ra x̄iki tón Olivo, noo x̄a'an ra ku'a'a ní yich̄i tá'an ñoo. Ta naxíka x̄i'in ra ndik̄on na s̄at̄a ra. 40 Ta n̄ixaa na, ta n̄ika'an ra x̄i'in na:

—Ndukú ndó noo Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña kundeeé ndó noo ña vaxi koto ndoso ndó'ó, ta on nakava ndó kuachi —káchí taJesús x̄i'in naxíka x̄i'in ra.

41 Ta saá taJesús kee ra ku'a'an ra ñii x̄iká ka lo'o, ta ñii k̄i'va noo nakava yuu ña sákana yó x̄i'in nda'a yó, saá kúu ñaxiká ku'a'an ra noo na, ta x̄ikuxití ra ká'an ra x̄i'in Ndios:

42 —Tata Yivá m̄ij̄, tá kóni ún, ta on taxi ún ña xo'vi ní yó'o. Ta saá ni, on kundivi ña kóni m̄ij̄, ta va'a ka ná kundivi ña kóni m̄ij̄ ún —káchí taJesús x̄i'in Ndios.

43 Ta saá ñii ñaángel ña k̄ixi noo Ndios, k̄ixaa ña noo taJesús taxi ña ndee ra. 44 Ta k̄ixá'á xo'vi ní taJesús x̄i'in ña ndi'i ní ini ra, ta x̄i'in ndi'i nima ra n̄ika'an ra x̄i'in

Ndios, ta n̄ixino t̄at̄iin ra. Ndatán yóo n̄ij̄, saá n̄ixiyo t̄at̄iin ra, ta n̄akoyo t̄at̄iin ra nda noo ño'o.

45 Ta ndi'i n̄ika'an ra x̄i'in Ndios, ta n̄akundichi ra ndikó ra k̄ixaa ra noo naxíka x̄i'in ra. Ta nayó'o n̄i-kuchiño kundeeé na x̄i'in ña kúchuchú ní ini na, ta ñakán n̄ikis̄in ndi'i na. 46 Ta n̄ika'an taJesús x̄i'in na:

—¿Ndachun k̄is̄in ní ndó? Va'a ndakoo ndó, ta ndukú ndó noo Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña on vása nakava ndó kuachi —káchí ra x̄i'in na.

Ñayó'o ká'an x̄a'a ndasaá t̄iin na taJesús

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)

47 Ta ta'an ka ndi'i ka'an taJesús x̄i'in na, ta k̄ixaa ñii ti'vi ká'no n̄ivi noo ra. Ta taJudas Iscariote t̄a kúu ñii t̄a uxu ovi x̄ika x̄i'in taJesús, vaxi si'na ra, ta k̄ixaa ra, ta kóni ra ch̄ito ra noo taJesús ña chindeé ña'á ra. 48 Ta n̄ika'an taJesús x̄i'in ra:

—Tata Judas, ¿án x̄i'in ña ch̄ito ún noo j̄, nataxi ún ȳi'j̄ nda'a n̄ivi na s̄a ini x̄ini ȳi'j̄? —káchí ra x̄i'in ra.

49 Tá naxíka x̄i'in taJesús x̄ito na ñayó'o, ta n̄indaqa to'on ña'á na:

—Tata, ¿án kani ndi nayó'o x̄i'in espada? —káchí na.

50 Ta x̄andik̄on ñii taxíka x̄i'in taJesús t̄ava ra espada, ta k̄andoso va'a ra so'o kua'á ñii t̄a t̄a k̄isa chiño noo taká'no noo nasutu. 51 Ta n̄ika'an taJesús x̄i'in na:

—Xa va'a, on ke'é ka ndó saá —káchí ra.

Ta n̄itondaa nda'a ra so'o taa takué'e, ta sanda'a ra ña. ⁵² Ta saá n̄ika'an taJesús xí'in naná'no noo nasutu, xí'in naná'no noo napolicia na ndaa ve'e ño'o ká'no, xí'in inkā naxikuā'a, na kóni tiin ña'a:

—¿An xáni s̄injī ndó takuí'ná kúu i? ¿Ndachun vaxi ndó noo i ní'i ndó espada xí'in yiton ña tiin ndó yī'i? ⁵³ Ta yī'i, ndi'i saá k̄ivī n̄ix̄iyo i sáná'a i n̄ivi ve'e ño'o ká'no, ta n̄i-tiin ndó yī'i. Ta vitin n̄itondaa k̄ivī Ndios taxi ra ña kasa ndivi ndó chiño ña kóni m̄iji ndó, ta k̄ivī vitin kúu ña ndeé ka xá'nda chiño ñandiva'a noo ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

TaPedro n̄ika'an ra un̄i yichī on vása xín̄i ra taJesús
(Mt. 26:57-58, 69-75; Mr. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Ta saá t̄iin na taJesús, ta kuā'an ra xí'in na, n̄ixaa na ve'e taká'no noo nasutu. Ta taPedro ñii xíká ndíkōn ra kuā'an ra s̄ata taJesús andā n̄ixaa ra ve'e yó'o. ⁵⁵ Ta xa'mi na ño'o ke'e ve'e taká'no noo nasutu, ta nakutá'an sava n̄ivi x̄indoo na yatin noo x̄ixi ño'o. Ta taPedro x̄ikoo ra xí'in nayó'o. ⁵⁶ Ta ñii ña'a ñá kisa chiño noo nave'e yó'o, x̄ini ñá taPedro yóo ra yatin noo x̄ixi ño'o, ta x̄ito káxín ñá noo ra, ta n̄ika'an ñá:

—Tayó'o kúu ñii ta n̄ixika xí'in taJesús —káchí ñá.

⁵⁷ Ta ndakuijn taPedro, n̄ika'an ra:

—Nana, on vása xín̄i ta ká'an ún xa'a —káchí ra.

⁵⁸ Ta n̄iya'a ñii káni lo'o, ta saá ñii t̄a x̄ini ra taPedro, ta n̄ika'an ra xí'in ra:

—Saá tuku yó'ó kúu ún ñii tatá'an taJesús —káchí ra.

Ta ndakuijn taPedro, n̄ika'an ra:

—Tata, on s̄iví yī'i kúu ta n̄ixika xí'in ra —káchí ra.

⁵⁹ Ta saá n̄iya'a inkā hora, ta inkā t̄a n̄ika'an ra:

—Ndixa tayó'o kúu ñii ta n̄ixika xí'in taJesús, chi tañoo estado Galilea kúu ra —káchí ra.

⁶⁰ Ta ndakuijn taPedro, n̄ika'an ra:

—On vása kúnda in̄i yukia ká'an ún xí'in i.

Tandā ta'an ka ndi'i ka'an taPedro, ta kana ñii nduxú chée. ⁶¹ Ta saá ndikó koo taJesús x̄ito káxín ra noo taPedro. Ta naká'an taPedro to'on ña n̄ika'an taJesús xí'in ra: “Ta'an ka kana ñii nduxú chée ta xa un̄i yichī n̄ika'an ún xí'in n̄ivi ndí on vása xín̄i ún yī'i.” ⁶² Ta kee taPedro ke'e, ta kúchuchú ní ini ra, ta ndeé ní xáku ra xí'in ndino'o ini ra.

Napolicia kúsiki na taJesús

(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

⁶³ Ta saá napolicia na ndaa taJesús, k̄ixá'á na xáku ndaa na ra, ta káni ní na ra. ⁶⁴ Ta nakasi na noo ra ta káni na ra xí'in ȳikí nda'a na, ta káchí na saá:

—Tá taprofeta kúu ún, ta ka'an ún xí'in ndi, ¿yukú ndi

kañi yó'ó? —káchí na xí'in ra.

⁶⁵ Ta xí'in kuə'a ní to'on kini kándiva'a na xí'in taJesús.

Napolicía nqtaxi na taJesús nda'a nachiño naní na Junta Suprema

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

⁶⁶ Ta saá nṭivi inka kivi, ta nakutá'an ndi'i naxikua'a noq najudío, xí'in naná'no noq nasutu, xí'in na sáná'a ndayí Ndios, nakutá'an ndi'i na ndóo na ve'e chiño. Ta kuə'an taJesús xí'in napolicía, ta nixaa na noq nachiño na kúu na Junta Suprema. Ta nayó'o nika'an na xí'in taJesús:

⁶⁷ —Ka'an ún xí'in ndi, ¿án Cristo ta tì'ví Ndios kúu ún?

Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Nda maní ka'anj xí'in ndó yì'i kúu ra, chí on vása kandixa ndó yì'i. ⁶⁸ Ta nda maní ndaka to'onj ndó'ó, chí on ndakuijn ndó yu'uj, ni on kua'a ndó saña ndó yì'i. ⁶⁹ Ta ndi'i saá kivi ña vaxi, yì'i, ta ta kixi noq Ndios, kooj noq táyí tón yóo sijn kua'á Ndios, ta ta kómí ndi'i ndeé —káchí taJesús xí'in na.

⁷⁰ Ta saá nindaqa to'on na ra:

—¿Án kóni kachí ún ndi Sa'ya Ndios kúu yó'ó? —káchí na.

Ta ndakuijn ra, nika'an ra: —Ndixa káchí mji ndó, yì'i kúu Sa'ya Ndios —káchí ra.

⁷¹ Ta saá nika'an na xí'in natá'an na:

—On vása xini ñó'ó yó inka nivi taxi na kuachi xa'a tayó'o, chí mji yó xini so'o yó káchí ra kúu ra Sa'ya Ndios, ta xí'in to'on yó'o kándiva'a ra xí'in Ndios —káchí na.

23

Ñayó'o ka'an ña taxi na kuachi xa'a taJesús

noq tagobernador Pilato
(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

¹ Ta saá nakuita ndi'i na, ta kuə'an taJesús xí'in ndi'i na, tanda nixaa na noq tagobernador Pilato. ² Ta kixá'á na táxi na kuachi xa'a taJesús noq ra, nika'an na, káchí na saá:

—Xini ndi tayó'o sáná'a ra naño yó ña sandakoo na yichi va'a. Ka'an ra xí'in na ña on vá'a taxi na kota nda'a tarey César. Ta ka'an ra mji ra kúu Cristo, ña kóni kachí mji ra kúu ñii tarey —káchí na xí'in taPilato.

³ Ta taPilato nindaqa to'on ra taJesús, káchí ra xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noq najudío? —káchí ra.

Ta ndakuijn taJesús:

—To'on mji ún káchí yì'i kúu tarey.

⁴ Ta saá nika'an taPilato xí'in naná'no noq nasutu, ta nika'an ra xí'in nivi, káchí ra:

—Nda ñii kuachi tayó'o on vása ní-nan'í'i, on koó xa'a ña kivi ra —káchí taPilato.

Nixaa taJesús noq taHerodes

⁵ Ta tuku tuku ndeé ka nika'an na xí'in taPilato saá:

—Xí'in tɔ'on ña sáná'a tɔyó'o sásaa ra ñivi ndi'i saá ñoo estado Judea ña kani tá'an na xí'in nagobierno. Kixá'á ra ñoo estado Galilea sásaa ra ñivi, tãnda ñoo Jerusalén yó'o sásaa ra ñivi xí'in tɔ'on ña ɔn vá'a ká'an ra.

⁶ Tá xinj sɔ'o tãPilato ñayó'o, ta ñindaqa tɔ'on ra na, ñika'an ra saá:

—¿Án tañoo estado Galilea kúu tɔyó'o? —káchí ra.

⁷ Tá kundaqa ini tãPilato ndí tãJesús kúu ñii tãa tañoo estado Galilea, ta ñika'an ra:

—Ta tarey Herodes kúu tã ndiso chiño kasa nani kuachi yó'o —káchí tãPilato.

Ta saá tì'ví tãPilato tãJesús kuachan ra noo tãHerodes, chi tãHerodes yóo ra ñoo Jerusalén kivi yó'o. ⁸ Ta tãHerodes kúsij ní ini ra ña xini ra tãJesús, chi xa na'á ní kóni ní ra koni ra tãJesús. Saá chi xa xinj sɔ'o tãHerodes kuachan ní tɔ'on ña ká'an ñivi xachá tãJesús, ta kóni ra tãJesús ke'é ra ñii milagro ñava'a noo ra.

⁹ Ta kuachan ní yichi tãHerodes ñindaqa tɔ'on ra tãJesús, ta nda ñii tɔ'on ñi-xiin ra ndakuin ra. ¹⁰ Ta naná'no noo nasutu xí'in na sáná'a ndayí Ndios, ta ndeé ní ka ká'an na, chíkaa na kuachi sata tãJesús noo tãHerodes.

¹¹ Ta saá tãHerodes xí'in natropa ra kixá'á na ké'é na ña ɔn vá'a xachá ña sakuka'an na noo tãJesús, ta kusiki na ra. Ta ní'i na ñii tikoto livi, ndatán yóo tikoto ndixin tarey, ta chinoo na ña sata

tãJesús xachá ña kuaku ndaa na ra. Ta saá tá ndi'i kusiki na ra, ta tãHerodes sandikó ra tãJesús kuachan tuku ra noo tãPilato. ¹² Ta kivi yó'o tãHerodes xí'in tãPilato kixá'á ra ndúu migo tá'an ra, chi kivi xina'á tãnda kivi yó'o tãHerodes xí'in tãPilato ñi-xiin ra koni tá'an ra.

TãPilato káchí ra xini ñó'o kivi tãJesús

(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15; Jn. 18:39-19:16)

¹³ Ta tãPilato kana ra ndi'i naná'no noo nasutu xí'in inká naná'no noo naIsrael xí'in ndi'i inká ñivi, ¹⁴ ta ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'o kúu ñivi na taxí kuachi xachá tãJesús noo*i*. Ñika'an ndó xí'in*i* xachá ra ña xika ra chú'u ra ñivi ña kani tá'an na xí'in nagobierno, káchí ndó. Ta xito ndoso va'a*i* ra noo ndi'i ndó, ta ɔn vása ní-naní'i nda ñii kuachi ña chíkaa ndó sata ra. ¹⁵ Ta ni tãHerodes ñi-naní'i ra kuachi tɔyó'o, ñakán sandikó tuku ña'á ra vaxi ra noo*i*. ɔn vása ní-naní'i kuachi ndeé sata tɔyó'o, ta saá ɔn vása xini ñó'o kivi ra. ¹⁶ Ta va'a kuiti natropa kani na ra xí'in kuártá, ta saña*i* ra ko'on ndíka ra —káchí tãPilato xí'in na.

¹⁷ Saá chi ñii ñii viko Pascua tagobernador xini ñó'o saña ra ñii tãa nákaa ini ve'e kaa, ko'on ndíka ra. ¹⁸ Ta nda ñii ñivi ñi-xiin na saña ra tãJesús, ta ñii yu'u kúu ndi'i ñivi yó'o, káchí na saá:

—¡Ná kivi tayó'o! ¡Vá'a saña ún t̄aBarrabás ko'on ndík̄a ra! —káchí na.

¹⁹ T̄aBarrabás yó'o nákaa ra ini ve'e k̄aa, chi k̄isa toon ra ta k̄ani tá'an ra xí'in naná'no na xá'nda chiño noo nañoo ra, ta x̄a'ni ra ñivi. ²⁰ Ta t̄aPilato kóni ra saña ra t̄aJesús, ta tuku ñik̄a'an ra xí'in ñivi ndí saña ra t̄aJesús. ²¹ Ta ndeé ní k̄a ñik̄a'an na:

—¡Ná kivi t̄aJesús! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz!

²² Ta yichí uní ñik̄a'an t̄aPilato xí'in na:

—¿Yu kúu kuachi ñik̄i'vi ra? On vása nání'ij nda ñii kuachi ndeé s̄ata ra, on vása x̄ini ñó'ó kivi ra. Vá'a k̄a saxo'vi níj ra, ta saña j̄ ra ko'on ndík̄a ra —káchí t̄aPilato xí'in na.

²³ Ta ñi-xiin ñivi yó'o, ta tuku ndeé ní ká'an na:

—¡Ná kivi t̄aJesús! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.

Naná'no noo nasutu xí'in ink̄a ñivi, ñii yu'ú ndí'i na, ñik̄a'an na x̄ini ñó'ó kivi t̄aJesús. Ta saá k̄uchiño na t̄ondaa to'on na x̄a'a ña kóni na. ²⁴ Ta t̄aPilato x̄a'nda chiño ra ña kasa ndivi na xí'in t̄aJesús ña kóni ñivi yó'o. ²⁵ Ta saña ra t̄aa t̄a nakaxin na ko'on ndík̄a,

vará x̄inakaa ra ini ve'e k̄aa x̄a'a ña k̄ani tá'an ra xí'in nagobierno, ta x̄a'ni ra ñivi. Ta saá t̄aPilato nat̄axi ra t̄aJesús nda'a na ña ke'é na

xí'in ra ndatán yóo ña kóni m̄ji na.

Katakaa ndaa na t̄aJesús nda'a tón cruz

(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32; Jn. 19:17-27)

²⁶ Ta saá kee natropa, ta ku'a'an t̄aJesús xí'in na, ta nakutá'an na xí'in ñii t̄aa t̄a k̄ixi ñoo Cirene, naní ra Simón, ta ndee ra yuku kuano'o ra yichí ñoo Jerusalén, ta natropa k̄isa ndux̄a na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón cruz t̄aJesús.

²⁷ Ta ku'a'a ní ñivi ndík̄on na ku'a'an na s̄ata t̄aJesús. Sava náña'a ná ndík̄on s̄ata ra, ndeé ní x̄aku ná, nda ndá'yi ná, chi k̄uchuchú ní ini ná x̄a'a ra. ²⁸ Ta ndík̄o koo t̄aJesús, ñik̄a'an ra xí'in ná:

—Ndó'ó, náña'a ñoo Jerusalén, on kuaku ndó x̄a'a j̄, ta x̄a'a m̄ji ndó, xí'in x̄a'a s̄a'ya ndó kuaku ndó.

²⁹ Chi v̄axi k̄ivj ña xo'vi ní nañoo Jerusalén, ta k̄a'an ñivi saá: “Nákaa ñasij nima náña'a nóma, ná on koó s̄a'ya, ta nákaa ñasij nima náña'a ná on koó s̄a'ya válí na chíchín”, kachí na. ³⁰ Tá t̄ondaa k̄ivj kixá'á xo'vi ní ñivi, ta k̄a'an na saá: “Vá'a k̄a ná nakava yuku s̄ata yó, ta vá'a k̄a ná sandúxun x̄ik̄i m̄ji yó ña on xo'vi k̄a yó”, kachí ñivi. ³¹ Tá taxi Ndios ke'é ñivi ña on vá'a yó'o xí'in yj'j, vará t̄aa t̄a on vása kómí kuachi kúuj, ta ñii k̄ivj ña v̄axi ndeé k̄a xo'vi

* **23:31** To'on griego káchí ña saá: Tá ke'é ñivi ña on vá'a xí'in yiton tón kuí vitin, ta kini k̄a ke'é na ña on vá'a xí'in yiton yichí k̄ivj ña v̄axi.

n̄ivi na kómí kuachi —káchí taJesús.*

32 Ta n̄ixiyo ovi t̄aa t̄a kómí kuachi, ta kuach'an ra xí'in natropa x̄a'a ña kivi ra xí'in taJesús. 33 Ta n̄ixaa na ñii xiiña naní ña Leke S̄inj̄i Nd̄ií, ta yó'o k̄atakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz. Ta k̄atakaa ndaa na ovi t̄aa t̄a kómí kuachi, ñii tayó'o tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñindichi s̄ijn̄ kua'á taJesús, ta ink̄a ra tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñindichi s̄ijn̄ yitin taJesús. 34 Ta saá n̄ika'an taJesús xí'in Ndios:

—Tata Yivá̄i, kasa ká'no ini ún x̄a'a n̄ivi na xá'ni yí'j̄i, chi on vása kúndāa ini nayó'o yukí̄a ké'é na —káchí ra.

Ta natropa nata'ví na tikoto ra, ch̄ikaa na ndat̄i ña koto na yukú ñii ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o tikoto taJesús. 35 Ta x̄ito n̄ivi ña ndó'o taJesús, ta naná'no noo naIsrael xáku ndaa na ra, ta ká'an na:

—Tayó'o sakaku ra ink̄a n̄ivi. Ta va'a k̄a ná sakaku xí'in m̄ji ra vitin, tá ndixa kúu ra Cristo, t̄aa t̄a t̄i'ví Ndios sakaku m̄ji yó —káchí na.

36 Ta natropa n̄ixaa yatin na x̄a'a tón cruz noo tákaa taJesús, ta xáku ndaa na ra. Ch̄ikaa na ndut̄a vino yiyá yu'u ra ña ko'o ra, 37 ta n̄ika'an na xí'in ra:

—Tá ndixa taRey noo n̄ajudío kúu yó'ó, ta va'a sakaku xí'in m̄ji ún vitin —káchí na xí'in taJesús.

38 Ta ch̄inóo kútu na ñii tón vit̄i lo'o s̄inj̄i tón cruz. Ta noo tón vit̄i yó'o n̄aka'yi un̄i noo to'on ña kúu to'on griego, latín, xí'in hebreo, ña ká'an x̄a'a kuachi ra, ta káchí ña saá: “Tayó'o kúu taRey noo n̄ajudío.”

39 Ta ñii t̄a kómí kuachi, tákaa ndaa ra nda'a tón cruz s̄ijn̄ taJesús, k̄ixá'á ra kándiva'a ra xí'in ra, n̄ika'an ra saá:

—Tá Cristo, t̄aa t̄a t̄i'ví Ndios vaxi sakaku m̄ji yó kúu ún, ta vitin sakaku xí'in m̄ji ún ta sakaku ún nd̄i'j̄i —káchí ra xí'in taJesús.

40 Ta ink̄a t̄a kómí kuachi, t̄a tákaa ndaa nda'a tón cruz ink̄a s̄ijn̄ taJesús, nd̄akuijn̄ ra n̄ika'an ra xí'in tayó'o:

—¡On vá'a káchí ún saá! ¿Án on vása yí'ví ún noo Ndios?, chi vitin kivi yó. 41 Ta yó'ó xí'in yí'j̄i, x̄o'vi yó xí'in ñandāa, chi ndixa n̄ik̄i'vi yó kuachi. Ta tayó'o, on koó kuachi ndiso ra —káchí ra xí'in ink̄a t̄at̄a'an ra.

42 Ta saá n̄ika'an ra xí'in taJesús:

—Tata, tá t̄ondāa kivi ka'nda chiño ún noo kixá'á kuu ún rey, ta naká'án ún x̄a'āi —káchí ra.

43 Ta nd̄akuijn̄ taJesús, n̄ika'an ra xí'in ra:

—Kivi vitin koo ún xí'in j̄i noo yóo Ndios, noo yóo nd̄i'j̄i ñava'a ña livi ní —káchí ra.

Ñayó'o ká'an ndasaá n̄ixi'j̄i taJesús

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

44 Ta n̄itondaa kaa uxu ovi ma'ño ndivi, ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyivi anda kaa unj xikuaa.† 45 Ta kúnaa ndi'i, ta on vása yé'e ka ño'o. Ta n̄indaṭa ma'ño tikoto tákaa Cuarto Yij ve'e ño'o ká'no. 46 Ta saá taJesús xí'in ndi'i ndee ra n̄ika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá j, nda'a m̄i ún táxi j n̄imá j.

Ta ndi'i n̄ika'an ra saá, ta n̄ixi'j ra.

47 Ta yóo ñii ṭa ta ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa, ta x̄ini ra ndi'i ña ȳiyo ní n̄iya'a, ta k̄isa ká'no ra Ndios, n̄ika'an ra saá:

—Ndixa ṭayó'o x̄ikuu ñii ṭava'a, ṭa on vása ndiso kuachi —káchi ra.

48 Ta kuá'a ní n̄ivi x̄ikuita yatin na noo yóo tón cruz, ta x̄ito na yukia n̄indo'o taJesús. Ta saá ndikó na kuano'o na, ta káni na kándiká m̄i na kuá'an na, chi kúchuchú ní ini na.

49 Ta nda x̄iká yita kuá'a ní n̄ivi na x̄ini tá'an va'a xí'in taJesús, ta saá tuku yita náña'a ná x̄indikon sata taJesús, nda kivi kee ra estado Galilea ṭanda kixaa ra ñoo Jerusalén, ta vitin x̄ito ná yukia ndó'o taJesús.

Ñayó'o ká'an x̄a'a ña n̄induxun taJesús

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)

50 N̄ixiyo ñii ṭava'a ṭato'ó, naní ra José, ta kúu ra ṭachiño tá'an naJunta

Suprema. Kúu ra ṭañoo Arimatea, ña nákaa estado Judea. 51 Ta ndáti ra kivi kixá'á ka'nda chiño Ndios ñoyivi yó'o. Vará ñii kúu ra xí'in natá'an ra naJunta Suprema na ndukú kivi taJesús, ta on vása ní-xiyo yu'ú ra xí'in nayó'o. 52 Ta taJosé yó'o n̄ixa'an ra noo taPilato, ta ndukú ra ȳiki koñu taJesús ña sanduxun ra ña. 53 Ta saá n̄ixaa ra ta sanoo ra ȳiki koñu taJesús nda'a tón cruz, ta xí'in ñii tikoto va'a chisúku ndaa ra ȳiki koñu taJesús. Ta n̄ixa'an ra ta chikaa va'a ra ña ini kavua ña xaá, noo nda ñii n̄ivi on ṭa'an nduxun. 54 Ta kivi viernes kúu ña, ta kivi yó'o kisa ndivi najudío ndi'i ña x̄ini ñó'ó na x̄a'a kivi ña nákindée na. Ta xikuaa ta xa kuá'an kúnaa, xa yatin ní tondaa hora ña kixá'á kivi ña nakindée na.

55 Ta náña'a, ná x̄indikon sata taJesús nda estado Galilea ṭanda ñoo yó'o, kuá'an ná sata taJosé, ta x̄ini ná kavua noo sanduxun na taJesús, ta x̄ito ná mikia ch̄inóo na ȳiki koñu ra. 56 Ta saá kuano'o ná ta kisa ndivi ná ṭaṭan ña xá'an támi ña chikaa ná ȳiki koñu taJesús. Ta n̄akindée ná kivi ȳij, chi saá kisa ndivi ná ña ká'an ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés.

24

Ñayó'o ká'an x̄a'a kivi

† 23:44 Kaa uxu ovi ndivi naní ña kaa j̄iño noo ñaño Roma, ta kaa unj xikuaa naní ña kaa j̄in noo ñaño Roma, chi kaa noo noo ñaño Roma kúu kaa ux̄a x̄itaan.

natakū taJesús

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)

¹ Ta n̄it̄ivi ink̄a k̄ivi; ñayó'o kúu k̄ivi noó semana ña kúu domingo, ta náña'a yó'o ní'i ná t̄at̄an ña xá'an támi k̄isa va'a ná, ta kūa'an ná noó n̄induxun taJesús. ² Ta n̄ixaa yatin ná noó n̄induxun ra, ta nakoto ná on vása ndás̄i ka yé'é kavua xí'in yuu ká'no. ³ Ta n̄ik̄i'vi ná ini kavua, ta on koó ka yik̄i koñu taJesús ní-xini ná. ⁴ Ta ndí'i ní ini ná, ta xika s̄inj̄i ná yukia koo ke'é ná. Ta x̄andik̄on x̄inj̄i ná ov̄i t̄aa yita yatin ra noó ná, ndixin ra tikoto yaa ña náye'e táxa. ⁵ Ta n̄iyi'vi ní náña'a yó'o, ta x̄ikuxit̄i ná nda n̄it̄ondaa t̄a'ya ná nda noó ño'o. Ta n̄ika'an t̄aa t̄a ndixin tikoto yaa ña náye'e táxa xí'in ná:

—¿Ndachun nándukú ndó ñii t̄a táku noó sánduxun na na n̄ixi'j̄i? ⁶ On koó ka ra yó'o. ¡Xa natakū ra! Naká'an ini ndó ña n̄ika'an ra xí'in ndó k̄ivi n̄ixiyo ra estado Galilea, ⁷ chi n̄ika'an ra saá: “Xinj̄i ñó'ó tiin na yi'j̄i, t̄aa t̄a k̄ixi noó Ndios, ta nataxi na yi'j̄i nda'a n̄ivi na on vá'a, ta katakaa ndaa na yi'j̄i nda'a tón cruz, ta kivi'j̄i. Tá t̄ondaa k̄ivi un̄i, ta natakū'j̄i”, káchí taJesús xí'in ndó —káchí naángel xí'in náña'a yó'o.

⁸ Saá naká'an ini ná to'on n̄ika'an taJesús xí'in ná, ⁹ ta ndik̄o ná kūa'an ná, ta ndat̄o'on ná xí'in m̄ji

na uxu ñii n̄ixika xí'in taJesús, ta ndat̄o'on ná xí'in ink̄a na x̄indik̄on s̄at̄a ra. ¹⁰ Náña'a yó'o nan̄i ná: María Magdalena, Juana, xí'in ink̄a ñaMaría, ña kúu si'í taJacobo. Ta n̄ixiyo ink̄a ka náña'a xí'in ná. ¹¹ Ta n̄ivi na x̄inj̄i so'o ña ká'an náña'a yó'o, ni on vása kándixa na ña ká'an ná, chi ndat̄an yóo to'on ña on vása ndáya'vi, saá yóo ña noó n̄ivi yó'o.

¹² Ta t̄aPedro x̄andik̄on nakundichi ra, ta x̄ino ra kūa'an ra nda n̄ixaa ra noó n̄induxun taJesús. Ta x̄ikundee ra, x̄ito ra noó x̄inakaa yik̄i koñu taJesús, ta on koó ka ña ní-xini ra. Nda tikoto ra kuiti ndóo noó x̄indú'u yik̄i koñu ra. Saá naka'nda ini ra, kuano'o ra, chi on vása kúndaa ini ra yukia ndo'o yik̄i koñu taJesús.

TaJesús nakutá'an ra xí'in ov̄i n̄ivi na kūa'an ñoo Emaús (Mr. 16:12-13)

¹³ Ta m̄ji k̄ivi yó'o ov̄i n̄ivi na x̄indik̄on s̄at̄a taJesús, kee na kūa'an na ñoo Emaús. Nda ñoo Jerusalén t̄anda ñoo Emaús kómí ña uxu ñii kilómetro.* ¹⁴ Ta ndio'v̄i na saá ká'an tá'an na xa'a ña ndo'o taJesús ñoo Jerusalén. ¹⁵ Tá t̄a'an ka ndi'i ka'an tá'an na kūa'an na yich̄i, ta k̄ixaa taJesús nakutá'an ra xí'in na, ta k̄ixá'a ra kūa'an ra xí'in na. ¹⁶ Ta n̄i-kuchiño na nakoni na taJesús, chi Ndios ke'é ra ña on nakoni

* 24:13 Uxu ñii kilómetro kúu un̄i s̄ik̄o estadio, ña kúu k̄i'va ña x̄icho'on nañoo griego.

na ra. ¹⁷ Ta taJesús n̄indaḱa to'on ña'á ra:

—¿Yu kúu ña ndátō'on ndó xa'a, kuḱan ndó yich̄i yó'o? Ta, ¿ndachun kúchuchú ní ini ndó? —káchí taJesús xí'in na.

¹⁸ Ta ñii nayó'o naní Cleofas, ndakuijn ra, n̄ika'an ra xí'in taJesús:

—Ndi'i n̄ivi na ndóo ñoo Jerusalén x̄ini na yu kúu ña n̄ix̄iyo k̄iv̄i sakán n̄iya'a. ¿Án yó'ó kúu s̄ijn l̄áa taḱa, ta on vása ní-x̄ini ña n̄ix̄iyo? —káchí taCleofas xí'in taJesús.

¹⁹ Ta ndakuijn taJesús:

—¿Yo xa'a ká'an ndó? ¿Yukia n̄ix̄iyo? —káchí ra.

Ta ndakuijn na, n̄ika'an na:

—Ká'an ndi xa'a taJesús taño Nazaret. Tayó'o x̄ikuu ra ñii taprofeta, ta ndeé ní n̄ix̄iyo ñava'a ke'é ra, ta to'on ña n̄ika'an ra x̄ikomí ña ndee noo n̄ivi ta noo Ndios. ²⁰ Ta naná'no noo nasutu xí'in ink̄a na xá'nda chiño noo yó, t̄iin na ra, ta tax̄i na kuḱchi xa'a ra noo nagobierno, ta ñakán xa'ni na ra nda'a tón cruz. ²¹ Ta ndi'i, x̄indati ndi taJesús yó'o kúu taḱa ta vaxi sakaku naño m̄ii yó naIsrael. Ta k̄iv̄i vitin n̄ix̄ino un̄i k̄iv̄i ña n̄ix̄i'i ra. ²² Ta saá ni, sava náña'a nátá'an ndi ndatō'on ná xí'in ndi to'on ña tax̄i naka'nda ní ini ndi vitin, chi xitaḱan ní k̄iv̄i vitin n̄ixa'an náyó'o noo n̄induxun taJesús, ²³ ta n̄i-nani'i ka ná yikí koñu ra. Ta ndikó ná kuano'o

ná, ta n̄ika'an ná xí'in ndi'i, ta xí'in ink̄a na x̄indikōn sata taJesús ndi x̄ini ná naángel na n̄ika'an xí'in ná xa natakū taJesús. ²⁴ Ta sava natá'an ndi n̄ixa'an na noo n̄induxun taJesús. Ndatán n̄ika'an náña'a xí'in na, ta saá ndixa yóo ña, ta on vása ní-x̄ini ka na taJesús —káchí nayó'o xí'in taJesús.

²⁵ Ta saá n̄ika'an taJesús xí'in na:

—¿Án k'iví s̄ini ndó? ¿Ndachun yo'vi ní kandixa ndó ndi'i to'on ña n̄itaa naprofeta, na n̄ika'an ndoso to'on Ndios x̄ina'á! ²⁶ ¿Án on ndixa naprofeta kachí na ndi Cristo ta ti'ví Ndios x̄ini ñó'ó xo'vi ní ra, ta k̄iv̄i kundivi ñayó'o, ta k̄i'vi ra noo ka'nda chiño ra, ta kasa ká'no ní na ra? —káchí taJesús xí'in na.

²⁷ Ta saá k̄ixá'á taJesús xí'in to'on Ndios ña n̄itaa taMoisés x̄ina'á, ta saná'a ra xa'a to'on ña n̄itaa ndi'i ink̄a naprofeta. Ndatō'on káx̄in ra xí'in na yukia kachí ndi'i to'on Ndios yó'o xa'a m̄ii ra.

²⁸ Ta n̄ixaḱa na ñoo Emaús, ta taJesús x̄ito ya'a ra ko'on ra. ²⁹ Ta xaḱu ndá'ví na noo ra, n̄ika'an na xí'in ra:

—Kindo un ve'e yó'o xí'in ndi, chi xa n̄ikuaa ní kúu ña —káchí na xí'in taJesús.

Ta n̄ik̄i'vi ra ve'e xí'in na. ³⁰ Ta ndóo ndi'i na noo mesa, ta taJesús k̄i'in ra s̄ita va'a, ta n̄ika'an ra xí'in Ndios:

—Táxa'vi un xa'a ñayó'o kuxu yó.

Ta ta'ví ra s̄ita va'a, ta tax̄i ra ña nda'a na. ³¹ Ta xí'in ña ke'é taJesús saá, Ndios tax̄i

ra ña ñakoni na taJesús kúu ra. Ta xandikōn ndañó'ó ra ñoq na. ³² Ta ñika'an na xí'in tá'an na:

—¿Án on ndixa nda kandeta mji níma yó vaxi yó kivi ñika'an ra xí'in yó yichi, ta ndato'on káxin ra xí'in yó yukia kóni kachí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á? —káchí na.

³³ Ta saá xandikōn ñakuita na, ta ndikó na kuā'an tuku na ñoo Jerusalén. Ta kixaa na ñoo ndóo uxu ñii naapóstol xí'in naxíka xí'in na. ³⁴ Ta nayó'o ñika'an na xí'in na ovi kixaa yó'o:

—iÑandaa kia ñataku taJesús taKá'no ñoo yó! TaSimón Pedro xa xini ña'á ra —káchí na.

³⁵ Ta saá na ovi ñivi kixaa yó'o, ndato'on na xí'in na ndóo ndí ñakutá'an na xí'in taJesús kivi kuā'an na yichi ñoo Emaús. Ta ñika'an na tá mji xini na tá'ví taJesús sita va'a ña taxi ra nda'a na kuxu na, ta saá ñakoni na ra.

TaJesús ñakutá'an ra xí'in naxíka xí'in ra

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Jn. 20:19-23)

³⁶ Ta ta'an ka ndi'i ndato'on na, ta kixaa taJesús xikundichi ra ma'ño na, ta káchí ra saá:

—iNá koo ñava'a ini ndó! —káchí ra.

³⁷ Ta ñiyi'ví ní na xini na taJesús, chi kuiti ká'an na ndí níma ra kúu ña. ³⁸ Ta saá ñika'an taJesús xí'in na:

—¿Ndachun yí'ví ní ndó? ¿Ndachun xíka ini ndó án ndixa yi'i kúu taJesús?

³⁹ Koto ndó nda'a'i yó'o, koto ndó xa'a'i yó'o, ta saá kundaa ini ndó yi'i kúu taJesús. Tondaa nda'a ndó yi'i, ta saá kundaa ini ndó, chi níma on koó koñu ña, ni leke ña on koó; ta yi'i, kúchiño koto ndó leke i xí'in koñu i —káchí ra xí'in naxíka xí'in ra.

⁴⁰ Ta saá saná'a ra nda'a ra xí'in xa'a ra ñoo xiño'o clavo. ⁴¹ Vará nda kúsij ní ini na, ta on kivi kandixa na taJesús kúu ra, ta ñaka'nda ní ini na. Ta ñika'an ra xí'in na:

—¿Án yóo lo'o ñaxíxi? —káchí ra.

⁴² Ta taxi na ñoño tío'oko xí'in ñii ñá'ño tiaká tí yatan nda'a ra. ⁴³ Ta k'i'in ra ña, ta xaxi ra ña ñoo ndi'i na. ⁴⁴ Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Ta kivi ñixika i xí'in ndó, ta ndato'on i xí'in ndó ndí xini ñó'ó xo'vi ní, chi saá kasa ndivi i ndi'i to'on Ndios ña ká'an xa'a'i, ña kúu ndayí ña ñitaa taMoisés xí'in tutu ña ñitaa inkā naprofeta, xí'in tutu ñani ña Salmos. Ta ñii k'i'va ndatán káchí to'on Ndios yó'o xa'a'i, saá kisa ndivi i —káchí taJesús xí'in na.

⁴⁵ Saá vivii ndato'on taJesús xí'in na ña kundaa va'a ini na to'on Ndios yó'o ña ñitaa na xina'á. ⁴⁶ Ta ñika'an ra xí'in na:

—To'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña ndí Cristo xini ñó'ó kivi ra, ta nataku ra kivi unj. ⁴⁷ Saá na kándixa ra kixá'á na ka'an ndoso na to'on ra ñoo ñivi ñañoo Jerusalén, ta ka'an ndoso

na tɔ'on ra nɔɔ ndi'i nivi
 nañoo ñoyívi yó'o. Ta xí'in
 ndayí mji ra, ndatɔ'on na
 xí'in nivi ndi xínj ñó'ó ndikó
 ini na ta sandakoo na ña
 on vá'a, ta saá Ndios kasa
 ká'no ini ra xa'a kuachi na.
 48 Ta ndó'ó kúu na xínj va'a
 xa'a ndi'i ñayó'o, ta kúchiño
 ndó ndakuijn ndó xa'a ña.
 49 Vaxi kivi ti'víj ñava'a ña
 njka'an Yiváj Ndios ndixa
 kixaa ña nɔɔ ndó. Ta
 xínj ñó'ó kundati ndó ñoo
 Jerusalén nda kivi naki'in
 ndó ndee ña kixi ñoyívi njno
 —káchí taJesús xí'in na.

*TaJesús ndaa ra kuano'o
 ra ñoyívi njno*

(Mr. 16:19-20)

50 Ta saá kuaj'an taJesús
 xí'in na ndikɔn satɔ ra, ta
 njxaa na yatin nɔɔ ñoo Be-
 tania. Ta taJesús ndaní'i ra
 nda'a ra, ta njka'an ra xí'in
 na:

—¡Ná ke'é Ndios ñava'a
 xí'in ndó!

51 Ta ndi'i njka'an ra
 ñayó'o, ta ndaa ra kuano'o
 ra ñoyívi njno. 52 Ta saá na
 ndikɔn taJesús kisa ká'no
 na ra, ta ndikó na kuano'o
 na ñoo Jerusalén, ta kúsij
 ní ini na. 53 Ta ndi'i saá
 kivi ndóo na ve'e ño'o ká'no
 ñoo Jerusalén, kisa ká'no na
 Ndios. Saá yóo ña.

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña nġtaa taJuan

*To'on yó'o ká'an ña xa'a
Jesucristo, ta ta kúu To'on
Ndios*

1 Nda ta'an ka kixá'a kuvá'a ndi'i ña yóo ñoyívi, xa yóo To'on Ndios. Ta To'on Ndios xa yóo ña xí'in Ndios nda si'na, ta To'on yó'o kúu mġi Ndios. 2 To'on Ndios yó'o xa yóo ña xí'in Ndios nda si'na ka noo ndi'i ña'a. 3 Xí'in To'on yó'o Ndios kġsa va'a ra ndi'i ña yóo ñoyívi nġno xí'in ña yóo ñoyívi yó'o. Ta ndi'i ña yóo, kuvá'a ña xí'in mġi To'on Ndios. Ta nda ñii ña yóo, on vása ní-kuvá'a ña xí'in inká ndee án inká to'on. 4 Ta To'on Ndios yó'o kúu ta ta táku ndino'o, ta ndee ña táxi kutaku ndi'i nġvi, káku ña noo ra. Ta ndatán yóo ño'o ña yé'e noo nġvi ña táxi kuchiño koto na, saá yóo ta yó'o. 5 Ta ndi'i saá kġvi ndatán yóo ño'o ña yé'e noo naa ní, saá yóo ra, ta ñanaa ní yó'o, nda lo'o on vása kuchiño ña nda'va ña ño'o yé'e yó'o.

6 Nġxiyo ñii ta ta tġ'ví Ndios ña ka'an ndoso ra to'on Ndios noo nġvi, ta tayó'o xġnaní ra Juan. 7 Ta Ndios tġ'ví ra tayó'o ña ndakuijn ra xa'a ta ta yóo ndatán yóo ño'o ndino'o ña yé'e. Ta taJuan yó'o ndato'on ra xí'in nġvi xa'a

ta yó'o xa'a ña kuchiño kandixa na ra. 8 Ta ndixa taJuan yó'o on sġví mġi ra xġkuu ño'o ndino'o ña yé'e, ta ndasaá kuiti kġxi ra ndato'on ra to'on ña ndaa xa'a ta ta kúu ño'o ndino'o. 9 Ta saá kġxaa kġvi kaku taJuan, ta lo'o kuiti nġya'a, ta kaku ta ta kúu ño'o ndino'o. Ta ño'o ndino'o yó'o yé'e noo ndi'i nġvi na táku ñoyívi xa'a ña kuchiño koto na yu kúu yichġ va'a.

10 Ta ta ta kúu ño'o ndino'o kġxaa ra ñoyívi yó'o, ta xġtaku ra xí'in nġvi. Vará ndi'i nġvi xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi kuvá'a ña xí'in ndee ra, ta nanġvi ñoyívi yó'o ní-nakoni na yu kúu ra. 11 Tayó'o kġxaa ra noo nġvi na kúu naño mġi ra, ta nayó'o nġ-xiin na naki'in na ra. 12 Ta saá ni, nġxiyo sava nġvi na naki'in va'a ña'á, ta kandixa na ra. Ta nda'a nġvi yó'o na naki'in va'a ña'á, ta xi ra ndayí nduu na sa'ya Ndios. 13 Ta nġvi na ndu sa'ya Ndios, nayó'o kaku xaá na, ta on vása ní-kaku tuku na ñii kġ'va ndatán si'na kaku na tġxin si'í na. Saá chi on sġví xa'a ña kóni yivá si'í na kúu ña tuku kaku xaá na. Ta xa'a ña kóni Ndios kúu ña ndu nġvi sa'ya mġi Ndios.

14 Ta To'on Ndios ndu ña ñii ta ndino'o, ta xġkomí ra yġkġ koñu nġvi, ta xġtaku ra xí'in ndi ñoyívi yó'o. Ta xġni ndi ñava'a ká'no ña livi ní ña kómí ra. Ta mġi ñava'a ká'no ña livi ní ña kómí Ndios kúu ña kómí ra, chi ñii laá mġi ra kúu Sa'ya Ndios, ta

t̄a t̄a ndixa ndaa ndino'o ini kúu ra, ta chútú ini ra xí'in ndi'i saá noo ñava'a. ¹⁵ Ta t̄aJuan ndakuijn ra ñandaa x̄a'a t̄a yó'o t̄a kúu T̄o'on Ndios, ta n̄ika'an ra, káchí ra saá:

—Vará ȳi'i si'na k̄aku i noo t̄ayó'o, ta ndixa t̄a t̄a ká'no noo ȳi'i kúu ra, chi on t̄a'an k̄a kutaku i t̄ixin si'íi, ta xa táku t̄ayó'o —káchí t̄aJuan, t̄a t̄a sákuchu n̄ivi, x̄a'a Jesucristo, t̄a t̄a kúu T̄o'on Ndios.

¹⁶ Ta t̄a yó'o, chútú ndaa ini ra xí'in ndi'i saá noo ñava'a. Ta m̄ii yó, xa náki'in yó kūa'a ní ñava'a táxi ra nda'a yó ñii ñii k̄ivi.

¹⁷ Kuȳa x̄ina'á, nda'a x̄ii síkuá yó t̄aMoisés, Ndios t̄axi ra ndayí ña x̄a'nda chiño noo yó. Ta saá k̄ixaa Jesucristo ñoyívi yó'o, ta t̄axi ra ña kúndaaj ini yó ñava'a ká'no ña yóo ini Ndios, ta t̄axi ra ña kúndaaj ini yó ñandaa ndino'o. ¹⁸ Nda ñii n̄ivi on t̄a'an koni na Ndios xí'in nduch̄u noo m̄ii na. Ta Jesucristo saná'a ra m̄ii yó yu kúu Ndios ta ndasaá yóo ini Ndios, chi yóo ra xí'in Ndios ta x̄in̄i va'a ña'á ra, ta ñii laá m̄ii ra kúu Sa'ya Ndios.

T̄o'on yó'o ká'an ña x̄a'a t̄aJuan, t̄a t̄a sákuchu n̄ivi (Mt. 3:11-12; Mr. 1:7-8; Lc. 3:15-17)

¹⁹ Ñii k̄ivi yóo t̄aJuan saná'a ra n̄ivi, ta naná'no noo najudío na táku ñoo Jerusalén t̄i'ví na sava nasut̄u xí'in sava naLeví, na kúu na ndíso chiño xí'in ve'e

ñ̄o'o ká'no, kūa'an na ndaka t̄o'on na t̄aJuan. Ta n̄ixaa na noo t̄ayó'o, ta n̄ika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—¿Yu kúu yó'ó? —káchí na xí'in ra.

²⁰ Ta t̄aJuan on vása ní-yi'ví ra k̄a'an ra xí'in na, ta ndakuijn ra, káchí ra saá:

—On s̄iví ȳi'i kúu Cristo, t̄a t̄a ti'ví Ndios sak̄aku n̄ivi —káchí ra xí'in na.

²¹ Ta tuku n̄indaaka t̄o'on na ra, káchí na saá:

—¿Ta yu kúu yó'ó? ¿Án yó'ó kúu t̄aprofeta Elías?

Ta n̄ika'an t̄aJuan xí'in na: —On s̄iví t̄aElías kúu ȳi'i —káchí ra.

Ta n̄indaaka t̄o'on k̄a na ra, káchí na saá:

—¿Án yó'ó kúu ink̄a t̄aprofeta ká'no t̄a ndáti ndi kixaa?

Ta ndakuijn t̄aJuan, n̄ika'an ra saá:

—On s̄iví ȳi'i kúu t̄aprofeta ndáti ndó —káchí ra.

²² Ta saá n̄ika'an k̄a na xí'in ra, káchí na saá:

—Va'a k̄a'an ún xí'in ndi yu kúu ún, chi x̄in̄i ñó'ó ndikó ndi ta ndat̄o'on ndi xí'in n̄ivi na t̄i'ví ndi va'xi ndi. Ta vitin k̄a'an ún xí'in ndi ndixa yu kúu ún.

²³ Ta n̄ika'an t̄aJuan xí'in na, káchí ra saá:

—Ȳi'i kúu t̄a t̄a n̄ika'an t̄aprofeta Isaías x̄a'a, chi kuȳa x̄ina'á t̄aprofeta Isaías yó'o n̄itaa ra t̄o'on Ndios ña káchí saá: Ñii k̄ivi noo yóo yuk̄u ȳichí koo ñii t̄a, ta ndeé ní k̄a'an ndoso ra noo n̄ivi, kachí ra saá: “Ndatán yóo ña ndasa ndakú n̄ivi

yichi, ta nakuiná na yichi yó'o nḡḡ ña kixaa taká'no, ta ñii kiva saá xini ñó'ó nakuiná ndó ini ndó ña koo ti'va ndó naki'in ndó Taa taká'no nḡḡ yó", káchí tḡ'on Ndios ña ñitaa taIsaías kuyya xina'á —káchí taJuan xí'in na.

²⁴ Ta sava na kixaa nḡḡ taJuan yó'o kúu na nafariseo, ²⁵ ta nafariseo yó'o ñindaḡa tḡ'on na taJuan, káchí na saá:

—Tá ḡḡ sivi Cristo kúu ún, ta ni ḡḡ sivi taElías kúu ún, ta ni ḡḡ sivi inká taprofeta ká'no kúu ún, ta saá, ḡndachun sákuchu ún ñivi? —káchí na xí'in ra.

²⁶ Ta ndakuiin taJuan, ñika'an ra xí'in na:

—Xí'in takuii kuiti sákuchui ñivi. Ta ndixa xa yóo ñii taa ta táku ñoo Israel xí'in ndó vitin, ta ḡḡ ta'an koni ndó ra. ²⁷ Tayó'o kúu taa ta vaxi satai. Ta taa ta ká'no ní nḡḡi kúu ra, ta yi'i kúu taa ta ñino ní ka nḡḡ ra. Yi'i kúu ta kisa chiño kuiti nḡḡ ra —káchí taJuan xí'in na.

²⁸ Saá ndo'o taJuan xí'in ñivi yó'o yatin ñoo Betábara* ña nákaḡ yu'u yuta Jordán nḡḡ sákuchu taJuan ñivi.

Tḡ'on yó'o ká'an ña xa'a ña nakutá'an taJuan xí'in taJesús

²⁹ Ta saá ñitivi inká kivi, ta taJuan nakoto ra vaxi taJesús, ta ñika'an ra xí'in ñivi, káchí ra saá:

—¡Koto ndó! Tayó'o kúu taa ta ti'vi Ndios kivi xa'a kuachi ñivi. Ndatán yóo ndikachi lo'o tí sóḡo ñivi nḡḡ Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, saá yóo tayó'o. ³⁰ Tayó'o kúu taa ta ndat'on i xí'in ndó xa'a. Ñika'an i xí'in ndó ndí vaxi ñii taa satai, ta taa ta ká'no nḡḡi kúu ra, chi kivi kakui, xa táku ra. ³¹ Ta si'na ḡḡ vása ní-kundaa ini i tá tayó'o kúu taa ta ti'vi Ndios sakaku ra mii yó. Ta yi'i sákuchui ñivi xí'in takuii, chi saá kisa ndivi ña kóni Ndios xa'a ña kuchiño nañoo Israel nakoni na yu kúu tayó'o —káchí taJuan xí'in ñivi.

³² Ta saá ñika'an ka taJuan xa'a taJesús, káchí ra saá:

—Yi'i xini ndasaá kixi noo Níma Ndios nda ñoyivi ñino, ta nḡḡ ña ndatán vaxi noo ñii tísata, ta xikanóo ña nḡḡ ñindichi taJesús. ³³ Si'na ḡḡ vása ní-kundaa ini i tá tayó'o kúu taa ta ti'vi Ndios sakaku ra mii yó, ta mii Ndios ta ti'vi yi'i sakuchui ñivi, ñika'an ra xí'in i, káchí ra saá: “Ñii kivi koto ún Níma i ndasaá kixi noo ña nda ñoyivi ñino, ta kanóo ña nḡḡ ñindichi ñii taa, ta tayó'o kúu taa ta sakuchu ñivi xí'in Níma i”, káchí Ndios xí'in i. ³⁴ Ta vitin xa xini ñayó'o ndatán yóo ña ñika'an Ndios xí'in i, ta saá ká'an i ñandaa xí'in ndó ndí taJesús yó'o kúu Sa'ya Ndios —káchí taJuan xí'in na.

Tḡ'on yó'o ká'an ña xa'a

* 1:28 Inká kivi ñoo Betábara kúu Betania.

ovj t̄a t̄a k̄ixá'á x̄ika x̄i'in t̄aJesús

35 Ta n̄it̄ivi ink̄a k̄ivi, ta tuku yóo t̄aJuan x̄i'in ovj nax̄ika x̄i'in ra. 36 Ta x̄ini t̄aJuan n̄iya'a t̄aJesús kūa'an ra, ta n̄ika'an ra x̄i'in nax̄ika x̄i'in ra, káchí ra saá:

—Koto ndó kā, chi t̄a t̄a kūa'an kā, nd̄atán yóo ndikachi lo'o tí sóko n̄ivi noo Ndios x̄a'a kūachi na, saá yóo ra —káchí t̄aJuan.

37 Tá x̄inj s̄o'o ovj t̄a yó'o ña ká'an t̄aJuan, ta x̄andik̄on k̄ixá'á na nd̄ik̄on na kūa'an na s̄at̄a t̄aJesús. 38 Ta saá t̄aJesús n̄andikó koo ra ta n̄indāka t̄o'on ra na, káchí ra saá:

—¿Yukiā ndúkú ndó?

Ta nd̄akuij̄n na, n̄indāka t̄o'on na ra, káchí na saá:

—Tata Rabí, ¿míkiā yóo ve'e noo kíndoo ún vitin? —káchí na x̄i'in ra. (Ta t̄o'on Rabí kóni kachí ña Maestro.)

39 Ta nd̄akuij̄n t̄aJesús, n̄ika'an ra x̄i'in na, káchí ra saá:

—Na'a ndó ko'on ndó x̄i'in j̄ ta koni ndó mí yóo ña —káchí ra x̄i'in na.

Ta saá kūa'an na x̄i'in ra nd̄a ve'e noo kíndoo ra. Tá n̄ixaa na ve'e yó'o, ta xa n̄it̄ond̄aa k̄aa kom̄i xikuaa kúu ña,† ta kíndoo na ve'e yó'o x̄i'in ra nd̄a ink̄a k̄ivi.

40 Ñii t̄ayó'o naní Andrés, ta kúu ra t̄a t̄a xa x̄inj s̄o'o ña n̄ika'an t̄aJuan, ta k̄ixá'á ra nd̄ik̄on ra s̄at̄a t̄aJesús. T̄aAndrés yó'o kómí ra ñii

ñani ra, t̄a naní Simón Pedro. 41 Ta saá kama ní kee t̄aAndrés yó'o kūa'an ra nandukú ra ñani ra t̄aSimón Pedro. Tá n̄ixaa ra ta naní'i ña'á ra, ta n̄ika'an ra x̄i'in ra, káchí ra saá:

—Xa nakutá'an ndi x̄i'in t̄a t̄a kúnd̄aa ini ndi kúu t̄aMesías —káchí ra. (T̄o'on Mesías kúu t̄o'on hebreo ña kóni kachí Cristo t̄o'on griego.)

42 Ta saá t̄aAndrés x̄andik̄on kūa'an ra, ta kūa'an ñani ra x̄i'in ra, ta n̄ixaa na noo yóo t̄aJesús. Ta t̄aJesús x̄ito káxin ra noo t̄a t̄a kúu ñani t̄aAndrés yó'o, ta n̄ika'an ra x̄i'in ra, káchí ra saá:

—Yó'o kúu t̄aSimón, sa'ya t̄aJonás. Ta vitin kunaní ún Cefas —káchí ra. (Ta k̄ivi Cefas kúu t̄o'on arameo, ta kóni kachí ña Pedro t̄o'on griego, ta ovj k̄ivi yó'o kóni kachí ña yū.)

T̄o'on yó'o ká'an ña t̄aJesús k̄ana ra t̄aFelipe x̄i'in t̄aNatanael ña kundik̄on na s̄at̄a ra

43 Ta n̄it̄ivi ink̄a k̄ivi, ta x̄ani s̄inj t̄aJesús ko'on ra ñoo estado Galilea. Ta kee ra kūa'an ra, ta n̄ixaa ra ñoo yó'o, ta naní'i ra t̄aFelipe. Ta n̄ika'an ra x̄i'in ra, káchí ra saá:

—Na'a, kundik̄on ún s̄at̄a j̄ —káchí t̄aJesús x̄i'in t̄aFelipe.

44 Ñoo Betsaida estado Galilea kúu ñoo m̄i t̄aFelipe yó'o. Ta saá tuku t̄aSimón Pedro x̄i'in t̄aAndrés kúu

† 1:39 K̄aa kom̄i xikuaa naní ña k̄aa ux̄u noo naño Roma, chi k̄aa noo noo naño Roma kúu k̄aa ux̄a x̄it̄aan.

na ñaño yó'o. ⁴⁵ Ta saá taFelipe kee ra kuá'an ra nándukú ra taNatanael. Tá ñani'i ña'á ra, ta ñika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Xa ñakutá'an ndi xí'in ñii taa ta kúu ta ndáti yó chi kuiya xina'á taMoisés xí'in inka naprofeta ñitaa na xa'a tayó'o. TaJesús sa'ya taJosé kúu ra, ta kúu ra taño Nazaret —saá ñika'an taFelipe xí'in taNatanael.

⁴⁶ Ta ndakuijn taNatanael, káchí ra saá:

—Ñoo Nazaret, ¿káchí ún? ¿Án ndixa kúchiño kee ñii tava'a ñoo yó'o? —káchí taNatanael xí'in taFelipe.

Ta ndakuijn taFelipe, káchí ra saá:

—Na'a ko'on ún xí'in i, ta koto ún —káchí ra. Ta kee na kuá'an na.

⁴⁷ Ta saá taJesús xini ra taNatanael vaxi yatin ra ñoo yóo ra, ta ñika'an taJesús, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu taIsrael ndino'o. Taa ta ndaa ini kúu ra, ta nda lo'o on vása sándá'ví ra ñivi —káchí ra.

⁴⁸ Ta ndakuijn taNatanael, káchí ra saá:

—¿Ndasaá va'a xini ún yi'i, tata?

Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra xí'in ra:

—On ta'an ka xa taFelipe kana ra yó'o, ta xa xini yó'o, yóo ún xa'a yiton tón higo —káchí ra.

⁴⁹ Ta ndakuijn taNatanael, káchí ra saá:

—Tata Rabí, ndixa yó'o kúu Sa'ya Ndios, yó'o kúu

taa taRey, taká'no ñoo naIsrael.

⁵⁰ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—¿Án kuiti kándixa ún yi'i xa'a ña ñika'an i xí'in ún ndi xini yó'o kivi yóo ún xa'a yiton tón higo? Ta saá ni, vaxi ñii kivi koni ka ún ñaná'no ní ka ñoo ñayó'o —káchí taJesús xí'in taNatanael.

⁵¹ Ta ñika'an taJesús xí'in ndi'i ñivi na ndikon sata ra, káchí ra saá:

—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndi ñii kivi ña vaxi koni ndó ndasaá ñona ñoyivi ñino, ta saá koni ndó kuá'a ní naángel Ndios na kuá'an ndaa nda ñoyivi ñino ta na vaxi noo nda ñoyivi yó'o, ñoo yóo yi'i, taa ta kixi ñoo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

2

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii viko tonda'a ñoo Caná

¹ Nitonaa kivi un, ta kana viko tonda'a ñoo Caná ña nákaa estado Galilea. Ta ñaMaría ña kúu si'i taJesús xa yóo ña ñoo koo viko yó'o. ² Ta ñivi na ká'an viko yó'o xa kana na taJesús xí'in naxika xí'in ra ña koo na viko yó'o. Ta saá kee na kuá'an na, ta nixaa na ñoo yóo viko tonda'a. ³ Tá yóo na viko yó'o, ta saá ndi'i nduta vino tá xí'i ñivi, ta nda lo'o ka rá on koó. Ta saá ñaMaría si'i taJesús ñika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—Ndi'i ndaa nduta vino, ta on koó ka rá ko'o ñivi

na kixaa —káchí ñá xí'in taJesús.

⁴ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in si'í ra:

—¿Ndachun ndát'o'on ún tondíni yó'o xí'in i, nana?, chi on ta'an tondaa hora ña chitóni Ndios ña kasa ndivi i chiño ná'no —káchí taJesús xí'in si'í ra.

⁵ Ta saá njka'an ñá xí'in nivi na kisa chiño noo na ká'an viko yó'o, káchí ñá saá xí'in na:

—Ndi'i ña ka'nda chiño sa'ya i noo ndó, va'a kasa ndivi ndó ña —káchí si'í taJesús xí'in na kisa chiño viko yó'o.

⁶ Yatin noo yóo taJesús yíta iño kisi yuu ná'no, chi najudío xini ñó'ó na takuií tá ñó'ó ini kisi yó'o ña kasa ndivi na ndayí na, ña káchí ndasaá xini ñó'ó nda'a na xa'a ña koo na nivi na ndii noo Ndios. Ta ñii ñii kisi yuu yó'o kúndeé ña ko'on komi siko litro án nda ñii ciento litro takuií ini ña. ⁷ Ta njka'an taJesús xí'in nivi na kisa chiño noo na ká'an viko, káchí ra saá xí'in na:

—Sakutú ndaa ndó takuií ini ndi'i kisi yó'o —káchí ra xí'in na.

Ta kixá'á na sákutú ndaa na takuií ini ndi'i kisi yó'o.

⁸ Ta njka'an tuku taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Vitin tava ndó lo'o rá ta taxi ndó rá nda'a ta ndiso chiño xí'in viko yó'o —káchí taJesús.

Ta saá ke'é nivi na kisa chiño yó'o. ⁹ Tá ta ndiso

chiño xí'in viko xito ndoso ra nduta yó'o, ta on sivi ka takuií kúu rá, chi nduu rá vino. Ta tayó'o on vása ní-xini ra míchí kixi távino yó'o, ta ndasaá kuiti na kisa chiño noo ra xini na míchí kee rá. Ta saá ta ndiso chiño xí'in viko kana ra ta ta tonda'a, ¹⁰ ta njka'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Inka nivi si'na táxi na vino tá va'a ní ka ko'o nivi na kixaa viko. Ta saá, xa ku'a ní vino va'a yó'o xí'i na, ta saá ta ta sákana viko táxi ra vino tá nino ní kóni ko'o nivi na kixaa viko. Ta yó'ó, ni-ke'é ún saá, chi chikaa va'a ún vino tá va'a ní, tandra vitin tava ún rá ta taxi ún rá ko'o yó —káchí ra xí'in ta tonda'a yó'o.

¹¹ Ta seña yó'o kúu ñanoo ke'é taJesús, ta ñoo Caná ña nákaa estado Galilea kúu noo ke'é ra ña. Xí'in ñava'a yó'o taJesús saná'a ra ndee ká'no ña livi ní kómí ra. Ta naxíka xí'in taJesús kandixa na ra.

¹² Ta ndi'i nija'a ñayó'o, ta kee taJesús ku'a'an ra. Ta si'í ra, xí'in ñani ra, xí'in naxíka xí'in ra, ku'a'an na xí'in ra, ta nixaa na ñoo Capernaum, ta xindoo na ñoo yó'o lo'o kuiti kivi.

T'o'on yó'o ká'an ña xa'a taJesús tava ra na siko ke'e ye'e ve'e ño'o ká'no

(Mt. 21:12-13; Mr. 11:15-18; Lc. 19:45-46)

* **2:13** Pascua najudío kana ña uxá kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxi sikuá na noo nañoo Egipto kuja xina'a.

13 Ta xa vaxi yatin kivi kana viko Pascua najudio* ñoo Jerusalén, ta taJesus kee ra ku'a'an ra viko yó'o.

14 Kixaa ra noo yoo ke'e ye'e ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta yó'o xini ra nivi na síkó tísindikj, na síkó tándikachi, xí'in na síkó tísata. Ta yoo inká nivi na sama sj'ún.† 15 Tá taJesus xini ra nayó'o, ta ki'in ra ñii tuchu káni, ta kisa va'a ra ñii kuártá xí'in tuchu yó'o. Ta xí'in kuártá yó'o kixá'á ra táva ra ndi'i nivi na síkó yó'o, ta saá kama kee ndi'i na ku'a'an na xí'in tándikachi ta xí'in tísindikj síkó na. Ta taJesus sandiva ra mesa nivi na sama sj'ún, ta nixita ní'no ndi'i sj'ún na. 16 Ta xa'nda chiño ra noo nivi na síkó tísata, káchí ra saá xí'in na:

—iTiin ndó tava ndó tísata yó'o! On vá'a sanduu ndó ve'e Yivá j ñii noyá'vi —káchí ra xí'in na síkó tísata.

17 Ta saá naxíka xí'in ra naká'án na ña káchí to'on Ndios ña nítáa na xina'á xa'a ña ke'é taJesus yó'o vitin, chí káchí ña saá: “Ñii nixino sáa j xí'in ña ká'un ini j xa'a ña on vá'a ke'é nivi xí'in ve'e Yivá j Ndios”, káchí to'on Ndios.

18 Ta najudio na xini ña ke'é ra saá nindaká to'on na taJesus, káchí na saá:

—¿Ndá milagro ke'é ún koni ndj ña saná'a ún kundaa ini ndj ña ndixa

kómí'ún ndayí ke'é ún saá xí'in ve'e ño'o yó'o? —káchí na xí'in ra.

19 Ta ndakuijn taJesus, nika'an ra:

—Táná sandi'i ndó xa'a ve'e ño'o yó'o, ta saá tixin ña unj kivi kasa va'aj ña ta tuku nakundichi ña —káchí taJesus xí'in na.

20 Ta ndakuijn tuku najudio, nika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Ovi siko iño kujya xa kisa chiño nivi xa'a ña kisa va'a na ve'e ño'o ká'no yó'o. Ta yó'o, ¿án xani sijn ún ndí kúchiño ún kasa va'a ún ve'e ño'o yó'o tixin ña unj kuiti kivi?

21 Ta taJesus on sivi xa'a ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén yó'o kúu ña ká'an ra, chí tayó'o ká'an ra xa'a yiki koñu mji ra. 22 Ta naxíka xí'in taJesus on vása kúndaa ini na ñayó'o, tándá kixaa kivi ña nixi j taJesus ta tixin ña unj kivi natakú ra, tándá saá naká'án na to'on yó'o, ta kándixa na to'on Ndios ña nítáa na xina'á, ta kándixa na to'on ña nika'an taJesus xini so'o na vitin.

To'on yó'o ká'an ña taJesus xini va'a ra ini ndi'i nivi

23 Ta yoo taJesus ñoo Jerusalén noo kána viko Pascua, ta ñii ñii kivi kána viko Pascua yó'o, ke'é ra ku'a'a ní milagro ña xini nivi, ta ku'a'a ní nivi yó'o kixá'á na kándixa na ra. 24 Ta taJesus

† 2:14 Ndi'i kitj yó'o kúu kitj tí soqo nivi noo Ndios xa'a kuachi na. Ta sama na sj'ún chí ndasaá kuiti sj'ún najudio kúu ña xini ñó'o na ña kuchiño sata na kitj ta soqo na rí ve'e ño'o ká'no.

on vása ndáa ini ra n̄ivi yó'o chi x̄ini ra ndasaá yóo ini ndi'i n̄ivi. ²⁵ Ni on vása ní-x̄ini ñó'ó ra ink̄a n̄ivi ña ndato'on na x̄i'in ra, chi xa x̄ini v̄a'a ra ndasaá yóo ini ndi'i n̄ivi.

3

Tɔ'on yó'o ká'an ña xa'a taJesús

x̄i'in ñii t̄a t̄a n̄ani Nicodemo

¹ N̄ix̄iyo ñii t̄a t̄a n̄ani Nicodemo, tafariseo kúu ra, ta ñii taká'no noq najudío kúu ra, ta tatá'an nachiño n̄ani Junta Suprema kúu ra.

² Ta ñii ñoó, ta xa ñoó ní kúu ña, k̄e t̄aNicodemo kūa'an ra, ta n̄ixāa ra noq taJesús, ta n̄ika'an ra x̄i'in ra, káchí ra saá:

—Tata Rabí, x̄ini ndi yó'ó kúu ñii t̄amaestro t̄a t̄i'ví Ndios, chi nd̄a ñii n̄ivi on vása kúchiño ke'é na milagro ndatán yóo ña ké'é ún, tá on koó Ndios yóo x̄i'in na —saá káchí t̄aNicodemo x̄i'in taJesús.

³ Ta nd̄akuijn taJesús, n̄ika'an ra:

—Ñandixa ká'an i x̄i'in ún, nd̄a ñii n̄ivi on k̄ivi k̄i'vi na yich̄i noq xá'nda chiño Ndios tá on kaku tuku na ink̄a yich̄i —káchí taJesús x̄i'in ra.

⁴ Ta saá t̄aNicodemo n̄indaq̄a tɔ'on tuku ra taJesús, n̄ika'an ra:

—¿Ndasaá kuchiño ke'é ñii tax̄ikūa'a ña tuku kaku ra?, chi on kuchiño ndikó tuku ra ndi'vi ra t̄ixin si'í ra ta kaku ra ink̄a yich̄i —káchí ra.

⁵ Ta nd̄akuijn taJesús, n̄ika'an ra saá:

—Ñandixa ká'an i x̄i'in ún, x̄ini ñó'ó kaku n̄ivi x̄i'in takuií ta x̄i'in Ním̄a Ndios. Tá on ke'é na saá, ta on kuchiño na k̄i'vi na yich̄i noq xá'nda chiño Ndios. ⁶ Ndi' n̄ivi na káku t̄ixin si'í kómí na koñu x̄i'in ním̄a n̄ivi, chi n̄ivi kúu na. Ta n̄ivi na káku x̄i'in ndēe Ním̄a Ndios kúu n̄ivi na ndixa táku Ním̄a Ndios ini. ⁷ Ta saá on naka'nda ini ún xa'a tɔ'on ña n̄ika'an i x̄i'in ún ndí x̄ini ñó'ó kaku tuku n̄ivi ink̄a yich̄i. ⁸ Ndatán yóo t̄ach̄i saá yóo Ním̄a Ndios, chi t̄ach̄i x̄ika ña yó'o ta x̄ika ña kāa, ta on vása x̄ini yó míchí v̄axi ña, ni on vása x̄ini yó míchí kūa'an ña. Ndasaá kuiti x̄ini sɔ'o yó mí ní'í ña. Ñii k̄i'va saá yóo ña x̄i'in n̄ivi na kaku xaá x̄i'in ndēe Ním̄a Ndios. Saá chi on kuchiño koto yó ndasaá kisa chiño Ním̄a Ndios ini n̄ivi yó'o —káchí taJesús x̄i'in t̄aNicodemo.

⁹ Ta t̄aNicodemo n̄indaq̄a tɔ'on ra taJesús, káchí ra saá:

—¿Ndasaá kuchiño koo ña ká'an ún xa'a, tata?

¹⁰ Ta nd̄akuijn taJesús, n̄ika'an ra x̄i'in ra:

—Yó'ó kúu t̄amaestro taká'no noq naño Israel. ¿Ndachun on vása kúndaq̄a ini ún ña ká'an i x̄i'in ún?

¹¹ Ñandixa ká'an i x̄i'in ún ndí m̄i ndi ká'an ndi xa'a ña x̄ini ndi, ta nd̄akuijn ndi xa'a ña x̄ito ndi, ta ndó'ó on x̄iin ndó kandixa ndó tɔ'on ká'an ndi x̄i'in ndó. ¹² Ta vitin ndátɔ'on i x̄i'in ndó

xá'a ña yóo ñoyívi yó'o, ta on vása kándixa ndó yí'i. Ta saá yó'vi ní ká kandixa ndó yí'i táná ndatō'onj xí'in ndó xá'a ña yóo ñoyívi ñino noo yóo Ndios.

13 'Nda kivi noo tãda kivi vitin on ta'an ndaa nda ñii ñivi ñoyívi ñino ta noo tuku na nda ñoyívi yó'o. Ta ndasaá kuiti yí'i kúu ñii laá tã tã kee ñoyívi ñino noo yóo Ndios, ta noo kixaaï ñoyívi yó'o. 14 Kuyã xina'á kivi ñixiyo ta Moisés yuku yichí, ta xí'in kã ña ñani bronze kisa va'a ra ñii koq, chi saá ñika'an Ndios xí'in ra ke'é ra. Ta ta Moisés kani ndichi ra ñii yiton ta noo yiton yó'o, katakaa ndaa ra koq yó'o. Ta ndi'i ñivi na ndeé ndó'o, tá ndasaá kuiti xito ndaa na koq kã yó'o, ta nduva'a ndi'i ñivi na ke'é saá. Ta ñayó'o xikuu ñii ña chindú'u Ndios ña saná'a ra ndasaá kundo'o yí'i, tã tã kixi noo Ndios, chi ñii kivi ña vaxi ñivi ñoyívi yó'o kani ndichi na ñii yiton síkón ta katakaa ndaa na yí'i noo yiton yó'o. 15 Saá kundo'o j xá'a ña ndi'i ñivi na kandixa yí'i, ndixa kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi, ta nda ñii kivi on ndi'i xá'a na —káchí ta Jesús xí'in ta Nicodemo.

Tō'on yó'o ká'an ndí Ndios k'vi ní ini ra xíni ra ñivi

16 Ta ñika'an kã ta Jesús xí'in ta Nicodemo, káchí ra saá:

—Kí'vi ní ini Ndios xíni ra ñivi ñoyívi yó'o, ñakán tì'ví ra yí'i, ta kúu ñii laá Sa'ya

ra noo ra, ta kixaaï ñoyívi yó'o, ta ndi'i ñivi na ndino'o kandixa yí'i, on ndi'i xá'a nayó'o, ta ndixa kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. 17 On sivi xá'a ña ko'on ñivi noo xo'vi ní na kúu xá'a ña tì'ví Ndios yí'i, tã tã kúu Sa'ya mji ra, ña kixaaï ñoyívi yó'o. Ta Ndios tì'ví ra yí'i xá'a ña kasa ndivi j chiño ña kuchiño sakaku ra ñivi ñoyívi yó'o noo ndee ña on vá'a.

18 'Saá chi ndi'i ñivi na ndino'o kándixa yí'i, on ko'on na noo xo'vi ní na. Ta ndi'i ñivi na on xijn kandixa yí'i kúu ñivi na ndiso kuachi noo Ndios, ta xini ñó'ó ko'on na noo xo'vi ní na. Saá chi ñi-xiin na kandixa na yí'i, tã tã kúu ñii laá Sa'ya Ndios. 19 Ñayó'o kúu xá'a ña Ndios ká'an ra ndi' ñivi ndiso na kuachi noo ra: vará xa kixaaï ñoyívi yó'o, ta yí'i kúu Ño'q ndino'o yé'e, ta kuá'a ní ñivi on xijn na koni na Ño'q yó'o. Nda víka, kúsiñ ní kã ini na xini na ñanaa ní, chi kútoo ní na ké'é na ña on vá'a. 20 Ta ndi'i ñivi na ké'é ña on vá'a, nayó'o sã ini na xini na Ño'q ndino'o yé'e, ta ni on xijn na kuyatin na noo ña, chi yí'ví na kotō nativi ndi'i ña on vá'a ke'é na. 21 Ta saá ni, ñivi na ké'é ñava'a, nayó'o ndixa kúsiñ ini na kuyatin na noo yóo Ño'q yé'e, chi saá nativi káxín ndi' ké'é na chiño va'a kuiti xí'in ndee Ndios —káchí ta Jesús xí'in ta Nicodemo.

Tō'on yó'o ká'an ña xá'a

ña ndakuijn tajuan xa'a tajesus

²² Ta ndi'i nija'a ñayó'o, ta saá kee tajesus kuá'an ra. Ta naxíka xí'in ra kuá'an na xí'in ra nda ñoo estado Judea, ta sakán lo'o kivi ndóo na ñoo yó'o, ta sákuchu na nivi. ²³ Ta ñii ki'va saá yóo tajuan sákuchu ra nivi inka ñoo naní Enón ña nákaa yatin ñoo Salim, chi yatin ñoo yó'o yóo kuá'a ní takuií. Ta kuá'a ní nivi kixaa na ñoo ra, ta sákuchu ra na. ²⁴ Saá chi on ta'an kixaa kivi tiin na tajuan ko'on ra ve'e kaa.

²⁵ Ta ñii kivi saá sava naxíka xí'in tajuan kixá'a na náa na xí'in inka najudío chi on vása yóo yu'ú na xa'a ndasaá xini ñó'ó kuchu nivi án ndasaá xini ñó'ó nda'a na xí'in takuií ña koo ndii na ñoo Ndios. ²⁶ Ta saá kixaa nayó'o ñoo tajuan ta nika'an na xí'in ra:

—Tata Rabí, ¿án náka'án ún taa ta nixiyo xí'in ún inka tá'ví yu'u yuta Jordán, taa ta ndat'on ún xa'a xí'in ndi? Ta vitin yóo ra inka xiiña sákuchu ra nivi, ta ndi'i nivi kuá'an na ñoo yóo ra —káchí nayó'o xí'in tajuan.

²⁷ Ta ndakuijn tajuan nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—Nda ñii nivi on kivi kasa ndivi na chiño va'a, tá on sivi Ndios kúu ta taxi ndayí xí'in ndee nda'a na ña ke'é na saá. ²⁸ Xa xini so'o ndó ña nika'an xí'in ndó: “On sivi yi'í kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku nivi. Ta

yi'í ndasaá kuiti kúu taa ta ti'ví Ndios vaxi si'na ñoo Cristo ña chindee'i nivi koo ti'va na xa'a ña kixaa ra”, saá nika'an xí'in ndó. ²⁹ Ta vitin ndatán yóo ñii taa ta xa yóo ti'va naki'in ra ñii ña'a ña kuu ñasí'í ra, saá yóo Cristo. Ta yi'í ndatán yóo tamigo taa ta tonda'a yó'o, saá yóo i, chi tamigo ra kúsi ní ini ra ña xini so'o ra to'on ña ká'an taa ta tonda'a yó'o. Ta ñii ki'va saá chutú ñasi ini vitin, chi xa kixaa Cristo ta xini so'o to'on ra. ³⁰ Ta ñat'ó'ó tayó'o xini ñó'ó kua'no ka ña, ta yi'í xini ñó'ó nduu taa ñino ní ka ñoo ra —káchí tajuan xí'in naxíka xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taa ta kixi ñoo Ndios

³¹ Ta nika'an ka tajuan, káchí ra saá:

—Taa ta kixi ñoo Ndios kúu ra taa taká'no ñoo ndi'i ña yóo. Ta nivi na kaku ñoyivi yó'o kúu na nivi ñoyivi yó'o, ta ndasaá kuiti ká'an na xa'a ña yóo ñoyivi yó'o. Ta taa ta kixi ñoyivi ñino ñoo yóo Ndios, kúu ra taa taká'no ñoo ndi'i ña yóo ñoyivi yó'o xí'in ñoyivi ñino.

³² Tayó'o ndakuijn ra ká'an ra ña ndixa ndaa xí'in nivi xa'a ña xini so'o ra, ta xa'a ña xini ra, ta nivi on xini na kandixa na to'on ká'an ra. ³³ Ta saá ni, yóo sava nivi na kándixa ta náki'in va'a na to'on ra, ta nivi yó'o ndakuijn na ndi Ndios kúu tандаа ndino'o. ³⁴ Ta taa ta ti'ví Ndios ká'an ra ndasaá kuiti to'on Ndios, ta Ndios

ndi'i saá kivi sákutú ra xí'in Níma ra ini tayó'o. ³⁵ Kí'vi ní ini Ndios xíni ra Sa'ya ra, ta saá Ndios taxi ra ndi'i ndeę xí'in ndi'i ndayí nda'a ra, ta kúu ra ta taká'no noę ndi'i ña yóo. ³⁶ Ndi'i nivi na kándixa Sa'ya Ndios kúu nivi na ndino'o táku noę Ndios ndi'i saá kivi. Ta ndi'i nivi na on xijn kandixa Sa'ya Ndios kúu nivi na on vása táku noę Ndios, ta kivi ña vaxi Ndios saxo'vi ní ra nivi yó'o —káchí taJuan.

4

To'on yó'o ká'an ña xq'a ñii ña'a ñáño estado Samaria

¹ Nafariseo xini so'o na ndí ku'a ní ka nivi ndikõn satá taJesus vitin noę nivi na ndikõn satá taJuan, ta taJesus sákuchu ra ku'a ní ka nivi noę taJuan káchí na, ká'an na. ² Ta on sivi mji taJesus kúu ta sákuchu nivi, chi naxíka xí'in ra kúu na sákuchu nivi. ³ Ta kivi xini so'o taJesus ña ká'an nivi saá xq'a ra, ta kee ra ñoo estado Judea ta kuano'o ra ñii ñoo estado Galilea.

⁴ Ta saá nduxa xini ñó'o ya'a ra ma'ño estado Samaria. ⁵ Ta nixa'a ra ñii ñoo naní Sicar, ña nákaa yatin noę yóo ño'o ña ntaxi taJacob nda'a sa'ya ra taJosé kuija xina'á ní.* ⁶ Ta pozo ña kisa va'a taJacob kuija xina'á yóo ka ña ñoo yó'o. Ta xa yatin tónḁa ma'ño ndiví† kúu ña, ta kixa'a

taJesus noę yóo pozo yó'o, ta kúnaa ní ra, chi xíka ní kixi ra, ta saá xikoo ra nakindée lo'o ra.

⁷ Ta kixa'a ñii ña'a ñáño Samaria ña tava ñá takuii pozo yó'o, ta taJesus nika'an ra xí'in ñá, káchí ra saá:

—Nana, ¿án taxi lo'o ún takuii ko'o i? —káchí ra xí'in ñá.

⁸ Ta on koó naxíka xí'in taJesus, chi ku'a'an na ñii ñoo yatin ña sata na ña kuxu na xí'in ra. ⁹ Ta ndakuijn ñáña'a, nika'an ña saá xí'in taJesus:

—Yó'o kúu tajudío ta yi'i kúu ñii ña'a ñáño Samaria. ¿Ndachun ndúkú ún noę yi'i taxi i takuii ko'o ún? —káchí ñá. (Saá chi najudío on vása náta'an va'a na xí'in ñaño Samaria.)

¹⁰ Ta saá ndakuijn taJesus, nika'an ra xí'in ñá:

—Tá xini ví ún ñava'a ña kóni Ndios taxi ra nda'a ún, ta tá xini ví ún yu kúu yi'i, ta saá ndukú ún noę i takuii ko'o ún, ta yi'i taxi i rá nda'a ún. Ta takuii tá taxi i nda'a ún kúu takuii tá kómí ndeę ña taxi rá kutaku ndino'o nivi —káchí taJesus xí'in ñá.

¹¹ Ta ndakuijn ñáña'a yó'o, nika'an ñá, káchí ñá saá:

—Tata, on vása ní'ún nda ñii ña kuchiño tava ún takuii, ta kónó ní ñó'o rá pozo yó'o. Ta saá, ¿mikía vaxi takuii tá ká'an ún xq'a? ¹² ¿Án ká'no ka ndeę kómí ún noę ndeę ña xikomí xij síkuá yó taJacob?, chi

* 4:5 TaJacob yó'o kúu xij síkuá najudío xí'in ñaño Samaria.

† 4:6 Ka uxu ovi ndivi naní ña ka jñq noę ñaño Roma.

ta Jacob sandakoo ra pozo yó'o xá'a ndi, na kúu sa'ya ñani síkuá ra, chi tayó'o xí'in sa'ya ra xí'i na takuii pozo yó'o kuiya xina'á, ta ñii kí'va saá xí'i kití sana ndi'i na —káchí ñá xí'in ta Jesús.

13 Ta ta Jesús ndakuiin ra nika'an ra xí'in ñá:

—Ndi'i ñivi na xí'i takuii pozo yó'o, ñii káni lo'o yá'a, ta tuku yichí na takuii. 14 Ta ndi'i ñivi na ko'o takuii tá taxi nda'a na, nayó'o nda ñii kivi on yichí ka na takuii. Saá chi takuii tá taxi ko'o ñivi nduu rá ñii pozo ká'no ní ini na, ta nda ñii kivi on ndoko takuii yó'o. Ta ñivi na ko'o takuii tá taxi on kivi na, chi takuii tá taxi kómí rá ndeë ña taxi rá kutaku ndino'o ñivi ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí ta Jesús xí'in ñáño Samaria.

15 Ta ndakuiin ñá káchí ñá saá:

—Tata, taxi ún nda'a i takuii tá ká'an ún xa'a ná ko'o i. Ta saá on yichí ka i takuii nda ñii kivi, ta ni on kuiko ka i takuii ndi'i saá kivi —káchí ñá xí'in ta Jesús.

16 Ta tuku ndakuiin ta Jesús, nika'an ra xí'in ñá:

—Kua'an ún kana ún yij ún, ña kixaá ra xí'in ún yó'o —káchí ra xí'in ñá.

17 Ta ndakuiin ñá, nika'an ñá xí'in ra:

—On koó yij kómí, tata —káchí ñá.

Ta ta Jesús nika'an ra xí'in ñá:

—Ñandixa kúu ña ká'an ún ndi on koó yij ún, nana, 18 chi xa on ta xikuu yij ún, ta ta yóo xí'in ún

vitin on sivi yij ún kúu ra. Ñandixa kúu ña ká'an ún ndi on koó yij ún kómí ún, nana —káchí ta Jesús xí'in ñá.

19 Ta ndakuiin tuku ña nika'an ñá:

—Tata, vitin kundaá ini ndi yó'o kúu ñii taprofe.

20 Ta vitin, tata, zyukía káchí ún?, chi yuku ká'no xito yó kaá kúu xiiña noo ñivi naxij síkuá ndi kisa ká'no na Ndios, ta ndó'o najudío káchí ndó xini ñó'o kasa ká'no yó Ndios ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén —káchí ñá xí'in ta Jesús.

21 Ta ndakuiin ta Jesús, nika'an ra xí'in ñá, káchí ra saá:

—Kandixa ún ña ndato'on i xí'in ún vitin, nana. Xa yatin vaxi kivi ña on koni ñó'o ka ko'on ñivi yuku kaá, ni on koni ñó'o ka ko'on na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén xa'a ña kasa ká'no na Ndios.

22 Vitin ndó'o, ñivi ñaño Samaria, xí'in ñanaa ini ndó kisa ká'no ndó Ndios, chi on ta'an kundaá ini ndó xa'a ra. Ta mji ndi najudío xini ndi yu kúu Ndios ta kisa ká'no ndi, chi Ndios chitoní ra ndi tixin ñaño judío kixi ñii ta ta sakaku ñivi. 23 Xa yatin ní vaxi kivi, ta xa vitin kúu kivi ña ñivi na kúu na ndixa kasa ká'no Yivá Ndios, nayó'o xini ñó'o kasa ká'no na ra xí'in ña ndino'o níma na, ta xí'in ña xini na to'on ndixa xa'a ra. Saá chi Yivá nándukú ra ñivi ña kasa ká'no na ra saá. 24 Ndios kúu Níma ndino'o, ta saá ñivi xini ñó'o

ña koo Nímā Ndios ini na ña kuchiño va'a kasa ká'no na ra, ta xí'in ña ndino'o ndaa ini na xíní ñó'ó kasa ká'no na ra.

²⁵ Ta ndakuijn ñá, nīka'ān ñá, káchí ñá saá:

—Xínij ndí ñii kīvj kixaa ta Mesías, taa ta ti'ví Ndios sakaku ra mīj yó. Ta tayó'o tuku sá kunaní na ra Cristo. Ta kīvj kixaa tayó'o, ta saná'a ra mīj yó ña nandaxin ra ndi'i ña xíní ñó'ó kundaa ini yó —káchí ñá xí'in ta Jesús.

²⁶ Ta ndakuijn ta Jesús nīka'ān ra xí'in ñá:

—Yí'j, taa ta ká'ān xí'in ún, kúu taa ta ká'ān ún xa'a —káchí ra xí'in ñá.

²⁷ Ta saá kixaa naxíka xí'in ta Jesús, ta naka'nda ini na xīni na ña ká'ān ra xí'in ñii ña'a. Ta ndā ñii nayó'o nī-ka'ān na xí'in ra yu kúu ña ndákā tō'on ra ñá, án yu kúu ña ndátō'on ra xí'in ñáña'a yó'o. Tásij kuiti yíta na. ²⁸ Ta saá ñáña'a ñoo Samaria sandakoo ñá kīsi ña xíní ñó'ó ñá xíkó ñá takuú noo yóo pozo yó'o, ta ndíkó ñá kuano'o ñá ñoo ñá. Tá naxaa ñá, ta nīka'ān ñá xí'in nanīvi ñoo ñá, káchí ñá saá xí'in na:

²⁹ —Na'a ndó koto ndó ñii taa ta nīka'ān xí'inj xa'a ndi'i ña ke'éj. ¿Án on sīví Cristo kúu tayó'o? —káchí ñá xí'in nīvi ñoo ñá.

³⁰ Ta saá kee nayó'o ña kuā'ān na noo yóo ta Jesús.

³¹ Ta on tā'án ka kixaa ñáña'a yó'o xí'in nīvi noo yóo ta Jesús, ta naxíka xí'in

ta Jesús xaku ndá'ví na noo ra, káchí na xí'in ra saá:

—Tata Rabí, na'a kuxu ún —káchí na.

³² Ta nīka'ān ta Jesús xí'in na:

—Yóo ñaxíxi kómí yí'j, ta ndó'ó on vása xíní ndó yu kúu ña —káchí ra xí'in na.

³³ Ta naxíka xí'in ra ká'ān na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Án xa kīxi nīvi taxi na xīxi ra? —káchí na.

³⁴ Ta ndakuijn ta Jesús, nīka'ān ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ñaxíxi ndino'o kúu ña kasa ndivij ta saxinoj ña kóni Ndios, taa ta ti'ví yí'j kixaa j. ³⁵ Yóo tō'on ña ká'ān saá: “Tá chí'i yó ndikīn trigo, ta ndáti yó ya'a komj yoo, ta saá ná kaya yó yokō trigo ña naki'in yó ndikīn ña”, káchí tō'on ña xíní yó. Ta saá ni, on vása xíní ñó'ó kundati ka yó, ta vitin ná kixá'a yó nakaya yó ña xa nīxino. Saá chí vitin koto ndó ka, kuā'a ní nīvi vaxi. Ta ndátán yóo kuā'a ní yokō trigo ña xa nīxino, ta xa yóo ti'va ña nakaya yó ña, saá yóo nīvi na vaxi yó'o.

³⁶ Ta ndixa Ndios cha'vi ra ndó'ó na kúu na nakaya nīvi yó'o ña kī'vi na yichī ra. Ta inkā nīvi si'na chí'i na tō'on Ndios ini nayó'o, ta saá na chí'i yó'o kusij ní ini na xí'in ndó xa'a ña kī'vi nīvi yichī Ndios ta kutaku na xí'in ra ndi'i saá kīvj ña vaxi. ³⁷ Yóo inkā tō'on káchí saá: “Yóo nīvi na chí'i, ta inkā kúu nīvi na ná kaya ña xa nīxino”, káchí tō'on ña xíní

yó. Ta ñandaꝓ kúu ña ká'an to'on yó'o, ³⁸ chi ndatán yóo ñivi na chí'i, saá yóo ñivi na si'na ñika'an to'on Ndios xí'in naño Samaria yó'o. Ta ndó'ó, ndatán yóo ñivi na kixá'á nakaya ña xa ñixiño ñoꝓ chí'i inka ñivi, saá yóo ndó'ó. Saá chi inka ñivi xa ndeé ní kisa chiño na xí'in nayó'o, ta ñakán kía xa yóo ti'va na vitin ña kivi na yichi Ndios. Ta ndó'ó, on vása ní-kisa chiño ndó xí'in nayó'o, ta yi'i ti'víi ndó'ó ña nakaya ndó ñivi yó'o ña kivi na yichi Ndios. Xini ñó'ó kundaa ini ndó ndi inka ñivi kúu na ndeé ní kisa chiño, ta ndó'ó vitin naki'in ndó ya'vi xa'a chiño nayó'o —káchí tãJesus xí'in naxíka xí'in ra.

³⁹ Ku'a ní ñivi na Samaria, na kúu na táku ñoo yó'o, kandixa na tãJesus chi chíkaa so'o na to'on ña ndato'on ñaña'a ñoo mji na xí'in na, káchí ñá saá: "Tayó'o ndato'on kaxín ra xí'ini xa'a ndi'i ña ke'éj", káchí ñá xí'in ñivi naño ñá. ⁴⁰ Ta saá kixaa naño Samaria yó'o ñoꝓ tãJesus, ta xaku ndá'ví na ñoꝓ ra ña ná ndoꝓ ra xí'in na ñoo na, ta tãJesus ñixiyo ra ovi kivi ñoo nayó'o. ⁴¹ Ta saá ku'a ní ka ñivi kandixa na tãJesus chi chíkaa so'o na to'on ña ñika'an ra xí'in na. ⁴² Ta ñika'an na xí'in ña'a ñáño mji na yó'o, káchí na saá:

—Si'na kandixa ndi ra xa'a to'on ña ndato'on ún xa'a ra. Ta vitin kándixa va'a ndi ra chi xini so'o ndi to'on ña ñika'an mji ra, ta kundaa

ini ndi ndi ndixa tayó'o kúu Cristo, Tã tã Sakaku ñivi ñoyivi yó'o —káchí na xí'in ñá.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña sanda'a tãJesus sa'ya ñii tachiño ká'no

⁴³ Tá ñiya'a ovi kivi ñixiyo tãJesus ñoo Samaria, ta saá kee ra kuano'o ra ñoo estado Galilea. ⁴⁴ Ta tãJesus xa ñika'an ra ndi nda ñii tãprofeta on vása kisa to'ó na ra ñoo mji ra. ⁴⁵ Ta saá ni, kivi ñaxaa tãJesus ñoo estado Galilea, ta nanivi ñoo yó'o va'a ní naki'in na ra. Ku'a ní ñivi na estado Galilea yó'o ñixiyo na ñoo Jerusalén kivi kana viko Pascua, ta xa xini na ndi'i ñava'a ke'é tãJesus xí'in ñivi ñoo Jerusalén yó'o.

⁴⁶ Ta saá tãJesus kee tuku ra ku'a'an ra ñoo Caná ña nákaa estado Galilea, ta kixaa tãJesus ñoo yó'o. Ta ñoo Caná yó'o kúu ñoꝓ ke'é tãJesus ña takuii ndu rá vino. Ta yóo ñii tã tã kixi ñoo Capernaum, ta kúu ra tachiño ká'no tã kisa chiño ñoꝓ tarey, ta ndeé ní ndó'o sa'ya ra tã kándú'u nda ñoo Capernaum. ⁴⁷ Tá xini so'o tachiño ká'no yó'o ndi kixaa tuku tãJesus ñoo Caná, chi kee ra estado Judea, ta saá ku'a'an ra ta ñixaa ra xaku ndá'ví ra ñoꝓ tãJesus ña ko'on tayó'o xí'in ra ña sanda'a ra talo'o sa'ya ra, ta ndeé ní ndó'o, ta xa nda yóo ña kivi talo'o yó'o. ⁴⁸ Ta ndakuin tãJesus ñika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndó'ó, ɔn xjin ndó kandixa ndó yi'i. Tãnda ke'éj milagro koni ndó, án ndã ke'éj ñavã'a ña naka'nda ini ndó koni ndó, tãnda saá kixá'á ndó kandixa ndó yi'i —káchí tãJesús.

⁴⁹ Ta ndakuijn tachiño ká'no tã kisa chiño noo tarey, káchí ra saá:

—Tata, kama ní kɔ'ɔn ún xí'inj kɔtɔ kivi tãlo'o sã'ya j —káchí ra.

⁵⁰ Ta ndakuijn tãJesús, ñikã'ãn ra xí'in ra:

—Vã'a, tata, kuãno'o ún vitin, chi tãlo'o sã'ya ún ɔn kivi ra, kutaku kã ra —káchí tãJesús xí'in tãká'no yó'o.

Ta tãyó'o ndixa kandixa ra tɔ'on ña ñikã'ãn tãJesús xí'in ra, ta kee ra kuãno'o ra. ⁵¹ Tá kuã'ãn ra yichj noo kuãno'o ra, ta ñakutã'an ra xí'in sava na kisa chiño noo ra vaxi na. Ta nayó'o ñikã'ãn na xí'in tãká'no noo na, káchí na saá:

—Tata, táku tãlo'o sã'ya ún, xa nduvã'a ra vitin —káchí na xí'in ra.

⁵² Ta ñindaqa tɔ'on tãká'no noo na, káchí ra saá xí'in na:

—¿Ama kixá'á saña kue'e xí'in tãlo'o sã'ya j? —káchí ra.

Ta ndakuijn na, ñikã'ãn na:

—Tá ñitõndaã kãã ñii xikuaa kivi koni kúu ña saña kue'e ka'ñj xí'in ra —káchí na xí'in tãká'no noo na.

⁵³ Ta saá tãká'no yó'o ñakã'ãn ra ndí mji hora yó'o

kúu ña ñikã'ãn tãJesús xí'in ra ndí ɔn kivi sã'ya ra. Ta saá tachiño ká'no yó'o xí'in ndi'i nave'e ra kandixa na tãJesús.

⁵⁴ Ñayó'o kúu milagro ñaɔvi ke'é tãJesús ñoo estado Galilea, ta ke'é ra ñavã'a yó'o kivi ndikó ra kixaa ra, ña ñixã'ãn ra ñoo Judea.

5

Tɔ'on yó'o kã'ãn ña xã'a tãJesús sanda'a ra ñii tãã tã ɔn kivi kaka

¹ Tá ndi'i ñayó'o, ta saá kee tãJesús estado Galilea, ta kuã'ãn ra ñoo Jerusalén noo koo ñii viko ká'no ña sakana najudío. ² Ta ñoo Jerusalén yó'o nákaa ve'e ño'o ká'no, ta ve'e ño'o ká'no yó'o xino nduu ña xí'in ñii ñamã ká'no, ta ñii yé'é ña kómí ñamã yó'o ñanı ña Yé'é Ndikachi. Ta yatin yé'é yó'o yóo ñii pozo ká'no, ta tɔ'on hebreo ñanı pozo yó'o Betesda. Ta yu'u pozo yó'o xino nduu ña xí'in ɔ'ɔn tia'va ña ɔn vãsa ndãsj xã'ã. ³ Ta ndi'i saá kivi kuã'ã ní ñivi na ndeé ndó'o ndóo na ini tia'va yó'o. Nayó'o kúu ñivi nakuáá xí'in ñivi na yɔ'vi ní xika, xí'in ñivi na ɔn kivi kanda. Ta nayó'o yóo na ndáti na kixá'ã kanda takuii pozo, chi kóni na kivi na ini takuii yó'o xã'ã ña nduvã'a na noo kue'e ndó'o na. ⁴ Saá chi ndãã ama ví yóo kivi ña ñii ñaángel ña

‡ 4:52 Kãã ñii xikuaa ñanı ña kãã uxã noo ñaño Roma.

kee noo Ndios nóo ña, ta kixaa ña sákanda ña takuii pozo yó'o. Ta saá ndi'i nivi na ndeé ndó'o nákindéé na ña xaá na noo yóo pozo, ta ñii nivi na si'na kúchiño noo nda yu'u takuii ta kí'vi na ini takuii pozo, ta xandikon nduva'a nivi yó'o. ⁵ Ta ini ñii tia'va ña xino nduu pozo yó'o, kándú'u ñii taá taá ndeé ndó'o, chi on kivi kanda xaá ra. Ta xa oko xa'on uni kuiya yóo ña on vása kúchiño kaka ra. ⁶ Ta saá kixaa taJesús, ta xini ra ta kándú'u yó'o. Ta ndato'on na x'in taJesús ndi xa na'á ní ndeé ndó'o tayó'o. Ta saá taJesús nindaqa to'on ra ta ndeé ndó'o yó'o, káchí ra saá x'in ra:

—¿Án kóni ún nduva'a ún noo kue'e ndó'o ún?

⁷ Ta ndakuijn ta kándú'u, nika'an ra:

—Tata, on koó nda ñii nivi chindeé yi'i ña kuchiño ki'vi ini takuii. Saá chi kivi kixaa ñaángel sákanda ña takuii, ta yi'i ndúkú ndeé i ki'vi ini takuii, ta on ta'an ka xaá i, ta inka nivi yachi ka kí'vi na ini takuii noo i —káchí ra x'in taJesús.

⁸ Ta saá nika'an taJesús x'in ra:

—Ta vitin nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta xa va'a kaka xá'á ún —káchí taJesús x'in ra.

⁹ Ta saá xandikon nduva'a tayó'o, ta nakundichi ra, ta nakusokó ra xito ra, ta kixá'á ra kuá'an xá'á ra. Ta ñii kivi yi'i ña nákindéé najudío kuu kivi ña sanda'a taJesús

tayó'o. ¹⁰ Tá naná'no noo najudío nakutá'an na x'in taá ta nda'a yó'o, ta nika'an na x'in ra káchí na saá:

—Vitin kuu kivi yi'i ña nákindéé yó, ta nija'a ndoso ún ndayí xa'a kivi yi'i yó'o, chi ñisokó ún xito ún xika ún —káchí na x'in ra.

¹¹ Ta ndakuijn taá ta nduva'a yó'o, nika'an ra x'in na, káchí ra saá:

—Taá ta sanda'a yi'i nika'an ra x'in i: “Ná kuiso ún xito ún ta va'a ko'on xá'á ún”, káchí ra x'in i —saá káchí ra x'in na.

¹² Ta nindaqa to'on na ra: —¿Yu kuu taá ta nika'an x'in ún ndi ndani'ún ún xito ún ta va'a ko'on xá'á ún? —káchí na x'in ra.

¹³ Ta taá ta nduva'a yó'o on vása xini ra yu kuu taá ta sanda'a ña'á, chi kama ní nija'a taJesús ma'ño noo chutú nivi, ta kuá'an ra inka xiiña. ¹⁴ Ta nija'a lo'o, ta saá taJesús nakutá'an ra x'in taá ta nduva'a yó'o ini ve'e ño'o ká'no, ta nika'an ra x'in ra:

—Koto ún, vitin xa nduva'a ún, ta saá on ki'vi ka ún kuáchi, chi koto kixaa inka ña ndeé ní ka kundo'o ún —káchí taJesús x'in ra.

¹⁵ Ta saá taá ta nduva'a yó'o kee ra kuá'an ra, ta nixaa ra ndato'on ra x'in naná'no noo najudío, káchí ra saá:

—TaJesús kuu taá ta sanduva'a yi'i —káchí ra x'in na.

¹⁶ Ta saá naná'no noo najudío kixá'á na sáa ní ini na,

ta ndúkú na ndi'i noo ña on vá'a ña kúchiño ke'é na xí'in taJesús, tãnda tãnda na ña ka'ni na ra, kóni na. Saá chi kivi yíi ña nákindée najudío kúu kivi ña taJesús sandúva'a ra tayó'o, ta káchí na ndí taJesús ñiya'a ndoso ra ndayí chi kisa chiño ra kivi yíi, káchí na. ¹⁷ Ta saá taJesús ñakutá'an ra xí'in naná'no yó'o, ta ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i saá kivi kisa chiño Yivá i Ndios, ñakán ndi'i saá kivi kisa chiño i —káchí ra.

¹⁸ Ta saá naná'no noo najudío ñisaa ka na, ta ndeé ka ndúkú na ka'ni na taJesús, chi xáni sijní na ndí ñikí'vi ra ovi kuachi ndeé ní. Xáni sijní na ndí ñiya'a ndoso ra ndayí xa'a kivi yíi, ta inka kuachi ra kúu ña ká'an ra ndí Ndios kúu Yivá ra, ña kóni kachí ñii kúu ra xí'in Ndios.

*To'on yó'o ká'an ña taJesús,
ta ta kúu Sa'ya Ndios, kómí
ra ndayí*

¹⁹ Ta ñika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndí on koó nda ñii chiño ké'éj xí'in ndayí mii, chi Yivá i Ndios kúu ta ta táxi ndayí nda'a i ke'éj ndi'i chiño, ta ndasaá kuiti ké'éj chiño ña xini ké'é Yivá i. Ta ñii ki'va ndatán ké'é Yivá i, saá ké'é yíi, ta ta kúu Sa'ya ra. ²⁰ Saá chi kí'vi ní ini Yivá i xini ra yíi, ta ta kúu Sa'ya ra, ñakán saná'a ra yíi ke'éj ndi'i noo ñava'a, ndatán yoo ña ké'é

mii ra. Ta ndixa saná'a ra yíi ke'éj ñava'a ná'no ka noo ñayó'o, tãnda naka'nda ní ini ndó koni ndó ña ke'éj. ²¹ Saá chi ndatán Yivá i Ndios sanataku ra ñivi na ñixi'i, saá yíi, ta ta kúu Sa'ya ra, taxi ña kutaku ndino'o ndi'i ñivi na kúu na kóni ke'éj saá xí'in. ²² Yivá i Ndios on vása kisa nani ra kuachi nda ñii ñivi, ta nda'a yíi, ta ta kúu Sa'ya ra, taxi ra ndayí ña kasa nani ndi'i kuachi ñivi, ²³ chi Ndios kóni ra ndí ndi'i ñivi ná kasa to'ó na Sa'ya ra, ndatán ñii ki'va kisa to'ó na mii ra. Ta ndi'i ñivi na on xín kasa to'ó yíi, nayó'o on vása kisa to'ó na Yivá i Ndios, ta ta ti'vi yíi kixaa i.

²⁴ Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndí ndi'i ñivi na chíkaa so'o to'on ká'an i, ta kándixa na Yivá i Ndios, ta ta ti'vi yíi, ta nayó'o kúu ñivi na ndino'o táku, ta kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá chi ñivi yó'o sandakoo va'a na ña kuá'an na yichí noo ndi'i xa'a na, ta vitin kuá'an na yichí Ndios noo táku ndino'o na ndi'i saá kivi. ²⁵ Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndí ñivi na on ta'an kukomí Níma Ndios, ndatán yoo na ñixi'i, saá yoo nayó'o. Tãnda kivi vitin tãnda kivi vaxi ñivi yó'o koni so'o na to'on ña ka'an yíi, ta ta kúu Sa'ya Ndios. Ta ndi'i ñivi na chikaa so'o to'on i, nduu na ñivi na kutaku ndino'o. Ta vitin xa kixaa kivi ña kundivi ndi'i ñayó'o saá. ²⁶ Yivá i Ndios kúu ta ta táku

ndino'o, ta ndi'i ndee ña táxi kutaku ñivi, káku ña ini Ndios. Ta ñii kǐ'va saá yǐ'i, ɬa ɬa kúu Sa'ya Ndios, kúu ɬa ɬatáku ndino'o, ta ndi'i ndee ña táxi kutaku ñivi, káku ña ini, chi saá ɬaxi Ndios ndayí nda'aǐ. ²⁷ Ta saá tuku ɬaxi Ndios ndayí nda'aǐ ña kasa naniǐ kuachi ñivi, chi yǐ'i kúu ɬa ɬa kixi noo ra. ²⁸ On naka'nda ini ndó ña xini so'o ndó to'on ña xa ñika'anǐ xí'in ndó vitin, chi vaxi kivi ñivi na ñixiǐ ta ñinduxun na, nayó'o konǐ so'o na to'onǐ, ²⁹ ta nataku na, ta ndakoo na, ta sandakoo na ñañá noo ñinduxun na. Ta ñivi na ñixiǐ ta nataku yó'o, tá xikuu na ñivi na ke'é ñava'a, ta nayó'o kutaku na xí'in Ndios. Ta tá xikuu na ñivi na ke'é ña on vá'a, ta nayó'o ko'on na noo xo'vi ní na —káchí taJesus xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá kúndaq ini yó ndí taJesus kómí ra ndayí Ndios

³⁰ Ta ñika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—On sǐví xí'in ndayí mǐiǐ kasa naniǐ kuachi ñivi, ta xí'in ndayí ña ɬaxi Ndios nda'aǐ kúu ña kasa naniǐ kuachi ñivi. Ñii kǐ'va ndatán ká'an Ndios xí'inǐ, saá kasa naniǐ kuachi ñivi. Ta xí'in ñandaa kasa naniǐ kuachi na, chi on sǐví xí'in ña kóni mǐiǐ kúu ña kasa naniǐ kuachi ñivi, ta kasa naniǐ xa'a kuachi na ndatán kóni Ndios, ɬa ɬa ɬí'ví yǐ'i kixaaǐ. ³¹ Tá ndasaá kuiti mǐiǐ kuu ɬa ndakuijn xa'aǐ, ta saá

on vása ndaya'ví ña ká'anǐ noo ñii ɬajuez, vará to'on ña ndaa kúu ña ká'anǐ. ³² Ta ndixa yóo inká ɬa ɬa ndakuijn xa'aǐ, ta yǐ'i xiniǐ ndí ɬayó'o ká'an ra ñandaa xa'aǐ. ³³ Ta ndó'ó, xa ɬí'ví ndó na xika chiño noo ndó kua'an na noo taJuan, ɬa ɬa sákuchu ñivi, ta ñindaqa to'on na ra xa'aǐ. Ta ɬayó'o ndakuijn ra, ñika'an ra ñandaa xa'aǐ. ³⁴ Ta yǐ'i, on vása xini ñó'óǐ ñivi ña ndakuijn na xa'aǐ. Ta saá ni, ká'anǐ xí'in ndó xa'a taJuan, chi kóniǐ ña kandixa ndó to'on ña ndaa ñika'an ra xa'aǐ. Ta saá Ndios kuchiño sakaku ra ndó'ó. ³⁵ Ta ndatán yóo ño'q lo'o ña ndee ní yé'e, saá ñixiyo taJuan. Ta ñii káni lo'o kutoo ní ndó xini ndó ño'q ña yé'e yó'o, chi sáná'a ña ndó'ó yichǐ ña ndaa. ³⁶ Ta yóo inká ña ndakuijn xa'aǐ, ta ña ká'no ka ndaya'ví noo to'on ña ñika'an taJuan kúu ñayó'o. Saá chi chiño ña sakuiso Ndios yǐ'i ña kasa ndiviǐ, chiño yó'o kúu ña ndakuijn xa'aǐ, chi chiño ña kisa ndiviǐ sáná'a kaxín ña noo ndó'ó ndí Yiváǐ Ndios kúu ɬa ɬa ɬí'ví yǐ'i kasa ndiviǐ ña kóni ra. ³⁷ Ta mǐi Ndios ɬa ɬa ɬí'ví yǐ'i kúu inká ɬa ndakuijn xa'aǐ. Ta ndó'ó, on ɬán konǐ so'o ndó to'on ra, ta ni on vása xini ndó ndasaá kaa ra, ³⁸ ta ni on vása nákaa to'on ra níma ndó. Saá chi on xiin ndó kandixa ndó yǐ'i, ɬa ɬa ɬí'ví Ndios. ³⁹ Ndi'i saá kivi ndee ní sakuá'a ndó ta ká'vi

ndó tɔ'on Ndios ña n̄ɪtaa na x̄ɪn̄a'á, chi x̄áni s̄ɪn̄ɪ ndó ndí tɔ'on yó'o chindeé ña ndó'ó ña kutak̄u ndó x̄í'in Ndios ndi'i saá k̄ɪv̄ɪ ña v̄axi. Ta m̄ɪi tɔ'on Ndios yó'o kúu ña ndákuijn x̄a'á, ⁴⁰ ta ndó'ó, ɔn x̄ɪin ndó kixi ndó nɔɔj̄ x̄a'á ña taxi j̄ kutak̄u ndino'o ndó x̄í'in Ndios.

⁴¹ 'Qn vása ndúkú j̄ ña kasa ká'no n̄ɪvi ȳj̄. ⁴² Ta x̄ɪn̄ɪ v̄a'á j̄ ndasaá yóo ini ndó'ó, ta x̄ɪn̄ɪ v̄a'á j̄ ɔn vása k̄í'vi ini ndó x̄ɪn̄ɪ ndó Ndios. ⁴³ Ȳj̄ k̄ɪx̄aa j̄ x̄í'in ndayí Yivá j̄ Ndios, ta ndó'ó ɔn x̄ɪin ndó naki'in v̄a'a ndó ȳj̄. Táná k̄ɪx̄aa ink̄a t̄aa x̄í'in ndasaá kuiti ndayí m̄ɪi ra, ta ndó'ó naki'in v̄a'a ndó t̄ayó'o. ⁴⁴ Tá ɔn x̄ɪin ndó ke'é ndó ña kóni Ndios, ta saá ɔn kuchiño kandixa ndó ȳj̄. Saá chi ndi'i m̄ɪi ndó ndixa s̄andi'i ndó ini ndó ña ndukú ndó ndasaá v̄a'a kuchiño kasa ká'no ndó x̄í'in tá'an m̄ɪi ndó. Ta nd̄a lo'o ɔn vása s̄andi'i ndó ini ndó ña ndukú ndó ke'é ndó ña x̄ɪn̄ɪ ñó'ó x̄a'á ña kasa ká'no Ndios ndino'o m̄ɪi ndó. ⁴⁵ Ta ȳj̄, ɔn taxi j̄ kuachi x̄a'á ndó nɔɔ Ndios. Saá chi m̄ɪi t̄ax̄ɪj̄ s̄íkuá ndó t̄aMoisés kúu t̄aa t̄a taxi kuachi x̄a'á ndó nɔɔ Ndios. Ta ndó'ó ndáa ini ndó t̄aMoisés ndakuijn ra k̄a'an ra ñava'a x̄a'á ndó nɔɔ Ndios, ta t̄aMoisés ndixa ɔn vása ndakuijn ra saá x̄a'á ndó. ⁴⁶ Saá chi k̄uiȳa x̄ɪn̄a'á t̄aMoisés n̄ɪtaa ra tɔ'on Ndios x̄a'á j̄, ta ɔn vása k̄andixa ndó tɔ'on

yó'o. Tá ndixa ndino'o ini ndó kandixa ndó tɔ'on ña n̄ɪtaa t̄aMoisés, níkuu, ta saá kuchiño kandixa ndó ȳj̄. ⁴⁷ Tá ɔn vása kuchiño ndó kandixa ndó tɔ'on ña n̄ɪtaa t̄aMoisés, ta saá, ¿ndasaá kuchiño kandixa ndó tɔ'on ña ká'an j̄ x̄í'in ndó vitin? —káchí t̄aJesús x̄í'in na.

6

Tɔ'on yó'o ká'an ña t̄aJesús taxi ra ña x̄ɪxi kuá'a ní n̄ɪvi

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17)

¹ Ta ndi'i n̄ɪya'a ñayó'o, ta saá t̄aJesús ndaa ra tón barco x̄í'in nax̄íka x̄í'in ra, ta kuá'an na x̄í'in ra ink̄a tá'ví yu'u m̄ɪni n̄aní Galilea. Yóo ink̄a k̄ɪv̄ɪ m̄ɪni yó'o, n̄aní ña Tiberias. ² Kuá'a ní n̄ɪvi ndíkɔn na kuá'an na s̄ata t̄aJesús chi xa x̄ɪni na milagro v̄a'a ke'é ra ña s̄anda'a ra n̄ɪvi na ndeé ndó'o. ³ Ta n̄ɪx̄aa tón barco yu'u takuií m̄ɪni, ta nɔɔ t̄aJesús x̄í'in nax̄íka x̄í'in ra. Ta saá n̄aki'in ra kuá'an ndaa ra ñii x̄ɪk̄i, ta nax̄íka x̄í'in ra kuá'an na s̄ata ra. Ta saá n̄ɪx̄aa ra nɔɔ x̄ɪk̄i, ta x̄ɪkoo ra ta ñii saá x̄ɪkundɔo nax̄íka x̄í'in ra. ⁴ Ta k̄ɪv̄ɪ yó'o kúu k̄ɪv̄ɪ ña yatin kana vikɔ Pascua najudío.* ⁵ Ta t̄aJesús ndan̄i'i ra nɔɔ ra, ta x̄ɪni ra kuá'a ní n̄ɪvi v̄axi, ta n̄ɪndak̄a tɔ'on ra ñii t̄ax̄ɪka x̄í'in ra, t̄a n̄aní Felipe, káchí ra saá x̄í'in ra:

* **6:4** Pascua najudío kána ña ux̄a k̄ɪv̄ɪ x̄a'á ña náká'an na ndasaá Ndios s̄ak̄aku ra nax̄ɪj̄ s̄íkuá na nɔɔ nañoo Egipto k̄uiȳa x̄ɪn̄a'á.

—Tata Felipe, ¿míkíā sata yó sítā vā'a kuxu n̄vi yó'o? —káchí t̄Jesús xí'in ra.

⁶ Ta xa xín̄i vā'a t̄Jesús yukíā ke'é ra xā'a n̄a kuxu n̄vi, ta saá ni, n̄indaḡa t̄'on ra t̄Felipe chi kóni ra koto ndoso ra t̄ayó'o. ⁷ Ta ndaḡuñ̄ t̄Felipe, n̄ika'an ra:

—Tánaḡo'ñ̄ yó xí'in ovi ciento s̄i'ún denario,[†] ta on kunani s̄i'ún yó'o n̄a sata yó vará nda lo'o ní n̄a kuxu n̄ii n̄ii n̄vi, chi ví'í ní n̄vi kúu nayó'o —káchí t̄Felipe xí'in t̄Jesús.

⁸ Ta saá t̄Andrés, t̄ kúu n̄ii t̄axíka xí'in t̄Jesús, ta n̄ani t̄Simón Pedro kúu ra, ta n̄ika'an ra xí'in t̄Jesús, káchí ra saá:

⁹ —N̄ii t̄alo'o yó'o ní'í ra o'on sítā vā'a n̄a kuva'a xí'in cebada, ta ní'í ra ovi tiḡká válí. Ta lo'o ní kúu n̄a, ta on kunani n̄a kuxu ndi'i n̄vi —káchí t̄Andrés xí'in t̄Jesús.

¹⁰ Ta n̄ika'an t̄Jesús xí'in nataa naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ka'an ndó xí'in n̄vi ná kundoo na —káchí ra.

Saá chi yóo kuā'a ní yita s̄ii noo vā'a kundoo n̄vi yó'o. Ta saá ndi'i n̄vi x̄ikundoo na, ta yatin o'on mil kúu nina t̄aa, xí'in kuā'a ní ka n̄a'ā xí'in naválí. ¹¹ Ta saá k̄i'in t̄Jesús o'on sítā vā'a yó'o, ta n̄ika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ún xā'a sítā vā'a yó'o —káchí ra.

Ta saá t̄axi ra n̄a nda'a naxíka xí'in ra, n̄a nata'vi na n̄a kuxu ndi'i n̄vi. Ta n̄ii káchí saá ke'é t̄Jesús xí'in ovi tiḡká válí, ta n̄ani rí x̄ixi ndi'i n̄vi. Ta ndi'i n̄vi yó'o x̄ixi na nda n̄ixaa ini na. ¹² Tá ndi'i x̄ixi nayó'o, ta n̄ika'an t̄Jesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Nakaya ndó ndi'i n̄a kíndoo ndoso yó'o, n̄a on kuit̄a nda lo'o n̄a xí'in m̄i'í —káchí ra xí'in na.

¹³ Ta saá n̄akaya ndi'i na n̄a kíndoo ndoso noo n̄a x̄ixi na, n̄a x̄ikuu o'on sítā vā'a válí. Ta xí'in n̄ayó'o s̄akutú na ux̄u ovi chikiva sítā vā'a. ¹⁴ Tá x̄ini n̄vi milagro yó'o n̄a ke'é t̄Jesús, ta saá k̄ixá'á na ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ndixa t̄ayó'o kúu m̄i t̄aprofeta ká'no t̄a ndati yó k̄ixaa ñoyivi yó'o —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

¹⁵ Ta kúndaḡa ini t̄Jesús n̄a xáni s̄inj̄i n̄vi yó'o n̄a kasa ndux̄a na xí'in ra nduu ra rey noo na, ta saá kama kee mató'ón ra kuā'an ra, ta kuā'an ndaa ra n̄ii x̄ik̄i.

T̄o'on yó'o ká'an n̄a x̄a'a t̄Jesús

xíka xá'á ra noo takuii m̄ini
(Mt. 14:22-27; Mr. 6:45-52)

¹⁶ Tá xa kuā'an kuñoó kúu n̄a, ta naxíka xí'in t̄Jesús n̄aki'in na kuā'an na yu'u takuii m̄ini, ¹⁷ ta ndaa na ini tón barco, ta kuā'an na ñoo Capernaum. Tá xa naa kúu n̄a, ta t̄Jesús on

[†] 6:7 N̄ii denario kúu s̄i'ún n̄a kúu ya'vi n̄ii t̄aa t̄a k̄isa chiño n̄ii k̄iv̄i.

ta'an ndikó ra kixaa ra noo na. ¹⁸ Ta saá kuá'an na xí'in tón barco noo takuií m̄ini, ta kixá'á ndeé ní káni t̄ach̄i ta sákanda ní ña takuií yó'o. ¹⁹ Ta nayó'o, xí'in ndi'i ndeé na síta na takuií xí'in yiton ña chinda'á tón barco kuá'an nó, ta xa kuá'an na ñii o'on án ñii iño kilómetro noo takuií,† ta saá nakoto na vaxi xá'á taJesús noo takuií m̄ini yó'o, ta kixá'á na yí'ví ní na. Ta xa yatin vaxi ra noo tón barco ñó'o na, ²⁰ ta ñika'an taJesús xí'in na:

—On kuyi'ví ndó, chi yi'i va kúu i —káchí ra xí'in na.

²¹ Ta saá kúsii ní ini na, ta naki'in na taJesús ndaa ra tón barco xí'in na, ta kama ní nixaa na noo kuá'an na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a kuá'a ní ñivi nándukú na taJesús

²² Ta ñit̄ivi ink̄a k̄ivi, ta ink̄a tá'ví yu'u m̄ini yó'o, xa ndóo ñivi ndáti na kixaa taJesús, chi x̄ini na ñii laá barco ñixiyo yu'u takuií yó'o, ta saá kundaa ini na ndí taJesús on vása ní-ndaa ra ini tón barco yó'o, ta ndasaá kuiti naxíka xí'in ra ndaa na ini tón barco yó'o, ta xa kuá'an na xí'in nó. ²³ Ta saá x̄ito na sava barco tón k̄ixi ñoo Tiberias kixaa nó yu'u takuií m̄ini yó'o. Ta ndi'i tón barco yó'o kixaa nó m̄i xiiña yatin noo x̄ixi na s̄ita va'a ña taxi taJesús nda'a na, k̄ivi si'na ñika'an ra taxi ra ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios. ²⁴ Ta saá

kundaa ini na on koó taJesús ní-kixaa, ni on koó naxíka xí'in ra yóo k̄a na yó'o, ta saá nan̄ivi yó'o ndaa na ini tón barco tón k̄ixi ñoo Tiberias, ta kuá'an na ñoo Capernaum nandukú na taJesús.

To'on yó'o ká'an ndi taJesús kúu ra s̄ita va'a ndino'o ña táxi kutaku ñivi

²⁵ Ta saá nan̄ivi yó'o ñixaa na ink̄a tá'ví yu'u takuií m̄ini yatin ñoo Capernaum, ta nan̄i'i na taJesús. Ta saá ñinda'ka to'on na ra, káchí na xí'in ra:

—Tata Rabí, ¿ama kixaa ún yó'o? —káchí na.

²⁶ Ta ndakuiin taJesús, ñika'an ra xí'in na:

—Ta ndixa ká'an i xí'in ndó on s̄ivi xa'a ña x̄ini ndó milagro ña ke'éj noo ndó kúu ña nándukú ndó yi'i. Ta xa'a ña taxi i s̄ita va'a x̄ixi ndó and̄a ñixaa ini ndó kúu ña nándukú ndó yi'i. ²⁷ On vá'a tá ndasaá kuiti sandi'i ndó ini ndó ña ndúkú ndó ña kuxu ndó, chi ñayó'o ña yach̄i ní tá'yi kúu ña. Ta va'a k̄a chikaá ndó ndeé ña ndukú ndó ink̄a noo ñaxíxi ña on vása tá'yi. Ta yi'i, t̄aa ta k̄ixi noo Ndios, taxi i ña kuxu ndó s̄ita va'a ña kómí ndeé ña taxi kutaku ndino'o ndó, ta nd̄a ñii k̄ivi on ndi'i xa'a ndó. Saá chi Yivá i Ndios xa taxi ra ndayí ra nda'a i ña ke'éj saá —káchí taJesús xí'in na.

²⁸ Ta saá ñinda'ka to'on na ra, káchí na xí'in ra:

† 6:19 O'on án iño kilómetro kúu o'ko o'on án o'ko uxu estadio, ña kúu k̄i'va x̄icho'on naño griego.

—¿Yukíā xínī ñó'ó ke'é ndi ña kivi kasa ndivi ndi chiño ña kóni Ndios? —káchí na xí'in taJesús.

²⁹ Ta taJesús ndakuijn ra, nika'an ra saá:

—Ñayó'o kúu ña kóni Ndios ke'é ndó ña kasa ndivi ndó chiño ña kóni ra: xínī ñó'ó kandixa ndó yí'í, ɬa ɬa ɬí'ví ra —káchí taJesús xí'in na.

³⁰ Ta saá nindaqa to'on tuku na ra:

—¿Ndá milagro kúu ña ke'é ún noo ndi ña koni ndi, ta saá kandixa ndi ndí yó'ó kúu ún ɬa ɬa ɬí'ví Ndios? Ta vitin, ɥyu kúu ña ke'é ún?

³¹ Chi naxijí síkuá yó xixi na sɬa va'a ña naní maná kivi nixiyó na yuku yichí. Ta xa'a ñayó'o káchí to'on Ndios ña nɬaa na xina'á: "Taxi ra sɬa va'a ña kixi ñoyívi nino, xixi na", káchí to'on Ndios —káchí na xí'in taJesús.

³² Ta ndakuijn taJesús nika'an ra xí'in na:

—Ña ndixa ndaa ká'anj xí'in ndó, on sivi taMoisés xikuu ɬa ɬaxi sɬa va'a ña kixi ñoyívi nino xixi na, ta Yiváí Ndios kúu ɬa ɬaxi ña xixi naxijí síkuá yó. Ta vitin Ndios táxi ra nda'a ndó sɬa va'a ndino'o ña kixi ñoyívi nino. ³³ Ta sɬa va'a ndino'o ña táxi Ndios kúu ɬa ɬa kixi noo Ndios ta noo ra ta kixaa ra nda ñoyívi yó'o, ta tayó'o ndixa taxi ra kutaku ndino'o nivi —káchí taJesús xí'in na.

³⁴ Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in ra:

—Tata, ndi'i saá kivi taxi ún sɬa va'a yó'o nda'a

ndi ña kuxu ndi ña —káchí na xí'in taJesús.

³⁵ Ta ndakuijn taJesús nika'an ra xí'in na:

—Yí'í kúu sɬa va'a ndino'o, ta táxi ña kutaku ndino'o nivi. Ta nivi na ndikon yí'í nda ñii kivi on kivi ka na soko, ta nivi na kándixa yí'í nda ñii kivi on yichí ka na takuí. ³⁶ Xa ndato'onj xí'in ndó to'on yó'o, ta tuku ká'anj xí'in ndó vitin ndí ndó'ó, vará xito ndó yí'í xí'in nduchú noo ndó, ta on xijn ndó kandixa ndó yí'í. ³⁷ Ta nivi na chitóni Yiváí Ndios kundikon na sataj, ndi'i nayó'o kixaa na nooj. Ta naki'in va'aj ndi'i na kixaa nooj, ta nda ñii kivi on vása taxinj nda ñii nayó'o ña kuxiká na nooj. ³⁸ Chi yí'í keej noo Yiváí Ndios ta kixaa ñoyívi yó'o xa'a ña kasa ndivij ña kóni Yiváí, ɬa ɬa ɬí'ví yí'í vaxij. Ta on sivi xa'a ña kóni mijí kúu ña kixaa ñoyívi yó'o. ³⁹ Ta Yiváí, ɬa ɬa ɬí'ví yí'í vaxij, kóni ra ña on sandaño'ój nda ñii nivi na ɬaxi ra nda'aj. Ta saá tá kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o, ta sanatakuj ndi'i nivi yó'o. ⁴⁰ Yiváí Ndios kóni ra ndí nivi na xini yí'í ta kándixa na yí'í, ta ndi'i nayó'o kutaku ndino'o na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi, ta kivi sondí'í, yí'í sanatakuj ndi'i nivi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

⁴¹ Ta saá kixá'á najudío ká'an on vá'a na xa'a taJesús, chi nika'an ra, káchí ra saá: "Yí'í kúu sɬa va'a

ndino'o ña kixi ñoq Ndios", káchí ra. ⁴² Ta kixá'á na ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿An on sivi tayó'o kúu taJesús sa'ya taJosé?, chi xini va'a yó yivá ra, xí'in si'í ra. Ta saá, ¿ndachun ká'an ra kee ra ñoyivi ñino ñoq yóo Ndios? —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

⁴³ Ta saá ñika'an taJesús xí'in na:

—On ka'an kuáchí ka ndó to'on on vá'a xa'aj xí'in tá'an ndó. ⁴⁴ Saá chi tá Yivá Ndios, ña ta tiví yí'í vaxij, on vása chikaá ra ini ñivi ña kixaá na ñoq ña kundikon na yí'í, ta nda ñii ñivi on kuchiño ke'é na saá. Ta tá kixaá kivi sondí'í, ta ndixa yí'í sanataku j ndi'í ñivi yó'o, na kúu na ndikon yí'í. ⁴⁵ To'on Ndios ña ñitaa naprofeta kuiya xina'á káchí ña saá: "Mji Ndios saná'a ra ndi'í ñivi", káchí to'on yó'o. Ta ndi'í ñivi na chikaá so'o to'on ña saná'a Yivá Ndios ta sakuá'a na ña, nayó'o kixaá na ñoq j.

⁴⁶ Ndixa nda ñii ñivi on ta'an koni na Ndios xí'in nduchu ñoq na, ta ndasaá kuiti yí'í, ña ta kixi ñoq ra kúu ña ta xa xini ña'á.

⁴⁷ Ña ndixa nda ká'an j xí'in ndó: Ndi'í ñivi na kándixa yí'í kúu ñivi na táku ndino'o ndi'í saá kivi. ⁴⁸ Yí'í kúu sija va'a ndino'o, ta kómij ndee ña taxi j ña kutaku ndino'o ñivi. ⁴⁹ Vará naxij síkuá yó xina'á xixi na sija va'a ña naní maná kivi ñixiyo na yuku yichí, ta saá ni, ñixi'í ndi'í nayó'o. ⁵⁰ Ta yí'í

kúu sija va'a ña kixi ñoq Ndios. Táná kuxu ñivi sija va'a yó'o, ta saá on kivi ka na, ta kutaku ndino'o na ndi'í saá kivi ña vaxi. ⁵¹ Yí'í kúu sija va'a ña táku, ña kixi ñoq Ndios, ta ñoq ña kixaá ña ñoyivi yó'o. Táná kuxu ñivi sija va'a yó'o, ta ndixa on ndi'í xa'aj na, ta ñivi yó'o kutaku na ndi'í saá kivi. Sija va'a ña ká'an j xa'aj yó'o kúu koñu j ña sokoj xa'aj ndi'í ñivi ñoyivi yó'o ña kuchiño kutaku na ndi'í saá kivi —káchí taJesús xí'in na.

⁵² Tá najudío na ndóo yó'o xini so'o na to'on yó'o, ta saá kixá'á na náa na xí'in tá'an na, chi on vása kúndaá ini na to'on ñika'an taJesús. Ta ñika'an na, káchí na saá:

—¿Ndasaá ke'é tayó'o ña taxi ra koñu ra kuxu yó? —káchí na.

⁵³ Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra xí'in na:

—Ña ndixa nda kúu to'on yó'o: Ñivi na on kuxu koñu j ni on ko'o na ñij, nayó'o ndixa on kutaku ndino'o na.

⁵⁴ Ta ndi'í ñivi na xixi koñu j ta xí'í na ñij, nayó'o kúu ñivi na ndixa táku ndino'o, ta kivi sondí'í, yí'í sanataku j nayó'o. ⁵⁵ Saá chi koñu j kúu ñava'a ndino'o xixi ñivi, ta ñij kúu ñava'a ndino'o xí'í ñivi. ⁵⁶ Ndi'í ñivi na xixi koñu j ta xí'í na ñij kúu ñivi na ñii yóo xí'in j, ta yí'í ñii yóo j xí'in nayó'o. ⁵⁷ Ndios ña tatáku ndino'o, tiví ra yí'í, ta yí'í táku ndino'o j chi táku Ndios. Ta ñii kiva saá ndi'í ñivi na kuxu koñu j, nayó'o kutaku ndino'o na

chi táku*i*. ⁵⁸ Yi'i kúu sítá va'a ndino'o ña kee ñoyívi ñino noo yóo Ndios. On vása ñii kúu sítá va'a yó'o xí'in sítá va'a ña ñaní maná ña xixi naxii síkuá yó xina'á. Saá chi, vará xixi na sítá va'a maná yó'o, ta saá ni, ñixi'i ndi'i na. Ta ndi'i ñivi na kuxu sítá va'a ndino'o ña kúu koñu*i*, ta ñivi yó'o kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí taJesús xí'in na.

⁵⁹ TaJesús ñika'an ra to'on yó'o kivi yóo ra sáná'a ra ñivi ve'e ño'o sinagoga ñoo Capernaum.

To'on ñika'an taJesús kómí ña ndee taxi ña kutaku ndino'o ñivi

⁶⁰ Tá xini so'o na ndi'i to'on ña ñika'an taJesús yó'o, ta kuá'a ní ñivi na ndikón sata ra, kixá'á na ká'an tá'an na, káchí na saá:

—To'on yó'o yo'vi ní ña. ¿Yu kúu ñivi kuchiño kandixa na to'on yó'o? —káchí na xí'in tá'an na.

⁶¹ Ta kúnda*a* ini taJesús ña ká'an on vá'a na xa'a to'on ndato'on ra, ta ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—¿Án to'on ña ndato'on i xí'in ndó sándi'i ña ini ndó? ⁶² Ta saá, ¿ndasaá ka ví naka'nda ní ini ndó táná koto ndó yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kivi ndikó*i* ndaa*i* ñoyívi ñino noo si'na ñixiyo*i*? ⁶³ Ñii laá Níma Ndios kómí ña ndee ña taxi ña kutaku ndino'o ñivi, ta ndee ña kómí yikí koñu ñivi on vása kúndeé ña taxi ña kutaku ndino'o nda ñii ñivi.

To'on ña ñika'an i xí'in ndó kúu to'on Níma Ndios ta kómí ña ndee ña taxi ña kutaku ndino'o ndó. ⁶⁴ Ta saá ni, sava ndó'o on vása kándixa ndó to'on ña ká'an i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

Chi nda kivi noo xa kúnda*a* ini taJesús yu kuu ñivi na on kandixa ña'á, ta kúnda*a* ini ra yu kuu ta ta ko'on siko kuí'ná ña'á nda'a ñivi na saá ini xini ña'á. ⁶⁵ Ta saá ñika'an ka ra xí'in na:

—Ñakán kía xa ndato'on i xí'in ndó ndí nda ñii ñivi on kuchiño na kixaa m*i* na noo*i* ña kundikón na yi'i, tá on vása chíkaa Ndios ini na ke'é na saá —káchí taJesús xí'in na.

⁶⁶ Tanda kivi saá kuá'a ní ñivi na xindikón sata taJesús, sandakoo na ra, ta on vása ka kuá'an na sata ra. ⁶⁷ Ta saá taJesús ñinda*ka* to'on ra na uxu ovi xika xí'in ra, ta ñika'an ra saá xí'in na:

—Ta ndó'o, ¿yukía káchí ini ndó? ¿Án kóni ndó sandakoo ndó yi'i ndatán ñivi yó'o sandakoo na yi'i? —káchí ra xí'in na.

⁶⁸ Ta ndakuin taSimón Pedro ñika'an ra:

—Tata, ¿yu kúu ka ví inka ta ta kuchiño ndi kundikón ndi?, chi ñii laá yó'o kúu ta ta ká'an to'on ña kómí ndee ña taxi kutaku ndino'o ñivi. ⁶⁹ Xa kándixa va'a ndi yó'o, ta xini ndi yó'o kúu Cristo, ta ta ti'vi Ndios sakaku ñivi ñoyívi yó'o ta kúu ún Sa'ya Ndios tatáku —káchí taPedro xí'in taJesús.

70 Ta taJesús ndakuijn ra nika'an ra, káchí ra saá:

—¿Án on ndixa mji yi'i kúu taa ta nakaxin mji uxu ovi ndó'ó ña kundikon ndó yi'i?, ta ini ñii ndó'ó nákaa ñanima ndiva'a —káchí taJesús xí'in na.

71 Káchí ra saá xa'a taJudas sa'ya taSimón Iscariote, chi taJudas yó'o kúu ñii tatá'an na uxu ovi xíka xí'in taJesús, ta vaxi kivi taJudas yó'o siko kuíná ra taJesús nda'a na saá ini xini ña'á.

7

Tq'on yó'o ká'an ña nañani taJesús on ta'an kandixa na ra

1 Ta saá taJesús xíka ra ku'a ní ñoo ña ñó'o estado Galilea, chi on xijin ra kaka ka ra ñoo ña ñó'o estado Judea, chi naná'no noo najudío ndúkú na ka'ni na ra.

2 Ta saá xa yatin tondaa kivi ña sákana najudío viko ká'no, ña naní viko ve'e tiq'va.* 3 Ta nañani taJesús kixaa na noo ra, ta nika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—¿Án on vá'a sandakoo ún ñoo válí yó'o ta ko'on ún ñoo ná'no ña ñó'o estado Judea?, chi ñoo kán ku'a ní ka nivi na ndikon satá ún kuchiño koto na milagro ke'é ún. 4 Tá ndixa ké'é ún chiño ná'no, ta, ¿ndachun on vása saná'a ún ña noo ndi'i nivi ña kuchiño na koni na ña ké'é ún? Chi nda ñii taa on tondaa ra kuu

ra taká'no, tá tayó'o kisa chiño se'é ra —káchí nañani taJesús xí'in ra.

5 Nañani ra nika'an na saá xí'in ra chi on ta'an kandixa na ra. 6 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—On ko'on i viko vitin chi on ta'an tondaa kivi ña chitóni Ndios. Ta mji ndó, nda nda ka kivi kúu ña va'a ko'on ndó, 7 chi nanivi ñoyivi yó'o on kivi kusaa ini na koni na ndó'ó. Ta yi'i, saá ní ini nivi yó'o xini na yi'i, chi ká'an káxin i xí'in na xa'a ña on vá'a ké'é na. 8 Ta va'a ku'a'an ndó viko vitin, ta yi'i, on ko'on i xí'in ndó, chi on ta'an kixaa kivi ña chitóni Ndios ko'on i —káchí taJesús xí'in nañani ra.

9 Ta saá ñindoo ra ñoo estado Galilea.

Tq'on yó'o ká'an ña xa'a ña ndato'on taJesús xí'in nivi na ndoo viko ve'e tiq'va

10 Ta nañani taJesús kee na ku'a'an na viko ña kána ñoo Jerusalén. Ta saá nija'a lo'o kivi, ta kee taJesús ku'a'an se'é ra viko yó'o, ña on vása koni nivi ku'a'an ra. 11 Ta najudío na ndoo viko yó'o nándukú na taJesús, ta ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Mikía yóo taJesús? —káchí na.

12 Ta ku'a'a ní nivi ká'an na ndato'on na xí'in tá'an na xa'a taJesús. Sava na ká'an xa'a ra va'a ní taa kúu ra, ta inká na ká'an xa'a ra on vása va'a taa kúu ra, chi ta

* 7:2 Viko yó'o kána ña uxá kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios chindee ra naxij síkuá na kivi xitaku na noo ño'o yichí kujya xina'á.

sándá'ví kuiti ñivi kúu ra, káchí na. ¹³ Ta ndi'i ñivi na ká'an yó'o, ndasaá kuiti xí'in tá'an mji na ká'an na, chi on xjin na ña koni so'o naná'no noo najudío xá'a ña ndato'on na. Saá chi yí'ví na noo naná'no yó'o.

¹⁴ Ta tondaá kivi ña kúu mji ma'ño viko yó'o, ta taJesus ñixaá ra ve'e ño'o ká'no, ta kixá'a ra sáná'a ra ñivi na ndoo yó'o. ¹⁵ Tá najudío xini so'o na ña ká'an taJesus sáná'a ra, ta ñaka'nda ini na xá'a ña xini so'o na, ta ñika'an na, káchí na saá:

—¿Ndachun va'a ní xini tayó'o?, ta on vása ní-ka'vi ra kuá'a ní kujya ve'e noo ká'vi na —káchí na.

¹⁶ Ta saá ñika'an taJesus xí'in na:

—On sivi to'on miji kúu ña sáná'a i, ta sáná'a i to'on Ndios, ta ta t'ví yí'i. ¹⁷ Ta ndi'i ñivi na chíkaa ini ña kasa ndivi na ña kóni Ndios, ñivi yó'o kúu na kúchiño kundaá va'a ini ndi án ndixa xí'in ndayí Ndios sáná'a i ñivi, án kuiti xí'in ndayí mji i sáná'a i na. ¹⁸ Ta ta ká'an xí'in ndayí mji, tayó'o ká'an ra ña kasa ká'no xí'in mji ra noo ñivi. Ta ta ndúkú ña kanoo síkón ñato'ó inka ta t'ví ña'a, ta ta ndúkú ñayó'o kúu ta ká'an ña ndixa ndaa, ta on koó ñavatá ini tayó'o.

¹⁹ ¿Án on sivi ñandaá kúu ña taMoisés taxi ra ndayí Ndios nda'a naxii síkuá yó?

Ta nda ñii ndó'ó on vása kándixa ndó ndayí yó'o. Ta vitin, ¿ndachun kóni ndó ka'ni ndó yí'i?

²⁰ Ta ndakuijn na, ñika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Yó'ó, ¿ndixa nákaa níma ndiva'a ini ún, ta sáka ní ña sijn ún! ¿Yu kúu ñivi kóni ka'ni yó'ó? —káchí na xí'in ra.

²¹ Ta ndakuijn taJesus:

—Ñii milagro ke'é i noo ndó, ta ndi'i ndó'ó ñaka'nda ní ini ndó, chi ke'é i ñava'a yó'o kivi yíi. ²² Ta mji ndó, kivi yíi ña nákindée ndó, ta saá ni, kisa chiño ndó. Saá chi tá ñii talo'o sa'ya ndó ñixino ra on kivi mji kivi yíi, ta nduxa kasa ndivi ndó costumbre ña ñani circuncisión,† chi saá kisa ndivi ndó ña xá'nda chiño taMoisés noo naxii síkuá yó. (Ta on sivi taMoisés kúu tanoo xá'nda chiño ña kasa ndivi ñivi ña ñani circuncisión yó'o, chi on ta'an ka kixaá kivi kaku taMoisés, ta naxii síkuá yó taAbraham, taIsaac, xí'in taJacob xa kisa ndivi na ñayó'o.) ²³ Ta xá'a ña on xjin ndó ya'a ndoso ndó noo ndayí taMoisés, ta nduxa kasa ndivi ndó chiño lo'o ña ñani circuncisión, vará mji kivi yíi kúu ña. Ta saá, ¿ndachun sáa ini ndó xini ndó yí'i xá'a ña kisa ndivi chiño va'a, chi sanda'a i ñii ta ndeé ndó'o, vará kivi yíi xikuu ña? ²⁴ Tá ndasaá kuiti xito ndó ña ke'é ñivi, ta on vása kúchiño

† 7:22 Costumbre najudío ña ñani "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sijn ñatepe talo'o. Ké'é na saá xá'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

kasa nani ndó xá'a ña ké'é na. Saá chi xíní ñó'ó kundaa ini ndó yu kúu ña ndixa ndaa, ta saá kuchiño kasa nani ndó xá'a ñivi án ndixa ndiso na kuachi —káchí tajesús xí'in na.

Tq'on yó'o ká'an ña ndí on vása kúndaa ini ñivi án ndixa tajesús kúu Cristo

²⁵ Ta saá sava ñivi na táku ñoo Jerusalén ká'an tá'an na, káchí na saá:

—¿Án on sivi tayó'o kúu taa tã kóni nachiño ná'no ka'ni na? ²⁶ Ta vitin yó'o yóo ra, ká'an ndoso ra ñoo yó, ta nda ñii naná'no on vása ká'an na xí'in ra. ¿Án xáni sijní nachiño ná'no yó'o ndí tayó'o kúu Cristo, taa tã tì'ví Ndios sakaku mji yó? ²⁷ Ta tayó'o on kivi kuu ra Cristo, chi xáni sijní yó ndí nda ñii ñivi on koni na míchí kixi Cristo. Ta tajesús yó'o, xíní yó ndá ñoo kixi ra —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

²⁸ Ta yóo tajesús sáná'a ra ñivi ve'e ño'o ká'no, ta saá ndeé ka ndani'i ra tachi ra, ta ñiká'an ra:

—¿Án ndixa xíní ndó yì'i? ¿Án ndixa xíní ndó míkiã kixi? On sivi xí'in ndayí mji kúu ña kixaaï ñoyívi yó'o, ta yì'i kixaaï xí'in ndayí Ndios, taa tã tì'ví yì'i, ta tayó'o kúu taa tandaa ndino'o. Ta ndó'ó, on vása xíní ndó ra. ²⁹ Ta yì'i, xíní va'aj ra chi kixi ñoo ra, ta tayó'o tì'ví ra yì'i kixaaï ñoyívi yó'o —káchí tajesús, ká'an ra.

³⁰ Tá xinjí so'o na ña ñiká'an ra, ta kixá'a na ndúkú ndeé na tiin na ra, ta nda ñii ñivi ñi-kuchiño na tondaa na tiin na ra, chi on tã'án tondaa kivi ña chitóni Ndios. ³¹ Ta kuá'a ní ñivi kãdixa na ra, ta ká'an na, káchí na saá:

—Ndixa tayó'o kúu Cristo, chi on kivi kixaa inka taa tã kuchiño ke'é milagro ná'no ka ñoo ña ké'é tayó'o —káchí na, ká'an na.

Tq'on yó'o ká'an ña nafariseo tì'ví na napolicia ña tiin na tajesús

³² Ta nafariseo xinjí so'o na ña ndatq'on ñivi xá'a tajesús. Ta saá nafariseo yó'o xí'in naná'no ñoo nasutu tì'ví na napolicia na ndaa ve'e ño'o ká'no ña ko'on na tiin na tajesús. ³³ Ta ñiká'an tajesús xí'in ñivi:

—Ñii kánj lo'o koo kaj xí'in ndó, ta saá ko'oní ndikóï ñoo yóo taa tã tì'ví yì'i kixaaï. ³⁴ Ta saá nandúkú ndó yì'i, ta on kuchiño ndó naní'i ndó yì'i, ta ni on kuchiño ndó ko'on ndó ñoo kooï —káchí ra xí'in na.

³⁵ Ta saá naná'no ñoo nãjudío ká'an tá'an na, káchí na saá:

—¿Míkiã ko'on tayó'o? ¿Ndachun ká'an ra ko'on ra ñoo on kivi naní'i yó ra? ¿Án ko'on ra ñoo xiká ña kúu ñoo griego ñoo táku kuá'a ní najudío? ¿Án ko'on ra ñoo kán ña saná'a ra nagriego? ³⁶ Chi on vása kúndaa ini yó yukia káchí tq'on ká'an ra,

chi nika'an ra ndí nandukú yó ra ta on vása naní'i yó ra, ta ni on kuchiño yó xaá yó noo ko'on ra koo ra —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

Tò'on yó'o ká'an ña xa'a noo kaku ku'a ní yuta xí'in takuú tá táku

³⁷ Ta nítondaa kivi sondí'i viko yó'o, ta mii ñayó'o kúu kivi ká'no ní ka. Ta saá nakundichi taJesús, ta xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra, káchí ra saá:

—Ndi'i nivi na yíchi ní takuú, va'a kixi na noo i, ta taxi takuú ko'o na. ³⁸ Ta nivi na kandixa yi'i, ta ini nayó'o kaku takuú tá táku, ta nandika takuú yó'o ku'a'an rá, ta nduu rá ku'a ní yuta ná'no, chi saá káchí tò'on Ndios ña níttaa na xina'á —káchí taJesús xí'in na.

³⁹ Ku'a ní yuta ná'no xí'in takuú tá táku yó'o ká'an ña xa'a Níma Ndios ña naki'in nivi na kandixa taJesús. Ta kivi nika'an ra ñayó'o, ta on ta'an ka naki'in nivi Níma Ndios saá, chi on ta'an tondaa kivi ña ndikó taJesús ñoyívi ñino noo yóo ñalivi ká'no xí'in Ndios.

Tò'on yó'o ká'an xa'a ña náta'vi tá'an nivi xa'a taJesús

⁴⁰ Tá xini so'o na ña ká'an taJesús, ta sava nivi nika'an na, káchí na saá:

—Ñandaa kía tayó'o kúu taprofeta ká'no ta ndáti ndi kixaa —káchí na.

⁴¹ Ta inká na ká'an, káchí na saá:

—Tayó'o kúu Cristo, ta ta tiví Ndios sakaku ra mii yó —káchí na.

Ta sava na ká'an:

—On kivi kuu tayó'o Cristo chi Cristo on kivi kuu ra ta kixi ñoo estado Galilea. ⁴² Tò'on Ndios ña níttaa na xina'á káchí ña Cristo kuu ra ñii sa'ya ñani sikuá tarey David, ta kaku ra ñoo Belén ña nákaa estado Judea noo xitaku tarey David, káchí tò'on Ndios —káchí na, ká'an na.

⁴³ Ta saá kixá'á na náta'vi tá'an na xa'a taJesús, chi on vása kuchiño ñii koo yu'ú na xa'a ra. ⁴⁴ Sava na kóni na tiin na ra ña ko'on ra ve'e kaa, ta nda ñii na ni-kuchiño ña tondaa na tiin na ra.

Tò'on yó'o ká'an ña ndi napolicia naka'nda ini na ña xini so'o na tò'on taJesús

⁴⁵ Ta saá napolicia ndikó na kixaa na noo ndóo nafariseo xí'in inká naná'no noo nasutu. Ta nayó'o nindaka tò'on na napolicia yó'o:

—¿Ndachun ni-tiin ndó taJesús kixi ra yó'o xí'in ndó? —káchí na.

⁴⁶ Ta ndakuijn napolicia nika'an na:

—Nda ñii yichi on ta'an koni so'o ndi ñii ta ká'an ra tò'on ndatán ká'an tayó'o —káchí na.

⁴⁷ Ta ndakuijn nafariseo, nika'an na, káchí na saá:

—¿Án xa sandá'vi ra ndó'ó? ⁴⁸ Chi nda ñii naná'no ñoo yó'o, ta nda ñii mii ndi nafariseo on vása kándixa ndi ra. ⁴⁹ Ta nivi

na chíkaa sɔ'o ña ká'ən ra, nayó'o kúu na ɔn vása xíní va'a ndayí Ndios ña nítáa taMoisés, ta nivi na nítaví chí'ña kúu nayó'o —káchí nafariseo xí'in napolicía.

⁵⁰ Ta ñii tafariseo ta yóo xí'in nayó'o kúu taNicodemo, ta tayó'o kúu ta ta yachí ka nixa'an ra ñii ñoo nɔɔ taJesús. Ta vitin ká'ən ra xí'in nafariseo yó'o, káchí ra saá:

⁵¹ —Ndayí Ndios ña nítáa taMoisés ña kándixa yó káchí ña saá: Tá yóo nivi taxi kuachi xa'a ñii ta, ta saá si'na nachíño xíní ñó'ó koní sɔ'o na to'on ña ka'an mji ra ndakuijn ra xa'a ra. Ta saá nachíño kuchiño kasa nani na xa'a ra án ndiso ra kuachi. Saá káchí ndayí ña kándixa yó —káchí taNicodemo xí'in na.

⁵² Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in ra:

—¿Án yó'ó kúu tatá'an ra? ¿Án tañoo Galilea kúu yó'ó xí'in ra? Xíní ñó'ó ka'vi va'a ún to'on Ndios ña nítáa na xina'a, ta saá kundaa ini ún ndí nda ñii taprofeta ɔn ta'an kee ra ñoo estado Galilea —káchí na xí'in taNicodemo.

⁵³ Ta saá kee ndi'i na kuano'o na ve'e na.

8

To'on yó'o ká'ən ña xa'a ñii ña'a ñá niki'vi kuachi xí'in ñii ta

¹ Ta taJesús ku'a'an ra, ta ku'a'an ndaa ra ñii xiki ña naní Xiki tón Olivo. ² Ta nítivi xitaan inká kivi, ta

ndikó taJesús, kixa'a ra ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén. Ta saá kixa'a ñii ti'vi ká'no nivi nɔɔ ra, ta xikoo ra, ta kixá'a ra sáná'a ra nivi yó'o. ³ Ta saá sava nafariseo xí'in nataa na sáná'a ndayí Ndios ña nítáa taMoisés kuiya xina'a, vaxi na nɔɔ taJesús. Ta kixa'a na nɔɔ ra xí'in ñii ña'a, ñá tjin na, chí naní'i na ñá tá'an mji kí'vi ñá kuachi xí'in ñii ta ta ɔn sivi yij ñá kúu, káchí na. Ta kaní ndichi na ñáña'a yó'o ma'ño nɔɔ ndoo ku'a ní nivi, yatin nɔɔ yóo taJesús. ⁴ Ta saá nafariseo xí'in nataa na sáná'a ndayí nika'an na xí'in taJesús, káchí na saá:

—Tata maestro, naní'i ndí ñáña'a yó'o tá'an mji kí'vi ñá kuachi xí'in ñii ta ta ɔn sivi yij ñá kúu. ⁵ Ta ndayí Ndios ña nítáa taMoisés xina'a xá'nda chíño ña ndí xíní ñó'ó koon yó yu ndi'i náña'a ná ké'é saá, anda kivi ná. Ta yó'ó, ¿yukía káchí ún xa'a ñayó'o? —káchí na xí'in ra.

⁶ Saá nindaka to'on na taJesús chí ndúkú na ña nakava ra kuachi, ñakán kuchiño na taxi na kuachi xa'a ra nɔɔ nachíño. Ta taJesús ɔn vása ní-ndakuijn ra yu'u na, ta chindee ra nɔɔ ra, ta xí'in nduku nda'a ra, kixá'a ra táa ra nɔɔ ño'o. ⁷ Ta tuku tuku ndáká to'on na yu kúu ña ke'é na xí'in ñáña'a yó'o. Ta saá taJesús ndaní'i ra nɔɔ ra, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Yukú ndó'ó na ɔn ko'o nda ñii kuachi kómí, ta vitin kuu ndó nanó sakana

yuu sat̃a ñaña'a yó'o —káchí t̃aJesús xí'in na.

⁸ Ta tuku ch̃indee ra ñoḡ ra, ta t̃a ra xí'in nduku nda'a ra ñoḡ ño'ḡ. ⁹ Ta ñivi yó'o x̃inj̃i so'ḡ na ña ñika'an ra xí'in na, ta saá ñii ñii na kee na ku'a'an na. Si'na kee na x̃ikua'a ní ka, ta saá x̃ikundik̃on ndi'i ink̃a na, ku'a'an na. Ta saá s̃ijñi laá kuiti ñaña'a yó'o ñindḡo ñindichi ñoḡ t̃aJesús. ¹⁰ Ta t̃aJesús ndañi'i ra ñoḡ ra, ta ñindaḡa to'on ra ñaña'a yó'o, káchí ra xí'in ñá:

—Nana, ¿míchí ku'a'an ñivi na ch̃ika'a ku'achi sat̃a ún? ¿Án on koḡ nda ñii nayó'o yíta na ká'an na ndí x̃inj̃i ñó'ḡ kivi ún? —káchí ra xí'in ñá.

¹¹ Ta ndakuijñi ñá, ñika'an ñá:

—On koḡ ka nda ñii ñivi na ká'an x̃inj̃i ñó'ḡ kivi j̃i yíta yó'o, Tata.

Ta ndakuijñi t̃aJesús, ñika'an ra saá:

—Ta ni ỹi'j̃i, on ka'an i ndí x̃inj̃i ñó'ḡ kivi ún, nana. Ta vitin ku'ano'ḡ ún, ta on k̃i'vi ka ún ku'achi —káchí t̃aJesús xí'in ñá.

To'on yó'o ká'an ña t̃aJesús kúu ño'ḡ ndino'o yé'e

¹² Ta saá t̃aJesús tuku ñika'an ra xí'in ñivi na ndóo ve'e ño'ḡ yó'o:

—Ỹi'j̃i kúu ño'ḡ ndino'o yé'e ñoḡ ñivi ñoyívi. Ta ndi'i ñivi na kundik̃on ỹi'j̃i, on ko'on ka na yich̃i naa ní ña on vá'a, chí kukomí na ño'ḡ ndino'o ña taxi kutaku ndino'o na —káchí t̃aJesús.

¹³ Ta nafariseo ñika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Ndasá kuiti m̃ji ún ká'an ún ndakuijñi ún xa'a ún, ta on koḡ ink̃a ñivi ndakuijñi xa'a ún. Ta saá ña ká'an ún xa'a m̃ji ún, on vása ndaya'ví ña ñoḡ ndi —káchí na xí'in t̃aJesús.

¹⁴ Ta ndakuijñi t̃aJesús, ñika'an ra xí'in na:

—Vará ndakuijñi xa'a m̃ji j̃i, ta saá ni, ña ndaya'ví kúu to'on ña ká'an i, chí x̃inj̃i va'a i míchí k̃ixi j̃i, ta x̃inj̃i va'a i míchí ko'on i. Ta ndó'ḡ, on vása x̃inj̃i ndó míchí k̃ixi j̃i, ta ni on vása x̃inj̃i ndó míchí ko'on i. ¹⁵ Ta ndó'ḡ, ndasá kuiti xí'in ñandichí s̃inj̃i ñivi kisa nani ndó xa'a ku'achi ink̃a ñivi. Ta ỹi'j̃i, on vása kisa nani j̃i xa'a ku'achi nda ñii ñivi vitin.

¹⁶ Ta saá ni, táná kasa nani j̃i xa'a ku'achi ñivi, ta xí'in ña ndixa ndaa ke'é j̃i saá. Chí on s̃ivi ñii laá m̃ji j̃i kasa nani j̃i xa'a ku'achi ñivi, ta Yivá j̃i Ndios, t̃a t̃a t̃i'ví ỹi'j̃i, ñii yóo ra xí'in j̃i ña kasa nani ndi xa'a ku'achi ñivi. ¹⁷ Yóo ndayí ña kisa ndivi ndó ña káchí ndí x̃inj̃i ñó'ḡ koo ovi ñivi, tá ñii koo yu'ú to'on ña ndakuijñi na ovi yó'o, ta saá va'a kandixa yó ña ká'an na, chí saá kisa ndaa na xa'a ku'achi, káchí ndayí ña kisa ndivi ndó. ¹⁸ Ta ỹi'j̃i kúu ñii t̃a t̃a ndakuijñi xa'a m̃ji j̃i, ta Yivá j̃i, t̃a t̃a t̃i'ví ỹi'j̃i, kúu ink̃a t̃a ndakuijñi xa'a j̃i —káchí t̃aJesús xí'in na.

¹⁹ Ta saá ñindaḡa to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—¿Mikía yóo Yivá ún? —káchí na.

Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—On vása xini ndó yi'i, ni on vása xini ndó Yivá'i. Tá kundaa ini ndó yu kúu'i, níkuu, ta saá ndixa kundaa ini ndó yu kúu Yivá'i —káchí taJesús xí'in na.

²⁰ Ndi'i to'on yó'o nika'an taJesús xí'in na kivi yóo ra ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, chi yóo ra sáná'a ra nivi na ndóo yatin noo yíta caja noo táan na si'ún ña sóko nivi noo Ndios. Ta nda ñii nivi ni-tiin na ra ña nataxi na ra nda'a nachíño, chi on ta'an tondaa kivi chitóni Ndios saá ke'é na xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ña ndí taJesús on sivi taa ta ñoyívi yó'o kúu ra

²¹ Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—Yachi ní kee i ko'on i, ta ndó'o nandukú ndó yi'i, ta on kuchiño ndó nani'i ndó yi'i. Saá chi on xjin ndó ndikó ini ndó xa'a kuachi ndíso ndó, ta ndixa kivi ndó xí'in kuachi ndíso ndó. Ta saá on kivi ko'on ndó ta xaa ndó noo ko'on i —káchí ra.

²² Ta naná'no noo najudío ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—On kivi ko'on yó noo ko'on ra, káchí ra. ¿An xáni sijn ra ka'ni xí'in mji ra, ñakán nika'an ra saá? —káchí na ká'an na xí'in tá'an na.

²³ Ta nika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i ndó'o kúu ndó nivi ñoyívi yó'o, ta ndasaá kuiti

ndikon ndó yichi ñoyívi yó'o. Ta yi'i, taa ta kee ñoyívi ñino kúu i, ta on vása ndikoni yichi ñoyívi yó'o. ²⁴ Xa ndato'on i xí'in ndó ndixa kivi ndó xí'in kuachi ndíso ndó. Saá chi tá on vása kándixa ndó to'on ña ndato'on i xa'a i xí'in ndó yu kúu yi'i, ta ndixa kivi ndó xí'in kuachi ndíso ndó —káchí taJesús xí'in na.

²⁵ Ta saá nika'an na xí'in ra:

—Ta yó'o, ¿yu kúu ún? —káchí na xí'in ra.

Ta ndakuijn ra, nika'an ra xí'in na:

—Tanda kivi kixá'a i ká'an i xí'in ndó, xa ndato'on i xí'in ndó yu kúu i.

²⁶ Yóo ku'a'a ní ña kuchiño ká'an i xí'in ndó xa'a ña on vá'a ké'é ndó. Saá chi taa ta tiví yi'i vaxi kúu tondaa ndino'o, ta ñii kiva saá ndatan yóo to'on ña xini so'o i ká'an ra, saá yóo ña ká'an i xí'in nivi ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

²⁷ Ta nivi yó'o on vása ní-kundaa ini na ndí taJesús ká'an ra xa'a Yivá ra Ndios.

²⁸ Ta saá nika'an ka taJesús xí'in na, káchí ra:

—Ta ñii kivi tiin ndó yi'i ta ndani'i ndó yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ta katakaa ndaa ndó yi'i ñii noo síkón. Ta saá kundaa ini ndó yu kúu i. Ta kivi yó'o ndixa kundaa ini ndó ndí nda ñii chiño on vása kisa ndivi mató'on i ña, ta ni on vása ká'an i to'on ña vaxi kuiti sijn mji i. Ndasaa kuiti to'on ña ká'an Yivá i xí'in i, ñayó'o kúu ña ká'an i xí'in nivi. ²⁹ Taa ta

tí'ví yí'í vaxíj, yóo ra xí'in j ndi'i saá kivi, ta nda ñii kivi on vása sandakoo mató'on ra yí'í, chi ndi'i saá kivi kisa ndivi j chiño ña kúsi j ini ra xini ra —káchí tajesús xí'in na.

³⁰ Tá xini so'o na ña nika'an ra, ta ku'a'a ní nivi na ndóo yó'o kandixa na ra.

Tq'on yó'o ká'an ña ndi ña ndixa ndaa ndino'o kúu ña saña nivi ko'on ndika na noo ña on vá'a

³¹ Ta saá nika'an tajesús xí'in najudío na xa kandixa ña'a:

—Ta ndó'ó, tá ñii ñii kivi vaxi chikaq so'o ndó tq'on j, ta kasa ndivi ndó tq'on ña sáná'a j ndó'ó, ta saá kuu ndó nivi na ndino'o ini ndikon ndó yí'í. ³² Ta saá koni va'a ndó yu kúu ña ndixa ndaa ndino'o, ta ñandaa ndino'o yó'o kúu ña saña ndó ña kuchiño ko'on ndika ndó —káchí tajesús xí'in na.

³³ Ta ndakuijn na, nika'an na, káchí na saá:

—Ndi'í kúu ndi sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta nda ñii kivi on vása ní-xikuu ndi namozo na on vása kómí ndayí sandakoo na chiño ña kisa chiño na noo napatrón na. ¿Ndachun ká'an ún xí'in ndi ñii kivi vaxi saña ndi ko'on ndika ndi?

³⁴ Ta ndakuijn tajesús, nika'an ra xí'in na:

—Ña ndixa ndaa kúu tq'on ká'an j xí'in ndó: Ndi'í nivi na ké'é ña on vá'a, nayó'o yóo na ndatán yóo namozo na kisa chiño noo ña on vá'a, chi ña on vá'a yó'o

kúu ña xá'nda chiño noo na. ³⁵ Nda ñii nivi na ndasaá kuiti kisa chiño noo taká'no, on vása kómí nayó'o ndayí kutaku na ve'e taká'no ndi'í saá kivi ña vaxi. Ta taq ta kúu sa'ya mii taká'no xí'in ve'e, ndixa kómí tayó'o ndayí kutaku ra ve'e yivá ra ndi'í saá kivi. ³⁶ Ta saá ndixa tá Sa'ya mii Taq taKá'no kúu taq ta saña ndó'ó ko'on ndika ndó noo ña on vá'a, ta mii ña ndixa ndaa ko'on ndika ndó, ta ña on vá'a on kukomí ka ña ndayí ka'nda chiño ña noo ndó. ³⁷ Xini va'a j ndó'ó kúu ndó sa'ya ñani síkuá taAbraham. Ta saá ni, kóni ndó ka'ni ndó yí'í, chi on xijn ndó naki'in va'a ndó tq'on j ña kutaku ña ini ndó. ³⁸ Yí'í ká'an j xí'in ndó ndasaá kuiti ña xini j ta xini so'o j noo nixiyo j xí'in Yivá j. Ta ndó'ó, ké'é ndó ndasaá kuiti ña xini so'o ndó ká'an yivá ndó xí'in ndó —káchí tajesús xí'in na.

Tq'on yó'o ká'an yu kúu yivá nivi na on xijn naki'in ñandaa

³⁹ Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in tajesús:

—TaAbraham kúu yivá ndi —káchí na xí'in ra.

Ta nika'an tajesús xí'in na:

—Tá sa'ya ndino'o taAbraham kúu ndó, ta saá ko'on ndó kundikon ndó yichí ra, níkuu. ⁴⁰ Ta ndó'ó, on vása ndikon ndó yichí taAbraham, chi kóni ndó ka'ni ndó yí'í, ta yí'í kúu taq ta ká'an tq'on ña ndaa, ña kúu tq'on ña xini so'o j nika'an Ndios xí'in j. Ta

tá Abraham, ɔn vása ní-ke'é ra ndatán ké'é ndó vitin. ⁴¹ Ta ndó'ó, ké'é ndó ndatán yóo ña ké'é mji yivá ndó —káchí ra xí'in na.

—On sivi sa'ya sáká kúu ndi. Chi xini ndi ñii laá kúu yivá ndi, tá kúu Ndios —káchí na xí'in ra.

⁴² Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Tá ndixa Ndios kúu yivá ndó, ta saá kuki'vi ini ndó koni ndó yi'i, chi yi'i kee i noo Ndios, ta kixaa i yoo i yó'o vitin. Ta ɔn vása ní-kixaa i xí'in ndayí mji i, ta xí'in ndayí Ndios kixaa i, chi Ndios kúu ta ta ti'vi yi'i vaxi i. ⁴³ ¿Ndachun ɔn vása kúndaq ini ndó to'on ña ká'an i xí'in ndó? ɔn vása kúchiño ndó kundaa ini ndó chi ɔn xjin ndó chikaa so'o ndó to'on i. ⁴⁴ Saá chi yivá ndó kúu ñanímá ndiva'a ká'no, ta ndó'ó kóni ndó kasa ndivi ndó ña ɔn vá'a ña sakusi ndó ini yivá ndó. Tãnda kixá'á kivi noo tãnda vitin ñanímá ndiva'a ká'no yó'o kúu ña xá'ni nivi. Ta ñandiva'a ká'no yó'o, nda lo'o ɔn vása ndikɔn ña yichi ndaa, saá chi nda lo'o ɔn vása yóo ña ndixa ndaa ini ña. To'on ña vatá ká'an ña kúu to'on ña káku ini mji ña, chi ndixa nina ñavatá kuiti kúu ñanímá ndiva'a ká'no, ta kúu ña yivá ndi'i ñavatá. ⁴⁵ Ta yi'i, ká'an i ñandaa xí'in ndó, ta xa'a ñayó'o, ɔn xjin ndó kandixa ndó yi'i. ⁴⁶ ¿Án yóo ñii ndó'ó na kúchiño naní'i ndó ta kasa ndaa ndó xa'a ñii ña ɔn vá'a ke'é i? Tá to'on ña ndixa

ndaa kúu ña ká'an i xí'in ndó, ta saá, ¿ndachun ɔn xjin ndó kandixa ndó to'on ká'an i? ⁴⁷ Ndi'i nivi na kúu sa'ya ndino'o Ndios chíkaa so'o na to'on ña ká'an ra. Ta ndó'ó, ɔn sivi sa'ya Ndios kúu ndó, ñakán ɔn vása chíkaa so'o ndó to'on ña ká'an Ndios —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña ndi ɔn ta'an ka kaku taAbraham ta xa yoo taJesús

⁴⁸ Ta ndakuijn sava najudío, nika'an na xí'in taJesús, káchí na saá:

—¿Án ɔn sivi ndixa yó'o kúu ún tañoo Samaria? ¿Án ɔn sivi ndixa kúu ún ta ta kómí ñii ñanímá ndiva'a ña sáka ní sijn ún?

⁴⁹ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—On koó nímá ndiva'a kómí i, ta ndixa kisa to'ó i Yivá i Ndios. Ta ndó'ó, nda lo'o ɔn vása kisa to'ó ndó yi'i. ⁵⁰ Ta ɔn vása ndúkú i ña kasa ká'no nivi yi'i. Ta saá ni, yóo inka Taa taKá'no, ta tayó'o kúu ta ndúkú ña kasa ká'no nivi yi'i, ta mji ra kúu ta kisa nani xa'a kuachi xí'in ñandaa. ⁵¹ Ña ndixa ndaa ká'an i ndi ndi'i nivi na chíkaa so'o to'on ña sáná'a i, ɔn kivi nayó'o, ta kutaku na ndi'i saá kivi vaxi —káchí taJesús xí'in na.

⁵² Ta saá najudío nika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Vitin xini va'a ndi ndi ndixa kómí ún nímá ndiva'a, chi nina to'on sána ká'an ún. Saá chi mji taxij síkuá yó taAbraham xí'in ndi'i inka

naprofeta na nika'an to'on Ndios xina'a, nayó'o nixi'i ndi'i na. Ta yó'ó, káchí ún ña táná chikaá so'o nivi to'on ña sáná'a ún, ta nda ñii kivi on kivi na. ⁵³ ¿An xáni sinj ún kúu ún ta ká'no ka noo ta Abraham, xii síkuá yó? ¿An xáni sinj ún kúu ún ta ká'no ka noo inka naprofeta? Ndi'i nayó'o, xa nixi'i na. ¿Yu kúu yó'ó, ñakán kisa ká'no xí'in mji ún? —káchí na xí'in ra.

⁵⁴ Ta ndakuijn ta Jesús, nika'an ra xí'in na:

—Ta yi'i, táná kasa ká'no xí'in mji, ta on vása ndaya'ví ña ké'éj saá. Ta Yiváj kúu ta ká'no yí'j, ta Yiváj yó'o kúu Ndios ta ká'no ndó, káchí ndó. ⁵⁵ Ta ndó'ó, on vása xini ndó Yiváj Ndios, ta yi'i xini va'a j ra. Chi tá yi'i ná ka'anj on vása xini j ra, ta kuuj ñii ta ká'an to'on vatá kuiti, ñii ki'va ndatán yóo mji ndó ká'an ndó nina to'on vatá. Ta ña ndixa ndaa kúu ña xini va'a j Yiváj Ndios ta chikaá so'o j to'on ká'an ra. ⁵⁶ Kuiya xina'a taxii síkuá ndó ta Abraham kúsi ní ini ra xa'a ña nika'an Ndios xí'in ra ndí koto ra ña kixaa j ñoyívi yó'o. Ta saá ndixa xini ta Abraham kixaa j ñoyívi yó'o, ta kusij ní ini ra xini ra ñayó'o —káchí ta Jesús xí'in na.

⁵⁷ Ta nika'an najudío xí'in ta Jesús, káchí na saá:

—Ni on ta'an kukomí ún ovi siko uxu kuiya, ta ká'an ún xa xini ún

ta Abraham. ¿Ndasaa kuchiño kandixa ndi ña ká'an ún? —káchí na xí'in ra.

⁵⁸ Ta ndakuijn ta Jesús, nika'an ra xí'in na:

—Ña ndixa ndaa ká'an j xí'in ndó ndí kivi on ta'an ka kaku ta Abraham, xa yóo j ta xa táku j —káchí ra.

⁵⁹ Tá ndi'i xini so'o na to'on yó'o, ta nisaá ní ka ini na xini na ta Jesús, ta kixá'a na tiin na yuu, ña kóni na koon na yuu ra ña ka'ni na ra. Ta ta Jesús niki'vi ra ma'ño nivi, ta ni-kuchiño na koni ka na ra, ta kee ra ve'e ño'o ká'no kuá'an ra.

9

To'on yó'o ká'an ña ta Jesús sanda'a ra ñii ta takuáá

¹ Ta ta Jesús xika ra kuá'an ra, ta nakutá'an ra xí'in ñii ta takuáá. Ta tayó'o, takuáá nduchú noo kúu ra kaku ra. ² Ta naxíka xí'in ta Jesús ninda ka to'on na ra, káchí na saá:

—Tata Rabí, ¿yukú na ndiso kuachi, xa'a ña kaku tayó'o kuáá nduchú noo ra? ¿An yivá ra xí'in si'í ra, án mji ra ndiso kuachi xa'a ña kaku kuáá ra?

³ Ta ndakuijn ta Jesús, nika'an ra:

—On sivi kuachi mji ra kúu ña, ni on sivi kuachi yivá ra xí'in si'í ra kúu ña kaku ra saá. Tayó'o kaku kuáá ra xa'a ña kuchiño koto nivi chiño va'a ña kasa ndivi Ndios xí'in ra. ⁴ Vitin kúu kivi ndivi yé'e ño'o, ta xini

ñó'ó yó kasa ndivi yó chiño Ndios, ƚa ƚa ƚi'vi yi'i kixaǎ i. Saá chi vaƚi ña kuñoó, ta saá tá kixaǎ ñanaa ní, ta nda ñii nivi on kivi ka kasa chiño na. ⁵ Ta ndi'i kivi ña yóo ka i ñoyivi yó'o, yi'i kúu i ño'q yé'e noq ndi'i nivi ná saná'a i yichi ña ndaa —káchí ƚa Jesús xí'in na.

⁶ Ta saá ƚa Jesús, chikaǎ ra tási yu'u ra noq ño'q noq ñíndichi ra, ta kisa va'a ra lo'o nda'yi xí'in tási yu'u ra, ta chínóo ra lo'o nda'yi yó'o sata ndiovi nduchú noq ƚakuáá yó'o, ⁷ ta nika'an ra xí'in ƚakuáá, káchí ra saá:

—Va'a vitin ku'an ún pozo naní Siloé, ta nakata ún nduchú noq ún xí'in takuí pozo yó'o —káchí ƚa Jesús xí'in ra. (Ta to'on Siloé kóni kachí ña: ƚa ƚa ƚi'vi na ku'an.)

Ta saá kee ƚakuáá ku'an ra noq yóo pozo yó'o, ta nixaǎ ra, ta nakata ra nduchú noq ra xí'in takuí pozo. Ta saá ndikó ra kuano'q ra ve'e ra, ta xa va'a xito nduchú noq ra, chi xa nduva'a ra. ⁸ Ta nivi na táku yatin noq yóo ra, xí'in inká nivi na xini ña'a kivi xindukú chi'ña ra si'ún noq na, nayó'o nika'an na, káchí na saá:

—¿An on sivi ƚayó'o kúu ƚa ƚa nixiyo xindukú chi'ña si'ún noq nivi? —káchí na, ká'an na.

⁹ —Ndixa ƚayó'o kúu ra —káchí sava na.

Ta inká na nika'an:

—Ó'on, on sivi ƚayó'o kúu ra, ndasaá kuiti ná'a

ra ndatán ná'a ƚa xindukú chi'ña —káchí na.

Ta mi ra, nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa yi'i kúu ƚa ƚa xikuu ƚakuáá ƚa xindukú chi'ña —káchí ra xí'in na.

¹⁰ Ta saá nindaqa to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—¿Ndasaá va'a xito nduchú noq ún vitin? —káchí na xí'in ra.

¹¹ Ta ndakuiin ra, nika'an ra:

—ƚa ƚa naní Jesús kisa va'a ra lo'o nda'yi ta chínóo ndaa ra ña sata nduchú noq i. Ta nika'an ra xí'in i ko'on i nakata i noq i xí'in takuí tá ñó'o ini pozo Siloé. Tá ndi'i kisa ndivi ñayó'o, ta saá va'a tívi xito i —káchí ra xí'in na.

¹² —Ta vitin, ¿míkía yóo ƚa ke'é saá xí'in ún? —káchí na xí'in ra.

—On vása xini i —káchí ra.

To'on yó'o ká'an ña nafariseo nindaqa to'on na ƚa ƚa xikuu ƚakuáá

¹³ Ta nivi kóni na ndi ƚa ƚa xikuu ƚakuáá yó'o ko'on ra xí'in na noq nafariseo, ta saá kee ra ku'an ra xí'in na. ¹⁴ Saá chi ñii kivi yi ña nákindée najudío kúu kivi ña ƚa Jesús kisa va'a ra nda'yi ta chínóo ra lo'o ña sata nduchú noq ƚakuáá, ta va'a nátivi xito ƚayó'o. ¹⁵ Ta saá nixaǎ ra xí'in na, ta nafariseo nindaqa to'on na ƚa ƚa xikuu ƚakuáá yó'o, káchí na xí'in ra:

—¿Ndasaá va'a xito nduchú noq ún? —káchí na.

Ta ndakuijn ra, nika'an ra xí'in na:

—Chinóo ndaa ra lo'o nda'yi sata nduchu noo*i*, ta saá nakata*i* noo*i* xí'in takuii, ta xí'in ña ke'é*i* saá va'a xíto*i* vitin —káchí ra.

¹⁶ Ta sava nafariseo nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Taa ta ke'é saá xí'in tayó'o on kivi kuu ra ñii ta ta kixi noo Ndios, chi on vása kisa to'ó ra ndayí Ndios ña káchí on vá'a kasa chiño yó kivi yí —káchí na, ká'an na.

Ta inká na ká'an, káchí na saá:

—Ndixa ta ta va'a kúu ra chi nda ñii ta ta on vá'a on kúchiño ra ke'é ra milagro va'a ndatán yóo ña ké'é tayó'o —káchí na.

Ta saá on vása kivi koo yu'ú na xa'a t*a*Jesús.

¹⁷ Ta tuku nindaká to'on nafariseo ta ta xikuu takuáa:

—Ta, ¿yukía káchí yó'o xa'a ra? Chi yó'o kúu ta ta sanda'a ra nduchu noo.

Ta ndakuijn ta ta xikuu takuáa, nika'an ra xí'in na:

—Ñii taprofeta kúu ra —káchí ra.

¹⁸ Ta naná'no noo najudío on xíin na kandixa na ndí ndixa tayó'o xikuu takuáa ta vitin nduva'a ra. Ta saá kana na yivá ra xí'in si'í ra vaxi na ña kasa ndaa na ndí'i ñayó'o. ¹⁹ Ta saá nindaká to'on na yivá tayó'o xí'in si'í ra, káchí na saá:

—¿Án ña ndixa ndaa tayó'o kúu sa'ya ndó? Chi kaku ra kúu ra takuáa, káchí

ndó, ta vitin, ¿ndachun va'a xíto ra?

²⁰ Ta ndakuijn yivá ra xí'in si'í ra, káchí na saá:

—Ndixa xíni ndi tayó'o kúu sa'ya ndi, ta xíni ndi ta kaku kuáa kúu ra. ²¹ Ta on vása xíni ndi ndachun va'a xíto ra vitin, ni on vása xíni ndi yu kúu ta ta sanda'a nduchu noo ra. Va'a ndaka to'on ndó m*i* sa'ya ndi yó'o ndasaá yóo ña nduva'a nduchu noo ra, chi xa tachée kúu m*i* ra vitin, ta va'a kúchiño ra ndakuijn ra xa'a m*i* ra —káchí na xí'in naná'no noo najudío yó'o.

²² Nika'an yivá ra xí'in si'í ra saá, chi yí'ví na koto naná'no noo najudío saxo'vi ña'a na, chi naná'no yó'o xa xa'nda chiño na ndí nda ñii n*i*vi on ka'an na kachí na ndí t*a*Jesús kúu Cristo, ta ta t*i*'ví Ndios. Ta ndí'i n*i*vi na ká'an saá on kivi k*i*'vi ka na ini ve'e ño'o sinagoga, ni on kivi kutá'an ka na xí'in inká najudío, káchí naná'no yó'o. ²³ Ta xa'a ña yiyo kundo'o na saá, yivá ta xikuu takuáa xí'in si'í ra ndakuijn na nika'an na: “Sa'ya ndi xa kúu ra tachée vitin, va'a ka ndaka to'on ndó m*i* ra”, káchí na xí'in naná'no noo najudío.

²⁴ Ta saá tuku kana nafariseo ta ta xikuu takuáa, ta nika'an na xí'in ra:

—Va'a kasa ká'no ún Ndios xa'a ña va'a xíto nduchu noo ún. Saá chi m*i* ndi, xíni ndi ña t*a*Jesús yó'o kúu ta ta ké'é ña on vá'a —káchí na xí'in ra.

25 Ta ndakuijn ra, nika'an ra saá:

—On vása lo'o xini tá taa tá ké'é ña on vá'a kúu ra. Ta ñii laá ñandixa xini va'a i kúu ñayó'o: takuáá xikuu i, ta vitin va'a xito i —káchí ra.

26 Ta tuku ndakaja to'on na ra:

—¿Yukia ke'é ra xí'in ún? ¿Ndasaá yóo ña va'a xito nduchu noo ún vitin? —káchí na.

27 Ta tuku ndakuijn ra, nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—Xa ndato'on ndi'i xí'in ndó ndasaá ke'é ra xí'in i, ta on xiin ndó kandixa ndó ña nika'an i. ¿Ndachun kóni ndó tuku inká yichi ndato'on i xí'in ndó ndasaá ke'é ra xí'in i? ¿Án saá tuku mi ndó vitin kóni ndó kundikon ndó ra xí'in i? —káchí ra xí'in na.

28 Tá ndi'i xini so'o na ña nika'an tayó'o, ta kixá'a na sáa ní ini na xini na ra, ta kándiva'a na xí'in ra, káchí na saá:

—Yó'o kúu taa tá ndikon satá taa tá ké'é ña on vá'a yó'o. Ta ndi'i kúu na ndixa ndikon yichi ta Moisés, taxii síkuá yó. 29 Chi xini ndi ndixa Ndios nika'an ra xí'in ta Moisés, ta ta Jesús yó'o, on vása xini ndi míchí kixi ra —káchí na.

30 Ta ndakuijn ra, nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa náka'nda ini i xini so'o i to'on ká'an ndó, chi ká'an ndó on vása xini ndó míchí kixi ra, ta tayó'o kúu taa tá sanda'a nduchu noo i.

31 Ta xini yó ndí Ndios on vása chikaá so'o ra to'on ña

ká'an nivi na ké'é ña on vá'a. Ta Ndios ndixa chikaá so'o ra to'on ña ká'an nivi na kisa to'o ña'a, na kúu na kisa ndivi ña kóni ra. 32 Tānda kivi noo kuvá'a ñoyivi yó'o, tānda kivi vitin nda ñii nivi on ta'an koni so'o na xa'a ñii taa tá sanda'a nduchu noo ñii tá kaku kuáa, ta va'a xito ra. 33 Tá on vása ní-kixi taa yó'o noo Ndios, ta saá on koo ndee kukomí ra ke'é ra ñava'a —káchí ra xí'in na.

34 Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in ra:

—¡Taa tá kómí chi'ña kúu yó'o! ¡Nda kivi kaku ún tānda vitin taa tá on vá'a kúu ún! ¿Án xani sinj ún kúu ún taa tá ndíchí ka, ñakán kóni ún saná'a ún ndi'i? —káchí na xí'in ra.

Ta saá taxin va'a na ra ve'e ño'o sinagoga, ta ku'an ra ke'e.

To'on yó'o ká'an ña ndi nivi na on xiin kandixa ñandaa, ndatán yóo nakuáa, saá yóo nayó'o

35 Kivi xini so'o ta Jesús ña taxin va'a na taa tá xikuu takuáa yó'o, ta on taxi ka na ki'vi ra ini ve'e ño'o sinagoga, ta saá ta Jesús nandukú ra tayó'o, ta naní'i ña'a ra, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—¿Án kándixa ún taa tá kixi noo Ndios? —káchí ra xí'in ra.

36 —¿Yu kúu tayó'o, tata? Ka'an ún xí'in i, chi kóni kandixa i ra —káchí ra, ndakuijn ra.

37 Ta nika'an ta Jesús xí'in ra:

10

—Xí'in nduchū nḡḡ ún xa xini ún ra, ṭaṭa ṭa ká'an xí'in ún vitin kúu ra —káchí ra.

³⁸ Ta saá ndakuijn ra, nika'an ra xí'in taJesús:

—Tata, ṭaKá'no nḡḡ i kúu ún, kándixa j yó'ó —káchí ra, ta kisa ká'no ña'á ra.

³⁹ Ta taJesús nika'an ra, káchí ra saá:

—Kixaa j ñoyivi yó'o xa'a ña sanativi j ndasaá yóo ini nivi, án nivi na kándixa ñandaa kúu na, án nivi na on xijn kandixa ñandaa kúu na. Ta saá nivi na on kivi koto, chi ndixa nakuáá kúu na, sanda'aj nduchū nḡḡ nayó'o ña va'a koto na. Ta nivi na va'a xito, tá on xijn na kandixa na to'on ña ndaa, ta nayó'o ku'a'an na yichi on vá'a ña kúu nḡḡ naa, ta tondaa na koo na ndatan yoo nivi nakuáá.

⁴⁰ Ta sava nafariseo yita na yó'o, ta xini so'o na ña nika'an taJesús, ta nindakaa to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—¿Án kóni ún kachí ún ndí ndi'i kúu nivi nakuáá? —káchí na xí'in ra.

⁴¹ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Tá ndixa ndó'ó kúu ndó nivi nakuáá, níkúu, ta saá on vása ndiso ndó kuachi xa'a ña on vása xito nduchū nḡḡ ndó. Ta ndó'ó, vará káchí ndó ndí va'a ní xito nduchū nḡḡ ndó, ta on xijn ndó koto ndó ñandaa, ni on xijn ndó kandixa ndó ña. Ta xa'a ñayó'o, ndiso ka ndó kuachi nḡḡ Ndios —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii ṭaṭa ṭa va'a ndaa tindikachi

¹ Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Ña ndixa ndaa ká'an j xí'in ndó to'on yó'o. Tá yoo ñii korra nḡḡ kisin tindikachi, ta kixaa ñii ṭaṭa, ta tayó'o nakundeé ra kivi ra ñii xiiña nḡḡ on sivi yé'é kúu, ta ña ke'é ra saá táxi ña kundaa ini yó ndí tayó'o on sivi ṭaṭa ṭa va'a kúu ra, ta tayó'o kúu ra ṭa ṭakuí'ná. ²Tá yoo inká ṭaṭa ṭa kixaa, ta xito yó tayó'o kuaj kivi ra yé'é korra nḡḡ ñó'o tindikachi, ta saá kundaa ini yó ndí ndixa tayó'o kúu ra ṭaṭa ṭa ndaa tindikachi yó'o. ³Ta inká ṭaṭa ṭa ndaa yé'é ña ndasi korra nḡḡ ñó'o tindikachi, tá xito tayó'o vaxi ṭaṭa ṭa ndaa ndikachi, ta nakoná ra yé'é ña kivi ṭaṭa ṭa ndaa tindikachi. Ta ṭaṭa ṭa ndaa tindikachi yó'o kána ra, ká'an ra ñii ñii kivi tindikachi sana ra ña kundikon rí sata ra. Ta saá ñii ñii tindikachi yó'o xini so'o rí tachí tayó'o, ta kée rí ku'a'an rí ndikon rí sata ra. ⁴Tá ndi'i kee ndi'i tindikachi sana ra, ta saá ku'a'an si'na ra, ta ndi'i tíyó'o ndikon rí ku'a'an rí sata ra. Saá chi va'a xini rí tachí xito'o rí. ⁵Ta tindikachi yó'o on vása ko'on rí sata inká ṭaṭa, chi on vása xini rí ra. Nda víka xino rí nḡḡ tayó'o, chi on vása nákon rí tachí ká'an ra

—káchí t̄aJesús, nd̄at̄o'on ra xí'in na.

⁶ Nd̄at̄o'on ra cuento yó'o xí'in n̄ivi ña saná'a ra na, ta nayó'o on vása ní-kundaa ini na yukia kóni kachí cuento yó'o.

T̄o'on yó'o ká'an ña ndí t̄aJesús yóo ra

ndatán yóo ñii t̄a t̄a v̄a'a ndáa t̄indikachi

⁷ Ta saá t̄aJesús tuku n̄ika'an ra xí'in na:

—Ña ndixa ndaa ká'an̄i xí'in ndó: Nd̄atán yóo yé'é korra noo ndás̄i ñó'o t̄indikachi, saá yóōi. Ta n̄ivi na ndík̄on yí'j, nd̄atán yóo ndikachi san̄aj saá yóo na. ⁸ Ta on t̄a'an̄ k̄a kixaāj ñoyívi yó'o, k̄ixi kūa'a ní n̄ivi na on v̄a'a, ta nakuí'ná x̄ikuu ndi'i na. Ta nayó'o ndukú na ña kundik̄on t̄indikachi ko'on rí s̄ata na, ta n̄i-kuchiño na, chí t̄indikachi san̄aj on vása ní-chikaā so'o rí ña n̄ika'an na xí'in rí. ⁹ Ta ñii laá yé'é yóo, ta yí'j kúu yé'é yó'o. Ta ndi'i n̄ivi na k̄i'vi ñii laá yé'é yó'o, ta sakakūj nayó'o. Ta nayó'o, nd̄atán yóo t̄indikachi tí viví ndáāj, saá yóo na, chí táxīj ña ko'on ndík̄a na ta chindeé̄j na ña ndixa naní'i na ña x̄ín̄i ñó'ó na ña v̄a'a kutaku na.

¹⁰ 'Ta n̄ivi nakuí'ná, ndasaá kuiti v̄axi na x̄a'a ña kasa kuí'ná na n̄ivi na kúu t̄indikachi san̄aj, án x̄a'a ña ka'ni ña'a na ta sandi'i na x̄a'a na. Ta yí'j, k̄ixaāj x̄a'a ña taxīj ña ndixa ndaa kutaku n̄ivi na kúu t̄indikachi san̄aj, ta k̄ixaāj

x̄a'a ña ví'í ní v̄a'a kutaku nayó'o na kúu na ndík̄on yí'j. ¹¹ Ta yí'j nd̄atán yóo t̄a t̄a v̄a'a ndáa ndikachi saá yóōi. Saá chi ndixa t̄a t̄a v̄a'a ndáa t̄indikachi táxi xí'in m̄ji ra nd̄a kivi ra x̄a'a rí. ¹² Ta t̄a t̄a on s̄iví xito'o t̄indikachi kúu, ta ndáa ra ndikachi x̄a'a ña ki'in ya'vi ra s̄i'ún, t̄ayó'o on vása v̄a'a chíkuenda ra xí'in rí. Chí t̄ayó'o, tá xito ra v̄axi t̄indiv̄a'yí ña ka'ni rí t̄indikachi, ta saá yí'vi ra ta kama x̄ino ra kūa'an ra, ta s̄andakoo ra t̄indikachi yó'o. Ta saá kí'vi t̄indiv̄a'yí ña satakué'e rí, ta s̄akūit̄a ní'nó rí ndi'i t̄indikachi yó'o. ¹³ Ta t̄a t̄a kisa chiño kuiti x̄a'a s̄i'ún, t̄ayó'o x̄ino ra kūa'an ra, chí on s̄iví san̄a ra kúu t̄indikachi, ni on vása kí'vi ini ra x̄ini ra rí.

¹⁴ 'Ta yí'j on vása ké'é̄j nd̄atán ké'é̄ t̄ayó'o, chí yí'j kúu t̄a t̄a v̄a'a ní ndáa t̄indikachi san̄aj. Yí'j x̄ín̄i v̄a'āj ndikachi san̄aj, ta t̄indikachi san̄aj x̄ín̄i v̄a'a rí yí'j. ¹⁵ Ñii k̄i'va saá m̄ji Yivá̄j x̄ín̄i v̄a'a ra yí'j, ta yí'j x̄ín̄i v̄a'āj Yivá̄j. Ta ndixa kí'vi ní inīj x̄ín̄īj t̄indikachi san̄aj, t̄and̄a yóo ti'vāj taxi xí'in m̄jīj ña kivīj x̄a'a rí. ¹⁶ Yóo ink̄a ndikachi san̄aj ta on koó rí ñó'o xí'in tí xa ndík̄on s̄atāj vitin. Ta x̄ín̄i ñó'ó ko'on̄j nakayāj rí ña kundik̄on rí s̄atāj. Ta saá tíyó'o chikaā so'o rí t̄o'on̄j, ta tíyó'o xí'in tí xa yóo xí'in̄j, nduu ndi'i rí ñii laá kuiti ti'vi ndikachi san̄aj, ta ñii laá yí'j kuu t̄a t̄a ndáa ndi'i

tíndikachi s̄anaḡi yó'o.

17 'Yiváḡi Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra yíḡi chi yíḡi taxi xí'in m̄ijḡi ña kivḡi x̄a'a tíndikachi s̄anaḡi. Ta taxi xí'in m̄ijḡi ña kivḡi saá x̄a'a ña tuku naki'in xí'in m̄ijḡi ta natakuḡi. 18 Nda ñii n̄ivi ɔn vása kómí na ndayí kindaa na ña tákuḡi. Ta yíḡi xí'in ña káchí iniḡi, taxi xí'in m̄ijḡi ña kivḡi. Saá chi kómíḡi ndayí ña taxi xí'in m̄ijḡi ña kivḡi, ta kómíḡi ndayí ña tuku naki'in xí'in m̄ijḡi ta natakuḡi. Kómíḡi ndayí yó'o chi saá x̄a'nda chiño Yiváḡi n̄oḡi ña ke'éḡi saá —káchí taḡesús xí'in na.

19 Tá ndi'i x̄injḡi s̄o'o na to'on yó'o, ta tuku n̄ita'vi tá'an najudío. ɔn vása kúchiño koo yu'ú na x̄a'a taḡesús. 20 Ku'a'a ní nayó'o ká'an na, káchí na saá:

—Taḡesús yó'o kúu taḡa ta sána s̄injḡi, chi kómí ra ñii n̄im̄a ndiva'a. Nda maḡi konḡi s̄o'o yó ña ká'an ra —káchí na.

21 Ta ink̄a najudío yó'o ká'an na, káchí na saá:

—ɔn s̄iví saá, chi ñii taḡa ta kómí n̄im̄a ndiva'a ɔn vása kúchiño k̄a'an ra to'on ndatán ká'an tayó'o. ¿An yóo ñii n̄im̄a ndiva'a ña kómí ndee ña sandúva'a ña ñii takuáá? —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

To'on yó'o ká'an ña x̄a'a naná'no n̄oḡ najudío kóni na ka'ni na taḡesús

22 Ta saá n̄it̄ondaḡa ȳoḡ v̄ixin, ta kána v̄ik̄o ká'no ñoo Jerusalén, ña kúu v̄ik̄o x̄a'a ña náká'an najudío ndasaá nax̄ij síkuá na tuku n̄ataxi

na ve'e ño'o ká'no nda'a Ndios kuiya x̄ina'a. 23 Ta taḡesús x̄ika ra ñii xiiña ña naní Corredor taḡey Sallomón, ña nákaḡa n̄oḡ yóo ke'e ve'e ño'o ká'no yó'o. 24 Ta naná'no n̄oḡ najudío k̄ixi ta'a na n̄oḡ ra, ta x̄ino nduu na ra, ta n̄indaḡa to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—¿Ndasaá k̄a k̄ivḡi ya'a, ta saá kasa ndaa ún x̄a'a m̄ijḡi ún ña kundaḡa ini ndi yu kúu ún? Tá yó'ó kúu Cristo, taḡa ta t̄i'ví Ndios sak̄aku ra m̄ijḡi ndi, ta va'a k̄a'an káxin ún xí'in ndi vitin ndi sivi kúu ún —káchí na xí'in ra.

25 Ta ndakuiḡin taḡesús, n̄ika'an ra xí'in na:

—Xa n̄ika'anḡi xí'in ndó yíḡi kúu ra, ta ɔn x̄ijn ndó kandixa ndó yíḡi. Yóo ku'a'a ní milagro va'a ña ke'éḡi, ta xí'in ndayí Yiváḡi Ndios ke'éḡi ndi'i ña. Ta ndi'i ñava'a yó'o kúu ña ndakuiḡin x̄a'aḡi ta sáná'a ña n̄oḡ ndó'ó yu kúuḡi. 26 Ta ndó'ó, ɔn x̄ijn ndó kandixa ndó yíḡi chi ɔn vása yóo ndó ndatán yóo tíndikachi s̄anaḡi. 27 Chi ndi'i n̄ivi na yóo ndatán yóo tíndikachi s̄anaḡi, nayó'o nákoní na taḡhiḡi ña ká'anḡi xí'in na. Ta yíḡi, x̄injḡi va'aḡi ndi'i nayó'o, ta ndi'i nayó'o ndik̄on na s̄ataḡi. 28 Yíḡi táxiḡi ña ndixa kutaku na ndi'i saá k̄ivḡi ña va'xi, ta nda ñii k̄ivḡi ɔn ndi'i x̄a'a na. Ta nda ñii n̄ivi ɔn kuchiño na kindaa na nayó'o nda'aḡi. 29 Yiváḡi Ndios kúu taḡa ta taxi n̄ivi yó'o nda'aḡi. Ta Yiváḡi kúu taḡa ta ká'no va'a k̄a n̄oḡ

ndi'i nivi. Ta xa'a ñayó'o, nda ñii nivi on kuchiño na kindaa na nda ñii nayó'o nda'a ra. ³⁰ Ta yi'i xí'in Yivá'i Ndios, ñii laá kúu ndi —káchí taJesús xí'in na.

³¹ Ta saá najudío yó'o tuku natiin na yuu ña koon na ra, chi kóni na ka'ni na ra. ³² Ta taJesús nika'an ra xí'in na:

—Noo ndó'ó xa ke'é i kua'a ní milagro va'a xí'in ndayí Yivá'i. Ta vitin, ¿nda ñava'a ke'é i kúu ña kóni ndó ka'ni ndó yi'i xa'a? —káchí ra xí'in na.

³³ Ta naná'no noo najudío yó'o ndakuijn na, káchí na saá xí'in ra:

—On sivi xa'a ña milagro va'a ke'é ún kúu ña kóni ndi ka'ni ndi yó'ó, ta xa'a to'on ña on vá'a ká'an ún xa'a Ndios kúu ña kóni ndi ka'ni ndi yó'ó, chi vará ndasaá kuiti ñii ta kúu ún, ta ká'an ún xa'a mji ún kúu ún Ndios —káchí na xí'in ra.

³⁴ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—¿An on vása ndixa yóo ñii xiiña noo ká'an to'on Ndios ña káchí saá: “Ndatán yóo ndios válí saá yóo ndó”?, káchí Ndios xí'in naná'no noo naxii síkuá ndó kuyá xina'a. ³⁵ Ta xini yó to'on Ndios ña nitaa na xina'a ñanda ndino'o kúu ña, ta nda ñii kivi on vása násama ña. Ta to'on yó'o káchí ndi mji Ndios kúu ta ta nika'an xí'in nivi na naki'in to'on ra kuyá xina'a, ta káchí ra saá: “Ta ndó'ó, ndatán yóo ndios válí, saá yóo ndó”, káchí ra xí'in na. ³⁶ Ta ndixa mji Ndios yó'o kúu

ta ta nakaxin yi'i, ta ti'vi ra yi'i kixaa i ñoyivi yó'o ña kasa ndivi i chiño ra. Ta saá, ¿ndachun ká'an ndó xí'in i ndi yi'i ká'an i to'on ña on vá'a xa'a Ndios chi ká'an i, káchí i kúu i Sa'ya Ndios? ³⁷ Ta yi'i, tá on vása ké'é i chiño va'a, ndatán yóo ña ké'é Yivá'i Ndios, ta saá on vása xini ñó'ó kandixa ndó ndi to'on ndaa ká'an i xí'in ndó. ³⁸ Ta saá ni, tá ndixa kisa ndivi i chiño va'a ndatán yóo ña ké'é Yivá'i Ndios, ta saá xini ñó'ó kandixa ndó ndi to'on ndaa ká'an i xí'in ndó. Tá on xijn ndó kandixa ndó to'on ña ká'an i, ta saá xini ñó'ó kani sini ndó xa'a milagro va'a ña ké'é i. Ta saá kunda ini ndó ndi ñandixa kúu ña ká'an i xí'in ndó, ta kandixa ndó ndi Yivá'i Ndios táku ra ini i, ta yi'i táku i ini Yivá'i Ndios —káchí taJesús xí'in na.

³⁹ Ta saá naná'no noo najudío yó'o tuku ndukú na tiin na ra ña chikaa na ra ini ve'e kaa, ta ni-kuchiño na, chi taJesús nikaaku ra, kua'an ndika ra.

⁴⁰ Ta ndikó taJesús, kua'an ra inká tá'vi yu'u yuta Jordán, ta nixaa ra noo si'na taJuan nixiyo ra, sákuchu ra nivi, ta yu'u yuta yó'o kindoo taJesús. ⁴¹ Ta kua'a ní nivi nixaa na noo yóo ra. Nivi yó'o ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—TaJuan on vása ní-ke'é ra nda ñii milagro, ta saá ni, ndi'i to'on ña nika'an ra xa'a taJesús yó'o kúu to'on

ña ndixa ndaa —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

⁴² Ta mji xiiña yó'o noo nixaa na, ku'a ní nivi kãndixa na taJesús.

11

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña nixi'i taLázaro

¹ Ta ñoo Betania yóo ñii ta naní ra Lázaro, ta ndeé ní ndó'o ra. Ta mji ñoo yó'o táku ñaMaría xí'in ñaMarta, ná kúu k'i'va ra.

² Ta ñaMaría ña kúu k'i'va taLázaro yó'o kúu ña'a ña chikaã nduta tá xá'an támi ní xa'a taJesús, ta nayakón ña xa'a ra xí'in yisi sijní ña.

³ Ta xa'a ña ndeé ndó'o taLázaro, náki'va ra ñaMaría xí'in ñaMarta t'i'ví ná ñii ta xíka chiño noo ná, ku'a'an ra noo taJesús, ña ka'an ra xí'in ra. Ta nixaa ra, ta káchí ra saá:

—Tata, vitin ndeé ní ndó'o ta ta kúu ta kí'vi ini mji ún xini ún —káchí tayó'o xí'in taJesús.

⁴ Tá xini so'o taJesús ñayó'o, ta nika'an ra:

—On sivi xa'a ña kivi taLázaro kúu ña ndeé ní ndó'o ra vitin. Ta ña ndeé ní ndó'o ra kúu xa'a ña ku'a ní nivi chinóo síkón na ñato'ó Ndios, ta ñii k'i'va saá chinóo síkón na ñato'ó yi'i, ta ta kúu Sa'ya Ndios.

⁵ Ta taJesús kí'vi ní ini ra xini ra ñaMarta xí'in k'i'vi ña ñaMaría, xí'in k'i'va ná taLázaro.

⁶ Ta kivi xini so'o ra ndí ndeé ní ndó'o taLázaro, ta saá ni, kindoo ka ra ovi ka kivi noo yoo ra.

⁷ Tá nija'a ovi kivi yó'o, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Vitin kee yó ndikó tuku yó ko'on yó ñoo estado Judea —káchí ra.

⁸ Ta naxíka xí'in ra nika'an na, káchí na saá:

—Tata Rabí, sakán lo'o kivi nija'a, naná'no noo najudío na ndóo ñoo estado Judea, salo'o kuiti, ta ka'ni na yó'ó xí'in yuu, níkuu. ¿Ndachun kóni ún ndikó tuku yó ñoo yó'o? —káchí na.

⁹ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—¿Án on ndixa uxu ovi hora kómí ñii ndiví ña yé'e ño'o? Ta ta xíka ndiví, on vása káchí'i xa'a ra ña'a, chi va'a yé'e ño'o noo yichí xíka ra. ¹⁰ Ta ta xíka ñoo naa, tayó'o káchí'i xa'a ra ku'a ní ña'a, chi on ko'ó ño'o ye'e yichí noo ku'a'an ra —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

¹¹ Ta saá nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ta tamigo yó taLázaro kisin ra vitin, ta ko'onj ña sanakáxinj ini ra.

¹² Ta saá ndakuijn naxíka xí'in ra, nika'an na:

—Tata, tá ta kisin kúu ra, ta saá kundaã ini yó ndí ta xa ku'a'an nduva'a kúu ra —káchí na.

¹³ Nayó'o on vása kundaã ini na ña ká'an taJesús, chi kóni kachí ra nixi'i taLázaro, ta nayó'o xáni sijní na ndasaá kuiti kisin taLázaro. ¹⁴ Ta saá taJesús nika'an káxin ra xí'in na, káchí ra saá:

—TaLázaro xa nixi'i ra.
 15 Ta kúsi'i ini'i ña ɔn vása ní-xiyoi xí'in taLázaro kivi nixi'i ra, chi ña ndó'o ra saá kúu ñava'a xa'a mji ndó. Saá chi ñayó'o chindeé ña mji ndó ña kandixa va'a ndó yi'i. Ta ko'yo vitin koto yó noo kándú'u ra —káchí taJesús xí'in na.

16 Ta ñii taxíka xí'in taJesús naní ra Tomás, ta kúu ta sakunaní na taKuátí, nika'an ra xí'in inká naxíka xí'in taJesús:

—Va'a ko'on ndi'i yó xí'in ra xa'a ña kivi yó xí'in ra —káchí ra.

To'on yó'o ká'an ña ndi'i nivi na kándixa taJesús kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi

17 Tá nixa'a na ñoo Betania, ta xini so'o taJesús ña xa nija'a komi kivi ninduxun taLázaro yó'o. 18 Ta ñoo Betania yó'o nákaa yatin ña ñoo Jerusalén, ñii uní kilómetro kúu ñaxíká.* 19 Ta ku'a ní najudío xa kixa'a na ñoo Betania yó'o, chi nayó'o kóni na chikaa na ndee ini ñaMaría xí'in ñaMarta, chi kúchuchú ní ini náyo'o xa'a ña nixi'i takiva náña'a yó'o. 20 Tá kixa'a nivi ndato'on na ndi vaxi taJesús, ta xini so'o ñaMarta to'on yó'o, ta kee ña ku'a'n ña nakutá'an ña xí'in ra. Ta ñaMaría kindoo ña ve'e. 21 Ta nixa'a ñaMarta noo taJesús, ta nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—Tata, tá nixiyo ún xí'in ndi yó'o, níkúu, ta ɔn kivi takiva. 22 Ta saá ni, vitin kúnda'a ini'i ndi Ndios ndixa taxi ra nda'a ún nda kúu ka ñava'a ndukú ún noo ra —káchí ñaMarta xí'in taJesús.

23 Ta ndakuin taJesús, nika'an ra xí'in ña, káchí ra saá:

—Taa takiva ún nataku ra —káchí ra.

24 Ta ndakuin ñaMarta:

—Xa xini'i ndi ndixa nataku ra, ta ñayó'o kundivi kivi sondí'í ñoyívi, chi kivi saá ndi'i nivi na nixi'i nataku na —káchí ña xí'in ra.

25 Ta ndakuin taJesús, nika'an ra saá:

—Yi'i kúu ndee ña táxi nataku nivi na nixi'i, ta yi'i kúu ndee ña táxi kutaku ndino'o nivi. Ndi'i nivi na kándixa yi'i, vará kixa'a ñii kivi ña kivi na, ta nayó'o ndixa kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi vaxi. 26 Ta ndi'i nivi na kúu na táku ndino'o chi kándixa na yi'i, nayó'o nda ñii kivi ɔn ndi'i xa'a na. ¿Án kándixa ún to'on yó'o ña ká'an i xí'in ún? —káchí taJesús xí'in ñaMarta.

27 Ta ndakuin ña, nika'an ña:

—Ndixa, Tata, kándixa i to'on ká'an ún, ta kándixa i yó'o kúu Cristo, Sa'ya Ndios, taa ta xindati ndi ña ti'vi Ndios, ta vitin xa kixa'a ra ñoyívi yó'o —káchí ñaMarta xí'in taJesús.

* 11:18 Uní kilómetro kúu xa'on estadio.

Tq'on yó'o ká'an ña taJesús xáku ra noq ninduxun taLázaro

28 Ta saá ndikó ñaMarta kuano'o ñá, ta naxaa ñá ve'e ñá. Ta kana ñá ki'vi ñá ñaMaría kixi ñá noq ñá, ta nika'an se'é ñá xí'in ñáyó'o, káchí ñá saá:

—TaMaestro kixaa ra yatin noq ñoo yó'o, ta kána ra yó'o ko'on ún noq ra —káchí ñá.

29 Tá xini so'o ñaMaría to'on yó'o, ta kama ní nakundichi ñá, ta kee ñá kuá'an ñá noq yóo taJesús.

30 Ta taJesús on ta'an ka ki'vi ra ñoo Betania, ta yóo ka ra mii xiiña noq nakutá'an ñaMarta xí'in ra. 31 Ta najudío na xa kixaa ndóo ve'e noq táku ñaMaría xí'in ñaMarta xa'a ña chikaa na ndee ini náyo'o, xito na kama ní nakundichi ñaMaría, ta kee ñá kuá'an ñá, ta saá kee na kuá'an na sata ñá, chi xani sini na: “Kuá'an ñá noq ninduxun taLázaro ña kuaku ñá xa'a ra”, saá xani sini na.

32 Ta nixaa ñaMaría noq yóo taJesús, ta xikuxití ñá xa'a ra, ta nika'an ñá xí'in ra, káchí ñá saá:

—Tata, tá nixiyo ún xí'in ndi yó'o, níkuu, ta on kivi takiva'i —káchí ñá.

33 Tá xito taJesús xáku ní ñaMaría, ta xáku ní natá'an ñá na kixaa xí'in ñá, ta saá ña xito ra yó'o nda sakanda ña ini ra, ta nita'vi ní ini ra. 34 Ta nindaqa to'on ra na, káchí ra saá:

—¿Mikía sanduxun ndó ta nixi'i?

Ta ndakuijn na, nika'an na:

—Na'a, ko'on ún xí'in ndi ta koni ún noq ninduxun ra —káchí na.

35 Ta taJesús kixá'a ra xáku ní ra. 36 Ta sava najudío na ndóo yó'o, nika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Koto ndó, ndee ní ki'vi ini ra xini ra ta ta nixi'i —káchí na, ká'an na.

37 Ta inka na ká'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Tayó'o sanda'a ra nduchu noq takuáa. ¿Ndachun on vása ní-xiyo ra ña chindee ra taLázaro ña on kivi ra, níkuu? —káchí na.

Tq'on yó'o ká'an ña xa'a taJesús sanataku ra taLázaro

38 Ta tuku nda mii níma taJesús kanda ña xí'in ña kúchuchú ní ini ra, ta kuá'an ra, ta nixaa ra noq yóo kavua noq ninduxun taLázaro. Ta xini ra ñii yuu ve'e ña ká'no ní, ña va'a ndási yu'u kavua yó'o. 39 Ta nika'an taJesús xí'in nivi na yita yó'o, káchí ra saá:

—Tiin ndó yuu ña ndási yu'u kavua yó'o, ta sakuta'a ndó ña —káchí ra xí'in na.

Ta nika'an ñaMarta xí'in ra, káchí ñá saá:

—On vá'a vitin, Tata, chi xa nixino komi kivi nixi'i ra, ta saá xa xá'an tá'yí ní ra vitin —káchí ñá.

40 Ta nika'an taJesús xí'in ñá, káchí ra saá:

—¿An on vása náka'an ún ña nika'an i xí'in ún, nana? Chi nika'an i tá kandixa ún yi'i, ta saá koni ún ñava'a

ká'no ña táxi ña kuá'a ní n̄vi chinóo síkón na ñato'ó Ndios —káchí ra xí'in ñá.

⁴¹ Ta saá sakuta'a na yuu ña ndási yu'u kavua ño ñinduxun taLázaro. Ta taJesús nakoto ndaa ra ñoyívi ñino, ta ñika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá*i*, táxa'vi ún chi xín*i* so'o ún xa'a ña ndúkú*i* ño ún vitin. ⁴² Xín*i* va'a*i* ña ndi'i saá kivi xín*i* so'o ún ña ká'an*i* xí'in ún, ta vitin ká'an*i* to'on yó'o, saá chi kóni*i* ña kundaa ini n̄vi na yíta yó'o ndí yó'ó kúu ta ta t*i*'ví y*i*'i kixaa*i* —káchí taJesús xí'in Ndios.

⁴³ Ta ndi'i ñika'an ra to'on yó'o xí'in Ndios, ta xí'in ndi'i ndee ra ñika'an ra xí'in taLázaro, káchí ra saá:

—Lázaro, keta ún, ta na'a ún yó'o —káchí ra.

⁴⁴ Ta saá taLázaro, ta ta xa ñixi'i kúu ra, ta ñatakú ra vitin, ta keta ra tixin kavua, ta kixaa ra xikundichi ra ño ñivi na yíta yó'o. Ta yiki koñu taLázaro násúku ndaa ndi'i ña xí'in tikoto ña chisúku na ra kivi ñinduxun ra. Ta sijn*i* ra xí'in ño ra násúku ndaa ña xí'in inka tikoto. Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Ndaxin ndó ra ño tikoto ña nó'ni ra, ta saña ra ko'on ndika ra —káchí taJesús xí'in n̄vi.

To'on yó'o ká'an ña naná'no ño najudío xikoo yu'ú na ndasaá koo ka'ni na taJesús

(Mt. 26:1-5; Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2)

⁴⁵ Ta saá najudío, na kuá'an xí'in ñaMaría ñixaa na ño yóo taJesús, xini na ñava'a yó'o ke'é taJesús ña sanatakú ra taLázaro, ta kuá'a ní nayó'o kandixa na taJesús. ⁴⁶ Ta inka najudío yó'o kuá'an na, ta ñixaa na ño nafariseo ta ndato'on na xí'in na yukia ke'é taJesús xí'in taLázaro. ⁴⁷ Ta nafariseo xí'in nasutu ná'no ño najudío kana na n̄vi na kúu nachiño ná'no, na ñaní Junta Suprema, ta ñakutá'an na. Ta saá kixaa na, ta ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukia ke'é yó vitin? Chi taJesús yó'o ké'é ra kuá'a ní milagro. ⁴⁸ Táná taxi yó ña ke'é ka ra saá, ta ndi'i n̄vi kixá'a na kundikon na ra. Ta saá yijo ní sakaku ra kuachi xí'in nagobierno ñoo Roma, ta kama ní nachiño ñoo Roma ti'ví na natropa ta sandi'i na xa'a ñaño yó Israel, ta ñii saá sandi'i na xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo yó —káchí na, ká'an na.

⁴⁹ Ta ñii sutu tatá'an na Junta Suprema yó'o, ñaní ra Caifás, ta kuyia yó'o xikuu ra tasutu ká'no ño ndi'i nasutu, ta ñika'an ndoso ra xí'in natá'an ra na Junta Suprema, káchí ra saá:

—¿An nakí'ví kúu ndó?, ¡chi on vá'a xáni sijn*i* ndó!

⁵⁰ On vása kundaa ini ndó ndí va'a ka kúu ña kivi ñii ta xa'a ñivi ñoo yó, koto ndi'i xa'a ndi'i yó ñaño Israel —káchí ra xí'in na.

⁵¹ Ta on sivi sijn*i* mji ra kúu ña kaku to'on yó'o ña

nika'an ra saá, ta tɔ'on ña kee noo Ndios kúu ña. Saá chi chitóni Ndios tasutu ká'no kuu taa ta ka'an tɔ'on ña káchí ndí taJesús kivi ra xa'a ndi'i nañoo Israel. ⁵² Ta on sivi ndasaá kuiti xa'a nañoo Israel kúu ña kivi taJesús, ta kivi ra xa'a nivi na táku ndi'i xiiña ñoyívi. Saá ke'é ra xa'a ña nakaya ra nivi na kúu sa'ya Ndios, na ndóo ndi'i saá xiiña noo ño'o, ña nduu na ñii ti'vi nivi xí'in ra. ⁵³ Ta kivi nakutá'an naJunta Suprema yó'o, ta xikoo yu'ú na, ta chikaq ini na ka'ni na taJesús.

⁵⁴ Ta ñakán taJesús on vása ní-xika tívi ka ra noo nivi, ta kee ra ñoo estado Judea yó'o, ta nixaq ra ñii ñoo lo'o naní Efraín, ña nákaq yatin noo yóo yuku yichí. Ta kindoo ra yó'o xí'in naxíka xí'in ra.

⁵⁵ Ta saá xa yatin tónɗaa kivi ña kasa ndivi najudío viko Pascua.† Ta ku'a ní nivi kee na ñoo na, ta ku'a'an na ñoo Jerusalén. Ña si'na ka ta'an kana viko Pascua yó'o, ku'a'an na xa'a ña kasa ndivi na ndayí ña nitaq taMoisés kuyya xina'á. Ndayí yó'o ká'an ña ndasaá ke'é na xí'in mji na ña koo ndii na noo Ndios xa'a viko yó'o. ⁵⁶ Ta nixaq na ñoo Jerusalén, ta nandukú ní na taJesús ndinií xiiña ñoo Jerusalén yó'o. Ta nakutá'an na yíta na ke'e yatin yé'é ve'e ño'o ká'no, ta ndáka

tɔ'on tá'an na, káchí na saá: —¿Yukía xáni sijní ndó? ¿Án xáni sijní ndó kixaa taJesús viko Pascua yó'o? —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

⁵⁷ Ta nafariseo xí'in nasutu ná'no noo najudío xa si'na xa'nda chiño na noo nivi, káchí na saá:

—Tá yóo nivi na xini mikía yóo taJesús, ta nayó'o xini ñó'ó ndato'on na xí'in nachiño ná'no ña kuchiño tiin na ra —káchí naná'no yó'o, xa'nda chiño na.

12

Tɔ'on yó'o ká'an ña xa'a ñáMaría chikaq ná nduta xá'an támi xa'a taJesús

(Mt. 26:6-13; Mr. 14:3-9)

1 Ta iño kivi yachi ka on ta'an kixá'á viko Pascua, ta ndikó tuku taJesús kixaq ra ñoo Betania noo yóo taLázaro. Ta taLázaro yó'o kúu taa ta xa nixi'i, ta taJesús sanataku ña'á ra.

2 Ta nixaq taJesús ñii ve'e noo xakin na ñii viko lo'o ña kisa tɔ'ó na taJesús. Ta ñáMarta xika ñá táxi ña xixi nivi na ndóo viko yó'o, ta taLázaro kándú'u ra noo yóo tón mesa, xixi ra xí'in taJesús.

3 Ta saá inká ñákí'va taLázaro ñáMaría, kixaq ña noo yóo xa'a taJesús. Ní'i ná ñii yuyu ña sava litro* chútú ña xí'in nduta va'a tá xá'an támi, naní rá nardo, tá yá'vi ní

† 11:55 Pascua najudío kána ña uxá kivi xa'a ña náká'an na ndasaá Ndios saqaku ra naxij sikuá na noo nañoo Egipto kuyya xina'á. * 12:3 Sava litro nduta kúu ñii libra.

kúu rá. Ta ñáMaría chíkaa ñá rá xá'a táJesús, ta yákon ñá xá'a ra xí'in yisi sijní ñá. Ta sikó ña xá'an támi ndutá yó'o, ñixitá ní'nó ndi'i ña ini ve'e yó'o. ⁴ Ta ñii taxíka xí'in táJesús, naní ra Judas Iscariote, sa'ya táSimón kúu ra, ta on vá'a kóni tayó'o xá'a ña ke'é ñaña'a yó'o saá. TáJudas yó'o kúu taa tá síkó kuí'ná táJesús nda'a ñivi na sáa ini xíni ña'a. ⁵ Ta ñika'an táJudas, káchí ra saá:

—¿Ndachun on vása ní-sikó ñá ndutá yó'o xí'in ya'vi rá ña kúu uní ciento sijún denario,† ta saní'i ñá sijún yó'o nda'a ñivi nandá'ví, níkúu? —káchí táJudas xí'in na.

⁶ Ta on sivi xá'a ña ndixa kí'vi ini ra xíni ra ñivi nandá'ví kúu ña ñika'an táJudas saá, chí táJudas kúu taa tá ndíso chíño xí'in sijún ña xíni ñó'ó táJesús xí'in naxíka xí'in ra. Ta yóo sava kivi táJudas kisa kuí'ná ra lo'o sijún yó'o. ⁷ Ta táJesús ndakuijn ra, ñika'an ra xí'in táJudas, káchí ra saá:

—On sandi'ún ñaña'a yó'o chí ñava'a ke'é ñá xí'in. Saá chí chíkaa va'a ñá ndutá yó'o ña koni ñó'ó ñá rá kivi vitin xá'a ña kasa ti'va ñá yikí koñu, chí xa yatin kixaa ña kivi ta nduxun. ⁸ Ta ndó'ó, ndi'i saá kivi yóo nandá'ví xí'in ndó, ta yi'i, salo'o ní ka kivi yóo xí'in ndó —káchí

táJesús xí'in ñivi na ndóo vikó lo'o yó'o.

Tó'on yó'o ká'an ña ndi kóni na ka'ni na táLázaro

⁹ Kuá'a ní najudío xini so'o na ña kixaa táJesús ñoo Betania, ta kuá'an na koto na ra, ta ñii saá kóni na koto na táLázaro taa tá xikuu tá ñixi'i, ta táJesús sanatakú ña'a ra. ¹⁰ Ta saá naná'no noo nasutu na kúu na xa yóo yu'ú ña ka'ni na táJesús, ta vitin ñakoo yu'ú nayó'o ña ka'ni na táLázaro. ¹¹ Kóni na ka'ni na táLázaro chí kuá'a ní najudío xa sandakoo na yichí nasutu yó'o, ta kixá'a na ndikón na sata táJesús, chí sanatakú ra táLázaro.

Tó'on yó'o ká'an ña xa'a kivi ñiki'vi táJesús ñoo Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40)

¹² Ta ñitivi inka kivi, ta chutú ní ñivi ñoo Jerusalén chí xa kóni kixá'a vikó Pascua, ta ñivi na nákutá'an yó'o xini so'o na vitin kixaa táJesús ñoo Jerusalén yó'o. ¹³ Ta saá kee na kuá'an na, ta xá'nda na noo nda'a tón yiton ñoo, ta ní'i na kuá'a ní ñoo yó'o, ta kuá'an na nakutá'an na xí'in táJesús yichí noo vaxi ra. Ta xí'in ndi'i ndee na, ñika'an na, káchí na saá:

—¡Ná kasa ká'no yóo Ndios! ¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, taa tá kixaa xí'in ndayí Ndios! ¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o taa tá kúu

† 12:5 Ñii denario kúu sijún ña kúu ya'vi ñii taa tá kisa chíño ñii kivi.

Rey, taká'no nọọ naIsrael!
—káchí na, ká'an na.

¹⁴ Ta taJesús xa naní'i ra ñii burro lo'o ta yóso ra vaxi ra. Saá kisa ndivi ra ña káchí to'on Ndios ña nítáa na xina'á, ña káchí saá:

¹⁵ On kuyi'ví ndó, nañoo
Jerusalén.

Koto ndó, yó'o vaxi ɬa ta
kúu Rey nọọ ndó,

vaxi ra yóso ra ñii burro lo'o,
saá káchí to'on Ndios ña
nítáa na xina'á.

¹⁶ Ta naxíka xí'in taJesús
on vása ní-kundaa ini na
yukia kóni kachí ndi'i ña
xíto na yó'o. Ta saá ni,
kivi ndi'i kundivi ña nixi'i
taJesús ta natakü ra ta ndikó
ra ndaa ra ñoyívi ñino,
tandá saá naká'an na to'on
Ndios ña nítáa na xina'á xa'a
taJesús. Ta saá kundaa ini
na ndi'ndi'i ña ke'é ñivi xí'in
taJesús kúu ña kisa ndivi na
to'on Ndios yó'o.

¹⁷ Nixiyo kua'a ní ñivi na
xini taJesús kivi sanatakü ra
taLázaro. Chi ta xa nixi'i
xikuu ra, ta ninduxun ra
tixin kavua, ta saá kixaa
taJesús, ta kana ra taLázaro
xí'in kivi ra, ta sanatakü ña'á
ra. Ta ñivi na xini ñayó'o
xata ní'nó na to'on xa'a
ñava'a yó'o ke'é taJesús.

¹⁸ Ñakán kía ndi'i ñivi na
xini so'o to'on yó'o, kee na
kua'an na ña nakutá'an na
xí'in taJesús yichi nọọ vaxi
ra ña kixaa ra ñoo Jerusalén.

¹⁹ Ta xa'a ñayó'o nafariseo
nika'an na xí'in tá'an na,
káchí na saá:

—iNda manj kúu ña
ndukú yó kundee yó nọọ

tayó'o! ¡Koto ndó! Ndi'i saá
ñivi ñoyívi yó'o ndikon na
sata taJesús vitin —káchí na,
ká'an na xí'in tá'an na.

*To'on yó'o ká'an ña ñivi
na inka ñoo nandukú na
taJesús*

²⁰ Ta sava ñivi na kixaa
ñoo Jerusalén ña kasa to'ó
na Ndios viko Pascua kúu na
inka ñoo, ta ká'an na to'on
griego. ²¹ Ta sava nagriego
yó'o kixaa na nọọ ñii taxíka
xí'in taJesús ta naní Felipe,
ta ta kee ñoo Betsaida es-
tado Galilea kúu ra. Kixaa
nagriego nọọ taFelipe yó'o,
ta nika'an na xí'in ra, káchí
na saá:

—Tata, kóni ndi koto ndi
taJesús —káchí na xí'in ra.

²² Ta taFelipe nixa'an ra
nda to'on ra xí'in inka taxíka
xí'in taJesús, ta naní An-
drés, ta ndiovi na saá kee na
kua'an na, ta nixaa na nọọ
taJesús ña nda to'on na xí'in
ra xa'a ña kóni nagriego
yó'o. ²³ Ta ndakuiin taJesús,
nika'an ra saá:

—Xa kixaa yatin ní kivi
ña yi'i, ta ta kixi nọọ
Ndios, kasa ndivi chiño
ká'no, ta xa'a ñayó'o Ndios
kasa ká'no ra yi'i, ta kanóo
síkón ña to'ó.

²⁴ Ta ña
ndixa ndaa ká'an xí'in ndó
tá yóo ñii ndikin trigo, ta
tá on chi'i ñivi ndikin yó'o,
ta kindoo mató'on ña. Ta
saá ni, tá chi'i ñivi ndikin
trigo yó'o tixin ño'o, ta saá
ndixa ta'vi soo ña, ta nduta
ña ta kua'no ña, ta nduu
ña kua'a ní ndikin trigo.
Ta ndatán yóo ndikin trigo
ña chi'i ñivi tixin ño'o saá

yooj chi xini ñó'ó kivi, ta nduxun, ta nataku. Ta xa'a ña kundo'oj saá, ku'a ní nivi kutaku na xí'in Ndios. ²⁵ Ta ndatán yi'j táxi xí'in miji ña kasa ndivi ña kóni Ndios, ñii kiva saá nivi na ndíkõn yichij, xini ñó'ó na taxi xí'in mji na ña ke'é na ña kóni Ndios. Chi ndi'i nivi na ndasaá kuiti kúsi, ini kutaku va'a ñoyívi yó'o, nayó'o ndañó'ó na noo Ndios. Ta ndi'i nivi na on vása ndí'i ní ini xa'a ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, nayó'o kúu na naní'i yichij nda ña va'a kutaku na xí'in Ndios. ²⁶ Ndi'i nivi na kóni kasa chiño nooj, xini ñó'ó kundikõn na yichij, ta saá ndatán yoo ña ké'é, saá ke'é na. Ta Yivá, Ndios kasa to'ó ra ndi'i nivi na kúu na kisa chiño nooj.

To'on yó'o ká'an ña taJesús ndato'on ra xí'in nivi ndasaá koo ña kivi ra

²⁷ 'Ta vitin ndí'i ní ini, ta xani ní ini yukia ka'an xí'in Ndios. ¿Án ndukú noo Yivá Ndios ña sakaku ra yi'j noo ña xo'vi ní? Ó'on, on ka'an saá, chi xa'a ña kasa ndivi chiño yo'vi ní, nda kivi kúu ña kixaa ñoyívi yó'o —káchí taJesús.

²⁸ Ta saá nika'an taJesús xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá, vitin kasa ndivi ún chiño xa'a ña kasa ká'no nivi yó'ó ta chinóo síkón na ñato'ó ún —káchí taJesús xí'in Ndios.

Ta saá xini so'o ra tachi to'on Ndios ña kixi ñoyívi

nino ña nika'an ña, káchí ña saá:

—Xa kisa ndivi chiño ká'no ña kisa ká'no nivi yi'j, ta chinóo síkón na ñato'ó, ta tuku inka yichij ke'é saá —káchí to'on nika'an ña xí'in ra.

²⁹ Ta nivi na ndóo xí'in taJesús xini so'o na tachi yó'o, ta sava nivi xani sinij na án ndá'yi savij. Ta inka na nika'an, káchí na:

—Ñii ángel ña kixi noo Ndios nika'an ña xí'in ra —káchí na, ká'an na.

³⁰ Ta taJesús nika'an ra xí'in na:

—On sivi xa'a yi'j kúu ña nika'an tachi yó'o, ta nika'an tachi yó'o xa'a ña chindee ña ndó'ó ña ndixa kandixa ndó yi'j. ³¹ Vitin xa yatin kixaa kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi nivi ñoyívi yó'o. Ta saá ñanímá ndiva'a ká'no, ña kúu ña xá'nda chiño noo nivi ñoyívi yó'o vitin, Ndios sakana ra níma yó'o ko'on ña ke'e noo naa ní. ³² Ta yi'j, kivi ndani'i nivi yi'j noo síkón, ta xí'in ñayó'o ke'é ña ndi'i nivi kixaa na nooj —káchí taJesús xí'in na.

³³ Nika'an ra to'on yó'o ña ndato'on ra xí'in nivi ña kunda ini na ndí kivi ra nda'a tón cruz. ³⁴ Ta ndakuijn nivi, nika'an na, káchí na saá:

—Xa ka'vi ndi to'on Ndios ña nita na kujya xina'á ña káchí xa'a Cristo, ta ta ti'vi Ndios. Ta to'on yó'o káchí ña ndí Cristo kutaku ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta yó'ó káchí ún ndí ndani'i na ta tachi kixi noo Ndios, ta sandaa

na ra nda'a tón cruz. Ta, ¿yu kúu taa tã ká'an ún xa'a, tã káchí ún kúu taa tã kixi noo Ndios? —káchí na xí'in ra.

³⁵ Ta ndakuijn tãJesus, nika'an ra xí'in na:

—Ndátan yóo ño'o ndino'o yé'e, saá yóo j, ta salo'o kuiti ka kivi yóo j xí'in ndó. Xini ñó'ó kundikõn ndó yichij ña yé'e ndino'o, kotõ ñii kama naki'in yichij ña naa ndó'ó. Chi nivi na xika yichij naa õn vása xini nayó'o míchí ku'a'an na. ³⁶ Yij kúu Ño'o ndino'o yé'e, ta vitin kivi ña yóo kaj xí'in ndó, xini ñó'ó kandixa ndó yij. Ta saá nduu ndó nivi na ku'a'an yichij noo yé'e Ño'o ndino'o —káchí tãJesus xí'in na.

Ta ndi'i nika'an ra saá, ta kee ra ku'a'an ra, ta nixaã ra ñii xiiña noo chise'é xí'in mji ra kotõ naní'i nanivi ra.

Tõ'on yó'o ká'an ña ku'a'a ní najudío ni-xiin na kandixa na tãJesus

³⁷ Vará tãJesus xa ke'é ra ku'a'a ní milagro xini nivi, ta saá ni, ni-xiin na kandixa na ra. ³⁸ Ta xí'in ña õn kandixa na ra, kisa ndivi na ña nika'an tõ'on Ndios ña nitaã taprofeta Isaías kuyã xina'a, ña káchí saá:

Yivá yó Ndios, lo'o ní nivi kandixa na tõ'on ún ña ndatõ'on j xí'in na.

Ni õn vása ní-kundãã ini na ndí xí'in ndee mji ún kúu ña kisa ndivi j ndi'i chiño ná'no ña xini na,

káchí tõ'on ña nitaã tãIsaías xina'a. ³⁹ Vitin kisa ndivi najudío yó'o ndátan yóo ña

nitaã tãIsaías kuyã xina'a, chi ni-kuchiño na kandixa na tãJesus. Ta inkã xiiña noo tõ'on Ndios ña nitaã tãIsaías xina'a, káchí ña saá xa'a nivi yó'o:

⁴⁰ Qn vása ní-xiin na nakoni na ta kotõõn na yichij ña kúu ñandãã,

ñakán kía Ndios taxí ra ña nduu nayó'o ndátan yóo nivi nakuáá,

chi õn vása kúchiño na koni na ñandãã.

Ta xa'a ña ni-xiin na kandixa na ñandãã, Ndios taxí ra ña nduu toon ní ka ini na,

nduu na nivi na õn vása kúchiño kandixa ñandãã.

Ta xa'a nivi yó'o, Ndios nika'an ra, káchí ra saá:

“Ndã lo'o ni-xiin na nandikó ini na,

ta ni-xiin na kixi na noo j xa'a ña sanda'aj na ña va'a kutakũ na yichij ndãã”,

káchí Ndios noo tõ'on ra ña nitaã tãIsaías kuyã xina'a.

⁴¹ TãIsaías yó'o xikuu ñii taprofeta tã nika'an ndoso tõ'on Ndios kuyã xina'a, ta xini ra ndi'i ndee ña livi ká'no ña kómí tãJesus ñoyivi nino. Ta saá tãIsaías nitaã ra tõ'on yó'o, ña ndatõ'on xa'a ña ndó'o tãJesus kivi táku ra ñoyivi yó'o.

⁴² Vará sava nachiño ná'no noo najudío kándixa na tãJesus ndí ndixa kúu ra taa tã tiví Ndios, ta õn vása ní-xiin na ka'an na saá xí'in inkã nivi chí yí'ví na noo nafariseo. Saá chi nafariseo

xa x̄a'nda chiño na ndí ndi'i n̄ivi na kándixa ndí t̄aJesús kúu Cristo, t̄a t̄a t̄i'ví Ndios v̄axi, nayó'o ɔn kuchiño k̄a na k̄i'vi na ini ve'e ño'o sinagoga, káchí nafariseo. ⁴³ Ndi'i n̄ivi na kúu na yí'ví k̄a'an ña kándixa na t̄aJesús, nayó'o xáni s̄inj̄i na ndí ña ndáya'ví ní k̄a kúu ña kanóo v̄a'a ñato'ó na n̄oɔ n̄ivi ñoyívi yó'o, ta xáni s̄inj̄i na lo'o ní ndáya'ví ña kúu ña kanóo v̄a'a ñato'ó na n̄oɔ Ndios.

Tɔ'on yó'o ká'an ña ndí tɔ'on t̄aJesús kúu ña kasa nani x̄a'q̄ kuachi n̄ivi

⁴⁴ Ta saá xí'in ndi'i ndeɛ ra, t̄aJesús n̄ika'an ra xí'in n̄ivi, káchí ra saá:

—Ta n̄ivi na kándixa ȳi'j̄i, nayó'o ɔn s̄iví ñii laá m̄ji'j̄i kándixa na, ta kándixa na Ndios, t̄a t̄a t̄i'ví ȳi'j̄i k̄ixaa'j̄i. ⁴⁵ Ta n̄ivi na xíni ȳi'j̄i, nayó'o xíni na Yivá'j̄i Ndios, t̄a t̄a t̄i'ví ȳi'j̄i k̄ixaa'j̄i. ⁴⁶ Ȳi'j̄i kúu Ño'o ndino'o yé'e ñoyívi yó'o. Ta ndi'i n̄ivi na ndixa kándixa ȳi'j̄i, nayó'o ɔn kɔ'on k̄a na yich̄i n̄oɔ naa. ⁴⁷ Ta ndi'i n̄ivi na kuiti x̄inj̄i sɔ'o tɔ'on ña ká'an'j̄i, ta ɔn x̄ijn̄i na kasa ndivi na ña, ta ɔn s̄iví ȳi'j̄i kúu t̄a t̄a kasa nani x̄a'q̄ ña ɔn v̄a'a ké'é nayó'o. Saá chi ɔn s̄iví x̄a'q̄ ña kasa nani'j̄i x̄a'q̄ kuachi n̄ivi kúu ña k̄ixaa'j̄i ñoyívi yó'o, ta x̄a'q̄ ña sakaku'j̄i n̄ivi ñoyívi yó'o kúu ña k̄ixaa'j̄i. ⁴⁸ Ta n̄ivi na ɔn x̄ijn̄i koni ȳi'j̄i, ta ni ɔn

x̄ijn̄i na kandixa na tɔ'on'j̄i, ta ndixa xa yóo ña kasa nani x̄a'q̄ kuachi nayó'o. Chi tá k̄ixaa'j̄i k̄iv̄i sondí'í ñoyívi yó'o, ta m̄ji'j̄i tɔ'on ña n̄ika'an'j̄i xí'in nayó'o kasa nani x̄a'q̄ kuachi na ña kúu ña ɔn v̄asa ní-xiin na chikaa'j̄i sɔ'o na tɔ'on yó'o. ⁴⁹ Chi xí'in ndayí Yivá'j̄i Ndios ká'an'j̄i tɔ'on ña ndátɔ'on'j̄i xí'in ndó. Ta ɔn s̄iví ndasaá kuiti tɔ'on m̄ji'j̄i kúu ña ká'an'j̄i. Saá chi Yivá'j̄i Ndios kúu t̄a t̄a t̄i'ví ȳi'j̄i k̄ixaa'j̄i, ta x̄a'nda chiño ra ndá tɔ'on kúu ña k̄a'an'j̄i xí'in ndó, ta x̄a'nda chiño ra yu kúu ña saná'a'j̄i ndó'ó. ⁵⁰ Ta ȳi'j̄i, x̄inj̄i v̄a'a'j̄i ndí ña xá'nda chiño Yivá'j̄i Ndios kúu ña táxi kutaku ndino'o n̄ivi ndi'i saá k̄iv̄i. Ta ñii k̄i'va ndatán yóo tɔ'on ña x̄a'nda chiño ra k̄a'an'j̄i, saá ká'an'j̄i xí'in n̄ivi —káchí t̄aJesús xí'in na.

13

Tɔ'on yó'o ká'an ña nakata t̄aJesús x̄a'q̄ ñii ñii naxíka xí'in ra

¹ Ta ɔn t̄a'an k̄a kixá'á kana vikɔ Pascua,* ta t̄aJesús x̄inj̄i ra ña xa yatin ní tɔnda'j̄i k̄iv̄i ña kee ra ñoyívi yó'o, ta ndikó ra no'o ra n̄oɔ yóo Yivá yó Ndios. Ndi'i saá k̄iv̄i t̄aJesús xa kí'vi ní ini ra x̄inj̄i ra n̄ivi na kándixa ña'á ñoyívi yó'o, ta vitin k̄ixaa'j̄i k̄iv̄i ña saná'a ra na ndasaá ndixa ndeé ní kí'vi ini ra x̄inj̄i ra na, chi nda lo'o ɔn ndi'i ña kí'vi ini ra x̄inj̄i ra na.

* **13:1** Pascua najudío kána ña ux̄a k̄iv̄i x̄a'q̄ ña náka'an na ndasaá Ndios sakaku ra nax̄ij̄i sikuá na n̄oɔ nañoo Egipto ku'ya x̄ina'á.

² Ta xikuaa ní, xa kóni kunaa kúu ña, ta saá yóo taJesús xíxi ra xí'in naxíka xí'in ra. Ta ñaníma ndiva'a ká'no xa chíkaa ña ini taJudas Iscariote, sa'ya taSimón, ña nataxi ra taJesús nda'a ñivi na sáa ini xíni ña'á. ³ Ta taJesús kúndaá ini ra ndí Yivá ra Ndios xa taxi ra nda'a ra ndi'i ndayí ñoq ndi'i ña yóo, ta xíni taJesús ña kixi ra ñoq Ndios ta vitin yachi ní ndikó ra no'q ra. ⁴ Ta saá ñakundichi ra ta tava ra tikoto káni ña kánóo sata tikoto ndixin ra, ta chinóo va'a ra ña ñii xiiña, ta saá katón ra ñii toalla toko ra. ⁵ Chíkaa ra takuí ini ñii kaa ña kóno ini, ta kixá'á ra nakata ra xa'a ñii ñii taxíka xí'in ra. Ta xí'in toalla yákón ra xa'a ñii ñii tayó'o.

⁶ Tá kixaa ra ñoq yóo xa'a taSimón Pedro, ta ñika'an taPedro xí'in ra:

—Tata, yó'o kúu ta taká'no ñoq. ¿An nakata ún xa'a j?

⁷ Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra:

—Vitin on vása kúndaá ini ún yukia kóni kachí ña ké'éj yó'o, ta ñii kivi vaxi kúndaá va'a ini ún xa'a ñayó'o —káchí taJesús xí'in taPedro.

⁸ —On vá'a saá, Tata —káchí taPedro xí'in taJesús —nda ñii kivi on taxi nakata ún xa'a j —káchí ra.

Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra xí'in ra:

—Tá on taxi ún nakata j xa'a ún, ta on kuchiño ka ún

kúu ún ta ta ndikon yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

⁹ Ta ndakuijn taPedro, ñika'an ra:

—Tá saá yóo ña ká'an ún, Tata, ta va'a ka on nakata ún ndasaá kuiti xa'aj, ta nakata ún nda nda'aj tãnda sinji —káchí taPedro xí'in taJesús.

¹⁰ Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra:

—Ndi'i ñivi na xa chíchi takuí, na xa yóo ndii ndi'i sata koñu kúu nayó'o, ta ndasaá kuiti xíni ñó'ó ndoo xa'a na. Ta ndó'ó, nanivi ndii kúu ndó, ta saá ni, on sivi ndi'i ndó kúu ñivi ndii —káchí ra xí'in na.

¹¹ Ñika'an ra saá xí'in na, chi xíni ra yu kúu ta nataxi ku'ná ña'á nda'a ñivi na sáa ini xíni ña'á.

¹² Tá ndi'i nakata ra xa'a naxíka xí'in ra, ta ñakundixin ra tikoto ra, ta tuku ñakoo ra ñoq yóo tón mesa, ñoq xíxi ra xí'in na. Ta saá ñindaaka to'on ra na, káchí ra saá xí'in na:

—¿An kúndaá ini ndó yukia kóni kachí ñachiño ké'éj ña nakata j xa'a ndó?

¹³ Chi ndó'ó káchí ndó yi'i kúu taKá'no ñoq ndó, ta káchí ndó xí'in j kúu j taMaestro ndó, ta ñandaá kúu ña káchí ndó saá. ¹⁴ Ta xa'a ña kúu j taMaestro ndó, ta xa'a ña kúu j taKá'no ñoq ndó, ndixa xíni ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ndatán yóo ña kisa ndivi j xí'in ndó, tãnda kasa ñino ka xí'in mji ndó ta saá koo ti'va ndó nakata ndó xa'a tá'an ndó. ¹⁵ Saá chi xa chindú'u j

ña ke'éj yó'o ña saná'a j ndó'ó, ta ñii kǐ'va saá xínj ñó'ó ke'é ndó xí'in tá'an ndó. Yǐ'j kǐsa nǐnǒ xí'in mǐjǐ xǎ'a ña chindeéj ndó'ó, ta ñii kǐ'va saá xínj ñó'ó kasa nǐnǒ xí'in mǐj ndó xǎ'a ña chindeé tá'an ndó. ¹⁶ Ña ndixa ndaa kúu tǒ'on yó'o: Ndǎ ñii tamozo ǒn vása kúu ra tǎ ká'no kǎ nǒǒ tǎ xá'nda chiño nǒǒ ra, ta ndǎ ñii tǎa tǎ tǐ'ví tǎpatrón kǒ'ǒn chiño nǒǒ ra, ǒn vása kúu tǎyó'o tǎ ká'no kǎ nǒǒ tǎpatrón tǎ tǐ'ví ña'á kǒ'ǒn ra chiño. ¹⁷ Ta ndó'ó, tá ndixa kúndaǎ ini ndó tǒ'on yó'o, ta saá ná kunakaǎ ñasǐj ini ndó xǎ'a ña kǐsa ndivi ndó ña.

¹⁸ ǒn vása ká'an j saá xǎ'a ndi'i ndó, chí xínj vǎ'a j ini ñii ñii ndó'ó na kúu nǐvi na ñakaxinj. Ta yóo tǒ'on Ndios ña nǐtaa na kujya xǐna'á, ña káchí saá: “Ñii tǎa tǎ yóo xǐxi sǐtǎ vǎ'a xí'in j, vitin tǎyó'o ndu u ra tǎ sǎǎ ini xínj yǐ'j”, káchí tǒ'on Ndios. Ta ndi'i tǒ'on Ndios yó'o xínj ñó'ó kundivi ña. ¹⁹ Ndátǒ'on j ñayó'o xí'in ndó vitin ña ǒn tǎ'án kǎ kundivi ña. Ta saá tá kixaa kǐvj ña kundivi ndi'i ñayó'o, ta kandixa ndó ndí Yǐ'j Kúu j tǎa tǎ kǐxi nǒǒ Ndios.† ²⁰ Ña ndixa ndaa ká'an j xí'in ndó, ndi'i nǐvi na náki'in vǎ'a nǐvi na tǐ'ví j kǒ'ǒn chiño nǒǒ j, ña ké'é na saá kóni káchí ña náki'in vǎ'a na yǐ'j. Ta ndi'i nǐvi na náki'in vǎ'a yǐ'j, ña ké'é na saá kóni káchí ña náki'in vǎ'a na Ndios, tǎa tǎ tǐ'ví yǐ'j vǎxi j —káchí

tǎJesús xí'in na.

Tǒ'on yó'o ká'an ña tǎJesús ká'an ra ndí ñii tǎa sǐkó kuí'ná ña'á ra
(Mt. 26:20-25; Mr. 14:17-21; Lc. 22:21-23)

²¹ Ta saá tǎJesús kónó ní nákaa ña ndí'i ní ini ra, ndǎ sákisin ña nǐma ra, ta nǐka'ǎn ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Ña ndixa ndaa ká'an j xí'in ndó vitin ndí ñii ndó'ó kúu tǎa tǎ sǐkó kuí'ná yǐ'j ta nataxi ra yǐ'j nda'a nǐvi na sǎǎ ini xínj yǐ'j —káchí ra xí'in na.

²² Ta naxíka xí'in ra ñakoto na nǒǒ tá'an na, ta xáni sǐnj na yu kúu tǎa tǎ ká'an tǎJesús xǎ'a. ²³ Ta ñii tǎxíka xí'in tǎJesús, tǎ kúu tǎ kǐ'vi ní ini tǎJesús xínj ra, yóo yatin ra sǐjn tǎJesús, ²⁴ ta tǎSimón Pedro nǐxíka nda'a ra nǒǒ tǎyó'o ña ndakǎ tǒ'on ra tǎJesús yu kúu tǎa tǎ ká'an ra xǎ'a. ²⁵ Ta saá tǎyó'o ndǐkó koo ra ta ñakoto ra nǒǒ tǎJesús, ta nǐndaǎ tǒ'on ña'á ra, káchí ra saá:

—¿Yu kúu tǎa tǎ ká'an ún xǎ'a, Tata? —káchí ra.

²⁶ Ta ndakuijn tǎJesús, nǐka'ǎn ra:

—Kúu ra tǎa tǎ taxi j nda'a sǐtǎ vǎ'a ña chindaxinj yó'o —káchí tǎJesús.

Ta chǐndaxin ra sǐtǎ vǎ'a ta taxi ra ña nda'a tǎJudas Iscariote tǎ kúu sa'ya tǎSimón. ²⁷ Ta tǎJudas ñaki'in ra sǐtǎ vǎ'a yó'o, ta xǐxi ra ña, ta saá xǎndǐkǒn ñanǐma ndiva'a ká'no ñaní Satanás nǐkǐ'vi

† 13:19 Tǒ'on hebreo ña káchí “Yǐ'j Kúu j” kúu kǐvj Ndios ndino'o.

ña ini ra. Ta taJesús nika'an ra xí'in ra:

—Va'a kama kasa ndivi ún chiño ña chika'a ini ún ke'é ún —káchí ra xí'in taJudas.

²⁸ Ta nda ñii naxíka xí'in ra na ndóo xíxi noo mesa, on vása kúnda'a ini na ndachun nika'an taJesús saá xí'in taJudas. ²⁹ Saá chi taJudas kúu ta ndíso chiño xí'in sí'ún ña sáta na ña xíní ñó'ó taJesús xí'in ndi'i naxíka xí'in ra, ta saá sava na xáni síni na ndí taJesús ká'an ra xí'in taJudas ña ko'on ra sata ra ña koni ñó'ó na xa'a viko Pascua, án ká'an ra xí'in taJudas ña taxi ra lo'o sí'ún nda'a nivi na kúu nandá'ví. ³⁰ Tá ndi'i xixi taJudas síta va'a ña taxi taJesús nda'a ra, ta kee ra ku'a'an ra ke'e. Ta xa ñoo ní kúu ña.

*To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii ndayí xaá,
xa'nda chiño taJesús noo na kándixa ña'a*

³¹ Ta ndi'i kee taJudas, ku'a'an ra ke'e, ta nika'an taJesús xí'in na nindoo xí'in ra, káchí ra saá:

—Vitin kasa ndivi ñii ñava'a ká'no, ta xa'a ñayó'o nivi kasa ká'no na yi'i ta chinóo síkón na ñato'ó yi'i, ta ta kixi noo Ndios. Ta ñii ki'va saá kasa ká'no na Ndios ta chinóo síkón na ñato'ó ra, xa'a ñava'a ká'no yó'o ña kasa ndivi. ³² Ndixa xí'in ñava'a ña kasa ndivi vitin, yi'i chinóo síkóni ñato'ó Ndios. Ta mji Ndios chinóo síkón ra ñato'ó yi'i. Ta yaxhi ní kasa ndivi

Ndios saá. ³³ Ta ndó'ó, sa'ya mji i, salo'o kuiti kivi yóo ka i xí'in ndó, ta vitin ndato'on i xí'in ndó ndatán yóo to'on ña xa nika'an i xí'in naná'no noo najudío, kivi nika'an i xí'in na, kachí i saá: “Nandukú ndó yi'i, ta on kuchiño ndó ko'on ndó noo ko'on i”, saá kachí i xí'in na, ta ñii ki'va saá ká'an i xí'in ndó'ó vitin. ³⁴ Ta vitin ndato'on i xí'in ndó xa'nda chiño i noo ndó ñii ndayí xaá, ña kachí saá: Ndixa kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó. Ñii ki'va ndatán ki'vi ini i xini i ndó'ó, saá kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó. ³⁵ Tá ndixa ki'vi ini ndó xini tá'an ndó, ta xa'a ñayó'o ndi'i nivi kundaa ini na ndí ndó'ó kúu nivi na kándixa yi'i ta ndíkon ndó yi'i —káchí taJesús xí'in na.

*TaJesús ndato'on ra ndi taPedro ka'an ra uní yichi ña on xini ña'a ra
(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Lc. 22:31-34)*

³⁶ Ta taSimón Pedro nindaka to'on ra taJesús, káchí ra saá:

—Tata, ¿michí ko'on ún?

Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Vitin on kivi ko'on ún xí'in i noo ko'on i. Ta saá ni, tá ndi'i niya'a ku'a'a ní kivi, ta saá kuchiño ún ko'on ún noo ko'on i —káchí taJesús.

³⁷ Ta taPedro nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata, ¿ndachun on kivi ko'on i xí'in ún vitin? Chi yi'i, xa yóo ti'va i nda kivi i noo ún —káchí taPedro xí'in taJesús.

38 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in taPedro:

—¿An ndixa kía xa yoo ti'va ún kivi ún noo j? Na ndixa ndaa ká'an j xí'in ún vitin, tá on ta'an ka kana nduxú chée ñoo vitin, ta xa un j yich j nika'an ún xí'in nivi ña on vása xini ún yí j —káchí taJesús xí'in taPedro.

14

To'on yó'o ká'an ñii laá Jesucristo kúu yich j ña xaq nivi noo yoo Ndios

¹ Nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—On kundi'i ini ndó. Ndixa ndino'o ini ndó kandixa ndó Ndios, ta ndixa ndino'o ini ndó kandixa ndó yí j. ² Ve'e Yivá j Ndios ñoyívi ñino ká'no ní ña. Yoo ku'a ní xiiña noo va'a kutaku ndi'i ndó. Tá on sivi ñandaa kúu ña ká'an j xa'a ve'e Yivá j, níkuu, ta nda lo'o on ndato'on j saá xí'in ndó. Ta vitin ko'on j ña kasa ndivi j xiiña noo va'a kutaku ndó.

³ Tá ndi'i kisa ndivi j xiiña noo va'a kutaku ndó ve'e Yivá j, ta ndikó j ñoyívi yó'o ña naki'in j ndó'o ta ko'on ndó xí'in j. Ta saá nda mji noo táku j, ndó'o kutaku ndó xí'in j ndi'i saá kivi j. ⁴ Ndó'o, xa xini ndó yich j ña ndasaá kuchiño xaq ndó noo ko'on j —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

⁵ Ta ñii taxíka xí'in taJesús, naní ra Tomás, ñindaqa to'on ra, káchí ra saá:

—Tata, on vása xini ndi míchí ko'on ún, ta saá, ¿ndasaá koo kuchiño koni ndi yich j?

⁶ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—Yí j kúu yich j ña kuchiño xaq nivi noo Ndios, ta yí j kúu noo kaku ñandaa ndino'o, ta yí j kúu ndee ña táxi kutaku ndino'o nivi. On ko'o inka yich j ña kuchiño xaq nivi noo Ndios: ñii laá yí j kúu yich j ña taxi xaq nivi noo Ndios ta kutaku na xí'in ra. ⁷ Ta ndó'o, tá ndixa xini ndó yí j, ta saá ndixa koni ndó Yivá j Ndios. Tānda vitin tādā ndi'i kivi vaxi, xa xini va'a ndó ra, ta xí'in nduchú noo ndó xa xini ndó ra —káchí taJesús xí'in na.

⁸ Ta inka taxíka xí'in taJesús, naní ra Felipe, nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata, saná'a ún ndi j ndasaá kuchiño koni ndi Yivá yó Ndios, ta ñayó'o kuiti kúu ndi'i ña xini ñó'o ndi.

⁹ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—Xa ku'a ní kivi yoo j xí'in ndó, ta, ¿an on ta'an koni ún yí j, tata? Ndi'i nivi na xini yí j, nayó'o ñii káchí xini na Yivá j. Ta saá, ¿ndachun ká'an ún xí'in j xini ñó'o saná'a j ndó'o ndasaá kuchiño koni ndó Yivá j? ¹⁰ ¿An on ta'an

kandixa ún ndi yí j táku j ini Yivá j ta Yivá j táku ra ini mji j? To'on ña ká'an j xí'in ndó, on sivi ndasaá kuiti to'on mji j kúu ña, chi to'on Yivá j Ndios kúu ña. Saá chi Yivá j táku ra ini mji j, ta chiño mji ra kúu ña kisa

ndivi j. ¹¹ Vạ'a kandixa ndó tọ'on ña ká'ạn j xí'in ndó ndí yí'j táku j ini Yivá j ta Yivá j táku ra ini mị j. Tá ọn kịvị kandixa ndó yí'j xạ'a tọ'on yó'o, ta vạ'a kandixa ndó yí'j xạ'a milagro ñavạ'a ke'é j ọọ ndó ña sáná'a yu kúu j.

¹² Ña ndixa ndạạ ká'ạn j xí'in ndó, ndi'i nịvi na kándixa yí'j kúchiño na ke'é na ñii kị'va ndạtán yóo chiño ké'é j. Ta ndixa nayó'o ke'é na chiño ña ná'no kạ ọọ chiño ke'é j, chi yí'j ndikó j ọọ Yivá j. ¹³ Ta ndó'ó na kándixa yí'j, tá xí'in ndayí kịvị j, ndukú ndó ñavạ'a ña xín j ñó'ó ndó, ta yí'j kasa ndivi j ndi'i ña ndukú ndó. Ta xạ'a ña ke'é j saá, nịvi kasa ká'no na Yivá yó ta chinóo síkón na ñatọ'ó ra.

¹⁴ Tuku ká'ạn j xí'in ndó'ó na kúu nịvi na kándixa yí'j: Tá xí'in ndayí kịvị j ndukú ndó ñavạ'a, ta yí'j kasa ndivi j ndi'i ña ndukú ndó ọọ j —káchí tạJesus.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'a Nímạ Ndios koo ña xí'in nịvi na kándixa tạJesus

¹⁵ Ta tạJesus nịkạ'ạn kạ ra xí'in naxịka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ta ndó'ó, tá kị'vi ini ndó xín j ndó yí'j, ta saá kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño j ọọ ndó. ¹⁶ Ta yí'j, ndukú j ọọ Yivá yó Ndios ta ndixa ti'ví ra Nímạ ña nạní “Nímạ ña chíkaạ ndeẹ ini nịvi”, ta kutaku ña xí'in ndó ndi'i saá kịvị ña vạxi. ¹⁷ Ta Nímạ yó'o saná'a ña ndó'ó ndasaá kuiti ña ndixa ndạạ ndino'o. Ta

nịvi na ndíkọn yichị ọn vá'a ñoyívi yó'o ọn vása kúchiño na naki'in na Nímạ yó'o, saá chi ọn vása kúchiño koto na ña, ni ọn vása xín j na ña. Ta ndó'ó, nịvi na kándixa yí'j, ndixa xín j ndó Nímạ yó'o, chi yóo ña xí'in ndó vitin, ta kịvị ña vạxi kunakaạ ña ini ñii ñii ndó'ó. ¹⁸ Ta yí'j, ọn sandakoo mató'ón j ndó'ó, ña kutaku ndó ndạtán táku naválí xındá'ví na ọn kọó yivá si'í. Ta yí'j yạchị ní ndikó j ta kixạạ j ọọ ndó.

¹⁹ Tịxin ña salo'o kịvị, nịvi na ndíkọn yichị ọn vá'a ñoyívi yó'o, ọn kuchiño kạ na koto na yí'j. Ta ndó'ó, ọn kundo'o ndó saá, chi ndixa koto kạ ndó yí'j. Ta xạ'a ña ndixa ndino'o táku j, ndó'ó ndixa ndino'o kutaku ndó. ²⁰ Kịvị kundivi ñayó'o saá, ta ndó'ó ndixa kundạạ ini ndó ndí yí'j táku j ini Yivá j, ta ndó'ó táku ndó ini yí'j, ta yí'j táku j ini ndó'ó. ²¹ Ndi'i nịvi na náki'in vạ'a ña xá'nda chiño j ọọ na, ta kisa ndivi na ña, nayó'o sáná'a na ndí ndixa kúu na nịvi na kị'vi ini xín j yí'j. Ta ndi'i nịvi na kị'vi ini xín j yí'j, ta Yivá j Ndios ndixa kuki'vi ini ra koni ra nayó'o. Ta saá tuku yí'j ndixa kuki'vi ini j koni j nayó'o ta taxi xí'in mị j ọọ na, ña koni vạ'a na yí'j —káchí tạJesus xí'in na.

²² Ta saá inkạ tạxịka xí'in tạJesus, nạní ra Judas (ta ọn sịvị tạJudas Iscariote kúu tạyó'o), nịkạ'ạn ra xí'in tạJesus, káchí ra saá:

—Tata, ịndạchun taxi ún ndasaá kuiti mị j ndị kuu

n̄ivi na kuchiño koni va'a yó'ó? ¿Ndaçhun on vása ke'éún saá xí'in ndi'i n̄ivi ñoyívi yó'o ña kuchiño koni na yó'ó?

23 Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'añ ra xí'in ra:

—Ndi'i n̄ivi na kí'vi ini xini yí'í, n̄ivi yó'o kasa ndivi na to'onj. Ta Yiváí Ndios kuki'vi ini ra koni ra nayó'o, ta Yiváí xí'in yí'í ndixa kixaa ndi noo nayó'o, ta kutaku ndi xí'in na. 24 Ta n̄ivi na on vása kí'vi ini xini na yí'í, nayó'o on vása kisa ndivi na to'onj. Ta on sivi ndasaá kuiti to'on yí'í kúu ña ká'anj, ta ndixa kúu ña to'on Yivá yó Ndios, ta ta ti'vi yí'í kixaaí.

25 'Ndi'i ñayó'o ndato'onj xí'in ndó kivi yóo kaj xí'in ndó vitin. 26 Ta kixaa kivi Yivá yó Ndios ti'vi ra Níma ña chíkaa ndee ini n̄ivi, ta xí'in ndayí kivi ti'vi ra Níma yó'o, ta kixaa ña kutaku ña ini ndó, ta saná'a ña ndó'ó ndi'i ña xini ñó'ó kundaa ini ndó, ta sanaká'an ña ndó'ó ndi'i to'on ña n̄ika'añ xí'in ndó.

27 'Ta vitin táxií ña kunnakaá ñava'a ini ndó. Ta ñava'a yó'o kúu ña kaku ini, ta sání'íí ña ndó'ó. Ta ñava'a yó'o ña táxií ña kunnakaá ña ini ndó, on sivi ñii kúu ña xí'in ña táxi n̄ivi na ndíkõn yichí ñoyívi yó'o nda'a ndó ña koo va'a ini ndó. Ta saá ndó'ó n̄ivi na kándixa yí'í, vitin xá'nda chiñoj noo ndó: On kundi'i ini ndó, ta ni on kuyí'vi ini ndó. 28 Xa xinj so'o ndó ña

n̄ika'añ xí'in ndó ndí kee j ko'onj vitin, ta kixaa ñii kivi ndikój noo ndó. Tá ndixa ndino'o kí'vi ini ndó xini ndó yí'í, ta saá kusij ni ini ndó ña kundaa ini ndó kua'anj noo yóo Yivá yó, chí Yivá yó kúu ta ta ká'no ka noo yí'í. 29 Ta xa ndato'onj xí'in ndó ndi'i ñayó'o vitin tá on ta'an ka kundivi ña. Ta saá tá kixaa kivi kundivi ndi'i ña ndato'onj xí'in ndó, ta koni ndó ña, ta saá kandixa ka ndó yí'í.

30 'On vása kua'a ní ka ndato'onj xí'in ndó vitin, chí xa vaxi ñanímã ndiva'a ká'no ña kúu ña xá'nda chiño noo n̄ivi na ndíkõn yichí ñoyívi yó'o. Ta saá ni, ñanímã ndiva'a ká'no yó'o nda lo'o on vása xá'nda chiño ña noo yí'í. 31 Ta yí'í, ndasaá kuiti kisa ndivi ña xá'nda chiño Yiváí Ndios noo. Ta xa'a ña kisa ndivi saá, kundaa ini n̄ivi ndí ndixa kí'vi ní ini xini Yiváí Ndios. Ta vitin, nakuita ndó, na'a ndó ko'on ndó xí'inj —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

15

To'on yó'o ká'an ña, ndatán yóo m̄i tón uva ndino'o, saá yóo taJesús

1 Ta saá taJesús ndato'on ra inkã cuento ña saná'a ra naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ta yí'í, ndatán yóo m̄i tón uva ndino'o, saá yóo. Ta Yiváí Ndios ndatán yóo ta ta ndaa tón uva xí'in ndi'i nda'a nó, saá yóo ra.

2 Ta xá'nda ra ndi'i nda'a tón

uva noq on vása kóon tíuva. Ta nda'a tón uva noq va'a kóon rí, náka'nda túku lo'o ra noq ña, ña taxi ña va'a ka koon tíuva. ³ Ta to'on ña nika'anj xí'in ndó, ndatán yóo ña sijn xá'nda, ta kindaa ña ndi'i ña on vása va'a yóo ini ndó, saá yóo to'on yó'o. Ta vitin nivi na ndundii kúu ndó xa'a ña chika'a so'o ndó to'on ña nika'anj xí'in ndó. ⁴ Ta saá xini ñó'ó koo ndó xí'inj ndi'i saá kivi, ta yi'i kooj xí'in ndó'ó. Saá chi táná ta'nda, ta nandoso xíká yo'o nda'a tón uva, ta ña nandoso xíká yó'o, on vása kúchiño mji ña taxi ña nda ñii ku'i. Ñayó'o sáná'a ña ndó'ó tá on vása ñii yóo ndó xí'inj, ta saá on kuchiño ndó ke'é ndó nda ñii ñava'a.

⁵ 'Yi'i, ndatán yóo mji tón uva ndino'o saá yooj, ta ndó'ó, ndatán yóo yo'o nda'a tón uva yó'o, saá yóo ndó'ó xí'inj. Tá ñii yóo ndó'ó xí'inj, ta yi'i, ñii yooj xí'in ndó, ta saá ndixa ké'é ndó ku'a ní chiño va'a. Ta chiño yó'o ndatán tikui'i va'a ní ña kóon nda'a tón uva saá yóo ña. Ta saá ni, tá yóo yo'o nda'a tón uva ña nita'nda nandoso xíká, ñayó'o on kuchiño ña taxi ña koon nda ñii ku'i nda'a ña. Ta ñii ki'va saá, tá on vása ka ñii yóo ndó xí'inj, ta nda ñii chiño va'a on kuchiño ndó ke'é ndó. ⁶ Ta nivi na kúxíká noq yi'i, ta on vása ñii yóo ka na xí'inj, nayó'o ndatán yóo nda'a tón uva ña nita'nda nandoso xíká ta njiyichi ña, saá yóo na noqj. Ta nda'a

njiyichi yó'o, nivi nakaya na ña, ta taan na ña noq yóo ño'o xixi, ta koku ña.

⁷ 'Ta ndó'ó, tá ñii yóo ndó xí'inj, ta to'onj táku ña ini ndó, ta saá va'a ndukú ndó noq Yivá j Ndios nda ndá ka ña kóni ndó, ta ndixa taxi ra ña ndúkú ndó nda'a ndó. ⁸ Ta vitin ñayó'o ke'é ndó xa'a ña chinoo síkón ndó ñato'ó Ndios noq inká nivi: Xini ñó'ó nduu ndó nivi na va'a ini, na kisa ndivi ña kóni Ndios, ta saá saná'a ndó ndixa kúu ndó nivi na ndikon yi'i —káchí ta Jesús xí'in naxika xí'in ra.

⁹ Ta nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ñii ki'va ndatán kí'vi ini Yivá j Ndios xini ra yi'i, saá kí'vi ini xini ndó'ó. Ta saá ñii ñii kivi ná kutaku ka ndó tixin ña kí'vi ní ini xini ndó'ó, ta on sandakoo ndó yi'i. ¹⁰ Tá kasa ndivi ndó ña xá'nda chiñoj noq ndó, ta saá ñii ñii kivi kutaku ndó tixin ña kí'vi ní ini xini ndó'ó. Saá chi yi'i, ñii ki'va saá kisa ndivi ña kóni Yivá j Ndios, ta ndi'i saá kivi táku j tixin ña kí'vi ní ini ra xini ra yi'i.

¹¹ 'Ndato'onj ñayó'o xí'in ndó chi kóni ña ndixa ná kusij ní ini ndó'ó. Chi mji ñasij ña kaku ini mji, kóni j ndí ná kunaka'a ñasij yó'o ini ndó'ó, ta saá kuu ndó nivi na kusij ndino'o ini. ¹² Ña xá'nda chiñoj noq ndó kúu ñayó'o: Ndixa kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó, ndatán kí'vi ini xini ndó'ó. ¹³ Saá chi ta'a ta ndixa ká'no ní ka kí'vi ini xini natá'an kúu

t̄aa t̄a táxi xí'in m̄ji nd̄a kivi ra xa'a nayó'o. ¹⁴ Ta ndó'ó, táná kasa ndivi ndó ña ká'an̄i xí'in ndó, ta kuu ndó ñivi na náta'an va'a xí'in̄i. ¹⁵ On ka'an̄i kāi xí'in ndó kúu ndó ndasaá kuiti na kisa chiño ñōōi, chi ñivi na kisa chiño ñōōi ñii taká'no on vása xini na yu kúu ña xáni s̄ini taká'no yó'o ke'é ra. Ta yi'̄i sakunaní̄i ndó'ó namigōi na náta'an va'a xí'in̄i, saá chi xa ndato'on̄i xí'in ndó ndi'i ña saná'a Yivá̄i Ndios yi'̄i. ¹⁶ On s̄ivi m̄ji ndó kúu ñivi na ñakaxin kundikon̄i ndó yi'̄i, ta yi'̄i kúu t̄aa t̄a ñakaxin̄i ndó'ó ña kundikon̄i ndó yi'̄i, ta sakuiso chiñōi ndó'ó ña kasa ndivi ndó kūa'a ní chiño va'a. Ta chiño va'a yó'o koo ña ndatán yóo kui'i va'a ña koo na'á ní kivi. Ta saá Yivá̄i Ndios taxi ra nda'a ndó ndi'i ña ndúkú ndó ñōō ra xí'in ndayí kivi. ¹⁷ Ñayó'o kúu ña xá'nda chiñōi ñōō ndó: Kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó —káchí t̄aJesús xí'in naxíka xí'in ra.

T̄o'on yó'o ká'an̄i ndi'̄i ñivi na ndíkon̄i yich̄i ñoyívi yó'o, s̄aa ini na xini na ñivi na ndíkon̄i yich̄i t̄aJesús

¹⁸ Ta ñika'an̄i kā t̄aJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Tá ñivi na ndíkon̄i yich̄i on vá'a ñoyívi yó'o s̄aa ini na xini na ndó'ó, ta saá naká'án ndó ndi'̄i si'na kā ñii kivi va saá ke'é na xí'in̄i. ¹⁹ Táná koo yu'ú ndó xí'in ñivi ñoyívi yó'o, ta saá nanivi ñoyívi yó'o kuki'vi ini na koni na

ndó'ó. Ta ndó'ó, on s̄ivi na ndíkon̄i yich̄i on vá'a ñoyívi yó'o kúu ndó, chi yi'̄i ñakaxin̄i ndó'ó ña sandakoo ndó yich̄i on vá'a yó'o xa'a ña kundikon̄i ndó yich̄i. Ñakán kía ñivi na ndíkon̄i yich̄i on vá'a ñoyívi yó'o s̄aa ní ini na xini na ndó'ó. ²⁰ Naká'án ndó t̄o'on ña ñika'an̄i xí'in ndó saá: “Nd̄a ñii tamozo on vása kúu ra t̄a ká'no kā ñōō t̄a xá'nda chiño ñōō ra”, káchí xí'in ndó. Ta t̄o'on yó'o kóni kachí ña ñii kivi va ké'é na xí'in yi'̄i, T̄aa t̄aKá'no ñōō ndó, saá ke'é na xí'in ndó'ó na kisa chiño ñōōi. Ñivi ñoyívi yó'o saxo'vi na yi'̄i, ta saá ndixa saxo'vi na ndó'ó. Ta saá ni, ñixiyo ñivi na chikāa so'o t̄o'on̄i, ta ñii kivi va saá koo ñivi na chikāa so'o t̄o'on ña ka'an̄i ndó xí'in na. ²¹ Saá ke'é ñivi xí'in ndó chi ndó'ó kúu na ndíkon̄i yich̄i. Chi ñivi na kūa'an̄i yich̄i on vá'a ñoyívi yó'o on vása xini na Ndios, t̄a kúu t̄a t̄a t̄i'vi yi'̄i kixaāi.

²² “Tá on vása ní-kixīi ñōō na, tá ni on vása ní-ndato'on̄i xí'in na, níkuu, ta saá on vása ndiso na kūachi ñōō ña ndato'on̄i xí'in na. Ta vitin on kivi kachí na on vása ndiso na kūachi, chi ñika'an̄i xí'in na yu kúu ñandaa, ta ni-xiin na kasa ndivi na ña ndato'on̄i xí'in na. ²³ Ndi'̄i ñivi na s̄aa ini xini yi'̄i kúu na s̄aa ini xini Yivá̄i Ndios. ²⁴ Xa kisa ndivīi kūa'a ní milagro ná'no, ta nd̄a ñii ñivi, ta ni si'na ta ni vitin, on vása

ní-ke'é na ñava'a ndatán yóo ñamilagro kisa ndivi ñoyívi yó'o. Tá on vása ní-ke'éj saá, níkuu, ta ñivi on vása ndiso na kuachi xa'a ña ñi-xiin na kandixa na yi'i. Ta ndixa xini na milagro ke'éj, ta saá ni, sáa ní ini na xini na yi'i, ta ñii k'i'va saá, sáa ini na xini na Yiváj Ndios. ²⁵ Saá ké'é ñivi yó'o chi to'on Ndios xini ñó'ó kundivi ña. Ta ñii xiiña noo to'on Ndios yó'o vaxi ndayí ña ñitaa ta Moisés kuíya xina'á, ta káchí ña saá: "Sáa ini ñivi xini na yi'i, vará nda lo'o on ko'o xa'a ña ké'é na saá", káchí to'on Ndios —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

²⁶ Ta ñika'an ka ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Vaxi kivi kixaa Níma Ndios noo ndó, ta Níma yó'o kúu ña chíkaa ndee ini ñivi, ta ndát'o'on ña ndasaá kuiti ñandaa ndino'o xí'in ñivi. Níma yó'o kee ña noo Ndios ta kixaa ña noo ndó, chi yi'i ti'víj ña xí'in ndayí Yiváj, ta Níma Ndios yó'o ka'an ña xí'in ndó ndi'i ñandaa xa'aj. ²⁷ Ta saá ndó'ó kuu ndó ñivi na ka'an xa'aj ndi'i ñandaa xí'in inka ñivi, saá chi nda kivi kixá'áj kisa ndivi chíño Yiváj ñoyívi yó'o, ndó'ó kúu ñivi na kixá'á kisa chíño xí'inj —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

16

¹ Ta ta Jesús ñika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i to'on yó'o xa ñika'anj ña xí'in ndó xa'a ña on sandakoo ndó yichij. ² Chi vaxi kivi tá naná'no noo najudío on taxi ka na kivi ndó ini ve'e ño'o sinagoga. Ta vaxi kivi ñivi kani sinj na ndí ñava'a ní kúu ña ké'é na ña ka'ni na ndó'ó, chi xí'in ña ké'é na saá kúu ñava'a kasa ndivi na ña kóni Ndios, saá kani sinj mji na. ³ Saxo'vi na ndó'ó saá, chi nda ñii kivi on ta'an konj ndixa na Yivá yó Ndios, ta ni on ta'an konj ndixa na yi'i. ⁴ Ta vitin xa ndát'o'onj xí'in ndó ñayó'o, ta saá tá kixaa kivi ña kundo'o ndó ñayó'o, ta saá naká'an ndó to'on yó'o ña ñika'anj xí'in ndó —káchí ta Jesús.

To'on yó'o ká'an ña xa'a chíño ña kasa ndivi Níma Ndios

Ta ñika'an ka ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ta kivi kixá'á ndó kisa ndivi ndó chíño xí'inj, on vása ní-ka'anj xí'in ndó ndasaá kundo'o ndó xa'aj, chi yóo kaj xí'in ndó. ⁵ Ta vitin ndikó j no'o j noo ta ta ti'ví yi'i kixaa j, ta nda ñii ndó'ó on vása ndáka to'on ndó yi'i míchí ko'onj. ⁶ Ta saá ni, vitin kúchuchú ní ini ndó xa'a ña xini so'o ndó ña ká'anj ko'onj. ⁷ Ta ña ndixa ndaa ká'anj xí'in ndó ndí ñii ñava'a xa'a ndó kúu ña ko'onj. Saá chi tá on vása ko'onj, ta on kivi kixaa Níma ña naní Níma ña chíkaa ndee ini ñivi. Ta yi'i, táná ko'onj, ta ti'víj Níma yó'o kixaa ña noo ndó. ⁸ Tá

kivj kixaa Níma Ndios yó'o, ta saná'a ña ñivi ñoyívi yó'o ña kundaꞗ va'a ini na yu kúu na ndíso kuꞗchi ñoꞗ Ndios, ta kundaꞗ va'a ini na yu kúu nava'a nandaꞗ, ta kundaꞗ va'a ini na ndixa Ndios kasa nani ra xa'a ndi'i ñivi na ndíso kuꞗchi. ⁹ Saá chi Níma Ndios yó'o chindeé ña ñivi ña kundaꞗ ini na ndí ndíso na kuꞗchi xa'a ña ñi-xiin na kandixa na yí'i. ¹⁰ Ta Níma Ndios chindeé ña ñivi ña kundaꞗ ini na ndí yí'i kúu ta va'a, ta ndaa, saá chi yí'i ndikó'i no'oi ñoꞗ Yivá'i Ndios, ta ndó'ó on kivi koni ka ndó yí'i ñoyívi yó'o. ¹¹ Ta Níma Ndios chindeé ña ñivi ña kundaꞗ ini na ndixa Ndios kasa nani ra xa'a kuꞗchi na, chi xa kisa nani ra kuꞗchi ñanímá ndiva'a ká'no, ña kúu ña xá'nda chiño ñoꞗ ñivi ñoyívi yó'o, ta ndixa xo'vi ní ñandiva'a yó'o xa'a kuꞗchi ndíso ña —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

¹² Ta ñika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Yóo kuꞗa ní ka to'on ña kóni'i ka'an xí'in ndó, ta on ka'an ña xí'in ndó vitin, chi vitin on kúchiño kundedé ndó koni so'o ndó ndi'i to'on yó'o. ¹³ Tá kixaa Níma Ndios, nina ñandaꞗ ndato'on ña xí'in ndó, ta saná'a kaxín ña ndó'ó ndasaá va'a kundikon ndó yichí ña ndaa. Saá chi Níma Ndios yó'o on vása ka'an ña ndasaá kuiti to'on mii ña, ta ka'an ña ndatán yóo mii to'on ña xini so'o ña ñika'an Ndios, saá ka'an ña xí'in ndó. Ta

Níma Ndios yó'o ndato'on ña xí'in ndó yukía koo kivj ña vaxi. ¹⁴ Ta chinóo síkón ña ñato'ói ñoꞗ ñivi, chi ndi'i ñandíchi ña kómí'i, Níma Ndios naki'in ña ñayó'o, ta taxi ña ñandíchi yó'o nda'a ndó ña kundaꞗ ini ndó ndi'i ñandaꞗ. ¹⁵ Ndi'i ñava'a kómí Yivá'i kúu ñava'a kómí'i. Ñakán kía ñika'an xí'in ndó ndí Níma Ndios naki'in ña ñandíchi'i, ta taxi ñandíchi yó'o nda'a ndó ña kundaꞗ ini ndó ndi'i ñandaꞗ —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ña ndi vaxi yatin kivj ña naxíka xí'in taJesús kusii ní ini na

¹⁶ Ta ñika'an ka taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Salo'o ka kuiti kúmaní ta on koni ka ndó yí'i, ta saá ya'a lo'o kuiti kivj ta tuku koni ka ndó yí'i. Saá chi salo'o ka kivj kúmaní, ta ndikó'i no'oi ñoꞗ yóo Yivá'i Ndios —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

¹⁷ Ta sava naxíka xí'in ra ñika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukía kóni kachí to'on ña ñika'an ra xí'in yó? Chi ñika'an ra salo'o ka kuiti kúmaní ta on koni ka yó ra. Ta saá ya'a lo'o kuiti kivj ta saá tuku koni yó ra, saá chi ko'on ra ñoꞗ yóo Yivá ra, káchí ra. ¿Yukía kóni kachí to'on yó'o ña ñika'an ra xí'in yó?

¹⁸ Ta tuku ndáka to'on tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukíā kóni kachí tɔ'on "sal'o kuiti kúmanj"? On vása kúndaā ini yó yukíā kóni kachí ra xí'in tɔ'on yó'o —káchí na, ká'an na.

¹⁹ Ta taJesús xínj ra ndí kóni na ndakā tɔ'on na ra xa'a tɔ'on ña nika'an ra xí'in na, ta saá tuku nika'an ra, káchí ra xí'in na:

—¿Án kóni ndó kundaā ini ndó yukíā káchí tɔ'on ña nika'anj xí'in ndó ña káchí saá: "Sal'o ká kuiti kúmanj ta on koni ká ndó yí'j, ta saá ya'a lo'o kuiti kivi ta tuku koni ndó yí'j"?

²⁰ Ña ndixa ndaa kúu tɔ'on yó'o ndí ndó'ó kuaku ndó ta ndá'ví ní ka'an ndó, ta mji kivi yó'o nanivi ñoyívi yó'o va'a ní koni na, ta kusij ní ini na. Ta ndó'ó, vará lo'o kuiti kivi kuchuchú ní ini ndó, ta saá kixaa ñasij ní, ta kunakaā ña ini ndó. ²¹ Ndatán yoví ndó'o ñii ña'a ñá xa kóni kaku sa'ya, saá kundo'o ndó. Ndeé ní xó'vi ña'a yó'o tá'an mji xa yatin kaku sa'ya ñá. Ta saá, tá ndí'i njya'a kaku sa'ya ñá, ta kúsij ní ini ñá. Ta saá nándoso ñá xa'a ndí'i ña yoví ní njxoví ñá, chi kúsij ní ini ñá xa'a ña kaku inkā ta ñoyívi yó'o. ²² Ndatán yóo ña nindo'o ña'a yó'o, saá koo ña kundo'o ndó kivi vaxi, chi kuaku ní ndó ta kuchuchú ní ini ndó xa'a ña ko'onj. Ta saá kixaa kivi ña ndikó tuku j xí'in ndó, ta kusij ní ini ndó, ta nda ñii nivi on kuchiño na kindaa na ñasij kunakaā ini ndó.

²³ 'Ta kivi yó'o on vása ndákā tɔ'on ká ndó yí'j. Ta

ña ndixa ndaa kúu tɔ'on ña ká'anj xí'in ndó vitin: Ndi'i ña ndukú ndó noo Yivá j Ndios xí'in ndayí kivi j, Yivá j ndixa taxi ra nda'a ndó ndí'i ña ndúkú ndó noo ra. ²⁴ Tānda vitin on ta'an ndukú ndó nda ñii ñava'a noo Ndios xí'in ndayí kivi j. Ta vitin va'a ndukú ndó ña kóni ndó noo Ndios, ta naki'in ndó ña, ta saá kunakaā ndino'o ñasij ini ndó.

Tɔ'on yó'o ká'an ña taJesús kundeé ra noo ñandivq'a ñoyívi yó'o

²⁵ 'Nda kivi xínj tá'an yóo tānda vitin ndatɔ'onj xí'in ndó ta saná'aj ndó'ó xí'in tɔ'on ña yoví kundaā ini ndó. Ta vitin kixaa kivi ña on ka'an ká j xí'in ndó xí'in tɔ'on yoví, ta ndixa ndatɔ'on káxínj xí'in ndó xa'a Yivá j. ²⁶ Ta kivi kundaā ini ndó tɔ'on yó'o, ta saá mji ndó, xí'in ndayí kivi j, ndukú ndó ña xínj ñó'ó ndó noo Ndios. On vása koni ñó'ó kuaku ndá'víj noo Ndios xa'a ndó, ²⁷ chi ndixa mji Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra ndó'ó. Saá chi ndó'ó kí'vi ní ini ndó xíni ndó yí'j, ta kándixa ndó yí'j kixij noo Ndios. ²⁸ Kee j noo Yivá j Ndios ta kixaa j ñoyívi yó'o. Ta vitin kee j ñoyívi yó'o ta ndikó j no'oj noo Yivá j Ndios —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

²⁹ Ta ndakuijn naxíka xí'in ra, nika'an na, káchí na saá:

—Vitin tɔ'on ña káxín ní kúu ña ká'an ún xí'in ndj. Vitin on vása ká'an ún tɔ'on ña yoví ní kundaā ini ndj.

³⁰ Ta vitin kundaā ini ndj ndí

ña ndixa on koo nda ñii ña on vása xini ún. Tá on ta'an ka ndaka to'on nivi yó'ó, xa xini ndi'i ún ña xani sini na. Ta xa'a ñayó'o kándixa ndi yó'ó kúu ún ta ta kixi noo Ndios —káchí na xí'in ta Jesús.

³¹ Ta saá ta Jesús nika'an ka ra xí'in na:

—¿An ndixa kándixa ndó yi'i vitin? ³² Ta yachi ní kixaa ña kujta ní'no ndi'i ndó, ta saá ñii ñii ndó no'o ndó ve'e mji ndó. Ta sandakoo mató'on ndó yi'i. Ta ndixa on vása koo mató'on i chi Yivá i Ndios yoo ra xí'in i.

³³ Ndaton i ñayó'o xí'in ndó ña on kundi'i ní ini ndó, ta ná koo ñava'a ini ndó xa'a ña ñii yoo ndó xí'in i. Vará ndixa ndeé ní xo'vi ndó ñoyívi yó'o, ta on kuyi'vi ndó ta chikaa ndeé xí'in mji ndó, chi yi'i xa kundeé i noo yichi on vá'a ñoyívi yó'o —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

17

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña ndúkú ta Jesús noo Ndios

¹ Ta ndi'i ndaton ra ñayó'o xí'in naxíka xí'in ra, ta saá ta Jesús nakoto ndaa ra ñoyívi nino, ta nika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá i, xa kixaa mji kivi ká'no ní. Ta vitin yi'i, ta ta kúu Sa'ya ún, ndúkú i noo ún ña chinoo síkón ún ñato'ó i noo nivi. Ñava'a yó'o ndúkú i noo ún xa'a ña chinoo síkón i ñato'ó mji ún noo nivi. ² Yó'ó kúu ta ta taxi ndayi nda'a yi'i ña kuu i

ta taká'no noo ndi'i nivi, xa'a ña taxi ndi'i saá kivi kutaku ndino'o ndi'i nivi na kúu na taxi ún nda'a i. ³ Yó'ó kúu ñii laá Ndios ndino'o, ta yi'i kúu Jesucristo, ta ti'vi ún kixaa i ñoyívi yó'o ña sakaku i nivi. Ta saá tá tondaa nivi koni ndixa na yó'ó, ta koni ndixa na yi'i Jesucristo, ta ña ke'é na saá kúu ña taxi kutaku ndino'o nivi ndi'i saá kivi.

⁴ 'Ta vitin xa kisa ndivi i ndi'i chiño ña taxi ún nda'a i, ta xa'a ñayó'o ku'a'a ní nivi kasa ká'no ní na yó'ó. ⁵ Ta vitin, Tata Yivá i, chinoo síkón ún ñato'ó i noo mji ún. Ñii ki'va ndatan nijyo síkón ñato'ó i kivi xitaku i xí'in ún ñoyívi nino si'na tá on ta'an ka kuva'a ñoyívi yó'o, saá ná koo ña.

⁶ 'Nivi na taxi ún nda'a i ña kundikon na yi'i, ta saná'a va'a i ñayó'o ña kundaa ini na xa'a ún. Nivi na nakaxin ún kúu na, ta taxi ún na nda'a i ña kundikon na yi'i, ta ndixa chikaa so'o na to'on ún. ⁷ Ta vitin nivi yó'o kundaa ini na ndi ndi'i ña taxi ún nda'a i kúu ña vaxi noo mji ún, ⁸ chi nika'an i xí'in na ndi'i to'on ña taxi ún ña ndaton i xí'in na. Ta ndi'i to'on yó'o naki'in va'a na ña, ta xa kundaa ini na ndi ndixa yi'i kee i noo ún, ta kándixa na ndi yó'ó kúu ta ta ti'vi yi'i kixaa i ñoyívi yó'o.

⁹ 'Xa'a nivi yó'o na ndikon yi'i ndúkú i noo ún, ta on vása ndúkú i noo ún xa'a nivi na ndikon yichi on vá'a

ñoyívi yó'o. Ndúkúj nqo ún xa'a nivi na taxi ún nda'aj, chi nivi na nakaxin mji ún kúu nayó'o. ¹⁰ Chi ndi'i nivi na ndíkqon yi'i kúu na ndíkqon yó'ó, ta ndi'i nivi na ndíkqon yó'ó kúu na ndíkqon yi'i. Xa'a ña ké'é nayó'o kúu ña kánóo síkón ñatq'ó'i.

¹¹ 'Ta yi'i, qn kóo kaj ñoyívi yó'o, chi salo'o kivi kúmanj ta ndikó'i no'q'i nqo mji ún ñoyívi nino, ta nivi na ndíkqon yi'i kundqo ka na ñoyívi yó'o. Tata Yiváj, tqa tqa kúu tqa ndino'o yij, xáku ndá'víj nqo ún ña xí'in ndayí kivi ún kundaa va'a ún nivi na taxi ún nda'aj. Kundaa va'a ún nayó'o xa'a ña ñii kuu na. Ñii ki'va ndatán ñii kúu mji yó, saá ná kuu nayó'o. ¹² Ta kivi nixiyoj xí'in nivi na ndíkqon sataj ñoyívi yó'o, ta ndi'i saá kivi xindaa j nayó'o na kúu na taxi ún nda'aj. Ta xí'in ndayí kivi ún xindaa j na, ta saá nda ñii nayó'o ni-ndañó'ó na nqo'i. Ndasaa kuiti tqa tqa ndíkqon yichj ñandiva'a kúu tqa tqa ndañó'ó nqo'i. Saá nixiyo xa'a ña kundivi tq'on mji ún ña nntaa na xina'á xa'a tayó'o.

¹³ 'Vitin ndikó'i xaaj nqo ún, Tata Yiváj. Ta ña yóo kaj ñoyívi yó'o, ká'anj tq'on yó'o ña koni sq'o nivi na ndíkqon yi'i ña kusij ini na. Ndatán ñii ki'va chútú inij xí'in ñasij, saá ná kutú ñasij ini nayó'o. ¹⁴ Xa ndatq'onj tq'on ún xí'in nayó'o na kúu na ndíkqon yi'i. Ta nivi na ndíkqon yichj

ñoyívi yó'o saq ini na xini na nayó'o, saá chi nivi na ndíkqon yi'i qn vása ñii yóo yu'ú na xí'in nivi na ndíkqon yichj qn vá'a ñoyívi yó'o. Ta ñii ki'va saá yi'i, qn vása ñii yóo yu'új xí'in nivi na ndíkqon yichj qn vá'a ñoyívi yó'o. ¹⁵ Ta qn vása ndúkúj nqo ún ña tava ún nivi na ndíkqon yi'i ña sandakoo na ñoyívi yó'o, ta ndixa ndúkúj nqo ún ña kundaa va'a ún nivi yó'o nqo ña qn vá'a ndi'i kivi táku ka na ñoyívi yó'o.

¹⁶ Nivi na ndíkqon yi'i qn vása ndíkqon na yichj qn vá'a ñoyívi yó'o, chi yi'i qn vása ndíkqon j yichj qn vá'a yó'o.

¹⁷ Tata Yiváj, chindeé ún nayó'o ña chikaq sq'o na tq'on mji ún ña kúu ña ndixa ndaa, ta xí'in ñayó'o, ndasa ndii ún ini na. ¹⁸ Ndatán yóo ña ti'ví ún yi'i kasa ndivi j chiño ña kóni ún ñoyívi yó'o, saá yóo ña ti'víj nivi na ndíkqon yi'i ña kasa ndivi na chiño ña kóni ún ñoyívi yó'o.

¹⁹ Ta taxi ndino'o xí'in mji j kasa ndivi j ña kóni ún. Ta xa'a ña ké'é j saá, na ndíkqon yi'i nduu na nivi na nataxi ndino'o xí'in mji ña kasa ndivi na ña kóni ún.

²⁰ 'Qn sivi ndasaa kuiti xa'a nivi na ndíkqon yi'i vitin kúu ña xáku ndá'víj nqo ún, ta xáku ndá'víj nqo ún xa'a nivi na kundikqon yi'i kivi ña vaxi, chi nayó'o kúu na kandixa tq'on ña ndatq'on na ndíkqon yi'i vitin. ²¹ Xáku ndá'víj nqo ún xa'a ndi'i nivi na kundikqon yi'i ña chin-deé ún na ña ñii kuu ndi'i na. Ndatán yó'ó táku ún

ini m̄ij, ta ȳi' tákūj ini m̄ijún, ñii k̄i'va saá kónīj ndí n̄vi yó'o kutakūj na ini m̄ij yó. Saá ná koo ña xa'a ña kundaḡ ini n̄vi ñoyívi yó'o ndí ndixa yó'ó kúu ṭa ṭa ṭi'ví ȳi' k̄ixaḡj ñoyívi yó'o. ²² M̄ij ñava'a ká'no ña ṭaxi ún nda'āj kúu ñava'a ká'no táxīj nda'āj n̄vi na ndíkḡn ȳi' xa'a ña ñii kuu ndi'i na, ñii k̄i'va ndatán ñii kúu m̄ij yó. ²³ Chi ȳi' kutakūj ini n̄vi yó'o, ndatán yó'ó tákūj ini m̄ij. Ta saá ñii nduu ini ndi'i yó, ta xa'a ñayó'o n̄vi ñoyívi yó'o kundaḡ ini na ndí yó'ó kúu ṭa ṭa ṭi'ví ȳi' k̄ixaḡj ñoyívi yó'o, ta kundaḡ ini na ndí ndixa ñii k̄i'va ndatán kí'vi ini ún xini ún ȳi', saá kí'vi ini ún xini ún n̄vi na ndíkḡn ȳi'.

²⁴ 'Tata Yivá̄j, ndúkú̄j noḡ ún xa'a ndi'i n̄vi na ṭaxi ún nda'āj, chi kónīj ña xaḡ nayó'o kutakūj na x̄i'nīj ñoyívi n̄no. Ndixa kónīj ña koto na ñava'a ká'no ña livi yé'e ña kómí̄j chi ṭaxi ún ñava'a yó'o nda'āj. Saá ke'é ún x̄i'nīj, chi si'na tá ḡn ṭa'an kuvá'a ñoyívi, ta xa kí'vi ini ún xini ún ȳi'. ²⁵ Tata Yivá̄j, yó'ó kúu ṭa ṭa ndino'o ndaḡ. Vará n̄vi na ndíkḡn yich̄j ḡn vá'a ñoyívi yó'o ḡn vása xini na yó'ó, ta ȳi' xini va'āj yó'ó, ta n̄vi na ndíkḡn ṣaṭāj xini na ña ṭi'ví ún ȳi' k̄ixaḡj ñoyívi yó'o. ²⁶ Xa saná'āj nayó'o ndi'i ña kúu ña xini ñó'ó kundaḡ ini na xa'a ún, ta ḡn vása sandakoōj ña saná'āj na ndi'i ña xini ñó'ó kundaḡ

ini na xa'a ún. Ta xa'a ñayó'o ndatán ñii k̄i'va kí'vi ini ún xini ún ȳi', ñii k̄i'va saá kuki'vi ini na koni tá'an na. Ta saá tuku ȳi' kutakūj ini na —káchí taJesús x̄i'ni Ndios.

18

Tḡ'on yó'o ká'an ña xa'a ña tiin na taJesús

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53)

¹ Tá ndi'i n̄ka'an taJesús x̄i'ni Ndios, ta kee ra kuḡan ra, ta naxíka x̄i'ni ra kee na ndíkḡn na kuḡan na ṣaṭa ra. N̄iya'a na ñii yivi n̄ni ña Cedrón. Ta ink̄a tá'ví yu'u yivi yó'o yóo ñii jardín, ta k̄ixaḡ taJesús x̄i'ni naxíka x̄i'ni ra, ta n̄ki'vi na jardín yó'o. ² Ta taJudas, ṭa kúu ṭa n̄sikó ku'ná taJesús nda'āj na sáḡ ini xini ña'á, xa xini ra noḡ yóo jardín yó'o, chi yó'o kúu xiiña noḡ kuḡa ní yich̄j x̄ixa'an taJesús x̄i'ni naxíka x̄i'ni ra. ³ Ta saá taJudas k̄ixaḡ ra yó'o, ta ñii ti'vi natropa x̄i'ni napolicia na ndáa ve'e ño'o ká'no k̄ixaḡ na x̄i'ni ra. Sava nafariseo x̄i'ni sava naná'no noḡ nasuṭu ṭi'vi na napolicia yó'o ña tiin na taJesús. Sava nayó'o ní'i na candil noḡ xixi ño'o, sava na ní'i na yiton noḡ kánóo ño'o ña xixi, ta sava na ní'i espada. ⁴ Ta taJesús xa kundaḡ ndi'i ini ra yukíḡ xini ñó'ó kundo'o ra, ta nakundichi ra kuḡan ra nakutá'an ra x̄i'ni na k̄ixaḡ yó'o, ta n̄ndaḡa to'on ra na, káchí ra saá x̄i'ni na:

—¿Yukú t̄a ndúkú ndó?
—káchí ra xí'in na.

⁵ Ta ndakuijn na:

—Ndúkú ndī t̄aJesús,
tañoo Nazaret —káchí na.

—Yīj̄ Kúu j̄ —káchí
t̄aJesús xí'in na.*

Ta t̄aJudas, t̄a kúu t̄a nīsikó
kuí'ná t̄aJesús, ñíndichi ra
xí'in na. ⁶ Tá xinī so'o na
to'on n̄ika'an t̄aJesús: “Yīj̄
kúu j̄”, káchí ra, ta kama
k̄ixá'á na kūa'an s̄imá na chí
s̄ata, ta ndiva na nīkoyo na
noo ño'o. ⁷ Ta saá tuku
nīndaka to'on t̄aJesús na,
káchí ra saá xí'in na:

—¿Yukú t̄a ndúkú ndó?
—káchí ra.

Ta tuku ndakuijn na,
káchí na saá:

—Ndīj̄ ndúkú ndī t̄aJesús,
tañoo Nazaret —káchí na.

⁸ —Xa n̄ika'an̄i xí'in ndó
yīj̄ kúu ra —káchí t̄aJesús
xí'in na. —Tá yīj̄ kúu t̄a
t̄a ndúkú ndó, ta saá taxi
ndó ndī n̄ivi na yóo xí'in̄i
ná ko'on ndika na —káchí
t̄aJesús xí'in na.

⁹ Xí'in to'on yó'o kundivi
to'on ña s̄akán n̄ika'an
t̄aJesús xí'in Ndios, chí
n̄ika'an ra, káchí ra saá:
“Tata Yivá j̄, nda ñii n̄ivi
na taxi ún nda'a j̄, on vása
ní-sandaño'ó j̄ na”, káchí
t̄aJesús xí'in Ndios. ¹⁰ Ta
t̄aSimón Pedro t̄ava ra
espada, ta k̄andoso va'a
ra so'o kua'á ñii t̄a t̄a
naní Malco, t̄a kúu t̄a t̄a
kisa chiño noo t̄aká'no noo
nasutu. ¹¹ Ta saá t̄aJesús
xa'nda chiño ra noo t̄aPedro,
n̄ika'an ra xí'in ra:

—Chikāa va'a ún es-
pada ún, saá chí Ndios
chitóni ra ña yo'vi x̄o'vi j̄,
ta ndixa kasa ndivīj̄ ndī'i
ña yo'vi yó'o —káchí t̄aJesús
xí'in t̄aPedro.

*To'on yó'o ká'an ña n̄ixaa
t̄aJesús noo tasutu ká'no*

(Mt. 26:57-58; Mr. 14:53-
54; Lc. 22:54)

¹² Ta saá natropa xí'in t̄a
ndiso chiño xí'in na, ta xí'in
napolicía na ndaa ve'e ño'o
ká'no, t̄jin na t̄aJesús, ta
k̄atón na ra. ¹³ Ta saá
n̄ixaa'an ra xí'in na noo ñii
tasutu ká'no t̄a naní Anás, t̄a
kúu s̄iso t̄aCaifás. Ta kuiya
yó'o t̄aCaifás kúu t̄aká'no
noo ndī'i nasutu ñoo Israel.
¹⁴ Ta m̄ii t̄aCaifás yó'o kúu
t̄a t̄a xa si'na ndato'on xí'in
najudío ndī va'a k̄a xinī ñó'ó
ñii laá t̄a kivī xa'a n̄ivi
naño Israel, ko'o ndī'i na
ndī'i xa'a.

*To'on yó'o ká'an ña xa'a
t̄aPedro*

ñíndichi ra ke'e ve'e t̄aAnás

(Mt. 26:69-70; Mr. 14:66-
68; Lc. 22:55-57)

¹⁵ Ovī t̄a taxíka xí'in
t̄aJesús ndik̄on na s̄ata ra
kūa'an na, ta n̄ixaa na ve'e
tasutu ká'no t̄aAnás. Ñii
tayó'o kúu t̄aSimón Pedro,
ta ink̄a ra kúu t̄a t̄a xinī
tá'an xí'in tasutu ká'no yó'o,
ñakán taxi na nīki'vi tayó'o
xí'in t̄aJesús ke'e ve'e tasutu
yó'o. ¹⁶ Ta t̄aPedro nīndoo
ra ñíndichi ra yatin yé'é. Ta
saá tatá'an ra yó'o, taxíka
xí'in t̄aJesús, t̄a kúu t̄a xinī
tá'an xí'in tasutu, k̄eta ra ta

* 18:5 To'on hebreo ña káchí “Yīj̄ Kúu j̄” kúu kivī Ndios ndino'o.

nika'an ra xí'in ñáña'a ñá ndáa yé'é. Ta saá taxí ñá niki'vi taPedro. ¹⁷ Ta ñáña'a ñá ndáa yé'é yó'o nindaka to'on ñá taPedro, káchí ñá saá xí'in ra:

—¿An on sivi yó'o kúu ún ñii taxíka xí'in ta ta ñíndichi kaq? —káchí ñá.

Ta ndakuijn taPedro:

—¡On vása! On sivi yi'i kúu ra —káchí ra.

¹⁸ Ta ndeé ní vixin ñoo yó'o, ta na kisa chiño noo nave'e sutu yó'o xí'in inká napolicia na ndáa ve'e ño'o ká'no, xá'mi na ño'o, ta yíta na yatin noo xixi ño'o ña nasaq na. Ta taPedro ñíndichi ra xí'in na násaq ra.

To'on yó'o ká'an ndi tasutu ká'no xito ndoso ra taJesus

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Lc. 22:66-71)

¹⁹ Ta tasutu ká'no kixá'á ra ndáká to'on ra taJesus xa'á ñivi naxíka xí'in ra, ta ndáká to'on ña'á ra xa'á to'on ña saná'a ra ñivi. ²⁰ Ta ndakuijn taJesus, nika'an ra, káchí ra saá:

—Kivi saná'aj ñivi, ta on vása ní-saná'a se'éj na, chi saná'aj na ve'e ño'o válí sinagoga xí'in ve'e ño'o ká'no noo nákutá'an ndi'i najudío, ta nda ñii to'on se'é ni-ka'anj xí'in na.

²¹ ¿Ndachun ndáká to'on ún yi'i ndá to'on kúu ña saná'a j ñivi? Vá'a ka ná ndaka to'on ún ñivi na xinj so'o ña saná'aj, chi nayó'o xinj na yu kúu ña nika'anj xí'in na —káchí taJesus xí'in tasutu ká'no.

²² Tá ndi'i xinj so'o ra ñayó'o, ta ñii tapolicia ta ndáa ve'e ño'o ká'no, ta kúu ta ñíndichi yatin sijn taJesus, kani ra noo taJesus xí'in xa'nda nda'a ra, ta nika'an ra xí'in ra:

—¿Ndachun ndakuijn ún saá yu'u tasutu ká'no? —káchí ra.

²³ Ta ndakuijn taJesus, nika'an ra xí'in tayó'o:

—Tá on vá'a nika'anj, ta vitin yó'o ka'an ún xí'inj yu kúu to'on on vá'a nika'anj. Ta tá to'on vá'a nika'anj, ta, ¿ndachun kani ún yi'i? —káchí ra xí'in ra.

²⁴ Ta saá tasutu Anás tiví ra taJesus, nó'ni ka ra, kuq'an ra xí'in na noo taCaifás, ta kúu tasutu ká'no noo ndi'i inká nasutu noo najudío.

To'on yó'o ká'an ña xa'á taPedro

nika'an tuku ra on vása xini ra taJesus

(Mt. 26:71-75; Mr. 14:69-72; Lc. 22:58-62)

²⁵ Ta yóo taSimón Pedro noo ke'e ve'e taAnás, ñíndichi ra násaq ra yatin noo xixi ño'o. Ta ñii ta nindaka to'on ra taPedro, káchí ra saá:

—¿An on sivi yó'o kúu ñii taxíka xí'in tayó'o? —káchí ra xí'in taPedro.

Ta ndakuijn taPedro:

—¡On vása! On sivi yi'i kúu ra —káchí ra.

²⁶ Ta ñíndichi yatin ñii ta kisa chiño noo tasutu ká'no, ta tayó'o kúu ñii tave'e ta ta xa'nda taPedro so'o. Ta ta kisa chiño yó'o nindaka

tɔ'on ra tɔPedro, káchí ra saá:

—¿Án ɔn ndixa yó'ó kúu ñii tɔa tɔ xini xí'in tɔJesús nɔɔ yóo jardín? —káchí ra xí'in tɔPedro.

27 Ta ndakuijn tɔPedro, káchí ra saá:

—On sivi yi'i kúu ra —káchí ra. Ta xandikon mií saá kana nduxú chée.

Tɔ'on yó'o ká'an ña xá'a tɔJesús

nixaa ra nɔɔ tagobernador Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-31; Mr. 15:1-20; Lc. 23:1-5, 13-25)

28 Ta xitaan ní kúu ña, ta napolicia xí'in tɔJesús, kee na ve'e tɔCaifás ta kuá'an na ve'e ká'no nɔɔ yóo tɔPilato, tɔa tañoo Roma kúu ra, ta kúu ra tagobernador tɔ xá'nda chiño nɔɔ najudío. Ta najudío na chíkaa kuachi satɔ tɔJesús, ndikon na kuá'an na xí'in napolicia yó'o, ta nixaa na ke'e ve'e ká'no yó'o. Ta najudío yó'o ni-xiin na ki'vi na ini ve'e yó'o, ta yíta na ke'e. Saá chi yóo ndayí najudío ña káchí ndí ɔn kivi ki'vi na ve'e ni'vi na ɔn vása kúu najudío. Chi tá ya'a ndoso na ndayí yó'o, ta nduu na ni'vi yakuá nɔɔ Ndios, ta ɔn kuchiño na kuxu na viko Pascua.† 29 Ta saá tɔPilato kee ra ve'e ra ta kixaa ra nda ke'e nɔɔ yíta najudío yó'o, ta nindaqa tɔ'on ra na xá'a tɔJesús, káchí ra saá xí'in na:

—¿Ndá kuachi kúu ña sakuiso ndó tayó'o? —káchí tɔPilato xí'in na.

30 Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Tá ɔn sivi ñii tɔa tɔ kómí kuachi kúu ra, ta ɔn vása kixi ndi nataxi ndi ra nda'a ún, níkuu —káchí na xí'in tɔPilato.

31 Ta ndakuijn tɔPilato, nika'an ra saá:

—Va'a ka naki'in ndó ra kɔ'on ra xí'in ndó ña kasa nani mií ndó xá'a kuachi ra, ndátan yóo ndayí mií ndó najudío —káchí ra xí'in na.

Ta ndakuijn najudío, nika'an na:

—TɔJesús yó'o xini ñó'ó kivi ra, ta mií ndi najudío, ɔn vása kómí ndi ndayí taxi ndi kivi ni'vi na kómí kuachi, chi ndasaá kuiti nachiño ñoo Roma kúu na kómí ndayí taxi ña kivi ni'vi na kómí kuachi —káchí na xí'in tɔPilato.

32 Xí'in ña nika'an na tɔ'on yó'o, kundi'vi tɔ'on ña nika'an tɔJesús ndasaá koo kivi ra. Saá chi tá nachiño ñoo Roma káchí na ndí ni'vi ndíso na kuachi ña táxi kivi na, ta saá katakaa ndaa na ni'vi yó'o nda'a tón cruz nda kivi na. 33 Ta saá tɔPilato ndikó ra ni'ki'vi ra ini ve'e ra, ta xá'nda chiño ra ná kixi tɔJesús nɔɔ ra. Ta saá kixaa tɔJesús nɔɔ ra, ta nindaqa tɔ'on ña'a ra, káchí ra saá:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey nɔɔ najudío? —káchí ra xí'in ra.

34 Ta ndakuijn tɔJesús:

† 18:28 Pascua najudío kána ña uxá kivi xá'a ña náka'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxii sikuá na nɔɔ nañoo Egipto kuyá xina'á.

—¿Án káku tɔ'on yó'o sɪnɪ mɪi ún ña ká'an ún xí'in i saá? ¿Án káku tɔ'on yó'o sɪnɪ inká nɪvi, ta xɪnɪ so'o ún ña, ta saá ká'an ún xí'in i? —káchí tɔJesús xí'in ra.

³⁵ Ta ndakuijn tɔPilato, káchí ra saá:

—¿Án xáni sɪnɪ ún tajudío kúu i? Ta yó'ó, tajudío kúu mɪi ún, ta nɪvi nañoo mɪi ún xí'in nasutu ná'no ve'e ño'o ñoo ún kúu na táxi kuachi xa'a ún noo i vitin. ¿Ndá kuachi kúu ña nɪkɪ'vi ún? —káchí tɔPilato xí'in tɔJesús.

³⁶ Ta ndakuijn tɔJesús, nɪka'an ra saá:

—On sɪvɪ ñoyívi yó'o kúu noo xá'nda chiño i. Tá ñoyívi yó'o kúu noo xá'nda chiño i, níkúu, ta saá nɪvi na ndíkɔn yɪ'ɪ kani tá'an na xa'a i, ña on taxi na yɪ'ɪ nda'a nɪvi na sáa ini xini yɪ'ɪ. Ta ndixa ñoo ká'no noo xá'nda chiño i on vása ndá'vi ndaa ña ñoyívi yó'o —káchí tɔJesús xí'in tɔPilato.

³⁷ Ta tuku nɪka'an tɔPilato xí'in ra:

—¿Án kóni kachí tɔ'on yó'o ndí ndixa ñii tɔrey kúu yó'ó? —káchí ra xí'in tɔJesús.

Ta ndakuijn tɔJesús, nɪka'an ra saá:

—Tɔ'on mɪi ún káchí yɪ'ɪ kúu tɔrey. Ta yɪ'ɪ ndakuijn i xa'a i, ká'an i ndí kɪxaa i ñoyívi yó'o ta kaku i xa'a ña saná'a i yu kúu ñandaa. Ta ndi'i nɪvi na ñii yu'ú yóo xí'in ñandaa chíkaa so'o na tɔ'on ña ká'an i

xí'in na —káchí tɔJesús xí'in tɔPilato.

³⁸ Ta ndakuijn tɔPilato, káchí ra saá:

—¿Yu kúu mɪi ñandaa? —káchí ra.

Ta saá tuku kɛta tɔPilato, ta nɪka'an ra xí'in najudío, káchí ra saá:

—Ndá ñii kuachi tɔyó'o nɪ-kuchiño naní'ɪi xa'a ña kivi ra. ³⁹ Ta vitin kixaa vikɔ Pascua, ta ndi'i saá vikɔ yó'o saña i ñii tɔa tɔ nákaa ini ve'e kaa ña kee ra kɔ'on ndíka ra. ¿Án kóni ndó ña saña i tɔyó'o, tɔ kúu Rey noo ndó'ó najudío? —káchí tɔPilato xí'in na.

⁴⁰ Ta ndakuijn na, ta xí'in ndi'i ndee na, nɪka'an na, káchí na saá:

—Ó'on, on saña ún tɔyó'o. Vɔ'a ka saña ún tɔBarrabás ná kɔ'on ndíka ra —káchí na xí'in tɔPilato.

Ta tɔBarrabás yó'o xɪkúu ñii tɔa tɔkú'na.

19

¹ Ta saá tɔPilato xa'nda chiño ra noo natropa kani na tɔJesús xí'in kuártá ña nó'ni kaa sɪjn noo. ² Ta saá natropa kɪsa vɔ'a na ñii corona ñiño chinóo na sɪnɪ ra. Ta sakundixin na ra xí'in ñii tikɔtɔ ndí'ɪ tɔón, ndatán yóo tikɔtɔ capa ndíxin tɔrey. Ta ke'é na saá xa'a ña kuaku ndaa na ra ta xa'a ña kusiki na tɔJesús. ³ Ta natropa yó'o nɪka'an na xí'in ra, káchí na saá ña kusiki na ra:

—¡Ná koo vɔ'a tɔRey noo nañoo judío! —káchí na, kúsiki na tɔJesús.

Ta natropa yó'o tuku tuku ká'ān na xí'in ra kúsiki na ra saá, ta xí'in xā'nda'nda'ā na kani na nōo ra.

⁴ Ta tuku keta tãPilato nika'ān ra xí'in najudío, káchí ra saá:

—Koto ndó yó'o, vaxi ra xí'in i. Ta saá kuchiño kundaā ini ndó ndí ndā ñii kuachi on vása ní-nan'í i kómí ra —káchí ra xí'in na.

⁵ Ta kixaa tãJesus ndixin ra tikoto capa ndí'í toón, ta kánó corona ñiño sijní ra, ta ñíndichi ra nōo ñivi yó'o. Ta nika'ān ka tãPilato, káchí ra saá:

—Koto ndó, yó'o yóo ra —káchí ra xí'in na.

⁶ Tá nasutu ná'no xí'in na ndáa ve'e ño'o xito na ñíndichi tãJesus, ta xí'in ndi'i ndee na, nika'ān na, káchí na saá:

—iKatakaā ndaa ún ra nda'ā tón cruz! iKatakaā ndaa ún ra nda'ā tón cruz! —káchí na, ká'ān na xí'in ndi'i ndee na.

Ta ndakuijn tãPilato, nika'ān ra xí'in na:

—Ndó'ó, ná ki'in mji ndó ra, ta ná ko'on ra xí'in ndó, ta katakaā ndaa ndó ra nda'ā tón cruz. Saá chi yí'í, ndā ñii kuachi ni-kuchiño naní'í i kómí ra —káchí ra xí'in na.

⁷ Ta ñii toon ká'ān najudío, káchí na saá:

—Kómí ndi ndayí ña káchí xini ñó'ó kivi ra, chi ká'ān ra ndí mji ra kúu Sa'ya Ndios —káchí na xí'in tãPilato.

⁸ Tá xini so'o tãPilato to'on yó'o ña nika'ān na, ta ñiyí'ví ní ra. ⁹ Ta saá tuku ndikó tãPilato ñíndí'vi ra ini ve'e ra, ta kana ra tãJesus ta

kixaa ra nōo ra, ta ñíndaka to'on ña'á ra, káchí ra xí'in ra saá:

—iMíchí kee ún? —káchí ra.

Ta tãJesus, ndā lo'o on vása ní-ndakuijn ra.

¹⁰ Ta tuku ñíndaka to'on tãPilato ra:

—iÁn on xijn ún ndakuijn ún yu'u i? iÁn on vása xini ún yí'í kómí i ndayí ña saña i yó'ó ko'on ndíka ún, ta kómí i ndayí ka'ni i yó'ó nda'ā tón cruz? —káchí ra xí'in tãJesus.

¹¹ Ta saá ndakuijn tãJesus nika'ān ra xí'in tãPilato:

—Tá on koó ndayí ña taxí Ndios nda'ā ún, ta on kivi ka'nda chiño ún nōo i. Ta saá tã tã natãxi yí'í nda'ā ún kúu tã tã ndiso kuachi ndee ní ka nōo kuachi ña ndiso yó'ó —káchí tãJesus xí'in tãPilato.

¹² Tá xini so'o tãPilato ñayó'o, ta saá ndukú ra ndasaá koo kuchiño saña ra tãJesus ko'on ndíka ra. Ta najudío tuku tuku ká'ān na xí'in ndi'i ndee na, káchí na saá:

—Táná saña ún tayó'o, ta saá on sivi ka tamigo tarey César kúu ún, chi ndi'i ñivi na ndása rey xí'in mji, ndátan ke'é tayó'o, kúu na ñivi na sáa ini xini tarey César —káchí najudío xí'in tãPilato.

¹³ Tá xini so'o tãPilato ñayó'o, ta saá tãva ra tãJesus ndā ke'e nōo ñivi ña kuchiño koto na ra. Ta saá xikoo tãPilato nōo ñii táyi tón to'ó, tón ñíndichi ñii xiiña ña

naní Yosq Ndíka,* ta tuku naní ña Gabata to'on hebreo. 14 Ta xa yatin ma'ño ndiví† kúu ña, ta kivi yó'o xa yatin kixá'á viko Pascua. Ta saá taPilato nika'an ra xí'in nájudio, káchí ra saá:

—Yó'o yóo taRey taká'no noo ndó —káchí ra xí'in na.

15 Ta ndakuijn na xí'in ndi'i ndee na, nika'an na, káchí na saá:

—¡Ná kivi ra! ¡Ná kivi ra! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.

Ta taPilato nindaká to'on ra na, káchí ra saá:

—¿Án kóni ndó yi'i katakaa ndaa taRey noo ndó nda'a tón cruz? —káchí ra xí'in na.

Ta ndakuijn nasutu ná'no, káchí na saá:

—Ñii laá rey noo ndi kúu tarey César —káchí na.

16 Ta saá, taPilato nataxi ra taJesús nda'a natropa ña katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

To'on yó'o ká'an ña xq'a ña katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz ta nixi'i ra

(Mt. 27:32-50; Mr. 15:21-37; Lc. 23:26-49)

17 Ta saá tjin na taJesús, ta sakuiso na ra yiton tón cruz ña ku'a'an ra xí'in na noo kivi ra. Ta nixaa ra ñii xiiña noo naní Leke Sini Ndii, ta to'on hebreo naní ña Gólgota. 18 Ta yó'o kúu noo katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz. Ta saá tuku nixiyo ka ovj taa, ta ñii tayó'o, katakaa ndaa

na ra nda'a tón cruz tón ñíndichi sijn kua'á taJesús, ta inká tayó'o katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz tón ñíndichi sijn yitin taJesús.

19 Ta taPilato xa'nda chiño ra ña chinoo ndaa na ñii viti sini tón cruz noo tákaa ndaa taJesús. Ta káchí letra ña nika'yi noo tón viti saá: “Tayó'o kúu taJesús, taño Nazaret, taRey noo najudio”, káchí ña. 20 Kua'a ní najudio ká'vi na letra yó'o, chi yatin ní ñoo Jerusalén kúu noo katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz. Unj noo to'on kúu ña nika'yi noo tón viti yó'o, ña kúu to'on hebreo, to'on latín, xí'in to'on griego, ta ñii káchí ká'an to'on yó'o. 21 Ta saá nasutu ná'no noo najudio ku'a'an na ka'an kuachi na noo taPilato. Tá nixaa na, ta nika'an na, káchí na saá xí'in ra:

—On vása va'a ká'an letra ña káchí taJesús yó'o kúu taRey noo ndi najudio. Va'a ka ka'yi ún inká letra ña káchí: “Tayó'o káchí ra mji ra kúu Rey” —káchí na, ká'an na xí'in taPilato.

22 Ta ndakuijn taPilato nika'an ra xí'in na:

—To'on ña xa nika'yi yó'o, saá koo ña, on nasama ka i ña —káchí taPilato xí'in na.

23 Tá ndi'i katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz, ta saá komj natropa yó'o nata'vi na tikoto ra, ta ñii ñii na naki'in lo'o ña. Ta kindoo ñii tikoto káni taJesús, ta ni-xiin na ndata na ña, chi kúu ña ñii

* 19:13 Yosq yó'o kupa'a ña xí'in yuu ña tjan nivi noo ña. † 19:14 Kaa uxu ovj ndivi naní ña kaa jño noo naño Roma.

ní ká'no tikotō, ña on vása ní-kuku na. ²⁴ Ta natropa nika'an tá'an na, káchí na saá:

—On ndata yó tikotō yó'o. Vá'a ká chikaa yó ndatí, ta ka'nda chiño ña yukú yó naki'in tikotō yó'o —káchí na.

Saá nixiyo ña ke'é na, ta kundivi ña ká'an to'on Ndios, ña nítáa na xina'á, ña káchí saá: “Nata'ví na tikotōj, ta chikaa na ndatí xa'a tikotō ní ká'no ña xinoo satá tikotō xindixinj”, káchí to'on Ndios, ña nítáa na xina'á, ta ndatán ká'an to'on yó'o saá ke'é natropa xí'in tikotō taJesús.

²⁵ Yatin xa'a tón cruz noo tákaa ndaa taJesús, yíta sava násí'í. Nii ñá kúu ñaMaría, si'í taJesús, inká ñá kúu kí'vi ñaMaría yó'o, inká ñá kúu násí'í taCleofas, naní ña María, ta inká ña naní María Magdalena.

²⁶ Tá taJesús xini ra si'í ra ñíndichi ñá yó'o ta xini ra ñii taxíka xí'in ra, ta kúu ta ta kí'vi ní ini ra xini ra. Ta saá taJesús nika'an ra xí'in si'í ra, káchí ra saá:

—Nana, tayó'o kuu sa'ya ún —káchí ra xí'in ñá.

²⁷ Ta saá nika'an ra xí'in taxíka xí'in ra:

—Tata, ñayó'o kuu si'í ún —káchí ra xí'in ra.

Tanda kivi yó'o nduy ñaMaría si'í ra, tanda kivi saá kixá'á ñá táku ñá ve'e tayó'o.

²⁸ Tá ndi'i nija'a ñayó'o, ta taJesús kúndaq ini ra ndi xa kisa ndivi ra ndi'í chiño ña taxi Ndios nda'a ra kasa

ndivi ra, ta saá nika'an ra to'on xa'a ña kundivi to'on Ndios ña nítáa na xina'á, káchí ra saá:

—Yichi ní takui —káchí ra.

²⁹ Yoo ñii kisi ña ñó'o vino yiyá, ta saá sachii na ñii tikotō kuikon xí'in vino yiyá ta katón na ña noo ñii yiton káni, naní nó hisopo, ta ndaní'i na nó, ta chikaa na ña yu'u taJesús, ta xito ndoso ña'á ra. ³⁰ Tá ndi'í xi'i ra lo'o vino yiyá yó'o, ta saá nika'an taJesús:

—Nixino chiñoj —káchí ra.

Ta saá nakuiko sinj ra ta nixi'j ra.

To'on yó'o ká'an ña tivi na tón lanza sin kándiká taJesús

³¹ Kivi yó'o kisa ndivi na judío ña kana vikō Pascua inká kivi ña kúu ñayij ní. Ta xa'a ñayó'o najudío ni-xiin na kindoo yiki koñu ndij nivi na nixi'j ña kutakaa ndaa ká ña nda'a tón cruz. Ta saá nixa'an na ndukú na noo taPilato ña ka'nda chiño ra noo natropa ña ko'on na ka'no na yiki xa'a nataa na tákaa ndaa ká nda'a tón cruz, ña kama ní kivi na. Ta saá kuchiño sanoo na yiki koñu nayó'o ña on ta'an ká kixá'á kivi yij. ³² Ta saá natropa naki'in na ndayí ta kixaa na, ta kixá'á na xá'no na yiki xa'a ñii ñii ta ta tákaa ndaa ká sin taJesús. ³³ Ta kixaa na kóni na ka'no na yiki xa'a taJesús,

ta nakoto na xa nixi'j ra, ta saá on vása ní-xa'no na yiki xa'a ra.

34 Ta ñii tątropa yó'o t̄ivi ra tón lanza sījn kándiká yikí koñu tąJesús. Ta ña ke'é ra saá, kee kuą'a ní n̄ji xí'in takuii noo t̄ivi ra tón lanza yó'o. 35 Ta ȳi, tąa tą ndát̄o'on t̄o'on yó'o xí'in ndó, n̄ixiyo j̄ x̄ini j̄ ndi'i ñayó'o, ta ña ndixa ndaa kúu t̄o'on ña ká'anj̄ xí'in ndó. Ta x̄ini va'aj̄ ndi ñandixa kúu t̄o'on yó'o, ta ndát̄o'on j̄ ña xí'in ndó xa'a ña kandixa ndó ndi tąJesús kúu tąa tą t̄i'vi Ndios sakaku ra m̄ji yó'o. 36 Qn vása ní-xa'no na yikí xa'a tąJesús chi x̄ini ñó'ó kundivi t̄o'on Ndios, ña n̄jtaa na x̄ina'á, káchí ña saá: "Ndą ñii yikí ra, n̄i-xa'no na", káchí ña. 37 Ta inką xiiña noo t̄o'on Ndios káchí saá: "Koto ndaa na tąa tą t̄ivi na tón lanza sījn kándiká", saá káchí t̄o'on Ndios.

T̄o'on yó'o ká'anj̄ ña xa'a ña n̄nduxun tąJesús
(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56)

38 Tá ndi'i n̄jya'a ñayó'o, ta ñii tąa naní ra José, tąñoo Arimatea kúu ra, n̄jxaa ra n̄jka'anj̄ ra xí'in tąPilato, ndukú ra noo ra ña taxi ra yikí koñu tąJesús xa'a ña sanduxun ra ña. Ta tąJosé yó'o, vará kúu ra tąa tą kándixa tąJesús, ta tayó'o n̄i-taxi ra ña kundaa ini n̄jvi ña kándixa ra tąJesús, chi yí'vi ra noo naná'no noo najudío. Ta saá taxi tąPilato ndayí nda'a tąJosé, ta naki'in ra yikí koñu

taJesús, ta kuą'an ña xí'in ra ña sanduxun ra ña. 39 Ta saá tuku k̄ixaa tąNicodemo noo yóo tąJosé. TaNicodemo yó'o kúu ra tąa tą ñii ñóo naa n̄jxa'anj̄ ra noo tąJesús ña n̄ndaką t̄o'on ña'á ra. Ta vitin tąNicodemo yó'o ní'i ra oko uxu kilo ña xá'an támi, ña naní mirra xí'in inką ña naní áloe.‡ 40 Ta saá tąNicodemo xí'in tąJosé naki'in na yikí koñu tąJesús, ta ch̄isúku ndaa na ña xí'in tikot̄o va'a ña naní lino. Ta tikot̄o yó'o, si'na sakuchu na ña xí'in ña xá'an támi ña ní'i tąNicodemo, chi saá kisa ndivi najudío xí'in yikí koñu na n̄ixi'j̄ xa'a ña sanduxun na ña. 41 Ta yatin noo x̄itakaą ndaa tąJesús nda'a tón cruz n̄ixiyo ñii jardín noo n̄ixiyo ñii kavua noo va'a nduxun n̄jvi. Ta kavua yó'o kúu ña xaá, chi nda ñii n̄jvi on ta'an nduxun na ini ña. 42 Ta ini kavua xaá yó'o sanduxun na yikí koñu tąJesús, chi nákaa kavua yó'o yatin noo yita tón cruz. Ta kama ní ke'é na saá, chi salo'o ní kumanj̄ ta kixá'á k̄ivi ȳji vik̄o Pascua, ta k̄ivi nákindée najudío kúu ñayó'o.

20

T̄o'on yó'o ká'anj̄ ña xa'a ña n̄nataku tąJesús
(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12)

1 Ta xitaanj̄ k̄ivi noo semana, ña kúu domingo, tá'an naa ká kúu ña, ta ñáMaría Magdalena n̄jxaa ñá noo

‡ 19:39 Oko uxu kilo kúu ñii ciento libra.

yoo kavuaa noo ninduxun taJesus. Ta nakoto ña on koó ka yuu ña xindaſi ye'é kavuaa yó'o, xa kuta'a ña. ² Ta saá ndikó ña, xíno ña kuano'o ña ndato'on ña xí'in taSimón Pedro xí'in inkaa ta nixika xí'in taJesus. Ta tayó'o kuu ta ki'vi ní ini taJesus xíni ra. Ta nika'an ñaMaría Magdalena xí'in ovi na saá:

—Nivi xa nitava na yiki koñu Taa taKá'no noo yó, on koó ka ña yoo noo ninduxun ra. Ta on vása xini ndi míchi nixa'an na chinoo na ña —káchí ña xí'in ovi tayó'o.

³ Ta saá taPedro xí'in inkaa ta nixika xí'in taJesus kama kee na ku'a'an na koto na noo ninduxun taJesus. ⁴ Ovi na saá xíno ní na ku'a'an na, ta ñii ra ndeé ka xíno ku'a'an, ta tayó'o kuu ta nixa'a si'na ka noo taPedro. ⁵ Ta ta si'na ka nixa'a yó'o, xikundee ra xito ra tixin kavuaa noo ninduxun yiki koñu taJesus, ta xini ra tikoto ñalino va'a ña chisúku ndaa na yiki koñu taJesus, ñayó'o kuiti xini ra, ta saá ni, ni-ki'vi ra ini kavuaa yó'o. ⁶ Ta saá nixa'a taPedro, ta niki'vi ra ini kavuaa, ta saá tuku xini ra tikoto ña chisúku ndaa na yiki koñu taJesus. ⁷ Ta saá tuku xini ra tikoto ña chisúku ndaa na sikon ra tanda sini taJesus. Ta tikoto yó'o, vivii nita'no va'a ña, kándú'u sín ña ñii xiiña. ⁸ Ta saá, ta si'na nixa'a noo nákaa kavuaa, niki'vi ra tixin kavuaa yó'o. Tá xini ra tikoto kándú'u sín ña ñii xiiña yó'o, ta saá kaxidixa

ra ña ndixa natakú taJesus. ⁹ Ta kivi yó'o nataa na nixika xí'in taJesus on ta'an kundaa ini na to'on Ndios ña nitaa na xina'a ña káchí ndi xini ñó'ó kivi taJesus, ta saá natakú ra, káchí to'on yó'o. ¹⁰ Ta saá ndikó taPedro xí'in inkaa ta nixika xí'in taJesus, kuano'o na ve'e na.

To'on yó'o ká'an ñaMaría Magdalena xini ña taJesus
(Mr. 16:9-11)

¹¹ Ta ñaMaría Magdalena nindo ña ye'é kavuaa, ta xaku ña chi kúchuchú ní ini ña xa'a taJesus. Ta saá xikundee ña xito ña tixin kavuaa, ¹² ta xini ña ovi naángel ndixin na tikoto yaa ní, ta ndoo na noo xindoso yiki koñu taJesus. Ñii ñaángel yoo ña chi noo nixiyo xa'a taJesus, ta inkaa ñaángel yoo ña chi noo nixiyo sini ra. ¹³ Ta nika'an naángel xí'in ñaMaría Magdalena, káchí na saá:

—Nana, ¿ndachun xaku ún? —káchí na xí'in ña.

Ta ndakuijn ña, nika'an ña:

—Nivi naki'in na yiki koñu Taa taKá'no noo i, ta on vása xini míchi nixa'an na chinoo na ña —káchí ña.

¹⁴ Ta saá nandikó koo ña, nakoto ña chí sata ña, ta xini ña ñindichi taJesus yó'o, ta on vása ní-nakoni ña taJesus kuu ra. ¹⁵ Ta nika'an ra xí'in ña, káchí ra saá:

—Nana, ¿ndachun xaku ún? ¿Yu kuu na nándukú ún? —káchí ra xí'in ña.

Ta xáni sijn̄ ñá t̄ayó'o kúu t̄a t̄a ndáa jardín, ta n̄ik̄a'an ñá xí'in ra:

—Tata, ¿án yó'o kúu t̄a t̄a n̄ak̄i'in yík̄i koñu t̄a n̄induxun yó'o?, ta k̄a'an ún xí'in̄i m̄ichí n̄ix̄a'an ún ch̄inóo ún ña, ta ko'on̄i n̄ak̄i'in̄i ña ta sandúxun̄i ña —káchí ñá xí'in ra.

¹⁶ Ta saá n̄ik̄a'an t̄aJesús k̄iv̄i ñá:

—¡María! —káchí ra xí'in ñá.

Ta tuku n̄akoto ñá noo ra, ta n̄akoni ñá ndí t̄aJesús kúu ra, ta n̄ik̄a'an ñá xí'in ra:

—¡Tata Raboni! —káchí ñá xí'in ra. (T̄o'on "Raboni" kúu t̄o'on hebreo ña kóni káchí Maestro.)

¹⁷ Ta n̄ik̄a'an t̄aJesús xí'in ñá, káchí ra:

—On tiin ún yí'i vitin, chi on t̄a'an ndikó̄i noo yóo Yivá̄i. Va'a ko'on ún ndato'on ún xí'in ink̄a na ndik̄on yí'i ndí xa yatin ní ndikó̄i ko'on̄i nakutá'an̄i xí'in Yivá̄i. Ta Yivá̄i kúu Yivá ndó'ó, ta m̄i ra kúu Ndios m̄īi, ta kúu ra Ndios m̄īi ndó, saá káchí ún xí'in na —káchí t̄aJesús xí'in ñáMaría Magdalena.

¹⁸ Ta saá ñáMaría Magdalena ndikó̄i ñá kuano'o ñá ndato'on ñá xí'in na n̄ixika xí'in t̄aJesús. Tá n̄ix̄āa ñá noo na, ta n̄ik̄a'an ñá xí'in na, káchí ñá saá:

—¡Xinīi t̄aJesús T̄a t̄aKá'no noo yó! —káchí ñá, ta ndato'on ñá xí'in na ndí'i t̄o'on ña n̄ik̄a'an t̄aJesús xí'in ñá.

T̄o'on yó'o ká'an ña na n̄ixika xí'in t̄aJesús xini na ra (Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49)

¹⁹ Ta m̄i k̄iv̄i yó'o, ña kúu k̄iv̄i domingo, xa kūa'an kunn̄a kúu ña, ta na n̄ixika xí'in t̄aJesús, n̄akutá'an na ini ñii ve'e, ta n̄akasi kútu na yé'é ve'e yó'o, chi yí'ví na noo naná'no noo najudío. Ta saá xati'va k̄ix̄āa t̄aJesús x̄ikundichi ra ma'ño na, ta ch̄indeé ra na, káchí ra saá xí'in na:

—¡Ná koo ñava'a ini ndó! —káchí ra.

²⁰ Ta saá t̄aJesús saná'a ra nda'a ra, ta saná'a ra sijn kándiká ra noo t̄akue'e ra. Ta kúsīi ní ini na ña xini na ra, t̄a t̄a kúu t̄aKá'no noo na. ²¹ Ta tuku n̄ik̄a'an t̄aJesús xí'in na:

—¡Ná koo ñava'a ini ndó! Ndatán t̄i'ví Yivá̄i yí'i, saá ti'ví̄i ndó'ó ko'on ndó kasa ndiv̄i ndó chiño noōi.

²² Ta saá t̄aJesús t̄ivi ra t̄ach̄i yu'u ra noo yita na, ta n̄ik̄a'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Naki'in ndó Níma Ndios ini ndó. ²³ Ta saá tá kisa ká'no ini ndó x̄a'a kūachi n̄ivi, ta saá on kóo k̄a kūachi kuiso na. Tá on vása kisa ká'no ini ndó x̄a'a kūachi n̄ivi, ta saá nayó'o ndiso k̄a na kūachi na —káchí t̄aJesús xí'in na n̄ixika xí'in ra.

T̄o'on yó'o ká'an x̄a'a t̄aTomás on vása kándixa ra tá ndixa táku t̄aJesús

²⁴ Ta ñii t̄atá'an na ux̄u ov̄i t̄a na n̄ixika xí'in t̄aJesús n̄an̄i ra Tomás, ta saá tuku

sakunaní na ra taKuátí, ta tayó'o on koó ra ní-xiyo xí'in natá'an ra kivi kixi taJesús noo na. ²⁵ Ta natá'an ra yó'o nika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—¡Xa xini ndi mji Taa taKá'no noo yó! —káchí na xí'in ra.

Ta taTomás ndakuijn ra, káchí ra saá:

—Nda ki'va koni yavi noo xinakaa clavo nda'a ra, tанда ki'va saki'vi nduku nda'aj yavi yó'o, ta saki'vi nduku nda'aj noo yoo yavi sijn kándiká ra, tанда saá kandixa i ña ká'an ndó xí'in i —káchí taTomás xí'in na.

²⁶ Ta saá njya'a onaj kivi, ta tuku nakutá'an na nijika xí'in taJesús mji ve'e noo si'na nitivi ra noo na kivi nataku ra. Ta vitin yoo taTomás xí'in na. Ta tuku ndásj kutu yé'é ve'e noo nakutá'an na, ta saá tuku xati'va kixaa taJesús noo na, ta chindee ra na, káchí ra saá xí'in ra:

—¡Ná koo ñava'a ini ndó!

²⁷ Ta saá nika'an ra xí'in taTomás, káchí ra:

—Na'a kixi ún, ta chikaa ún nduku nda'aj ún yó'o, noo yoo yavi nda'aj, ta koto ún ña. Ta chikaa ún nduku nda'aj ún noo yoo yavi sijn kándiká. Ta saá on kuu ka ún taa ta on vása kándixa, ta va'a kuu ún taa ta kándixa ñandaa —káchí taJesús xí'in taTomás.

²⁸ Ta saá ndakuijn taTomás, nika'an ra, káchí ra saá:

—¡Yó'ó kúu Taa taKá'no noo i! ¡Yó'ó kúu Ndios mji, ta ndikon i! —káchí ra xí'in taJesús.

²⁹ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Xa'a ña xini ún yi'i, vitin kándixa ún yi'i. Ta nákaa ñasij ini nivi na on ta'an koni yi'i, ta saá ni, kándixa na yi'i —káchí taJesús xí'in taTomás.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ndachun nitaa taJuan tutu yó'o

³⁰ Ta taJesús ke'é ra ku'a'a ní ka milagro, xini nivi na ndikon sata ra, ta on vása ní-taa noo tutu yó'o xa'a ndi'i ñava'a ke'é ra.

³¹ Ta ndi'i to'on ña vaxi noo tutu yó'o, nitaa i ña xa'a ña kundaa ini ndó'ó ndi taJesús kúu Cristo, ta kúu ra Sa'ya Ndios. Táná ndixa kandixa ndó ra, ta saá ndee ra xí'in ndayí ña kómí kivi ra taxi ña kutaku ndino'o ndó'ó.

21

To'on yó'o ká'an kixaa taJesús noo uxá na nijika xí'in ra

¹ Tá ndi'i njya'a ñayó'o, ta inká yichi kixaa taJesús noo na nijika xí'in ra yu'u mjni ña naní Tiberias.* Si'a nijyo kivi kixaa ra noo na: ² Nakutá'an sava na nijika xí'in taJesús yu'u mjni yó'o, ndoo na. Nayó'o kúu taSimón Pedro, xí'in taTomás ta sakunaní na taKuátí, xí'in taNatanael, ta kúu tañoó Caná estado

* 21:1 Mjni Tiberias, inká kivi ña kúu mjni Galilea.

Galilea, xí'in ɔvɪ sɑ'ya tɑZebedeo, xí'in inkɑ ɔvɪ tɑ tɑ kúu tɑ nɪxɪkɑ xí'in tɑJesús.

³ Ta nɪkɑ'ɑn tɑSimón Pedro xí'in na, káchí ra saá:

—Kɔ'onɪ tavaɪ tiaká xí'in ñonɔ —káchí ra.

Ta ndakuijn na, nɪkɑ'ɑn na xí'in ra:

—Kɔ'on ndɪ xí'in ún —káchí na.

Ta saá ndɑɑ na tón barco, ta kuɑ'ɑn na nɔɔ takuií mɪni. Ta ñii níi ñoó ndúkú na tava na tiaká xí'in ñonɔ, ta ndɑ ñii rí nɪ-kuchiño na tava na.

⁴ Ta xa kuɑ'ɑn kixá'á tɪvi xitɑɑn kúu ña, ta saá ñíndichi tɑJesús yu'u takuií mɪni, ta na nɪxɪkɑ xí'in ra yó'o ɔn vása ní-kuchiño na nakonɪ na ndí tɑJesús kúu ra. ⁵ Ta ndɑ xíká kɑ nɔɔ ñíndichi tɑJesús, nɪkɑ'ɑn ra xí'in na:

—Nañani yó, ¿án kómí ndó tiaká kuxu yó? —káchí ra xí'in na.

Ta ndakuijn na:

—Ó'on, ndɑ ñii tiaká nɪ-kuchiño ndɪ tava ndɪ, tata —káchí na.

⁶ Ta saá nɪkɑ'ɑn tuku tɑJesús xí'in na, káchí ra:

—Sakana ni'ni ndó ñonɔ ini takuií, chí sɪjn kua'á tón barco, ta saá tava ndó tiaká —káchí ra xí'in na.

Tá ke'é na saá, ndatán nɪkɑ'ɑn ra xí'in na, ta kuɑ'ɑ ní tiaká chútú ini ñonɔ, ta ɔn vása ní-kundeé na tava na ñonɔ, chí kuɑ'ɑ ní tiaká ñó'o ini ña. ⁷ Ta ñii tɑ nɪxɪkɑ xí'in tɑJesús, tɑ kúu tɑ kí'vi ní ini tɑJesús xíni ra, nɪkɑ'ɑn ra

xí'in tɑSimón Pedro, káchí ra:

—Mii Tɑɑ tɑKá'no nɔɔ yó kúu ra! —káchí ra.

Tá xɪnɪ sɔ'o tɑSimón Pedro ñayó'o, ta saá kama nɑkundixin ra tikɔtɔ ra, ña kúu ña tava ra xa'a ña kɪsɑ chiño ra, ta sɑkana xí'in mɪi ra nɔɔ takuií ña kama kɔ'on ra ta xaɑ ra nɔɔ ñíndichi tɑJesús. ⁸ Ta inkɑ nɪvi na ñó'o ini tón barco, síta na ñonɔ nɔɔ chútú tiaká, ta kuɑ'ɑn na xí'in tón barco sɑtɑ tɑPedro. Saá chi yatin yu'u takuií yó'o xɪndichi tón barco: ñaxíká xɪndichi nó xɪkuu ñii ciento metro.† ⁹ Tá kɪxaɑ na xí'in tón barco yu'u takuií, ta nɔɔ na tón barco yó'o, ta xɪni na ñii ño'o xɪxɪ nɔɔ kánóo ñii tiaká yátan rí, ta saá tuku xɪni na sɪtɑ va'a. ¹⁰ Ta nɪkɑ'ɑn tɑJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Taxi ndó lo'o tiaká tí sɑkán tava ndó xí'in ñonɔ ña kuxu yó —káchí ra xí'in na.

¹¹ Ta tɑSimón Pedro, ndɑɑ tuku ra tón barco, ta nɑsita ra ñonɔ nɔɔ ñó'o tiaká, nɑsita ra ña ndɑ yu'u takuií nɔɔ yóo ño'o yɪchí. Ta kuɑ'ɑ ní tiaká, ta nina tí ná'no ñó'o ini ñonɔ, ta kúu rí ndɑ ñii ciento ɔvɪ sɪkɔ uxu unɪ tiaká ná'no. Vará kuɑ'ɑ ní tiaká ñó'o, ta veé ní, ta ɔn vása ní-ta'ndɑ ñonɔ yó'o. ¹² Ta tɑJesús nɪkɑ'ɑn ra, káchí ra xí'in na:

—Na'a ndó kuxu yó —káchí ra.

Ta ndɑ ñii na nɪxɪkɑ xí'in ra nɪ-ndakɑ tɔ'on na ra yu

† 21:8 Ñii metro ñii kúu ña xí'in ɔvɪ codo, ña kúu kɪ'va xɪcho'on nañoo Israel. Ta saá ñii ciento metro kúu ɔvɪ ciento codo.

kúu ra, chi xa n̄koni na t̄aJesús, T̄aa t̄aKá'no n̄oq na kúu ra. ¹³ Ta saá t̄aJesús t̄iin ra s̄it̄a va'a, ta t̄axi ra lo'o ña nda'a ñii ñii na n̄ixika xí'in ra. Ta saá t̄a'ví ra t̄iaká, ta t̄axi ra lo'o rí nda'a ñii ñii na.

¹⁴ Nd̄a k̄iv̄i n̄atak̄u t̄aJesús t̄and̄a vitin, ñayó'o kúu yich̄i un̄i ña k̄ixāa ra n̄oq na n̄ixika xí'in ra.

T̄o'on yó'o ká'an x̄a'q ña un̄i yich̄i t̄aJesús n̄indaq̄a t̄o'on ra t̄aPedro

¹⁵ Tá nd̄i'i x̄ixi na, ta t̄aJesús n̄indaq̄a t̄o'on ra t̄aSimón Pedro, káchí ra saá:

—Yó'ó t̄aSimón, sa'ya t̄aJonás, ¿án k'vi k̄a ini ún x̄ini ún ȳi'í n̄oq ña k'vi ini nayó'o x̄ini na ȳi'í? —káchí ra.

Ta nd̄akuijn t̄aSimón Pedro, káchí ra saá:

—Oon, Tata, T̄aa t̄aKá'no n̄oq̄i kúu ún, x̄ini ún nd̄i k'vi ini x̄ini yó'ó —káchí ra x̄in t̄aJesús.

Ta nd̄akuijn t̄aJesús, n̄ika'an ra x̄in ra:

—Taxi ún ñava'a ña x̄ini ñó'ó ña k̄ixá'an t̄indikachi vál̄i san̄aj̄i —káchí ra x̄in t̄aSimón Pedro.

¹⁶ Ta tuku yich̄i t̄aJesús n̄indaq̄a t̄o'on ña'a ra, káchí ra saá:

—Yó'ó t̄aSimón, sa'ya t̄aJonás, ¿án k'vi ini ún x̄ini ún ȳi'í? —káchí ra.

Ta tuku nd̄akuijn t̄aPedro, n̄ika'an ra, káchí ra saá:

—Oon, Tata, T̄aa t̄aKá'no n̄oq̄i kúu ún, x̄ini ún nd̄i k'vi ní ini x̄ini yó'ó —káchí ra.

Ta saá t̄aJesús nd̄akuijn ra:

—Viv̄i kundaá ún t̄indikachi san̄aj̄i —káchí ra.

¹⁷ Ta ña yich̄i un̄i t̄aJesús n̄indaq̄a t̄o'on ra t̄aSimón Pedro, káchí ra saá:

—Yó'ó t̄aSimón, sa'ya t̄aJonás, ¿án k'vi ini ún x̄ini ún ȳi'í? —káchí ra.

Ta t̄aPedro kúchuchú ní ini ra, chi un̄i yich̄i t̄aJesús n̄indaq̄a t̄o'on ña'a ra, káchí ra: “¿Án nd̄ixa k'vi ini ún x̄ini ún ȳi'í?” Ta saá nd̄akuijn ra, n̄ika'an ra x̄in t̄aJesús, káchí ra saá:

—Tata, T̄aa t̄aKá'no n̄oq̄i kúu ún, yó'ó kúu t̄aa t̄a x̄ini nd̄i'i ña yóo ini n̄ivi, ta x̄ini ún ña nd̄ixa k'vi ini x̄ini yó'ó —káchí ra.

Ta tuku n̄ika'an t̄aJesús x̄in ra:

—Taxi ún ñava'a ña x̄ini ñó'ó k̄ixá'an t̄indikachi san̄aj̄i —káchí ra.

¹⁸ Ta n̄ika'an k̄a ra x̄in t̄aPedro, káchí ra saá:

—Ñandaq̄a ká'an̄i x̄in ún, tá k̄iv̄i x̄ikuu ún t̄alo'o, ta xa'nda chiño ún nd̄a tik̄oq̄o x̄ikoni m̄i ún x̄indixin ún, ta ñii k̄i'va saá xa'nda chiño ún nd̄a mí kóni m̄i ún k̄o'on ún x̄ixa'an ún. Ta k̄iv̄i kuu ún t̄aa t̄a x̄ikua'a ní, ta ink̄a n̄ivi kuu na ka'nda chiño n̄oq̄o ún xa'a ña nandika ún nda'a ún, ta n̄ivi yó'o sakundixin na yó'ó tik̄oq̄o, ta x̄in ñandux̄a k̄o'on ún x̄in nayó'o n̄oq̄o on vása kóni ún k̄o'on ún —káchí t̄aJesús x̄in t̄aPedro.

¹⁹ Ta x̄in t̄o'on yó'o t̄aJesús saná'a ña'a ra ndasaá koo k̄iv̄i t̄aPedro, ta xa'a ña k̄iv̄i ra yó'o chinóo s̄ikón ra ñat̄o'ó Ndios. Ta saá

tuku n̄ik̄a'an taJesús x̄i'in taPedro, káchí ra saá:

—Na'a, kundik̄on ún s̄atā i —káchí ra.

T̄o'on yó'o ká'an xa'a taJuan, tāa tā n̄itaa tutu yó'o

²⁰ Ta taPedro nd̄ikó koo ra nākoto ra s̄atā ra, ta x̄ini ra nd̄i nd̄ik̄on n̄ii tāa tā kúu ink̄a tā n̄ixika x̄i'in taJesús, tāa tā kí'vi ní ini taJesús x̄ini ra kúu tāyó'o. Ta tāyó'o kúu tāa tā s̄akán lo'o k̄iv̄i n̄iya'a x̄inoo s̄inj̄i ra m̄ji kándíká taJesús, ta n̄indākā t̄o'on ra taJesús, káchí ra: “¿Yu kúu tāa tā s̄ikó kuí'ná yó'o nōo n̄ivi?” káchí ra x̄i'in taJesús.

²¹ Ta taPedro x̄ini ra tāyó'o vāxi ra, ta n̄indākā t̄o'on ra taJesús, káchí ra saá:

—Tata, taKá'no nōo i, ¿yukí̄a kundo'o tāyó'o? —káchí ra.

²² Ta nd̄akuijn taJesús:

—Tá kóni i n̄a kutak̄u ra nd̄a k̄iv̄i nd̄ikó i n̄oyivi yó'o, ¿yukí̄a ndó'o ún nd̄ini ún xa'a tāyó'o? Ta yó'ó, x̄ini n̄ó'ó kundik̄on ún ȳi' i —káchí ra x̄i'in taPedro.

²³ N̄akán k̄īa n̄ixitā ní'nó t̄o'on xa'a tāyó'o n̄a on k̄iv̄i ra, chi saá nd̄at̄o'on x̄i'in tá'an ink̄a na n̄ixika x̄i'in taJesús. Ta taJesús on vása ní-ka'an ra n̄a on k̄iv̄i tāyó'o. Saá chi n̄ik̄a'an ra: “Tá kóni i n̄a kutak̄u tāyó'o nd̄a k̄iv̄i nd̄ikó i n̄oyivi yó'o, ta, ¿yukí̄a ndó'o ún nd̄ini ún xa'a tāyó'o?”, káchí taJesús.

²⁴ Ta ȳi' i kúu tāyó'o, tāa tā n̄ixika x̄i'in taJesús, ta nd̄akuijn i xa'a nd̄i' i n̄ayó'o, ta ȳi' i kúu tāa tā n̄itaa t̄o'on

yó'o, ta x̄ini yó nd̄i' i n̄a nd̄akuijn i xa'a kúu n̄andāa.

²⁵ Yóo kūa'a ní ink̄a chiño k̄isa nd̄ivi taJesús n̄oyivi yó'o, ta on vása ní-taa i nd̄i' i n̄a k̄isa nd̄ivi ra. Saá chi táná taa i nd̄i' i n̄ayó'o, ní kúu, ta x̄ini n̄ó'ó kúu n̄a kūa'a ní tutu, ta x̄ani s̄inj̄i nd̄i on vása kunani n̄oyivi yó'o n̄a kutú tutu yó'o. Saá ná koo n̄a.

Tutu yó'o ká'an xa'a chiño ña kisa ndivi naapóstol na sakuiso chiño Jesucristo

*Tɔ'on yó'o ká'an
ndí taJesús kindoo ra xí'in
nivi na kándixa ña'a
ña ndixa kixaa Níma Ndios
kutaku ña ini na*

1 Ñayó'o kúu tutu ñaovi tí'víj xaá nda'a ún, tata Teófilo. Tutu ñanoó nítai ndato'onj xa'a ndi'i ña ke'é taJesús, ta xí'in ndi'i ña saná'a ra, nda kivi kixaa ra ñoyívi yó'o ² tанда kivi ndaa ra kuano'o ra ñoyívi ñino. Ta saá kivi on ta'an ndaa ra ñoyívi ñino, ta xí'in ndee Níma Ndios, taJesús nika'an ra xa'nda chiño ra noo nataa na nakaxin ra kuu naapóstol ña kasa chiño na noo ra.* ³ Tá ndi'i ña nixov'vi ní taJesús ta nixi'i ra ta nataku ra, ta saá ovi siko ka kivi nixiyo ra ñoyívi yó'o, ta nitivi ra ku'a ní yichi noo naapóstol yó'o, ta xí'in mji ra saná'a kaxín ra noo na ndí ña ndaa nataku ra, ta ndixa kúu ra ta táku, ta ndato'on ra xí'in na xa'a yichi noo xa'nda chiño Ndios.

⁴ Nii kivi ña nakutá'an taJesús xí'in naapóstol yó'o, ta xa'nda chiño ra noo na,

nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—On kee ndó ñoo Jerusalén yó'o vitin, ta kundati ndó nda ná kixaa mji ñava'a ña kindoo Ndios xí'in ndó ti'ví ra kixaa ña noo ndó. Mji ñava'a yó'o kúu ña xa ndato'onj xí'in ndó xa'a. ⁵ Xíni ndó ndí sakán lo'o kuyya niva'a, taJuan nixiyo ra sakuchu ra nivi xí'in takuí, ta tixin ña lo'o ní kivi vaxi, ta ndó'ó kuchu ndó xí'in Níma Ndios —káchí taJesús xí'in na.

*Tɔ'on yó'o ká'an xa'a
taJesús
ndaa ra kuano'o ra ñoyívi
ñino*

⁶ Nii kivi nakutá'an taJesús xí'in naapóstol, ta nindaqa to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—Tata, ¿án vitin xa nitonda kivi kindaa ún ndee nda'a nañoo Roma, ta kixá'a mji ún ka'nda chiño ún noo nañoo yó naIsrael? Ta saá ñoo mji yó tuku kukomí ña ndee ña ka'nda chiño ña noo mji yó.

⁷ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Ndios on taxi ra ña kunda ini ndó ama kasa ndivi ra chiño ra. Nii laá mji Ndios kómí ra ndayí ka'nda chiño ra ndá kivi ta ndá hora kundivi ña chitóni ra kasa ndivi ra xí'in nivi ñoyívi yó'o. ⁸ Ta ndó'ó, kivi ña kixaa Níma Ndios ña kutaku ña ini ndó, ta saá naki'in ndó ndee Ndios, ta kuu ndó nivi na ndakuijn

* 1:2 Tɔ'on “apóstol” kóni kachí ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

xa'a i. Si'na kixá'á ndó ndato'on ndó xa'a i xí'in nivi na táku ñoo Jerusalén, ta saá ko'on ndó ndi'i ñoo ña yóo estado Judea, ta saá ko'on ndó ndi'i ñoo ña yóo estado Samaria, ta saá ko'on ndó ndi'i ñoo ña yóo ndi'i xiiña ñoyívi yó'o. Ta ndi'i ñoo yó'o ndato'on ndó xí'in nivi xa'a i —káchí ta Jesús xí'in na.

⁹ Ta ndi'i nika'an ra, ta saá Ndios sandaa ra ta Jesús ku'a'an no'o ra ñoyívi ñino. Ta naapóstol na nyita xí'in ra yó'o, xíto na ku'a'an ndaa ra nda ñino, tãda nixaã ra nda noo kánóo vikó yaa. Ta saá ni-taxi ka vikó yó'o koto na ra. ¹⁰ Tá yíta na xíto ndaa ka na ñoyívi ñino, ta xati'va nakoto na yíta ovi ta xí'in na, ndixin nataa yó'o tikoto yaa ní, ¹¹ ta ovi nataa yó'o nika'an na xí'in na, káchí na saá:

—Ndó'ó, nataa nañoo estado Galilea, ¿ndachun yíta ndó xíto ndaa ndó ñoyívi ñino? Chi Ndios xa naki'in tuku ra ta Jesús, kuano'o ra ñoyívi ñino vitin. Ta ndatán ndaa ra kuano'o ra ñoyívi ñino vitin, ñii ki'va saá ñii kivi vaxi tuku ndikó ra kixi ra ñoyívi yó'o —káchí ovi nataa yó'o xí'in naapóstol na yíta yó'o.

To'on yó'o ká'an yu kúu ta ta nakuiso chiño noo tajudas

¹² Ta saá naapóstol yó'o noo na noo xiki tón Olivo ta kuano'o na nda ñoo

Jerusalén. Xiki tón Olivo yó'o yatin yóo ña ñoo Jerusalén: ñaxiká yóo ña kúu ñii kilómetro.[†] ¹³ Tá niki'vi na ñoo Jerusalén, ta saá naxaa na ñii ve'e, ta ndaa na ñii cuarto ña kánóo noo yóo piso ovi noo ndóo na. Ta naapóstol na ndóo yó'o kúu ta Pedro, ta Jacobo, ta Juan, ta Andrés, ta Felipe, ta Tomás, ta Bartolomé, ta Mateo, ta Jacobo ta kúu sa'ya ta Alfeo, xí'in ta Simón ta kúu tatá'an napartido zelote, xí'in ta Judas ta kúu sa'ya inká ta naní Jacobo. ¹⁴ Ndi'i nataa yó'o nákutá'an na xí'in nañani ta Jesús xí'in si'í ra ña María xí'in inká násí'í ná xindikón sata ta Jesús. Ta ndi'i nivi yó'o, nákutá'an na ndi'i saá kivi, ta ñii yu'ú yóo na ká'an na xí'in Ndios.

¹⁵ Ta kixaã ñii kivi ña nakutá'an ñii ciento oko nivi na kándixa ta Jesús, ta yóo na ká'an na xí'in Ndios. Ta saá nakundichi ta Pedro, ta nika'an ra, káchí ra xí'in na saá:

¹⁶ —Natá'an yó, xini ñó'ó kundivi ndatán káchí to'on Ndios ña ñitaa tarey David kuia xina'á, chi Nima Ndios taxí ña to'on ña ñitaa ra ña ká'an xa'a ta Judas Iscariote, ta xikuu ta xini'i yichí nivi na tiin ta Jesús. ¹⁷ Ta ta Judas xikuu ra ñii tatá'an mii ndi, na kúu ta na ñixika xí'in ta Jesús, ta ñii káchí kisa chiño ra xí'in ndi. ¹⁸ Ta saá ni, nisikó ra ta Jesús, ta ki'in

[†] 1:12 Ñii kilómetro kúu ñakáni ña kivi kaka nivi kivi yii ña nákindée na, káchí ndayi najudío.

ra si'ún xa'a ña ke'é ra ña on vá'a yó'o, ta xí'in si'ún yó'o sata ra ñii ño'o. Ta saá nixaá ra noo yóo ño'o sata ra yó'o, ta xa'ni xí'in mji ra, ta nakava ra noo ño'o yó'o. Tá nakava ra, ta sinj ra kani ña noo ño'o, ta nindaṭa tixin ra nda kee xiti ra. ¹⁹ Ta ndi'i nivi nañoo Jerusalén xini so'o na ña ndo'o ta Judas nixi'i ra. Ñakán sakunaní na ño'o ña sata ra Acéldama, ta kivi yó'o kóni kachí ña: Ño'o noo nixita nji. ²⁰ Xí'in ñayó'o kundivi ña kachí to'on Ndios ña nita na kuyá xina'á, saá chi ñii xiiña noo tutu ña naní Salmos, kachí ña saá:

Va'a ka ná koo vichí ve'e ra, nda ñii nivi ná on kutaku ka na ini ve'e ra, kachí to'on Ndios. Ta inka xiiña noo to'on Ndios kachí ña saá:

Xini ño'ó inka ṭa nakuiso chiño noo ra, kachí to'on Ndios —kachí ta Pedro ká'an ra.

²¹ Ta tuku nika'an ta Pedro, kachí ra saá:

—Ta vitin xini ño'ó naxin yó ñii ṭa ta nakuiso chiño noo ta Judas. Ta ṭa yó'o xini ño'ó kuu ra ñii ṭa ta ñii kachí nixika xí'in yó kivi xindikon yó sata ta Jesús, ²² nda kivi ta Juan sakuchu ra ta Jesús, ṭanda kivi nda ta Jesús ñoyivi nino. Saá chi ṭa ta naxin yó xini ño'ó kuu ra ñii ṭa ta ñii kachí kuchiño ndakuijn xí'in yó noo nivi, ña ndato'on ra

ndi ndixa ṭaṭaku ta Jesús —kachí ta Pedro, ká'an ra.

²³ Ta saá nika'an na kivi ovi ṭa ta kuchiño nakuiso chiño noo ta Judas. Ta ñii ra naní Matías, inka ra naní José. Ta ta José yó'o yóo inka kivi ra ña kuu Barsabás; ta inka kivi sakunaní na ra kuu Justo. ²⁴ Ta saá ndi'i nivi na nakutá'an yó'o nika'an na xí'in Ndios, kachí na saá:

—Tata Ndios, yó'ó kuu ṭa ta Ká'no noo ndi, ta xini ún nima ndi'i nivi, ñakán ndúkú ndi noo ún saná'a ún noo ndi, yukú ñii ta ovi yó'o naxin ún ²⁵ kuu ñii taapóstol ta nakuiso chiño noo ta Judas, chi xa'a ña on vá'a ke'é ta Judas sandakoo ra chiño ña sakuiso chiño ún ra, ta nixi'i ra, ta saá kuá'an ra ñii xiiña noo xini ño'ó ko'on ra —kachí na, ká'an na xí'in Ndios.

²⁶ Ta saá chikaá na suerte ña kundaá ini na yu kuu ṭa ta nakuiso chiño noo ta Judas. Ta saá ṭa ta keta nakuiso chiño kuu ta Matías. Ta saá nduu ra ñii ṭa'tá'an naapóstol. Ta saá tuku nduu na uxu ovi naapóstol.

2

To'on yó'o ká'an xa'a kivi kixaá Nima Ndios ñoyivi yó'o

¹ Xa nija'a uxá semana ṭaṭaku ta Jesús, ta kixaá kivi ña kána vikó ña naní Pentecostés.* Ta ndi'i nivi na kándixa ta Jesús nakutá'an na ndoo na ini ñii ve'e. ² Ta xati'va xini so'o na ña ní'i,

* 2:1 Vikó yó'o sákana najudío ñii ñii kuyá xa'a ña taxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña nakaya na noo ña chi'i na.

vaxi noo ña ñoyívi ñino. Ta ndatán ní'í tachi ndeé ní, saá ní'í ña. Tá kixaa ña, ta sakutú ña xí'in ña ní'í yó'o ini ve'e noo ndóo ñivi yó'o. ³ Ta saá xini na ndatán yoo yaa ño'o xixi, saá yoo ña xito na. Ta ñita'vi yaa ño'o yó'o, xikundoso ña ñino yatin sinj ñii ñii ñivi na ndóo yó'o. ⁴ Ta saá Níma Ndios, ñikí'vi ña ta sakutú ña ini ñii ñii ñivi yó'o, ta kixá'á na ká'an na kuá'a ní noo to'on ña ká'an ñivi inka ñoo xíká, to'on ña on vása ní-sakuá'á na ká'an na, chi Níma Ndios taxi ña ká'an na to'on yó'o.

⁵ Ta mji kivi yó'o, ñoo Jerusalén nakutá'an kuá'a ní ñivi najudío na kúu na ndikón Ndios xí'in ña ndino'o ní ini na. Ñivi yó'o kixi na ndi'i saá ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma, ta kuá'a ní noo to'on ká'an na. ⁶ Tá nayó'o xini so'o na ña ndeé ní ní'í ini ve'e noo nakutá'an ñivi na xindikón sata tã Jesús, ta saá nakutá'an kuá'a ní ñivi yó'o, ta kuá'an na koto na yu kúu ña ndeé ní ní'í, chi on vása kúndaã ini na ndachun ní'í ña saá. Ta náka'nda ní ini ndi'i nayó'o noo to'on ña xini so'o na, saá chi ñii ñii ñivi yó'o xini so'o na to'on ña ká'an mji naño na. ⁷ Ndixa náka'nda ini na noo ña xini so'o na, ta ká'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Ndachun va'a ní ká'an nayó'o to'on mji yó? ¿An on ndixa kúu nayó'o ñivi naño

estado Galilea? ⁸ ¿Ndasaá va'a kúchiño ka'an nayó'o kuá'a ní noo to'on ña kúu to'on ñii ñii ñoo noo kixi yó? ⁹ Saá chi kixi yó kuá'a ní ñoo ña ñó'o kuá'a ní xiiña, ña naní: Partia, Media, Elam, Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, Asia, ¹⁰ Frigia, Panfilia, xí'in Egipto. Ta inka yó kixi ñii xiiña ña naní Libia, kee yó ñoo ña nákaã yatin ñoo Cirene. Ta inka yó kúu ñivi na kixi ñoo Roma. Sava yó kúu ñivi na xindikón inka yichi, ta chikaã ini yó ndikón yó yichi najudío, ta ñii kiva ndatán yoo ña kisa to'ó najudío Ndios, saá ké'é yó vitin. ¹¹ Sava yó kixi ñoo ña naní isla Creta,† ta sava yó kixi yó ñii xiiña ña xíká naní Arabia. Vará ñivi na kixi kuá'a ní ñoo xíká kúu yó, ta saá ni, vitin ñii ñii mji yó va'a xini so'o yó to'on ña ká'an naño mji yó, ta kúndaã ini yó to'on ña ká'an ñivi yó'o xa'a ñava'a ká'no ña livi xa ke'é Ndios —saá káchí ñivi na kixi ndi'i saá ñoo ña yóo ndi'i xiiña ña ndá'vi ndaa ñoo Roma.

¹² Tá náka'nda ini na ndóo na, ta ká'an na ndakã to'on xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukia kóni káchí ñayó'o?, chi on koó ñayó'o ní-xiyo —káchí na.

¹³ Ta saá ni, sava ñivi yó'o xáku ndaa na, xito na ñivi na ká'an kuá'a ní noo to'on,

† 2:11 To'on "isla" kóni káchí ña xa'a ño'o yichi, ta takuii mñi xino nduu ndi'i rá ña.

ta tuku ká'ān na, káchí na saá:

—Nayó'o va xī'i ní na, ñakán xīini ní na vitin —káchí na.

Tò'on yó'o ká'ān ndí taPedro ñika'ān ndoso ra tò'on xa'a tafesús noo ku'a'a ní ñivi

14 Ta saá taPedro ñakundichi ra xī'in inkā uxu ñii naapóstol, ta kixá'á ra ndeé ní ká'ān ndoso ra noo ndi'i ñivi na ndóo yó'o, ta káchí ra saá:

—Natá'an yó, ndó'ó na kúu najudío, ta inkā ndó'ó na kee inkā xiiña ta kixaa ndó ñoo Jerusalén yó'o, vitin koni sò'o ndó ña ndato'on i xī'in ndó, 15 chi sava ndó'ó xáni sīni ndó ndí naxīini kúu ndi, ta on sivi ñandaā kúu ña xítaan ní kúu ña, ni on ta'án tondaā kaa jin xítaan kúu ña.‡ 16 Ta ña xító ndó yó'o kúu ña kundivi tò'on Ndios ña ñitaa taprofeta Joel, ta ña ñika'ān ndoso tò'on Ndios kuīya xīna'á. Ñitaa taJoel, kachí ra saá:

17 Saá ká'ān Ndios:

Tá xa yatin vaxi kivi ñasondí'í ñoyívi yó'o, ta saá ti'víi Níma i ko'on ña koo ña xī'in ñivi ndi'í saá xiiña ñoyívi.

Ta yi'i taxi i ña ka'ān ñivi tò'on ña káku Níma i, ta ka'ān ndoso na tò'on yó'o noo inkā ñivi.

Án sa'ya ndó ña'a kúu ná, án sa'ya ndó ta kúu na,

ta yi'i Ndios taxi i ndeē ña ka'ān ndoso na tò'on i noo inkā ñivi.

Ta ndó'ó na kúu ñivi nakuáchí, ta taxi i ña tivi noo ndó koto ndó ña kóni i kundaā ini ndó.

Ta ndó'ó na kúu ñivi naxiku'a'a, ta taxi i ña xani ndó ña saná'a i ndó'ó ña kóni i kundaā ini ndó.

18 Ta kivi saá ti'víi Níma i ko'on ña koo ña xī'in ndi'í ñivi na kúu na kisa chiño noo i,

ta saá ka'ān ndoso na noo inkā ñivi tò'on ña káku Níma i.

19 Ta ke'é i ñaná'no ñoyívi ñino ña koto ñivi, ta on vása kundaā ini na yukia kóni kachí ña, ta naka'nda ní ini ñivi koto na ña.

Ta ke'é i inkā ñaná'no ñoyívi ño'o ña koto ñivi xa'a ña saná'a i ndeē i noo na.

Saá chi koto na ku'a'a ní ñi kujita noo ño'o, ta koto na ndeé ní xixi ño'o, ta koto na ku'a'a ní ñi'ma koo.

20 Ta ño'o ká'no ña yé'e ndivi kunaa noo ña.

Ta yoo tí yé'e ñoo naa kukuá'á noo rí, ta ndatán yoo ñi kuá'á, saá kuá'á koo noo rí.

Tá ndi'í kundivi ndi'í ñayó'o, ta saá kixaa mi kivi ká'no ña kasa nani i xa'a kuachi ndi'í ñivi, káchí Ndios.

‡ 2:15 Kaa jin xítaan ñani ña kaa un i noo ñaño Roma, chi kaa noo noo ñaño Roma kúu kaa uxā xítaan.

21 Ta kivi saá ndi'i nivi na ka'an ndukú nõo Ndios ña chindeé ra na,

ta Ndios koni so'o ra ña ka'an na, ta sakaku ra nivi yó'o,

káchí to'on Ndios ña nĩtaa taprofeta Joel kuyya xina'á.

22 'Natá'an yó nañoõ Is-rael, chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ka'ani xí'in ndó xa'a tajesús ta xitaku ñoo Nazaret. Mii Ndios tiví ra tajesús, ta taxi ra ndee nda'a ra ña ke'é ra ku'a'a ní chiño ná'no, ke'é ra ñava'a ña chindeé ra nivi, ta naka'nda ini nivi xito na ñava'a yó'o, ta ke'é ra ñava'a ña kisa ndaa nõo nivi ndixa kómí ra ndayí Ndios ke'é ra saá.

23 Ndios xa xini ra yukia kundo'o tajesús ñoyivi yó'o, ta ndatán chitóni Ndios, saá kundivi ña. Ta sava ndó'o, na kúu nañoõ najudío tjin ndó ra, ta nixa'an ndó, ta nataxi ndó ra nda'a nivi na saa ini xini ña'á. Ta ñii yu'ú nixiyo ndó xí'in nivi na on vá'a yó'o ña xa'ni na ra xí'in ña katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

24 Ta Ndios ni-taxi ra ña kindoo tajesús kuu ra tandijí ndi'i saá kivi, ta saá Ndios sanataku ña'á ra. Ndee ña xá'ni nivi ni-kuchiño kundee ña nõo tajesús, saá chi lo'o kuiti kivi xikuu ra ta ta nixi'i, ta saá natakú ra.

25 Ñayó'o yóo yu'ú ña xí'in to'on ña nika'an tarey David kuyya xina'á xa'a tajesús, chi kachí ra saá:

Ndi'i saá kivi xitoi Ta taKá'no nõõ,

yóo ra xí'in, ta xa yóo ti'va ra chindeé ra yi'i.

Va'a ndaa ra yi'i ña on nakavai ke'éi ña on vá'a.

26 Ta saá kusií ní ini ta ka'ani to'on siji ní.

Vará ñii kivi kivi ndatán ndi'i nivi kivi na,

yóo va'a ini, ta on vása kúchuchú ini.

Saá chi ndaa ini yó'o, Tata Ndios.

27 Ña on vása taxi ún koo nímai ndi'i saá kivi nõo ndóo nivi na nixi'i,

ni on taxi ún ña ta'yi yiki koñu i tixin ñañá.

Chi ta ta nakaxin ún kasa chiño nõo ún kúu i, ta ta tayii kúu i.

28 Yó'o Tata Ndios, xa saná'a ún yi'i yichi va'a nõo kusií ini ún kutaku i.

Ta sakutú ún ini xí'in ñasii mii ún, chi ndi'i saá kivi yóo ún xí'in i,

saá káchí to'on ña nĩtaa taDavid kuyya xina'á —káchí taPedro xí'in nivi na nakutá'an yó'o.

29 Ta saá nika'an ka taPedro xí'in na ña saná'a ra na yukia kóni kachí to'on yó'o:

—Natá'an yó, najudío, ndato'on kaxini xí'in ndó xa'a taDavid chi xii síkuá yó kúu ra. Xini yó ñandaa kúu ña nixi'i taDavid ta ninduxun ra. Tanda kivi vitin yatin ní nákaa ño'o nõo ninduxun ra, ta ndixa xa nita'yi koñu ra tixin ñañá. Nakán kia kúndaa ini yó ndi on sivi xa'a

taDavid kúu ña ká'an to'on ña káchí on ta'yi yíkí koñu ra. Saá chi xí'in to'on yó'o nika'an taDavid xa'a taJesús.
³⁰ TaDavid xikuu taprofeta, taa ta nika'an to'on ña taxi Níma Ndios nda'a ra ka'an ra. Ta taDavid xini ra ndí ndixa ñii kivi kundivi to'on ña kindoo Ndios xí'in ra, chi to'on ña chiná'a mji Ndios kasa ndivi ra kúu ña. Nika'an Ndios xí'in taDavid, káchí ra saá: "Ndixa kía ñii kivi ke'éj ña ñii sa'ya ñani sikuá ún kuu ra taRey ñoo Israel, ndatán yóo ún vitin saá koo ra", káchí Ndios xí'in taDavid xina'á. ³¹ Ta Ndios saná'a ra saá noo taDavid ña kunda'a ini ra ndasaá kundo'o Cristo, taa ta ti'vi Ndios sakaku ra ñivi ñii kivi vaxi. Saá ñitaa taDavid to'on ña káchí saá: Ndios on vása taxi ra ña ndi'i saá kivi koo níma ra noo ndóo ñivi na ñixi'i, ni on taxi ra ña ta'yi yíkí koñu ra tixin ñáña yó'o, káchí tarey David. ³² Ta vitin xa kundivi to'on ña ñitaa taDavid xina'á, chi Ndios xa sanatakú ra taJesús, ta mji taJesús yó'o kúu taa ta ñitaa taDavid xa'a. Ta ndixa xa natakú taJesús, saá chi mji ndi, na ñixika xí'in ra ndákuijn ndi xa'a ña xini ndi ñixi'i ra ta natakú ra, ta xini ndi ra táku ra. ³³ Ta xini ndi taJesús ku'a'an ndaa ra ta kuano'o ra ñoyívi ñino, ta xikoo ra tón táyi ká'no, tón ñíndichi sijn kua'á Ndios. Ta saá ñaki'in ra Níma Ndios ña taxi Yivá yó Ndios nda'a ra, ta taJesús ti'vi ra Níma Ndios yó'o kixaa ña koo ña

xí'in ndi'i, ñivi na kándixa ña'á, ndatán yóo ña kindoo ra xí'in ndi. Ta vitin ña xini ndó xí'in ña xini so'o ndó yó'o kúu ña kisa ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in ndi. ³⁴ Ta xini yó ndi on sivi taDavid xí'in yíkí koñu ra kúu taa ta ndaa ñoyívi ñino. Saá chi ñitaa tarey David to'on Ndios ña ká'an xa'a taa ta ti'vi Ndios sakaku ra mji yó, ta káchí taDavid saá: Ndios nika'an ra xí'in taKá'no noo i, káchí ra saá:

"Koo ún táyi ká'no yó'o, tón ñíndichi sijn kua'á i,

³⁵ tанда tonda'a kivi sakoyo i tixin xa'a ún ndi'i na káni tá'an xí'in ún", saá káchí Ndios,

ñitaa taDavid kuiya xina'á.

³⁶ Ta saá ndi'i ndó'o nañooi naIsrael, vará sava ndó'o xa'ni ndó taJesús, chi katakaa ndaa ndó ra nda'a tón cruz, ta vitin xini ñó'ó kunda'a va'a ini ndó ndi Ndios xa taxi ra ndayí nda'a mji taJesús yó'o ña kúu ra Taa taKá'no noo ndi'i yó, ta kúu ra Cristo, taa ta xindati yó ti'vi Ndios ña sakaku ra mji yó —káchí taPedro, ká'an ra xí'in na.

³⁷ Tá ñivi na xini so'o ña ká'an taPedro yó'o, kixá'á na ndi'i ní ini na, tанда ñita'vi sava níma na xa'a ña xini so'o na ká'an ra xí'in na. Ta saá ñinda'ka to'on na taPedro xí'in inka naapótol tá'an ra, káchí na saá:

—Natá'an yó, ka'an ndó xí'in ndi, ¿yukía kasa ndivi ndi vitin? —káchí na.

³⁸ Ta ndakuijn taPedro:

—Xínjĩ ñó'ó nandikó ini ndó ta sandakoo ndó kuachi ndó ta kǐ'vi ndó yichĩ ñoḡ xá'nda chiño Ndios. Ta saá kǐ'vi ndó kuchu ndó xí'in ndayí kǐ'vi taJesús taḡa ta kúu Cristo. Ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó ta naki'in ndó Níma ra kutaku ña ini ndó, ³⁹ chi saá kǐ'ndḡo Ndios ke'é ra xí'in ndó ta xí'in sa'ya ndó ta xí'in ñivi na ndóo kuachi ní ñoo xíká. Ndixa Ndios taxi ra Níma ra kutaku ña ini ndi'i ñivi na kúu na kana Ndios ña kundikḡon na yichĩ ra —káchĩ taPedro xí'in na.

⁴⁰ Si'a ndato'on taPedro, ta ká'an ka ra xí'in na, ndúkú ra ñoḡ na ña chikaḡ so'o na to'on ña ká'an ra. Ta káchĩ ra saá:

—Taxi ndó ña sakaku Ndios ndó'ó koḡo ñii káchĩ xo'vi ndó xí'in ñivi na toon ní ini, na kúu na taku yichĩ on vá'a —káchĩ taPedro xí'in na.

⁴¹ Ta saá mji kǐ'vi ndato'on taPedro saá xí'in na, ta ñii unjĩ mil ñivi kandixa na to'on ña njika'an ra xí'in na. Ta saá chĩchi na xí'in takuiĩ chi kandixa na taJesús, ta chikaḡ ini na kundikḡon na yichĩ ra. Ta xí'in ñivi yó'o, nduu kuachi ní ka ñivi na kándixa taJesús. ⁴² Ta saá ñii ñii kǐ'vi ndikḡon ka na sakuá'a na ta kisa ndivi na ña sáná'a naapóstol, ta táxi xí'in mji na ña vivii kutaku xí'in tá'an na, ta kuachi ní yichĩ nákutá'an na xíxi na, ta tá'ví na sija va'a xíxi na ña náká'an na taJesús ndasaá njixijĩ ra xa'a na, ta táxi

xí'in mji na nakutá'an na ña ka'an na xí'in Ndios.

*To'on yó'o ká'an
ndasaá xitaku ndi'i ñivi
nanḡo kandixa taJesús*

⁴³ Ta ndi'i ñivi naka'nda ini na xito na ñava'a ná'no ke'é naapóstol ñoḡ na, chi xí'in ndee Ndios naapóstol ke'é na kuachi ní chiño va'a xito na. ⁴⁴ Ta ndi'i ñivi na kándixa taJesús ñii yu'ú yóo ndi'i nayó'o. Ta ñii ñii na taxi na ña xikomí na xa'a ña konjĩ ñó'ó ndi'i natá'an na, ta on vása sí'nda njixiyo ini na. ⁴⁵ Tá xito na ndí yóo natá'an na na kándixa taJesús, ta yóo ní ña kumañjĩ ñoḡ nayó'o, ta saá síkó na ña kómí na, ta náki'in na sijún, ta náta'ví na sijún nda'a ñivi na xinjĩ ñó'ó ña. Ta táxi na nda'a ñivi yó'o ñii kǐ'va ndatán yóo ña kumañjĩ kuiti nda'a ñii ñii na. ⁴⁶ Ta saá ndi'i saá kǐ'vi nákutá'an na ve'e ño'o ká'no ña yóo ñoo Jerusalén ñoḡ kisa ká'no na Ndios. Ta saá tuku nákutá'an na sava ve'e natá'an na, ta tá'ví na sija va'a xíxi na xa'a ña náká'an na ndasaá njixijĩ taJesús xa'a na. Ta xí'in ñasijĩ ní ini na, ta xí'in ña ndino'o ní ini na nákutá'an na ta xíxi na xí'in tá'an na. ⁴⁷ Nii ñii kǐ'vi nákutá'an na kisa ká'no na Ndios, ta kánóo va'a ní ñato'ó na ñoḡ inká ñivi. Ta ñii ñii kǐ'vi Ndios sakaku ra ñivi na kúu na kana ra ña kandixa na taJesús ta kundikḡon na yichĩ ra. Ta saá kuachi ka nduu ñivi na kándixa taJesús.

3

To'on yó'o ká'an ndasaá nda'a ñii taa ta on kivi kanda xa'a

¹ Ñii kivi kaa unj xikuaa kúu ña,* ta taPedro xí'in taJuan kua'an na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, chi hora yó'o kúu ña nákutá'an najudío ndi'i saá kivi xa'a ña ká'an na xí'in Ndios. ² Ta saá nixa'a na ñii yé'é ña naní Yé'é Livi noo kivi nivi yoso ndika ña yoo ke'e ve'e ño'o ká'no. Ta xini na ñii taa ta on kivi kanda xa'a, chi saá kaku ra. Ta tayó'o kándú'u ra yé'é yó'o, saá chi ndi'i saá kivi natá'an ra ndiso na ra, kixa'a na chindú'u na ra yó'o xa'a ña ndaka chi'ña ra si'un noo nivi na yá'a yé'é yó'o. ³ Ta saá taa ta on kivi kanda xa'a yó'o, xini ra taPedro xí'in taJuan kua'an kivi na yé'é yó'o, ta saá nindaká chi'ña ra si'un noo na. ⁴ Ta taPedro xí'in taJuan xito kaxin na nduchú noo taa ta on kivi kanda xa'a yó'o, ta nika'an taPedro xí'in ra, kachi ra saá:

—Tata, koto kaxin un noo ndi —kachi ra.

⁵ Ta saá taa yó'o xito kaxin ra noo na, chi xani sini ra ndi taxi na si'un nda'a ra. ⁶ Ta taPedro nika'an ra xí'in ra:

—On koó si'un ní'ij taxi nda'a un, ta saá ni, yoo ña kómij ña taxi nda'a un vitin. Xí'in ndayí kivi Jesucristo taño Nazaret, xá'nda chiñoj noo un nakundichi un, ta kixá'a un

ko'on xá'a un vitin —kachi taPedro xí'in ra.

⁷ Ta taPedro tjin ra nda'a kua'a taa yó'o, ta kixá'a ra ndani'i ña'a ra, ta mií saá xandikon nako'on ndee xa'a ra, ta nako'on ndee sikon xa'a ra, ta nakundichi ra, ⁸ ta kama ní kixá'a ra xika ra. Ta naki'in ra kua'an ra xí'in taPedro, ta xí'in taJuan, noo yoso ndika ña yoo ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no. Ta nakutú ñasij ini ra, ta kixá'a ra kándeta ni'ni ra xí'in ña kusij ní ini ra, ta xika ra kisa ká'no ra Ndios. ⁹ Ta saá nivi na ndoo noo yoo yoso ndika ke'e ve'e ño'o ká'no yó'o, xito na tayó'o, ta va'a xika xá'a ra, ta kisa ká'no ra Ndios. ¹⁰ Ta xí'in ña xito nivi nduva'a taa yó'o, ta ndixa naka'nda ini na, tанда yí'vi na ndoo na, chi nakoni na tayó'o xikuu taa ta on vása ní-kivi kanda xa'a, ta xindú'u ra yé'é ña naní Yé'é Livi, ña xindaká chi'ña ra si'un noo nivi.

To'on yó'o ká'an xa'a ña ndato'on taPedro xí'in nivi na nakutá'an Corredor taSalomón

¹¹ Ta taa ta nduva'a yó'o tjin ra nda'a taPedro xí'in nda'a taJuan, ta ni-xiin ra saña ña'a ra. Ta ndi'i nivi náka'nda ini na xini so'o na ña nduva'a tayó'o, ta xino na vaxi na koto na noo yoo ra xí'in taPedro ta xí'in taJuan, ñii xiña corredor, ña naní Corredor taSalomón. Ta corredor yó'o xino nduu ña yoso ndika

* 3:1 Kaa unj xikuaa naní ña kaa jin noo naño Roma.

ke'e ve'e ño'o ká'no. ¹² Tá xító taPedro nakutá'an ñivi yó'o, ta ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó naIsrael, ¿ndachun náka'nda ini ndó xító ndó ña nduva'a tayó'o? ¿Ndachun xító ndó noo ndi? ¿Án xáni sijní ndó xí'in ndee mji ndi kúu ña sanda'a ndi tayó'o, chi va'a ní ñivi kúu ndi? On vása saá, chi xí'in ndee taJesús nduva'a tayó'o. ¹³ Ta mji Ndios ta ta kisa to'ó naxii síkuá yó, na kúu taAbraham, taIsaac xí'in taJacob, mji Ndios yó'o kúu ta ta chinóo síkón ñato'ó Sa'ya ra taJesús, ta ta kisa ndivi chiño ña ndáya'ví ní. Ta saá ni, sava ndó'ó kúu ñivi na ñataxi taJesús yó'o nda'a nachiño ñoo Roma ña ka'ni na ra. Ta kivi ñixaá ra noo tagobernador Pilato, ta ñika'an ndó ña on vá'a xa'a ra. Vará ñika'an taPilato ndi kóni ra saña ra taJesús ko'on ndíka ra, ta ndó'ó ñi-xiin ndó ke'é ra saá. ¹⁴ On vása ní-xiin ndó naki'in va'a ndó taJesús, ta ta kúu taNdaa, ta kúu taYii, ta nda víka ndukú ndó noo taPilato ña saña ra inká ta, ta kúu ta xá'ni ñivi. ¹⁵ Ta saá xa'ni ndó ta ta kúu ñii laá kuiti ta kúchiño sakutaku ndino'o mji yó ndi'i saá kivi. TaJesús yó'o, vará ñixi'i ra, ta Ndios sanataku ña'a ra, ta mji ndi kúu ñivi na xini ña ñataku ra, ta ndákuiin ndi xa'a ra ña ndixa ñataku ra. ¹⁶ Ta xa'a ña kándixa ndi taJesús ta ndáa ini ndi ndayí kivi ra, ta xa'a ñayó'o nduva'a tayó'o,

ta ta xikuu ta on kivi kanda xa'a. Ndixa xa'a ña ndáa ini ndi taJesús, sanda'a ndino'o ra tayó'o, ta ta xító ndó ñíndichi ra noo ndó yó'o.

¹⁷ 'Natá'an yó, xini ndi ndó'ó, ta xí'in naná'no noo ndó, on vása ní-kundaá ini ndó yu kúu taJesús, ñakán xa'ni ndó ra. ¹⁸ Ta saá ni, ndi'i ña ñixo'vi taJesús kúu ña kundivi to'on Ndios ña ñitaa naprofeta xina'a, chi ñii káchí ñitaa ndi'i naprofeta na ñika'an ndoso to'on Ndios xina'a, ñitaa na káchí na ndi xini ñó'ó xo'vi ní Cristo, ta ta ti'vi Ndios sakaku ra mji yó, káchí naprofeta xina'a. ¹⁹ Ta vitin ndó'ó, xini ñó'ó nandikó ini ndó, ta sandakoo ndó kuachi ndó, ta kivi ndó yichí Ndios. Ta saá kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó. Ta saá ndixa kixaá kivi ña Ndios taxi ra ña nakindée ndó. ²⁰ Ta ñii kivi Ndios ti'vi tuku ra taJesús, ndikó ra ñoyívi yó'o. Saá chi nda si'na Ndios chindú'u ra taJesús kuu ra Cristo, ta ta sakaku ñivi noo ña on vá'a. ²¹ Ñakán xini ñó'ó kundati ka taJesús, ta ta kúu Cristo, ñoyívi ñino nda kixaá kivi ña Ndios ndasa xa'a ra ndi'i ña kuva'a yóo ñoyívi. Ndátan ñixiyo kivi xina'a tá on ta'an ka kivi ñivi kuachi saá koo ña. Saá chi xí'in ñayó'o kundivi to'on Ndios ña ñika'an ndoso naprofeta kuyá xina'a. ²² Ñii taprofeta ta ñitaa to'on Ndios xina'a xikuu taMoisés, ta tayó'o ñitaa ra xa'a Cristo, káchí ra

saá: “Ñii *kivj* ña *vaxi* Ndios ti'vi ra ñii *ta*profeta *nda*tán yóo *yi*'i. Ta *ta*yó'o kixi ra ñoo yó Israel, ta *ka*'an ndoso ra to'on Ndios *no*o *nivi* ñii *ki*'va *nda*tán *yi*'i *nika*'an ndoso *i* to'on Ndios *no*o ndó. Ta saá *xini* ñó'ó *chika*á *so*'o *va*'a ndó *ndi*'i ña *ka*'an ra *xí*'in ndó. ²³ *Tána* koo *nivi* na *on* *kua*'a *chika*á *so*'o to'on *ka*'an ra, ta tava yó *nivi* yó'o ña *on* kuu *ka* na *nivi* ñañoo Ndios”, saá *nita*a *ta*Moisés *xina*'á.

²⁴ 'Ta *ta*profeta Samuel, ta *xí*'in *ndi*'i saá *na*profeta na *kixi* *sa*ta ra, *ndi*'i *nayó*'o *nika*'an ndoso na to'on Ndios ña *káchí* *xa*'a *nda*saá koo *kivi* ña *táku* yó vitin. ²⁵ Ta *ndó*'ó kúu *sa*'ya ñani *síkuá* *na*profeta yó'o, ta saá vitin *ndó*'ó *kúchi*ño *naki*'in *ndó* ñava'a ña kúu ña *kindo*o Ndios *xí*'in *naxi* *síkuá* yó ña kasa *ndivi* ra *xí*'in na. Saá *chi* *kuiya* *xina*'á Ndios *nika*'an ra *xí*'in *taxi* *síkuá* yó *ta*Abraham, *káchí* ra saá: “*Xa*'a ña *ke*'é *ta* *ta*sa'ya ñani *síkuá* ún, *yi*'i *ndixa* *ke*'é *i* ña *ndi*'i *nivi* ñoyívi *naki*'in na ñava'a”, *káchí* Ndios *xí*'in ra. Ta vitin *mji* yó kúu *nivi* na *xa* *naki*'in ñava'a ní *nda*'a Ndios, *nda*tán yóo ña *kindo*o ra *xí*'in *ta*Abraham. ²⁶ *Kivi* Ndios *ti*'vi ra *sa*'ya ra *ta*Jesús *kixa*á ra ñoyívi yó'o, ta saá *si*'na *kixa*á ra *no*o *mji* yó *na*judío *xa*'a ña *ke*'é ra ñava'a *xí*'in yó. Saá *chi* *kixa*á ra *xa*'a ña *chinde*é ra *mji* yó ña *nandikó* ini yó ta *sandakoo* yó ña *on* vá'a,

ta *kundikón* yó *yichi* Ndios —*káchí* *ta*Pedro *xí*'in *nivi* na *na*kutá'an yó'o.

4

To'on yó'o *ká*'an *xa*'a *ta*Pedro *xí*'in *ta*Juan *yita* na *no*o *nachi*ño *na*Junta *Suprema*

¹ Tá *mii* yóo *ka* *ta*Pedro *xí*'in *ta*Juan, *ká*'an ndoso na to'on Ndios *no*o *nivi*, ta *kixa*á *sava* *nasutu* *xí*'in *ta*ká'no *no*o *na*policia na *kúu* na *nda*a *ve*'e ño'o *ká*'no, ta *kixa*á *inka* *naná*'no na *kúu* *nasaduceo*. ² *Sá* ní ini na *kixa*á na, *chi* *ta*Pedro *xí*'in *ta*Juan *nda*to'on na *sána*'a na *nivi* *ndí* *ndixa* *na*ta^{ku} *ta*Jesús, ta *káchí* na *ká*'an na *ndí* *ndi*'i *nivi* na *kándixa* *ta*Jesús, *nivi* yó'o, *nda*tán *xa* *na*ta^{ku} *ta*Jesús saá *nataku* na *kivi* ña *vaxi*. ³ Ta saá *na*policia *tjin* na *ta*Pedro *xí*'in *ta*Juan, ta *ta*an ña'á na ini *ve*'e *ka*a, *no*o *xino*'o na *nda* *inka* *kivi*, saá *chi* *xa* *niku*aa ní *kúu* ña, ta *on* *vá*sa ní-*kuna*'a *ka* kasa *nani* na *ku*a^{chi} *xa*'a *nayó*'o. ⁴ Ta saá ní, *xa* *ku*a'á ní *nivi* *kúu* na *xini* *so*'o to'on ña *nika*'an *ta*Pedro, ta *nivi* yó'o *kixá*'á na *kándixa* na *ta*Jesús. Ta saá *xa*'no ti'vi *nivi* na *kándixa* *ta*Jesús, ta *nitonda*a *o'on* *mil* *kúu* *nata*a na *xa* *kándixa*.

⁵ Ta *niti*vi *inka* *kivi*, ta *na*kutá'an *naná*'no *no*o *na*Israel *xí*'in *naxiku*a'á ta *xí*'in *namaestro* na *sána*'a *nda*yí Ndios ña *nita*a *ta*Moisés, *na*kutá'an na ña koo *junta* ñoo *Jerusalén*. ⁶ Ta *ta*ká'no

noḡ ndi'i nasutu, naní ra Anás yoo ra xí'in na. Ta ndóo nave'e ra na kúu taCaifás, taJuan, taAlejandro xí'in sava ka inká nave'e tasutu ká'no yó'o. ⁷ Ta saá tì'ví na napolicia ko'on na tava na taPedro xí'in taJuan ve'e ka. Ta nixa'an napolicia ta naki'in na na ñó'o ve'e ka, ta ndikó napolicia, ta vaxi taPedro xí'in taJuan xí'in na, ta kixaa na noḡ yoo nachiño. Ta saá nachiño kixá'á na ndaka to'on na taPedro xí'in taJuan, káchí na saá:

—¿Ndasaá ke'é ndó sanda'a ndó tayó'o, ta ta on kivi kanda xa'a xikuu ra? ¿Yu kúu na taxi ndee án ndayí nda'a ndó ke'é ndó saá? —káchí nachiño xí'in taPedro ta xí'in taJuan.

⁸ Ta taPedro, chutú ini ra xí'in Níma Ndios, ta ndakuijn ra nika'an ra, káchí ra saá:

—Nachiño xí'in naxikua'a ñoo yó Israel, ká'aní xí'in ndó vitin. ⁹ ¿Án ndixa táxi ndó kuachi xa'a ndi chi ke'é ndi ñava'a xí'in ñii ta ta xikuu ta on kivi kanda xa'a? ¿Án ndixa kóni ndó kundaa ini ndó ndasaá nduva'a xa'a ra? ¹⁰ Ta saá vitin ká'an ndi ndáto'on káxín ndi xí'in ndó'o ña kundaa ini mii ndó ta kundaa ini ndi'í naño yó naIsrael ndí xí'in ndee taJesús taño Nazaret nduva'a tayó'o. Mii taJesús yó'o kúu ta ta katাকা ndaa ndó nda'a tón cruz, ta nixi'í ra, ta Ndios sanataku ña'á ra. ¹¹ Ta xa'a taJesús yó'o

káchí to'on Ndios ña nita na xina'á, káchí ña saá: “Yoo ñii yuu ña ni-xiin nivi na kisa va'a ve'e koni ñó'o na, ta vitin mii yuu yó'o nduu ña yuu ká'no ní ka, chi náka ña xa'a ve'e ta ndiso ña ve'e”, káchí to'on Ndios. Ta ndatán yoo yuu yó'o, saá yoo taJesús vitin. ¹² Ta ñii laá taJesús kuchiño sakaku ra mii yó, chi nda'a ñii laá taJesús Ndios taxi ra ndee ña sakaku ra nivi. Ta ndixa on koó ka nda ñii nivi, ni nda ñii inká ña yoo ñoyivi kómí ndee Ndios ña kuchiño sakaku ña mii yó —saá nika'an taPedro xí'in nachiño.

¹³ Ta ndi'í nachiño yó'o, naka'nda ini na ndóo na, xini so'o na to'on ká'an taPedro xí'in to'on ká'an taJuan. Saá chi on vása yí'ví ovi ta yó'o, ta xí'in ña ndino'o ní ini na nika'an ndoso na to'on noḡ nachiño ná'no yó'o. Ta nachiño yó'o kundaa ini na ndí taPedro xí'in taJuan lo'o ní ka'vi na escuela, ta saá ni, va'a ní ká'an na. Ta saá nachiño yó'o naká'an na ndí taPedro xí'in taJuan xikuu nataa na nixika xí'in taJesús. ¹⁴ Ta nachiño yó'o xito na ña ñíndichi ta ta xikuu ta on kivi kanda xa'a, ta vitin nduva'a ra. Ta saá on vása ní-ni'í na to'on ña ndakuijn na, ta ndá tásín kuiti ndóo na. ¹⁵ Ta saá xa'nda chiño na noḡ taPedro xí'in taJuan kee na ko'on na ke'e ña kuchiño ka'an tá'an mii nachiño yó'o na kúu naJunta Suprema.

16 Ta *nika'an* tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukía ke'é yó xí'in *ovi* *taa* yó'o vitin? Chi ndi'i *nivi* na *taku* ñoo Jerusalén yó'o xini na ña ke'é na *ovi* *taa* yó'o ñii ñava'a ká'no ní. Ta *mji* yó *on* *kivi* *ka'an* yó kachí yó ndí *on* *sivi* ñandaa kúu ña ke'é na ñava'a yó'o.

17 ¿Yukía kúchiño yó ke'é yó ña *on* *kuita* ní'no *to'on* ndi'i saá xiiña *xa'a* *taa* *ta* *nduva'a* yó'o? *Va'a* *ka* ná *ka'an* yó xí'in na *ovi* *taa* yó'o ña sandakoo na ká'an *ka* na *xa'a* *ta* Jesús xí'in *nivi*, chi tá *on* *xjin* na *chika* *so'o* na ña *xá'nda* chiño yó *noo* na, ta saá saxo'vi yó na —káchí nachiño, ká'an na.

18 Ta *kana* na *ta* Pedro xí'in *ta* Juan ña ndikó nayó'o. Ta saá *kixa* na, ta nachiño *xá'nda* chiño na *noo* nayó'o, káchí na saá:

—Nda ñii *ka* *kivi* *on* *ka'an* *ka* ndó nda ñii *to'on* *xa'a* *ta* Jesús, ta nda ñii *ka* *nivi* *on* saná'a *ka* ndó na xí'in ndayí *kivi* *ta* Jesús —káchí nachiño ná'no xí'in *ta* Pedro ta xí'in *ta* Juan.

19 Ta saá *ta* Pedro xí'in *ta* Juan ndakuijn na, káchí na saá:

—Kani *sini* ndó ta ndakuijn ndó, ¿yu kúu ña ndaa *ka* *noo* Ndios? ¿Án *va'a* *ka* kasa ndivi ndi ña kóni ndó'o, án *va'a* *ka* kasa ndivi ndi ña kóni Ndios?

20 Saá chí ndi'i, *on* kúchiño sandakoo ndi ká'an ndi xí'in *nivi* *xa'a* ña *xini* ndi, ta *xa'a* ña *xini* *so'o* ndi —káchí na xí'in nachiño ná'no yó'o.

21 Ta ndakuijn nachiño *nika'an* na, káchí na saá:

—Tána *ka'an* *ka* ndó *xa'a* *ta* Jesús, ta ndixa saxo'vi ní ndi ndó'o —káchí na.

Ta saá saña na *ta* Pedro xí'in *ta* Juan *ku'a'an* ndika nayó'o. Saá chi nachiño *ni-ni'i* na *yichi* ndasaá kuchiño saxo'vi ña'a na, chi ndi'i *inka* *nivi* kúsi ní ini na ña *nduva'a* *taa* *ta* *xikuu* *ta* *on* *kivi* kanda *xa'a*. Ta *xa'a* ñava'a ká'no yó'o, *nivi* *kisa* ká'no ní na Ndios. 22 Saá chi *taa* *ta* *xikuu* *ta* *on* *kivi* kanda *xa'a* ta *nduva'a* ra, yá'a *ovi* *siko* *kuiya* kómí ra.

To'on yó'o ká'an ña ndi *nivi* na kándixa *ta* Jesús *ndúkú* na ñava'a *noo* Ndios

23 Tá nachiño saña na *ta* Pedro xí'in *ta* Juan, ta kee na *ku'a'an* na, ta *nixa* na ñii ve'e *noo* nákutá'an natá'an na na kúu *nivi* na kándixa *ta* Jesús. Ta saá *ta* Pedro xí'in *ta* Juan ndato'on na xí'in na ndi nachiño ná'no xí'in *nasutu* ná'no ndeé ní *xá'nda* chiño na *noo* na ña *on* *vása* *ka'an* *ka* na *to'on* *xa'a* *ta* Jesús. 24 Tá ndi'i *xini* *so'o* na *to'on* yó'o, ta saá ndi'i *nivi* na nákutá'an yó'o *kixá'a* na ká'an na xí'in Ndios, káchí na saá:

—Tata Yivá yó Ndios, yó'o kúu *Taa* *ta* Ká'no *noo* ndi, ta yó'o kúu *taa* *ta* *kisa* *va'a* ñoyívi *nino* xí'in ñoyívi yó'o, ta *kisa* *va'a* ún takuií *mni*. Ta yó'o kúu *taa* *ta* *kisa* *va'a* ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi *nino*, xí'in ndi'i ña yóo ini takuií.

25 Ta *xji* síkuá ndi *ta* David

xjkuu ñii t̄a t̄a k̄isa chiño noq yó'ó, ta Níma ún n̄ika'an ña ini ra, ta n̄itaa ra to'on yó'o:

Ña mañi kúu ña sáa ini n̄ivi na ñoo xíyo xíni na Ndios,

ta ña mañi kúu ña xáni sin̄i n̄ivi ndasaá koo ña kundeé na noq ra.

²⁶ Narey xí'in ink̄a naná'no na xá'nda chiño noq n̄ivi ñoyivi yó'o nakutá'an na,

ta nakoo yu'ú na xa'a ña kani tá'an na xí'in Ndios.

Ta nakoo yu'ú na xa'a ña kani tá'an na xí'in t̄a t̄a sakuiso chiño Ndios kuu ra Cristo, t̄a t̄a sakaku n̄ivi,

kachí t̄a David x̄ina'á.

²⁷ 'Ta xa kundivi ña n̄ika'an t̄a David, chi ñoo Jerusalén yó'o nakutá'an tarey Herodes xí'in tagobernador Pilato xí'in ink̄a n̄ivi na ñoo xíyo, ta xí'in sava naño yó na Israel, ta ndi'i nayó'o nakoo yu'ú na ña ka'ni na Sa'ya ún tayji t̄a Jesús, t̄a t̄a nakaxin ún ta sakuiso chiño ún ra ña sakaku ra n̄ivi. ²⁸ Ta saá nachiño ná'no xí'in ink̄a naná'no yó'o k̄isa ndivi na ndatán yóo ña nda xa si'na chitóni ún kundivi, Tata Yivá yó Ndios. Ta xí'in ndayí ún kundivi ndi'i ña n̄ixov̄i ní t̄a Jesús. ²⁹ Ta vitin ndúkú ndi noq ún ña koni so'ó ún ndá to'on kúu ña ká'an nachiño xa'a ndi, chi kachí na ndí saxov̄i ní na ndi'i xa'a ña ndato'on ndi to'on xa'a t̄a Jesús. Ta

xa'a ñayó'o, vitin ndúkú ndi noq ún ña chikaa ún ndee ún ini ndi ña on kuyi'vi ndi ka'an ndoso ndi to'on ún noq n̄ivi. ³⁰ Ta ndúkú ndi noq ún ña saná'a ún ndee ún noq n̄ivi xí'in ña sanda'a ún ku'a ní n̄ivi na ndeé ndó'o. Ta taxi ún nda'a ndi ndee t̄a Jesús, t̄a kúu Sa'ya ún tayji, xa'a ña ke'é ndi milagro xí'in ink̄a ñava'a ná'no ña taxi naka'nda ini n̄ivi —káchí na, ndúkú na noq Ndios.

³¹ Tá ndi'i n̄ika'an na xí'in Ndios, ta k̄ixá'á táan ní noq yóo ve'e nakutá'an na. Ta Ndios sakutú ra xí'in Níma ra ini ndi'i n̄ivi na nakutá'an yó'o. Ta saá chutú Níma Ndios ini na, ta nda lo'o on vása yí'vi na, ta k̄ixá'á na ká'an ndoso na to'on Ndios noq n̄ivi.

To'on yó'o ká'an ndi n̄ivi na kándixa t̄a Jesús ñii káchí xini ñó'ó na ndi'i ñava'a kómí na

³² Ndi'i n̄ivi na kándixa t̄a Jesús, ñii yu'ú ta ñii níma xjkuu na, ta nda ñii n̄ivi yó'o ni-ka'an na káchí na ndí ndi'i ñava'a kómí na ña koni ñó'ó m̄ji na kuiti kúu ña. Nda víka, taxi na ndi'i ñava'a kómí na, ña koni ñó'ó ndi'i natá'an na.

³³ Ta xí'in ndee Ndios, ndi'i naapóstol on vása sándakoo na ña ndato'on na xí'in n̄ivi ña ndixa natakū t̄a Jesús. Ta Ndios ke'é ra ku'a ní ñava'a xí'in n̄ivi na kándixa t̄a Jesús. ³⁴ Ta saá nda ñii n̄ivi na kándixa t̄a Jesús on vása ní-kisa mañi ka ña xini ñó'ó noq na. Saá chi n̄ivi

na xikomí ve'e, án nivi na xikomí ño'o, nayó'o njsikó na ña xikomí na, ta naki'in na ndi'i s'i'ún, ³⁵ ta taxi na ña nda'a naapóstol xa'a ña nata'ví na s'i'ún yó'o. Ta naapóstol yó'o taxi na ña nda'a nivi, ñii ki'va ndatán yoo ña xini ñó'ó ñii ñii na. ³⁶ Nixiyo ñii ta naní ra José, ta kúu ra sa'ya ñani síkuá taLeví. Kee ra ñoo isla Chipre, ta naapóstol sakunaní na ra Bernabé, chi kivi Bernabé kóni kachí ña: Taa ta sánduva'a ini nivi. ³⁷ Ta taBernabé yó'o njsikó ra ñii ño'o ra, ta taxi ra ndi'i s'i'ún nda'a naapóstol ña nata'ví na ña ta taxi na ña nda'a nivi na xini ñó'ó s'i'ún yó'o.

5

Tq'on yó'o ká'an ndi taAnanías xí'in ñáSafira nika'an na tq'on vatá

¹ Ta ñii ta naní ra Ananías xí'in ñásí'í ra naní ñá Safira njsikó na ñii ño'o na. ² Ta s'i'ún ña naki'in na xa'a ño'o njsikó na, ñii tá'ví s'i'ún yó'o chikaá va'a na. Ta inká tá'ví s'i'ún, taAnanías taxi ra ña nda'a naapóstol xa'a ña koni ñó'ó nivi nandá'ví. Ta saá taAnanías kixaa ra taxi ra s'i'ún yó'o nda'a taPedro, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Ñayó'o kúu ndi'i s'i'ún naki'in ndi xa'a ño'o njsikó ndi —káchí ra.

Ta ñásí'í ra ñáSafira nixiyo yu'ú ña xí'in ra ña ke'é ra saá.

³ Ta nika'an taPedro xí'in taAnanías:

—Tata, ¿ndachun taxi ún ña niki'vi níma ndiva'a ká'no Satanás ini ún ña xá'nda chiño ña noo ún ña ka'an ún to'on vatá xí'in Níma Ndios? Chi kachí ún ñayó'o kúu ndi'i s'i'ún ña naki'in ún xa'a ño'o njsikó ún, ta on sivi ñandaá kúu ña nika'an ún, chi kindoo ñii tá'ví s'i'ún nda'a ún. ⁴ Tá on ta'an ka siko ún ño'o ún, ¿án on ndixa xikomí ún ndayí siko ún ña án on siko ún ña?, chi ño'o mji ún xikuu ña. Ta vitin xa njsikó ún ña ta naki'in ún s'i'ún xa'a ña, ta, ¿án on sivi s'i'ún mji ún kúu ndi'i ña naki'in ún? Ta xikomí ún ndayí ke'é ún xí'in s'i'ún yó'o ñii ki'va ndatán kóni ún. Ta saá, ¿ndachun nika'an ún to'on vatá xí'in ndi? Ta on sivi ndasaá kuiti ndi'i kúu na nika'an ún to'on vatá xí'in, ta xí'in mji Ndios nika'an ún to'on vatá —káchí taPedro xí'in taAnanías.

⁵ Tá ndi'i xini so'o taAnanías to'on yó'o, ta nixi'i ra, ta nakava yiki koñu ra nda noo ño'o. Ta ndi'i nivi na xini so'o ña ndo'o taAnanías niyi'ví ní na. ⁶ Ta saá nakuita sava ta kuachí, ta chitívi na yiki koñu taAnanías xí'in tikoto, ta ku'a'an na sanduxun na ña.

⁷ Sakán niya'a unj hora nixi'i taAnanías, ta kixaa ñásí'í ra, ta ñayó'o, on ta'an koni ña yukia ndo'o yij ña.

8 Ta taPedro njindaḡa to'on ña'á ra, káchí ra saá xí'in ñá:

—¿Án ñandaḡa si'ún yó'o kúu ndi'i ña naki'in ndó xa'a ño'o nisikó ndó? —káchí taPedro xí'in ñaSafira.

Ta ndakuijn ñá, nika'an ñá:

—Ñandaḡa va ñayó'o kúu ndi'i si'ún naki'in ndi, tata —káchí ñá.

9 Ta nika'an taPedro xí'in ñá:

—¿Ndachun yó'ó xí'in yijún nixiyo yu'ú ndó ña koto ndoso ndó Níma Ndios? Ta vitin nataḡa kuáchí na nixa'an sanduxun yiki koñu yijún xa ndikó na kixaa na ta yíta na yé'é. Ta saá tuku nataḡa kuáchí yó'o yíta ti'va na naki'in na yiki koñu mjiún ko'on ña xí'in na ña sanduxun na ña —káchí taPedro xí'in ñá.

10 Ta xandikon nixi'i ñá, ta nakava yiki koñu ñá nda noḡ ño'o. Ta tuku niki'vi nataḡa kuáchí, ta xito na ña ndixa nixi'i ñá, ta saá naki'in na yiki koñu ñá, ta ku'a'an na sanduxun na ña ñii xiiña sijn noḡ njinduxun yiki koñu yij ñá. 11 Ta ndi'i nivi na kándixa taJesús, ta xí'in inká nivi na xini so'o ndasaá nixiyo ña nixi'i taAnanías xí'in ñási'í ra, ta nijivi ní ndi'i nivi yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a ñavá'a ná'no ke'é naapóstol

12 Ta saá xí'in ndeḡ Ndios, naapóstol kixá'á na ké'é na ku'a'a ní milagro xí'in inká ñavá'a ná'no ña náka'nda

ini nivi xito na. Ta ñii ñii kivi ndi'i nivi na kándixa taJesús nákutá'an na Corredor taSalomón ña kúu ñii tá'vi corredor ña xino nduu yoso ndika ke'e ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén. 13 Ta inká nivi yí'vi na nakutá'an na xí'in nayó'o. Ta saá ni, kánóo síkón ní ñato'ó nivi na kándixa taJesús. 14 Ta ñii ñii kivi nduu ku'a'a ní ka nataḡa xí'in náña'a na kúu na kándixa taJesús, ta nitondaḡa kúu na ñii ti'vi ká'no ní nivi. 15 Ta saá ku'a'a ní nivi taḡa na ndi'i nave'e na na kúu na ndeé ndó'o, ta ndiso ña'á na, ta ku'a'an na, ta chindoo na nivi na ndeé ndó'o yó'o noḡ xito án noḡ yivi, ña yóo na ndáti na yu'u yichi noḡ ya'a naapóstol. Chi xáni ini na vará nda kundati taPedro ná ya'a sata nivi na ndeé ndó'o yó'o, ta saá nduva'a na. 16 Ku'a'a ní nivi na keḡ ndi'i saá ñoo ña yóo yatin ñoo Jerusalén, vaxi na ndiso na nave'e na, na kúu na ndeé ndó'o, án kúu na na xó'vi xa'a ña ké'é ñaníma ndiva'a xí'in na, ta kixaa na noḡ yóo naapóstol, ta nduva'a ndi'i nayó'o.

To'on yó'o ká'an ndi nachiño saxo'vi ní na naapóstol

17 Ta taḡa taká'no noḡ ndi'i nasutu, ta xí'in nataḡa nasaduceo,* na kúu naxika xí'in ra, nakutú ini na xí'in ña kuíni na xini na naapóstol. 18 Ta saá nachiño yó'o xa'nda chiño na noḡ

* 5:17 Sava nasaduceo xí'in sava nafariseo kúu naJunta Suprema noḡ najudío.

napolicía, ta nayó'o tjin na naapóstol ta tʔan ña'á na ini ve'e kaa. ¹⁹ Ta saá tá xa ñoó kúu ña, ta Ndios tì'ví ra ñii ñaángel ña nakoná ña yé'é ve'e kaa, ña kee naapóstol ko'on ndíkà na. Ta kee na kuà'an na xí'in ñaángel, ta nika'an ñaángel xí'in na, káchí ña saá:

²⁰ —Ko'on ndó ve'e ño'o ká'no, ta ka'an ndoso ndó to'on va'a noo nivi na nakutá'an noo yóo yoso ndíkà ke'e ve'e ño'o yó'o, ta ndato'on ndó xí'in na ndasaá kuchiño kutaku ndino'o na noo Ndios ndi'i saá kivi —káchí ñaángel xí'in naapóstol.

²¹ Tá nitiivi inkà kivi, ta kuà'an naapóstol noo yóo yoso ndíkà ke'e ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á na sáná'a na ndi'i nivi, ñii ki'va ndatán nika'an ñaángel xí'in na.

Ta saá kixaa taká'no noo nasutu xí'in ndi'i natá'an ra, ñii xiiña noo kindo na nakutá'an na. Ta kana na inkà naxikuá'a na kúu na Junta Suprema ña kixaa na nakutá'an na xí'in na. Tá nakutá'an nayó'o, ta saá tì'ví na napolícíá na ndáa ve'e ño'o ká'no ña ko'on na tava na naapóstol ta kixaa na noo naJunta Suprema yó'o. Saá chi nachiño yó'o xáni sijn na ndí naapóstol ñó'o ka na ini ve'e kaa. ²² Tá napolícíá nixaa na noo yóo ve'e kaa, ta on koó ka naapóstol ní-naní'i na. Ta saá kama ní ndikó na kixaa na noo naJunta Suprema, ta ndato'on na xí'in nayó'o,

²³ káchí na saá:

—Nixa'an ndi noo yóo ve'e kaa, ta ndási kútu yé'é ve'e kaa yó'o, ta xini ndi natropa yíta na ndáa na yé'é. Ta saá nakoná ndi yé'é, ta on koó ka nivi ñó'o ini ve'e kaa yó'o —káchí na, ndato'on na xí'in naJunta Suprema.

²⁴ Tá taká'no noo nasutu xí'in natá'an ra, ta xí'in taká'no noo napolícíá xini so'o na ña ndato'on napolícíá yó'o, ta naka'nda ní ini na. Ta xáni sijn na yukia koo yó'o vitin, ta ká'an na ndaka to'on tá'an na, káchí na ndasaá keta ñayó'o vitin. ²⁵ Tá mií saá kixaa ñii taa noo yóo naJunta Suprema, ta ndato'on ra xí'in na, káchí ra saá:

—Koto ndó ví, mji nataa na tʔan ndó ini ve'e kaa, vitin yíta na noo yóo yoso ndíkà ke'e ve'e ño'o ká'no, ta sáná'a na nivi —káchí ra xí'in na.

²⁶ Ta saá napolícíá na ndáa ve'e ño'o xí'in taká'no noo napolícíá yó'o, kee na kuà'an na noo yóo yoso yó'o, noo yíta naapóstol sáná'a na nivi. Ta saá napolícíá xí'in ñato'ó kisa ndivi na chiño ña tjin na naapóstol, saá chi yí'ví na koʔo sasa na nivi na xito ña ké'é na, chi táná saa nivi yó'o, ta koon na yuu sata napolícíá. ²⁷ Ta saá naapóstol kuà'an na xí'in napolícíá yó'o, ta kixaa na noo naJunta Suprema. Ta taká'no noo nasutu nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

²⁸ —Xa xa'nda chiño ndi noo ndó ña on ka'an ka ndó

xí'in ndayí kivi tãJesus. Ta, ¿ndachun só'ó ní ndó ña on xijin ndó kasa ndivi ndó to'on ña ñika'an ndi? Ta vitin ñivi na ndóo ndi'i saá xiiña ñoo Jerusalén xa xini so'o na to'on ña sáná'a ndó xa'a tãJesus. Ta ndó'ó ndúkú ndó sakuiso ndó kuachi sata ndi ña xa'ni ndi tãJesus yó'o —káchí taká'no noo nasutu xí'in naapóstol.

29 Ta ndakuijn tãPedro xí'in inkã naapóstol, ta ñika'an na, káchí na saá:

—Ña xini ñó'ó ní ka kía kasa ndivi ndi ña kóni Ndios noo ña kasa ndivi ndi ña kóni ñivi. 30 Mji Ndios, tã tã kisa to'ó naxij síkuá yó kuíya xina'á, kúu tã tã sanataku tãJesus, tã tã xikuu tã ñixi'i chi ndó'ó katakaa ndaa ndó ra nda'a tón cruz, ta ñixi'i ra. 31 Tá ndi'i natakú tãJesus ta ndaa ra ñoyivi ñino, ta Ndios taxi ra xikoo tãJesus noo táyi tón to'ó, tón ñindichi noo yóo nda'a kua'á Ndios ñoyivi ñino, ta taxi ra ndayí nda'a tãJesus ña kúu ra Tã tãKá'no noo ndi'i ñivi ñoyivi yó'o. Mji Ndios taxi ra ndayí nda'a tãJesus kúu ra Tã tã Sákaku ñivi noo ña on vá'a. Ta tãJesus ke'é ra saá chi kóni ra ndi ñaño yó naIsrael nandikó ini na ta sandakoo na kuachi na, ta saá kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na. 32 Ta mji ndi kúu ñivi na ndakuijn ká'an ndi ñandixa xa'a tãJesus. Ta Níma Ndios kúu ña ñii káchí ndakuijn xí'in ndi ká'an ña ñandaa xa'a tãJesus. Ta mji Níma Ndios yó'o kúu ña xa

taxi Ndios ña táku ini ndi'i ñivi na kisa ndivi ña kóni Ndios —káchí tãPedro xí'in nachiño Junta Suprema.

33 Tá naJunta Suprema yó'o xini so'o na ña ñika'an tãPedro xí'in na, ta ñisaá ní ini na, tãnda kóni na ka'ni na ndi'i naapóstol yó'o. 34 Ta saá yóo ñii tafariseo naní ra Gamaliel, tã tãtá'an naJunta Suprema kúu ra, ta kúu ra tã tã sáná'a ndayí Ndios ña ñitaa tãMoisés xina'á, ta ndi'i ñivi kisa to'ó na ra. TãGamaliel yó'o ñakundichi ra, ta xa'nda chiño ra ña kee naapóstol ko'on na ke'e ñii káni lo'o, 35 ta saá ñika'an ra xí'in ndi'i ñivi na kúu naJunta Suprema, káchí ra saá:

—Natá'an yó, natãa ñoo Israel, va'a vivii ná kani sijní ndó yu kúu ña xini ñó'ó ke'é ndó xí'in natãa yó'o. 36 Náká'an ndó sakán lo'o kuíya ñiya'a ñixiyo ñii tã xinaní ra Teudas, ta ñika'an ra xikuu ra ñii tã tã ká'no ní, káchí ra xa'a mji ra. Ta sanakutá'an ra ku'a ní ñivi, tãnda ñitõnda na xikuu na komi ciento tã na kúu na xindikõn sata ra. Ta kixaa ñii kivi, ta xa'ni na tãTeudas yó'o, ta saá ndi'i natãa na xindikõn sata ra ñixita ní'no na ta ku'a'an na inkã ñoo. Ta saá nda ñii ñivi on vása ní-ka'an ka na xa'a tãTeudas, ta ña manj xikuu ndi'i ña ke'é ra. 37 Ta saá ñiya'a lo'o kuíya, ta saá ñitõnda kuíya ña ndaní'i na censo, ta ñixiyo inkã tã xinaní ra Judas. Tayó'o kee ra ñoo

estado Galilea, ta x̄jkuu ra ñii taká'no, ta kuá'a ní ñivi x̄indikon na sata ra. Ta saá k̄ixaá ñii k̄ivi, ta x̄a'ni na taJudás yó'o, ta saá tuku ndi'i nataa na x̄indikon sata ra, ñix̄ita ní'no ndi'i na. ³⁸ Ta x̄a'a ña kúndaá ini yó ña ñindo'o nataa yó'o, ndáto'on j̄i x̄i'in ndó vitin ndí va'a k̄a ná saña ndó nataa yó'o k̄o'on ndíka na, ta on sandi'i k̄a ndó na. Saá chi, tá ndasaá kuiti to'on ta kúu ña sáná'a na noo ñivi, ta saá ña ké'é nataa yó'o on kundeé ña, ta kama ní ndi'i x̄a'a ña. ³⁹ Ta saá ni, tá to'on Ndios kúu ña sáná'a na, ta ndó'ó on kuchiño kundeé ndó noo ña, ta ña manj̄i kúu ña ndukú ndeé ndó kasi ndó noo nataa yó'o, chi k̄oto yóo ndó saá káni tá'an ndó x̄i'in m̄ji Ndios —káchí taGamaliel x̄i'in na-Junta Suprema.

⁴⁰ Ta saá naJunta Suprema ch̄ikaá so'o na ña ndáto'on taGamaliel x̄i'in na. Ta x̄a'nda chiño na noo napolicia na ndáa ve'e ño'o ká'no ña tuku kana na naapóstol ña kixaá na noo nachiño yó'o. Ta saá nachiño x̄a'nda chiño na noo napolicia ña kani na naapóstol yó'o x̄i'in kuártá. Ta saá x̄a'nda chiño na noo naapóstol ña on k̄a'an k̄a na nda ñii to'on x̄a'a taJesús, ta saña ña'a na ña k̄o'on ndíka na. ⁴¹ Ta saá naapóstol, x̄i'in ñasij̄i ní ini na, kee na kuá'an na. Saá chi xáni s̄inj̄i na ndí ká'no ní ñato'ó taxi Ndios nda'a na, ña taxi ra ña ñix̄o'vi na x̄a'a ña ndáto'on

na noo ñivi to'on va'a x̄a'a taJesús. ⁴² Ta ndi'i saá k̄ivi x̄ika naapóstol sáná'a na ñivi na kúu na ñakutá'an noo yóo yoso ndíka ke'e ve'e ño'o ká'no. Ta ndi'i k̄ivi kée na kuá'an na kuá'a ní ve'e noo ñakutá'an ñivi ña konj̄i so'o na to'on x̄a'a taJesús. Ta nda lo'o on vása sándakoo na ká'an ndoso na to'on va'a ña káchí ndí taJesús kúu ra Cristo, ta ta t̄i'ví Ndios sakaku ra ñivi.

6

To'on yó'o ká'an ndasaá ñakaxin na ux̄a ta na chindeé ñivi nandá'ví na kúu na kándixa taJesús

¹ Ta k̄ivi saá, tá vaXi kua'no kuá'a ní k̄a ñivi na ndíkon yich̄i taJesús, ta saá k̄ixá'a káku ñii kuáchi chi sava ñivi najudío na kándixa taJesús kúu ñivi na ká'an to'on hebreo, ta ink̄a sava na ká'an na to'on griego. Ta ñivi na ká'an to'on griego ká'an kuáchí na x̄a'a ñivi na ká'an to'on hebreo, ta ñika'an na x̄i'in naapóstol, káchí na saá:

—Ñii ñii k̄ivi ña náta'ví na ñaxíxi nda'a náña'a ndá'ví ná ñix̄i'j̄i yij̄i, ta on s̄ivi ñandaá kúu ña ké'é na, chi kuá'a k̄a ñaxíxi táxi na nda'a náña'a ndá'ví ná kúu nátá'an m̄ji na, ná ká'an to'on hebreo, ta lo'o ní kuiti ñaxíxi táxi na nda'a náña'a ndá'ví ná kúu nátá'an m̄ji ndi ná ká'an to'on griego —saá ká'an na, ndáto'on kuáchí na x̄i'in naapóstol.

² Ta saá ndi'i na uxu ovi naapóstol nakana na ndi'i nivi na kándixa taJesús vaxi na nakutá'an na, ta saá kixaa na. Ta naapóstol nika'an na xí'in na, káchí na saá:

—Chiño ña sakuiso chiño Ndios ndi'i kúu ña ka'an ndoso ndi to'on Ndios noo nivi. Ta saá on vá'a sandakoo ndi chiño yó'o xa'a ña kasa ndivi ndi inka chiño ña kúu ña náta'ví ndi ña xíxi nivi ta táxi ndi ña nda'a nandá'ví. ³ Ta vitin, ñayó'o kúu ña ndátō'on ndi xí'in ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa taJesús. Nandukú ndó uxá taa, na kúu nataa na kánóo va'a ñatō'ó xa'a, ta kúu nataa na ndíchí sijní, ta kúu nataa na chútú ini xí'in Níma Ndios. Tá nakaxin ndó uxá taa yó'o, ta mji ndi naapóstol sakuiso chiño ndi nayó'o ña kasa ndivi na chiño ña kúu ña nata'ví na ñaxíxi, ta taxi na ña nda'a nivi nandá'ví. ⁴ Ta saá mji ndi ndi'i saá kivi nataxi xí'in mji ndi ña ka'an ndi xí'in Ndios, ta ka'an ndoso ndi noo nivi to'on Ndios —káchí naapóstol xí'in nivi na nakutá'an yó'o.

⁵ Ta ndi'i nivi na nakutá'an yó'o kúsi ini na xa'a ña xinjí so'o na to'on nika'an naapóstol, ta nakoo yu'ú na ke'é na saá. Ta saá nakaxin na uxá taa ña kasa ndivi na chiño ña nata'ví na ñaxíxi ta taxi na ña nda'a nandá'ví. Ta taa tanóo nakaxin na naní ra Esteban, taa ta chútú ní Níma Ndios ini, ta kúu ra taa ta xí'in ndino'o ní ini

kándixa Ndios. Inka taa ta nakaxin na naní ra Felipe, inka ra naní Prócoro, inka ra naní Nicanor, inka ra naní Timón, inka ra naní Parmenas, inka ra naní Nicolás. Ta Nicolás yó'o kúu taño Antioquía, ta on vása kúu ra tajudío, ta xina'á chikaa ini ra xa'a ña ndikōn ra yichí najudío, ta saá kándixa ra to'on xa'a taJesús ta vitin ndikōn ra yichí ra. ⁶ Tá ndi'i nakaxin na uxá taa yó'o, ta saá kee na ku'a'an na, ta ku'a'an na uxá taa yó'o xí'in na, ta kixaa na noo naapóstol. Ta naapóstol yó'o chiso na nda'a na sijní na uxá taa yó'o, ta nika'an na ndukú na noo Ndios xa'a na.

⁷ Ta saá nijita ní'no to'on Ndios, ta ku'a'a ní ka nivi naño Jerusalén nandikó ini na, ta kándixa na taJesús, ta saá tuku ku'a'a ní nasutu judío kándixa na taJesús ta niki'vi na yichí ra.

To'on yó'o ká'an xa'a ña tijn na taEsteban ku'a'an ra xí'in na noo naJunta Suprema

⁸ Ta taEsteban kúu ñii taa ta kómí ndee Ndios, ta Ndios taxi ra ñava'a nda'a ra ña kúchiño ke'é ra ku'a'a ní milagro ná'no xí'in inka ñava'a ña taxi naka'nda ní ini nivi. ⁹ Ta saá ni, ñii ti'vi nivi na kúu na ve'e ño'o sinagoga ña naní Ve'e Ño'o Esclavos Libertados, nayó'o on vása yóo yu'ú na xí'in ña ká'an taEsteban, ta kixá'á na náa na xí'in ra. Vará najudío kúu ndi'i nayó'o, ta si'na sava nayó'o xitaku na ñoo Cirene,

inkā na xitaku ñoo Alejandro, inkā na xitaku estado Cilicia, inkā na xitaku estado Asia, ta vitin nakutá'an ndi'i na ñoo Jerusalén. ¹⁰ Ta Níma Ndios yoo ña ini taEsteban, ta nina to'on ndichí Ndios ká'an ra xí'in nivi yó'o na náa xí'in ra, ta ni-kuchiño na naní'i na to'on ña ndakuijn na yu'u ra. ¹¹ Ta saá cha'vi se'é na inkā nivi ña ka'an na ndakuijn na to'on vatá xa'a taEsteban. Ta nika'an na to'on vatá, káchí na saá:

—Xinj so'o ndi taEsteban kándiva'a ra xa'a to'on ña saná'a xii síkuá yó taMoisés, ta kándiva'a ra xa'a mji Ndios —káchí nivi, ká'an na to'on vatá.

¹² Ta xí'in to'on yó'o sasaa na ini namaestro na saná'a ndayí ña nītaa taMoisés, ta sasaa na ini naxiku'a naná'no noo najudío, ta sasaa na ini ku'a ní inkā nivi. Ta saá tiin na taEsteban ta ku'a'an ra xí'in na noo naJunta Suprema, na kúu nachiño ná'no noo najudío.

¹³ Ta saá ti'ví na nivi na vatá, ku'a'an na ta kixaa na noo naJunta Suprema, ta ndakuijn na, nika'an na to'on vatá, káchí na saá:

—Ndi'i saá kivi taEsteban yó'o nda lo'o on vása sándakoo ra ká'an ra to'on ndiva'a xa'a ve'e ño'o ká'no yji, ta ñii ki'va saá on vása sándakoo ra ká'an ra to'on ndiva'a xa'a ndayí Ndios ña nītaa taMoisés xina'á. ¹⁴ Ta xinj so'o ndi ña nika'an ra káchí ra ndí taJesús taño Nazaret sandi'i ra xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

yó'o, ta nasama ndi'i ra yichi ña ndikon mji yó najudío, ta yichi yó'o kúu ña saná'a taxii síkuá yó taMoisés —káchí nivi na vatá xí'in nachiño Junta Suprema.

¹⁵ Ta ndi'i nachiño yó'o nakoto káxin na noo taEsteban, ta xini na noo ra ndatan kaa noo ñii ñaangel saá kaa noo ra.

7

To'on yó'o ká'an ndasaá ndakuijn taEsteban noo naJunta Suprema, ta xa'ni na ra

¹ Ta saá taká'no noo nasutu nindakā to'on ra taEsteban, káchí ra saá:

—Tata, zan ndixa kía ká'an nayó'o ndakuijn na táxi na kuachi xa'a ún?

² Ta ndakuijn taEsteban, káchí ra saá:

—Ndó'ó, nañani yó ta naxiku'a ná'no yivá ñoo yó, vivii konj so'o ndó ña ka'anj xí'in ndó vitin. Xini yó ndí mji Ndios, ta ta kúu taKá'no ndino'o, nitivi ra noo xii síkuá yó taAbraham kivi xitaku tayó'o ñoo estado Mesopotamia, ta on ta'an ka kee ra ko'on ra kutaku ra ñoo Harán, ³ ta nika'an Ndios xí'in ra, káchí ra saá: “Ta vitin kee ún ñoo ún, sandakoo ún natá'an ún, ta ko'on ún kutaku ún inkā xiiña ña saná'a i noo ún”, káchí Ndios xí'in taAbraham. ⁴ Ta kee taAbraham ñoo ra ña naní Caldea ta ku'a'an ra ña kutaku ra ñii ñoo ña naní Harán. Ta saá nixi'i yivá ra, ta Ndios ti'ví ra taAbraham

kee ra ñoo Harán yó'o ta k̄ixaa ra ñoo n̄oq táku yó vitin. ⁵ Ta Ndios ɔn vása ní-taxi ra nda lo'o ño'q nda'a ta Abraham ña kuu ña ño'q m̄ji ra, ta saá ni, n̄ika'an ra xí'in ra, k̄achí ra saá: "Ñii k̄ivi ndi'i saá ño'q ña kúu ño'q Canaán nduu ña ño'q m̄ji nasa'ya ñani síkuá ún", k̄achí Ndios xí'in ta Abraham x̄ina'á. Ta k̄ivi n̄ika'an Ndios saá, ta ta Abraham ɔn koó nda ñii sa'ya ra kómí ra. ⁶ Ta n̄ika'an Ndios ink̄a yichí xí'in ta Abraham, k̄achí ra saá: "Nasa'ya ñani síkuá ún kutaku na ink̄a ñoo x̄iyo, ta kom̄i ciento k̄uiya x̄o'vi na ñoo yó'o. Saá chi nduu na esclavo ña kasa chiño na n̄oq napatrón na, ta ɔn vása kukomí na ndayí ña sandakoo na chiño yó'o. ⁷ Tá ndi'i ya'a kom̄i ciento k̄uiya, ta yí'i Ndios saxo'vi n̄ivi na ñoo x̄iyo yó'o, na kúu na saxo'vi nasa'ya ñani síkuá ún. Ta saá taxi ña kee nasa'ya ñani síkuá ún ña ko'ɔn ndíka na, ta kixaa na n̄oq ñoo yó'o x̄a'á ña kasa ká'no na yí'i", k̄achí Ndios xí'in ta Abraham. ⁸ Ta saá Ndios x̄a'nda chiño ra n̄oq ta Abraham ña kasa ndivi ra costumbre ña ñani circuncisión.* Ta ña circuncisión yó'o kúu ñii seña ña kóni kachí ndi ta Abraham xí'in nasa'ya ra ta xí'in ndi'i nasa'ya ñani síkuá ra kuu na n̄ivi ñaño Ndios. Ta saá tá sa'ya ra ta Isaac n̄ixiño ra ɔna k̄ivi

ra, ta ta Abraham k̄isa ndivi ra costumbre circuncisión xí'in ra. Ta ñii k̄i'va saá k̄isa ndivi ta Isaac costumbre circuncisión xí'in sa'ya ra ta Jacob, ta ta Jacob k̄isa ndivi ra costumbre circuncisión xí'in na uxu ɔvi ta sa'ya ra, ta nayó'o kúu naxii síkuá yó na uxu ɔvi ti'vi na Israel.

⁹ 'Ta n̄iya'a lo'o k̄uiya, ta saá sava nasa'ya ta Jacob k̄isa kuini ini na xini na ñani na ta José, t̄anda n̄itonda na n̄isikó na ra nda'a n̄ivi ñaño Egipto ña ko'ɔn ra kuu ra esclavo ta ɔn vása kukomí ra ndayí ña sandakoo ra chiño t̄apatrón ra ta Egipto. Ta saá ni, Ndios n̄ixiyo ra xí'in ta José, ¹⁰ ta sakaku ra ta José n̄oq ndi'i ñayo'vi n̄ixo'vi ra. Ta Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ta José, chi taxi ra ñandichí s̄ini ta José, ta taxi ra ña t̄arey Faraón k̄usii ini na xini na ta José yó'o. Ta x̄a'á ñayo'vo t̄arey yó'o sakuiso chiño ra ta José ña x̄a'nda chiño ra n̄oq ndi'i n̄ivi na x̄itaku ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa Egipto, ta tuku sakuiso chiño ra ta José ña x̄ikuu ra t̄aká'no n̄oq ndi'i n̄ivi na kisa chiño ve'e t̄arey Faraón.

¹¹ 'Ta saá k̄ixaa k̄ivi ña n̄ivi ñaño Egipto xí'in n̄ivi na táku n̄oq ño'q Canaán, ndeé ní n̄ixo'vi na s̄oko, chi ɔn vása yóo ka ña kuxu na. Ta ñii k̄i'va saá n̄ixo'vi na s̄oko naxii síkuá yó ta Jacob xí'in nave'e ra chi k̄ivi saá x̄itaku na n̄oq ño'q Canaán.

* 7:8 Costumbre najudío ña ñani "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii s̄ini ñat̄e talo'o.

12 Ta kivi xini so'o taJacob yoo ña xixi nivi ñoo Egipto, ta ti'vi ra nasa'ya ra ko'on na ñoo Egipto xa'a ña sata na ña kuxu na. Nayó'o xikuu yichi noo nixa'an na ñoo Egipto. 13 Ta yichi ovi nixa'an nañani taJosé, ta nixa'a na ñoo Egipto ña sata na ña kuxu na noo taJosé, ta nixa'an taJosé x'in na, kachi ra saá: "Yi'í kuu ñani ndó taJosé", kachi ra x'in na. Ta saá inká nivi na xini so'o ñayó'o ku'a'an na ta nixa'a na noo tarey Faraón, ta ndato'on na x'in ra ndi nataa na kixa'a ñoo Egipto yó'o kuu nañani taJosé. 14 Ta saá taJosé kana ra yiva ra taJacob, ña kixi ra kutaku ra ñoo Egipto x'in ndi'i nave'e ra. Ta ndi'i nave'e ra xikuu na uní siko xa'on nivi. 15 Ta saá taJacob x'in ndi'i nave'e ra sandakoo na ñoo na, ta kixa'a na kutaku na ñoo Egipto. Ta sa'ya taJacob x'in sa'ya ñani sikuá ra xikuu naxii sikuá yó naIsrael. Ta nija'a ku'a'a ní kuyá, ta nixi'í taJacob, ta saá tuku nija'a ku'a'a ní kuyá, ta nixi'í nasa'ya ra na kixa'a x'in ra ñoo Egipto. 16 Ta saá sanduxun na yiki koñu taJacob, ta sanduxun na yiki koñu sa'ya ra noo ño'o ña xa sata taAbraham x'in si'ún cha'vi ra noo sa'ya taHamor xina'a. Ta ño'o noo ninduxun yiki koñu nayó'o yoo ña ñoo Siquem ña ndá'vi ndaa ñoo mji yó naIsrael vitin.

17 Tá xa yatin tonda'a kivi

ña Ndios kasa ndivi ra to'on ña kindo ra x'in xii sikuá yó taAbraham, ta xa nixina ní nivi naIsrael na táku ñoo Egipto, ta xa ku'a'a ní nivi kuu na. 18 Ta saá kixá'a xá'nda chiño ñii tarey ñoo Egipto, ta tarey yó'o on vása ní-xini so'o ra to'on xa'a ñava'a ke'é taJosé kuyá xina'a. 19 Ta x'in ñandichí sini ra, tarey yó'o sandá'vi ra ndi'i nivi naño Israel, naxii sikuá yó, ta kisa nduxa ra x'in na ña tiin na naváli chíchín sa'ya na, ta ko'on na x'in na ña sandakoo mji na naváli yó'o nda ñii noo xiká xa'a ña kivi na. 20 Ta mji kuyá saá kaku taMoisés, ta Ndios kusi'í ini ra xini ra talo'o yó'o. Ta nave'e talo'o Moisés yó'o xindaa na ra uní yoo kuiti, 21 ta saá xa'a ña kasa ndivi na ndayí tarey, tiin na ra ña nixa'an na ñii xiiña noo sandakoo na ra. Ta ñii ña'a ñá kuu sa'ya tarey Faraón, nan'i ñá taMoisés lo'o yó'o, ta naki'in ñá ra, ta kuano'o ra x'in ñá ve'e ñá, ta ndatán yoo sa'ya mji ñá saá nduu ra. 22 Ta saá naEgipto saná'a va'a na ra ndi'i ñandichí mji na, ta taMoisés sakuá'a ra ndi'i ña saná'a na ra. Ta saá taMoisés nitonda'a ra xikuu ra ñii ta taká'no ní, ta ndichí ní ra ta ti'va ní ra ka'an ra x'in nivi, ta ñii ki'va saá ti'va ní ra kasa ndivi ra ndi'i noo chiño.

23 Tá nixino taMoisés ovi siko kuyá, ta chika'a ini ra ko'on ra koto ra naño ra naIsrael. 24 Ta saá kee ra ta nixa'a ra noo kisa chiño

nañoo ra nõo naEgipto. Ta xini ra ñii taEgipto káni ní ra ñii taIsrael. Ta saá taMoisés niki'vi ra ña chindeé ra taIsrael, ta xa'ni ra taEgipto yó'o. ²⁵ Ta xani sini taMoisés ndí nivi naIsrael va'a kuchiño kundaa ini na ndí Ndios ti'vi ña'a ra vaxi ra sakaku ra na nõo naEgipto. Saá xani sini taMoisés, ta nivi naIsrael on vása ní-kundaa ini na ñayó'o. ²⁶ Tá nitiivi inká kivi, ta ku'a'an taMoisés, koto ra nañoo ra naIsrael, ta nixa'a ra, ta xini ra ovi naIsrael káni tá'an na, ta nika'an ra xí'in na: "Koto ndó ví. Ndó'ó, nataa Israel, ndatán yóo ñani mii ndó saá yóo ndó xí'in tá'an ndó. Ta saá, ¿ndachun káni tá'an ndó? ¿Ndachun kóni ndó satakué'e ndó tá'an ndó?", kachí taMoisés xí'in na. ²⁷ Ta ndakuijn ta ta kani ní tatá'an ra, nika'an kue'e ra xí'in taMoisés, kachí ra saá: "¿Yu kúu na taxi nde'e nda'a ún ña kuu ún ta taká'no ta xá'nda chiño nõo ndi? ¿Yu kúu na taxi ndayi nda'a ún ña kuu ún tajuez ña kasa nani ún xa'a kuachi ndi? ²⁸ ¿An vitin kóni ún ka'ni ún yi'i ndatán xa'ni ún taEgipto kivi koni?", kachí ra xí'in taMoisés. ²⁹ Tá xini so'o taMoisés ña nika'an tayó'o, ta niji'vi ra, ta kama kee ra ku'a'an xiká ra ñii xiiña ña nani Madián, ña nákaa ñoo xiyo. Ta yó'o nijiyjo ra, xitaku ra, ta saá tondaa ra xí'in ñii ña'a, ta kaku ovi sa'ya na.

³⁰ 'Ta saá niya'a ovi

siko kuiya, ta ñii kivi yóo taMoisés nõo ño'o yichí ña nákaa yatin nõo yóo yuku ña nani Sinaí. Ta nõo ño'o yichí yó'o ñindichi ñii tón ñiño ndixin ní nó xí'in ña ku'a'á yáa ño'o ña xixi, ta ma'ño ño'o yó'o nitiivi ñii ñaangel nõo taMoisés. ³¹ Ta naka'nda ní ini ra xito ra ñayó'o. Ta nitondaa yatin ka ra ña koto va'a ra ña xixi yó'o, ta xini so'o ra to'on Ndios ña kixi mii nõo xixi ño'o. ³² Ta nika'an ña, kachí ña saá: "Yi'i kúu i Ndios, ta naxii síkuá ún taAbraham, taIsaac xí'in taJacob kisa to'ó na yi'i", kachí Ndios xí'in taMoisés. Ta niji'vi ní taMoisés, tанда kixá'á ra kisin nino mii ra, ñindichi ra, ta ni-xiin ra koto ka ra nõo yóo ño'o xixi. ³³ Ta saá nika'an Ndios xí'in ra: "Tava ún nduxan ún ña ñó'o xa'a ún, chi ño'o nõo ñindichi ún ño'o yi'i kúu ña. ³⁴ Ndixa ñandaa kía xa xito i ña ndasaá ndeé ní xó'vi nivi naIsrael, na kúu nañoo i, na táku ñoo Egipto, ta xa xini so'o i ña ndeé ní tána na ta ndá'yi na xí'in ña yo'vi ní xó'vi na, ñakán kixaa i ña sakaku i na nõo nivi na saxo'vi ña'a. Ta vitin kixi yatin ún nõo i, ta ti'vi yó'o no'o ún ñoo Egipto", kachí Ndios xí'in taMoisés.

³⁵ 'Tá ndikó taMoisés naxaa ra ñoo Egipto, ta naxii síkuá yóo ni-xiin na naki'in va'a na ra, ta nika'an na xí'in ra, kachí na saá: "¿Yu kúu na taxi ndayi nda'a ún kuu ún taká'no

tā ka'nda chiño nōō ndī? Ta, ¿yu kúu na tāxi ndayí nda'a ún kuu ún tajuez ña kasa nani ún xā'a kuachi ndī?“, kachí na xí'in ra. Ta tāMoisés yó'o kúu tāa tā tī'ví Ndios ña kuu ra tā ka'nda chiño nōō naxii síkuá yó naño Israel ta sakaku ra na nōō naño Egipto. Ta mji Ndios sakuiso chiño ra tāMoisés ke'é ra saá, kivi nītīvi ñaángel nōō ra nōō ñíndichi tón ñiño xíxi. ³⁶ Ta tāMoisés tāva ra nīvi naño Israel tixin ñoo Egipto, ta kee na kuā'an na xí'in ra. Ta saá tá on tā'an ka kee na, ta Ndios tāxi ra ndee nda'a tāMoisés ña ke'é ra kuā'a ní milagro ña saná'a ra nōō naEgipto ndí tandeé ní kúu Ndios. Ta kivi nīxaa naño Israel yatin nōō yóo yu'u takuú mīni, ña naní Mar Rojo, ta Ndios ke'é ra inkā milagro xā'a ña kuchiño ya'a naIsrael, ta xaā na ndā inkā xiiña yu'u mīni. Ta saá kivi xitaku naño Israel ovi sīko kuyā nōō yóo ño'o yichí, ta Ndios tāxi ra ndee nda'a tāMoisés ña ke'é ra ví'í ní ka milagro xā'a ña chindeé ra naño Israel. ³⁷ Ta tāMoisés yó'o nīka'an ra xí'in naxii síkuá yó, kachí ra saá: “Ñii kivi ña vaxi Ndios ke'é ra ña ñii taIsrael, kuu ra ñii ta profeta, ndatán yóo yī'í“, kachí tāMoisés xí'in na. ³⁸ Ta mji tāMoisés yó'o kúu tāa tā xitaku xí'in naxii síkuá yó ovi sīko kuyā nōō ño'o yichí. Ta ñii ñaángel Ndios nīka'an ña xí'in tāMoisés nōō yukū ña naní Sinaí, ta

tāxi ña tō'on Ndios nda'a ra, ta tō'on yó'o nītaa ra, ta tāxi ra ña nda'a naxii síkuá yó, ña nayó'o tāxi na ña nda'a nasā'ya na, ta saá ndā vitin nayivá mji yó tāxi na tō'on Ndios yó'o nda'a yó. Ta tō'on Ndios yó'o kúu ña táxi ndino'o kutaku yó ndatán kóni Ndios.

³⁹ “Ta naxii síkuá yó on vása ní-xiin na kasa ndivi na tō'on ña nīka'an tāMoisés xí'in na, ndā víka kīsa toon ní ini na nōō ra, tandā kutoo ní na ndikó na ñoo Egipto, chi nīmā na xa ndikó ña ñoo kán. ⁴⁰ Ta saá nīka'an na xí'in tāAarón, tāa tā kúu ñani tāMoisés, kachí na saá: “Kasa vā'a ún ídolo ña kuu ndios válí xā'a ña ko'on si'na ña nōō yó ña kuni'i ña yichí yó nōō ko'on yó xí'in ña, saá chi on vása xīni ndī yukīa ndo'o tāMoisés tāa tā tāva yó kee yó ñoo Egipto ta kīxaa yó yó'o vitin“, kachí na xí'in tāAarón. ⁴¹ Ta saá kīsa vā'a na ñii na'ná sīndiki ña xīkuu ndios ña kīsa tō'ó na. Ta saá xā'ni na kitī tí kúu tí nīsokō na nōō na'ná sīndiki yó'o. Ta saá sakana na ñii vīkō ká'no ña kīsa tō'ó na na'ná sīndiki, ta kūsij ní ini na xīni na ñandios vatá yó'o ña kúu ña kīsa vā'a mji na. ⁴² Xā'a ñayó'o Ndios saña ra na ke'é na ña kóni na, ta tāxi ra ña kasa ká'no na ndi'i ña kīsa vā'a Ndios ña chīndú'u ra koo ñoyivi kaā. Ta saá kīsa ká'no na kīmī xí'in yoo ta xí'in ño'o ña yé'e ndiví. Kuyā xīnā'a ta profeta Amós nītaa ra tō'on Ndios xā'a ña ke'é na, ta tō'on Ndios yó'o

káchí ña saá:

Ndios ká'ān ra xí'in ñivi
ñaño Israel, káchí ra
saá:

“Ña oví siko kuyja xítaku
ndó ño ño'ò yichí,

¿án ndixa ño yí'í ñisoko
ndó kití saná ndó xí'in
inká ña kómí ndó?

⁴³ On sivi saá, chi ve'e ño'ò
tia'va ñaidolo Moloc,
ña kúu ndios vatá,
kúu ña xindiso ndó
ñixika ndó ño'ò
yichí.

Ta saá tuku xindiso ndó
inká ñaidolo naní ña
Renfán, ña kúu nā'ná
kimi.

Ta ñaidolo Moloc xí'in
ñaidolo Renfán yó'ò
kúu ñandios vatá ña
kisa va'a mji ndó xa'a
ña kasa to'ó ndó ña.

Ñakán kía saxo'vii ndó'ó,
ñaño Israel, chi taxi
ñdayí nda'a na ñoo
xiká ña kundeé na
ño ndó, ta tiin na
ndó'ó,

ta xí'in ñanduxa ko'on
ndó xí'in na inká
ño'ò xíyo, ña náka
nda xiká ka ño ñoo
Babilonia.

Saá ke'éi xí'in ndó ña
saxo'vii ndó'ó”, káchí
Ndios xí'in naIsrael,

káchí to'on ña ñitaa
ta profeta xina'á —káchí
ta Esteban ká'ān ra xí'in na.

⁴⁴ Ta saá ñika'ān ka
ta Esteban xí'in na, káchí ra
saá:

—Kuyja xítaku naxii síkuá
yó ño ño'ò yichí, ta ñixiyo
ve'e ño'ò mandiado xí'in na.
Ta ve'e ño'ò yó'ò xikuu seña

ña saná'a ndí Ndios yóo ra
xí'in na. Ta mji Ndios xikuu
ta saná'a ta Moisés ndasaá
koo ña kasa va'a ra ve'e
ño'ò mandiado yó'ò, ta ñivi
naIsrael kisa va'a na ña ñii
ki'va ndatán Ndios saná'a ra
na. ⁴⁵ Ta saá, tá on koó ka
ta Moisés táku ra xí'in na, ta

ta Josué kúu ta ñakuiso chiño
xí'in na, ta naxii síkuá yó
ñakuiso na ve'e ño'ò man-
diado, ta ku'a'ān ña xí'in
na, ta saá ñixa'a na ño
ño'ò Canaán. Ta ñixiyo ve'e
ño'ò mandiado yó'ò xí'in na
kivi kani tá'an na xí'in ñivi
na xítaku ño ño'ò Canaán
yó'ò. Ta Ndios chindeé ra
naxii síkuá yó, ta kundeé na
ño ñivi na Canaán ta ñaki'in
na ño'ò na ña kutaku na.
Ta ve'e ño'ò mandiado yó'ò
kindoo ña xí'in naxii síkuá
yó tandra kivi xá'nda chiño
tarey David ño naIsrael.

⁴⁶ Ndios kúsi ní ini ra xini
ra ta David, ta ta David ndukú
ra ñava'a ño Ndios ña taxi
ra kasa va'a ra inká ve'e ño'ò
Ndios ña na'á ní kundichi.
Ta ve'e ño'ò yó'ò kuu ño
ñivi naIsrael† kasa to'ó na
Ndios ndino'ò. ⁴⁷ Ta on sivi
tarey David xikuu ta ta kisa
va'a ve'e ño'ò ká'no yó'ò
xa'a Ndios, chi ta Salomón
sa'ya tarey David xikuu ta
ta kisa va'a ña. ⁴⁸ Ta saá
ni, Ndios on vása xini ñó'ó
ra ñii ve'e ño'ò ña kisa va'a
ñivi ña kutaku ra ini ña,
chi Ndios yóo ra ndi'i saá
xiiña ñoyivi. Saá ñitaa ñii
ta profeta kuyja xina'á to'on
ña káchí Ndios saá:

† 7:46 Inká kivi naní ta Jacob kúu Israel.

49 Ndatán yóo táyi tón tɔ'ó
ká'no, saá yóo ñoyívi
ñino,
chi nda ñoyívi ñino kúu nɔɔ
xá'nda chiño i nɔɔ
ndi'i ñivi xí'in ndi'i
inká ña yóo.

Ta ndatán yóo ñii xiiña nɔɔ
nákíndée xa'a i, saá
yóo ñoyívi nɔɔ ño'o
nɔɔ táku ñivi.

Ta, ¿ndasaá ví kuchiño koo
ñii ve'e ño'o ña kisa
va'a ñivi ña taxi na
kutaku i?

Ta, ¿ndasaá ví kuchiño ñivi
kasa va'a na ñii ve'e
nɔɔ koo i nakíndée i?

50 Saá chi yi i kúu ta ta
kisa va'a ndi'i ña yóo
ñoyívi ñino xí'in ndi'i
ña yóo ñoyívi nɔɔ
ño'o",

káchí Ndios, ñitaa ñii
ta profeta xina'á.

51 Ta saá ñika'an ka
ta Esteban xí'in nachiño
Junta Suprema, káchí ra saá
xí'in na:

—i Ndachun só'ó ní ndó!,
ta xiká ní yóo ini ndó nɔɔ
Ndios, chi on xiiñ ndó koni
so'o ndó to'on ra. Ta ndatán
ke'é naxii síkuá yó xina'á,
ñii ki'va saá ké'é ndó vitin,
chi kisa toon ndó nɔɔ Ndios.
Ndi'i saá yichi on xiiñ ndó
chikaá so'o ndó to'on ña
ká'an Níma Ndios xí'in ndó.

52 Ta kujya xina'á naxii síkuá
yó saxo'vi na ndi'i napro-
feta na ñika'an ndoso to'on
Ndios, tanda xa'ni na ndi'i
ñivi na ndato'on xí'in na ndí
ñii kivi Ndios ti'ví ra ñii
ta ta kúu ta Ndaa ña kixi
ra ñoyívi yó'o ña sakaku ra
ñivi. Ta kivi kixi ta ta Ndaa

yó'o, ta mji ndó kisa kuini ini
ndó xini ndó ra ta nataxi ndó
ra nda'a nachiño, ta xa'ni
na ra. 53 Vará mji naángel
na kixi nɔɔ Ndios xikuu na
taxi to'on Ndios nda'a naxii
síkuá yó, ta vitin on xiiñ
ndó chikaá so'o ndó to'on
yó'o —káchí ta Esteban xí'in
nachiño Junta Suprema.

54 Tá xini so'o nayó'o ña
ká'an ta Esteban xí'in na, ta
kixá'á na sáa ní ka ini na
xini na ra, tanda nákaxi na
nɔɔ no'o na xí'in ñasáa na.

55 Ta chutú ini ta Esteban
xí'in Níma Ndios, ta nakoto
ndaa ra ñoyívi ñino, ta
xini ra mji ña livi ní ká'no
ña yé'e nɔɔ yóo Ndios, ta
xini ra ta Jesús ñíndichi ra
nɔɔ yóo nda'a kua'á Ndios,
56 ta ñika'an ta Esteban xí'in
nachiño, káchí ra saá:

—i Koto ndó ví! Nanaña
ñoyívi ñino, ta xito ndaa i, ta
xini i ta Jesús, ta ta kixi nɔɔ
Ndios, ñíndichi ra nɔɔ yóo
nda'a kua'á Ndios —káchí
ta Esteban.

57 Tá xini so'o na to'on
ña ká'an ta Esteban, ta xí'in
nda'a na nakasi na so'o na
chi on xiiñ na koni so'o ka
na to'on ña ká'an ra xí'in
na. Ta xí'in ña sáa ini na,
ndeé ní ñinda'yi na, ta ñii
nakuita ndi'i na, ta tiin na
ra. 58 Ta ñoo na ta Esteban
kuá'an ra xí'in na, ta kee
na ñoo yó'o, nda ñixaa ra
xí'in na ñii xiiña nɔɔ on koo
ñivi, ta kixá'á na koon na
yuu ta Esteban ña ka'ni na
ra. Tanda ta va na tikoto
na, tanda ndasaá kuiti tikoto
maá na ndixin na, ña va'a
ka kuchiño koon na yuu

taEsteban. Ta tikotō ña tava na, chindoo na ña noo yoo xa'a ñii taa ta naní Saulo, ta tayó'o ndaa ra tikotō na. ⁵⁹ Tá'an ndeé koon ka na yuu taEsteban, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Jesús, yó'ó kúu Taa taKá'no noo i, ta vitin ndúkú i noo ún ña naki'in ún níma i —káchí taEsteban xí'in taJesús.

⁶⁰ Ta saá xikuxítí ra ta xí'in ndí'i ndeé ra nika'an ra:

—Tata Jesús, vitin ná kasa ká'no ini ún xa'a ña on vá'a yó'o ña kée na xí'in i —káchí ra.

Tá ndí'i nika'an ra to'on yó'o, ta saá nixi'i ra.

8

To'on yó'o ká'an ndí taSaulo sáxo'vi ní ra nivi na kándixa tafesús

¹ Tá taSaulo xini ra ña xa'ni na taEsteban, ta yoo yu'ú ra xí'in nivi na xa'ni tayó'o.

Ta mji kivi ña xa'ni na taEsteban, ta ñoo Jerusalén ku'a ní nivi kixá'a na ndeé ní sáxo'vi na nivi na ndíkōn yichí taJesús. Ñakán kía nixita ní'no na, ta sava na ku'a na kutaku na inká ñoo ña ñó'o estado Judea, ta sava na ku'a na kutaku na inká ñoo ña ñó'o estado Samaria. Ta ndákuiti naapóstol kúu na nindoo ñoo Jerusalén. ² Ta sava nataa na kúu na ndino'o ini kisa to'ó Ndios, nixa'an na ta naki'in na yiki koñu taEsteban ta sandúxun na ña, ta saá ndeé ní xáku na

xa'a ña nixi'i ra. ³ Ta taSaulo kixá'a ra ndeé ní sáxo'vi ra nivi na ndíkōn yichí taJesús. Kí'vi ra ñii ñii ve'e noo táku nivi yó'o, án taa kúu na, án ña'a kúu ná, ta tava ra na ve'e na, ta yo'vi ñoo ra na, ta táan ra na ini ve'e kaa.

To'on yó'o ká'an ndí nivi na kándixa tafesús

nika'an ndoso na to'on xa'a ra noo nivi naño Samaria

⁴ Ta nivi na kándixa taJesús na kúu na nixita ní'no, tá ku'a'an nayó'o inká xiiña, ta kixá'a na ká'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús noo nivi na táku ñoo noo ku'a'an na. ⁵ Ta saá tuku taFelipe kee ra ñoo Jerusalén ta ku'a'an ra ta nixa'a ra ñoo Samaria. Ta saá kixá'a ra ká'an ndoso ra to'on va'a noo nivi ñoo yó'o, káchí ra ndí taJesús kúu Cristo taa ta t'vi Ndios kixa'a ra saka'ku ra nivi. ⁶ Ta ku'a'a ní nivi nakuta'an na, ta xí'in ña ndino'o ini na xini so'o na to'on ña ká'an taFelipe xí'in na, saá chi xa xini na ku'a'a ní milagro ke'é taFelipe noo na xí'in ndeé Ndios. ⁷ TaFelipe tava ra níma ndiva'a ku'a'a ní nivi, ta kivi kée ñanima ndiva'a ña xikomí nivi, ta ndá'yi ní ña kée ña. Ta saá tuku taFelipe sanda'a ra ku'a'a ní nivi, ta sava nayó'o xikuu nivi na on kivi kanda, ta sava na xikuu nivi na on kivi kaka xá'a. ⁸ Ta xa'a ña ku'a'a ní ñava'a kée taFelipe, kúsi ní ini nivi ñoo yó'o.

⁹ Ta ñoo yó'o táku ñii taa naní ra Simón, taa ta

kísa chiño xí'in magia kúu ra, ta xá'a ñaná'no ña ke'é ra nõõ ñivi nañoõ Samaria, ñaka'nda ini na xíni na ña. Ta xí'in ñayó'o sandá'ví ra ñivi, chi xáni sijní ñivi yó'o ndí taSimón yó'o kúu ñii ta ta ká'no ní. ¹⁰ Ndi'i ñivi nañoõ yó'o, án nakuiká kúu na, án nandá'ví kúu na, ta xí'in ña ndino'o ini na xíní so'o na ña ndato'on taSimón yó'o xí'in na. Ta ñivi yó'o nda ñitondaa na ñika'an na, káchí na saá:

—TaSimón yó'o ndixa kómí ra ndee ká'no Ndios —káchí na.

¹¹ Ta xa kuá'a ní kuíya ñivi yó'o kándixa na to'on ña ká'an taSimón chi ñaka'nda ini ndí'i na xíni na ñaná'no ke'é ra ña kúu ña sandá'ví ra na. ¹² Ta kivi kixaa taFelipe ñoo yó'o, ta kixá'á ra ká'an ndoso ra to'on va'a xa'a yichí nõõ xá'nda chiño Ndios, ta ndato'on ra xí'in ñivi xa'a Jesucristo. Ta saá kuá'a ní nataa, ta kuá'a ní náña'a, kándixa na to'on ña ñika'an taFelipe xí'in na, ta saá sakuchu ra ndí'i ñivi yó'o. ¹³ Tãnda mii taSimón kándixa ra to'on xa'a Jesucristo, ta taFelipe sakuchu ra tayó'o. Ta saá taSimón nda mí xiiña kuá'an taFelipe, ta saá ndikõn ra kuá'an ra xí'in ra, ta náka'nda ní ini ra xíni ra milagro ná'no ké'é taFelipe xí'in ndee Ndios.

¹⁴ Tá naapóstol na ndóo ñoo Jerusalén xini so'o na ndí xa ñaki'in va'a ñivi nañoõ Samaria to'on Ndios, ta saá tiví na taPedro xí'in taJuan, ta kuá'an nayó'o ñoo

Samaria. ¹⁵ Tá ñixaa taPedro xí'in taJuan ñoo yó'o, ta ñika'an õvi nataa yó'o xí'in Ndios, ndukú na nõõ ra ña tiví ra Níma ra kixaa ña kutaku ña ini ñivi na nákutá'an yó'o. ¹⁶ Saá chi ñivi yó'o õn ta'an naki'in na Níma Ndios, ta ndasaá kuiti chichi na xí'in ndayí kivi taJesús. ¹⁷ TaPedro xí'in taJuan chiso ra nda'a ra sijní ñii ñii ñivi yó'o na kándixa taJesús, ta saá ñaki'in na Níma Ndios kutaku ña ini ñii ñii na.

¹⁸ Ta taSimón xini ra ña chiso naapóstol nda'a na sijní ñii ñii ñivi yó'o, ta saá Ndios taxi ra Níma ra kutaku ña ini na. ¹⁹ Ta xa'a ñayó'o, ñika'an taSimón xí'in naapóstol, káchí ra saá:

—Vitin ní'ij s'ún ña cha'vij ndó'ó, tá taxi ndó ndee nda'a'ij ña ñii k'iva saá chiso'ij nda'a'ij sijní ñivi ta saá ñivi yó'o naki'in na Níma Ndios —káchí ra xí'in naapóstol.

²⁰ Ta ndakuijn taPedro ñika'an ra xí'in ra:

—Ta, jva'a ka Ndios ná sandi'i ra xa'a s'ún mii ún! Ta, jná sandi'i ra xa'a mii ún xí'in s'ún! Saá chi ñii ña õn vá'a ká'no kúu ña xáni ini ún ña kúchiño ún sata ún Níma Ndios xí'in s'ún, chi Níma Ndios õn sivi ñakía'vi kúu ña, ta ña sání'i Ndios kuiti kúu ña. ²¹ Ta yó'ó, nda lo'o õn vása kómí ún ndayí ña kasa chiño ún xí'in ndi nõõ Ndios, chi õn vá'a yóo níma ún nõõ Ndios. ²² Ta

vitin nandikó ini ún, ta sandakoo ún ña ɔn vá'a ké'é ún, ta xí'in ña ndino'o ini ún kuaku ndá'ví ún noɔ Ndios, ta saá ndásana kuiti kuchiño Ndios kasa ká'no ini ra xa'a ña ɔn vá'a ní xani ini ún. ²³ Chi xító i noɔ ún ndí kónó ní nákaɔ ña sáɔ ini ún, ta nákaɔ ña kuíni ini ún, ta ña ɔn vá'a kúu ña xá'nda chiño noɔ ún, ta nda lo'o ɔn vása yóo ndee mji ún ña sandakoo ún ké'é ún ña ɔn vá'a —káchí taPedro xí'in taSimón yó'o.

²⁴ Ta ndakuijn taSimón, káchí ra saá:

—Vitin ndúkúj noɔ ndó ña kuaku ndá'ví ndó noɔ Ndios xa'aj ña kasa ká'no ini ra xa'aj koɔ kundivi to'on ña nika'an ndó xa'aj —káchí taSimón xí'in naapóstol.

²⁵ Ta saá naapóstol yó'o ndato'on ka na to'on ña ndakuijn ñandaa xa'a taJesus, ta ta kúu Cristo, ta nika'an ndoso na to'on Ndios yó'o noɔ nivi naño Samaria yó'o. Ta kee naapóstol ku'aan na ku'a ní ñoo válí ña ñó'o yatin ñoo Samaria, ta ñii kiva saá kisa ndivi na chiño ña ndato'on na ñava'a xa'a taJesus noɔ nivi. Ta ndi'i kisa ndivi na chiño yó'o, ta naapóstol tuku ndikó na ku'aan no'o na ñoo Jerusalén.

To'on yó'o ká'an xa'a taFelipe ña nixaɔ ra nakutá'an ra xí'in ñii ta Etiopía

²⁶ Ñii kivi ñii ñaángel ña kixi noɔ Ndios nixaɔ ña,

nika'an ña xí'in taFelipe, káchí ña saá:

—Nakundichi ún, ta ko'on ún chí sur, ta ko'on ún yichi ña yá'a noɔ ño'o yichí, ña kúu yichi ña kée ñoo Jerusalén ta ku'aan ña nda ñoo Gaza —káchí ñaángel xí'in taFelipe.

²⁷ Ta saá nakundichi taFelipe, ta kee ra ku'aan ra. Ta mji yichi noɔ ku'aan ra yó'o, nakutá'an ra xí'in ñii ta ta kixi ñii xiiña ña ñani Etiopía. Tayó'o kúu ra ñii taká'no, chi ndiso chiño ra xí'in ndi'i si'ún ñareina ña ñani Candace, ña xá'nda chiño noɔ ndi'i nivi na táku ndi'i ñoo ña yóo Etiopía yó'o. Ta ta taká'no yó'o xa nixa'an ra ñoo Jerusalén ña kisa ká'no ra Ndios, ²⁸ ta vitin ndikó ra ku'aan no'o ra ñoo ra. Ta yóo ra ini ñii tón carreta, tón síta kuáyí ku'aan rí. Ta ta Etiopía yó'o ká'vi ra ñii tutu ña kúu to'on Ndios, ta mji noɔ ká'vi ra kúu to'on ña ñita ta profeta Isaías xina'a. ²⁹ Ta saá nika'an Nima Ndios xí'in taFelipe, káchí ña saá:

—Vitin ku'aan ún, ta ná kutá'an yatin ún xí'in tón carreta kaɔ —káchí ña.

³⁰ Ta taFelipe xíno ra ku'aan ra, ta nixaɔ ra nakutá'an ra xí'in tón carreta, ta xini so'o ra to'on Ndios ña ñita ta profeta Isaías ña ká'vi ta Etiopía yó'o. Ta taFelipe ñindaɔ to'on ra ta ká'vi yó'o, káchí ra saá xí'in ra:

—¿An kúndaḡ vḡ'a ini ún yu kúu ña kóni kachí tḡ'on ña ká'vi ún, tata? —káchí ra.

³¹ Ta ndḡkuijn taEtiopía, nika'an ra:

—¿Ndasá kuchiño j kundḡḡ vḡ'a ini j ña ká'vi j?, tata, chi on vása nání'ij ndḡ ñii nivi na kúchiño nandaxin tḡ'on yó'o noo j —káchí taEtiopía xí'in taFelipe.

Ta saá nika'an ra xí'in taFelipe ña ná ndaa ra tón carreta, ta ko'on ra xí'in ra.

³² Ta mji xiiña noo tḡ'on Ndios ña ká'vi taEtiopía kúu ña káchí saá:

Ndatán kuḡ'an ñii ndikachi xí'in xito'o rí noo ka'ni na rí, saá kuḡ'an ra.

Ta ndatán tásiin yóo ñii ndikachi kivi xátá na yisj rí, saá yóo ra,

chi ndḡ ñii tḡ'on on vása ní-ka'an ra.

³³ Ta sḡkuka'an na noo ra, ta ndḡ lo'o on vása ní-kisa ndivi na ñandḡḡ xí'in ra.

On koó sḡ'ya ra ní-xiyo, saá chi yachj ní xḡ'ni na ra ta on vása ní-xitaku kḡ ra ñoyívi noo ño'o,

káchí tḡ'on Ndios ña nḡtaa ta'profeta Isaías kuiya xina'á, ña kúu ña ká'vi taEtiopía yó'o.

³⁴ Ta nḡndaḡ tḡ'on ra taFelipe, káchí ra saá:

—Vitin ka'an ún xí'in j, cyo xḡ'a ká'an ta'profeta Isaías yó'o?, ¿án ká'an ra xḡ'a mji ra?, ¿án xḡ'a inkḡ nivi ká'an ra? —káchí ra, nḡndaḡ tḡ'on ra taFelipe.

³⁵ Ta saá taFelipe kixá'á ra sáná'a ra taEtiopía yó'o,

ña nandaxin ra yukia kóni kachí tḡ'on ña nḡtaa ta'profeta Isaías ña kúu ña ká'vi ra yó'o, ta sáná'a ra ña nandaxin ra yukia kóni kachí kuḡ'a ní inkḡ tḡ'on Ndios ña nḡtaa na xina'á, ta'nda nixḡḡ ra ndátḡ'on ra tḡ'on vḡ'a xḡ'a taJesús. ³⁶ Ta saá kuḡ'an kḡ na yichj xí'in tón carreta, ta nixḡḡ na ñii xiiña noo ñó'o takuií. Ta nika'an taEtiopía, káchí ra saá:

—Yó'o ñó'o takuií. ¿An yóo kḡ inkḡ chiño kúmanj kasa ndivi j, ta saá vḡ'a kuchiño kuchuj vitin? —káchí ra xí'in taFelipe.

³⁷ Ta nika'an taFelipe:

—Tá ndixa xí'in ña ndino'o ini ún kándixa ún Jesucristo, ta ta ndátḡ'on j xí'in ún xḡ'a, ta saá vḡ'a kuchu ún vitin —káchí taFelipe xí'in ra.

Ta ndḡkuijn ra nika'an ra:

—Ndixa xí'in ña ndino'o ini j kándixa j ndí Jesucristo kúu Sḡ'ya Ndios —káchí taEtiopía.

³⁸ Ta saá nika'an ra xí'in ta ta xá'nda chiño noo kuáyí ña nakundichi tón carreta. Ta saá xikuiin tón carreta, ta noo taFelipe xí'in taEtiopía, ta niki'vi na ini takuií. Ta saá taFelipe sḡkuchu ra tayó'o. ³⁹ Tá ndi'i kundivi ñayó'o, ta kee na ini takuií, ta xandikon saá Níma Ndios naki'in ña taFelipe kuḡ'an ra xí'in ña inkḡ xiiña. Ta taEtiopía yó'o ni-xini kḡ ra taFelipe, ta saá naki'in ra kuḡ'an no'o ra, ta chútú ñasij ini ra. ⁴⁰ Ta saá

nɪtɪvi tɔFelipe ñii ñoo nɔni Azoto. Ta kɪxá'á ra ndátɔ'on ra tɔ'on vɔ'a xɔ'a tɔJesús nɔɔ ndi'i nɪvi ñoo yó'o, ta ñii kɪ'va saá ndátɔ'on ra xí'in nɪvi ndi'i saá ñoo nɔɔ yá'a ra, kuɔ'an ra, tɔnda nɪxɔa ra ndɔ ñoo Cesarea.

9

Tɔ'on yó'o ká'an ndasaá nɔsama ini tɔSaulo ta kɪxá'á ra kándixa ra tɔJesús ta ndíkɔn ra yichɪ ra

(Hch. 22:6-16; 26:12-18)

¹ Ta tɔSaulo xí'in ña saá ini ra xɪka ra ká'an ra ña yɔ'vɪ saxɔ'vɪ ra nɪvi na ndíkɔn yichɪ tɔJesús, ta ká'an ra ndí xɪnɪ ñó'ó kivi ndi'i na. Ta saá nɪxɔ'an ra nɔɔ tɔká'no nɔɔ nasutɔ, ² ta ndyúku ra tutu ña taxi ndayí nda'a ra kɔ'on ra ve'e ño'o sinagoga ñoo Damasco, ta tiin ra ndi'i nataa xí'in ndi'i náña'a na kúu na ndíkɔn yichɪ tɔJesús. Ta saá ndikó na xí'in ra ñoo Jerusalén, nɔɔ taan ra ndi'i na ini ve'e kɔa. ³ Ta saá tɔSaulo kɛe ra kuɔ'an ra. Tá xa yatɪn xaɔ ra ñoo Damasco, ta ñii kama kɛe ño'o ñoyívi nɪno, ta ndeé ní náye'e ña ra, ta xɪno nduu ña nɔɔ ñíndichi ra. ⁴ Ta tɔSaulo nɔkava ra ndɔ nɔɔ ño'o, ta xɪnɪ sɔ'o ra tɔ'on ña nɪkɔ'an xí'in ra, káchí ña saá:

—Saulo, Saulo, ¿ndɔachun ndíkɔn ún ña saxɔ'vɪ ún yɪ'ɪ? —káchí tɔ'on xí'in ra.

⁵ Ta ndɔkuijn tɔSaulo, nɪndɔkɔ tɔ'on ña'á ra:

—¿Yu kúu yó'ó, Tata? —káchí ra.

Ta nɪkɔ'an tɔ'on yó'o:

—Yɪ'ɪ kúu ɪ Jesús, tɔa tɔ ndíkɔn ún saxɔ'vɪ ún. Ta xí'in ña kɪsa toon ún nɔɔ ɪ, kuiti sɔtakué'e xí'in mɪj ún —káchí ra.*

⁶ Ta saá tɔSaulo ñii kɪsin nɪno ra, ta yɪ'vɪ ní ra, ta nɪndɔkɔ tɔ'on ra, káchí ra saá:

—Tata, ¿yukɪɔ kóni ún ke'é ɪ vitin? —káchí ra.

Ta ndɔkuijn tɔJesús, káchí ra saá:

—Ta vitin nakundichi ún ta kɔ'on ún kɪ'vɪ ún ñoo Damasco, ta saá ti'vɪ ɪ ñii tɔa xaɔ ra ndátɔ'on ra xí'in ún xa'a ña xɪnɪ ñó'ó ke'é ún —káchí tɔJesús xí'in tɔSaulo.

⁷ Ta natá'an tɔSaulo na kuɔ'an xí'in ra, ñii nɔka'nda ini na yóo na, chi xɪnɪ sɔ'o na tɔ'on ña ká'an ta ɔn vása ní-kundɔɔ ini na yukɪɔ káchí ña, ni ɔn kɔó ndɔ ñii nɪvi ní-xini na. ⁸ Ta tɔSaulo nɔkundichi ra ta nɔkuiná ra nduchɔ nɔɔ ra, ta ɔn vása kivi kɔ koto ra, chi kɔkuáá nduchɔ nɔɔ ra. Ta saá nataa tá'an ra tɪin na nda'a ra ta kuɔ'an ra xí'in na ndɔ ñoo Damasco. ⁹ Ta unɪ kɪvɪ nɪ-kivi koto ra ta ndɔ lo'o nɪ-xixi ra, ni ndɔ lo'o ndutɔ nɪ-xí'ɪ ra.

¹⁰ Ta ñoo Damasco yó'o táku ñii tɔa, tɔ ndíkɔn yichɪ tɔJesús kúu ra, ta nɔni ra Ananías. Ta nɪtɪvi tɔJesús

* 9:5 TɔJesús kóni káchí ra ndí tɔSaulo ke'é ra ndátɔn ke'é ñii tɪsɪndɪkɪ tí toon ini, ta káxá'á rɪ mɪj nɔɔ sɪjn kɔa ña nákaɔ nɔɔ yatɔ kɪsa chiño rɪ, ta saá sɔtakué'e xí'in mɪj rɪ.

noo ra ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—¡Tata Ananías!

Ta ndakuijn taAnanías, nika'an ra:

—Yó'o yóo j, Tata —káchí ra.

¹¹ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Kua'an ún yichí ña naní Yichí Ndakú ta xaá ún ve'e ñii taa ta naní Judas, ta ve'e yó'o ndaká to'on ún nivi án xini na mí yóo ñii taa ta naní Saulo, ta tañoo Tarso kúu ra. Saá chí taSaulo yó'o yóo ra ve'e taJudas, ta vitin xa ká'an ra xí'in j. ¹² Ta xa taxi j ña nitiivi noo ra ñii taa ta naní Ananías ña kixaa ra noo ra, ta chíso ra nda'a ra sini ra ña kivi nakoto nduchú noo ra —káchí taJesús xí'in taAnanías.

¹³ Ta taAnanías nika'an ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

—Tata, xa kua'a ní nivi ndato'on na xí'in j ndí taSaulo yó'o xa ke'é ra kua'a ní ña on vá'a xí'in nivi nañoo Jerusalén, na kúu na ndíkõn yichí ún. ¹⁴ Ta vitin kixaa ra ñoo yó'o, ta kómí ra ndayí ña taxi naná'no noo nasutu nda'a ra xa'a ña tiin ra ndi'i nivi na ndíkõn yichí ún na táku ñoo Damasco yó'o, ta taan ra na ini ve'e kaa —káchí taAnanías xí'in taJesús.

¹⁵ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Kua'an ún koto ún taSaulo, chí tayó'o kúu taa ta nakaxin j ña koni ñó'ó j ña ko'on ra ka'an ndoso ra to'on

xa'a j noo nivi na on vása kúu najudío, ta ko'on ra noo nivi na kúu narey ñoo xíyo, ta ko'on ra noo najudío† ña ndato'on ra xí'in na xa'a j. ¹⁶ Ta yi'j saná'a ndi'ij ra xa'a ña kua'a ní yo'vi xini ñó'ó xo'vi ra xa'a j —káchí taJesús xí'in taAnanías.

¹⁷ Ta saá kee taAnanías kua'an ra ta nixaa ra ve'e noo yóo taSaulo, ta niki'vi ra ini ve'e yó'o. Tá xini ra taSaulo, ta chíso ra nda'a ra sini ra, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Ñani j Saulo, taJesús, Taa taKá'no noo yó, kúu taa ta nakutá'an xí'in ún yichí, ta mi j taJesús yó'o ti'vi ra yi'j vaxi j xa'a ña va'a nakoto tuku nduchú noo ún, ta ti'vi ra yi'j xa'a ña sakutú ra ini ún xí'in Nima Ndios —káchí taAnanías xí'in taSaulo.

¹⁸ Ta xati'va ndatán yóo nduchu sata tiaká saá yóo ña kee nduchú noo taSaulo, ta nikoyo ña nda noo ño'o, ta saá va'a nakoto tuku nduchú noo ra. Ta nakundichi ra, ta taAnanías sakuchu ña'a ra chí xa kandixa ra taJesús.

¹⁹ Ta saá taSaulo xixi ra, ta naki'in ra ndee ra. Ta nixiyo taSaulo xí'in nivi na ndíkõn yichí taJesús ñoo Damasco lo'o ka kivi j.

To'on yó'o ká'an ndi taSaulo ndato'on ra to'on va'a xa'a taJesús xí'in nivi nañoo Damasco

²⁰ Ta saá taSaulo kama ní kixá'a ra kua'an ra ñii ñii

† 9:15 To'on "najudío" kóni kachí ña: Sa'ya ñani sikuá taIsrael.

ve'e ño'o sinagoga ñoo Damasco yó'o, ta ká'an ndoso ra to'on va'a xa'a taJesús noo ñivi. Ndátoto'on ra xí'in na ndí ndixa ñandaa taJesús kúu Sa'ya Ndios. ²¹ Ta ndi'í ñivi na xini so'o ña ká'an taSaulo, ñaka'nda ini nayó'o, ta ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿An on sivi tayó'o kúu ta xika saxoví ní ñivi ñoo Jerusalén na kúu na ndikón yichí taJesús? ¿An on sivi tayó'o kúu ta kixaa ñoo Damasco yó'o chi kóni ra tiin ra ñivi na ndikón yichí taJesús xa'a ña ko'on na xí'in ra ña taxi ra kuachi xa'a na noo nasutu ná'no ñoo Jerusalén? —saá káchí na, ká'an na xa'a taSaulo.

²² Vará saá ká'an na xa'a ra, ta ñii ñii kivi Nima Ndios táxi ka ndee, ta táxi ka ñandichí nda'a taSaulo, xa'a ña va'a ní ndato'on ra xí'in ñivi xa'a taJesús. Ta najudío na táku ñoo Damasco, na kúu na xini so'o ña ká'an ra, on vása nání'i na to'on ndasaá ndakuiin na yu'u ra. Saá chi to'on ndátoto'on ra kaxín ní ñandaxin ña ndí taJesús kúu Cristo, ta ta tiví Ndios sakaku ñivi.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá ñikaku taSaulo noo najudío

²³ Ta ñiya'a ku'a ní kivi, ta najudío nakutá'an na ta chikaa ini na ka'ni na taSaulo. ²⁴ Yoo yé'é ná'no ñama yuu ña xino nduu ñoo Damasco, ta ndivi ñoo ñivi na kóni ka'ni taSaulo yoo

na, ndaa na yé'é ná'no yó'o, chi ndati na ya'a taSaulo ñii yé'é yó'o ña kee ra ko'on ra, ta saá kuchiño tiin na ra ta ka'ni na ra. Ta saá ni, inka ñivi ndátoto'on na xí'in taSaulo ña chikaa ini najudío yó'o ke'é na xí'in ra. ²⁵ Ta saá ñii ñoo nataa na saku'á noo taSaulo, chindee na ra ña ñiki'vi ra ini ñii chikiva ká'no, ta chiko'ni na ña, ta sanoo na chikiva yó'o sata ñama yuu, ta ñixaa ña nda noo ño'o, ta ñikaku ra ku'a'an ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taSaulo ndikó ra kixaa ra ñoo Jerusalén

²⁶ Ta saá ñaki'in taSaulo ndikó ra ku'a'an ra nda ñoo Jerusalén, ta ndukú ra nakutá'an ra xí'in ñivi na ndikón yichí taJesús ñoo kán, ta ñivi yó'o yí'ví ní na noo ra. Ta ñi-taxi na kivi ra nakutá'an ra xí'in na, chi on vása kándixa na ndí taSaulo xí'in ña ndino'o ini ra ndikón ra yichí taJesús vitin. ²⁷ Ta saá taBernabé chindee ra taSaulo ña kuchiño nakutá'an ra xí'in naapóstol. Saá chi taBernabé yó'o kana ra taSaulo ko'on ra xí'in ra noo naapóstol ña koni na ra. Ta saá taBernabé ndátoto'on ra xí'in naapóstol xa'a ña ndo'o taSaulo yichí kivi ku'a'an ra ñoo Damasco, ta káchí taBernabé saá:

—Kivi ku'a'an taSaulo yó'o yichí ña ku'a'an ñoo Damasco, ta noo ra ñivi taJesús Ta taKá'no noo yó, ta

nika'an taJesús xí'in ra. Ta xa'a ñayó'o, taSaulo ñasama ini ra ta xandikon ndu ra ñii ta ñii káchí kándixa taJesús xí'in yó. Ta saá kivi nixiyo ka taSaulo ñoo Damasco, ta on vása ní-yí'ví ra ndátō'on ra xí'in nivi to'on va'a xa'a taJesús —káchí taBernabé, ndátō'on ra xí'in naapóstol.

28 Tá xini so'o naapóstol ña ndátō'on taBernabé, ta saá va'a taxi na ña niki'vi taSaulo nakutá'an ra xí'in na ndikon yichi taJesús na táku ñoo Jerusalén yó'o. Ta saá taSaulo kixá'á ra xí'ka ra xí'in naapóstol, ta kuá'an ra ndi'i saá xiiña ñoo Jerusalén, 29 ta on vása yí'ví ra ndátō'on ra to'on va'a xa'a taJesús noo nivi. Ta ká'an ra xa'a taJesús xí'in najudío na kúu na ká'an to'on griego, ta nayó'o kixá'á na sáa ní ini na xini na ra, tанда kóni na ka'ni na ra. 30 Ta saá xini so'o naapóstol ndi kóni nivi ka'ni na taSaulo, ta nika'an na xí'in ra ña va'a ka ná kee ra ko'on ra xí'in na nda inká ñoo ña ñaní Cesarea. Tá nixaa ra xí'in na ñoo yó'o ta tuku ti'ví na ra ña no'o ra nda ñoo ra ña ñaní Tarso, noo kaku ra.

31 Ta saá, nija'a kuá'a ní kivi ña va'a xindoo nivi na ndikon yichi taJesús, na kúu na táku ñoo ña ñó'o estado Judea xí'in estado Galilea ta xí'in estado Samaria. Saá chi on koó nivi na saxo'vi ña'á, ta Níma Ndios chindee ña ndi'i nivi na kándixa taJesús

ña ñii ñii kivi viví ka ta ndino'o ka ini na kuá'an na yichi ra. Ta kuá'a ní ka nivi kándixa na taJesús. Ta saá nivi na kándixa taJesús ndu na ñii ti'vi ká'no ní ka.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña ndasaá nduva'a taEneas

32 Ta taapóstol Pedro kee ra kuá'an ra ta xa'a ra ñii ñii ñoo ña xito ra nivi na kándixa taJesús. Ta saá nixaa ra ñii ñoo ña ñaní Lida ña koto ra nivi na ndikon yichi taJesús. 33 Ta ñoo yó'o nixaa ra noo kándú'u ñii ta ña ñaní Eneas, ta tayó'o kúu ñii ta ña on kivi kanda, ta xa on kujya kúu ña on kivi kaka xá'á ra, ta kuiti kándú'u ra noo xito ra. 34 Ta nika'an taPedro xí'in taEneas yó'o, káchí ra saá:

—Tata Eneas, vitin Jesucristo sánda'a ra yó'ó. Nakundichi ún, ta ndasa vij ún xito ún —káchí taPedro xí'in ra.

Ta saá xandikon nakundichi ra. 35 Ta ndi'i nivi na táku ñoo Lida xí'in ndi'i nivi na táku ñii xiiña yatin, ña ñaní Sarón, na kúu na xini ndasaá nduva'a taEneas, ndi'i nivi yó'o ndikó ini na ta kándixa na taJesús.

To'on yó'o ká'an ña nixi'i ñáTabita ta natakú ñá

36 Ta ñoo Jope táku ñii ña'a ñá ndikon yichi taJesús, ta ñaní ñá Tabita (ta kivi Tabita to'on griego kúu Dorcas). Ndi'i saá kivi ñáyó'o táxi xí'in mji ñá ké'é ñá chiño va'a, ta chindee ña nivi na kúu nandá'ví. 37 Ta saá ñii

kivj kixá'á ndeé ní ndó'o ñá ta nixi'i ñá. Ta nivi na kúu natá'an ñá sakuchu na yikí koñu ndijí ñá ta nāchinóo na ña noq xito tón ñíndichi piso ovj ve'e ñá. ³⁸ Yatin ñoo Jope yó'o nákaa ñoo Lida, noq yóo taPedro. Tá xini so'o nivi na ndikōn yichj taJesús ndi yatin yóo taPedro, ta saá ti'vi na ovj ta kuā'an na ña ka'an na xí'in taPedro. Ta saá nixaā na noq yóo ra, ta xaku ndá'ví na noq ra, káchí na saá xí'in ra:

—Kama ní kixi ún xí'in ndi ñoo Jope —káchí na.

³⁹ Ta saá kee taPedro kuā'an ra xí'in na, ta nixaā na ve'e ñáTabita, ta nika'an na xí'in taPedro, káchí na saá:

—Ndaa ún xí'in ndi piso ovj —káchí na.

Ta saá nixaā na noq kándú'u yikí koñu ñáTabita ñá nixi'i. Ta kuā'a ní náña'a ndá'ví ná nixi'i yij kixaā ná noq taPedro, ta xaku ní ná xa'a ñá nixi'i yó'o, ta saná'a ná noq taPedro kuā'a ní tikoto ña kisa va'a ñáTabita kivj xitaku ñá, ta san'i ñá ná tikoto yó'o. ⁴⁰ Ta saá taPedro xa'nda chiño ra noq ndi'i nivi na yita yó'o ña kee na ko'on na ke'e. Ta kindoo taPedro mató'on mji ra xí'in yikí koñu ndijí ñá nixi'i yó'o. Ta saá xikuxití ra ta nika'an ra xí'in Ndios. Ta ndi'i nika'an ra xí'in Ndios, saá ndikó koo ra nakoto ra noq yóo yikí koñu ñá nixi'i yó'o, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Nana Tabita, vitin nakundichi ún —káchí ra.

Ta saá nakoná ñá nduchu noq ñá, ta xini ñá taPedro, ta ndani'i lo'o xí'in mji ñá, ta xikoo ñá. ⁴¹ Ta tjin taPedro nda'a ñáyó'o ña chindeé ra ñá nakundichi ñá. Ta saá kana ra ndi'i nivi na yita ke'e, na kúu na ndikōn yichj taJesús, ta xí'in náña'a nánda'ví ná nixi'i yij, ta ndukú ra noq na ña ki'vi na ini ve'e, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Yó'o yóo ñáTabita, táku ñá vitin.

⁴² Ta saá nixita ní'no to'on ndi'i xiiña ñoo Jope xa'a ña ndo'o ñáTabita, chi nixi'i ñá ta xí'in ndeē taJesús, taPedro sanataka ra ñá. Ta xa'a ña xini so'o na to'on yó'o, kuā'a ní nivi kandixa na taJesús. ⁴³ Ta saá kuā'a ní ka kivj nixiyo taPedro ve'e taSimón ñoo Jope. Ta chiño taSimón yó'o kúu ña ndása va'a ra ñij kitj.

10

To'on yó'o ká'an xa'a taPedro xí'in taCornelio

¹ Ta ñoo Cesarea táku ñii ta nani ra Cornelio, ta ta xa'nda chiño noq ñii ciento natropa kúu ra. Ta ñii ciento natropa yó'o kúu ñii tá'ví ña ñii ti'vi ká'no natropa, ña nani Batallón Italiano. ² Ta taCornelio xí'in ña ndino'o ini ra kándixa ra Ndios ta kisa ká'no ña'a ra. Ta ñii káchí ndi'i nave'e ra kándixa na Ndios ta kisa ká'no ña'a na. TaCornelio on sivi ta ta sí'nda kúu ra, ta táxi ní ra si'un nda'a nivi na kúu nánda'ví xa'a ña chindeé ra na ña sata na ña

xíni ñó'ó noo na. Ta ndi'i saá kivi ká'an ní ra xí'in Ndios, saá táku ra. ³ Ta saá ñii kivi xa xikuaa ta ka uní kúu ña,* ta ñii ñaáangel ña kixi noo Ndios nitivi ña noo ra, ta xini ra ña niki'vi ña ini cuarto noo yoo ra, ta nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—¡Tata Cornelio! —káchí ña xí'in ra.

⁴ Ta xí'in ña yí'ví ní ini ra nakoto káxín ra noo ñaáangel, ta nika'an ra xí'in ña, káchí ra saá:

—Tata, zuyukia kóni ún kasa ndivi i? —káchí ra xí'in ña.

Ta ndakuijn ñaáangel, nika'an ña káchí ña saá:

—Ndi'i saá kivi Ndios xa xíni so'o ra to'on ña nika'an ún xí'in ra, ta xito ra ndi'i ñava'a ña ke'é ún xí'in nandá'ví. ⁵ Ta vitin tiví ún sava nataa ko'on na ñoo Jope ña naní na ñii ta ta naní Simón Pedro, ta ná kixi ra xí'in na nda ve'e ún yoo. ⁶ Ta yoo ra ve'e ñii ta ta ndasa va'a ñii kití, tayó'o naní ra Simón, ta ve'e ra yoo ña yatin yu'u takui muni —káchí ñaáangel xí'in ta Cornelio.

⁷ Tá ndi'i nika'an ñaáangel to'on yoo, ta ndikó ña ku'a'an no'o ña ñoyivi ñino. Ta saá ta Cornelio kama kana ra ovi nataa mozo ra xí'in ñii tatropa ta kúu ta kisa to'ó Ndios, ta kixa na noo ra. ⁸ Ta ndat'o'on ndi'i ta Cornelio xí'in na yukia nika'an ñaáangel xí'in ra, kivi nitivi ña noo ra. Ta saá tiví

ra nataa yoo ku'a'an na ñoo Jope noo yoo ta Pedro.

⁹ Ta inká kivi xa ma'ño ndivi kúu ña,† ta xa yatin xa nataa yoo ñoo Jope, ta saá ta Pedro nda ra siní ve'e noo yoo ra, ta kixá'a ra ká'an ra xí'in Ndios. ¹⁰ Ta nyia'a ñii káni lo'o, ta kixá'a xí'i ní ra soko, ta yoo ka ra ndati ra ña kasa va'a na ña kuxu ra, ta saá nitivi noo ra ña tiví Ndios koni ra. ¹¹ Ta saá ta Pedro xini ra ndasaá nixoná lo'o ñoyivi ñino, ta xito ra noo ñii ña ndatan kaa manta, saá kaa ña. Yoo komi titon manta yoo, ta va'a viví ndika noo ña, chi yoo ña ndatan yoo ña tiin na ñii ñii titon ña, saá kaa ña, vaxi noo ña nda noo ño'o. ¹² Ta ku'a'a ní noo kití nandoso rí noo manta yoo. Tiyoo kúu kití tí yoo komi xa'a, ta xí'in kití tí ñoo tixin xika noo ño'o, ta xí'in kití tí ndáchí ñoyivi ka. ¹³ Ta saá xini so'o ta Pedro to'on ña nika'an xí'in ra, káchí ña saá:

—Tata Pedro, nakundichi ún, ta koto ún ndi'i kití yoo, ta tiin ún ñii rí, ka'ni ún rí, ta kasa va'a ún rí, ta kuxu ún rí —káchí to'on ña nika'an xí'in ta Pedro.

¹⁴ Ta ndakuijn ta Pedro, nika'an ra:

—Tata, on kivi ke'é i saá ña kuxu i kití yoo, chí nda kivi vitin nda lo'o on vása ní-xixi koñu kití tí ká'an ndayí ña nita ta Moisés ndi kúu rí kití tí kini noo Ndios —káchí ta Pedro.

* **10:3** Ka uní xikuaa naní ña ka jin noo ñaño Roma. † **10:9** Ka uxu ovi ndivi naní ña ka jin noo ñaño Roma.

15 Ta ndakuijn to'on, nika'an tuku ña xí'in ra saá:

—Ta vitin Ndios xa ndasa ndii ra ndi'i kitj. Ta saá, on vá'a ka ka'an ún ndí yóo kitj kini noo Ndios —káchí to'on xí'in taPedro.

16 Ta ovi ka yichj ñii kiva saá nitivi ñayó'o noo taPedro, ta nika'an to'on xí'in ra. Ta saá ña nitivi noo taPedro ña kúu ña káa ndátán yóo manta xí'in kitj saá káa ña, ta xandikon ndaa ña ñoyivi ñino. 17 Ta saá ñii náka'nda ini taPedro, xáni sinj ra:

—¿Yukía kóni kachí ña nitivi noo yó yó'o?

Tá mií saá na unj taa na tiví taCornelio nixaaj na ñoo Joje, ta nindakaj to'on na mikía yóo ve'e taSimón, taa ta kisa chiño ndása va'a ñii kitj. Tá kundaa ini nataaj yó'o míchí yóo ve'e ra, ta kuaj'an na, ta nixaaj na, 18 ta xikuita na yé'é ve'e ra, ta nindakaj to'on na, káchí na saá:

—¿An ve'e yó'o yóo ñii taa ta naní Simón Pedro? —káchí na.

19 Ta taPedro yóo ka ra xáni ini ra yukía kóni kachí ña nitivi noo ra. Ta Níma Ndios nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—¡Tata, koto ví! Vitin kixaaj unj nataaj ta nándukú na yó'ó. 20 Nakundichi ún ta noo ún nakutá'an ún xí'in na, ta nda lo'o on kuyi'ví ún ko'on ún xí'in na, chi yijj tivíj na vaxi na noo ún —káchí Níma Ndios xí'in taPedro.

21 Ta saá noo taPedro ta nakutá'an ra xí'in na, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Yijj kúu taa ta nándukú ndó. ¿Ndá chiño kúu ña vaxi ndó noo j, tata? —káchí taPedro xí'in na.

22 Ta nika'an na xí'in ra:

—Taká'no noo ndi ta naní Cornelio, tiví ra ndi'j vaxi ndi noo ún. TaCornelio yó'o kúu ta xá'nda chiño noo ñii ciento natropa, ta taa ta va'a ní ini kúu ra, ta xí'in ndino'o ini ra kándixa ra Ndios, ta kánóo va'a ní ñato'ó ra noo ndi'j nivi najudío. Ta ñii ñaángel ña kixi noo Ndios nitivi ña noo ra, ta nika'an ña xí'in ra ndí xinj ñó'ó kana ra yó'ó ña ko'on ún ve'e ra xa'a ña konj so'o ra to'on ña ndato'on ún xí'in ra —káchí na xí'in taPedro.

23 Ta saá taPedro nika'an ra xí'in na ña kivi na ve'e, ta saá kindoo na ini ve'e yó'o tandaj inkaj kivi kee na kuaj'an na. Ta taPedro xí'in inkaj nataaj ñoo Joje na kúu na kándixa taJesús, kee na kuaj'an na xí'in unj nataaj yó'o.

24 Ta inkaj kivi nixaaj na ñoo Cesarea noo yóo taCornelio ndati ra kixaaj na. Ta tayó'o xa yóo tivá ra naki'in ra taPedro, chi xa nakana ra ndi'j nave'e ra xí'in nivi na náta'an yatin xí'in ra, ta xa nakutá'an ndi'j nayó'o ve'e ra ña konj so'o na to'on ña ndato'on taPedro xí'in na. 25 Tá kixaaj taPedro ve'e taCornelio, ta saá keta taCornelio naki'in ra taPedro, ta xikuxití ra noo

tayó'o ña kjsa to'ó ña'á ra.
 26 Ta taPedro tjin ra nda'a
 taCornelio ña nakundichi ra,
 ta nika'an ra x'in ra, kachi
 ra saá:

—Nakundichi ún, tata, on
 kasa ká'no ún yi'i, chi on sivi
 ñii ndios kúu i, kuiti nivi va
 kúu i, ndatán yoo mji ún, saá
 yoo i —kachi taPedro x'in
 taCornelio.

27 Tá taPedro x'in
 taCornelio ká'an tá'an na
 saá, ta niki'vi na ini ve'e,
 noo chutú ní nivi na kúu
 na nakaya taCornelio. 28 Ta
 nika'an taPedro x'in na:

—Xini va'a ndó yoo ndayi
 ña kisa ndivi ndi najudío
 ña kachi saá: On vá'a
 nakutá'an nivi najudío x'in
 inká nivi na on vása kúu
 najudío, kachi ndayi yó'o.
 Ta vitin Ndios saná'a ra
 noo i, ndi nda ñii nivi on
 vása kúu na nakini noo ra,
 ta saá on vá'a kani sinji ndi
 nivi na on vása kúu najudío
 kúu nivi na kini. 29 Ñakán
 kía, tata Cornelio, kivi
 ti'vi ún nataa ña kana na yi'i
 vaxi x'in na, ta on vása
 ní-ndaká to'on ní i yu kuu ña
 ke'é i, ta xandikon vaxi x'in
 na. Ta vitin kóni i kundaa
 ini i, tata, ¿ndachun kana ún
 yi'i? —kachi taPedro x'in
 taCornelio.

30 Ta ndakuijn taCornelio,
 nika'an ra:

—Xa yoo komi kivi kúu ña,
 tá mji hora yó'o kúu ña, ña
 kúu kaa unj xikuaa,‡ ta yoo i
 ini ve'e i ká'an i x'in Ndios.
 Ta xati'va nitivi ñii ñaángel
 noo i ndixin ña tikoto yé'e

ní. 31 Ta nika'an ña x'in i,
 kachi ña saá: “Tata Cor-
 nelio, Ndios xini so'o ra
 to'on ña nika'an ún x'in ra,
 ta xito ra ndi'i ñava'a ña
 ke'é ún xa'a ña chindeé ún
 ndi'i nivi nandá'vi. 32 Ta
 vitin ti'vi ún sava nataa ña
 ko'on na ñoo Jope ña naní'i
 na ñii taa ta naní Simón
 Pedro. Tayó'o yoo ra ve'e
 ñii taa ta ndása va'a ñii kitj,
 ta tayó'o naní ra Simón, ta
 ve'e ra yoo ña yatin yu'u
 takui mjni. Ta nataa na
 ti'vi ún xini ñó'ó ka'an na
 x'in taPedro ta kixi ra x'in
 na ve'e ún”, kachi ñaángel
 x'in i. 33 Ñakán yaxhi ní
 ti'vi nataa yó'o ko'on na
 nandukú na yó'ó. Ta táxa'vi
 ña'á ún xa'a ña kixaa ún,
 tata. Ta vitin nakutá'an ndi'i
 yó yó'o, ta Ndios yoo ra x'in
 yó. Xa ndoo ti'va ndi, chi
 kóni ndi koni so'o ndi ndi'i
 to'on ña xa'nda chiño Ndios
 noo ún ña ndat'o'on ún x'in
 ndi —kachi taCornelio x'in
 taPedro.

34 Ta saá taPedro kixá'a ra
 ká'an ra, kachi ra saá x'in
 na:

—Vitin kundaa va'a ini i
 ndi Ndios on vása náxaxin
 ra nivi, ta ñii kachi kí'vi ini
 ra xini ra ndi'i saá nivi. 35 Ta
 nivi na ndi'i saá ñoo na kúu
 na kisa to'ó Ndios ta táku
 na kisa ndivi na ñandaa, ta
 Ndios náki'in va'a ra nivi
 yó'o. 36 Ndios sí'na ti'vi
 ra nivi ña ka'an ndoso na
 to'on ra noo nivi na kúu
 sa'ya ñani síkuá taIsrael. Ta
 to'on va'a ra yó'o kachi ña

‡ 10:30 Kaa unj xikuaa naní ña kaa ijn noo naño Roma.

ndí x̄a'a ña k̄isa ndivi Jesucristo, ̄ta ̄ta kúu t̄aKá'no n̄o ̄ndi'i ña yóo, ndi'i n̄ivi kúchiño nakutá'an va'a na x̄i'in Ndios, saá chi Jesucristo n̄ixi'i ra nda'a tón cruz x̄a'a kuachi ndi'i n̄ivi. ³⁷ Ta ndó'ó xa x̄ini s̄o'o ndó yu kúu ña k̄ixá'á ñoo estado Galilea sakán lo'o kuja n̄iya'a, ta saá t̄o'on yó'o n̄ixita ní'no ña ndi'i ñoo válí x̄i'in ndi'i ñoo ná'no ña ndá'vi ndaa estado Judea. Saá chi si'na t̄aJuan n̄ika'an ndoso ra n̄o n̄ivi ña x̄ini ñó'ó nandikó ini na x̄a'a ña ̄on vá'a ké'é na, ta kandixa na Ndios ta saá kuchu na. ³⁸ Ta n̄iya'a lo'o, ta Ndios sakutú ra Níma ra ini t̄aJesús, ̄ta ̄ta kúu t̄año Nazaret, ta x̄i'in ñayó'o, Ndios taxi ra ndee ra nda'a t̄aJesús ta sakuiso chiño ña'á ra ña kasa ndivi ra chiño ra. Ta saá t̄aJesús n̄ixika ra ku'a'a ní ñoo n̄o ké'é ra ku'a'a ní chiño va'a, ta sanda'a ra n̄ivi na n̄ix̄o'vi ní x̄a'a ña ̄on vá'a ké'é ñanima ndiva'a x̄i'in na. T̄aJesús ké'é ra ndi'i ñava'a yó'o saá, chi Ndios yóo ra x̄i'in ra. ³⁹ Ta m̄ji ndi, x̄i'in nduchu n̄o ndi x̄ini ndi t̄aJesús, ta ndákuijn ndi x̄a'a ndi'i ñava'a ké'é ra ñoo Jerusalén x̄i'in ndi'i ink̄a ñoo ña ñó'o n̄o ño'ó estado Judea. Ta x̄ini ndi ña x̄a'ni na t̄aJesús x̄i'in ña k̄atakaa ndaa na ra nda'a tón cruz. ⁴⁰ Ta saá n̄itondaa k̄ivi un̄i n̄ixi'i t̄aJesús, ta Ndios sanataku ña'á ra, ta Ndios taxi ra ña n̄itivi ra n̄o ndi. ⁴¹ On s̄ivi ndi'i saá n̄o n̄ivi kúu ña n̄itivi t̄aJesús, ta ndasaá

kuiti n̄ivi na nakaxin Ndios ña ndakuijn na x̄a'a ra kúu n̄ivi na n̄itivi ra n̄o. Tá ndi'i n̄ixi'i ra ta nataku ra, ta m̄ji ndi x̄ini ndi ra, ta x̄ixi ndi x̄i'in ra, ñakán ndákuijn ndi x̄a'a ra ndi ndixa táku ra. ⁴² Tá n̄ixiyo ka ra lo'o k̄ivi ñoyívi yó'o x̄i'in ndi, ta t̄aJesús x̄a'nda chiño ra n̄o ndi ko'on ndi ndi'i ñoo ña ka'an ndoso ndi t̄o'on va'a x̄a'a ra n̄o n̄ivi. Ta x̄a'nda chiño ra n̄o ndi ña ndat̄o'on ndi x̄i'in n̄ivi ndi Ndios sakuiso chiño ra t̄aJesús ña kúu ra t̄ajuez ña kasa nani ra x̄a'a kuachi ndi'i n̄ivi na kúu na táku, án na xa n̄ixi'i kúu na. ⁴³ Ta x̄a'a t̄aJesús yó'o n̄itaa ndi'i naprofeza na n̄ika'an ndoso t̄o'on Ndios x̄ina'á. N̄ika'an na kachi na ndi ndi'i n̄ivi na kandixa t̄aJesús, ̄ta ̄ta n̄ixi'i x̄a'a kuachi na, ta Ndios kasa ká'no ini ra x̄a'a kuachi n̄ivi yó'o —kachi t̄aPedro x̄i'in na.

⁴⁴ Tá ̄on t̄a'an ka ndi'i ka'an t̄aPedro x̄i'in na, ta k̄ixaa Níma Ndios, ta sakutú ña ini ndi'i n̄ivi na x̄ini s̄o'o t̄o'on ña ká'an t̄aPedro. ⁴⁵ Ta n̄ivi na kee ñoo Jope x̄i'in t̄aPedro kúu najudío na ndikon yichi t̄aJesús, ta n̄aka'nda ini na ndoo na yó'o, chi Ndios ké'é ra ñava'a ña saní'i ra Níma ra ña kutaku ña ini n̄ivi na ̄on s̄ivi najudío kúu. ⁴⁶ Saá chi x̄ini s̄o'o na ndi n̄ivi na nakutá'an ve'e t̄aCornelio yó'o, k̄ixá'á na ká'an na ink̄a n̄o t̄o'on ña ̄on vása ní-sakuá'á na, ta x̄i'in t̄o'on yó'o kisa ká'no ní na Ndios. ⁴⁷ Ta n̄ika'an

tāPedro xí'in najudío tá'an ra, na k̄ixaā xí'in ra yó'o:

—N̄ivi yó'o na ɔn s̄iví najudío kúu, xa n̄aki'in na Níma Ndios kutaku ña ini na ñii k̄i'va ndatán m̄ii yó najudío n̄aki'in yó ña. Ta saá vitin, ɔn koó x̄a'a ña nda ñii n̄ivi kuchiño kasi na n̄oɔ nayó'o ña kuchu na —káchí tāPedro.

⁴⁸ Ta saá x̄a'nda chiño ra kuchu ndi'i n̄ivi yó'o xí'in ndayí k̄iví tāJesús. Ta ndi'i ch̄ichi na saá, ta n̄ivi yó'o x̄aku ndá'ví na n̄oɔ tāPedro ta x̄aku ndá'ví na n̄oɔ nataa tá'an ra ña kundoo k̄a na xí'in na lo'o k̄a k̄iví.

11

TāPedro ndato'on ra x̄a'a ñav̄a'a ke'é Ndios xí'in n̄ivi na ɔn v̄asa kúu najudío

¹ Ta saá naapóstol xí'in ink̄a na ndik̄on yichí tāJesús na táku ñoo estado Judea x̄inj̄i so'o na ndí n̄ivi na ɔn s̄iví najudío kúu, xa v̄a'a n̄aki'in na to'on Ndios. ² Ta saá ndikó tāPedro xí'in nataa na n̄ixa'an xí'in ra, ta n̄axaa na ñoo Jerusalén. Ta najudío na ndik̄on yichí tāJesús na táku ñoo yó'o, k̄ixá'á na ká'an kuáchí na xí'in tāPedro, ³ ta káchí na saá:

—¿Ndachun ke'é ún ña ɔn v̄a'a ña n̄ixa'an ún n̄iki'vi ún ve'e n̄ivi na ɔn v̄asa kúu najudío, t̄anda x̄ixi ndó xí'in na? Saá chi ña ke'é ún saá kúu ña n̄iya'a ndoso ún ndayí ña x̄a'nda chiño Ndios n̄oɔ x̄ij̄i síkuá yó tāMoisés

—káchí na, ká'an kuáchí na xí'in tāPedro.

⁴ Ta saá tāPedro k̄ixá'á ra ndato'on ndi'i ra ña ke'é Ndios xí'in ra, ta ndato'on ra yu kúu ña ke'é Ndios xí'in n̄ivi na ɔn s̄iví najudío kúu, káchí tāPedro saá:

⁵ —Ñii k̄iví yóo i ñoo Jope ta ká'an i xí'in Ndios, ta saá n̄it̄ivi n̄oɔ i ñii ña ndatán k̄aa manta saá k̄aa ña, ta yóo kom̄i t̄iton manta yó'o, ta v̄a'a viv̄ii ndik̄a n̄oɔ ña, chi yóo ña ndatán yóo ña tiin na ñii ñii t̄iton ña, saá k̄aa ña, ta n̄oɔ ña, nda yatin n̄oɔ yóo i. ⁶ Ta nakoto v̄a'a i n̄oɔ ña, ta x̄inj̄i kūa'a ní n̄oɔ kit̄i nándoso rí n̄oɔ manta yó'o. Kit̄i yó'o kúu tí yóo kom̄i x̄a'a, ta xí'in kit̄i t̄iyukú, ta xí'in kit̄i tí ñoo t̄ixin x̄ika n̄oɔ ño'o, ta xí'in kit̄i tí ndáchí ñoyívi kāa. ⁷ Ta saá x̄inj̄i so'o i ñii to'on ña n̄ika'an xí'in i, k̄achí ña: “Tata Pedro, nakundichi ún ta koto ún ndi'i kit̄i yó'o, ta tiin ún ñii rí, ka'ni ún rí, ta kasa v̄a'a ún rí, ta kuxu ún rí.” ⁸ Ta ȳij̄i ndakuijn̄i, k̄achí i saá: “Tata, ɔn k̄iví ke'é i saá ña kuxu i kit̄i yó'o, chi nda lo'o ɔn v̄asa ní-xixi i koñu kit̄i tí ká'an ndayí ña n̄itaa tāMoisés ña kúu rí kit̄i tí kini n̄oɔ Ndios”, k̄achí i n̄ika'an i. ⁹ Ta n̄ika'an tuku to'on ña k̄ixi ñoyívi n̄ino xí'in i, k̄achí ña saá: “ɔn v̄a'a k̄a k̄a'an ún ndí kit̄i kini kúu rí, chí Ndios xa ndasa ndii ra ndi'i kit̄i”, k̄achí to'on xí'in i. ¹⁰ Ta ɔvi k̄a yichí ñii k̄i'va saá n̄it̄ivi ñayó'o n̄oɔ i. Ta ndi'i x̄inj̄i ña, ta ndikó ndi'i ña n̄it̄ivi n̄oɔ i

yó'o kuá'ān ndaa ña ñoyívi njno. ¹¹ Tá mií saá ta unj nataa na kee ñoo Cesarea vaxi na nándukú na yí'j, ta kixaa na ve'e noo yóo j. ¹² Ta njka'ān Níma Ndios xí'in j: "Ndā lo'o on kuyí'ví ún ko'on ún xí'in nataa yó'o", kachí Níma Ndios xí'in j. Ta iño nataa naño Jope na kúu na ndikōn yichj tajesús, njxa'ān na xí'in j ñoo Cesarea ve'e ñii taa ta naní Cornelio. ¹³ Ta tayó'o ndato'on ra xí'in ndj njtívi ñii ñaángel noo ra, ta njka'ān ña xí'in ra, kachí ña saá: "Tí'ví ún nataa ña ko'on na ñoo Jope ña naní'i na ñii taa ta naní Simón, ta inkā kivi tayó'o kúu Pedro. ¹⁴ Ta tayó'o ndato'on ra xí'in ún ta xí'in nave'e ún to'on ña ká'ān ndasaá kuchíño sakaku Ndios ndi'i ndó", kachí ñaángel xí'in ra. ¹⁵ Ta saá tá kixaa ndj ve'e tayó'o ñoo Cesarea, ta kixá'á ká'ān j xí'in njvi yó'o, ta kixaa Níma Ndios noo ndi'i na. Ñii kiva ndatán kixaa Níma Ndios noo mji yó ña kutaku ña ini yó, saá kixaa ña noo nakán. ¹⁶ Ta saá naká'án j to'on ña njka'ān tajesús kivi kachí ra saá: "Ndixa tajuán sakuchu ra njvi xí'in takuií, ta ñii kivi ña vaxi ndó'ó kuchu ndó xí'in Níma Ndios", kachí tajesús. ¹⁷ Ta saá kundaa ini j ñii kiva ndatán saní'i Ndios Níma ra ña kutaku ña ini yó chi kándixa yó Jesucristo, Taa táká'no noo yó, saá saní'i ra Níma ra njvi kán chi kándixa na Jesucristo. Ta on koó

ndayí kómíj ña kasi j noo ña kóni Ndios ke'é ra —káchí tãPedro xí'in na.

¹⁸ Kivi ndi'i xinj so'o na to'on ña ndato'on tãPedro xí'in na, ta saá njyaa yu'u na, ta on vása ká'ān kuáchí ka na xí'in ra. Ndā víka, kixá'á na kisa ká'no na Ndios, kachí na saá:

—Vitin Ndios taxi ra ndayí nda'a njvi na on sjívi najudío kúu ña kúchiño ndikó ini na ta kivi na yichj ra. Ta saá Ndios sakaku ra na ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí nayó'o, na kúu na kándixa tajesús, na táku ñoo Jerusalén.

To'on yó'o ká'ān ndí to'on va'a xa'a tajesús njxaa ña ndā ñoo Antioquía

¹⁹ Ta ndi'i njixi'j tãEsteban, ta najudío naño Jerusalén kixá'á na sáxo'vi ní na njvi na ndikōn yichj tajesús. Ta saá njvi yó'o na kándixa tajesús, kee na kuá'ān na, njixitá ní'no na ña táku na inkā ñoo. Ta sava na njxaa na táku na kuá'a ní ñoo ña ñó'o estado Fenicia, sava na njxaa na táku na isla ña naní Chipre, ta sava na njxaa na táku na ñoo Antioquía. Ta ñii ñii ñoo noo njxaa na, ta njka'ān ndoso na to'on va'a xa'a tajesús, ta ndato'on na to'on yó'o ndasaá kuiti xí'in najudío natá'an na, ta on vása ní-ka'ān na ña xí'in inkā njvi na on sjívi najudío kúu. ²⁰ Ta saá ni, sava njvi na kándixa tajesús na táku isla Chipre xí'in inkā na táku ñoo Cirene, nayó'o kee na

kuḗ'an na ndā ñoo Antioquía. Tá n̄xaḗ na ñoo yó'o, ta k̄ixá'á na ká'an ndoso na t̄'on v̄'a x̄'a t̄aJesús n̄o n̄vi na ɔn v̄asa kúu najudío.

²¹ Ta Ndios t̄axi ra ndeḗ ra nda'a n̄vi yó'o ña v̄'a k̄a'an ndoso na t̄'on ra n̄o n̄vi ñoo yó'o, ta saá kuḗ'a ní n̄vi sandakoo na yich̄i yatá x̄ika na, ta n̄andikó ini na ta k̄andixa na t̄aJesús.

²² Ta n̄vi na ndíkɔn yich̄i t̄aJesús na táku ñoo Jerusalén, k̄iv̄i x̄in̄i s̄o'o nayó'o ndí xa kuḗ'a ní n̄vi na ɔn s̄iv̄i najudío kúu, k̄andixa na t̄aJesús, ta saá t̄i'ví na t̄aBernabé kuḗ'an ra ndā ñoo Antioquía.

²³ Tá k̄ixaa t̄aBernabé ñoo yó'o, ta x̄ini ra ndi'i ñava'a xa ke'é Ndios x̄i'in n̄vi na k̄andixa t̄aJesús ñoo yó'o, ta kúsij ní ini ra x̄ini ra ñayó'o. Ta n̄ika'an ra x̄i'in nayó'o, káchí ra saá:

—Ndino'o ini ndó kundikɔn ndó k̄o'on ndó yich̄i t̄aJesús, T̄a t̄aKá'no n̄o yó, ta ɔn sandakoo ndó yich̄i ra, ta ñii ñii k̄iv̄i viví k̄a kundikɔn ndó yich̄i ra —káchí ra x̄i'in na.

²⁴ Ta ñii t̄a t̄a v̄'a ní kúu t̄aBernabé, ndino'o ní ndáa ini ra Ndios, ta chútú ní Níma Ndios ini ra. Ta saá kuḗ'a ní n̄vi x̄in̄i s̄o'o na t̄'on ña n̄ika'an ra, ta n̄andikó ini na, ta k̄andixa na t̄aJesús.

²⁵ Ta saá keḗ t̄aBernabé kuḗ'an ra ndā ñoo Tarso ña nandukú ra t̄aSaulo. Tá n̄xaḗ ra ñoo yó'o ta n̄aní'i ra t̄aSaulo, ta ndikó ɔv̄i na

saá, k̄ixaa na ñoo Antioquía. ²⁶ Ta ñii k̄uȳa n̄ix̄iyo t̄aBernabé x̄i'in t̄aSaulo ñoo Antioquía yó'o, ta nákutá'an na x̄i'in n̄vi na k̄andixa t̄aJesús, ta ɔv̄i na saá sáná'a na kuḗ'a ní n̄vi x̄'a yich̄i t̄aJesús. Ta ñoo Antioquía yó'o kúu ñoo n̄o k̄ixá'á n̄vi s̄akunaní na cristiano, n̄vi na ndíkɔn yich̄i t̄aJesús.

²⁷ Tá t̄aBernabé x̄i'in t̄aSaulo yóo k̄a na ñoo Antioquía, ta sava nataa na kúu naprofeta, keḗ na ñoo Jerusalén ña kuḗ'an na ñoo Antioquía. Ta saá k̄ixaa na ñoo yó'o. ²⁸ Ñii t̄aprofeta yó'o n̄ani ra Agabo, ta Níma Ndios n̄ika'an ña x̄i'in ra, ta saá t̄ayó'o n̄akundichi ra ta n̄ika'an ndoso ra t̄'on Ndios ña n̄aki'in ra, ta káchí ra saá x̄i'in n̄vi:

—V̄axi k̄iv̄i ña ndeé ní kunakaḗ s̄oko ndi'i saá ñoo válí x̄i'in ndi'i saá ñoo ná'no ña ndá'vi ndaa ñoo Roma —káchí t̄aAgabo x̄i'in na.

Ta ndixa saá kundivi, chi ndeé ní x̄inakaḗ s̄oko k̄uȳa x̄a'nda chiño t̄arey César Claudio n̄o ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma.

²⁹ K̄iv̄i x̄in̄i s̄o'o na t̄'on Ndios yó'o ña n̄ika'an t̄aAgabo, ta n̄vi na ndíkɔn yich̄i t̄aJesús n̄akoo yu'ú na ta ch̄ikaḗ ini na ña ti'ví na s̄i'ún k̄o'on nda'a n̄vi na ndíkɔn yich̄i t̄aJesús na táku ñoo estado Judea ña chindeé ña'á na. Ta ñii ñii n̄vi t̄axi na s̄i'ún yó'o ndatán yóo ña kómí na. ³⁰ Ta saá t̄axi na s̄i'ún ña xa n̄akaya na nda'a t̄aBernabé x̄i'in

taSaulo, ta t̄'ví na ov̄i nataa yó'o kuā'an na xí'in s̄i'ún nda ñoo Jerusalén, ña taxi na ña nda'a nataa nax̄ikua'a na kúu na ndiso chiño xí'in ñivi na ndíkõn yich̄i taJesús na táku ñoo yó'o.

12

Tõ'on yó'o ká'an ndí x̄a'ni na taJacobo ta ch̄ikaā na taPedro ini ve'e kaa

¹ Ta m̄ji kuȳa saá tarey Herodes Agripa k̄ixá'á ra sáxo'v̄i ní ra sava ñivi na ndíkõn yich̄i taJesús. ² Ta x̄a'nda chiño ra ndí xí'in espada ka'ni na taJacobo, ta ta x̄ikuu ñii ta uxu ov̄i ta ñixika xí'in taJesús, ta x̄ikuu ra ñani taapóstol Juan. ³ Tá tarey Herodes kundaa ini ra ndí najudío na táku ñoo Jerusalén kúsij̄ ní ini na x̄a'a ña ñixi'j̄ taJacobo, ta saá x̄a'nda chiño ra ña tiin na taPedro ta ch̄ikaā na ra ini ve'e kaa. Ñayó'o ke'é na tá xa ñitõnda yatin k̄iv̄i ña sákana najudío vikõ Pascua,* ta ñii semana vikõ yó'o najudío x̄ixi na s̄ita v̄a'a ña õn koó levadura kómí. ⁴ Ta saá tarey Herodes x̄a'nda chiño ra nõõ kom̄i ti'vi natropa ña kundaa v̄a'a na taPedro ini ve'e kaa. Kom̄i natropa kúu ñii ti'vi, ta ñii ti'vi nayó'o yóo na ndáa na taPedro ñõõ hora, ta saá ndíkõn v̄axi ink̄a ti'vi, ta ñii ñii ti'vi natropa yó'o ndáa na ra ñõõ hora, ta saá x̄inõ ñii k̄iv̄i. X̄ani s̄inj̄ tarey Herodes

táná ndi'i vikõ Pascua, ta saá tava ra taPedro ve'e kaa, ta kasa nani ra x̄a'a kuachi ra nõõ ñivi. ⁵ Ta taPedro yóo ra nákaa ra ini ve'e kaa, ta ñivi na ndíkõn yich̄i taJesús xí'in ña ndino'o ní ini na ká'an na, xáku ndá'ví na nõõ Ndios ña chindeé ra taPedro.

Tõ'on yó'o ká'an ndasaá kee taPedro ini ve'e kaa

⁶ Ta ñitõnda ñoo, ta tarey Herodes xa ch̄itõnj̄ ra ink̄a k̄iv̄i tava ra taPedro ini ve'e kaa, ña ko'õn ra kundichi ra nõõ ñivi, ta kasa nani tarey yó'o x̄a'a kuachi ra. Ta m̄ji ñoo yó'o yóo taPedro k̄is̄in ra ma'ñó ov̄i natropa, chi nó'ni s̄ikõn nda'a kua'á ra xí'in cadena ña nó'ni s̄ikõn nda'a ñii tatropa xí'in ra, ta nó'ni s̄ikõn nda'a yitin ra xí'in ink̄a cadena ña nó'ni s̄ikõn nda'a ink̄a tatropa xí'in ra, ta ink̄a ov̄i natropa yóo na ndáa na yé'é ve'e kaa yó'o. ⁷ Ta xati'va ñit̄ivi ñii ñaáangel ña k̄ixi nõõ Ndios, ta naye'e t̄ivi ini ve'e kaa. Ta ñaáangel xí'in nda'a ña s̄akanda lo'o ña s̄ijn̄ taPedro, ta s̄anakáx̄in ña ini ra. Ta ñik̄a'an ñaáangel xí'in ra, káchí ña saá:

—¡Kama ún! ¡Nakundichi ún vitin!

Ta saá x̄andikõn nakoyo cadena ña x̄ino'ni s̄ikõn nda'a taPedro. ⁸ Ta ñik̄a'an ñaáangel xí'in ra:

—Nakundixin ún tikõõ ún, ta nataan ún ndux̄an x̄a'a ún.

* 12:3 Pascua najudío kána ña ux̄a k̄iv̄i x̄a'a ña náká'an na ndasaá Ndios s̄akaku ra nax̄ij̄ sikuá na nõõ nañoõ Egipto kuȳa x̄ina'á.

Tá ke'é taPedro saá, ta tuku nika'an ñaángel xí'in ra:

—Nakundixin ún capa ún, ta na'a, kixi ún sata j —káchí ñaángel xí'in taPedro.

⁹ Ta saá xindikon taPedro sata ñaángel, keta ra ve'e kaa. Ta on vása ní-kundaa ini taPedro án ña ndixa kúu ña ndí ñii ñaángel kixaa ña noo ra ta chindeé ña ra, chí kuiti xáni sijn ra ndí ñii ña nivi noo ra kúu ña.

¹⁰ Ta ñaángel xí'in taPedro ku'a'an na, ta nija'a na noo yoo tatrota tanoo, ta saá nija'a na noo yoo tatrota tavi, ta saá yá'a na ku'a'an na noo yoo yé'é ve'e kaa, ta saá naxona mii yé'é kaa ña ká'no yó'o, ta kee na ku'a'an ndika na yichi ñoo yó'o. Tá ku'a'an lo'o na, ta ñaángel sandakoo mat'ón ña taPedro. ¹¹ Ta saá nakaxin ini taPedro, ta kundaa va'a ini ra yu kúu ña ndo'o ra. Ta nika'an ra xí'in mii ra, káchí ra saá:

—Vitin kundaa va'a ini yó ndí Ndios ndixa tiví ra ñii ñaángel ña kixi ña sakaku ña mii yó noo ndee taHerodes, ta noo ña on vá'a ña kóni ke'é najudío xí'in yó —káchí taPedro, ká'an ra xí'in mii ra.

¹² Tá ndi'i kundaa ini ra ñayó'o, ta saá naki'in ra yichi ta nixaa ra ve'e ñaMaría, ña kúu sí'í taJuan Marcos. Ve'e ñayó'o nakutá'an ku'a'a ní nivi na ndikon yichi taJesús, ta yoo na ká'an na ndúkú na noo Ndios xa'a taPedro. ¹³ Ta

kixaa taPedro ve'e yó'o, ta kana ra nivi na ve'e yó'o, ta kixi ñii ña'a ña naní Rode, ña kisa chiño noo nave'e yó'o kúu ña. Kixi ña koto ña yu kúu na kana. ¹⁴ Ta nakoni ña to'on taPedro kúu ña, ta nandoso ña nakuina ña yé'é, saá chi kusi ní ini ña xa'a ña kixaa taPedro. Ta kama ndikó ña ku'a'an ña ndato'on ña xí'in na ndoo ini ve'e ndí ñindichi taPedro yé'é.

¹⁵ Ta nivi na yoo yó'o on vása kándixa na to'on ña ká'an ña, ta nika'an na xí'in ña, káchí na saá:

—Ña sana sijn kúu yó'o —káchí na xí'in ña.

Ta ndakuin ña, nika'an ña:

—Mii ña ndixa ndaa kúu ña ká'an xí'in ndó ndí taPedro kúu ta ñindichi yé'é.

Ta tuku ndakuin na, ká'an na xí'in ña:

—On sivi taPedro kúu ra. Ndá kuiti nima taPedro kúu ña —káchí na xí'in ña.

¹⁶ Tá mii ká'an ka na, ta taPedro ñindichi yé'é, ta on vása sandakoo ra kana ra nivi ve'e yó'o. Ta saá nixa'an na nakoná na yé'é. Tá xini na ndí ndixa taPedro kúu ra, ta naka'nda ní ini na xito na noo ra. ¹⁷ Ta nixika nda'a taPedro noo na ña on ka'an ka na nda ñii to'on. Ta saá nakuina na yé'é, ta niki'vi ra ini ve'e, ta kixá'a ra ndato'on ra xí'in na ndasaá ke'é Ndios ñava'a xí'in ra ña kuchiño kee ndika ra ve'e kaa. Tá ndi'i ndato'on taPedro to'on yó'o, ta nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ta xí'in tãSantiago† ta xí'in inkã nañani yó ta xí'in náki'va yó na kándixa tãJesus, ndato'on ndó ndi'i ña ndo'o*j* —káchí tãPedro xí'in na.

Tá ndi'i ñayó'o, ta kee tãPedro, kuã'an ra inkã xiiña.

18 Nĩivi inkã kivi, ta ndi'i natropa na ndáa ve'e kãa, ñaka'nda ní ini na chi on koó kã tãPedro ini ve'e kãa, ta ñii síso na ndákã to'on tá'an na ndasaá kúu keta ra ve'e kãa yó'o. 19 Ta tarey Herodes xã'nda chiño ra noo inkã natropa ña ko'on na nandukú na tãPedro. Ta ñixã'an na, ta ñi-kuchiño naní'i na ra. Ta saá tarey Herodes kãna ra natropa na xikuu na xindaa tãPedro, vaxi na noo ra. Tá kixaa na noo ra, ta ñindaã to'on va'a ra na ndasaá kuchiño keta tãa tã xinakaa ini ve'e kãa. Ta ndi'i ñika'an ra xí'in natropa yó'o, ta saá xã'nda chiño ra ña kivi ndi'i nayó'o na xikuu na xindaa tãPedro ini ve'e kãa, chi xáni sijní ra ndí nayó'o kúu na taxí keta tãPedro. Ta ñiya'a lo'o kivi, ta saá tarey Herodes kee ra ñoo estado Judea ta kuã'an ra ndã ñoo Cesarea kutakú ra.

To'on yó'o ká'an ndasaá ñixi'i tarey Herodes

20 Ta tarey Herodes sãã ní ini ra xíni ra ñivi ñaño Tiro xí'in ñaño Sidón. Ta saá ñaño yó'o ñakutá'an na, ta ñika'an tá'an na ndasaá koo ke'é na ña tuku nakutá'an va'a na xí'in tarey yó'o. Ta

ñixiyo ñii taká'no, tãa tã ndiso chiño xí'in kuã'a ní chiño tarey Herodes kúu ra, ta tayó'o ñaní ra Blasto. Ta ñivi ñaño Tiro xí'in ñaño Sidón ñixaa na noo tãBlasto, ta ñika'an na xí'in ra ndúkú na noo ra ña chindee ra na ña kuchiño nakutá'an va'a na xí'in tarey. Saá chi kuã'a ní ña xíní ñó'ó ñivi ñaño Tiro xí'in ñaño Sidón kúu ña sáta na noo ñivi na táku ñoo noo xá'nda chiño tarey Herodes. 21 Ta saá tarey Herodes ñii kivi ñakoo yu'ú ra ña nakutá'an ra xí'in ñivi ñaño Tiro xí'in ñaño Sidón, ta ñakundixin ra tikoto va'a ña livi ndixin mji narey, ta xikoo ra táyi ká'no tón to'ó ta ñika'an ra xí'in ñivi na ñakutá'an yó'o. 22 Tá xíní so'o na to'on ká'an ra, ta xí'in ndi'i ndee na ñika'an na, káchí na saá:

—On sivi tãa ñoyívi yó'o kúu tãa tã ká'an yó'o, chi ñii ndios kúu ña ká'an yó'o —káchí na, ká'an na xã'a tarey Herodes.

23 Tá mií xandikon saá ñii ñaangel satakú'e ña xí'in kué'e tikusú tãHerodes yó'o, ta ñixi'i ra. Saá ñindo'o ra chi kóni ra naki'in ra ñato'ó ña kúu ñato'ó Ndios.

24 Ta to'on va'a Ndios ña ká'an xã'a Jesucristo ñixita ní'no kã ña, ta kuã'a ní kã ñivi kãndixa na ña.

25 Tá tãBernabé xí'in tãSaulo sandi'i na chiño ke'é na ñoo Jerusalén, ta kee na kuãano'o na ñoo Antioquía, ta kuã'an tãJuan xí'in na,

† 12:17 TãSantiago, inkã kivi ra kúu Jacobo.

ta inkā kivi tajuán yó'o kúu Marcos.

13

Tɔ'on yó'o ká'an ndí tajuáulo xí'in tajuáulabé kee na kuá'an na kuá'a ní ñoo ña ndatɔ'on na xí'in nivi tɔ'on va'a xa'a tajuésús

1 Ñoo Antioquía nixiyo kuá'a ní nivi na ndíkɔn yichí tajuésús ta nákutá'an na xa'a ña kisa ká'no na Ndios. Sava nivi yó'o kúu naprofeta, ta kúu na namaestro na sáná'a nivi tɔ'on Ndios. Ta saá tajuáulabé, tajuáulo, tajuásimón (inkā kivi ká'an na xí'in tajuásimón kúu tajuáolon), tajuáulo tajuáulo Cirene kúu ra, ta tajuáulabé (ta tajuáulabé káchí xa'no xí'in tajuáulo Herodes Antipas kúu ra),* ndi'i nataa yó'o kúu na naprofeta ta kúu na namaestro na kisa ndivi chiño noo nivi na kándixa tajuésús na nákutá'an ñoo Antioquía yó'o. 2 Ta nítɔnda ñii kivi nivi na kándixa tajuésús na táku ñoo Antioquía nákutá'an na xa'a ña kisa ká'no na Ndios, ta yóo so'on na ká'an na xí'in Ndios, ta saá nika'an Níma Ndios xí'in na, káchí ña:

—Xa kanaj tajuáulabé xí'in tajuáulo ña kasa ndivi na chiño ña xini ñó'ó ní noo. Ta vitin ndó'ó, va'a sakuiso chiño ndó na ña kɔ'on na kasa ndivi na chiño yó'o —káchí Níma Ndios xí'in nivi na ndíkɔn yichí

tajuésús na nákutá'an ñoo Antioquía.

3 Ta saá yóo so'on ka na, ta ká'an na ndúkú na noo Ndios xa'a tajuáulabé xí'in tajuáulo. Ta ndi'i ke'é na saá, ta chiso na nda'a na sini tajuáulo xí'in sini tajuáulabé, ta tivi ña'á na ña kɔ'on na kasa ndivi na chiño ña xa kana Ndios na ke'é na.

Tɔ'on yó'o ká'an ndí naapóstol ká'an ndoso na tɔ'on Ndios noo nivi isla Chipre

4 Ta Níma Ndios kúu ña ní'i yichí na ña kuá'an na kasa ndivi na chiño Ndios. Ta saá tajuáulo xí'in tajuáulabé kee na kuá'an na ta nixa'a na ñoo Seleucia, ta nda'a na ñii tón barco, ta kuá'an na ta nixa'a na ñoo ña naní Salamina. Ñoo yó'o nákaa ña noo ño'q ña kúu isla Chipre. 5 Ta nixa'a na ñoo yó'o, ta nixa'an na ñii ñii ve'e ño'o sinagoga najudío, ta nika'an ndoso na tɔ'on Ndios noo nivi na nákutá'an yó'o. Ta ndíkɔn tuku tajuán Marcos kuá'an ra xí'in tajuáulo ta xí'in tajuáulabé ña chindeé ña'á ra. 6 Ta saá naki'in na kuá'an na ta nija'a na ñii ñii ñoo nda nixa'a na ñoo Pafos, ña nákaa inkā tá'vi isla Chipre. Ta ñoo yó'o nákutá'an na xí'in ñii tajudío, ta kisa chiño xí'in magia kúu ra, ta kúu ra ñii tajuáulo vatá tajuáulo sándá'vi nivi, ta naní ra Barjesús. 7 Ta tajuáulo kúu ra ta ta yóo va'a xí'in

* 13:1 Mji tajuáulo Herodes Antipas yó'o kúu ra ta ta xa'ni tajuán ta ta sakuchu nivi xina'á.

tagobernador Sergio Paulo, ta tagobernador yó'o kúu ra taa tã ndíchí ní sijní. Ta saá tagobernador yó'o kãna ra taBernabé xí'in taSaulo ña kixi na nõõ ra chi kóni ra konj so'õ ra to'on Ndios. Tá kixaa na nõõ tagobernador yó'o, ⁸ ta yóo tamago Barjesús xí'in ra. (Ta inkã kivi Barjesús to'on griego kúu Elimas.) Ta tamago yó'o chíkaa ra ndee ña kasi ra ña õn kandixa tagobernador to'on Ndios ña ndato'on naapóstol xí'in ra, chi taElimas yó'o õn xijn ra taxi ra ña tagobernador kivi ra yichí taJesús. ⁹ Ta taSaulo (ta inkã kivi ra kúu Pablo), chútú ní ini ra xí'in Níma Ndios, ta saá nakoto káxín ra nõõ taElimas ta nika'an ra xí'in ra, ¹⁰ káchí ra saá:

—Yó'õ kúu taa tã ndíkõn yichí ñaníma ndiva'a ká'no! Yó'õ kúu taa tã kisa toon nõõ ndi'i ñandaa. Taa tã sándá'ví nivi kúu ún, taa tã vatá kúu ún. ¿Ndachun õn xijn ún sandakoo ún ña sándá'ví ún nivi?, chi ndi'i saá kivi ndúkú ndeé ún ndasaá sativi ún yichí Ndios ña kúu ñandaa, ta kóni ún sanduu ún ña yichí õn vá'a. ¹¹ Ta xa'a ñayó'o, vitin Ndios saxo'vi ra yó'õ, ta kukuáá nduchú nõõ ún ña õn kivi kã koto ún ndasaá yé'e ño'õ ndivi, ta saá koo ún ndã kixaa kivi ña chítóni Ndios sanduva'a ra nduchú nõõ ún —káchí taPablo xí'in taElimas.

Ta xandikõn saá kixaa ña kũnaa nõõ taElimas, chí kukuáá nduchú nõõ ra. Saá

chi ndã lo'o kã õn vása tívi xító ra, tandã xíka kuáá nda'a ra, ndúkú ra nivi ña tiin na nda'a ra ta kuni'i na yichí ra ko'õn ra. ¹² Tá xini tagobernador ña ndo'õ taElimas, ta saá nandikó ini ra, ta kandixa ra taJesús ta kixá'a ra ndíkõn ra yichí ra. Ta xí'in ñasij ini ra ta xí'in ña naka'nda ini ra, xini so'õ ra to'on ña saná'a taPablo xa'a taJesús xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taPablo ta xí'in taBernabé ña nixaa na ñoo Antioquia ña nákaa estado Pisidia

¹³ Ta saá taPablo kee ra ñoo Pafos ku'a'an ra xí'in natá'an ra, ta ndaa na ñii tón barco, ta ku'a'an na ndã ñoo Perge, ña nákaa estado Panfilia. Ta ñoo yó'o taJuan Marcos sandakoo ra naapóstol, ta nandikó ra kuano'o ra ñoo Jerusalén. ¹⁴ Ta saá naki'in taPablo ku'a'an ra xí'in natá'an ra ndã ñoo Antioquia ña nákaa estado Pisidia. Tá nitõndaa kivi yij ña nákindée najudío, ta saá ku'a'an naapóstol yó'o ve'e ño'õ sinagoga ña nákaa ñoo yó'o, ta nixaa na ta xikundõõ na. ¹⁵ Ta saá ñii taa nakundichi ra ta ka'vi ra lo'o to'on Ndios ña nitaa taMoisés, ta ka'vi ra lo'o to'on Ndios ña nitaa inkã taprofeta xina'a ña xini so'õ nivi na ndóo yó'o. Ta ndi'i ka'vi tayó'o, ta naná'no ve'e ño'õ sinagoga yó'o nika'an na xí'in naapóstol, káchí na saá xí'in na:

—Tata natá'an yó, tá yóo kã to'on ña ka'an ndó ña

chikaꝯ ndó ndeꝯ ini ndi, ta saá vitin ndúkú ndi noꝯ ndó ña ka'an ndó ndato'on ndó xí'in ndi —káchí naná'no ve'e ño'o sinagoga xí'in taPablo ta xí'in taBernabé.

16 Ta saá taPablo naꝯkundiꝯ ra ta ñixika nda'a ra noꝯ ñivi na naꝯkutá'an yó'o ña tásjín koo yu'u na. Ta saá kixá'á ra ka'an ra, ndato'on ra xí'in na:

—Tata natá'an yó, ndó'ó na kúu ñivi sa'ya ñani síkuá taIsrael, ta xí'in ndó'ó, ñivi na kisa to'ó Ndios, vará on vása kúu ndó ñivi nañoo Israel, ndúkú j noꝯ ndi'i ndó ña koni so'o ndó to'on ña ka'an j ndato'on j xí'in ndó vitin.

17 Ndato'on j xí'in ndó ndasaá ke'é Ndios kuiya xina'á xí'in naxij síkuá mji yó ñivi naIsrael. Saá chi Ndios naꝯaxin ra naIsrael ña kuu na ñivi na ndíkõn ña'á. Ta kivi xitaku na ñoo Egipto, ta Ndios ke'é ra ñava'a xí'in na ña kuina na, ta nduu na kuꝯa ní ñivi. Ta saá xikuu na naesclavo, na on vása xikomí ndayí ña sandakoo na ña yo'vi kisa chiño na noꝯ napatrón na, ta ñixo'vi ní na. Ta saá xí'in ndeꝯ ra, Ndios tava ra ndi'i naIsrael ña kee na ñoo Egipto, ta kuꝯan ndíkã na.

18 Ta saá ovi siko kuiya kundeé ini Ndios noꝯ ña on vá'a ke'é na kivi ñixika na yukú yichí. Ta saá ni, xindaa ra na ta kisa manj ra na.

19 Ta saá kixaa na noꝯ ño'o ña naní Canaán, ta Ndios chindeé ra naIsrael ña sandi'i na xa'a ñivi na kúu uxã ti'vi ná'no

na xitaku noꝯ ño'o Canaán yó'o, ta taxi ra ño'o Canaán yó'o nduu ña ño'o ñivi naIsrael na xikuu xij síkuá yó.

20 Ta saá, komj ciento ovi siko uxú kuiya, najuez xikuu ñivi naná'no noꝯ naIsrael, ta xa'nda chiño na noꝯ na. Ta saá taprofeta Samuel xikuu ra tachiño ká'no noꝯ naIsrael.

21 Ta saá naIsrael naꝯkuita na, ta ñii toon ndúkú na noꝯ taSamuel ña taxi ra ñii ta kuu ra tarey noꝯ na. Ñakán Ndios taxi ra ndayí nda'a taSaúl ña xikuu ra tarey ta xa'nda chiño ra noꝯ na. Ta taSaúl yó'o xikuu ra sa'ya taCis, ta kúu ra tatá'an ñii ti'vi ñivi naIsrael, ña naní tribu Benjamín.

Ta tarey Saúl xa'nda chiño ra noꝯ naIsrael ovi siko kuiya. 22 Ta saá Ndios kindaa ra ndayí nda'a taSaúl, ta taxi ra ndayí yó'o nda'a taDavid, ta xikuu ra tarey ta xa'nda chiño noꝯ naIsrael. Ta ñika'an Ndios xa'a taDavid, kachí ra saá: “Ndatán yóo ini j, saá yóo ini taDavid, ta kúu sa'ya taIsaí, ta kúsij ní ini j xini j ra, ta ndixa kasa ndivi ndi'i ra ña kónij”, kachí Ndios xa'a tarey David.

23 Tarey David yó'o xikuu xij síkuá taJesús, ta ta ti'vi Ndios ña sakaku ra ñivi naIsrael. Ta xí'in ña ke'é ra saá, Ndios kisa ndivi ra ña kindoo ra xí'in naxij síkuá yó. 24 Tá on ta'an ka kixaa taJesús ña kasa ndivi ra chiño ña taxi Ndios nda'a ra, ta kixi si'na taJuan, ta ñika'an ndoso ra to'on Ndios noꝯ ñivi nañoo Israel. Ñika'an ra xí'in na

ndí xíní ñó'ó nandikó ini na, ta sandakoo na yichí ña on vá'a xíka na, ta saá kixi na kuchu na. ²⁵ Tá xa yatin nítondaa kivi ña ndi'i chiño taJuan, ta saá nindaká to'on ra nivi, kachí ra saá xí'in na: "¿Yukía xáni sivi ndó xa'a i? ¿Yu kúu i, kachí ndó? Chi on sivi yi'i kúu ta ta ti'vi Ndios vaxi sakaku nivi ñoyivi yó'o. Saá chi ta ta ti'vi Ndios vaxi sakaku mji yó vaxi ra satá i. Ta ta ká'no ní ka noo i kúu ra, ta yi'i kúu ta ta nino ní ka noo ra. Yi'i kúu ta ta kisa chiño kuiti noo ra", kachí taJuan xí'in na.

²⁶ 'Ndó'ó, naño o i, najudío na kúu sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta ndó'ó nivi na kisa to'ó Ndios, ta on sivi najudío kúu ndó, vitin ká'an ndoso i noo ndi'i ndó ndí Ndios xa ti'vi ra to'on ra kixaa ña noo yó, ta to'on yó'o ká'an ña ndasaá taJesús kuchiño sakaku ra ndi'i yó. ²⁷ Ta saá ni, nivi naño Jerusalem ta xí'in nachiño ná'no noo na, ni-kundaa ini na yu kúu taJesús, ni on vása ní-kundaa ini na yukía kachí to'on Ndios ña nítá na xina'á xa'a ta ta ti'vi Ndios sakaku ra mji yó. Vará mji to'on Ndios yó'o ká'vi najudío ve'e ño'o sinagoga ñii ñii kivi yi'i ña nákindée na, ta on vása ní-kundaa ini na ndí taJesús kúu ta ta ká'an to'on Ndios xa'a. Nakán nika'an na ndí xíní ñó'ó kivi taJesús. Ta xí'in ña ke'é na saá, kisa ndivi na to'on Ndios ña nítá naprofeta xina'á. ²⁸ Vará on vása

ní-naní'i na kuachi taJesús ña taxi ka'ni na ra, ta ndukú na noo tagobernador Pilato taxi ra ndayí nda'a na ña ka'ni na taJesús. ²⁹ Ta saá, tá ndi'i kundivi ndi'i to'on Ndios ña ká'an xa'a ña kundo'o taJesús, ta saá nixi'i ra, ta sanoo na yiki koñu ra nda'a tón cruz ta sandúxun na ña tixin kavua. ³⁰ Tá nija'a lo'o kivi, ta Ndios sanataku ra taJesús. ³¹ Tá ndi'i nataku ra, ta ku'a kivi nixiyo ra ñoyivi yó'o, ta ku'a yichí nítivi ra noo nivi na kúu na xa nixika xí'in ra estado Galilea tãda ñoo Jerusalén kivi tá on ta'an kivi ra nda'a tón cruz. Ta vitin nivi yó'o kúu na ndákuiin ndí ndixa nataku ra, ta ndáto'on na xa'a ra noo ndi'i naño Israel.

³² 'Ta vitin ndáto'on ndi xí'in ndó to'on va'a ndí Ndios xa kisa ndivi ra ña kindoo ra xina'á xí'in naxii síkuá mji yó na kúu naIsrael. ³³ Saá chi sanataku ra taJesús, ta xí'in ñayó'o sáná'a ra ndí taJesús kúu ta ta nakaxin ra sakaku nivi. Nii ki'va saá sáná'a ñii xiiña noo to'on Ndios ña kúu Salmo ovi, noo nítá na to'on ña nika'an Ndios xí'in ta ta nakaxin ra. To'on Ndios yó'o kachí ña saá: "Yó'ó kúu Sa'ya i, ta chitonij ndí kivi vitin xí'in ndi'i kivi ña vaxi kúu i Yivá ún", kachí Ndios, nítá na xina'á. ³⁴ Ndios sanataku ra taJesús, ta nda ñii kivi ña vaxi on kivi ka ra ni on ta'yi yiki koñu ra. Ta xí'in ña sanataku ra taJesús

saá, Ndios kjsa ndivi ra to'on ra ña ñitaa na xina'á, kachi ra saá: "Ndixa xa'a mji ndó kasa ndivi ñava'a ña kúu ña kindooj xi'in tarey David", kachi Ndios. ³⁵ Ta inká xiiña noo to'on Ndios ña ñani Salmos, vaxi to'on ña kachi saá: "Tata Ndios, tá kixaa kivi ña kivi ta tayi ta kisa chiño noo ún, ta nduxun ra, ta ndixa on taxi ún ña ta'yi yiki koñu ra", kachi ña. ³⁶ Ta kúndaq ini yó ndí to'on yó'o on vása ká'an ña xa'a tarey David. Saá chi tá ndi' i kisa ndivi tarey David ña chitóni Ndios, ta saá ñixi' i ra, ta sanduxun na yiki koñu ra, ta ñita'yi yiki koñu ra. ³⁷ Ta taJesús, vará ñixi' i ra, ta on vása ní-ta'yi yiki koñu ra, chi Ndios sanatakú ña'á ra. ³⁸ Natá'an yó, xini ñó'ó kúndaq ini ndó to'on yó'o: Ndixa taJesús ñixi' i ra xa'a kuachi yó, ta xa'a ña ke'é ra saá, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó. ³⁹ Saá chi tá kandixa yó taJesús, Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó ta sanduu ra yó ñivi na ndii noo ra. Ta xa'a ñayó'o kúndaq ini yó ndí taJesús xa kisa ndivi ra chiño ña on vása kúchiño kasa ndivi ndayí Ndios ña kúu ña ñitaa taMoisés xina'á. ⁴⁰ Vitin kuenda ní koo ndó koto on kua'a ndó kandixa ndó to'on yó'o, ta saá kundivi xi'in ndó ña ñika'an Ndios xa'a ñivi na toon ní ini, chi naprofeta ñitaa na to'on Ndios ña kachi saá:

⁴¹ Ndó'ó, tá kúu ndó ñivi na xaku ndaa yi'i, ta ta kúu Ndios,

vitin kuyi'vi ndó ta naka'nda ini ndó.

Ta va'a kono ndó ko'on xiká ndó koto yo'vi ní xo'vi ndó ña vaxi.

Saá chi yi' i ke'é j ñii chiño ká'no ní kivi táku ka ndó ñoyivi noo ño'o.

Chiño yó'o ká'no ní ña, ta saá, táná koo ñivi na ndato'on xi'in ndó xa'a chiño yó'o,

ta on vása kuchiño ndó kandixa ndó ña ndato'on na,

kachi Ndios, ñitaa ñii taprofeta xina'á —kachi taPablo, ndato'on ra xi'in ñivi na nakutá'an ve'e ño'o sinagoga yó'o.

⁴² Ta saá taPablo xi'in taBernabé kixá'á na kée na ve'e ño'o yó'o. Ta ñivi na on sivi najudío kúu, xaku ndá'vi na noo na ña kixi tuku na inká yichi ña kúu kivi yi' i ña nakutá'an nayó'o. Saá chi kóni na ña naapóstol yó'o nandaxin ka na to'on ña kixá'á na sáná'a na noo ñivi yó'o. ⁴³ Ta saá tá kee taBernabé xi'in taPablo ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta ku'a ní ñivi kee na ndikon na sata naapóstol yó'o noo ku'an nayó'o. Sava ñivi na ku'an sata na kúu najudío, ta sava na kúu ñivi na ndikon yichi najudío ta ñii kachi kisa to'ó na Ndios xi'in na, vará on sivi najudío kúu na. TaPablo xi'in taBernabé ndato'on na xi'in ñivi na ndikon sata na yó'o, kachi na saá:

—Nda ñii kivi on sandakoo ndó yichi taJesús noo ndixa Ndios sání'i ra ndó'ó ku'a'a ní ñava'a —káchí naapóstol xí'in nivi yó'o.

⁴⁴ Ta saá nija'a uxá kivi, ta nitonda inka kivi yii ña nákindée najudío. Ta saá taPablo xí'in taBernabé kixaa tuku na ve'e ño'o sinagoga noo xa nakutá'an ku'a'a ní nivi. Saá chi ndi'i nivi ñoo yó'o kixaa na ña koni so'o na to'on Ndios. ⁴⁵ Ta naná'no noo najudío, kivi xini nayó'o ndí ku'a'a ní nivi nakutá'an na xa'a ña koni so'o na to'on ña saná'a naapóstol, ta chútú ní ini naná'no yó'o xí'in ñakuíni. Ta saá kixá'a na kándiva'a na xí'in taPablo, ta ñika'an na xí'in ra ndí on sivi ñandaá kúu to'on saná'a ra. ⁴⁶ Ta saá ndakuijn taPablo xí'in taBernabé, ñika'an na, káchí na:

—Ndixa chiño noo ndi kúu ña si'na ndato'on ndi to'on Ndios xí'in ndó'ó na kúu natá'an yó najudío. Ta saá ni, vitin ndó'ó on xijn ndó kandixa ndó to'on yó'o. Saá chi ndó'ó xáni sinj ndó ndí on vása ndáya'vi ndó naki'in ndó ñava'a saní'i Ndios ndó'ó, ña kúu ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi. Ñakán kía sandakoo ndi ndó'ó ta ko'on ndi inka xiiña noo táku nivi na on sivi najudío kúu, ta ndato'on ndi to'on Ndios xí'in nayó'o. ⁴⁷ Chi ña ke'é ndi saá kúu ña xa'nda chiño Ndios noo ndi, kivi káchí ra: Taxi ña nduu ndó ndatán yóo ño'o ña yé'e,

saá koo ndó noo nivi na on sivi najudío kúu, na táku inka xiiña.

Ndatán yóo ño'o ña yé'e, ña kuchiño koto na yichi va'a, saá koo ndó'ó, chi saná'a ndó nivi na táku inka xiiña ña kuni'i ndó yichi ña kuchiño kixaa na noo, ta sakaku na, káchí Ndios xí'in ndi —káchí taPablo, ndato'on ra xí'in nayó'o.

⁴⁸ Tá nivi na on vása kúu najudío xini so'o na to'on yó'o, ta kúsi ní ini na, ta kixá'a na ká'an na, káchí na ndí ña va'a ní kúu to'on Ndios. Ta ndi'i nivi na kúu na nakaxin Ndios xa'a ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi, nivi yó'o kandixa na to'on Ndios ña xini so'o na ndato'on taPablo, ta kixá'a na ndikon na yichi Ndios. ⁴⁹ Ta saá to'on Ndios nijita ní'no ña ndi'i saá ñoo ña ñó'o estado Pisidia yó'o. ⁵⁰ Ta ñoo yó'o yóo náña'a ná kúu ná kisa to'o Ndios, ta kánoo to'on va'a xa'a ná noo nivi. Ta saá tuku yóo nataa naná'no na kúu nachiño ñoo yó'o. Ta saá sava naná'no noo najudío kixaa na noo náña'a xí'in nataa yó'o, ta xí'in to'on vatá ká'an na xa'a taPablo ta xí'in taBernabé, chu'u ña'a na, ta sasaa na ndi'i nayó'o. Ta saá xí'in ña sáa ní ini na, taxin na taPablo xí'in taBernabé ña kee na ñoo yó'o ta ko'on na inka xiiña. ⁵¹ Ta saá taPablo xí'in taBernabé tava na nduxan ñó'o xa'a na, ta sakisin na

ña, ña koyo yaq ña kómi ña. Ta ña ke'é na saá kóni kachí ña ndí ñivi nañooyó'o kúu na ndíso kuachi chi ñi-xiin na koni so'o na to'on Ndios. Ta saá taPablo xí'in taBernabé kee na ta ku'a'an na nda ñoo Iconio. ⁵² Ta ñivi na kándixa taJesús na táku ñoo Antioquía ñindoo na ñoo na, ta kúsiy ní ini na, chi chútú ini na xí'in Níma Ndios.

14

To'on yó'o ká'an ndí taPablo xí'in taBernabé ndáto'on na to'on Ndios noo ñivi ñoo Iconio

¹ Tá ñixaa taPablo xí'in taBernabé ñoo Iconio, ta ku'a'an na ta ñiki'vi na ini ve'e ño'o sinagoga, ta noo ñivi yó'o va'a ní ndáto'on na to'on Ndios xa'a taJesús. Ta saá ku'a'a ní najudío xí'in inká ñivi na on vása kúu najudío kandixa na to'on yó'o, ta ñiki'vi na yichi taJesús.

² Sava najudío na ñi-xiin kandixa to'on xa'a taJesús, ñika'an na to'on ña sasaa na sava ñivi na on vása kúu najudío, ta nayó'o ñisaa ini na xini na ñivi na ndikõn yichi taJesús. ³ Ta saá ni, taPablo xí'in taBernabé kindoo ka na ku'a'a ní kivi ñoo Iconio yó'o, ta on vása ní-yi'vi na, ta ñika'an ndoso na to'on Ndios noo ñivi ñoo yó'o, ndáto'on na ndí Ndios kúu ta ta ká'no ini, ta kúu ra ta kí'vi ini xini ra ñivi. Ta nda'a taPablo xí'in taBernabé, Ndios taxi ra ndee ra xa'a ña ke'é na ku'a'a

ní ñava'a ná'no ña taxi ña ñaka'nda ní ini ñivi xini na. Xí'in ña ke'é na saá, Ndios saná'a káxin ra noo ñivi ndí to'on ña ndáto'on na xa'a ra kúu ñanda. ⁴ Ta saá ni, ñivi nañooyó'o ñita'vi tá'an na: sava na xikundikõn na taPablo xí'in taBernabé, ta sava na xikundikõn na najudío na ñi-xiin kandixa to'on xa'a taJesús. ⁵ Ta saá sava najudío, xí'in inká sava na on vása kúu najudío, xí'in inká naná'no noo nañooyó'o, ñakoo yu'ú na, ta ndukú na ndasaá koo satakué'e na taPablo xí'in taBernabé ña koon na yuu nayó'o ta ka'ni ña'a na. ⁶ Tá xinj so'o taPablo xí'in taBernabé yukia chika ini ñivi yó'o ke'é na, ta kee na ku'a'an na nda inká ñoo ña ñani Litra xí'in ñoo ña ñani Derbe ña ño'ó estado Liconia, ta ku'a'an na ñii ñii ñoo yatin yó'o. ⁷ Ta ndi'i saá ñoo noo xaa na, ta ká'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús noo ñivi na táku ñoo yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a ñivi naño Litra ndasaá koon na yuu taPablo

⁸ Ta ñoo Litra táku ñii ta, ta on kivi kaka xá'a kúu ra, tãda kivi kaku ra tãda vitin on kivi kaka xá'a ra. ⁹ Ta ta yó'o yoo ra xini so'o ra to'on ká'an taPablo, ta saá taPablo xito káxin ra nduchõ noo ta on kivi kaka xá'a yó'o, ta kunda ini ra ndí tayó'o kándixa ra ndí Ndios kúchiño ra sandúva'a ña'a ra. ¹⁰ Ta taPablo, xí'in ndi'i ndee ra, ñika'an ra xí'in

ṭṭa ṭṭa ɔn kɪvɪ kaka xá'á yó'o, káchí ra saá:

—Nakundichi ún ta kaka xá'á ún —káchí ṭṭaPablo xí'in ra.

Ta saá ñii ndeé kaṇdeta ra nda ñino, ta kɪxá'á ra xíka xá'á ra. ¹¹ Tá xini ñivi ña ke'é ṭṭaPablo xí'in ṭṭa ṭṭa ɔn kɪvɪ kaka xá'á yó'o, ta saá xí'in ndi'i ndeé na, kɪxá'á na ká'an na, káchí na saá:

—iKoto ndó vitin! Xa kɪxaa ɔvi ndios noo yó. Ndatán ná'a ñivi saá ná'a na —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na xí'in to'on licaonio, ña kúu to'on m̄i na.

¹² Ñivi yó'o xáni s̄inj na ṭṭaBernabé kúu ñii ndios ña nan̄i Júpiter, ta ṭṭaPablo kúu ink̄a ndios ña nan̄i Mercurio. Saá xáni s̄inj na chi ṭṭaPablo kúu ta ñika'an ndoso to'on noo na. ¹³ Ta yóo ñii ve'e ño'o Júpiter yatin yé'é noo kí'vi ñivi ñoo yó'o. Ta ve'e ño'o yó'o keṭa ñii sutu, ṭṭa ṭṭa kisa chiño noo Júpiter kúu ra. Vaxi ra, ta ɔvi s̄indiki vaxi rí xí'in ra, ta ní'i ra kuá'a ní yita livi ña chi'i yíkɔn na kúu ña. Saá chi ṭasutu xí'in ñivi na ndíkɔn s̄ata ra, vaxi na ña s̄okɔ na ndi'i ñayó'o noo ṭṭaPablo xí'in ṭṭaBernabé. ¹⁴ Ta kundaḡa ini ṭṭaPablo xí'in ṭṭaBernabé yu kúu ña kóni ñivi ke'é na, chi xáni s̄inj ñivi ndí ɔvi ndios kúu naapóstol yó'o, ta saá ña xáni s̄inj ñivi yó'o kisa kini ña ini naapóstol yó'o, ñakán t̄iin na tikotɔ ña ndixin na, ta ndata na ña. Ta ṭṭaPablo xí'in ṭṭaBernabé kama ñiki'vi na ma'ño ndi'i ñivi yó'o, ta

xí'in ndi'i ndeé na ñika'an na, káchí na saá:

¹⁵ —Ndi'i ndó'o ñivi na nákutá'an yó'o, ɔndaḡun ké'é ndó saá? Chi m̄i ndi, ɔn s̄ivi ndios kúu ndi, ndasaá kuiti ñivi kúu ndi. Ndatán yóo m̄i ndó, saá yóo ndi, ta kɪxaa ndi noo ndó ña ndato'on ndi to'on va'a xa'a Ndios ndino'o xí'in ndó, xa'a ña sandakoo ndó ña kisa to'o ndó ink̄a ndios, ña ɔn vása ndáya'ví. Ta ndúkú ndi noo ndó ña nandikó ini ndó ta kɪxá'á ndó kasa to'o ndó ñii laá Ndios tatáku, ṭṭa kúu ṭṭa kisa va'a ndi'i ña yóo. Ndios tatáku yó'o kisa va'a ra ñoyivi ñino, kisa va'a ra takuii m̄ini, ta kisa va'a ra ñoyivi yó'o. Saá tuku kisa va'a ra ndi'i ña yóo ñoyivi yó'o, ta kisa va'a ra ndi'i ña yóo ñoyivi ñino, ta kisa va'a ra ndi'i ña ñó'o ini takuii m̄ini. ¹⁶ Kujya xina'á Ndios taxi ra ndí ñivi ko'ɔn na yich̄i m̄i na. ¹⁷ Ta vará kuá'an yó yich̄i m̄i yó, ta Ndios ɔn vása ní-sandakoo ra sáná'a ra yó xa'a yu kúu ra, ta ndixa xini yó kuá'a ní ñava'a ké'é Ndios xí'in yó. Saá chi Ndios kúu ṭṭa ṭṭa táxi ña va'a koon s̄avi noo ño'o xa'a ña kuina ndi'i noo ña xíxi yó. Ta xí'in ña ke'é ra saá, Ndios táxi ra nda'a yó ña xíxi yó, ta táxi ra ña táku yó xí'in ñas̄ij ini yó —káchí ṭṭaPablo, ká'an ra xí'in na.

¹⁸ Ta xí'in to'on yó'o ṭṭaPablo ká'an ra ndúkú ra noo ñivi yó'o ná ɔn s̄okɔ na kit̄i xí'in yita livi vaxi xí'in na. Ta yo'vi ní ñixiyo noo

n̄ivi yó'o ña on ke'é na saá, ta n̄i-sokō k̄a na ñayó'o n̄oq̄ taPablo xí'in taBernabé.

¹⁹ Ta saá k̄ee sava najudío ñoo Antioquía, ta k̄ee ink̄a sava najudío ñoo Iconio, ta k̄ixaā na n̄oq̄ yóo taPablo xí'in taBernabé, ta k̄ixá'á na chú'u na n̄ivi xí'in to'on vatá ña sasā na ini n̄ivi yó'o. Ta xí'in ña sáa ini na xini na taPablo, ta k̄ixá'á na kóon ní na yūu ra, t̄and̄a xáni s̄inj̄i na xa xa'ni na ra. Ta saá t̄ijn̄ na ȳikí koñu taPablo, ta ñóo na ña kūa'̄an ña xí'in na nd̄a s̄at̄a n̄amā ña x̄ino nduu ñoo yó'o. Ta saá sandakoo na ȳikí koñu taPablo chi xáni s̄inj̄i na ndixa n̄ixi'j̄ ra.

²⁰ Ta saá n̄ivi na ndik̄on yich̄i taJesús k̄ixaā na, ta x̄ino nduu na n̄oq̄ kándú'u ȳikí koñu taPablo. Ta tá mií yíta na xíto na, ta ñakanda taPablo, ta ñakundichi ra, ta ndik̄ó ra n̄ik̄i'vi tuku ra xí'in na ñoo Lístira. Tá n̄it̄ivi ink̄a k̄iv̄i, ta taPablo xí'in taBernabé k̄ee na kūa'̄an na ink̄a ñoo Derbe.

²¹ Tá n̄ixaā na ñoo yó'o, ta n̄ika'̄an ndoso na to'on va'a xa'̄a taJesús n̄oq̄ n̄ivi, ta kūa'̄a ní n̄ivi ñandik̄ó ini na ta k̄andixa na taJesús. Ta saá taPablo xí'in taBernabé k̄ee na kūa'̄an na, ta ndik̄ó na n̄ixaā tuku na ñoo Lístira xí'in ñoo Iconio, ta saá n̄ixaā tuku na nd̄a ñoo Antioquía, ña nákaā estado Pisidia.

²² Ta ñii ñii ñoo n̄oq̄ n̄ixaa'̄an taPablo xí'in taBernabé, ñakutá'an na xí'in n̄ivi na kándixa taJesús, ta n̄ika'̄an na to'on ña ch̄ikaā na ndeē ini n̄ivi

yó'o, ta nd̄ato'on na xí'in na ña on sandakoo na yich̄i taJesús. N̄ika'̄an k̄a na, káchí na saá:

—X̄in̄i ñó'ó x̄o'v̄i ní yó ta saá xāa yó kutaku yó n̄oq̄ xá'nda chiño Ndios —káchí na.

²³ Ñii ñii ñoo n̄oq̄ nákutá'an n̄ivi na kándixa taJesús xa'̄a ña kisa ká'no na Ndios, taPablo xí'in taBernabé ñakaxin na sava nataa nax̄ikua'̄a xa'̄a ña kuu na na ndiso chiño xí'in n̄ivi yó'o. Ta saá ñaapóstol xí'in n̄ivi ñii ñii ñoo yó'o na kándixa taJesús, n̄ixiyo so'on na ta n̄ika'̄an na xí'in Ndios xa'̄a nataa x̄ikua'̄a na ndiso chiño xí'in nayó'o, ta tax̄i ña'á na nda'̄a taJesús, ta ndukú na n̄oq̄ ra ña kundaa va'̄a ra na ndiso chiño xí'in n̄ivi yó'o, chi vitin kándixa na ra, ta ndáa ini na ra.

To'on yó'o ká'an ndí taPablo xí'in taBernabé ndik̄ó tuku na ñoo Antioquía ña nákaā estado Siria

²⁴ Ta saá k̄ee taBernabé xí'in taPablo ñoo Antioquía ña nákaā estado Pisidia, ta n̄iya'a na n̄oq̄ ño'o estado Pisidia, ta n̄ixaā na ñoo Perge, ña nákaā estado Panfilia.

²⁵ Ta saá n̄ika'̄an ndoso na to'on Ndios n̄oq̄ n̄ivi ñaño Perge yó'o. Ta saá ñaki'in na kūa'̄an na ta n̄ixaā na ñoo Atalia, ña nákaā yatin yu'u takuií m̄ini, ²⁶ ta nd̄aa na tón barco kūa'̄an no'o na ñoo Antioquía ña nákaā estado Siria. Ñoo Antioquía yó'o kúu ñoo n̄oq̄ si'na n̄ivi na kándixa taJesús n̄ika'̄an

na xí'in Ndios xá'a taPablo xí'in taBernabé, ta ndúkú na nq̄ ra ña kundaa v̄a'a ra naapóstol yó'o ta ke'é ra ñav̄a'a xí'in na kivi ko'on na kuá'a ní ñoo ña kasa ndivi na chiño ra. Ta vitin taPablo xí'in taBernabé xa kisa ndivi na chiño yó'o, ñakán ndikó na naxaā tuku na ñoo yó'o. 27 Tá naxaā na ñoo Antioquía yó'o, ta saá kana na ñivi na kúu na ndik̄on yich̄i taJesús ña nakutá'an na xí'in na. Ta saá kixá'á taPablo xí'in taBernabé ndato'on na xá'a ndi'i chiño v̄a'a ña ke'é Ndios xí'in na ñii ñii ñoo nq̄ ñixá'an na. Ta ndato'on na xí'in ñivi na nakutá'an yó'o ndí Ndios vitin xa ñakoná ra yich̄i ña ñivi na on sivi najudío kúu, kúchiño kandixa na taJesús, ta kivi na yich̄i ra. 28 Ta saá na'á ní ñixiyo taPablo xí'in taBernabé ñoo yó'o, xí'in ñivi na ndik̄on yich̄i taJesús.

15

Tō'on yó'o ká'an ndí ñoo Jerusalén nakutá'an ñivi naná'no na ndiso chiño nq̄ ñivi na kándixa taJesús

1 Ta saá sava nataa najudío na kándixa taJesús kee na estado Judea, ta kuá'an na nda ñoo Antioquía, ta kixá'á na ndato'on na xí'in ñivi na kándixa taJesús na on sivi najudío kúu, ta ñika'an na, káchí na saá:

—Tá on kasa ndivi ndó costumbre ña ñaní circuncisión, ndatán yóo ña xá'nda chiño xii síkuá ndi taMoisés xina'á, ta Ndios on sakaku

ra ndó'ó kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi —káchí na xí'in nayó'o.

2 Ta taPablo xí'in taBernabé kixá'á na náa na xí'in nataa yó'o na kee estado Judea, chi xáni sivi na ndí on sivi ñandaa kúu ña sáná'a nataa na kee estado Judea yó'o. Ta taPablo xí'in taBernabé on vása ní-kivi koo yu'ú na xí'in nataa yó'o. Ta saá ñivi na kándixa taJesús na táku ñoo Antioquía yó'o chikaā ini na ti'ví na taPablo xí'in taBernabé ta xí'in inká nataa ko'on na nda ñoo Jerusalén ña nakutá'an na xí'in inká naapóstol, ta xí'in naxikuá'a na ndiso chiño, chi kóni na ndí nayó'o kasa ndaa na xá'a kuachi yó'o.

3 Ta saá ñivi na kándixa taJesús ñoo Antioquía ti'ví na nataa yó'o ña ko'on na ñoo Jerusalén. Ta saá kee na kuá'an na, ta ñiya'a na ma'ño ño'q estado Fenicia, ta ñiya'a na ma'ño ño'q estado Samaria. Ta ñii ñii ñoo nq̄ ñiya'a na, nakutá'an na xí'in ñivi na kándixa taJesús. Ta kúsiñ ní ini ñivi yó'o ña xini so'o na ña ñika'an naapóstol xí'in na, chi naapóstol yó'o ndato'on na ndasaá kuá'a ní ñivi na on vása kúu najudío xa ñandikó ini na ta vitin kándixa na taJesús ta ndik̄on na yich̄i ra.

4 Ta saá taPablo xí'in taBernabé xí'in nataa na kuá'an xí'in na ñixaā na ñoo Jerusalén, ta ndi'i naapóstol xí'in naxikuá'a na ndiso chiño ta xí'in inká ñivi na

kándixa taJesús ñoo yó'o, ñaki'in va'a na ndi'i nayó'o, na kúu na kixaa noo na. Ta saá ñakutá'an ndi'i na, ta ndato'on taPablo xí'in na xa'a ku'a ní ñava'a ke'é Ndios kivi nixa'an na ñii ñii ñoo ñika'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús noo ñivi. ⁵ Ta ndóo sava nafariseo, na kúu na kándixa taJesús, ta ñakuita na ta ñika'an na, káchí na saá:

—Ñivi na kándixa taJesús, tá na on sivi najudío kúu, ta nayó'o, xini ñó'ó kasa ndivi na costumbre ña ñani circuncisión, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndi'i na inká ndayí ña xa'nda chiño taMoisés xina'a. Tá on kasa ndivi na ñayó'o, ta Ndios on naki'in va'a ra na —káchí nafariseo ñika'an na.

⁶ Ta saá ñakutá'an naapóstol xí'in naxiku'a, na kúu na ndiso chiño xí'in ñivi na kándixa taJesús ñoo Jerusalén, ña ka'an tá'an na yu kúu ñava'a xini ñó'ó ke'é na xa'a kuachi yó'o. ⁷ Ta na'á ní ká'an tá'an na, ta saá ñakundichi taPedro ta ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Nañani yó, xini ndó ndi xa ku'a kuiya ñiya'a, Ndios ñakaxin ra yi'i ña ka'an ndoso to'on ra noo ñivi na on vása kúu najudío, ña kuchiño na kándixa na to'on ñava'a xa'a taJesús. ⁸ Ta Ndios, ta xa xí'in va'a ini ndi'i ñivi, saná'a kaxin ra noo ndi ña ñaki'in va'a ra ñivi na on vása kúu najudío, na kúu na kándixa taJesús. Saá chi ñii ki'va

ndatán Ndios taxi ra Níma ra ña kutaku ña ini mji yó, ñivi na kúu najudío, saá taxi ra Níma ra ña kutaku ña ini ñivi yó'o na on vása kúu najudío. ⁹ Saá chi ndi'i ñivi na kándixa taJesús, ta Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi na ta ndása ndii ra ini nayó'o. Ta ñii ki'va ndatán ké'é ra xí'in mji yó najudío, saá ké'é ra xí'in ñivi na on vása kúu najudío. ¹⁰ Ta vitin, ¿ndachun ké'é ndó ña sasaa ini Ndios?, chi on xjin ndó naki'in va'a ndó ndi'i ñivi na kándixa taJesús, ñii ki'va ndatán Ndios náki'in va'a ra na. Nda víka, xa'nda chiño ndó ndi' ndi'i ñivi na kándixa taJesús xini ñó'ó kasa ndivi na ndi'i ndayí ña ñitaa taMoisés xina'a. Ta ña kasa ndivi na saá, yóo ña ndatán yóo ñii ñaveé ní kuiso na. Ta ni mji yó, ta ni naxii síkuá yó, on vása ní-kundeé yó kuiso yó ñaveé yó'o. Ta saá, ¿ndachun kóni ndó sakuiso ndó ñaveé yó'o sata ñivi na on vása kúu najudío? ¹¹ Ndi'i mji yó na kándixa taJesús, ndixa kúndaq ini yó ndi Ndios ke'é ra ñava'a xí'in yó ña sakaku ra mji yó chi ta xa ká'no ini kúu Ndios, ta on sivi xa'a chiño va'a ke'é yó kúu ña sakaku ra yó. Ta ñii ki'va ndatán sakaku Ndios mji yó najudío, saá sakaku ra ñivi na on vása kúu najudío —káchí taPedro xí'in na.

¹² Ta ndá tásjin ndóo ndi'i ñivi ña xini so'o na. Ta taPablo xí'in taBernabé

naḱuita na, ta kixá'á na ká'an na, ndato'on na xí'in na xa'a ñava'a ke'é Ndios xí'in nivi na on vása kúu najudío. Saá chi Ndios taxa ra ndeḱ ra nda'a taPablo xí'in taBernabé ña ke'é na ku'a ní milagro xí'in ñava'a ná'no noḱ nivi yó'o. ¹³ Tá ndi'i nika'an na, ta taSantiago* kixá'á ra ká'an ra xí'in nivi na nákutá'an yó'o, ta káchí ra saá:

—Nañani yó, įkonį so'o va'a ndó ña ka'anį xí'in ndó! ¹⁴ Xa xinj ndó to'on nika'an taSimón Pedro xí'in yó ña ndasaá kixá'á Ndios ké'é ra ñava'a xí'in nivi na on vása kúu najudío, chi naḱaxin ra ku'a ní nayó'o ña kundikon na ra ta nduu na naño ra. ¹⁵ Ta ña ke'é Ndios saá, ñii yóo yu'ú ña xí'in to'on nika'an Ndios ña nįtaa naprofeta kuįya xina'a, kačí Ndios saá:

¹⁶ Ñii kįvį vaxi ndikóį ñoo noḱ xa'nda chiño tarey David xina'a,

ta noḱ ndi'i xa'a ve'e taDavid, kasa va'ai ñaxá,

ta mįi xiiña noḱ ndi'i xa'a ve'e yatá, ndasa xaái ve'e.

¹⁷ Saá ke'éį chi kóniį ndi ña nivi na on vása kúu naIsrael ná nandukú na yi'i ta kixaa na noḱį.

Saá chi ku'a ní nivi yó'o kúu na naḱaxinį kuu na nave'eį,

¹⁸ kačí Ndios, ta kúu ta ta nda kuįya xina'a

taxi ña kundaḱ ini nivi to'on yó'o

—káchí taSantiago xí'in nivi na nákutá'an yó'o.

¹⁹ Ta ká'an ka taSantiago xí'in na, káchí ra saá:

—Ta xa'a ña kundaḱ ini ña kóni kačí to'on Ndios yó'o, xáni sinįi ndi ñava'a ke'é yó vitin kúu ñayó'o: On vá'a sandi'i ka yó ini nivi na kándixa taJesus, na on vása kúu najudío, ²⁰ chi on vása xinj ñó'ó kasa ndivi na ndi'i ndayí na nįtaa taMoisés xina'a. Ta kuiti xinj ñó'ó kasa ndivi na ña káchí saá: On vá'a kuxu na ña nįsoḱo nivi noḱ ñaidolo án ñaimagen, chi ndios vatá kúu ndi'i ña. Ta ni on vá'a nda ñii ta kįvi ra kuachi xí'in ñii ña'a ña on sivi ñásíi ra kúu, ta ni on vá'a nda ñii ña'a kįvi ña kuachi xí'in ñii ta on sivi yi ña kúu. Ta on vá'a kuxu na kiį tí sakuá'na na xa'ni na, chi nįndoo nįi rí koñu rí, ta on vá'a kuxu na nįi. To'on yó'o kúu ña xinj ñó'ó taa yó noḱ tutu ña ko'on nda'a nivi na kándixa taJesus na on vása kúu najudío. ²¹ Saá ka'an yó xí'in na, chi xa ku'a ní kuįya ñii ñii kįvi yi ña nákindée mįi yó najudío, ini ve'e ño'o sinagoga xinj so'o nivi ña ká'an ndayí ña nįtaa taMoisés xina'a —káchí taSantiago xí'in nivi na nákutá'an yó'o.

²² Ta saá naapóstol xí'in naxiku'a ta xí'in ndi'i nivi na kándixa taJesus na nákutá'an yó'o nįxiyo

* 15:13 TaSantiago, inka kįvi ra kúu Jacobo.

yu'ú na, ta chikaꝓ ini na ña ti'ví na sava natá'an na ko'on na xí'in taPablo ta xí'in taBernabé ña kuni'i na tutu taxi na nda'a nivi na kándixa taJesus na on vása kúu najudío, na kúu na táku ñoo Antioquía ña ndá'vi ndaa estado Siria. Ta saá naꝓxin na ovi ta naná'no noo nivi na kándixa taJesus, ta ti'ví na nayó'o ña ko'on na xí'in taPablo ta xí'in taBernabé. Ta ñii ta yó'o naní ra Judas, ta inkꝓ kivi ra kúu Barsabás. Ta inkꝓ ta ti'ví na ko'on naní ra Silas. ²³ Ta tutu ña kuni'i na ko'on nda'a nivi káchí ña saá:

“Nañani yó xí'in náki'va yó, mji ndi kúu naapóstol xí'in naxikuꝓ'a na ndiso chiño xí'in nivi na kándixa taJesus ñoo Jerusalén. Ta nĩtaa ndi tutu yó'o ña ko'on nda'a ndó'ó, na kúu nivi na kándixa taJesus na táku ñoo Antioquía, xí'in na táku kuꝓ'a ka ñoo ña ndá'vi ndaa estado Siria, xí'in na táku kuꝓ'a ñoo ña ndá'vi ndaa estado Cilicia. ¡Tí'ví ndi to'on ña chindeé ndi ndó'ó! ²⁴ Xini so'o ndi ndi sava nivi na kee ñoo Jerusalén yó'o, ta nĩxaa na noo ndó ta nĩka'an na to'on ña sandi'i na ini ndó'ó. Ta mji ndi on vása ní-taxi ndi ndayí nda'a nayó'o ña ka'an na saá, ta to'on nĩka'an na kuiti sijní mji na kaku ña. ²⁵ Ta xa'a ñayó'o nakutá'an ndi ta nĩka'an tá'an ndi ndasaá koo ke'é ndi. Ta saá nĩxiyo yu'ú ndi, ta naꝓxin ndi sava nataa tá'an ndi ña xaꝓ

na xí'in nañani yó taPablo ta xí'in taBernabé koto na ndó'ó. Nañani yó taPablo xí'in taBernabé kúu na kí'vi ní ini ndi xini ndi, ²⁶ ta ndixa nañani yó yó'o xa taxi xí'in mji na ña kasa chiño na noo Jesucristo, Ta xa taKá'no noo yó, tãda táxi xí'in mji na ña kivi na xa'a ra. ²⁷ Ta xí'in nañani yó yó'o ti'ví ndi nañani yó taJudas xí'in taSilas ña xaꝓ na noo ndó ta kasa ndaa na ña ká'an tutu ña ti'ví ndi xaꝓ nda'a ndó. ²⁸ Mji Nima Ndios taxi ra ña yóo yu'ú ndi xa'a ña ke'é ndi. On vá'a sakuiso ndi ndó'ó kuꝓ'a ní ñayó'vi, ta saá on vása xini ñó'ó kasa ndivi ndó inkꝓ ndayí, ta vitin ndasaá kuiti xini ñó'ó kasa ndivi ndó to'on ña káchí saá: ²⁹ On vá'a kuxu ndó ña nĩsoꝓo nivi nda'a ñaidolo án ñaimagen, chi ndios vatá kúu ndi'i ñayó'o. On vá'a kuxu ndó nji kití, ta on vá'a kuxu ndó kití tí sakuá'na na xa'ni na. Ta ñii ñii ta, on vá'a kivi ra kuachi xí'in ña'a ñá on sivi ñásí'í ra kúu. Ta ñii ñii ña'a, on vá'a kivi ña kuachi xí'in ta ta on sivi yijí ñá kúu. Tá kasa ndivi ndó ndayí yó'o, saá va'a ke'é ndó, ta on koꝓ ka inkꝓ to'on ña ka'an ndi xí'in ndó vitin. Ta saá ná koo Ndios xí'in ndó ta taxi ra ña va'a koo ini ndó”, káchí tutu ña xaꝓ nda'a nivi na kándixa taJesus, na on vása najudío kúu.

³⁰ Ta saá nivi na kándixa taJesus na táku ñoo Jerusalén ti'ví na nataa na xa naꝓxin na ko'on xí'in tutu yó'o, ta kee na kuꝓ'an

na, ña taxi na ña nda'a inkā nivi na on vása kúu najudío. Tá nixaa nataa yó'o ñoo Antioquía, ta saá kana na nivi na kúu na kándixa taJesús ña nakutá'an na koni so'o na ña ndato'on tutu yó'o. ³¹ Tá ndi'i xini so'o na ña ká'an tutu yó'o, ta kúsií ní ini na chi to'on ña ndato'on tutu yó'o xí'in na, chikaa ka ña ndee ini na. ³² Ta taJudas xí'in taSilas, naprofeta kúu na, ta nataa yó'o nika'an na ku'a ní to'on ña ndasa va'a ini nivi ta chikaa ka ña ndee ini nivi yó'o. ³³ Ta saá kindoo na lo'o ka kivi ñoo Antioquía, ta saá nivi na kándixa taJesús ñoo yó'o ndukú na noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in nivi na kixaa noo na xí'in tutu, ta nindayi na nataa yó'o. Ta saá naki'in na ku'a'an no'o na, ta naxaa na noo nivi na tiví ña'á. ³⁴ Ta taSilas kindoo ra ñoo Antioquía chí saá chikaa ini ra. ³⁵ Ta taPablo xí'in taBernabé kindoo ka na ñoo Antioquía. Ta naapóstol yó'o xí'in ku'a ní ka nivi na kándixa taJesús, sáná'a na to'on Ndios, ta ká'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús noo nivi ñoo yó'o.

*To'on yó'o ká'an xa'a
ña nitaví tá'an taPablo xí'in
taBernabé*

³⁶ Ta saá nija'a lo'o kivi, ta nika'an taPablo xí'in taBernabé, káchí ra saá:

—Vitin ná ndikó yó ko'on yó ñii ñii ñoo noo xa nija'a yó nika'an ndoso yó to'on Ndios noo nivi.

Ta saá kundaa ini yó án va'a yóo nivi na kándixa taJesús —káchí taPablo xí'in taBernabé.

³⁷ Ta taBernabé kóni ra ña ko'on tuku taJuan Marcos xí'in na. ³⁸ Ta taPablo ni-xiin ra ko'on tuku tayó'o, saá chi yichi noo nixa'an na nika'an ndoso na to'on Ndios noo nivi ku'a ní ñoo, ta kivi nixaa na ñoo estado Panfilia, taJuan Marcos sandakoo ra na ta ndikó ra kuano'o ra. ³⁹ Ta saá taPablo xí'in taBernabé kixá'á na náa na xa'a taJuan Marcos, ta ni-kuchiño koo yu'ú na ña ko'on án on ko'on taJuan Marcos xí'in na. Ta saá chikaa ini taBernabé xí'in taPablo ña taví tá'an na. Ta saá xí'in taBernabé ku'a'an taJuan Marcos. Ta ndaa na ñii tón barco ta ku'a'an na nda ñoo isla Chipre. ⁴⁰ Ta taPablo nakaxin ra taSilas ko'on ra xí'in ra. Tá on ta'an ka kee na ko'on na, ta nivi na kándixa taJesús nakutá'an na, ta nika'an na xí'in Ndios xa'a ña taxi na taPablo xí'in taSilas nda'a Ndios ña chin-deé ra nayó'o noo ku'a'an na. ⁴¹ Ta saá kee na ku'a'an na, ta ku'a'an na ku'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Siria, ta ku'a'an na ku'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Cilicia. Ta ñii ñii ñoo noo ku'a'an na, ndato'on na xí'in nivi na kándixa taJesús, ta nika'an na to'on ña chikaa ndee ini nivi yó'o ña ndino'o ka ini na kandixa na taJesús, ta viví ka kundikon na yichi ra.

16

*Tɔ'on yó'o ká'an ndí
taTimoteo
kuá'an ra xí'in taPablo ta
xí'in taSilas*

¹ Ta saá nixaa taPablo xí'in taSilas ñoo Derbe, ta kee na kuá'an na nda ñoo Lистра. Ta ñoo yó'o táku ñii ta nani ra Timoteo, ta ta kándixa taJesús kúu ra. Ta si'í taTimoteo yó'o kúu ñii ñájudía, ñá kándixa taJesús kúu ñá, ta yivá ra xikuu ñii tagriego. ² Kánóo va'a ní tɔ'on xa'a taTimoteo noo ndi'í nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Lистра xí'in ñoo Iconio. ³ Ta taPablo kóni ra ndí taTimoteo ko'on ra xí'in na ñoo noo ko'on na. Ta taPablo xini ra ndí kuá'a ní najudío táku na noo kóni na ko'on na, ta saá xani sini ra ndí taTimoteo xini ñó'ó kasa ndivi ra costumbre ña nani circunsción. Saá chi najudío yó'o xini na ndí yivá taTimoteo xikuu ra ñii tagriego. Tá ndi'í kisa ndivi taTimoteo ñayó'o, ta kee ra kuá'an ra xí'in na. ⁴ Ta ñii ñii ñoo noo yá'a na kuá'an na, ndato'on na xí'in nivi na kándixa taJesús, ká'an na xí'in na ndasaá naapóstol xí'in inká naxikuá'a ñoo Jerusalén kindoo yu'ú na xa'a ña xini ñó'ó kasa ndivi nivi na on vása kúu najudío, tá kúu na nivi na kándixa taJesús. ⁵ Ta saá ñii ñii ñoo noo yá'a na kuá'an na, taPablo, taSilas ta xí'in taTimoteo, ká'an na tɔ'on ña chíkaa na ndee ini nivi ña ndino'o ka ini na kandixa

na taJesús, ña on sandakoo na yichi ra. Ta saá ñii ñii kivi kuá'a ka nivi kixá'a na kándixa na taJesús.

*Ñayó'o ndato'on xa'a ña
nitivi noo taPablo*

⁶ Ta saá taPablo xí'in na náta'an xí'in ra kee na kuá'an na, ta niya'a na noo ño'o estado Frigia, ta niya'a na noo ño'o estado Galacia, saá chi Níma Ndios on vása ní-taxi ña ko'on na ka'an ndoso na tɔ'on Ndios noo nivi na táku estado Asia. ⁷ Ta saá nixaa na ñii xiiña noo nákutá'an ño'o ña estado Misia xí'in ño'o ña estado Bitinia, ta saá kóni na kivi na ñoo estado Bitinia. Ta tuku ni-xiin Níma Ndios taxi ña kivi na estado yó'o. ⁸ Ta saá niya'a na noo ño'o estado Misia ta kuá'an na nda ñoo ña nani Troas, ña nákaa yatin yu'u takuii mini. ⁹ Ta saá tá kuñoó kúu ña, ta nitivi noo taPablo ñii ta, ta estado Macedonia kúu ra, ta ñindichi ra xáku ndávi ra noo taPablo, káchí ra saá xí'in ra: "Ya'a ún ta kixaa ún ñoo ndi Macedonia, ta kasa ndivi ún chiño ña chindeé ún ndi'", káchí ra xí'in taPablo. ¹⁰ Ta saá xandikon kixá'a ndi kisa ndivi ndi ña kama kee ndi ko'on ndi estado Macedonia, chi kundaa ini ndi ndí ña nitivi noo taPablo kúu ña kóni káchí ndí Ndios tí'ví ra ndi ko'on ndi estado Macedonia ña ka'an ndoso ndi tɔ'on va'a xa'a taJesús noo nivi na táku estado yó'o.

*Tq'on yó'o ká'an ndí ñoo
Filipos
taan na tqPablo xí'in tqSilas
ini ve'e kaq*

11 Ta saá ndaa ndi tón barco, tón kuá'an ñoo Samotracia, ta inkā kivi kuá'an ndi xí'in nó, ta ñixaa ndi ñoo Neápolis. 12 Ta saá kee ndi kuá'an xá'á ndi nda ñoo Filipos. Ñoo Filipos yó'o kúu ñii ñoo ká'no ní, ta ndáya'ví ní ka ña ñoo inkā ñoo ña ñó'o estado Macedonia. Ta ñoo Filipos yó'o ndá'vi ndaa ña ñoo Roma. Ta ñixiyo ndi ñoo yó'o lo'o kuiti kivi. 13 Ta saá ñitondaa kivi yii ña nákindée najudío, ta kee ndi ñoo yó'o ta kuá'an lo'o ndi ta ñixaa ndi ñii xiiña ñoo nákaa ñii yuta, chi yu'u yuta yó'o nákutá'an najudío xa'a ña ka'an na xí'in Ndios. Ta xa nákutá'an sava náña'a, ta ñixaa ndi ta xikundoo ndi, ta kixá'á ndi ká'an ndi xí'in náña'a yó'o. 14 Ta ñii náña'a yó'o naní ña Lidia, ña kee ñoo Tiatira kúu ña, ta chiño ké'é ña kúu ña síkó ña tikoto va'a, ña color ndí'í kúu ña. NáLidia yó'o kúu ña'a ña kisa ká'no Ndios, ta Ndios chindeé ra ñáyó'o ña va'a kundaa ini ña ndi'i to'on ña ndato'on tqPablo xí'in na xa'a tqJesus, ta ñaki'in va'a ña to'on yó'o, ta kándixa ña tqJesus. 15 Ta saá ñaLidia xí'in ndi'i ñivi na kúu na táku ve'e ña kixá'á na kí'vi na ini takuii yuta, ña chichi na, chi vitin kúu na ñivi na kándixa tqJesus. Ta saá ñaLidia ndukú ña ñoo ndi ña ko'on ndi xí'in ña ve'e ña,

káchí ña saá:

—Tá xáni sijní ndó ndi ndixa ndino'o ini kándixa tqJesus vitin, ta saá na'a ndó kí'vi ndó ta kindoo ndó ve'e j —káchí ña xí'in ndi.

Ta ñii toon xindichi ña ñika'an ña xí'in ndi ña kindoo ndi ve'e ña, ta saá chikaa ini ndi, ta kuá'an ndi xí'in ña ve'e ña.

16 Ta ñii kivi kuá'an tuku ndi ñoo nákutá'an ñivi ña ka'an na xí'in Ndios, tá mií kuá'an ndi yichi saá, nákutá'an ndi xí'in ñii ñálo'o, ñaesclava kúu ña, ta on kúchiño sandakoo ña chiño ña kisa ndivi ña ñoo napatrón ña. Nálo'o yó'o kómí ña ñii níma ndiva'a ña ndaku, ta níma yó'o táxi ña ndee ña ká'an ña xí'in ñivi yukia kóni na kundaa ini na, ta ví'í ní s'i'ún táva napatrón ña xa'a chiño kisa ndivi ña xí'in ñivi. 17 Ta ñálo'o yó'o kixá'á ña ndikon ña sata tqPablo xí'in ndi'i, na kúu na náta'an xí'in ra, ta tuku tuku ndá'yi ña ká'an ña, káchí ña saá:

—Nataa yó'o kúu na xika chiño ñoo Ndios, ta tq kúu tqKá'no ka ñoo ndi'í ña yóo. Nataa yó'o ndato'on na xí'in ndó yu kúu yichi va'a xini ñó'o kundikon ndó ña sakaku Ndios ndó'o —káchí ña, ndá'yi ña.

18 Ta ñii ñii kivi ñii kiva ké'é ña saá, ta ndikon ña sata ndi. Ta saá tqPablo, on va'a ñakoni ini ra, ta ndikó koo ra ta ñika'an ra xí'in níma ndiva'a ña kómí ñálo'o ndá'yi yó'o, káchí ra saá:

—Xí'in ndayí kivi Jesu-cristo ká'an i xí'in ún, kee ún ini ñálo'o yó'o —káchí tãPablo xí'in ñanímã ndivã'a.

Ta saá xandikõn keta ñanímã ndivã'a ini ñálo'o yó'o.

¹⁹ Ta saá ñivi napatrón ñálo'o yó'o kundaa ini na ndí õn vása kúchiño tava ka na si'ún xa'a chiño ke'é ñáyó'o, ta ñisaa ní ini na. Ta tjin na tãPablo xí'in tãSilas, ta ñoo ña'á na, ña kuã'an nayó'o xí'in na nõõ nachiño na ndóo yoso yé'é ve'e chiño nõõ nákutá'an kuã'a ní ñivi. ²⁰ Tá ñixaa na, ta kixá'á na táxi na kuachi xa'a tãPablo xí'in tãSilas nõõ nachiño yó'o, káchí na saá:

—Nataa yó'o kúu najudío, ta sakaku na kuachi ká'no xí'in ñivi ñoo yó'o. ²¹ Saá chi sáná'a na ñivi ña kundikõn na inkã yichi ña õn vása yoo yu'ú xí'in yichi mji yó naño Roma. Ta õn vá'a kasa ndivi yó yichi ña sáná'a nataa yó'o, chi ña yá'a ndoso nõõ ndayí mji yó naño Roma kúu ña —káchí na, ká'an na xí'in nachiño.

²² Ta saá ñii toon yíta ñivi táxi na kuachi xa'a tãPablo xí'in tãSilas. Ta nachiño xa'nda chiño na ña tava na tikoto tãSilas xí'in tãPablo ta kani ña'á na xí'in nduku. ²³ Ta ndi'i ña kani ní ña'á na, ta tjin ña'á na, ta taan na õvi na saá ini ve'e kaa. Ta ñika'an nachiño xí'in tã tã ndiso chiño xí'in ve'e kaa ña vivii kundaa ra na ña õn kuchiño kee na kaku na.

²⁴ Ta saá tã ndiso chiño xí'in

ve'e kaa yó'o taan ra õvi naapóstol yó'o ndã maá ini ve'e kaa, ta taan ra ñii ñii xa'a na ini ñii ñii yavi yiton tón ve'e ña õn kivi kanda na.

²⁵ Ta saá tá tondaã ma'ño ñoo, tãPablo xí'in tãSilas yoo na ká'an na xí'in Ndios ta xíta na yaa ña kisa ká'no na ra. Ta inkã ñivi na ñó'o ini ve'e kaa yó'o, xini so'o na ña xíta tãPablo xí'in tãSilas.

²⁶ Ta saá ñii kama ndeé ní kixá'á taan, ñii kanda ñino xa'a nama ve'e kaa. Ta xí'in ña taan yó'o, nanõnã mji yé'é ve'e kaa, ta ñindaixin ndi'i kaa ña nó'ni ñii ñii ñivi na ñó'o ini ve'e kaa yó'o. ²⁷ Ta saá ñakáxin ini tã ndiso chiño xí'in ve'e kaa, ta ñakoto ra ndí nanõnã ndi'i tón yé'é ve'e kaa, ta xani sini ra ndí kuã'an ndikã ndi'i napreso na ñó'o ini ve'e kaa. Ta kundaa ini ra ndí taká'no nõõ ra saxo'vi ní ña'á ra xa'a ña ñikaku ndi'i na ñó'o ini ve'e kaa, ta saá kixá'á ra yí'ví ní ra nõõ ña xo'vi ra. Ta saá tãva ra espada ra ña ka'ni xí'in mji ra. ²⁸ Ta tãPablo xí'in ndi'i ndeë ra, ñika'an ra xí'in tã ndiso chiño xí'in ve'e kaa, káchí ra saá:

—Õn satakué'e xí'in mji ún chi ndi'i ndi ñó'o ka ndi ini ve'e kaa yó'o. Nda ñii ndi õn vása ní-kee kuã'an ndikã ndi —káchí tãPablo xí'in ra.

²⁹ Ta saá tã ndiso chiño xí'in ve'e kaa ñika'an ra ndukú ra ño'o yé'é ña tóõn ña koto ra, ta xí'in ño'o yó'o xino ra ñiki'vi ra ini ve'e kaa. Ta saá ñii kisin ra, chi yí'ví ní ra, ta xikuxití ra ta

n̄itondaa ta'ya ra yatin noq yoo xa'a taPablo xí'in taSilas.

³⁰ Ta saá nakundichi ra, ta tava ra taPablo xí'in taSilas, ta ku'a'an na xí'in ra ke'e, ta n̄ika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó tata, ka'an ndó xí'in i, ¿yu kúu ña xini ñó'ó ke'é i xa'a ña sakaku Ndios yí'i?

³¹ Ta ndakuijn taPablo n̄ika'an ra, káchí ra saá:

—Kandixa ún Jesucristo, Taa taKá'no noq yó, ta saá sakaku Ndios yó'ó, ta sakaku ra ndi'i nave'e ún —káchí ra xí'in ra.

³² Ta saá taPablo xí'in taSilas n̄ika'an na to'on Ndios xí'in ta ndiso chiño xí'in ve'e ka, ta xí'in ndi'i n̄ivi na táku ve'e ra. ³³ Ta m̄ji ñoo saá ta ndiso chiño xí'in ve'e ka, ndukú ra n̄ika'an ra xí'in taPablo ta xí'in taSilas, ña ko'on na xí'in ra noq yoo takuii ña nakata ra noq takué'e na. Ta ndi'i ke'é ra saá, ta taa ta ndiso chiño xí'in ve'e ka, ta xí'in ndi'i n̄ivi na táku ve'e ra, chichi na chi vitin kandixa na Ndios. ³⁴ Ta saá ta ndiso chiño xí'in ve'e ka ndukú ra noq taPablo xí'in taSilas ña ndikó na ko'on na xí'in ra ve'e ra. Tá k̄ixa na, ta taxi ra ña kuxu na. Ta kúsii ní ini tayó'o, ta kúsii ní ini ndi'i n̄ivi na táku ve'e ra, chi vitin xa kandixa na Ndios.

³⁵ Ta n̄itivi ink̄a k̄ivi, ta nachiño t̄iví na sava napolicia ña ka'an na xí'in taa ta ndiso chiño xí'in ve'e ka xa'a ña saña ra taPablo xí'in taSilas ko'on ndíka na.

³⁶ Ta saá ta ndiso chiño xí'in ve'e ka yó'o n̄ika'an ra xí'in taPablo, káchí ra saá:

—Nachiño n̄ika'an na xí'in i ndi xini ñó'ó saña i ndó'ó vitin ña ko'on ndíka ndó. Ta vitin va'a kee ndó ko'on ndíka ndó, ta ná taxi Ndios ña koo ñava'a ini ndó —káchí tayó'o xí'in naapóstol.

³⁷ Ta ndakuijn taPablo n̄ika'an ra, káchí ra saá:

—On k̄iví kee ndi saá kuiti, chi on ko'ó ñandaa ní-ke'é nachiño xí'in ndi, saá chi naño Roma kúu ndi. Ta nachiño ñoo yó'o n̄iya'a ndoso na ndayí ña káchí on k̄iví saxo'vi na n̄ivi na kúu naño Roma, tá on ta'an ko'on na noq tajuez ña kasa ndaa ra xa'a kuachi na. Ta nachiño yó'o on vása ní-kisa to'ó na ndayí yó'o, chi kama ní si'na kani na ndi'i noq xini ku'a ní n̄ivi, ta taan na ndi'i ini ve'e ka. Ta vitin kóni na saña se'é na ndi'i, ta on vá'a ke'é na saá, chi n̄i-kisa ndivi na ñandaa xí'in ndi. Ta vitin kundati ndi nda ná kixaa m̄ji nachiño ña saña na ndi'i ko'on ndíka ndi —káchí taPablo xí'in taa ta ndiso chiño xí'in ve'e ka.

³⁸ Ta saá napolicia ndikó na ku'a'an na ndato'on na to'on taPablo xí'in nachiño. Ta k̄iví kundaa ini nachiño yó'o ndi taPablo xí'in taSilas kúu na naño Roma, ta n̄iyi'ví ní na. ³⁹ Ta saá nakuita nachiño ku'a'an na, ta n̄ixa na noq yoo naapóstol, ta xaku ndá'ví na noq nayó'o, ta ndukú na ña kasa ká'no ini na xa'a ña

n̄ixɔ'v̄i na. Ta saá nachiño t̄ava na t̄aPablo x̄i'in t̄aSilas ve'e k̄aa, ta x̄aku ndá'v̄i na n̄oo na ña kee na sandakoo na ñoo yó'o. ⁴⁰ Ta saá k̄ee t̄aPablo x̄i'in t̄aSilas ve'e k̄aa, ta kūa'̄an na, ta n̄ixaa na ve'e ñáLidia ña nákaa m̄ii ñoo yó'o. Ta ve'e yó'o ñakutá'an na x̄i'in ink̄a n̄ivi na k̄andixa t̄aJesús, ta t̄aPablo x̄i'in t̄aSilas n̄ika'̄an na t̄o'on ña ch̄ikaa na ndee ini nayó'o. Ta saá k̄ee naapóstol yó'o kūa'̄an na ink̄a x̄iina.

17

Ñayó'o ká'̄an x̄a'a yu kúu ña ndo'o t̄aPablo x̄i'in t̄aSilas ñoo Tesalónica

¹ Ta saá t̄aPablo x̄i'in t̄aSilas n̄iya'a na ñoo Anfípolis ta n̄iya'a na ñoo Apolonia, ta saá n̄ixaa na ñoo Tesalónica n̄oo yóo ñii ve'e ño'o sinagoga n̄oo ñakutá'an najudío ña sakuá'a na t̄o'on Ndios. ² Ta ndatán ké'é t̄aPablo ndi'i saá k̄iv̄i ȳii ña nákindée najudío, n̄ix̄a'̄an ra n̄ik̄i'vi ra ini ve'e ño'o sinagoga. Ta saá ñii ñii k̄iv̄i ȳii ña ʋ̄n̄i semana, t̄aPablo n̄ik̄i'vi ra ndat̄o'on ra x̄i'in n̄ivi na ñakutá'an ve'e ño'o yó'o, saná'a káxín ra na x̄a'a t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á. ³ T̄aPablo n̄andaxín ra t̄o'on Ndios yó'o n̄oo na, káchí ra saá:

—T̄o'on Ndios ña n̄itaa naprofeta x̄ina'á, káchí ña x̄a'a t̄a kúu Cristo, t̄a t̄a ti'v̄i Ndios ña sakaku ra n̄ivi. Ta naprofeta yó'o ká'̄an káxín na ndí t̄a t̄a kúu Cristo x̄in̄i ñó'ó k̄iv̄i ra, ta

saá nataku ra. Ta vitin ȳi'j̄i ká'̄an ndoso'j̄i n̄oo ndó ndí t̄aJesús, t̄a t̄a ndat̄o'on'j̄i x̄i'in ndó x̄a'a, ndixa kúu ra Cristo, t̄a t̄a x̄indati yó ña ti'v̄i Ndios kixaa ra ñoyívi —káchí t̄aPablo x̄i'in n̄ivi yó'o na kúu na nákutá'an ve'e ño'o sinagoga.

⁴ Ta sava najudío na x̄in̄i s̄o'o yó'o, k̄andixa na t̄o'on ña ndat̄o'on t̄aPablo x̄i'in na x̄a'a t̄aJesús, ta k̄ixá'á na ndík̄on na yich̄i t̄aJesús ñii káchí x̄i'in t̄aPablo ta x̄i'in t̄aSilas. Ta kūa'a ní nagriego na xa kisa t̄o'ó Ndios, k̄andixa na t̄o'on ña n̄ika'̄an t̄aPablo x̄a'a t̄aJesús, ta k̄ixá'á na ndík̄on na yich̄i ra. Ta kūa'a ní náña'a ná kúu ná ndiso chiño x̄i'in chiño ná'no ñoo yó'o, k̄andixa ná t̄aJesús ta k̄ixá'á ná ndík̄on ná yich̄i ra.

⁵ Ta sava najudío na n̄i-xiin k̄andixa t̄aJesús, k̄ixá'á na kisa kūin̄i na x̄ini na t̄aPablo x̄i'in t̄aSilas. Najudío yó'o ñakaya na sava nataa na kúu navago na ʋ̄n̄ vá'a, ta ch̄u'u na nayó'o ña sasaa na ini n̄ivi x̄a'a ña sakaku na kūachi ká'no ñoo yó'o. Ta ñii s̄is̄o ndá'yi nataa yó'o k̄ixaa na ve'e t̄aJasón nándukú na t̄aPablo x̄i'in t̄aSilas, chi kóni na tiin ña'á na ta tava ña'á na ña kuño na naapóstol yó'o n̄oo n̄ivi na kúu na s̄a' ini x̄ini ña'á. ⁶ Ta n̄i-nan̄i'í na t̄aPablo ni t̄aSilas, ta saá t̄iin na t̄aJasón x̄i'in ink̄a n̄ivi na k̄andixa t̄aJesús, ta t̄ava na nayó'o, ta ñoo ña'á na n̄oo nachiño ñoo yó'o. Ta saá nataa ʋ̄n̄ vá'a yó'o

nika'ʼan na xí'in nachiño, káchí na saá:

—Nayó'o kúu na xa sakaku kuachi ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o. Ta vitin kixaa na ñoo yó yó'o. ⁷ Ta taJasón yó'o va'a naki'in ra na, ta taxi ra ña kíndoo na ve'e ra. Ta taJasón xí'in ndi'i na náta'an xí'in ra ndiso na kuachi chi yá'a ndoso na noo ndayí tarey César, taká'no noo yó, chi nayó'o káchí na ndí yoo inká rey ta kúu taJesús, ta taká'no noo na —káchí nataa on vá'a yó'o, táxi na kuachi xa'a taJasón ta xa'a na náta'an xí'in ra.

⁸ Ta saá, xa'a ña xini so'o na to'on yó'o, kixá'á ndi'i ní ini nachiño ta ñii ki'va saá ndi'i ní ini nivi ñoo yó'o. ⁹ Ta saá nachiño xa'nda chiño na noo taJasón ta noo na náta'an xí'in ra, ña cha'vi na si'un xa'a ña ko'on ndika na. Ta ndi'i cha'vi na si'un yó'o, ta saá ku'a'an ndika na.

To'on yó'o ká'an ña taPablo xí'in taSilas nika'ʼan ndoso na to'on Ndios noo nivi ñoo Berea

¹⁰ Ta saá ta xa ñoo kúu ña, ta nivi na kándixa taJesús ti'vi na taPablo xí'in taSilas ku'a'an na ñoo Berea. Tá nixaa na ñoo yó'o, ta niki'vi na ini ve'e ño'o sinagoga noo nákutá'an najudío. ¹¹ Ta nivi naño Berea yó'o kúu nivi na to'ó ní ka ini noo nivi naño Tesalónica. Saá chi kúsiñ ní ini na xini so'o na to'on ña ndato'on taPablo xí'in na. Ta ndi'i saá kivi sakuá'á na to'on Ndios ña nita na xina'á, ta vivii ká'vi

na to'on Ndios yó'o xa'a ña kundaa ini na án ñandaa kúu ña ndato'on taPablo xí'in na. ¹² Ta saá ku'a'a ní najudío xí'in nagriego kándixa na taJesús, ta niki'vi na yichi ra. Sava nagriego yó'o kúu náña'a ná kómí chiño ná'no ñoo yó'o, ta saá tuku ku'a'a ní nataa griego kándixa na taJesús ta niki'vi na yichi ra. ¹³ Ta sava najudío na táku ñoo Tesalónica xini so'o na ndí taPablo yoo ra ñoo Berea sáná'a ra to'on Ndios. Ta saá kee na ku'a'an na, ta nixaa na ñoo Berea yó'o, ta kixá'á na sasa na ini nivi, xa'a ña sakaku na kuachi ká'no. ¹⁴ Ta saá ni, nivi na kándixa taJesús kama ti'vi na taPablo ku'a'an ra yu'u takuii mini. Ta nindoo taSilas xí'in taTimoteo ñoo Berea. ¹⁵ Ta nivi na ku'a'an xí'in taPablo, nixaa na xí'in ra ñoo Atenas. Ta saá taPablo nika'ʼan ra xí'in nayó'o, káchí ra saá:

—Yachi ní ti'vi ndó taSilas xí'in taTimoteo kixaa na noo i —káchí ra xí'in na.

Ta saá nivi yó'o sandakoo na taPablo ñoo Atenas, ta ndiko na kuano'o na.

To'on yó'o ká'an xa'a ña ke'é taPablo ñoo Atenas

¹⁶ Tá ndáti ka taPablo ña kixaa taSilas xí'in taTimoteo noo yoo ra ñoo Atenas, ta saá kee na ku'a'an xá'a ra, xito nda'yá ra ndasaá yoo ñoo Atenas yó'o, ta kúchuchú ní ini ra, chi xini ra ku'a'a ní xiiña yita ñaídolo, ña kúu ndios vatá

ña kisa tɔ'ó n̄ivi ñoo yó'o. ¹⁷ Ta saá t̄aPablo kūa'ān ra, ta n̄ik̄i'vi ra ini ve'e ño'o sinagoga, ta ká'ān ra x̄i'in n̄ivi n̄akutá'an yó'o, na kúu najudío x̄i'in ink̄a n̄ivi na kisa tɔ'ó Ndios vará ɔn s̄iví najudío kúu na. Ta ñii ñii k̄iv̄i x̄á'ān t̄aPablo ñii yoso ndík̄a n̄oɔ yóo ñakía'vi, chi yó'o n̄akutá'an kūa'ā ní n̄ivi, ta t̄aPablo nd̄ato'on ra x̄i'in n̄ivi yó'o, ká'ān ra x̄i'in na x̄a'ā t̄aJesús. ¹⁸ Sava n̄ivi na n̄akutá'an yó'o ndík̄on na yich̄i ña sáná'a naepicúreos, ta sava n̄ivi na n̄akutá'an yó'o ndík̄on na ink̄a yich̄i ña sáná'a naestocicos.* Ta n̄ivi na ndík̄on ñii ñii yich̄i yó'o x̄in̄i s̄o'o na tɔ'on t̄aPablo, ta n̄ik̄a'ān na x̄a'ā ra, káchí na saá:

—¿Yu kúu ña kóni kachí t̄ayó'o? Kūa'ā ní tɔ'on v̄ich̄i kuiti ká'ān ra —káchí na, ká'ān na x̄a'ā t̄aPablo.

Ta ink̄a na n̄ik̄a'ān na, káchí na saá:

—T̄ayó'o ká'ān ra x̄a'ā ink̄a nandios na ñoo x̄iyo —káchí na, ká'ān na.

Saá chí x̄in̄i s̄o'o na t̄aPablo ká'ān ra x̄a'ā t̄aJesús, ta ká'ān ra x̄a'ā ña nataku n̄ivi na n̄ixi'j. ¹⁹ Ta saá n̄ik̄a'ān na x̄i'in t̄aPablo k̄o'ɔn ra x̄i'in na ñii xiiña n̄oɔ naní Areópago n̄oɔ n̄akutá'an ndi'i nachiño ñoo yó'o. Ta saá kūa'ān ra x̄i'in na, ta n̄ixaa na. Ta n̄ik̄a'ān nachiño x̄i'in t̄aPablo, káchí na saá:

—Kóni ndi kundaa ini ndi yo x̄a'ā ká'ān ña nd̄ato'on ún

sáná'a ún n̄oɔ ndi. ²⁰ Saá chí sava tɔ'on ña ká'ān ún nd̄atán yóo tɔ'on x̄a'ā ña yo'vi ní kundaa ini ndi, saá yóo ña n̄oɔ ndi. Ta vitin ndúkú ndi n̄oɔ ún, ña kasa ndaa ún x̄a'ā tɔ'on ká'ān ún —káchí nachiño x̄i'in t̄aPablo.

²¹ (Káchí na saá, chí ndi'i n̄ivi na táku ñoo Atenas yó'o kúsij ní ini na x̄in̄i s̄o'o na x̄a'ā ndi'i ña x̄a'ā, ta ñii ñii k̄iv̄i nd̄ato'on x̄i'in tá'an na ndasaá kuiti x̄a'ā ña x̄a'ā x̄in̄i s̄o'o na.)

²² Ta saá n̄akundichi t̄aPablo n̄oɔ n̄ivi yó'o, ta ká'ān ra x̄i'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó nataa na táku ñoo Atenas, kúndaa ini j ndi n̄ivi na tɔ'ó ini kúu ndó'ó, chí x̄in̄i j kūa'ā ní ndios ña kisa tɔ'ó ndó. ²³ Saá chí k̄iv̄i kee j n̄ix̄a'ān j x̄ito nd̄a'yá j ña yóo ñoo yó'o, ta saá x̄in̄i j kūa'ā ní xiiña n̄oɔ kisa tɔ'ó ndó kūa'ā ní ndios m̄ij ndó. Ta x̄in̄i j ñii n̄ama yij n̄oɔ n̄ik̄a'yj tɔ'on ña káchí saá: “Ñayó'o yóo ña x̄a'ā ña kisa tɔ'ó yó ñii Ndios ña ɔn vása x̄in̄i yó”, káchí tɔ'on ña n̄ik̄a'yj n̄oɔ n̄ama yij yó'o. Ta vitin nd̄ato'on j x̄i'in ndó x̄a'ā m̄ij Ndios yó'o, t̄a t̄a kisa tɔ'ó ndó, vará ɔn vása x̄in̄i ndó ra.

²⁴ 'Ndios yó'o kúu t̄a t̄a kisa va'a ñoyívi yó'o ta kisa va'a ra ndi'i n̄ivi x̄i'in ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o. Ta m̄ij ra kúu t̄a x̄á'nda chiño n̄oɔ ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o x̄i'in ndi'i ña yóo ñoyívi n̄ino, ta

* **17:18** Ta ɔvi yich̄i yó'o sáná'a ña ndi ɔn k̄oɔ ñii laá Ndios ndino'o, t̄a t̄a x̄á'nda chiño n̄oɔ ñoyívi.

on vása kuiti táku ra ini ve'e ño'o ña kisa va'a ñivi. ²⁵ Ta Ndios yó'o nda lo'o on vása xini ñó'ó ra ña taxi ñivi nda'a ra, chi ñii laá mji ra kúu ta'a ta kisa va'a ndi'i ña yóo. Ta mji ra táxi ndee ña kutaku yó, ta táxi ra tachí ña násita yó táku yó, ta táxi ra ndi'i inká ña xini ñó'ó yó nda'a yó.

²⁶ Mji Ndios yó'o kisa va'a ra ta'a ta kúu tanóo ta saá kisa va'a ra ñási'í tayó'o, ta saá xikoo sa'ya na, ta ñiya'a kuá'a ní kuíya, ta saá ñixina ndi'i saá noo ñivi ñoyívi yó'o. Ta saá kúnda'a ini yó ndí ndi'i ñivi kómí na ñii laá yivá si'í. Ta Ndios chitóni ra ña kutaku ñivi ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o, ta chitóni ra ama kutaku ñii ñii ñivi, ta chitóni ra ndá xiiña kutaku na, ta chitóni ra nda mí xaa ñii ñii xá'ño noo ño'o ñoo na. ²⁷ Saá ke'é Ndios xa'a ña kóni ra ndí ñivi nandukú na ra, vará ndatán yo'vi ní ndó'o ñii ta'a takuáá nani'i ra ña xini ñó'ó ra, saá yo'vi ní kúnda'e ñivi nani'i na Ndios. Vará yo'vi ní nani'i yó Ndios, ta Ndios yatin ní yóo ra xí'in yó. ²⁸ Saá chi tixin ndee Ndios táku yó, ta tixin ndee Ndios xíka yó, ta tixin ndee Ndios yóo yó. Ta sava natá'an mji ndó, na kúu ñivi na ndíchí sijní, ñitaa na to'on ña yóo yu'ú xí'in to'on yó'o, saá chi to'on ñitaa na káchí ña saá: "Ndi'i ñivi kúu sa'ya Ndios", káchí na. ²⁹ Ta ndixa Ndios kúu Yivá ndi'i ñivi.

Ta xa'a ñayó'o kúnda'a ini yó ndí Ndios on vása yóo ra ndatán yóo ñii ñaimagen án ñaidolo ña kisa va'a ñivi xí'in kaa án xí'in yiton án xí'in yuu. ³⁰ Kuíya xina'a Ndios kúnda'e ini ra noo ñanaa ñixiyo ini ñivi, chi on vása kúnda'a ini na ñanda'a xa'a ra. Ta vitin xá'nda chiño ra noo ndi'i ñivi na táku ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o ña ná nandikó ini na ta sandakoo na yichí on vá'a ta kivi na ko'on na yichí ña ndaa. ³¹ Saá chi Ndios xa nakaixin ra Sa'ya ra ta Jesús ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i ñivi xí'in ñanda'a. Ta Ndios xa kisa ndaa ra noo yó ndí ndixa kundivi ñayó'o, chi xa sanataku ra ta Jesús, ta'a ta xikuu ta ñixi'i —káchí ta Pablo, ndato'on ra xí'in na.

³² Tá xini so'o na to'on ñika'an ta Pablo xa'a ñii ta'a ta ñixi'i ta natakú ra, ta sava na xáku ndaa na ta Pablo, ta inká na ká'an na, káchí na saá:

—Xa va'a, saá ná koo ña vitin, ta inká kivi kixi ún ndato'on ún xí'in ndí —káchí na xí'in ta Pablo.

³³ Ta saá kee ta Pablo noo nachiño yó'o ta kuá'an ra.

³⁴ Ta sava ñivi na ndóo xí'in nachiño yó'o nakuíta na kuá'an na sata ta Pablo, ta nayó'o nduu na ñivi na kándixa ta Jesús. Ñii tayó'o ta kándixa ta Jesús naní ra Dionisio, ta tayó'o kúu tatá'an nachiño ñoo Atenas yó'o.† Ta saá tuku

† 17:34 Ta ñivi na kúu nachiño ñoo Atenas naní na Areópago, saá chi xiiña noo nákutá'an nachiño yó'o naní ña Areópago.

ñii ña'a naní ñá Dámaris, xí'in inká ñivi nañoo yó'o kãndixa na taJesús.

18

To'on yó'o ká'an ña yu kúu ña ke'é taPablo ñoo Corinto

¹ Ta ndi'i niya'a ñayó'o, ta saá kee taPablo ñoo Atenas, ta kuá'an ra ta ñixaa ra ñoo Corinto. ² Ta saá ñakutá'an ra xí'in ñii ña ta kãndixa Jesucristo, tajudío kúu ra, ta naní ra Aquila. Taa ta kaku ñoo Ponto kúu ra, ta sakán kee ra ñoo Roma xí'in ñásí'í ra ñáPriscila ta kixaa na ñoo Corinto. Saá chi tarey César Claudio xa xá'nda chiño ra ña kee ndi'i najudío na táku ñoo Roma.

³ Ta saá ñixá'an taPablo ve'e taAquila xí'in ñásí'í ra ñáPriscila, ta ñixiyo yu'ú ra xí'in na ña kindo ra ve'e na, chi mji chiño kisa ndivi na kúu chiño ña xinj taPablo ke'é ra. Ta chiño yó'o kúu ña kisa va'a na ve'e mandiado. Ta saá ñii káchí kisa chiño na, ta xí'in chiño yó'o táva na lo'o s'i'un ña xinj ñó'ó xixi na. ⁴ Ta saá ndi'i kivi yij ña nákindée najudío, taPablo xá'an ra ve'e ño'o sinagoga, ta ndát'on ra xí'in najudío ta xí'in nagriego, ta kisa ndaa ra to'on va'a xa'a taJesús noo na, ta chíkaa ra ndeë ña noo ini na, ta kandixa na taJesús.

⁵ Ta saá taSilas xí'in taTimoteo kee na ñoo estado Macedonia ta kuá'an na ta ñixaa na noo taPablo ñoo Corinto. Ta saá taPablo sandakoo ra chiño ña kisa

va'a ra ve'e mandiado, ta taxi xí'in mji ra ña ká'an ndoso ra to'on Ndios noo ñivi. Ta saá ñii ñii kivi kuá'an ra ká'an ra xí'in najudío, ndát'on ra ndi taJesús kúu Cristo, taa ta xindati na ña ti'ví Ndios kixaa ra sakaku ra na. ⁶ Ta ñivi yó'o, tá xinj so'o na ña ndát'on taPablo xí'in na, ta kixá'a na sasa na ini mji na, ta ñakuita na ká'an ndiva'a na xí'in ra. Ta saá taPablo tava ra capa ra, ta sakisin ra ña koyo yáka ña, ta ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ta vitin, xa'a ña ni-xiin ndó konj so'o ndó to'on ña ndát'onj xí'in ndó, ndó'o kúu ñivi na ndiso kuachi noo Ndios. Ta yij on vása ndiso kaj kuachi xa'a ña saxo'vi Ndios ndó'o kivi vaxi. Ta vitin tãda ndi'i kivi vaxi, ko'onj ka'an ndoso to'on Ndios noo ñivi na on vása kúu najudío —káchí taPablo xí'in na.

⁷ Ta saá kee taPablo ve'e ño'o sinagoga ta kuá'an ra ve'e ñii ña ta naní Justo, ña yoo yatin sijn ve'e ño'o sinagoga yó'o. Ta taJusto yó'o kúu ra ñii tagriego, ta taa ta kisa to'o Ndios kúu ra. ⁸ Yoo inká taa ta xá'nda chiño noo na ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta tayó'o naní ra Crispo. Ta taCrispo yó'o xí'in ndi'i nave'e ra xinj so'o na to'on ña ñika'an taPablo ta kandixa ndi'i na taJesús. Ta ñii ki'va saá kuá'a ní ka ñivi nañoo Corinto yó'o xinj so'o na ña ndát'on taPablo, ta kandixa na taJesús, ta saá chíchi na.

⁹ Ta saá n̄iya'a lo'o, ta ñii ñoo tá k̄is̄in taPablo, ta n̄it̄ivi taJesús noo ra, ta n̄ika'an ra x̄i'in taPablo, káchí ra saá:

—On kuyi'ví ún, ta on sandakoo ún ká'an ndoso ún to'on̄i noo n̄ivi. ¹⁰ Saá chi ȳi'j̄i yóōj̄i x̄i'in ún. Nda ñii n̄ivi on satakué'e na yó'ó, chi yóo kuá'a ní n̄ivi na ndik̄on ȳi'j̄i ñoo yó'o —káchí taJesús x̄i'in taPablo k̄ivi n̄it̄ivi ra noo ra.

¹¹ Ta saá n̄indoo taPablo ñoo Corinto ñii kuȳa sava, ta sáná'a ra n̄ivi ñoo yó'o to'on Ndios.

¹² Ta ñoo Corinto yó'o kúu ñoo ká'no ña ndá'vi ndaa estado Acaya. Ta k̄ivi ñii ta n̄an̄i Galión kúu tagobernador ta xá'nda chiño ra noo n̄ivi na táku ñoo estado Acaya yó'o, ta ñii k̄ivi nakutá'an sava najudío, ta t̄in na taPablo, ta kuá'an ra x̄i'in na ve'e chiño ká'no noo yóo tagobernador. ¹³ Ta noo tagobernador Galión yó'o, ta xi na kuachi xa'a taPablo, n̄ika'an na, káchí na saá:

—Tayó'o kúu ta chá'u n̄ivi ña ya'a ndoso na ndaȳi ndi, chi káchí ra ndi on vása va'a kasa to'ó n̄ivi Ndios ñii k̄i'va ndatán yóo ña xa'nda chiño nax̄i sikuá ndi x̄ina'á —káchí na x̄i'in tagobernador.

¹⁴ Ta taPablo kóni ra ndakuin ra ka'an ra, ta n̄i-kuchiño, chi kama ndakuin tagobernador Galión, n̄ika'an ra x̄i'in najudío, káchí ra saá x̄i'in na:

—Ta ndó'ó, táná taxi ndó ñii kuachi ndeé ní xa'a ra, án kuachi ká'no ní kúu ña, ta saá ndixa kon̄i so'ōj̄i ña ka'an ndó, ta kasa nanīj̄i xa'a kuachi ra. ¹⁵ Ta ñayó'o on sivi kuachi xa'a gobierno Roma kúu ña, chi kuiti náa ndó xa'a to'on, ta xa'a k̄ivi n̄ivi, ta xa'a ndaȳi m̄i ndó najudío. Ta ȳi'j̄i on k̄ivi kasa nanīj̄i xa'a kuachi yó'o, saá chi kuachi m̄i ndó kúu ña, ta m̄i ndó x̄ini ñó'ó kasa nani ndó ña —káchí taGalión x̄i'in najudío.

¹⁶ Ta saá taGalión xa'nda chiño ra ña tava na ndi'j̄i n̄ivi yó'o nda ke'e. ¹⁷ Ta saá kee na kuá'an na ke'e ve'e chiño ká'no, ta x̄andik̄on t̄in na ñii tajudío n̄an̄i ra Sóstenes, ta ta xá'nda chiño noo na ve'e ño'o sinagoga kúu ra, ta k̄ixá'á na káni ní na ra. Ta tagobernador x̄ini ra ndi'j̄i ña ké'é nayó'o, ta nda lo'o n̄i-ndi'j̄i ini ra xa'a ña ké'é na.

¹⁸ Ta saá taPablo k̄indoo ra, n̄ix̄iyo ra kuá'a ní ka k̄ivi ñoo Corinto yó'o x̄i'in n̄ivi na kándixa taJesús. Ta saá k̄ixaa ñii k̄ivi, ta n̄indaȳi ra nayó'o, chi kóni ra ko'on ra estado Siria. Ta ñáPriscila x̄i'in taAquila, nayó'o ko'on na x̄i'in ra nda ñoo estado Siria. Ta si'na ka, tá on ta'an ko'on na, ta n̄ix̄iyo taPablo ñoo Cencrea, ta ñoo yó'o taPablo n̄ixatá ra yisi s̄ini ra, chi saá ké'é najudío k̄ivi sandi'i na k̄isa ndivi na ñii chiño ña k̄indoo na x̄i'in Ndios. ¹⁹ Ta saá ndaa na tón barco, ta kuá'an na ta n̄ixaa na ñoo Éfeso, ta ñoo yó'o n̄ita'vi tá'an na, chi ñoo

yó'o n̄indoŋo ñáPriscila xí'in taAquila. Ta saá taPablo naki'in ra kuá'an ra ta n̄ik̄i'vi ra ini ve'e ño'o sinagoga ñoo Éfeso yó'o, ta ká'an tá'an ra xí'in najudío. Ta taPablo ndato'on káxín ra xí'in na xa'a taJesús. ²⁰ Ta nayó'o ndukú na noŋo ra ña kindoŋo na'á ka ra xí'in na, ta n̄i-xiín ra kindoŋo ka ra, ²¹ ta n̄indayi ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Xín̄i ñó'ó ko'on̄i ñoo Jerusalén ña koōi vik̄o ká'no ña vaxi. Ta saá ni, tá kóni Ndios, ta ink̄a k̄iv̄i ndikó̄i kotōi ndó'ó —káchí ra xí'in na.

Ta saá ndaa ra tón barco ñoo Éfeso, ta kee ra kuá'an ra xí'in barco nda ñoo Cesearea.

To'on yó'o ká'an ndi taPablo k̄ixaŋa ra ñoo Antioquía

²² Tá n̄ixaŋa ra, ta kee ra n̄ixa'an ra nda ñoo Jerusalén xa'a ña ch̄indeé ra n̄ivi na kándixa taJesús na táku ñoo yó'o. Ta saá kee ra kuá'an ra nda ñoo Antioquía, ña ndá'vi ndaa estado Siria, ta n̄ix̄iyo ra ñoo yó'o lo'o kuiti k̄iv̄i. ²³ Ta saá kee ra kuá'an ra, ta n̄ixaŋa ra kuá'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Galacia ta kuá'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Frigia. Ta ñii ñii ñoo noŋo xaŋa ra, ta ká'an ra to'on ña ch̄ikaŋa ndee ini n̄ivi na kándixa taJesús, ña vivíi ka kundik̄on na yich̄i taJesús.

To'on yó'o ká'an xa'a ñii taŋa ta naní Apolos ká'an ndoso ra to'on va'a

xa'a taJesús noŋo n̄ivi nañoo Éfeso

²⁴ Tá xíka taPablo ñoo ña ñó'o ink̄a xiiña, ta ñoo Éfeso yó'o k̄ixaŋa ñii taŋa ta naní Apolos, ta tajudío kúu ra, ta kaku ra ñii ñoo ña naní Alejandría. Ta ñii taŋa ta ti'va ní ndato'on xí'in n̄ivi kúu ra, ta xa ká'vi ní ra to'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á. ²⁵ Ta taApolos yó'o xa sakua'á va'a ra ña saná'a n̄ivi noŋo ra xa'a yich̄i taJesús, ta xí'in ña ndino'o ní ini ra ndato'on ra xí'in n̄ivi. Vará ndasaá kuiti x̄in̄i ra to'on Ndios ña saná'a taJuan ta x̄ikuu taŋa ta sakuchu n̄ivi, ta taApolos yó'o saná'a káxín ra n̄ivi to'on ña ndaa xa'a taJesús. ²⁶ Ta nda lo'o

on vása yí'ví taApolos ká'an ndoso ra to'on Ndios noŋo n̄ivi na nákutá'an ve'e ño'o sinagoga. Ta ñáPriscila xí'in taAquila x̄in̄i so'o na to'on ña ká'an taApolos saná'a ra n̄ivi, ta saá kana na taApolos, ta n̄ixa'an ra xí'in na noŋo on koó n̄ivi, ta ndato'on káxín na xí'in ra ña kundaa va'a ka ini ra xa'a yich̄i Ndios. ²⁷ Ta saá taApolos ch̄ikaŋa ini ra ko'on ra ña kasa ndivi ra chiño Ndios ñoo estado Acaya, ta n̄ivi na kándixa taJesús na táku ñoo Éfeso ch̄ikaŋa na ndee ini ra ko'on ra kasa ndivi ra chiño yó'o. Ta saá n̄itaa na ñii tutu ña kuni'i ra ko'on ra. Ta xí'in tutu yó'o ká'an na xáku ndá'ví na noŋo n̄ivi na kándixa taJesús na táku ñoo estado Acaya ña vivíi naki'in na taApolos

yó'o. Ta saá kee taApolos, kuá'an ra ta nixaa ra ñoo estado Acaya, ta kisa ndivi ra chiño ña va'a ní chindeé nivi na xa kandixa taJesús. Ta nivi yó'o xa kandixa na taJesús, chi Ndios xí'in ñava'a ini ra taxi ra ña kandixa na to'on ñava'a xa'a taJesús. ²⁸ Ta ndato'on taApolos, nika'an kaxín ra xí'in najudío ndí to'on Ndios ña nita na xina'á kisa ndaa ña ndí taJesús kúu Cristo, ta ta t'ví Ndios sakaku ra nivi. Vará sava najudío on vása yóo yu'ú na xí'in ra, ta kaxín ní ndato'on taApolos to'on ndaa xa'a taJesús xí'in na, ta najudío yó'o on vása ní-naní'i na to'on ña ndakuijn na yu'u ra.

19

To'on yó'o ká'an xa'a ña ke'é taPablo ñoo Éfeso

¹ Kivi yóo ka taApolos ñoo Corinto, ta saá taPablo xíka ra kuá'an ra yichi ña yá'a noo yóo kuá'a ní yuku, ta saá nixaa ra ñoo Éfeso, noo nakutá'an ra xí'in sava nivi na ndíkõn yichi taJesús. ² Ta saá taPablo ndakaka to'on ra na, káchí ra saá:

—¿Án naki'in ndó Níma Ndios kivi kandixa ndó taJesús?

Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Ni on ta'an koni so'o ndi tá yóo Níma Ndios —káchí na.

³ Ta taPablo nika'an ra xí'in na:

—Ta saá, ¿yo ndayí kúu ña chichi ndó? —káchí ra.

Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Ndátan yóo ña saná'a taJuan, saá chichi ndi —káchí na xí'in taPablo.

⁴ Ta nika'an taPablo xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa taJuan sakuchu ra nivi xa'a ña nandikó ini na ta sandakoo na ña on vá'a ké'é na. Ta saá ni, taJuan ndato'on ra ndí ndi'i nivi xini ñó'ó kandixa na ñii ta ta vaxi satá ra. Ta ta ta ká'an taJuan xa'a kúu taJesús, chi tayó'o kúu Cristo, ta ta t'ví Ndios sakaku nivi.

⁵ Tá nivi yó'o xini so'o na to'on ña nika'an taPablo, ta saá tuku chichi na xí'in ndayí kivi taJesús. ⁶ Ta saá chiso taPablo nda'a ra sini ñii ñii nivi yó'o na kandixa taJesús, ta Níma Ndios kixaa ña kutaku ña ini ñii ñii nivi yó'o. Ta saá xí'in ndee Níma Ndios, kixá'a na ká'an na inká noo to'on ña on vása ní-sakuá'a na, ta ká'an ndoso na to'on Ndios. ⁷ Ta va yóo yatin uxu ovi kúu nataa na naki'in Níma Ndios kivi yó'o.

⁸ Ta saá unj yoo nixiyo taPablo ñoo yó'o, ta xixa'an ra ve'e ño'o sinagoga, ta xika'an ndoso ra to'on Ndios noo nivi na nakutá'an yó'o. Ta on vása ní-yi'vi ini ra ndato'on ra xí'in nivi to'on ndaa xa'a yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ta xí'in ña kisa ndaa ra to'on yó'o noo nivi, ta saá kuá'a ní nivi noo ini na, ta kandixa na to'on yó'o. ⁹ Ta sava nivi na ñó'o ini ve'e ño'o sinagoga yó'o

on vása ní-xiin na kandixa na ña ndátò'on tãPablo xí'in na. Ta ndã víkã, ñivi yó'o kjsa só'ó xí'in mji na, ta noo nákutá'an kuã'ã ní ñivi xínj sò'o na, ñivi yó'o kixá'á na kãndivã'a na xa'ã yichj tãJesús. Ta saá tãPablo kee ra ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta kãna ra ñivi na kãndixa tãJesús, ta kee na kuã'an na xí'in ra, ta ñixaa ndi'i na ñii ve'e noo sãkuá'á ñivi. Ta tãa tã ndiso chiño xí'in ve'e yó'o kúu ñii tãa tã nanj Tiranno. Ta saá ñii ñii kivi tãPablo ta xí'in ñivi na kãndixa tãJesús nákutá'an na ini ve'e yó'o, ta tãPablo sáná'a kã ra na to'on Ndios. ¹⁰ Ta saá ovj kujiã kã ñixiyo tãPablo ñoo yó'o sáná'a ra ñivi. Ta xí'in ña ke'é ra saá, ndi'i najudío xí'in ndi'i nagriego na kúu na táku ñoo estado Asia xinj sò'o na to'on va'a xa'ã Jesucristo. ¹¹ Ndios taxi ra ndee ra nda'ã tãPablo ña ke'é ra kuã'ã ní milagro va'a xí'in ñivi. ¹² Saá chi sava ñivi xaã na noo tãPablo, ta náki'in na ñii tikoto lo'o ña kúu ña xino'ni sjinj tãPablo, án náki'in na ñii tikoto lo'o ña kúu ña xino'ni toko ra kivi kjsa chiño ra, ta ní'i na tikoto yó'o, ta kuano'o na, ta xaã na chinóo ndaa na ñii tikoto tãPablo yó'o noo yiki koñu ñivi na ndee ndó'o, ta ñivi yó'o nduvã'a ndi'i na. Ta ñii kiva saá, tá chinóo ndaa na ñii tikoto yó'o noo yiki koñu ñivi na kómí nímã ndivã'a, ta xãndikõn kee nímã ndivã'a ini ñivi yó'o, ta nduvã'a na.

¹³ Ta ñixiyo sava ñivi najudío na kúu na nákuati xa'ã ña táva na nímã ndivã'a. Vará na nákuati yó'o on vása kãndixa na tãJesús, ta kã'an na tava na nímã ndivã'a xí'in kivi tãJesús. Kã'an na xí'in nímã ndivã'a, káchí na saá:

—Xí'in ndee kivi tãJesús, tãa tã kã'an tãPablo xa'ã, xá'nda chiño ndj noo ndó ña kee ndó ini ñivi yó'o —káchí na xí'in nímã ndivã'a.

¹⁴ Ta sava nataã na nákuati yó'o kúu uxã sa'ya ñii tãa tã nanj Esceva, tãa tajudío kúu ra, ta kúu ra ñii tasutu kã'no. ¹⁵ Ta ñii kivi nataã sa'ya tãEsceva yó'o ñixaa na noo yóo ñii tãa tã kómí nímã ndivã'a, ta xa'nda chiño na noo nímã ndivã'a yó'o xí'in kivi tãJesús, ta ndãkuijn nímã ndivã'a, káchí ña xí'in nayó'o saá:

—Xínj ndj tãJesús, ta xínj ndj yu kúu tãPablo, ta ndó'ó, ¿yu kúu ndó'ó? —káchí nímã ndivã'a xí'in nayó'o.

¹⁶ Ta saá tãa tã kómí nímã ndivã'a kãni ní ra ndi'i nasã'ya tãEsceva yó'o, ta kũndeé ra noo na, ta sãtakué'e ní ra na. Ta saá ndi'i na uxã tãa yó'o xino na kee na yálá ndi'i na, kuã'an na, ta takué'e ní yiki koñu na. ¹⁷ Ta saá ndi'i ñivi na táku ñoo Éfeso, na kúu najudío xí'in nagriego, tá xinj sò'o na ña ndo'o uxã nataã yó'o, ta ñiyi'ví ní na, ta kjsa to'ó ní na ndayí kivi tãJesús.

¹⁸ Ta saá kuã'ã ní ñivi na kãndixa tãJesús kixaa

na nḡḡ yóo t̄Pablo xí'in natá'an ra, ta n̄ivi na k̄ixaa yó'o n̄a'ma na xa'a kuachi na, ndat̄'on na xa'a ndi'i ña ḡn vá'a ke'é na x̄ina'á. ¹⁹ Saá chi tá ḡn t̄án k̄a kandixa na t̄Jesús, ta kuachi ní n̄ivi nañoo Éfeso yó'o x̄ikuu n̄ivi na nákuati tásin, ta x̄ikomí na kuachi ní tutu ña saná'a xa'a ndeē ñatásin, án xa'a ndi'i nḡḡ ña nákuati. Ta saá ñakaya na ndi'i tutu yó'o ta ní'i na ña k̄ixaa na, ta saá xa'mi na ndi'i tutu yó'o nḡḡ ñakutá'an kuachi ní n̄ivi, chi xí'in ña ke'é na saá, saná'a na ndí sandakoo na yich̄i yatá ta vitin ndik̄on na yich̄i t̄Jesús. Ndi'i tutu yó'o ña xa'mi na, yá'ví ní ña, ndatán yóo s̄i'ún ña koo ya'vi ḡvi s̄ik̄o ux̄u t̄a, na kisa chiño ñii m̄il k̄iv̄i, saá kúu ya'vi ndi'i tutu yó'o. ²⁰ Ta saá x̄ita ní'no ní k̄a t̄'on Ndios ñii ñii ñoo, ta kuachi ní n̄ivi kandixa na t̄'on yó'o, ta k̄undaa ini na ndí ká'no ní ndeē kómí t̄'on Ndios.

²¹ Tá ndi'i n̄iya'a ñayó'o, ta saá t̄Pablo ch̄ikaa ini ra k̄o'ḡn tuku ra koto ra n̄ivi na k̄andixa t̄Jesús na táku ñoo estado Macedonia xí'in ñoo estado Acaya, ta saá k̄o'ḡn ra ta xa'a ra nda ñoo Jerusalén. Ta xáni k̄a s̄inj̄i ra, káchí ra saá:

—Tá ndi'i n̄ixiyo yó ñoo Jerusalén, ta saá kee yó k̄o'ḡn yó ñoo Roma —xáni s̄inj̄i ra.

²² Ta saá t̄Pablo t̄iv̄i ra t̄Timoteo xí'in ink̄a t̄a t̄a k̄andixa t̄Jesús ñaní ra Erasto ña k̄o'ḡn si'na nayó'o

ñoo estado Macedonia. ḡvi nataa yó'o kúu na chíndeē t̄Pablo xí'in chiño ra. Tá kee nayó'o kuachi'an na, ta t̄Pablo k̄indḡo ra lo'o k̄a k̄iv̄i ñoo estado Asia.

T̄o'on yó'o ká'an ña xa'a ña n̄is̄is̄o n̄inda'yi kuachi ní n̄ivi ñoo Éfeso

²³ Ñii k̄iv̄i ña k̄indḡo k̄a t̄Pablo ñoo Éfeso, ta k̄aku ñii kuachi ká'no, ña kúu ña ñii n̄is̄is̄o, n̄inda'yi kuachi ní n̄ivi chi n̄isaa ní ini na x̄ini na yich̄i t̄Jesús. ²⁴ Saá chi ñoo Éfeso n̄ixiyo ñii ve'e ño'o ká'no, nḡḡ ñindichi ñii ña'ná ñaní ña Diana, ña kúu ndios ña kisa t̄o'ó kuachi ní n̄ivi ñoo yó'o. Ta ñoo Éfeso yó'o táku ñii t̄a ñaní ra Demetrio, ta ti'va ní ra kasa va'a ra ña'ná ñaplata, ta kisa va'a ra kuachi ní ña'ná válí m̄ji ve'e ño'o nḡḡ ñindichi ña Diana. Ta kuachi ní n̄ivi s̄ata na ña'ná yó'o, ta ví'í ní s̄i'ún táva t̄Demetrio xí'in chiño yó'o, ta ví'í ní s̄i'ún táva natá'an ra na kisa chiño xí'in ra. ²⁵ Ta saá t̄Demetrio k̄ana ra ndi'i na kisa chiño xí'in ra ta xí'in ink̄a n̄ivi na ké'é chiño ndatán yóo ña ké'é ra. Tá ñakutá'an ndi'i nayó'o, ta t̄Demetrio n̄ika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó, k̄undaa ini ndó ndí chiño yó kúu ña táxi kuachi ní ñakuiká kómí yó. ²⁶ Ta ndó'ó, xa x̄inj̄i s̄o'o ndó xa'a t̄Pablo t̄a kúu t̄a t̄a xa sanoo ini kuachi ní n̄ivi na táku ñoo Éfeso yó'o, xí'in n̄ivi na táku ndi'i saá ñoo ña ndá'vi ndaa estado Asia.

Sandá'ví ra na, ndátò'on ra xí'in na ndí ndi'i ndios ña kisa va'a ñivi on sivi ndios ndino'o kúu ñayó'o, káchí ra xí'in na, ta sanoo ra ini kuá'a ní ñivi xí'in to'on yó'o. ²⁷ Ta saá yiyo ní on kasa to'ó ka ñivi chiño ña ké'é yó, ta yiyo ní chikaa ñiño na ñato'ó ve'e ño'o ño ñíndichi ñandios ká'no Diana, chi kani sijn na ndí ña on vása ndáya'ví ka kúu ña. Ta saá chikaa ñiño na ñato'ó ká'no ña Diana, vará kúu ñandios ña kisa ká'no ñivi na táku ndi'i ñoo estado Asia yó'o, tãda ñivi na táku ndi'i ñoo ñoyívi yó'o kisa ká'no na ña Diana yó'o —káchí ta Demetrio xí'in nataa na ñakutá'an xí'in ra.

²⁸ Tá xinj so'o na to'on yó'o, ta kixá'a na ñisaa ní ini na, ta xí'in ndi'i ndeë na, ñisiso na, ndá'yi na, káchí na saá:

—¡Ñaká'no ní kúu ña Diana, ña kúu ndios mji yó ñañoo Éfeso! —káchí na, ñisiso na, ñinda'yi na.

²⁹ Ta xandikon ndi'i ñivi ñañoo yó'o ñakundikon na xí'in nayó'o, ta ñii síso na ká'an na, ndá'yi na. Ta sava ñivi yó'o kama ñixaa na, ta xí'in ña saa ini na, tjin na ovi tãtá'an ta Pablo, ta ñoo ña'a na ña kuá'an nayó'o xí'in na ñii xiiña ña ñani teatro, ña kúu ñoo ndiká ká'no ñoo ñakutá'an ñivi. Ta ovi tãtá'an ta Pablo yó'o, ñii ra ñani Gayo, ta inká ra ñani Aristarco, ta nayó'o kúu na ñañoo estado Macedonia. ³⁰ Ta ta Pablo kóni ra kivi ra ñoo chútú ñivi na ñakutá'an

yó'o, chi kóni ra ka'an ra xí'in na, ta ñivi na ndikon yichi ta Jesús ñi-taxi na kivi ta Pablo ñoo ñivi na saa ní ini ñakutá'an yó'o. ³¹ Ta saá tuku sava nachiño ná'no ñoo ñañoo estado Asia, kúu na ñivi na va'a náta'an xí'in ta Pablo. Ta nachiño yó'o tivi na ñii taa ko'on ra ñoo ta Pablo ña kuaku ndá'vi ra ñoo ra ña on kivi ra ñoo chútú ní ñivi na ñakutá'an yó'o. ³² Ta ndi'i ñivi yó'o ñii síso na ndá'yi na, ká'an na. Xa sijn ká'an sava na, ta xa sijn ka ká'an inká na. Ta ñii násaka na ña ká'an na ta ndá'yi na, ta kuá'a ní ñivi yó'o on vása kúndaã ini na ndachun ñakutá'an na yó'o. ³³ Ta sava ñivi najudío yó'o kisa nduxa na xí'in ñii taa taño na, ta ñani Alejandro, xa'a ña kundichi ra ka'an ra ñoo chútú ní ñivi na ñakutá'an yó'o. Ta saá ta Alejandro ndani ra nda'a ra ta sakanda ra ña ña ndúkú ra ñoo ñivi ña sayaa na, on nda'yi ka na, chi kóni ra ka'an ra to'on ña ndakuin ra xa'a najudío ndí on sivi najudío kúu na ndiso kuachi xa'a ña ndá'yi ní ñivi yó'o. ³⁴ Ta saá kixá'a ká'an ta Alejandro yó'o, ta kúndaã ini ñivi yó'o ndí ñii tajudío kúu ra, ta ñi-xiin na koni so'o na to'on ká'an ra, ta ndeé ka síso ndá'yi na ká'an na, káchí na saá:

—¡Ñaká'no kúu ña Diana ndios mji yó ñañoo Éfeso! —káchí na, ndá'yi na, ta ovi hora ví ñinda'yi na ñika'an na saá.

³⁵ Ta saá ñii tachiño ta kúu secretario ñoo yó'o, kündeé ra noo ña on ndá'yi ka ñivi yó'o, ta saá sayaa na. Ta ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó na ñoo Éfeso, ndi'i saá ñivi ñoyivi kúndaq ini na ndí ndi'i mji yó va'a ní ndiso chiño yó xí'in ve'e ño'o ña Diana ñaká'no, ña kúu ndios mji yó, ta va'a ní ndiso chiño yó xí'in mji na'ná ña Diana ña kúu ña tiví ndios Júpiter, ta kee ña ñoyivi ñino ta kixaa ña nda noo ño'o yó'o. ³⁶ Ta kúndaq ini yó ndí on koó ñivi na kúchiño ka'an, kachí na ndí on sivi ñandaq kúu to'on yó'o. Ta saá va'a sayaa ndó, on nda'yi ka ndó. Ta xa'a ña on ke'é ndó ña on vá'a, si'na xini ño'ó kani sinj ndó xa'a ndá yu kúu ña kóni ndó ke'é ndó. ³⁷ Saá chi ndó'ó, xa tjin ndó nataa yó'o kixaa na xí'in ndó, vará nataa yó'o on vása ní-kisa kuí'ná na nda ñii ña yóo ini ve'e ño'o yó, ni on vása ní-ka'an na to'on ndiva'a xa'a ndios mji yó ña Diana. ³⁸ Ta saá tá ta Demetrio xí'in na náta'an xí'in ra kóni na taxi na kuachi xa'a nataa yó'o, ta va'a ná ko'on na ve'e chiño ñoo yó, chi yó'o yóo nachino na kúchiño kasa nani xa'a kuachi ñivi. Saá chi noo nachino yó'o ñii ñii ñivi kómí na ndayí ña ndakuin na xa'a mji na. ³⁹ Tá yóo inká kuachi ña kóni ndó ka'an ndó xa'a, ta xini ño'ó ko'on ndó noo nachino ñoo yó, ta ndukú

ndó noo na ña kasa nani na xa'a kuachi yó'o. ⁴⁰ Saá chi vitin yiyo ní kotqo nachino ná'no ñoo Roma chikaa na kuachi sata yó, chi kani sinj na ndí mji yó sasaq yó ñivi ña nakuita na nda'yi na tанда xaq na kani tá'an na xí'in nagobierno. Táná taxi nachino kuachi xa'a yó, ta on kuchiño ndi ndakuin ndi, chi on koó xa'a ña nakuita ndó ta síso ndó ndá'yi ndó kivi vitin —káchí tasecretario xí'in ñivi na nákutá'an yó'o.

⁴¹ Tá ndi'i ñika'an tasecretario to'on yó'o, ta saá ñika'an ra ñinda'yi ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Vitin va'a ku'an no'o ndó ve'e ndó —káchí ra xí'in na.

20

To'on yó'o ká'an ndi ta Pablo ku'an ra ñoo estado Macedonia xí'in ñoo estado Grecia

¹ Ta ndi'i ñiya'a ñayó'o ñoo Éfeso, ta ta Pablo nakana ra ndi'i ñivi na kándixa ta Jesús, ta ñika'an ra xí'in na to'on ña chikaa ndee ini na. Ta saá ñinda'yi ra nayó'o, ta kee ra ku'an ra, ta ñixaa ra estado Macedonia. ² Ta saá ku'an ra ta ñixaa ra ku'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Macedonia yó'o, ta ñii ñii ñoo noo ñixaa ra ñika'an ra xí'in ñivi na kándixa ta Jesús to'on ña chikaa ndee ini nayó'o. Ta saá ta Pablo kee ra ku'an ra, ta ñixaa ra ñii ñoo ña nákaa estado Grecia. ³ Ta ñixiyo ra Grecia

yó'o unj yoo. Ta xa kuyatin kivi kee ra ña ndaa ra tón barco tón kuá'an ñoo estado Siria, ta xini so'o ra ndi sava najudío xikoo yu'ú na ña ka'ni na ra. Ta saá taPablo nasama ra yichi ra, ta ndikó ra kuá'an ra yá'a ra estado Macedonia. ⁴ Nataa na kuá'an xí'in taPablo kúu nayó'o: ñii ra naní Sópater, tañoo Berea kúu ra, ta taAristarco xí'in taSegundo, nataa nañoo Tesalónica kúu nayó'o; ta taGayo, tañoo Derbe kúu ra; ta taTíquico xí'in taTrófimo, nataa na estado Asia kúu nayó'o, ta saá tuku taTimoteo kuá'an ra xí'in taPablo ta xí'in ndi'i nataa yó'o. ⁵ Ndi'i nayó'o kuá'an na xí'in taPablo nda nixaá na ñoo Filipos. Ta saá natá'an taPablo kuá'an si'na na ta nixaá na ñoo Troas, noo ndáti na xaá taPablo xí'in mji ndi ña nakutá'an ndi xí'in na. ⁶ Ta taPablo xí'in ndi'i xindoo ndi ñoo Filipos andá ndi'i vikó najudío ña naní vikó sítá va'a ña on koó levadura kómí.* Ta saá ndaa ndi tón barco ta kuá'an ndi ta kivi o'on nixaá ndi ñoo Troas, ta nakutá'an ndi xí'in natá'an ndi, ta xindoo ndi uxá kivi ñoo yó'o.

Tq'on yó'o ká'an taPablo nindayi ra nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Troas

⁷ Ta kivi domingo nakutá'an ndi'i ndi, na kúu nivi na kándixa taJesús, ñii

ve'e ñoo Troas yó'o. Ta nakutá'an ndi xa'a ña ta'vi ndi sítá va'a ta xixi ndi ña xa'a ña náká'an ndi ndasaá nixi'i Jesucristo xa'a kuachi ndi. TaPablo nika'an ndoso ra to'on Ndios noo ndi'i ndi na ndóo yó'o, ta na'á va'a ní nixiyo ra nika'an ra. Saá chi xitaan ní inká kivi xini ñó'ó kee ra ko'on ra. Ta xa nitondaa hora ma'ño ñoo kúu ña, ta ká'an ka ra xí'in ndi. ⁸ Ta piso unj noo nakutá'an ndi ndóo ndi tákaa kuá'a ní ño'o tóon. ⁹ Ta ñii taa, talo'o kúu ra, naní ra Eutico yóo ra noo nama ventana piso unj noo nakutá'an ndi yó'o. Ta saá kani ma'ná taEutico yó'o, ta nixisin ra kánoo ra ventana, ta xa'a ñayó'o nakava ra nda noo ño'o. Ta saá kama noo nivi, tá mií kóni na ndaní'i na ra, ta xini na xa ta nixi'i va'a kúu ra. ¹⁰ Ta taPablo noo ra, xino ra nixaá ra, ta xikundee ra noo kándú'u taEutico, ta nómi ra yiki koñu ra, ta nika'an ra xí'in nivi na yíta yó'o, káchí ra saá:

—On kundi'i ini ndó, chi táku ra —káchí taPablo xí'in na.

¹¹ Ta taPablo ndikó ra ndaa ra noo yóo ra sáná'a ra. Ta saá ta'vi ra sítá va'a xixi ra xí'in na, chi saá ké'é na xa'a ña náká'an na taJesús, taa ta nixi'i xa'a kuachi na. Ta ndi'i ñayó'o, ta taPablo tuku kixá'á ra ká'an ka ra, ndato'on ra xí'in nivi nda nitivi inká kivi. Ta saá kee

* **20:6** Vikó yó'o kána ña uxá kivi xa'a ña náká'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxij síkuá na noo nañoo Egipto kuyja xina'á.

taPablo kuá'an ra. ¹² Ta saá sava nivi yó'o chindeé na taEutico yó'o kuano'o ra ve'e ra, ta kúsii ní ini ndi'i na chi táku ra.

To'on yó'o ká'an ndi taPablo kee ra ñoo Troas ta kuá'an ra ñoo Mileto

¹³ Ta mji ndi, kuá'an si'na ndi xí'in tón barco, kee ndi ñoo Troas, ta nixaa ndi ñoo Asón, chi saá kindoo taPablo xí'in ndi. Ta taPablo kuá'an xá'á ra ta nixaa ra nakutá'an ra xí'in ndi ñoo Asón yó'o.

¹⁴ Ta saá ndaa ra tón barco noo ñó'o ndi, ta kuá'an ndi xí'in tón barco ta nixaa ndi ñoo Mitilene. ¹⁵ Ta nitiivi inka kivi, ta kee tuku ndi xí'in tón barco ta kuá'an ndi, ta nija'a yatin ndi ñii isla ña naní Quío, ta kuá'an ka ndi, ta saá nda inka kivi nixaa ndi nda ñoo Samos, ña nákaa ñii xiiña noo inka isla. Ta saá kee tuku ndi xí'in tón barco ta nixaa ndi nda ñoo Trogilio, ta inka kivi kee ndi ta kuá'an ndi xí'in tón barco ta nixaa ndi ñoo Mileto. ¹⁶ Xa chikaa ini ndi ko'on ndakú ndi nda ñoo Mileto, chi taPablo ni-xiin ra ya'a ra chí ñoo Éfeso, saá chi nómi ní xini ñó'ó xaá ra ñoo Jerusalén xa'a ña koo ra ñoo yó'o yachi ka kivi ña kana viko Pentecostés.

To'on yó'o ká'an ndi taPablo nindayi ra na ndiso chiño xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo Éfeso

¹⁷ Kivi kixaa taPablo ñoo Mileto, ta tiví ra chiño ña kana ra naxikuá'a na ndiso chiño xí'in nivi na kándixa

taJesús na táku ñoo Éfeso ña kixaa na noo ra. ¹⁸ Ta saá kixaa nayó'o, ta nika'an taPablo xí'in na, káchí ra saá:

—Nañani yó, mji ndó xini va'a ndó ndasaá xitakuji xí'in ndó nda kivi ñanoo kixaa ñoo ndó estado Asia yó'o tанда vitin. ¹⁹ Ndi'i saá kivi nixiyoji xí'in ndó, ta nda lo'o on vása ní-ndukúji ña kasa ká'no nivi yi'i, ta kisa nino xí'in miji xa'a ña vivii kisa ndiviji chiño Ndios noo ndó, ta xí'in ña ndino'o ní ini ke'éji saá anda xakuji xa'a ndó. Ta kuá'a ní yichi kündeéji noo ña yo'vi xito ndoso yi'i, chi sava nañooji najudío kóni na ka'ni na yi'i. ²⁰ Ta mji ndó xini va'a ndó ndi nda lo'o on vása ní-sandakooji ña nika'anji xí'in ndó to'on va'a ña xini ñó'ó chindeé ndó'ó, ta nda ñii to'on va'a ni-chise'éji noo ndó. Saá chi kuá'a ní yichi nixa'anji noo nakutá'an kuá'a ní nivi ñoo ndó, ta saá tuku nixa'anji kuá'a ní ve'e noo nakutá'an lo'o nivi, ta noo ndi'i nivi nika'an ndosoji to'on va'a yó'o. ²¹ Ta ñii káchí ká'an to'on ña ndato'onji xí'in najudío ta xí'in nivi na on vása kuu najudío: nika'anji xí'in na ndi xini ñó'ó nandikó ini na xa'a kuachi na, ta ndukú na noo Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, ta xini ñó'ó kándixa na Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. ²² Ta vitin ko'onji ñoo Jerusalén, chi saá xa'nda chiño Nima Ndios nooji, vará on vása xiniji yukia kundo'oji ñoo

kán. ²³ Ta ñii ñii ñoo ñoo ñixá'anj, Níma Ndios ñiká'an ña xí'inj ndí xo'vi níj ta chikaa na yí'j ini ve'e kaa. ²⁴ Ta yí'j, táná kivij xá'a yichj táJesus, ta nda lo'o on vása ndí'i inij, chi ñii laá ña ndáya'ví ní ñooj kúu ña vivii kasa ndivij ndí'i chiño ña sakuiso chiño táJesus yí'j. Ta chiño yó'o kúu ña ká'an ndosoj to'on ñava'a xá'a Jesucristo ñoo ñivi, ta ká'anj xí'in na ndí Ndios kúu ta ta ká'no ini, ta kí'vi ní ini ra xini ra ñivi.

²⁵ 'Ta vitin kúndaa inij ña on nda ñii ka kivij on ndikój ñoo ndó ña koto ka ndó yí'j. Na'á ñixiyoj xí'in ndó ta saná'a ndí'ij ndó'ó xá'a yichj ñoo xá'nda chiño Ndios. ²⁶ Ta xá'a ña ke'éj saá, on vása ndíso kaj kuachi xá'a ndó. ²⁷ Saá chi on vása ní-yi'víj ña ká'an ndosoj ñoo ndó ndasaá yóo ña chikaa ini Ndios kasa ndivi ra xí'in ñivi ta xí'in ñoyívi yó'o, ta on vása ní-chise'éj ñoo ndó nda ñii ña kóni Ndios kasa ndivi ra xí'in ñivi. ²⁸ Níma Ndios ñakaxin ña ndó'ó ña kuiso chiño ndó xí'in ñivi na kándixa táJesus na táku ñoo ndó. Ta ndatán yóo nataa na vivii ndaa tándikachi sana na, saá ndó'ó xini ñó'ó vivii kundaa ndó ta chindee ndó natá'an ndó na kándixa táJesus. Saá kasa ndivi ndó chi na ndáya'ví ní ñoo Ndios kúu ñii ñii ñivi yó'o, chi Ndios sata ra na xí'in ñij táJesus ña ñixita nda'a tón cruz. ²⁹ Koto va'a ndó, chi xinj va'aj ndí kivij ña

vaxi kixaa ñivi na on vá'a ini ña sandá'ví na natá'an ndó na kándixa táJesus. Ta na on vá'a ini yó'o ke'é na ndatán ké'é ndiva'yí xí'in tándikachi. ³⁰ Kivij ña vaxi sava natá'an ndó na vitin ndikón yichj táJesus xí'in ndó, nayó'o nakuita na ta ka'an na satívi na ñandaa, ta chu'u na ñivi na kándixa táJesus xá'a ña kundikón na yichj vatá saná'a na. ³¹ Ñakán xini ñó'ó koto va'a ndó ña on taxi ndó ña ñivi yó'o sandá'ví na ndó'ó, ni inká natá'an ndó na kándixa táJesus. Naká'an ndó ndí unj kuyaj ñixiyoj xí'in ndó, ta ndiví ñoo nda xí'in ña xaku, ñiká'anj ndato'onj xí'in ñii ñii ndó'ó ndasaá kundikón va'a ndó yichj táJesus.

³² 'Ta vitin, nañani yó, nátaxij ndó'ó nda'a Ndios ña vivii kundaa ra ndó'ó. Ta nátaxij ndó'ó ña chikaa so'o ndó to'on Ndios ña ká'an xá'a ñava'a ní ké'é ra xí'in ndí'i ñivi. Saá chi to'on Ndios yó'o kómí ña ndee ña chindee ña ndó'ó kua'no ka ña kándixa ndó Ndios. Ta ndixa ñivi na kúu na ñakaxin Ndios ña kundikón na ra, nayó'o ndixa naki'in na ndí'i ñava'a ña kindoo Ndios xí'in na. ³³ Ta kivij ñixiyoj xí'in ndó on vása ní-ndukúj s'ún ñoo ndó, ni on vása ní-ndukúj tikoto ñoo ndó, ni on vása ní-kutooj kukomíj ñava'a kómí nda ñii ndó'ó. ³⁴ Nda víka, xini ndó ndasaá chikaa j ndee xí'in mijj kisa chiñoj xá'a ña kukomíj

si'ún ña sata i ña xini ñó'ó noo mji i, tãda ña xini ñó'ó noo natá'an i. ³⁵ Xí'in ña xitaku i saá, saná'a i ndó'ó ndasaá xini ñó'ó chikaá ndó ndee kasa chiño ndó ña kukomí ndó si'ún ña chindeé ndó natá'an ndó, na kúu nandá'ví. Naká'án ndó to'on ña nika'an taJesus, kachi ra saá: "Njivi na táxi ñava'a nda'a inká njivi, nákaá ñasijí ní ká ini nayó'o noo njivi na naki'in ñava'a", kachi taJesus —kachi taPablo xí'in naxikua'a na ndiso chiño xí'in na kándixa taJesus na táku ñoo Éfeso.

³⁶ Ta ndi'i nika'an taPablo to'on yó'o, ta saá xikuxítí ra, ta nika'an ra xí'in Ndios. Ta ñii kiva saá naxikua'a yó'o nika'an na xí'in Ndios. ³⁷ Ta saá ndi'i naxikua'a xáku ní na xí'in taPablo, ta nómi na ra, ta chíto na noo ra ndáyi na ra. ³⁸ Kúchuchú ní ini ndi'i nayó'o chi kachi taPablo on ndikó ká ra noo na. Ta saá kee na kuá'an na xí'in taPablo, ta njixaá ra ta ndaa ra tón barco, ta kuá'an ra.

21

To'on yó'o ká'an ña taPablo kee ra kuá'an ra nda ñoo Jerusalén

¹ Ta ndi'i njindayi ndi naxikua'a na kúu na ndiso chiño xí'in njivi na kándixa taJesus ñoo Éfeso, ta saá ndaa ndi tón barco ta kuá'an ndi, ta njixaá ndi isla ña naní Cos. Ta saá inká kivi kee ndi kuá'an ndi xí'in tón barco ta njixaá ndi inká isla ña naní Rodas. Ta saá kee tuku ndi

kuá'an ndi xí'in tón barco ta njixaá ndi ñoo ña naní Pátara. ² Ta ñoo yó'o naní'i ndi ñii tón barco, tón kuá'an nda ñoo estado Fenicia, ta saá ndaa ndi tón barco yó'o, ta kuá'an ndi. ³ Ta saá njya'a yatin ndi isla naní Chipre, ña kíndoo chí sijn yitin tón barco noo ñó'o ndi kuá'an ndi. Ta saá kuá'an ndi, ta njixaá ndi ñoo Tiro ña ndá'vi ndaa estado Siria. Ta noo ndi tón barco, ta xini ñó'ó kundati ndi ñoo yó'o xa'a ña sanoo na ñakía'vi ndiso tón barco. ⁴ Tá mií sánoo na ña ndiso tón barco, ta kuá'an ndi njiki'vi ndi ñoo Tiro, ta nakutá'an ndi xí'in njivi na kándixa taJesus na táku ñoo yó'o. Ta nika'an na xí'in ndi ña kundoo ndi xí'in na, ta saá kíndoo ndi xí'in nayó'o uxá kivi. Ta Níma Ndios nika'an ña xí'in njivi na kándixa taJesus ñoo yó'o ña ndato'on na xí'in taPablo ndi on ko'on ra ñoo Jerusalén. ⁵ Ta saá ni, taPablo on vása ní-ndikó ini ra. Ta saá tá njixino uxá kivi, ta ndi'i njivi na kándixa taJesus na táku ñoo Tiro yó'o, na kúu nataa xí'in náña'a, ta xí'in nakuálí, ndi'i nayó'o njixa'an na xí'in ndi nda yu'u takuií mjni. Ta saá xikuxítí na xí'in ndi noo yotí yu'u takuií yó'o, ta nika'an ndi'i ndi xí'in Ndios. ⁶ Ta saá njindayi ndi ndi'i njivi na kándixa taJesus yó'o, ta ndikó na kuano'o na ve'e na. Ta mji ndi ndaa tuku ndi tón barco ta kuá'an ndi.

⁷ Ta saá kuá'an ndi xí'in tón barco ta njixaá ndi ñoo Tolemaida. Ta noo ndi tón

barco yó'o, ta n̄ix̄a'ān ndi n̄akutá'an ndi x̄í'in n̄ivi na kándixa taJesús ñoo yó'o, ta k̄indoo ndi n̄ix̄iyo ndi x̄í'in na ñii k̄ivi. ⁸ Ta n̄it̄ivi ink̄a k̄ivi, ta k̄ee tuku ndi kuā'an ndi x̄í'in tón barco, ta n̄ix̄aa ndi ñoo Cesarea. Ta saá n̄ix̄a'ān ndi ve'e taFelipe, ta kúu t̄aa ta ká'ān ndoso t̄o'on va'a x̄a'a taJesús noo kuā'a ní n̄ivi, ta k̄indoo ndi ve'e ra x̄í'in ra. TaFelipe yó'o kúu ñii t̄atá'an na ux̄a t̄aa na k̄isa ndivi chiño x̄a'a ña chin-deé na naapóstol, chi s̄akán lo'o k̄uiya n̄iya'a, n̄ivi na kándixa taJesús na táku ñoo Jerusalén s̄akuiso chiño ña'á na ña ke'é na saá. ⁹ Ta yóo k̄om̄i náña'a s̄a'ya taFelipe yó'o, ta nda ñii náña'a yó'o on ta'án tonda'a ná, ta ndi'i n̄áyó'o kúu ná n̄ap̄ofeta. ¹⁰ Ta xa ov̄i án un̄i k̄ivi ndóo ndi ve'e taFelipe, ta saá k̄ix̄aa ñii t̄aa naní ra Agabo, ta k̄ee ñoo estado Judea kúu ra, ta'p̄ofeta kúu ra. Tá k̄ix̄aa ra noo ndi, ¹¹ ta t̄iin ra tik̄ot̄o kán̄i lo'o ña x̄ino'ni t̄ok̄o taPablo, ta katón ra nda'a m̄i ra x̄í'in ña, ta katón ra s̄ik̄on x̄a'a m̄i ra x̄í'in ña. Ta saá n̄ik̄a'ān ra x̄í'in ndi, káchí ra:

—Ñii k̄i'va ndatán katón̄i nda'āi ta katón̄i x̄a'āi x̄í'in tik̄ot̄o yó'o, saá Níma Ndios n̄ik̄a'ān ña x̄í'in̄i ndi najudío naná'no noo nañoo Jerusalén katón na t̄aa ta x̄í'in tik̄ot̄o kán̄i yó'o, ta taxi na ra nda'a n̄ivi na on s̄iví najudío kúu. Saá ke'é na x̄í'in ra k̄ivi xāa ra ñoo Jerusalén, káchí

Níma Ndios x̄í'in̄i —káchí taAgabo, ndat̄o'on ra x̄í'in ndi.

¹² Tá x̄ini so'o ndi ña ndat̄o'on taAgabo yó'o, ta saá m̄i ndi na kúu na kuā'an x̄í'in taPablo ta x̄í'in ndi'i ink̄a n̄ivi na kándixa taJesús ñoo yó'o, x̄aku ndá'ví ndi noo taPablo ña ndukú ndi noo ra ña on k̄o'on ra ñoo Jerusalén. ¹³ Ta ndakuijn taPablo, káchí ra saá:

—¿Ndachun x̄aku ní ndó?, chi ña x̄itōi x̄aku ndó saá, kúchuchú ní inīi. Ta ȳi'í, xa yóo ti'vāi ña chiko'ni na ȳi'í, t̄anda ka'ni na ȳi'í ñoo Jerusalén, saá chi ndixa xa yóo ti'vāi k̄ivīi x̄a'a taJesús, T̄aa taKá'no noo yó —káchí taPablo x̄í'in ndi.

¹⁴ Tá kúndāa ini ndi ndi n̄i-kuchiño ndi sanoo ndi ini ra ña on k̄o'on ra, ta saá on vása ní-ka'ān ka ndi x̄í'in ra x̄a'a ña. Ta ndá n̄ik̄a'ān ndi, káchí ndi:

—Va'a ná kundivi ndatán kóni Ndios —saá káchí ndi.

¹⁵ Ta n̄iya'a lo'o k̄ivi, tá xa k̄isa ndivi ndi ña x̄ini ñó'ó ndi k̄o'on ndi, ta saá k̄ee ndi kuā'an ndi, ta n̄ix̄aa ndi ñoo Jerusalén. ¹⁶ Ta sava n̄ivi na kándixa taJesús na táku ñoo Cesarea xa k̄ee na kuā'an na x̄í'in ndi nda ñoo Jerusalén. Ta n̄ivi yó'o n̄ik̄a'ān na k̄ana na ndi'í ña k̄o'on ndi x̄í'in na ña k̄indoo ndi ve'e ñii t̄aa ta naní Mnasón. Ta taMnasón yó'o k̄aku ra ñoo isla Chipre, ta kúu ra t̄aa ta xa kuā'a ní k̄uiya kándixa taJesús.

Tq'on yó'o ká'ān ña ndi t̄iin na t̄aPablo ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

17 Tá n̄ixaa ndi ñoo Jerusalén, ta n̄ivi na kándixa t̄aJesús na táku ñoo yó'o n̄aki'in va'a ní na ndi'i xí'in ñasij ní ini na. 18 Ta saá ink̄a k̄iv̄i n̄ixaa'ān t̄aPablo xí'in ndi ña koto ndi t̄aSantiago, * t̄a t̄a kúu taká'no noo n̄ivi na kándixa t̄aJesús na táku ñoo Jerusalén yó'o. Ta n̄ixaa ndi ta x̄ini ndi t̄aSantiago xí'in ndi'i nax̄ikuā'a na kúu n̄ivi na ndíso chiño xí'in na kándixa t̄aJesús ñoo yó'o. 19 Ta saá ndi'i m̄ij ndi ch̄indeé ndi naná'no yó'o, ta t̄aPablo k̄ixá'á ra ndátō'on ra xí'in na xa'a ndi'i ñava'a ke'é Ndios xí'in n̄ivi na on vása kúu najudío, saá chi Ndios t̄axi ra ndee ra nda'a t̄aPablo ña kisa ndivi ra chiño va'a yó'o. 20 Tá ndi'i na ndóo yó'o x̄inj̄i s̄o'o na to'on ña n̄ika'ān t̄aPablo xí'in na, ta kúsij ní ini na, ta kisa ká'no ní na Ndios. Ta saá n̄ika'ān nax̄ikuā'a yó'o xí'in t̄aPablo, káchí na saá:

—Ñani yó, xa x̄ini ún ndí kuā'a ní mil najudío xa k̄andixa na t̄aJesús vitin. Vará ndík̄on na yich̄i t̄aJesús, ta chíkaa ní na ndee ña kisa ndivi na ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés kūiyā x̄ina'á, chi ña ndáya'ví ní noo na kúu ndayí yó'o. 21 Ta najudío yó'o xa x̄inj̄i s̄o'o na to'on xa'a ún, chi sava n̄ivi káchí na ndí yó'o sáná'a ún ndátō'on ún xí'in

najudío na táku ñoo x̄iyo ña on kasa ndivi k̄a na ndayí ña n̄itaa t̄aMoisés x̄ina'á, ta sáná'a ún na ña on kasa ndivi k̄a na costumbre ña n̄an̄i circuncisión xí'in nataa sa'ya na, ta sáná'a ún na ña sandakoo va'a na ndi'i costumbre ña kisa ndivi m̄ij yó najudío, saá ndátō'on ún, káchí n̄ivi yó'o xa'a ún. 22 Ta vitin, ¿yukíā koo ke'é yó?, chi n̄ivi kon̄i s̄o'o na ndí xa k̄ixaa ún ñoo Jerusalén yó'o. 23 Ta saá va'a ke'é ún ña ká'ān ndi xí'in ún vitin, chi yóo ña x̄inj̄i ñó'ó ke'é ún xa'a ña kundaa ini n̄ivi ndí on s̄iv̄i t̄a t̄a on vása kisa to'ó ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés kúu ún. Yó'o yóo kom̄j̄i t̄a natá'an ndi, ta nayó'o xa k̄indoo na xí'in Ndios ña kasa ndivi na ñii chiño va'a. 24 Ta saá va'a ná ko'on na kom̄j̄i t̄a yó'o xí'in ún, ta ndi'i ndó ná kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño Ndios noo ndayí ña n̄itaa t̄aMoisés xa'a ña nduu ndó nandii noo Ndios. Ta saá cha'vi ún xa'a ña xatá na yis̄i s̄inj̄i nataa yó'o. Tá ndi'i kisa ndivi ún chiño yó'o, ta saá ndi'i n̄ivi kundaa ini na ndí ñavata kúu to'on ña x̄inj̄i s̄o'o na ká'ān n̄ivi xa'a ún, chi ndixa yó'ó kúu t̄a t̄a kisa to'ó ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés. 25 Ta n̄ivi na on vása kúu najudío, na kúu na kándixa t̄aJesús, xa kundaa ini na yu kúu ña x̄inj̄i ñó'ó ke'é na, saá chi xa n̄itaa ndi ñii tutu ña t̄i'ví ndi n̄ixaa nda'a na. Ta noo tutu

* 21:18 T̄aSantiago, ink̄a k̄iv̄i ra kúu Jacobo.

yó'o ndato'on ndi xí'in na ndí ndasaá kuiti ndayí yó'o xini ñó'ó kasa ndivi na: "On vá'a kuxu na ña'a ña nisoko nivi noo ndios vatá ña kúu ñaidolo án ñaimagen, ni on vá'a kuxu na ñi kití, ni on vá'a kuxu na kití tí sakuá'na na xa'ni na, ni on vá'a kusun ta xí'in ña'a ña on sivi ñásí'í ra kúu, ni on vá'a kusun ña'a xí'in ta ta on sivi yí ña kúu", saá ñika'an ndi, xa'nda chiño ndi noo nivi na on vása kúu najudío, na kándixa ta Jesús —káchí naxikuá'a xí'in ta Pablo.

²⁶ Ta saá ta Pablo chikaa ini ra ña kasa ndivi ra ña kóni naxikuá'a yó'o. Tá kixaa inká kivi, ta na komi ta najudío yó'o kuá'an na xí'in ra, ta ñixaa na noo kisa ndivi na ndayí ña ñitaa ta Moisés xina'á xa'a ña nduu na nandii noo Ndios. Ta ndi'í ke'é na saá, ta ta Pablo ñiki'vi ra ini ve'e ño'o ká'no ña ndato'on ra xí'in tasutu ndá kivi kuu ña tonda kivi ona ña taxi na ña xini ñó'ó soko na noo Ndios, chi xí'in ña ke'é na saá saxino na ña kindoo na xí'in Ndios.

²⁷ Tá xa ñitonda kivi uxá ña xa yatin kasa ndivi na chiño ña saxino na ña kindoo na xí'in Ndios, ta saá kixaa sava najudío na kee ñoo estado Asia, ta xini na ta Pablo ve'e ño'o ká'no yó'o. Ta kixá'á na sasaá na ini nivi na nákutá'an yó'o, xa'a ña síso na, ndá'yi na. Ta najudío na kixaa yó'o kuá'an na sata ta Pablo ña kani na ra. ²⁸ Ta ñii ndeé síso na ndá'yi na, káchí na saá:

—Na'a ndó, natá'an yó ñaño Israel, chindeé ndó ndi'í ña ná tiin yó ta yó'o, chi ta ta on vása va'a kúu ra. Saá chi kúu ra ta ta xika ndi'í xiiña ta kándiva'a ra xa'a ñaño yó, ta sáná'a ra ndi'í nivi ña on vá'a kúu ña kisa to'ó ka na ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés. Kándiva'a ra xa'a ve'e ño'o ká'no yó'o, ta vitin kixaa ra kisa kini ra ini ve'e ño'o yó'o, chi taxi ra ñiki'vi nivi na on vása kúu najudío ini ve'e ño'o yí yó'o —káchí nayó'o, sasaá na ini nivi.

²⁹ Saá ká'an na chikaa na kuachi sata ta Pablo, chi sakán xini na ra kuá'an ra yichi ñoo Jerusalén xí'in ñii tagriego ta ñani Trófimo, ta ta kee ñoo Éfeso kúu ra. Ta xani siji na ndi ta Trófimo yó'o ñiki'vi ra ini ve'e ño'o xí'in ta Pablo.

³⁰ Ta ndi'í nivi ñoo yó'o ñii síso na ndá'yi na xí'in ña sáa ní ini na. Ta xino na ñixaa'an na tiin na ta Pablo, ta ñoo na ra noo ño'o, ta na ra nda sata ñama ña xino nduu ve'e ño'o yó'o, ta kama ní nakasi na yé'é ñama yó'o.

³¹ Ta kuá'a ní nivi yó'o káni ní na ta Pablo xa'a ña ka'ni na ra. Ta saá ta taká'no noo ndi'í natropa na ndaa ñoo yó'o xini so'o ra ndi'í nivi ñaño Jerusalén yó'o ñii síso na ndá'yi na káni tá'an na. ³² Ta saá xandikon kana ra natropa xí'in na ndiso chiño xí'in na, ña ko'on na xí'in ra noo nákutá'an nivi na síso káni tá'an. Ta nivi yó'o xini na vaxi natropa, ta

saá sandakoo na, on vása káni ka na taPablo. ³³ Ta ta taká'no noo ndi'i natropa nixaá ra noo nakutá'an nivi yó'o, ta xa'nda chiño ra noo natropa ña tiin na taPablo ta katón na nda'a ra xí'in ovi cadena. Ta saá nindaka to'on ra nivi na nakutá'an yó'o, káchí ra saá xí'in na:

—¿Yu kúu tayó'o?, ta, ¿yu kúu ña on vá'a ke'é ra? —káchí taká'no xí'in nivi.

³⁴ Ta saá ñii síso ndakuijn na ndá'yi na, xa síin síin noo kuachi ká'an nivi yó'o ña sákuiso na sata taPablo. Ta ta taká'no noo natropa ni-kuchiño kundaa ini ra yo xa'a kúu ña sáa ini nivi yó'o ña síso na ndá'yi na. Ta saá taká'no yó'o xa'nda chiño ra ña ko'on taPablo xí'in natropa nda cuartel noo kundasi ndaa ra. ³⁵ Ta taPablo kuá'an ra xí'in natropa ta nixaá ra xí'in na noo yoo escalera ña kuá'an ndaa noo ki'vi na ye'é cuartel. Ta natropa xini ñó'ó na kuiso na taPablo ña kuchiño ndaa ra xí'in na, saá chi kuá'a ní nivi na sáa ini, ndikon na sata taPablo xa'a ña ka'ni na ra. ³⁶ Ta nivi yó'o xí'in ndi'i ndee na síso na, ndá'yi na, káchí na saá:

—¡Ñii yichi ná kivi ra! ¡Ná kivi ra! —káchí na, ndá'yi na.

TaPablo ndakuijn ra to'on xa'a mii ra noo nivi nañoo Jerusalén

³⁷ Ta natropa kuá'an ndaa na escalera, ndiso na taPablo, ta xa yatin xaá na ña chikaá na ra ini cuartel,

ta saá taPablo nika'an ra to'on griego xí'in mii ta taká'no noo natropa, káchí ra saá xí'in ra:

—¿An taxiún ña ka'an lo'oí xí'in ún? —káchí ra xí'in tayó'o.

Ta ndakuijn taká'no yó'o, káchí ra saá:

—¿An ká'an ún to'on griego va? ³⁸ ¿An on sivi yó'o kúu ñii tañoo Egipto, ta ta sakán lo'o kuiya niya'a sakaku kuachi xí'in ña kisa toon ra noo nagobierno? Chi tayó'o kana ra ta sanakutá'an ra komi mil ta na xikoo yu'ú xí'in ra, ta nixa'an na xí'in ra nda yuku yichi, noo kee na ña kani tá'an na xí'in nagobierno —káchí ra xí'in taPablo.

³⁹ Ta ndakuijn taPablo nika'an ra:

—On sivi yi'i kúu ta ká'an ún xa'a. Yi'i kúu ñii tajudio, ta kaku ñoo Tarso ña ndá'vi ndaa estado Cilicia, ta ñoo Tarso yó'o kúu ñoo ká'no ña ndaya'vi ní. Ta vitin ndúkú noo ún ña taxiún ndayí ka'an jí xí'in nivi na nakutá'an yó'o —káchí taPablo xí'in taká'no noo natropa.

⁴⁰ Ta taká'no yó'o taxi ra ndayí ña ka'an taPablo xí'in nivi.

Ta saá taPablo xikundichi ra noo escalera yó'o, ta sakanda ra nda'a ra noo nivi ña sayaa na, on ndá'yi ka na. Ta saá sayaa ndi'i na, ta taPablo kixá'a ra ká'an ra xí'in na to'on hebreo ña kúu

tò'on mji na, ta káchí ra saá xí'in na:

22

¹ —Natá'an yó, nataa xikuá'a xí'in ndi'i nataa ñoo yó, ndúkúj nqo ndó ña konj so'o ndó tò'on ña ka'anj ndakuijn j xa'aj vitin —káchí taPablo xí'in na.

² Tá xinj so'o nayó'o ndi taPablo ká'an ra tò'on mji na ña kúu tò'on hebreo, ta saá ñii yaa yaa kúu na.

³ Ta ñika'an taPablo xí'in na, káchí ra saá:

—Yi'i kúuj ñii tajudío, ta kaku j ñoo Tarso, ña ndá'vi ndaa estado Cilicia, ta xa'no j ñoo Jerusalén yó'o. Ta mji taGamaliel, tamaestro ká'no, kúu ta ndino'o saná'a ra yi'i. Ta saá ndeé ní sakuá'áj ndasaá xinj ñó'ó kundikon j yichj naxij síkuá yó, ta va'a ní kisa ndivi j ndi'i ndayí yó'o. Ndi'i saá kivi taxi xí'in mji j ña viví kisa ndivi j ndi'i chiño ña xani sinj sakusij ini Ndios, ñii kiva ndatán vitin táxi xí'in mji ndó kisa ndivi ndó chiño ña xani sinj ndó sakusij ndó ini Ndios. ⁴ Ta kivi saá xani sinj ndi yichj taJesús kúu ña on vása va'a, ta ñixika j ñii ñii ñoo xa'a ña nandukú j ñvi na kúu na ndikon yichj yó'o ña saxo'vij nayó'o nda tondaa ña kivi ndi'i na, saá kusij inij kundo'o na. Ta xa'a ñayó'o, ndi'i kivi tá ñan'ij nataa án náña'a na ndikon yichj taJesús, ta tiinj nayó'o ta taanj na ini ve'e kaa. ⁵ Ta ta ta sutu ká'no nqo mji yó najudío xí'in naxikuá'a na ndiso chiño

xí'in yó, nayó'o xinj va'a na ndi tò'on ña ká'an j xí'in ndó vitin kúu ñandaa, chi naná'no yó'o kúu na ñitaa tutu ña taxi na ndayí nda'aj xa'a ña tiinj ndi'i ñvi na ndikon yichj taJesús na kúu na táku ñoo Damasco, ta tutu yó'o ñika'an ña kómij ndayí ña tiinj na, ta katón j na ña kixi na xí'in j ñoo Jerusalén yó'o xa'a ña xo'vi na.

Tò'on yó'o ká'an ña xa'a taPablo ndatò'on ra ndasaá ñakutá'an ra xí'in taJesús

(Hch. 9:1-19; 26:12-18)

⁶ 'Ta saá tá kuá'an j ñoo Damasco ta xa yatin ñitondaa ma'ño ndivi kúu ña, ta ñii kama kee ño'q ñoyivi ñino, ta ndeé ní naye'e ña yi'i, ta xino nduu ña nqo ñindichij. ⁷ Ta saá ñakava j nda nqo ño'q. Ta xandikon xinj so'o j tò'on, ta ñika'an ña xí'in j, káchí ña saá: "Saulo, Saulo, ¿ndachun ndikon ún saxo'vi ún yi'i?" ⁸ Ta ndakuijn j, ñika'an j: "¿Yu kúu yó'ó, Tata?", káchij. Ta ñika'an ra xí'in j: "Yi'i kúuj Jesús, taño Nazaret, ta ta ndikon ún saxo'vi ún", káchí ra xí'in j. ⁹ Ta nataa tá'an j na kuá'an xí'in j xini na ña ñitivi ye'e ño'q yó'o, ta ñyivi ní na, ta on vása ní-xinj so'o na tò'on ña xinj so'o j. ¹⁰ Ta ñindaká tò'on j ta ta ká'an xí'in j, káchij xí'in ra saá: "¿Vitin yukia kóni ún ke'é j, Tata?", káchij xí'in ra. Ta ta yó'o ndakuijn ra, káchí ra

saá: “Nakundichi ún, ta naki'in ún yichi, ta ko'on ún kivi ún ñoo Damasco, chi ñoo yó'o xa xa'nda chiño i noo ñii taa ña ka'an ra xí'in ún ña chitóni i kasa ndivi ún xa'ai”, kachi ra xí'in i. ¹¹ Ta saá naki'in ndi yichi ta ku'an ndi, ta nataa tá'an i na ku'an xí'in i, tjin na nda'ai, ta ní'i na yichi i ku'an ndi, chi ño'o yé'e ña nitivi noo i sandakoo kuáá ña nduchu noo i. Ta saá nixaá ndi ñoo Damasco, ¹² noo táku ñii taa ta naní Ananías. Ta taAnanías yó'o kúu ñii taa ta vivii kisa ndivi ndayí Ndios ña nitaa taxii síkuá yó taMoisés xina'á, ta va'a ní kánóo ñato'ó ra noo ndi'i najudío na táku ñoo Damasco. ¹³ Ta taAnanías yó'o kixaá ra noo i, ta xindichi yatin ra noo yóo i, ta nika'an ra xí'in i, kachi ra saá: “Ñani i Saulo, vitin va'a nakoto nduchu noo ún”, kachi ra. Ta saá xandikon va'a nativi nakoto i xí'in nduchu noo i, ta va'a xito i noo taAnanías yó'o. ¹⁴ Ta saá nika'an ra xí'in i, kachi ra: “Mji Ndios, ta síkón ní ñato'ó chínóo naxii síkuá yó xina'á, nakaxin ra yó'o ña kundaa ini ún yu kúu ña kóni ra kasa ndivi ún. Ta nakaxin ra yó'o xa'a ña nakutá'an ún xí'in taJesus taa ta kúu taNdaa. Ta nakaxin ra yó'o xa'a ña xini so'oun to'on ña kee mji yu'u tayó'o. ¹⁵ Ndios ke'e ra saá xí'in ún chi yó'o kuu ún taa ta ndakuijn xa'a taJesus, ta ndato'on ún xí'in

ndi'i nivi yu kúu ña xini ún, ta yu kúu ña xini so'oun. ¹⁶ Ta vitin on kundati ka ún, ta kama nakundichi ún ta kuchu ún xí'in ndayí kivi taJesus, ta ndukú ún noo ra ña kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i kuachi ún”, kachi taAnanías xí'in i.

Ndios tiví ra taPablo ña ka'an ra to'on ñava'a xa'a taJesus xí'in nivi na on vasa kúu najudío

¹⁷ Ta taPablo ndato'on ka ra xí'in na, kachi ra saá:

—Tá ndikó i ñoo Jerusalén, ta ñii kivi tá ká'an i xí'in Ndios, ta yóo i ke'e yé'e ve'e ño'o ká'no, ta saá kixaá ñii ña nitivi noo i. ¹⁸ Ta ñayó'o kúu ña xini i taJesus, ta nika'an ra xí'in i, kachi ra saá: “Kama ní kee ún ñoo Jerusalén yó'o, chi nivi ñoo yó'o on kandixa na to'on ña ndato'on ún xí'in na xa'ai”, kachi taJesus xí'in i, ña nitivi ra noo i. ¹⁹ Ta saá ndakuijn i nika'an i xí'in ra, kachi: “Tata, nivi ñoo yó'o ndixa xini na ndi yi'i kúu taa ta xindikon saxo'vi ní ndi'i nivi na kándixa yó'o. Saá chi yi'i nixa'an i ñii ñii ve'e ño'o sinagoga, ta tjin i nayó'o ta taan i na ini ve'e ka. ²⁰ Ta kivi xa'ni na taEsteban, taa ta ndakuijn to'on va'a xa'a ún noo nivi, ta yi'i, nitivo yu'ú i xí'in nivi na ké'e saá, tанда xindaa i tikoto nivi ña koon na yuu taEsteban ta xa'ni na ra”, kachi xí'in taJesus. ²¹ Ta ndakuijn ra, kachi ra saá xí'in i: “Vitin ko'on ún, chi yi'i tiví yó'o ko'on ún ku'a

ní ñoo xíká ña ndato'on ún to'onj xí'in ñivi na on vása kúu najudío", káchí ra xí'inj —káchí taPablo xí'in najudío na nákutá'an yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a yu kúu ña ke'é
taa taká'no noo natropa xí'in taPablo

²² Tá ñivi na nákutá'an yó'o xinj so'o na to'on yó'o ña ñika'an taPablo xa'a ñivi na on vása kúu najudío, ta on vása ní-xiin ka na konj so'o na to'on ká'an ra, ta kixá'a na sáa ní ini na. Ta ñii síso na ndá'yi na, káchí na saá:

—¡Ná kivi tayó'o! ¡On vása va'a ña kutaku ka ra ñoyívi yó'o! —káchí na, ndá'yi na.

²³ Ta on vása sándakoo na ndá'yi na ta ká'an na ña on vá'a xa'a taPablo. Ta tava na tikoto ña kánóo sata tikoto ndíxin na, ta kisin na tikoto yó'o, ta tiin na ño'o ta sakana na ña chí ñino, chí ña ke'é na saá kóni káchí ña ndí nda lo'o on xiin na naki'in na to'on ña ká'an taPablo. ²⁴ Ta saá taa taká'no xa'nda chiño ra noo natropa ña tiin na taPablo ta chikaa na ra ini cuartel. Ta xa'nda chiño ra noo natropa ña kani na taPablo xí'in kuártá xa'a ña na'ma ra ndachun sáa ní ini ñivi xíni na ra.

²⁵ Tá on ta'an ka kani na ra, ta si'na katón na ra. Ta saá ñika'an taPablo xí'in ñii taa ta ndiso chiño xí'in sava natropa yó'o, káchí ra saá:

—¿Án ndixa káchí ndayí ndí va'a kani ndó ñii taa

ta kúu taño Roma tá si'na on ta'an ko'on ra noo tajuez ña kasa nani ra xa'a kuachi tayó'o? —káchí taPablo xí'in ñii taa ta ndiso chiño xí'in sava natropa.

²⁶ Tá tayó'o xinj so'o ra ña ñika'an taPablo, ta kama ñixa'an ra ndato'on ra xí'in mji taa taká'no noo ra, ta káchí ra saá:

—Ta vitin, ¿yu kúu ña ke'é ún?, chí taa ta xa'nda chiño ún kani ndí xí'in kuártá, tayó'o kúu ra ñii taño Roma —káchí ra xí'in taa taká'no noo natropa.

²⁷ Ta saá taa taká'no yó'o ku'a'an ra, ta ñixaa ra noo taPablo, ta ñinda'ka to'on ña'a ra, káchí ra saá xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'o kúu ñii taa taño Roma? —káchí ra.

Ta ndakuijn taPablo:

—Ndixa yí'j kúuj taño Roma —káchí ra.

²⁸ Ta saá ñika'an taa taká'no yó'o xí'in ra, káchí ra:

—Yí'j cha'vij ku'a'a ní s'j ún, ta saá naki'inj tutu ña káchí kúuj taa taño Roma —káchí ra xí'in taPablo.

Ta ndakuijn taPablo, káchí ra saá:

—Yí'j on vása ní-ke'éj saá, chí nda kivi kaku'j kúuj taño Roma —káchí ra xí'in taa taká'no noo natropa yó'o.

²⁹ Ta natropa na xa yóo ti'va ña kani na taPablo, xinj so'o na to'on yó'o, ta kama ní kee na ta ku'a'an na. Ta taká'no noo natropa ñiyi'ví ní ini ra chí xa xa'nda chiño ra ña katón na taPablo, taa ta kúu taño Roma, ta xí'in

ñayó'o nɔya'a ndoso ra ndayí
nañoo Roma.

*Tɔ'on yó'o ká'an xá'a
taPablo
ñindichi ra noo naJunta
Suprema najudío*

³⁰ Ta ɬaa ɬaká'no noo
natropa kóni ra kundaɬa va'a
ka ini ra xa'a kuachi táxi
najudío xa'a taPablo. Ta
saá tá nɔtɔvi inka kɔvi, ta
xa'nda chiño ra noo naJunta
Suprema najudío, na kúu
nasutu ná'no xí'in nataa
naxikuá'a ña nakutá'an
nayó'o noo ra. Ta saá tuku
xa'nda chiño ra noo natropa
ña ndaxin na taPablo, ña
kee ra cuartel, ta kixaa ra
kundichi ra noo ndi'i nayó'o.

23

¹ Tá kixaa taPablo, ta
ñindichi ra noo naJunta
Suprema, ta saá xito ra noo
na ta nɔka'an ra xí'in na,
káchi ra saá:

—Ndó'ó, tata natá'an
yó, kóni ña kundaɬa ini
ndó ndí ndi'i saá kɔvi ña
tákuɔ ndino'o ní ini kisa
ndivi ñava'a noo Ndios, ta
ñakán on koó nda lo'o ña
sáandi'i ini yóo noo —káchi
taPablo xí'in na.

² Tá xini so'o ɬasutu
ká'no ta naní Ananías ɬo'on
yó'o ña nɔka'an taPablo, ta
xa'nda chiño ra noo nɔvi na
yíta yatin siin taPablo ña
xí'in nda'a na kani na yu'u
ra. ³ Ta ndakuiin taPablo,
káchi ra saá xí'in ɬasutu
ká'no yó'o:

—Ñii kɔvi vaɔi Ndios kani
ra yó'ó chi yó'ó kúu ɬaa
ta ɔvi yu'u. Yó'ó ndiso

chiño ún ña kasa nani ún
xa'a xí'in ñandaɬa ñii kɔ'va
ndaɬán káchi ndayí Ndios
ña nɔtaa taMoisés. Ta on
vása ké'é ún saá, chi mɔi ún
yá'a ndoso ún ndayí Ndios,
xí'in ña xa'nda chiño ún noo
nɔvi ña kani na yí'i —káchi
taPablo xí'in ɬasutu ká'no
yó'o.

⁴ Ta nɔvi na yíta yatin xí'in
taPablo, nɔka'an na xí'in ra,
káchi na saá:

—¿Án ɬaa ɬa on koó
ñato'ó kómí kúu ún?, chi
kándiva'a ún xí'in ɬasutu
ká'no, ɬaa ɬa kisa chiño noo
Ndios.

⁵ Ta ndakuiin taPablo,
káchi ra saá:

—Natá'an yó, kasa ká'no
ini ndó xa'a chi on vása
ní-xini tá ɬayó'o kúu ɬasutu
ká'no, saá chi xini ñó'ó kasa
ndivi yó ɬo'on Ndios ña nɔtaa
taMoisés xina'a, káchi ña
saá: “On vá'a kandiva'a yó
xí'in ɬaa ɬaká'no noo ñoo
yó”, —káchi taPablo xí'in na.

⁶ Ta taPablo kundaɬa ini ra
ndí sava naJunta Suprema
yó'o kúu na nafariseo, ta
sava na kúu na nasaduceo,
ta saá nɔka'an ra xí'in na,
káchi ra saá:

—Natá'an yó, yí'i kúu
ɬafariseo, ñii kɔ'va ndaɬán
yivá xikuu ra ɬafariseo. Ta
kuachi ña sákuiso na yí'i
kúu xa'a ña ndaa ini ndí
ndixa nataku nɔvi na nixi'i
—káchi taPablo xí'in na.

⁷ Tá ndi'i na ndóo yó'o
xini so'o na ɬo'on yó'o, ta
nafariseo xí'in nasaduceo
kixá'a na náa na xí'in tá'an
na, ta nɔta'vi tá'an nafariseo
xí'in nasaduceo. ⁸ On vása

yóo ñii yu'ú ká na, chi nasaduceo kándixa na ndí ñivi na ñixi'i on nataku ká nayó'o, ta kándixa na ndí on koó níma kómí ñivi, ni on koó naángel, ni on koó inká noo níma. Ta nafariseo kándixa na ndí yóo níma ñivi, ta yóo naángel, ta yóo inká noo níma, ta kándixa na ndí ñivi na ñixi'i nataku nayó'o.

⁹ Ta xa'a to'on ña ñika'an taPablo xí'in na, nafariseo xí'in nasaduceo, kixá'a na náa ní na, ta ñii síso na ñó'o na. Ta sava nafariseo na kúu namaestro na sáná'a ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'a, ñakuita na ta ñika'an na, káchí na saá:

—Ndixa on koó nda ñii kuachi ndíso tayó'o, chi on vása nání'i ndi nda ñii ña on vá'a ke'é ra. Nda sana ñii níma án ñii ñaángel ñika'an ña xí'in ra —káchí nafariseo.

¹⁰ Ta saá kixá'a ñivi ndeé ní ndá'yi na, ta ndeé ní síso na. Ta yí'ví ní taká'no noo natropa koto yiyo ní xí'in ñasaa na, sakuáchi na yiki koñu taPablo. Ta saá taká'no yó'o xa'nda chiño ra noo natropa ña naki'in na taPablo ña ko'on ra xí'in na kundasi tuku ra ini cuartel.

¹¹ Ta saá tá kixaa kuñoó, ta ñitivi taJesús noo taPablo, ta ñika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—On kuyi'ví ún, chi yóo j xí'in ún. Ta ñii ki'va ndatán ñika'an ún to'on ña ndakuiin ún xa'a j ñoo Jerusalén yó'o, saá xini ñó'o ndakuiin ún xa'a j ñoo Roma —káchí taJesús xí'in taPablo, ña ñitivi ra noo ra.

To'on yó'o ká'an ndí xikoo yu'ú ñivi ña ka'ni na taPablo

¹² Ta saá ñitivi inká kivi, ta ñakutá'an sava najudío, ta xikoo yu'ú na ña ka'ni na taPablo, ta káchí na saá:

—Nda lo'o on kuxu ká yó ni on ko'o ká yó nda ná ka'ni yó ra. Ta ná kuu yó ñivi na natavi chi'ña tá ñi-xa'ni yó ra —káchí na, kindoo yu'ú na.

¹³ Ta yá'a ovi sikó kúu nataa yó'o na xikoo yu'ú xa'a ña ka'ni na taPablo. ¹⁴ Ta saá nataa yó'o ñixa'an na noo ñakutá'an nasutu ná'no yóo na xí'in naxikua'a noo naño judío, ta ñika'an na xí'in na, káchí na saá:

—Mii ndi xa kindoo ndi xí'in natá'an ndi ña on kuxu ká ndi, ni on ko'o ká ndi nda ná ka'ni ndi taPablo. ¹⁵ Ta saá ndó'o xí'in natá'an ndó na kúu najunta Suprema, xini ñó'o ndukú ndó noo taká'no noo natropa ña ti'vi ra taPablo kixaa ra noo ndó. Ka'an ndó xí'in taká'no noo natropa yó'o ndí yóo ká ña xini ñó'o ndaka to'on ndó taPablo ña kundaa ini ndó xa'a kuachi ra. Ta mii ndi, xa koo se'é ndi yu'u yichi, ña xa yóo ti'va ndi ka'ni ndi ra ña on kixaa ra noo ndó —káchí na xí'in nasutu ta xí'in naxikua'a noo najudío na ñakutá'an yó'o.

¹⁶ Ta ñii talo'o xaxin taPablo ta kúu sa'ya ki'va ra, xini so'o ra xa'a ña xikoo yu'ú nataa yó'o ke'é na, ta saá talo'o yó'o kee ra ku'an ra, ta ñixaa ra nda cuartel noo yóo sito ra taPablo, ta

ndaṭo'on ra xí'in ra xa'a ña xini so'o ra. ¹⁷ Kivi ndi'i xini so'o taPablo ña ndato'on talo'o xaxin ra xí'in ra, ta kana ra ñii ta ndiso chiño noo ñii ciento natropa, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Ná ko'on talo'o yó'o xí'in ún noo taká'no noo ndi'i natropa, chi yóo to'on ña xini ñó'ó ní ndato'on talo'o yó'o xí'in ra —káchí taPablo xí'in ta ndiso chiño.

¹⁸ Ta saá kee ta ndiso chiño yó'o ku'a'an ra, ta ku'a'an talo'o yó'o xí'in ra, ta nixa'a na noo ta taká'no ta xá'nda chiño noo ndi'i natropa. Ta saá ta ndiso chiño noo ñii ciento natropa nika'an ra xí'in ta taká'no noo ra, káchí ra saá:

—TaPablo ta nákaa ndási ní'no, ti'ví ra yi'i vaxi xí'in talo'o yó'o noo ún, chi yóo ñii ña kóni ra ndato'on ra xí'in ún —káchí ra xí'in taká'no noo ndi'i natropa.

¹⁹ Ta saá taká'no yó'o tiin ra nda'a talo'o yó'o ña ko'on ra xí'in ra ñii xiiña noo on ko'o nivi na kuchiño koni so'o to'on ña ká'an na. Ta saá kixá'á ra ndaka to'on ra talo'o yó'o, káchí ra xí'in ra:

—¿Ndá to'on kúu ña kóni ún ndato'on ún xí'in i? —káchí ra xí'in talo'o.

²⁰ Ta ndakuin talo'o, nika'an ra, káchí ra saá:

—Sava najudío xikoo yu'ú na ña ndasaá ndukú na noo ún ña taxi ún ko'on taPablo ña xa'a ra noo naJunta Suprema kivi taan.

Saá chi kachí na xí'in ún ndi kóni na ndaka to'on ka na ra ña va'a ka kunda'a ini na xa'a kuachi ra, saá kachí na xí'in ún. ²¹ Ta on kandixa ún to'on ña ka'an nayó'o xí'in ún, chi ñavata kuu ña. Saá chi yu'u yichi koo se'é ku'a'a ní nataa xa'a ña ka'ni na taPablo. Yá'a ovi siko kúu nataa na koo se'é kundati ña'á, ta ndi'i nataa yó'o kindoo yu'ú na on kuxu ka na ni on ko'o ka na nda ná ka'ni na taPablo. Ta káchí na saá xí'in mji na: “Ná kuu yó nivi na nitavi chi'ña tá ni-xa'ni yó ra”, káchí na. Ta vitin xa yóo ti'va na ka'ni na ra, ta ndakuiti ndati na ña taxi ún kee taPablo ña ko'on ra noo naJunta Suprema —káchí talo'o ndato'on ra xí'in taká'no noo ndi'i natropa yó'o.

²² Ta saá taká'no noo ndi'i natropa nika'an ra xí'in talo'o, káchí ra saá:

—Nda ñii nivi on ka'an ún xí'in ña kixi ún noo i ndato'on ún xí'in i —káchí ra xí'in talo'o yó'o, ta ti'ví ña'á ra kuano'o ra.

To'on yó'o ká'an ndi ti'ví na taPablo ko'on ra noo tagobernador Félix

²³ Ta saá taká'no noo ndi'i natropa kana ra ovi natropa, ta ñii ñii nayó'o kúu na xá'nda chiño noo ñii ciento natropa, ta taká'no noo na ovi yó'o nika'an ra xí'in na, káchí ra:

—Ná kasa ndivi ndó, xí'in ovi ciento natropa xa'a ña

* 23:23 Kaa jin ñoo nani ña kaa unj ñoo noo naño Roma.

kee na kaa jin ñoo kivi vitin,* ta ko'on xá'a na nda ñoo Cesarea. Saá tuku ka'nda chiño ndó noo unj siko uxu natropa na kúu na yóso kuáyí xí'in ovi ciento natropa na ní'i kaa nánj ta sijn noo ña, ta ndi'i natropa yó'o xinj ñó'ó koo ti'va na ña kee na kaa jin ñoo kivi vitin, ta ko'on na ñoo Cesarea. ²⁴ Ta taxi ndó sava tíkuáyí ña koso taPablo xí'in natá'an ra, ta koto va'a ndó ña on kóo ña on vá'a kundo'o taPablo yichj ña va'a xaá ra noo tagobernador Félix ñoo Cesarea.

²⁵ Ta saá taká'no noo ndi'i natropa nítáa ra ñii tutu ña ní'i natropa kuá'an na ña taxi na ña nda'a tagobernador Félix. Ta ña nítáa ra noo tutu yó'o káchí ña saá:

²⁶ “Yi'j kúuj taClaudio Lisias, ta tí'víj to'on chin-deéj yó'ó, tata gobernador, ta kúu ta kánóo síkón ní ñato'ó noo ndj. ²⁷ Kónij ndato'onj xí'in ún ndachun tí'víj tayó'o xaá ra noo ún. Sava najudío tjin na ra, ta xa yatin ní ka'ni na ra, níkuu. Ta xinj so'oj ndi tayó'o kúu ra ñii ta ñoo Roma, ta saá kama ní keej nixa'anj xí'in natropa, ta sakaku ndi ra noo najudío yó'o. ²⁸ Ta yij ndukúj ña kundaa ini ndá kuachi kúu ña táxi na xa'a ra, ta saá xa'nda chiño j noo ra ña ko'on ra xí'in j noo naJunta Suprema najudío ña ná ndaka to'on na ra. ²⁹ Ta saá kundaa ini ndi táxi na kuachi xa'a ra chi káchí na ndi on vása va'a kisa ndivi

ra ndayí mji najudío yó'o, ta ñayó'o on sivi kuachi ndeé kúu ña noo mji yó ñaño Roma. Ta saá nda lo'o on koó xa'a ña chikaa ndi ra ini ve'e kaa ni ña ka'ni ndi ra. ³⁰ Ta saá ni, xinj so'oj ndi sava najudío xikoo yu'ú na ña ka'ni na ra, ta xa'a ñayó'o kama ní tí'víj ra xaá ra noo ún vitin. Ta nika'anj xí'in najudío na táxi kuachi xa'a ra ndi xinj ñó'ó xaá na noo ún ña kasa nani ún xa'a kuachi yó'o. Ta to'on yó'o kúu ndi'i ña ndato'onj xí'in ún vitin, tata. Ta va'a ná koo ún”, káchí to'on ña nítáa taClaudio Lisias noo tutu ña kuá'an nda'a tagobernador.

³¹ Ta saá natropa yó'o kisa ndivi na ña xa'nda chiño taká'no noo na, ta naki'in na taPablo xí'in natá'an ra. Ta tá kixaa kuñoó yó'o, ta kee na kuá'an na, ta nixaa ndi'i na ñii ñoo ña naní Antipatris. ³² Ta saá nitivi inká kivi, ta ndikó natropa na xika xá'a, kuano'o na. Ta taPablo xí'in natá'an ra kuá'an na xí'in natropa na yóso kuáyí nda ñoo Cesarea. ³³ Tá nixaa na ñoo Cesarea, ta natropa natáxi na taPablo nda'a tagobernador, ta taxi na nda'a ra tutu ña nítáa taClaudio Lisias xa'a taPablo. ³⁴ Ta ndi'i ka'vi tagobernador tutu yó'o, ta nindaka to'on ra taPablo nda ñoo kixi ra. Ta ndakuinj taPablo, káchí ra saá:

—Kixij ñoo ña nákaa estado Cilicia —káchí ra.

³⁵ Ta saá nika'an tagobernador xí'in taPablo,

káchí ra saá:

—Kundatií nda ná kixaa ñivi na táxi kuachi xa'a ún, ta saá kasa nanií xa'a kuachi ún —káchí ra.

Ta saá xa'nda chiño ra ñoq natropa ña kundaa na taPablo ini ve'e kaa ña nákaa ñii xiiña ini ve'e ká'no ña kisa va'a tãrey Herodes ñoo Cesarea yó'o.

24

TaPablo ndákuiin ra xa'a mii ra ñoq tagobernador Félix

¹ Tá ñiya'a o'on kivi, ta kixaa tasutu ká'no taAnanías xí'in sava naxiku'a ná'no ñoq najudío, ta xí'in taabogado mii najudío yó'o, ta tayó'o ñaní ra Tértulo. Najudío yó'o kixaa na ña taxi na kuachi xa'a taPablo ñoq tagobernador Félix. ² Ta saá tagobernador yó'o xa'nda chiño ra ñoq na kisa chiño ñoq ra ña ko'on na ki'in na taPablo kixaa ra ñoq ra. Ta saá kixaa taPablo, ta taTértulo kixá'a ra ká'an ra táxi ra kuachi xa'a taPablo yó'o, ta káchí ra saá:

—Tata gobernador, ña ta kánoo síkón ní ñato'ó ñoq ndi, táxa'vi ña'á ní ún chí xí'in ña ndíchí ní sijní ún, ta xí'in ñava'a ní ini ún, va'a ní xá'nda chiño ún ñoq mii ndi ñaño Israel, ta xa ku'a ní kuyi va'a ní táku ndi, chí nda ñii ñoo on vása káni tá'an xí'in ndi. Ta yoo ku'a ní chiño ná'no xa kisa ndivi ún xa'a ña chindee ún ndi. ³ Xa'a ñayó'o ndi'i saá kivi, ta ndi'i saá xiiña kúsi

ní ini ndi ñaki'in ndi ñava'a táxi ún nda'a ndi, ta vitin kóni ndi ka'an ndi xí'in ún saá: “Táxa'vi ní ún, tata, xa'a ndi'i ñava'a yó'o.” ⁴ Ta vitin on vása kóni ndi sandi'i ka ndi yó'ó ña na'á ní ka'an ndi xí'in ún. Ta ndasaá kuiti xáku ndá'vi ndi ñoq ún ña koni so'o lo'o ún ña ndato'on ndi xí'in ún xa'a taPablo ta ñíndichi yó'o. ⁵ Saá chí xini káxin ndi tayó'o kúu

ra ñii ña ta on vá'a, ta ndátan yoo ñii kue'e xíkón saá yoo ra, chí ñii ñii ñoo ñoq táku najudío, tayó'o xaa ra ta ndato'on ra xí'in ñivi ña sasa ra ini na xa'a ña nakuita na kani tá'an na xí'in nagobierno. Ta tayó'o kúu ra ñii ña taká'no ñoq ñivi na kúu na ndíkon yichi vatá ña ñaní yichi nanazareno. ⁶ Ta ñii kivi ñoo Jerusalén xini ndi tayó'o, yoo ra ini ve'e ño'o ká'no, ta ké'é ra ña on vá'a ña kúu ña kisa kini ñayii ve'e ño'o. Ta xa'a ñayó'o, tiin ndi ra xa'a ña kasa nani ndi kuachi xa'a ra, ⁷ ta ñi-kuchiño ndi, chí ñixaa taLisias ña taká'no ñoq ku'a ní natropa, ta xí'in ndee ndi'i natropa, kúndaa ra taPablo yó'o nda'a ndi. ⁸ Ta saá taLisias xa'nda chiño ra ñoq ndi ña taxi ndi kuachi xa'a taPablo ñoq yó'ó, tata gobernador. Ta vitin táná ndaka to'on mii ún tayó'o, ta saá kundaa ini ún ndi ñandaa kúu to'on ká'an ndi xa'a ra xí'in ún —káchí taTértulo xí'in tagobernador Félix.

⁹ Ta ndi'i najudío na ndoo yó'o ñii yoo yu'ú na xí'in

to'on ña ká'an taTértulo, ta ndakuijn na, nika'an na, káchí na saá:

—Ndixa ñandaa kúu ndi'i to'on nika'an taTértulo yó'o —káchí na.

¹⁰ Ta saá tagobernador ndani'i ra nda'a ra noo taPablo ña ndakuijn ra ka'an ra. Ta saá ndakuijn taPablo, nika'an ra to'on yó'o:

—Tata gobernador, xa ku'a ní kuiya yó'o kúu tajuez, ta kisa nani ún xa'a kuachi nivi ñoo ndi najudío. Ta saá kúsiy ní iniy ña ndakuijn lo'o i ka'ani xa'a i noo ún. ¹¹ Sakán uxu ovi kivi kúu ña kixaa i ñoo Jerusalén xa'a ña kasa ká'noj Ndios ve'e ño'o ká'no. Táná ndaka to'on ún xa'a ñayó'o, ta on vása yo'vi kundaa ini ún ndi ñandixa kúu ña ká'ani. ¹² Ta on sivi ñandaa kúu to'on ña ká'an nayó'o, táxi na kuachi xa'a i. Saá chi kivi xini na yi'i yooi yoso ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, on vása yoo i náa i xí'in nda ñii nivi, ni on vása yoo i sasaaj ini nivi. Nda lo'o on vása ní-ke'é i saá ve'e ño'o ká'no, ni ni-ke'é i saá ve'e ño'o sinagoga, ni nda ñii xiiña ñoo Jerusalén ni-ke'é i saá. ¹³ Ta nataa na táxi kuachi xa'a i nda lo'o on kuchiño na kasa ndaa na xa'a kuachi ña káchí na sákuiso na yi'i. ¹⁴ Ta to'on ña ndaa kúu ñayó'o: yi'i kúu ñii ta ta ndikõn yichí taJesús, ta nataa yó'o xani siní na ndi yichí vatá kúu ña. Ta yi'i kisa ká'noj Ndios ndatán kisa ká'no

naxii síkuá ndi ra xina'a. Ta ñii ki'va ndatán kandixa na, saá kandixa i to'on Ndios ña nita taMoisés xí'in ndi'i to'on Ndios ña nita inka naprofeta xina'a. ¹⁵ Ta yi'i ta xí'in nataa yó'o na táxi kuachi xa'a i, ñii ki'va kandixa ndi ndi ñii kivi Ndios sanatakú ra nivi na nixi'i, án nivi na vá'a xikuu na, án nivi na on vá'a xikuu na, ta kuita na noo Ndios ña kasa nani ra xa'a kuachi na. ¹⁶ Ta xa'a ña kandixa i ñayó'o, ta ndi'i saá kivi chikaaj ideo ke'é i ñava'a ña kóni Ndios xa'a ña on koo nda lo'o ña sandi'i ini noo Ndios ta noo nivi.

¹⁷ 'Xa yoo ovi án uní kuiya on vása xa'ani ñoo Jerusalén, ta saá nixa'ani ñoo yó'o, chi ní'i si'ún ña xa nakaya i xa'a nivi nandá'vi na takú ñoo Jerusalén, ta kóni taxi ña nda'a na. Ta saá tuku mii kóni soko i lo'o ñava'a noo Ndios ve'e ño'o ká'no. ¹⁸ Ta xa'a ña kuchiño ki'vii ini ve'e ño'o yó'o, xini ñó'ó kasa ndivii ndayí ña ká'an xa'a ndasaá nduui ta ta ndii. Tá ndi'i kisa ndivii ndi'i ñayó'o, ta nixiyoi yoso ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no yó'o, ta sava najudío na kee ñoo estado Asia nakutá'an na xí'in i. Ta on vása ní-xiyoi ku'a ní nivi xí'in i, ni on vása ní-sasaaj ini nivi ña siso na nda'yi na kani tá'an na. ¹⁹ Tá najudío na kee ñoo estado Asia káchí na xini na yi'i ké'é i ña on vá'a, ta mii nayó'o xini ñó'ó kixaa na

noḡ ún ña chikaḡ na kuḡchi saṭaḡ. ²⁰ Táná ka'an najudío estado Asia on xjin na kixi na, ta va'a nivi na yoo yoo' vitin ná ka'an na ndato'on na x'in ún ndá kuḡchi kúu ña niki'vi. Saá chi naJunta Suprema najudío xa xito ndoso na yi'i, ta nivi na yoo yoo' xa kúndaḡ ini na ña nika'an naJunta Suprema xa'aḡ. Ta vitin ná ndato'on na x'in ún ndá kuḡchi kúu ña naní'i na ndiso. ²¹ Chi yi'i kúndaḡ ini ndí ñii laá kuḡchi kuchiño sakuiso na saṭaḡ kúu ña nika'anḡ noḡ nachiño, ka'chi saá: "Yi'i kúu ta kándixa ndí ndixa nataku nivi na nixi'i. Ta xa'a ña kándixa saá, táxi na kuḡchi xa'aḡ", saá nika'anḡ x'in nafariseo ta x'in nasaduceo na kúu naJunta Suprema najudío —káchí taPablo x'in tagobernador.

²² Ta tagobernador Félix, ta xini va'a xa'a yichi taJesus, nika'an ra, káchí ra saá:

—Va'a on kunani kuḡchi yoo' vitin, ta ná kundati yoo' nda kixaa taLisias ta taká'no noḡ ndi'i natropa, ta saá kasa naniḡ xa'a kuḡchi yoo' —káchí ra x'in na.

²³ Ta saá taFélix xa'nda chiño ra noḡ mji ta ndiso chiño x'in ñii ciento natropa ña chikaḡ tuku na taPablo ini ve'e kaḡ, ta taxi ra ndayí ña kaka ndika taPablo ini ve'e kaḡ, ta taxi ra ndayí ña ki'vi natá'an taPablo ini ve'e kaḡ xa'a ña koto na ra ta xa'a ña taxi na ña xini ñó'ó nda'a ra.

²⁴ Ta saá niya'a lo'o kivi, ta taFélix x'in ñási'í ra, ña naní Drusila, ñajudía kúu ñá, kixaa na ve'e chiño. Ta saá taFélix xa'nda chiño ra noḡ natropa ndí tava na taPablo ini ve'e kaḡ ña kixaa ra x'in na noḡ taFélix ta noḡ ñási'í ra. Ta saá kixaa taPablo noḡ na, ta tagobernador Félix yoo' xini so'o va'a ra to'on nika'an taPablo, ña ndato'on ra x'in tagobernador ndasaá kuchiño kandixa ra Jesucristo ta kundikon ra yichi ra. ²⁵ Ta taPablo, nika'an ka ra nándaxin ra to'on, káchí ra saá x'in na:

—Nivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kutaku na x'in ñandaḡ, ta xini ñó'ó nasita x'in mji na noḡ ña on vá'a. Saá chi vaxi kivi Ndios kasa nani ra xa'a kuḡchi ndi'i nivi —káchí taPablo x'in na.

Tá xini so'o taFélix to'on yoo', ta niyi'vi ní ra, ta nika'an ra x'in taPablo, káchí ra saá:

—Xa va'a vitin, on ndato'on ka ún x'in. Ta saá ñii kivi táná nona lo'o noḡ, ta saá kanaḡ yoo' kixaa ún noḡ ña ndato'on ka ún x'in —káchí ra x'in taPablo.

²⁶ Tagobernador Félix yoo' ndáti ra ña taPablo taxi se'é ra lo'o si'ún nda'a ra xa'a ña saña ña'a ra ko'on ndika ra. Ta xa'a ña ndáti ra naki'in ra si'ún, kuḡa ní yichi kana ra taPablo kixi ra noḡ ra ña ndato'on ra x'in ra. ²⁷ Ta saá niya'a ovi kuyá, ta taFélix on vása kúu ka ra

gobernador, ta *niki'vi* inka tagobernador ta *nani* Porcio Festo. Ta *xa'a* ña *kóni* taFélix kindoo *va'a* ra *noo* najudío, *ni-xiin* ra *saña* ra taPablo *ko'on* *ndika* ra. Ta *saá nákaa* ka taPablo ini *ve'e* *kaa* *kivi* *niki'vi* taPorcio Festo kuu ra tagobernador ñoo *yó'o*.

25

To'on yó'o ká'an ña taPablo ndúkú ra ndí tarey César kasa nani xa'a kuachi ra

¹ Ta *saá* *kixaa* taFesto ñoo Cesarea ña *nakuiso* *chiño* ra kuu ra tagobernador. Tá *kundivi* *ñayó'o*, ta *nija'a* *uni* *kivi*, ta *kee* ra *ku'án* ra *nda* ñoo Jerusalén. ² Ta *saá* *nasutu* *ná'no* *xí'in* inka *naná'no* *noo* najudío *kixaa* na *noo* ra, ta *kixá'a* na *ká'an* na *sákuiso* na *kuachi* *sata* taPablo. ³ Ta *ndúkú* na *ñava'a* *noo* tagobernador Festo ña *ka'nda* *chiño* ra *ndí* *ná* *ndikó* taPablo ñoo Jerusalén ña *kasa* *nani* na *xa'a* *kuachi* ra. *Saá* *chi* *xa* *yóo* *yu'ú* na *ka'ni* na taPablo tá *ku'án* ra *yichi* ña *ku'án* ñoo Jerusalén. ⁴ Ta *nda* *kuijn* taFesto *káchí* ra *saá* *xí'in* na:

—Vitin *nákaa* taPablo ini *ve'e* *kaa* ñoo Cesarea. Ta *yi'i* *yachi* ní *ndikó* *no'o* *noo* *yó'o*. ⁵ Ta *va'a* *sava* *ndó'ó* *naná'no* *noo* najudío *ko'on* *ndó* *xí'in* ñoo Cesarea. Ta *saá* tá *ndixa* *yóo* *kuachi* *ndiso* taPablo, ta *taxi* *ndó* *kuachi* *xa'a* ra *noo* *noo* *kán* —*káchí* taFesto *xí'in* najudío *yó'o*.

⁶ Ta taFesto *kindoo* *ka* ra *ona* *án* *uxu* *kivi* ñoo Jerusalén, ta *saá* *ndikó* ra *kuano'o* ra ñoo Cesarea, ta *tuku* *ku'án* *sava* *naná'no* *noo* najudío *xí'in* ra, ta *nixaa* na. Tá *nda* inka *kivi*, ta *yóo* taFesto *noo* *tayi* *to'ó* *ve'e* *chiño* *noo* *kisa* *nani* ra *xa'a* *kuachi* *nivi*. Tá *kixaa* *naná'no* *noo* najudío *noo* ra, ta *saá* *xa'nda* *chiño* ra *noo* *natropa* ña *tava* na taPablo ini *ve'e* *kaa* ña *kixaa* ra *xí'in* na *noo* ra. ⁷ Tá *kixaa* taPablo *noo* tagobernador *yó'o*, ta *saá* *naná'no* *noo* najudío na *kee* ñoo Jerusalén *kixá'a* na *taxi* na *kuachi* *xa'a* taPablo *noo* tagobernador. *Ká'an* na *sákuiso* na *ku'a* ní *kuachi* *ndeé* *sata* ra, ta *on* *vása* *kúchiño* na *kasa* *nda* na *xa'a* *kuachi* ña *sákuiso* na ra. ⁸ Ta *saá* *kixá'a* taPablo *ká'an* ra *nda* *kuijn* ra *xa'a* *mji* ra, ta *káchí* ra *saá*:

—On *ko'o* *kuachi* *ndeé* *ndiso*, ta *on* *sivi* *ñanda* *kúu* ña *ká'an* *nayó'o*, *sákuiso* na *kuachi* *sata*. *Nda* *lo'o* *on* *vása* *ní-ya'a* *ndoso* *noo* *ndayi* najudío, *ni* *on* *vása* *ní-ke'éj* ña *on* *vá'a* ña *chíkaa* *nino* *ñayij* *ve'e* *ño'o* *ká'no* ñoo Jerusalén, *ni* *on* *vása* *ní-ya'a* *ndoso* *noo* ña *xá'nda* *chiño* *tarey* César —*káchí* taPablo, *nda* *kuijn* ra *xa'a* *mji* ra *noo* tagobernador Festo.

⁹ Ta taFesto, *xa'a* ña *kóni* ra *kindoo* *va'a* ra *noo* najudío, *ninda* *ka* *to'on* ra taPablo, *káchí* ra *saá*:

—¿Yukia *káchí* ini *mji* *ún*? ¿Án *kóni* *ún* *ko'on* *ún* ñoo Jerusalén ña *kasa* *nani* *xa'a*

kuachi ún ñoo kán? —káchí tãFesto xí'in tãPablo.

¹⁰ Ta ndakuijn tãPablo káchí ra saá:

—On vá'a saá, chi ve'e chiño yó'o kómí ña ndayí tarey César, ta saá xíní ñó'ó kasa nani ún kuachi xa'a i ve'e chiño yó'o. Saá chi xíní va'a ún ndí on vása ní-ke'é i nda ñii ña on vá'a xí'in najudío. ¹¹ Tá ndixa ndíso i kuachi ndeé ña táxi nda kivi i, níkuu, ta saá on ndukú i noo ún ña on taxi ún kivi i. Ta saá ni, tá on koó kuachi ndeé ndíso i, ta nda ñii ñivi on vása kómí na ndayí nataxi na yi i nda'a naná'no noo najudío yó'o. Ta vitin ndúkú i noo ún, tata gobernador, ña ti'vi ún yi i ko'on i noo mji tarey César ña kasa nani ra kuachi i —káchí tãPablo xí'in tãgobernador Festo yó'o.

¹² Ta saá tãFesto nika'an tá'an ra xí'in nachiño na kúu na kisa chiño yatin xí'in ra, ta saá nika'an ra xí'in tãPablo, káchí ra:

—Va'a, xa ndukú ún ña ko'on ún noo tarey César ñoo Roma ña kasa nani ra xa'a kuachi ún, ta vitin va'a ko'on ún noo ra —káchí tãFesto xí'in tãPablo.

To'on yó'o ká'an ndí tãPablo kixaa ra noo tarey Agripa ta noo ki'va tayó'o ñaBerenice

¹³ Ta ñiya'a lo'o kivi, ta tarey tã naní Agripa xí'in ki'va ra ñaBerenice kixaa na ñoo Cesarea xa'a ña koto na tãgobernador Festo.

¹⁴ Ta ku'a ní kivi kindoo na ve'e tãFesto, ta saá ndato'on ra xí'in tarey Agripa xa'a kuachi ña táxi najudío xa'a tãPablo, ta káchí tãFesto saá xí'in ra:

—Yóo ñii tãa naní ra Pablo, nákaa ra ini ve'e kaa ñoo yó'o, chi tãFélix sandakoo ña'a ra xa'a ña kasa nani yi i xa'a kuachi ra. ¹⁵ Ta kivi nixa'an i ñoo Jerusalén, ta naná'no noo najudío, na kúu nasutu ná'no xí'in naxiku'a, nayó'o taxi na kuachi noo i xa'a tayó'o. Nika'an na xí'in i ndí ndíso ra kuachi ndeé, ta ndukú na noo i ña ka'nda chiño i ña kivi ra. ¹⁶ Ta ndakuijn i kachí i saá xí'in na: “Ndayí mji ndi nañoo Roma on vása táxi ña ndí ñii ñivi kivi na tá si'na on tã'an ko'on na noo tajuez ña kasa nani ra xa'a kuachi na. Saá chi nayó'o kómí na ndayí ndakuijn na ka'an na to'on xa'a mji na noo ñivi na táxi kuachi xa'a na”, saá kachí i xí'in na. ¹⁷ Ta saá inká kivi, ta kixaa naná'no noo najudío noo i, ta xa'nda chiño i noo natropa ña ko'on na ki'in na tãPablo noo nákaa ra ini ve'e kaa ña kixaa ra noo i. ¹⁸ Tá kixaa ra noo i, ta najudío yó'o kixá'a na táxi na kuachi xa'a ra. Ta kuachi ña táxi na on sivi kuachi ndati i koni so'o i ka'an na xa'a kúu ña, ¹⁹ chi kuachi ña chíkaa na sata tãPablo kúu kuachi xa'a yichi mji najudío ña ndasaá ndikon na Ndios tã kisa to'ó na, chi ká'an najudío yó'o ndí tãPablo sáná'a ra inká yichi ña on vása yóo

yu'ú xí'in yichí ña ndíkõn najudío. Saá chi tãPablo sáná'a ra káchí ra xa'a ñii tãa tã naní Jesús, ta tayó'o nixi'i ra ta natakũ ra ta táku ra vitin, saá ká'an tãPablo, sáná'a ra, káchí na. ²⁰ Ta yi'i õn vása xini va'ai ndasaá kasa nani kuachi xa'a yichí ña ndíkõn najudío, ta saá nindaqa to'on tãPablo án va'a ko'õn ra ñoo Jerusalén xa'a ña kunani kuachi ra. ²¹ Ta ni-xiin ra ko'õn ra ñoo Jerusalén, ta káchí ra ndí va'a ka ko'õn ra ñoo Roma xa'a ña kasa nani tarey César kuachi ra. Ta saá xa'nda chiñoi nõõ natropa ña tuku chikaã na ra ini ve'e kãa tandã xinq kasa ndivi'i ndi'i chiño xa'a ña kuchiño ti'vii ra ko'õn ra nõõ tarey César ñoo Roma —káchí tãFesto, ndato'on ra xí'in tarey Agripa.

²² Ta saá ndakuijn tãAgripa, káchí ra saá:

—Yi'i, kóni níi koni so'o i to'on ña ka'an tãPablo yó'o —káchí ra.

Ta ndakuijn tãFesto, káchí ra saá:

—Va'a, mji kivi taan koni so'o ún to'on ña ka'an tãPablo yó'o —káchí ra xí'in tãAgripa.

²³ Ta kixaa inkã kivi, ta tarey Agripa xí'in ki'va ra ñáBerenice kixaa na ve'e chiño ká'no, ta kuã'an na niki'vi na xí'in ndi'i ñato'ó na, ta nayó'o ndixin na tikoto va'a ña livi ní. Saá tuku natãa na ndiso chiño xí'in natropa, ta xí'in natãa na ndiso chiño xí'in chiño ná'no ñoo yó'o ndíkõn na

kuã'an na sãta nayó'o xí'in ñato'ó ní, ta saá kixaa na nõõ tãFesto ve'e chiño ká'no. Ta saá xa'nda chiño tãFesto nõõ natropa ña tava na tãPablo ña kixaa ra nõõ ndi'i nivi na nákutá'an yó'o. ²⁴ Tá kixaa tãPablo nõõ na, ta tãFesto nika'an ndoso ra nõõ ndi'i nivi yó'o, káchí ra saá:

—Tata, tarey Agripa, ta ndó'ó natá'an yó, vitin kuchiño koto ndó tãa yó'o tã ñindichi nõõ ndó. Ta sãta tayó'o ndi'i najudío sãkuiso kuachi na ra ndã vitin. Tá kivi nixa'an ñoo Jerusalén ta saá tuku kivi ndikó i ndixaa i ñoo Cesarea yó'o, ta najudío ñii káchí ká'an na ndúkú na nõõ i ña ka'nda chiño i ña kivi tãPablo yó'o xa'a kuachi ndiso ra. ²⁵ Ta yi'i, nindaqa to'on va'ai ra, ta õn vása ní-nani'i kuachi xa'a ña kivi ra. Ta mji ra ká'an ra ndúkú ra ko'õn ra nõõ tarey César xa'a ña kasa nani ra xa'a kuachi ra. Ta saá chikaã ini ti'vii ra ko'õn ra ñoo Roma. ²⁶ Ta vitin õn vása kúndaã va'a ini ndã kuachi kúu ña ndato'on i xa'a ña tãa nõõ tutu ña ti'vii ko'õn nda'a tarey César. Ta xa'a ñayó'o kanai ndi'i ndó ña nakutá'an yó koni so'o yó to'on ña ka'an tãPablo yó'o. Ta vitin nõõ mji yó'ó tarey Agripa, ndúkú i ña chindeé ún yi'i. Ta vitin ndakã to'on ún tãPablo, ta koni so'o ún ña ndakuijn ra xa'a ra, ta saá kuchiño ún ndato'on ún xí'in i ndã to'on kúu ña va'a tãa xa'a ra. ²⁷ Chi xani sijn i ndi ñii chiño

kí'ví ní kúu ña ti'víj ñii t̄apreso ko'on ra ñoo Roma tá on koó tutu ña ká'an yu kúu kuachi táxi ñivi x̄'a'á ra —káchí t̄aFesto xí'in ñivi na nákutá'an yó'o.

26

T̄o'on yó'o ká'an t̄aPablo ndákuijn ra x̄'a'á m̄i ra noo t̄aAgripa

1 Ta saá ñika'an t̄arey Agripa xí'in t̄aPablo, káchí ra saá:

—Vitin va'a ka'an ún ndakuijn ún x̄'a'á m̄i ún noo kuachi ña sákuiso na s̄ata ún —káchí ra xí'in t̄aPablo.

Ta saá t̄aPablo ndaní'i ra nda'a ra noo na, ta k̄ixá'á ra ká'an ra, káchí ra saá:

2 —Kúsij ní inij ndí noo yó'ó, tata rey Agripa, kúchiñoj ka'anj t̄o'on ña ndakuijn x̄'a'áj noo kuachi ña naná'no noo najudío sákuiso s̄ataj. 3 Saá chi yó'ó kúu t̄a t̄a x̄ini va'a x̄'a'á yichj ña ndíkõn m̄i ndj najudío, ta kúndaq̄ va'a ini ún yu kúu ña náa ndj x̄'a'á. Ta x̄'a'á ñayó'o xáku ndá'víj noo ún ña xí'in ña ká'no ini ún konj so'o ún t̄o'on ña ndato'onj xí'in ún vitin.

T̄aPablo ndát̄o'on ra x̄'a'á ña ndasaá x̄itaku ra k̄ivj si'na on t̄a'án nakutá'an ra xí'in Jesucristo

4 Ta ñika'an t̄aPablo, káchí ra saá:

—Ndi'i najudío ná'no kúndaq̄ va'a ini na ndasaá x̄itakuj k̄ivj x̄ikuu j t̄alo'o, chi nda k̄ivj kaku j x̄itaku j xí'in najudío nañooj, ta

ñixa'anj ñixiyo j x̄a'noj ñoo Jerusalén. 5 Ta najudío

yó'o kúndaq̄ káxín ini na ndí yj'j x̄ikuu j ñii t̄afariseo, ta x̄ikuu j t̄a t̄a x̄indikõn ndino'o ní yichj nafariseo, vará yichj yó'o kúu ña ȳ'vi ní ka noo ndi'i yichj najudío.

Ta tá kóni ví najudío yó'o, ta kivi ndakuijn na kasa ndaq̄ na ndí ndixa x̄itaku j saá.

6 Ta vitin nayó'o chíkaq̄ na kuachi s̄ataj chi ndátij ta ndáa inij ndí Ndios ndixa kasa ndivi ra ñava'a ña k̄indõo ra xí'in naxij síkuá ndj x̄ina'á. 7 T̄anda k̄uiya x̄ina'á t̄anda vitin na uxu ovj ti'ví ñivi na kúu s̄a'ya ñani síkuá t̄axij síkuá ndj t̄aIsrael, ndiví ñoo kisa chiño na noo Ndios, ta ndáti na ta ndáa ini na ndí kasa ndivi Ndios ñava'a yó'o ña k̄indõo ra

xí'in naxij síkuá na. Tata t̄arey Agripa, vitin najudío yó'o chíkaq̄ na kuachi s̄ataj chi ñii káchí xí'in nayó'o, yj'j ndátij ta ndáa inij ndí Ndios ndixa kasa ndivi ra ña k̄indõo ra xí'in ñivi.

8 Ta ndó'ó, ndi'i ñivi na nákutá'an yó'o, ¿ndachun xáni s̄inj ndó ndí Ndios on vása kómí ra ndeē ña sanataku ra ñivi na ñixi'j? —káchí t̄aPablo xí'in t̄arey Agripa ta xí'in na náta'an xí'in t̄arey yó'o.

T̄aPablo ndát̄o'on ra ndi k̄uiya ñiya'a x̄ikuu ra t̄a x̄indikõn sax̄'vi ní ñivi na kándixa t̄aJesús

9 Ta saá ká'an ka t̄aPablo x̄'a'á m̄i ra, káchí ra saá:

—K̄uiya ñiya'a, x̄ani s̄inj j ndí yichj t̄aJesús taño

Nazaret kúu ña yichì vatá, ñakán chikaa ní ndee ña sandi'i xá'a ñivi na ndíkõn yichì yó'o. ¹⁰ Ta saá xí'in ndayí ña taxi nasutu ná'no nda'aì, ñitiini kuá'a ní ñivi na ndíkõn yichì taJesus na táku ñoo Jerusalén ta tãanì nayó'o ini ve'e kaa. Ta ñixiyo yu'úì xí'in ñivi na xá'ni sava ñivi yó'o. ¹¹ Ta ñikì'viì ini kuá'a ní ve'e ño'o sinagoga ña nandukúì ñivi na ndíkõn yichì taJesus, ta saxo'vi ní na, ña kóniì ndí ka'an na to'on ndiva'a xá'a taJesus ta sandakoo na ña kándixa na ra. Ta ñisaa ní iniì xiniì ndi'i ñivi na ndíkõn yichì taJesus, ñakán xixa'anì kuá'a ñoo xíyo nándukúì na xá'a ña saxo'viì na.

TaPablo ndato'on ra ndasaa nakutá'an ra xí'in taJesus

ta kándixa ña'a ra

(Hch. 9:1-19; 22:6-16)

¹² Ta saá ñii kivi kuá'anì nda ñoo Damasco, ta ní'ii tutu ña taxi nasutu ná'no nda'aì, ña taxi na ndayí nda'aì tiini ndi'i ñivi na ndíkõn yichì taJesus na kúu na táku ñoo Damasco. ¹³ Ta saá tá xa tóndaqa ma'ño ndiví kúu ña, ta xiniì ñii ño'o yé'e ña kixi nda ñoyivi ñino, ta yé'e tá'yá ní ña, ta ndeé ka yé'e ña ñoo ño'o ká'no ña yé'e ndiví, ñiye'e ña ñooì ta ñoo natãa na kuá'an xí'inì. ¹⁴ Ta saá ndiva ndi'i ndi, ta ñakoyo ndi nda

ñoo ño'o. Ta xiniì so'oì ñii to'on ña kúu to'on hebreo, ta kachí ña saá xí'inì: "Saulo, Saulo, ¿ndachun ndíkõn ún saxo'viì ún yì'ì? Chi xí'in ña kisa toon ún ñooì, kuiti sátakué'e xí'in mji ún", kachí to'on xí'inì.* ¹⁵ Ta saá ndakuiinì, ñika'anì: "¿Yu kúu yó'ó, Tata?", kachíì xí'in ra. Ta ndakuiin ra, kachí ra saá: "Yì'ì kúuì Jesús, tãa tã ndíkõn ún saxo'viì ún. ¹⁶ Ta vitin nakundichi ún, saá chi xá'a ña sakuisoì chiño ká'no sata ún kúu ña ñitivi ñoo ún. Yì'ì ñakaxinì yó'ó kuu ún ñii tãa tã kasa chiño ñooì, ta kuu ún tãa tã ndakuiin xá'aì. Xiniì ño'ó ndato'on ún xí'in ñivi xá'a ña xini ún kivi vitin, ta xini ño'ó ndato'on ún xí'in na xá'a ña saná'aì yó'ó kivi ña vaxi. ¹⁷ Ta yì'ì ndixa sakakuì yó'ó ñoo najudío ñaño mji ún, ta ndixa sakakuì yó'ó ñoo ñivi na on vása kúu najudío, chi vitin tí'vì yó'ó ko'on ún ndato'on ún xí'in ñivi na on vása kúu najudío. ¹⁸ Saá chi kóni ña chindeé ún ñivi yó'o ña kundaa kaxín ini na yu kúu ñandaqa, xá'a ña sandakoo na yichì on vá'a ña naa ní ndíkõn na, ta kundikõn na yichì va'a ñoo yóo ño'o yé'e ndino'o. Ta saá on taxi ka na ndayí nda'a ñanímã ndiva'a ká'no Satanás ka'nda chiño ña ñoo na, ta taxi xí'in mji na nda'a Ndios ña ka'nda chiño ra ñoo na. Ta xá'a ña

* **26:14** TaJesus kóni kachí ra ndí taSaulo ké'é ra ndatán ké'é ñii tísindikì tí toon ini, ta kaxá'a rí mji ñoo sijn kaa ña nákaq ñoo yata kisa chiño rí, ta saá sátakué'e xí'in mji rí.

kandixa na yi'i, Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, ta saá ndixa naki'in na ndi'i ñava'a ña taxi Ndios nda'a ñivi na kúu sa'ya ra", kachí ta Jesús xí'in i.

Tq'on yó'o ká'an ña ndi taPablo kisa ndivi ra ña xa'nda chiño taJesús kivi ñitivi ra noo ra

¹⁹ Ta taPablo ndato'on ka ra, kachí ra saá xí'in tarey Agripa:

—Ta saá yi'i, tata rey Agripa, nda lo'o on vása ní-kisa só'ó i noo ña xa'nda chiño taJesús kivi ñitivi ra noo i. ²⁰ Nda víka, si'na kixá'á i ñika'an ndoso i noo ñivi nañoo Damasco tq'on xa'a taJesús. Ta saá ñixa'an i ñoo Jerusalén xí'in ku'a ní ka ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea ña ndato'on i xa'a taJesús. Ta saá ñixa'an i ku'a ní ñoo noo táku ñivi na on vása kúu najudío ña ndato'on i xí'in na. Ta ñii ñii ñoo noo ñixa'an i, ndato'on i xí'in ñivi xa'a ña xini ñó'ó nandikó ini na, ta sandakoo na yichí on vá'a, ta kivi na yichí Ndios. Ta saá xini ñó'ó ke'é na ñava'a ña saná'a ndi ndixa xa nandikó ini na ta ndikon na yichí Ndios.

²¹ Tq'on yó'o kúu ña ñika'an ndoso i noo ndi'i ñivi, ta xa'a ñayó'o sava najudío ñiin na yi'i kivi ñixiyo i ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta ndukú na ka'ni na yi'i. ²² Ta Ndios ndixa chindee ra yi'i, ta saá nda kivi vitin táku ka i, ta ká'an ndoso i tq'on va'a xa'a taJesús noo ndi'i

ñivi. An nakuíka kúu na, an nandá'vi kúu na, ta kuiti ká'an i xí'in na tq'on va'a ña ñii yóo yu'ú xí'in tq'on Ndios ña ñitaa taMoisés xí'in inka naprofeta kuiya xina'a.

²³ Tq'on ña ñitaa nayó'o kachí ña ndi Cristo ta kúu ta ta ti'vi Ndios sakaku ra ñivi, tayó'o xini ñó'ó xo'vi ra, ta kivi ra. Ta saá kuu ra tanóo natakú noo ndi'i ñivi na ñixi'i. Ndatán yóo ño'o yé'e noo ñivi na kúu najudío ta noo ñivi na on vása kúu najudío, saá koo Cristo, kachí tq'on Ndios ña ñitaa na xina'a —kachí taPablo xí'in tarey Agripa ta xí'in ñivi na náta'an xí'in ra na nákutá'an yó'o.

Tq'on yó'o ká'an ndasaá ndakuijn taAgripa noo tq'on ña ndato'on taPablo xí'in ra

²⁴ Ta saá ndakuijn taFesto, xí'in ndi'i ndee ra ñika'an ra xí'in taPablo, kachí ra saá:

—Tata Pablo, itaa ta sána kúu yó'ó! Ndixa xa'a ña ku'a ní ka'vi ún, ñayó'o sásána ña sinjún vitin —kachí taFesto xí'in taPablo.

²⁵ Ta ndakuijn taPablo, kachí ra saá:

—Tata Festo, itaa ta kánóo síkón ní ñatq'ó noo yó kúu ún, ta ndakuijn i xa'a i ndi on sivi itaa ta sána kúu i. Ñanda va kúu tq'on ña ká'an i xí'in ndó. ²⁶ Ta tarey Agripa xini va'a ra xa'a ndi'i ña ndato'on i xí'in ndó. Saá chi on sivi ña yóo se'é kúu ndi'i ña ñindo'o taJesús. Ta xa'a ña kúnda va'a ini ra xa'a taJesús, ká'an i noo tarey Agripa yó'o xí'in

ña ndino'o ní iniḡ —káchí taPablo xí'in taFesto.

²⁷ Ta saá nḡndaḡa to'on taPablo tarey Agripa, káchí ra xí'in ra:

—Tata rey Agripa, ¿án kándixa ún to'on ña nḡtaa naprofeta kujya xḡna'á? Ndixa xḡniḡ ndí kándixa ún to'on ña nḡtaa na —káchí taPablo xí'in tarey Agripa.

²⁸ Ta ndaḡuiḡn taAgripa, káchí ra saá xí'in taPablo:

—¿Án xáni sinḡ ún ndí xí'in lo'o to'on ña ndato'on ún xí'inḡ kúchiño ún sanoo ún iniḡ ña kḡ'viḡ yichḡ taJesús? —káchí ra xí'in taPablo.

²⁹ Ta ndaḡuiḡn taPablo, káchí ra saá:

—Án xí'in lo'o to'on án xí'in kuḡ'a ní to'on ña ndato'onḡ xí'in ún, ndúkúḡ nḡo Ndios ndí yó'ó, tata, xí'in ndi'i nḡvi na naḡutá'an yó'o, nduu ndó nḡvi na kándixa taJesús ñii kḡ'va ndatán yḡ'ḡ kúuḡ ta kándixa taJesús. Ta ndixa ḡn xḡinḡ ña kuu ndó nḡvi na nó'ni xí'in cadena, ndatán nó'ni yḡ'ḡ —káchí taPablo xí'in na.

³⁰ Ta saá tarey Agripa, xí'in ñáki'va ra ñáBerenice, xí'in taḡobernador Festo, ta xí'in inkḡ nḡvi na naḡutá'an yó'o, naḡuita ndi'i na, ta kee na nḡo xḡndo na, ³¹ ta kuḡ'an na nḡo kúchiño na ka'an na xí'in tá'an na. Ta nḡo kuḡ'an na yó'o, nḡka'an tá'an na, káchí na saá:

—TaPablo yó'o ḡn vása ní-ki'vi ra kuḡchi ndeé xa'a ña taxi kivḡ ra, ni xa'a ña

xḡ'vi ra ini ve'e kaḡ —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

³² Ta saá nḡka'an tarey Agripa xí'in taḡobernador Festo, káchí ra:

—Tá ḡn vása ní-ndukú tayó'o ko'on ra nḡo tarey César ña kasa nani ra xa'a kuḡchi ra, níkuu, ta kuchiño saña yó ra ko'on ndíka ra vitin —káchí tarey Agripa xí'in taFesto.

27

To'on yó'o ká'an ña taḡobernador Festo ti'vi ra taPablo kuḡ'an ra ñoo Roma

¹ Ta saá kḡxaa kḡvi ña chḡkaa ini taḡobernador Festo ña kee ndí ko'on ndí xí'in tón barco nda estado Italia nḡo nákaa ñoo Roma. Ta natropa na ndaa ve'e kaḡ naḡtaxi na taPablo ta xí'in inkḡ nataa na xḡño'o ini ve'e kaḡ yó'o, naḡtaxi na nayó'o nda'a ñii ta ta naḡí Julio. TaJulio yó'o kúu ta ndíso chiño xí'in ñii ciento natropa, ta kúu ra ñii taḡatá'an ñii ti'vi natropa na naḡí Compañía Augusta, ta natropa yó'o kúu na kisa chiño nḡo tarey César. ² Ta ndaa ndí ñii tón barco tón kḡxi ñoo Adramitio. Ta tón barco yó'o xa yóo ti'va nó kee nó ko'on nó ñii yichḡ nḡo ya'a nó kuḡ'a ní ñoo estado Asia, ta kukuiḡn nó lo'o kuiti ñii ñii ñoo yó'o. Ta saá kee ndí kuḡ'an ndí xí'in tón barco yó'o. Ta ñii taḡatá'an ndí ta naḡí Aristarco kuḡ'an ra xí'in ndí. Ta taAristarco yó'o kúu ra ta taḡañoo Tesalónica ña ndá'vi

ndaa estado Macedonia. ³ Ta n̄t̄ivi ink̄a k̄ivi ta n̄ixaa ndi ñoo Sidón. Ta taJulio, t̄aa t̄a ndiso chiño x̄i'in natropa, k̄e'é ra ñava'a x̄i'in taPablo t̄axi ra ña noo ra tón barco ña k̄o'õn ra nakutá'an ra x̄i'in namigo ra na t̄ak̄u ñoo yó'o. Ta nayó'o ch̄indee na ra, t̄axi na ña x̄ini ñó'ó nda'a taPablo. ⁴ Ta saá ndaa tuku ndi tón barco ta k̄ee ndi kuá'an ndi. Ta m̄ji chí xiiña noo kuá'an ndi, ndee ní vaxi t̄ach̄i ña káni tón barco, ta x̄a'a ña káni ní t̄ach̄i yó'o ña chínda'á ña tón barco nandikó nó chí s̄at̄a, ȳo'vi ní táxi ña k̄o'õn ndi chí noo. Ta x̄a'a ñayó'o ch̄ikaa ini ndi nasama ndi yich̄i noo k̄o'õn ndi. Ta saá ñaki'in ndi kuá'an ndi ta ñya'a ndi ñii tá'vi ñoo isla Chipre noo õn vása ndee ní káni t̄ach̄i. ⁵ Ta saá k̄ee ndi kuá'an ndi, ta ñya'a ndi yatin ñoo estado Cilicia x̄i'in ñoo estado Panflia, ña ñó'o yu'u takuií, ta saá ñixaa ndi ñoo Mira ña ndá'vi ndaa estado Licia.

⁶ Ta ñoo Mira yó'o taJulio, t̄aa t̄a ndiso chiño, ñan̄i'i ra ñii barco tón k̄ixi ñoo Alejandro ta kuá'an nó nda ñoo estado Italia. Ta taJulio x̄a'nda chiño ra noo ndi ña ndaa ndi tón barco yó'o. Tá ndi'i ndaa ndi nó, ta k̄ee ndi kuá'an ndi. ⁷ Ta xa kuá'a ní k̄ivi kúu ña ñó'o ndi kuá'an ndi, chi kuee ní kuá'an tón barco, saá chí ȳo'vi ní kuá'an tón yó'o x̄a'a ña ndee ní káni t̄ach̄i ña vaxi chí noo kuá'an ndi. Ta ñya'a ndi yatin ñoo Gnido, ta õn vása ní-kivi x̄aa ndi

ñoo yó'o, chi ndee ní káni t̄ach̄i. Ta saá tuku ñasama ndi yich̄i ta kuá'an ndi chí sur, ta kuá'an ndi yá'a ndi yatin ñoo isla Creta, ñii tá'vi noo õn vása ndee ní káni t̄ach̄i, ta ñya'a ndi ñii xiiña isla yó'o, ña ñan̄i Salmón. ⁸ Ta kuee ní kuá'an tón barco x̄i'in ndi noo takuií, ta kánóo nó kuá'an nó yatin noo yóo ño'o ȳich̄i. Ta saá ȳo'vi ní ñixaa ndi ñii xiiña ña ñan̄i Buenos Puertos, ña yóo yatin x̄i'in ñii ñoo ña ñan̄i Lasea ña nákaa isla Creta.

⁹ Xa kuá'a ní k̄ivi kúu ña k̄ee ndi ñoo Cesarea, chí tón barco kuee ní kuá'an nó, ta vitin xa yatin ní t̄õnda ña kixaa ùni ȳõ ña v̄ixin, saá chí xa ndi'i vik̄o najudío ña kúu ña yóo so'on na. Ta ùni ȳõ v̄ixin yó'o kúu ña ȳyo ní kaka tón barco noo takuií m̄jini. ¹⁰ Ta x̄a'a ña ȳyo ní yó'o, ndat̄o'on taPablo x̄i'in nataa na ndiso chiño x̄i'in tón barco, káchí ra saá x̄i'in na:

—Nataa tá'an yó, táná kee yó vitin ña k̄o'õn yó x̄i'in tón barco noo takuií, ta x̄ini j̄ ndi kundo'o yó ña õn vá'a. Saá chí ȳyo ní ndi'i x̄a'a ñakía'vi ña ñó'o ini tón barco ndiso nó, ta saá tuku ȳyo ní ndi'i x̄a'a m̄ji yó x̄i'in tón barco noo takuií —káchí taPablo x̄i'in na.

¹¹ Ta taJulio ñi-xiin ra chikaa s̄o'o ra t̄o'on yó'o ña ndat̄o'on taPablo x̄i'in na, ta va'a k̄a ch̄ikaa s̄o'o ra t̄o'on ña ñika'an t̄aa t̄a káva tón barco, ta ch̄ikaa s̄o'o ra t̄o'on ña ñika'an t̄aa t̄a x̄i'in yiton

tón barco. ¹² Ta na ovi taa yó'o xí'in kuá'a ní nataa na kisa chiño noo na, yoo yu'ú na ndí on vá'a Buenos Puertos yó'o xa'a ña kindoo na unj yoo vixin. Ta nika'an na ndí va'a chikaá na ndee xí'in mji na ña ko'on na xí'in tón barco nda ñoo Fenice, ña nákaa inká tá'ví isla Creta, ta va'a ka ná kindoo tón barco kundichi nó ñoo yó'o ndi'i yoo vixin ní, chí ñoo Fenice yó'o tívi xíto ndaa ña chí noreste ta tívi xíto ndaa ña chí sureste.

Tq'on yó'o ká'an xa'a ña ndeé ní káni tachj tón barco kivi kuá'an nó noo takuii miji

¹³ Ta ñii kivi va'a ní livi xíka tachj ña kixi chí sur, ta saá nivi na kisa chiño ini tón barco, nika'an na, káchí na saá:

—Va'a vitin, chi tachj ña xíka yó'o kivi chindeé ña tón barco xaá nó nda ñoo Fenice —káchí na.

Ta saá ndaa ndi'i ndj tón barco, ta na kisa chiño ini tón barco nasita na ndi'i yo'o ña nó'ni kaa ná'no ña veé ní, ña ñó'o ini takuii, ña kúu ña on vása táxi ko'on tón barco nda ñii xiiña. Tá ndi'i ña tava na ñaveé yó'o, ta nisaña tón barco, ta kee nó kuá'an nó xí'in ndj, ta kánoo nó, kuá'an nó yu'u takuii miji, yatin noo yoo ño'o yichí isla Creta. ¹⁴ Ta saá ñii kama kixá'á ndeé ní káni tachj na'á ña naní Euroclidón. Ta tachj yó'o vaxi ña chí ma'ño noo keta ño'o xí'in chí norte, ta ndeé ní káni tachj yó'o tón barco. ¹⁵ Ta saá nj-kuchiño

ko'on ka ndj chí noo kóni ndj ko'on ndj. Ñakán saña ndj ña káva ndj tón barco noo kóni ndj ko'on nó xí'in ndj, ta va'a ka sandakoo ndj ndi ña tachj ná ka'nda chiño ña míchí ko'on nó. ¹⁶ Ta saá nixaa ndj yatin noo nákaa isla lo'o ña naní Claudia, ta kuá'an ndj ñii tá'ví noo on vása ndeé ní xíka tachj. Ta tón barco ká'no noo ñó'o ndj kuá'an ndj, ñoo nó ñii tón barco lo'o, kuá'an nó, ta saá xí'in ñayo'vi ní nasita ndj tón lo'o yó'o, xa'a ña ko'oto chinda'á tachj nó, ta kani nó tón barco ká'no. Ta saá chikaá va'a ndj tón lo'o yó'o ini tón barco ká'no. ¹⁷ Ta saá xí'in kuá'a ní yo'o, nataa na kisa chiño xí'in tón barco ká'no, chisúku ndaa na kuá'a xiiña nó ña kátón kútu na nó, xa'a ña chindeé ña nó ña on ndata nó. Saá chi yí'ví ní na ko'oto tachj ña ndeé ní káni, chinda'á ña tón barco ña ko'on nó nda Sirte, ña kúu ñii xiiña noo on vása kóno takuii miji, ta yí'ví na ko'oto kani ndaa tón barco noo yotí ña yoo ini takuii, ta tani nó. Ta xa'a ña yijo yó'o, sanoo na tikoto ndíka ña nó'ni noo yiton tón ñíndichi sata tón barco, ta sandakoo na tón barco ko'on nó chí noo chinda'á tachj nó. ¹⁸ Ta nivi inká kivi, ta nda lo'o on xiiñ tachj yaa ña, ta ndeé ní káni ka ña tón barco noo ñó'o ndj. Ta saá nivi na kisa chiño ini tón barco tava na ñaveé ndiso nó ña kúu ñakía'vi ñó'o ini nó, ta sakana na ndi'i ñakía'vi yó'o ini takuii

m̄ini x̄a'a ña ndukama tón barco yó'o. ¹⁹ Saá kúu, ta k̄ixaā k̄iv̄i un̄i, ta nda lo'o on vása yáā t̄ach̄i, ni on vása ní-xikuiin kóon sav̄i, ta ndi'i ndi ñó'o ini tón barco, t̄ava ndi ndi'i nda'ā chiño v̄alí, ta sakana ndi ña ini takuii x̄a'a ña ndukama kā nó. ²⁰ Ta ndivi ñoó ndeé ní kani t̄ach̄i, ta ndeé ní kóon sav̄i. Ta saá ñiya'ā kūa'ā ní k̄iv̄i, ta on vása ní-xini ndi k̄imi, ni on vása ní-xini ndi ño'o ña yé'e ndivi. Ta on vása ní-ka'án kā ndi ña kuchiño kutaku ndi, saá x̄ani s̄inj̄i ndi.

²¹ Ta saá ñiya'ā kūa'ā ní k̄iv̄i, ta ndi'i ndi na ñó'o ini tón barco nda lo'o ñi-xixi ndi. Ta saá taPablo ñakundichi ra ma'ñōo ñoó nákutá'an ndi'i nataa na kisa chiño ini tón barco, ta ñika'an̄i ra x̄i'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó tata, xa ñika'an̄i x̄i'in ndó ndí on vása va'a sandakoo yó isla Creta. Tá ní chikaā so'o ndó to'on ña ñika'an̄i x̄i'in ndó, ní kúu, ta saá on koo ña yo'vi xó'vi yó vitin, ni on vása ní-ndaño'ó kūa'ā ní ñakuiká x̄i'in ñakía'vi ña x̄i'ño'o ini tón barco yó'o, ní kúu. ²² Ta saá ni, on kundi'i ini ndó, ta va'a kā chikaā ndó ndeé ini m̄i ndó, chi ndā ñii yó ñó'o yó'o on k̄iv̄i yó, ndasaá kuiti tón barco yó'o ndi'i x̄a'ā. ²³ Saá chi ñoó ndive'e ñit̄ivi ñōōi ñii ñaángel ña k̄ee ñōō Ndios, T̄aa taKá'no ñōōi, ta kúu ra t̄aa ta kisa chiñōi ñōō. ²⁴ Ta ñika'an̄i ñaángel yó'o x̄i'in̄i, káchí ña saá: “On kuyi'ví ún, Pablo,

chi ndixa xaā ún ñōō t̄arey César ña kasa nani ra kūachi x̄a'ā ún. Ta ink̄ā ñava'a ke'é Ndios x̄i'in̄i ún kuu ña sakaku ra ndi'i ñivi na ñó'o ini tón barco x̄i'in̄i ún, ta ndā ñii ndó'ó on k̄iv̄i ndó”, káchí ñaángel x̄i'in̄i. ²⁵ Ta saá va'a chikaā ndó ndeé ini ndó, chi kundāā inīi ndí Ndios kuu t̄aa t̄andāa, ta ndixa kasa ndivi ra ndi'i to'on ña ñika'an̄i ra x̄i'in̄i. ²⁶ Ta vará on takué'e ndā ñii m̄i yó, ta tón barco yó'o ndi'i x̄a'ā nó tá xaā nó yatin ño'ō ȳichí ñii isla —káchí taPablo x̄i'in̄i nataa na kisa chiño x̄i'in̄i tón barco yó'o.

²⁷ Ta saá ñix̄iñō ux̄ū kom̄i k̄iv̄i, ta kánóo tón barco ñōō takuii ñii xiiña ña ñani Mar Adriático. Ta xa ñit̄ondāa ma'ñōō ñoó kúu ña, ta nataa na kisa chiño x̄i'in̄i tón barco x̄ani s̄inj̄i na ndi xa ñixaā ndi yatin ñōō yóo ño'ō ȳichí. ²⁸ Ta saá sañōo na ñii yo'ō ña nó'ni ñōō x̄i'in̄i ñaveé lo'o, ña kúu ña x̄inj̄i ñó'ó na cho'on k̄i'va na ñakónó takuii. Ta saá tá sañōo na ñayó'o ini takuii, ta kundāa ini na ndí ok̄o x̄a'on̄i ñii metro kúu ñakónó ini takuii yó'o. Ta saá ink̄ā x̄iká kā lo'o kūa'an̄i tón barco, ta tuku sañōo na yo'ō ini takuii ña cho'on k̄i'va na ndasaá kónó takuii. Ta saá kundāa ini na ndí ok̄o ux̄ā metro kúu ñakónó takuii vitin. ²⁹ Ta saá k̄ix̄a'á yí'ví na kōtōo kani t̄ix̄in̄i tón barco yūu ná'no ña ñó'o ini takuii ñōō xa yatin yóo ño'ō ȳichí. Ta tuku t̄iin na kom̄i ñaveé ná'no ña nó'ni ndaa tón barco ta sañōo na

ña ini takuíi xá'a ña chindeé ña kundichi tón barco ño takuíi, ña on ko'on nó ño yóo yuú. Ta saá ndukú na ño Ndios ña yachí ní kixaa ña tivi inká kivi. ³⁰ Ta sava nataa na kisa chiño xí'in tón barco xáni sijní na ndí va'a ka ná sakaku xí'in mji na. Ta saá kixá'a na sánoo se'é na tón barco lo'o xa'a ña kanóo nó ño takuíi. Ta ndákuiti ña sákuu na kúu ña sánoo na ñaveé ná'no, chi nataa yó'o chikaa ini na ko'on se'é na xí'in tón barco lo'o yó'o nda ño yóo yichí ña kaku na. ³¹ Ta taPablo kundaá ini ra yu kúu ña kóni nataa yó'o ke'é na, ta saá kee ra kuá'an ra ño yóo ta ta ndiso chiño ta ño yóo natropa ra xí'in ra. Ta nixaa ra, ta nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ndi'i mji yóo xini ñó'ó kindoo ka yóo ini tón barco ká'no yó'o, ta saá va'a kaku ndi'i yóo. Táná sava yóo kee yóo ko'on yóo ta sandakoo yóo tón barco yó'o, ta saá on kuchiño kaku ndi'i yóo —káchí taPablo xí'in na.

³² Ta natropa chikaa so'o na to'on yó'o, ta xa'nda na yo'o ña nó'ni tón barco lo'o, ta nisaña nó, kuá'an mji nó ño takuíi mjni.

³³ Ta xa yatin ní ña tivi inká kivi kúu ña, ta taPablo nika'an ra ndukú ra ño ndi'i nivi na ñó'ó ini tón barco xí'in ra, káchí ra saá:

—Ta vitin xa njya'a uxu komi kivi ta nda lo'o on vása xixi ndó. ³⁴ Ta vitin xáku ndá'viji ño ndó ña kuxu ndó lo'o xa'a ña kukomí ndó

ndee, saá chi kundaá ini ndí nda lo'o on takué'e nda ñii mji yóo —káchí taPablo xí'in na.

³⁵ Ta saá kivi in taPablo sija va'a ta nika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Táxa'vi ña'á ún, Tata Yivá yóo Ndios, chi táxi ún ña xini ñó'ó kuxu ndi —káchí taPablo xí'in Ndios.

Ta saá sakuáchi ra sija va'a yó'o, ta kixá'a ra xixi ra lo'o ña. ³⁶ Ta xí'in ña ké'é taPablo saá, chikaa ra ndee ini nataa yó'o, ta kixá'a na xixi na. ³⁷ Ta ndi'i mji ndi na ñó'ó ini tón barco yó'o kúu ndi ovi ciento un siko xa'on ñii nivi. ³⁸ Tá ndi'i xixi ndi'i nataa na kisa chiño xí'in tón barco, ta sakana na ndi'i ñaveé ña kúu ndikin trigo xí'in ndikin cebada ta xí'in inká ña ndiso tón barco, sakana na ndi'i ñayó'o ini takuíi xá'a ña ndukama ka tón barco.

To'on yó'o ká'an ndasaá ndi'i xa'a tón barco

³⁹ Ta nivi inká kivi, ta on vása ní-kuchiño kundaá ini na mji ndá'vi ndaa ño'o yichí ña xito na ña kaa yatin. Ta saá xito na ñii xiiña ña kúu nina yoti yu'u mjni, ta xáni sijní na saá: Va'a ná chikaa yóo ndee ña ko'on yóo xí'in tón barco, ta xa yóo nda xiiña kaa ño yóo yoti, saá chikaa ini na. ⁴⁰ Nakán xa'nda na yo'o ña nó'ni kaa ná'no ña veé ní, ña ñó'ó ini takuíi, ta ndaxin na yo'o ña nó'ni tón yiton tón xini ñó'ó na káva na tón barco. Ta saá nakani ndichi na sata tón barco ñii yiton káni, ta

28

chiko'ni na ñii tikotq lo'o noq nó, xa'a ña chinda'á tachí tón barco ko'on nó noq yoo yoti. ⁴¹ Ta saá ku'a'an tón barco, ta on ta'an ka xaa nó yu'u takuii, ta kani ndaa tixin nó noq yoti, noq on vása kónó ka takuii m̄ini. Ta saá ñi-kuchiño nó ko'on ka nó, chi tixin nó kani ndaa ña noq yoti. Ta xí'in ña ndeé ní kani ndaa takuii tón barco yó'o tãda kixá'á nó chachi nó. ⁴² Ta xáni sin̄i natropa ña ka'ni na ndi'i napreso, chi yí'ví na kotq ndava ni'ni nayó'o noq takuii ta kaku na ko'on ndíkã na, saá xáni sin̄i natropa yó'o. ⁴³ Ta tãa tã ndiso chiño xí'in natropa ñi-xiin ra ña ka'ni na taPablo, ta saá xa'nda chiño ra noq natropa ndí on ka'ni na ndã ñii napreso. Ta xa'nda chiño ra noq ndi'i ñivi na ñó'o ini tón barco, káchí ra saá xí'in na:

—Si'na ndi'i ndó na va'a kuchiño kunoo ko'on mató'on noq takuii, vitin kee ndó ko'on ndó, ta xaa ndó ndã noq yoo ño'o yichí kaã. ⁴⁴ Ta ndó'ó na on vása kuchiño kunoo ko'on mató'on noq takuii, ñii ñii ndó xini ñó'ó tiin ndó yiton tón barco yó'o, tón kúu tón chachi, ña kuchiño kundoso ndó satã nó, ta xaa ndó ndã noq yoo ño'o yichí kaã —káchí tã ndiso chiño yó'o.

Ta saá kisa ndivi ndi to'on ña ñika'an ra xí'in ndi, ta va'a ñixaa ndi'i ndi noq yoo ño'o yichí yu'u takuii m̄ini, ta ndã lo'o on vása ní-takue'e ndã ñii ndi.

To'on yó'o ká'an xa'a ña ñindo'o taPablo ñoo isla ña ñani Malta

¹ Tá ñixaa ndi'i ndi noq ño'o yichí ña nákaã yu'u takuii m̄ini yó'o, ta saá xini so'o ndi ndí ño'o yó'o ñani ña isla Malta. ² Ta ñivi na táku yó'o, va'a ní ñaki'in na ndi'i. Ta kama xa'mi na ñii ño'o xa'a ña nasaa lo'o ndi, chi koon ní sav̄i, ta vixin ní. ³ Ta taPablo ñixaa'an ra kaya ra ñii nomi titon, ta taan ra titon yó'o noq ño'o xixi. Ta xa'a ña ñi'ni ní ño'o xixi yó'o, ta ñii tikoo tixati keta rí tixin titon yó'o, ta t̄in rí nda'a taPablo, ta tákaã ndaa rí nda'a ra. ⁴ Tá xini ñivi ña t̄in tikoo xati yó'o nda'a taPablo, ta ñika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ndixa tayó'o kúu ra ñii tãa tã on vá'a tã xa'ni ñivi, ta xa'a ñayó'o ndios ña kisa to'ó yó ña ñani "ñandaa" on taxi ka ña kutaku tayó'o. Vará kuchiño ra ñikaku ra noq takuii m̄ini, ta vitin ndios m̄i yó yó'o chitóni ña kivi ra —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

⁵ Ta taPablo sakisin ra nda'a ra noq tákaã ndaa tikoo xati noq ño'o xixi, ta tikoo yó'o ñakava rí noq ño'o, ta ndã lo'o on koó ña ní-ndo'o taPablo. ⁶ Ta saá ñivi ñakutá'an yó'o xito na yu kúu ña kundo'o taPablo, chi ndati na ama kixá'á kaa kuiño ndi'i yiki koñu ra, án ñii kama nakava ra kivi ra. Ta saá na'á ní xindati na,

ta nda lo'o on koó ña on vá'a ní-ndo'o taPablo. Ta saá nasama na ña xáni sijní na, ta nika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ñii ndios kúu tayó'o, ñakán on koó ña ní-ndo'o ra —káchí na, ká'an na.

7 Ta yatin noo nixaa ndi noo ño'o yichí yó'o, yoo ve'e ñii ta taká'no noo ndi'i nivi na táku ñoo yó'o, ta naní ra Publio. Ta tayó'o va'a ní naki'in ra ndi'i, ta kana ra ndi'i ko'on ndi xí'in ra ve'e ra. Ta nixaa ndi ta kindoo ndi xí'in ra ve'e ra unj kivi. 8 Ta yivá taPublio yó'o ndeé ní ndó'o ra, kómí ra kue'e ka'ni, ta koon ní ini ra nji. Ta saá nixa'an taPablo noo kándú'u ta ndeé ndó'o yó'o, ta chiso ra nda'a ra sijní tayó'o, ta ndukú ra noo Ndios xa'a ra, ta saá nduva'a ra. 9 Ta saá ndi'i nivi na ndeé ndó'o, na táku ñoo isla Malta yó'o, kixaa na noo taPablo, ta xí'in ndeé Ndios sandúva'a ndi'i ra na. 10 Ta xa'a ñayó'o, nivi nañoo yó'o kisa to'ó ní na ndi'i, ta taxi na ña xini ñó'ó nda'a ndi. Tá xa yatin kixaa kivi ña kee ndi ñoo yó'o, ta saní'i na ndi'i ku'a'a ní ña xini ñó'ó noo ndi ko'on xí'in ndi ñoo Roma.

To'on yó'o ká'an xa'a taPablo nixaa ra ñoo Roma

11 Xindoo ndi ñoo isla Malta unj yoo, ta saá ndaa ndi inká tón barco, tón xindichi ñoo isla Malta ndi'i yoo vixin. Tón barco yó'o kee nó ñoo Alejandría, ta

noo nó, yita ovi na'ná nandios vatá na kisa to'ó nivi na kúu nagriego, ta nandios yó'o naní Cástor xí'in Pólux.

12 Ta ndaa ndi tón barco yó'o, ta ku'a'an ndi ñoo Siracusa xí'in nó. Tá nixaa ndi ñoo yó'o, ta kindoo ndi unj kivi. 13 Ta saá kee tuku ndi ta ku'a'an ndi xí'in tón barco, ta nixaa ndi nda ñoo Regio. Tá nitivi inká kivi, kixá'a xika lo'o tachi ña kixi chí sur, tachi va'a xikuu ña, chi chindeé ña ndi'i ña kama ka ku'a'an tón barco xí'in ndi. Ta saá inká kivi nixaa ndi ñoo Puteoli. 14 Ta ñoo yó'o nakutá'an ndi xí'in sava nivi na kándixa taJesús, na táku ñoo yó'o. Ta nayó'o ndukú na noo ndi ña kindoo ndi xí'in na uxá kivi. Tá kindoo ndi xí'in na, ta saá nija'a uxá kivi, ta kee ndi, ta ku'a'an xá'a ndi ta nixaa ndi nda ñoo Roma. 15 Ta sava nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Roma, xa xini so'o nayó'o ña vaxi ndi yichi. Ta saá kee na ñoo Roma, ta ku'a'an na ña nakutá'an na xí'in ndi yichi. Ta sava nivi na kándixa taJesús yó'o nakutá'an na xí'in ndi ñoo ña naní Foro de Apio, ta inká sava nayó'o nakutá'an na xí'in ndi ñii xiiña ña naní Tres Tabernas. Tá nakutá'an taPablo xí'in ndi'i nayó'o, ta nika'an ra xí'in Ndios, taxi ra ña táxa'vi ña'á, ta naki'in ini ra ndeé. 16 Tá nixaa ndi ñoo Roma, ta saá ta ta ndiso chiño xí'in natropa nataxi ra ndi'i napreso nda'a ñii taká'no noo natropa ñoo

Roma. Ta nachiño ñoo Roma t̄axi na ndayí nda'a t̄aPablo ña kutaku ra ñii ve'e, vará ndiví ñoo xini ñó'ó koo ñii t̄atropa xí'in ra xa'a ña kundaa ña'á ra.

TaPablo nika'an ndoso ra to'on va'a xa'a t̄aJesús noo najudío na táku ñoo Roma

¹⁷ Ta saá n̄iya'a un̄i kivi, ta t̄aPablo kana ra nataa na kuu naná'no noo najudío na táku ñoo Roma xa'a ña kixaa na noo ra. Tá kixaa na nakutá'an na ve'e noo yoo t̄aPablo, ta saá kixá'á ra ndat̄o'on ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó, kóni ña kundaa ini ndó ndí yí'i on vása ní-ke'éi nda ñii ña on vá'a xí'in naño yó najudío, ni nda lo'o on vása ní-chikaa i n̄ino yichi ña x̄indik̄on naxii síkuá yó x̄ina'á. Ta vará on koó ña on vá'a ní-ke'éi xí'in naño yó, ta sava naná'no noo najudío na táku ñoo Jerusalén tiin na yí'i, ta t̄axi na yí'i nda'a nachiño ñoo Roma.

¹⁸ Ta nachiño yó'o, ku'a ní ña n̄inda'ka to'on na yí'i, ta n̄i-nan'í na nda ñii kuachi ndiso i xa'a ña xini ñó'ó kivi. Ta nachiño yó'o kachi ini na saña na yí'i ña ko'on ndíka i. ¹⁹ Ta saá ni, naná'no noo najudío on vása ní-xiin na ña saña i ko'on ndíka i. Ta saá on vása ní-xiyo inka ña kuchiño ke'éi, ta va'a ka ndukú i ko'on i noo tarey César xa'a ña kasa nani ra kuachi. Saá ke'éi, vará yí'i on koó kuachi chíkaa i sata

naño yó najudío. ²⁰ Ta saá kana i ndó'ó vitin nakutá'an ndó yó'o xa'a ña ka'an tá'an yó, chi kóni i ña kundaa ini ndó ndachun nó'ni i xí'in cada yó'o vitin. Saá chi yí'i kuu i ñii tapreso xa'a ña kándixa i ndí xa kixaa t̄a t̄a x̄indati naxii síkuá yó. Ta t̄a yó'o kuu t̄a t̄a k̄indoo Ndios ti'ví ra ña sakaku ra m̄ii yó —káchí t̄aPablo xí'in najudío na nakutá'an yó'o.

²¹ Ta ndakuijn na, káchí na saá xí'in ra:

—On t̄a'an naki'in ndi nda ñii tutu ña kee ñoo estado Judea ña ká'an xa'a ún, ta natá'an yó najudío na kuu na kee ñoo Jerusalén ta kixaa na noo ndi, nda ñii nayó'o on vása ní-ka'an na ña on vá'a xa'a ún xí'in ndi. ²² Ta vitin m̄ii ndi kóni ndi koni so'o ndi ña ndat̄o'on ún xí'in ndi xa'a ña kándixa ún. Saá chi xini so'o ndi ku'a ní n̄ivi ndi'í saá xiiña kándiva'a na xa'a yichi ña ndik̄on ún, chi ká'an na káchí na ndí yichi vatá kuu ña —káchí najudío nakutá'an yó'o xí'in t̄aPablo.

²³ Ta saá k̄indoo na nda kivi kuu ña nakutá'an na xa'a ña koni so'o na to'on ña ndat̄o'on t̄aPablo xí'in na. Tá kixaa kivi yó'o, ta ku'a ní n̄ivi nakutá'an na ve'e t̄aPablo. T̄anda xitaan t̄anda ñoo, ndat̄o'on t̄aPablo xí'in n̄ivi yó'o. T̄aPablo nika'an ra saná'a káxin ra na xa'a yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta ndat̄o'on ra xí'in na, chi kóni ra kundaa ini na ndí to'on Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés xí'in inka naprofeta kuiya xina'á,

ñii yu'ú ká'ān ña ndí t̄a Jesús kúu Cristo, t̄a t̄a k̄ind̄o Ndios ti'ví ra x̄a'a ña sakaku ra ñivi. ²⁴ Ta sava ñivi na nakutá'an yó'o k̄andixa na t̄o'on ña nd̄at̄o'on t̄a Pablo xí'in na, ta sava na ɔn vása ní-xiin na kandixa na t̄o'on yó'o. ²⁵ Ta x̄a'a ña ɔn vása ní-kuchiño koo yu'ú na, k̄ixá'á na náa na xí'in tá'an na x̄a'a t̄o'on ña nd̄at̄o'on t̄a Pablo xí'in na. Ta saá tá ɔn t̄á'an k̄a kee na no'o na ve'e na, ta ñika'ān t̄a Pablo xí'in na, káchí ra saá:

—T̄o'on ña nd̄aa kúu ña ñika'ān Níma Ndios xí'in t̄a profeta Isaías kuiya x̄ina'á, ta ñitaa ra t̄o'on yó'o x̄a'a ña ndasaá k̄é'é naxii sikuá yó. Ta vitin ndó'ó ñii k̄i'va saá kisa ndivi ndó t̄o'on yó'o. Ta t̄o'on Ndios yó'o ña ñitaa t̄a Isaías kuiya x̄ina'á, káchí ña saá:

²⁶ Káchí Ndios xí'in yí'i, t̄a Isaías, ña k̄o'ɔn̄i ñoɔ nañoōi na Israel, ta nd̄at̄o'on̄i xí'in na, káchí ña saá:

“Vará x̄in̄i s̄o'o ní ndó, ta nd̄a ñii k̄iv̄i ɔn vása kundaa ini ndó ña x̄in̄i s̄o'o ndó.

Vará x̄ito ní ndó, ta nd̄a ñii k̄iv̄i ɔn vása kundaa ini ndó yu kúu ña x̄ito ndó.

²⁷ Saá chi níma ndó xa kutá'yá yu ña.

Ta s̄o'o ndó, nakasi kút̄u ndó ña,

ta nduch̄u ñoɔ ndó, nakasi ndó ña,

chi ɔn x̄iin ndó koto ndó, ni ɔn x̄iin ndó kon̄i s̄o'o ndó.

Ña k̄é'é ndó saá kúu ña ɔn x̄iin ndó kundaa ini ndó ñandaa, ni ɔn x̄iin ndó ndikó ndó kixi ndó ñoɔ ña sanda'a ñi ndó'ó”,

káchí Ndios xí'in naxii sikuá yó na Israel, saá ñitaa t̄a profeta Isaías kuiya x̄ina'á. ²⁸ Ta saá, ndó'ó natá'an yó najudío, kóni ña kundaa v̄a'a ini ndó ndí vitin Ndios táxi ra ña ñivi na ɔn vása kúu najudío kúchiño kuu na ñivi na sakaku Ndios ñoɔ ña ɔn vá'a. Ta ku'a ní ñivi na ɔn vása kúu najudío naki'in na ñava'a yó'o, chi ndixa chikaa s̄o'o na t̄o'on Ndios —káchí t̄a Pablo xí'in na.

²⁹ Ta saá k̄ee najudío yó'o ve'e t̄a Pablo, ta ku'a'ān na, ta náa ní na xí'in tá'an na ñoɔ ku'a'ān na yich̄i.

³⁰ Ta t̄a Pablo ñix̄iyo ra ɔvi k̄a kuiya ve'e ñoɔ chá'vi ra kutak̄u ra ñoo Roma. Ta ini ve'e yó'o v̄a'a naki'in ra ndi'i ñivi na k̄ixaa ñoɔ ra, ³¹ ta nd̄a lo'o ɔn vása ní-yi'ví ini ra, ta ñika'ān ndoso ra ñoɔ ndi'i ñivi x̄a'a yich̄i ñoɔ x̄á'nda chiño Ndios, ta saná'a ra ñivi x̄a'a Jesucristo, T̄a t̄a Ká'no ñoɔ yó. Ta nd̄a ñii ñivi ñi-sasi na ñoɔ ra ña ñika'ān ra nd̄at̄o'on ra t̄o'on yó'o.

Tutu ña ñṭaa taPablo ña ṭi'vi ra kua'an ña nda'a nañoo Roma

*Xi'in to'on yó'o taPablo
chindeé ra
ñivi nañoo Roma na kándixa
Jesucristo*

¹ Yi'i, taPablo, ta kúu ta kisa chiño ñoo Jesucristo, táai tutu yó'o ña xaá ña nda'a ndó. Ndios kana ra yi'i ta sakuiso chiño ra yi'i ña kuu ṭi'vi ra yi'i ka'an ndoso ṭi'vi ra Jesucristo ñoo ñivi.

² Saá chi kuyá xina'á Ndios kındoo ra xi'in naprofeta ña ndixa kasa ndivi ra to'on ra ña ñika'an ra xi'in na xa'a Jesucristo. Ta naprofeta yó'o ñṭaa na to'on yó'o ñoo tutu ña ñani To'on Yij Ndios. ³ Ta To'on Ndios yó'o ka'an ña xa'a Sa'ya Ndios, ta kúu Jesucristo, Ta taKá'no ñoo yó. Ta saá tuku xikuu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, chi ñii kiva ndatán kaku ndi'i ñivi, saá kaku ra tixin ñii ña'á ña kúu sa'ya ñani síkuá tarey David. ⁴ Ta saá ni, xa'a ña ñixi'i ra, ta xa'a ña Ndios sanataku ña'á ra xi'in ndee Nima ra, Jesucristo san'a ra ndi ndixa Sa'ya Ndios kúu ra, ta kómí ra ndi'i ndee ka'no. ⁵ Ta mji Jesucristo taxi ra ñato'ó ka'no nda'aj ña kuu ṭi'vi ra taapóstol, ta ṭi'vi

ra yi'i xa'a ña chindeé ñivi na on vása kúu najudío ña kandixa na ra, ta kasa ndivi na to'on ra, chi kuki'vi ní ini na koni na ra. ⁶ Ta ndó'ó kúu sava nayó'o, chi Ndios kana ra ndó'ó ña kandixa ndó Jesucristo ta kundikon ndó yichi ra.

⁷ Ñakán táai tutu yó'o ña xaá ña nda'a ndó'ó, ñani yó xi'in náki'va yó, na táku ñoo Roma, ta kúu ndó ñivi na kivi ní ini Ndios xini ra. Ta Ndios kana ra ndó'ó ña kuu ndó ñivi nayi ta kutaku ndi ndó ñoo ra. Kóni ndi Yivá yó Ndios xi'in Sa'ya ra Jesucristo, Ta taKá'no ñoo yó, jná ke'é ra ñava'a xi'in ndó! jNá taxi ra ñava'a koo ña ini ndó!

*To'on yó'o ka'an ndi
taPablo kóni ra ko'on ra
ñoo Roma ña koto ra ñivi
na kándixa Jesucristo*

⁸ Si'na kóni ka'an xi'in ndó to'on yó'o: Xi'in ndayi Jesucristo, ka'an xi'in Ndios, ta táxi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ndó'ó. Saá chi xa'a ña va'a ní kándixa ndó Jesucristo, ta xita ní'no to'on va'a xa'a ndó ndi'i saá ñoo. ⁹ Ta xi'in ndi'i nima kisa chiño ñoo Ndios, ña ka'an ndoso ñoo ñivi to'on va'a xa'a Sa'ya ra Jesucristo. Ta Ndios xini ra ta ndakuijn ra xa'aj ndi ndixa on vása sándakoo ña ka'an ndúkú ñava'a ñoo ra xa'a ndó'ó, ¹⁰ ta xáku ndá'vi ñoo Ndios, káchí xi'in ra saá: "Tá kóni mji ún saá, ta taxi ún yichi nda'aj ña ko'on koto ñivi

na kándixa Jesucristo, na táku ñoo Roma”, saá káchí i ká'an i xí'in Ndios. ¹¹ Saá chi yí'i kóni i koto i ndó'ó ña ndato'on i xí'in ndó xá'a ña naki'in ndó ndee vā'a ña kixi noo Ndios, ña chindeé ña ndó'ó ña vā'a ka kandixa ndó Jesucristo. ¹² Ta saá, ndó'ó xí'in yí'i chindeé tá'an yó, chi ndino'o ní ini yó kándixa yó Jesucristo.

¹³ Nañani yó xí'in náki'va yó, kóni ña kundaā ini ndó ndí kuā'a ní yichi ndukú i ndasaá kuchiño i xaā i koto i ndó'ó, ta on vasa ní-kuchiño xaā i, chi ñii ñii yichi kivi xáni sinji xaā i, ta ni-kuchiño kundivi ña saá, chi nixiyo ña sasi noo i. Ña ndixa kóni i kúu ña ka'an ndoso i to'on Ndios noo nivi na táku ñoo ndó, chi kóni i ña kuā'a ní nivi yó'o chikaā so'o na to'on Ndios ta kandixa na Jesucristo, ñii ki'va ndatán kuā'a ní nivi na on vasa kúu najudío na kúu na táku kuā'a ní xiiña, xa chikaā so'o na to'on Ndios ña ndato'on i xí'in na ta kandixa na Jesucristo. ¹⁴ Xā'a ñava'a ke'é Jesucristo xí'in i, ta saá xáni sinji ndí xini ñó'ó chikaā i ndee ña ka'an ndoso i to'on xā'a Jesucristo noo ndi'i nivi: án nayó'o kúu na nivi na ká'an to'on griego, án on vasa ká'an na to'on griego, án kúu na nivi na ndíchi ní sinji, án kúu na nivi na on vasa xini ka'vi. ¹⁵ Ta ñii ki'va saá kóni i ka'an ndoso i to'on vā'a xā'a Jesucristo noo

ndó'ó na táku ñoo Roma.

Ta Pabla ká'an ra ndí to'on vā'a xā'a Jesucristo kómí ña ndee

¹⁶ Yí'i on vasa kúka'an noo i xā'a ña kándixa i to'on vā'a xā'a Jesucristo, chi to'on yó'o kómí ña ndee Ndios ña sakaku ña ndi'i nivi na kándixa ña ká'an to'on yó'o. Si'na najudío xini so'o na to'on vā'a yó'o xā'a Jesucristo, ta saá nivi na on vasa kúu najudío* xini so'o na to'on vā'a yó'o. Ta Ndios sákaku ra ndi'i nivi na kándixa ña ká'an to'on vā'a yó'o. ¹⁷ To'on vā'a yó'o sáná'a ña ndí xā'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios kisa ká'no ini ra xā'a kuachi yó, ta sánduu ra yó nivi na ndii, na on koó kuachi ndiso noo ra, ta vā'a yóo yó xí'in ra. Ta ndixa on koó inkā xā'a ña kuchiño nduu yó nivi na on koó kuachi ndiso noo Ndios. Saá chi to'on Ndios ña nita na xinā'á káchí ña saá: “Nivi na kúu na on koó kuachi ndiso noo Ndios xā'a ña kándixa na ra, nivi yó'o, ndixa kutaku na”, káchí to'on Ndios.

To'on yó'o ká'an ña ndi'i nivi ndiso na kuachi noo Ndios

¹⁸ Ndios ta yóo ñoyivi nino, sáná'a ra mji yó ña ndixa sáa ní ini ra xini ra ndi'i ña on vā'a ké'é nivi chi on xin na kandixa ña'á na, ni on xin na koni tá'an vā'a na xí'in inkā nivi. Ta ña on vā'a ké'é nivi yó'o

* 1:16 Sava nivi na on vasa kúu najudío kúu nagriego.

on vása táxi ña kundaa ini na yu kúu ña ndixa ndaa. ¹⁹ Njivi yó'o xa xini na ndi'i ña táxi kundaa ini na xa'a Ndios, chi va'a xito na ndi'i ña kisa va'a Ndios ñoyivi yó'o. Ta xí'in ñayó'o, Ndios xa saná'a kaxín ra noo njivi xa'a mji ra. ²⁰ Nda ñii njivi on vása kúchiño koni na Ndios xí'in nduchü noo na, ta saá ni, nda kivi sí'na ñoyivi yó'o ndi'i njivi kúchiño na koto na ndi'i ña kisa va'a Ndios. Ta saá kúchiño na kundaa ini na ndi mji ra kúu Ndios ndino'o, ta kúchiño na kundaa ini na ndi kómí ra ndeë ká'no, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ndeë ra. Ta xa'a ñayó'o, nda ñii njivi on kivi ka'an na, kachí na saá: "On vása ndiso ndi kuachi, chi nj-kuchiño kundaa ini ndi xa'a Ndios ndino'o, tatakü", kachí na. ²¹ Vará xa xini njivi ndi yóo Ndios, ta nda lo'o on vása ní-xiin na kasa to'ó na ra, ta ni on vása ní-xiin na taxi na ña taxa'vi ña'á nda'a ra. Ta saá nda víka ndüu na njivi na xani sini ndasaá kuiti xa'a ndi'i ña on vása ndaya'vi noo Ndios. Ta ndüu na njivi na njivi ini, chi ndasaá kuiti kusií ní ini na ké'é na ndi'i noo ña on vá'a. ²² Njivi yó'o xani sini na ndi mji na kúu na ndichí ní sini, ta on ndixa kúu ñayó'o, chi on vása ndichí sini na, chi ndasaá kuiti ndüu na njivi na kí'vi sini. ²³ Saá ndo'o njivi yó'o, chi nj-xiin na kasa to'ó na mji Ndios ndino'o, tatakü, ta ta kúu taká'no ní, ta ta kómí ndi'i ndeë. Ta nda víka kusií ka ini na ña kisa to'ó na ndi'i noo ñaidolo,

án ñaimagen ña kachí ini mji na. Ta sava ñaidolo án ñaimagen ña kisa to'ó na kúu na'ná njivi, án na'ná kití tí ndachí, án na'ná kití tí xika xí'in komi xa'a, án na'ná kití tí ñoo tixin ku'a'an noo ño'o.

²⁴ Ñakán kía Ndios saña ra njivi yó'o ña ke'é na ndi'i noo ña on vá'a ña kachí ini mji na, ta saña ra na ña kivi na kuachi kini xí'in inka ña'a án xí'in inka ta. Ta ndi'i ñakini ña on vá'a ke'é njivi yó'o kúu ña kisa kini xí'in mji na, ta ña ke'é na saá nda lo'o on vása kisa to'ó na yiki koñu na. ²⁵ Njivi yó'o nj-xiin na kandixa na ñandaa xa'a Ndios, ta nda víka chikaa ka ini na kandixa na ñavatá. Njivi yó'o kisa to'ó na, ta kisa ká'no na ndi'i noo ña kisa va'a Ndios, ta nda lo'o on xiin na kasa to'ó na mji Ndios ta ta kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyivi yó'o xí'in ña yóo ñoyivi njino. ¡Ta mji Ndios yó'o kúu ta ñii laá kuiti ndaya'vi ní kasa ká'no yó ndi'i saá kivi! Saá ná koo ña.

²⁶ Xa'a ña nj-xiin njivi kasa to'ó na Ndios ndino'o, ta Ndios saña ra na ña kasa ndivi na ndi'i ña on vá'a ña kachí ini mji na ke'é na. Ta kixá'á na ké'é na ndi'i saá noo ñakini. Ta saá náña'a on vása ní-kusií ka ini ná kusun ná xí'in ta, ta kixá'á ná kútoo ná kí'vi ná kuachi xí'in inka náña'a. ²⁷ Ta ñii kiva saá, nataa on vása ní-kusií ka ini na kusun na xí'in náña'a, ta saá kixá'á na kútoo na kí'vi na kuachi xí'in inka nataa. Ta xa'a ña

kini ní ké'é nataa yó'o xí'in inkā nataa, Ndios táxi ra ña xo'vǐ ní yíkí koñu mǐi na.

28 Xa'a ña nǐ-xiin nǐvi nakoni na Ndios, ni nǐ-xiin na kundaa ini na xa'a ra, ta Ndios saña ra nǐvi yó'o ña kani sǐnj na xa'a ndi'i noo ñakini, ta saña ra na ña kasa ndivi na ndi'i saá noo ña on vá'a ña kusij ini mǐi na. 29 Ta chútú ní ini nǐvi yó'o xí'in ndi'i saá noo ña on vá'a, ña nda lo'o on vása kúu ñandaa. Nataa kí'vi na kuachi xí'in náña'a, ná on sǐví násí'í na kúu, ta náña'a kí'vi ná kuachi xí'in nataa, na on sǐví yǐi ná kúu. Kútoo ní nǐvi yó'o ké'é na ndi'i saá noo ña on vá'a xí'in inkā nǐvi. Ni on vása xáa ini na xíni na ñakuiká kómí na, ta kútoo ní na kukomí na ku'a ní ka ñakuiká. Chútú ní ini na xí'in ndi'i saá noo ña on vá'a. Nǐvi na kuínǐ ini kúu na, na xá'ni nǐvi kúu na, na sákaku kuachi ta káni tá'an xí'in inkā nǐvi kúu na, na sándá'ví inkā nǐvi kúu na. Ta ndi'i saá kǐvj ká'an na ñavatá xa'a inkā nǐvi. 30 Ta ká'an na kuachi síkí xa'a inkā nǐvi. Nda lo'o on xǐin na koni na Ndios, ni on vása kisa to'ó na inkā nǐvi. Nǐvi na ña'a ní ini kúu na, kisa ká'no ní xí'in mǐi na, nda lo'o on vása chikaá so'o na to'on ña ká'an yivá sí'í na xí'in na, ta ndasaá kuiti xáni sǐnj na ndasaá kuchiño ke'é na ndi'i saá noo ña on vá'a. 31 Nǐvi yó'o on xǐin na chikaá so'o na to'on va'a, ni on vása kisa ndivi na to'on na ña kǐndoo na xí'in inkā nǐvi, ni on vása kí'vi ini na xíni na

nda ñii nǐvi, ni on xǐin na nda lo'o chindee na inkā nǐvi na xo'vǐ. 32 Nǐvi na ké'é ña on vá'a yó'o, xǐnj va'a na ndi yoo ndayí Ndios ña káchí saá: "Ndi'i nǐvi na ké'é ña on vá'a xǐnj ñó'ó kǐvj na", káchí ndayí Ndios. Ta saá ni, on vása xǐin na sandakoo na ké'é na ndi'i saá noo ña on vá'a, ta nda víka kúsij ní ka ini na xíni na nǐvi na ñii káchí ké'é ña on vá'a yó'o.

2

To'on yó'o ká'an ndí Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nǐvi xí'in ñandaa

1 Ta ndó'ó, on vása va'a ká'an ndó ndí ndasaá kuiti inkā nǐvi kúu na on vá'a, ta ndiso na kuachi noo Ndios. Tá ká'an ndó to'on on vá'a yó'o xa'a inkā nǐvi, ta ñii kǐ'va saá sákuiso ndó kuachi sata mǐi ndó, chi mǐi ndó ñii kǐ'va saá ké'é ndó ña on vá'a ndatán ké'é nǐvi yó'o. 2 Ta xǐnj yó ndí xí'in ñandaa Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nǐvi na ké'é ña on vá'a. 3 Ta sava ndó'ó kúu nǐvi na ñii kǐ'va saá ké'é ña on vá'a ndatán ké'é nǐvi na ká'an ndó xa'a ndiso ní kuachi noo Ndios. Ta saá, ¿ndachun xáni sǐnj ndó ndí Ndios on vása kasa nani ra xa'a kuachi mǐi ndó? 4 Xa kundaa ini ndó ndí Ndios kúu ta'a ta va'a ini, ta ká'no ini kúu ra xí'in ndó. Ta xa'a ña kúu Ndios ta'a ta va'a ní ini, ¿án xáni sǐnj ndó ndí Ndios ndasaá kuiti kundedé ini ra xí'in ndi'i ña on vá'a ké'é ndó? ¿Án xáni sǐnj ndó ndí on saxo'vǐ ra ndó'ó xa'a

ña ɔn vá'a yó'o? ¿Án ɔn vása kúndaḡ ini ndó ndí Ndios kóni ra ña sandakoo ndó ña ɔn vá'a ké'é ndó, ta nandikó ini ndó, ta kundikɔn ndó kɔ'ɔn ndó yichí ra? Ta xá'a ña ndáti ra ña ndikó ini ndó saá, Ndios ké'é ra kuá'a ní ñava'a xí'in ndó vitin.⁵ Ta ñivi nasó'ó ní kúu sava ndó'ó, ta ɔn vása xjin ndó nandikó ini ndó ta kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. Ñakán kíḡ ndi'i saá kivi vaxi kua'no ka kuachi ndó noḡ Ndios. Ta saá kixaḡ ñii kivi, ta Ndios saná'a ra ña ndixa sáḡ ini ra xini ra ndi'i ña ɔn vá'a ké'é ñivi, ta xí'in ñandaḡ kasa nani ra xá'a kuachi ndi'i ñivi.⁶ Ta kivi saá Ndios xí'in ñandaḡ cha'vi ra ñii ñii ñivi ndatán yóo chiño ké'é na.⁷ Ta kivi saá Ndios ké'é ra ñava'a xí'in ñivi na ké'é ñava'a, chi taxi ra kutaku nayó'o xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Nayó'o kúu ñivi na ɔn vása sándakoo kisa ndivi ñava'a, chi ndúkú na ña Ndios kasa ká'no ra na, ta taxi ra ñato'ó nda'a na, ta ndúkú na ña kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi.⁸ Ta saá ni, yóo inká ñivi na kisa toon ini noḡ Ndios, ta ɔn vása xjin na kasa ndivi na ñandaḡ, ta nayó'o nina kuiti kisa ndivi na ña ɔn vá'a. Ta Ndios xí'in ña sáḡ ini ra xini ra ña ɔn vá'a, saxɔ'vi ní ra ñivi yó'o, kivi kixaḡ ña kasa nani ra xá'a kuachi ndi'i ñivi.⁹ Ndeé ní yo'vi xɔ'vi ndi'i ñivi na ké'é ña ɔn vá'a, ta ndeé ní kuyi'vi ini ndi'i nayó'o kivi saá. Ta

si'na xɔ'vi ñivi na kúu najudío, ta saá xɔ'vi ñivi na ɔn vása kúu najudío.*¹⁰ Ta Ndios kasa ká'no ra ndi'i ñivi na kisa ndivi ñava'a, ta taxi ra ñato'ó nda'a nayó'o, ta taxi ra ña koo ñava'a ini na. Ndios si'na ké'é ra ñava'a yó'o xí'in ñivi na kúu najudío, ta saá ké'é ra ñava'a xí'in ñivi na ɔn vása kúu najudío.

¹¹ Saá chi Ndios ɔn vása nákaḡin ra ñivi, ta ñandaḡ ké'é ra xí'in ndi'i ñivi, án najudío kúu na, án ɔn sivi najudío kúu na.¹² Sava ñivi na ɔn vása kúu najudío ɔn vása xini na ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés kuyiḡ xina'á. Ta saá Ndios ɔn koni ñó'ó ra ndayí yó'o kivi kasa nani ra xá'a kuachi ñivi yó'o. Ta saá ni, ndi'i ñivi yó'o na ké'é ña ɔn vá'a, ta Ndios saxɔ'vi ra na. Ta ñivi najudío, xini na ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, chi xii síkuá na xikuu ñivi na ñaki'in ndayí yó'o. Ta saá ñivi na kúu najudío na kúu na ké'é ña ɔn vá'a, ta Ndios koni ñó'ó ra ndayí ra ña ñitaa taMoisés ña kasa nani ra xá'a kuachi na.¹³ ɔn sivi ñivi na ndasaá kuiti xini so'o ndayí Ndios kúu ñivi na ndii, na ɔn kɔ'ó kuachi ndiso noḡ ra, ta ñivi na kisa ndivi ndayí Ndios kúu na ɔn kɔ'ó kuachi ndiso noḡ ra.¹⁴ Vará ñivi na ɔn vása kúu najudío ɔn vása xini na ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, ta saá ni, sava ñivi yó'o kisa ndivi

* 2:9 Sava ñivi na ɔn vása kúu najudío kúu nagriego.

na ndayí yó'o, chi chíkaa ini mji na ke'é na ñavá'a ña kóni Ndios. Ña ké'é na saá sáná'a ña ndí xíní vạ'a mji na yu kúu ñavá'a, ta yu kúu ña ọn vá'a. ¹⁵ Vará ọn vása ní-ka'vi na tutu nọọ yóo ndayí Ndios ña nịtaa tạMoisés, Ndios chíkaa ra ndayí ra ini mji na. Saá chi tá xáni sịnị nayó'o ke'é na ñii chiño, ta ñandíchí ña yóo ini mji na táxi ña kundaa ini na án ñavá'a kúu ña, án ña ọn vá'a kúu ña. Ta saá, tá kixaa kịvị ña kuita na nọọ Ndios, ta ñandíchí yó'o ña yóo ini mji na, ndakuijị ña tọ'on ña ndaa xạ'ạ na, chí kạ'ạn ña ndí ke'é na ñavá'a, án kạ'ạn ña tọ'on ña chíkaa ña kuachi sạtạ na. ¹⁶ Ta kịvị saá, Ndios taxi ra nda'ạ Jesucristo ña kasa nani ra xạ'ạ ndi'ị kuachi nịvi, nda kuachi ña ñó'o se'é ke'é nịvi kunani ña. Ña ke'é Ndios saá, ñii yu'ú yóo ña xí'in tọ'on ña kạ'ạn ndosojị nọọ ndi'ị nịvi.

*Ọn sịvị xạ'a ña kómí na-
judío ndayí Ndios
ña nịtaa tạMoisés kúu ña
vạ'a yóo na xí'in Ndios*

¹⁷ Ta sava ndó'ó, nịvi na kúu najudío ndaa ini ndó ndí yóo vạ'a ndó xí'in Ndios chí kómí ndó ndayí ra ña nịtaa tạMoisés xịna'á. Ta kisa ká'no xí'in mji ndó, chí xáni sịnị ndó kúu ndó nañoo Ndios, ta kúsịjị ní ini ra xíni ra ndó'ó, saá xáni sịnị sava ndó. ¹⁸ Xa xíní ndó yukia kóni Ndios, saá chí xa sạkuá'á ndó ndayí Ndios ña nịtaa tạMoisés. Ta ndayí

yó'o sáná'a ña ndó'ó yu kúu ñavá'a, ta yu kúu ña ọn vá'a. ¹⁹ Ta saá xáni sịnị ndó ndí vạ'a ní ti'va ndó saná'a ndó inkạ nịvi na naa ini, na ọn vása kundaa ini ñandaa. Ta xáni sịnị ndó ndí nịvi na ọn vása xíní ndayí Ndios ña nịtaa tạMoisés, nayó'o yóo na ndatán yóo nịvi nakuáá nduchụ nọọ, án nịvi na xika kuạ'ạn nọọ naa ní, nọọ ọn kọó ño'ọ yé'e, saá yóo na. Ñakán xáni sịnị ndó ndí ndatán yóo ño'ọ yé'e nọọ nịvi yó'o, saá yóo ndó'ó, na kúu najudío. ²⁰ Ta xáni sịnị ndó vạ'a ní ti'va ndó saná'a ndó nịvi na naa ini tọ'on Ndios, ta ñii kị'va saá vạ'a ní ti'va ndó saná'a ndó nịvi na sạkán lo'o kuiti kundaa ini ñandaa. Saá chí xíní ndó ndayí Ndios, ña kúu ña ndixa ndaa, ta kúu ña ñandíchí ndino'o. ²¹ Ta sava ndó'ó, na kúu nịvi najudío, na sáná'a inkạ nịvi xạ'ạ yichị Ndios, ¿ndachun ọn vása chíkaa sọ'o mji ndó ña sáná'a ndó? Chí kạ'ạn ndó, káchí ndó saá: "Ọn vá'a kasa ku'ná nịvi ña kómí inkạ nịvi", káchí ndó. Ta sava mji ndó, ¿án ọn vása kisa ku'ná ndó? ²² Ta tuku kạ'ạn ndó, káchí ndó saá: "Ọn vá'a kusun tạa xí'in inkạ ña'ạ ñá ọn sịvị ñásí'í ra kúu. Ta ọn vá'a kusun ña'ạ xí'in tạa tạ ọn sịvị yịjị ñá kúu", káchí ndó. Ta sava mji ndó, ¿án ọn vása kí'vi ndó kuachi yó'o? Ta mji ndó, kúu ndó nịvi na sạọ ini xíni ndi'ị nọọ ñaidolo án ndi'ị nọọ ñaimagen, ña kúu ndios vatá ña kisa tọ'ó

inkā n̄ivi. Ta saá ni, sava m̄iji ndó, ¿án on vása kisa kuí'ná ndó ñakuíká ña ñó'o ini ve'e ño'o ndios vatá yó'o? ²³ Ta sava ndó'ó, kisa ká'no ní xí'in m̄iji ndó chi xín̄i ndó ndayí Ndios. Ta saá ni, ¿án on ndixa chíkaā n̄ino ndó ñato'ó Ndios, ña yá'a ndoso ndó ndayí ra? ²⁴ Chi saá káchí to'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á: "Najudío ké'é na ña on vá'a, ta x̄a'á ña on vá'a yó'o, n̄ivi na on vása kúu najudío ká'ān na ña on vá'a x̄a'á Ndios", káchí to'on Ndios.

²⁵ Ta n̄ivi na kúu najudío, ña ndáya'ví ní noo na kúu ña kisa ndivi na costumbre ña ñaní circuncisión, ña kúu ña xá'nda na lo'o ñii s̄inj̄i ñateē t̄alo'o s̄a'ya na. Saá chi ñayó'o kúu seña ña kóni kachí ndí najudío kúu n̄ivi na ndík̄on Ndios, ta táxi na s̄a'ya na nda'ā ra. Ta saá, tá ya'a ndoso na inkā ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés, ta ña mañi kúu ña kisa ndivi na costumbre circuncisión. ²⁶ Ta saá ni, tá yóo n̄ivi na on vása kúu najudío, tá nayó'o kisa ndivi na ña xá'nda chiño ndayí Ndios, vará on vása kisa ndivi na costumbre ña ñaní circuncisión, ta saá Ndios va'a yóo ra xí'in n̄ivi yó'o. ²⁷ Ta saá n̄ivi na kisa ndivi ndayí Ndios, vará on vása kisa ndivi na costumbre circuncisión yó'o, n̄ivi yó'o chíkaā na kuachi s̄at̄a sava n̄ivi na kúu najudío. Saá chi ndasaá kuiti kisa ndivi na costumbre ña ñaní circuncisión, ta on vása chíkaā so'o na

kasa ndivi na ndi'i ndayí Ndios. ²⁸ Ndi'i nat̄aa najudío kómí na ñii marca lo'o, chí n̄ita'nda lo'o koñu na x̄a'á ña kisa ndivi na costumbre circuncisión. Ta saá ni, on s̄iví x̄a'á ña kisa ndivi na ndasaá kuiti costumbre yó'o kúu x̄a'á ña kúu na n̄ivi najudío ndino'o noo Ndios. Saá chí on s̄iví x̄a'á marca ña kómí koñu na kúu ña sáná'a ndí ndixa kúu na n̄ivi na ndík̄on Ndios, ta va'a yóo na xí'in ra. ²⁹ Saá chí yóo n̄ivi na káchí kúu na najudío, ta on s̄iví najudío ndino'o kúu na. Nayó'o kúu najudío na ndasaá kuiti n̄ita'nda lo'o noo koñu x̄a'á ña kisa ndivi na ña xá'nda chiño to'on ña n̄itaa na x̄ina'á, ta on vása ndino'o ini na ndík̄on na Ndios. Ta n̄ivi na kúu najudío ndino'o kúu n̄ivi na táxi xí'in m̄iji nda'ā Ndios, ta ndúkú na ña sakusij̄i na ini ra. Ta n̄im̄a najudío ndino'o yó'o ndat̄an yóo ña kómí marca Ndios, saá yóo ña, chí xí'in ñasij̄i ini na ndík̄on na Ndios. Ta ndixa Ndios kúsij̄i ini ra xíini ra n̄ivi yó'o na kúu najudío ndino'o, vará inkā n̄ivi ñoyívi yó'o on vása kúsij̄i ini na xíini na nayó'o.

3

¹ Ta sava m̄iji yó, n̄ivi na kúu najudío, ¿án ndáya'ví ní ña kúu yó najudío, án on vása ndáya'ví ní ña? ¿Án ña ndáya'ví ní kúu ña kisa ndivi yó costumbre ña ñaní circuncisión, án ña on vása ndáya'ví kúu ña? ² Ndixa ña ndáya'ví ní kúu ña kúu

yó n̄ivi najudío. Saá chi xa yóo kuá'a ní ñava'a ke'é Ndios xí'in n̄ivi na kúu najudío. N̄ii ñava'a yó'o ña x̄in̄i ñó'ó ní kúu ña ndí Ndios n̄ataxi ra t̄o'on ra nda'a najudío, na x̄ikuu x̄ii síkuá yó. ³ Ta saá ni, sava nayó'o ɔn vása ní-xiin na chikaa s̄o'o na t̄o'on yó'o, ni n̄i-kisa ndivi na ña kóni Ndios. Ta saá, ζyukíā kasa ndivi Ndios xa'a ña ɔn vá'a ke'é n̄ivi yó'o? ζÁn ndatán ɔn vá'a ke'é n̄ivi yó'o, ñii k̄i'va saá kasa ndivi Ndios, ta ɔn kasa ndivi ra t̄o'on ña k̄indoɔ ra x̄i'in na? ⁴ ¡ɔn vása ke'é Ndios saá! Chi ndi'i saá k̄ivi Ndios kúu ra t̄a t̄a ndino'o ndaa, ta ndixa k̄isa ndivi ra t̄o'on ká'an ra. Vará ndi'i n̄ivi kúchiño na ka'an na ñavatá, ta Ndios nda lo'o ɔn vása ká'an ra ñavatá. Saá chi t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á káchí ña saá:

Ndi'i n̄ivi kúchiño na kundaa ini na ndí Ndios kúu t̄andaa, chi ndi'i t̄o'on ña ká'an ra kúu ña ndixa ndaa.

Ta x̄i'in ñandaa Ndios kúndeé ra n̄oɔ ndi'i n̄ivi na sákuiso kuachi s̄ata ra,

káchí t̄o'on Ndios, ña n̄itaa na x̄ina'á.

⁵ Ta saá ni, ndásava yóo n̄ivi na xáni s̄in̄i, ta káchí na saá: “Ña ɔn vá'a ké'é yó chindeé ña ink̄a n̄ivi ña kundaa va'a ini na ndí Ndios kúu t̄a t̄a ndaa ní ka n̄oɔ m̄ii yó. Ta saá, tá ña ɔn vá'a ké'é yó kúu xa'a ña Ndios naki'in ka ra ñato'ó, ta, ζndachun sax̄o'vi Ndios

m̄ii yó xa'a ña ké'é yó saá? ɔn s̄ivi t̄a t̄andaa kúu Ndios táná sax̄o'vi ra yó”, saá xáni s̄in̄i sava n̄ivi. ⁶ Ta t̄o'on ña vatá kúu ña xáni s̄in̄i n̄ivi yó'o. Saá chi Ndios kúu t̄a t̄andaa ndino'o, ta ndi'i saá k̄ivi ké'é ra ñandaa. Tá ɔn s̄ivi Ndios kúu t̄andaa, níkúu, ta saá ɔn kuchiño ra kasa nani ra x̄i'in ñandaa xa'a kuachi ndi'i n̄ivi ñoyívi yó'o.

⁷ Ta saá ni, yóo n̄ivi na káchí saá: “Va'a ka ka'an yó t̄o'on vatá, chi t̄o'on vatá yó'o chindeé ña ink̄a n̄ivi ña kundaa ini na ndí Ndios kúu t̄a t̄andaa ndino'o. Ñakán ndi'i ñavatá ká'an yó, chindeé ñayó'o ña kanóo síkón ní ka ñato'ó Ndios. Ta saá, tá xa'a ñavatá ká'an yó, Ndios naki'in ka ra ñato'ó, ta, ζndachun sax̄o'vi Ndios m̄ii yó xa'a ña ɔn vá'a yó'o?”, káchí n̄ivi yó'o, na kúu na ká'an t̄o'on vatá. ⁸ Ta m̄ii ndi, n̄ivi na sáná'a t̄o'on Jesucristo, tá ñii k̄i'va xáni s̄in̄i ndi ndatán xáni s̄in̄i n̄ivi na ɔn vá'a yó'o, níkúu, ta ka'an ndi, káchí ndi saá: “Va'a ka ná ke'é ka yó ña ɔn vá'a, xa'a ña Ndios naki'in ka ra ñato'ó”, káchí ndi. Ta saá ni, nda lo'o ɔn vása xáni s̄in̄i ndi saá. Ta saá ni, yóo n̄ivi na chikaa kuachi vatá s̄ata ndi, káchí na ndí m̄ii ndi chú'u ndi n̄ivi ña ke'é na ña ɔn vá'a, xa'a ña naki'in ka Ndios ñava'a. Ta t̄o'on ña ká'an na saá, ñavatá kúu ña, chi m̄ii ndi, nda ñii k̄ivi ɔn vása ní-saná'a ndi saá. Ta ñandaa kúu ña Ndios cha'vi ra n̄ivi yó'o ndatán yóo m̄ii

ña on vá'a ká'an na.

Tq'on yó'o ká'an ndi'i nivi ndiso na kuachi noq Ndios

9 Ta saá, ¿yukia xani sinj ndó? ¿An mji yó najudío kúu nivi na va'a ka noq nivi na on vása kúu najudío? ¡On vása!, chi yi'i xa ndato'on kaxinj xi'in ndó'ó ndi' ndi'i nivi, an najudío kúu na, an on sivi najudío kúu na, ndi'i nivi ndiso na kuachi noq Ndios, chi ndi'i nivi kisa ndivi na ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a noq na. 10 Nii ki'va ndatán ká'an to'on Ndios ña nita na xina'á, saá yoo ña, chi to'on Ndios yó'o kachi ña saá:

Nda ñii nivi on sivi nandii na on koó kuachi ndiso kúu na noq Ndios.

11 Nda ñii nivi on vása kundaq ini na yu kúu ña ndixa ndaq.

Nda ñii nivi on xijn na nandukú na Ndios.

12 Ndi'i nivi sandakoo na yichi va'a, ta kuachan na yichi ña on vá'a,

ta ndi'i nivi sativi na mji na, ta nda ñii laá nivi on vása ké'é na ñava'a ndino'o,

ndixa nda ñii laá nivi on vása ké'é na ñandaq noq Ndios.

13 Ndatán yoo yavi ña nóna noq tivi nó'o yiki koñu tá'yí nivi na nixi'i, saá yoo yu'u nivi yó'o.

Chi ndasaá kuiti nina to'on vatá kée yu'u na xa'a ña sandá'vi na inká nivi.

Ndatán yoo ñaxati tikoo, saá yoo to'on kée yu'u na.

14 Nina to'on ndiva'a ña satavi chi'ña inká nivi kée yu'u na, ta ká'an na to'on xi'in ña saá ini na.

15 Kama ní xino na kuachan na xa'a ña satakué'e na inká nivi, tанда ka'ni ña'á na.

16 Ta ndi'i yichi noq yá'a na kuachan na, sativi na ndi'i ñava'a;

ké'é na ña on vá'a xi'in kuachan nivi, ta nda lo'o on vása chindee na nivi yó'o noq ña xó'vi ní na.

17 Nda lo'o on vása xini nivi on vá'a yó'o vivi kutaku na xi'in inká nivi.

18 Ni nda lo'o on vása xini na kasa to'ó na Ndios, saá kachi to'on Ndios ña nita na xina'á.

19 Mji yó xini yó ndi ndayí Ndios ña nita na xina'á kúu ña xá'nda chiño noq ndi'i nivi na kindoo kasa ndivi ña. Ta Ndios taxi ra ndayí yó'o nda'a naxii sikuá najudío xa'a ña ndi'i nivi kundaq ini na ndi na ndiso kuachi kúu na noq Ndios. Saá chi ndi'i mji yó najudío xi'in nivi na on sivi najudío kúu, ñii kachi on vása kisa ndivi yó ndi'i ndayí Ndios. Ta saá nda ñii nivi on kuchiño ka'an na kachi na ndi on vása ndiso na kuachi noq Ndios. 20 Ta nda ñii nivi on kuchiño ka'an na xi'in Ndios ndi ndixa kisa ndivi na ndi'i ndayí ra, ta xa'a ñayó'o nduu na nandii na on koó kuachi ndiso noq ra. Saá chi ndayí Ndios táxi ña ndi'i

n̄ivi nakoni na ndí ndíso na kuachi n̄o Ndios, chi ndi'i n̄ivi yá'a ndoso na ndayí ra.

T̄o'on yó'o ká'an ndí Ndios sakaku ra n̄ivi x̄a'a ña kándixa na Jesucristo

²¹ Ta vitin Ndios sáná'a ra m̄i yó ndasaá táxi ra ña nduu yó n̄ivi na ndii na ɔn k̄o kuachi ndíso n̄o ra, ta ɔn s̄iví x̄a'a ña kisa ndivi yó ndayí ra kúu ña. Ta saá ni, ña sáná'a Ndios m̄i yó vitin ñii yóo yu'ú ña x̄i'in t̄o'on ra ña n̄itaa t̄aMoisés, ta ñii yóo yu'ú ña x̄i'in t̄o'on Ndios ña n̄itaa naprofeta kuȳa x̄ina'á. ²² Ta ña sáná'a Ndios n̄o m̄i yó vitin kúu ñayó'o: án najudío kúu yó, án n̄ivi na ɔn vása najudío kúu yó, ta x̄a'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios sánduu ra yó n̄ivi na ndii na ɔn k̄o kuachi ndíso n̄o ra. Ndios ɔn vása nákaixin ra n̄ivi, ²³ chi ndi'i n̄ivi ké'é na ña ɔn vá'a ta ndíso na kuachi n̄o Ndios, ta x̄a'a ñayó'o xa kuxíká na n̄o ra, n̄o yóo ndi'i ña livi yé'e x̄i'in ñava'a ká'no. ²⁴ Ta m̄i Ndios ké'é ra ñava'a x̄i'in n̄ivi ña kuchiño nduu na n̄ivi na ndii na ɔn k̄o kuachi ndíso n̄o ra. Chi x̄a'a ñava'a ní ini Ndios, kúu ña saní'i ra n̄ivi ñava'a ká'no yó'o, ta nda ñii n̄ivi, nda lo'o ɔn vása ní-cha'vi na x̄a'a ña Ndios sánduu ra na n̄ivi na ɔn k̄o kuachi ndíso n̄o ra. Saá chi ñii laá Jesucristo kúu t̄a t̄a cha'vi x̄a'a kuachi n̄ivi x̄i'in ña n̄ixi'i ra nda'a tón cruz. Ta x̄a'a ña kisa ndivi ra saá, ndi'i n̄ivi kuchiño k̄o ɔn ndíka na n̄o ña ɔn

vá'a ña x̄ixa'nda chiño n̄o na. ²⁵ Ndios táxi ra Jesucristo ña n̄isok̄o x̄i'in m̄i ra x̄a'a kuachi ndi'i n̄ivi. Ta saá Jesucristo n̄ixita n̄i ra ta n̄ixi'i ra nda'a tón cruz x̄a'a kuachi n̄ivi. Ta ndi'i n̄ivi na kándixa ña n̄ixi'i Jesucristo x̄a'a kuachi m̄i na, ta Ndios kisa ká'no ini ra x̄a'a kuachi nayó'o. Ndi'i ñava'a yó'o ña ké'é Ndios x̄a'a n̄ivi sáná'a ña ndí t̄a t̄andaa kúu Ndios. Ta saá ni, ɔn vása kama n̄i-saxo'vi ra n̄ivi x̄a'a ña ɔn vá'a ké'é na kuȳa x̄ina'á, ta x̄a'a ña kúu Ndios t̄a t̄a ká'no ini, kundeé ini ra x̄i'in ña ɔn vá'a ké'é n̄ivi yó'o. ²⁶ Ta ké'é Ndios saá, chi vitin kóni ra saná'a ra n̄o ndi'i n̄ivi ndí ndixa ké'é ra ñandaa x̄i'in na. Saá chi ndi'i n̄ivi na kúu na kándixa Jesucristo, Ndios sánduu ra n̄ivi yó'o na ɔn k̄o kuachi ndíso n̄o ra, ta va'a yóo ra x̄i'in nayó'o.

²⁷ Ta saá, ¿án yóo ví ñava'a kisa ndivi yó x̄a'a ña kuchiño kasa ká'no x̄i'in m̄i yó n̄o Ndios? ¡Nda lo'o, ɔn k̄o x̄a'a ña ké'é yó saá!, chi ɔn s̄iví x̄a'a ña va'a kisa ndivi yó ndayí Ndios kúu x̄a'a ña kúu yó n̄ivi na ɔn k̄o kuachi ndíso n̄o ra. Ta x̄a'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios sánduu ra yó n̄ivi na ndii na ɔn k̄o kuachi ndíso n̄o ra. ²⁸ Ta ndi'i ña sakán ndat̄o'on i x̄i'in ndó taxi ña kundaa ini yó t̄o'on ña káchí saá: Ñii laá kuiti ña x̄in̄i ñó'ó ké'é yó, ta taxi ña nduu yó n̄ivi na ndii na ɔn k̄o kuachi ndíso n̄o

Ndios kúu ña kandixa yó Jesucristo. Saá chi ɔn sɪví x̄a'a ña kisa ndivi yó ndayí Ndios kúu ña nduu yó n̄ivi na ndii na ɔn kɔ́ kuaçi ndíso nɔɔ ra.

²⁹ ¿Án xáni sɪn̄i ndó Ndios ndasaá kuiti kúu ra ɬa ɬaká'no nɔɔ n̄ivi na kúu najudío? ¿Án ɔn vása kúndaɬa ini ndó ndí ñii k̄i'va kúu ra ɬa ɬaká'no nɔɔ n̄ivi na ɔn vása kúu najudío? Ndixa Ndios kúu ɬaká'no nɔɔ ndi'i n̄ivi ñoyívi. ³⁰ Chi ñii laá kúu Ndios ndino'o, ta Ndios ñii k̄i'va ké'é ra xí'in ndi'i n̄ivi ña nduu na nandii na ɔn kɔ́ kuaçi ndíso nɔɔ ra, án najudío kúu na, án n̄ivi na ɔn sɪví najudío kúu na. Ta x̄a'a ña kándixa n̄ivi Jesucristo, Ndios kisa ká'no ini ra x̄a'a kuaçi na, ta sánduu ra na n̄ivi na ndii nɔɔ ra. ³¹ Ta saá, ¿án kóni kachíj̄ ña ɔn vása ndáya'ví k̄a ndayí Ndios? ¡Nd̄a lo'o, ɔn vása kóni kachíj̄ saá! Saá chi tá kándixa yó Jesucristo, ta ña ké'é yó saá kúu ña ndino'o kisa ndivi yó ndayí Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á.

4

Tɔ'on yó'o ká'an ndí ɬaAbraham nduu ra ɬa ɬa ndii nɔɔ Ndios chi kándixa ra Ndios

¹ Vitin va'a kani sɪn̄i yó x̄a'a ña ká'an tɔ'on Ndios x̄a'a ɬaAbraham, ɬa ɬa kúu x̄i sikuá ndi'i n̄ivi najudío.

² Ta tɔ'on Ndios yó'o, ¿án ká'an ña ndí ndasaá kuiti x̄a'a ñava'a ke'é ɬaAbraham kúu ña nduu ra ɬa ɬa ndii

ɬa ɔn kɔ́ kuaçi ndíso nɔɔ Ndios, ta va'a yóo ra xí'in Ndios? ɔn vása ká'an tɔ'on yó'o saá. Chi tá ndasaá kuiti x̄a'a ñava'a ke'é ɬaAbraham kúu ña nduu ra ɬa ɬa ndii nɔɔ Ndios, níkúu, ta saá kukomí ra x̄a'a ña kasa ká'no xí'in m̄i ra. Ta saá ni, nɔɔ Ndios, nd̄a lo'o ɔn kɔ́ ña taxi ña kuchiño ɬaAbraham kasa ká'no xí'in m̄i ra. ³ Saá chi tɔ'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á káchí ña saá: "ɬaAbraham kándixa ra Ndios, ta x̄a'a ñayó'o Ndios n̄ika'an ra ɬaAbraham kúu ɬa ɬa ndii ɬa ɔn kɔ́ kuaçi ndíso nɔɔ ra", káchí tɔ'on Ndios. ⁴ Ta x̄ini yó tá n̄ivi kisa chiño na, ta ɬapatrón chá'vi ra na x̄a'a chiño ke'é na. Ta saá s̄i'ún ña náki'in na, ɔn sɪví ña sání'i ɬapatrón nda'a na kúu ña, chi s̄i'ún ña kúu ya'vi chiño ke'é na kúu ña. ⁵ Ta Ndios ɔn vása yóo ra ndatán yóo ɬapatrón yó'o, chi ñava'a ke'é ra xí'in yó, ɔn sɪví ya'vi ña chá'vi Ndios m̄i yó x̄a'a chiño va'a kisa ndivi yó kúu ña. Vará n̄ivi na ndíso kuaçi kúu yó, Ndios ke'é ra ñava'a xí'in yó ña s̄andu ra yó n̄ivi na ndii na ɔn kɔ́ kuaçi ndíso nɔɔ ra. Ta ndasaá kuiti x̄a'a ña kándixa yó Jesucristo, kúu ña Ndios ke'é ra ñava'a yó'o xí'in yó. ⁶ Kujya x̄ina'á ɬarey David n̄ika'an ra ndí nákaa ñas̄i ini n̄ivi na kúu na ndii nɔɔ Ndios. Ta ɔn sɪví x̄a'a chiño va'a kisa ndivi na kúu ña Ndios s̄andu ra n̄ivi na ndii nɔɔ ra, chi tɔ'on ña n̄itaa ɬaDavid x̄ina'á, káchí

ña saá:

⁷ Nákaa ñasij ní ini nivi, na on koó kuachi ndiso, chi Ndios xa kisa ká'no ini ra xa'a kuachi na.

⁸ Nákaa ñasij ní ini ñii ñii nivi tá Ndios on vása sákuiso ra kuachi sata na,

káchí to'on Ndios ña nitaatayey David xina'a.

⁹ Ta, ¿yu kúu nivi na kómí ñasij ini, na kúu na ká'an taDavid yó'o xa'a? ¿An ndasaá kuiti nivi na kisa ndivi costumbre ña naní circuncisión kúu na ká'an ra xa'a? ¿An on ndixa ñii kiva saá ká'an ra xa'a nivi na on vása ní-kisa ndivi costumbre yó'o? Saá chi to'on ña sakán njika'an ndi xí'in ndó ká'an ña ndí taAbraham kandixa ra Ndios, ta xa'a ña ke'é ra saá, Ndios kachí ra ndí taAbraham ndu ra tandii ta on koó kuachi ndiso noo ra. ¹⁰ ¿Ama xikuu ña kachí Ndios taAbraham kúu ra tandii noo ra? ¿An kivi si'na ña xa kisa ndivi taAbraham circuncisión xikuu ña? ¿An kivi on ta'an ka kasa ndivi taAbraham costumbre yó'o xikuu ña? Kúndaá ini yó ndí kivi on ta'an ka taAbraham kasa ndivi ra ñacircuncisión yó'o, Ndios njika'an ra taAbraham ndu ra tandii ta on koó kuachi ndiso noo ra. ¹¹ Saá chi si'na taAbraham kandixa ra Ndios, ta xa'a ñayó'o Ndios njika'an ra ndí taAbraham ndu ra tandii noo ra ta va'a yóo xí'in ra. Ta kivi xa ndu taAbraham tandii

noo Ndios, ta saá kisa ndivi ra ñacircuncisión yó'o. Ta ndi'i kisa ndivi ra ñayó'o, taAbraham xikomí ra ñii marca lo'o noo koñu ra, ña xikuu ña ñii seña ña saná'a ndí Ndios sanduu ra taAbraham ta ta ndii ta on koó kuachi ndiso noo ra xa'a ña kandixa ña'a ra. Ta saá taAbraham yó'o ndu ra ndatan yóo yivá ndi'i nivi na ndino'o ini kandixa Ndios, vará sava nivi yó'o on vása ní-kisa ndivi na circuncisión. Saá chi xa'a ña nivi yó'o kandixa na Ndios ñii kiva ndatan taAbraham kandixa ña'a ra, Ndios sanduu ra na nivi na ndii, na on koó kuachi ndiso noo ra, ta va'a yóo ra xí'in na vitin. ¹² Ta sava mji yó kúu najudío, ta nivi na kisa ndivi circuncisión kúu yó, ta kúu yó nivi nasa'ya ñani síkuá taAbraham. Ta saá, xini ñó'ó ñii kiva saá kandixa yó Ndios, ndatan taAbraham kandixa ña'a ra. Tá on vása kandixa yó Ndios saá, ta on vása kómí yó ndayí ña kachí yó ndí taAbraham kúu yivá yó.

To'on yó'o ká'an ndí Ndios ndixa kisa ndivi ra to'on ra xí'in nivi na kandixa ña'a

¹³ Ndios xí'in to'on ra kindoo ra xí'in taAbraham, ña kachí ndí taAbraham xí'in sa'ya ñani síkuá ra kuu nivi na naki'in ndi'i ño'o ñoyivi yó'o, chi ñii kivi ña vaxi Ndios taxi ra ña nda'a na. Ta xini yó ndí taAbraham xitaku

ra kuḗ'a ní kuiya si'na ka nḡo tḗMoisés, tḗa tḗ naki'in ndayí ña tḗxi Ndios nda'a ra. Ta xḗ'a ñayó'o kúndaḗ ini yó ndí ḡn sivi xḗ'a ña kisa ndivi tḗAbraham ndayí yó'o kúu ña Ndios kḡndḡo ra ke'é ra ñava'a saá xí'in ra. Ta xḗ'a ña ndino'o ní ini ra kḡndixa ra Ndios, tḗAbraham nduu ra tḗndii nḡo Ndios, ta Ndios kḡndḡo ra xí'in tḗAbraham taxi ra ñava'a nda'a ra. ¹⁴ Ta saá kúndaḗ ini yó ndí xḗ'a ña kḡndixa nivi Ndios kúu ña naki'in na ñava'a ña kḡndḡo ra taxi ra nda'a na. Ta ḡn sivi xḗ'a ña kisa ndivi nivi ndayí Ndios kúu ña naki'in na ñava'a nda'a Ndios. Saá chí tá ndixa xḗ'a ña kisa ndivi yó ndayí Ndios kúu xḗ'a ña Ndios táxi ra ñava'a nda'a yó, ní kúu, ta saá ña maḡi kúu ña kḡndixa yó Ndios, ta ñii kiva saá, ni ḡn vása ndáya'ví tḡ'on ña kḡndḡo Ndios xí'in nivi na kḡndixa ña'a. ¹⁵ Chí ndayí Ndios káchí ña ndí xini ñó'ó xo'vi nivi na yá'a ndoso ndayí ra. Tá ḡn koó ndayí Ndios ña sáná'a kuḗchi nivi, ní kúu, ta ḡn kóo kuḗchi ndiso nayó'o.

¹⁶ Ta saá, ña xini ñó'ó ní ka kúu ña ndino'o ini yó kḡndixa yó Ndios, chí xḗ'a ñayó'o naki'in yó ñava'a kḡndḡo Ndios taxi ra nda'a sa'ya ñani síkuá tḗAbraham. Ndios kúu tḗa tḗ va'a ní ini, ta xḗ'a ñayó'o saní'i ra ñava'a ndi'i nivi na kúu na kḡndixa ña'a, ndatán tḗAbraham kḡndixa ra Ndios kuiya xina'a. Ta nivi yó'o,

án kúu na nivi na xini ndayí ña nitaḗ tḗMoisés, án kúu na nivi na ḡn vása xini ndayí yó'o, ta ndi'i saá nivi na ndino'o ini kḡndixa Ndios, nduu na ndatán yóo sa'ya tḗAbraham. Saá chí tḗAbraham kúu yivá ndi'i nivi na ndino'o ini kḡndixa Ndios. ¹⁷ Ta tḡ'on Ndios ña nitaḗ na xina'a káchí ña saá: "Yi'i, Ndios, taxi ndí yó'ó tḗAbraham nduu ún yivá kuḗ'a ní ti'vi nivi na kutaku kuḗ'a ní ñoo ndi'i saá xiiña nḡo ño'ḡ ñoyivi", kḗchi Ndios xí'in tḗAbraham. Ta Ndios, tḗa tḗ kḡndḡo saá xí'in tḗAbraham, kúu ñii laá Ndios, tḗa tḗ kómí ndee sanataku nivi na xa nixi'i, ta kómí ra ndee ña kasa va'a ra ña ḡn tḗ'án kuv'a.

¹⁸ Vará nda lo'o ḡn koó ka xḗ'a ña kundati tḗAbraham ña kukomí ra sa'ya ra, ta kḡndixa ra tḡ'on ña kḡndḡo Ndios xí'in ra, ta xḡndati ra Ndios ña ndixa kasa ndivi ra tḡ'on ra yó'o. Ta saá tḗAbraham nduu ra yivá kuḗ'a ní nivi na táku ndi'i saá xiiña nḡo ño'ḡ ñoyivi yó'o. Chí Ndios kḡndḡo ra xí'in tḗAbraham ndí sa'ya ñani síkuá ra kuḗ'a ní kuḡna na, ta ñii kiva ndatán tḡ'on ña nika'an Ndios xí'in tḗAbraham, saá kundivi ña. ¹⁹ TḗAbraham xa yatin kukomí ra ñii ciento kuiya, ta xini ra ḡn koó ka ndee kómí yiki koḡu ra ña kuchiño kukomí ra sa'ya ra, ta ñii kiva saá xini ra ndí ñásí'i ra ña Sara, ña'a ña ḡn kivi koo sa'ya kúu ña. Vará tḗAbraham xani sini ra

xá'a yíkí koñu ra xa yóo ña ndátan yóo ña ñixi'í chi on koó ka ndee kómí ña, ta saá ni, ta Abraham nda lo'o on vása ní-sandakoo ra kándixa ra ña ndixa Ndios kasa ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in ra. ²⁰ Ta on vása ní-xika ini ra án ndixa án on ndixa kasa ndivi Ndios to'on ra. Nda víka, ndee ka chikaa ini ra kándixa ra Ndios, ta ndino'o xindaa ini ra ndí Ndios kasa ndivi ra to'on ra. Ta xá'a ñayó'o, kisa ká'no ra Ndios. ²¹ Saá chi ta Abraham ndino'o ní ini ra kándixa ra ndí Ndios kómí ra ndee kasa ndivi ra ndi'i to'on ña ñika'an ra xí'in ra. ²² Xá'a ña ta Abraham ndixa xindaa ini ra Ndios saá, Ndios ñika'an ra ta Abraham kúu tandii ta on koó kuachi ndíso noo ra, ta va'a yóo ra xí'in ra.

²³ Ta to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ká'an ña ndí ta Abraham kúu ra tandii noo Ndios chi kándixa ña'á ra, ta to'on yó'o on vása ndasaá kuiti ká'an ña xá'a ta Abraham, ²⁴ ta ñii kiva ká'an ña xá'a mji yó, na kúu ñivi na ndixa kándixa Ndios, ta kúu ta sanatakú Jesucristo taKá'no noo yó. Ta xá'a ña kándixa yó ra, Ndios ka'an ra ndí mji yó kúu ñivi na ndii na on koó kuachi ndíso noo ra, ta va'a yóo yó xí'in ra. ²⁵ Xá'a ña cha'vi ra xá'a kuachi yó, Ndios taxi ra Jesucristo ñixi'í ra, ta xá'a ña kuchiño nduu yó ñivi na ndii noo ra, Ndios sanatakú ra Jesucristo.

Tq'on yó'o ká'an ña ndí nákutá'an va'a yó xí'in Ndios chi sanduu ra yó ñivi na ndii noo ra

¹ Xá'a ña kándixa yó Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, Ndios sanduu ra mji yó ñivi na ndii na on koó kuachi ndíso noo ra. Ta xá'a ña kisa ndivi Jesucristo, chi ñixi'í ra nda'a tón cruz, vitin vivii nákutá'an yó xí'in Ndios. ² Saá chi Jesucristo kisa ndivi ra chiño ña taxi ña va'a nakutá'an yó xí'in Ndios. Ta vitin xá'a ña kándixa yó Jesucristo, táku yó yichi noo Ndios ké'é ra ku'a ní ñava'a xí'in yó, ta kúsiñ ní ini yó chi ndaa ini yó ndí kivi ña vaxi kutaku yó xí'in Ndios ñoyivi ñino noo yóo ndi'i ñalivi ná'no ña yé'e. ³ Ta on sivi ndasaá kuiti xá'a ñava'a yó'o kúu xá'a ña kúsiñ ini yó, ta xá'a ña xó'vi yó vitin kúu ña kúsiñ ini yó. Saá chi kúndaq ini yó ndí ña xó'vi yó chindee ña mji yó ña nduu yó ñivi na kuchiño kúndeé ini xí'in ndi'i ña yo'vi xó'vi na, ta ndee ka kundikon na yichi Ndios. ⁴ Saá chi ña xó'vi yó kúu ña xito ndoso mji yó án ndino'o ini yó ndikon yó Ndios. Ta ña kúndeé ini yó xí'in ña xó'vi yó yó'o, taxi ña ndí kusii ka ini Ndios koni ra mji yó. Ta xá'a ña kúndeé ini yó noo ña xito ndoso yó saá, ndee ka ndaa ini yó ña ndixa Ndios kasa ndivi ra ndi'i to'on ña ñika'an ra xí'in yó. ⁵ Ta nda lo'o on sivi ña maní kuiti kúu ña ndaa ini yó kasa ndivi Ndios ña

nika'an ra xí'in yó, chi Ndios saní'i ra Níma ra ña táku ña ini yó, ta Níma ra yó'o xa sakutú ña ini yó xí'in ña kí'vi ní ini Ndios xíni ra mji yó.

6 Ta mji yó, vará xikuu yó nivi na xindiso ní kuachi noo Ndios, ta on koó ndee xikomí yó ña kuchiño sakaku yó xí'in mji yó noo ndee ña on vá'a ña xa'nda chiño noo yó, ta saá tá ntondaa kivi ña chitóni Ndios, ta Jesucristo nixi'i ra noo yó xa'a kuachi yó. 7 Ña yo'vi ní kúu ña nanivi taxi xí'in mji na ña kivi na xa'a inká nivi na kúu nandaa. Ta saá ni, ndásana va yóo nivi na ndino'o ini kuchiño taxi xí'in mji na kivi na xa'a inká nivi, na kúu nava'a ní. 8 Ta Ndios saná'a ra ndasaá ndee ní kónó nákaa ña kí'vi ní ini ra xíni ra mji yó, chi mji kivi ña xíka ka yó ku'a'an yó yichi ña on vá'a, ta Jesucristo taxi xí'in mji ra nixi'i ra xa'a yó. 9 Ta xí'in nji ra ña kee yiki koñu Jesucristo kivi nixi'i ra xa'a kuachi yó nda'a tón cruz, Ndios sanduu ra yó nivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra vitin. Ta xa'a ñayó'o ña kisa ndivi Jesucristo xa'a yó, ndixa Ndios on saxo'vi ra mji yó, kivi kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o. 10 Ta kivi on ta'an kandixa yó Jesucristo, ta mji kivi ña xíka ka yó kisa toon yó noo Ndios, ta Ndios ke'é ra ñava'a ní xí'in yó, chi Sa'ya ra Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta ña nixi'i Jesucristo kómí ña ndee ká'no,

chi taxi ña nakutá'an va'a yó xí'in Ndios. Ta saá xa'a ña natakú Jesucristo ta táku ra ndi'i saá kivi, kúndaa ini yó ndi' ndixa sakaku ra mji yó, ta kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi. 11 Ta on sivi ndasaá kuiti ñayó'o kúu ña taxi kusij ini yó. Ta kúsij ini yó ta kisa ká'no yó Ndios chi Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, xa kisa ndivi ra chiño ña taxi va'a nákutá'an yó xí'in Ndios, ta vitin vivíi yóo yó xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taAdán, ta ká'an ña xa'a Jesucristo

12 Ñanoó on koó ña on vá'a ní-xiyo ñoyívi yó'o. Ta taAdán, ta tañoó kisa va'a Ndios, tayó'o kúu tañoó ke'é ña on vá'a, ta saá kixaa ña on vá'a ñoyívi yó'o. Ta saá ndi'i nivi kixá'a na ke'é na ña on vá'a, ta xa'a ña on vá'a ke'é nivi, xini ñó'ó kivi ndi'i na. 13 Tá on ta'an ka taxi Ndios ndayí ra nda'a taMoisés, ta ku'a'a ní ña on vá'a ke'é nivi ñoyívi yó'o saá. Ta saá ni, Ndios on vása ní-sakuiso ra kuachi sata nivi yó'o, chi on vása ní-xikomí na ndayí ra. 14 Ta saá ni, ndi'i nivi na xitaku ñoyívi yó'o, nda kivi xitaku taAdán tанда kivi xitaku taMoisés, nixi'i ndi'i nayó'o, chi ndi'i nayó'o ke'é na ña on vá'a. Ta nivi na xitaku kuyá ña on ta'an ka Ndios taxi ra ndayí ra nda'a taMoisés, nivi yó'o ke'é na ku'a'a ní ña on vá'a, vará on vása ní-kúndaa ini na ndi' ña on

vá'a ke'é na kúu ña ñiya'a ndoso na ña xa'nda chiño Ndios. Ta saá ña on vá'a ke'é ñivi yó'o on sivi ñii kúu ña xí'in ña on vá'a ke'é taAdán. Saá chi taAdán, vará kundaa ini ra ña xa'nda chiño Ndios noo ra, ta ñi-xiin ra chikaa so'o ra ña ñika'an Ndios xí'in ra. Ta taAdán yó'o xikuu ra tanóo noo yichi on vá'a mji ra, ta ku'a ní ñivi ndíkõn na yichi ra. Ta kixaa inka òa ta kúu tanóo noo yichi va'a mji ra, ta tayó'o kúu Jesucristo, ta ku'a ní ñivi ndíkõn na yichi ra.

15 Ta nda lo'o on vása náta'an ña on vá'a ña ke'é taAdán xí'in ñava'a kisa ndivi Jesucristo. Saá chi xa'a ña on vá'a ke'é taAdán, ndi'i ñivi xini ñó'ó kivi na. Ta xa'a ñava'a kisa ndivi Jesucristo, Ndios saní'i ra ñava'a ku'a ní ñivi, chi táxi ra kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

16 Ta ndixa on vása náta'an ña on vá'a ke'é taAdán xí'in ñava'a sání'i Ndios ñivi. Saá chi xa'a ñii ña on vá'a ña ke'é taAdán, taxi ña kixaa ña on vá'a ñoyívi yó'o, ta saá ndi'i ñivi kixá'a na ké'é na ña on vá'a, ta xini ñó'ó kivi na xa'a ña on vá'a ké'é na. Ta saá ni, ñava'a saní'i Ndios ñivi kúu ña sánduu ra na ñivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra, ta táxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Vará ñivi na ke'é ku'a ní ña on vá'a kúu na, Ndios kuchiño ra sanduu ra na ñivi na ndii noo ra, chi Jesucristo ñixi'i ra xa'a kuachi na. 17 Kuachi ñii laá òa tanóo taAdán xikomí ña

ndee ña táxi ña ndi'i ñivi kivi na. Ta saá ni, ñava'a ke'é ñii laá Jesucristo kómí ní ka ña ndee noo kuachi tanóo yó'o, chi xa'a ñava'a ke'é Jesucristo, ñivi kuchiño kutaku ndino'o na ta ka'nda chiño na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Ñivi yó'o kúu ñivi na xa ñaki'in ñava'a ní saní'i Ndios na, chi Ndios sakaku ra na, ta sanduu ra na ñivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra xa'a ña kándixa na Jesucristo.

18 Ta saá kundaa ini yó ndi xa'a kuachi ñii laá tanóo, ndi'i ñivi ké'é na ña on vá'a, ta ndiso na kuachi noo Ndios. Ta xa'a ñayó'o ndi'i ñivi xini ñó'ó kivi na. Ta saá ni, xa'a ñava'a ñandaa kisa ndivi ñii laá Jesucristo, Ndios kuchiño sanduu ra ndi'i ñivi na ndii noo ra, ña kuchiño kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. 19 Xa'a ña on vá'a ke'é ñii òa, ña ñi-xiin ra chikaa so'o ra to'on ña ñika'an Ndios xí'in ra, ndi'i ñivi kixá'a na ku'a'an na yichi on vá'a tayó'o, ta ndiso na kuachi. Ta xa'a ñava'a ñandaa kisa ndivi ñii laá Jesucristo, chi chikaa so'o ra to'on Ndios, ku'a ní ñivi kixá'a na ndíkõn na yichi ra, ta Ndios sanduu ra nayó'o ñivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra.

20 Ndios taxi ra ndayí ra nda'a ñivi xa'a ña kundaa ini na ndi ku'a ní ña on vá'a ké'é na, ta ndiso ní na kuachi noo Ndios. Vará yóo ku'a ní ña on vá'a ké'é ñivi, ta ví'i ní ka kuká'no ñava'a

ndino'o ke'é Ndios xí'in na. ²¹ Ta ɔn tǎ'án kǎ kixaa Jesucristo, ta ndee ña ɔn vá'a xǐkuu ña xa'nda chiño ɔo nǐvi, ta ndi'i nǐvi xǐni ñó'ó kǐvi na xa'a ña ɔn vá'a ke'é na. Ta vitin ñava'a ndino'o Ndios kúu ña xa'nda chiño ɔo ndi'i nǐvi na kándixa Jesucristo, Taa tǎKá'no ɔo yó. Saá chi Ndios sanduu ra nayó'o nǐvi na ndii ɔo ra, ta táxi ra ña kutaku ndino'o na xí'in ra ndi'i saá kǐvi ña vaxi.

6

Tɔ'on yó'o ká'an ndí nǐvi na kándixa Jesucristo
 ɔn vása kǎ xǐni ñó'ó kasa ndivi na ña kóni ndee ña ɔn vá'a

¹ Ta saá, ¿yu kúu ña kǎ'an yó vitin xa'a ña xǐni ñó'ó kutaku yó? ¿Án va'a kundikon yó ke'é kǎ yó ku'a ní kǎ ña ɔn vá'a, chi saá Ndios ke'é ra ku'a ní kǎ ñava'a xí'in yó? Chi ndixa Ndios kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i ña ɔn vá'a ke'é yó. ² ¡Nda lo'o ɔn vása va'a ke'é kǎ yó saá! Chi mǐi yó nǐvi na kándixa Jesucristo, xǐna'á xǐtakú yó kǐsa ndivi yó ña xa'nda chiño ña ɔn vá'a ɔo yó. Ta vitin ndátan yóo nǐvi na nǐxi'i, saá yóo yó ɔo ña ɔn vá'a, ta xa'a ñayó'o ɔn vása chíkaa kǎ ɔo yó ña xa'nda chiño ña ɔn vá'a. ³ ¿Án ɔn vása kúndaq ini ndó yu kúu ña kóni kachí ña xa chíchi yó ñii kǐ'va ndátan chíchi Jesucristo? Saá chi ña chíchi yó saá kóni kachí ña ndí ñii ndu yó xí'in Jesucristo, ta

tuku kóni kachí ña nǐxi'i yó xí'in ra. ⁴ Saá chi Jesucristo nǐxi'i ra ta nǐnduxun ra. Ta ña chíchi yó ndátan chíchi mǐi ra kóni kachí ña nǐxi'i yó ta nǐnduxun yó ñii káchí xí'in Jesucristo. Ta ndixa ndátan Ndios sanatakú ra Jesucristo xí'in ndee ká'no ra, saá yóo ña ke'é ra xí'in mǐi yó. Saá chi xa'a ña nǐxi'i yó ñii káchí xí'in Jesucristo, Ndios táxi ra ña kaku tuku yó ta ndu yó nǐvi xa'a na kúchiño vivíi kutaku ɔo ra.

⁵ Kúndaq ini yó ndí ña chíchi yó sán'a ña ndí ñii ndu yó xí'in Jesucristo, ta ñii káchí nǐxi'i yó xí'in ra. Ta xa'a ñayó'o kúndaq ini yó ndí ñii kǐ'va ndátan natakú Jesucristo, saá natakú mǐi yó kǐvi ña vaxi. ⁶ Ta vitin kúndaq ini yó kǐvi nǐxi'i Jesucristo nda'a tón cruz, ta ndátan nǐxi'i mǐi yó, nǐvi na xǐtakú tǐxin ndee ña ɔn vá'a, saá nǐxiyo ña. Saá chi kǐvi tá ɔn tǎ'án kándixa yó Jesucristo, ta saá ndee ña ɔn vá'a xǐxa'nda chiño ɔo yó. Ta vitin mǐi yó ɔn vása xǐni ñó'ó táku kǎ yó kǐsa ndivi yó ña xa'nda chiño ndee ña ɔn vá'a yó'o ɔo yó. ⁷ Chi xa'a ña nǐxi'i yó xí'in Jesucristo, yóo yó ndátan yóo nǐvi na nǐxi'i ɔo ndee ña ɔn vá'a yó'o, ta ndee ɔn vá'a yó'o ɔn vása kómí kǎ ña ndayí ka'nda chiño ña ɔo mǐi yó. ⁸ Ta saá xa'a ña nǐxi'i yó xí'in Jesucristo, ndixa ndaa ini yó ña kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kǐvi ña vaxi. ⁹ Ta kúndaq va'a ini yó ndí nǐxi'i

Jesucristo ta natakū ra, ta ndā ñii kivi on kivi ká ra. Saá chi ndee ña xá'ni ñivi on vása ká kúchiño kundef ña ñoo Jesucristo. ¹⁰ Jesucristo ñii laá yichi ñixi'i ra xa'a kuachi ñivi, ta xí'in ña ñixi'i ra sandi'i ra xa'a ndee ña on vá'a. Ta vitin táku ra xa'a ña chinoo síkón ra ñato'ó Ndios. ¹¹ Ta saá ndó'ó, xa'a ña ñii nduu ndó xí'in Jesucristo, va'a kani sijní ndó ndí kúu ndó ñivi na ñixi'i ñoo ndee ña on vá'a. Ta ñii káchí ndatán táku Jesucristo, saá kutaku ndó ke'é ndó ñava'a ña chinoo síkón ndó ñato'ó Ndios.

¹² On taxi ndó ña ka'nda chiño ndee ña on vá'a ñoo yikí koñu ndó, ni on vása kasa ndivi ndó ndi'i ñoo ña on vá'a ña kútoo ní yikí koñu ndó. ¹³ Ta ndā lo'o on taxi xí'in mji ndó kasa ndivi ndó ña on vá'a, ta on taxi ndó ná koni ñó'ó ñandiva'a ndā ñii xiiña yikí koñu ndó. Ndā víka, taxi ndi'i xí'in mji ndó nda'a Ndios ña koni ñó'ó ra ndi'i xiiña yikí koñu ndó xa'a ña kasa ndivi ndó ñava'a ñandaa ñoo ra. Saá va'a ke'é ndó chi vitin kúu ndó ñivi na táku ndino'o ñoo Ndios, vará xina'a xikuu ndó ñivi na ñixi'i ñoo ra. ¹⁴ Ta vitin ndee ña on vá'a on kúchiño ká ka'nda chiño ña ñoo ndó. Chi vitin ndayí ña ñitaa taMoisés xina'a on sivi ká ña xá'nda chiño ñoo yó kúu ña, ta vitin táku yó ku'án yó yichi xaá, ta ñava'a ini Ndios kúu ña xá'nda chiño ñoo yó.

Tq'on yó'o ká'an ña

ndí xini ñó'ó kasa ndivi yó ñandaa ña kóni Ndios

¹⁵ Ta saá, ¿yukia xini ñó'ó ke'é ká yó vitin? Saá chi ndayí ña ñitaa taMoisés xina'a on sivi ká ña xá'nda chiño ñoo yó kúu ña, ta vitin táku yó ku'án yó yichi xaá, ta ñava'a ini Ndios kúu ña xá'nda chiño ñoo yó. Ta xa'a ñayó'o, ¿án va'a ke'é ká yó ku'a ní ña on vá'a? ¡Nda lo'o on vása va'a ke'é yó saá!

¹⁶ ¿Án on vása kúndaa ini ndó táná taxi xí'in mji ndó ña kasa ndivi ndó ndi'i ña ndúkú ñii taa ñoo ndó, ta saá tondaa ndó nduu ndó ñii esclavo taa yó'o, ta on kuchiño ká ndó ka'nda chiño ndó xa'a mji ndó? Ta ñayó'o sáná'a ña táná taxi xí'in mji yó ña kasa ndivi yó ndi'i ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a ñoo yó, ta saá tondaa yó nduu yó esclavo, ñivi na ndasaá kuiti kasa ndivi ña kóni ndee ña on vá'a ñoo na, ta saá ku'án yó yichi ñoo sandi'i yó xa'a mji yó ñoo Ndios. Ta saá ni, táná taxi xí'in mji yó ña kasa ndivi yó ña kóni Ndios, ta saá tondaa yó nduu yó esclavo Ndios, ñivi na ndasaá kuiti kasa ndivi ña kóni ra, ta saá va'a ku'án yó yichi ñoo vivii táku yó xí'in Ndios, saá chi sanduu ra yó ñivi na ndii na on koó kuachi ndiso ñoo ra. ¹⁷ ¡Ta yi'i ndixa táxi ña táxa'vi ña'á ní Ndios! Saá chi vará xina'a xikuu ndó esclavo ñandee on vá'a, ta xitaku ndó kisa ndivi ndó ña xá'nda chiño ñandee on vá'a yó'o ñoo

ndó, ta vitin xí'in ña ndino'o ini ndó chíkaa so'o ndó ta kisa ndivi ndó to'on ña sáná'a ndasaá vivíi xíní ñó'ó kutaku ñivi na kándixa Jesucristo. ¹⁸ Ndios xa sakaaku ra ndó'ó, ta kuá'an ndíka ndó noo ndee ña on vá'a, ta vitin ndó'ó kisa ndivi ndó ñava'a ñandaa ña kóni Ndios. ¹⁹ Xí'in to'on ña on vása yo'vi ní kundaa ini ñivi kúu ña ndato'oní xí'in ndó vitin, chi ñivi na lo'o ní kundaa ini kúu ndó. Náká'an ndó tá kivi si'na ta on ta'an kandixa ndó Jesucristo, ndó'ó taxi xí'in mji ndó nda'a ndee ña on vá'a ña kisa ndivi ndó ndi'i noo ñakini xí'in ndi'i noo ñandiva'a. Ta vitin xíní ñó'ó taxi xí'in mji ndó nda'a Ndios ña kasa ndivi ndó ñava'a ñandaa ña kóni ra. Ta xí'in ña ké'é ndó saá nduu ndó ñivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra.

²⁰ Kivi si'na tá on ta'an ka kandixa ndó Jesucristo, xikuu ndó ñivi esclavo na ndasaá kuiti kisa ndivi ndi'i ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a noo na, ta xíká ní xitaku ndó noo ñava'a, chi nda lo'o on vása ní-ndi'i ini ndó ndukú ndó ñava'a ñandaa ña kóni Ndios. ²¹ Ta, ¿yu kúu ñava'a ñaki'in ndó xa'a ña kisa ndivi ndó ndi'i noo ña on vá'a, xí'in ndi'i noo ñakini ña sákuka'an noo ndó vitin? Ndixa on koó nda ñii ñava'a ñaki'in ndó xa'a ña on vá'a ké'é ndó saá, chi yichi ña on vá'a ñixa'an ndó kúu ña yichi noo kuá'an ndó ndi'i xa'a ndó noo Ndios. ²² Ta Ndios

xa sakaaku ra ndó'ó noo ndee ña on vá'a, ta on vása ka xá'nda chiño ña noo ndó. Ta vitin ndino'o ini ndó xa taxi xí'in mji ndó nda'a Ndios ña kasa ndivi ndó ña kóni ra. Ta xa'a ñayó'o ndixa naki'in ndó ñava'a ní nda'a Ndios, chi taxi ra kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ²³ Ta ñivi na kisa ndivi ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a noo na, ndixa naki'in na ya'vi ña cha'vi ndee ña on vá'a yó'o noo na. Ta ya'vi ña chá'vi ña kúu ña kivi ndi'i na. Ta mji yó, ñii nduu yó xí'in Jesucristo chi kándixa yó ra, ta saá Ndios saní'i ra ñava'a mji yó, ña kúu ña kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

7

To'on yó'o ká'an ña ndí vitin Jesucristo kúu taa tá xá'nda chiño noo ñivi na kándixa ña'a

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu ñivi na xíní va'a ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés. Ta saá xíní ndó ndí ndayí yó'o ndasaá kuiti kómí ña ndee ña xá'nda chiño ña noo ñivi tá táku na. ² Ta ndayí yó'o ká'an ña ndí tá yóo ñásí'í ñii taa, ta ñáyó'o kúu ñásí'í taa yó'o ndi'i saá kivi táku ra. Ta saá ni, tá ñixi'í yí ñaña'a yó'o, ta saá kindoo ndíka ña noo ndayí ña ká'an ndí kúu ña ñásí'í ra. ³ Ta saá ni, tá táku ka yí ñá, ta ñaña'a yó'o sándakoo ña yí ñá xa'a ña naki'in ña inká taa, ta xa'a ña ké'é ña saá, ndiso

ñá kuachi chi yá'a ndoso ñá ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés ña káchí on vása va'a naki'in ñaña'a inka ta tá táku ka yí ñá. Tá xa ñixi'i yí ñá, ta saá ñaña'a yó'o kindoo ndíka ñá ñoo ndayí yó'o, ta va'a kuchiño ñá tonda'a ñá xí'in inka ta, ta on koo kuachi kuiso ñá xa'a ña ke'é ñá saá, chi ta ñixi'i kúu yí ñá.

4 Cuento yó'o sáná'a ña mii yó, ñivi na kándixa Jesucristo, ndí vitin kindoo ndíka yó ñoo ndayí ña ñitaa taMoisés xina'a. Saá chi xa'a ña ñii kúu yó xí'in Jesucristo, ñii káchí ñixi'i yó xí'in ra, ta vitin yoo yó ndatán yoo ñivi na ñixi'i ñoo ndayí yó'o, ta xini yó ndí ndayí on vása xá'nda chiño ka ña ñoo ñivi na ñixi'i. Ta xa'a ñayó'o kindoo ndíka yó ña kuchiño taxi xí'in mii yó nda'a Jesucristo, ta ñixi'i, ta ñataku ra. Ta xa'a ña ñii kúu yó xí'in Jesucristo vitin, kuchiño ke'é yó ku'a ña ñava'a ña sakusij yó ini Ndios. 5 Kivi on ta'an ka kandixa yó Jesucristo, ta xika yó yichi ñoo ña on vá'a xá'nda chiño ña ñoo yó. Ta kivi saá ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés kúu ña sanakáxín ini ndi'i ña on vá'a ña kútoo ní yiki koñu ke'é ña. Ta ñii laá ña naki'in yó xa'a ña ké'é yó ña on vá'a yó'o kúu ña sándi'i yó xa'a mii yó ñoo Ndios. 6 Ta vitin mii yó, ñivi na kándixa Jesucristo, ndatán yoo ñivi na ñixi'i, saá yoo yó ñoo yichi yata

xindikon yó, ta kindoo ndíka yó ñoo ña. Ta ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'a on kómí ka ndee ña ka'nda chiño ña ñoo mii yó. Saá chi vitin Nima Ndios ña táku ini yó kúu ña xá'nda chiño ñoo yó, ta ndikon yó yichi xaá ñoo kisa ndivi yó ña kóni Nima Ndios.

T'o'on yó'o ká'an ndayí Ndios taxi ña kundaq ini yó yu kúu ña on vá'a

7 Ta saá, ¿yukia xini ñó'ó ka'an yó vitin? ¿An ka'an yó ndí ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés kúu ña on vá'a? ¿Nda lo'o on vá'a ka'an yó saá! Ta ndixa ndayí kúu ña sáná'a mii yó yu kúu ña on vá'a. Saá chi yoo ñii ndayí ña káchí saá: "On vá'a kútoo ní ini yó kukomí yó ña kómí inka ñivi", káchí ndayí. Tá on koó ndayí ña káchí saá, níkuu, ta yí'i on vása kundaq ini ndí ña on vá'a kúu ña kútoo ní ini kukomí ña kómí inka ñivi. 8 Ta ndayí kúu ña sáná'a yí'i xa'a ña kundaq ini yu kúu ña on vá'a. Ta saá ndayí yó'o kúu ña sanakáxín ña on vá'a ña táku ini, ta kixá'á kútoo ní ini xini ndi'i ñoo ña kómí inka ñivi. Tá on vása yoo ndayí ña ká'an yu kúu ña on vá'a, níkuu, ta ña on vá'a ña táku ini on kukomí ña ndee chinda'a ña yí'i ya'a ndoso ñ ndayí yó'o. 9 Kivi on ta'an ka kundaq ini yu kúu ña xá'nda chiño ndayí Ndios, ta saá xani sinij ndí va'a ní

táku*j*. Ta saá ni, tá kixaa kivi ña kúnda*á* ini*j* yu kúu ña xá'nda chiño ndayí yó'o, ta saá kúnda*á* ini*j* ndí taa ta ndíso ní kuachi kúu*j*, ta xa'a ña on vá'a yó'o, kúu*j* taa ta nixi'i noo Ndios. ¹⁰ Kuyá xina'á Ndios taxi ra ndayí ra nda'a ta Moisés xa'a ña chindee ña nivi ña va'a kutaku na x'in ra. Ta saá ni, ndayí yó'o káchí ndí taa ndíso ní kuachi kúu*j*, ta taa ta nixi'i noo Ndios kúu*j*, chi nija'a ndoso*j* ndayí Ndios. ¹¹ Ta ndee ña on vá'a ña táku ini*j* kúu ña chinda'á yi'i ké'é*j* ña on vá'a ña yá'a ndoso*j* ndayí Ndios, ta ndíso*j* kuachi noo Ndios. Ta x'in ñayó'o kúnda*á* ini*j* ndí ndee ña on vá'a kúu ña sandá'ví yi'i, chi xini ñó'ó kivi*j* xa'a kuachi ndíso*j*, káchí ndayí Ndios.

¹² Ta saá ni, ndixa ndayí Ndios ña ntaa ta Moisés kúu ñay*j*, ta ndi'i ña xá'nda chiño Ndios noo yó kúu to'on ñanda*á*, ñava'a, ñay*j*. ¹³ Ta saá, ¿án kóni kachí*j* ndí vará ndayí Ndios kúu ñava'a ní, ta ñava'a yó'o kúu ña ke'é ña kivi*j*? ¡Nda lo'o, on vása saá! Saá chi ndee ña on vá'a ña táku ini*j* kúu ña taxi ña nixi'i noo Ndios. Chi ndee ña on vá'a yó'o kúu ña chinda'á yi'i ña ya'a ndoso*j* ndayí Ndios ña kúu ñava'a ní. Ta xa'a ñayó'o kúnda*á* ini yó ndí ndee ña on vá'a ña táku ini yó ndixa ña ndiva'a ní kúu ña.

¹⁴ Xini yó ndí ndayí Ndios kaku ña ini Nima Ndios, ta ñava'a ní kúu ndayí yó'o. Ta yi'i, nivi kuiti va kúu*j*,

ta on vása yóo ndika*j* noo ña on vá'a, chi táku*j* kisa ndivi*j* ña xá'nda chiño ña on vá'a noo*j*. ¹⁵ Ta ña ké'é*j*, on vása kúnda*á* ini*j* ndachun ké'é*j* ña. Chi on vása ké'é*j* ñava'a ña ndixa kóni ke'é*j*, ta ndasaá kuiti kisa ndivi*j* ña on vá'a, ña kúkini ini*j* xini*j*. Ta nda lo'o on vása káchí ini*j* ké'é*j* saá. ¹⁶ Nákonii ndí ña ké'é*j* kúu ña on vá'a, ta ña nákonii saá, sáná'a ña ndí kúnda*á* ini*j* ndí ndayí Ndios kúu ñava'a ña ndixa ndaa, chi ká'an ña ndí ña ké'é*j* kúu ña on vá'a, ta yóo yu'ú*j* x'in ña ká'an ña. ¹⁷ Ta ñayó'o sáná'a ndí on sivi yi'i kúu taa ké'é ña on vá'a, saá chi ña on vá'a ña táku ini*j* kúu ña xá'nda chiño noo yiki koñu*j* ña ke'é*j* ña on vá'a. ¹⁸ Xini va'a*j* ndí nda lo'o on koó ñava'a táku ini*j*. Saá chi x'in ña ndino'o ini*j* kóni ní ke'é*j* ña kúu ñava'a, ta saá ni, ña on vá'a ña táku ini*j*, sási ña yi'i, ta on vása kúchiño*j* kasa ndivi*j* ñava'a ña kóni*j* ke'é*j*. ¹⁹ Ta saá on vása kisa ndivi*j* ñava'a ña kóni ke'é*j*, ta nda víka kisa ndivi*j* ña on vá'a, vará ndixa x'in ña ndino'o ini*j* on vása kóni*j* ke'é*j* saá. ²⁰ Tá kisa ndivi*j* ña on vá'a ña on vása kóni*j* kasa ndivi*j*, ta ñayó'o kóni kachí ña ndí on sivi yi'i kúu taa ta ké'é saá. Saá chi ña on vá'a ña táku ini*j* kúu ña ké'é ña on vá'a yó'o.

²¹ Ta kúnda*á* ini*j* ndí ndixa ndó'o*j* saá: Vará kóni*j* kasa ndivi*j* ñava'a, ta yatin ní yóo ña on vá'a x'in*j* ña sási noo*j* ña on ke'é*j* ñava'a.

22 Xí'in ña ndino'o ini*j* kúsii ini*j* xínii ndayí Ndios, 23 ta nákonii ndí táku inká ndee ña on vá'a ña yóo ini*j*, ta ndee on vá'a yó'o káni tá'an ña xí'in ñava'a ña xáni sijnii ke'é*j*. Ta ndee ña on vá'a yó'o kúndeé ña noo*j*, ta náka*vai* nda'a ña. Ta saá kisa ndivi*j* ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a yó'o noo*j*.

24 ¡Ndeé ní ndá'ví yí'í! ¿Yu kúu nivi kúchiño sakaku yí'í noo ndee ña on vá'a ña xá'nda chiño noo yíkí koñu*j*? 25 ¡Vitin táxii ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, Taa taKá'no noo yó!, chi ñii laá tayó'o kúu taa ta kúchiño sakaku mii yó noo ndee ña on vá'a. Tuku ndato'on*j* ndasaá ndó'o*j*: Xáni sijnii ndí ñava'a kúu ña kasa ndivi*j* ndayí Ndios, ta xí'in ndino'o ini*j* kónii kasa chiño*j* noo Ndios. Ta saá ni, ndee ña on vá'a ña táku ini*j* kúu ña chinda'á yíkí koñu*j* ña kisa ndivi*j* ña on vá'a.

8

Tq'on yó'o ká'an ndí Níma Ndios táxi ña kutaku ndino'o yó

1 Ta vitin xa'a ña ñii nduu yó xí'in Jesucristo, on vása ndíso ka yó kuachi noo Ndios, ta on vása ndáti ka yó xo'vi yó xa'a kuachi xindiso yó. Saá chi vitin kúu yó nivi na on vása ndíkon ka yichí noo kuiti kisa ndivi yó ña on vá'a ña kútoo yíkí koñu yó, ta ndixa ndíkon yó yichí noo kisa ndivi yó

ñava'a ña kóni Níma Ndios. 2 Chi ndee Níma Ndios ña táku ini yó kúu ña xá'nda chiño noo yó vitin. Ta Níma Ndios yó'o táxi ña táku ndino'o yó, chi sakaku ña mii yó noo ndee ndayí Ndios ña níttaa taMoisés xina'á, chi ndayí yó'o káchí ña ndí xínii ñó'ó kivi nivi na yá'a ndoso ña'á. 3 Ndayí yó'o on vása ní-kuchiño ña sakaku ña nivi noo ndee ña on vá'a, chi ndayí yó'o on vása kúchiño kúndeé ña noo ña kútoo ní nivi ke'é na ña on vá'a. Ta saá Ndios kisa ndivi ra ña nī-kuchiño kasa ndivi ndayí ra ña níttaa taMoisés, chi Ndios ti'vi ra Sa'ya ra kixaa ra ñoyívi yó'o, ña soko xí'in mii ra xa'a kuachi nivi. Ta Sa'ya Ndios yó'o xikuu ra nivi ndino'o, ta nixiyo yíkí koñu ra ñii ki'va ndatán yóo yíkí koñu nivi ñoyívi yó'o. Ta Ndios sakuiso ra kuachi ndi'i nivi sata Sa'ya ra Jesucristo, ta xí'in ña nixo'vi ra ta nixi'i ra nda'a tón cruz, Jesucristo cha'vi ra xa'a kuachi ndi'i nivi. 4 Ta mii yó na kúu nivi na kándixa Jesucristo, on ko*o* inká ña kúman*j* cha'vi yó xa'a ña nīya'a ndoso yó ndayí Ndios. Saá chi Jesucristo nixi'i ra noo yó ña cha'vi ra xa'a kuachi yó. Ta vitin kúu yó nivi na on vása ndíkon ka yichí noo kisa ndivi yó ndasaá kuiti ña on vá'a ña kútoo yíkí koñu yó, ta ndixa ndíkon yó yichí noo kisa ndivi yó ñava'a ña kóni Níma Ndios.

5 Nivi na táku kisa ndivi

ña kóni yíkí koñu na, ndasaá kuiti xáni sɨnɨ na x̣a'a ña kasa ndivi na ña kútoo ní yíkí koñu na. Ta nɨvi na táku kisa ndivi ña kóni Níma Ndios, ndasaá kuiti xáni sɨnɨ na x̣a'a ña kasa ndivi na ña kóni Níma Ndios. ⁶ Ta saá tá ndasaá kuiti táku yó xí'in ña xáni sɨnɨ yó x̣a'a ña kasa ndivi yó ña ɔn vá'a ña kútoo ní yíkí koñu yó, ta ña ké'é yó saá ní'i ña yó kụa'an yó yichɨ ɔn vá'a nɔɔ kivi yó nɔɔ Ndios. Ta saá ni, tá ndasaá kuiti táku yó kisa ndivi yó ñava'a ña sakusij yó ini Níma Ndios, ta ña ké'é yó saá ní'i ña yó kụa'an yó yichɨ nɔɔ táku ndino'o yó nɔɔ Ndios ta nákaa ñava'a ini yó. ⁷ Nɨvi na ndasaá kuiti táku xáni sɨnɨ x̣a'a ña ɔn vá'a ña kútoo ní yíkí koñu na ke'é ña, ta nɨvi yó'o kúu nɨvi na ɔn xɨin koni na Ndios, chi ɔn xɨin na kasa ndivi na ndayí ra, ni ɔn vása kómí na ndee ña kasa ndivi na ña. ⁸ Saá chi nɨvi na táku kisa ndivi ña ɔn vá'a ña kóni yíkí koñu mɨi na, nɨvi yó'o nda lo'o ɔn kúchiño na sakusij na ini Ndios.

⁹ Ta ndó'ó, ɔn vása táku ka ndó kisa ndivi ndó ndasaá kuiti ña kóni yíkí koñu ndó. Ta nda víka, tá ndixa Níma Ndios táku ña ini ndó, ta saá táku ndó kisa ndivi ndó ña kóni Níma Ndios. Ta nɨvi na ɔn vása táku Níma Jesucristo ini, ta nɨvi yó'o ɔn vása ñii yóo na xí'in Jesucristo, chi ɔn vása ndino'o ini na kándixa na ra. ¹⁰ Ta saá ni, tá Jesucristo táku ini

yó, ta saá táku ndino'o nima yó, chi Ndios sanduu ra yó nɨvi na ndii na ɔn koq kuachi ndiso nɔɔ ra. Vará ñii kivi ña vaxi kixaa ña kivi yíkí koñu yó, x̣a'a ña ɔn vá'a ke'é yó, ta nima yó táku ndino'o ña ndi'i saá kivi. ¹¹ Ndios kúu ta ta sanataku Jesucristo, ta vitin mɨi Níma Ndios táku ña ini yó. Ta x̣a'a ña táku Níma ra ini yó, mɨi Ndios, ta ta sanataku Jesucristo, saá tuku sanataku ra yíkí koñu yó kivi vaxi.

¹² Ñakán, nañani yó xí'in náki'va yó, yóo yichɨ va'a ña xini ñó'ó kundikon yó, ta ɔn vása ka xini ñó'ó kundikon yó yichɨ nɔɔ kisa ndivi yó ña ɔn vá'a ña kútoo ní yó. ¹³ Saá chi tá táku yó kisa ndivi yó ña ɔn vá'a ña kútoo yíkí koñu yó, ta saá kụa'an yó yichɨ nɔɔ ndixa kivi yó. Ta saá ni, tá xí'in ndee Níma Ndios sandi'i yó x̣a'a ña kasa ndivi yó ña ɔn vá'a ña kóni yíkí koñu yó, ta saá ndixa ndino'o kutaku yó xí'in Ndios ndi'i saá kivi.

¹⁴ Saá chi ndi'i nɨvi na chíkaa so'o ña sáná'a Níma Ndios nɔɔ na, nayó'o kúu nasa'ya Ndios. ¹⁵ Ta Níma Ndios ña na'ki'in yó ta táku ña ini yó ɔn sivi nima ña ké'é ña kuyi'vi yó nɔɔ Ndios koq saxo'vi ra mɨi yó kúu ña. Chi yichɨ Níma Ndios ña ndikon yó vitin, ɔn vása yóo ña ndatán yóo yichɨ yata ña xɨndikon yó nɔɔ xiyi'vi ní yó ña saxo'vi Ndios mɨi yó. Saá chi Níma Ndios ña táku ini yó vitin sanduu

ña m̄ji yó sa'ya Ndios. Ta saá táxi ña ká'an yó xí'in Ndios, káchí yó saá: "Tata Yivá m̄ji j", káchí yó xí'in ra. ¹⁶ Ta Níma Ndios ndátō'on ña xí'in níma m̄ji yó ndí ndixa kúu yó sa'ya Ndios, ta xa'a ñayó'o ndixa ndáa ini yó saá yóo ña. ¹⁷ Ta xa'a ña kúu yó sa'ya Ndios, ndixa naki'in yó ndi'i ñava'a ña kúu ña xa chitóni Yivá yó Ndios taxi ra nda'a ndi'i sa'ya ra. Ta ndi'i ñakuíká xí'in ndi'i ñava'a taxi Ndios nda'a Sa'ya ra Jesucristo, m̄ji yó n̄ivi na kándixa ra, ñii káchí saá naki'in yó ña xí'in Jesucristo ñoyívi n̄ino. Saá chi xa'a ña xó'vi yó ñoyívi yó'o ndatán n̄ixō'vi Jesucristo, ta saá ñoyívi n̄ino ndixa ñii káchí xí'in Jesucristo kutaku yó ta naki'in yó ndi'i ñava'a ná'no taxi Ndios nda'a yó.

¹⁸ Ȳi'j xínj káxínj ndí ña yō'v̄i xó'v̄i yó ñoyívi yó'o vitin, lo'o ní kuiti kúu ñayó'o noo ñava'a ká'no ña taxi Ndios nda'a m̄ji yó k̄iv̄i ña v̄axi. ¹⁹ Saá chi vitin ndi'i ña k̄isa v̄a'a Ndios ndáti ña, ta kóni ní ña ndí kama ní tondaa k̄iv̄i ña Ndios saná'a ra ndí ndixa m̄ji yó kúu yó sa'ya ra. ²⁰ Ndi'i ña k̄isa v̄a'a Ndios n̄i-kuchiño tondaa ña koo ña ndatán ñanoó chitóni Ndios. Ta ña k̄isa v̄a'a Ndios on vása ní-nakaxin ña sat̄iv̄i xí'in m̄ji ña, ta kuiti nákuiso ña chi'ña xa'a ña on vá'a ke'é taAdán si'na, saá chi Ndios xa'nda chiño ra ndí ndi'i ña k̄isa v̄a'a ra xínj ñó'ó xō'v̄i ña xa'a kuachi

n̄ivi. Ta saá ni, ña k̄isa v̄a'a Ndios ndáa ini ña ndáti ña vitin, ²¹ chi ñii k̄iv̄i ña v̄axi Ndios taxi ra ña saña ña noo chi'ña ndíso ña. Ta saá ndatán m̄ji yó na kúu sa'ya Ndios, kíndoo ndíka yó noo ndi'i ña on vá'a, chi Ndios ke'é ra ñava'a ndino'o ká'no xí'in yó, ta v̄axi k̄iv̄i ñii k̄i'va saá ndi'i ña k̄isa v̄a'a Ndios kíndoo ndíka ña noo ña sat̄iv̄i ña'a. ²² Ta vitin xínj yó ndi'i ña k̄isa v̄a'a Ndios ndá'yi ña ta tána ña, chi xó'v̄i ña ndatán xó'v̄i ñii ña'a ñá xa v̄axi kaku sa'ya. Saá chi ndi'i ña k̄isa v̄a'a Ndios xó'v̄i ña vitin tondaa kixaa k̄iv̄i Ndios ndasa ndivi xaá ra ndi'i ña. ²³ Ta on s̄iv̄i ndasaá kuiti ña k̄isa v̄a'a Ndios kúu ña xó'v̄i saá vitin, ta m̄ji yó n̄ivi na kándixa Jesucristo, ñii k̄i'va saá xó'v̄i yó ñoyívi yó'o. Saá chi tá táku ka yó ñoyívi yó'o, ta ndáti yó xí'in ña xáku ini yó ña kama kixaa k̄iv̄i ña Ndios ndasa xaá ndino'o ra ȳik̄i koñu yó. Ta Níma Ndios ña táku ini yó, kúu ñanoó si'na saní'i Ndios m̄ji yó, ta ña kómí yó Níma Ndios yó'o kúu ña táxi kundaa ini yó ndí ndixa naki'in yó ndi'i ñava'a ña n̄ika'an Ndios taxi ra nda'a yó. ²⁴ K̄iv̄i Ndios sakaku ra m̄ji yó chi kándixa yó Jesucristo, ta k̄ixá'a yó ndáa ini yó ndáti yó ña kasa ndivi Ndios ndi'i ñava'a n̄ika'an ra xí'in yó, vará on ta'an kundivi ndi'i ña. Ta tá m̄ji yó xí'in nduch̄u noo yó xíto yó ndí Ndios xa k̄isa ndivi ra ndi'i ña chitóni

ra, níkuu, ta saá ɔn vása kundati ká yó ña kundivi ña. Saá chi ɔn kɔó nivi na ndáti ká naki'in na ñava'a ña xa naki'in na. ²⁵ Ta mji yó ndáti yó ta ndáa ini yó ñii kivi naki'in yó ñava'a njika'an Ndios taxi ra nda'a yó, vará vitin ɔn vása xito yó xí'in nduchú nɔɔ yó ñava'a yó'o. Ta vará xí'in ña xó'vi yó ndáti yó, ta va'a kúndeé ini yó, ta ɔn vása sándakoo yó ña kándixa yó Jesucristo.

²⁶ Ta Níma Ndios ndixa chindeé ña mji yó chi lo'o ndeé kómí yó ña vivii kuá'an yó yichí Ndios ta kasa ndivi yó ña kóni ra, ni ɔn vása xini yó ndasaá va'a ka'an yó xí'in Ndios. Ta Níma Ndios xáku ndá'vi ña, tãda tána ña xa'a yó, chi ɔn kɔó tɔ'on kómí nivi ña kuchiño ka'an xa'a ña xáku ini Níma Ndios. ²⁷ Ta Ndios, tã tã xito ndoso níma nivi ta xini ra ndasaá yóo níma ndi'i nivi, xini ra yu kúu ña ndúkú Níma Ndios xa'a mji yó. Saá chi Níma Ndios ndixa ndúkú ña ñava'a ndatán kóni mji Ndios xa'a nivi na kándixa Jesucristo.

Tɔ'on yó'o ká'an ɔn kɔó ña kuchiño kindaa ña kí'vi ini Ndios xini ra mji yó

²⁸ Mji yó nivi na kí'vi ini xini Ndios, xini yó ndí ndixa ké'é Ndios ñava'a xa'a yó. Saá chi án vaxi ñava'a nɔɔ yó, án vaxi ñayo'vi xó'vi yó, ta Ndios koni ñó'ó ndi'i ñayó'o xa'a ñava'a mji yó, na kúu nivi na chitóni ra kana ra ña kundikɔn yó ra.

²⁹ Ndá ñanɔó Ndios xini ra yu kúu nivi kúu sa'ya ra, chi ndá ñanɔó saá Ndios xa chitóni ra nivi yó'o ña nduu na ndatán yóo Sa'ya ra Jesucristo. Ke'é Ndios saá, ñakán Jesucristo kúu Sa'ya Ndios tãnɔó, ta saá kúu ra tãnɔó nɔɔ ndi'i nañani ra xí'in náki'va ra na kúu sa'ya Ndios. ³⁰ Ta nivi yó'o kúu na chitóni Ndios ña nduu na nivi na kandixa ña'a, ta Ndios kana ra na ña kundikɔn na ra. Ta saá Ndios sanduu ra nivi yó'o nandii na ɔn kɔó kuachi ndiso nɔɔ ra, ta taxi ra nda'a na ña kutaku na xí'in ra nɔɔ yóo ñava'a ká'no ña livi yé'e.

³¹ Ta xa'a ñava'a yó'o ña ké'é Ndios xí'in yó, ¿ndá tɔ'on ká kuchiño ka'an yó? Saá chi tá Ndios yóo ra xí'in yó, ta Ndios ndákuiin ra xa'a yó, ta saá, ¿yu kúu na kúndeé kuchiño nɔɔ yó? ³² Chi Ndios tã tã va'a ní ini kúu ra, ta saá taxi ra Sa'ya ra, tã tã kúu ñii laá nɔɔ ra, ña nixi'i ra xa'a kuachi ndi'i yó. Tá ndá lo'o ɔn vása ní-sasi Ndios ña nixó'vi ní Sa'ya ra xa'a yó, chi kí'vi ní ini ra xini ra mji yó, ta saá, ¿án ɔn ndixa taxi ra ndi'i inka ñava'a kómí ra nda'a yó? ³³ ¿Án koo nivi na kuchiño sakuiso kuachi mji yó na kúu nivi na naqaxin Ndios? Ndixa ndá ñii nivi ɔn vása kómí na ndayí sakuiso na kuachi sata yó, chi mji Ndios kúu tã tã xa kindaa ndi'i kuachi ndiso yó, ta sanduu ra yó nivi na ndii nɔɔ ra. ³⁴ Ta saá, ¿án koo nivi na

kómí ndayí kachí na ndí xíní ñó'ó kivi yó xá'a kuachi ndiso yó? Ndixa nda ñii ñivi on vása kómí na ndayí ka'an na saá, chi Jesucristo kúu ta ta ñixi'i xá'a kuachi yó, ta ñatakú ra, ta vitin yóo ra sijn kua'á Ndios, ta yóo ra xáku ndá'ví ra ñoo Ndios xá'a yó.

³⁵ Ta, ¿mí kixi ña kómí ndee ña kasa xíká yó ñoo ña ká'no ní kí'vi ini Jesucristo xíni ra mji yó? ¿On koo nda ñii ña kuchiño ke'é saá xí'in yó! Tá koo ña yo'vi ní xo'vi yó, tá koo ña ku'a ní tondíni ñoo yó, tá saxo'vi na mji yó xá'a ña kándixa yó Jesucristo, tá koo tama ña ka'ni ní soko yó, tá on koo tikoto kundixin yó, tá koo ku'a ní ña yiyo kivi yó, tá kini ní ka'ni na yó, ta nda ñii ñayó'o, nda lo'o on kuchiño ña kasa xíká ña yó ñoo ña ká'no ní kí'vi ini Jesucristo xíni ra mji yó.

³⁶ Saá chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á ká'an ña xá'a ña yo'vi ndó'o yó vitin, ta káchí ña saá:

Xá'a ña kándixa yó Ndios,
ndi'i saá kivi inká ñivi
kóni na ka'ni na mji
yó.

Ké'é na xí'in yó ndatán ké'é
na xí'in ndikachi tí
ku'a'an ñoo ka'ni na rí,
káchí to'on Ndios. ³⁷ Vará
yo'vi ní ndó'o yó xí'in ña
xó'vi yó, ta ndixa va'a
kúndeé yó ñoo ndi'i ña xó'vi
yó, chi Jesucristo, ta kí'vi
ini xíni ra mji yó, táxi ra
ndee nda'a yó ña kúndeé yó
ñoo ndi'i ña xó'vi yó. ³⁸ Xíni
kaxíni ña ndixa ndaa kúu

ña ndí on koo nda ñii ñivi,
ni on koo nda ñii ndee ña
kúndeé kasa xíká mji yó ñoo
ña kí'vi ní ini Ndios xíni ra
mji yó. Ni ndee ña xá'ni yó,
ni ndee ña táxi táku ka yó
ño'yívi yó'o, ni ndee ña kómí
naáangel, ni ndee ña kómí
níma ndiva'a ná'no, nda ñii
ndee yó'o on kuchiño ña
kasa xíká ña mji yó ñoo ña
kí'vi ní ini Ndios xíni ra mji
yó. Ni ndi'i ñayo'vi yóo ñoo
yó vitin, ta ni ndi'i ñayo'vi
kixaa ñoo yó kivi ña va'xi,
³⁹ ni ndee ña yóo síkón ní,
ni ndee ña yóo ñoo kónó ní
ñino, ni nda ñii ña ku'va'a,
on kuchiño ña kasa xíká ña
mji yó ñoo ña kí'vi ní ini
Ndios xíni ra mji yó. Saá chi
Jesucristo, Ta ká'no ñoo
yó, ñixi'i ra xá'a kuachi yó
ta ñatakú ra. Ta xí'in ña ke'é
ra saá Ndios saná'a ra mji yó
ña ká'no ní kí'vi ini ra xíni
ra yó.

9

*To'on yó'o ká'an ndí Ndios
naqaxin ra ñivi naIsrael ña
kundikon na ra*

¹ Yi'i kúu ta ta kándixa
Jesucristo, ta to'on ña
ká'an xí'in ndó kúu ñandaa
ndino'o. Ta Níma Ndios ña
táku ini, ndákuiñ ña ndí
to'on ña ká'an xí'in ndó
kúu ña ndixa ndaa, ta xí'in
ña ndino'o ní ini ká'an,
káchí saá: ² Kúchuchú ní
ini, ta ndi'i saá kivi tá'vi
ní ini xá'a ñivi naño'i
naIsrael. ³ Saá chi xí'in ña
ndino'o ini kóni ní ña
naño'i naIsrael kándixa
na Jesucristo, ta saá va'a

kutaku na xí'in Ndios. Ndixa xáni sɛnɛjɛ tá xí'in ña taxi xí'in mɛjɛjɛ ña kuxíkájɛ nɔɔ Jesucristo kuchiño chindeéjɛ nɛvi nañoojɛ naIsrael ña kuyatin na nɔɔ ra, ta xa yóo ti'vajɛ ke'éjɛ saá, chi kí'vi ní iniɛjɛ xíniɛjɛ nañoojɛ naIsrael. ⁴ Nañoojɛ naIsrael yó'o kúu sa'ya ñani síkuá taa taIsrael,* ta Ndios naɛaxin ra nayó'o ña kuu na sa'ya ra. Ta yóo Ndios xí'in naIsrael ndi'i saá kivi, ta xa saná'a ra nɔɔ na ndasaá yóo ñava'a ká'no ña livi yé'e kómí ra. Ta xí'in tɔ'on ra, Ndios kindɔɔ ra xí'in taAbraham, ta kúu taxijɛ síkuá ndi'i nɛvi nañoojɛ naIsrael, ta Ndios nɛka'an ra ndí ndixa ke'é ra ñava'a xí'in tayó'o, ta ke'é ra ñava'a xí'in sa'ya ñani síkuá ra. Ta nda'a nañoojɛ Israel, Ndios taxi ra ndayí ra ña saná'a ra na ndasaá va'a kutaku na nɔɔ ra, ta ndasaá va'a kasa ká'no na ra. Ta Ndios nɛka'an ra kindɔɔ ra ke'é ra kuá'a ní ñava'a xí'in na, nɛka'an ra ña ndixa kasa ndivi ra ndi'i tɔ'on ra ña kindɔɔ ra. ⁵ TaAbraham, taIsaac xí'in taJacob, nayó'o kúu xijɛ síkuá ndi'i nɛvi na kúu nañoojɛ naIsrael, ta saá tuku nataa yó'o kúu naxijɛ síkuá Jesucristo, chi si'í ra kúu ña'a ñaño Israel. Ta mɛjɛ Jesucristo yó'o kúu ra Ndios ndino'o, taa taká'no nɔɔ ndi'i saá ña kuva'a. Ta ndi'i saá kivi ña vaxi va'a ná kanóo síkón ñatɔ'ó ra. Saá ná koo ña.

⁶ Vará nda vitin lo'o ní nɛvi nañoojɛ naIsrael kúu na

kándixa Jesucristo, ta nda lo'o ɔn vása ní-ndi'i xa'a tɔ'on ña kindɔɔ Ndios kivi nɛka'an ra xí'in naxijɛ síkuá na xina'a. Ta nda vika, vitin ndaya'vi ka tɔ'on yó'o ña kindɔɔ Ndios nɛka'an ra xí'in taAbraham xa'a ñava'a ke'é ra xí'in sa'ya ñani síkuá ra. Ta saá ni, ɔn sivi ndi'i nasa'ya ñani síkuá taIsrael kúu nɛvi nañoo ndino'o Ndios. ⁷ Ni ɔn sivi ndi'i saá nasa'ya ñani síkuá taAbraham kúu nasa'ya ñani síkuá ndino'o ra. Saá chi sava nɛvi yó'o ɔn vása kómí na ndayí naki'in na ñava'a ndatan yóo tɔ'on ña kindɔɔ Ndios kuɛya xina'a, chi Ndios nɛka'an ra xí'in taAbraham, kachi ra saá: "Kuiti sa'ya ñani síkuá taIsaac kuu sa'ya ñani síkuá ndino'o ún", kachi Ndios xí'in taAbraham. ⁸ Tɔ'on yó'o kóni kachi ña ndí ɔn sivi ndi'i sa'ya ñani síkuá taAbraham kuu nasa'ya Ndios. Ta kuiti nɛvi na kúu sa'ya ñani síkuá taIsaac kúu nave'e ndino'o taAbraham, chi ñayó'o kúu ña kindɔɔ Ndios, nɛka'an ra xí'in taAbraham. ⁹ Saá chi kuɛya xina'a Ndios nixa'a ra nɛka'an ra xí'in taAbraham, kachi ra saá: "Tá ya'a ñii kuɛya, ta ndikójɛ, ta ñási'í ún ña Sara xa yóo sa'ya ña, ñii talo'o", kachi Ndios, saá kindɔɔ ra xí'in taAbraham.

¹⁰ Ta saá ni, ña kaku taIsaac ɔn vása saná'a kaxin ña mɛjɛ yó yukú nɛvi kukomí ndayí naki'in ñava'a ndatan

* 9:4 Inka kivi taIsrael yó'o kúu Jacob.

yóo tɔ'on ña ñika'an Ndios, kindoo ra xí'in taAbraham. Saá chi xíní yó yu kúu ña ke'é Ndios xí'in ñaRebeca, ña kuu ñásí'í taIsaac. ¹¹ Kívi ñó'o ka sa'ya ñá, na kúu nakuátí, ta on ta'an ka kaku ovi nakuátí yó'o, ta ni on ta'an ke'é na nda ñii ñava'a, ni nda ñii ña on vá'a, ta Ndios nakaxin ra yukú ñii nakuátí yó'o kuu ta ta kundikon ña'a. Ta xí'in ña ke'é Ndios saá, saná'a ra noo yó ndí on sivi xa'a ñava'a ké'é ñivi kúu ña Ndios nákaxin ra ñivi, ta xa'a ña chikaá ini mji Ndios kana ra ñivi yó'o kúu ña nákaxin ra na. ¹² Saá chi mji kivi ñó'o ka nakuátí tixin sí'í na, Ndios ñika'an ra xí'in ñaRebeca, kachi ra saá: "Sa'ya ún tanoo kasa chiño ra noo sa'ya ún taovi", kachi Ndios xí'in ña xa'a sa'ya ñá na ñó'o tixin ñá. ¹³ Ta yóo inká tɔ'on Ndios ña yóo yu'ú xí'in ña ñika'an ra yó'o, kachi Ndios saá: "Kí'vi ní ka ini ñi xini taJacob, noo ña kí'vi ini ñi xini taEsau", kachi Ndios xa'a ovi sa'ya taIsaac xí'in ñaRebeca.

¹⁴ ¿Yukia xani sivi yó xa'a ña ke'é Ndios saá? ¿An xani sivi yó ndí Ndios on vása kúu ra tandaa xí'in ñivi? ¿On vása saá! ¹⁵ Saá chi kuyá xina'a Ndios ñika'an ra xí'in taMoisés, kachi ra saá: "Kasa ká'no ini xa'a ñivi na kúu na kóni kasa ká'no ini xa'a, ta kundá'vi ini koni ñivi, na kúu na nakaxin ke'é saá xí'in", kachi Ndios xí'in taMoisés.

¹⁶ Tɔ'on yó'o saná'a ña mji yó ndí on sivi xa'a chiño va'a ña kisa ndivi ñivi, ni on sivi xa'a ña kóni ñivi kúu ña Ndios nákaxin ra ñivi ña nduu na sa'ya ndino'o ra. Ta xa'a ña Ndios kundá'vi ini ra xini ra ñivi, kúu ña nákaxin ra na saá. ¹⁷ Ñii xiiña noo tɔ'on Ndios ña ñitaa na xina'a, yóo tɔ'on Ndios ña ñika'an ra xí'in tarey Faraón ñoo Egipto, kachi Ndios saá xí'in ra: "Yi'i, Ndios, taxi ndayí ña kuu ún tarey xa'a ña koni ñó'ó yó'ó ña kuchiño saná'a ndeé noo ñivi ta kujta ní'no tɔ'on xa'a ndi'í saá ñoo ñoyivi", kachi Ndios xí'in taFaraón. ¹⁸ Historia yó'o saná'a ña mji yó ndí Ndios kúu ta taká'no noo ndi'í ñivi, ta kundá'vi ini ra xini ra ñivi na kúu na nakaxin ra ke'é ra saá xí'in. Ta taxi ra ña kusó'o va'a ñivi na kóni ra ke'é ra saá xí'in.

¹⁹ Ta ndásana sava ndó'o xani sivi ndó, ta ndaka tɔ'on ndó yi'i, kachi ndó saá: "Tá Ndios ké'é ra ña kóni ra xí'in ndi'í ñivi saá, ¿ndachun sakuiso Ndios kuachi sata yó xa'a ña on vá'a ké'é yó?, saá chi ¿án ndá yóo ñivi na kuchiño kundeé noo ña chitóni Ndios?", saá kachi ndó xí'in. ²⁰ Ta yi'i ndakuini, kachi saá xí'in ndó: Ta ndó'o, ¿yu kúu ndó'o? ¿An xani sivi ndó ndí kúu ndó naná'no noo Ndios, ta saá kómí ndó ndayí ndukú ndó noo Ndios ña taxi ra ña kundaa va'a ini ndó ndachun chitóni ra saá ke'é ra xí'in ñivi? On vása kómí yó ndayí ka'an yó saá xí'in

Ndios, chi ndatán yóo kisi ño'ò ña kuva'a, saá yóo ndi'i nivi. Ta ñii kisi on vása kómí ña ndayí ka'an ña xí'in taa ta kisa va'a ña'á, kachí ña saá: "¿Ndachun kisa va'a ún yi'i ndatán ndasaá yóo i vitin?", kachí kisi ño'ò yó'o xí'in taa ta kisa va'a ña'á. ²¹ Saá chi taa ta kisa va'a kisi kómí ra ndayí kasa va'a ra xí'in ño'ò kisín ndatán káchí ini mji ra ke'é ra. Kómí ra ndayí ke'é ra ñii kisi ña xíní ñó'ó ní xa'a chiño ká'no ñato'ó, ta kómí ra ndayí ke'é ra inká kisi ña xíní ñó'ó xa'a chiño ña kundivi ñii ñii kivi.

²² Ta Ndios kóni ra saná'a ra noo yó ña sáa ini ra xíni ra ña on vá'a, ta kóni ra saná'a ra noo yó ndí taa tandeé ní kúu ra. Ñakán kía ku'a ní yichí Ndios kúndeé ini ra xíni ra ku'a ní ña on vá'a ké'é nivi na yóo ndatán yóo kisi ño'ò ña kuva'a xa'a ña ta'vi ña. Vará Ndios xíni ra ndí nivi yó'o ku'a'an na yichí on vá'a noo ndi'i xa'a na, ta saá ni, xí'in ña ká'no ini ra ndáti ra ña nandikó ini nivi yó'o. ²³ Ta noo mji yó, nivi na ndikon ña'á, Ndios kóni ra saná'a ra ndí kúu ra taa ta va'a ká'no ini, chi kundá'ví ini ra xíni ra mji yó ta kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó. Saá chi nda ñanoó Ndios naqaxin ra mji yó ña kutaku yó xí'in ra noo yóo ñava'a ná'no ña livi. ²⁴ Ndios kana ra mji yó ña kundikon yó ra, ta sava yó kúu najudío ta inká yó on vása kúu yó najudío. ²⁵ Xa'a ñayó'o ká'an to'on

ña nika'an Ndios ña nitaataprofeta Oseas xina'á, kachí Ndios saá:

Kivi ña vaxi kana i nivi na on sivi nañoo i kúu,

ta ka'an i xí'in na, kachí i saá:

"Ndó'ó nduu nivi nañoo i, nivi na kundikon yi'i.

Ta nivi na si'na na on vása ní-ki'vi ini i xini i,

ta nayó'o nduu na nivi na kuki'vi ní ini i koni i."

²⁶ Ta mji xiiña noo nika'an i kuja xina'á, kachí i saá:

"Ndó'ó, nivi nañoo Israel, on sivi nañoo i kúu ndó", kachí i,

"ta kixaa kivi ta yi'i, taa ta kúu Ndios tataku, sakunaní i ndó'ó sa'ya i",

kachí Ndios, kachí to'on ña nitaataprofeta Oseas xina'á. ²⁷ Ta inká xiiña noo to'on Ndios ña nitaatasaías xina'á, kachí ña saá: "Vará naIsrael kúu ku'a ní nivi, ndatán yóo ku'a ní yoti yu'u takuii mini, ta ñii ti'vi kuiti nivi yó'o kuu na sakaku Ndios. ²⁸ Chi kama kixaa kivi ña Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyivi", kachí to'on Ndios, ña nitaatasaías xina'á. ²⁹ Ta tuku nitaatasaías to'on Ndios ña kachí saá:

Ndios kúu taa taká'no ndino'o, ta kómí ra ndi'i nde.

Tá on vása ní-taxi ra ña kutaku ka sava nasa'ya ñani síkuá taIsrael, níkuu,

ta nda ñii mji yó on vása
táku ka yó vitin,
níkúu,

chi kundo'o yó ndatán ndo'o
nivi na nixi'i ndi'i,

kivi Ndios sandi'i ra xa'a
nivi na xikuu naño
Sodoma xí'in naño
Gomorra† xina'á.

Tá nindo'o yó saá, níkúu,
ta on koo ka nda ñii
yó naño Israel táku
vitin,

káchí to'on Ndios, ña nita
taIsaias.

*To'on yó'o ká'an ndi Ndios
sánduu ra nivi
na ndii noo ra xa'a ña
kándixa na Jesucristo*

³⁰ Ta saá, ¿yu kúu ña
kúndaá ini yó vitin? Kúndaá
ini yó ndi nivi na on vása
kúu naIsrael, vará nivi yó'o
xina'á on vása ní-chikaá na
ndeé xa'a ña kuu na nivi na
ndii na on vása ndiso kuachi
noo Ndios, ta vitin, xa'a ña
kándixa na Jesucristo, Ndios
sanduu ra nayó'o nivi na
ndii noo ra, ta va'a yóo na
xí'in ra. ³¹ Ta nivi naIs-
rael, vará chikaá na ndeé ña
kasa ndivi na ndayí Ndios
xa'a ña nduu na nivi na
ndii noo Ndios, ta ni-kuchiño
na nduu na nivi na ndii
na on koó kuachi ndiso
noo Ndios. ³² ¿Ndachun

on vása ní-kuchiño naIsrael
nduu na nivi na ndii noo
Ndios?, chi naIsrael yó'o, on
vása ní-xiin na kandixa na
Jesucristo, ta ndasaá kuiti
kóni na nduu na nivi na
ndii noo Ndios xa'a ña kisa

ndivi na ndayí ra. On
vása ní-xiin na kandixa na
Jesucristo, chi ndatán yóo
yu ña káko'on xa'a nivi,
saá yóo Jesucristo noo naIs-
rael. ³³ To'on Ndios ña nita
taIsaias xina'á, ndato'on ña
xa'a ñayó'o. Káchí Ndios
saá:

Koto ndó ví, xiki Sion noo
nákaá ñoo Jerusalén
ti'viji ñii ta xa ra.

Ta ndatán yóo yu ña
káko'on xa'a nivi, saá
koo ra,

ta xa'a yu yó'o koyo nivi, ta
yo'vi ní ñani na.

Ta ndi'i nivi na kandixa ta
ta ti'viji xaá ñoyivi, on
vása kúka'an noo nivi
yó'o,

saá káchí Ndios, nita
ta profeta xina'á.

10

¹ Nañani yó xí'in náki'va
yó, ndino'o ní ini kóni ndi
Ndios sakaku ra nivi naño i
naIsrael. Ta xaku ndá'vi
ní noo Ndios xa'a nayó'o.

² Yiji ndixa ndakuiji xa'a
naño i naIsrael ndi xí'in ña
ndino'o ini na chikaá na noo
Ndios, ta on vása kúndaá ini
na ndasaá xini ñó'ó ke'é na
ña sakusiji na ini Ndios. ³ Saá
chi on vása kúndaá ini na
ndi ñii laá Ndios kúu ta ta
kuchiño sanduu ra nivi na
ndii na on koó kuachi ndiso
noo ra, ta nivi naIsrael kóni
na ndasa ndii xí'in mji na
xa'a chiño va'a kisa ndivi na.
Ta saá on xijin na taxi xí'in
mji na ña kasa ndivi na ña

† 9:29 Nivi naño Sodoma xí'in naño Gomorra xikuu na na ndiva'a ní ini,
nda lo'o ni-kisa to'ó na Ndios, ñakán ti'vi ra ño'o xa'mi ña'á.

chĩndú'u Ndios ña ndasaá kuchiño nduu na ñivi na ndii ñoo ra ta va'a koo na xí'in ra. ⁴ Ndi'i ndayí ña xa'nda chiño Ndios ñoo na Israel xina'á, xa kundivi ña xí'in ña ke'é Jesucristo kivi ñixi'i ra ta nataku ra. Ta saá ndi'i ñivi na kúu na kándixa Jesucristo, Ndios sánduu ra ñivi yó'o nandii na on koó kuachi ndiso ñoo ra.

⁵ Kuiya xina'á ta Moisés ñitaa ra to'on xa'a ndayí Ndios, ña káchí saá: "Ñivi na kúndeé kisa ndivi ndi'i ña xa'nda chiño ndayí Ndios, ñivi yó'o kuu nandii ñoo Ndios ta kutaku ndino'o na", káchí to'on Ndios ña ñitaa ta Moisés. ⁶ Ta vitin kúndaá ini yó ndí xa'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios sánduu ra yó ñivi na ndii ñoo ra ta kúndaá ini yó ndí Jesucristo yóo ra xí'in yó. Ta xa'a ñayó'o, on vása xini ñó'o ndaa yó ñoyívi ñino ña kana yó Jesucristo kixi ra xí'in yó ñoyívi yó'o. ⁷ Ni on vása xini ñó'o noo yó nda ñoo kónó ñino, ña kana yó Jesucristo ndaa ra xí'in yó ñoyívi yó'o. ⁸ Saá chi to'on Ndios káchí ña saá: "Yatin ní yóo to'on Ndios xí'in ñivi, chi yóo ña yu'u na, ta yóo ña ini na", káchí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á. Ta to'on Ndios yó'o kúu to'on ña ká'an ndoso ndi ñoo ndó vitin, ña ká'an xa'a ndasaá kándixa yó Jesucristo ta ndikon yó yichi ra. ⁹ Ta saá ña xini

ñó'o ke'é yó ña sakaku Ndios mji yó kúu ñayó'o: Xini ñó'o ndakuijn yó, ka'an yó to'on ña káchí ndí Jesucristo kúu Ta taKá'no ta xa'nda chiño ñoo mji yó, ta ñoo ndi'i ña yóo. Ta saá tuku xí'in ña ndino'o ini yó xini ñó'o kándixa yó ndí Ndios sanataku ra Jesucristo yó'o, ta táku ra vitin. Ta xa'a ña ndixa kándixa yó saá, Ndios sakaku ra mji yó ña kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi. ¹⁰ Saá chi tá xí'in ndino'o níma yó kándixa yó Jesucristo, ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ta sanduu ra yó ñivi na ndii na on koó kuachi ndiso ñoo ra. Ta tá ndino'o ini yó ka'an yó to'on ña káchí ndí kándixa yó Jesucristo, ta xa'a ñayó'o Ndios sakaku ra mji yó ña kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi.

¹¹ Chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña saá: "Ndi'i ñivi na ndaa ini Ndios, nda ñii kivi on kuka'an ñoo ñivi yó'o", káchí to'on Ndios. ¹² Saá chi ñii káchí va'a náki'in Ndios ñivi na kúu najudío xí'in ñivi na on vása kúu najudío,* chi ñii laá kúu Ndios ndino'o, ta kúu ra Ta taKá'no ñoo ndi'i ñivi, ta ké'é ra ñava'a xí'in ndi'i ñivi na ndúkú ñava'a ñoo ra. ¹³ Chi to'on Ndios káchí ña saá: "Ndi'i ñivi na ká'an kana kivi Ndios chi kándixa na ndí ñii laá ra kúu Ndios ndino'o ñoo mji na, ta ndixa Ndios sakaku ra ñivi

* 10:12 Sava ñivi na on vása kúu najudío kúu nagriego.

yó'o", saá káchí tọ'on Ndios. ¹⁴ Ta saá ni, tá ọn tẹ'án kandixa nịvi Ndios ndino'o, ta, ịndasaá kuchiño kana na ra ña sakaku ra na? Tá ọn tẹ'án koni sọ'o nịvi tọ'on xẹ'a Ndios, ta, ịndasaá kuchiño nịvi kandixa na ra? Ta, ịndasaá koo koni sọ'o nịvi yó'o tọ'on xẹ'a Ndios, tá ọn kọọ nịvi na ndato'on xí'in na xẹ'a ra? ¹⁵ Ta, ịndasaá kuchiño kọ'on nịvi ndato'on na tọ'on Ndios ọọ inka nịvi, tá ọn kọọ nịvi na ti'ví ña'á kọ'on na ke'é na saá? Saá chí tọ'on Ndios ña nịtaa na xina'á káchí ña saá: "ịLivi ka ví káa ña kixaa nịvi na ndato'on tọ'on va'a xí'in yó'", káchí ña.

¹⁶ Ta saá ni, sava nịvi na xini sọ'o tọ'on Ndios, ọn vása ní-xiin na chikaa sọ'o na ña ká'an tọ'on va'a yó'o. Ta kuyya xina'á nịvi naIsrael ñii kị'va saá ọn vása ní-xiin na kandixa na ña nika'an ndoso taprofeta Isaías xí'in na. Ta xẹ'a nịvi yó'o, taprofeta Isaías nika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá: "Tata Ndios, ịmíkía yóo nịvi na kándixa tọ'on ña ká'an yó xí'in na?", káchí talsaias xí'in Ndios. ¹⁷ Ta saá kúndaá ini yó ndí si'na xini ñó'ó koni sọ'o nịvi tọ'on Ndios ña ká'an xẹ'a Jesucristo, saá chí ña xini sọ'o na tọ'on yó'o táxi ña kuchiño kandixa na ra.

¹⁸ Ta vitin ndaka tọ'on xí'in mii, ta káchí saá: ịAn ọn tẹ'án koni sọ'o nịvi naIsrael tọ'on Ndios? ịOn sivi saá!, chí ndixa nịvi yó'o xa xini sọ'o na tọ'on Ndios. Saá

chí ñii xiiña tọ'on Ndios ña nịtaa na xina'á káchí ña saá: Xa nixita ní'no tọ'on Ndios ọọ ndi'i nịvi ñoyívi, ta nixaa tọ'on yó'o ndi'i xiiña ñoyívi,

káchí tọ'on Ndios. ¹⁹ Ta saá tuku ndaka tọ'on xí'in mii, káchí saá: ịAn ọn vása ní-kundaa ini naIsrael ña ká'an tọ'on Ndios? Chí kuyya xina'á taMoisés xikuu ra tẹ si'na nịtaa tọ'on Ndios ña ká'an xẹ'a naIsrael, ta nika'an ra ndí ọn sivi ndi'i naIsrael kuu na chikaa sọ'o tọ'on Ndios. Ta xí'in nịvi yó'o na ni-xiin chikaa sọ'o tọ'on ra, káchí Ndios saá:

Taxi ña ndó'ó, nịvi nañoo ị naIsrael, koo kuini ini ndó xẹ'a ña koni ndó ña ke'é ñava'a xí'in inka nịvi, na ọn vása kúu nañoo ị.

Taxi ña kusaa ní ini ndó xẹ'a ña ke'é ñava'a xí'in nịvi na inka ñoo, vará kani sini ndó ndí nịvi yó'o kúu na ọn vása kúndaá ini ñandaá,

káchí Ndios xí'in naIsrael. ²⁰ Ta tuku nịtaa taprofeta Isaías inka tọ'on ña nika'an Ndios, káchí ra saá:

Nịvi na ọn vása ní-nandukú yi'i, nayó'o nan'i na yi'i.

Nịvi na ọn vása ní-ndaka tọ'on xẹ'a, ta yi'i, taxi ña kúndaá ini nịvi yó'o yu kúu ị,

káchí Ndios. ²¹ Ta nika'an Ndios xẹ'a naIsrael, káchí ra saá: "Ndivi ndaa nixiyo ti'va ña va'a naki'in naIsrael, ta ni-xiin na kixi na ọọ ị, chí nịvi nasó'ó kúu

na", káchí tɔ'on Ndios ña n̄taa taIsaías x̄ina'á.

11

Tɔ'on yó'o ká'an

ñii ti'vi kuiti n̄ivi naIsrael kúu na ndíkɔn Ndios

¹ Ta saá tuku ndáka tɔ'on x̄i'in m̄ii, káchí, saá: Ndixa Ndios naḡaxin ra n̄ivi nañoɔ Israel nduu na nañoɔ ra, ta vitin, ¿án xa ndíkó ini Ndios? ¿Án ɔn x̄iin ka ra koni ra noɔ n̄ivi naIsrael yó'o? ¿On vása saá yóo ña! Ndixa m̄ii ȳi', ñii taIsrael kúu, chi kaku t̄ixin nasa'ya ñani síkuá taAbraham. Ta kúu t̄atá'an ñii ti'vi n̄ivi naIsrael, ña nañi tribu Benjamín. ² Nda ñanɔó, Ndios naḡaxin ra n̄ivi naIsrael ña nduu na n̄ivi nañoɔ ra, ta vitin Ndios nda lo'o ɔn vása ká'an ra ndí ɔn x̄iin ka ra koni ra noɔ n̄ivi yó'o. ¿Án ɔn vása náká'an ndó tɔ'on Ndios ña n̄taa na x̄ina'á xa'a taprofeta Elías? Tayó'o nda tɔ'on ra x̄i'in Ndios ña chíkaa ra kuachi saṡa naIsrael, káchí ra saá: ³ "Tata Ndios, nañoɔ naIsrael yó'o xa xa'ni na kuá'a ní naprofeta, na x̄ikuu na nda tɔ'on tɔ'on m̄ii ún x̄i'in na, ta n̄ivi naIsrael yó'o xa'ni na ndi'ni nama ȳi noɔ n̄isokɔ ndi kit̄i xa'a ña kisa tɔ'ó ndi yó'ó. Ta s̄iin laá ȳi' kúu ta kíndoɔ táku ka, ta vitin n̄ivi yó'o ndúkú na ndasaá ka'ni na ȳi'", káchí taElías x̄i'in Ndios. ⁴ Ta Ndios ndakuin ra, káchí ra saá: "Yóo ux̄a mil ta na kúu na naḡaxin, ta ndixa

ndíkɔn na ȳi', ta nayó'o nda ñii k̄iv̄i ɔn vása ní-kisa tɔ'ó na ndios vatá ña nañi Baal", káchí Ndios x̄i'in taElías kuiya x̄ina'á. ⁵ Ta k̄iv̄i vitin ñii k̄i'va saá yóo ñii ti'vi n̄ivi nañoɔ naIsrael na kúu na naḡaxin Ndios ña kundikɔn na ra. Ke'é Ndios ñava'a yó'o x̄i'in na, chi ta ta va'a ní ini kúu ra. ⁶ Ndixa ndasaá kuiti xa'a ñava'a ní ini Ndios kúu ña ké'é ra ñava'a x̄i'in nayó'o, ta nda lo'o ɔn s̄iv̄i xa'a ña ñii chiño va'a kisa ndivi nayó'o kúu ña ké'é Ndios ñava'a x̄i'in na. Tá xa'a chiño va'a kisa ndivi kúu ña Ndios ké'é ra ñava'a x̄i'in na, ní kúu, ta saá ñava'a ké'é Ndios x̄i'in n̄ivi kúu ña cha'vi ra na xa'a chiño na, ta ña kisa ndivi Jesucristo xa'a ña sakaku ra n̄ivi ɔn vása ndáya'ví ña, ní kúu.

⁷ Ta saá, ¿yukía kóni kachí tɔ'on yó'o ña sakán n̄taa? Kóni kachí ña ndí ɔn s̄iv̄i ndi'ni naIsrael kúu n̄ivi na xa nañi'ni ña ndúkú na, so ñii ti'vi kuiti naIsrael kúu n̄ivi na xa nañi'ni ña ndúkú na. Saá chí ñii ti'vi n̄ivi yó'o kúu na naḡaxin Ndios ña kundikɔn na ra. Ta inka tá'vi n̄ivi nañoɔ Israel nduu na n̄ivi nasó'ó noɔ tɔ'on Ndios. ⁸ Saá chí tɔ'on Ndios ña n̄taa na x̄ina'á káchí ña saá: "Ndios tax̄i ra ndí n̄ivi yó'o nduu na n̄ivi na yóo ndatán yóo n̄ivi na ɔn vása táku. Ta saá, vará yóo nduch̄u noɔ na, ta ɔn vása kúchiño koto na yu kúu ñandaá. Ta vará yóo so'o na, ta ɔn vása kúchiño

koni sɔ'o na tɔ'on Ndios. Ta saá yóo nivi yó'o nda kivi vitin", káchí tɔ'on Ndios xa'a naIsrael. ⁹ Ta inká xiiña noɔ tɔ'on Ndios ña nita na xina'a, yóo tɔ'on ña nika'an tarey David xa'a naIsrael na kúu na on xiin chikaɔ sɔ'o tɔ'on Ndios, kachí ra saá:

Viko ña sákana nivi yó'o, va'a ka ná nduu viko yó'o, ndatán ñii yavi kónó noɔ nakava nivi yó'o.

Ta ñii ki'va ndatán yóo ñonɔ se'é ña xa ndati nakava tikitj ini ña, ta xɔ'vi ní rí, saá koo viko ña sákana nivi yó'o.

Chi Ndios ndixa saxɔ'vi ra nivi yó'o xa'a ña on xiin na kundikon na ra.

¹⁰ Ta va'a ka ná koo kuáá nduchɔ noɔ nivi yó'o, ña on kuchiño koto na yu kúu ñandaa.

Ta va'a ka ndeé ní ná xɔ'vi nivi yó'o, tãnda ná kutoso sata nivi yó'o ndi'i saá kivi,

káchí tɔ'on Ndios ña nita tãDavid xina'a xa'a nivi naIsrael, na on xiin chikaɔ sɔ'o tɔ'on Ndios.

*Tɔ'on yó'o ká'an ndí Ndios sakaku ra
ku'a ní nivi na on vása kúu najudío*

¹¹ Ta tuku ndáka tɔ'on xí'in miji, káchij saá: ¿Yu kúu ña kundo'o najudío, na ni-xiin chikaɔ sɔ'o tɔ'on Ndios? ¿Án ndixa nda ñii kivi on vása kuchiño nduu na nivi na va'a kutaku xí'in

Ndios? ¿On ndixa koo ña saá! Saá chi vará ku'a ní najudío on vása ní-chikaɔ sɔ'o na tɔ'on Ndios xa'a Jesu-cristo, ta xa'a ña ke'é na saá taxi ña ndí Ndios sakaku ra ku'a ní inká nivi na on vása kúu najudío. Saá ke'é Ndios, chi kóni ra ndí najudío nduu na nivi na kuini ini koni inká nivi na on sivi najudío kúu, xa'a ñava'a ke'é Ndios xí'in nayó'o. ¹² Saá chi vitin xa'a ña ni-xiin najudío chikaɔ sɔ'o na tɔ'on Ndios, inká nivi ñoyivi na on vása kúu najudío, nayó'o naki'in na ñava'a saní'i Ndios na. Ta saá, tá kixaa kivi ndi'i nivi na kúu najudío nandikó ini na ta va'a koo na xí'in Ndios, ta xa'a ña ke'é na saá, ¿ndixa ví'i ka koo ñava'a naki'in ndi'i nivi ñoyivi yó'o!

¹³ Vitin ká'an i xí'in ndó'ó, nivi na on vása kúu najudío, chi yi'i kúu ñii taapóstol ta tiví Ndios kasa chiño noɔ nivi na on vása kúu najudío. Ta yi'ndixa chinóo síkóni chiño yó'o, chi chiño ña ndaya'vi ní kúu ña.

¹⁴ Saá chi, xa'a chiño ña kisa ndivi, kóni ndí nivi najudío ná kukuini ini na koni na inká nivi na on vása kúu najudío xa'a ñava'a ña naki'in nayó'o nda'a Ndios. Ta saá najudío yó'o ndukú na ndasaá kuchiño va'a naki'in na ñava'a yó'o, tãnda nandikó ini na, ta saá Ndios ke'é ra ñava'a xí'in na ña sakaku ra na. ¹⁵ Ta vitin xa'a ña kuxiká najudío noɔ Ndios, ñayó'o táxi ña ndí nivi na on vása kúu

najudío vạ'a nakutá'an na xí'in Ndios. Ta saá táná kixaa kivi ña Ndios vạ'a naki'in ra ndi'i najudío, ta, zyú kúu ña koo saá? Ndixa ña koo saá kúu ña nivi najudío kutaku ndino'o na noo Ndios. Saá ndatán nixiyo nivi na xa nixi'i, ta nataku na, saá koo nayó'o kivi Ndios vạ'a naki'in ra na, ta vạ'a nakutá'an na xí'in ra. ¹⁶ Vitin ndato'on i xí'in ndó inkạ to'on ña sáná'a, ta to'on yó'o káchí ña saá: Tá yóo ñii yuxan ká'no, ta nivi tá'ví na yuxan yó'o, ta ñii ñá'ño lo'o kúu ñayii chi sóko na ña noo Ndios, ta saá ndixa kúndaq ini yó ndí ñayii kúu ndi'i yuxan ña kíndo. Ta ñii ki'va saá kúndaq ini yó tá tio'o yiton kúu ñayii, chi yiton tón nakaxin Ndios kúu nó, ta saá tuku kúndaq ini yó ndí ndi'i nda'a yiton yó'o kúu tón yii.

¹⁷ Ta ndatán yóo yiton tón olivo tón tata, saá yóo nivi nañooi najudío. Ta Ndios xạ'nda ra sava nda'a yiton yó'o, ta noo nịta'nda yó'o, chiko'ni ndoso ndaa ra inkạ nda'a yiton, tón kúu tón olivo yukú ña kua'no ndaa nó noo nda'a tón olivo tón tata yó'o. Saá kua'no nda'a ña chiko'ni ndoso ndaa na yó'o, chi naki'in ña sụku ña vaxi nda noo tio'o tón olivo tón tata, ta saá vạ'a kutaku nda'a ña xikuu nda'a tón olivo yukú. Ta ndatán yóo nda'a yiton tón olivo tón yukú yó'o, saá yóo ndó'ó, nivi na on vasa kúu najudío.

¹⁸ Ta xạ'a ñayó'o, ndạ lo'o

on vasa vạ'a kasa ká'no xí'in mii ndó, ta ni on vạ'a kani sịni ndó ndí ndó'ó kúu nivi na vạ'a kạ noo najudío. Tá xáni sịni ndó saá, ta xini ñó'ó naká'án ndó ndí on sivi nda'a tón yiton kúu ña táxi sụku ña vạ'a kutaku tio'o tón yiton, ta ndixa nda'a tón yiton kúu ña náki'in sụku ña vạ'a kutaku ña, chi tio'o tón yiton kúu ña táxi sụku yó'o nda'a tón yiton.

¹⁹ Va kivi saá ndakuijn ndó'ó nivi na on vasa kúu najudío, kạ'an ndó xí'in i, káchí ndó saá: "Xạ'a ña kóni Ndios chiko'ni ndoso ndaa ra nda'a yiton tón olivo yukú, tón kúu mii ndi, kúu ña xạ'nda ra nda'a tón olivo tón tata ta sakana ra nda'a yó'o", káchí ndó xí'in i. ²⁰ Ta saá yi'i, ndakuijn i kạ'an i xí'in ndó, káchí i saá: Xini ñó'ó naká'án ndó ndí xạ'a ña on vasa ní-xiin najudío kandixa na Jesucristo kúu ña Ndios xạ'nda ra nda'a yiton tón tata, tón kúu najudío yó'o. Ta ndó'ó, na kúu nda'a yiton tón olivo yukú, vạ'a táku ndó xí'in Ndios vitin xạ'a ña ndasaá kuiti kándixa ndó Jesucristo. Ñakán ndạ lo'o on vasa yóo xạ'a ña kasa ká'no xí'in mii ndó, ta vạ'a kạ kuyi'ví ini ndó koto kuxíká ndó noo Ndios. ²¹ Saá chi vará najudío kúu nda'a ndino'o mii yiton tón olivo tón tata, ta Ndios on vasa ní-kisa ká'no ini ra xạ'a ña on vasa ní-xiin na kandixa na Jesucristo. Ta ndó'ó, na on sivi najudío kúu, táná sandakoo ndó ña kándixa

ndó Jesucristo, ta Ndios ñii kị'va saá ọn kasa ká'no ini ra xá'a ndó'ó, na kúu nda'a yiton tón olivo yukú. ²² Xínì ñó'ó kundaa vạ'a ini ndó ñayó'o: Ndios kúu ẹa ẹa táxi ña xọ'vị nịvi na ọn xịin chikaa sọ'o tọ'on ra, ta saá tuku Ndios kúu ẹa ẹa ká'no ini, ta ké'é ra kuạ'a ní ñava'a xí'in ndó'ó, na kúu nịvi na vạ'a yóo xí'in ra. Ta saá ni, ña xínì ñó'ó ní kúu ña ọn sandakoo ndó ña kándixa ndó Jesucristo, chi táná ké'é ndó saá, ta Ndios ka'nda ra nda'a yiton yukú tón kúu ndó'ó, ta ọn kuu kạ ndó nda'a yiton tón ẹa. ²³ Ta najudío, táná ndikó ini na ta kandixa na Jesucristo, ta Ndios kasa ká'no ini ra xá'a ndi'i kuachi na, ta tuku vạ'a naki'in ra na. Vará najudío yó'o xịkuu na nda'a yiton tón nịta'nda, ta Ndios nachiko'ni ndoso tuku ra na ọọ sị'na xındoso na xịkuu na nda'a yiton tón ẹa. Saá koo ña, chi Ndios kómí ra ndeẹ ké'é ra ndi'i ñayó'o. ²⁴ Saá chi ọọ Ndios ọn vása yọ'vị nịxịyo ña sanduu ra nda'a tón olivo yukú ña nduu ñayó'o nda'a tón olivo tón ẹa. Ta víkạ ví ndạ lo'o ọn vása yọ'vị koo ọọ Ndios ña sanduu tuku ra nda'a tón olivo tón ẹa ña ndikó ña nduu ña nda'a mịi nó.

*Tọ'on yó'o ká'ạn
ñii kịvị najudío ọn kutaku
xíkạ kạ na ọọ Ndios*

²⁵ Nañani yó xí'in naki'va yó, na ọn vása kúu najudío, ndạ lo'o ọn vạ'a ña kani sịnị ndó ndí ndó'ó kúu

na ndáya'ví ní kạ ọọ najudío xá'a ña Ndios naki'in ra ndó'ó. Saá chi vitin ña nị-xiin najudío chikaa sọ'o na tọ'on Ndios kúu ña kundivi ña chítóni Ndios. Vará ña chítóni Ndios yó'o xınakaa se'é ña ọọ yó, ta vitin Ndios táxi ra ña kundaa ini yó xá'a ña. Chi Ndios chítóni ra saá: Sava najudío nduu na nịvi nasó'ó ní ta kutaku xíkạ na ọọ Ndios kuạ'a ní kịvị. Saá chi kuạ'a ní kạ nịvi na ọn vása kúu najudío xínì ñó'ó kị'vi na yichị Ndios, ta Ndios ndáti ra ña ndi'i kị'vi nayó'o, ²⁶ ta saá Ndios sakaku ra ndi'i nịvi na kúu najudío. Saá chi xına'á nịtaa na tọ'on Ndios ña káchí saá:

Ñii kịvị ña vaxi, kixaa ñii ẹa ẹa kixi ñoo Jerusalén ña nákaa ọọ xịkị Sion,

ta kuu ra ẹa ẹa taxi kọ'on ndíkạ nịvi ọọ ndeẹ ña ọn vạ'a.

Ta tayó'o kindaa ra ndi'i nịvi na kúu sạ'ya ñani síkuá ẹa Jacob nda'a ndeẹ ña ọn vạ'a,

ta kindaa ra ndi'i kuachi ndiso na.

²⁷ Chi ñayó'o kúu ña chındú'u ẹi kasa ndivi ẹi xí'in nịvi yó'o,

kịvị kasa ká'no ini ẹi xá'a ndi'i kuachi na,

káchí tọ'on Ndios ña nịtaa na xına'á.

²⁸ Vitin najudío kúu nịvi na sáa ini xínì Ndios xá'a tọ'on vạ'a ña ndátọ'on xá'a Jesucristo, chi ọn xịin na kandixa na tọ'on yó'o. Ta xí'in ña ké'é najudío saá,

Ndios taxi ra nda'a ndó'ó, nivi na on vása kúu najudío, ña kuchiño kandixa ndó Jesucristo ta kundikõn ndó ra. Ta saá ni, Ndios kí'vi ka ini ra xini ra najudío nda kivi vitin, chi nakaxin ra najudío kuu na nañoo ra, chi saá kindoo ra njika'an ra xí'in xii síkuá na taAbraham, taIsaac ta xí'in taJacob. ²⁹ Saá yóo ña, chi Ndios nda lo'o on vása násama ra to'on njika'an ra. Tá Ndios xa chitóni ra saní'i ra ñava'a nivi, ta nda ñii kivi on vása kindaa ra ña nda'a na. Tá Ndios xa kana ra nivi kundikõn na ra, ta ña kana ra yó'o ndi'i saá kivi ndaya'ví ña. ³⁰ Ta ndó'ó nivi na on vása kúu najudío, xina'á on vása ní-xiin ndó chikaa so'o ndó to'on Ndios, ta vitin najudío kúu na on xii chikaa so'o to'on ra. Ta xa'a ña ke'é najudío saá, Ndios kundá'ví ini ra xini ra ndó'ó, ta kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó, ta va'a naki'in ra ndó'ó. ³¹ Ta nivi na kúu najudío on xii na chikaa so'o na to'on ra vitin. Ta saá ni, ñii kivi ña vaxi nayó'o nandikó ini na. Ta saá ñii ki'va ndatán Ndios kundá'ví ini ra xini ra ndó'ó, ta kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó, saá ke'é Ndios xí'in najudío yó'o, ta tuku va'a naki'in ra na. ³² Chi Ndios taxi ra ña ndi'i nivi on chikaa so'o na to'on ra, xa'a ña kuchiño kundá'ví ini ra koni ra ndi'i nivi yó'o, ta kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na.

³³ ¡Nda lo'o on vása

kundaa ini yó ndasaá ví kónó ní yóo ñava'a ní ini Ndios! ¡Ndíchi ní sijní ra, ta xini va'a ndi'i ra ña yóo! Ta mji yó, on vása kuchiño kundaa ini yó ña chitóni Ndios kundo'o nivi ñoyivi yó'o, ni on vása kuchiño kundaa ini yó ndasaá kisa ndivi Ndios chiño ña kóni mji ra. ³⁴ Saá káchi to'on Ndios ña nita na xina'á: “¿Án nda yóo ví nivi na kuchiño kundaa ini ña xani sijní Ndios? ¿Án nda yóo ví nivi na kuchiño ndato'on xí'in Ndios xa'a ña xini ñó'ó ke'é ra?” ³⁵ On vá'a chikaa ini nivi, káchi na saá: “Si'na taxi yó ñava'a nda'a Ndios, ta saá xini ñó'ó ra sandikó ra inká ñava'a ña kóni mji yó”, káchi na. ³⁶ Nda lo'o on vá'a chikaa ini nivi saá, chi Ndios kúu ta ta kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyivi yó'o xí'in ndi'i ña yóo ñoyivi nino. Saá chi xí'in ndee Ndios xikoo ndi'i ña, ta ndi'i ña kuvá'a yóo ña xa'a ña kundivi ña kóni Ndios. ¡Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi! Saá ná koo.

12

To'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kutaku nivi na kándixa Jesucristo

¹ Nañani yó xí'in naki'va yó, xa ku'a ní ñava'a ke'é Ndios xí'in yó chi kundá'ví ní ini ra xini ra mji yó. Ta xa'a ñayó'o, yi'i xáku ndá'ví nogo ndó ña ndino'o ini ndó soko xí'in mji ndó nogo Ndios ña va'a kutaku

ndii ndó ñoq ra, ta kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni ra. Saá sakusij ndó ini Ndios, chi xí'in ña kutaku ndó saá ndixa kisa ká'no ndó ra. ² On kundikõn ka ndó yichj ña on vá'a ñoyívi yó'o, ta taxi xí'in mji ndó nda'a Ndios ña ndasa xaá ra ndi'i ña xáni sijnj ndó, ñakán va'a kutaku ndó yichj Ndios. Ta saá kuchiño ndó kundaa va'a ini ndó yu kúu ñava'a kóni Ndios, chi ñayó'o kúu ñava'a ndino'o, ta sákusij ña ini Ndios.

³ Ndios kúu taa ta va'a ini, ta xa'a ñayó'o sakuiso ra chiño yij kúu j tapóstol ta kisa chiño ñoq Jesucristo. Ta saá ká'anj xí'in ndó'ó vitin, káchij saá: On vá'a kani sijnj yó ndí ndasaá mji yó kúu ñivi na ndáya'ví ní ka ñoq inká ñivi, ta va'a ka vivii kani sijnj yó xa'a mji yó. Saá chi nda'a ñii ñii mji yó, ñivi na kúu na kándixa Jesucristo, Ndios xa taxi ra ndee ña va'a nda'a yó ña kúchiño yó chindee tá'an yó, ta va'a kasa ndivi yó chiño ra. Ta saá tá va'a kúndaa ini yó yu kúu ndee va'a kómí yó ña taxi Ndios nda'a yó, ta saá kúchiño yó vivii kani sijnj yó xa'a mji yó. ⁴ Vará ñii ní kúu yikí koñu ñii ñivi, ta yikí koñu yó'o kómí ña kuá'a ní xiiña, ta ñii ñii xiiña xa yóo ñoq kisa chiño mji ña. Saá chi xa sijn sijn chiño kisa ndivi ñii ñii ña. ⁵ Ta ndatán yóo kuá'a ní xiiña ñii yikí koñu ñivi saá yóo ndi'i mji yó, ñivi na kándixa Jesucristo. Saá chi kuá'a ní ñivi kúu yó, ta ndi'i mji yó

ñii náta'an yó kúu yó ndatán yóo ñii ní yikí koñu ñivi.

⁶ Ta on sivi ñii laá kuiti ñoq kúu ndee ña va'a ña saní'i Ndios ñii ñii yó, ta taxi ra ndee va'a nda'a ñii ñii yó, ndatán yóo ña káchí ini mji ra. Ta xa'a ñayó'o sava yó kómí yó ndee ña ndat'on yó xí'in inká ñivi t'on ña kaku Nima Ndios, ta saá xinj ñó'ó ndat'on yó t'on Ndios yó'o xí'in ñivi. Ta t'on ña ndat'on yó xinj ñó'ó koo yu'ú ña xí'in inká t'on Ndios ña kándixa ndi'i yó na kúu na ndino'o ndikõn Jesucristo. ⁷ Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña kúchiño yó kasa ndivi yó chiño ña va'a chindee inká ñivi, ta saá xí'in ña ndino'o ini yó ná kasa ndivi yó chiño yó'o. Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña saná'a yó t'on ra inká ñivi, ta saá va'a xí'in ña ndino'o ini yó saná'a yó na. ⁸ Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña chikaá yó ndee ini inká ñivi, ta saá va'a xí'in ña ndino'o ini yó ke'é yó saá. Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña kúchiño chindee yó inká ñivi xí'in ña ndáya'ví kómí yó, ta saá on vá'a kuu yó ñivi na sí'nda, ta nda víka ná taxi yó ña xinj ñó'ó nda'a ñivi. Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña kúchiño kuiso chiño yó xí'in inká ñivi, ta saá xí'in ña vivii ta xí'in ña ndino'o ini yó va'a kasa ndivi yó chiño yó'o.

Ta yóo sava yó na naki'in ndeę va'a nda'a Ndios ña kúchiño ke'é yó ñava'a xí'in nivi xa'a ña kúnda'ví ini yó xini yó nivi yó'o, ta saá xí'in ñasij ini yó xini ñó'ó ke'é yó ñava'a xí'in na.

⁹ Xini ñó'ó xí'in ña ndino'o ini yó kuki'vi ini yó koni yó inká nivi. Ta xini ñó'ó ndixa kusaa ini yó koni yó ña on vá'a, ta ndixa kundikon yó yichí va'a. ¹⁰ Ta ndatán kí'vi ini yó xini yó nañani yó xí'in náki'va yó, na kúu nave'e mji yó, ñii kiva saá xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó ndi'i nivi na kándixa Jesucristo. Kasa to'ó tá'an yó, ta chikaa ní ka ini yó ke'é yó ña chindee natá'an yó na kándixa Jesucristo, ta on vása kundi'í ní ini yó xa'a ña chindee xí'in mji yó.

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, on vá'a kuu yó nivi na xúxán ní, ta xí'in ña ndino'o ini yó chikaa yó ndeę xí'in mji yó ña kasa chiño yó noo Jesucristo, Ta taKá'no noo yó.

¹² Va'a ná kusij ini yó chi ndixa ndaa ini yó Ndios ña kasa ndivi ra ndi'i to'on ra. Tá xo'vi yó, ta va'a ká'no ná koo ini yó ña kúndeé ini yó xí'in ñayo'vi yó'o, ta nda ñii kivi on vása sandakoo yó ká'an yó xí'in Ndios.

¹³ Ta xí'in ña kómí yó, va'a taxi yó ña xini ñó'ó nda'a nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo na on koó ña kómí. Ta ndi'i nivi na kixaa ve'e yó, vivii naki'in yó na, ta nda'a nivi yó'o taxi

yó ña kuxu na, ta taxi yó noo nakindée na.

¹⁴ Tá yóo nivi na saxo'vi mji yó xa'a ña ndikon yó Jesucristo, ta va'a ka ndukú yó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in nivi yó'o na saxo'vi mji yó. Ta nda lo'o, on vá'a satavi chí'ña yó nivi na ké'é ña on vá'a xí'in yó. Ta nda víka, va'a ka'an yó xí'in nivi yó'o, kachí yó saá: "Ná koo ñava'a xí'in ndó", kachí yó xí'in na.

¹⁵ Tá yóo nivi na kúsij ní ini, ta saá mji yó va'a ná kusij ini yó xí'in nivi yó'o. Tá yóo nivi na kúchuchú ní ini ta xaku ní na, ta saá mji yó va'a ná kuaku yó xí'in nivi yó'o.

¹⁶ On vá'a kani tá'an yó xí'in nivi, ta va'a ka vivii ná kutaku yó xí'in ndi'i nivi. On vá'a kasa ká'no ní xí'in mji yó, ta va'a ka ná koo yó ndatán yóo nivi na nino ini. On vá'a kani sinj yó ndí ndasaá kuiti mji yó kúu nivi na ndichí ní sinj.

¹⁷ Tá nivi ké'é na ña on vá'a xí'in yó, ta on vá'a cha'vi mji yó nivi yó'o xí'in ña on vá'a. Nda víka, chikaa ka yó ndeę ña ke'é yó ñava'a noo ndi'i nivi. ¹⁸ Ta ndixa xini ñó'ó taxi xí'in mji yó nda noo xaá ndeę yó, ña vivii kutaku yó xí'in ndi'i nivi.

¹⁹ Nañani yó xí'in náki'va yó, on nda lo'o on vá'a sandikó yó ña on vá'a xí'in nivi na ké'é ña on vá'a xí'in yó. Ta va'a ka ná sandakoo yó ña on vá'a yó'o nda'a Ndios ña cha'vi ra nivi

yó'o x̄a'a ña ke'é na. Saá chi yóo t̄o'on Ndios ña ñ̄taa na x̄ina'á, káchí ña saá: "Ȳi'i, Ndios, kúu t̄a t̄a kasa nani x̄a'a kuachi, ta ȳi'i kúu t̄a cha'vi ndi'i ñ̄vi x̄a'a ña ke'é na", kachí Ndios. ²⁰ Ta ink̄a x̄iña ñoq̄ t̄o'on Ndios ña ñ̄taa na x̄ina'á, káchí ña saá: "Tá yóo ñ̄vi na s̄a ini x̄ini na ndó'ó, ta ñ̄vi yó'o x̄i'í ní na s̄oko, ta saá v̄a'a taxi ndó nda'a na ña kuxu na. Tá yóo ñ̄vi na s̄a ní ini x̄ini na ndó'ó, ta ñ̄vi yó'o ȳich̄i ní na takuií, ta v̄a'a taxi ndó takuií ná ko'o na. Ña ke'é ndó saá x̄i'in ñ̄vi yó'o kúu ña sakuka'an ndó ñoq̄ na, t̄and̄a x̄ino s̄a ñ̄i ñoq̄ na x̄a'a ña kuka'an ñoq̄ ñ̄vi yó'o. Ta nd̄at̄an yóo ña nd̄i'í ñ̄i'ní ñoq̄ yatin ní x̄ix̄i ño'o, saá koo ña nd̄i'í ní s̄ini ñ̄vi yó'o", káchí t̄o'on Ndios. ²¹ Ta saá ñ̄n v̄a'a taxi yó ndi'í ña ñ̄n v̄a'a kundeé ña ñoq̄ m̄i yó. Nd̄a víka, ndixa x̄ini ñó'ó ke'é yó ñava'a, ta saá kundeé yó ñoq̄ ña ñ̄n v̄a'a.

13

¹ Ndi'i m̄i yó x̄ini ñó'ó kasa ndivi yó ña k̄a'an nachiño na kúu na x̄anda chiño ñoq̄ yó. Saá chi ndi'i nd̄ayí ña kómí nachiño x̄i'in ink̄a naná'no na ndiso chiño x̄i'in yó, kúu nd̄ayí ña k̄ixi ñoq̄ Ndios. Ta ndi'i nd̄ayí ña kómí ñ̄vi kúu ña ch̄indú'u Ndios. ² Ta saá ndi'i ñ̄vi na ñ̄n x̄in kasa ndivi ña x̄anda chiño nachiño ñoq̄ na, ta x̄i'in ña ké'é na saá, kúu na ñ̄vi na toon ini ñoq̄ ña x̄anda chiño Ndios ñoq̄

na, chi Ndios kúu t̄a t̄a táxi nd̄ayí nda'a nachiño. Ta yóo ñ̄vi na ñ̄n x̄in kasa ndivi ña x̄anda chiño nachiño ñoq̄ na, ta ndixa nachiño saxo'v̄i na ñ̄vi yó'o x̄a'a ña k̄isa toon ini na. ³ Saá chi ñ̄n s̄iví x̄a'a ña kuyi'ví ñ̄vi na ké'é ñava'a, kúu nachiño na kómí nd̄ayí. Ta ñ̄vi na ké'é ña ñ̄n v̄a'a, ta v̄a'a k̄a ñ̄vi yó'o ná kuyi'ví na ñoq̄ nachiño. ¿Án kóni ndó kuu ndó ñ̄vi na ñ̄n v̄asa ȳi'ví ñoq̄ nachiño? Ta saá x̄ini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño v̄a'a, ta x̄i'in ña ké'é ndó saá, nachiño k̄a'an na ñava'a x̄a'a ndó. ⁴ Saá chi nachiño na x̄anda chiño ñoq̄ yó kúu na ñ̄vi na k̄isa chiño ñoq̄ Ndios x̄a'a ña chindeé na m̄i yó ña koo ñava'a x̄i'in yó. Ta saá ni, tá ndó'ó ké'é ndó ña ñ̄n v̄a'a, ta v̄a'a ná kuyi'ví ini ndó, chi ñ̄n s̄iví ña man̄i kúu ña ní'i nachiño espada s̄in. Nachiño yó'o kúu na k̄isa chiño ñoq̄ Ndios, ta kómí na nd̄ayí Ndios ña saxo'v̄i na ñ̄vi na ké'é ña ñ̄n v̄a'a. ⁵ Ta ndixa x̄ini ñó'ó kasa ndivi yó ña x̄anda chiño nachiño ñoq̄ yó, ta ñ̄n s̄iví ndasaá kuiti x̄a'a ña ȳi'ví yó saxo'v̄i na m̄i yó kúu ña ké'é yó ñava'a saá. Chi kúndaq̄ ini yó ndi'í x̄a'a ña sakusi'í yó ini Ndios kúu ña viví kasa ndivi yó chiño ña x̄anda chiño nachiño ñoq̄ yó, ta saá ñ̄n k̄oq̄ x̄a'a ña sakuiso yó kuachi s̄at̄a m̄i yó. ⁶ Ta x̄a'a ñayó'o, x̄ini ñó'ó cha'vi yó cuota nda'a nachiño na x̄anda chiño ñoq̄ yó. Chi nachiño yó'o kúu na k̄isa

chiño nḡḡ Ndios, ta táxi xí'in m̄ji na ña va'a kasa ndivi na chiño ña ndiso na.

⁷ Ñakán va'a taxi yó nda'a ñii ñii n̄vi ña xín̄i ñó'ó taxi yó nda'a na. Tá xín̄i ñó'ó cha'vi yó xí'in s̄j'ún nḡḡ nachiño xa'a ño'ḡ ña kómí yó án xa'a ink̄a ñakuíká kómí yó, ta saá va'a cha'vi yó nda'a na. Tá yóo n̄vi na xín̄i ñó'ó naki'in ñato'ó, ta saá va'a ná taxi yó ñato'ó nda'a na. Tá yóo n̄vi na xín̄i ñó'ó naki'in ña kasa ká'no yó na, ta saá va'a ná kasa ká'no yó n̄vi yó'o. ⁸ Va'a ná ḡn kuníká yó nḡḡ nda ñii n̄vi. Ta ñii laá kuiti ña va'a kuníká yó nḡḡ ink̄a n̄vi kúu ña xín̄i ñó'ó kuki'vi ní ini yó koni yó na. Tá ndixa kí'vi ini yó xín̄i yó n̄vi, ta xí'in ñayó'o k̄isa ndivi yó ndi'i ña xá'nda chiño ndayí Ndios. ⁹ Saá chi ndayí Ndios káchí ña saá: “ḡn vá'a k̄i'vi ṭa kuachi xí'in ña'a ñá ḡn s̄j'í ñásí'í ra kúu; ta ñii k̄i'va saá ḡn vá'a k̄i'vi ña'a kuachi xí'in ṭa ṭa ḡn s̄j'í ȳi ñá kúu; ḡn vá'a ka'ni yó n̄vi; ḡn vá'a kasa kuí'ná yó; ḡn vá'a kutoo yó kukomí yó ña kómí ink̄a n̄vi”, saá káchí ndayí Ndios. Ta ndi'i ndayí yó'o k̄aku ña nḡḡ ndayí ká'no ña káchí saá: “Ñii k̄i'va ndatán yóo ña kí'vi ini yó xín̄i yó xí'in m̄ji yó, saá xín̄i ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó”, káchí ña. ¹⁰ Tá ndixa kí'vi ini yó xín̄i yó natá'an yó, ta saá ḡn ke'é yó ña ḡn vá'a xí'in na. Tá ndiño'o kí'vi ini yó xín̄i yó natá'an yó, ta ndixa xí'in ña ké'é yó

saá, kisa ndivi yó ndi'i ndayí Ndios.

¹¹ Kúndaḡ va'a ini yó ndi k̄i'vi vitin kúu k̄i'vi ña xín̄i ñó'ó ní, ta xa'a ñayó'o ḡn vá'a kutaku k̄a yó ndatán táku n̄vi na k̄is̄n. Ta xín̄i ñó'ó kundito va'a yó, chi xa yatin ní va'xi k̄i'vi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o ña sakaku ra m̄ji yó. Ñii ñii k̄i'vi ña yá'a táku yó, ta táxi ña kuyatin k̄a k̄i'vi ña ndikó Jesucristo. Ta saá k̄i'vi ña ndikó ra yóo yatin k̄a ña xí'in k̄i'vi vitin nḡḡ k̄i'vi ña k̄ixá'á yó kándixa yó ra. ¹² K̄i'vi vitin ndatán yóo ña xa kuḡ'an ndi'i ñoó ta xa yatin ní kóni ṭ̄vi, saá yóo ña. Ta saá xa'a ña xa yatin kóni ṭ̄vi, va'a k̄a ná sandakoo yó ndi'i ña ḡn vá'a ña kúu ña ké'é n̄vi na x̄ika ñoó naa, ta ndixa xín̄i ñó'ó kasa ndivi yó chiño va'a, ndatán yóo chiño ña ké'é n̄vi na x̄ika ndiví. Ta ndatán yóo n̄tropa na ndixin tikḡṭḡ k̄a xa'a ña ndáa ña ȳikí koñu na, saá xín̄i ñó'ó kundixin m̄ji yó xí'in ndee Jesucristo, ṭa ṭa kúu ño'ḡ ndino'o yé'e. ¹³ Xí'in ñato'ó ta xí'in ñandaḡ xín̄i ñó'ó kutaku yó ta kasa ndivi yó chiño va'a, chi saá ké'é n̄vi na x̄ika ndiví. Ta xín̄i ñó'ó nasita xí'in m̄ji yó k̄i'vi kuḡ'an yó nḡḡ yóo vikḡ ña ḡn kuxu ná'ná ní yó, ta nda lo'o ḡn vá'a x̄iini ní yó xí'in ndutá tá sáx̄iini n̄vi. ḡn vá'a k̄i'vi ṭa kuachi xí'in ink̄a ña'a ñá ḡn s̄j'í ñásí'í ra kúu, ta ni ña'a ḡn vá'a k̄i'vi ñá kuachi xí'in ink̄a ṭa ṭa ḡn s̄j'í ȳi

ñá kúu, ni nda lo'o on vá'a kivi nivi nda ñii noo kuachi kini. On vása va'a kani tá'an yó, ni on vása va'a kasa kuini ini yó koni yó inka nivi. ¹⁴ Ta nda víka, ndatán ndixin natropa tikoto kaa ña ndáa yiki koñu na, saá xini ñó'ó kundixin yó xí'in ndee Jesucristo ta ta ndixa ndaa mji yó. Ta saá nda lo'o on ndukú yó ña kutú ini yó xí'in ndi'i ña on vá'a ña kútoo ní yiki koñu yó.

14

Tq'on yó'o ká'an xaq'a nivi na sakán lo'o vaxi kua'no ña ndaa ini na Jesucristo

¹ Tá yóo nivi na sakán lo'o vaxi kua'no ña ndaa ini na Jesucristo, ta xini ñó'ó va'a naki'in ndó nivi yó'o. Vará on vása yóo yu'ú ndó xí'in nayó'o xaq'a ndi'i ña ká'an na, ta on vá'a kani tá'an ndó xí'in nayó'o. ² Saá chi yóo sava nivi na kándixa Jesucristo na xani sijní ndí va'a kuxu na ndi'i saá noo ña xixi nivi. Ta yóo inka nivi na sakán lo'o vaxi kua'no ña ndaa ini na Jesucristo, ta nivi yó'o xani sijní na ndí nda lo'o on vá'a kuxu na koñu. ³ Nivi na kándixa Jesucristo na kúu na xixi ndi'i noo ña xixi nivi ñoyívi, on vá'a ka'an kuachí na xaq'a inka nivi na kándixa Jesucristo na on xjin nda lo'o kuxu koñu. Ta nivi yó'o na on xjin kuxu koñu, nda lo'o on vá'a ka'an kuachí na xaq'a nivi na xixi ndi'i noo ña xixi nivi ñoyívi. Ta xini ñó'ó naki'in

tá'an va'a ñii ñii nayó'o, saá chi Ndios xa naki'in va'a ra ñii ñii nivi yó'o. ⁴ Ndachun xani sijní ndó ndí kómí ndó ndayí ña ka'an kuachí ndó xaq'a nivi na kisa chiño noo taká'no noo mji na? Chi ndasaá kuiti Jesucristo, ta ta kúu taká'no noo nivi yó'o, ta kúu ra taká'no noo mji yó, kúu ta ta kómí ndayí ka'an ra án va'a, án on vása va'a ké'é nayó'o. Ta ndixa ndaa ini yó ndí Jesucristo ká'an ra ñava'a xaq'a mji yó, na kúu nivi na ndino'o ini kisa chiño noo ra. Saá chi mji Jesucristo kúu ta ta kómí ndi'i ndee, ta ndixa chindeé ra mji yó ña va'a kundikon yó yichí ra.

⁵ Yóo nivi na kándixa Jesucristo na xani sijní ndí yóo kivi ná'no ka noo inka kivi. Ta inka nivi na kándixa Jesucristo xani sijní na ndí ñii kúu ndi'i kivi. Ñii ñii nivi xini ñó'ó va'a kani sijní na xaq'a yu kúu ñava'a ke'é mji na, ta saá xí'in ña ndino'o ini na, xini ñó'ó ke'é na ñava'a yó'o. ⁶ Saá chi nivi na kándixa Jesucristo, na kúu na xani sijní ndí yóo kivi ña kúu ña ná'no ka noo inka kivi, nayó'o kisa tq'ó na kivi ná'no yó'o xaq'a ña chinóo síkón na ñatq'ó Ndios. Ta nivi na kándixa Jesucristo na xixi koñu kúu nivi na kisa tq'ó Ndios xí'in ña xixi na, chi táxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xaq'a koñu xixi na. Ta nivi na kándixa Jesucristo, na on xjin kuxu koñu, kúu nivi na kisa tq'ó Ndios, chi xani sijní na ndí

ña on vása xíxi na koñu kúu ñavá'a noq Ndios, ta nayó'o táxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xá'a ña xíxi mji na.

7 On sivi xá'a ñii laá mji yó kúu xá'a ña kutaku yó; ni on sivi xá'a ñii laá mji yó kúu xá'a ña kivi yó. 8 Saá chi tá taku yó, ta taku yó xá'a ña chinóo síkón yó ñato'ó Jesucristo, Taa taká'no noq yó. Ta tá kivi yó, ta kivi yó xá'a ña chinóo síkón yó ñato'ó Jesucristo, Taa taká'no noq yó. Ta saá tá taku yó án tá kivi yó, ñivi na ndikon Jesucristo kúu yó. 9 Jesucristo ñixi'i ra ta nataku ra xá'a ña nduu ra Taa taká'no ta xá'nda chiño noq ndi'i ñivi, án ñivi na taku ñoyivi yó'o kúu na, án ñivi na xa ñixi'i kúu na.

10 Ta sava ndó'ó, ¿ndachun ká'an kuáchí ndó xá'a nañani ndó án xá'a náki'va ndó? Ta, ¿ndachun xáni siji ndó ndi mji ndó kúu na ndáya'ví ka noq nayó'o? Chi ñii kivi ña vaxi ndi'i mji yó xini ñó'ó xaá yó kuita yó noq Ndios, ta Ndios kasa nani ra xá'a kuachi ñii ñii yó. 11 Chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña saá:

“Ndixa yi'i kúu i taa taku”,
káchí Ndios,

“ta ñii kivi vaxi ndixa ndi'i
ñivi kuxíti na noq i,

ta ndi'i ñivi kasa ká'no na
yi'i, taa taku kúu Ndios”,
káchí Ndios,

káchí to'on ra ñitaa na
xina'á. 12 Ta kivi ña kundivi
to'on yó'o, ñii ñii mji yó koni
ñó'ó yó nataxi yó kuenda

noq Ndios xá'a ña ke'é mji
yó.

13 Ta saá on vá'a ka'an kuáchí yó xá'a natá'an yó, na kándixa Jesucristo, ta va'a ka xini ñó'ó chikaá ini yó ña on nda lo'o chindú'u yó ña kaki'i xá'a nañani yó án xá'a náki'va yó, ña koyo nayó'o kuachi. Ta nda lo'o on ke'é yó ña chinda'á natá'an yó ña sandakoo na yichi Jesucristo. 14 Yi'i x'in ndino'o ini kándixa Jesucristo, ta kúndaá ini ndi nda ñii ña xíxi ñivi kúu ña on vá'a án ñakini noq Ndios. Ta saá ni, yóo sava ñivi na xáni siji ndi ña on vá'a án ñakini noq Ndios kúu sava noq ña xíxi ñivi. Ta saá mji ñivi yó'o na kúu na xáni siji ndi ñakini noq Ndios kúu ña, ta va'a ka ná on kuxu na ña. 15 Tá ndasaá kuiti xá'a ña xíxi yó kúu ña sákuchuchú yó ini nañani yó án náki'va yó, ta va'a on vása kuxu yó ñayó'o noq na. Saá chi táná ke'é yó ña sakuchuchú ini nañani yó án náki'va yó, ñayó'o saná'a ndi on vása ndino'o ini yó kí'vi ini yó xini yó nayó'o. Ta nda lo'o on vá'a taxi yó ndaño'ó nañani yó án náki'va yó noq Ndios xá'a ña xíxi yó. Saá chi nayó'o kúu ñivi na ñixi'i Jesucristo xá'a. 16 Vará mji yó ñivi na kándixa Jesucristo kómí yó yichi ña kuxu yó ndi'i noq ña xíxi ñivi, ta on vá'a chindú'u yó ña kaki'i xá'a nañani yó án xá'a náki'va yó ña koyo na kuachi. Saá chi on vá'a ke'é yó ña taxi ka'an ñivi ña

on vá'a x̄a'a yich̄i Jesucristo. ¹⁷ Xín̄i ñó'ó kundaā ini yó ndí on s̄iví x̄a'a ña x̄íxi yó, ni on s̄iví x̄a'a ña x̄í'i yó kúu ña ndáya'ví chindeé yó ña va'a kundik̄on yó yich̄i ña xá'nda chiño Ndios. Ta ña ndáya'ví ní k̄a kúu ña kasa ndivi yó ñandaā, ta ña kutak̄u yó x̄í'in ñava'a ini yó, ta ña kutak̄u yó x̄í'in ñasij̄i ña chíkaā Ním̄a Ndios ini yó. ¹⁸ Tá x̄í'in ña ndáya'ví ní yó'o ták̄u yó ta kisa chiño yó noo Jesucristo, ta saá ndixa sakusij̄i yó ini Ndios, ta sakusij̄i yó ini ñivi.

¹⁹ Ta saá va'a ná chikaā yó ndee ña vivíi kutak̄u yó x̄í'in natá'an yó na kándixa Jesucristo, ta ñii k̄i'va saá chikaā yó ndee ña chindeé tá'an yó ña va'a k̄a kua'no yó x̄í'in ña kándixa yó Jesucristo. ²⁰ Yoo chiño va'a ña k̄isa ndivi Ndios x̄í'in ñii ñii m̄ji yó na kándixa Jesucristo. Ta saá nda lo'o on vá'a kani tá'an yó x̄a'a ña x̄íxi yó, chi ȳiyo sandi'i yó x̄a'a chiño va'a yó'o. Ndixa ndi'i saá noo ña'a ña x̄íxi ñivi kúu ñandii noo Ndios. Ta saá ni, tá x̄í'in sava ña x̄íxi yó taxi yó ña kaki'i x̄a'a nañani yó án x̄a'a náki'va yó ña koyo na kuachi, ta saá va'a k̄a ná on kuxu yó ñayó'o. ²¹ Ña x̄ín̄i ñó'ó ní k̄a kúu ña kutak̄u to'ó yó x̄í'in nañani yó ta x̄í'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, ta nda lo'o on vá'a ke'é yó ña chinda'á yó nayó'o ña k̄i'vi na kuachi. Ndixa tá ña x̄íxi yó koñu án ña x̄í'i yó nduta

vino kúu ña chinda'á nayó'o ña k̄i'vi na kuachi, ta saá va'a k̄a on kuxu yó koñu, ni on ko'o yó nduta vino, ni on ke'é yó nda ñii ink̄a ña taxi ña kaki'i x̄a'a nañani yó án náki'va yó ña koyo na kuachi, ta saá ȳiyo sandakoo na yich̄i Jesucristo. ²² Tá ndino'o ini ndó xa kándixa ndó yu kúu ña va'a ko'o ndó án yu kúu ña va'a kuxu ndó, ta va'a ndasaá kuiti Ndios x̄í'in m̄ji ndó kuu na x̄ín̄i yu kúu ña chíkaā ini ndó ke'é ndó, ta on ndato'on ndó ñayó'o x̄í'in ink̄a ñivi. Ta saá ndixa kunakaā ñasij̄i ní ini ndó, chí on kani s̄inj̄i ndó ndiso ndó kuachi noo Ndios x̄a'a ña x̄í'i ndó án x̄a'a ña x̄íxi ndó. ²³ Tá yoo nañani yó án náki'va yó, na on vása ndino'o ini kándixa án ñava'a án ña on vá'a noo Ndios kúu sava ña x̄íxi na, ta saá ni, x̄íxi na sava ñayó'o, ta x̄í'in ña ké'é na saá, nákuiso na kuachi noo Ndios. Saá chí ña ké'é nayó'o on vása yoo yu'ú ña x̄í'in ña ndino'o ini na kándixa na kúu ñava'a noo Ndios. Ta ndi'i saá noo ña ké'é yó, tá on vása ñii yoo yu'ú ña x̄í'in ña ndino'o ini yó kándixa yó kúu ñava'a noo Ndios, ta ña ké'é yó saá kúu ña on vá'a ña nákuiso yó kuachi noo Ndios.

15

¹ M̄ji yó, tá kúu yó ñivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo ta kúndāa ini yó ndasaá va'a ndík̄on yó yich̄i ra, ta saá x̄ín̄i ñó'ó ká'no koo ini yó ta chikaā yó ndee ña

chindeé yó ñivi na sakán lo'o vaxi kua'no ña ndáa ini na Jesucristo. Xínì ñó'ó chindeé yó nayó'o, ta ɔn vása kuiti kundi'i ini yó xá'a ña sakusij yó ini mji yó. ² Ñii ñii mji yó xínì ñó'ó ndukú yó ndasaá vā'a sakusij yó ini natá'an yó, ta xínì ñó'ó sakua'no tá'an yó xí'in ña sakuá'á yó ña kandixa ká yó Jesucristo. ³ Saá chi ni mji Jesucristo, ndá lo'o ɔn vása ní-ndukú ra ndasaá kuiti sakusij ra ini mji ra. Ta to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ká'an ña xá'a ña ndo'o ra, ta káchí ña saá: "Mji to'on ña ɔn vá'a ña ká'an ñivi kándiva'a na xí'in Ndios kúu to'on ña kándiva'a na xí'in i", káchí to'on Ndios xá'a Jesucristo. ⁴ Ta ndi'i to'on Ndios ña ñitaa na xina'á kúu ña to'on ña ñitaa na xá'a ña saná'a ña mji yó. Ta ñitaa na to'on Ndios yó'o xá'a ña chikaa ña ndee ini yó ña kudeé yó kundikon yó yichì Ndios. Ta saá ndáti yó ta ndáa ini yó ndí keta vā'a ña xí'in yó, chi Ndios ndixa kasa ndivi ra ndi'i to'on ra. ⁵ Ndios kúu taa taa chikaa ndee ini yó ña vā'a kudeé yó kundikon yó yichì ra. Ta saá xí'in ña ndino'o ini i kóni i ndí Ndios chindeé ra ndó'ó ña vā'a sji kutaku ndó xí'in natá'an ndó, ñii kiva ndatán xitaku Jesucristo xí'in natá'an ra ñoyívi yó'o. ⁶ Ta saá ñii yu'ú nakoo ndi'i ndó ña vā'a kasa ká'no ndó Ndios, taa taa kúu Yivá Jesucristo, Taa taa Ká'no noo yó.

To'on vā'a xá'a Jesucristo

kúu to'on ña xínì ñó'ó ndi'i ñivi

⁷ Ta saá xínì ñó'ó vā'a naki'in tá'an ndó, ndatán vā'a naki'in Jesucristo ñii ñii ndó'ó. Ta xá'a ña ke'é ndó saá, kanóo sikón ñato'ó Ndios. ⁸ Ndátō'onj xí'in ndó ndí Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o xá'a ña kasa chiño ra noo najudío, chi saá kasa ndivi ra to'on ña kindoo Ndios xí'in naxii síkuá na xina'á. Ta ña ke'é Jesucristo saá kúu xá'a ña kundaq ini najudío ndí Ndios kúu tandaa, ta ndixa kisa ndivi ra to'on ra. ⁹ Ta saá kixaa Jesucristo ñoyívi yó'o ña kasa ndivi ra chiño ña táxi ñivi na ɔn vása kúu najudío kasa ká'no na Ndios xá'a ña kúndá'ví ní ini ra xínì ra na. Ta saá kundivi ña ká'an to'on Ndios ña ñitaa ñii taa kuyā xina'á, káchí to'on yó'o saá:

Xá'a ñavā'a ké'é ún, yij kasa ká'no i yó'ó, Tata Ndios.

Ta ñoo noo táku ñivi na ɔn vása kúu najudío kúu noo kasa ká'no i yó'ó, Tata Ndios.

Ta sji kataj yaa ña kasa ká'no i kivi ún, Tata Ndios,

káchí to'on ña ñitaa ñii taa kuyā xina'á. ¹⁰ Ta inka xiiña noo to'on Ndios ña ñitaa na kuyā xina'á, káchí ña saá:

Vā'a ná kusij ini ñivi na ɔn vása kúu najudío, ta ñii káchí saá ná kusij ini ñivi na kúu najudío,

káchí to'on Ndios ña ñitaa na kuyā xina'á. ¹¹ Ta saá

tuku inkā xiiña noq to'on
Ndios ña ñitaa na xina'á,
káchí ña saá:

¡Ndi'i saá na ñoo ná'no xí'in
ndi'i saá na ñoo válí,
va'a ná kasa ká'no na Ndios!
káchí ña. ¹² Saá tuku kujiya
xina'á ñitaa taprofeta Isaías
to'on Ndios ña káchí saá:

Ñii kivi nana ndaa ñii yiton
xaá noq ñii tio'o tón
yiton yatá, ta tio'o
yiton yatá yó'o ká'an
xa'a ñivi nave'e taIsaí.

Ta yiton xaá nana ndaa
yó'o kúu ña ká'an xa'a
taa ta ti'ví Ndios ña
sakaku ra ñivi;

chi ñii tasa'ya ñani síkuá
taIsaí yó'o kuu ra,

ta kuu ra ñii taa taká'no, taa
ta ka'nda chiño noq
ñivi na on vása kúu
najudío.

Ta ñivi yó'o xí'in ña ndino'o
ini na kundati na ña
sakaku ra na,

káchí to'on Ndios ña ñitaa
taIsaías xina'á.

¹³ Ta vitin yi'i ká'an i xí'in
Ndios, taa ta chikaá ndee ini
yó ña kundati yó ñava'a ke'é
ra xí'in yó, ta ndúkú i noq
ra ndí va'a ná sakusij ra ini
ndi'i ndó'ó, ñivi na kándixa
ña'á, ta va'a ná taxi ra ña
kunakaá ñava'a ini ndó. Ta
saá tuku ndúkú i noq Ndios
ndí sakutú ra ini ndó xí'in
ndee Níma ra, xa'a ña va'a
kundati ndó chi ndáa ini
ndó ndí ndixa Ndios ke'é ra
ñava'a xí'in ndó ndatán yóo
to'on ra ña kindo ra.

¹⁴ Nañani yó xí'in náki'va
yó, kúndaá ini ndí ndó'ó
kúu ñivi na va'a ní ini,
ta ndi'i ndó xini va'a ndó

ñandaá, ta saá ñakán
va'a kúchiño ndó saná'a
tá'an ndó. ¹⁵ Noq tutu

yó'o, ña ti'ví i xaá nda'a
ndó, xa ñitaa i to'on ña
ndato'on káxini xí'in ndó
xa'a ñandaá, chi kóni i ña
naká'an ndó to'on ña ndaa
yó'o, ta nda lo'o on vása
nandoso ndó ña. Kómij

ndayí ña ka'an i xí'in ndó
saá, chi Ndios ke'é ra ñava'a
xí'in i ña sakuiso chiño ra
yi'i ¹⁶ ña chindeé i ñivi na
on vása kúu najudío. Saá
chi Ndios nakaxin ra yi'i
ña ka'an ndoso i to'on va'a
xa'a Jesucristo noq ñivi na
on vása kúu najudío xa'a
ña kandixa na ra. Ta saá
ndatán yóo ñava'a ñayij
sóko ñivi noq Ndios, saá koo
ñivi yó'o, na kúu na táxi i
nda'a Ndios. Ta Ndios kusij
ní ini ra ña naki'in ra ñivi
yó'o, chi Níma Ndios ndasa
ndii ña ini ndi'i nayó'o.

¹⁷ Ta yi'i, yóo ní xa'a ña
chinóo síkón i ñatá'ó Jesu-
cristo, chi taxi ra ndee ra
nda'a i ña va'a kasa chiño i
noq Ndios. ¹⁸ Ta ndixa,

nda lo'o on vása ká'an i xa'a
ñava'a kisa ndivi mii i, ta
kuiti ká'an i xa'a ndee Je-
sucristo ña taxi ra nda'a i
ña va'a chindeé i ñivi na on
vása kúu najudío. Saá chi
xí'in to'on ndato'on i xí'in
na, ta xí'in chiño va'a kisa
ndivi i noq na, chindeé i ñivi
yó'o ña chikaá so'o na to'on
Ndios ta kasa ndivi na ña
kóni ra. ¹⁹ Ta xí'in ndee
mij Níma Ndios ña taxi ña
nda'a i, xa ke'é i kuá'a ní
milagro xí'in inkā ñava'a
ña chindeé ñivi. Saá kisa

chiño i ñoo Jerusalén tãnda kuã'a ní ñoo ndi'i saá xiiña, andã kixaa i ñii xiiña ñoo naní Ilirico. Ta ndi'i saá xiiña yó'o ñika'an ndoso i to'on ñava'a xa'a Jesucristo. ²⁰ Ndi'i saá kivi chikaa i ndee ña ka'an ndoso i to'on ñava'a yó'o ñoo ñivi na on ta'an koni so'o to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta on xiini ke'é i ndatán ké'é ñii ta ta kisa va'a ve'e, ta ñaki'in ra ndikõn ra kisa chiño ra ñoo xa chikaa inka ñivi ñii xa'a ve'e. ²¹ Nda víka, yi'i kóni i kuui tañoó ka'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo ñoo ñivi na on ta'an koni so'o to'on xa'a ra. Ta saá kundivi ñii xiiña to'on Ndios ña ñitaa na xina'a, ña káchí saá:

Ñivi na on ta'an koni so'o
to'on xa'a ta ta ti'vi
Ndios sakaku ra na,
ta vaxi ñii kivi koni na ra,
ta koni so'o na to'on
ñava'a xa'a ra.

Ta ñivi yó'o ndixa kundaa ini
na to'on yó'o,
saá káchí to'on Ndios ña
ñitaa na xina'a.

*To'on yó'o ka'an ndi
ta Pablo kóni ra ko'on ra ñoo
Roma*

²² Ta saá, ñañani yó xí'in náki'va yó na ndóo ñoo Roma, vará kuã'a ní yichi chikaa ini i ko'on i koto i ndó'ó, ta xa'a ña kuã'a ní chiño kisa ndivi i kuã'a ní xiiña, ñi-taxi ña kúchiño i ko'on i koto i ndó'ó. ²³ Ta vitin xa ñixinqo chiño ña sakuiso chiño Ndios yi'i kasa ndivi i ndi'i saá xiiña ñoo ñixa'an i, ta ndixa xa kuã'a

ní kujiya kúu ña kóni i xaã i koto i ndó'ó. ²⁴ Ta saá vitin ndati i ña yachi ní xaã i koto i ndó'ó, chi kivi ko'on i España, saá ya'a i ñoo Roma ñoo táku ndó. Ta saá koo ñasii ní ini yó kivi nakutá'an yó, vará nda lo'o kuiti kivi koo yó xí'in tá'an yó. Ta saá ndati i ndó'ó ña chindeé ndó yi'i taxi ndó ña xini ñó'ó ñoo i ña ko'on i España. ²⁵ Ta vitin kuã'an ndikó i ñoo Jerusalén, chi ní i si'ún ña xa ñakaya i xa'a ña chindeé ña ñivi nandá'vi na ndikõn Jesucristo na táku ñoo Jerusalén.

²⁶ Saá chi inka ñivi na ndikõn Jesucristo na kúu na táku estado Macedonia xí'in na táku inka estado Acaya, ñivi yó'o xí'in ña kúsi i ní ini na, taxi na si'ún xa'a ña chindeé na ñivi nandá'vi na ndikõn Jesucristo na táku ñoo Jerusalén.

²⁷ Ñivi yó'o na táku estado Macedonia xí'in na táku estado Acaya na on vása kúu najudío xáni siji na ndi chiño ñoo na kúu ña taxi na si'ún ña chindeé na najudío na kándixa Jesucristo, na kúu nandá'vi, chi xa'a ñava'a kindoo Ndios xí'in najudío, kuã'a ní ñava'a xa ñaki'in ñivi na on vása kúu najudío yó'o. ²⁸ Ta yi'i, tá ndi'i nataxi i si'ún nda'a ñivi na kúu najudío na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén, ta saá kee i ko'on i España, ta si'na ya'a i koto i ndó'ó, ñivi na táku ñoo Roma. ²⁹ Ta ndixa ndaa ini i ndi kivi xaã i ñoo ndó,

ta xí'in ndi'i ñava'a ña taxi Jesucristo nda'a yó, kuchiño chindeé tá'an yó ña va'a ka kundikõn yó yichì ra.

³⁰ Nañani yó xí'in náki'va yó, ñii káchí kándixa yó Jesucristo, ta ñii káchí ñaki'in yó ndeé ña taxi Níma Ndios nda'a yó ña kúchiño yó kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó. Ta xa'a ñayó'o, xáku ndá'víj nõ nõ ña chindeé nõ yíj xí'in ña ndukú nõ nõ Ndios xa'a j. ³¹ Ndukú nõ nõ Ndios ña sakáku ra yíj nõ nõ ñivi na táku ñoo estado Judea, na kúu na õn xjin chikaá so'o to'on va'a xa'a Jesucristo. Saá tuku ndukú nõ nõ Ndios xa'a nañani yó xí'in náki'va yó na ndikõn Jesucristo na táku ñoo Jerusalén, ña kusij ini na ña naki'in na sijún ña níj nataxij nda'a na. ³² Ta saá, tá kóni Ndios, ta xaaj kotoj nõ'ó, ta xí'in ndi'i ñasij ní ini j nakutá'an j xí'in nõ. Ta kivi nakutá'an yó saá, nakindeé lo'oj xí'in nõ, ta chikaá yó ndeé ini tá'an yó. ³³ Ta Ndios, ta ta taxi koo ñava'a ini mji yó, ná koo ra xí'in ndi'i nõ. Saá ná koo ña.

16

Xí'in to'on yó'o taPablo chindeé ra ku'a ní ñivi na ndikõn Jesucristo na táku ñoo Roma

¹ Xí'in tutu yó'o ndátõn j xí'in nõ ta ndúkúj nõ nõ ñava'a ná naki'in nõ ñaki'va yó ñaFebe kivi xaá ña nõ nõ. ÑaFebe yó'o kúu ña ndiso chiño chindeé

ñivi na táku ñoo Cencrea, na kúu ñivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an kisa ká'no na Ndios. ² Xa'a Jesucristo, Ta taKá'no nõ yó, va'a vivii naki'in nõ ñaki'va yó yó'o, ndátan va'a vivii naki'in yó ndi'i ñivi na taxi xí'in mji ña va'a kisa chiño na nõ Jesucristo. Chindeé nõ ñaki'va yó yó'o, taxi nõ ndi'i ña xinj nõ'ó ña nda'a ña, saá chi ndixa ñayó'o xa chindeé ña ku'a ní ñivi, tãda yíj kúu ñii ñivi yó'o.

³ Saá tuku tí'víj to'on ña chindeé nõ nõ ñaki'va yó ñaPriscila xí'in tañani yó taAquila. Nayó'o kúu na ñii káchí kisa chiño xí'in j nõ Jesucristo. ⁴ Ta xa'a ña sakáku na yíj nõ ñivi na kóni ka'ni yíj, ñaPriscila xí'in taAquila taxi xí'in mji na nda ña kivi na nõj, níkuu. Ñakán kía táxij ña táxa'vi ña'á ní nda'a nayó'o. Ta õn sijí ñii laá yíj, ta ndi'i ñivi na ndikõn Jesucristo, na õn vása kúu na judío ñii káchí táxi na ña táxa'vi ña'á nda'a nayó'o xa'a ñava'a ke'é na xí'in j. ⁵ Ta saá tuku tí'víj to'on ña chindeé nõ nõ ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo ta nákutá'an na ve'e ñaPriscila xí'in taAquila xa'a ña kisa ká'no na Ndios. Ta tí'víj to'on ña chindeé nõ nõ tañani yó taEpeneto, ta kúu ta kí'vi ní ini j xini j. Tayó'o kee ra ñii ñoo ña nákaá estado Acaya, ta kúu ra tãõõ kãdixa Jesucristo ñoo ra. ⁶ Ta tí'víj to'on ña chin-

deé ndó ɲoɔj ɲákì'vạ yó ɲáMaría, ɲá kúu ɲá ndeé ní kisa chiño xạ'ạ ɲa chindeé ɲá ndó'ó. ⁷ Ta tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj tạñani yó tạAndrónico xí'in ɲákì'vạ yó ɲáJunias.* Saá chi nayó'o ɲii káchí xị'no'o na xí'inj ini ve'e kạ, ta nayó'o kúu naapóstol na tí'ví Jesucristo kasa chiño na ɲoɔ ra, ta vạ'a ní kánóo tọ'on xạ'ạ na ɲoɔ ndi'i ɲivi. Nayó'o kúu nañoo judío xí'inj, ta kúu na na si'na kạ kándixa Jesucristo ɲoɔ yj'j.

⁸ Ta tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj tạñani yó tạAmplias, tạ tạ kí'vi ní ini xini, chi tạ ndikɔn Jesucristo kúu tạyó'o xí'inj. ⁹ Ta tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj tạñani yó tạUrbano, tạ tạ ɲii káchí kisa chiño xí'in yó ɲoɔ Jesucristo kúu ra. Ta tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj tạñani yó tạEstaquis, tạ kúu tạ kí'vi ní ini xini. ¹⁰ Ta tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj tạñani yó tạApeles, tạ tạ kúu tạ kundeé ɲoɔ ndi'i ɲa yọ'vị ní xịto ndoso ɲá'á, ta xí'in ɲayó'o sáná'a ra ɲa ndino'o ní ini ra kándixa ra Jesucristo. Ta tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj ndi'i nañani yó xí'in náki'vạ yó na kúu ɲivi nave'e tạAristóbulo. ¹¹ Ta tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj tạHerodión, tạ tạ kúu tạñoo judío xí'inj. Ta saá tuku tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj nave'e

tạNarciso na kúu na kándixa Jesucristo. ¹² Ta tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj náki'vạ yó ɲáTrifena xí'in ɲáTrifosa. Nási'í yó'o kúu ná ndeé ní kisa chiño ɲoɔ Jesucristo. Ta tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj ɲákì'vạ yó ɲáPérsida ɲá kúu ɲá kí'vi ní ini yó xini yó. ɲáyó'o ndeé ní kisa chiño ɲá ɲoɔ Jesucristo. ¹³ Ta tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj tạñani yó tạRufo, tạ tạ vạ'a kándixa Jesucristo, chi mị Jesucristo ɲakaxin ɲá'á. Ta chindeé ndó ɲoɔj ɲákì'vạ yó si'í tạñani yó tạRufo yó'o, chi ɲáyó'o ndatán yóo si'í mịj saá yóo ɲá xí'inj. ¹⁴ Ta tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj nataa nañani yó tạAsíncrito, tạFlegonte, tạHermas, tạPatrobas, tạHermes xí'in inka ɲivi na ndikɔn Jesucristo na nákutá'an xí'in nayó'o. ¹⁵ Ta tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj tạñani yó tạFilólogo xí'in ɲákì'vạ yó ɲáJulia, ta tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj tạñani yó tạNereo xí'in ɲákì'vạ ra. Ta tí'víj tọ'on ɲa chindeé ndó ɲoɔj tạñani yó tạOlimpas xí'in ndi'i inka nañani yó xí'in náki'vạ yó na ndikɔn Jesucristo na kúu na nákutá'an xí'in ndi'i nayó'o. ¹⁶ Ta ndi'i ndó'ó, nañani yó xí'in náki'vạ yó, chindeé tá'an ndó ta xí'in ɲatọ'ó ní ini ndó chịto ndó ɲoɔ tá'an ndó. Ndi'i ɲivi na kándixa Jesucristo ta nákutá'an na kuạ'ạ ní ɲoo, nayó'o tí'ví na

* **16:7** Qn vása kúndaạ vạ'a ini yó án ká'ạn ɲa xạ'ạ ɲii ɲá'ạ ɲá ɲanı Junias án xạ'ạ ɲii tạ tạ ɲanı Junias.

tɔ'on ña chindeé na ndó'ó.

17 Nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'víj nɔɔ ndó ña vivíi koto ndó yu kúu ñivi kóni nata'vi tá'an xí'in ndó'ó. Ta ñivi yó'o ɔn vása yóo yu'ú na xí'in tɔ'on va'a ña ndaꝓ ña sakuá'á ndó xaꝓ Jesucristo, ta kóni na chindú'u na ña kasi nɔɔ ndó ña ɔn kandixa ka ndó tɔ'on va'a yó'o. Ta saá va'a kuxíká ndó nɔɔ ñivi na ɔn vá'a yó'o. 18 Saá chi ñivi yó'o ɔn vása kisa chiño na nɔɔ Jesucristo, Taa taKá'no nɔɔ yó. Nda víka, nayó'o ndasaá kuiti kisa ndivi na ña kóni yíki koñu mji na. Ta ñivi yó'o, xí'in tɔ'on ña livi ní ta visi ní, sándá'ví na ñivi na sakán lo'o kuiti kúndaꝓ ini ñandaꝓ. 19 Ndi'i ñivi xa xíni na ndí ndó'ó va'a chíkaꝓ so'o ndó ta va'a kisa ndivi ndó ña kóni Ndios. Ta kúsij ini j xaꝓ ña ké'é ndó saá. Ta yíj ndúkúj nɔɔ ndó ndí ndíchí ní koo sijní ndó ke'é ka ndó ñava'a, ta nda lo'o ɔn kasa ndíchí ndó sijní ndó ña ke'é ndó ña ɔn vá'a. 20 Ta Ndios, taa ta táxi nákaꝓ ñava'a ini yó, ndixa yaꝓ ní sandi'i ra xaꝓ ñandiva'a ká'no naní Satanás, ta chikaꝓ ra ñandiva'a yó'o tixin xaꝓ ndó ña kundoso ndó satá ña. Ta Jesucristo, Taa taKá'no nɔɔ yó, ná ke'é ra kuꝓ ní ñava'a xí'in ndó.

21 Ta ñani yó taTimoteo, taa ta kisa chiño xí'in j, tí'ví ra tɔ'on xaꝓ ña nɔɔ ndó ña chindeé ra ndó'ó vitin. Ta nañani yó taLucio, taJasón xí'in taSosipater kúu nañoo

judío xí'in j, ta nayó'o tí'ví na tɔ'on ña chindeé na ndó'ó.

22 Ta ñani yó taTercio kúu taa ta xíni ñó'ó j ña ñitaa ra tɔ'on yó'o ña ndatɔ'on yíj, taPablo, xí'in ndó nɔɔ tutu yó'o, ta vitin tayó'o tí'ví ra tɔ'on xaꝓ ña nda'ꝓ ndó ña chindeé ra ndó'ó, chi ñii káchí kándixa yó ta ndíkɔn yó Jesucristo.

23 Ta ñani yó taGayo tí'ví ra tɔ'on ña chindeé ra ndó'ó. Ve'e taGayo yó'o kúu ve'e nɔɔ táku yíj taPablo vitin, ta mji ve'e yó'o kúu nɔɔ nákutá'an j xí'in ndi'i nañani yó ta xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo na kúu na táku ñoo yó'o. Ta ñani yó taErasto, ta kúu taa ta ndíso chiño xí'in sijún ña nákaya nachiño ñoo yó'o, tayó'o tí'ví ra tɔ'on ña chindeé ra ndó'ó. Ta inka ñani yó taCuarto tí'ví ra tɔ'on ña chindeé ra ndó'ó.

24 Ta Jesucristo, Taa taKá'no nɔɔ yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo.

Xí'in tɔ'on yó'o taPablo kisa ká'no ra Ndios

25 jNá kasa ká'no yó Ndios! Chi Ndios kómí ndee ña chikaꝓ ra ndee ini ndó'ó ña va'a kuchiño ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó tɔ'on ra. Ta tɔ'on ra yó'o kúu ña ká'an ndoso j ta sáná'a j ndó'ó xaꝓ Jesucristo. Vará tɔ'on va'a yó'o xikuu ña xinakaꝓ se'é kuꝓ ní kuyꝓ xina'á, 26 ta vitin Ndios xa taxi ra ña kúndaꝓ ini ñivi tɔ'on ra ña ñitaa napro-feta kuyꝓ xina'á. Saá chi

Ndios, ɬa ɬa ɬáku ndi'i saá kivi, xa'nda chiño ra ña kuita ní'no to'on yó'o noo ndi'i nivi na ɬáku ndi'i saá ñoo ñoyivi, ñakán ndi'i nivi kuchiño na kandixa na to'on ra ta kasa ndivi na ña kóni ra.

²⁷ Nii laá kuiti kúu Ndios, ta ñii laá ra saá kúu ɬa ɬa ndichí ndino'o sini. Ta xa'a ñava'a ke'é Jesucristo, jná kanóo síkón ní ñato'ó Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi! Saá ná koo ña.

Tutu ñanoó ña nītaa taPablo ña tī'ví ra kua'an nda'a nīvi na táku ñoo Corinto

*TaPablo tī'ví ra to'on ña
chindeé ra
nīvi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Corinto*

1 Yi'i, taPablo, kúu i ta
taapóstol ta kisa chiño ñoo
Jesucristo, chi saá Ndios
kana ra yi'i ta sakuiso chiño
ra yi'i. Ta táa i tutu yó'o xí'in
ñani yó ta Sóstenes, ² ta tī'ví
ndi ña xaá ña nda'a ndó'ó,
nīvi na kándixa Jesucristo
na táku ñoo Corinto. Ndó'ó
kúu ndó nīvi na ndii ñoo
Ndios chi ñii yóo ndó xí'in
Jesucristo, ta Ndios kana ra
ndó'ó ña sandakoo ndó ña
on vá'a ta taxi xí'in mīi ndó
ña kutaku ndii ndó ñoo ra.
Ta ñii kī'va saá xa kana
Ndios inkā nīvi na kándixa
Jesucristo, na kixi ndi'i saá
xiiña, ña sandakoo na ña on
vá'a ta kutaku ndii na ñoo
ra. Nīvi yó'o kúu nīvi na
xa ndukú ñoo Jesucristo ña
sakaku ra na, ta Jesucristo
kúu Taa taKá'no ñoo nayó'o
ta ñii kī'va saá kúu ra Taa
taKá'no ñoo mīi yó. ³ Ta
Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo
Taa taKá'no ñoo yó, ¡ná taxi
ra ña koo ñava'a ini ndó! Ta,
¡ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó!

*To'on yó'o ká'an ndi nīvi
na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Corinto xa naki'in
na kua'a ní ndee va'a ña
saní'i Ndios na*

4 Ndi'i saá kivi táxi i ña
táxa'vi ña'a nda'a Ndios xa'a
ndó. Saá chi Ndios, xa'a
ña kúu ra ta ta va'a ní ini,
xa saní'i ra kua'a ní ñava'a
nda'a ndó'ó, chi ndó'ó kúu
nīvi na kándixa Jesucristo ta
táku ndó ini ra. ⁵ Ta xa'a
ña táku ndó ini Jesucristo,
Ndios saní'i ra kua'a ní
ndee va'a nda'a ndó xa'a ña
kúchiño ndó ndato'on ndó
to'on ra xí'in nīvi, ta saní'i
ra ñandichí ra kunakaá ña
siní ndó xa'a ña va'a kundaa
ini ndó ñandaa. ⁶ Saá chi
ndixa ndino'o kándixa ndó
to'on va'a ña ndato'on ndi
xí'in ndó xa'a Jesucristo. ⁷ Ta
xa'a ñayó'o, on vása kumaní
ñoo ndó nda ñii ndee va'a
ña kaku ñoo Níma Ndios, chi
Ndios xa saní'i ra ndó'ó ndi'i
ñoo ndee va'a yó'o. Ta vitin
táku ndó ndati ndó ña nativi
Jesucristo ñoo yó kivi ndikó
ra ñoyívi yó'o. ⁸ Ndixa ñii ñii
kivi Ndios taxi ra ndee nda'a
ndó xa'a ña kútu kundikon
ndó yichi Jesucristo, ta nda
ñii kivi on sandakoo ndó
yichi ra. Ta chindeé ra ndó'ó
ña kutaku ndó saá, tанда
ña tonda kivi sondí'í, kivi
ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o.
Ta saá kivi yó'o kuita ndii
ndó ñoo ra. ⁹ Ndixa Ndios
ke'é ra saá, chi ta tанда
kúu Ndios, ta kisa ndivi ra
ndi'i to'on ña kindoo ra xí'in
nīvi. Ta mīi Ndios yó'o kúu
ta ta kana ndó'ó ña ñii koo
ndó xí'in Sa'ya ra Jesucristo

Taa taKá'no noo yó.

To'on yó'o ká'an ña ndí on vá'a ta'vi tá'an nivi na kándixa Jesucristo

¹⁰ Ta ndó'ó, ñañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'víj noo ndó xí'in ndayí kivi Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ña ñii yu'ú koo ndó ta on ta'vi tá'an ndó. Ñii va'a koo ndi'i ndó xí'in tá'an ndó, ndatán yóo ñii nivi xí'in mji ña. Ta va'a ñii koo ña xáni sijní ndó xa'a ñandaa, ta ñii koo níma ndi'i ndó. ¹¹ Ñañani yó xí'in náki'va yó, ndát'onj saá xí'in ndó'ó, chi sava nivi na kixi ve'e ñaCloé, kixaa na nooj, ta ndát'on na xí'inj ndí on vása va'a náta'an ndó, chi náa ní ndó xí'in tá'an ndó. ¹² Sava ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'j ndíkõn ndi taPablo." Ta inká ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'j ndíkõn ndi taApolos", ta inká ká ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'j ndíkõn ndi taPedro", ta inká ká ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'j ndíkõn ndi Cristo."* Saá ká'an ndó, káchí nivi xa'a ndó ta ndát'on na xí'inj. ¹³ Ta vitin yij ndáka to'onj ndó'ó, káchij saá: ¿An nata'vi tá'an Cristo? ¿An yij taPablo kúu taa ta nixij nda'a tón cruz xa'a ndó? ¿An xí'in ndayí kivi yij taPablo chichi ndó'ó? Ó'on, on sivi saá. ¹⁴ Táxi j ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios chi yij on vása ní-sakuchuj nda ñii ndó'ó, ta ndasaá kuiti taCrispo xí'in taGayo

kúu na sakuchuj. ¹⁵ Saá va yóo, on koo nivi kúchiño ka'an na ndí sakuchuj na xí'in ndayí kivi mji. ¹⁶ Saá tuku náka'anj ndí sakuchuj nave'e taEstéfanos, ta on vása ká náka'anj tá yóo ká nivi sakuchuj. ¹⁷ Saá chi on sivi xa'a ña sakuchuj nivi kúu xa'a ña tiví Cristo yij, ta xa'a ña ka'an ndosoj to'on va'a xa'a ra kúu ña tiví ra yij. Ta on sivi to'on ña ndichí ña káku sijní nivi kúu to'on ña ndát'onj xí'in nivi xa'a ra. On vása chíkaa j ndee ña sanoo j ini nivi xí'in to'on ña ndichí sijní nivi, chi tá yij ke'éj saá, níkuu, ta chíkaa j ninõ ndee ña nixij Cristo nda'a tón cruz xa'a kuachi nivi.

Jesucristo xí'in ña kisa ndivi mji ra saná'a ra noo yó ndi'i ndee Ndios, ta saná'a ra ndi'i ñandichí Ndios

¹⁸ Nivi na kuá'an yichij noo ndi'i xa'a na, nayó'o xáni sijní na ndí to'on sána kúu to'on ña ndát'on xa'a Jesucristo ndí nixij ra nda'a tón cruz xa'a kuachi ndi'i nivi. Ta mji yó, na kúu nivi na sákaaku Ndios ña on ndi'i xa'a yó, ndixa kúndaa ini yó ndí to'on yó'o ña ká'an xa'a Jesucristo, kómij ña ndee Ndios. ¹⁹ Ñayó'o yóo yu'ú ña xí'in to'on Ndios ña nita na xina'a noo kachij Ndios saá:

Kivi ña vaxi, saná'aj ndí on vása ndaya'ví ña kúu ñandichí sijní nivi ñoyívi.

* 1:12 To'on "Cristo" kóni kachí ña: Taa ta tiví Ndios ña sakaku ra nivi.

Ta chikaꝯ ñiṅṅi ña xini tóni
 ñivi na kúu na káchí
 ndí ndíchí ní sṅiṅi mji
 na,
 saá kačí Ndios xina'á.

²⁰ Saá kúndaꝯ ini yó ndí
 ñandíchí ñivi ñoyívi ɔn sivi
 ñii kúu ña xí'in ñandíchí
 ndino'o Ndios. Ta saá,
 ¿mikiꝯ yóo ñivi na ndíchí ní
 ñoyívi yó'o?, ta, ¿mikiꝯ yóo
 ñivi na ti'va ní saná'a?, ta,
 ¿mikiꝯ yóo ñivi na ndíchí ní
 káꝯn to'on livi ña sanoo na
 ini inkꝯ ñivi? Saá chi Ndios
 káchí ra ndí ñandíchí ñoyívi
 yó'o kúu ñakí'ví kuiti noo
 ra. ²¹ Chi Ndios, ta kúu ta
 ta ndíchí ndino'o, chindú'u
 ra ndí ñivi na ndíkɔn yichi
 ñoyívi yó'o ɔn kuchiño koni
 va'a na ra xí'in ñandíchí mji
 na. Ta saá xa'a ñava'a ní
 ini Ndios, kúsiṅ ini ra xini
 ñó'ó ra to'on ra ña káꝯn
 ndoso ndi noo ñivi, xa'a ña
 sakaku ra ñivi na chikaꝯ
 so'o to'on yó'o ta kándixa na
 Jesucristo. Saá ké'é Ndios,
 vará kuꝯa ní ñivi xáni sṅiṅi
 na ndí to'on kí'ví kúu to'on
 yó'o xa'a Jesucristo.

²² Ta najudío, tá ɔn koó
 seña ná'no ña naka'nda ini
 na koto na, ta ɔn xiṅ
 na kandixa na to'on ña
 ndátɔ'on ndi. Ta nagriego,
 tá ɔn koni so'o na to'on ña
 xáni sṅiṅi na kúu to'on ndíchí
 ní, ta ɔn xiṅ na kandixa na
 to'on ña ndátɔ'on ndi. ²³ Ta
 mji ndi, káꝯn ndoso ndi noo
 ñivi ndí Jesucristo ñixi'i ra
 nda'a tón cruz xa'a kuachi
 na. Ta to'on ndátɔ'on ndi
 yó'o xa'a Jesucristo, ndatán
 yóo yuu noo káchí'i xa'a na-
 judío, saá yóo ña. Ta ñivi

nagriego xáni sṅiṅi na ndí
 to'on káꝯn ndi yó'o xa'a Je-
 sucristo kúu to'on kí'ví. ²⁴ Ta
 saá ni, ndi'i ñivi na kúu na
 naꝯaxin Ndios kundikɔn na
 ra, án ñivi najudío kúu, án
 ñivi na ɔn sivi najudío kúu,
 ndi'i nayó'o kúndaꝯ ini na
 ndí Jesucristo kúu ra ndee
 Ndios, ta kúu ra ñandíchí
 ndino'o Ndios. ²⁵ Saá chi
 ña xáni sṅiṅi ñivi xa'a, káchí
 na kúu ñakí'ví ní ké'é Ndios,
 mji ñayó'o kúu ña ndíchí ní
 ka noo ñandíchí ñivi. Ta ña
 xáni sṅiṅi ñivi xa'a, káchí na
 kúu ña saná'a ndí Ndios kúu
 ta ta vitá ní, mji ñavitá ní
 yó'o kúu ña ndee ní ka noo
 ndee ndi'i ñivi.

²⁶ Ndó'ó nañani yó xí'in
 náki'va yó, va'a naká'an
 ndó ndasaá ñixiyo ndó
 kivi naꝯana Ndios ndó'ó
 ña kundikɔn ndó yichi
 Jesucristo, chi lo'o ní ndó'ó
 xikuu ñivi na kánóo to'on
 xa'a ndí xikuu ndó ñivi na
 ndíchí sṅiṅi. Ta lo'o ní ndó'ó
 xikuu ñivi na xikomí ndee
 ña xixa'nda chiño ndó noo
 kuꝯa ní inkꝯ ñivi, ta lo'o
 ní ndó'ó xikuu nave'e ñivi
 nakuiká ní. ²⁷ Ta Ndios
 naꝯaxin ra ndó'ó ta naꝯaxin
 ra ndi'i, vará ñivi ñoyívi
 yó'o xáni sṅiṅi na ndí kúu
 yó ñivi na kí'ví sṅiṅi kuiti.
 Ta Ndios ké'é ra saá xí'in
 yó xa'a ña sakuka'an ra
 noo ñivi na kúu na kómí
 ñandíchí ñoyívi yó'o. Ta
 Ndios naꝯaxin ra mji yó,
 vará ñivi ñoyívi yó'o xáni
 sṅiṅi na ndí kúu yó ñivi na ɔn
 koó ndee kómí ka'nda chiño.
 Ta Ndios ké'é ra saá xa'a
 ña sakuka'an ra noo ñivi na

kómí ní ndeę ta xá'nda chiño na ñoyívi yó'o. ²⁸ Ta Ndios ñakaxin ra mji yó, na ká'an nivi xa'a ndí kúu yó nivi njño ní, na nda lo'o ọn vása ndáya'ví. Ndios ke'é ra saá xa'a ña chikaa njño ra nivi na ká'an xa'a mji, ndí kúu na nivi ná'no ní na ndáya'ví ní ñoyívi yó'o. Saá chi ña ndáya'ví ní ọọ nivi ñoyívi yó'o, ọn sivi ña ndáya'ví ní ọọ Ndios kúu ña. ²⁹ Ñakán kía ọn koó nda ñii nivi na kúchiño kasa ká'no xí'in mji ọọ Ndios. ³⁰ Mji Ndios ke'é ra ñii nduu ndó xí'in Jesucristo ta táku ndó ini ra. Ta xa'a ñayó'o, Jesucristo kúu ọọ káku ñandíchi mji yó. Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, Ndios sanduu ra yó nivi na ndii ọọ ra. Ta xa'a ña kándixa yó ra kúu yó nivi nayii, na kisa chiño ọọ Ndios. Ta xa'a ña nixi'i Jesucristo, Ndios sakaku ra mji yó ọọ ña ndi'i xa'a yó. ³¹ Tọ'on yó'o ñii yóo yu'ú ña xí'in tọ'on Ndios ña njtaa na xina'á, ña káchí saá: "On vá'a kasa ká'no nivi xí'in mji na. Ta va'a kasa ká'no nivi Ndios xa'a ñava'a ké'é ra xí'in na", saá káchí tọ'on Ndios ña njtaa na xina'á.

2

TaPablo ká'an ndoso ra xa'a ña nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, kivi ọọ nixaa ọọ ndó xa'a ña ká'an ndoso tọ'on Ndios ọọ ndó, ta ọn vása ní-ka'an tọ'on ña yo'vi

ní kundaa ini ndó, ni ọn vása ní-ka'an tọ'on ña kómí ñandíchi sivi nivi ñoyívi. ² Chi kivi nixiyo xí'in ndó, ta chikaa ini ndí ñii laá kuu ña kani sivi xa'a ta ka'an ndoso ọọ ndó, ta ñii laá ñayó'o kúu Jesucristo, ta ta nixi'i nda'a tón cruz. ³ Ta kivi nixaa ọọ ñakutá'an ndó ta xini so'o ndó tọ'on ña nika'an ndoso ọọ ndó, ta ndatán yóo ñii ta ta ọn vása kómí ndeę, saá nixiyo, tãda nikisin ní xí'in ña nyi'vi ini. ⁴ Ta ọn vása ní-chikaa ndeę ña sanoo ini ndó xí'in tọ'on ña kómí ñandíchi sivi nivi kuiti. Saá chi kivi nika'an ndoso tọ'on Ndios ọọ ndó, ta saná'a ndó'ó xí'in ndeę Níma Ndios, ta xí'in ñayó'o kundaa ini ndó ndí tọ'on ña nika'an xí'in ndó kúu ñandaa. ⁵ Ta xa'a ñayó'o, ndó'ó kundaa ini ndó ndí ndeę Ndios kúu ña taxi ña kándixa ndó Jesucristo, ta ọn sivi xa'a tọ'on ndíchi sivi nivi kúu ña kándixa ndó ra.

Níma Ndios sanativi ña ña chitóni Ndios kasa ndivi ra xa'a nivi

⁶ Ta saá ni, ká'an ndi tọ'on ndíchi xí'in nivi na xanjondaa xa'no yichi Jesucristo. Ta tọ'on ndíchi ña ká'an ndi xí'in nayó'o ọn sivi tọ'on ndíchi nivi na ndikon yichi ñoyívi yó'o kúu ña, ni ọn sivi tọ'on ndíchi nivi nachiño na xá'nda chiño ọọ nivi ñoyívi yó'o kúu ña. Chi ñii kivi, ndi'i xa'a ndeę nivi yó'o. ⁷ Ta mji ndi, ká'an ndi xa'a ñava'a chitóni Ndios, ña kúu ña kaku ọọ

ñandíchí m̄ji ra k̄iv̄i tá ɔn t̄á'án k̄a kasa v̄a'a ra ñoyívi, ta x̄ikuu ñayó'o ña n̄ix̄iyo se'é n̄oɔ n̄ivi kūa'a ní kūiya. Ta Ndios ch̄itóni ra ñayó'o saá x̄a'a ña kutaku yó xí'in ra n̄oɔ yóo ndi'i ñalivi ná'no ña yé'e. ⁸ Ta nd̄a ñii n̄ivi na kúu nachíño na x̄á'nda chíño n̄oɔ n̄ivi ñoyívi yó'o, ɔn v̄asa ní-kundāa ini na yu kúu ña ch̄itóni Ndios. Saá chi tá ní kundāa ini na ñava'a ch̄itóni Ndios, níkúu, ta saá ɔn v̄asa ní-katakāa ndaa na T̄aa t̄aKá'no n̄oɔ yó nda'a tón cruz, níkúu. Ta T̄aa t̄aKá'no n̄oɔ yó yó'o kúu Jesucristo, t̄aa t̄a kómí ndi'i ndēe v̄a'a ña ná'no. ⁹ Ta t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á ñii yóo yu'ú ña xí'in ñayó'o, chi káchí ña saá:

Ndios kasa ndivi ra ñava'a ná'no x̄a'a n̄ivi na kí'vi ini x̄ini ña'á.

Ta nd̄a ñii n̄ivi ɔn t̄á'án koto na ñava'a yó'o xí'in nduch̄u n̄oɔ na,

ta nd̄a ñii n̄ivi ɔn t̄á'án koni s̄o'o na x̄a'a ndi'i ñava'a yó'o.

Ta nd̄a ñii n̄ivi ɔn t̄á'án kani s̄ini na x̄a'a ñava'a ná'no yó'o,

saá káchí t̄o'on Ndios. ¹⁰ Ta Ndios, xí'in Níma ra san̄at̄ivi ra ñava'a ná'no yó'o n̄oɔ m̄ji yó. Saá chi Níma Ndios ndixa x̄ini v̄a'a ña ndi'i ña ñó'o ini Ndios, t̄anda ña ñó'o se'é ní k̄a, Níma Ndios x̄ini v̄a'a ña ndi'i ñayó'o.

¹¹ Nd̄a ñii n̄ivi ɔn v̄asa kúchiño koni na ña x̄ani s̄ini ink̄a n̄ivi. Ndasaa kuiti níma m̄ji n̄ivi kúu ña x̄ini yu kúu ña x̄ani s̄ini na. Ta saá

ɔn k̄oó nd̄a ñii n̄ivi kúchiño koni na ña x̄ani s̄ini Ndios, chi ndasaá kuiti Níma Ndios x̄ini ña yu kúu ña x̄ani s̄ini Ndios. ¹² Ta vitin m̄ji yó kúu n̄ivi na xa n̄aki'in Níma Ndios, ta Níma Ndios yó'o ɔn s̄ivi níma ña x̄á'nda chíño n̄oɔ yich̄i ñoyívi yó'o kúu ña. Ta x̄a'a ña táku Níma Ndios ini yó, kúchiño yó kundāa ini yó ñava'a ña xa san̄i'i Ndios m̄ji yó. ¹³ K̄ivi ndát̄o'on ndi xí'in n̄ivi x̄a'a ñava'a yó'o, ta ká'án ndi t̄o'on ña káku n̄oɔ Níma Ndios, ta ɔn s̄ivi kuiti t̄o'on ndíchí ña káku s̄ini n̄ivi kúu ña ká'án ndi. Ta saá xí'in t̄o'on ña káku n̄oɔ Níma Ndios ká'án ndi nándaxin ndi n̄oɔ n̄ivi ñandāa x̄a'a yich̄i Ndios.

¹⁴ N̄ivi na ɔn v̄asa táku Níma Ndios ini, nayó'o ɔn x̄in na kandixa na t̄o'on ña káku n̄oɔ Níma Ndios, chi x̄ani s̄ini na ndi ndasaá kuiti t̄o'on kí'vi kúu ña. ɔn v̄asa kúchiño na kundāa ini na t̄o'on ndaa x̄a'a yich̄i Ndios, chi ndasaá kuiti n̄ivi na táku Níma Ndios ini, nayó'o kúu na kúchiño kundāa ini t̄o'on Ndios. ¹⁵ Ta m̄ji yó n̄ivi na táku Níma Ndios ini, v̄a'a kúchiño yó kundāa ini yó yu kúu ñava'a ñandāa. Ta n̄ivi na ɔn v̄asa táku Níma Ndios ini, nayó'o ɔn v̄asa kúchiño na kundāa ini na x̄a'a m̄ji yó, ta ɔn v̄asa kúchiño na kasa nani na xí'in ñandāa x̄a'a chíño ké'é m̄ji yó, n̄ivi na táku Níma Ndios ini. ¹⁶ Saá chi t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á káchí ña saá: "ɔn k̄oó nd̄a ñii n̄ivi na

kúchiño kundaa ini ña xáni sɨnɨ Ndios. Ni ɔn kɔó nda ñii nɨvi na ndíchí sɨnɨ kúchiño na saná'a na Ndios", saá káchí tɔ'on Ndios. Ta mɨi yó, xa'a ña táku Níma Ndios ini yó, kúu yó nɨvi na xáni sɨnɨ ndatán xáni sɨnɨ Jesucristo.

3

Tɔ'on yó'o ká'an ña ndí tɔPablo xí'in tɔApolos kúu natqa na kisa ndivi chiño ña sakuiso chiño Ndios na

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, nɨvi na kándixa Jesucristo, kɨvi tá nɨxɨyɔɨ xí'in ndó, ɔn vása ní-kuchiño ndatɔ'onɨ xí'in ndó ndatán ndatɔ'onɨ xí'in nɨvi na xa va'a xa'no yichɨ Jesucristo. Ta nda víka, xɨnɨ ñó'óɨ ña ndatɔ'onɨ xí'in ndó ndatán ndatɔ'onɨ xí'in nɨvi na ndíkɔn ka yichɨ nɔɔ ña ɔn vá'a xá'nda chiño nɔɔ na. Saá chi ndó'ó, ndatán yóo naválí na ɔn tɔ'an kundaa ini ndasaá kundíkɔn na yichɨ Jesucristo, saá yóo ndó. ² Ta xa'a ñayó'o, xɨnɨ ñó'ó ke'éɨ xí'in ndó ndatán ke'é ñii ña'a ñá kúu si'í xí'in sa'ya ñá pá'a lo'o. Chi ñaña'a yó'o xɨnɨ ñó'ó taxi ñá chichín sa'ya ñá, ta táxi ñá ñavitá kuxu sa'ya ñá, chi ɔn tɔ'an kuchiño pá'a sa'ya ñá kuxu ña ña xixi nɨvi ná'no. Ta ndatán yóo ñapá'a lo'o yó'o saá yóo ndó'ó, chi nda vitin ɔn tɔ'an kua'no ndó yichɨ Jesucristo. ³ Saá chi nda vitin ke'é ndó ndatán ke'é nɨvi na ndíkɔn yichɨ nɔɔ xá'nda chiño ña ɔn vá'a. Ta saá kuínɨ ini ndó xɨni tá'an ndó,

ta náa ndó xí'in tá'an ndó, ta ɔn xɨin ndó va'a kutaku ndó xí'in tá'an ndó. Ta xí'in ña ke'é ndó saá, ke'é ndó ndatán ke'é nɨvi na ndíkɔn yichɨ ɔn vá'a ñoyívi, ta ɔn vása táku ndó ndatán táku nɨvi na táku Níma Ndios ini. ⁴ Kɨvi sava ndó'ó ká'an ndó, káchí ndó saá: "Ndi'ɨ ndíkɔn ndi tɔPablo", ta inká sava ndó'ó ká'an ndó, káchí ndó saá: "Ndi'ɨ ndíkɔn ndi tɔApolos", ta tɔ'on ká'an ndó yó'o, yóo ña ñii kɨ'va ndatán yóo tɔ'on kuáchí ña ká'an nɨvi na ɔn vása táku Níma Ndios ini.

⁵ Vivíi kani sɨnɨ ndó, ¿yu kúu yɨ'ɨ, tɔPablo? Ta vivíi kani sɨnɨ ndó, ¿yu kúu tɔApolos? Chi tɔApolos xí'in yɨ'ɨ, ndasaá kuiti nataa na kisa chiño nɔɔ Ndios kúu ndi. Ta Ndios taxi ra ndee nda'a ɔvi ndi saá xa'a ña chindeé ndi ndó'ó ña kándixa ndó Jesucristo. Ta ñii ñii ndi kisa ndivi ndi chiño ndatán yóo ña sakuiso chiño Ndios ndi'ɨ. ⁶ Ta yɨ'ɨ, ndatán yóo tɔa tɔa chɨ'i ndikɨn tɔtɔ nɔɔ ño'o, saá ke'éɨ xí'in ndó, chi kúu tɔa tɔa si'na ndatɔ'on tɔ'on va'a xa'a Jesucristo xí'in ndó. Ta tɔApolos, ndatán yóo tɔa tɔa xɨkoso ña xa chɨ'i'ɨ, saá ke'é ra xí'in ndó, chi kúu ra tɔa tɔa va'a saná'a ndó'ó xa'a yichɨ Jesucristo. Ta ñii laá Ndios kúu tɔa tɔa táxi ña kua'no ñatata chɨ'i nɨvi nɔɔ ño'o. ⁷ Ta xa'a ñayó'o, ɔn vása ndáya'ví yu kúu tɔa tɔa chí'i ñatata, ta ni ɔn vása ndáya'ví yu kúu tɔa tɔa kóso ñayó'o. Saá chi tɔa tɔa ndixa

ndáyá'ví ní ká kúu t̄a t̄a táxi kua'no ña ch̄i'í n̄vi. Ta saá ñii l̄á Ndios kúu t̄a t̄a ndixa ndáyá'ví, chi m̄ji Ndios kúu ra t̄a t̄a sákua'no n̄vi yich̄i Jesucristo. ⁸ Ta t̄a t̄a chí'í x̄i'in t̄a t̄a kósó, ñii káchí ndáyá'ví ɔv̄i t̄a yó'o. Ta ñii ñii t̄ayó'o naki'in ra ya'vi ra ndatán yóo chiño ña k̄isa chiño ra. ⁹ Ta t̄a Apolos x̄i'in ȳi'í kúu ndi nataa na k̄isa chiño n̄o Ndios. Ta ndó'ó, ndatán yóo ño'ò Ndios ña xa ch̄i'í ndi n̄o, saá yóo ndó.

Ta saá tuku ndó'ó, ndatán yóo ve'e Ndios, saá yóo ndó. ¹⁰ Ta x̄a'a ñava'a ini Ndios, t̄axi ra ndee ra nda'a'í ña kúu'í ndatán yóo t̄a t̄a ti'va kasa va'a ve'e yó'o. Ta saá va'a xa taan̄i yuu ña k̄uk̄ut̄u x̄a'a ve'e ra. Ta saá ndík̄on ink̄a nataa chíso k̄a na yuu sat̄a nam̄a x̄a'a ve'e yó'o ña sakua'no na ve'e. Ta ñii ñii n̄vi na k̄isa chiño x̄a'a ña kuva'a ve'e Ndios yó'o x̄in̄i ñó'ó vivíi koto na ndasaá k̄isa chiño na x̄a'a ña vivíi kuva'a ve'e ra. ¹¹ Ta x̄in̄i ñó'ó kundaa ini yó ndi nda ñii n̄vi ɔn kúchiño na nasama na x̄a'a ve'e Ndios ña xa nákaa k̄ut̄u va'a, chi ndatán yóo x̄a'a ve'e Ndios saá yóo Jesucristo. ¹² Ta n̄o yuu x̄a'a ve'e Ndios ña xa nákaa, ñii ñii n̄vi na ndík̄on k̄isa va'a ve'e yó'o x̄in̄i ñó'ó vivíi nakaxin na yukú ña kon̄i ñó'ó na ña kasa va'a na ve'e yó'o: án k̄a oro, án k̄a plata, án yuu livi ña yá'ví ní, án yiton, án yita yich̄i, án tón toyóo kuu ña kon̄i

ñó'ó na ña sax̄ino na ve'e yó'o. ¹³ Saá chi, tá k̄ixaa k̄ivi sondí'í ñoyivi, ta x̄i'in ño'ò ña x̄ixi, Ndios koto ndoso ra chiño ñii ñii n̄vi na k̄isa va'a ve'e ra, ta saá nat̄ivi k̄axin ndasaá yóo chiño ña k̄isa ndivi na, án ñava'a kúu ña, án ña ɔn vá'a kúu ña. ¹⁴ Ta n̄vi na k̄isa va'a ve'e ña kúu ña kundedé n̄o ño'ò x̄ixi ta ɔn ndi'í x̄a'a ña, ta n̄vi yó'o naki'in na ñava'a taxi Ndios nda'a na. ¹⁵ Ta n̄vi na k̄isa va'a ve'e ña kúu ña ɔn kundedé, ta ndi'í x̄a'a ña n̄o ño'ò x̄ixi, ta n̄vi yó'o, vará ndi'í x̄a'a chiño ña k̄isa ndivi na, ta ndá m̄ji na kuiti kuu na k̄aku, vará ndá salo'o ní kuiti tá k̄ok̄o na, ní kúu.

¹⁶ ¿Án ɔn vása kúndaa ini ndó'ó, n̄vi na kándixa Jesucristo, ndi ndatán yóo ve'e Ndios saá yóo ndó?, chi Níma Ndios yóo ña táku ña ini ndó'ó. ¹⁷ Ta saá táná koo n̄vi na sandi'í x̄a'a ve'e Ndios, ta Ndios sandi'í ra x̄a'a n̄vi na ke'é saá. Chi ve'e Ndios kúu ñaȳi, ta m̄ji ve'e Ndios yó'o kúu ndó'ó, n̄vi na kándixa Jesucristo.

¹⁸ ɔn sandá'ví x̄i'in m̄ji ndó, ta nda víka, va'a ndukú ndó ñandichí ndino'o Ndios. Tá yóo sava ndó'ó na x̄ani s̄in̄i ndi nandichí ní kúu ndó, chi kómí ndó ku'a'a ní ñandichí ñoyivi yó'o, ta x̄in̄i ñó'ó kasa n̄ino x̄i'in m̄ji ndó ña t̄ondaa ndó kundaa ini ndó ndi kúman̄i n̄o ndó ñandichí ndino'o Ndios. Tá ke'é ndó saá, ta Ndios taxi ra ñandichí ndino'o ra nda'a ndó. ¹⁹ Chi ñandichí n̄vi ñoyivi yó'o kúu ñaki'ví,

saá xáni sɪnɪ Ndios xɑ'ɑ ña. Ta tɔ'on Ndios ña nɪtaa na xɪnɑ'á káchí ña saá: "Ndios konɪ ñó'ó ra ñandíchí nɪvi ñoyívi yó'o, xɑ'ɑ ña sakoyo ra na nɔɔ ñandíchí mɪi na", saá káchí tɔ'on Ndios. ²⁰ Saá tuku inkɑ xiiña nɔɔ tɔ'on Ndios ña nɪtaa na xɪnɑ'á káchí ña saá: "Ndios xɪnɪ ra ña xáni sɪnɪ nɪvi na ndíchí ñoyívi yó'o, ta xɪnɪ ra ndí ña ɔn vása ndáya'ví kúu ña", káchí tɔ'on Ndios. ²¹ Ñakán kíɑ ɔn vá'a kasa ká'no nɪvi xɪ'in mɪi na xɑ'ɑ ña xáni sɪnɪ na ndí tɑ tɑ ndíso xɪ'in na kúu tɑ ndíchí kɑ nɔɔ inkɑ nɪvi. Saá chi ndó'ó, nɪvi na kándixa Jesucristo, ñii káchí xɪ'in ra xa kómí ndó ndi'i saá nɔɔ ñavɑ'a Ndios. ²² Ta xɑ'ɑ ña ñii yóo ndó xɪ'in Jesucristo, ñii káchí xɪ'in ra kómí ndó ndi'i ña yóo ñoyívi. Ta saá yɪ'ɪ tɑPablo, ta ñani yó tɑApolos, ta ñani yó tɑPedro, xa yóo ndɪ nda'ɑ ndó. Ta saá tuku ñoyívi yó'o, ta ña táku ndó, ta ña kɪvɪ ndó, ta kɪvɪ vitin, ta kɪvɪ ña vɑxi, ndi'i ñayó'o xa yóo ña nda'ɑ ndó. ²³ Ta ndó'ó, yóo ndó nda'ɑ Jesucristo, ta Jesucristo yóo ra nda'ɑ Ndios.

4

Tɔ'on yó'o ká'an ndí naapóstol kúu nɪvi na kisa chiño nɔɔ Jesucristo

¹ Ta saá kɪvɪ tá xáni sɪnɪ ndó xɑ'ɑ yɪ'ɪ ta xɑ'ɑ tɑApolos, ta xɪnɪ ñó'ó kani sɪnɪ ndó ndí ndasaá kuiti kúu ndɪ nataɑ na kisa chiño nɔɔ Jesucristo, ta kúu ndɪ nataɑ na ndíso

chiño xɪ'in ña nándaxin ndɪ nɔɔ nɪvi ña nɪxɪyo se'é, ña kúu ña chɪtónɪ Ndios ndasaá sakaku ra nɪvi nɔɔ ña ɔn vá'a. ² Ta kúndaɑ ini yó ndí ñii ñii nɪvi na ndíso chiño xɪ'in ña sɑkuiso chiño Ndios na, xɪnɪ ñó'ó kuu na nɪvi nandaɑ na ndixa vivíi kisa ndivi chiño ña nɑtaxi Ndios nda'ɑ na. ³ Ta saá yɪ'ɪ, ndɑ lo'o ɔn vása ndí'i iniɪ án ndó'ó án inkɑ nɪvi kasa nani ndó xɑ'ɑ chiño kisa ndiviɪ. Ta ni yɪ'ɪ, ɔn vása kasa nani xɪ'in mɪiɪ xɑ'ɑ chiño ña kisa ndiviɪ. ⁴ Ta xáni sɪnɪɪ ndí xa vɑ'a kisa ndiviɪ chiño ña sɑkuiso chiño Jesucristo yɪ'ɪ, ta vitin ɔn vása yóo xɑ'ɑ ña sandi'i iniɪ. Ta saá ni, ɔn vása kúndaɑ iniɪ án ndixa ɔn koó ndɑ ñii kuɑchi ndíso ɪ nɔɔ Ndios, chi ñii laá Ndios kúu tɑ tɑ kómí ndayí kasa nani ra xɑ'ɑɪ xɪ'in ñandaɑ. ⁵ Ta saá ndó'ó, tá ɔn tɑ'án kixaa kɪvɪ ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ɔn vá'a kasa nani ndó xɑ'ɑ chiño ña ke'é ndɑ ñii nɪvi. Saá chi kɪvɪ ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, sanatɪvi ra ndi'i ña nɪxɪyo se'é, ta sanatɪvi ra ndi'i ña ñó'o se'é níma nɪvi, ta sanatɪvi ra ndi'i ña xáni sɪnɪ na. Ta saá Ndios kasa ká'no ra ñii ñii nɪvi ndatán yóo chiño vɑ'a kisa ndivi na.

⁶ Nañani yó xɪ'in náki'vɑ yó, tɔ'on yó'o kúu ña ndatɔ'onɪ xɪ'in ndó xɑ'ɑ tɑApolos ta xɑ'ɑ yɪ'ɪ, chi kóniɪ ña sakuá'á ndó ndasaá táku ndɪ. Ta saá kúndaɑ ini ndó yu kúu ña kóni káchí tɔ'on ndíchí ña káchí saá: "ɔn chinóo yó nɔɔ tɔ'on

Ndios ña ñitaa na xina'á", káchí ña. Ta saá nda ñii ndó'ó on kuña'a ní ini ndó xí'in ña kani sijní ndó ndí ñii taa tã ndíso chiño xí'in ndó kúu tã ndáya'ví kã noo inkã tã ndíso chiño xí'in ndó. ⁷ ¿Ndachun xáni sijní ndó xa'a mji ndó ndí kúu ndó ñivi na va'a kúndaã ini yu kúu ñivi na ndáya'ví kã noo inkã ñivi? ¿An nda yóo ñii ñava'a kómí ndó tá on sivi Ndios kúu tã tã nãtaxi ña nda'a ndó? Nda lo'o, on vása saá. Chi ndi'i ña kómí ndó kúu ña saní'i Ndios ndó'ó. Ta saá, ¿ndachun kuña'a ní ini ndó ndatán kuña'a ini ñivi na xáni sijní ndí xa'a chiño ña kisa ndivi mji na kúu ña ñaki'in na ñava'a kómí na?

⁸ Chi ndó'ó xáni sijní ndó ndí xa kómí ndó ndi'i ña kúsiñ ini ndó xíni ndó, ta xáni sijní ndó ndí nakuiká ní kúu ndó chi kómí ndó ndi'i ndeë va'a ña saní'i Ndios nda'a ndó. Ta xáni sijní ndó ndí xa ndu ndó ndatán yóo narey na xá'nda chiño, ta on vása xíni ñó'ó kã ña chindeé ndí ndó'ó, xáni sijní ndó. Ta saá ni, tá ndixa kuu ndó narey, ta ñava'a ní ví kuu ñayó'o noo ndí. Chi saá ñii káchí mji ndí ka'nda chiño ndí xí'in ndó vitin, ní kúu. ⁹ Ta xáni sijní ndí Ndios taxi ra ndí mji ndí naapóstol kúu ndí ñivi na ñino ní kã noo ndí'i ñivi. Saá chi ndatán yóo ñivi na ndaño'ó noo na káni tá'an xí'in na, ta xíni ñó'ó kivi na, saá yóo ndí. Ta ku'a ní ñivi ta ku'a ní naángel, xito na ña xó'vi ndí

saá. ¹⁰ Ta xa'a ña ndino'o ini ndí kisa chiño ndí noo Jesucristo, ñivi na ndíkõn yichí ñoyívi xáni sijní na ndí ñivi na kí'ví sijní kúu ndí. Ta ndó'ó, vará Jesucristo kúu tã tã taxi ku'a ndeë va'a nda'a ndó, ta xáni sijní ndó ndí mji ndó kúu ndó ñivi na ndíchí ní sijní, ñivi na xíni va'a ní. Ta xáni sijní ndó ndí mji ndó kúu ñivi na ná'no ní ndeë kómí, vará mji ndí kúu ñivi na lo'o ní ndeë kómí. Ta vará ku'a ní ñivi kisa to'ó na ndó'ó, ta ñivi yó'o xáa noo na xíni na ndí'i. ¹¹ Ta mji ndí, nda vitin xí'i ní ndí soko, yichí ní ndí takuí, ta kúmanj ní tikoto kundixin ndí. Ta ku'a ní yichí ñivi sáxo'vi ní na ndí'i nda káni na ndí'i, ta ni on koó ve'e ndí noo kutaku ndí. ¹² Ta saá ni, ndeé ní xí'in nda'a ndí kisa chiño ndí, tãnda kúnaã ní ndí noo chiño yó'o. Ta tá yóo ñivi na sátavi chi'ña ndí'i, ta ndákuijn ndí ká'an ndí xí'in nayó'o, káchí ndí saá: "Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ndó." Ta tá sáxo'vi ní ñivi mji ndí xa'a ña ndíkõn ndí Jesucristo, ta xí'in ña ká'no ini ndí kúndeé ndí xí'in ndi'i ña on vá'a yó'o. ¹³ Tá ká'an ñivi to'on on vá'a xa'a ndí, ta mji ndí, xí'in to'on to'ó ká'an ndí xí'in nayó'o. Ta saá ni, ndatán ké'é ñivi xí'in m'i'í ña nda lo'o on vása ndáya'ví, saá ké'é ñivi ñoyívi xí'in ndí nda kivi vitin.

¹⁴ On sivi xa'a ña sakuka'anj noo ndó kúu ña ñitaa j to'on yó'o. Ta ndatán ndátõ'on ñii tã xí'in sa'ya ra na kí'ví ní ini ra xíni

ra, saá ndátò'onjì xí'in ndó vitin. ¹⁵ Saá chí yì'ì, yóo jì ndátán yóo yivá ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, chí xikuu jì tãnó ñiká'an ndoso tò'on ñava'a xá'a Jesucristo xí'in ndó. Ta vará nda ná koo uxu mil ñivi na va'a sáná'a ndó'ó tò'on xá'a yichì Jesucristo, ta ndixa ñii laá yì'ì yóo jì ndátán yóo yivá ndó. ¹⁶ Ta xá'a ñayó'o, xáku ndá'vì jì nòò ndó ndí ná kutaku ndó ndátán táku jì yichì Jesucristo.

¹⁷ Ta xá'a ña chindeé ra ndó'ó ña ke'é ndó saá, xa tì'vì jì ñani yó tã Timoteo xaa ra nòò ndó. Ta ndátán yóo sa'ya jì tã kí'vi ini jì xini jì, saá yóo tã Timoteo yó'o. Ta kúu ra tã tã nda lo'o òn vása sándakoo vivíi ndíkò jì yichì Jesucristo ñii káchì xí'in yì'ì. Ta tã Timoteo yó'o ndatò'on ra xí'in ndó ña sanaká'an ra ndó'ó ndasaá ndíkò jì yichì Jesucristo, ta saná'a ra ndó'ó mji tò'on ña sáná'a jì ndi'ì ñivi na kándixa Jesucristo, na nákutá'an ñii ñii ñoo. ¹⁸ Ta sava ndó'ó xa kúña'a ní ini ndó, chí xáni sìnì ndó ndí ndasaá mji ndó xa kixá'á ndó xá'nda chíño ndó, ta nda ñii kivi òn xaa ka jì koto jì ndó'ó, saá xáni sìnì ndó. ¹⁹ Ta saá ni, tá kóni Ndios, ta yachì ní xaa jì koto jì ndó'ó. Tá kivi xaa jì nòò ndó, ta va'a saá koto jì yu kúu sava ndó'ó na kúu na kúña'a ní ini. Ta kivi saá kundaa ini jì án ndixa ñivi yó'o kómí na ndee Ndios, án ndasaá kuiti ká'an na tò'on vichì ña káku sìnì mji na. ²⁰ Chí ña táku ñivi xí'in ndee Ndios,

ñayó'o kúu ña kisa ndaa ndí ndíkò na yichì nòò xá'nda chíño Ndios. Ta tá ndasaá kuiti ká'an na tò'on livi, ta ñayó'o òn vása kisa ndaa ña án ndixa kúu na ñivi na ndíkò yichì nòò xá'nda chíño Ndios. ²¹ Ta vitin, ¿yukía kóni ndó ke'é jì xí'in ndó? ¿Án xaa jì nòò ndó xá'a ña saxo'vì jì ndó'ó? ¿Án xaa jì nòò ndó xí'in ña kí'vi ini jì xini jì ndó'ó, ta xí'in ña ká'no ini jì?

5

Tã Pabla ká'an ra xá'a ña kini ní ke'é ñii tã tã kándixa Jesucristo

¹ Ndi'ì ñivi xa xini na xá'a ña kini ní ke'é ñii tã tã nákutá'an xí'in ndó'ó na kándixa Jesucristo. Ña kini ke'é ra yó'o kúu ña yóo ra kí'vi ra xí'in ñásí'í yivá ra. Ña òn vá'a ká'no ní kúu ñayó'o, tãnda ñivi na òn vása kisa tó'ó Ndios òn vása ke'é na saá. ² Ta vará xini ndó yóo ñii ña òn vá'a yó'o, ¿ndachun ndó'ó kúu ndó ñivi na kúña'a ini? Ta, ¿ndachun òn vása kúchuchú ini ndó xini ndó ña òn vá'a ke'é tã yó'o? ¿Ndachun òn vása tava ndó ra ko'ò ra ke'e ña òn kutá'an ka ra xí'in ndó? ³ Vará òn ko'ò yì'ì yóo jì xí'in ndó vitin, ta saá ni, ñó'o ní ini jì xá'a ndó ndi'ì saá kivi. Ta saá ndátán tã tã yóo xí'in ndó, saá yóo jì, ta xa kisa nani jì xá'a kuachi ña ñikí'vi tayó'o. ⁴ Ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, kivi nákutá'an ndó xí'in ndayí

kivj Jesucristo, ta yij ndatán yoo taa ta ñindichi x'in ndó saá yooj, chi yoo nima j x'in ndó. Ta ndee Jesucristo yoo ña x'in ndó noo nakutá'an ndó. ⁵ Ta kivj nakutá'an ndi'i ndó saá ña kasa nani ndó xa'a taa ta njkivi kuachi ká'no yó'o, ta xini ñó'ó taxi ndó ra nda'a nima ndiva'a ká'no Satanás xa'a ña saxovivi ña'a ra. Ta saá vará xovivi yiki koñu ra, ta nima ra kaku ña kivj Jesucristo ndikó ra ñoyivi yó'o.

⁶ Ta vitin on koó xa'a ña kúu ndó nivi na ña'a ní ini. ¿An on vása kúnda ini ndó xa'a to'on ndíchi ña xa xini yó, ña káchí saá?: “Vará lo'o kuiti kúu levadura yiyá, ta kómí ña ndee kasa chiño ña x'in ñii ko'ndo ká'no yuxan ña sanaño ña'a ña”, saá káchí to'on ña xa xini yó. ⁷ Ta ndatán yoo levadura yiyá ña yatá, saá yoo ña on vá'a ké'é ndó. Ta ndó'ó xini ñó'ó tava ndó ndi'i ña on vá'a yoo x'in ndó. Ta saá nduu ndó ndatán yoo yuxan xa'a ña va'a ní, ña on vása kómí nda lo'o levadura yiyá. Saá chi Jesucristo xa nisoko x'in mji ra ña nixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta ndatán yoo tindikachi tí sóko mji yó na kúu najudío noo viko Pascua xa'a ña náka'an yó ndasaá Ndios sakuaku ra naxij síkuá yó, saá yoo Jesucristo taa ta nisoko x'in mji xa'a ña sakuaku ra ndi'i mji yó noo ña on vá'a. ⁸ Saá vivii ná sakana yó viko Pascua ña náka'an yó xa'a ña nixi'i Jesucristo, ta viko yó'o ná kuxu yó sija

va'a ña on koó levadura yiyá kómí. Chi ñalevadura yiyá ña yatá sán'a ña xa'a ndi'i noo ña on vá'a ña nixiyo ini yó. Ta xini ñó'ó sandakoo yó ndi'i ña on vá'a yó'o, ta saá nduu yó nivi na ndaa, na ndino'o ini.

⁹ Kivj njya'a xa nitaa j ñii tutu ña tivij nixa nda'a ndó. Ta noo tutu yó'o ndato'on j x'in ndó ndí on vá'a kutá'an ndó x'in nataa na kí'vi kuachi x'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, ni on vá'a kutá'an ndó x'in náña'a ná kí'vi kuachi x'in nataa na on sivi yij ná kúu. ¹⁰ Ta to'on yó'o ña xa nitaa j nixa nda'a ndó, on vása ní-ka'an j x'in ndó ña kuxiká va'a ndó noo nivi na on vása kándixa Jesucristo, na kúu nivi na ndikon yichi ña on vá'a ñoyivi yó'o. Chi ku'a ní nivi yó'o xika na kí'vi na kuachi x'in náña'a án x'in nataa, ta ku'a ní nivi yó'o kútoo ní na nakaya na ví'í ní ñakuiká, ku'a ní nivi yó'o kúu nakuiná, ta ku'a ní nivi yó'o kisa to'ó na ñaidolo án ñaimagen, ña kúu ndios vatá. Ta on vása kóni kachij ndí nda lo'o on kutá'an ndó x'in nivi on vá'a ñoyivi yó'o. Saá chi xa'a ña on kutá'an ndó x'in nivi yó'o, koni ñó'ó ña kee ndó ñoyivi yó'o, níkuu. ¹¹ Ta x'in tutu ña nitaa j ta tivij nixa ña nda'a ndó, ndato'on j x'in ndó ndí on vá'a kutá'an ndó x'in nivi na káchí xa'a mji, ndí kúu na nivi na ndikon yichi Jesucristo, ta saá ni, táku na kí'vi

na kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, án kí'vi na kuachi xí'in nataa na on sivi yij ná kúu. Ta ñii kiva saá on vá'a kutá'an ndó xí'in ñivi na káchí ndí kándixa na Jesucristo, ta kútoo ní na nakaya na kuá'a ní ñakuiká, án ñivi na kisa to'ó ñaidolo án ñaimagen ña kúu ndios vatá, án ñivi na ká'an to'on vatá xa'a inká ñivi, án ñivi na xí'i ní, án kúu na ñivi na kisa kuí'ná. Ndó'ó, xini ñó'ó ndó kuxiká ndó ño ñivi na táku ké'é ña on vá'a yó'o, vará káchí na kúu na ñivi na kándixa Jesucristo. Ta ni on kuxu ndó xí'in ñivi yó'o. ¹² On sivi chiño ño yij kúu ña kasa nani xa'a kuachi ñivi na ndikon yichi ñoyivi yó'o, tá on ta'an kándixa na Jesucristo. Ta saá ni, ndó'ó na kúu ñivi na xa kándixa Jesucristo, chiño ño ndó kúu ña kasa nani ndó xa'a kuachi ñivi na nákutá'an xí'in ndó. ¹³ Mji Ndios kúu ta kasa nani xa'a kuachi ñivi na on vása kándixa Jesucristo. Ta ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, chiño ño ndó'ó kúu ña tava ndó ta ta ké'é ñakini, chi kí'vi ra xí'in ñásí'í yivá ra, ta on taxi ndó ña nakutá'an ka ra xí'in ndó.

6

Ñivi na kándixa Jesucristo on vá'a taxi na kuachi xa'a tá'an na ño nachiño na on vása kándixa Jesucristo

¹ Ta ndó'ó ñivi na kándixa Jesucristo, tá yóo ñii ndó'ó kómí ndó ñii kuachi yo'vi xí'in inká tá'an ndó, ¿án

va'a ko'on ndó taxi ndó kuachi yó'o nda'a nachiño na on vása kándixa Jesucristo xa'a ña kasa nani na kuachi ndó? On vá'a saá, chi va'a ka ko'on ndó ño ñivi na kándixa Jesucristo ña kasa nani na xa'a kuachi ndó. ² ¿Án on vása kúndaá ini ndó ndí ñii kivi ña vaxi ndi'i mji yó, ñivi na kándixa Jesucristo kasa nani yó xa'a ndi'i ñivi ñoyivi yó'o? Ta saá, ¿ndachun xani sijní ndó ndí on vása kúchiño ndó kasa nani ndó xa'a kuachi válí ña yóo xí'in mji ndó vitin? ³ ¿Án on vása kúndaá ini ndó ndí ñii kivi ña vaxi kasa nani ndó xa'a naángel ñoyivi ñino? Tá kasa nani ndó xa'a naángel kivi saá, ta ndixa kúchiño ndó kasa nani ndó xa'a kuachi ñivi ñoyivi yó'o. ⁴ Ta saá vitin, ndó'ó ñivi na kándixa Jesucristo, tá yóo kuachi xí'in tá'an ndó, ta, ¿ndachun táxi ndó kuachi yó'o nda'a najuez na kúu ñivi na on vása kánóo va'a to'on xa'a ño ndó'ó na kándixa Jesucristo? ⁵ Ká'anj saá xí'in ndó xa'a ña sakuka'anj ño ndó. ¿Án on ko' nda ñii ndó'ó na kándixa Jesucristo, na kómí ñandichí sijní ña taxi Ndios nda'a ndó, ña kúchiño ndó kasa nani ndó xa'a kuachi ña yóo xí'in ndó? ⁶ On vása va'a ké'é ndó, chi sava ndó'ó káni tá'an ndó xí'in tá'an ndó, ta táxi ndó kuachi xa'a tá'an ndó ño najuez na kúu ñivi na on vása kándixa Jesucristo.

⁷ Ta ña káni tá'an ndó

xí'in tá'an ndó, kuachi yó'o sáná'a ña ndí kúu ndó ñivi na on tã'án tondaa kua'no yichi Jesucristo. Tá yóo natá'an ndó na ké'é ña on vá'a xí'in ndó, ta ndó'ó va'a ná kudeé ini ndó ñoq ñivi na ké'é saá, ta on ko'on ndó taxi ndó kuachi xa'a na ñoq nachíño ñoyívi yó'o. Tá natá'an ndó sándá'ví na ndó'ó, ta va'a ná kudeé ini ndó ñoq ñayó'o, ta on ko'on ndó taxi ndó kuachi xa'a ñivi yó'o. ⁸ Ta ndó'ó on vása ké'é ndó saá. Ta nda víka, mji ndó kúu na ké'é ña on vá'a xí'in natá'an ndó ta sándá'ví ndó na, vará kúu na nañani yó xí'in náki'va yó, na ñii káchí kándixa Jesucristo xí'in ndó.

⁹ ¿An on vása kúndaq ini ndó ndí Ndios on taxi ra ndí ñivi na on vá'a kivi na ñoyívi ñino ña ka'nda chíño na xí'in ra? Ta nda lo'o on sandá'ví xí'in mji ndó, chi ñivi na táku ké'é ña on vá'a, nayó'o on vása kivi na ñoyívi ñino ña ka'nda chíño na xí'in Ndios. Ñivi on vá'a yó'o kúu nataa na kí'vi kuachi xí'in náña'a ná on sivi nási'i na kúu, ta náña'a ná kí'vi kuachi xí'in nataa na on sivi yij ná kúu, ta ñivi na kisa to'ó ñaidolo án ñaimagen, ña kúu ndios vatá, ta nataa na kí'vi kuachi xí'in inká nataa, ta náña'a ná kí'vi kuachi xí'in inká náña'a, ¹⁰ ta ñivi na kisa kuí'ná ña kómí inká ñivi, ta ñivi na kútoo ní nakaya kuá'a ní ñakuíká, ta ñivi na xí'i ní, ta ñivi na ká'an to'on vatá xa'a inká ñivi, ta ñivi na

sándá'ví inká ñivi. Ndi'i ñivi na táku ké'é ña on vá'a yó'o, nayó'o on kivi na ka'nda chíño na xí'in Ndios ñoyívi ñino. ¹¹ Tá'an si'na ña on tã'án kandixa ndó Jesucristo, sava ndó'ó xikuu ndó ñivi xitaku ké'é ña on vá'a yó'o. Ta vitin ñivi na ndii kúu ndó ñoq Ndios, chi Jesucristo xa nakata ra kuachi ndó, ta xí'in ndee Jesucristo Taa taKá'no ñoq yó, ta xí'in ndee Níma Ndios, nduu ndó ñivi na ndii, ta va'a nákutá'an ndó xí'in Ndios vitin.

*To'on yó'o ká'an
va'a ná kasa ká'no yó Ndios
xí'in ndi'i níma yó*

¹² Sava ndó'ó káchí ndó saá: "Xa'a ña táku ndíka yó yichi Jesucristo vitin, kómí yó ndayí ke'é yó ndi'i saá ñoq ña káchí ini yó", saá káchí ndó. Ta xini ñó'ó kúndaq ini ndó ndí on sivi ndi'i ña káchí ini ndó ke'é ndó kúu ña chíndeé mji ndó. Tá ndixa Jesucristo kúu taa ta xá'nda chíño ñoq ndó, ta saá on taxi ndó inká ña ka'nda chíño ñoq ndó. ¹³ Ta saá ni, sava ndó'ó ndakuijn ndó, káchí ndó saá: "Ndios kisa va'a ra ñaxixi xa'a ña kuxu yó ña nda xaa ini yó, ta tixin yó kuva'a ña xa'a ña ko'on ña xixi yó", saá ndakuijn ndó. Vará ñandixa ndáto'on to'on yó'o, ta ndó'ó xini ñó'ó kúndaq ini ndó ndí on kudeé ña xixi yó ni on kudeé tixin yó koo ña ndi'i saá kivi, chi yóo kivi ña chitóni Ndios sandi'i ra xa'a ndiovi ñayó'o. Ta vitin xini ñó'ó kúndaq ini

ndó ndí ɔn sɪví x̄a'a ña kɪ'vi yó kuachi xí'in ink̄a náña'a án xí'in ink̄a nataa kúu ña kɪsa v̄a'a Ndios yíkí koñu yó. Nd̄a vík̄a, Ndios kɪsa v̄a'a ra yíkí koñu yó x̄a'a ña kasa chiño yó nɔɔ Jesucristo. Ta Jesucristo kúu t̄a taká'no nɔɔ yíkí koñu yó ta ndíni ra xíni ra ña. ¹⁴ Ta ndatán Ndios xí'in ndeɛ ra sanatakū ra Jesucristo, saá xí'in ndeɛ ra sanatakū ra m̄i yó ñii kivi ña v̄axi.

¹⁵ ¿Án ɔn vása kúndaɛ ini ndó ndí ñii ñii ndó'ó kúu ndó ñii xiiña yíkí koñu Jesucristo? Ta x̄a'a ñayó'o, ¿án xáni sɪnɪ ndó ndí ñav̄a'a kúu ña taxi ndó yíkí koñu ndó ña nakutá'an ña xí'in yíkí koñu ñii ña'a ña síkó xí'in m̄i nda'a nataa? Nd̄a lo'o ɔn v̄a'a saá, chi yíkí koñu ñii ñii yó kúu ña ñii xiiña yíkí koñu Jesucristo. ¹⁶ ¿Án ɔn vása kúndaɛ ini ndó táná nakutá'an yíkí koñu ndó xí'in yíkí koñu ñii ña'a ña síkó xí'in m̄i, ta ña nakutá'an ɔvi ndó saá nduu ndó ñii yíkí koñu kuiti? Chi tɔ'on Ndios ña nɪtaa na xɪna'á káchí ña saá x̄a'a t̄a xí'in n̄así'í ra: “Na ɔvi n̄vi yó'o nduu ñii n̄vi”, saá káchí tɔ'on Ndios. ¹⁷ Ta saá ni, m̄i yó n̄vi na kándixa Jesucristo, ñii yóo yó táku yó ini ra, ta m̄i ra yóo ra táku ra ini yó.

¹⁸ Ta ndó'ó, xínɪ ñó'ó kuxíká ndó nɔɔ yóo ña chínda'á ndó'ó nakava ndó kɪ'vi ndó kuachi xí'in náña'a ná ɔn sɪví n̄así'í ndó kúu, án xí'in nataa na ɔn sɪví yɪi ndó

kúu, chi ña ké'é ndó saá kúu ña ké'é ndó ña ɔn v̄a'a xí'in yíkí koñu m̄i ndó. Ta ndi'i nɔɔ ink̄a ña ɔn v̄a'a ké'é n̄vi, ɔn vása ké'é na ñayó'o xí'in yíkí koñu m̄i na. ¹⁹ ¿Án ɔn vása kúndaɛ ini ndó ndí yíkí koñu ndó kúu ve'e ño'o nɔɔ táku Ním̄a Ndios?, chi Ndios t̄axi ra Ním̄a ra ña táku ña ini ndó. Ta vitin yíkí koñu ndó ɔn sɪví ndasaá kuiti kuenda m̄i ndó kúu ña, ²⁰ chi yá'ví ní ch̄a'vi Ndios x̄a'a ndó'ó, chi xí'in n̄i Jesucristo ch̄a'vi ra x̄a'a ndó'ó. Ta saá kuenda m̄i Ndios kúu yíkí koñu ndó, ta ñii kɪ'va saá kuenda ra kúu ním̄a ndó. Ta x̄a'a ñayó'o, ndi'i ña kisa ndivi ndó xí'in yíkí koñu ndó, ta ndi'i ña xáni ini ndó xí'in ním̄a ndó, xí'in ndi'i ñayó'o xínɪ ñó'ó kasa tɔ'ó ndó Ndios.

7

*Tɔ'on yó'o ká'an
taPablo ndátɔ'on ra xí'in n̄vi
na xa tɔnda'a*

¹ Xa kɪxaɛ tutu ña nɪtaa ndó ta t̄i'ví ndó nɔɔɪ, ta vitin ndakuɪnɪ, ndatɔ'onɪ xí'in ndó x̄a'a ndi'i ña ndák̄a tɔ'on ndó yɪ'í nɔɔ tutu yó'o. Ta saá ndakuɪnɪ káchíɪ ndí ñav̄a'a ní kúu ña ndí nataa ɔn tonda'a na xí'in náña'a. ² Ta saá ni, xínɪ ndí kūa'a ní nataa na yóo xí'in ndó kɪ'vi na kuachi xí'in náña'a ná ɔn sɪví n̄así'í na kúu, ta kūa'a ní náña'a kɪ'vi ná kuachi xí'in nataa na ɔn sɪví yɪi ná kúu, ta x̄a'a ña yóo ña chínda'á ndó'ó kɪ'vi ndó kuachi yó'o, v̄a'a ñii ñii t̄a

na kukomí ra ñásí'í mji ra, ta va'a ñii ñii ña'a ná kukomí ñá yij mji ñá. ³ Ta taa taa tonda'a xini ñó'ó kasa ndivi ra chiño noo ra ña kúu ña taxi xí'in mji ra nda'a ñásí'í ra, ta ñii kiva saá, ña'a ñá tonda'a xini ñó'ó kasa ndivi ñá chiño noo ñá, ña kúu ña taxi xí'in mji ñá nda'a yij ñá. ⁴ Nda ñii ñivi na tonda'a on vása kómí na ndayí ña xá'nda chiño mató'ón mji na noo yikí koñu mji na. Saá chi ñásí'í taa xa taxi ñá ndayí nda'a yij ñá ña xá'nda chiño ra noo yikí koñu ñá. Ta ñii kiva saá yij ña'a xa taxi ra ndayí nda'a ñásí'í ra ña xá'nda chiño ñá noo yikí koñu ra. ⁵ Ta saá on vá'a taa nakasi xí'in mji ra ña on taxi ra yikí koñu ra nda'a ñásí'í ra. Ta ñii kiva saá, on vá'a ña'a nakasi xí'in mji ñá ña on taxi ñá yikí koñu ñá nda'a yij ñá. Ta saá ni, yoo ndayí ña nakasi xí'in mji na lo'o kuiti kivi xa'a ña taxi xí'in mji na ña ka'an na xí'in Ndios. Ta taa xí'in ñásí'í ra xini ñó'ó si'na koo yu'ú na xa'a ña ke'é na saá. Ta on vá'a nakasi xí'in mji na ku'a'a ní kivi, chi yijo ní on kuchiño na nasita xí'in mji na, ta níma ndiva'a ká'no chinda'á ña na kivi na kuachi xí'in inka taa án xí'in inka ña'a.

⁶ To'on yó'o kúu kuiti to'on ña ndátoto'on yij xí'in ndó, ta on sivi to'on ña xá'nda chiño noo ndó kúu ña. ⁷ Kunakaá ní ka ñasij inij tá ndi'i nataa kukomí na ndee ña ka'nda chiño na noo yikí koñu na ña on tonda'a na,

ta kindoo na kuu na ñivi na kutaku mató'ón, ndátan táku yij. Ta ndixa on vása kúchiño ndi'i ñivi kutaku na saá, chi on sivi ñii noo kúu ndee ña va'a saní'i Ndios nda'a ñivi. Sava ñivi kómí na ñii noo ndee, ta inka ñivi kómí na inka noo ndee ña saní'i Ndios na.

⁸ Vitin ndátoto'onij xí'in ndó'ó, ñivi na kúu nakuáan na on ta'an tonda'a, ta xí'in ndó'ó, náña'a ná ñixi'ij yij. Xani sijnij ndi va'a on tonda'a ndó, ta va'a ka ná kindoo mató'ón ndó ndátan yoo yij. ⁹ Ta saá ni, tá xito ndó ndi on kúchiño ndó nasita xí'in mji ndó, ta saá va'a ka ná tonda'a ndó. Va'a ka ná tonda'a taa noo ña ndee ní kútoo ra kóni ra ña'a, ta ñii kiva saá va'a ka ná tonda'a ña'a noo ña ndee ní kútoo ñá kóni ña taa.

¹⁰ Ta ndó'ó, ñivi na kúu na xa tonda'a, ndátoto'onij xí'in ndó to'on ña xá'nda chiño Ndios, ña káchí saá: "Nda ñii ña'a on vása va'a sandakoo ñá yij ñá." ¹¹ Ta saá ni, tá yoo ñii ña'a ña sandakoo yij, ta ña'a yó'o xini ñó'ó kindoo ñá kutaku mató'ón ñá. Tá on vása kúchiño ñá kutaku mató'ón ñá, ta saá xini ñó'ó tuku nakutá'an va'a ñá xí'in yij ñá. Ta ñii kiva saá, nda ñii taa on vá'a sandakoo ra ñásí'í ra.

¹² Ta vitin yoo inka to'on ndátoto'onij xí'in ndó'ó, ñivi na kúu na xa tonda'a xí'in ñivi na on vása kándixa Jesucristo. Ta to'on yó'o kúu ña kaku sijnij mji, ta on sivi ña xá'nda chiño Ndios

kúu ña. Ta yi'i, xáni sɛni i tá yóo ñii ɛa ɛa kándixa Jesucristo, ta ñásí'í ra ɔn vása kándixa ñá, ta saá ni, tá ñásí'í ra kóni ñá kutaku ñá xí'in ra, ta saá ɛayó'o ɔn vása va'a sandakoo ra ñásí'í ra. ¹³ Ta ñii ki'va saá, tá yóo ñii ña'a ñá kándixa Jesucristo, ta yi'i ñáyó'o ɔn vása kándixa ra, ta saá ni, tá yi'i ñáyó'o kóni ra kutaku ra xí'in ñá, ta saá ñáyó'o ɔn vása va'a sandakoo ñá yi'i ñá. ¹⁴ Saá koo, chi xa'a ña kándixa ña'a Jesucristo, ta ɛayi ñáyó'o, kúu ra ɛa ɛa nɛtaxi ñá nda'a Ndios. Ta xa'a ña kándixa ɛa Jesucristo, ta ñásí'í ra kúu ña'a ñá nɛtaxi ra nda'a Ndios. Tá ɔn sivi ñanda'a kúu ñáyó'o, níkúu, ta nasa'ya nivi yó'o kuu na nivi na ɔn vá'a noo Ndios, níkúu. Ta vitin nasa'ya nivi yó'o kúu nivi na xa nɛtaxi na nda'a Ndios. ¹⁵ Ta saá, tá yóo ñii ɛa, ta ɔn vása kándixa ra Jesucristo, ta ñásí'í ra kúu ñii ña'a ñá kándixa, ta ɛayó'o ɔn xiin ka ra kutaku ra xí'in ñá, ta saá ñásí'í ra yó'o va'a taxi ñá ná ko'ɔn ndika ɛayó'o. Ta ñii ki'va saá, tá yóo ñii ña'a ñá ɔn vása kándixa Jesucristo, ta yi'i ñáyó'o kúu ɛa ɛa kándixa, ta ñáña'a yó'o ɔn xiin ka ñá kutaku ñá xí'in ra, ta saá va'a ɛayi ñáyó'o ná taxi ra ko'ɔn ndika ñá. Saá chi nivi na kándixa Jesucristo ɔn vása xini ñó'ó nayó'o kasa nduxa na xí'in yi'i ná án xí'in ñásí'í na ña

kutaku ka nayó'o xí'in na. Saá chi Ndios kóni ra ña vivii kutaku ñii ñii nivi xí'in tá'an na.

¹⁶ Ndó'ó náki'va yó, ná kómí yi'i, ta yi'i ndó yó'o ɔn vása kándixa na Jesucristo, ta xini ñó'ó kundaa ini ndó ndí tá xí'in ña vivii taku ndó xí'in yi'i ndó, kivi chindeé ndó nayó'o kandixa na Jesucristo, ta saá Ndios sakaku ra na. Ta ñii ki'va saá ndó'ó, nañani yó na kómí nási'í, ta nási'í ndó yó'o ɔn vása kándixa ná Jesucristo, ta xini ñó'ó kundaa ini ndó ndí tá xí'in ña vivii taku ndó xí'in nási'í ndó, kivi chindeé ndó náyó'o kandixa ná Jesucristo, ta saá Ndios sakaku ra náyó'o.

¹⁷ Ta va'a ñii ñii ndó'ó ná kindoo ndó ndatan xa taxi Ndios nixiyo ndó kivi ɔn ɛ'an kana Ndios ndó'ó. To'on yó'o kúu ña ndato'on i xí'in ndi'i nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an xa'a ña kisa ká'no na ra. ¹⁸ Ta to'on yó'o kóni kachí ndí ndó'ó nivi na xa kisa ndivi costumbre circuncisión* kivi ɔn ɛ'an kandixa ndó Jesucristo, ta va'a kindoo ndó saá, ta ɔn ndukú ndó ña kindaa ndó marca circuncisión ña xa kómí ndó. Ta ndó'ó, nivi na ɔn ɛ'an kasa ndivi costumbre circuncisión kivi kandixa ndó Jesucristo, ta va'a kindoo ndó kutaku ndó saá, ta ɔn ndukú ndó kasa ndivi ndó costumbre circuncisión yó'o. ¹⁹ Saá chi ɔn vása ndaya'vi ní ka, táná

* **7:18** Costumbre najudío ña nani "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sɛni ñateɛ ɛalo'o.

kasa ndivi yó costumbre circuncisión, án ɔn vása kasa ndivi yó ña, chi ña ndáya'ví ní ká kúu ña kisa ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios ɔɔ yó. ²⁰ Tuku ká'an̄ j̄ xí'in ndó ndí ñii ñii ndó'ó xín̄ j̄ ñó'ó kindɔo ndó ndatán̄ n̄ix̄j̄yo ndó k̄iv̄j̄ ɔn ta'an̄ kana Ndios ndó'ó. ²¹ Tá k̄iv̄j̄ Ndios k̄ana ra ndó'ó kundikɔn ndó yich̄j̄ Jesucristo, x̄ikuu ndó n̄ivi naesclavo,† ta saá ɔn kund̄i'i ini ndó xa'a ñayó'o. Ta saá ni, tá naní'i ndó yich̄j̄ ña nduu ndó n̄ivi na táku ndík̄a ɔɔ napatrón ndó, ta va'a sandakoo ndó ña kúu ndó esclavo. ²² Saá chi sava ndó'ó, na x̄ikuu esclavo k̄iv̄j̄ Ndios k̄ana ra ndó'ó, va'a naká'an̄ ndó ndí vitin kúu ndó n̄ivi na táku ndík̄a yich̄j̄ Jesucristo. Ta sava ndó'ó, na ɔn s̄iv̄i naesclavo x̄ikuu k̄iv̄j̄ Ndios k̄ana ra ndó'ó, ta va'a kund̄aa ini ndó ndí vitin kúu ndó naesclavo na kisa chiño ɔɔ Jesucristo. ²³ Yá'ví ní cha'vi Ndios xa'a ndó'ó ña nduu ndó naesclavo Jesucristo, ta saá ɔn taxi k̄a xí'in m̄ji ndó nduu ndó naesclavo nd̄a ñii n̄ivi ñoyívi yó'o. ²⁴ Nañani yó xí'in náki'va yó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, tuku ndátɔ'on̄ j̄ xí'in ndó saá: Ndatán̄ n̄ix̄j̄yo ndó k̄iv̄j̄ ɔn ta'an̄ kana Ndios ndó'ó, saá kindɔo ndó koo ndó vitin.

²⁵ Ta vitin ndátɔ'on̄ j̄ xí'in ndó náña'a kuáchí ná kúu nákuáan̄ ná ɔn ta'an̄ tonda'a. Vará and̄a vitin Ndios ɔn ta'an̄ ka'nda chiño

ra xa'a ña xín̄ j̄ ñó'ó ke'é ndó, ta Ndios, ta'a ta kí'vi ní ini xíni ra ȳj̄, taxi ra ñandíchi s̄inj̄j̄. Ta xa'a ñayó'o, va'a kandixa ndó tɔ'on̄ ña ndátɔ'on̄ j̄ xí'in ndó. ²⁶ Xín̄ j̄ yó ndí yɔ'vi ní yóo k̄iv̄j̄ ña táku yó vitin. Ta xa'a ñayó'o, xáni s̄inj̄j̄ ndí va'a ní k̄a ná kindɔo ndó koo ndó ndatán̄ yóo ndó, án n̄ivi na xa tonda'a, án na ɔn ta'an̄ tonda'a kúu ndó. ²⁷ Tá nataa na yóo násí'í kúu ndó, ta ɔn sandakoo ndó násí'í ndó. Tá nataa na ɔn kɔó násí'í kúu ndó, ta ɔn ndukú ndó koo násí'í ndó. ²⁸ Ta saá ni, tá nataa na yóo kuáan̄ na ɔn ta'an̄ tonda'a kúu ndó, ɔn s̄iv̄i ña ɔn vá'a ɔɔ Ndios kuu ña táná koo násí'í ndó. Ta ñii k̄i'va saá, tá náña'a ná yóo kuáan̄ ná ɔn ta'an̄ tonda'a kúu ndó, ta ɔn s̄iv̄i ña ɔn vá'a ɔɔ Ndios kuu ña táná koo ȳj̄ ndó. Ta ȳj̄, kúnd̄aa ini ndí táná tonda'a ndó vitin, ta kukomí ndó kuá'a ní tondíni, ta ȳj̄ ña kóni j̄ kúu ña ɔn kundo'o ndó saá.

²⁹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndátɔ'on̄ káxín̄ j̄ xí'in ndó'ó ndí salo'o ní kúu k̄iv̄j̄ ña taxi Ndios kutaku k̄a yó ñoyívi yó'o. Ta xa'a ñayó'o ká'an̄ j̄ xí'in ndó saá: Ndó'ó nataa na yóo násí'í, ɔn kutaku ndó ndatán̄ násí'í ndó kúu nánɔó ní k̄a xín̄ j̄ ñó'ó ɔɔ ndó. ³⁰ Ta ndó'ó n̄ivi na kúchuchú ní ini ta xáku ní ndó, ta ɔn vá'a nataxi xí'in m̄ji ndó kutaku ndó saá kuiti. Ta ndó'ó n̄ivi na kúsii

† 7:21 Naesclavo kúu n̄ivi na ɔn vása kómí ndayí sandakoo na chiño kisa ndivi na ɔɔ napatrón na.

ní ini, ɔn vá'a chikaꝯ ini ndó ndí ndasaá kuiti ñasij kúu ndi'i ña. Ta ndó'ó, ñivi na sáta kuꝯꝯ ní ñakuíká, ɔn kani sijnj ndó ndí kukomí ndó ñakuíká yó'o ndi'i saá kivi vaxi. ³¹ Ta ndó'ó, ñivi na va'a kúsij ini xini ndi'i ña yóo ñoyivi yó'o, ɔn kutaku ndó ndatán ña yóo ñoyivi kúu ñanóó ní ka xini ñó'ó noo ndó. Saá chi xa yatin ní vaxi kivi ña ɔn koo ka ñoyivi yó'o, ta saá vitin ñanóó ní ka xini ñó'ó noo ndó kúu ña kisa ndivi ndó ña kóni Ndios.

³² Ndátɔ'onj ñayó'o xí'in ndó chi kónij ña ɔn kundi'i ní ini ndó xa'a ña táku ndó ñoyivi yó'o. Chi ñii taa ta kúu takuáan, ta ɔn ta'an tonda'a, tayó'o kúchiño ra taxi ndino'o xí'in mji ra ña kasa ndivi ra chiño Ndios, ta ndasaá kuiti chikaꝯ ra ndee ra ña sakusij ra ini Ndios. ³³ Ta taa ta yóo ñásí'í, xini ñó'ó kani sijnj ra xa'a chiño yóo noo ra ñoyivi yó'o, ta kani sijnj ra ndasaá kúchiño sakusij ra ini ñásí'í ra. ³⁴ Ta ñaña'a ñakuáan, ña ɔn koó yij, ñáyó'o kúchiño taxi ndino'o xí'in mji ñá ña kasa ndivi ña chiño Ndios, saá chi kóni ña nduu ñaña'a ña koo ndii nima ta koo ndii yiki koñu ña noo Ndios. Ta ña'a ña yóo yij xini ñó'ó kani sijnj ña xa'a chiño yóo noo ña ñoyivi yó'o, ta kani sijnj ña ndasaá kúchiño sakusij ña ini yij ña.

³⁵ Ta ndasaá kuiti xa'a ñava'a mji ndó kúu ña ndátɔ'onj xí'in ndó, ta ɔn sivi xa'a ña kasi noo ndó

kúu ña ndátɔ'onj tɔ'on yó'o xí'in ndó. Chi kónij chin-deéj ndó'ó ndí xí'in ña vivii ta xí'in ñandaa kundikon ndó Jesucristo, ta nda lo'o ɔn koo ña kasi noo ndó ña ɔn taxi kuyatin ndó noo Ndios.

³⁶ Ta saá ni, tá yóo ñii tañani yó ta kúu yivá, ta xáni sijnj ra va'a ka tonda'a sa'ya ra ñakuáan, chi ñáyó'o ña xa ñya'a kujiya tonda'a kúu ña, ta xáni sijnj ra ɔn vá'a kasi ra ña noo ña tonda'a ña, ta saá va'a taxi ra ndayí tonda'a ña. Ta ɔn sivi kuachi noo Ndios kúu ña tonda'a ña. ³⁷ Ta saá ni, tá yóo taa ta kúu yivá, ta ɔn koó ña kisa nduxa xí'in ra tonda'a sa'ya ra ñakuáan, ta tá kómí ra ndayí ña nakaxin ra yu kúu ña va'a ke'é ra, ta tayó'o tá chikaꝯ ini ra ña ɔn taxi ra tonda'a sa'ya ra, ta saá va'a ná kindoo ña koo kuáan ña. ³⁸ Ta saá taa ta táxi ndayí tonda'a sa'ya ra va'a ke'é tayó'o, ta taa ta ɔn vása táxi ndayí tonda'a sa'ya ra, va'a ka ke'é tayó'o.

³⁹ Vitin ndátɔ'onj xa'a ñaña'a ná yóo yij, ta káchij saá: Ndi'i kivi tá táku yij ñáyó'o, ta ndatán yóo ná nó'ni, saá yóo ñaña'a yó'o xí'in yij ná. Ta saá ni, tá ñixi'ij yij ñaña'a yó'o, ta saá kindoo ndíka ná, ta kómí ná ndayí ña tonda'a tuku ná xí'in taa, ta taa yó'o xini ñó'ó kuu ra taa ta kándixa Jesucristo. ⁴⁰ Ta saá ni, tá ñaña'a ná ñixi'ij yij yó'o chikaꝯ ini ná ña ɔn tonda'a ka ná, ta xáni sijnj ndí sijnj ka kutaku ñáyó'o noo ñaña'a ná tuku

tonda'a. Saá xáni sijnj, ta tuku xáni sijnj ndí Níma Ndios kúu ña táxi ñandíchi sijnj xa'a ñayó'o.

8

Tɔ'on yó'o ká'an án va'a kuxu ñivi na kándixa Jesucristo koñu ña ñisokɔ inká ñivi noq ñaidolo

¹ Sava ndó'ó ñindaqa tɔ'on ndó yí'j, káchí ndó saá: “¿Án va'a kuxu yó koñu ñisokɔ inká ñivi noq ñaidolo ña kúu ndios vatá?”, káchí ndó. Ta vitin ndákuijn, káchí saá xí'in ndó: Ndixa mji yó kúu yó ñivi na xínj va'a ñandaa Ndios. Ta saá xínj ñó'ó koto va'a xí'in mji yó, chi yíyo ní koqo nduu yó ñivi na ña'a ní ini xa'a ña ku'a xínj yó. Ta xínj ñó'ó kundaa ini yó ndí ña ndáya'ví ka noq ña xínj yó kúu ña ndixa kí'vi ini yó xínj tá'an yó. Saá chi ña kí'vi ini yó xínj tá'an yó kúu ña chindeé tá'an yó ña va'a vaxi kua'no yó yichj Jesucristo. ² Tá ñii mji yó xáni sijnj yó ndí xa ñitonda yó kúu yó ñivi na ku'a ní xínj, ta ña xáni sijnj yó saá sáná'a ña ndí on ta'an tonda yó kuu yó ñivi na ndixa xínj va'a. ³ Ta saá ni, tá yóo ñivi na ndixa kí'vi ini xínj na Ndios, ta Ndios nákonj ra ñivi yó'o kúu na kuenda ra, ta va'a yóo ra xí'in na.

⁴ Ta saá, tɔ'on yó'o kúu ña ndátɔ'onj xí'in ndó xa'a koñu ña ñisokɔ ñivi noq ñaidolo. Xínj yó ndí ndí'í ñaidolo kúu ndios vatá, ta

nda lo'o on vása ndáya'ví ña ñoyívi yó'o. Saá chi xínj yó ndí ñii laá kúu Ndios ndino'o. ⁵ Ta saá ni, yóo ku'a ní noq ndios vatá, ña káchí ñivi kúu ndios mji na, ta káchí na ndí yóo ku'a ndios yó'o ñoyívi yó'o ta yóo ku'a ña ñoyívi ñino. Ta ndixa ñivi kisa tɔ'ó na ku'a ní ndios vatá ta táxi na ñandios vatá kúu ñaná'no noq na. ⁶ Ta noq mji yó, yóo ñii laá Ndios ndino'o kuiti, ta Ndios yó'o Yivá yó kúu ra. Ta Ndios yó'o kúu ta ta kisa va'a ndi'í ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi ñino, ta táku yó xa'a ña kasa ká'no yó ra. Ta ñii kiva saá noq mji yó, yóo ñii laá Ta ta Ká'no noq yó, ta Jesucristo kúu ra. Ta xí'in Jesucristo Ndios kisa va'a ra ndi'í ña yóo ñoyívi yó'o, ta kisa va'a ra ndi'í ña yóo ñoyívi ñino, ta Jesucristo táxi ra ndee ña táku ndino'o yó noq Ndios vitin.

⁷ Ta saá ni, on sivi ndi'í nañani yó xí'in náki'va yó kúu na kundaa ini ñandaa yó'o. Chi kivi on ta'an ka kandixa na Jesucristo, sava ñivi yó'o xitaku na kisa ká'no na ñaidolo xí'in ña xixi na koñu ña ñisokɔ na noq ndios vatá yó'o. Ta saá tonda vitin tá xixi na koñu ña ñisokɔ inká ñivi noq ñaidolo, ta ndí'í ini na ta xó'vi ini na, chi sakan lo'o kundaa ini na, ta xáni sijnj na ndí ña xixi na koñu yó'o kúu ña on vá'a noq Ndios ndino'o. ⁸ Ta ña xixi yó on vása kómí ña ndee taxi

ña ndí koo vạ'a kạ yó xí'in Ndios. Ta saá táná kuxu yó koñu, ta ọn vása kómí ña ndeẹ taxi ña kuu yó nịvi na vạ'a kạ yóo ọọ Ndios. Ta táná ọn kuxu yó koñu, ta ña ké'é yó saá ọn vása kómí ña ndeẹ taxi ña kuu yó nịvi na ọn vạ'a kạ ví yóo ọọ Ndios. ⁹ Mịi yó kúu nịvi na táku ndíkạ yichị Jesucristo, ta ndixa kómí yó ndayí ña chikaạ ini yó án vạ'a kuxu yó án ọn vạ'a kuxu yó koñu. Ta saá ni, si'na xínị ñó'ó kani vạ'a sịni yó yu kúu ña vạ'a ke'é yó xạ'ạ ña chindeé yó nañani yó xí'in náki'vạ yó, na sạkán lo'o kúndaạ ini xạ'ạ yu kúu ñava'ạ ọọ Ndios, ta ọn vạ'a chinda'á yó nayó'o ña ke'é na ña xáni sịni na kúu ña ọn vạ'a ọọ Ndios. ¹⁰ Saá chi tá sava ndó'ó yóo ndó ọọ mesa yatin ve'e ño'o ñaídolo, ta xíxi ndó koñu ña nịsokọ nịvi ọọ ñaídolo yó'o, ta ñii tañani yó ẹa ẹa sạkán lo'o kúndaạ ini xạ'ạ yu kúu ñava'ạ ọọ Ndios, xító ra xíxi ndó'ó, ta saá, ẹán ọn ndixa ña ké'é ndó saá kúu ña chinda'á tañani yó yó'o kuxu ra koñu ñii kị'va ndatán xíxi ndó? ¹¹ Ta vará xáni sịni tañani yó yó'o ndí ña xíxi ra koñu yó'o kúu ña ọn vạ'a ọọ Ndios, ta xíxi ra ña, chi ndatán ké'é ndó'ó saá ké'é ra. Ta saá ndó'ó, xạ'ạ ña xínị vạ'a ndó ndí ña kuxu ndó koñu yó'o ọn sịvi ñii kuạchi ọọ Ndios kúu ña, ta xí'in ña xíxi ndó koñu yó'o ọọ tañani yó yó'o chinda'á ndó ra kuxíkạ ra ta ndaño'ó

ra ọọ Ndios. Ta ọn vạ'a ke'é ndó saá, chi Jesucristo nịxi'ị ra xạ'ạ tayó'o. ¹² Tá ké'é yó ña sátakué'ẹ ini nañani yó án náki'vạ yó, na kúu nịvi na ọn ta'án kundaạ vạ'a ini xạ'ạ yu kúu ñava'ạ ọọ Ndios, ta ña sátakué'ẹ yó ini nayó'o saá kúu ña ké'é yó ña ọn vạ'a xí'in mịi Jesucristo. ¹³ Ñakán kía, xáni sịni saá: Tá ña xíxi kúu ña chinda'á inkạ nañani yó án náki'vạ yó na kándixa Jesucristo nakava na ke'é na ña xáni sịni na kúu ña ọn vạ'a, ta saá vạ'a kạ ná ọn kuxu kạ j koñu, chi ndạ lo'o ọn vạ'a chinda'á j nayó'o ña nakava na kuạchi.

9

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ ndayí kómí tạPablo xạ'ạ ña kúu ra tạapóstol

¹ ẹÁn ọn ndixa yị'ị kúu ñii tạapóstol? ẹÁn ọn ndixa táku ndíkạ j yichị Jesucristo? ẹÁn ọn ndixa kúu ña ndí xí'in mịi nduchụ ọọ j xínị j Jesucristo ẹa ẹa Ká'no ọọ yó? ẹÁn ọn ndixa xạ'ạ chiño Jesucristo ña kịsa ndivi j xí'in ndó, vitin ndó'ó kúu nịvi na xa kándixa ra? ² Vará inkạ nịvi xáni sịni na ndí ọn sịvi tạapóstol kúu j, ta ndó'ó xínị ñó'ó kundaạ ini ndó ndí yị'ị kúu ñii tạapóstol ndino'o. Saá chi ña kándixa ndó Jesucristo ta ñii táku ndó xí'in ra kúu ña kịsa ndạ ndí ndixa yị'ị kúu j tạapóstol.

³ Ta ọọ nịvi na ọn xịin kandixa ndí kómí j ndayí

ñii kǐ'va ndatán yóo ndayí ña kómí inká naapóstol, ta ndákuijn mǐjǐ xǎ'aǐ, káchíjǐ saá: ⁴ Ndixa tǎBernabé xǐ'in yǐjǐ kómí ndǐ ndayí ña naki'in manǐ ndǐ ña kuxu ndǐ xǐ'in ña ko'o ndǐ nda'a ndó'ó, na kúu nǐvǐ na kándixa Jesucristo. Saá chi kǐsa ndivi ndǐ chiño Jesucristo ña chindeé ndǐ ndó'ó. ⁵ Ta ndixa tǎBernabé xǐ'in yǐjǐ kómí ndǐ ndayí ña tonda'a ndǐ, ta ñii ñii ndǐ kukomí ndǐ ñásí'í mǐjǐ ndǐ, ñá kúu ña'a ñá kándixa Jesucristo, ta saá kǒ'on nǐsǐ'í ndǐ xǐ'in ndǐ ñii ñii ñoo ñoo kǐsa ndivi ndǐ chiño Jesucristo, níkúu. Saá chi tǎPedro xǐ'in inká naapóstol ta xǐ'in nataa na kúu nañani Jesucristo, ñii ñii nayó'o kómí na ñásí'í mǐjǐ na, ta náña'a yó'o xǐka ná xǐ'in yǐjǐ ná. ⁶ Ta, ¿án xǐni sǐnjǐ ndó ndǐ ndasaá kuiti tǎBernabé xǐ'in yǐjǐ kúu naapóstol na xǐnjǐ ñó'ó kasa chiño xǎ'a sǐ'ún ña sata ndǐ ña xǐnjǐ ñó'ó ndǐ? ⁷ On vá'a saá, chi tá yóo ñii tǎtropa tǎ kǐsa ndivi chiño ñoo gobierno, ta tǎtropa yó'o on vása xǐnjǐ ñó'ó cha'vi ra xǎ'a ña xǐnjǐ ñó'ó ra. Ta saá tuku tá yóo tǎa tǎ nátaan tón uva ñoo ño'ó, ta ndixa kómí tǎyó'o ndayí kaxi ra tíuva tí koon nda'a yiton yó'o. Ta tá yóo tǎa tǎ ndáa tǐtǐsú'u, ta ndixa kómí tǎyó'o ndayí ko'o ra leche tǐtǐsú'u yó'o.

⁸ Tǒ'on yó'o ña ndátǒ'onǐ xǐ'in ndó on sǐvǐ ndasaá kuiti tǒ'on ndíchǐ ña káku sǐnjǐ mǐjǐ kúu ña, chi ñii

xiiña ñoo ndayí Ndios ña nǐtaa tǎMoisés xǐna'á káchí ña saá: ⁹ "On vá'a chikaa ndó ñonoo yu'u tǐsǐndǐkǐ sana ndó kǐvǐ kǐsa chiño rǐ ndása ndǐ rǐ trigo", káchí tǒ'on Ndios. Ta on sǐvǐ ndasaá kuiti xǎ'a tǐsǐndǐkǐ kúu ña xǐni sǐnjǐ Ndios kǐvǐ xǎ'nda chiño ra ñayó'o, ¹⁰ chi xǐ'in tǒ'on yó'o, Ndios kóni ra saná'a ra mǐjǐ yó. Saá chi tǒ'on yó'o kóni kachí ña ndǐ ñii kǐ'va nǐvǐ na tá'vǐ ñoo ño'ó xǐ'in nǐvǐ na ndása ndǐ trigo ndátǐ na naki'in na lo'o ndikǐn trigo kuxu na. ¹¹ Ndatán yóo nataa na xa chǐ'i ndikǐn trigo, saá yóo mǐjǐ ndǐ naapóstol na kǐsa chiño ñoo ndó. Saá chi ndatán yóo ndikǐn trigo ña xa chǐ'i nataa ñoo ño'ó, saá yóo tǒ'on ña tǎxi Nímǎ Ndios nda'a ndǐ, ña xa ndátǒ'on ndǐ xǐ'in ndó. Ta saá xǎ'a chiño va'a yó'o ña kǐsa ndivi ndǐ ñoo ndó, on sǐvǐ vǐ'í ní kúu ña ñoo ndó ña taxi ndó nda'a ndǐ lo'o ña xǐnjǐ ñó'ó kutaku ndǐ. ¹² Yóo inká nañani yó na xa kǐsa ndivi chiño Ndios ñoo ndó, ta nayó'o xa ñaki'in na nda'a ndó ña xǐnjǐ ñó'ó na kutaku na. Ta saá mǐjǐ ndǐ, ndixa kómí ní kǎ ndǐ ndayí ña naki'in ndǐ ña xǐnjǐ ñó'ó ndǐ nda'a ndó.

Vará yóo ndayí yó'o ña kómí ndǐ naki'in ndǐ ña xǐnjǐ ñó'ó ndǐ nda'a ndó, ta on vása ní-ndukú ndǐ naki'in ndǐ ña. Nda víka, ndixa kundeé ini ndǐ xǐ'in ndǐ ñayǒ'vǐ nǐxo'vǐ ndǐ, ta on vása ní-ndukú ndǐ ñoo ndó ña taxi ndó ña xǐnjǐ ñó'ó

noq ndi. Saá ke'é ndi xí'in ndó, chi nda lo'o ni-xiin ndi chindú'u ndi ña kasi noq ndó ña on chikaa so'o ndó to'on va'a xa'a Jesucristo. ¹³ Ta saá ni, ndó'ó xini va'a ndó ndi ñivi na kisa ndivi chiño ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén, nayó'o náki'in na ñii xiiña án ñii ko'ndo noq ñii ñii ñava'a ña sóko ñivi nda'a Ndios, ta saá xí'in ñayó'o náki'in na ña xini ñó'ó kutaku na. Ta nasutu na kisa ndivi chiño noq nama yii ve'e ño'o ká'no yó'o, noq sóko ñivi kití án inká ñava'a noq Ndios, nasutu yó'o kómí na ndayí kuxu na ñii xiiña án ñii ko'ndo noq ñii ñii ña sóko ñivi noq Ndios. ¹⁴ Ta ñii ki'va saá Jesucristo xa'nda chiño ra ndí ndi'i ñivi na ndiso chiño xí'in ña ká'an ndoso na to'on va'a xa'a ra, nayó'o kómí na ndayí kutaku na xí'in ña náki'in na nda'a ñivi na kándixa to'on yó'o. ¹⁵ Ta yi'i, nda ñii kivi on vása ní-taxii ña cha'vi ñivi yi'i xa'a chiño Jesucristo ña kisa ndivii noq na. Ni on sivi xa'a ña kónii ña cha'vi ndó yi'i kúu ña ndát'onji to'on yó'o xí'in ndó. ¡Ta va'a ka ná kivi noq ña naki'inji s'i'ún ña cha'vi ñivi yi'i! Saá chi ndixa kúsi ní ini ndi nda ñii ñivi on vása chá'vi na yi'i xa'a chiño Jesucristo ña kisa ndivii noq na.

¹⁶ Ta saá ni, tá ká'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo noq ñivi, ta on kuchiño kasa ká'no xí'in mii xa'a ña kisa ndivii chiño yó'o. Saá chi ñii chiño

ña xa nita'nda noq kasa ndivii kúu ñayó'o. Ta saá, ¡ndá'vi ní yi'i, tá on vása ka'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo noq ñivi! ¹⁷ Tá ndasaá kuiti xa'a ña kúsi ini kúu ña ká'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo, níkúu, ta va'a cha'vi ñivi yi'i xa'a chiño ña kisa ndivii. Ta nda lo'o on sivi saá, chi mii Ndios kúu ta ta sakuiso chiño yi'i ña ka'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo, ta saá on kivi sandakoo kisa ndivii chiño yó'o. ¹⁸ Ta saá, ¿yu kúu ñava'a naki'inji xa'a chiño Ndios ña kisa ndivii? Ñava'a náki'inji kúu ndasaá kuiti ñasi ña chútú ini xa'a ña ká'an ndoso siii to'on va'a xa'a Jesucristo noq ñivi. Vará kómí ndayí naki'inji ya'vi xa'a chiño yó'o, ta on vása xinji naki'inji ña.

¹⁹ Vará kúu ñii ta ta kómí ndayí nakaxinji chiño mii chi on sivi taesclavo kúu, ta kisa ñino xí'in mii ña nduu ndatán yóo taesclavo ta kisa chiño noq ndi'i ñivi. Saá ké'éj ña chindeej ví'í ní ka ñivi xa'a ña kandixa na Jesucristo. ²⁰ Ta xa'a ñayó'o, kivi táku xí'in ñivi ñañoj najudío, ta táku ndatán táku nayó'o xa'a ña chindeej na ña kandixa na Jesucristo. Najudío kúu ñivi na táku tixin ndayí Ndios ña nita ta Moisés xina'á, ta saá kivi táku xí'in najudío yó'o, ñii ki'va ndatán kisa ndivi na ndayí yó'o, saá kisa ndivii ña. Vará ndayí yó'o on sivi ka ña xa'nda chiño noq yi'i

kúu ña, ta saá ni, ñii káchí kisa ndivi ña xí'in najudío, chi kóni chindeé ñañoó yó'o xa'a ña kandixa na Jesucristo. ²¹ Ta ñivi na on vása kúu najudío on vása táku na tixin ndayí Ndios ña ñtaa taMoisés xina'a, ta saá kivi táku xí'in ñivi yó'o, ta ndatán táku ñii ta ta on sivi tajudío kúu, saá táku xí'in ñivi yó'o. Saá chi kóni chindeé nayó'o xa'a ña kandixa na Jesucristo. Ta saá ni, tãda vitin on vása sãdakoo ña kisa ndivi ña xá'nda chiño Ndios, chi ndayí Jesucristo kúu ña xá'nda chiño noo. ²² Tá táku xí'in ñivi na sakán lo'o kuiti kũdãã ini xa'a yichí Jesucristo, ta kisa ñino xí'in miji ña nduui ndatán yóo ñivi yó'o, ña chindeé na xa'a ña va'a ka kundikon na yichí Jesucristo. Ta saá kivi táku xí'in ñii ñii ñivi, chíkaã ndee ña nduui ndatán yóo ñivi yó'o. Saá chi nda noo xaã ndee, kóni ña chindeé ñivi xa'a ña sava nayó'o kandixa na Jesucristo ta saá sakaku ra na. ²³ Ta saá ndikon kisa ndivi chiño yó'o xa'a ña kuita ní'no to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta saá yi' xí'in ñivi na kãdixa to'on yó'o ta ndikon na yichí Jesucristo, ndi'i mji ndi náki'in ndi ñava'a nda'a Ndios.

²⁴ Xa xini ndó ndí ñivi na kuã'an kono noo xino ñivi na ké'é tá'an, nayó'o chíkaã ní na ndee xa'a ña kũdeé na noo ndi'i ñivi na xino xí'in na. Vará ndi'i ñivi yó'o

kúu ñivi na xino, ta ñii laã ñivi yó'o kũdeé noo ndi'i inkã na, ta ñivi kũdeé yó'o naki'in ñava'a. Ta ndatán yóo ñivi na xino yó'o, saá yóo mji yóo ñivi na ndikon yichí Jesucristo. Ta xini ñó'ó chíkaã ní yó ndee xa'a ña kũdeé yó ta naki'in yó ñava'a nda'a Ndios. ²⁵ Ndi'i ñivi na chíkaã ini ña kũdeé na noo ña xino na ké'é tá'an na xa'a ña naki'in na ñava'a, ñivi yó'o chíkaã ní na ndee ña viví ndãã ndi'i xí'in mji na, ta násita xí'in mji na noo ndi'i ña kivi satakué yiki koñu na. Ta saá ni, ñava'a náki'in ñivi na xino tá kũdeé na noo natá'an na, ñava'a yó'o ñii kivi ndi'i xa'a ña. Ta mji yó, ñivi na kãdixa Jesucristo, va'a ná chíkaã ní yó ndee xa'a ña naki'in yó ñava'a ní ka, ta ñava'a ní ka yó'o ña taxi Ndios nda'a yó nda ñii kivi on ndi'i xa'a ña. ²⁶ Ta yi', on vása xino ndatán xino ñii ta takuáã nduchũ noo, ta kúu ta ta on vása xini mikia xaã ra. Ni on vása ké'é ndatán ké'é ta ta koon yiki noo tachí kuiti, chi nda lo'o on vása ndãya'ví tánã ke'é saá. ²⁷ Ta nda vika, násita xí'in mji, ta xá'nda chiño noo yiki koñu ña sakuá'a ña kasa ndivi ña ña kóni. Saá chíkaã ndee xí'in mji, koto on tondãã naki'in ñava'a nda'a Ndios ñoyivi ñino, vará yi' kúu ta ta ñika'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo noo kuã'a ní ñivi.

10

Xí'in tq'on yó'o tqPablo ndáto'on ra xí'in nivi na kándixa Jesucristo ña on ke'é na ndatán ke'é nivi naIsrael xina'á

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, on xini ña nandoso ndó xa'a ña nindo'o naxii síkuá yó naIsrael kuia xina'á. Ndi'i nayó'o kuá'an na noo yóo yukú yichí, ta xika xá'á na kuá'an na tixin viko ña ní yichí na; ta kivi nixaa na yu'u takuií mñi, ta Ndios nakuina ra takuií mñi yó'o, ta nitivi ño'o yichí noo nija'a na kuá'an xá'á na. ² Ta xí'in ñayó'o, ndatán yóo ña chichi naIsrael xí'in viko ta xí'in takuií, ta ndu na nivi na ndikon tqMoisés, saá nixiyo ña. ³ Ta ndi'i naxii síkuá yó yó'o ñii káchí xixi na ñii noo ñava'a ña taxi Ndios nda'a na. ⁴ Ta ndi'i naxii síkuá yó yó'o ñii káchí xixi na ñii noo takuií tá taxi Ndios nda'a na. Ta takuií yó'o kee rá kándiká yuu ká'no ña kuá'an xí'in na, ta yuu ká'no yó'o ká'an ña xa'a Jesucristo, ta tq nixiyo xí'in na kivi nixika na yukú yichí. ⁵ Vará Ndios ke'é ra kuá'a ní ñava'a ná'no xí'in naIsrael yó'o kivi nixika na yukú yichí, ta on vása ní-kusii ini ra xini ra ña on vá'a ke'é kuá'a ní nivi yó'o. Ta saá Ndios taxi ra ña nixi'i na, ta nixita ní'no yiki koñu na noo ño'o yukú yichí.

⁶ Ña nindo'o naIsrael yó'o kuia xina'á, kúu ña sáná'a mii yó xa'a ña on kutoo ní yó ke'é yó ña on vá'a,

ndatán yóo ña nikutoo ní nayó'o ke'é na. ⁷ Ta ña nindo'o nayó'o sáná'a ña mii yó xa'a ña on kasa ká'no yó ñaidolo án inká ndios vatá, ndatán yóo ña ke'é kuá'a ní naxii síkuá yó xina'á. Chi nayó'o sakana na viko xa'a ña kisa ká'no na ndios vatá, ta tq'on Ndios ña nitaa na xina'á ká'an ña xa'a ña ke'é na viko yó'o, káchí ña saá: "Nivi yó'o xixi ní na, ta xixi ní na, ta saá nakuita na, ta kini sasiki na xa'a ña kisa ká'no na ndios vatá", káchí tq'on Ndios xa'a naxii síkuá yó naIsrael. ⁸ Ta mii yó, on vá'a kivi yó kuachi ndatán ke'é kuá'a ní nayó'o, chi kivi saá nataa niki'vi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'i na kúu, ta náña'a niki'vi ná kuachi xí'in nataa na on sivi yi ná kúu. Ta xa'a ña on vá'a ke'é nayó'o, oko uni mil nivi yó'o nixi'i, ta ñii laa kivi xikuu ña nixi'i ndi'i nayó'o. ⁹ Ta saá on vá'a koto ndoso yó Jesucristo án ndixa saxo'vi ra mii yó xa'a ña on vá'a ke'é yó. Saá chi kuá'a ní naxii síkuá yó xito ndoso na Ndios xina'á, ta nixi'i kuá'a ní na ke'é saá, chi tikoo xati xaxi rí na ta nixi'i na. ¹⁰ Ta on ka'an kuáchí yó xí'in Ndios, ndatán kuia xina'á kuá'a ní naxii síkuá yó nika'an kuáchí na, nika'an na ndi on vá'a ke'é Ndios xí'in na. Ta saá ñii ñaángel ña kúu ña xá'ni nivi, kixaa ña, ta xa'ni ña nivi yó'o na nika'an kuáchí xí'in Ndios.

¹¹ Noo tq'on Ndios ña nitaa

na xina'á ká'an ña xa'a ña on vá'a ke'é naxii síkuá yó yó'o, chi saá ndátò'on ña xí'in mji yó, ñivi na táku vitin, ña on ke'é yó ndátán ke'é naxii síkuá yó xina'á. Saá chi kivi vitin vaxi kuyatin kivi sondí'í ñoyívi. ¹² Ta saá, tá ndó'ó kúu ñivi na xáni sijní ndí kútu ní yíta ndó yichí Jesucristo, ta xíní ñó'ó kundaa xí'in mji ndó koto ñii kama nakava ndó ke'é ndó ña on vá'a. ¹³ Ta ñii ñii ña chinda'á ndó ke'é ndó ña on vá'a, on sivi ñii ña xaá kúu ñayó'o, chi ñii kiva saá xa chinda'á ña ku'a ní ñivi xina'á ke'é na ña on vá'a. Ta Ndios kúu ta tandaa, ta ndixa chindeé ra mji ndó. Tá vaxi ña chinda'á ndó'ó ke'é ndó ña on vá'a, tá mií saá Ndios taxi ra ndee nda'a ndó, ta saná'a ra ndó'ó ndasaá kundeé ndó noo ñayó'o.

¹⁴ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu ñivi na kí'vi ní ini xini. Ta saá ndátò'on xí'in ndó ndí nda lo'o on kasa ká'no ndó ñaidolo án ñaimagen án ndí'i saá inka ndios vatá. ¹⁵ Ndó'ó kúu ñivi na ndíchi sijní, ñakán kúchiño ndó kundaa ini ndó án ñandaa án on sivi ñandaa kúu to'on yó'o ña ká'an xí'in ndó vitin. ¹⁶ Ta mji yó, ñivi na kándixa Jesucristo, kivi nákutá'an yó ta xí'i yó vino ta xíxi yó sija va'a xa'a ña náká'an yó ndí Jesucristo ñixi'í ra xa'a kuachi yó, ta saá tii yó copa vino ta táxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a nduta xí'i yó. Ta ndixa ña ké'é

yó saá kúu ña saná'a ndí ñii yóo yó xí'in Jesucristo, ta ta ñixita ñii nda'a tón cruz. Ta ñii kiva saá, tá xíxi yó sija va'a ña tá'vi yó, ta ndixa ña ké'é yó saá kúu ña saná'a ndí ñii yóo yó xí'in Jesucristo, ta ta ñita'nda koñu nda'a tón cruz. ¹⁷ Vará mji yó ñivi na kándixa Jesucristo ku'a ní kúu yó, ta ñii laa sija va'a kúu ña xíxi ndi'i yó. Ñayó'o saná'a ndí ndi'i mji yó ñii laa yiki koñu Jesucristo kúu yó.

¹⁸ Va'a kani sijní ndó xa'a naño Israel. Nayó'o xixixi na ñii xiiña koñu ña ñisoko na noo Ndios noo nama yi. Ta ndixa ña xixi na koñu yó'o saná'a ña ndí ñii yóo na xí'in Ndios ta ta naki'in ña ñisoko na, ta ñii yóo na xí'in natá'an na na xixi xí'in na koñu ña ñisoko na noo Ndios. ¹⁹ Ta saá, ¿yukiá kóni i kachi xí'in to'on yó'o? On vása xijn i kachi ndí nda ñii ñaidolo kúu ña ndaya'vi. Ni on vása xijn i kachi ndí nda ñii ña sóko ñivi noo ñaidolo kúu ña ndaya'vi. ²⁰ Ta saá ni, kóni i ña kundaa ini ndó ndí ña sóko ñivi noo ñaidolo, ta ñayó'o, on sivi ña sóko na noo Ndios kúu ña. Ta ña sóko ñivi noo ñaidolo, ndátán yóo ña sóko na noo ñanímá ndiva'a xa'a ña ñii koo na xí'in níma yó'o, saá yóo ña. Ta nda lo'o on xijn ña ñii koo ndó xí'in ñanímá ndiva'a. ²¹ Ta saá tá xí'i ndó vino xa'a ña ñii koo ndó xí'in Jesucristo, tá mií saá tuku on vá'a ko'o ndó vino xa'a ña ñii koo ndó xí'in ñanímá ndiva'a. Ta ñii

kǐ'va saá, tá xíxi ndó ñoq mesa Jesucristo, ta saá tuku on vá'a kuxu ndó ñoq mesa ñanímā ndivā'a. ²² On vá'a ke'é yó saá, koṭo sasaā yó ini Jesucristo. ¿Án ndá xáni sǐnǐ yó kúu yó ñivi na ndeé ka ñoq ra? Ó'on, ndā lo'o on sǐvǐ saá.

Tḡ'on yó'o ká'an ndí ndi'i saá ña kisa ndivi yó xǐnǐ ñó'ó kuu ña xa'a ña kanóo síkón ñato'ó Ndios

²³ Ta sava ndó'ó káchí ndó saá: "Mǐi yó ñivi na kándixa Jesucristo táku ndíkā yó. Ta xa'a ñayó'o kómí yó ndayí kasa ndivi yó ndi'i ña kóni yó", saá káchí ndó. Ta xǐnǐ ñó'ó kundāā ini ndó ndí ndi'i ña kúchiño yó ke'é yó on sǐvǐ xa'a ñava'a mǐi yó kúu ña. Ndixa táku ndíkā yó yichǐ Jesucristo, ta saá ni, ndi'i ña kúchiño yó ke'é yó on sǐvǐ ña taxi chindeé tá'an yó ña va'a ka kua'no yó yichǐ Jesucristo kúu ndi'i ña. ²⁴ Ta ñii ñii mǐi yó, on vása va'a kuiti kundi'i ini yó ndukú yó ndasaá va'a koo mǐi yó, ta xǐnǐ ñó'ó si'na kundi'i ini yó ndukú yó ña va'a koo inkā ñivi.

²⁵ Ta saá va'a kuxu ndó ndi'i saá ñoq koñu ña síkó ñivi ñoyá'vi, ta on kundi'i ini ndó án va'a kuxu ndó ña, án on vá'a kuxu ndó ña. ²⁶ Saá chí Ndios kúu ṭa ṭa kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, ta ndi'i ña yóo kuva'a, kuenda mǐi Ndios kúu ña.

²⁷ Ta saá tá ñivi na on vása kándixa Jesucristo kána na ndó'ó kuxu ndó xǐ'in na, ta va'a kuxu ndó ndā ndá ña

taxi na kuxu ndó. Tá taxi na koñu kuxu ndó, ta on ndāka to'on ndó mí kee koñu yó'o. ²⁸ Ta saá ni, tá ñivi yó'o ká'an na xǐ'in ndó, káchí na saá: "Koñu yó'o kúu ña ñisoko ñivi ñoq ñaídolo", káchí na xǐ'in ndó, ta saá on kuxu ndó koñu yó'o, chí on vá'a ke'é ndó ña xáni sǐnǐ ñivi yó'o kúu ña on vá'a. ²⁹ Saá chí ñivi yó'o, vará kána na ndó'ó ña kuxu ndó koñu xǐ'in na, mǐi na xáni sǐnǐ na ndí ña on vá'a ñoq Ndios kúu ña kuxu ndó koñu ña ñisoko ñivi ñoq ñaídolo.

Ta saá ni, sava ndó'ó ndāka to'on ndó yǐ'i, káchí ndó saá: "Tá ndixa kúu yó ñivi na táku ndíkā yichǐ Jesucristo, ta, ¿ndachun taxi yó ndayí nda'a inkā ñivi ña ka'nda chiño na ñoq yó án va'a kuxu yó án on vá'a kuxu yó koñu ña ñisoko ñivi ñoq ñaídolo? ³⁰ Tá taxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña kuxu yó, ta saá ¿án yóo ka ndayí kómí inkā ñivi ña kandivā'a na xǐ'in yó xa'a ña xíxi yó?", saá káchí ndó ndāka to'on ndó yǐ'i. ³¹ Ta yǐ'i ndakuiñǐ ka'anǐ xǐ'in ndó ndí ña xǐnǐ ñó'ó ní ka ke'é yó kúu ñayó'o: tá xǐ'i yó án xíxi yó án ndā yu kúu inkā ña ké'é yó, ta xǐnǐ ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ñayó'o xa'a ña kanóo síkón ní ñato'ó Ndios. ³² Ta on vá'a koo yó ndatán yóo yūu ña káchí'i xa'a ñivi ta náka na, án ñivi najudío, án ñivi na on sǐvǐ najudío, án ñivi na kándixa Jesucristo kúu nayó'o. ³³ Ñayó'o kúu ña

ké'éj, chi chíkaa níj ndee xa'a ña ke'éj ña sakusij ini ndi'i nivi. Saá chi on vása kuiti ndi'i inij ndukúj ña chindeé xí'in miji, ta yij ndixa si'na ndi'i inij ndukúj ña chindeéj kua'a ní inka nivi xa'a ña kandixa na Jesucristo ta saá sakaku ra na.

11

1 Ta ndó'ó, va'a ná kundikon ndó yichij, ndatán yij va'a ndikonj yichij Jesucristo.

Tə'on yó'o ká'an ndí kivi ña nákutá'an yó ña kisa ká'no yó
Ndios, ta xí'in ñatə'ó ní, xínj ñó'ó ke'é yó saá

2 Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin kisa ká'noj ndó'ó, chi ndi'i saá kivi náká'an ndó xa'aj, ta on vása ní-sandakoo ndó kisa ndivi ndó tə'on ña xa saná'aj ndó'ó xa'a yichij Jesucristo.

3 Ta vitin va'a ná kundaaj ini ndó tə'on yó'o: Ndatán yóo sijnj nivi xí'in yiki koñu na, saá yóo Jesucristo xí'in ñii ñii mji yó, nataa na kándixa ra. Ta ñii ñii təa, ndatán yóo sijnj ñási'í ra, saá yóo ra xí'in ñá. Ta Ndios, ndatán yóo sijnj Jesucristo saá yóo ra. 4 Ta kivi ká'an təa xí'in Ndios, án ká'an ndoso ra noo nivi tə'on ña kaku noo Níma Ndios, tá mií saá, on vá'a koo ña kundasj sijnj ra. Saá chi tá yóo ña ndásj sijnj ra, ta ñayó'o sáná'a ña ndí on vása kisa tə'ó ra sijnj ra.

5 Ta kivi ká'an ña'a xí'in Ndios, án ká'an ndoso ña noo nivi tə'on ña kaku noo

Níma Ndios, tá mií saá, tá on vása yóo ña ndásj sijnj ñá, ta ñayó'o sáná'a ña ndí on vása kisa tə'ó ña sijnj ñá. Saá chi ñii kiva ndatán kuka'an noo ñá xí'in ña xátá yálá ña yisj sijnj ñá, saá yóo ña. 6 Ta saá, tá on vása yóo ña ndásj sijnj ña'a kivi ká'an ñá xí'in Ndios, án kivi ká'an ndoso ñá noo nivi tə'on ña kaku noo Níma Ndios, ta, jva'a ka ná ka'nda ndi'i ña yisj sijnj ñá! Ta saá ni, ña nija'nda yisj sijnj ña'a, án ña nixatá yálá ña yisj sijnj ñá, kúu ña táxi kuka'an noo ñá. Ta saá va'a ná koo ña kundasj sijnj ñá. 7 Ta kivi ká'an təa xí'in Ndios, án ká'an ndoso ra tə'on ña kaku noo Níma Ndios, ta on vá'a koo ña kundasj sijnj ra. Saá chi, Ndios kisa va'a ra təa tanóo, ta ndi'i nataa sáná'a na ndasaá yóo Ndios, chi sáná'a na sava ñalivi ká'no ña kúu mji Ndios. Ta Ndios xijnj ñó'ó ra yiki kándiká tanóo xa'a ña kisa va'a ra ña'a ñanóo. Ta saá ndi'i náña'a sáná'a ná sava ñalivi ká'no ña kúu mji təa. 8 Saá chi təa tanóo ñoyivi yó'o on vása ní-kixi ra tixin yiki koñu ñii ña'a. Ta ña'a ñanóo ñoyivi yó'o kuvá'a ñá xí'in yiki koñu təa tanóo. 9 Ta on sivi xa'a ña'a kúu ña kisa va'a Ndios təa, ta xa'a təa kúu ña kisa va'a Ndios ña'a. 10 Ta xa'a ña ke'é Ndios saá, ta xa'a ña yóo naángel xito na, va'a ná koo ña kundasj sijnj náña'a xa'a ña saná'a ndí náña'a yó'o kómí ná ndayí ña ka'an ná xí'in Ndios ta ka'an ndoso ná noo nivi tə'on ña kaku noo

Níma Ndios. ¹¹ Ta saá ni, nataa ta náña'a, na kándixa Jesucristo, xini ñó'ó tá'an nayó'o. Saá chi tá on koó ña'a ní-kuva'a, ta on kivi koo ta, níkuu. Ta tá on koó ta ní-kuva'a, ta on kivi koo ña'a, níkuu. ¹² Vará Ndios kisa va'a ra ña'a ñánqó ñoyivi yó'o xí'in yiki kándiká ta tanqó ñoyivi yó'o, ta saá ta taovi xí'in ndi'i inká nataa kaku na tixin ña'a. Ta saá ni, ndi'i nataa xí'in ndi'i náña'a xí'in ndi'i ña yóo ñoyivi yó'o kuu ña kisa va'a Ndios.

¹³ Ta mii ndó, ¿yukia xáni sinj ndó? ¿Yu kuu ña va'a ke'é ña'a kivi ká'an ña xí'in Ndios noo nákutá'an nivi xa'a ña kisa ká'no na Ndios? Tá on vása yóo ña ndási sinj ña'a, ¿án xáni sinj ndó ndí ñava'a kuu ña ká'an ña xí'in Ndios saá? ¹⁴ Ta, ¿án on ndixa yóo ña nákaa ini mii yó ña táxi kani sinj yó ndí ña sákuka'an noo ta kuu ña nani ní yisi sinj ra? ¹⁵ Ta, ¿án on ndixa yóo ña nákaa ini mii yó ña táxi kani sinj yó ndí ña nani yisi sinj ña'a kuu ñii ñava'a livi ña táxi ñato'ó ná? Saá chi Ndios san'i ra yisi sinj ña'a xa'a ña nakasi ña sinj ña. ¹⁶ Ta saá ni, tá yóo sava ndó'ó na on vása yóo yu'ú xí'in to'on yó'o, ta saá yi'i ndakuijin yu'u ndó, kachi saá, ndí ndi'i ñoo noo xá'an, noo nákutá'an nivi na kándixa Jesucristo ña kisa ká'no na Ndios, ta ndi'i náña'a xí'in nataa, ke'é na xí'in sinj na ñii ki'va ndatan yóo ña sakan ndato'on xí'in

ndó'ó.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña on vá'a ke'é nivi na kándixa Jesucristo kivi nákutá'an na

¹⁷ Ta vitin xa'a sava ña ke'é ndó'ó, on vása kuchiño i kasa ká'no i ndó'ó. Saá chi kivi nákutá'an ndó xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta sava ña ke'é ndó on vása chindee ña ndó'ó ña va'a ka kua'no ndó yichi Jesucristo. Ta nda vika, sava ña ke'é ndó yó'o kuu ña sátakué'e ini xí'in tá'an ndó. ¹⁸ Saá chi xa xini so'o i ndí kivi nákutá'an ndó xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta nata'vi tá'an ndó, ta náa ndó xí'in tá'an ndó. Ta xáni sinj ndí sava to'on yó'o ña ká'an kuachi nivi xa'a ndó kuu to'on ndixa. ¹⁹ ¿An xáni sinj ndó ndí ñava'a kuu ña nata'vi tá'an ndó? ¿An xáni sinj ndó ndí xini ñó'ó koo ku'a ti'vi ndó, chi xí'in ñayó'o saná'a káxin ndó noo nivi ndá ti'vi ndó'ó kuu ña kusij ini Ndios xini ra? ¿On sivi saá! ²⁰ Saá chi xa'a ña on vása ñii yóo ndó xí'in nata'an ndó, saná'a ndó ndí on sivi xí'in ña ndino'o ini ndó kuu ña xixi ndó sita va'a ta xí'i ndó vino xa'a ña náká'an ndó ndí Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi ndó. ²¹ Saá chi kivi nákutá'an ndó, ta sava ndó'ó kama ní kixá'a ndó xixi ndó ndi'i ña ndiso ndó, ta on vása ndati ndó xa'a ña nata'vi ndó ña ndiso ndó ña kuchiño kuxu inká nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an xí'in ndó. Ta saá, sava ndó'ó ndee

ní xíxi ndó ta kuá'a ní xí'i ndó tãnda xíini ndó, vará sava nañani yó xí'in náki'va yó, lo'o ní ñaxíxi ndíso na, ta kíndọo na xí'in ña xí'i kã na soko. ²² ǝOn vá'a ké'é ndó saá! ǝÁn ǝn ndixa yóo ve'e mji ndó nọọ kúchiño kíndọo ndó kuxu ndó ta ko'o ndó? Saá chi xí'in ña ǝn vása va'a ké'é ndó vitin, chíkaa nino ndó ñatọ'ó nivi na kándixa Jesucristo, ta sákuka'an ndó nọọ nañani yó xí'in náki'va yó na ǝn vása kómí ña kuxu na. ǝNdá tọ'on kã kúu ña kivi kã'an i xí'in ndó'ó, nivi na ké'é ña ǝn vá'a yó'o saá? ǝÁn va'a kasa ká'no i ndó'ó xa'a ñayó'o? Ó'on, ǝn vása kúchiño ke'é i saá.

Tọ'on yó'o ká'an ndasaá va'a ná ke'é nivi kivi xíxi na sítã va'a ta xí'i na vino xa'a ña náká'an na ña nixi'i Jesucristo xa'a kuachi na

(Mt. 26:26-29; Mr. 14:22-25; Lc. 22:14-20)

²³ Tọ'on ña ñaki'in i nda'a ta Jesús, Tãa ta Ká'no nọọ yó, kúu ña xa ndatọ'on i xí'in ndó, káchí i saá: Si'na kã ña ta Judas ñataxi ra ta Jesús nda'a nivi na sã ini xíni ña'á, ta mji ñoó yó'o saá ta Jesús tjin ra sítã va'a, ²⁴ ta taxi ra ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios, ta ta'ví ra sítã va'a yó'o, ta ñika'an ra xí'in nataa naxíka xí'in ra, káchí ra saá: "Naki'in ndó sítã va'a yó'o, ta kuxu ndó ña. Sítã va'a yó'o kúu yíkí koñu i ña taxi i xa'a ndó. Ñayó'o kuxu ndó xa'a ña náká'an ndó yí'i", káchí ta Jesús xí'in na. ²⁵ Tá

ndi'i xíxi na sítã va'a yó'o, ta ta Jesús tjin ra copa ña ñó'o ndutã vino, ta ñika'an ra, káchí ra saá: "Ndutã vino yó'o kúu ñi i, ta xí'in ndutã yó'o Ndios chíndú'u ra ñaxaá kíndọo ra xí'in nivi. Ta ndi'i saá yichi ña ko'o ndó ndutã vino yó'o, ke'é ndó saá xa'a ña náká'an ndó yí'i", káchí ta Jesús xí'in na. ²⁶ Ñakán kía ndi'i saá yichi ña xíxi yó sítã va'a ta xí'i yó vino, ta ña ké'é yó saá kúu ña kã'an ndoso yó ndí nixi'i Jesucristo xa'a kuachi yó. Ta ke'é yó saá tãnda kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o.

Tọ'on yó'o ká'an ña ndi xí'in ñatọ'ó ta xí'in ña ndino'o ini yó xíni ñó'ó kuxu yó sítã va'a ta ko'o yó vino ña náká'an yó Jesucristo

²⁷ Ñakán kía ndã yu kúu nivi na xíxi sítã va'a ta xí'i na vino xa'a ña náká'an na Jesucristo, tá ǝn sivi xí'in ña ndino'o tọ'ó ini na ké'é na saá, ta nivi yó'o nákuiso na kuachi. Saá chi xí'in ña ǝn vása kisa tọ'ó na ña nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz, nayó'o chíkaa nino na yíkí koñu ra ta chíkaa nino na ñi ra. ²⁸ Ta saá tá kivi nákutá'an yó xa'a ña kuxu yó sítã va'a ta xa'a ña ko'o yó vino xa'a ña náká'an yó ndí Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó, ta ñii ñii mji yó xíni ñó'ó koto ndoso xí'in mji yó án ndixa yóo va'a yó xí'in Ndios. ²⁹ Saá chi ndã yu kúu nivi na xíxi sítã va'a ta xí'i na vino, tá ǝn vása nákon

na ndí ñayó'o ká'án ña xá'a yíkí koñu Jesucristo, ta ñivi yó'o naki'in na ña xo'vi na xá'a ña ké'é na saá. ³⁰ Ñakán kíá yóo kuá'a ní ndó'ó na xa ndeé ní ndó'o xí'in kue'e, án vitá ní kóni ndó, tãda sava natá'an ndó xa ñixi'i na. ³¹ Ta saá ni, tá xí'in ña ndino'o ini yó koto ndoso xí'in mji yó án ndixa yóo va'a yó xí'in Ndios, ta saá on koni ñó'ó Ndios saxo'vi ra mji yó. ³² Ta saá ni, tá kivi Ndios saxo'vi ra mji yó, ta kúu ña xá'a ña sakuá'á yó sandakoo yó ña on vá'a ta xá'a ña sakuá'á yó ke'é yó ñava'a, koṭo ñii ki'va ndi'i xá'a yó xí'in ñivi na ndikõn yichí on vá'a ñoyívi yó'o.

³³ Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó, ñayó'o kúu ña ndátõ'onj xí'in ndó: Tá kivi nákutá'an ndó ta xíxi ndó xá'a ña náká'án ndó Jesucristo, ta kundati tá'an ndó, ta saá ñii káchí kuxu ndó xí'in tá'an ndó. ³⁴ Tá yóo ndó'ó na xí'i ní soko, ta on kúchiño ndó kundati ndó, ta va'a si'na kuxu lo'o ndó ve'e mji ndó. Ta saá tá nákutá'an ndó xá'a ña kuxu ndó xí'in natá'an ndó xá'a ña náká'án ndó Jesucristo, ta xí'in ñatõ'ó ke'é ndó saá. Ta saá on nakuiso ndó kuachi xá'a ña Ndios saxo'vi ra ndó'ó. Ta inká ká tondíni ña táku ndó, ndatõ'onj xí'in ndó xá'a ndi'i ñayó'o kivi xaaj kotoj ndó'ó.

12

Tõ'on yó'o ká'án ña xá'a ndeé va'a

ña sání'i Níma Ndios ñivi na kándixa Jesucristo

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, kónij ña kundaaj ini ndó xá'a ndeé va'a ña sání'i Níma Ndios mji yó ñivi na kándixa Jesucristo.

² Xíni ndó ndí kivi on ta'an kandixa ndó Jesucristo, ta ñandiva'a chu'u ña ndó'ó ña kisa to'ó ndó kuá'a ní ñaidolo ña kúu ndios vatá, ña on vása kúchiño ká'án nda ñii to'on. ³ Ta saá kónij ña kundaaj ini ndó ndí nda ñii ñivi na ká'án xí'in ndeé Níma Ndios on kúchiño na ká'án na, káchí na saá: “¡Ná kuu Jesucristo tãa tã ndiso chi'ña!” Ta ñivi na on vása kómí Níma Ndios, ta nda ñii nayó'o on kúchiño na káchí na xí'in ña ndino'o ini na: “Jesucristo kúu Tãa tãKá'no noṭo yíj ta noṭo ndi'i ña yóo”, káchí na.

⁴ Ta kónij ña kundaaj ini ndó ndí yóo kuá'a ní noṭo ndeé va'a ña sání'i Níma Ndios ñivi na kándixa Jesucristo, vará ndi'i ndeé yó'o káku ña noṭo ñii laá Níma Ndios kuiti. ⁵ Vará yóo kuá'a ní noṭo chiño kisa ndivi yó ña kisa chiño yó noṭo Jesucristo, ta saá ni, ñii laá mji Jesucristo, Tãa tãKá'no noṭo yó, kúu tãa tã kisa chiño yó noṭo. ⁶ Ta yóo kuá'a ní noṭo chiño ña ké'é Ndios xí'in yó, ta ñii laá Ndios kúu tãa tã kisa ndivi chiño ra ini ñii ñii yó. ⁷ Ta nda'a ñii ñii mji yó ñivi na kándixa Jesucristo, Níma Ndios sání'i ña ndeé va'a ta ndi'i ndeé va'a yó'o kúu xá'a ña chindeé tá'an

yó. ⁸ Ta Níma Ndios sání'i ña nda'a sava yó ndee ña kúchiño yó ka'an yó to'on ndíchí ña káku ño Níma Ndios. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña kúchiño yó kónó kunda'a ini yó ñanda'a Ndios. ⁹ Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee va'a ña ndaa ní ini yó Ndios. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña kúchiño yó sandúva'a yó ñivi na kómí ndi'i ño kue'e. ¹⁰ Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña ké'é yó ñava'a ná'no ña táxi naka'nda ní ini ñivi. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña ká'an ndoso yó to'on ña káku ño Níma Ndios. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña nákoní yó án ndixa to'on ña ká'an ñivi káku ña ño Níma Ndios, án káku ña ño inká níma. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña kúchiño yó ka'an yó inká ño to'on ña on vása ní-sakuá'a yó. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña nándaxin yó yu kúu ña kóni kachí inká ño to'on yó'o. ¹¹ Ta ñii laá Níma Ndios kúu ño káku ndi'i ndee va'a yó'o. Ta ñii kiva ndatán yóo ña chíkaa ini mji Níma Ndios sání'i ña, saá yóo ndee va'a sání'i ña ñii ñii mji yó, ñivi na kándixa Jesucristo.

¹² Yóo ku'a ní xiiña kómí yíkí koñu ñii ñivi. Ta ndatán yóo ku'a ní xiiña ña kómí yíkí koñu ñii ñivi, saá yóo mji yó ñivi na kándixa Jesucristo. Vará ku'a ní ñivi kúu yó, ta ndatán yóo ñii laá yíkí koñu Jesucristo, saá yóo yó xí'in ra. ¹³ Saá chi

sava yó kúu najudío, ta sava yó on sivi najudío kúu, sava yó kúu naesclavo, ta sava yó on sivi naesclavo kúu, ta ndi'i mji yó ñivi na kándixa Jesucristo chichi yó xí'in ñii laá Níma Ndios, ta ndu yó ñii yíkí koñu Jesucristo kuiti, chi Ndios taxi ra ñii laá Níma ra ña táku ña ini ñii ñii yó.

¹⁴ Ta on sivi ñii laá xiiña kómí yíkí koñu yó, ta ku'a ní xiiña kómí ña. ¹⁵ Ta ñii xiiña yíkí koñu yó ña kúu xa'a yó, tá ñayó'o ná kachí ña saá: "Yi'i on sivi nda'a ñivi kúu i, ñakán on vása kúu i ñii xiiña yíkí koñu ñivi", kachí xa'a yó, ta to'on ña ka'an xa'a yó saá, on taxi ña ña sandakoo xa'a yó kúu ña ñii xiiña yíkí koñu yó. ¹⁶ Ta ñii kiva saá, tá ña kúu so'o yó ná kachí ña saá: "On sivi nduchu ño ñivi kúu i, ñakán on vása kúu i ñii xiiña yíkí koñu ñivi", kachí so'o yó, ta to'on ña ka'an so'o yó saá, on taxi ña ña sandakoo so'o yó kúu ña ñii xiiña yíkí koñu yó. ¹⁷ Saá chi tá ndi'i yíkí koñu yó kuu ña nina nduchu ño kuiti, níkuu, ta on kuchiño koni so'o yó. Tá ndi'i yíkí koñu yó kuu ña nina so'o kuiti, níkuu, ta on kuchiño ta'mi yó. ¹⁸ Ta Ndios chínóo ra nda mí koo ñii ñii xiiña yíkí koñu yó, ta ndatán yóo ña chíkaa ini ra ña va'a koo ñii ñii xiiña, saá yóo ña. ¹⁹ Chi tá ndi'i yíkí koñu yó ní xikuu ña ñii laá ño xiiña kuiti, níkuu, ta saá on sivi ndino'o yíkí koñu

njivi kuu ña. ²⁰ Xí'in tɔ'on yó'o kúndaḡ ini yó ndí vará yóo kuḡ'a ní xiiña kómí yíkí koñu yó, ta ñii laá kúu yíkí koñu yó.

²¹ Ta saá nduchü nɔɔ yó ɔn vása kúchiño ka'an ña xí'in nda'a yó, kachí ña saá: "On vása xíní ñó'ó j yó'ó, nda'a", kachí ña. Ni sijní yó ɔn vása kúchiño ka'an ña xí'in xa'a yó, kachí ña saá: "On vása xíní ñó'ó j yó'ó, xa'a", kachí ña. ²² Nda víka, yóo sava xiiña yíkí koñu yó ña xáni sijní yó kúu ña vitá ní, ta saá ni, ña xíní ñó'ó ní ka nɔɔ yó kúu ña. ²³ Ta yóo sava xiiña yíkí koñu yó ña xáni sijní yó ndí lo'o ní ñatɔ'ó ndíso ña, ta saá ni, vivíi ní sákundixin yó xiiña yó'o. Ta xiiña yíkí koñu yó ña kúu ña ɔn vá'a koto njivi, táxi yó ñatɔ'ó ní nda'a ñayó'o, chi vivíi nákasí yó ña xí'in tikɔɔ. ²⁴ Ta inká xiiña yíkí koñu yó ña kúu ña táxi yó koto njivi, ta ɔn vása ndí'i ní ini yó kúnda yó ña. Saá yóo ña, chi chjndú'u Ndios ndí xiiña yíkí koñu yó ña ɔn vá'a koto njivi, ñayó'o náki'in ka ña ñatɔ'ó nɔɔ inká xiiña yíkí koñu yó. ²⁵ Saá ke'é Ndios xí'in yó xa'a ña ndi'i xiiña yíkí koñu yó ɔn nata'v'i tá'an ña, ta ñii yíkí koñu kuu ña. Ta Ndios kóni ra ndí ñii ñii xiiña yíkí koñu yó kundi'i ini ña xa'a tá'an ña. ²⁶ Ta saá tá xó'v'i ñii xiiña yíkí koñu yó, ta ndi'i inká xiiña yíkí koñu yó ñii káchí xó'v'i ña xí'in ñayó'o. Tá ñii xiiña yíkí koñu yó náki'in ña ñatɔ'ó,

ta saá ndi'i xiiña yíkí koñu yó ñii káchí kúsij ini ña xí'in ñayó'o.

²⁷ Tɔ'on yó'o sáná'a ña ndatán yóo mji yó njivi na kándixa Jesucristo, chi ndatán yóo yíkí koñu Jesucristo, saá yóo yó xí'in ra, chi ñii ñii yó ndatán yóo ñii ñii xiiña yíkí koñu ra, saá yóo yó. ²⁸ Ta Ndios sakuiso chiño ra ñii ñii mji yó njivi na kándixa Jesucristo chiño ña xíní ñó'ó kasa ndivi yó. Chiño nɔɔ ña sakuiso chiño ra kúu ndí sava yó kúu yó naapóstol. Chiño ɔv'i ña sakuiso chiño ra kúu ndí sava yó kúu yó naprofeta na ká'an ndoso nɔɔ njivi tɔ'on ña káku nɔɔ Níma Ndios. Chiño unj ña sakuiso chiño ra kúu ndí sava yó kúu yó namaestro na sáná'a tɔ'on ra njivi. Ta saá tuku Ndios saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó ke'é yó ñava'a ná'no ña táxi naka'nda ní ini njivi koto na. Ta saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó sandúva'a yó njivi na ndee ní ndó'o xí'in ku'e. Ta saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña vivíi chindee yó natá'an yó. Ta saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó vivíi kuiso chiño yó xí'in njivi. Ta saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó ka'an yó inká nɔɔ tɔ'on ña ɔn vása ní-sakuá'a yó. ²⁹ Ta saá ɔn sivi ndi'i mji yó kúu naapóstol, ta ni ɔn sivi ndi'i mji yó kúu naprofeta, ta ni ɔn sivi ndi'i mji yó

kúu namaestro, ta ni ɔn sɪví ndi'i mji yó kúu na kómí ndeɛ Ndios ña kúchiño yó ke'é yó ñava'a ná'no ña táxi naka'nda ní ini nɪvi koto na. ³⁰ Ta ɔn sɪví ndi'i mji yó kómí yó ndeɛ Ndios ña kúchiño yó sandúva'a yó nɪvi na ndeé ndó'o, ni ɔn sɪví ndi'i mji yó kúu na kómí ndeɛ ña kúchiño yó ka'an yó inká nɔɔ tɔ'on ña ɔn vása ní-saku'á yó, ni ɔn sɪví ndi'i mji yó kúu nɪvi na kómí ndeɛ ña kúchiño yó nandaxin yó ña kóni kachí inká nɔɔ tɔ'on yó'o. ³¹ Ta saá va'a ndukú ndó nɔɔ Ndios ña taxi ra naki'in ndó ku'a ndeɛ ña va'a ní ka. Ta vitin yi'i saná'a j ndó'ó yichí ña xíní ñó'ó kundikɔn ndó, chi ña va'a ní ka nɔɔ ndi'i yichí kúu yichí yó'o.

13

Ña kí'vi ini yó xíní yó nɪvi kúu yichí ña va'a ní ka nɔɔ ndi'i yichí ña kúchiño kundikɔn nɪvi

¹ Ta vará kuchiño ka'an j ndi'i nɔɔ tɔ'on ña ká'an nɪvi án tɔ'on ña ká'an naángel, ta saá ni, tá ɔn vása kí'vi ini j xíní j nɪvi, ta saá ndatán yóo ñii kaa tá'yá ña ɔn vása livi ndusu kómí, án ndatán yóo ñii kaa ña laxan ní ká'a yu'u, saá yóo j. ² Ta vará kukomí j ndeɛ va'a ña saní'í Nímá Ndios yi'i ña ká'an ndoso j nɔɔ nɪvi tɔ'on ña káku nɔɔ Nímá Ndios, án vará kukomí j ndeɛ va'a ña kúndaɗa ini j ndi'i ña chítóni Ndios ña nixiyo

se'é si'na nɔɔ nɪvi, án vará kukomí j ndeɛ va'a ña kónó kúndaɗa ini j ndi'i ñandaɗa, án vará kunakaɗa ini j ña ndeé ní ndáa ini j Ndios, anda kúchiño sakandaj yuku ko'on ña inká xiiña, ta saá ni, tá ɔn vása kí'vi ini j xíní j nɪvi, ta ndá lo'o ɔn vása ndáya'ví j. ³ Ta vará saní'í j ndi'i ña kómí j nda'a nɪvi nandá'ví, án vará taxi xí'in mji j ña ka'mi na yíkí koñu j xí'in ño'o xíxi, ta saá ni, ta ɔn vása kí'vi ini j xíní j nɪvi, ta ɔn vása ndáya'ví ña ke'é j saá.

⁴ Nɪvi na kí'vi ini xíní inká nɪvi, nɪvi yó'o kúu na va'a ká'no ini, ta ke'é na ñava'a ña chindeé inká nɪvi. Ta ɔn koó ñakuíni yóo ini na, ta ndá lo'o ɔn sɪví na ña'a ini kúu na, ta ni ndá lo'o ɔn vása kása ká'no xí'in mji na. ⁵ Nɪvi na ndino'o kí'vi ini xíní inká nɪvi, nayó'o kúu nɪvi na kómí ñatɔ'ó, ta ɔn sɪví nɪvi na ndasaá kuiti ndí'i ini xa'a mji kúu na, ni ɔn sɪví nɪvi na kama ní sásaɗa ini mji kúu na, ta ni ɔn sɪví nɪvi na ɔn xjin sandakoo ña sáa ini xíní inká nɪvi kúu na. ⁶ Ni ɔn vása kúsij ini na xíní na ña ɔn vá'a ke'é inká nɪvi xí'in tá'an na, ta ndixa kúsij ini na xíní na ndi'i nɪvi na ke'é ñandaɗa. ⁷ Nɪvi na kí'vi ini xíní inká nɪvi, saá yóo na: Kúndeé ini na xíní na inká nɪvi, ta kándixa na tɔ'on ña ká'an natá'an na xí'in na, ta ndáti na ta ndáa ini na ndí inká nɪvi ke'é na ñava'a, ta ɔn vása sándakoo na ña kí'vi ini na xíní na inká nɪvi, vará xíní ñó'ó kúndeé ini na xí'in ña ɔn vá'a ke'é nayó'o.

⁸ Ña kí'vi ini yó xíni yó ñivi nda ñii kivi on ndi'i xa'a ñayó'o. Ta saá ni, yóo sava ndee va'a ña ñii kivi ña vaxi on vása koni ñó'ó ka ña, ta ya'a ndi'i ña. Ta saá ñii kivi ña vaxi on koni ñó'ó ka ndee va'a ña ká'an ndoso yó noo ñivi to'on ña káku noo Níma Ndios. Ta ñii kivi ña vaxi on koni ñó'ó ka ndee va'a ña ká'an yó inká noo to'on ña on vása ní-sakuá'a yó. Ta saá tuku ñii kivi ña vaxi on koni ñó'ó ka ndee va'a ña kóno kúndaq ini yó ñandaq ña ñixiyo se'é.

⁹ Saá chi vitin on vása kóno kúndaq ini yó ñandaq Ndios, ta ndasaá kuiti lo'o kúu ña xini yó vitin. Tānda vitin to'on ña káku noo Níma Ndios ña ká'an ndoso yó noo ñivi, kúmanj ka ña xino ní ndi'i ña chitónj Ndios taxi ra nda'a yó. ¹⁰ Ta ñii kivi vaxi tá kixaa ña xino ndi'i ña ndixa ndino'o, ta kivi yó'o on vása koni ñó'ó ka yó ña on ta'an xino ndino'o.

¹¹ Saá chi ndatán yóo ña vaxi kua'no ñii talo'o, ta ñii kivi tōndaq ra nduu ra taq taká'no, saá yóo mji yó ñivi na kándixa Jesucristo. Ta kivi xikuuj talo'o, ta saá xika'anj ndatán ká'an talo'o, ta xixani sinij ndatán xani sinj talo'o. Ta saá tá ñitōndaqj nduuj ñii taq taká'no, ta sandakooj ké'éj ndatán ké'é ñii talo'o. ¹² Ta yóo inká to'on ña ndato'onj xí'in ndó xa'a ña saná'aj ndó'o ndasaá koo ña kivi vaxi. Vitin on vása kúchiño yó kúndaq va'a ini yó xa'a ndi'i ñava'a ña chitónj

Ndios, chi ndatán yóo ñivi na xito noo mji noo yutátá ta xa ku'a'an kuxána káa, saá yóo mji yó vitin. Ta ndixa kixaa ñii kivi ña nakutá'an yó xí'in Ndios ta koni káxín yó noo ra. Ta kivi saá tōndaq yó koni ndino'o yó Ndios, ñii kiva ndatán Ndios xa xini ndino'o ra mji yó. ¹³ Yóo unj kúu ñava'a ña yóo xí'in yó ndi'i saá kivi. Yóo ña ndaa ndino'o ini yó Ndios, yóo ña ndati yó ndaa ini yó ndi Ndios kasa ndivi ra ña kīndoq ra xí'in yó, ta yóo ña kí'vi ini yó xíni yó ñivi. Ta ña ndáya'ví ní ka noo ña unj ñava'a yó'o saá, kúu ña kí'vi ini yó xíni yó ñivi.

14

Tō'on yó'o ká'an ndi ndee va'a ña ká'an ndoso yó to'on ña káku noo Níma Ndios kúu ña xini ñó'ó ní

¹ Va'a ná chikaa ndó ndee ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó. Ta va'a xí'in ña ndino'o ini ndó ná ndukú ndó noo Níma Ndios ña saní'i ña ndó'o ndi'i noo ndee va'a ña káku noo ña. Ta ndee va'a ña xini ñó'ó ní ka ndukú ndó kúu ndee ña ka'an ndoso ndó noo ñivi to'on ña káku noo Níma Ndios. ² Saá chi tá kómí ndó ndee va'a ña saní'i Níma Ndios ndó'o ña kúchiño ka'an ndó inká noo to'on ña on vása ní-sakuá'a ndó, ta kuiti xí'in Ndios ká'an ndó to'on yó'o, ta ñivi on vása kúndaq ini na to'on ká'an ndó. Saá chi Níma Ndios táxi ña ndi ká'an ndó to'on ña ñó'o se'é noo

n̄ivi. ³ Ta tá kómí ndó ndeē v̄a'a ña san̄i'i Ním̄a Ndios ña ká'ān ndoso ndó n̄oō n̄ivi t̄o'on ña káku n̄oō Ním̄a Ndios, ta xí'in ña ká'ān ndoso ndó t̄o'on yó'o, chindeé ndó n̄ivi x̄a'a ña vivii kua'no na yich̄i Jesucristo, ta chíkaa ndó ndeē ini n̄ivi yó'o ña kútu kundik̄on na yich̄i yó'o, ta ndása s̄ijj ndó ini n̄ivi yó'o n̄oō ña ȳo'v̄i x̄o'v̄i na. ⁴ Tá kómí ndó ndeē v̄a'a ña san̄i'i Ním̄a Ndios ndó'ó ña ká'ān ndó ink̄a n̄oō t̄o'on ña ̄on vása ní-sakuá'á ndó, ta saá ña ká'ān ndó t̄o'on yó'o ndasaá kuiti chindeé xí'in m̄ji ndó ña vivii k̄a kua'no ndó yich̄i Jesucristo. Ta saá ni, tá kómí ndó ndeē v̄a'a ña san̄i'i Ním̄a Ndios ndó'ó ña ká'ān ndoso ndó n̄oō n̄ivi t̄o'on ña káku n̄oō Ním̄a Ndios, ta saá ña ká'ān ndó t̄o'on yó'o chindeé ña nañani yó xí'in náki'v̄a yó ña kua'no k̄a na yich̄i Jesucristo.

⁵ Ȳi'i kóni j̄ ña ñii ñii ndó'ó kukomí ndó ndeē v̄a'a ña san̄i'i Ním̄a Ndios ndó'ó ña kuchiño k̄a'ān ndó ink̄a n̄oō t̄o'on ña ̄on vása ní-sakuá'á ndó, ta ña ndixa kóni ní k̄aj̄ kúu ña kukomí ndó ndeē v̄a'a ña kuchiño k̄a'ān ndoso ndó n̄oō n̄ivi t̄o'on ña káku n̄oō Ním̄a Ndios. Saá chi ndeē v̄a'a yó'o kúu ña ndáya'ví ní k̄a x̄a'a ña chindeé ña nañani yó xí'in náki'v̄a yó ña v̄a'a kua'no na yich̄i Jesucristo. Saá chi tá ká'ān yó ink̄a n̄oō t̄o'on ña ̄on vása ní-sakuá'á yó, ta tá ̄on k̄oó n̄ivi na kómí ndeē v̄a'a ña nandaxin na

yukia kóni kachí t̄o'on yó'o, ta t̄o'on yó'o ña ká'ān yó ̄on chindeé ña ink̄a n̄ivi na kándixa Jesucristo. ⁶ Ta saá, nañani yó xí'in náki'v̄a yó, tá xaaj̄ n̄oō ndó tá k̄a'ān j̄ xí'in ndó ink̄a n̄oō t̄o'on ña ̄on vása kúndaaj̄ ini ndó, ta nda lo'o ̄on vása ndáya'ví t̄o'on yó'o n̄oō ndó. Ta ña ndáya'ví k̄a n̄oō ndó'ó kúu ña nandaxin j̄ n̄oō ndó t̄o'on ña san̄at̄ivi Ním̄a Ndios n̄oō j̄, án k̄a'ān j̄ xí'in ndó'ó x̄a'a ña kónó kúndaaj̄ ini ndó ñandaaj̄ Ndios, án ndat̄o'on j̄ xí'in ndó'ó t̄o'on ña káku n̄oō Ním̄a Ndios, án ndat̄o'on j̄ xí'in ndó t̄o'on ña v̄a'a sáná'a x̄a'a yich̄i Jesucristo.

⁷ Saá chi kúndaaj̄ ini yó ndí tá yóo n̄ivi na ̄on vása káxín tívi tilalí, án ̄on vása káxín sáká'a na arpa, ta n̄ivi na xín̄i s̄o'o ñayó'o ̄on vása kúndaaj̄ ini na ndá yaa kúu ña xín̄i s̄o'o na. ⁸ Ta ñii k̄i'va saá, tá ̄on vása ndá'yi káxín tón trompeta tón kána n̄ivi ná kani tá'an n̄oō yóo kuachi, ta saá ̄on kúchiño kúndaaj̄ ini n̄ivi ndí xín̄i ñó'ó kee na k̄o'̄on na nakutá'an na x̄a'a ña kani tá'an na n̄oō yóo kuachi. ⁹ T̄o'on yó'o sáná'a ña m̄ji yó x̄a'a ndeē v̄a'a ña kómí sava yó ña ká'ān yó t̄o'on ña ̄on vása ní-sakuá'á yó. Saá chi tá ká'ān yó ink̄a n̄oō t̄o'on ña ̄on vása kúndaaj̄ ini n̄ivi na xín̄i s̄o'o t̄o'on yó'o, ta ndat̄án yóo t̄o'on ña ká'ān yó ndasaá kuiti n̄oō t̄ach̄i, saá yóo ña. ¹⁰ Ndixa yóo kuachi ní n̄oō t̄o'on ñoyívi yó'o, ta

ndi'i saá nõõ tɔ'on yó'o ñii ñii ña ndátɔ'on káxín xí'in ñivi na kúndaḡ ini ña'á. ¹¹ Ta saá ni, tá ɔn vása kúndaḡ ini tɔ'on ña ká'an ñivi, ta saá ndátán yóo ñii tḡa tḡa ñoo xíká tḡa ká'an inkḡ nõõ tɔ'on saá yóo j xí'in ñivi yó'o, ta ñivi yó'o ndátán yóo ñivi na ñoo xíká saá yóo na xí'in j. ¹² Ta saá ndó'ó, ñivi na kóni kukomí kuḡ'a ndeḡ vḡ'a ña saní'i Nímḡ Ndios, vḡ'a chikaḡ ndó ndeḡ ndukú ndó nõõ Nímḡ Ndios ña saní'i ña ndó'ó ndeḡ vḡ'a ña chindeé ña nañani yó xí'in náki'vḡ yó ña vḡ'a kḡ kua'no na yichj Jesucristo.

¹³ Ta saá ndi'i ñivi na kómí ndeḡ vḡ'a ña ká'an na inkḡ nõõ tɔ'on ña ɔn vása ní-sakuá'á na, ñivi yó'o xínj ñó'ó tuku ndukú na nõõ Nímḡ Ndios ña saní'i ña ndeḡ vḡ'a nda'ḡ na ña kuchiño nandaxin na tɔ'on yó'o. ¹⁴ Ta yí'j, tá ká'an j xí'in Ndios inkḡ nõõ tɔ'on ña ɔn vása ní-sakuá'á j, ta ndixa xí'in ndasaá kuiti nímḡ j ká'an j xí'in ra, ta vará ɔn vása kúndaḡ ini tɔ'on ña ká'an j. ¹⁵ Ta saá, çyu kúu ñavḡ'a ke'é j? Tá ká'an j xí'in Ndios, ta vḡ'a ná kḡ'an nímḡ j tɔ'on ña ɔn vása ní-sakuá'á j, ni ɔn vása kúndaḡ ini j. Ta saá tuku vḡ'a ná kḡ'an j xí'in Ndios tɔ'on ña kúu ña kúndaḡ ini j. Ta ñii kḡ'va saá, tá xítaj yaa ña kisa ká'no j Ndios, ta vḡ'a ná kata nímḡ j yaa yó'o xí'in tɔ'on ña ɔn vása ní-sakuá'á j, ni ɔn vása kúndaḡ ini j. Ta saá tuku vḡ'a ná kata j yaa xí'in tɔ'on

ña kúu ña kúndaḡ ini j. ¹⁶ Ta ñii kḡ'va saá mji ndó, tá kisa ká'no ndó Ndios xí'in tɔ'on ña ndasaá kuiti nímḡ ndó ká'an xí'in ra, ta ñivi na ɔn vása kúndaḡ ini tɔ'on ña ká'an ndó, ñivi yó'o ɔn kúchiño ñii káchí xí'in ndó kasa ká'no na Ndios, kḡ'vḡ ká'an ndó táxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'ḡ ra. ¹⁷ Vará tɔ'on yó'o ña ká'an ndó ña ɔn vása ní-sakuá'á ndó kúu tɔ'on vḡ'a ña ndixa táxi ña táxa'vi ña'á nda'ḡ Ndios, ta tɔ'on yó'o ɔn vása chindeé ña ñivi ña kua'no kḡ na yichj Jesucristo, chi ɔn vása kúndaḡ ini na tɔ'on ña ndasaá kuiti nímḡ ndó ká'an xí'in Ndios. ¹⁸ Ta yí'j, táxi j ña táxa'vi nda'ḡ Ndios chi saní'i ra yí'j ndeḡ vḡ'a ña ká'an j tɔ'on ña ɔn vása ní-sakuá'á j, ta kuḡ'a ní kḡ yichj nõõ ndi'i ndó'ó ká'an j tɔ'on yó'o xí'in Ndios. ¹⁹ Ta saá ni, tá kḡ'vḡ nákutá'an j xí'in ñivi na kándixa Jesucristo xḡ'a ña kisa ká'no ndj Ndios, ta kusij ní kḡ ini j ña kḡ'an j vará ɔ'on tɔ'on ña kúchiño kúndaḡ ini ñivi na xínj sɔ'o ña, nõõ ña kḡ'an j uxu mil tɔ'on ña ndḡ lo'o ɔn vása kúndaḡ ini ñivi xínj sɔ'o na.

²⁰ Ndó'ó ñivi na kándixa Jesucristo, vḡ'a ná koo ndó ndátán yóo naválí na ɔn tḡ'an sakuá'á ke'é kuḡ'a ní ña ɔn vḡ'a, ta saá ni, ɔn kani sḡnj kḡ ndó ndátán xáni sḡnj naválí yó'o. Saá chi xínj ñó'ó kani sḡnj ndó ndátán xáni sḡnj ñivi ná'no na xa vivii xḡ'no yichj Jesucristo. ²¹ Nõõ ñii xiiña tɔ'on Ndios ña ñitaa

na x̄ina'á, Ndios kachí ra saá: “Ñii k̄ivi ña vaxi, x̄i'in ink̄a noo to'on ña ká'an n̄ivi na ñoo x̄iká k̄a'an̄i x̄i'in n̄ivi nañōōi, ta kon̄i ñó'ó̄i yu'u n̄ivi na táku ñoo x̄iká x̄a'a ña k̄a'an̄i x̄i'in nañōōi. Ta saá ni, nañōōi on kua'a na chikaa so'o na to'on ña k̄a'an̄i x̄i'in na”, saá kachí Ndios. ²² Ta saá kundāa ini yó ndí tá kómí yó ndee v̄a'a ña ká'an yó ink̄a noo to'on ña on vása ní-sakuá'á yó, ta ñayó'o on s̄iví seña ña sáná'a noo n̄ivi na kándixa Jesucristo kúu ña, ta ndee v̄a'a yó'o kúu seña ña sáná'a noo n̄ivi na on x̄iin kandixa Jesucristo ndí t̄aa t̄andee ní kúu Ndios. Ta ndee v̄a'a ña kúchiño k̄a'an ndoso yó noo n̄ivi to'on ña káku noo Níma Ndios, ñayó'o kúu x̄a'a ña chindee ña n̄ivi na kándixa Jesucristo, ta on s̄iví x̄a'a ña chindee ña n̄ivi na on vása kándixa Jesucristo kúu ña. ²³ Ta saá ni, ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, k̄ivi nákutá'an ndó ña kisa ká'no ndó Ndios, tá kixaa n̄ivi na on t̄a'an kundāa ini x̄a'a yich̄i Jesucristo, án kixaa n̄ivi na on vása kándixa Jesucristo, ta nayó'o x̄ini so'o na to'on ña xa s̄iin s̄iin noo ká'an ñii ñii ndó, ta nayó'o on vása kundāa ini na to'on yó'o, ¿án on ndixa x̄áni s̄ini n̄ivi yó'o ndí nasána kúu ndi'i ndó'ó? ²⁴ Ta saá ni, k̄ivi nákutá'an ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, ña kisa ká'no ndó Ndios, ta ká'an ndoso ndó to'on ña káku noo Níma Ndios, ta saá tá kixaa

n̄ivi na on t̄a'an kundāa ini x̄a'a yich̄i Jesucristo, án n̄ivi na on vása kándixa ra, ta saá to'on Ndios yó'o x̄ito ndoso ña ním̄a n̄ivi yó'o, ta chindee ña na x̄a'a ña kundāa ini na ndí na ndiso kuach̄i kúu na. ²⁵ Tá x̄ini so'o na to'on Ndios ña ká'an ndó x̄i'in na, ta saá Ndios sanat̄ivi ra noo na ndi'i ña ñó'o se'é ním̄a na. Ta saá kuxítí na x̄a'a ña kasa to'ó na Ndios, ta k̄a'an na x̄i'in ndó, kachí na saá: “Ndixa Ndios yó'o ra x̄i'in ndó'ó”, kachí na x̄i'in ndó.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá v̄a'a kasa ká'no yó Ndios k̄ivi nákutá'an yó

²⁶ Nañani yó x̄i'in náki'va yó, k̄ivi nákutá'an ndó ña kisa ká'no ndó Ndios, saá v̄a'a ke'é ndó: Lo'o ndó'ó kata ndó yaa ña kasa ká'no ndó Ndios, ta lo'o ndó'ó saná'a ndó x̄a'a yich̄i Jesucristo, ta lo'o ndó'ó ndato'on ndó x̄a'a ña sanat̄ivi Ndios noo ndó, ta lo'o ndó'ó k̄a'an ndó ink̄a noo to'on ña on vása ní-sakuá'á ndó, ta lo'o ndó'ó nandaxin ndó ña kóni kachí to'on yó'o. Ta ndi'i ña ké'é ndó saá x̄ini ñó'ó kuu ña ña chindee n̄ivi na kándixa Jesucristo ña kua'no k̄a na yich̄i ra. ²⁷ Ta x̄a'a ñayó'o, tá kómí ndó ndee v̄a'a ña saní'i Níma Ndios ndó'ó ña táxi k̄a'an ndó ink̄a to'on ña on vása ní-sakuá'á ndó, ta saá ñii ñii ndó k̄a'an, ta ndasaá kuiti nd̄a ov̄i ndó and̄a un̄i ndó k̄a'an. Ta x̄ini ñó'ó koo n̄ivi na kómí ndee v̄a'a ña nandaxin na yukia kóni kachí to'on ña ká'an ndó.

28 Tá ɔn kɔ́o n̄ivi na kúchiño nandaxin yu kúu ña kóni kachí tɔ'on ña ká'an ndó, ta saá v̄a'a k̄a ná ɔn k̄a'an ndó tɔ'on yó'o nɔɔ n̄ivi k̄iv̄i nákutá'an ndó x̄a'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta ndasaá kuiti k̄a'an ndó tɔ'on yó'o x̄i'in Ndios nɔɔ ɔn kɔ́o n̄ivi.

29 Ta ndó'ó naprofeta, na kómí ndee v̄a'a ña ká'an ndoso ndó tɔ'on ña káku nɔɔ Ním̄a Ndios, v̄a'a ndasaá kuiti nd̄a ɔv̄i and̄a un̄i ndó'ó k̄a'an ndoso ndó tɔ'on Ndios yó'o nɔɔ n̄ivi k̄iv̄i nákutá'an ndó ña kisa ká'no ndó Ndios. Ta ndó'ó, n̄ivi na x̄in̄i sɔ'o tɔ'on ña ká'an naprofeta, x̄in̄i ñó'ó kani v̄a'a s̄in̄i ndó x̄a'a tɔ'on yó'o, án ndixa tɔ'on Ndios kúu ña, án ɔn s̄iv̄i tɔ'on Ndios kúu ña. 30 Tá ñindichi ñii ndó'ó ká'an ndoso ndó tɔ'on ña káku nɔɔ Ním̄a Ndios, tá mīi saá ink̄a ndó'ó náki'in ndó tɔ'on ña san̄at̄ivi Ndios nɔɔ ndó, ta saá, v̄a'a ná ɔn k̄a'an k̄a t̄a ñindichi, ta ná taxi ra ña kon̄i sɔ'o ndi'i n̄ivi tɔ'on ña sakán san̄at̄ivi Ndios. 31 Ta ndó'ó na kómí ndee v̄a'a ña ká'an ndoso ndó nɔɔ n̄ivi tɔ'on ña káku nɔɔ Ním̄a Ndios, ta v̄a'a ñii ñii ndó ya'a ndó k̄a'an ndó. Ta saá ndi'i n̄ivi na nákutá'an ña kisa ká'no na Ndios, sakuá'á na tɔ'on Ndios yó'o ta chikaa ña ndee ini na. 32 Ndó'ó na kúu naprofeta na kómí ndee v̄a'a ña ká'an ndoso ndó nɔɔ n̄ivi tɔ'on ña káku nɔɔ Ním̄a Ndios, ndó'ó kúchiño ndó ka'nda chiño ndó nɔɔ yu'u ndó ña chikaa ini ndó ama v̄a'a ndatɔ'on ndó tɔ'on yó'o

nɔɔ n̄ivi. 33 Saá chi k̄iv̄i ña nákutá'an yó ña kisa ká'no yó Ndios, ɔn vása kúsii ini Ndios ña ñii síso ká'an ndi'i yó, ta nd̄a ñii n̄ivi ɔn vása kúndāa ini na ña x̄in̄i sɔ'o na. Ta nd̄a víka, Ndios kúsii ini ra ndí nákutá'an yó x̄i'in ñatɔ'ó ní ini yó ta vivii kisa ká'no yó ra.

Ta x̄a'a ñayó'o, ndi'i m̄ii yó n̄ivi na kándixa Jesucristo, tá k̄iv̄i nákutá'an yó ñii ñii ñoo x̄a'a ña kisa ká'no yó Ndios, 34 ta náña'a ná nákutá'an yó'o, x̄in̄i ñó'ó tásii'n koo yu'u ná. Saá chi náña'a x̄in̄i ñó'ó kasa n̄in̄o x̄i'in m̄ii ná, ñii k̄i'va ndatán yóo ña xá'nda chiño ndayí ña kisa tɔ'ó yó. 35 Tá yóo ña kóni náña'a sakuá'á ná, ta v̄a'a kundati ná t̄anda naxaa ná ve'e ná, ta saá v̄a'a ndaka tɔ'on ná yii ná. Saá chi ña sákuka'an x̄i'in m̄ii ná kúu ña ká'an náña'a yó'o nɔɔ n̄ivi na nákutá'an x̄a'a ña kisa ká'no na Ndios.

36 Ta ndó'ó, ɔn vá'a kuña'a ini ndó, chi x̄in̄i ñó'ó naká'an ndó ndí ɔn s̄iv̄i ndó'ó kúu nanoó n̄aki'in tɔ'on Ndios, ni ɔn s̄iv̄i ndasaá kuiti ndó'ó kúu na taxi Ndios tɔ'on ra nda'a. 37 Ta ndó'ó na x̄ani s̄in̄i ndí Ním̄a Ndios san̄i'i ña ndee v̄a'a nda'a ndó ña kúchiño ndó k̄a'an ndoso ndó nɔɔ n̄ivi tɔ'on ña káku nɔɔ Ním̄a Ndios, ɔán x̄ani s̄in̄i ndó ndí ch̄utú ní ini ndó x̄i'in Ním̄a Ndios?, ta saá x̄in̄i ñó'ó nakoni ndó ndí tɔ'on ña ndatɔ'on̄i x̄i'in ndó kúu tɔ'on ña xá'nda chiño m̄ii Jesucristo, T̄a t̄aKá'no nɔɔ

yó. ³⁸ Tá yóo sava ndó'ó na on xjin chikaa sq'o to'on yó'o ña ndát'o'oni xí'in ndó, ta inká ndó'ó, va'a ná on chikaa sq'o ndó to'on nivi na on xjin chikaa sq'o to'on i.

³⁹ Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó, na kándixa Jesucristo, va'a ná chikaa ndó ndee ña ndukú ndó noo Níma Ndios ña saní'i ña ndó'ó ndee va'a ña ka'an ndoso ndó noo inká nivi to'on ña káku noo Níma Ndios. Ta, tá yóo sava ndó'ó na kómí ndee va'a ña ka'an ndó inká noo to'on ña on vása ní-sakuá'á ndó, ta inká sava ndó'ó on ka'nda chiño ndó noo nayó'o ña on vá'a ka'an na to'on yó'o. ⁴⁰ Ta saá, tá kivi ña nákutá'an ndó xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta ña xini ñó'ó ní kúu ña vivíi ta xí'in ñat'o'ó ní kasa ká'no ndó ra.

15

To'on yó'o ká'an ndí ndixa Jesucristo nixi'i ra ta nataku ra

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin va'a naká'an ndó'ó to'on va'a xa'a Jesucristo ña xa nika'an ndoso i noo ndó. To'on ña xa kándixa ndó kúu ña, tandá vitin yóo kútu ndó kándixa ndó to'on va'a yó'o. ² Ta xa'a ña ndino'o ini ndó kándixa ndó to'on va'a xa'a Jesucristo ña nika'an ndoso i noo ndó, tá on sandakoo ndó kándixa ndó to'on yó'o, ta ndixa Ndios sakaku ra ndó'ó kivi ña vaxi. Tá on sivi ñandaa kúu ñayó'o,

níkúu, ta saá ña manj kúu ña kándixa ndó Jesucristo.

³ Ta yi'i, xa saná'a i ndó'ó mji to'on ña xini ñó'ó ní ka xa'a Jesucristo, ña kúu to'on ña naki'in i noo ra. To'on yó'o káchí ña saá: Nii ki'va ndatán yóo ña káchí to'on Ndios ña nita na xina'a, Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó, ⁴ ta sanduxun na yiki koñu ra, ta tixin ña unj kivi, nataku ra. Ndi'i ñayó'o kisa ndivi ña ña káchí to'on Ndios ña nita na xina'a. ⁵ Tá ndi'i nataku Jesucristo, ta nativi ra noo ta Pedro, ta saá tuku nativi ra noo nakutá'an ndi'i nataa na xikuu na uxu ovi nixika xí'in ra. ⁶ Ta saá nativi ra noo nakutá'an o'on ciento nivi na xindikon satá ra. Tándá vitin ku'a ní nayó'o táku ka na, vará lo'o na xa nixi'i. ⁷ Ta saá nativi Jesucristo noo ta Santiago,* ta tuku nativi ra noo nakutá'an ndi'i naapóstol.

⁸ Ta ndi'i kundivi ñayó'o, ta saá njya'a ku'a ní kivi, ta nativi ra noo yi'i. Ta saá ndatán yóo ñii ta ta kaku kivi tá on vása ndati nivi, saá yóo i, saá chi ndu i taapóstol kivi ña on vása ndati nivi. ⁹ Ta saá ta ta ninó ní ka kúu i noo ndi'i naapóstol. Ta on vása kómí i ndayí ña sakunaní na yi'i "apóstol", chi xina'a nixika i saxo'vi ní i nivi na kúu nave'e ndino'o Ndios chi kándixa na Jesucristo. ¹⁰ Ta saá ni, Ndios ke'é ra ká'no ní ñava'a xí'in i, chi nakaxin

* 15:7 TaSantiago, inká kivi ra kúu Jacobo.

ra yí'i kuu i taapóstol. Ta on sivi ña maní kúu ña Ndios ke'é ra ñava'a yó'o xí'in i. Saá chi nda kivi kixá'á i kisa chiño i tãnda vitin, ndeé ní ka kisa chiño i noo ña kisa chiño inkã naapóstol. Ta ndixa on sivi xí'in ndeé miji kúu ña kisa ndivi i chiño, ta Ndios saní'i ra yí'i ndeé va'a ra, ta xí'in ndeé yó'o kisa ndivi i chiño ra. ¹¹ Ta saá ni, án yí'i kúu tãa tã ká'an ndoso noo ndó to'on va'a xa'a Jesucristo, án inkã naapóstol kúu na ká'an ndoso to'on yó'o noo ndó, ta ñii kúu to'on ña ká'an ndoso ndi noo ndó, ta to'on yó'o kúu ña xa kãdixa ndó.

¹² Ta to'on ña ká'an ndoso ndi noo ndó káchí ña ndí ndixa Jesucristo nixi'i ra ta natakú ra. Ta saá, ñndachun sava ndó'ó ká'an ndó, káchí ndó saá: "Tána kixaa ña kivi nivi, ta nda ñii kivi on natakú ka na"?, káchí ndó. ¹³ Ta on sivi ñandaa kúu to'on yó'o ña ká'an sava ndó'ó. Saá chi tá nda ñii nivi on vása natakú na, ta ni Jesucristo on vása ní-natakú ra, níkuu. ¹⁴ Tá on sivi ñandaa kúu ña natakú Jesucristo, níkuu, ta nda lo'o on vása ndáya'ví to'on ña ká'an ndoso ndi noo ndó, ni on vása ndáya'ví ña kãdixa ndó ra. ¹⁵ Tá ndixa on vása ní-natakú Jesucristo, níkuu, ta nivi na vatá kúu ndi, chi nika'an ndi Ndios sanatakú ra Jesucristo. Tá on sivi ñandaa kúu ña ndixa natakú nivi na nixi'i, ta ñayó'o sáná'a ndí Ndios on vása ní-sanatakú ra Jesu-

cristo, níkuu. ¹⁶ Tuku ká'an i saá: Tá on ndixa natakú nivi na nixi'i, ta ñayó'o kóni káchí ña ndí on vása ní-natakú Jesucristo, níkuu. ¹⁷ Tá on vása ní-natakú Jesucristo, níkuu, ta saá ña maní kúu ña kãdixa ndó ra, tãnda vitin ndíso ka ndó kuachi noo Ndios. ¹⁸ Tá on vása ní-natakú Jesucristo, níkuu, ta ñayó'o kóni káchí ña ndí nivi na kãdixa ra tá nixi'i nayó'o, ta nda ñii kivi on natakú na, ta ndi'i xa'a nayó'o, níkuu. ¹⁹ Ta mji yó, tá ndaa ini yó ndí ña kãdixa yó Jesucristo kúu ña ndáya'ví ndasaá kuiti ñoyívi yó'o, ta nda lo'o on vása ndáti yó natakú yó ta kutakú yó xí'in Ndios ñoyívi nino, ta saá ñndixa nivi na ndá'ví ní ka kuu yó noo ndi'i nivi ñoyívi yó'o!

²⁰ Ta on sivi saá, chi ña ndixa ndino'o kúu ña nixi'i Jesucristo, ta Ndios sanatakú ña'a ra. Ta saá Jesucristo yóo ra ndatán yóo ñanoo ña sákee nivi noo ndi'i ña nichi'i na, chi kúu ra tã tãnoo natakú noo ndi'i nivi na nixi'i. ²¹ Ta xa'a ña on vá'a ke'é ñii laá tã kuíya xina'a, ndeé ña xá'ni nivi kixaa ña ñoyívi yó'o, ta saá ndi'i nivi xini ñó'ó kivi na. Ta saá, xa'a ñava'a ke'é ñii laá tã, tã kúu tã tã nixi'i ta natakú ra, ndi'i nivi na nixi'i natakú na ñii kivi ña vaxi. ²² Ta xa'a ña ndi'i nivi kúu nasa'ya ñani síkuá tã tãnoo Adán, ta saá ndi'i nivi ñii kúu na xí'in ra, ta saá xini ñó'ó kivi ndi'i na. Ta saá

ni, ndi'i n̄ivi na ñii yóo xí'in Jesucristo, ndixa sanatakū ra na ña ndino'o kutakū na xí'in ra. ²³ Ta vivii, ndatán chitóni Ndios, saá koo ña natakū ñii ñii n̄ivi. Saá chi Jesucristo xikuu t̄a t̄anoó natakū noo na n̄ixi'i. Ta saá, tá kixaā k̄ivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta sanatakū ra ndi'i n̄ivi na kándixa ra ña kutakū na xí'in ra ndi'i saá k̄ivi. ²⁴ Tá ndi'i sanatakū ra ndi'i n̄ivi yó'o, ta kixaā k̄ivi sondí'í ñoyívi, ta Jesucristo sandi'i ra xa'ā ndi'i saá noo ndee ná'no ña on vá'a, ta sandi'i ra xa'ā ndi'i inkā na xá'nda chiño, na kúu na on vása kisa to'ó Ndios. Ta saá Jesucristo taxi ra ndayí nda'ā Yivá yó Ndios ña ka'nda chiño ra. ²⁵ Saá koo, chi Jesucristo xini ñó'ó ka'nda chiño ra noo ndi'i n̄ivi ta noo ndi'i ña kuva'a, ta saá kundivi t̄andā kundee ra noo ndi'i ndee ña s̄ā ini xini ña'á, t̄andā chikaā n̄ino ra ndi'i ñayó'o t̄ixin xa'ā ra. ²⁶ Tá kixaā k̄ivi ña xa kundee Jesucristo noo ndi'i ñayó'o, ta ndee ña sondí'í sandi'i ra xa'ā kúu ndee ña xá'ni n̄ivi. ²⁷ Saá chi to'on Ndios ña n̄itaa na xina'á, káchí ña saá: "Ndios chikaā n̄ino ra ndi'i ña yóo ñoyívi t̄ixin xa'ā t̄a yó'o", káchí to'on Ndios. Ta m̄i yó kúndā ini yó ndí to'on yó'o on vása kóni kachí ña ndí m̄i Ndios chikaā n̄ino xí'in m̄i ra t̄ixin xa'ā Jesucristo. Chi m̄i Ndios kúu t̄a t̄a chikaā n̄ino ndi'i ña yóo kuva'a t̄ixin xa'ā tayó'o. ²⁸ Ta saá kixaā k̄ivi tá Jesucristo naki'in ra ndi'i ndayí

noo ndi'i ña yóo, ta m̄i Jesucristo kasa n̄ino xí'in m̄i ra noo Ndios, xa'ā ña Ndios nduu ra t̄a t̄aká'no ndino'o, t̄a t̄a xá'nda chiño noo ndi'i ña yóo ndi'i saá ñoyívi.

²⁹ Sava ndó'ó na kándixa Jesucristo kúu n̄ivi na xa chichi tuku xa'ā n̄ivi na xa n̄ixi'i, chi xáni sin̄i ndó ndí saá chindeé ndó nayó'o. Ta saá ni, tá on vása kándixa ndó ndí natakū n̄ivi na n̄ixi'i, ta, ¿ndachun chichi ndó xa'ā n̄ivi yó'o?

³⁰ Ta m̄i ndi, tá on s̄ivi ña ndixa kúu ña natakū n̄ivi na n̄ixi'i, níkúu, ta saá ña man̄i kúu ña ñii ñii k̄ivi táxi xí'in m̄i ndi noo ña ȳyo ní and̄a ña k̄ivi ndi.

³¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ña ndixa kúu ña ndí ñii ñii k̄ivi tákū i xí'in ña ȳyo ní k̄ivi i. Ta saá tuku ña ndixa kúu ña chútú ñas̄i ini i chi xa'ā chiño ña kisa ndivi i noo ndó, kándixa ndó Jesucristo vitin. ³² Ta xa n̄ixov̄i ní i ñoo Éfeso yó'o, ta ndatán yóo ña k̄ani tá'an̄i xí'in kit̄i t̄iyukú, saá n̄indo'o i. Ta saá, tá on s̄ivi ñandāa kúu ña natakū n̄ivi na n̄ixi'i, ta, ¿ndasaá ndaya'ví ña yov̄i n̄ixov̄i i yó'o? Tá ñandāa kúu ña on natakū yó, níkúu, ta va'ā kā ke'é yó ndatán ké'é n̄ivi ñoyívi yó'o na on vása kándixa Jesucristo, chi nayó'o ká'an̄ na, káchí na saá: "Vitin ná kuxu yó ta ná ko'o yó, chi taan̄ k̄ivi yó", saá ká'an̄ n̄ivi yó'o.

³³ On taxi ndó ña sandá'ví na ndó'ó, ta naká'an̄ ndó ña kóni kachí ñii to'on ndíchi

ña káchí saá: “Tá náta'an va'a ní yó xí'in nivi na kúu na on vá'a ini, ta yiyo ní sanoo na ini mii yó ke'é yó ña on vá'a ndatán yóo ña ké'é na”, saá káchí ñii to'on ndíchí ña xini yó. ³⁴ Ta vitin si'na vivii kani sinj ndó, ta nandikó ini ndó, ta on ke'é ka ndó ña on vá'a, ta tuku kundikon ndó yichi va'a. Yóo sava ndó'ó na on ta'an kundaqa va'a ini xa'a Ndios, ta xa'a ña lo'o ní xini ndó Ndios, va'a ná kuka'an noo ndó.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá nduu yiki koñu nivi kivi natakú na

³⁵ Yóo sava ndó'ó na ndaka to'on ndi'i, kachí ndó saá: “¿Ndasaá natakú nivi na nixi'i? ¿Ndasaá koo yiki koñu na?”, kachí ndó, ndaka to'on ndó ndi'i. ³⁶ Ta to'on ña kí'ví kúu ñayó'o! Chi kani sinj ndó ndasaá yóo ndikjin trigo. Tá chí'i yó ndikjin yó'o, ta tixin ño'o xini ñó'ó ta'yi ña, ta saá kuchiño taxi ña nduta inká trigo xaá. ³⁷ Ta ndikjin trigo ña chí'i yó on vása ñii kúu ña xí'in trigo xaá ña nduta. Ta nda yukú ña chí'i yó, án ndikjin trigo kúu ña, án inká noo ña chí'i yó kúu ña, ta ña nduta noo ña chí'i yó on vása ka ñii kúu ña xí'in ña chí'i yó. ³⁸ Saá chí Ndios chindú'u ra ndí ñii ñii noo ña chí'i yó nduta ñayó'o, ta ñii ñii noo ña nduta yó'o, síin ná'a ña. ³⁹ Ta ndatán yóo ku'a ní noo ña chí'i yó, saá yóo ku'a ní noo yiki

koñu, ta xa síin síin yóo ñii ñii ña. Saá chí xa síin yóo ña kúu yiki koñu nivi, ta xa síin yóo ña kúu yiki koñu kitj, ta xa síin yóo ña kúu yiki koñu tísaa, ta xa síin yóo yiki koñu tiaká. ⁴⁰ Ta saá tuku xa síin yóo yiki koñu ña kómí nivi na táku ñoyívi yó'o, ta xa síin yóo ña kómí ndi'i ña táku ñoyívi nino. Saá chí yóo ñava'a livi ká'no ña kómí yiki koñu nivi na táku ñoyívi yó'o, ta yóo inká noo ñava'a livi ká'no kómí ndi'i ña táku ñoyívi nino. ⁴¹ Ta yóo ñava'a livi ká'no kómí ño'o ña yé'e ndiví, ta yóo ñava'a livi ká'no kómí yoo ña yé'e ñoo, ta yóo inká ñava'a livi ná'no kómí kimi. Ta on sivi ñii kúu ñava'a livi ná'no ña kómí ndi'i kimi, chí xa síin xa síin kúu ñava'a kómí ñii ñii kimi. ⁴² Ñayó'o sáná'a ña mii yó ndasaá nduu yiki koñu yó kivi natakú yó noo ña nixi'i yó. Chi tá kixaa ña kivi yó, ta yiki koñu yó nduxun ña tixin ño'o, ta ndatán yóo ña tá'yi ndikjin ña chí'i nivi tixin ño'o, saá ta'yi yiki koñu yó. Ta kivi natakú yó, ta inká ñaxaa nduu yiki koñu yó, ta ñaxaa yó'o nda ñii kivi on ndi'i xa'a ña. Ta nda víka, ndixa kutaku ndino'o ña ndi'i saá kivi. ⁴³ Tá kixaa ña kivi yó ta sanduxun na yiki koñu yó, ta yiki koñu yó'o ña on vása táku ka, on sivi ña livi kuu ña. Ta saá ñi, kivi natakú yó, ta yiki koñu naki'in ñii ñii yó ndixa ña kukomí ñava'a livi ká'no

kuu ña. Saá chi yíkí koñu yó ña nduxun, ña vitá kuu ñayó'o, ta yíkí koñu yó xaá naki'in yó, ña kukomí ndee ndino'o kuu ña. ⁴⁴ Ta kivi táku yó ñoyívi yó'o ndasaá kuiti yíkí koñu ñivi kúu ña kómí yó. Ta, tá kixaa ña kivi yó, ta yíkí koñu yó yó'o nduxun ña tixin ño'o. Ta tá kixaa ña natakú yó, ta saá naki'in yó inká noo yíkí koñu ña kuu kuenda ñoyívi ñino, ta nda ñii kivi on ndi'i ka xa'a yíkí koñu yó yó'o. Saá chi ñii noo kúu yíkí koñu kómí yó ñoyívi yó'o vitin, ta inká noo kuu yíkí koñu naki'in yó kivi natakú yó.

⁴⁵ Ñii xiiña noo to'on Ndios ña nita na xina'a káchí ña saá: "Ndios kisa va'a ra ta tañoó ta kúu taAdán, ta taxi ra ña nduu ra ñivi táku", káchí to'on Ndios. Ta Jesucristo, ta ta sákananí yó "taAdán sondí'í",[†] tayó'o nduu mji níma ndino'o táku, ta táxi ña ndí kutakú ndino'o ñivi. ⁴⁶ Ta saá kúndaá ini yó ndí si'na kómí yó yíkí koñu ña xini ñó'ó yó kutakú yó ñoyívi yó'o, ta saá kivi yó. Ta saá kixaa kivi natakú yó ta naki'in yó yíkí koñu ña taxi Ndios nda'a yó ña kúu kuenda ñoyívi ñino, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a yíkí koñu yó'o. ⁴⁷ Kuiya xina'a ní Ndios tijn ra yaa noo ño'o, ta xí'in yaa yó'o kisa va'a ra ta tañoó. Ta inká noo ta, ta kúu Jesucristo, tayó'o kee ra ñoyívi ñino ta kixaa ra noo

ño'o yó'o. ⁴⁸ Ta saá ndi'i ñivi na táku ñoyívi yó'o kómí na yíkí koñu na ndatán ñixiyo yíkí koñu ta tañoó, ta kúu ta ta kuva'a xí'in yaa noo ño'o. Ta ndi'i ñivi na kutakú ñoyívi ñino kukomí na inká noo yíkí koñu na, chi ndatán yóo yíkí koñu Jesucristo kivi natakú ra, saá koo yíkí koñu nayó'o. ⁴⁹ Ta ndatán ñixiyo ta tañoó ta kuva'a xí'in yaa noo ño'o, saá yóo ndi'i mji yó vitin. Ta ñii kivi vaxi ndatán yóo Jesucristo, ta ta kee ñoyívi ñino, saá koo ndi'i yó, ñivi na kándixa Jesucristo.

⁵⁰ Nañani yó xí'in náki'va yó, kóni ña kúndaá ini ndó ndí yíkí koñu ña kómí yó vitin ñoyívi yó'o, on kivi kivi ña kutakú ña ñoyívi ñino noo xá'nda chiño Ndios. Saá chi yíkí koñu ña kómí yó ñoyívi yó'o, ñii kivi kutá'yi ña ta ndi'i xa'a ña, ta on kuchiño kúndeé ña kutakú ña xí'in yó ñoyívi ñino noo on kivi koo nda ñii ña tá'yi ta nda ñii ña ndí'í xa'a. ⁵¹ Vitin ndato'on ñi xí'in ndó xa'a ñii ña chitoní Ndios ta si'na chikaa se'é ra ña noo ñivi, ta vitin taxi ra ña kúndaá ini yó ndí ndi'i mji yó ñivi na kándixa Jesucristo on kivi ndi'i yó ñii kivi ña vaxi. Ta saá ni, ndi'i saá yíkí koñu mji yó ndixa nasama ña, chi ñii ñii yó naki'in yó yíkí koñu xaá. ⁵² Ta ñii kama xandikon nasama ña saá. Saá chi kivi sondí'í ñoyívi yó'o tá mji koni so'o ñivi ña ndá'yi tón

[†] 15:45 "TaAdán sondí'í" kúu to'on ña ká'an xa'a Cristo, ta ta naqaxin Ndios sakaku ra ñivi.

trompeta, ta ñii kama kuiti, ndatán yóo ña ñii nákuáni yó ta nákoto yó, saá kama nataku ñivi na kándixa Jesucristo na ñixi'í, ta naki'in na yíkí koñu xaá, ña nda ñii kivi on ndi'i xa'a. Ta saá ñivi na kándixa Jesucristo na táku ka ñoyívi yó'o kivi saá, ñii kama nasama na, chi nduu na ñivi na naki'in yíkí koñu xaá ña nda ñii kivi on ndi'i xa'a. ⁵³ Saá chi yíkí koñu ña kómí yó ñoyívi yó'o kúu ña ta'yi kivi kivi yó, ta on vása koo ña ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta xini ñó'ó naki'in yó yíkí koñu yó ña xaá ña nda ñii kivi on vása ta'yi ta kutaku ña xí'in yó ndi'i saá kivi. ⁵⁴ Tá kixaa kivi ña xa naki'in yó yíkí koñu yó ña xaá ña nda ñii kivi on vása ta'yi, ta xa nduu yó ñivi na kutaku ndi'i saá kivi ña vaxi, ta xí'in ñayó'o kundivi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ña káchí saá: "Xa ndi'i xa'a ndee ña xá'ni ñivi, chi Ndios kündeé ra noo ndee yó'o. ⁵⁵ Ta saá, ¿mí kúchiño ka ndee ña xá'ni ñivi satakué'e ña na? Ta, ¿mí kúchiño ka ndee ña xá'ni?, chi on koó ka ndee kukomí ña noo ñivi", saá káchí to'on Ndios. ⁵⁶ Xini yó ndí ndee ña xá'ni ñivi xikomí ña ndayí satakué'e ña mji yó xa'a ña on vá'a ké'é yó, chi ya'vi ña on vá'a ké'é yó kúu ña xini ñó'ó kivi yó. Ta xa'a ña ndato'on ndayí Ndios, kúndaq ini yó yu kúu ña on vá'a, ta kúndaq ini yó ndí kivi yó xa'a kuachi ña ndiso yó noo Ndios. ⁵⁷ Ta saá ni, táxi yó ña táxa'vi

ña'á nda'a Ndios, chi xa'a ña kándixa yó Jesucristo, ta ñii yóo yó xí'in ra, Ndios táxi ra ña kündeé yó noo ndee ña xá'ni, ta ndixa kutaku yó xí'in Ndios ndi'i saá kivi.

⁵⁸ Ñakán kía, nañani yó xí'in náki'va yó, ndino'o kándixa ndó Jesucristo ta kútu kundikon ndó yichi ra. On taxi ndó ña inká ñivi nasama na ini ndó, ta ndi'i saá kivi taxi xí'in mji ndó ña kasa ndivi ndó chiño Jesucristo, Ta taKá'no noo yó. Saá chi xini yó ndí nda ñii chiño ña kisa ndivi yó noo ra, on sivi chiño ña manji kúu ña.

16

To'on yó'o ká'an ndasaá va'a nakaya na si'un xa'a inká ñivi na kándixa Jesucristo na kúu nandá'vi

¹ Ta vitin kóni ndato'on i xí'in ndó xa'a si'un ña nákaya ndi xa'a ña chindeé ña ñivi nandá'vi na kándixa Jesucristo, na táku ñoo Jerusalén. Ta kóni ña vitin kasa ndivi ndó ñii kiva ndatán xa xa'nda chiño ño noo ñivi na kándixa Jesucristo, na táku ku'a ñoo estado Galacia, na kúu na nákutá'an xa'a ña kisa ká'no na Ndios. ² Ta saá kivi noó ñii ñii semana, ñii ñii ndó'ó xini ñó'ó tava síin ndó si'un ña chindeé ndó ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. Ñii kiva ndatán yóo si'un náki'in ñii ñii ndó xa'a chiño ké'é ndó, saá tava síin ndó lo'o noo si'un yó'o. Ta saá kivi xa'vi

noḡ ndó, xa koo ti'va ndi'i si'ún, ta on vása ñii kama nakaya ndó ndi'i ña mji kivi saá. ³ Ta va'a nakaxin ndó sava nañani yó, ña kuiso na si'ún ña nakaya ndó, ta ko'on na ñoo Jerusalén, ta nataxi na si'ún yó'o nda'a nivi na kándixa Jesucristo ñoo yó'o. Ta yi'i, kivi xaaj noḡ ndó, ta taa'i tutu ña ko'on xí'in nañani yó yó'o ña ndakuijn i xa'a na. ⁴ Tá yóo xa'a ña ko'on i xí'in nañani yó yó'o ñoo Jerusalén, ta va'a ko'on i xí'in na.

To'on yó'o ká'an ndi taPablo xáni sinj ra ko'on ra koto ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

⁵ Ta yi'i, si'na xini ñó'o ya'a i ku'a ñoo estado Macedonia, ta saá xaaj koto i ndó'o ñoo Corinto. ⁶ Ta kivi xaaj noḡ ndó, ta va ñii ku'a kivi koo i xí'in ndó, ta ndásana koo i xí'in ndó ndi'i saá yoo vixin. Ta saá kóni ña kuchiño chindeé ndó yi'i xí'in ña xini ñó'o noḡ ña ko'on i inká xiiña noḡ xini ñó'o ko'on i. ⁷ Ta kivi xaaj koo i xí'in ndó, ta on xijn i ña ñii kama kee i ko'on i inká xiiña. Saá chi kóni na'á koo i xí'in ndó, tá taxi Ndios ke'é i saá. ⁸ Ta vitin kindoo i ñoo Éfeso yó'o anda kixaa kivi kana viko Pentecostés. ⁹ Saá chi vitin Ndios taxi ra noḡ ña kasa ndivi i ku'a ní chiño va'a xa'a Jesucristo ñoo yó'o. Tá mií saá yóo ku'a ní nivi na sáa ini xini na yi'i, ta nayó'o on xijn na

ña kasa ndivi i chiño va'a yó'o.

¹⁰ Ta xáku ndá'ví i noḡ ndó ndi táná xaaj ñani yó taTimoteo noḡ ndó, ta va'a naki'in ndó ra xa'a ña ná kusij ini ra koo ra xí'in ndó. Saá chi taTimoteo ndixa kisa ndivi ra chiño Jesucristo ñii ki'va ndatán yóo chiño ña kisa ndivi i. ¹¹ Ñakán kía nda ñii ndó'o on kani sinj ndó ndi taTimoteo yó'o kúu ra ta on vása ndáya'ví. Ta nda víka, va'a chindeé ndó ra ña kuchiño ndikó ra noḡ i, chi yi'i xí'in ndi'i inká nañani yó na yóo xí'in i ndáti ndi ndi kixaa ra noḡ ndi.

¹² Ta ñani yó taApolos, xa nijaku ndá'ví ní i noḡ ra ña ko'on ra xí'in nañani yó ña xaaj ra xí'in na noḡ ndó, ta ni-xiin ra ko'on ra xí'in na vitin. Ta saá ni, ñii kivi ña kuna'a ra, ta kee ra ko'on ra koto ra ndó'o.

To'on yó'o kúu ñasondí'i noḡ tutu yó'o ña ti'ví taPablo nda'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

¹³ Ta ndó'o, nañani yó xí'in náki'va yó, koto va'a xí'in mji ndó ña on taxi ndó ndi nda ñii ña on va'a chinda'á ña ndó'o ña sandakoo ndó yichi Jesucristo. Ta xini ñó'o ndixa kútu kundikon ndó yichi ra, ta nda lo'o on kuyi'ví ini ndó, ta chikaa ní ndó ndee ña kutaku ndó ndatán kóni Jesucristo. ¹⁴ Ta ndi'i chiño ké'é ndó xa'a nañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo Corinto xí'in ndó, ná kasa ndivi

ndó ña xí'in ña ndixa kí'vi ini ndó xíni ndó na.

¹⁵ Nañani yó xí'in náki'va yó, xa xíni ndó ndí nave'e taEstéfnas xikuu nanoo ñoo estado Acaya na kándixa Jesucristo ta ndíkõn na yichì ra. Ta nayó'o ndixa táxi xí'in mji na ña kisa ndivi na chiño ña chindeé na ñivi na kándixa Jesucristo.

¹⁶ Ta saá xáku ndá'víj nõ ndó'ó ña kasa ndivi ndó ña ndúkú taEstéfnas yó'o xí'in nave'e ra nõ ndó. Ta ñii k'va saá kasa ndivi ndó ña ndúkú ndi'i ñivi na ñii k'va kisa chiño nõ Ndios ndátan taEstéfnas xí'in nave'e ra kisa chiño na. ¹⁷ Yíj kúsij ní ini, chi xa kixaa taEstéfnas, taFortunato ta xí'in taAcaico nõj vitin. Nataa yó'o kisa ndivi na chiño ña chindeé na yíj, ndátan yóo chiño ña kóni ndó kasa ndivi ndó nõj. Ta ndó'ó õn kivi ke'é ndó saá chi xíká ní táku ndó nõj. ¹⁸ Ta nañani yó yó'o chikaã na ndeë ini, ta chikaã na ndeë ini ndó'ó. Ta saá xíni ñó'ó ndó naki'in va'a ndó nataa yó'o xí'in ñato'ó, ta ñii k'va saá xíni ñó'ó naki'in va'a ndó ndi'i ñivi na va'a kisa ndivi chiño Ndios ndátan kisa ndivi nataa yó'o.

¹⁹ Ta ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo, na táku kuã'a ní ñoo estado Asia yó'o, nayó'o tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó. Ta ñani yó taAquila xí'in k'va yó ñaPriscila xí'in ndi'i inkã ñivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an ve'e nayó'o xã'a ña kisa ká'no

na Ndios, ñivi yó'o tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó, chi nayó'o xí'in ndó'ó ñii yóo ndó xí'in Jesucristo xã'a ña kándixa ndó ra. ²⁰ Ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo yó'o tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó. Ta va'a ndi'i ndó'ó chindeé tá'an ndó, ta xí'in ñato'ó ní ini ndó chito ndó nõ tá'an ndó.

²¹ Ta yíj, taPablo, tí'víj to'on ña chindeéj ndó'ó vitin. Ta to'on yó'o táaj ña xí'in nda'a mji.

²² Tá yóo ñivi na õn vása kí'vi ini xíni na Jesucristo, ta, jva'a nayó'o kuiso na chi ña nõ Ndios! Ta ndúkúj nõ Jesucristo, Taã taKá'no nõ yó, káchij saá: "¡Yächí ní ndikó ún kixaa tuku ún ñoyívi yó'o, Tata!", káchij xí'in ra.

²³ ¡Ná ke'é Jesucristo kuã'a ní ñava'a xí'in ndó'ó! ²⁴ Ta kí'vi ní ini xíni ndi'i ndó, chi kúu yó ñivi na kándixa Jesucristo, ta ñii yó yó xí'in ra. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi ña nita taPablo ña ti'ví ra ku'a'an nda'a nivi na táku ñoo Corinto

*TaPablo tí'ví ra tq'on ña
chindeé ra
ñivi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Corinto*

1 Yi'i, taPablo, kúu ñii taapóstol ta kása chiño noo Jesucristo, chi saá kóni Ndios, ta sakuiso chiño ra yi'i. Ta táaj tutu yó'o xí'in ñani yó taTimoteo, ta tí'ví ndi ña xaá ña noo ndó'ó, ñivi na kúu nave'e Ndios xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, ta kúu ndó ñivi na táku ñoo Corinto, án kúu ndó ñivi na táku ku'a'a ka ñoo ña ñó'o estado Acaya. 2 Ta Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo Taa taKá'no noo yó, ¡ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó! Ta, ¡ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó!

*Xí'in tq'on yó'o taPablo
ndátq'on ra
ndí yóo ku'a'a ní ñayq'vi xa
xó'vi ra*

3 ¡Na kasa ká'no yó Ndios, taa ta kúu Yivá Jesucristo, Taa taKá'no noo yó! Ta Yivá yó Ndios ndeé ní kúnda'ví ini ra xini ra mji yó, ta ndi'i saá kivi chíkaa ra ndeé ini yó. 4 Ta saá, tá yóo tondíni, án tá yóo ñayq'vi xó'vi yó, ta Ndios chíkaa ra ndeé ini

mji yó. Ta Ndios ké'é ra saá xí'in yó xa'a ña kuchiño yó chíkaa yó ndeé ini ñivi tá kómí na tondíni, án tá yóo inká ña xó'vi na. Saá chi mji ndeé ña chíkaa Ndios ini yó, kúu ña kuchiño yó chíkaa yó ini ñivi na xó'vi. 5 Vará ndeé ní xó'vi yó xa'a ña ñii yóo yó xí'in Jesucristo, ta saá tuku náki'in yó ku'a'a ní ndeé va'a ini yó xa'a ña ñii yóo yó xí'in ra. 6 Ta saá mji ndi, tá xó'vi ndi, ta xa'a ñava'a mji ndó kúu ña. Saá chi ña yq'vi xó'vi ndi kúu xa'a ña Ndios chíkaa ra ndeé ini ndó ta chindeé ra ndó'ó kaku ndó noo ña yq'vi xó'vi ndó. Ta tá Ndios chíkaa ra ndeé ini ndi, ta xa'a ñava'a mji ndó kúu ña, chi Ndios ké'é ra saá xí'in mji ndi xa'a ña ñii kiva saá chíkaa ndi ndeé ini ndó'ó. Ta saá tá xó'vi ndó ñii kiva ndátán xó'vi mji ndi, ta kuchiño ndó va'a vivii kúndeé ini ndó xí'in ñayó'o. 7 Ndixa ndáa ini ndi ndó'ó ña kútu ndíkqon ndó yichi Jesucristo ta qn sandakoo ndó yichi ra. Saá chi kúndaq ini ndi ñayó'o: tá yq'vi xó'vi ndó ndátán yq'vi xó'vi ndi, ta saá Ndios chíkaa ra ndeé ini ndó ndátán chíkaa ra ndeé ini ndi.

8 Nañani yó xí'in náki'va yó, kóni ndi ña kúndaq ini ndó xa'a ña ndeé ní ñixq'vi ndi kivi ñixiyo ndi ñoo estado Asia. Yq'vi ní ñixiyo ña ñixq'vi ndi, tanda ñitondaq ndi ña qn kúndeé ka ndi, níkúu, saá ví ñixq'vi ndi. Ta qn vása ní-xani ka sinq

ndi ña kutaku ndi noo ña nixo'vi ndi. ⁹ Xa nda kundaa ini ndi ña ndixa kivi ndi, níkuu. Saá nixo'vi ndi xa'a ña sakuá'a ndi ña nda lo'o on kundaa ini ndi ndi xí'in ndee mii ndi kuchiño sakaku xí'in mii ndi, ta nda víka, sakuá'a ndi ña va'a ndaa ini ndi Ndios, ta ta sánataku nivi na nixi'i. ¹⁰ Ndixa Ndios xa sakaku ra mii ndi noo ña yiyo nixiyo kivi ndi, níkuu, ta vitin ndikon ra sákaaku tuku ra ndi'i. Ta ndaa ini ndi ña sakaku ra ndi'i ñii ñii kivi ña vaxi. ¹¹ Ta ndó'ó, tá ndikon ka ndó ndúkú ndó noo Ndios ña chindeé ra ndi'i, ta saá ñii ñii kivi ña vaxi Ndios sakaku ra ndi'i noo ña yiyo kivi ndi. Tá kuá'a ní ndó'ó ná koo ndó ndúkú ndó noo Ndios xa'a ndi'i, ta saá koo kuá'a ní nivi taxi na ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios xa'a ñava'a ke'é ra xí'in ndi.

TaPablo ndato'on ra ndachun on vása ní-xa'qn ra kivi kachi ra ko'on ra koto ra nivi na kándixa Jesucristo na taku ñoo Corinto

¹² Ta ña sácutú ini ndi xí'in ñasii kúu ña xini ndi ndi vivii xitaku ndi xí'in nivi na ndikon yichi ñoyívi, ta ndixa vivii ka xitaku ndi xí'in ndó'ó, nivi na ndikon yichi Jesucristo. Ta on sivi ñandíchi siji nivi kúu ña taxi xitaku ndi saá, ta ñava'a ña sani'i Ndios nda'a ndi kúu ña taxi vivii xitaku ndi noo ndó'ó ta noo ndi'i nivi. ¹³ Ta xa'a ñayó'o, noo ndi'i tutu ña táa ndi ta tí'vi ndi

xa'a ña nda'a ndó, ta on vása táa ndi to'on ña on kuchiño ndó ka'vi ndó, ni on kuchiño ndó kundaa ini ndó. Ta vará, vitin kumani lo'o ña kundaa ini ndó, ta ndati ndi kivi ña vaxi tondaa ndó ña kundaa va'a ini ndó ndi ndixa kúu ndi nivi na ndaa ta na ndino'o ini. ¹⁴ Ta saá kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ndó'ó xa tondaa ndó ña ndixa kundaa va'a ini ndó ndi yóo xa'a ña kanóo síkón ñato'ó ndó noo ndi'i, ta ñii kiva saá yóo xa'a ña kanóo síkón ñato'ó ndi noo ndó'ó.

¹⁵ Ta yi'i, xa'a ña ndaa ini ndi ndixa saá ná kundivi ndi'i ñayó'o, ña ndixa xani siji kúu ña ko'on koto ndó'ó ovi yichi, níkuu. Ta saá nda ovi yichi naki'in ndó ñava'a nda'a Ndios xa'a ña ndato'on to'on ra xí'in ndó, níkuu. ¹⁶ Saá chi ñano'o xani siji ndi kivi kee ko'on nda ñoo estado Macedonia, ta ko'on chí yichi ña yá'a ñoo Corinto xa'a ña xaai koto ndó'ó ta kindoo lo'o kivi xí'in ndó. Ta saá kivi kee ñoo Macedonia ta ndikó, ta saá ya'a tuku chí ñoo Corinto xa'a ña koto tuku ndó'ó, níkuu. Chi xani siji ndi ndó'ó kuchiño ndó chindeé ndó yi'i xa'a ña ndikó no'o estado Judea, níkuu. Saá xani siji ke'é, ta on vása ní-kuchiño kasa ndivi ña. ¹⁷ Ta saá ni, ¿án xani siji ndó ndi on sivi ña ndino'o ini kúu ña xani siji xaai ñoo ndó koto ndó'ó? ¿Án xani siji ndó ndi ndatan yóo ñii ta ta ovi

yu'u, ta ndíkõn yichì ñoyívi yó'o, saá yóo ño ndó? Chi ta õvì yu'u yó'o ká'ãn ra: "Ndixa ke'é ñ saá", ta yá'a ñii kánì lo'o ta kama násama ini ra, ta tuku ká'ãn ra: "Ó'on, õn ke'é ñ saá", ta taa yó'o õn sivi taa tãdaa kúu ra chi õn vása kisa ndivi ra to'on ña ká'ãn ra. ¹⁸ Ndixa Ndios kúu taa tãdaa, ta mji Ndios yó'o ndákuiin ra xa'a ndi ndí õn sivi ñivi na õvì yu'u kúu ndi. Ta nda víka, ndixa kúu ndi ñivi nanda na kisa ndivi to'on ká'ãn. ¹⁹ Saá chi nañani yó tã Timoteo xí'in tã Silvano ta xí'in yí'j ñika'ãn ndoso ndi nõõ ndó xa'a Jesucristo, taa tã kúu Sa'ya Ndios. Ta õn sivi taa tã õvì yu'u kúu Jesucristo. Ta ndi'i saá kivi ká'ãn ra ñanda, ta ndixa kisa ndivi ra to'on ña ká'ãn ra. ²⁰ Ta xí'in ña ke'é Jesucristo, xa kundi ndi'i saá to'on ña kãdõ Ndios xí'in ñivi kuyã xina'a. Ta vitin xa'a ña táku ndi ini Jesucristo, ndixa yóo yu'u ndi xí'in Ndios, ta xa'a ñayó'o chinóo síkõn ndi ñato'ó Ndios. ²¹ Ta Ndios taxi ra ndí ndó'ó xí'in mji ndi ñii yóo yó xí'in Jesucristo ta kútu ndíkõn ndi'i yó yichì ra. Ta Ndios xí'in Níma ra sakuiso chiño ra mji yó ña kasa ndivi yó chiño ra. ²² Ta ndatán yóo toni ña kómí kitì, ña sáná'a kaxín nõõ ñivi yu kúu xito'o rí, saá yóo Níma Ndios xí'in yó. Saá chi ña táku Níma Ndios ini yó kúu ña sáná'a kaxín ndí mji yó kúu yó sa'ya Ndios. Ta ña táku Níma Ndios ini yó

kúu ña kisa ndaa ndí ndixa naki'in yó ndi'i ñava'a ña kãdõ Ndios taxi ra nda'a sa'ya ra.

²³ Ta ndúkú ño Ndios ña ndakuiin ra xa'a ndi ndixa kúu to'on ña káchí saá: xa'a ña kí'vi ní ini xini ndó'ó kúu xa'a ña õn vása ní-xa'a koto ño'ó ñoo Corinto kivi saá. Saá chi ndixa ñi-xiin kã'ãn to'on ña satakué'e ini ndó. ²⁴ Ta mji ndi, õn vása yóo ini ndi kuu ndi ñivi na ndasaá kuiti ka'nda chiño nõõ ndó ndasaá xini ñó'ó kasa ndivi ndó ñii ñii chiño xa'a Jesucristo. Ta nda víka, ñii káchí ndíkõn ndi kisa chiño ndi xí'in ndó xa'a ña ná koo ñasii ini ndó. Saá chi xa'a ña ndino'o ini ndó kãndixa ndó Jesucristo kúu ña kútu ndíkõn ndó yichì ra, ta õn sandakoo ndó ña.

2

¹ Ta saá xa'a ña ñi-xiin sakuchuchú ini ndó'ó xí'in to'on kue'e, kúu ña chikaã ini ndí õn xa'a koto ndó'ó. ² Chi táná níxaã nõõ ndó ta ndato'on xí'in ndó to'on ña sakuchuchú ini ndó'ó, níkúu, ta, ¿yu kúu ñivi kuchiño ndasa sji ini, níkúu? Ta ndixa õn koó ñka ñivi kuchiño ke'é saá. ³ Ta saá õn vása ní-xa'a nõõ ndó, ta xani sijnì ndi va'a ka taa nõõ tutu ña ti'ví ta ñixaã ña nda'a ndó. Ta tá va'a chikaã so'o ndó to'on ña ndato'on xí'in ndó nõõ tutu, ta saá kivi xa'a nõõ ndó, ta õn kóo ka xa'a ña kuchuchú ini koni ndó'ó kivi saá, ta va'a kunakaã ka

ñasij ini i konij ndó'ó. Ta ndixa ndáa ini i ndí ñii káchí ndó'ó kusij ini ndó xí'in i. ⁴ Tá mií nixjyo i nĩtaa i tutu yó'o ña xa ñaki'in ndó, ta nĩndi'i ní ini i xá'a ndó, ta nĩtá'vi níma i, ta xáku i xí'in ña nixita kuá'a ní tánoo i xá'a ndó. Ta on sivi xá'a ña sakuchuchú i ini ndó kúu ña nĩtaa i ña, ta xá'a ña kóni i kundaa ini ndó ndí ndeé ní kí'vi ini i xini i ndó'ó kúu ña nĩtaa i ña.

TaPablo ndát'o on ra xí'in nivi na kándixa Jesucristo ña kasa ká'no ini na xá'a ñii taa ta ke'é ña on vá'a

⁵ Ta yóo ñii tatá'an ndó ta xa ke'é ña on vá'a, ta xá'a ñayó'o sakuchuchú ra ini i, ta on sivi kuiti yi' i kúu taa ta sakuchuchú ra ini, ta saá tuku sakuchuchú ra ini ndi'i ndó'ó. (Xí'in to'on yó'o ña ká'an i xá'a ra, on sivi to'on ña sáya'a miji ká'an i kúu ña.) ⁶ Ta saá vitin xa va'a, ta on saxo'vi ka ndó ra. Saá chi kuá'a ní ndó'ó xa saxo'vi ndó ra xá'a ña on vá'a ke'é ra. ⁷ Ta vitin ndixa xini ñó'ó kasa ká'no ini ndó xá'a tayó'o noo ña on vá'a ke'é ra, ta ka'an ndó xí'in ra ña ndasa va'a ndó ini ra, kofo ña kuchuchú ní ini ra, ñayó'o tondaa ña kündeé ña noo ra. ⁸ Ta saá xáku ndá'vi i noo ndó ña tuku saná'a káxin ndó noo ra ña ndixa kí'vi ini ndó xini ndó ra. ⁹ Tutu ña nĩtaa i ña nixaa noo ndó ña ñaki'in ndó, xikuu xá'a ña xito ndoso i ndó'ó ña kundaa ini i án ndixa va'a chikaa so'o ndó ña ndúkú i noo ndó

ta kasa ndivi ndó ndi'i ña. ¹⁰ Ta tá yóo nivi na kisa ká'no ini ndó'ó xá'a, ta yi' i, ñii ki'va saá kisa ká'no ini i xá'a nivi yó'o. Vará on vása xini i án ndixa nivi yó'o ke'é na ña on vá'a xí'in i, ta saá ni, xa kisa ká'no ini i xá'a na, ta mii Jesucristo xini ra ndí ndixa xa ke'é i saá. Ta xá'a ña chindeé i mii ndó kúu ña ke'é i saá, ¹¹ chí ni-xiin i taxi i ndí ñanímá ndiva'a ká'no Satanás sandá'vi ña mii yó. Chi kundaa ini yó ndí níma ndiva'a yó'o kútoo ní ña ké'é ña ndi'i noo ña on vá'a xí'in mii yó.

To'on yó'o ká'an ndí ndí'i ní ini taPablo chi on kofo taTito yóo ñoo Troas

¹² Tá nixaa i ñoo Troas xá'a ña ka'an ndoso i to'on va'a xá'a Jesucristo noo nivi, ta xa kundaa ini i ndí Jesucristo xa ñakoná ra yichi noo i xá'a ña kuchiño ke'é i saá. ¹³ Ta saá ni, ndi'i ní ini i, chí ni-naní'i i ñani yó taTito ñoo yó'o. Ta saá nĩdayi i nivi na kándixa Jesucristo ñoo Troas, ta kee i ndikó i, ta kixaa i ñoo estado Macedonia yó'o.

Xí'in to'on yó'o taPablo ká'an ra to'on ña táxi ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios

¹⁴ i Vitin táxi ndi ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios! Saá chí taxi ra ña ñii yóo ndi xí'in Jesucristo, ta ndátan yóo nivi na kuá'an ndikon sata taa taká'no ta xa kündeé noo nivi na kani tá'an xí'in ra, saá yóo mii ndi, ta kuá'an

ndi sata ra noo xito kua'a ní nivi kua'an ndi. Ta ña sakuíta ní'nó ndi to'on va'a xa'a Jesucristo, ndatán yoo siko ña támi ní xá'an, ta xita ní'nó ña ndi'i saá xiiña, saá yoo ña. ¹⁵ Ta noo Ndios, yoo ndi ndatán yoo siko to'on va'a xa'a Jesucristo ña támi ní xá'an. Ta siko yó'o xita ní'nó ña noo ndi'i nivi, án nivi na kua'an yichi noo sákaku Ndios kúu na, án nivi na kua'an yichi noo ndi'i xa'a na kúu na. ¹⁶ Ta noo nivi na kua'an yichi noo ndi'i xa'a na, siko yó'o ndatán yoo tachi ña xá'an tá'yí ta xá'ni ña, saá yoo ña. Ta noo nivi na kua'an yichi noo sákaku Ndios na, ta siko yó'o ndatán yoo tachi ña xá'an támi ta táxi ña kutaku ndino'o na, saá yoo ña. ¡Ta ndixa on koo nivi na ndasaá kuiti xí'in ndee mji na kúchiño kasa ndivi na chiño ña ka'an ndoso na to'on Ndios noo nivi, chi chiño yo'vi ní kúu ña! ¹⁷ Ta yoo sava nivi na on vása xí'in ña ndino'o ini na ká'an ndoso na to'on Ndios, ta kuiti xa'a ña kóni na ki'in ya'vi na kúu ña ká'an ndoso na to'on Ndios. Ta mji ndi, on vása ké'é ndi ndatán ké'é nivi yó'o. Nda víka, Ndios xini ra ndí xí'in ña ndino'o ini ndi ká'an ndoso ndi to'on ra. Saá chí mji Ndios tiví ra ndi'i kasa ndivi ndi chiño ra, ta mji ndi ñii yoo ndi táku ndi xí'in Jesucristo.

3

To'on yó'o ká'an ña xa'a

to'on xa'a ña kindoo Ndios xí'in nivi

¹ ¿Án xani sini ndó ndi xí'in to'on yó'o tuku kixá'a ndi kisa ká'no xí'in mji ndi? ¡On vása saá! Vará yoo sava nivi na xini ñó'ó tutu ña ndakuiin xa'a na, ta ndó'ó xini káxín ndó ndi'i, ta on vása xini ñó'ó ndi tutu ña taa ndó'ó án ña taa inka nivi, ña ndakuiin ña xa'a ndi. ² Saá chí mji ndó ndatán yoo tutu ña nika'yi noo níma ndi, saá yoo ndó. Ta on sivi ña se'é noo nivi kúu ña ká'an to'on tutu yó'o, chí ndatán yoo tutu ña xito ndi'i nivi ta ká'vi na ña, saá yoo ña táku ndó noo nivi. ³ Ta ndó'ó, xa'a chiño ña xa kisa ndivi ndi noo ndó, xa nduu ndó nivi na kándixa Jesucristo ta ndikon ndó yichi ra. Ta ndatán yoo tutu ña ndakuiin xa'a chiño ña kisa ndivi ndi xí'in ndó, saá yoo ña ndasaá táku ndó yichi Jesucristo vitin. Ta tutu yó'o kúu ña nitaa mji Jesucristo, ta on vása ní-taa ra xí'in tinta, chí Níma mji Ndios, ta ndino'o táku, kúu ña ka'yi ña'a. Ta on vása ní-ka'yi ña noo yuu, chí nika'yi ña noo níma mji nivi.

⁴ Ta xa'a ña ñii yoo ndi xí'in Jesucristo, Ndios táxi ra ndí ndáa ini ndi ndí ñandixa kúu ñayó'o. ⁵ Ta kuiti mji ndi on vása kómí ndi ndee kasa ndivi ndi chiño Ndios, ta mji Ndios táxi ra ndee ra ña kúchiño kasa ndivi ndi chiño yó'o. ⁶ Ta xa'a ña Ndios xa taxi ra ndee ra xí'in ñandichí ra nda'a ndi,

vitin xa ti'va ndi ña va'a kisa chiño ndi noo ra, chi vitin kisa chiño ndi ndatán káchí to'on ñaxaa ña kindoo Ndios xí'ni nivi, ña káchí ndasaá kuchiño nivi kutá'an va'a na xí'in Ndios. Ta ñaxaa yó'o on sivi ndayí ña nika'yí noo yuu xina'á kúu ña, chi ndayí yó'o káchí ña ndí ndi'ni nivi xini ñó'ó kivi na xa'a ña on vá'a ke'é na. Ta ñaxaa ña kindoo Ndios xí'in nivi ká'an ña ndí Níma Ndios ña táku ini nivi na kándixa Jesucristo kúu Níma ña táxi kutaku ndino'o na ndi'ni saá kivi.

7 Kuiya xina'á taMoisés naki'in ra ndayí Ndios ta ñayó'o nika'yí ña noo yuu. Ta ndayí yó'o xá'nda chiño ña ndí xini ñó'ó kivi ndi'ni nivi na on vása kisa ndivi ndi'ni ña. Ta saá ni, xí'in ndee ká'no ña livi yé'e ña kaku noo Ndios kixaa ndayí yó'o noo yuku noo nixiyo taMoisés. Ta ña ndee niye'e yó'o taxi ña ndí ndi'ni mji noo taMoisés niye'e ní ña, ta xa'a ña kindoo ña yé'e yó'o noo ra, naIsrael on vása ní-kuchiño na koto káxin na noo taMoisés. Ta saá ni, ña yé'e ña nixiyo noo ra kuee kuee ninda'va ndi'ni ña. Vará ña ká'no ní ta livi ní yé'e kúu ndee ña kixaa xí'in ndayí Ndios ña naki'in taMoisés kuiya xina'á, ⁸ ta ña ká'no ní ka kúu ndee ña livi ní ña kixaa xí'in to'on ñaxaa ña kindoo Ndios xí'in nivi, ña ká'an ndasaá kuchiño nivi naki'in na Níma Ndios kutaku ña ini na. ⁹ Ndee ní ká'no ñava'a livi xikuu to'on ña naki'in taMoisés

xina'á, vará káchí ña ndí ndi'ni nivi xini ñó'ó kivi na xa'a kuachi na. Ta ña ndee ní ká'no ta va'a ní ka kúu to'on xaá, ña káchí ndasaá Ndios sánduu ra yó nivi na ndii, na on koó kuachi ndiso noo ra. ¹⁰ Ndee ní ká'no ñava'a livi xikuu to'on Ndios ña naki'in taMoisés xina'á, ta vitin ndee ní ka ká'no livi kúu to'on va'a xaá ña kindoo Ndios xí'in nivi. ¹¹ Vará ña ndee ní va'a ká'no livi xikuu ndayí Ndios ña naki'in taMoisés xina'á, ta ndee ndayí yó'o on vása ní-kundee ña koo ña ndi'ni saá kivi. Ta saá ndixa ña ndee ní ka va'a ká'no livi kúu ñaxaa ña kindoo Ndios xí'in nivi, chi ñayó'o kundee ña koo ña ndi'ni saá kivi ña vaxi.

¹² Ta xa'a ña ndaa ini ndí nda ñii kivi on ndi'ni xa'a ñaxaa yó'o ña kindoo Ndios xí'in nivi, on vása yí'ví ndi, ta ká'an ndoso káxin ndi to'on Ndios noo nivi. ¹³ On vása ké'é ndi ndatán ke'é taMoisés, chi tayó'o xindasi noo ra xí'in tikoto, ña ni-taxi koto naIsrael ña yé'e noo ra, ta ña yé'e yó'o lo'o lo'o ndi'ni xa'a ña. ¹⁴ Ta ndatán yóo tikoto ña xindasi noo taMoisés, saá yóo ña sasi noo naIsrael, ña on vása táxi ña kunda ini na ñanda Ndios. Ta saá nda kivi vitin, tá ká'vi na to'on ña kindoo Ndios xí'in naIsrael xina'á, ta on vása kuchiño kunda ini na yukia kóni kachi ña ká'vi na, chi ndasaá kuiti Jesucristo kúu ta kuchiño kin-

daa ña sási nõõ ña kundaa ini naIsrael ñandaã Ndios. ¹⁵ Tãnda kivi vitin, tá ká'vi naIsrael to'on Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á, ta ndatán yoo tikoto ña ndási, saá yoo ña sási ini na, ta on vása táxi ña kandixa na ñandaã. ¹⁶ Ta saá tá ñivi naIsrael kándixa na Jesucristo, ta ndixa mji ra kindaa ra ña sási ini ñivi yó'o. ¹⁷ Saá chi Jesucristo Taa taKá'no nõõ yó ñii kúu ra xí'in Níma Ndios. Ta xa'a ña táku Níma Ndios ini ñivi na kándixa Jesucristo, on vása táku ka na tixin ndee ña on vá'a, ta kómí na ndee ña táku ndíka na yichí ra. ¹⁸ Ta saá ndi'i mji yó ñivi na ndíkon Jesucristo, on vása yoo ka yó ndatán yoo ñivi na táku xí'in ña ndási nõõ na. Ta nda víka, ndatán yoo ñii yutátá ña yé'e xí'in ndee ká'no ña livi Ndios, saá yoo mji yó. Ta Níma Ndios ñii ñii kivi ndása va'a ka ña mji yó, ta náki'in ka yó ndee ñava'a ká'no livi Ndios xa'a ña tondaa yó nduu yó ndatán yoo Jesucristo.

4

¹ Xa'a ña ká'no ini Ndios, ke'é ra ñava'a xí'in mji ndi, ña kúu ña sakuiso chiño ra ndi'i kasa ndivi ndi chiño nõõ ra. Ñakán kía on vása nákava ini ndi. ² Ta xa chikaa ini ndi ña nda lo'o on ke'é ndi ña on vá'a ña sakuka'an nõõ ndi, ni on vása ké'é se'é ndi ña on vá'a, ni on vása sándá'vi ndi ñivi xí'in to'on vatá, ta nda lo'o on vása násaka ndi to'on Ndios xí'in to'on

vatá. Ta nda víka, mji Ndios ndakuijn ra xa'a ndi ña kuiti ká'an ndi to'on ndaa. Ta xa'a ñayó'o ndi'i ñivi kúchiño kandixa na to'on ña ká'an ndi, chi xini na ndi ñivi nandaã kúu ndi. ³ Ta sava ñivi on vása kundaa ini na to'on Ndios ña ká'an ndoso ndi nõõ na, chi yoo ña sási ini na, ta nayó'o kúu ñivi na ndíkon kua'an yichí nõõ ndi'i xa'a na. ⁴ Ta ñivi yó'o na on xiiin kandixa to'on Ndios, yoo na ndatán yoo ñivi nakuáá nduchú nõõ. Saá chi Satanás ña xá'nda chiño nõõ yichí on vá'a ñoyívi yó'o, sási ña ini na. Ta xa'a ñayó'o on vása kúchiño na kundaa ini na to'on va'a xa'a Jesucristo, vará to'on yó'o ndatán yoo ño'o livi ña yé'e nõõ naa ñoo, saá yoo ña. Ta to'on yó'o ká'an ña xa'a Jesucristo, taa ta kómí ndi'i ndee ká'no ña livi yé'e, chi ñii kúu ra xí'in Ndios. ⁵ Ta saá, kivi ká'an ndoso ndi to'on nõõ ndó, ta to'on ña ká'an ndi on sivi xa'a ña kasa ká'no xí'in mji ndi kúu ña, ta kuiti ká'an ndi xa'a ña kasa ká'no ndi Jesucristo, ta ndátõ'on ndi ndi Jesucristo kúu Taa taKá'no nõõ ndi'i ña yoo ñoyívi. Ta ndátõ'on ndi xí'in ndó ndi kúu ndi ñivi na kisa chiño nõõ ndó, ta ké'é ndi saá xa'a ña kí'vi ní ini ndi xini ndi Jesucristo. ⁶ Kuiya xina'á ní Ndios xa'nda chiño ra, kachí ra saá: "Nõõ naa ní, ná koo ña yé'e", saá kachí ra. Ta vitin mji Ndios yó'o kúu taa ta sánaye'e níma

yó, ta ña yé'e yó'o táxi ña xíni yó ndee ká'no ña livi yé'e ña káku ño Ndios. Saá chi xíni yó Jesucristo, ña ta kómí mji ndee ká'no ña livi yé'e Ndios.

Tò'on yó'o ká'an ndí Ndios kúu ña ta táxi ndee nda'a ñivi ña viví kutaku na yichí Jesucristo

7 Tò'on va'a xa'a Jesucristo ndatán yóo ñakuiká, saá yóo ña. Ta ndi'i mji yó na kándixa tò'on yó'o, ndatán yóo kisi ño'ò ño ñó'o ñakuiká yó'o, saá yóo yó. Ta saá sáná'a káxín yó ndí ndee va'a ña kómí yó on sivi ndee mji yó kúu ña, ta ndee ña táxi Ndios nda'a yó kúu ña. 8 Ta saá mji ndi, vará yóo kuá'a ní tondó'ó xó'vi ndi, ta kúndee ndi ño ña. Vará yóo kuá'a ní tondíni ño ndi, tãda on vása kúndaã ini ndi ndasaá kaku ndi ño ñayó'o, ta saá ni, on vása sándakoo ndi ndáti ndi ndí Ndios chindeé ra ndi'i. 9 Vará ñivi sáxo'vi ní na mji ndi xa'a ña ká'an ndoso ndi tò'on xa'a Jesucristo, ta ndixa on vása yóo mató'ón ndi, chi Ndios nda ñii kivi on vása sándakoo ra mji ndi. Vará ñivi sákoyo na ndi'i nda ño ño'ò, ta saá ni, on ta'an sandi'i na xa'a ndi. 10 Ta ndi'i saá xiiña ño kuá'an ndi xa'a ña kisa ndivi ndi chiño Jesucristo, yóo ña yo'vi xó'vi yiki koñu ndi, ta ñayó'o táxi ña kúndaã ini ndi ndí ñii yóo ndi xí'in Jesucristo, ña ta ñixó'vi ní ta ñixi'i ra xa'a

kuáchi ndi. Ta vitin xí'in ña xó'vi ndi sáná'a ndi ndí Jesucristo ndixa táku ra ini ndi, chi ndee ña kómí yiki koñu ndi kúu ña káku ño ra. 11 Ta mji ndi, vará táku ka ndi ñoyivi yó'o, ta ndi'i saá kivi táxi xí'in mji ndi ña kivi ndi xa'a Jesucristo. Ta saá sáná'a káxín ndi ño ñivi ndí Jesucristo ndixa táku ra ini ndi, ta ndee ña kómí yiki koñu ndi kúu ña káku ño ra. 12 Ta saá kúndaã ini ndi ndí xa'a ña kisa ndivi ndi chiño ña sakuiso Ndios ndi'i kúu xa'a ña xó'vi ní ndi nda xa yóo ña kivi ndi. Ta saá ni, xa'a ña xó'vi ndi saá, ndó'ó kándixa ndó tò'on va'a xa'a Jesucristo, ta vitin táku ndino'o ndó ño Ndios chi Jesucristo táku ra ini ndó.

13 Ñii xiiña ño tò'on Ndios ña ñita na xina'a, ñii ña ñika'an ra, káchí ra saá: "Kándixa i Ndios, ñakán kía ñika'an i tò'on xa'a ra", káchí ra. Ta ñii kiva saá mji ndi kándixa ndi Ndios, ta saá ká'an ndoso ndi tò'on ra ño ñivi. 14 Saá chi xini ndi ndí Ndios, ña ta sanataku Jesucristo, ñii kiva saá kivi ña vaxi sanataku ra ndi'i ño ña ñixi'i ndi. Ta saá naki'in ra mji ndi xí'in ndó'ó ña ko'on yó xí'in ra ta kutaku yó ño ra ndi'i saá kivi. 15 Ta vitin ndi'i ña xó'vi ndi kúu xa'a ña kí'vi ini ndi xini ndi ndó'ó. Saá chi ñava'a ña ké'é Ndios xa'a ña sakaku ra ñivi, ñayó'o xita ní'no ña ño kuá'a ní ñivi, ta náki'in na ña. Ta saá ví'i ní ñivi taxi na ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios xa'a ñava'a

náki'in na, ta chinóo síkón ní na ñato'ó Ndios.

¹⁶ Ñakán kíá ɔn vása nákava ini ndi. Vará yíkí koñu ndi ñii ñii kivi kuee kuee kuá'an ndi'í xá'a ña, ta ñii ñii kivi Ndios ndása xáá ra ndeɛ níma ndi. ¹⁷ Ta kúndaá ini ndi ndi ña xó'vi ndi xá'a Jesucristo ñoyívi yó'o ña válí kuiti kúu ña, ta kama ya'a ña. Ta ña xó'vi ndi nda lo'o ɔn vása kútá'an ñayó'o xí'in ña livi va'a ña ná'no ña yóo ñoyívi ñino noo kutaku ndi ndi'í saá kivi ña vaxi, ta nda ñii kivi ɔn ndi'í xá'a ñava'a yó'o. Ta ñava'a ñoyívi ñino kuu ña ná'no ní ka noo ndi'í ña ɔn vá'a xó'vi ndi ñoyívi yó'o. ¹⁸ Ñakán kíá ɔn vása ndini ndi xini ndi ña kúu kuenda ñoyívi yó'o, ña kúu ña xito ndi xí'in nduchú noo ndi, chi ñii kivi ndi'í xá'a ñayó'o. Ta ndixa ndini ndi xini ndi ña kúu kuenda ñoyívi ñino, ña kúu ña ɔn vása xito ndi xí'in nduchú noo ndi, chi ñayó'o nda ñii kivi ɔn ndi'í xá'a ña.

5

¹ Ta ndátán yóo ve'e mandado noo táku yó lo'o kivi, saá yóo yíkí koñu yó kivi táku yó ñoyívi yó'o. Ta xini yó ndi ñii kivi vaxi ndi'í xá'a yíkí koñu yó yó'o. Ta saá ñoyívi ñino naki'in yó yíkí koñu yó xáá ña kúndeé koo ndi'í saá kivi. Ndios kúu ta ta kasa va'a yíkí koñu yó ña xáá yó'o, ta ɔn sivi ñivi kúu na kasa va'a ña. ² Ta kivi táku ka yó ñoyívi yó'o, ta síkan ini yó, chi kútoo ní

yó ña nasama yó ña kutaku yó xí'in yíkí koñu yó ña xáá ñoyívi ñino. ³ Ta ndátán yóo ña sandakoo yó tikoto yata ta kundixin yó tikoto xáá, saá koo kivi naki'in yó yíkí koñu yó xáá ña kutaku yó ñoyívi ñino. Ta xá'a ña naki'in yó yíkí koñu yó xáá, níma yó ɔn kutaku yalá ña ñoyívi ñino. ⁴ Ta ñoyívi yó'o yíkí koñu yó, yóo ña ndátán yóo ve'e mandado noo táku yó. Ta vará tána yó xí'in ña yo'vi xó'vi yó ñoyívi yó'o, ta saá ni, ɔn xiin yó kivi yó ta sandakoo yó yíkí koñu yó ñoyívi yó'o ña kindoo vichí níma yó. Ta ndixa ña kóni yó kúu ña kundixin yó yíkí koñu xáá ña naki'in yó ñoyívi ñino. Ta kivi saá ɔn kukomí ka yó yíkí koñu ña xini ñó'ó kivi, ta ndi'í saá kivi kutaku ndino'o yó xí'in yíkí koñu xáá ña nda ñii kivi ɔn ndi'í xá'a. ⁵ Ta xá'a ña kutaku xáá yó saá, kúu xá'a ña Ndios kisa va'a ra mi yó, ta xa taxi ra Níma ra kutaku ña ini yó. Ña táku Níma Ndios ini yó vitin kúu ña kisa ndaa ndi ndixa naki'in yó ndi'í ña kindoo Ndios taxi ra nda'a yó.

⁶ Ta saá ndi'í saá kivi ndaa ini yó Ndios, ta xini yó ndi ndi'í kivi tá táku ka yó xí'in yíkí koñu yó ñoyívi yó'o, ta ɔn ta'an tondaa yó kutaku yó ñoyívi ñino xí'in Ndios. ⁷ Ta kivi táku ka yó ñoyívi yó'o, vará ɔn kúchiño koto yó Jesucristo xí'in nduchú noo yó, ta xí'in ña ndaa ini yó ra, táku yó ndikon yó

yichĩ ra. ⁸ Ta x̄a'a ña ndáa ini yó Jesucristo, x̄áni s̄inj̄i yó ndí va'a k̄a ná sandakoo yó yikí koñu yó ñoyívi yó'o, ta ko'on yó kutaku yó x̄i'in ra ñoyívi ñino. ⁹ Ta saá, ndixa ña x̄inj̄i ñó'ó ní k̄a ño yó kúu ña ké'é yó ña sákusij̄i ini Ndios, án k̄ivj̄i táku k̄a yó ñoyívi yó'o, án k̄ivj̄i táku yó ñoyívi ñino. ¹⁰ Chi ñii k̄ivj̄i ndi'i yó konj̄i ñó'ó kuita yó ño Jesucristo ña kasa nani ra x̄a'a kuachi yó, ta k̄ivj̄i saá ñii ñii yó naki'in yó ndasaá yóo ña k̄isa ndivi yó k̄ivj̄i x̄itaku yó x̄i'in yikí koñu yó ñoyívi yó'o, án ñava'a x̄ikuu ña, án ña on vá'a x̄ikuu ña k̄isa ndivi yó.

Nj̄ivi na kándixa Jesucristo ndiso chiño na x̄i'in ña chindeé na nj̄ivi ña nakutá'an va'a na x̄i'in Ndios

¹¹ X̄a'a ña kúndaã ini ndí ndi'i nj̄ivi x̄inj̄i ñó'ó taxi na ñato'ó ní nda'a Ndios x̄i'in ña ndino'o ini na, ta m̄ij̄i ndi chikaã ndi ndee ña chindeé ndi nj̄ivi kándixa na ra. Ndios x̄inj̄i va'a ra níma m̄ij̄i ndi, ta kóni ndi ña ñii káchí ndó'ó kúndaã va'a ini ndó ndí nj̄ivi na ndino'o ini kúu ndi. ¹² On vása ká'an ndi to'on yó'o x̄a'a ña kasa ká'no x̄i'in m̄ij̄i ndi ño ndó. Ta nda víka, chikaã ní ndi ndee ña kasa ndivi ndi chiño va'a x̄a'a ña kusij̄i ini ndó koni ndó ndi'i. Ta saá kuchíño ndó ndakuj̄in ndó x̄a'a ndi ño nj̄ivi na kúu na ña'a ní ini chi va'a ní ná'a chiño ke'é na, vará on s̄ivj̄i nj̄ivi na ndino'o ini kúu na. ¹³ Ta m̄ij̄i ndi, sava nj̄ivi x̄áni s̄inj̄i

na ndí nj̄ivi na sána kúu ndi. Tá ndixa yóo ndi ndatán yóo nj̄ivi na sána, ta yóo ndi saá x̄a'a ña chikaã ndi ndee vivij̄i kisa chiño ndi ño Ndios. Ta saá ni, tá on s̄ivj̄i nj̄ivi na sána kúu ndi, ta kúu ndi nj̄ivi na va'a ini x̄a'a ña vivij̄i kisa chiño ndi ño ndó'ó. ¹⁴ Ta ña kí'vi ini Jesucristo x̄ini ra m̄ij̄i ndi kúu ña chínda'a ndi'i ña va'a kisa ndivi ndi chiño ña sakuiso ra ndi'i. Saá chi kúndaã ini ndi ndí ñii laá Jesucristo nj̄ixi'i x̄a'a kuachi ndi'i nj̄ivi. Ta saá ndi'i nj̄ivi ndatán yóo ña nj̄ixi'i na, saá yóo ña. ¹⁵ Ta Jesucristo nj̄ixi'i ra x̄a'a ndi'i nj̄ivi. Ta saá ndi'i nj̄ivi na kándixa ña'a on vása x̄inj̄i ñó'ó k̄a kutaku na kuiti x̄a'a ña saksij̄i na ini m̄ij̄i na, ta nda víka, kúchiño kutaku na x̄a'a ña saksij̄i na ini Jesucristo, ta ta nj̄ixi'i x̄a'a na, ta ñatakū ra x̄a'a ña kúchiño taxi ra nataku na.

¹⁶ Ñakán kía k̄ivj̄i vitin t̄anda ndi'i saá k̄ivj̄i va'xi, xa sandakoo ndi ña x̄áni s̄inj̄i ndi x̄a'a inka nj̄ivi ndatán yóo ña x̄ixani s̄inj̄i ndi k̄ivj̄i x̄indik̄on ndi yichĩ ñoyívi yó'o. Vará si'na tá on ta'an kándixa ndi Jesucristo, x̄ixani s̄inj̄i ndi x̄a'a ra ndatán x̄áni s̄inj̄i nj̄ivi na ndik̄on yichĩ ñoyívi yó'o, ta on vása k̄a x̄áni s̄inj̄i ndi saá. ¹⁷ Saá chi ndi'i nj̄ivi na kándixa Jesucristo ta táku na ini ra, ta nj̄ivi yó'o kúu na nj̄ivi x̄aá. Ndi'i ñayatá nj̄ixiyo ini na xa nj̄iya'a ndi'i ña, ta vitin Ndios ndasa x̄aá ra ini na.

¹⁸ Ndi'i ñayó'o kúu chiño ña k̄isa ndivi Ndios. Saá

chi x̄a'á ña n̄ixi'i Jesucristo x̄a'á kuachi yó, Ndios sanakutá'an ra m̄ji yó x̄i'in ra. Ta saá sakuiso chiño ra m̄ji nd̄i ña chindeé nd̄i n̄ivi ña nakutá'an vá'a na x̄i'in Ndios. ¹⁹ Ta t̄o'on ña ndát̄o'on ndasaá kúchiño nakutá'an va'a n̄ivi x̄i'in Ndios kúu ña káchí saá: X̄i'in ña n̄ixi'i Jesucristo nda'a tón cruz x̄a'á kuachi n̄ivi, Ndios n̄ixiyo ra kisa chiño ra ña sanakutá'an va'a ra n̄ivi x̄i'in m̄ji ra, ta kíndaa ra kuachi s̄ata n̄ivi na kándixa Jesucristo, chi nayó'o ñii yóo na x̄i'in ra. Ta Ndios sakuiso chiño ra m̄ji nd̄i ña ká'an ndoso nd̄i noq̄ n̄ivi t̄o'on yó'o. ²⁰ Ta saá ndatán yóo nataa na nakuiso chiño ña k̄o'on na ink̄a ñoo x̄i'in ndayí t̄aa taká'no noq̄ na ña kasa ndivi na chiño tayó'o, saá yóo m̄ji nd̄i vitin. Saá chi Jesucristo sakuiso chiño ra m̄ji nd̄i ña k̄o'on nd̄i ink̄a ñoo x̄i'in ndayí ra ña chindeé nd̄i n̄ivi ña nakutá'an va'a na x̄i'in Ndios. Ta t̄o'on ña ndát̄o'on nd̄i x̄i'in n̄ivi, ndatán yóo t̄o'on ña xáku ndá'ví m̄ji Ndios noq̄ na, saá yóo ña. Ta saá vitin x̄i'in ndayí Jesucristo, xáku ndá'ví nd̄i noq̄ ndó'ó ña kasa ndivi ndó ña x̄in̄i ñó'ó x̄a'á ña nakutá'an va'a ndó x̄i'in Ndios. ²¹ Vará Jesucristo nda ñii ña on vá'a on vása ní-ke'é ra, ta x̄a'á kuachi ndi'i n̄ivi, Ndios sanduu ra Jesucristo t̄aa t̄aa nakuiso ndi'i kuachi n̄ivi ñoyívi. Ta saá x̄a'á ña n̄ixi'i Jesucristo nda'a tón cruz x̄a'á kuachi

n̄ivi, ndi'i m̄ji yó na kándixa ña'á, nduu yó n̄ivi na ndii noq̄ Ndios ta on vása ndiso ka yó kuachi noq̄ ra.

6

¹ Ta saá, x̄a'á ña ñii káchí ndó'ó ta nd̄i'í kisa chiño yó noq̄ Ndios, xáku ndá'ví nd̄i noq̄ ndó ña on taxi ndó nd̄i ña man̄i kuu ñava'a ke'é Ndios x̄i'in ndó, chi x̄a'á ñava'a ní ini Ndios, sakaku ra ndó'ó. ² Chi noq̄ t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á, Ndios káchí ra saá:

K̄iv̄i ch̄ikāa ini ña ke'é ñava'a x̄i'in ndó, ch̄ikāa so'o'í ña ndukú ndó noq̄ i;

ta m̄ji k̄iv̄i yó'o sakaku ndó'ó, ta ch̄indeé i ndó'ó,

káchí Ndios, káchí t̄o'on ra ña n̄itaa na x̄ina'á. Ta vitin xa kundivi t̄o'on yó'o, chi xa k̄ixaa k̄iv̄i ña n̄ika'an Ndios x̄a'á. Saá chi k̄iv̄i vitin kúu k̄iv̄i ña Ndios kóni ra ke'é ra ñava'a x̄i'in n̄ivi, ña kúu ña sakaku ra na noq̄ ña on vá'a.

³ Ta m̄ji nd̄i ch̄ikāa ní nd̄i ndee ña viv̄i ndík̄on nd̄i yich̄i Jesucristo. Ta x̄i'in ña va'a táku nd̄i saá noq̄ n̄ivi, on vása táxi nd̄i ña koo ña ndatán yóo ña sákachi'i x̄a'á n̄ivi na x̄ito ña ké'é nd̄i. Ta x̄i'in ña viv̄i táku nd̄i saá, on naní'i n̄ivi ña on vá'a ka'an na x̄a'á chiño ña kisa ndivi nd̄i. ⁴ Nda víka, x̄a'á ña kúu nd̄i nataa na kisa chiño noq̄ Ndios, x̄i'in ndi'i ña ké'é nd̄i saná'a nd̄i noq̄ n̄ivi ndasaá va'a kutaku na ña sakusij na ini Ndios. Ta saá kúndeé ini nd̄i x̄i'in ndi'i tondó'ó táku nd̄i, ta kúndeé

ini ndi xí'in tondíni kómí ndi ta kúndeé ini ndi xí'in ndi'i noo ña xó'vi ndi. ⁵ Kuá'a ní yichí nìkani ní na ndi'i xí'in kuártá, tjin na ndi'i, ta tjan na ndi'i ini ve'e kaá. Nixiyo kuá'a ní nivi na sáa ini xini na ndi'i, kuá'a ní yichí nisiso na ninda'yi ndaa na ndi'i. Ndeé ní nìkisa chiño ndi, ta kuá'a ní ñoo on vása ní-kisín ndi, ta kuá'a ní kivi nì-xixi ndi. ⁶ Ta saá ni, ndi'i saá kivi xí'in ñandaa ini ndi viví xitaku ndi. Ta ndixa xini ndi ñandaa Ndios, ta kisa ká'no ini ndi xa'a nivi, ta ndi'i yichí ké'é ndi ñava'a xí'in na. Táku Níma Ndios ini ndi, ta ndino'o ini ndi kí'vi ini ndi xini ndi nivi. ⁷ Ká'an ndi to'on ndaa, ta xí'in ndee Ndios ká'an ndoso ndi to'on yó'o noo nivi. Ta ñii ñii kivi xí'in to'on ña ndaa ta xí'in ña viví táku ndi, chíkaa ní ndi ndee ña kúndeé ndi noo ña on vá'a. ⁸ Xa'a ña kúu ndi nivi na kisa chiño noo Ndios, sava yichí nivi kisa to'ó na ndi'i, ta sava yichí nivi xaa noo na xini na ndi'i. Sava yichí ká'an na to'on va'a xa'a ndi, ta sava yichí ká'an na to'on on vá'a xa'a ndi. Vará nivi na ndaa ta na ndino'o ini kúu ndi, ta sava nivi ká'an na xa'a ndi kúu ndi nivi na vatá na sándá'vi ña'á. ⁹ Vará xini na yu kúu ndi, ta ndatán ké'é na xí'in nivi na on vása xini na, saá ké'é na xí'in ndi. Vará ñii ñii kivi yatin ní yoo ña xa kivi ndi, ta saá ni, táku ka ndi vitin. Sáxo'vi ní na ndi'i, tãda vitin, on vása kúu ndi nivi

na nixi'i. ¹⁰ Xáni sijní nivi ndi kúu ndi nivi na kúchuchú ini, ta on vása saá, chi ndixa ndi'i saá kivi nákaa ñasii ní ini ndi. Xáni sijní nivi ndi kúu ndi nivi nandá'vi ní, ta on vása saá, chi ndixa xa nãtaxi ndi ñakuíká Ndios nda'a kuá'a ní nivi. Xáni sijní nivi ndi nda ñii ñakuíká on vása kómí ndi, ta on vása saá, chi ndixa kómí ndi ndi'i ñakuíká ndino'o Ndios.

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, na táku ñoo Corinto, ndino'o ní ini ndi nika'an ndi xí'in ndó, ta ñakoná ndi níma ndi noo ndó. ¹² Ta ndi'i, ndixa kí'vi ini ndi xini ndi ndó'ó, ta ndó'ó, lo'o ní kí'vi ini ndó xini ndó ndi'i. ¹³ Ndatán xáku ndá'vi yivá naválí noo sa'ya ra, saá xáku ndá'vi ndi noo ndó'ó ña ñii kiva ndatán kí'vi ini ndi xini ndi ndó'ó, saá kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i.

To'on yó'o ká'an, ndatán yoo ve'e Ndios, saá yoo mii yó nivi na kándixa Jesucristo

¹⁴ Ta xini yó ndi on vá'a kunoo ñii yoko sijní ñii tísindiki ta xí'in sijní ñii tiburro, chi on vása ñii káchí sija ovi rí saá ña ko'on rí. Ta ñii kiva saá mii yó, nivi na kándixa Jesucristo, on vá'a kindoo yó ña ñii káchí kasa ndivi yó ndi'i chiño xí'in nivi na on vása kándixa Jesucristo. Saá chi nivi na ké'é ñandaa on kúchiño koo yu'ú na xí'in nivi na on vása ké'é ñandaa. Ta ni on kúchiño ño'o ye'e ñii kutá'an ña xí'in ñanaa.

15 Ta ni ɔn kúchiño koo yu'ú Jesucristo xí'in ñanímá ndiva'a ká'no Satanás.* Ta ni ɔn kúchiño ñii koo yu'ú n̄ivi na kándixa Jesucristo xí'in n̄ivi na ɔn vása kándixa ra. 16 Ta ve'e ño'o ñaidolo ɔn kúchiño ñii koo ña xí'in ve'e ño'o Ndios ndino'o. Ta m̄ji yó ndatán yóo ve'e ño'o Ndios tatáku, saá yóo yó, chi táku Níma Ndios ini yó. Ta ñii xiiña noo to'on Ndios ña n̄itaa na xina'á, Ndios n̄ika'an ra xa'a n̄ivi na naqaxin ra kuu nañoo ra, kachí ra saá:

Yi'j̄i koo j̄i xí'in na ta kutaku j̄i xí'in na;

ta kuu j̄i Ndios m̄ji na,
ta n̄ivi yó'o kuu na nañoo m̄ji j̄i,

saá kachí Ndios. 17 Ta xa'a ñayó'o inká xiiña noo to'on ra, n̄ika'an Ndios, kachí ra saá:

Kee ndó noo n̄ivi na ɔn vá'a yó'o, ta kuxíká ndó noo ña ɔn vá'a ké'é na;

ta ɔn tondaa nda'a ndó noo nda ñii ña kúu ña ɔn vá'a noo j̄i.

Ta saá va'a naki'in j̄i ndó'o noo j̄i.

18 Ta yi'j̄i kuu j̄i Yivá ndó,
ta sa'ya j̄i taa, ta sa'ya j̄i ña'a kuu ndó'o,

kachí Ndios, taa t̄a kúu t̄aKá'no noo yó, ta Taa t̄a kómí ndi'i ndee kúu ra.

7

1 Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó, xa'a ña Ndios k̄indoo ra xí'in yó ña sanduu

ra yó sa'ya ra, va'a ná ndasa ndii xí'in m̄ji yó. Ta saá xín̄i ñó'ó sandakoo yó ké'é yó ña ɔn vá'a, ta kuxíká yó noo ndi'i ña táxi kukini yíkí koñu yó ta noo ndi'i ña táxi kukini níma yó. Ta xa'a ña kisa to'ó yó Ndios, ñii ñii kivi va'a ná chikaá yó ndee ña kutaku ndii yó noo ra.

TaPablo kúsij̄ ini ra chi n̄andikó ini n̄ivi nañoo Corinto ta vitin ké'é na ñava'a

2 Xáku ndá'vi j̄i noo ndó ña kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'j̄i. Ndixa ɔn vása ní-ke'é ndi ña ɔn vá'a xí'in nda ñii ndó'ó, ni nda lo'o ɔn vása ní-sandá'vi ndi nda ñii n̄ivi. 3 ɔn s̄ivi xa'a ña ka'an kuachi j̄i xí'in ndó kúu ña ká'an j̄i to'on yó'o. Saá chi xa n̄ika'an j̄i xí'in ndó ndí ndixa kí'vi ní ini ndi xini ndi ndó'ó. Ta saá, án táku ka ndi ñoyívi yó'o, án xa kama kixaá ña kivi ndi, ta nda ñii kivi ɔn ndi'i xa'a ña kí'vi ini ndi xini ndi ndó'ó. 4 Ndáa ini j̄i ndi kúchiño ndato'on j̄i xí'in ndó xí'in ña ndino'o ini j̄i, ta kúsij̄ ní ini j̄i xini j̄i ndó'ó. Vará yo'vi ní xó'vi ndi, ta saá ni, nákaá ñava'a ní ini j̄i ta yóo ña kúsij̄ ní ini j̄i.

5 Nda kivi kixaá ndi ñoo estado Macedonia yó'o, ɔn vása ní-kuchiño ndi nakindée ndi, chi n̄ixiyo ku'a ní tondó'ó noo ndi. Saá chi n̄ixiyo n̄ivi na kani tá'an xí'in ndi, ta n̄ixiyo ku'a ní tondíni ña sayi'vi ní ini ndi. 6 Ta Ndios, t̄a kúu t̄a t̄a chíkaá ndee ini n̄ivi na kúu na naqava ini,

* 6:15 Inká kivi Satanás kúu Belial.

chikaa ra ndee ini ndi xi'in ña kixaa ta Tito noo ndi. ⁷ Ta saá tuku kusií ní ini ndi xa'a ña ndato'on ra xi'in ndi ndi ndó'ó chikaa ndó ndee ini ra. Ta ta Tito yó'o ndato'on ka ra xi'in ndi ndi ndeé ní kóni ndó kixi ndó koto ndó yi'i, ta ndato'on ra xi'in ndi ña nikuchuchú ní ini ndó xa'a kuachi ndó, ta vitin ndi'i ini ndó xa'a i. Ta saá ña xini so'o i to'on yó'o ña ndato'on ta Tito xi'in i ndixa sakusií ní ka ña ini i.

⁸ Vará tutu ña nitaai ta ti'vi i nixaa noo ndó, ñayó'o taxi ña nikuchuchú ní ini ndó'ó, ta vitin yi'i on vása nándikó ini i xa'a ña nitaai noo tutu yó'o ña nixaa noo ndó. Ta saá ni, tá si'na ndixa nixiyo ña nandikó ini i xa'a ña nitaai noo tutu yó'o, chi kundaa ini i ndi to'on ña nitaai sakuchuchú ní ña ini ndó'ó, vará kuiti ñii káni lo'o ndo'o ndó saá. ⁹ Ta vitin yóo ña kusií ní ini i. Ta on sivi xa'a ña nikuchuchú ini ndó'ó kúu ña kusií ní ini i vitin, ta kusií ini i xa'a ña kundaa ini ndó ña on vá'a ke'é ndó, ta nandikó ini ndó ta kuyatin ndó noo Ndios. Ta ña nixiyo ña kúchuchú ini ndó saá xikuu ñava'a ña xikoni Ndios, chi taxi ña ña nandikó ini ndó xa'a kuachi xindiso ndó. Ta saá vará to'on yo'vi xikuu ña nitaai ndi nixaa ña noo ndó, ta to'on yó'o nda lo'o on vása ní-satakué'e ña ndó'ó. ¹⁰ Saá chi ña kúchuchú ini taxi Ndios xó'vi nivi, ñayó'o chindee ña nivi yó'o ña nandikó ini na, ta ka'an na

ndukú na noo Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, ta sakaku ra na. Ta saá ña kúchuchú ini nivi ña taxi Ndios xó'vi na kúu ñii ñava'a xa'a mií na. Ta yóo inka noo ña kúchuchú ini nivi na kúu na ndikon yichi ñoyívi yó'o. Ta ña kúchuchú ini nayó'o on sivi ñava'a kúu ña, chi chinda'a ña nivi yó'o ña ko'on na yichi noo kivi na noo Ndios. ¹¹ Ta ndó'ó, ña kúchuchú nixiyo ini ndó xikuu ña taxi Ndios nixo'vi ndó. Ta saá, ña kúchuchú nixiyo ini ndó yó'o chikaa ña ndee ini ndó xa'a ña ke'é ndó ñava'a. Saá chi ña kúchuchú nixiyo ini ndó kúu ña kisa ndaa ndi on vása ní-xiyo yu'ú ndó xi'in ña on vá'a ke'é ta tatá'an ndó. Ta kivi nitondaa ndó kundaa ini ndó ñandaa, ta nisaai ini ndó xini ndó ña on vá'a, ta nivi'vi ini ndó noo Ndios koto saxo'vi ra ndó'ó. Ta saá vitin kóni ní ndó koto ndó yi'i, ta chikaa ní ndó ndee ña kisa ndivi ndó ñandaa xi'in ta tatá'an ndó ta ke'é ña on vá'a. Ta xi'in ndi'i ñayó'o, xa saná'a ndó noo ndi ndi nivi na ndii kúu ndó chi ke'é ndó ñandaa xi'in tayó'o. ¹² Kivi nitaai tutu ña nixaa noo ndó, ta on sivi xa'a ña kuiti ndi'i ini i xa'a ta ke'é ña on vá'a xikuu ña, ni on sivi xa'a ña kuiti ndi'i ini i xa'a nivi na nixo'vi xi'in ña on vá'a ke'é tayó'o xikuu ña. Ta xa'a ña kuchiño saná'a ndó noo Ndios ndi ndixa kí'vi ní ini ndó xini ndó ndi' i xikuu xa'a ña nitaai ña.

13 Ñakán kía vitin xa nduvá'a ní ini ndi. Saá tuku kúsij ní ini ndi xito ndi ña yoo ña kúsij ní ini taTito, chi ndó'ó xa chikaá ndó ndee ini ra. 14 Xa kisa ká'no j ndó'ó noo taTito, ta ndó'ó on vása ní-sakuka'an ndó noo j, chi ndixa va'a ní kisa ndivi ndó xí'in ra. Ta xí'in ñayó'o sáná'a ndó ndí ñandaá kúu ndi'i to'on va'a nika'an ndi xa'a ndó xí'in ra. Ta ñii ki'va saá to'on ndaa kúu ndi'i saá to'on ña ndato'on ndi xí'in ndó'ó. 15 TaTito kí'vi ní ka ini ra xini ra ndó'ó kivi náká'án ra ndasaá va'a ní chikaá so'o ndó to'on ña ndato'on ra xí'in ndó, ta kisa ndivi ndó ndi'i ña ndukú ra noo ndó. Ta xí'in ñato'ó ní ta xí'in ña yí'vi ini ndó, ñaki'in ndó ra kivi nixaa ra noo ndó. 16 Ta vitin kúsij ní ini j chi ndi'i ñayó'o kisa ndaa ña noo j ndí ndixa yoo xa'a ña ndaa ini j ndó'ó.

8

To'on yó'o ká'an ndí nivi na táku kuq'a ní ñoo taxi na ví'í ní s'ún xa'a ña chindeé na nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin kóni ndi ndato'on ndi xí'in ndó xa'a ñava'a ña kaku ini Ndios ña taxi ra yoo ña ini nivi na kándixa Jesucristo na táku kuq'a ñoo estado Macedonia yó'o. 2 Vará nivi yó'o ná'no ní ñayo'vi xó'vi na, ta yoo ñasij ní ini na. Ta vará nivi nandá'ví ní kúu na, ta on sivi nasí'nda

kúu na, ta taxi na kuq'a ní s'ún ña chindeé nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. 3 Ta yí'í ndakuijn j xa'a nayó'o ndí ndatán yoo ña kómí ñii ñii na, saá yoo ña taxi na, tãda saxo'vi xí'in mji na xa'a ña taxi na ña xini ñó'ó nda'a nandá'ví. Ta on sivi xí'in ñanduxa kúu ña taxi na ña, ta xí'in ñasij ní ini na taxi na kuq'a ní s'ún. 4 Tãda xaku ndá'ví ní na noo ndi ña ná ke'é ndi ñava'a xí'in na ña taxi ndi ña saní'i na s'ún mji na noo s'ún ña xa ñakaya ndi ña chindeé nivi na kándixa Jesucristo na kúu nandá'ví na táku ñoo Jerusalén. 5 Ta ña va'a ní ka ke'é na noo ña ndati ndi ke'é na. Saá chi si'na taxi xí'in mji na nda'a Ndios, ta saá tuku ntaxi xí'in mji na nda'a mji ndi. Ta ña ke'é na saá kúu ña kóni Ndios. 6 TaTito kúu ta ta xa kixá'á nákaya s'ún ña taxi sij ndó xa'a ña chindeé ndó nivi nandá'ví yó'o. Ta xa'a ñayó'o, xaku ndá'ví ndi noo ra ña saxino ra chiño yó'o. 7 Va'a ní kisa ndivi ndó ndi'i chiño ña ké'é ndó xa'a Jesucristo. Saá chi ndino'o ní ini ndó ndaa ini ndó Ndios, ta vivíi xini ndó ndato'on ndó to'on ra xí'in nivi, ta xini va'a ndó ñandaá Ndios, ta chikaá ní ndó ndee ña kisa chiño ndó noo Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó xini ndó ndi'i. Ta vitin ndukú ndi noo ndó ña va'a ní kasa ndivi ndó chiño ña taxi ndó s'ún xa'a ña chindeé ndó nivi nandá'ví na kándixa Je-

sucrismo ñoo Jerusalén.

⁸ On sivi ña xá'nda chiño i noo ndó kúu to'on ña vitin ká'an i xí'in ndó, ta kuiti ndát'o'on i xí'in ndó xa'a ña kundaa ini ndó ndí nivi na kándixa Jesucristo na táku inká ñoo, nayó'o xa chikaa ní na ndee, ta xa nakaya na ku'a ní s'i'un xa'a ña chindee na nivi nandá'ví ñoo Jerusalén. Ta vitin kúchiño saná'a ndó án ñii k'i'va ndino'o ini ndó k'i'vi ini ndó xini ndó nivi nandá'ví yó'o.

⁹ Xa xini ndó ndí Jesucristo kúu ra ta ta ká'no ini, ta ná'no ní ñava'a ke'é ra xí'in yó. Saá chi ta ta kómí ndí'i ñakuiká kúu ra, ta kisa ndá'ví xí'in mji ra xa'a yó. Ta xa'a ña kisa ndá'ví xí'in mji ra, vitin mji yó nivi na kándixa ra kómí yó ndí'i ñakuiká Ndios.

¹⁰ Vitin ndát'o'on i xí'in ndó ndasaá xini ñó'o kasa ndivi ndó chiño yó'o. Chi kuuya yava ndó'o xikuu nivi nanqó kixá'a nákaya s'i'un xa'a ña chindee ndó nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. Ta saá tuku ndó'o xikuu nivi nanqó kutoo ní taxi s'i'un nda'a nandá'ví yó'o. ¹¹ Ta vitin xini ñó'o saxino ndó chiño ña kixá'a ndó kisa ndivi ndó. Ta ndatán kixá'a ndó kisa ndivi ndó chiño yó'o xí'in ñasii ní ini ndó, ñii k'i'va saá saxino ndó chiño yó'o. Ta va'a ñii ñii ndó taxi ndó ndatán yóo ña kómí ndó. ¹² Saá chi tá ndino'o ini yó kóni yó taxi yó ña kómí yó nda'a Ndios, ta saá táxi yó ndatán yóo ña kómí yó, ta

ndixa Ndios náki'in va'a ra ña táxi yó nda'a ra. Ta on vása ndúkú Ndios noo yó ña taxi yó nda'a ra ña on koó kómí yó.

¹³ On xii ndi ña taxi ndó ndi'i ña kómí ndó, ta koo ña kumaní noo ndó, tá míi saá nivi na naki'in ña taxi ndó nda'a na, nayó'o kukomí na nda ku'a ní ka ña xini ñó'o noo na. On xii ndi ña koo saá, ¹⁴ ta ña kóni ndi kúu ña ñii ñii yó kukomí yó ña xini ñó'o yó. Vitin xí'in ña ví'i kómí ndó kúchiño chindee ndó nivi na kumaní ña xini ñó'o noo. Ta saá nda kixaa kivi ña koo ña kumaní noo ndó'o, ta nivi na naki'in ñava'a nda'a ndó, kuchiño na chindee na ndó'o kivi saá. Ta saá ñii ñii yó kukomí yó ña xini ñó'o yó nda'a yó. ¹⁵ Saá chi to'on Ndios ña nitaa na xina'a káchí ña saá: "Nivi na nakaya ku'a ní ñava'a, kómí na ñava'a xini ñó'o na, ta on vása ní-ndoo ndoso ka ña nda'a na. Ta nivi na nakaya lo'o ñava'a, ta on vása ní-kumaní ka ña nda'a na", káchí to'on Ndios.

¹⁶ Ta yi'i táxi ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios, chi chikaa ra ini ñani yó ta Tito ña yóo ña ndí'i ini ra xa'a ndó, ñii k'i'va ndatán yi'i ndí'i ini xa'a ndó'o. ¹⁷ Ta ta Tito xí'in ñasii ní ini ra, nika'an ra ndí ndixa kasa ndivi ra chiño ña sakuiso i ra, chi ñó'o ní ini ra xa'a ndó, ta ndino'o ní ini ra kóni ní ra xa'a ra koto ra ndó'o.

¹⁸ Ta xí'in ta Tito yó'o, ti'ví ndi inká tañani yó, ta kúu ta ta kánóo va'a

tq'on xā'a nqō ndi'i saá nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an kuā'a ní ñoo. Saá chi tayó'o vā'a ní kisa chiño ra xí'in ña sákujta ní'no ra tq'on vā'a xā'a Jesucristo. ¹⁹ Ta ndi'i nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an kuā'a ní ñoo, nivi yó'o nāqaxin na tañani yó yó'o ña ko'on ra xí'in ndi nda ñoo Jerusalén xā'a ña nataxi ndi s'i'un nda'a nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo. Ta mji ndi kisa ndivi ndi chiño yó'o xā'a ña taxi ndi ñato'ó nda'a Ndios, ta saá tuku kisa ndivi ndi chiño yó'o xā'a ña saná'a ndi ña kúsij ní ini ndi chindeé ndi nivi yó'o. ²⁰ Ta viví kisa ndivi ndi chiño yó'o, chi ví'í ní s'i'un kúu ña nákaya ndi nqō kuā'a ní ñoo, ta nda lo'o on xijn ndi taxi ndi ña ka'an kuáchí nivi xā'a ndi. ²¹ Ñakán chikaā ní ndi ndee xā'a ña viví kasa ndivi ndi chiño yó'o xí'in ñandaā nqō Ndios, ta xí'in ñandaā nqō nivi.

²² Ta saá ti'ví ndi inkā ka tañani yó ña ko'on ra xí'in ovi nañani yó yó'o. Tayó'o kuā'a ní yichí xa saná'a ra ndí on sivi taa ta xúxán kúu ra, ta taa ta vā'a ní chiño kúu ra, ta kúsij ní ini ra chindeé ra nivi. Ta vitin xā'a ña ndixa ndáa ní ini ra ndó'ó, xa chikaā ini ra chindeé ra ndó'ó xí'in chiño yó'o. ²³ Ta ñani yó ta Tito, ndixa ndákuijn xā'a ra ndí ñii káchí kisa chiño ra xí'in xā'a ña chindeé ndi ndó'ó. Ta nañani yó na ko'on xí'in ra, ndákuijn

xā'a nayó'o ndí kúu na nataa na xíka chiño nqō ndi'i nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an kuā'a ní ñoo, ta ndixa kánóo síkón ñato'ó Jesucristo xā'a chiño ña kisa ndivi nañani yó yó'o. ²⁴ Ta ndó'ó, vā'a kasa ndaa ndó nqō nañani yó yó'o ndi ndixa kí'vi ini ndó xíni ndó na. Tá ke'é ndó ñavā'a saá xí'in nayó'o, ta saá nivi na kándixa Jesucristo na ti'ví nañani yó yó'o, kundaa ini na ndí on sivi ña maní kúu xā'a ña kúsij ní ini ndi xíni ndi ndó'ó.

9

¹ On vása xíni ñó'ó kuaku ndá'víj nqō ndó ña chindeé ndó nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén, ² chi xíni vā'a j ndí ndino'o kúsij ini ndó chindeé ndó nivi yó'o. Ta xa kuā'a ní yichí nika'an j ñavā'a xā'a ndó nqō nivi na táku ñoo estado Macedonia yó'o. Nika'an j xí'in na ndí xa kujya yava, ndó'ó na kándixa Jesucristo na táku ñoo estado Acaya, xa yóo ti'va ndó taxi ndó s'i'un ña chindeé ndó nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. Kivi xíni so'o naño Macedonia ndí ndó'ó naño Acaya xa chikaā ní ndó ndee ini mji ndó ña chindeé ndó nandá'ví naño Jerusalén, ta saá nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo estado Macedonia chikaā na ndee ña nákaya na s'i'un xā'a ña chindeé na nandá'ví yó'o.

³ Ta saá ni, vitin ti'víj tãTito xí'in ɔvǐ kã nañani yó ña xaã na nɔɔ ndó ña chindeé na ndó'ó ña vivíi nakaya ndó sǐ'ún yó'o. Ta saá ɔn sǐví ña mañi kuu ña nǐkã'an va'a j xa'a ndó, chi nǐkã'an j ndí ndó'ó xa yóo ti'va ndó taxi ndó sǐ'ún ña xa naãkaya ndó.

⁴ Saá chi inkã nañani yó naño Macedonia yó'o, tánã xaã na xí'in j nɔɔ ndó, ta ɔn ta'an saxino ndó náakaya ndó sǐ'ún, ta saá kuka'an ní nɔɔ ndí, chi ndáa ini ndí ndó'ó ña xa yóo ti'va ndó xí'in sǐ'ún naãkaya ndó. Ta ñii kǐ'va saá ndó'ó, tá ɔn ta'an koo ti'va ndó xí'in sǐ'ún kǐví xaã ndí nɔɔ ndó, ta saá ndó'ó kuka'an ní nɔɔ ndó.

⁵ Ñakán kía chikaa ini j ti'víj tãTito xí'in ɔvǐ nañani yó ña xaã si'na na nɔɔ ndó ña chindeé na ndó'ó nakaya ndó sǐ'ún ndatán kɔndoo ndó kasa ndivi ndó. Ta saá kǐví xaã ndí nɔɔ ndó, ta xa koo ti'va ndí'i sǐ'ún ña kóni ndó taxi ndó xa'a ña chindeé ndó nandá'ví. Ta xí'in ña ke'é ndó saá, saná'a ndó ndí ndino'o ini ndó kúsij ini ndó taxi ndó sǐ'ún yó'o, ta ɔn sǐví xí'in ñanduxã kuu ña taxi ndó ña kǐví saá.

⁶ Naká'an ndó to'on ndíchí ña káchí saá: "Nǐvi na lo'o ní chí'i, ta lo'o ní naki'in na. Ta nǐvi na kuã'a ní chí'i, ta kuã'a ní naki'in na", saá ká'an to'on ndíchí. ⁷ Ta saá ñii ñii ndó'ó xíní ñó'ó taxi ndó ndatán yóo ña chikaa ini ndó, ta ɔn vá'a xí'in ña chuchú ini ndó taxi ndó sǐ'ún, ta ni ɔn vá'a xí'in ñanduxã taxi ndó ña. Chi

Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra nǐvi na xí'in ñasij ini táxi na sǐ'ún nda'a ra. ⁸ Ta

Ndios kómí ra ndee ke'é ra ñava'a xí'in ndó ña naki'in ndó kuã'a ní kã ñava'a nɔɔ ña xíni ñó'ó ndó. Ta saá ndí'i saá kǐví kukomí ndó ndí'i ña konj ñó'ó ndó, tãnda ndoo kã ña nɔɔ ña konj ñó'ó ndó. Ta saá kuchiño ndó saní'i ndó ña xa'a ña chindeé ndó nǐvi na kisa ndivi kuã'a ní nɔɔ chíño va'a. ⁹ Chi to'on Ndios ña nǐtaa na xina'á káchí ña saá xa'a ñii tãa va'a:

ɔn sǐví tãa tã sí'nda kúu ra, ta ví'í ní ñava'a xa saní'i ra nǐvi ndá'ví.

Ta ɔn ndí'i xa'a chíño va'a kisa ndivi tãa tãndaã yó'o,

ta kundeé ña koo ña ndí'i saá kǐví ña vaãí,

saá káchí to'on Ndios xa'a tãa va'a yó'o. ¹⁰ Ta Ndios kúu tãa tã táxi ndikɔn tãta nda'a nǐvi na chí'i, ta táxi ra ñaxíxi nda'a ndí'i nǐvi ña kuxu na. Ta mǐi Ndios yó'o ndixa taxi ra ndí'i ñava'a xíní ñó'ó nda'a ndó, ta sakuina ra ñava'a kómí ndó, xa'a ña kuchiño taxi ndó kuã'a ní ñava'a ña chindeé ndó inkã nǐvi. ¹¹ Ta

Ndios ke'é ra ña ndí'i ndó'ó kukuiká ndó xí'in ndí'i saá nɔɔ ñava'a. Ta saá ndí'i saá yichí kuchiño taxi ndó kuã'a ní ña xíní ñó'ó nda'a nǐvi na ɔn koo ña kómí. Ta vitin xa'a ña taxi ndó sǐ'ún nda'a ndí ña nataxi ndí ña nda'a nandá'ví, ta saá kuã'a ní nǐvi na naki'in ñava'a yó'o taxi na ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios. ¹² Saá chi xa'a

ña chindeé ndó vitin nañani yó xí'in náki'va yó nandá'ví, nayó'o naki'in na ña xini ñó'ó na. Ta saá tuku xa'a ña chindeé ndó ñivi yó'o, taxi ndó ndí koo ku'a ní ñivi na taxi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios. ¹³ Ta xí'in chiño va'a yó'o ña chindeé ndó ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén, saná'a káxín ndó ndí ndino'o ní ini ndó kisa ndivi ndó ña xá'nda chiño to'on Jesucristo, ña kúu ña kándixa ndó. Ta saá ku'a ní ñivi kasa ká'no ní na Ndios xa'a ña va'a ndikón ndó yichí Jesucristo, ta kasa ká'no ní na ra xa'a ña ví'í ní ñava'a taxi ndó nda'a ñivi na on koó ña kómí. ¹⁴ Ta saá ñivi yó'o ka'an na ndukú na ñava'a noo Ndios xa'a ndó'ó, chi kí'vi ní ini na xini na ndó'ó. Saá chi kusij ní ini na xa'a ña kúu ndó ñivi na va'a ini, chi ñava'a ña káku ini Ndios yóo ña ini ndó. ¹⁵ ¡Ná taxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña ká'no ní ñava'a saní'i ra mji yó! Ta ña ká'no ní ñava'a kúu ñayó'o, tãnda on koó to'on naní'i yó ndato'on yó xa'a ña.

10

Xí'in to'on yó'o taPablo ká'an ra ndákuijn ra xa'a mji ra noo ñivi na ká'an ndí on sivi taapóstol ndino'o Jesucristo kúu ra

¹ Vitin xáku ndá'víj noo ndó, chi ñii kí'va ndatán yóo Jesucristo ta ta ndá'ví ini, ta ta va'a ini saá yóo yí'i. Ta saá ni, sava ndó'ó ká'an

ndó káchí ndó xa'a j ndí kivi yóo j xí'in ndó, kúu j ñii ta ta yí'ví ini xito ndó, ta saá ni, tá xíká ní yóo j noo ndó, ta ndatán yóo ta ta kútee ní, saá yóo j, chi táa j to'on kue'e noo tutu ña tí'víj xa'a nda'a ndó, saá káchí ndó xa'a j. ² Ta vitin xáku ndá'víj noo ndó ndí on kuu ndó ñivi na tá'yá ini. Ta saá on vása koni ñó'ó j ka'an j to'on kue'e xí'in ndó kivi xa'a j noo ndó. Ta saá ni, xáni sijn j ndí ndixa koni ñó'ó j ka'an j to'on kue'e xí'in sava ndó'ó, na kúu ñivi na xáni sijn xa'a mji ndí ndí táku ndí ké'é ndí ndatán yóo ña kóni ña on vá'a ña xá'nda chiño ñoyívi yó'o. Ta to'on vatá kúu ña xáni sijn ndó saá xa'a ndí. ³ Vará ndixa táku ka ndí xí'in yíkí koñu ndí ñoyívi yó'o, ta on sivi xí'in ndee ñivi ñoyívi yó'o kúu ña káni tá'an ndí xí'in ndee ña on vá'a ña xá'nda chiño ñoyívi yó'o. ⁴ Saá chi ndee ña yóo nda'a ndí ña kúu ña xini ñó'ó ndí xa'a ña kani tá'an ndí xí'in ña on vá'a, on sivi ndee ña xini ñó'ó ñivi ñoyívi yó'o kúu ña. Chi ndee Ndios kúu ña xini ñó'ó mji ndí, ta ndee yó'o kúchiño ña sandí'i ña xa'a ndí'i ndee on vá'a, vará ña kútu ní ñó'ó kúu ña. ⁵ Ta saá xí'in ndee Ndios sándí'i ndí xa'a ñavatá ña yóo ini ñivi ña táxi kuña'a ní ini na, ta sási ña noo na ña on kuchiño na koni va'a na Ndios. Ta sáná'a ndí ñivi yó'o ña taxi na ndí'i ña xáni sijn mji na nda'a Jesucristo, xa'a ña nasama ra ña tãnda kani sijn na ndatán kóni mji

ra. ⁶ Ta ndó'ó, kivi tondaa ndó kuu ndó nivi na xa va'a kisa ndivi ña kóni Jesucristo, ta saá mji ndi xa yoo ti'va ndi saxo'vi ndi inká ndó'ó na on xjin kasa ndivi ña kóni ra.

⁷ Ta ndó'ó, ndasaá kuiti kaa ña xito ndó, saá kisa nani ndó xa'a ña. Ta saá ni, ndó'ó nivi na ndaa ini ña ndixa ñii yoo ndó xí'in Jesucristo, ta va'a ná kundaa ini ndó ndí ñii kiva saá mji ndi ñii yoo ndi xí'in Jesucristo. ⁸ Vará ká'no ní ñasii yoo ini xi xa'a ndayí ña kómij xá'nda chiño i noo ndó'ó, ta on vása kúka'an noo i xa'a ndayí yó'o. Saá chi Jesucristo kuu taa ta taxi ndayí yó'o nda'a i xa'a ña chindee i ndó'ó ña va'a kua'no ndó yichi ra, ta on sivi ña sandi'i i xa'a ndó'ó kuu ña taxi ra ndayí yó'o nda'a i. ⁹ Ta on xjin i ña kani sijn ndó ndí xa'a ña sayi'vi i ndó'ó kuu ña nitaai tutu ña ti'vi i nixaa noo ndó. ¹⁰ Chi sava ndó'ó ká'an kuáchí ndó xa'a i, káchí ndó saá: "Tutu ña nitaai ta Pablo kue'e ní ká'an ña xí'in yó, ta saá ni, tá yoo ra ñíndichi mji ra xí'in yó, ta vitá ní ná'a ra noo yó, ta kaa ra ndatán kaa ñii taa ta on vása kúchiño va'a ka'an noo nivi", saá káchí sava ndó'ó xa'a i. ¹¹ Ta ndó'ó, nivi na káchí saá, xini ñó'ó kundaa ini ndó ndí ndatán ká'an tutu ña táai kivi yoo xiká i noo ndó, ñii kiva saá koo ña ke'e i xí'in ndó kivi xaa i noo ndó.

¹² Nda lo'o on xjin ndi ñii ke'e ndi ndatán ke'e nivi na ña'a ní ini ta ndasa ná'no

xí'in mji na. Nayó'o ndasaá kuiti xí'in ñandíchi sijn mji na kisa nani na xa'a mji na, án va'a ké'é na, án on vá'a ké'é na. Ta nivi na kisa nani saá xa'a mji on sivi nivi na ndino'o ndíchi sijn kuu na. ¹³ Vará kúsi i ini ndi xini ndi chiño ña kisa ndivi ndi, ta on vása kúña'a ini ndi xa'a chiño yó'o. Saá chi Ndios kuu taa ta sakuiso chiño ndi i ta xa'nda chiño ra noo ndi ndá ñoo kuu ña ko'on ndi kasa chiño ndi, ta Ndios taxi ra ndayí nda'a ndi ña kisa chiño ndi nda ñoo mji ndó vitin. ¹⁴ Ta mji ndi xikuu nivi nanoo ndato'on xí'in ndó to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta xí'in chiño ña kisa ndivi ndi noo ndó, nda lo'o on vása ní-ya'a ndoso ndi noo ña taxi Ndios ndayí nda'a ndi ña kisa chiño ndi. ¹⁵ Ta nda lo'o on vása ní-kisa ká'no xí'in mji ndi xa'a chiño ña inká nivi kisa ndivi na. Ta nda víka, ña kóni ndi ta ndati ndi kuu ña ñii ñii kivi kua'no ka ña ndaa ini ndó Jesucristo, ta saá kuchiño ndi kasa ndivi ndi chiño noo kua'a ní ka nivi na táku ñoo yatin noo táku ndó, vará nda ñii kivi on kasa ndivi ndi chiño ña on ta'an sakuiso Ndios ndi i. ¹⁶ Ta saá tuku ndati ndi ta kóni ndi ko'on ndi ka'an ndoso ndi to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi na táku ñoo xiká ní noo táku ndó, noo on ta'an koni so'o nivi to'on yó'o. Saá chi on xjin ndi kasa ká'no xí'in mji ndi xa'a chiño ña xa kisa ndivi inká nivi.

17 Chi to'on Ndios ña nĩtaa na xĩna'á káchí ña saá: "On vá'a kasa ká'no nĩvi xĩ'in mji na xa'a ñava'a kisa ndivi na, ta va'a ka nayó'o ná kasa ká'no ní na ñava'a kisa ndivi Ndios", káchí to'on Ndios. 18 Chi on sivi nivi na kisa ká'no xĩ'in mji kúu nivi na kánóo va'a ñato'ó xa'a noo Ndios, ta nivi na Ndios ká'an ra to'on va'a xa'a, nayó'o kúu nivi na kánóo va'a ñato'ó xa'a noo ra.

11

1 Xáku ndá'viji noo ndó vitin ña kasa ká'no ini ndó ta kundeé ka ini ndó xĩ'in ña ka'an lo'oi xa'a mji xĩ'in ndó, vará xáni sijnj ndi ndatán ká'an ñii ta ta sána, saá yoo ña ká'anj ku'a'a ní to'on xa'a mji. 2 Ndios taxi ra ña ndí'i ní ini xa'a ndó'ó koto sandakoo ndó ña viví ndíkõn ndó yichí Jesucristo. Ta yij, ndatán yoo ñii yivá xĩ'in ñii ña'a lo'o sa'ya ra, ta xa kindoo ra taxi ra ñálo'o yó'o ña tonda'a ña xĩ'in ñii ta, saá yoo xĩ'in ndó. Saá chi xa kindoo taxi ndó'ó nda'a Jesucristo ña kutaku ndó xĩ'in ra, ta ndatán koo ñii laá yij ña'a saá koo ra xĩ'in ndó. Ta kónij ña ndatán yoo ñii ñálo'o ñándii ndino'o ña on ta'an tonda nda ñii ta, saá kónij koo ndó kivi kixaa ña taxi ndó'ó nda'a ra. 3 Ta ndixa ndí'i ní ini xa'a ndó koto nivi na vatá sandá'vi na ndó'ó, ndatán nijiyoo xĩna'á kivi tikoo sandá'vi rí ñaEva. Ta saá nivi vatá yó'o sativi

na sijnj ndó xa'a ña sandakoo ndó yichí va'a Jesucristo ña kúu ña ndíkõn ndó vitin xĩ'in ña ndino'o ní ini ndó. 4 Ndixa ndí'i ní ini xa'a ndó, chi tá kixaa nivi noo ndó ta ká'an na xĩ'in ndó xa'a inka Jesucristo ta on sivi ni-ka'an ndi xĩ'in ndó xa'a kúu ra, ta xĩ'in ñasij ini ndó náki'in ndó to'on ña vatá ña ká'an nivi yó'o. Ta saá xĩ'in ñasij ní ini ndó náki'in ndó inka níma ña on sivi Níma Ndios ndino'o ña xa naki'in ndó kúu. Ta ñii kiva saá, tá kixaa nivi noo ndó ta ká'an ndoso na inka to'on xa'a Jesucristo, ta to'on yó'o on sivi ñii yu'ú yoo ña xĩ'in to'on va'a ña ndaa ña xa kandixa ndó, ta saá xĩ'in ñasij ní ini ndó náki'in ndó to'on vatá ña ká'an nivi yó'o. 5 Ta yij, on vása xáni sijnj kúu ñii ta ta ninoo ka noo nataa na sákananí ndó "naapóstol ná'no." 6 Vará yij on sivi ñii ta ta ti'va ní ka'an noo nivi kúu, ta ndixa kúu ñii ta ta xini va'a to'on ña ndaa Ndios. Ta ndí'i saá kivi xĩ'in ndí'i ña ké'éj ta xĩ'in ndí'i ña ká'anj, sáná'a káxinj noo ndó ndí ndixa xini va'a j to'on ña ndaa yó'o.

7 ¿An xáni sijnj ndó ndí ñii ña on vá'a ke'éj xĩ'in ndó?, chi kisa ninoo xĩ'in mji xa'a ña kisa to'oi ndó'ó xĩ'in ña njka'an ndoso sijj to'on Ndios noo ndó, chi on vása ní-naki'inj sijnj nda'a ndó xa'a chiño yó'o. 8 Ta xa'a ña kuchiño kasa ndivi chiño yó'o xa'a ña chin-deéj ndó'ó, inka nivi na kándixa Jesucristo na táku

inkā ñoo, nayó'o tǎxi na lo'o ña xínì ñó'óì nda'ǎì. Ta xǎ'ǎ ña ñaki'inì sǐ'ún nda'ǎ nayó'o, ndatán yóo tǎa tǎ kǐsa kui'ná ñava'a inkā ñivi, saá ñixiyoì. ⁹ Ta kǐvì ñixiyoì kǐsa chiñoì ñoo ndó'ó ñoo Corinto, ta ǒn vása ní-sandi'ìì ndó'ó ña taxi ndó ndǎ lo'o ña xínì ñó'ó nda'ǎì. Ta ñañani yó na tǎku ñoo estado Macedonia, kǐxi na ta tǎxi na ña xínì ñó'óì nda'ǎì. Saá chi ndǎ lo'o ñi-xiinì kooì ndatán yóo ñii ña yó'vì ní ta veé ní ñoo ndó. Ta ñii ñii kǐvì vǎxi ñii kǐ'va saá ǒn taxi ña kundí'ì ini ndó xǎ'ǎ ña taxi ndó ña xínì ñó'óì nda'ǎì. ¹⁰ Ndixa kúndaǎ iniì ndí tǒ'on ña ndǎǎ xǎ'ǎ Jesucristo tǎku ña iniì, ta ñii kǐ'va saá kúndaǎ iniì ndí ñandaǎ kúu tǒ'on ña káchí saá: ndǎ ñii ndó'ó ta ndǎ ñii inkā ñivi na tǎku ndí'ì saá ñoo estado Acaya ñoo tǎku ndó, ǒn kuchiño ndó kasi ndó ñoo ña kǎ'ǎn ndoso sǐì tǒ'on vǎ'a xǎ'ǎ Jesucristo, chi ña chíkaǎ ña kúsìì ní iniì kúu ña ké'éì saá, ta ndǎ lo'o ǒn vása náki'inì sǐ'ún nda'ǎ ndó. ¹¹ Ta, ¿ndǎchun ké'éì saá xí'in ndó? ¿Án xáni sǐnì ndó ndí ké'éì saá, chi ǒn vása kí'vi iniì xínì ndó'ó? Ó'on, ǒn sǐvì saá. Chi Ndios xínì vǎ'a ra ndí xí'in ña ndino'o iniì kí'vi iniì xínì ndó'ó.

¹² Tǎnda kǐvì vitin ǒn vása ní-taxiì ña ndǎ ñii ndó'ó cha'vi ndó yí'ì xǎ'ǎ chiño Jesucristo ña kǐsa ndiviì ñoo ndó. Ta ndí'ì kǐvì vǎxi ndǎ lo'o ǒn nasamaì ña

ké'éì saá xí'in ndó. Ta saá nataǎ na kúu naapóstol vatá, na kúu na náki'in sǐ'ún nda'ǎ ndó, ǒn naní'ì na xǎ'ǎ ña kasa ká'no xí'in mǐi na, vará nayó'o káchí na ndí ñii kúu na xí'in mǐi ndí, na kúu naapóstol ndino'o.

¹³ Ta ndixa nataǎ yó'o ǒn sǐvì naapóstol ndino'o kúu na, ta sándá'ví na ñivi chí káchí na ndí naapóstol na sǎkuiso chiño Jesucristo kúu mǐi na. Ta sava chiño ké'é na, ndatán ná'a chiño ké'é naapóstol ndino'o saá ná'a ña. Ta saá ni, naapóstol vatá yó'o ǒn vása xí'in ña ndino'o ini na kǐsa chiño na ñoo Jesucristo. ¹⁴ Ta ǒn vása náka'nda ini ndí xínì ndí ña ké'é nayó'o saá, chí mǐi ñanímǎ ndivǎ'a ká'no Satanás ná'a ña ndatán livi yé'e ná'a ñii ñaángel Ndios. ¹⁵ Ta saá ǒn vása náka'nda ini ndí tá ñivi na kǐsa chiño ñoo ñanímǎ ndivǎ'a ká'no Satanás sándá'ví na kuǎ'ǎ ní ñivi, chí ké'é na sava chiño ña ná'a ndatán ná'a chiño ña ndǎǎ. Ta saá ni, ñivi na vatá yó'o, tá kǐxǎǎ kǐvì sondí'í, ta Ndios cha'vi ra na ndatán yóo ña ké'é na.

TaPablo ndátǒ'on ra ndí ñixǒ'vì ní ra xǎ'ǎ chiño ña kǐsa ndivi ra chí kúu ra tǎapóstol

¹⁶ Tuku kǎ'ǎnì ñayó'o xí'in ndó: ǒn xǐnì ña ndǎ ñii ndó'ó kani sǐnì ndó ndí kúu ñii tǎa tǎ sána sǐnì. Ta saá ni, tá xáni sǐnì ndó ndí kúu tǎa tǎ sána sǐnì, ta ndúkúì ñoo ndó ña kundeeé ini ndó ñoo ña kǎ'ǎnì xí'in ndó ñii

kí'va ndatán kúndeé ini ndó noo to'on ña ká'an nivi na sána sijnj noo ndó. Saá chi vitin ka'an lo'oj to'on ña kasa ká'no xí'in miji. ¹⁷ Ta to'on ña ka'anj vitin on sivi xí'in ndayí Jesucristo kuu ña, saá chi ka'anj ndatán ká'an ñii tasána, chi to'on ña kasa ká'no xí'in miji kuu ña. ¹⁸ Yoo ku'a ní nivi na ká'an to'on ña kisa ká'no xí'in miji na, chi yoo ña kisa ndivi na ñoyívi yó'o, ta saá vitin yij ka'anj to'on ña kasa ká'no xí'in miji. ¹⁹ Ta ndó'ó, xáni sijnj ndó ndí nivi na ndíchí ní sijnj kuu ndó. Ta xa'a ñayó'o, xí'in ñasij ní ini ndó ndixa kúndeé ini ndó xini so'o ndó nivi na ká'an to'on sána. ²⁰ Ta ñii kí'va saá kúndeé ini ndó xí'in nivi na kúsi ini xá'nda chiño noo ndó ña kasa ndivi ndó ndí'í ña kóni na, ta kúndeé ini ndó xí'in nivi na sándá'ví ndó'ó, ta kúndeé ini ndó xí'in nivi na xaa noo xini ndó'ó, ta kúndeé ini ndó xí'in nivi na xí'in nda'a na, káni na noo ndó. ²¹ Ta yij, jndá'ví ní taa kuu j!, chi on ko'lo'ó ví ndee kómij xa'a ña ke'éj ña on vá'a yó'o xí'in ndó. Saá chi taa taa yá'a ní vitá kuu j, ta kúka'an ní noo j xa'a ñayó'o.

Yoo inká nivi na on vása kúka'an noo ká'an to'on ña kisa ká'no xí'in miji na, ta ñii kí'va saá yij vitin ka'anj to'on ña kasa ká'no xí'in miji, vará ndatán yoo to'on ña ká'an taa taa sána saá koo to'on ña ka'anj xí'in ndó vitin. ²² Ta nivi yó'o, ¿án kisa ká'no xí'in miji na xa'a ña kuu na nivi nahebreo

ndino'o? Ta saá tuku yij kuu j ñii taa taa kuu tahebreo ndino'o. ¿Án nayó'o kisa ká'no xí'in miji na xa'a ña kuu na nivi nañoo Israel? Saá tuku yij kuu j taa tañoo Israel. ¿Án nayó'o kisa ká'no xí'in miji na xa'a ña kuu na sa'ya ñani síkuá taAbraham? Saá tuku yij kuu j ñii sa'ya ñani síkuá taAbraham. ²³ ¿Án nayó'o kisa ká'no xí'in miji na xa'a ña kuu na nivi na kisa chiño noo Jesucristo? Ta yij, ví'í ní ka chiño xa kisa ndivi j noo chiño ña kisa ndivi nayó'o. (Xí'in to'on yó'o kisa ká'no xí'in miji, vará ndatán yoo ñii taa taa sána sijnj, saá yoo j xí'in to'on ña ká'anj vitin.) Ta yij, xinakaaj ve'e ka ku'a ní ka yichj noo nayó'o; ta nivi ku'a ní ka yichj kani ní na yij noo ña kani na nayó'o; ta ku'a ní yichj nijiyoy yatin ní ña kivij, níkuu. ²⁴ Ta o'on yichj tijn najudío yij, ta kani na yij xí'in kuártá, ta ñii ñii yichj yó'o oko xa'on komj yichj suku na kuártá yij. ²⁵ Ta unj yichj tijn nivi yij, ta kani ní na yij xí'in nduku, ta ñii yichj ñii ti'vi nivi koon ní na yuy yij. Ta unj yichj tón barco noo xinakaaj nijetá nó ini takuij miji. Ta ñii ní ñoo ta ñii ní ndiví xinoo j noo takuij miji nda nijaa nivi sakaku na yij. ²⁶ Ta ku'a ní kivj nijikaj ku'a ní ñoo, ta njya'aj takuij yuta ná'no ní noo yatin ní nijiyoy ña tani j noo takuij ku'a yó'o. Ta njya'aj yichj noo

yiyó ní kani nakuí'ná yí'i, ta ñixika j yichí ñoq ñixiyó ña yiyó ní ka'ni ñivi yí'i, na kúu najudío án ñivi na on sivi najudío kúu. Ta ñixika j yuku ta ñixika j ñoo ná'no ñoq ñixiyó ña yiyó ní ka'ni na yí'i. Ta xí'in tón barco ñixika j ñoq takuí mĩni, ta ñixiyó ña yiyó ní kiví j tixin takuí yó'o. Ta ñixika j ñoq táku ñivi na ká'an kúu nañani yó, ta nayó'o kúu na ñivi vatá, ta ñixiyó ña yiyó ní ke'é nayó'o ña on vá'a xí'in j. ²⁷ Nii ñii kiví ndeé ní kisa chiño j, ta kuá'a ní ñayo'vi ñindo'o j. Kuá'a ní ñoo on vása ní-kuchiño kusun j; kuá'a ní yichí ñixi'í ní j soko; kuá'a ní yichí ñiyichí ní j takuí; kuá'a ní yichí on vása ní-xixi j; kuá'a ní yichí ñixi'í ní j kaxin; ta kuá'a ní yichí on vása ní-xiyó tikoto ña kundixin j.

²⁸ Ndi'i ñayó'o kúu ña ñixov'vi j, ta saá tuku ndi'i saá kiví ñii káchí yóo ña sándi'i ini j xá'a ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an kuá'a ní ñoo. ²⁹ Saá chi tá yóo ñivi na kándixa Jesucristo, ta ndeé ní ndó'o na ñii kue'e, ta saá yí'í ndatán yóo ñii taa taa ñii káchí ndeé ní ndó'o ñii kue'e xí'in ñivi yó'o, saá yóo j, xá'a ña kí'vi ní ini j xíni j nayó'o. Ta tá yóo inka ñivi na chında'á ñivi na kándixa Jesucristo ña kí'vi nayó'o kuachi, ta yí'í sáa ini j xíni j ñivi na chında'á yó'o. ³⁰ Tá xíni ñó'ó ka'an j to'on xá'a

ña kasa ká'no xí'in mji j, ta saá va'a ná kasa ká'no xí'in mji j chi yóo kuá'a ña sáná'a ñoq ndó ndí taa taa vitá kúu j. ³¹ Ta Ndios, taa taa kúu Yivá Jesucristo, Taa taa Ká'no ñoq yó, va'a ná kasa ká'no yó ra ndi'i saá kiví. Ta mji Ndios yó'o kúu taa taa ndákuijn xá'a j ndí on sivi ñavatá kúu to'on ña ndát'o'on j xí'in ndó. ³² Nii kiví tá ñixiyó j ñoo Damasco, ta ñixiyó ñii tagobernador, taa taa kisa chiño ñoq tarey Aretas xikuu ra. Ta tagobernador yó'o xá'nda chiño ra ñoq natropa ña kundaa na yé'é ñoo Damasco yó'o, ña ndáti na keta j yé'é ñoo yó'o xá'a ña tiin na yí'í ta chikaa na yí'í ini ve'e kaa. ³³ Ta saá ni, ñivi na xíni tá'an xí'in j chikaa na yí'í ini ñii chikiva ká'no, ta katón na ña xí'in yo'o, ta katakaa ndaa na chikiva yó'o ñoq nákaaj, ñoq ventana chí ke'e, ta sanoo na chikiva yó'o sata namá ña xino nduu ñoo Damasco yó'o, ta ñoq j nda ñoq ño'o. Saá ñikaku j.

12

Ta Pablo ndát'o'on ra xá'a mji ra ñixá'an ra ñoyívi ñino nda mi ñoq sikon ndino'o

¹ Vará ña on vása ndáya'vi kúu ña ká'an j to'on ña kisa ká'no xí'in mji j, ta saá ni, ndato'on j xá'a ña sanatívi Jesucristo ñoq j, ta ndato'on j xá'a ña saná'a ra ñoq j. ² Ta xa yóo uxu komi kuyá kúu ña, ta Ndios ke'é ra

xí'in yí'i, taa tã kándixa Jesucristo, ndí nixá'an i nda ñoyívi ñino nda mí noq síkón ndino'o. (Ta on vása xíní i án nixá'an i xí'in yíkí koñu i, án ndasaá kuiti nímá i kúu ña nixá'an. Ta Ndios kúu taa tã ndixa xíní ndasaá ñixiyo ñayó'o.)³ Vará on vása xíní i án xí'in yíkí koñu i nixá'an i, án ndasaá kuiti nímá i kúu ña nixá'an, ⁴ ta ndixa kúndaq ini i ndí nixá'an i ñoyívi ñino nda mí noq síkón ndino'o noq yóo Ndios. Ta ñoyívi ñino yó'o xíní so'o i to'on ña on vása kúchiño ka'an i xa'a, chi Ndios on vása táxi ra ndayí nda'a nda ñii ñivi ka'an na xa'a to'on yó'o. ⁵ Ta xa'a ña Ndios ñakaxin ra yí'i nixá'an i xito i ñoyívi ñino, yóo xa'a ña kivi ka'an i to'on ña kasa ká'no xí'in mji i. Ta saá ni, on ka'an i saá, chi ndasaá kuiti kasa ká'no xí'in mji i chi yóo kuá'a ña saná'a ndí taa tã vitá ní kúu i. ⁶ Ta saá ni, tá yí'i kóni i ka'an i to'on xa'a ña kasa ká'no xí'in mji i, ní kúu, ta saá on sivi taa tã ka'an to'on kí'vi kuiti kuu i táná ka'an i saá, chi nina to'on ndixa ndaq kuu ña ka'an i. Ta saá ni, on xiin i ka'an i to'on ña kasa ká'no xí'in mji i, chi on xiin i ndí kuiti xí'in to'on ña ka'an i xa'a mji i kuu ña sanoo i ini ndó ndí taa tãndaq kúu i. Ta va'a ka ná koto káxín mji ndó ndasaá ké'é i, ta koni so'o ndó to'on ña ndát'o'on i, ta saá ndixa kúndaq ini ndó ndasaá yóo i.

⁷ Ta Ndios on vása ní-xiin ra ña koo ña kuña'a ní

ini i xa'a ñava'a ká'no ña saná'a ra noq i kivi sandaa ra yí'i ñoyívi ñino. Ta saá Ndios tãxi ra ndayí nda'a ñii ña xíka chiño noq ñanímá ndiva'a ká'no Satanás xa'a ña satakué'e ña yí'i. Ta ndatán yóo ñiño ña ñik'i'vi yíkí koñu i, ta sándi'i ní ña yí'i, saá yóo ña sáxo'vi ní yí'i. ⁸ Ta xa un i yich i xaku ndá'ví i noq Ndios ña kindaa ra ña sáxo'vi ní yí'i yó'o. ⁹ Ta Ndios ñika'an ra xí'in i, kachí ra saá: "Ndeé i ña va'a ña saní'i i táku ini ún kuu kuiti ña xíní ñó'ó ún. Saá chi tá vitá ní kóni ún, ta xa'a ñayó'o va'a koto ñivi ndí ndeé ña kómí ún kuu ndeé ña káku noq yí'i", kachí Ndios xí'in i. Ta saá kúsii ní ini i xa'a ña kuu i taa tã vitá ní, chi xa'a ñayó'o, Jesucristo kúchiño taxi ra ndeé ká'no ra ña koo ña xí'in i. ¹⁰ Xa'a ña kí'vi ní ini i xíní i Jesucristo, ñakán kíá kúsii ní ini i kivi xito i ña ká'an ñivi ndí'i to'on ndiva'a xí'in i, ta kúsii ní ini i xa'a ña kómí i kuá'a ní tondíni, ta kúsii ní ini i kivi ndíkon ñivi sáxo'vi na yí'i xa'a ña kándixa i Jesucristo, ta kúsii ní ini i xa'a ndí'i inká tondó'ó ña yóo noq i. Saá yóo ña, chi kivi tá vitá ní kóni i, ta ká'no ka ndeé Ndios yóo ña xí'in i.

¹¹ Ndatán ká'an ñii tasána, saá ñika'an i to'on va'a ña kísa ká'no xí'in mji i. Ta saá ni, ndó'ó kuu ñivi na chinda'a yí'i ña ndakuiin i xa'a i saá. Chi vará yóo xa'a ña ndó'ó ka'an ndó to'on va'a xa'a yí'i, ta saá ni, xaa noo ndó xíní ndó yí'i. Vará

on sivī t̄a t̄a ndáya'ví ní kúūj, ta on sivī t̄a t̄a lo'o ní k̄a ví ndáya'ví noo nataa na sákunaní ndó "naapóstol ná'no" kúūj. ¹² Niī ñiī kivī n̄ixiyōj xí'in ndó, ta on vása ní-sandakoōj ké'é̄j kūa'a ní ñava'a ña saná'a noo ndó ndeē Ndios, ta ñiī k̄i'va saá xí'in ndeē Ndios ké'é̄j kūa'a ní milagro xí'in ink̄a ñava'a ná'no ña t̄axī ña naka'nda inī n̄ivī x̄inī na ña. Ta ndi'ī ñava'a yó'o ña ké'é̄j noo ndó kúū ña k̄isa ndaā x̄a'āj ndí ndixa kúūj t̄apóstol ndino'o. ¹³ ¿Án xánī s̄inj̄ ndó ndí ch̄ikāā n̄inōj ndó'o noo ink̄a n̄ivī na kándixa Jesucristo na táku ink̄a ñoo? Ndixa on sivī ñiī káchí ké'é̄j xí'in nayó'o kúū ña ké'é̄j xí'in ndó'o, chi n̄aki'in̄j s̄i'ún nda'ā n̄ivī na kándixa Jesucristo na táku ink̄a ñoo, ta nda lo'o on vása ní-sandi'īj ndó'o ña taxī ndó ña x̄in̄j ñó'o nda'āj. ¿Án xánī s̄inj̄ ndó ña on vá'a kúū ña on vása ní-sandi'īj ndó'o saá? Ta saá vitin, ¡xáku ndá'víj noo ndó ña kasa ká'no inī ndó x̄a'ā ña on vá'a yó'o ké'é̄j xí'in ndó!

Ta Pablo ndát'o on ra xí'in na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto ña xa yóo ti'va ra k'o'on ra yich̄i un̄i koto ra na

¹⁴ Ta vitin xa yóo ti'vāj k'o'on̄j yich̄i un̄i kotōj ndó'o. Ta nda lo'o on sandi'īj ndó'o ña taxī ndó lo'o ña x̄in̄j ñó'ōj nda'āj. Chi on vása x̄in̄j ña taxī ndó s̄i'ún ndó nda'āj, ta ña kóni ndino'ōj kúū ña

nataxi xí'in m̄ji ndó nda'ā Jesucristo. Saá chi ndatán yóo sa'yāj, saá yóo ndó noōj. Ta chiño noo n̄ivī na kúū yivá si'í naválí kúū ña nakaya na s̄i'ún x̄a'ā ña chindeé na sa'ya na, ta on sivī chiño noo naválí kúū ña nakaya na s̄i'ún x̄a'ā ña chindeé na yivá si'í na. ¹⁵ Ta saá ȳi'j, xí'in ñas̄ij̄ ní inīj xa yóo ti'vāj taxīj ndi'ī ña kómij̄ x̄a'ā ña chindeéj ndó'o, t̄and̄a taxī ndi'ī xí'in m̄ij̄j x̄a'ā ña chindeéj ndó'o. Ta ñiī ñiī kivī v̄axī kua'no k̄a ña kí'vi ní inīj x̄inīj ndó'o, ta ndó'o, ¿án ñiī ñiī kivī kūa'an̄ noo k̄a ña kí'vi inī ndó x̄inī ndó ȳi'j?

¹⁶ Ndó'o kúndāā va'a inī ndó ndí ndā ñiī kivī on vása ní-sandi'īj ndó'o taxī ndó s̄i'ún nda'āj. Ta saá ni, sava ndó'o xánī s̄inj̄ ndó ndí ȳi'j xa sandá'víj ndó'o xí'in ñandíchī s̄inj̄j. Ta nda lo'o on vása saá. ¹⁷ ¿Án xánī s̄inj̄ ndó ndí sandá'víj ndó'o xí'in ña ké'é̄ nañani yó na t̄i'víj n̄ixaā na noo ndó? Nda lo'o on vása saá. ¹⁸ Nani yó t̄a Tito xí'in ink̄a t̄añani yó, nayó'o kúū nataa na t̄i'víj n̄ixaā noo ndó. Ta ndixa kúndāā inī ndó ndí nañani yó yó'o on vása ní-sandá'ví na ndó'o. Ta, ¿án on sivī ñandāā kúū ña t̄a Tito xí'in ȳi'j ñiī k̄i'va vivíī n̄ixiyō inī ndí xí'in ndó, ta ñiī k̄i'va vivíī k̄isa ndivī ndí xí'in ndó?

¹⁹ ¿Án xánī s̄inj̄ ndó ndí ndixa ndiso ndí kūachī ña sákuiso ndó ndi'j, ta saá t̄aa ndí tutu yó'o ña ndakūijn̄ ndí x̄a'ā ndi'j? Nda lo'o on sivī saá. Ta nda víkā, ndi'ī m̄ji

yó kúu ñivi na kándixa Jesucristo, ta ñoq Ndios ká'an ndí ndí'i to'on ña ndát'o'on ndí xí'in ndó. Ta ndixa ndí'i ña kisa ndivi ndí kúu xa'a ña vivíi kua'no ka ndó yichí Jesucristo, chi ndó'ó kúu nañani yó xí'in náki'va yó, na kí'vi ini ndí xíni ndí. ²⁰ Ta yí'ví ini ndí kivi xaaj ñoq ndó, ta on nani'íi ndó'ó yóo ndó ndátán yóo ña kóni i, ta ndó'ó, on nani'íi ndó yíi yóo i ndátán yóo ña kóni ndó'ó. Saá chi ndí'i ní ini i koqo nda sava ndó náa ní ndó xí'in tá'an ndó, ta sava ndó kisa kuíni ini ndó xíni tá'an ndó, ta sava ndó yóo ña sáa ini ndó xíni tá'an ndó, ta sava ndó xa nata'vi tá'an ndó, ta sava ndó yóo to'on ká'an ndó ta sátakué'e ña ini tá'an ndó, ta sava ndó yóo to'on ká'an kuáchí ndó xa'a xí'in tá'an ndó, ta sava ndó'ó xa nduu ndó ñivi na ña'a ní ini, ta sava ndó'ó xa nduu ndó ñivi na sáa ini ta ndá'yi ndó ta on vása vivíi táku ndó xí'in tá'an ndó. ²¹ Ta saá tuku ndí'i ní ini i ndí kivi xaaj ñoq ndó ndí Ndios taxi ra ña kuka'an ñoq i xa'a ña on vá'a táku ndó. Saá chi tá xaaj ñoq ndó, ta nani'íi ndó'ó ndí on ta'an nandikó ini ndó, ni on ta'an sandakoo ndó ndí'i ña on vá'a ké'é ndó, ta saá kuchuchú ní ini i koni i ndó'ó, tãnda kuaku ní i xa'a ña on vá'a ké'é ndó. Saá chi xina'á sava ndó xiki'vi ndó kuachi xí'in náña'a ná on sivi nási'í ndó kúu, án xiki'vi ndó kuachi xí'in nataa na on sivi yij ndó kúu, án xiki'vi

ndó ndí'i saá ñoq kuachi kini. Ta ndí'i ní ini i ndí sava ndó'ó na ké'é ña on vá'a saá, on ta'an nandikó ini ndó, ta ni on ta'an sandakoo ndó ña ké'é ndó ña on vá'a yó'o.

13

¹ Xa yatin kixaaj kivi ña ko'on i koto i ndó'ó, ta ñayó'o kuu yichí uní ña xaaj koto i ndó'ó. Saá chi ndayí Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña ndí xa'a ña kuchíño ñivi kasa nani na kuachi xí'in ñandaaj, xíni ñó'ó ovi án uní ñivi ña ndakuíin na kasa ndaaj na xa'a kuachi, káchí ndayí Ndios. ² Kivi tá ñixiyo i xí'in ndó yichí ovi, ta ndato'on i to'on yo'vi xí'in ndó'ó na kúu na on xiiin sandakoo ké'é ña on vá'a. Ta vitin vará on vása ñíndichi i xí'in ndó, ta tuku ká'an i xí'in ndí'i ndó ndí xíni ñó'ó sandakoo ndó ké'é ndó ña on vá'a. Tá on xiiin ndó kasa ndivi ndó saá, ta kivi xaaj ñoq ndó, ta yo'vi sando'o i ndó'ó. ³ Saá ke'é i xí'in ndó, chi ndó'ó ndúkú ndó ña saná'a káxin i ñoq ndó ndí ndixa Jesucristo taxi ra ndayí nda'aj ña ndato'on i to'on ra xí'in ndó. Ta Jesucristo on vása ké'é ra xí'in ndó ndátán ké'é ñii tãa ta on vása kómí ndee, ta ña ké'é Jesucristo xí'in ndó saná'a ña ndí ndixa kúu ra tãa tãndee ní. ⁴ Vará Jesucristo ñixiyo ra ndátán ñii tãa ta on vása kómí ndee kivi katakaaj ndaa na ra nda'a tón cruz, ta ñixi'í ra, ta vitin xí'in ndee ká'no Ndios táku ra. Saá tuku

mji ndj, vará ñii káchí xí'in Jesucristo kúu ndj nataa na on koó ndee kómí, ta ñii káchí xí'in ra táku ndj xí'in ndee Ndios xa'a ña kasa chiño ndj noo ndó'ó.

⁵ Ta ndó'ó xini ñó'ó koto va'a xí'in mji ndó, xa'a ña va'a kundaa ini ndó án ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo. Ta saá va'a ná koto ndoso xí'in mji ndó án ndixa kándixa ndó ra. Tá keta va'a ndó noo ña koto ndoso xí'in mji ndó saá, ta saá kundaa ini ndó ndí Jesucristo táku ra ini ndó. Tá on vása keta va'a ndó saá, ta on sivi ñivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo kúu ndó. ⁶ Ta mji ndj, kundaa ini ndj ndí ndó'ó nákoní ndó ndí xa keta va'a ndj noo ña xito ndoso xí'in mji ndj saá, chí kúu ndj nataa na ndixa ndino'o kándixa Jesucristo, ta táku ra ini ndj. ⁷ Ta ndúkú ndj noo Ndios ña chindeé ra ndó'ó, ña on ke'é ndó nda ñii ña on vá'a. Saá chí ña ndáya'ví ní ka noo ndj kúu ña ké'é ndó ñava'a ndátán kóni Ndios. Ta lo'o kuiti ndáya'ví noo ndj tá sava ndó'ó xáni sijní ndó ndí on vása kómí ndj ndayí Jesucristo ña kása chiño ndj noo ndó, chí xáni sijní ndó ndí on vása ní-keta va'a ndj noo ña xito ndoso xí'in mji ndj. ¡Ta on vása saá! ⁸ Chí mji ndj, on vása kúchiño ke'é ndj nda ñii chiño ña on vása yóo yu'ú xí'in ñandaqa. Ta kuiti kúchiño kasa ndivi ndj chiño ña yóo yu'ú xí'in ñandaqa. ⁹ Ta xa'a ñayó'o, ká'no ñasijí nákaa ini ndj kivi kúu ndj nataa na on

koó ndee kómí, ta kúsijí ini ndj kivi xito ndj ndí ndó'ó kúu ñivi nandee, ta va'a ndíkón ndó yichí Jesucristo. Ta saá ndúkú ndj noo Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña ñii ñii kivi vivíi ka kua'no ndó yichí Jesucristo, tãda tãda ndó nduu ndó ñivi na ñixino ndino'o ndátán yóo mji ra. ¹⁰ Ñakán kía vitin kivi on vása ñíndichíj noo ndó, ta táajj to'on kue'e xa'a ña nandikó ini ndó ta sandakoo ndó ké'é ndó ña on vá'a. Ta saá kivi xaajj noo ndó, ta on konj ñó'ój to'on kue'e ka'anj xí'in ndó. Saá chí Jesucristo taxi ra ndayí ra nda'ajj xa'a ña chindeéj ndó'ó ña vivíi ka kua'no ndó yichí ra, ta on sivi xa'a ña sandi'ij xa'a ndó'ó kúu ña taxi ra ndayí ra nda'ajj.

TaPablo ndayi ra ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin táajj to'on ña ndáyij ndó'ó. Ndúkúj noo ndó ndí ná kunakaa ñasijí ini ndó, ta chikaa ndó ndee ña kua'no ndó yichí Jesucristo, tãda tãda ndó nduu ndó ñivi na ñixino ndino'o ndátán yóo mji ra. Ta chikaa ndó ndee ini tá'an ndó, ta koo yu'ú ndó xí'in tá'an ndó, ta vivíi kutaku ndó xí'in tá'an ndó. Ta saá ndixa Ndios koo ra xí'in ndó, chí Ndios kí'vi ní ini ra xini ra mji yó, ta táxi ra ña koo ñava'a ini yó. ¹² Ta ndó'ó, kivi chindeé tá'an ndó, ta xí'in ñató'ó ní ini ndó chito ndó noo tá'an ndó. ¹³ Ndi'ij ñivi na kándixa Jesucristo

na tákụ ñoo yó'o, tí'ví na
tò'on ña chindeé na ndó'ó.

¹⁴ Ta Jesucristo, Taa
taKá'no noo yó, íná ke'é ra
ñavā'a ní xí'in ndó! ¡Ná
saná'a Ndios noo ndó ndí
ndixa kí'vi ini ra xíni ra
ndó'ó! Ta, ¡ñii yu'ú ná koo
ñii ñii ndó xí'in Nímā Ndios,
chi tákụ ña ini ndó! Saá ná
koo ña.

**Tutu ña tì'ví
taPablo kuā'an
nda'a nivì na
kándixa
Jesucristo
na táku kuā'a ní
ñoo
estado Galacia**

*Xí'in tō'on yó'o taPablo
chindeé ra nivì na kándixa
Jesucristo na táku kuā'a ní
ñoo estado Galacia*

¹ Yi'i, taPablo, ta ta kúu ñii taapóstol, táaj tutu yó'o. Ta on sivi nivì kúu na sakuiso chiño yi'i kuuji taapóstol, chi mji Jesucristo xí'in Yivá yó Ndios, ta ta sanatakú Jesucristo, sakuiso chiño ra yi'i kuuji taapóstol, ta tì'ví ra yi'i ña ka'an ndosoji tō'on va'a xa'a Jesucristo noo nivì. ² Ta ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, na yóo xí'inji ñoo yó'o, tí'ví na tō'on ña chindeé na ndó'ó. Ta tí'ví ndi tutu yó'o xa'a ña nda'a ndó'ó nivì na kándixa Jesucristo, na nákutá'an kuā'a ñoo estado Galacia xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios. ³ Ta ndúkúji noo Yivá yó Ndios ta noo Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó, ta taxi ra ña koo ñava'a ini ndó. ⁴ Ta Jesucristo kúu ta ta taxi xí'in mji, ña nivixi'ra xa'a kuachi yó, chi saá chitóni Yivá yó Ndios ke'é

ra xa'a ña sakaku ra mji yó ña kuchiño yó kutaku ndíka yó noo ndee on vá'a ña kúu ña xá'nda chiño noo yichi ñoyivi yó'o. ⁵ Ta, jva'a ná naki'in Ndios kuā'a ní ñato'ó ná'no! Ta, jna kanóo síkón ñato'ó ra ndi'i saá kivi ña vaxi! Saá ná koo ña.

*Tō'on yó'o ká'an xa'a nivì
na kama ní sandakoo tō'on
va'a ña ndaa xa'a Jesucristo*

⁶ Ndó'ó, natá'an yó na kándixa Jesucristo, ndixa náka'nda ini ji xa'a ndó'ó, chi kama ní xa kuxiká ndó noo Ndios. Ta Ndios, xa'a ña ká'no ní ini ra, kana ra ndó'ó kundikon ndó Jesucristo, ta sakaku ndó'ó noo ndee ña on vá'a. Ta vitin mji ndó xa sandakoo ndó tō'on va'a ña ndaa xa'a Jesucristo, ta kixá'a ndó ndíkon ndó inká tō'on ña xáni sijní ndó kúu tō'on va'a ka. ⁷ Ta ndixa on koó ka inká tō'on va'a xa'a Jesucristo, chi tō'on ña ndato'on ndi xí'in ndó kúu ña ndixa ndaa ña káchí ndasaá kuchiño nakutá'an va'a yó xí'in Ndios. Ta saá ni, yóo nivì na násaka sijní ndó xí'in tō'on na, ta kóni na nasama na tō'on va'a ña ndaa xa'a Jesucristo ña xa kándixa ndó. ⁸ Ta ndá yu kúu nivì na ká'an ndoso inká tō'on ña on vása yóo yu'ú xí'in tō'on va'a ña xa ndato'on ndi xí'in ndó xa'a Jesucristo, ta saá nayó'o va'a ná kuiso na chi'ña. Ta yi'i, on vása ndi'i ini xini yu kúu nayó'o, án ñii mji ndi kúu na, án ñii ñaángel ña kixi ñoyivi nino kúu ña, tá

nayó'o nasama na tɔ'on x̄'a Jesucristo, ta v̄'a ná kuiso na chi'ña. ⁹ Xa ndaɔ'on ndi xí'in ndó saá, ta vitin tuku ká'an̄i xí'in ndó, káchíi saá: Tá yóo n̄ivi na ká'an̄i ndoso tɔ'on ña ɔn vása yóo yu'ú xí'in tɔ'on v̄'a ña xa naki'in ndó k̄ivi n̄ika'an̄i ndoso ndi ña n̄oo ndó, ta v̄'a n̄ivi yó'o ná naki'in na chi'ña.

¹⁰ Ta saá vitin, ¿yukía xáni s̄ini ndó x̄'a tɔ'on yó'o ña sakán n̄ika'an̄i? ¿Án xáni s̄ini ndó ndí xí'in tɔ'on yó'o ndúkúi ña v̄'a k̄a'an̄i n̄ivi x̄'a'i? ¿Án xáni s̄ini ndó ndí ndasaá kuiti ndúkúi sakusiīi ini n̄ivi? Nda lo'o ɔn s̄ivi saá, chi ña ndixa x̄ini ñó'ó n̄ooi kúu ña ndúkúi sakusiīi ini Ndios. Ta ȳ'i, tá ndasaá kuiti ndúkúi kasa ndivīi chiño ña sakusiīi ini n̄ivi, níkúu, ta saá ɔn s̄ivi ñii t̄a t̄a ndixa kisa chiño n̄oo Jesucristo kúu i.

Tɔ'on yó'o ká'an̄i ña ndasaá nduu t̄aPablo t̄aapóstol, t̄a t̄a kisa chiño n̄oo Jesucristo

¹¹ Nañani yó xí'in náki'v̄a yó, kóni ña kundaa ini ndó ndí tɔ'on v̄'a n̄ika'an̄i ndoso i n̄oo ndó x̄'a Jesucristo ɔn s̄ivi tɔ'on ña kaku s̄ini n̄ivi kúu ña. ¹² Ni ɔn s̄ivi n̄ivi kúu na saná'a ȳ'i, ta m̄i Jesucristo kúu t̄a t̄a saná'a ȳ'i tɔ'on ña ká'an̄i ndoso i.

¹³ Ta ndó'ó, xa x̄ini s̄o'o ndó ndasaá x̄itakūi k̄ivi n̄ixika i kisa ndivīi ndi' i ña xá'nda chiño yich̄i najudío. X̄ini ndó ndí ndeé ní n̄isaa ini i x̄ini i n̄ivi na kúu nave'e

Ndios x̄'a ña kándixa na Jesucristo. Sax̄o'vi níi n̄ivi yó'o, ta ch̄ikaá níi ndeé x̄'a ña sandi' i x̄'a nayó'o. ¹⁴ Ta x̄'a ña ndeé ní k̄isa ndivīi ndi' i ña xá'nda chiño yich̄i najudío, ȳ'i x̄ikuu i ñii t̄anoó, t̄a t̄a ndeé k̄a n̄ixika n̄oo ndi' i najudío na ñii káchíi k̄iyya xí'in i. Saá chi ch̄ikaá ní k̄a i ndeé ña kasa ndivīi ndi' i saá ña xá'nda chiño yich̄i nax̄ii síkuái najudío. ¹⁵ Ta saá ni, k̄ivi tá ɔn t̄'an̄i kaku i, tá mií nákaa k̄a i t̄ixin si'íi, ta Ndios, t̄a t̄a ká'no ini, ke'é ra ñava'a ní xí'in i ña nakaxin ra ȳ'i x̄'a ña kandixa i Jesucristo, ta x̄'a ña kuu i t̄aapóstol ña k̄a'an̄i ndoso i tɔ'on ra n̄oo n̄ivi. ¹⁶ Ta saá tá n̄itondaa k̄ivi ña ch̄itóni Ndios, ta sanat̄ivi ra n̄ooi Sa'ya ra Jesucristo, chi Ndios sakuiso chiño ra ȳ'i ña k̄a'an̄i ndoso i tɔ'on v̄'a x̄'a Jesucristo n̄oo n̄ivi na ɔn vása kúu najudío. Ta k̄ivi nakutá'an̄i xí'in Jesucristo, ta saá ɔn vása x̄andikon̄i n̄i-xa'an̄i nandukúi ñandich̄i s̄ini nda ñii n̄ivi na táku yatin, ¹⁷ ni ɔn vása ní-xa'an̄i ñoo Jerusalén nandukúi ñandich̄i s̄ini n̄ivi na xa kúu naapóstol si'na k̄a n̄oo i. Ta n̄oo ño'o yich̄i estado Arabia kúu xiiña n̄oo n̄ix̄a'an̄i n̄ix̄iyo i, ta saá ndikó i ñoo Damasco.

¹⁸ Tá n̄iya'a un̄i k̄iyya, ta tuku kee i ñoo Damasco, ta n̄ix̄a'an̄i ñoo Jerusalén x̄'a ña nakutá'an̄i xí'in t̄aPedro. Tá k̄ixaa i ñoo Jerusalén yó'o, ta k̄indoo i xí'in ra

xá'on kivi. ¹⁹ Ta on koó inka naapóstol ní-xini, ta ñii laá taSantiago* ta kúu ñani Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, kúu taapóstol ta xini kivi nixiyo ñoo Jerusalén yó'o. ²⁰ Mji Ndios kúu taa ta ndákuijn xa'a j ndí to'on ña táa j yó'o vitin kúu ña ndixa ndaa.

²¹ Ta ndi'i nixiyo ñoo Jerusalén yó'o, ta saá kee j ku'a'anj ta nixaa j ku'a'a ñoo estado Siria ta xí'in estado Cilicia. ²² Ta xa'a ña nixika j inka xiiña, nda ñii nañani yó ni náki'va yó na kándixa Jesucristo na táku ñoo estado Judea, on ta'an koni nayó'o yi'j xí'in nduchu noo na kivi saá, ²³ ta ndasaá kuiti xini so'o na to'on xa'a j ña ndato'on inka nivi na kándixa Jesucristo xí'in na. Nayó'o ndato'on na, káchí na saá: "Taa ta si'na chikaa ní ndee ña saxo'vi ra mji yó, vitin nduu ra taa ta ká'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo, Taa taKá'no noo yó", saá káchí nivi ndato'on na xa'a j. ²⁴ Ta saá nivi na xini so'o to'on yó'o kisa ká'no na Ndios xa'a ña sandikó ra ini j ta nduu j taa ta kándixa Jesucristo.

2

¹ Ta niya'a uxu komi kuiya, ta saá ndikó j nixa'an j ñoo Jerusalén xí'in ñani yó taBernabé, ta saá kanaj ñani yó taTito ta nixa'an ra xí'in ndi. ² Nixa'an j

ñoo Jerusalén, chi ña ke'é j saá kúu ña kisa ndivi ña saná'a Ndios noo j. Tá nixaa j ñoo Jerusalén yó'o ta nakutá'an j xí'in ndasaá kuiti nañani yó na kánoo to'on xa'a ndí kúu na nivi na ndiso chiño xí'in nivi na kándixa Jesucristo ñoo yó'o. Ta saá ndato'on káxin j xí'in nataa yó'o yu kúu to'on va'a xa'a Jesucristo ká'an ndoso j noo nivi na on vása kúu najudío. Saá kuchiño kundaa ini nayó'o ndí on vása ní-nasama j to'on va'a ña ndaa xa'a Jesucristo. Saá chi tá nayó'o on vása ní-xiyo yu'ú na xí'in to'on va'a ña ká'an ndoso j, ta saá ña manj kuu ndi'i chiño ña xa kisa ndivi j nda kivi vitin, níkuu. ³ Ta na ndiso chiño yó'o ñii nakoo yu'ú na xí'in j ndí nivi na kándixa Jesucristo, na on vása kúu najudío, nayó'o on vása xini ñó'ó kasa ndivi na ndi'i ndayí yichí najudío. Ta saá na ndiso chiño yó'o nda lo'o on vása ní-xa'nda chiño na noo ñani yó taTito ndí xini ñó'ó kasa ndivi ra costumbre circuncisión,* vará kúu ra tagriego. ⁴ Ta saá ni, sava nivi na vatá, na káchí xa kándixa na Jesucristo, nayó'o xa niki'vi se'é na nakutá'an na xí'in mji ndi, nivi na ndixa kándixa Jesucristo, chi navatá yó'o kóni na koto naní na ndasaá táku ndíka ndi yichí Jesucristo, ta on vása táku ka ndi tixin ndee

* **1:19** TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

* **2:3** Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xa'nda na lo'o ñii sijní ñatete talo'o. Ké'é na saá xa'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

ndayí ña n̄taa taMoisés. Ta n̄ivi yó'o ɔn vása kúsij ini na ña táku ndíkā ndi yich̄i Jesucristo, ta kóni na kasa nduxā na xí'in ndi ña ndikó ndi kutaku ndi t̄ixin ndayí yó'o, xā'a ña ndasaá kuiti nduu ndi ndatán yóo naesclavo na x̄inj ñó'ó kasa ndivi ndi'i ña xá'nda chiño ndayí n̄oɔ na. ⁵ Ta ndā ñii kánj lo'o ɔn vása ní-chikaa so'o ndi to'on ña n̄ikā'an n̄ivi na vatá yó'o. Saá chi ña ndixa kóni ndi kúu ña ndā ñii ndó'ó ɔn naki'in ndó inkā to'on vatá ña ɔn vása yóo yu'ú xí'in to'on ña ndā ña xa k̄andixa ndó xā'a Jesucristo. Ta ña ndixa kóni ndi kúu ña ndí ndi'i saá k̄ivj ná kind̄oɔ to'on ña ndā ña yó'o kutaku ña n̄imā ndó.

⁶ Ta nañani yó na kánóo to'on xā'a ndí kúu na na ndíso chiño xí'in n̄ivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an ñoo Jerusalén, nayó'o ndā lo'o ɔn vása ní-ka'an na xí'inj ndí yóo k̄a to'on ña kúmanj án ña kánóo k̄a n̄oɔ to'on va'a ña ndā ña ká'an ndosoj xā'a Jesucristo. Ta vará nañani yó yó'o kúu n̄ivi na kánóo s̄ikón to'on xā'a, ta ñayó'o ɔn vása ndáya'ví ña n̄oɔj, chi Ndios ɔn vása nákaxin ra n̄ivi, ta ñii ndáya'ví ndi'i n̄ivi n̄oɔ ra. ⁷ Ta nañani yó yó'o n̄akoni na ndí Ndios kúu t̄a t̄a s̄akuiso chiño ȳij ña k̄ā'an ndosoj to'on va'a xā'a Jesucristo n̄oɔ n̄ivi na ɔn vása kúu najudío, ta ñii k̄i'va saá n̄akoni na ndí Ndios s̄akuiso chiño ra

taPedro ña k̄ā'an ndoso ra to'on va'a yó'o n̄oɔ n̄ivi najudío. ⁸ Chi m̄ji Ndios kúu t̄a t̄a t̄i'ví taPedro ña va'a kasa chiño ra n̄oɔ najudío. Ta m̄ji Ndios yó'o kúu t̄a t̄a t̄i'ví ȳij ña va'a kasa chiño j n̄oɔ n̄ivi na ɔn vása kúu najudío.

⁹ Ta nañani yó t̄aSantiago xí'in taPedro ta xí'in taJuan, kúu na ndíso chiño xí'in n̄ivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an ñoo Jerusalén. Ta un̄j saá nañani yó yó'o n̄akoni na ndí Ndios xa ke'é ra ñava'a ká'no xí'inj ña s̄akuiso chiño ra ȳij ña kasa ndivi j chiño n̄oɔ n̄ivi na ɔn vása kúu najudío. Ta saá nañani yó yó'o va'a n̄aki'in na taBernabé ta xí'in ȳij, ta saná'a káxin na ndí ñii yóo na xí'in ndi, chi kúsij ini na xā'a ña ñii káchí kisa chiño na xí'in ndi n̄oɔ Jesucristo. Ta kind̄oɔ yu'ú nañani yó yó'o ndí taBernabé xí'in ȳij k̄o'ɔn ndi k̄ā'an ndoso ndi to'on va'a xā'a Jesucristo n̄oɔ n̄ivi na ɔn vása kúu najudío, ta saá m̄ji nañani yó yó'o kasa ndivi na chiño Jesucristo n̄oɔ n̄ivi na kúu najudío. ¹⁰ Ta ñii laá ña xáku ndá'ví nañani yó yó'o n̄oɔ ndi kúu ña ɔn sandakoo ndi ña chindeé ndi n̄ivi nandá'ví. Ta chiño yó'o kúu ña chíkaajj ndee kasa ndivi j ndi'i saá k̄ivj.

To'on yó'o ká'an ña xā'a taPablo ndato'on ra xí'in taPedro ndí yóo ña ɔn vá'a ké'é ra

11 Ta saá kivi kixaa taPedro ñoo Antioquia, nakutá'an ra xí'in ndi, ta yi'i nika'an i xí'in ra ndi yoo ña on vá'a ké'é ra. 12 Saá chi tá si'na ka ña on ta'an kixaa sava nataa na kixi noo taSantiago ñoo Jerusalén, ta ndi'i saá kivi taPedro xixixi ra xí'in ñivi na kándixa Jesucristo na on sivi najudío kúu. Ta taPedro, kivi xini ra kixaa nataa na kixi noo taSantiago, ta sandakoo ra xixi ra xí'in nañani yó na on vása kúu najudío, ta kuxiká ra noo nayó'o. Ke'é ra saá chi nyi'vi ra koto nataa na kixi noo taSantiago ka'an kuachí na xí'in ra, chi nataa yó'o xá'nda chiño na ndi ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kasa ndivi na costumbre ña ñani circuncisión. 13 Ta xí'in ña sandakoo taPedro xixi ra xí'in ñivi na on sivi najudío kúu, ke'é ra ndatán ké'é ta ta ovi yu'u. Ta saá inká najudío na kándixa Jesucristo kixá'á na ndikon na ké'é na ñii káchí ndatán ké'é taPedro, ta kuxiká nayó'o noo nañani yó na on vása kúu najudío. Tāda mji taBernabé nakava ra ke'é ra ndatán ké'é ñii ta ta ovi yu'u, chi ñii káchí ke'é ra xí'in taPedro. 14 Tá xini ña ké'é nañani yó yó'o ndi on vása yoo yu'u ña xí'in to'on va'a ña saná'a Jesucristo, ta saá nandukú i taPedro, ta ñixaa i noo ra, ta noo ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo na nakutá'an yó'o, ta nika'an i xí'in taPedro,

kachí i saá: "Yó'ó kúu ñii tajudío, ta saá ni, taku ún ndatán taku ñivi na on vása kúu najudío, chi on vása kisa ndivi ka ún ndi'i yichi najudío. Ta saá, ¿ndachun kóni ún kasa nduxa ún xí'in ñivi na on vása kúu najudío ña kutaku na ndatán taku najudío ta kasa ndivi na ndi'i yichi najudío?", saá kachí i xí'in taPedro.

15 Ta mji yó ñivi na kúu najudío, chi najudío kúu yivá si'i yó, xa xini so'o yó ñii to'on ña káchí naño yó ña káchí saá: "Mji yó najudío on sivi ñivi na ndiso ku'a'a ní kuachi kúu yó ndatán yoo ñivi na on vása kúu najudío", káchí na. 16 Ta saá ni, kúnda ini yó ndi on sivi xa'a ña kisa ndivi ñivi ndayí kúu ña ndúndii na noo Ndios, ta xa'a ña kándixa na Jesucristo kúu ña kisa ká'no ini Ndios xa'a kuachi na, ta ndúu na ñivi na ndii noo Ndios. Ta saá mji yó xa'a ña kándixa yó Jesucristo, ndyu yó ñivi na ndii, na on ko'ó kuachi ndiso noo Ndios. Tuku ká'an i: Nda ñii ñivi on sivi xa'a ña kisa ndivi na ndayí kúu ña ndúndii na noo Ndios.

17 Ta saá ni, tá xa'a ña kándixa yó Jesucristo ndúkú yó ña nduu yó ñivi na ndii noo Ndios, ta saá kixá'á yó nákon i yó ndi mji yó kúu ñivi na ndiso kuachi, ta ña nákon i yó saá, nda lo'o on vása kóni kachí ña ndi Jesucristo chinda'á ra mji yó ña ke'é yó ña on vá'a. 18 Ta yi'i, táná nandikó

3

ini j ta sandakoo j to'on va'a ña ndaa ña kándixa j, ta tuku kixá'á j saná'a j ndí xíní ñó'ó ndí'i ñivi kasa ndivi na ndí'i ndayí najudío, ta xí'in ña ke'é j saá ya'a ndoso j noo ñandaa ña kándixa j. ¹⁹ Tá'an mji ña ñixika ka j chíkaa ní j ndee ña kisa ndivi j ndayí najudío, ta saá kixá'á j nakoni j ndí ndayí yó'o on vása kómí ña ndee taxi ña kutaku ndino'o j. Ta saá sandakoo j kisa ndivi j ndí'i ndayí najudío, ta vitin yoo j ndatán yoo taa ta ñixi' j noo ndayí yó'o, chi on vása xá'nda chiño ka ña noo j. Yi' j ñixi' j noo ndayí yó'o xa'a ña kuchiño va'a kutaku j noo Ndios, ta vitin táku j xa'a ña sakusij j ini Ndios. ²⁰ Saá chi ñii káchí ñixi' j xí'in Jesucristo nda'a tón cruz, ta nataku j xí'in ra. Ta vitin kúu j ñii taa ta táku xí'in níma xaá chi Jesucristo yoo ra táku ra ini j. Ta vitin ña táku j xí'in yíkí koñu j ñoyívi yó'o, ta táku j ña xí'in ndee Jesucristo, taa ta kúu Sa'ya Ndios. Saá táku j vitin chi kándixa j Jesucristo ta ndaa ini j ra, ta Jesucristo kí'vi ini ra xíni ra yi' j, ta taxi xí'in mji ra ñixi' j ra xa'a kuachi j. ²¹ Ta vitin on vása chíkaa ñino j ñava'a ña ke'é Ndios xa'a j, chi sanduu ra yi' j taa ta ndii noo ra xa'a ña kándixa j Jesucristo. Ta tá mji yó kuchiño sanduu xí'in mji yó ñivi na ndii noo Ndios xa'a ña kisa ndivi yó ndayí ra, níkúu, ta saá ña manj kuu ña ñixi' j Jesucristo xa'a kuachi yó.

To'on yó'o ká'an ndí xa'a ña kándixa yó Jesucristo kúu ña ñaki'in yó Níma Ndios táku ña ini yó

¹ Ndó'ó, ñivi nañoo Galacia, ñndachun ñivi na kí'ví sijní kúu ndó'ó! ¿Yu kúu ñivi na chíkaa ña saka na ini ndó vitin va? Saá chi kama ní kuxíká ndó noo to'on ña ndaa ña saná'a ndí ndó'ó xa'a Jesucristo, chi xa ndato'on kaxín ndí xí'in ndó'ó ndí Jesucristo ñixi' j ra nda'a tón cruz xa'a ndí'i kuachi yó. ² Ta vitin xíní ñó'ó ndaka to'on j ndó'ó ñayó'o: ¿Yo xa'a kúu ña ñaki'in ndó Níma Ndios ña yoo táku ini ndó? ¿Án xa'a ña kisa ndivi ndó ndí'i ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés kúu ña ñaki'in ndó Níma Ndios? On sivi saá, chi xa'a ña kándixa ndó to'on ndaa ña xíní so'o ndó xa'a Jesucristo kúu ña ñaki'in ndó Níma Ndios táku ña ini ndó. ³ Ta saá vitin, ñndachun xáni sijní ndó ndatán xáni sijní ñivi na kúu na kí'ví sijní? Chi kivi kixá'á ndó kándixa ndó Jesucristo, tanda kivi saá kixá'á ndó ndaa ini ndó Níma Ndios ña taxi ña ndee ña nda'a ndó xa'a ña va'a kundikon ndó yichí Jesucristo. Ta vitin, ñndachun xáni sijní ndó ndí on vása xíní ñó'ó ka ndó ndee Níma Ndios?, chi vitin xáni sijní ndó ndí ndasaá kuiti xí'in ndee yíkí koñu mji ndó kúchiño ndó va'a kundikon ndó yichí Jesucristo. ⁴ ¿Án ña manj kuiti xikuu ndí'i

ña yò'vì nìxò'vì ndó xà'a ña kúu ndó nìvi na kándixa Jesucristo? Ta yì'ì ndátìì ndí òn sìvì ña mǎnì ní-xikuu ñayó'o. ⁵ Saá chi Ndios xa taxì ra Níma ra táku ña ini ndó, ta ke'é ra kuá'a ní mi-lagro ña xìni ndì xí'in ndó. Ta, ¿yo xà'a kúu ña Ndios ke'é ra ñava'a yó'o xìni ndó? ¿Án xà'a ña kisa ndivi ndó ndayí ña nìtaa tǎMoisés kúu ña? ¡Ndixa òn sìvì saá!, chi xà'a ña kándixa ndó to'on va'a ña xìni so'o ndó xà'a Jesucristo kúu xà'a ña Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ndó.

Ndios nika'an ra ndi tǎAbraham kúu ra tandii ño ra xà'a ña kándixa ra Ndios

⁶ Va'a ná kani sìnì ndó xà'a tǎAbraham, tǎa tǎ kúu xì sikuá mji yó na kúu najudío. TǎAbraham kándixa ra Ndios, ta xà'a ñayó'o Ndios nika'an ra ndí tǎAbraham kúu ra tǎa tǎ ndii tǎ òn koó kuachi ndiso ño ra. ⁷ Ta saá, va'a ná kundaa ini ndó ñayó'o ndí nìvi na ndáa ini Ndios ñii kì'va ndátan tǎAbraham xìndaa ini ra Ndios, ndi'i nìvi yó'o yóo na ndátan yóo sa'ya ñani sikuá ndino'o tǎAbraham. ⁸ To'on Ndios ña nìtaa na xìna'á ká'an ña xà'a kìvì ña vaxi Ndios sanduu ra nìvi na òn vása kúu najudío nìvi na ndii ño ra xà'a ña kundaa ini na ra. Saá chi ño to'on Ndios yó'o vaxi to'on ña ndátò'on Ndios xí'in tǎAbraham, káchì ra saá: "Xà'a mji ún, nìvi na ndi'i saá ñoo ñoyìvi naki'in na ñava'a ke'èj xí'in

na", saá káchì Ndios xí'in tǎAbraham. ⁹ To'on yó'o kóni káchì ña ndí ndátan Ndios ke'é ra ñava'a xí'in tǎAbraham, chi xìkuu ra tǎa tǎ kándixa Ndios, saá ké'é Ndios ñava'a xí'in ndi'i nìvi na kúu na kándixa Jesucristo.

¹⁰ Ta ndi'i nìvi na xáni sìnì ndí xà'a ña kisa ndivi na ndayí ña nìtaa tǎMoisés, nduu na nìvi na ndii na òn koó kuachi kuiso ño Ndios, ta ndi'i nìvi na xáni sìnì saá kúu nìvi na ndiso chi'ña. Saá chi to'on Ndios ña nìtaa tǎMoisés xìna'á káchì ña saá: "Nìvi na ndiso chi'ña kúu nìvi na nì-kuchiño tondaa kasa ndivi ndi'i saá ndayí Ndios", káchì to'on Ndios. ¹¹ Xí'in to'on yó'o kundaa ini yó ndí òn sìvì xà'a ña kisa ndivi nìvi ndayí Ndios ña nìtaa tǎMoisés kúu ña nduu na nìvi na ndii na òn koó kuachi kuiso ño Ndios. Saá chi inka xiiña ño to'on Ndios ña nìtaa na xìna'á, káchì ña saá: "Nìvi na kúu nandii ño Ndios xà'a ña kándixa na ra, nìvi yó'o, ndixa kutaku na", káchì to'on Ndios ña nìtaa na xìna'á. ¹² Ta saá kundaa ini yó ndí ndasaá kuiti xà'a ña kándixa yó Jesucristo kúu ña nduu yó nìvi na ndii ño Ndios ta táku ndino'o yó ño ra. Ta saá ni, yichì ña xá'nda chiño ndayí òn vása ká'an ña saá, chi káchì ña ndí xìnì ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ña xá'nda chiño ndayí ño yó, ta saá kuchiño nduu yó nìvi na ndii ño Ndios ta kutaku ndino'o yó ño ra.

13 Ta Jesucristo kúu t̄a t̄a s̄akaku m̄ji yó n̄o n̄a ña x̄ikuu yó n̄ivi na x̄indiso chi'ña xa'a ña òn vása ní-kuchiño yó t̄ond̄a yó kasa ndivi yó ndi'i saá ndayí Ndios. Saá chi m̄ji Jesucristo s̄akuiso x̄i'in m̄ji ra chi'ña ña x̄indiso yó ta yó'v̄i ní n̄ixó'v̄i ra xa'a kuachi yó. Chi yóo t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á ña káchí saá: "Na ndiso chi'ña kúu ndi'i n̄ivi na tákaa nda'a tón yiton", káchí t̄o'on Ndios. 14 Ta xa'a ña k̄isa ndivi Jesucristo saá, n̄ivi na òn vása kúu najudío na kándixa ña'á, nayó'o ñii káchí kúchiño na naki'in na ñava'a nda'a Ndios, ndatán yóo ña k̄ind̄o ra x̄i'in t̄aAbraham taxi ra nda'a sa'ya ñani síkuá ndino'o ra. Ta saá vitin ndi'i n̄ivi, án najudío kúu na, án òn s̄iví najudío kúu na, ta xa'a ña kándixa na Jesucristo, Ndios táxi ra Níma ra ña kutaku ña ini na.

15 Nañani yó x̄i'in náki'va yó, vitin ndát̄o'on̄i x̄i'in ndó ñii ña xa x̄in̄i va'a yó xa'a. Chi x̄in̄i yó tá yóo ñii tutu ña ká'an xa'a ña k̄ind̄o n̄ivi x̄i'in tá'an na, ta tutu yó'o kómí ña sello x̄i'in firma ñii t̄a, ta saá tutu yó'o kómí ña ndayí ña x̄in̄i ñó'ó kasa ndivi n̄ivi ña k̄ind̄o na xa'a. Ta nda ñii n̄ivi òn kúchiño sandi'i na xa'a ndayí tutu yó'o, ni òn kúchiño na nasama na ña. 16 Ndatán yóo tutu ña kómí sello Ndios, saá yóo t̄o'on ña k̄ind̄o Ndios x̄i'in t̄aAbraham x̄ina'á, chi Ndios

n̄ika'an ra ndixa ke'é ra ñava'a x̄i'in t̄aAbraham ta x̄i'in sa'ya ñani síkuá ra. Ta t̄o'on yó'o ña ká'an xa'a sa'ya ñani síkuá t̄aAbraham òn vása kóni kachí ña xa'a ku'a ní sa'ya ñani síkuá t̄aAbraham, ta t̄o'on yó'o kóni kachí ña xa'a ñii laá t̄a t̄a kúu sa'ya ñani síkuá t̄aAbraham, ta t̄ayó'o kúu Jesucristo. 17 Ta x̄i'in t̄o'on yó'o kóni kachí ndí si'na x̄ikuu ña t̄o'on ña k̄ind̄o Ndios x̄i'in t̄aAbraham x̄ina'á. Ta n̄iya'a kom̄i ciento ok̄o ux̄u k̄iya, ta saá Ndios taxi ra ndayí ra nda'a t̄aMoisés. Ta saá ndayí yó'o òn kúchiño sandi'i ña xa'a t̄o'on ña si'na ña k̄ind̄o Ndios x̄i'in t̄aAbraham, ni òn kúchiño nasama ña'á ña, chi ndatán yóo tutu ña kómí sello Ndios, saá yóo t̄o'on ña si'na k̄ind̄o Ndios x̄i'in t̄aAbraham. 18 Ta òn s̄iví xa'a ña k̄isa ndivi yó ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés kúu ña naki'in yó ñava'a nda'a Ndios. Ta ndixa xa'a ña Ndios k̄isa ndivi ra t̄o'on ña k̄ind̄o ra x̄i'in t̄aAbraham kúu ña naki'in yó ñava'a nda'a Ndios.

*T̄o'on yó'o ká'an
ndachun x̄in̄i ñó'ó ndayí
Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés*

19 Ta saá, ¿ndachun x̄in̄i ñó'ó ndayí ña taxi Ndios nda'a t̄aMoisés x̄ina'á? Ndios taxi ra ndayí ra xa'a ña saná'a ra n̄ivi ña kundaa ini na ndí ké'é na ña òn vá'a ta ndiso na kuachi n̄o Ndios. Ta ch̄itón̄i Ndios ndí ndayí ra ka'nda chiño

ña noq nivi nda tondaa kivi kixaa Jesucristo. Saá chi Ndios kindoo ra xí'in ta Abraham, kachi ra saá: "Xí'in ñii sa'ya ñani síkuá ún ke'éj ñava'a xí'in ndi'i nivi ñoyivi", kachi Ndios. Ta kivi Ndios taxi ra ndayí ra nda'a na Israel, ta si'na taxi ra ña nda'a na angel, ta nayó'o taxi na ña nda'a ta Moisés. Ta ta Moisés yó'o xikuu ta nixikanoo noq Ndios ta noq na Israel. ²⁰ Saá chi tá yoo ovi nivi, ta yoo kuachi xí'in na, ta ñayó'o náta'vi ña na. Ta saá xa'a ña kuchiño koo yu'ú na, xini ñó'ó ñii nivi ña kakanoo noq ovi nivi yó'o. Ta saá ni, tá yoo ñii laá ta, ta on vása xini ñó'ó tayó'o inká nivi na kakanoo noq ra. Ta Ndios ñii laá kuu ra, ta mató'on mji ra chindú'u ra to'on ña kindoo ra xí'in ta Abraham.

²¹ ¿An kóni kachi to'on yó'o ndi ndayí Ndios ña nita ta Moisés on vása yoo yu'ú ña xí'in to'on ña kindoo Ndios xí'in ta Abraham? ¡Nda lo'o on sivi saá! Chi tá ndayí kuu ña kómí ndee taxi ña kutaku ndino'o nivi noq Ndios, níkuu, ta saá ña kisa ndivi nivi ndayí yó'o kuu ña sanduu ña nivi na ndii noq Ndios, níkuu. ²² Ta to'on Ndios ña nita na xina'a kachi ña ndi ndatán yoo nivi na ñó'o preso, saá yoo ndi'i nivi, chi ndee ña on vá'a xá'nda chiño noq na, ta yoo na nó'ni na xí'in ndee ña on vá'a yó'o. Ta ndi'i nivi na kándixa Jesucristo, Ndios kindoo ra sakaku ra nayó'o

noq ndee ña on vá'a, xa'a ña kutaku ndino'o ndika na.

²³ Ta si'na ka ña on ta'an kixaa Jesucristo ñoyivi yó'o, ta ndatán yoo ve'e ka noq xino'o yó, saá nixiyo ndayí ña xixa'nda chiño noq yó, chi ndayí xindaa ña mji yó koto ke'é yó ña on vá'a. Saá xitaku yó, nda kixaa kivi Ndios saná'a ra yó ndi xa'a ña kándixa yó Jesucristo kuu ña nduu yó nivi na ndii na on koó kuachi ndiso noq ra. ²⁴ Ta saá tuku ndayí Ndios ña nita ta Moisés, yoo ña ndatán yoo ñii ta ta ndiso chiño xí'in naváli xa'a ña ndaa ra na, ta saná'a ra na ña vivii vaxi kua'no na, tandra tondaa na nduu na nivi ná'no. Ñii ki'va saá ndayí xikuu ña xindiso chiño xí'in yó ta xini'i ña yichi yó nda nitondaa yó ña kándixa yó Jesucristo ta niki'vi yó yichi ra. Chi xa'a ña kándixa yó Jesucristo kuu ña Ndios sanduu ra mji yó nivi na ndii na va'a yoo xí'in ra. ²⁵ Ta xa'a ña kándixa yó Jesucristo, ta vitin tayó'o kuu ta ndiso chiño xí'in yó, ta ndixa on sivi ka ndayí kuu ña ndiso chiño xí'in yó.

²⁶ Ta xa'a ña kándixa yó Jesucristo, ndi'i yó kuu yó sa'ya ndino'o Ndios vitin. ²⁷ Saá chi ndi'i mji yó nivi na kándixa Jesucristo, ña chichi yó kuu ña saná'a ndi ñii yoo yó xí'in ra, ta mji Jesucristo yoo ra xí'in yó. Ta xa'a ña taku Jesucristo ini yó, ndasa xa'a ra ini yó, ta taku xa'a yó xí'in ra vitin. ²⁸ Ta vitin, noq

Ndios ñii ndáya'ví ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo; án na-judío kúu na, án on sivi na-judío kúu na, án naesclavo kúu na,* án ñivi na on sivi naesclavo kúu na, án nataa kúu na, án náña'a kúu ná, ta noo Ndios ñii ndáya'ví ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo chi ñii yóo na xí'in ra. ²⁹ Ta xa'a ña ñii yóo yó xí'in Jesucristo, ndi'i yó kúu yó sa'ya ñani síkuá ndino'o taAbraham, ta saá ndixa naki'in yó ñava'a ña kındoo Ndios taxi ra nda'a taAbraham ta nda'a sa'ya ñani síkuá ndino'o ra.

4

¹ Ta vitin ndátog'onj xí'in ndó inká to'on ña saná'aj xa'a ndó'ó, ñivi na kúu sa'ya ndino'o Ndios, ta káchí ña saá: Tá yóo ñii ta ta kúu yivá ñii ta'lo'o ní, ta ta yó'o ñixi'j ra, ta saá sa'ya ra ta'lo'o ní yó'o kúu ta ta kómí ndi'i ñakuíká ña xikomí yivá ra. Ta saá ni, ña on ta'an tondaa ra kuu ra ñii ta taká'no, ta ta'lo'o ní yó'o yóo ra ndátan yóo taesclavo, ² chi xínj ñó'ó kasa ndivi ra ña xá'nda chiño ñivi na ndiso chiño xí'in ra. Saá táku ta'lo'o ní yó'o xí'in ñivi na ndiso chiño xí'in ra ña ndáa na ra, nda tondaa kivi ña chindú'u yivá ra nakuiso chiño ra xí'in ndi'i ñakuíká yivá ra. ³ Ta mji yó ñivi na kándixa Jesucristo ndátan yóo ta'lo'o ní yó'o saá ñixiyo yó kivi

tá on ta'an kandixa yó Jesucristo, chi kivi saá ndayí kúu ña xixa'nda chiño noo yó ta xindaa ña mji yó noo ña on vá'a ñoyivi yó'o. ⁴ Saá ñixiyo, ta ñitondaa kivi ña chitónj Ndios, ta saá t'ví ra Sa'ya ra kixi ra ñoyivi yó'o. Ta Sa'ya ra yó'o kaku ra tixin ñii ña'a, ta kaku ra ta xa'no ra tixin ndee ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés. ⁵ Saá kisa ndivi Jesucristo xa'a ña kúchiño sakaku ra mji yó, ñivi na xitaku tixin ndee ndayí, ta saá táku ndíka yó noo ndayí vitin. Ta Jesucristo ke'é ra ñava'a yó'o xí'in yó xa'a ña naki'in Ndios mji yó nduu yó sa'ya ndino'o ra.

⁶ Ta xa'a ña kúu yó sa'ya Ndios, ta saá t'ví ra Níma Sa'ya ra kutaku ña ini yó. Ta Níma Sa'ya ra yó'o kúu Níma Ndios ña táku ini yó vitin, ta chinda'a ña ñii ñii mji yó ña kachí yó xí'in Ndios saá: “¡Tata Yivá mji j!” , káchí yó xí'in Ndios. ⁷ Ta saá vitin on vása yóo ka yó ndátan yóo naesclavo na kisa chiño noo tapatrón na xí'in ñanduxa, chi vitin ndixa sa'ya ndino'o Ndios kúu yó. Ta xa'a ña kúu yó sa'ya Ndios chi kándixa yó Jesucristo, ndi'i ñakuíká Ndios kúu ñakuíká mji yó vitin, chi saá kındoo Ndios xí'in yó.

To'on yó'o ká'an ña taPablo ndí'i ní ini ra koto ñivi naño Galacia tuku

* **3:28** Naesclavo kúu ñivi na on vása kómí ndayí sandakoo na chiño kisa ndivi na noo napatrón na.

nandikó na kundikõn na yichì yatá

8 Kuyya tá òn tã'án koni ndó Ndios, ta saá xikuu ndó naesclavo na kisa chiño ñoo kuã'ã ñandios vatá, ña òn sivi Ndios ndino'o kúu. ⁹ Ta vitin ndixa ndó'ó xa xini va'a ndó Ndios, ta ña káxín ka kúu ña ná ka'anj xí'in ndó ndí mji Ndios xa xini va'a ra ndó'ó. Ta saá, ¿ndachun kóni ndó nandikó ndó ña tuku nduu ndó naesclavo, na kasa chiño ñoo ndee ña xá'nda chiño ñoo yichì yatá ña xindikõn ndó?, chi ndee yó'o kúu ndee ña vitá ní ña òn vása ndáya'ví ñoo ndó vitin. ¹⁰ Ndátò'onj tò'on yó'o xí'in ndó chi ndá vitin ndó'ó yóo ndó ndatán yóo naesclavo na kisa ndivi ña xá'nda chiño yichì yatá ñoo ndó. Saá chi yichì yatá yó'o chindú'u ña ndá kivi, ndá yoo, án ndá kuyya xini ñó'ó sakana ndó ñii ñii viko. ¿Án ndá vitin xáni sinj ndó ndí Ndios xini ñó'ó ra viko yó'o xa'ã ña kusij ini ra koni ra ndó'ó? ¡On sivi saá! ¹¹ Ta xa'ã ña òn tã'án kundaa va'a ini ndó xa'ã yichì Jesucristo, ndixa yi'i yí'víj koto ña manj xikuu ndi'i chiño ña kisa ndivi j xa'ã ndó'ó.

¹² Nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'víj ñoo ndó ndí kutaku ndikã ndó ñii kiva ndatán yi'i táku ndikã j yichì Jesucristo vitin. Saá chi yi'i xa nduu j ndatán yóo ndó'ó, ñivi na òn vása kúu najudío, chi mji yó, ñivi na kándixa Jesucristo, òn vása xini ñó'ó kutaku ka yó tixin ndee

ndayí najudío. Ta kóni j ña kundaa ini ndó ndí òn vása ní-ke'é ndó ña òn vá'a xí'inj. ¹³ Saá chi kivi ñoo ñixaa j ñoo ndó, saá ñixiyo ñii kue'e xí'inj ña ndee ní ndó'oj, ta ndó'ó va'a chindee ndó yi'i. Náka'án ndó ndí ña yo'vi ñindo'oj saá, kúu ña taxi ñindo'oj kuã'ã ní kivi xí'in ndó, ta kuchiño ñika'an ndosoj tò'on va'a xa'ã Jesucristo xí'in ndó. ¹⁴ Vará kue'e ña saxo'vi yi'i xikuu ña ñii tondó'ó ká'no ní ñoo ndó, ta ndá lo'o òn vása ní-sandakoo ndó yi'i, ni òn vása ní-xaa noo ndó yi'i. Ta ndá víka, ndó'ó va'a ñaki'in ndó yi'i ndatán ñaki'in ndó ñii ñaángel Ndios án ndatán ñaki'in ndó mji Jesucristo, saá ñaki'in ndó yi'i. ¹⁵ Ta, ¿ndachun nasama ini ndó vitin? Tá'an si'na ñixiyo j xí'in ndó, ta ndixa ndó'ó kí'vi ní ñixiyo ini ndó xini ndó yi'i, ta kivi saá ndá ñitondaa ndó xikuu ndó ñivi na kóni chindee yi'i xí'in ña ndino'o sji ini ndó, tãnda ñixiyo ti'va ndó tava ndó nduchu ñoo ndó xa'ã ña taxi ndó ña nda'ã j, níkuu. ¹⁶ Ta vitin, ¿án nduu ndó ñivi na sãa ini xini ndó yi'i xa'ã ña ndatò'on j ñandaa xí'in ndó?

¹⁷ Ta ñivi na kóni nasama ini ndó xa'ã ña kasa ndivi ndó ndi'i ndayí najudío, vará vivii ké'é na xí'in ndó, ta òn sivi ñivi na ndino'o ini kúu na. Chi nayó'o chikaa ní na ndee xí'in ndó ña kuxiká ndó ñoo ndi'i ta kuiti chikaa so'o ndó tò'on ña sáná'a mji na. ¹⁸ Ta mji yó, vará ña

va'a ní kúu ña vivíi ke'é yó xí'in ñivi, ta xíní ñó'ó ke'é yó saá xí'in ña ndino'o ini yó. Ta ndó'ó, saá xíní ñó'ó ke'é ndó xí'in ndi'i ñivi ndi'i saá kivi, án kivi yóo j xító j ña ké'é ndó kúu ña, án kivi on kóo j kúu ña. ¹⁹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndatán yóo sa'ya miji, saá yóo ndó. Ta yi'i, ndatán yo'vi ndó'o ñii ña'a ñá kí'vi ní tixin xa'a ña xa kóni kaku sa'ya ñá, saá ndó'o j xa'a ndó. Saá chi ndátij ña vaxi kua'no ndó ta tondaa kivi ña xino ndó nduu ndó ndatán yóo Jesucristo. ²⁰ Ta xí'in ña ndino'o ní ví ini j kúu ña kútoo j koo j xí'in ndó xa'a ña vivíi ndato'on yó xí'in tá'an yó. Ta saá on vása koni nó'ó j taa j to'on yo'vi yó'o xa'a ña noo ndó, níkuu. Ta vitin on vása nání'ij to'on ña va'a ndato'on j xí'in ndó.

To'on yó'o ká'an ña xa'a sa'ya ñá Sara xí'in sa'ya ñá Agar

²¹ Ndó'ó, ñivi na kúu na kóni tuku ndikó kutaku tixin ndayí ña ñitaa ta Moisés, ¿án on vása ní-xinj so'o ndó ña káchí ndayí yó'o? ²² Chi ndayí yó'o ká'an ña ta Abraham xikomí ra ovi sa'ya ra. Ñii sa'ya ra kaku tixin ñii ña'a ñá kúu esclava. Ta inká sa'ya ra kaku tixin ñii ña'a ñá táku ndíka, ñá xikuu ñásí'í ndino'o ta Abraham. ²³ Ta sa'ya ñaesclava kaku ra chi yivá sí'í ra chikaa ini na kukomí na sa'ya na. Ta sa'ya ña'a ñá táku ndíka kaku ra xa'a

ña kundivi to'on ña kindoo Ndios xí'in ta Abraham. ²⁴ Ta xí'in ovi náña'a yó'o to'on Ndios sáná'a ndasaá yóo ovi ña kindoo Ndios xí'in ñivi. To'on ña ká'an xa'a ñaesclava Agar sáná'a ña xa'a ña kindoo Ndios xí'in ñivi nalsrael yukú Sinaí, chi noo yukú yó'o Ndios taxi ra ndayí ra nda'a ta Moisés. Ta ndi'i ñivi na ndíkón yichi noo xá'nda chiño ndayí, ndatán yóo sa'ya ñaesclava Agar saá yóo na, chi táku ka na tixin ndee ndayí yó'o. ²⁵ Ta saá tuku to'on ña ká'an xa'a ñaesclava Agar yó'o sáná'a ña xa'a yukú Sinaí ña ñíndichi noo ño'o ña naní Arabia, chi noo yukú yó'o ta Moisés naki'in ra ndayí Ndios. Saá tuku to'on ña ká'an xa'a ñaesclava Agar sáná'a ña xa'a ñoo Jerusalén kivi vitin, chi ñivi nañoo Jerusalén xí'in ndi'i ñivi najudío na ndíkón yichi noo xá'nda chiño ndayí, ndatán yóo naesclavo saá yóo na. ²⁶ Ta to'on ña ká'an xa'a ñá Sara, ña'a ñá xitaku ndíka, sáná'a ña xa'a inká ñoo Jerusalén ña yóo ñoyívi ñino, ta miji yó ñivi na kándixa Jesucristo, kúu yó ñivi nañoo yó'o. Ta ndi'i miji yó na kúu nañoo Jerusalén ña yóo ñoyívi ñino, kúu yó ñivi na táku ndíka, ta ndatán yóo sa'ya ñá Sara ñá xitaku ndíka, saá yóo yó. ²⁷ Saá ká'an to'on Ndios ña ñitaa na xina'á xa'a ñá Sara ta xa'a ñivi na yóo ndatán yóo sa'ya ñá, ta to'on yó'o káchí ña

saá:

Yó'ó, ñá kúu ña'a ñánóma,
ñá ɔn kivi koo sa'ya,
jva'a ná kusij ini ún
vitin!

jVa'a ná nda'yi ún xa'a ña
ká'no ní ñasij yóo
ini ún!

Saá chi ñii kivi ña vaxi,
ñaña'a mató'ón, chi
yij ñá sandakoo ra ñá,

ñáyó'o kukomí ñá ku'a'a
ní ka sa'ya ñá noo
nasa'ya ña'a ñá yóo
yij,

saá káchí to'on Ndios ña
nġtaa na xina'a.

²⁸ Ta saá vitin, xa'a ña
ku'a'a ní kúu mġi yó nġvi na
kándixa Jesucristo, Ndios xa
kġsa ndivi ra to'on yó'o ña
kġndoo ra xġ'in taAbraham,
chi ñii kġ'va xġ'in taIsaac
ndi'i mġi yó kúu yó sa'ya
ndino'o taAbraham. ²⁹ Ta
inkā sa'ya taAbraham, ta
kúu taIsmael, ta ta kaku chi
yivá sí'í ra kuiti chġkaa ini na
kukomí na sa'ya na, taIsmael
yó'o saxo'vi ra taIsaac, ta
ta kaku chi saá kġndivi ña
kóni Nġma Ndios. Ta vitin
ñii kġ'va saá nġvi na sáná'a
ndí xġinġi ñó'ó kasa ndivi yó
ndi'i ndayġi Ndios ña nġtaa
taMoisés, nġvi yó'o kúu na
ndġkon saxo'vi mġi yó, nġvi
na kándixa Jesucristo. ³⁰ Ta
to'on Ndios ña nġtaa na
xina'a, káchí ña saá: "Xġinġi
ñó'ó tava ún ñaesclava, ta
ti'ví ún ñáyó'o xġ'in sa'ya ñá,
ña ná ko'on na ta kuxíká
na noo ún. Chi ta sa'ya
ñaesclava yó'o ɔn kuchiño
naki'in ra ñava'a ña kġndoo
Ndios taxi ra nda'a sa'ya mġi

ña'a ñá xġitaku ndġka", káchí
to'on Ndios. ³¹ Nañani yó
xġ'in náki'va yó, mġi yó na
kándixa Jesucristo ɔn vása
yóo ka yó ndatán yóo sa'ya
ñaesclava. Saá chi mġi yó
yóo yó ndatán yóo sa'ya ña'a
ñá xġitaku ndġka.

5

*Xġ'in to'on yó'o taPablo
ndúkú ra noo nġvi na kándixa
Jesucristo ña ɔn sandakoo na
yichġi noo táku ndġka na*

¹ Ndixa Jesucristo sakaku
ra mġi yó noo ndayġi xa'a
ña kuchiño kutaku ndġka yó.
Ta saá ndó'ó, xġinġi ñó'ó ku-
taku ndġka ndó yichġi ra, ta
ɔn ndġkó ndó ña tuku nduu
ndó nġvi naesclavo na táku
tġxin ndee ndayġi ña nġtaa
taMoisés.

² Chikaa so'o va'a ndó
to'on ña ndato'onġi xġ'in ndó
vitin: Ta ndó'ó, tá taxi ndó
ña kasa ndivi ndó costum-
bre circuncisión, chi xáni
sġinġi ndó ndí xġ'in chiño yó'o
kuchiño ndó kutá'an va'a
ndó xġ'in Ndios, ta xġ'in ña
ke'é ndó saá, saná'a ndó ndí
nda lo'o ɔn vása ndaya'ví
noo ndó ña kġsa ndivi Je-
sucristo xa'a ña kuchiño yó
kutá'an va'a yó xġ'in Ndios.
³ Yġi'ġi, tuku ká'anġi xġ'in ndó
ndí nda yu kúu nġvi na kġsa
ndivi ndayġi ña xá'nda chiño
xa'a circuncisión, chi xáni
sġinġi na saá kuchiño kutá'an
va'a na xġ'in Ndios, níkuu,
ta va'a kundaa ini nġvi yó'o
ndí táku ka na tġxin ndee
ndayġi, ta xġinġi ñó'ó kasa ndivi
na ndi'i saá ndayġi Ndios ña
nġtaa taMoisés. ⁴ Ndó'ó, nġvi

na xáni sɨnɨ ndí x̄a'a ña kisa ndivi ndó ndayí Ndios ña nɨtaa ta Moisés nduu ndó nɨvi na ndii na ɔn koʔ kuachi kuiso noʔ Ndios, ta ndó'ó, xí'in ñayó'o sáná'a ndó ndí xa nɨta'vɨ tá'an ndó xí'in Jesucristo, chi s̄akana ndó ñava'a saní'i Ndios ndó'ó.

⁵ Ta mɨi yó, nɨvi na ndino'o táku chi Níma Ndios táku ña ini yó, ndáti yó ta ndáa ini yó ndí ndixa kúu yó nɨvi na ndii noʔ Ndios x̄a'a ña kándixa yó Jesucristo.

⁶ Ta mɨi yó nɨvi na táku ini Jesucristo, ta ñii yóo yó xí'in ra, ta noʔ yó ɔn vása ndáya'ví ka, án kúu yó nɨvi na kisa ndivi circuncisión, án kúu yó nɨvi na ɔn vása ní-kisa ndivi ña. Chi ñii laá ña ndáya'ví ní noʔ yó kúu ña kándixa yó Jesucristo, ta xí'in ña kí'vi ini yó xini tá'an yó sáná'a yó ndí ndino'o kándixa yó ra.

⁷ Ta ndó'ó, va'a ní kixá'a ndó ndíkɔn ndó yichɨ ña ndaa, ta, ¿yu kúu nɨvi sasi noʔ ndó x̄a'a ña ɔn xiin ndó kundikɔn ka ndó yichɨ ña ndaa yó'o? ⁸ ɔn sivi tɔ'on ña káku noʔ Ndios kúu ña ká'an nɨvi na chú'u ndó'ó ke'é ndó saá. Chi Ndios kúu ta ta kana ndó'ó kundikɔn ndó yichɨ ña ndaa.

⁹ Ta nɨvi yó'o na sáná'a ndí ndi'i nɨvi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó na kasa ndivi na costumbre circuncisión, tɔ'on vatá yó'o ña sáná'a na, ndatán yóo levadura saá yóo ña. Ta va'a naká'an ndó tɔ'on ndíchi ña xini yó ña káchí saá: "Vará lo'o

kuiti kúu levadura, ta kómí ña ndeɛ kasa chiño ña xí'in ñii ko'ndo ká'no yuxan ña sanaño ña'á ña", saá káchí tɔ'on yó'o. ¹⁰ Yi'i ndaa ini ndí Ndios chindeé ra ndó'ó ña ɔn kandixa ndó tɔ'on ña káku sɨnɨ nɨvi vatá yó'o ña kúu tɔ'on ña sáka sɨnɨ ndó x̄a'a ña ɔn kundaa ini ndó yu kúu ñandaa xini ñó'ó ke'é ndó. Ta saá va'a Ndios ná saxo'vɨ ra nɨvi yó'o, nda yu kúu na.

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, tá ndixa yi'i ká'an ndoso i ndí nɨvi xini ñó'ó kasa ndivi na costumbre circuncisión x̄a'a ña kutá'an va'a na xí'in Ndios, níkuu, ta saá najudío sandakoo na ña ndíkɔn na saxo'vɨ na yi'i, níkuu. Ta yi'i ɔn vása ká'an i saá, chi ndixa ká'an ndoso i noʔ nɨvi ndí ndasaá kuiti x̄a'a ña nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz x̄a'a kuachi yó, kúchiño nduu yó nɨvi na ndii noʔ Ndios. Táná sandakoo i ña ká'an ndoso i tɔ'on yó'o, níkuu, ta saá ɔn kusaa ka ini nɨvi koni na yi'i. ¹² Ta nɨvi vatá na sáná'a ndó'ó ña ka'nda lo'o ndó koñu ndó x̄a'a ña xini ñó'ó kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, ta yi'i, ká'an i saá x̄a'a nɨvi yó'o ndí xiiña noʔ kóni na ka'nda lo'o na, i va'a ka ñii yichɨ ná ka'nda ndi'i xí'in mɨi na!

¹³ Ta mɨi yó, nɨvi na kándixa Jesucristo, Ndios kana ra yó ña kutaku ndíka yó. Ta ɔn sivi x̄a'a ña kasa ndivi yó ña ɔn vá'a ña kútoo ní yiki koñu yó kúu

ña kutaku ndíkạ yó. Nda víkạ, va'a kutaku ndíkạ yó xa'a ña kasa ndivi yó chiño ña chindeé tá'an yó xí'in ña kí'vi ini yó xíni tá'an yó. ¹⁴ Saá chi ndi'i ndayí Ndios ña nítạa tạMoisés, kundivi ndi'i ña xí'in ndayí ña káchí saá: "Kuki'vi ini yó koni tá'an yó ñii kí'va ndạtán kí'vi ini yó xíni yó mịi yó." ¹⁵ Ta, ịkoto va'a ndó xí'in mịi ndó! Tá ọn vása kí'vi ini ndó xíni tá'an ndó, ta káni tá'an ndó xí'in tọ'on ña sátakué'ẹ ndó ini tá'an ndó, ta yịyo ní saá, kọtọ kundeé ndó sandi'i ndó xa'a natá'an ndó, ta natá'an ndó sandi'i na xa'a ndó'ó.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí ña ọn vá'a ña kútoo yíkí kọñu ñivi ọn vása yóo yu'ú ña xí'in ña kóni Nímạ Ndios

¹⁶ Ta ndátọ'on ị xí'in ndó, káchí ị saá: Kutaku ndó kasa ndivi ndó ña kóni Nímạ Ndios, ta saá ọn vása kutaku ndó kasa ndivi ndó ña ọn vá'a ña kútoo yíkí kọñu ndó. ¹⁷ Nímạ Ndios ña táku ini mịi yó, ñivi na kándixa Jesucristo, kóni ña ndí kasa ndivi yó ñava'a. Ta ña kútoo ní yíkí kọñu yó kúu ña ke'é yó ña ọn vá'a. Ta saá ña kóni Nímạ Ndios ke'é yó kúu ña káni tá'an xí'in ña kútoo ní yíkí kọñu yó ke'é ña. Ta xa'a ña káni tá'an ọvi ñayó'o saá, ọn vása táxi ña kasa ndivi yó ñava'a ndạtán yóo ña kóni yó ke'é yó. ¹⁸ Ta saá ni, tá ndíkọn yó yichị nọo xá'nda chiño Nímạ Ndios nọo yó, ta saá ọn vása xíni ñó'ó kundikọn yó yichị nọo

xá'nda chiño ndayí Ndios ña nítạa tạMoisés nọo yó.

¹⁹ Ọn vása yọ'vi nakoni yó yu kúu ña ọn vá'a ña ké'é ñivi na kisa ndivi ña kútoo ní yíkí kọñu na. Saá chi ñivi yó'o kútoo ní na kí'vi na kuachi, ta nataa kí'vi na kuachi xí'in náña'a ná ọn sivi ná sí'í na kúu, ta náña'a kí'vi ná kuachi xí'in nataa na ọn sivi yịi ná kúu, ta ñivi yó'o ké'é na ndi'i saá nọo ñakini, ²⁰ ta kisa tọ'ó na ku'a ní nọo ndios vatá, ta xí'in ña nákuati na chíkaa na ñatásín inkạ ñivi, ta sáa ní ini na xíni tá'an na, ta táxi na kuachi xa'a natá'an na nọo nachiño, ta chútú ini na xí'in ña kuíni na xíni na ñivi, ta kama sákaku na kuachi xí'in ñivi, ta nina tọ'on kue'ẹ ká'ạn na ta káni tá'an na xí'in tá'an na, ta sáná'a na tọ'on ña sátivi ñandaa xa'a Jesucristo. ²¹ Ta ñivi yó'o kisa kuíni na ta chíkaa ñinọ na inkạ ñivi, ta xá'ni na ñivi, ta xí'i ní na ndutạ tá sáxiini ñivi, ta kúsi ị ní ini na koo na viko nọo ké'é ñivi ndi'i saá nọo ña ọn vá'a ñakini, ta ñivi yó'o táku na ké'é na ku'a ní kạ inkạ nọo ña ọn vá'a. Ta yị'ị, xa ndátọ'on ị xí'in ndó, ta vitin tuku ká'ạn ị xí'in ndó, káchí ị saá: ñivi na táku ké'é ndi'i ña ọn vá'a ña sákán ndátọ'on ị xa'a, ñivi yó'o ọn kutaku na xí'in Ndios nọo xá'nda chiño ra.

²² Ta mịi yó, ñivi na táku Nímạ Ndios ini, ọn vása táku yó ké'é kạ yó ña ọn vá'a ndạtán ké'é ñivi yó'o. Chi Nímạ Ndios táxi ña ndeẹ ña

ini yó ña nduu yó ñivi na va'a kí'vi ini xíni tá'an, ta nákaa ñasij ini yó, ta yóo ñava'a ini yó, ta kómí yó ña ká'no ini yó xíni yó ñivi, ta ké'é yó ñava'a xí'in ñivi, ta kúu yó ñivi na va'a ini, ta kúu yó ñivi nandaa na on vása sándakoo yichí Ndios.

²³ Ta on sivi ñivi na kisa ká'no xí'in mji kúu yó, ta nda víka, ñivi na kisa ñino xí'in mji kúu yó. Ta ñivi na násita xí'in mji noo ña on vá'a kúu yó. Saá táku mji yó, na kúu ñivi na táku Níma Ndios ini, ta on koó nda ñii ndayí ka'nda chiño noo yó ña on kasa ndivi yó ndi'i ñava'a yó'o. ²⁴ Ta xa'a ña ñii yóo yó táku yó xí'in Jesucristo, ta xí'in ña ñixi'j Jesucristo nda'a tón cruz, ñii káchí xí'in ra ñixi'j ña kútoo yikí koñu yó ke'é ña, ña kúu ña on vá'a. Ta saá on vása ka ndíkõn yó yichí yatá noo xixa'nda chiño ña on vá'a noo yó. ²⁵ Ta vitin Níma Ndios kúu ña táku ini yó ta ndíkõn yó yichí noo xá'nda chiño Níma Ndios noo yó. Ta saá xini ñó'ó kutaku yó xí'in ña kisa ndivi yó ña kóni Níma Ndios.

²⁶ On vá'a kuu yó ñivi na ña'a ní ini, ta on vá'a kuu yó ñivi na sásaa ini natá'an, ta on vá'a kuu yó ñivi na kuini ini xini natá'an.

6

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, tá yóo ñii ñivi na kándixa Jesucristo ta ñakava na ke'é na ña on vá'a, ta

ndó'ó, ñivi na va'a táku ndatán kóni Níma Ndios, xini ñó'ó chindee ndó tañani yó án ñáki'va yó yó'o xa'a ña tuku va'a naki'in na kundikõn na yichí ña ndaa. Ta kivi ka'an ndó xí'in na, ta xí'in to'on ña to'ó ta xí'in ña ñino ini ndó ka'an ndó xí'in na. Ta ndixa koto va'a xí'in mji ndó koto ñii kivi ñii kiva saá ña on vá'a koto ndoso ña ndó'ó ta nakava ndó ke'é ndó ña on vá'a. ² Saá chi tá yóo ñii tondó'ó án tondini táku yó, ta ndatán yóo ñavee ní ndiso yó, saá yóo ña, ta xini ñó'ó chindee tá'an yó noo ñavee ndiso natá'an yó. Ta xí'in ña chindee tá'an yó saá, kisa ndivi yó ndayí ña xa'nda chiño Jesucristo noo yó.

³ Tá yóo ñivi na kándixa Jesucristo, ta kúu na ñivi na ña'a ní ini, ta kúu na ñivi na sándá'ví xí'in mji, chi on sivi na ná'no ka noo inká ñivi kúu nayó'o. ⁴ Ñii ñii mji yó ñivi na kándixa Jesucristo, xini ñó'ó ka'vi va'a sijní yó xa'a ña ké'é yó, ña kundaa ini yó án ndixa ñava'a, án ña on vá'a kúu ña ké'é yó. Tá ndixa vivii kisa ndivi yó chiño va'a, ta saá va'a ná kusij ini yó xa'a ña ké'é mji yó. Ta on vá'a kundi'i ini yó xa'a ña ké'é inká ñivi, án va'a ka án ña on vása va'a ka kúu chiño nayó'o noo chiño ña ké'é mji yó. ⁵ Saá chi ñii ñii ñivi xini ñó'ó kuiso chiño na xí'in ña sakuiso Ndios mji na.

⁶ Ta ñivi na xini so'o to'on Ndios ña sáná'a namaestro

noq na, nivi yó'o ndíso na chiño ña taxi na lo'o ñava'a kómí na nda'a namaestro na saná'a ña'á.

⁷ Tá xáni sijní ndó ndí Ndios on cha'vi ra nivi ndatán yóo chiño kisa ndivi na, ta xí'in ña xáni sijní ndó saá, sándá'ví xí'in mji ndó. Saá chi tá chi'i nivi ñava'a, ta ñava'a nakaya na. Tá chi'i nivi ña on vá'a, ta ña on vá'a nakaya na. ⁸ Ta saá nivi na táku kisa ndivi ña on vá'a ña kútoo ní yíkí koñu na, nayó'o yóo na ndatán yóo nivi na ch'i ña on vá'a, ta ña nakaya nivi yó'o kúu ña sandi'i xa'a na noq Ndios. Ta nivi na táku kisa ndivi ña kóni Níma Ndios, nivi yó'o yóo na ndatán yóo nivi na ch'i ñava'a, ta ña nakaya nivi yó'o kúu ña kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. ⁹ Ta saá ñii ñii kivi xini ñó'ó kutaku yó kasa ndivi yó ñava'a, ta nda lo'o on sandakoo yó ké'é yó saá. Tá ñii ñii kivi chikaq ka yó ndeē ke'é yó ñava'a, ta saá tondaq kivi ña chitóni Ndios, ta ndixa naki'in yó ñava'a taxi Ndios nda'a yó. ¹⁰ Ta xa'a ñayó'o, ndi'i saá yichi tá kuchiño ke'é yó ñava'a xí'in nivi, ta saá va'a ná ke'é yó ña. Ta ña xini ñó'ó ní ka kúu ña ke'é yó ñava'a xí'in nañani yó ta xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo.

Xí'in to'on yó'o taPablo kisa ká'no ra ña kisa ndivi Jesucristo nda'a tón cruz

¹¹ Koto ndó ví, vitin xí'in nda'a miji táa i letra ná'no

yó'o noq ñasondí'í tutu yó'o. ¹² Ndátoto'oni xí'in ndó saá, ndí nivi na kóni kasa nduxa xí'in ndó ña kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, nivi yó'o on sivi nivi na va'a ndino'o ini kúu na. Saá chi ña kuiti kóni na kúu ña va'a koo na xí'in inka najudío, ta yí'vi na koqo najudío yó'o saxo'vi ña'á na, táná ka'an na ndí ndasaá kuiti xa'a ña kisa ndivi Jesucristo kivi nixi'i ra nda'a tón cruz kúu ña kuchiño Ndios sakaku ra nivi noq kuachi na. ¹³ Ta najudío yó'o, na kúu na ká'an xí'in ndó ndí xini ñó'ó kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, ta mji nayó'o on vása kisa ndivi na ndi'i ña xá'nda chiño ndayi Ndios ña nitaq taMoisés. Ta ndasaá kuiti ña kóni na kúu ña kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, xa'a ña kuchiño kasa ká'no xí'in mji na noq inka nivi ña sanoo na ini ndó ña kundikon ndó yichi mji na. ¹⁴ Ta yi'i, ñii laq xa'a ña kisa ká'no xí'in mji kúu ña kándixa ndí Jesucristo nixi'i ra nda'a tón cruz xa'a kuachi. Ta xa'a ña ñii yóo i xí'in Jesucristo, ndatán yóo ña ñii káchí nixi'i xí'in ra, saá yóo ña. Ta saá ña on vá'a ñoyivi yó'o on vása kómí ka ña ndeē ka'nda chiño ña noq i, chi ndatán yóo taq ta nixi'i, saá yóo i noq ña on vá'a yó'o. Ta ndi'i ña yóo ñoyivi ndatán yóo ña nixi'i noq i, saá yóo ña, chi nda lo'o on vása ndaya'vi ka ña noq i. ¹⁵ Ta mji yó nivi na kándixa Jesucristo ta ñii yóo yó táku yó xí'in ra, ta

vitin ndixa on vása ndáya'ví noo yó án kúu yó ñivi na kisa ndivi circuncisión, án kúu yó ñivi na on vása kisa ndivi circuncisión. Ñii laá ña ndáya'ví ní noo yó vitin kúu ña Ndios ndasa ra ña ndu yó ñivi xaá. ¹⁶ Ta ndi'í ñivi na kándixa to'on yó'o ta táku na saá, ¡va'a ná koo ñava'a ini na! Ta, ¡va'a ná kundá'ví ini Ndios koni ra na! Chi vitin ndu na nave'e Ndios.

¹⁷ Tãda kivi vitin tãda ndi'í kivi ña vaxi, on xiin ña nda ñii ñivi sakaku na kuachi xí'in ña xa'a to'on ña sáná'a ña xa'a Jesucristo. Saá chi noo yiki koñu ña kómí ña ku'a ní yanda ña sáná'a ndí yí'í kúu ta xa xa ñixó'vi ní xa'a chiño ña kisa ndivi ña noo Jesucristo, Tãa taKá'no noo yó.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndáyi ra ñivi naño estado Galacia

¹⁸ Ta nañani yó xí'in náki'va yó, ndúkú ña noo Jesucristo, Tãa taKá'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a ra xí'in ndó. Saá ná koo ña.

**Tutu ña ñita
taPablo
ña ti'ví ra kua'an
nda'a
ñivi na kándixa
Jesucristo
na táku ñoo
Éfeso**

*Xí'in tɔ'on yó'o taPablo
chindeé ra ñivi
na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Éfeso*

¹ Yi'i kúu i taPablo, ta ta ñakaxin Ndios ña kúu i taapóstol, ta ta ti'ví ra kasa ndivi chiño noo Jesucristo. Ta táa i tutu yó'o xa ña nda'a ndó'o, ñivi na táku ñoo Éfeso, na kúu naño Ndios chi kándixa ndó Jesucristo ta viví ndikon ndó yichi ra. ² Ta Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo Ta taKá'no noo yó, ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó, ta ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó.

*Xí'in tɔ'on yó'o taPablo
kisa ká'no ra Ndios
xa'q ñava'a ké'é ra xí'in ñivi
na kándixa Jesucristo*

³ ¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios, ta kúu Yivá Jesucristo, Ta taKá'no noo yó! Saá chi xa'a ña táku yó ini Jesucristo, nda ñoyívi ñino Ndios xa saní'i ra mji yó ndi'i saá noo ñava'a ña kaku Nima ra. ⁴ Kivi on ta'an kasa va'a Ndios ñoyívi yó'o, xa ñakaxin ra mji yó ña nduu

yó ñivi nayi, na on koq kuachi kuiso noo ra xa'a ña kutaku yó ini Jesucristo. ⁵ Ndios kí'vi ní ini ra xini ra mji yó, ta xa'a ñayó'o, chitóni ra naki'in ra mji yó ña nduu yó sa'ya ra. Ta ña kuchiño ke'é ra saá, Jesucristo ñixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta xí'in ñasii ndino'o ini ra, Ndios ñaki'in ra mji yó ña nduu yó sa'ya ra. ⁶ Va'a ná kasa ká'no ní yó Ndios, chi xa'a ñava'a ini ra kúu ña ñaki'in va'a ra mji yó, na kúu ñivi na táku ini Jesucristo, ta ta kí'vi ní ini Ndios xini ra. ⁷ Ta ña kuchiño ñii kutaku yó xí'in ra, Jesucristo cha'vi ra xa'a yó xí'in ñii ra ña ñixita kivi ñixi'i ra nda'a tón cruz. Ta xa'a ñayó'o Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ta nde ña on vá'a on vása ka xá'nda chiño ña noo yó. Ndios ké'é ra ñava'a yó'o xí'in yó chi ká'no ní ñava'a yóo ini ra. ⁸ Ta ñii ñii kivi Ndios saní'i ra mji yó ku'a ní ñandíchi, ta saá tuku táxi ra ña kunda ini yó ñanda. ⁹ Vará si'na ñixijo se'é ña chitóni Ndios kasa ndivi Jesucristo, ta vitin Ndios xa saná'a káxin ra ña mji yó, chi saá chika ini Ndios kasa ndivi ra. ¹⁰ Saá chi ña chitóni Ndios kúu ñayó'o: Tá kixa kivi ña chindú'u ra, ta saá kivi yó'o Ndios taxi ra ndayí nda'a Jesucristo ña ka'nda chiño ra noo ndi'i ña yóo ñoyívi ñino ta ka'nda chiño ra noo ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o.

¹¹ Nda ñanoó Ndios xa ñakaxin ra mji yó ña kuu yó

sạ'ya ra. Ta xạ'ạ ña ñii yóo yó táku yó xí'in Jesucristo, ndixa naki'in yó ndi'i ñavạ'a ña ñịkạ'an Ndios kịndọo ra xí'in yó. Saá chi ñii kị'va ndạtán chịtónị Ndios kasa ndivi ra, saá ké'é ra. ¹² Ta Ndios kóni ra ña mịi ndị najudío, na kúu ñivi nanọ́ kạndixa Jesucristo, ná kasa ká'no ní ndị Ndios xạ'ạ ndeẹ vạ'a ña livi kómí ra. ¹³ Ta vitin ndó'ó, ñivi na ọn vása kúu najudío xa xịni sọ'o ndó tọ'on vạ'a ña ndạạ ña káchí ndí Ndios sákaku ra ñivi na kándixa Jesucristo. Ta saá xạ'ạ ña kạndixa ndó Jesucristo, Ndios tạxi ra Nímạ ra yóo ña táku ña ini ndó, ta kisa ndạạ ña ndí kúu ndó sạ'ya ndino'o Ndios vitin. Ta Nímạ Ndios yó'o kúu ña xịna'á ñịkạ'an Ndios kịndọo ra xí'in naIsrael ndí ti'vi ra ña ñoyívi yó'o. ¹⁴ Ta Nímạ Ndios yó'o ña táku ini yó kúu ña kisa ndạạ ndí ndixa Ndios taxi ra ndi'i ñavạ'a chịndú'ụ ra naki'in yó ñọọ ra ñoyívi ñino, chi kúu yó sạ'ya ndino'o Ndios. Saá ke'é Ndios xí'in yó xạ'ạ ña kasa ká'no yó ra chi kómí ra ndi'i ndeẹ ná'no vạ'a ña livi.

Xí'in tọ'on yó'o taPablo ndúkú ra ñọọ Ndios xạ'ạ ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Éfeso

¹⁵ Ta saá xạ'ạ ña xịni sọ'o ñi ña ndí vạ'a ndáa ini ndó Jesucristo, ta xạ'ạ ña xịni sọ'o ñi ndí kị'vi ní ini ndó xini ndó ndi'i nañani yó xí'in náki'vạ yó na kándixa ña'á, ¹⁶ ta ọn vása sándakoo ñi ká'an ñi xí'in Ndios xạ'ạ ndó, ká'an ñi

káchí ñi xí'in ra saá: “Tata Yivá yó, táxa'vi ún xạ'ạ ñivi na kándixa Jesucristo na kúu na táku ñoo Éfeso”, káchí ñi xí'in Ndios. ¹⁷ Ta ndi'i saá kivi ndúkú ñi xạ'ạ ndó ñọọ Yivá yó Ndios, tạ ta kómí ndi'i ndeẹ ná'no, ta kúu ra tạ tạ ñaki'in ñatọ'ó nda'ạ Jesucristo kivi ñixika ra ñoyívi yó'o. Ta ñọọ Ndios yó'o ndúkú ñi taxi ra ñandíchí Nímạ ra koo ña sịni ndó, ta ndúkú ñi ñọọ ra ndí Nímạ ra saná'a ña ndó'ó ndi'i ñandạạ. Ta xí'in ñayó'o, chindeé ña ndó'ó ña kundạạ vạ'a kạ ini ndó xạ'ạ Ndios. ¹⁸ Ta ká'an ñi ndúkú ñi ñọọ Ndios ña sanaye'e ra ñandíchí sịni ndó ña kundạạ ndino'o ini ndó xạ'ạ yu kúu ñavạ'a ká'no ndáti ndó, chi ndó'ó kúu ñivi na kạna Ndios ña nduu ndó sạ'ya ra ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi. Ta ká'an ñi ndúkú ñi ñọọ Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña kundạạ vạ'a ini ndó ndí kuạ'ạ ní ñavạ'a livi ná'no taxi Ndios nda'ạ ndi'i ñivi na kúu sạ'ya ra. ¹⁹ Ta saá tuku ká'an ñi ndúkú ñi ñọọ Ndios ña saná'a ra ñọọ ndó'ó ndí ndeẹ ña kómí ra ñiya'a ní ká'no ña xạ'ạ ña chindeé ra mịi yó na kúu ñivi na kándixa ña'á. ²⁰ Xí'in mịi ndeẹ yó'o, Ndios sanataku ra Jesucristo, ta tạxi ra ña yóo Jesucristo ñọọ táyi tón tọ'ó tón ñindichi sịni kua'á Ndios ñoyívi ñino. ²¹ Ta xí'in ña ke'é ra saá, Ndios tạxi ra ndí Jesucristo kúu tạ tạ ká'no ní kạ ñọọ ndi'i naná'no, ta kúu ra tạ tạ ká'no ní kạ ñọọ ndi'i

na xá'nda chiño, ta kúu ra t̄a t̄a ká'no ní k̄a n̄o ndi'i n̄vi án n̄m̄a ña kómí ndayí ñoyívi yó'o án ñoyívi n̄no. Ta Jesucristo kúu ra t̄a t̄a ká'no ní k̄a n̄o ndi'i ña yóo án ña táku ñoyívi vitin, ta ñii k̄i'va saá kúu ra t̄a t̄a ká'no ní k̄a n̄o ndi'i ña koo án ña kutaku ndi'i saá k̄iv̄i ña v̄axi. ²² Ta Ndios xa s̄ak̄oyo ra ndi'i ndeē ɔn vá'a t̄ixin x̄a'a Jesucristo, ta t̄axi ra ña Jesucristo kúu ra t̄a t̄aká'no ní k̄a, chi ndatán yóo s̄inj̄i n̄vi n̄o yikí koñu na, saá yóo Jesucristo x̄i'in n̄vi na kándixa ña'á. ²³ Ta ndatán yóo yikí koñu Jesucristo saá yóo ndi'i n̄vi na kándixa ña'á. Ta x̄i'in m̄ji ra s̄akutú ndaā ra ini ndi'i n̄vi na kándixa ña'á. Ta saá tuku Jesucristo x̄i'in m̄ji ra s̄akutú ndaā ra ndi'i ña kuv̄a'a ñoyívi yó'o x̄i'in ndi'i ña kuv̄a'a ñoyívi n̄no.

2

T̄o'on yó'o ká'an ndí Ndios s̄ak̄aku ra n̄vi x̄a'a ñava'a ká'no ini ra

¹ Ta ndó'ó, ña ȳach̄i k̄a tá ɔn t̄a'án kandixa ndó Jesucristo, ta n̄ixika ndó yich̄i ña ɔn vá'a ta x̄indiso ní ndó kuachi, ta k̄iv̄i saá x̄ikuu ndó ndatán yóo n̄vi na n̄ixi'i n̄o Ndios. ² Saá n̄ixiyo ndó x̄ina'á chi x̄indik̄on ndó yich̄i ɔn vá'a ñii káchí x̄i'in ink̄a n̄vi ñoyívi yó'o, ta ch̄ikaa s̄o'o ndó ña ndat̄o'on n̄m̄a ndiv̄a'a ká'no x̄i'in ndó saá. Ta n̄m̄a ndiv̄a'a ká'no yó'o kúu ña xá'nda chiño n̄o ndi'i n̄m̄a ndiv̄a'a, ta saá tuku kúu ña n̄m̄a ña kisa

chiño ini n̄vi na toon ní ini, na ɔn vása x̄iin chikaa s̄o'o ña ká'an Ndios. ³ Ta x̄ina'á ñii k̄i'va ndatán táku n̄vi na toon ní ini yó'o, saá x̄itaku m̄ji yó, chi x̄indik̄on yó yich̄i n̄o kisa ndivi yó ña ɔn vá'a ña kútoo ní yikí koñu yó, ta kisa ndivi yó ña ɔn vá'a ña káchí ini yó. Ta ñii káchí x̄i'in n̄vi na toon ini, x̄a'nda chiño ña ɔn vá'a n̄o yó. Ta x̄a'a ñayó'o, Ndios x̄ikomí ra ndayí saxo'v̄i ní ra m̄ji yó, níkúu, x̄i'in ña s̄aá ní ini ra ñii káchí x̄i'in n̄vi na ɔn vá'a. ⁴ Ta saá ni, Ndios, t̄a kúu t̄a t̄a ká'no ní ini, ndixa kí'vi ní ini ra x̄ini ra m̄ji yó, ⁵ ta ñii káchí x̄i'in Jesucristo, t̄axi ra ña kutaku ndino'o yó n̄o ra. Ñayó'o ke'é Ndios x̄i'in yó k̄iv̄i x̄ikuu k̄a yó n̄vi na n̄ixi'i n̄o ra x̄a'a ña x̄indiso yó kuā'a ní kuachi n̄o ra. Ta ndixa ndasaá kuiti x̄a'a ñava'a ká'no ini m̄ji Ndios kúu ña s̄ak̄aku ra m̄ji yó n̄o ndeē ña ɔn vá'a. ⁶ Ta x̄a'a ña ñii yóo yó táku yó x̄i'in Jesucristo vitin, yóo ña ndatán yóo ña Ndios ñii káchí xa sanatak̄u ra yó x̄i'in Jesucristo, ta t̄axi ra ña ñii káchí x̄i'in Jesucristo ndóo yó n̄o táyi ná'no tón t̄o'ó ñoyívi n̄no n̄o xá'nda chiño yó x̄i'in ra. ⁷ Saá ke'é Ndios ñava'a yó'o x̄i'in ndi'i m̄ji yó, chi kóni ra saná'a ra n̄o n̄vi na kutaku k̄i'ya v̄axi, ndí kuā'a ní ñava'a ké'é ra x̄i'in yó chi kúu ra t̄a t̄a v̄a'a ká'no ini, ta kí'vi ní ini ra x̄ini ra m̄ji yó, n̄vi na ñii yóo x̄i'in Jesucristo chi

kándixa yó ra. ⁸ Saá chi ña sakaku Ndios mji yó noo ña on vá'a ña sandi'i xa'a yó kúu ñii ñava'a ká'no saní'i Ndios mji yó, chi ta ta va'a ní ká'no ini kúu ra. Ta on sivi xa'a ña chiño va'a kisa ndivi yó noo Ndios kúu ña sakaku ra mji yó. Ta xa'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios saní'i ra yó ñava'a ña sakaku ra mji yó. ⁹ Ndixa on sivi xa'a chiño va'a ña kisa ndivi yó kúu ña Ndios sakaku ra mji yó. Ta ñayó'o sáná'a ndí nda ñii yó on kúchiño kasa ká'no xí'in mji yó noo Ndios. ¹⁰ Ndios kisa va'a ra mji yó, ta kúu yó nivi na kuvá'a xa'a ña ñii koo yó kutaku yó xí'in Jesucristo ta xa'a ña kasa ndivi yó ku'a ní chiño va'a ña nda xa si'na chitóni Ndios kasa ndivi yó.

To'on yó'o ká'an ndí ndi'i nivi na kándixa Jesucristo ñii yó'o na ndatán ñii nivi

¹¹ Ndó'ó, nivi na on sivi najudío kúu, va'a naká'an ndó ndí xina'á ndó'ó on sivi nivi na va'a xinata'an xí'in Ndios xikuu ndó. Ta mji ndi nivi najudío chinoo ndi kivi ndó, naní ndó "nivi na on vása kisa ndivi costumbre circuncisión." Ta mji ndi najudío sakunaní xí'in mji ndi "nivi na kisa ndivi costumbre circuncisión",* ta xáni sinj ndi ndí xa'a ña kisa ndivi ndi costumbre yó'o xí'in yiki koñu ndi, kúu ndi nivi na va'a náta'an xí'in Ndios, ta on sivi saá,

chi on vása ní-nasama níma ndi ña xí'in ña ndino'o ini ndi kundikon ndi Ndios. ¹² Ta ndó'ó na on sivi najudío kúu, va'a naká'an ndó ndasaá nixiyo ndó xina'á tá on ta'an kándixa ndó Jesucristo. Xiká ní xitaku ndó noo ra, ta xa'a ña on sivi naño ra naIsrael kúu ndó, on vása ní-xiyo ndayí nda'a ndó ña naki'in ndó ñava'a kindoo Ndios taxi ra nda'a naIsrael. Ndá'ví ní xitaku ndó si'na, chi on vása ní-kundaá ini ndó yu kúu Ndios ndino'o, ta nda lo'o on vása ní-xindati ndó naki'in ndó ñava'a nda'a ra. Saá ndá'ví xitaku ndó xina'á. ¹³ Ta vitin xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, va'a náta'an ndó xí'in Ndios. Vará xina'á xikuu ndó nivi na xitaku xiká ní noo Ndios, ta nji Jesucristo, ña nixita nda'a tón cruz kivi nixi'i ra, taxi ña kixaá ndó kuyatin ndó noo Ndios vitin. ¹⁴ Ta mji Jesucristo kúu ta ta va'a sanakutá'an mji ndi, nivi najudío xí'in ndó'ó, nivi na on sivi najudío kúu, chi ke'é ra chiño ña taxi ndí va'a náta'an ovi noo nivi yó'o vitin. Ta xina'á mji yó na kúu ovi noo nivi yó'o nisaá ini yó xini tá'an yó, ta ndatán nixiyo ñii nama kútu ña xinakaá ma'ño, ta nata'ví ña ndi'i najudío noo ndó'ó na on sivi najudío kúu, saá nixiyo ña. Ta ndatán yóo ta ta sandi'i xa'a nama kútu yó'o, saá yóo Jesucristo. Saá chi xa'a ña ke'é Jesucristo,

* **2:11** Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sinj ñatepe talo'o.

on kọ́ọ kà ña nákaa náta'vì tá'an m̀jì yó ǹvì na kándixa Jesucristo, án najudío kúu yó, án ǹvì na on s̀vì najudío kúu yó. ¹⁵ Xí'in ña ǹxì'i ra nda'a tón cruz, Jesucristo k̀ndaa ra ndeę ndayí ña ǹtaa taMoisés, ta ndayí yó'o on s̀vì kà ña xá'nda chiño nọọ ǹvì na kándixa Jesucristo kúu ña. Ta saá ndayí yó'o on vása náta'vì tá'an kà ña m̀jì ndì najudío nọọ ndó'ó na on vása kúu najudío. Saá chi xa'a ña kándixa yó Jesucristo, tayó'o sanduu ra ovì nọọ ǹvì na x̀kuu m̀jì yó ña nduu yó ñii nọọ ǹvì xa'a vitin. Ta saá ñii va'a nákutá'an ndi'i m̀jì yó, ǹvì na kándixa Jesucristo, án najudío kúu yó, án on s̀vì najudío kúu yó, chi ñii yóo yó xí'in ra vitin. ¹⁶ Saá chi xí'in ña ǹxì'i Jesucristo nda'a tón cruz, sandi'i ra xa'a ña sáa ǹxìyo ini m̀jì ndì najudío x̀ni ndì ǹvì na on s̀vì najudío kúu. Ta ñii k̀'va saá sandi'i ra xa'a ña sáa ǹxìyo ini ndó'ó ǹvì na on vása kúu najudío x̀ni ndó ndì'i najudío. Saá chi ndi'i m̀jì yó na kándixa Jesucristo ñii nduu yó xí'in ra, ta nákutá'an va'a yó xí'in Ndios vitin.

¹⁷ Ta k̀vì k̀xì Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ǹka'an ndoso ra tọ'on va'a nọọ ndi'i ǹvì, ǹka'an ra xí'in na ndasaá kuchiño kutá'an va'a na xí'in Ndios. Ta ndatọ'on ra tọ'on va'a yó'o xí'in ndó'ó, ǹvì na x̀takú x̀ká nọọ Ndios, ta ñii k̀'va saá ndatọ'on ra xí'in m̀jì ndì

najudío na x̀takú yatin nọọ Ndios. ¹⁸ Ta vitin ndi'i m̀jì yó na kándixa Jesucristo, án ǹvì na on s̀vì najudío kúu, án ǹvì najudío kúu, ta ñii laá Níma Ndios kúu ña yóo táku ini ñii ñii yó, ta xa'a ñayó'o, kómí yó ndayí ña kixaa yatin yó nọọ Ndios. ¹⁹ Ta saá ndó'ó, ǹvì na kándixa Jesucristo, vará on s̀vì najudío kúu ndó, ta vitin on vása kà táku x̀ká ndó nọọ Ndios, ta ni on vása kà kúu ndó ǹvì na ñoo x̀yo nọọ ra. Ta nda vika, vitin kúu ndó ǹvì naño Ndios, ta kúu ndó nave'e m̀jì ra. ²⁰ Ndatán yóo ñii laá ve'e ña kisa va'a Ndios saá yóo ndi'i yó, ǹvì na kándixa Jesucristo. Ta ndatán yóo xa'a ve'e yó'o saá yóo tọ'on Ndios ña saná'a naapóstol xí'in naprofeta. Ta ndatán yóo m̀jì yu ña ká'no ní ña nákaa xa'a t̀ton ve'e, ndíso ña ve'e yó'o, saá yóo Jesucristo. ²¹ Saá chi xa'a ña va'a kundichi ve'e, ndi'i inka yu ña kuva'a ve'e yó'o x̀ni ñó'ó ña yu ká'no ña nákaa t̀ton xa'a ve'e. Saá ndi'i m̀jì yó, ǹvì na kándixa Jesucristo, x̀ni ñó'ó ní yó ra, chi tayó'o sanakutá'an ra m̀jì yó ña ñii nduu yó xí'in ra, ta xí'in ndeę ra va'xi kua'no yó ta tondaa yó nduu yó ǹvì na koo ndatán kóni ra. Ta saá ndatán yóo ve'e ño'o ỳi nọọ yóo Ndios, saá yóo m̀jì yó ǹvì na kándixa Jesucristo. ²² Saá ndó'ó, xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, ndatán yóo ve'e ño'o nọọ

yóo Ndios, saá yóo ndó vitin, chi Níma Ndios táku ña ini ndó.

3

Tò'on yó'o ká'an ndí taPablo kisa chiño ra ñoq ñivi na on vása kúu najudío

¹ Ta yí'i, taPablo, vitin nákaa*i* ini ve'e kaa xa'a ña ñika'an ndoso*i* tò'on va'a xa'a Jesucristo. Ta ña xó'vi*i* yó'o vitin kúu xa'a ña naki'in ndó ñava'a ña chindeé ndó'o, ñivi na on sivi najudío kúu. ² Ndixa xa xini so'o ndó ndí Ndios xa sakuiso chiño ra yí'i ndato'on*i* xí'in ndó'o, ñivi na on sivi najudío kúu, yu kúu ñava'a chitóni Ndios ke'é ra xí'in ndó. Chi Ndios, xa'a ñava'a ní ini ra, chitóni ra sakaku ra ndó'o ñivi na kándixa Jesucristo. ³ Vará ña chitóni ra yó'o kúu ña na'á ní ñixiyo se'é ñoq ñivi, ta Ndios saná'a ra ñoq*i* xa'a ña kundaa ini ña. Ta xa xini ndó xa'a ñayó'o chi sakán ñitaa lo'o*i* tò'on ña ndato'on*i* xí'in ndó xa'a ñayó'o. ⁴ Tá ka'vi ndó tò'on ña xa ñitaa*i* ñoq tutu yó'o, ta saá kundaa ini ndó yu kúu ña xa xini vitin xa'a ña chitóni Ndios, ña kúu ña xa kisa ndivi Jesucristo xa'a ñivi. ⁵ Vará xina'á ña chitóni Ndios ñixiyo se'é ña ñoq ñivi, ta vitin Níma Ndios sanativi ña ñayó'o ini naapóstol xí'in naprofeta ña kundaa ini na xa'a ña. ⁶ Ta vitin ndato'on*i* xí'in ndó ndí ña chitóni Ndios

kúu ñayó'o: Ñii káchí najudío ta xí'in ñivi na on sivi najudío kúu, kúchiño na naki'in na ñava'a ña kindo Ndios taxi ra nda'a ndi'i ñivi na kúu sa'ya ndino'o ra. Ta ndi'i ñivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo, nayó'o kúu nas'ya Ndios, ta ndatán yóo ku'a'a xiiña ñii laá yiki koñu ñivi saá yóo ndi'i ñivi yó'o, saá chi ñivi yó'o yóo na ndatán yóo yiki koñu Jesucristo.

⁷ Ta yí'i, xa'a ñava'a saní'i Ndios yí'i chi ta ta va'a ká'no ini kúu ra, ta xa'a ña kómí ra ndi'i ndee, Ndios sakuiso chiño ra yí'i ña ka'an ndoso*i* tò'on va'a xa'a Jesucristo. ⁸ Vará yí'i kúu ñii ta ta ndaya'vi lo'o ní ka ñoq ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo, ta saá ni, Ndios ke'é ra ñava'a ní xí'ini, chi taxi ra nda'a*i* ñato'o ká'no, ña kúu ña sakuiso chiño ra yí'i ña ka'an ndoso*i* tò'on va'a xa'a Jesucristo ñoq ñivi na on sivi najudío kúu. Ta ndato'on*i* xí'in na ndí ñivi na kándixa Jesucristo naki'in na ku'a'a ní ñava'a nda'a ra, tãnda ni on kuchiño na ka'vi na ndasaá ku'a'a ní kúu ña. ⁹ Vará Ndios chise'é ra ñoq ñivi ña kúu ña chitóni ra nda ñanoq, ta vitin sakuiso chiño ra yí'i ña ndato'on*i* xí'in ñivi ña kundaa ini na yu kúu ña chitóni Ndios, ta ta kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyivi yó'o xí'in ña yóo ñoyivi ñino. ¹⁰ Saá ke'é Ndios chi kóni ra ndí vitin, xí'in ñava'a ké'é ñivi na kándixa Jesucristo,

ndi'i naángel ná'no ta xí'in ndi'i inkā nímā ña kómí ndayí ñoyívi ñino, kundaa ini ndi'i na ndí ndixa Ndios kúu taa tã kómí ndi'i ñoo ñandichí ndino'o. ¹¹ Ñayó'o kúu ña chitóni Ndios nda kivi ñoo, ta xí'in ña ke'é Jesucristo, Taa tãKá'no ñoo yó, Ndios kisa ndivi ra ña chitóni ra ñii kiva ndatán yoo ña kóni ra. ¹² Ta xa'a ña kandixa yó Jesucristo ta ñii yoo yó táku yó xí'in ra, kómí yó ndayí ña va'a nata'an yó xí'in Ndios vitin, ta on vása yí'ví yó xaá yatin yó ñoo Ndios ña ka'an yó xí'in ra. ¹³ Ta xa'a ñayó'o, ndúkúji ñoo ndó ña on kuchuchú ini ndó xa'a ña xó'viji vitin. Nda víka, va'a ná kani sinji ndó ndí ña xó'viji vitin kúu ña táxi i ñatō'ó nda'a ndó.

Tō'on yó'o ká'an ndí on kúchiño kundaa ini yó ndasaá ká'no ní yoo ña kivi ini Jesucristo xini ra miji yó

¹⁴ Ta xa'a ndi'i ñava'a ke'é ra xí'in yó, ñii ñii kivi kúxítíji ñoo Yivá yó Ndios, tã kúu Yivá Jesucristo Taa tãKá'no ñoo yó, ¹⁵ ta kúu ra taa tã sákunaní yó “Yivá yó”, chi kisa va'a ra ndi'i miji yó, ñivi na táku ñoyívi yó'o, ta kisa va'a ra ndi'i na táku ñoyívi ñino. ¹⁶ Ta xa'a ña kómí ra ndi'i saá ñoo ñava'a ndino'o, ndúkúji ñoo ra ña Nímā ra ná chikaá ña ndee ini ndó xa'a ña kútu kuita ndó yichi Jesucristo. ¹⁷ Ta saá xa'a ña ndaa ini ndó Jesucristo, ndixa kutaku ra ini ndó ndi'i saá kivi. Ta

ndúkúji ñoo Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña nduu ndó ñivi na ndixa kivi ní ini xini na Ndios ta ñii kiva saá kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó, chi ñayó'o kúu ña ndaya'vi ní ka ñoo ndi'i chiño va'a kisa ndivi yó. ¹⁸ Ta saá ndó'ó ta xí'in ndi'i ñivi na ndikōn Ndios tondaa ndó ñoo ña kundaa ini ndó ndasaá ví kónó ní nákaa ña ndixa kivi ini Ndios xini ra ndó'ó; ta ndasaá ví síkón ní xaá ña kivi ini Ndios xini ra ndó'ó, ta ndasaá ví ká'no ní ndíka xaá ña va'a kivi ini ra xini ra ndó'ó, ta ndasaá ví yá'a ní káni xíká xaá ña kivi ini Ndios xini ra ndó'ó. ¹⁹ Ta nda ñii xiiña on vása ndi'i ña kivi ní ini Jesucristo xini ra ndó'ó. Ta vará on vása kúchiño kundaa ini ndó ndasaá kivi ní ini Jesucristo xini ra ndó'ó, ta saá ni, xáku ndá'víji ñoo Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña kundaa ini ndó ñayó'o. Ta saá kúchiño naki'in ndó ndi'i ñava'a ña káku ini Ndios, ta ñayó'o sakutú ña ini ndó ña tondaa ndó kuu ndó ñivi na ñixino ndino'o.

²⁰ Ta vitin ná kasa ká'no yó Ndios chi ndee ra ña táku ini yó, xa yoo tí'va ña kasa ndivi ña ná'no ní ka chiño va'a ñoo ña xáni sinji yó, chi Ndios kúchiño ra ke'é ra xí'in yó ku'a ní ka ñava'a ñoo ña ndúkú yó ñoo ra. ²¹ Ta va'a ndi'i miji yó, ñivi na ñii yoo táku xí'in Jesucristo, ¡ná ke'é yó ña chinóo síkón ñatō'ó Ndios! Saá ná koo ña kivi vitin ta ndi'i saá kivi ña vaxi.

4

*To'on yó'o ká'an ña ndi'i
nivi na kándixa Jesucristo
xíni ñó'ó ñii kutaku na xí'in
ra*

¹ Ta yi'i, ƿa ƿa nákaa ini ve'e ƿaa xa'a ña kisa chiño i noo Jesucristo, xáku ndá'víi noo ndó'ó ná chikaa ndó ndee ña vivii kutaku ndó ndatán kóni ra, chi Ndios ƿana ra ndó'ó xa'a ña kutaku ndó saá. ² Ta ndi'i saá ƿivi xíni ñó'ó kasa niño xí'in mji ndó ta taxi ndó ñato'ó nda'a ndi'i nivi. Ta on vá'a kuu ndó nivi na kama sásaa ini mji, ta xíni ñó'ó koo ká'no ní ini ndó koni tá'an ndó, ta xa'a ña kí'vi ini ndó xíni tá'an ndó, xíni ñó'ó kundee ini ndó xí'in tá'an ndó. ³ Ta Níma Ndios ña táku ini yó kúu ña táxi ña ñii yóo yó xí'in tá'an yó, ta kisa chiño ña xí'in yó ña va'a kutá'an yó xí'in tá'an yó. Ta xa'a ñayó'o, ñii ñii ndó'ó, xíni ñó'ó chikaa ndó ndee xí'in mji ndó ña on ndi'i xa'a ña va'a kutá'an ndó xí'in tá'an ndó. ⁴ Saá chi ndi'i mji yó, nivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo ñii laá yiki koñu Jesucristo saá yóo yó. Ta ñii laá Níma Ndios kúu ña táku ini ndi'i yó, ta ñii kúu ñava'a ká'no ndáti yó, chi mji yó kúu nivi na ƿana Ndios ña nduu yó sa'ya ra. ⁵ Ta ñii laá kúu ƿaa ƿaKá'no noo yó, ƿa kúu Jesucristo, ta ñii laá kúu ñandaa kándixa yó, ta ñii laá kúu xa'a ña chichi yó, ⁶ ta ñii laá kúu Ndios, ƿa ƿa kúu Yivá ndi'i yó, ta kúu ra ƿa ƿa xá'nda chiño noo ndi'i

yó, ta táxi ra ndee ra nda'a yó ña kisa ndivi yó chiño ra, ta táku ra ini ndi'i yó.

⁷ Ta xa'a ña kúu Jesucristo ƿa ƿa va'a ní ká'no ini, saní'i ra ndee va'a nda'a ñii ñii mji yó xa'a ña kúchiño yó kasa ndivi yó chiño ra. ⁸ Xí'in ña ke'é Jesucristo saá xí'in yó, ƿundivi to'on Ndios ña niita na xina'a, ña káchí saá:

ƿaa ƿaKá'no ndaa ra ƿaa'an
ra noo síkón ní ñoyivi
niño,

ta xa'a ña kundee ra noo
na saa ini xíni ña'a,
ta nayó'o nduu na
napreso ra.

Ta saá ƿaa ƿaKá'no yó'o saní'i
ra ƿaa'a ní ñava'a
nda'a nivi na ndikón
ña'a,

saá káchí to'on Ndios.

⁹ Ta to'on Ndios yó'o kóni káchí ña ndí ƿaa ƿaKá'no yó'o kúu Jesucristo, ƿa ƿa ndaa ñoyivi síkón niño. Ta xí'in ñayó'o kúnda'a ini yó ndí si'na nda ñoyivi niño kee ra ta noo ra, ƿaa'a ra nda noo niño ní ñoyivi yó'o.

¹⁰ Ta mji ƿa ƿa noo ƿaa'a nda ñoyivi yó'o kúu ƿa ƿa tuku ndaa nda mji noo síkón ní ƿa noo ndi'i ñoyivi niño. Saá ke'é ra xa'a ña sakutú ndi'i xí'in mji ra ndika ní xiiña ñoyivi yó'o, ta sakutú ndi'i xí'in mji ra ndika ní xiiña ñoyivi niño. ¹¹ Mji ƿayó'o kúu Jesucristo, ƿa ƿa saní'i ndee va'a ñii ñii nivi na kándixa ña'a. Ta taxi ra ndee nda'a sava na ña kuu na naapóstol, nivi na ƿaa'an kisa ndivi chiño Ndios; ta taxi ra ndee nda'a sava na

ña kuu na naprofeta, ñivi na ká'an tɔ'on ña táxi Níma Ndios nda'a na; ta Jesucristo tɔxi ra ndeɛ nda'a sava na ña sakuɟta ní'no na tɔ'on va'a xa'a mji ra noo ñivi na on ta'an koni so'o tɔ'on yó'o, ta tɔxi ra ndeɛ nda'a sava na ña kuu na napaator, ña kuiso chiño na xí'in ñivi na kándixa mji ra. Ta tɔxi ra ndeɛ nda'a sava ñivi ña kuu na namaestro, ña va'a saná'a na ñivi ña vivii kundikɔn na yichɪ mji ra, ɞa ta kúu Jesucristo. ¹² Ta Jesucristo saní'i ra ndeɛ va'a yó'o ñii ñii mji yó ñivi na kándixa ña'á, xa'a ña kukomí yó ndeɛ ña kasa ndivi yó chiño ra, ta xa'a ña chindeé tá'an yó ña vivii kua'no ndi'i yó yichɪ ra. ¹³ Ta saá tɔndaɛ ndi'i yó ña ñii nduu yó xa'a ña ñii káchí kándixa yó Jesucristo, ta tɔndaɛ yó nduu yó ñivi na ndixa xini va'a ra, ta ñii kivi tɔndaɛ yó nduu yó ñivi na ñixino ndino'o, ndatán yóo mji Jesucristo. ¹⁴ Ta saá on ke'é ka yó ndatán ké'é naválí, chi naválí ñónó násama na ña xáni sɪni na, ta kama ní táxi xí'in mji na ña inkɔ ñivi sandá'ví ña'á na, chi ñivi yó'o kúu na ndíchí ní sɪni mji, ta ti'va ní na chu'u na naválí ña kundikɔn na yichɪ ña on vása ndaa. ¹⁵ Ta mji yó, on vása yóo ka yó ndatán yóo naválí, ta xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni tá'an yó ta ndatɔ'on yó ñandaɛ xí'in tá'an yó, chi saá va'a ka va'xi kua'no yó yichɪ Jesucristo, nda tɔndaɛ yó nduu

yó ndatán yóo ra. Saá chi ndatán yóo sɪni ñivi xí'in yíkí koñu na, saá yóo Jesucristo xí'in ndi'i ñivi na kándixa ña'á. ¹⁶ Ta saá Jesucristo táxi ra ña vivii nakutá'an ñii ñii xiiña yíkí koñu ra, xa'a ña ñii káchí ndi'i xiiña kisa chiño ña ndatán yóo noo xini ñó'ó ñii ñii mji ña. Ta saá ndi'i mji yó na kándixa Jesucristo, na kúu yíkí koñu ra, ndixa kua'no ka yó yichɪ ra xí'in ña ndixa kí'vi ini yó xini tá'an yó.

Tɔ'on yó'o ká'an ndí ñivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kutaku va'a na chi xa nduu na ñivi na xa'á ini

¹⁷ Xí'in ndayí Jesucristo ndatɔ'onɪ xí'in ndó ña on kutaku ka ndó ndatán táku ñivi na on vása ndikɔn Ndios, chi ñivi yó'o táku na xáni sɪni na xa'a ña kúu ndasaá kuiti ña manɪ, ña on vása ndaya'ví. ¹⁸ Ñivi yó'o on kúchiño kundaa ini na ñandaɛ, chi táku xiká ní na noo Ndios, chi ñivi na naa ini kúu na, ta na tá'yá ní ini kúu na, ta só'ó ní na. ¹⁹ Ñivi yó'o on vása kúka'an noo mji na, chi ñivi na kisa só'ó va'a xí'in mji kúu na, ta nda lo'o on xiiñ na nasita xí'in mji na noo ña on vá'a. Ta nda víka táxi xí'in mji na ña ké'é na ndi'i saá noo ña on vá'a án ñakini ña kútoo yíkí koñu na. ²⁰ Ta yichɪ ña on vá'a ña ndikɔn ñivi yó'o, on sivi yichɪ va'a Jesucristo kúu ña, ta yichɪ va'a Jesucristo kúu ña xa sakuá'á ndó kundikɔn ndó. ²¹ Saá

chi ndixa xa xini so'o ndó to'on va'a xa'a Jesucristo, ta xa sakuá'a ndó kutaku ndó ndatan kóni ra. Ta xa'a ñayó'o, vitin taku ndó kisa ndivi ndó ñandaqa ña saná'a Jesucristo. ²² Ta saá ndó'ó, xini ñó'ó sandakoo va'a ndó ndi'i yichi yata ña on vá'a noo nixika ndó xitaku ndó xina'a, chi yichi yata yó'o kúu yichi noo xixa'nda chiño ña on vá'a noo ndó xa'a ña kisa ndivi ndó ña on vá'a ña kútoo ní yiki koñu ndó. Ta ña kútoo ní yiki koñu ndó yó'o sandá'vi ña ndó'ó chi on vása ní-taxi ña ñava'a nda'a ndó. ²³ Ta vitin xini ñó'ó taxi x'in mji ndó nda'a Níma Ndios ña ndasa xa'a ña níma ndó ta ndasa xa'a ña sini ndó. ²⁴ Ta xa'a ña nduu ndó nivi na xa'a ini, xini ñó'ó taxi ndó ná kasa chiño Níma Ndios ini ndó, xa'a ña nduu ndó nivi na va'a ndino'o ini, nivi nayi, nivi nandaqa, chi Ndios kisa va'a ra ndó'ó xa'a ña tondaa ndó nduu ndó ndatan yóo mji ra.

²⁵ Ta saá on ka'an ka ndó to'on vatá, ta ndasaá kuiti nina to'on ndaa ka'an ndó x'in tá'an ndó. Saá chi ndatan yóo kuá'a ní xiiña ña kúu yiki koñu ñii nivi, saá yóo yó, chi ndi'i mji yó, nivi na kándixa Jesucristo kúu yó yiki koñu ra.

²⁶ Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, tá kixá'a saa ini ndó, ta kama nasita x'in mji ndó koto nakava ndó ke'é ndó ña on vá'a. Ta saá on taxi ndó ña ndinií kivi kunaka ña saa ini ndó.

²⁷ Ta va'a ka kama nandikó ini ndó, koto taxi ndó ña kundeé ñaníma ndiva'a ká'no noo ndó.

²⁸ Vará sava ndó'ó xikuu ndó nivi naku'na, ta vitin on vá'a kasa ku'na ka ndó, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño va'a, ta va'a ná koni ñó'ó ndó nda'a ndó xa'a ña kasa chiño ndó. Ta saá kukomí ndó si'un ña kuchiño chindeé ndó nivi na yóo ña xini ñó'ó ní noo.

²⁹ Ta xini ñó'ó nasita x'in mji ndó noo ña on ka'an ndó to'on ña on vá'a ña sataku'e níma nivi. Ta nda víka, ka'an ndó to'on va'a ña chindeé nivi na kándixa Jesucristo ña viví ka kua'no na yichi ra. Ta ka'an ndó to'on ña chikaa ndee va'a ini nivi na xini so'o ña. ³⁰ Ta on ke'é ndó ña on vá'a ña taxi sakuchuchú ini Níma Ndios, chi ndatan yóo sello ñii tachiño ká'no ña kisa ndaa xa'a tutu, saá yóo Níma Ndios ña taku ini yó. Saá chi ña taku Níma Ndios ini yó kisa ndaa ña ndí kúu yó sa'ya ndino'o Ndios, ta ndixa naki'in va'a ra mji yó kivi ndikó tuku Jesucristo ñoyivi yó'o.

³¹ Ta ndó'ó xini ñó'ó sandakoo ndó ña táxi nákaa ñayova ini ndó, ta on kuu ndó nivi na kama ní saa ini, ta ni on kuu ndó nivi na ku'e ní. Ta sandakoo ndó ña kini ndá'yi ndó noo inka nivi, ta sandakoo ndó ká'an ndó to'on ndiva'a x'in nivi, ta sandakoo ndó ká'an ndó to'on ña sataku'e ini nivi, ta sandakoo ndó ña táxi nákaa

ña ɔn vá'a ini ndó xini ndó inká nivi. ³² Ta xini ñó'ó vivii kuu ndó nivi na va'a nata'an xí'in tá'an ndó, ta kundá'ví ini ndó koni tá'an ndó, ta kasa ká'no ini ndó xa'a tá'an ndó, ñii kiva ndatán Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó xa'a ña kandixa ndó Jesucristo.

5

Tɔ'on yó'o ká'an ndí xini ñó'ó kutaku yó ndatán táku sa'ya ndino'o Ndios

¹ Xini ñó'ó chikaa ndó ndee ña ke'é ndó ñava'a ndatán ké'é Ndios. Saá chi sa'ya Ndios kúu ndó ta kí'vi ní ini ra xini ra ndó'ó. ² Ta ndixa kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó. Saá chi Jesucristo kí'vi ini ra xini ra mii yó, ta nɛtonɔaa ra nɛsokɔ xí'in mii ra ta nixi'i ra xa'a yó. Ta ña Jesucristo nɛsokɔ xí'in mii ra, yóo ña ndatán nixiyo ña nɛsokɔ nivi kitɛ noo nama yii, ta Ndios kusii ini ra ña xá'an támi ní ñi'ma ña kee noo xá'mi na kitɛ yó'o.

³ Ndó'ó kúu nivi na ndíkɔn Ndios, ɔa ɔa kúu tayii. Ta xa'a ñayó'o ndó'ó xini ñó'ó kuu ndó nivi na táku ndii noo ra. Ndó'ó na kúu nataa, nda lo'o ɔn kí'vi ndó kuachi xí'in náña'a ná ɔn sivi nási'i ndó kúu. Ta ndó'ó na kúu náña'a, nda lo'o ɔn kí'vi ndó kuachi xí'in nataa na ɔn sivi yii ndó kúu. Ni nda lo'o ɔn ke'é ndó ñakini xí'in ɔa án xí'in ña'a. Ta ɔn vá'a kuu ndó nivi na chikaa ndee xa'a ña kukomí na ku'a ní ka ña kúsii ní ini na xini na.

⁴ ɔn vá'a ndatɔ'on ndó ɔ'on

kini, ni ɔn vá'a ka'an ndó ɔ'on ña ɔn koó ya'vi kómí, ni ɔn ka'an ndó ɔ'on ña sákuka'an noo nivi. Saá chi ndi'i noo ɔ'on ɔn vá'a yó'o ɔn vása va'a kee ña yu'u nivi na ndíkɔn Ndios. Ta nda víka, xini ñó'ó ka'an ndó ɔ'on va'a, ña táxi ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios. ⁵ Va'a ná kundaa va'a ini ndó ndí nivi na ɔn xii sandakoo ndíkɔn na yichɛ ɔn vá'a, nivi yó'o ɔn sivi sa'ya ndino'o Ndios kúu na, ta ɔn vása kómí na ndayi kutaku na ñoyivi noo xá'nda chiño Jesucristo xí'in Ndios. Sava nivi yó'o kúu nataa na xika kí'vi kuachi xí'in náña'a ná ɔn sivi nási'i na kúu, án náña'a ná xika kí'vi kuachi xí'in nataa na ɔn sivi yii ná kúu, án nivi na xika ké'é ndi'i saá noo ñakini xí'in tá'an na. Ta sava nivi yó'o nina kuiti chikaa na ndee ña kukomí na ku'a ní ka ñakuiká. Ñii kúu nivi yó'o xí'in nivi na kisa ká'no ndios vatá ña kúu ídolo, chi ñakuiká ñoyivi yó'o yóo ña ndatán yóo ndios mii na.

⁶ Ta saá ɔn taxi ndó nda ñii nivi sandá'vi na ndó'ó xí'in ña ká'an na ɔ'on vatá xí'in ndó, chi ndixa Ndios saxo'vi ní ra nivi na kúu na toon ini, na kúu na ɔn xii chikaa so'o ɔ'on ra. ⁷ Ta xa'a ñayó'o ɔn kundikɔn ndó yichɛ nivi na toon ini yó'o, ta nda lo'o ɔn ke'é ndó ña ɔn vá'a ndatán yóo ña ké'é na.

⁸ Kivi ña ɔn ɔ'an kandixa ndó Jesucristo, ta xitaku ndó yichɛ ɔn vá'a noo naa ní. Ta vitin xa'a ña ñii yóo

ndó táku ndó xí'in Jesucristo, táku ndó yichí va'a noo yé'e ño'o. Ta xa'a ñayó'o xini ñó'ó chikaá ndó ndee ña kutaku ndó ndatán táku nivi na ndino'o ndíkon yichí va'a yó'o, ⁹ chi Níma Ndios ña táku ini ndó kisa chiño ña ini ndó xa'a ña ke'é ndó ndi'i saá noo ñava'a, ñandaá, ta ñandixa. ¹⁰ Ndi'i saá kivi va'a ná sakuá'a ndó ña kundaá ini ndó yu kúu ñava'a ke'é ndó ña sakusii ndó ini Ndios. ¹¹ Ta nda lo'o on taxi xí'in mji ndó ke'é ndó ña on vá'a, ndatán yóo ña ké'é nivi na ndíkon yichí noo naa ní, chi ña on vá'a ké'é na on vása ndáyá'vi ña. Ta va'a ka ná ndato'on ndó xí'in nivi yó'o ña kundaá ini na ndí ña ké'é na kúu ña on vá'a. ¹² Ndixa ña ka'an ní noo kúu ña ndato'on yó xa'a ña kini ní ké'é se'é nivi na ndíkon yichí on vá'a noo naa ní. ¹³ Ta saá ni, tá yé'e ño'o noo naa ní, ta sánatívi ña ndi'i ña ké'é nivi na xíka noo naa yó'o. Ta ndatán yóo ño'o yé'e yó'o, saá yóo Jesucristo, chi sánatívi ra ndi'i ña yóo ini yó, án ñava'a án ña on vá'a kúu ña. ¹⁴ Ta xa'a ñayó'o, yóo ñii to'on ndíchi ña xa xini yó ña káchí saá: Nakáxín ini ndó'ó, nivi na kisin; nakuíta ndó'ó, nivi na yóo ndatán yóo nivi na nixi'i. Koo ti'va ndó, ta ño'o ña yé'e ña káku ini Jesucristo naye'e ña ini ndó, saá káchí to'on ndíchi ña xa xini yó.

¹⁵ Ta saá koto va'a xí'in mji ndó ndasaá xini ñó'ó va'a kutaku ndó. On kutaku ndó ndatán táku nivi na kí'vi sini, ta va'a kutaku ndó ndatán táku nivi na ndíchi sini. ¹⁶ Saá chi vitin kivi táku yó ñoyívi, yóo kua'a ní nivi na ké'é ndi'i saá noo ña on vá'a. Ta saá xini ñó'ó ndukú ndó yichí ndasaá ke'é ndó ndi'i saá noo ñava'a. ¹⁷ On kuu ndó nivi na kí'vi sini, ta va'a kuu ndó nivi na xáni sini xa'a yu kúu ñava'a kóni Ndios. ¹⁸ On kuu ndó nivi na xí'i ní nduta vino án inká nduta tá sáxíini nivi, chi nduta yó'o sándi'i rá ndee ndó ña on kuchiño ka'nda chiño ndó noo mji ndó. Ta va'a ka kuu ndó nivi na chútú ini xí'in Níma Ndios ña ka'nda chiño ña noo ndó. ¹⁹ Ta kivi nákutá'an ndó xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta va'a kata ndó yaa yii ña vaxi noo ñii xiiña to'on Ndios, ña ñaní Salmos. Ta saá tuku va'a kata ndó yaa yii ña ká'an ñava'a livi xa'a Ndios, ta kata ndó inká yaa yii ña kisa ká'no ndó Ndios. Saá xí'in ndino'o ní ini ndó kata ndó kasa ká'no ndó Ndios. ²⁰ Ta ndi'i saá kivi xí'in ndayí kivi Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, ka'an ndó, káchí ndó: "Táxa'vi ún, Yivá yó Ndios xa'a ndi'i ñava'a ké'é ún xí'in ndi'", káchí ndó xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ndí nivi na tonda'a xini ñó'ó kasa to'o tá'an na

²¹ Ndi'i yó, nivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kasa nino xí'in mji yó ña kasa

chiño yó nq̄ tá'an yó. Ña ke'é yó saá saná'a ña ndi ndino'o kisa t̄o'ó yó Jesucristo.

22 Ta saá ndi'i náña'a ná yóo yij̄ xinī ñó'ó kasa n̄iñq̄ xí'in m̄ji ná ña kasa chiño ná nq̄ yij̄ ná, ndatán yóo ña kisa chiño ná nq̄ Jesucristo, T̄a t̄aKá'no nq̄ yó.

23 Ta ñii k̄i'va ndatán Jesucristo yóo ra kúu ra s̄inī n̄ivi na kándixa ña'á, saá t̄a t̄a yóo ñásí'í, yóo ra kúu ra s̄inī ñásí'í ra. Ta Jesucristo kúu T̄a t̄a Sákaku ndi'i n̄ivi na kándixa ña'á, ta nayó'o ndatán yóo yik̄i koñu Jesucristo, saá yóo na. 24 Ta xa'a ñayó'o, ñii k̄i'va ndatán n̄ivi na kándixa Jesucristo xinī ñó'ó kasa n̄iñq̄ xí'in m̄ji na xa'a ña kasa ndivi na ndi'i ña xá'nda chiño ra, saá ñii ñii ña'a ñá yóo yij̄ xinī ñó'ó kasa n̄iñq̄ xí'in m̄ji ñá xa'a ña kasa ndivi ñá ndi'i ña xá'nda chiño yij̄ ñá nq̄ ñá.

25 Ta ñii ñii t̄a t̄a yóo ñásí'í xinī ñó'ó ndixa kuki'vi ini ra koni ra ñásí'í ra, ñii k̄i'va ndatán k̄i'vi ini Jesucristo xini ra n̄ivi na kándixa ña'á, t̄anda t̄axi xí'in m̄ji ra ña ñixi'í ra xa'a nayó'o.

26 Jesucristo k̄isa ndivi ra ñayó'o xa'a ña ndasa yij̄ ra n̄ivi yó'o na kúu na kándixa ña'á. Ta xí'in t̄o'on va'a ña ká'an xa'a ra ña ch̄ika q̄o'ona, ta xí'in takuií tá ch̄ichi na xa'a ña k̄andixa na ra, Jesucristo ndasa yij̄ ra na.

27 Ta ke'é ra ñayó'o xa'a ña kuchiño va'a naki'in ra n̄ivi yó'o k̄ivi kuita na nq̄ ra. Ta ndatán yóo ñii ña'a ñá xa

yóo ti'va ñíndichi nq̄ yóo vik̄o tonda'a ñá, saá livi koo kuita n̄ivi na kándixa Jesucristo nq̄ ra k̄ivi va'xi. Saá chi Jesucristo sandoo ra ndi'i kuachi na, xa'a ña nduu na ndatán yóo ña'a ñá livi ndixin ñá tonda'a ñá, ta livi ka ví yita ndii xito ndi'i m̄ji ñá, ta nda lo'o q̄n ko'ó nda ñii machi, ni nda ñii ña kúu t̄ij̄ kómí ñá. 28 Ñii k̄i'va ndatán k̄i'vi ini t̄a xini ra yik̄i koñu m̄ji ra, saá xinī ñó'ó kuki'vi ini ra koni ra ñásí'í ra. Saá chi t̄a t̄a ndixa k̄i'vi ini ra xini ra ñásí'í ra, xí'in ña ké'é ra saá, ndixa k̄i'vi ini ra xini ra m̄ji ra, chi ndatán yóo ñii laá n̄ivi saá yóo t̄a xí'in ñásí'í ra. 29 Nda ñii t̄a q̄n k̄ivi kusaq̄ ini ra koni ra yik̄i koñu m̄ji ra. Ta nda víka, viví ndaa ra ta kisa man̄i ra yik̄i koñu ra. Ndixa Jesucristo va'a kisa man̄i ra n̄ivi na kándixa ña'á, na kúu yik̄i koñu ra, ta ñii k̄i'va saá xinī ñó'ó ke'é ñii ñii t̄a xí'in ñásí'í ra, chi yik̄i koñu m̄ji ra kúu ñá. 30 Ndi'i m̄ji yóo n̄ivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo ku'a ní xiiña yik̄i koñu ra saá yóo yó. 31 Ta t̄o'on Ndios ña n̄itaa na xina'a káchí ña saá: "Xa'a ña tonda'a ñii t̄a xí'in ñásí'í ra, xinī ñó'ó sandakoo ra ve'e yivá si'í ra, ta ñii nduu ra xí'in ñásí'í ra. Ta q̄vi n̄ivi yó'o saá nduu na ñii laá n̄ivi kuiti", káchí t̄o'on Ndios. 32 Xa ndat̄o'on̄i xí'in ndó ndí ndatán yóo t̄a xí'in ñásí'í ra, saá yóo Jesucristo xí'in m̄ji yóo n̄ivi na kándixa ña'á. Ta t̄o'on yó'o kúu

ña yò'vi ní kundaa ini yó.
 33 Inka to'on ká'an j'í xí'in ndó
 vitin kúu ñayó'o: Ñii ñii ɬa
 xini ñó'ó kuki'vi ini ra koni
 ra ñásí'í ra, ñii k'í'va ndatán
 kí'vi ini ra xini ra mji ra. Ta
 ñii ñii ña'a ñá yóo yij, xini
 ñó'ó kasa to'ó ñá yij ñá.

6

*To'on yó'o ká'an ndasaá
 xini ñó'ó vivii ke'é nivi na kúu
 sa'ya ta na kúu yivá si'í xí'in
 tá'an na*

¹ Ndó'ó naváli, kasa ndivi
 ndó ña xá'nda chiño yivá si'í
 ndó ño ndó, chi ña kisa
 ndivi ndó saá kúu ña ké'é
 ndó ñandaa ña kúu chiño
 ño ndó xa'a ña kándixa ndó
 Jesucristo, ɬa ɬaKá'no ño
 yó. ² Saá chi yóo ndayí
 Ndios ña nita ɬaMoisés
 kujya xina'á, ña káchí saá:
 "Ná kasa to'ó yó yivá si'í yó",
 káchí ña. Ta ndayí Ndios
 yó'o kúu ñano ña káchí
 naki'in nivi ñava'a xa'a ña
 kisa ndivi na ña. ³ Ñava'a
 yó'o ña káchí Ndios naki'in
 nivi xa'a ña kisa to'ó na yivá
 si'í na, kúu ña koo ñava'a
 xí'in nayó'o, ta na'á ní ku-
 taku na ñoyivi yó'o.

⁴ Ta ndó'ó na kúu yivá
 si'í, on ke'é ndó ni on
 ka'an ndó ña kúu ña sasaa
 ini sa'ya ndó. Nda vika,
 vivii sakua'no ndó sa'ya ndó,
 saná'a ndó na ñandaa, na-
 sita ndó na ño ña on vá'a,
 ta ndato'on ndó xí'in na
 ndasaá xini ñó'ó kundikon
 na yichí Jesucristo.

*To'on yó'o ká'an ndasaá
 xini ñó'ó vivii ke'é nivi*

*na kúu naesclavo ta na kúu
 napatrón xí'in tá'an na*

⁵ Sava ndó'ó kúu nivi
 naesclavo na on vása kómí
 ndayí sandakoo ña kisa
 chiño ndó ño nivi na kúu
 napatrón ndó ñoyivi yó'o.
 Ta saá mji ndó xini ñó'ó
 kasa ndivi ndó ña xá'nda
 chiño napatrón ndó, ta
 xí'in ña yiyo ini ndó, ta
 xí'in ñatq'ó ní, ta xí'in ña
 ndino'o ini ndó kasa ndivi
 ndó chiño ño napatrón
 ndó. Ndatán vivii kisa chiño
 ndó ño Jesucristo, ñii k'í'va
 saá va'a kasa chiño ndó ño
 napatrón ndó.

⁶ On vá'a kuiti chikaa ní
 ndó ndee kasa chiño ndó tá
 mií yóo tapatrón ndó xito
 ra ndasaá kisa chiño ndó,
 ta ndi'i saá yichí vivii kasa
 chiño ndó, tá yóo, án tá on
 koó napatrón ndó xito na
 ndó'ó kisa chiño ndó. Saá
 chi on sivi ndasaá kuiti xa'a
 ña sakusij ndó ini nivi kúu
 ña kisa ndivi ndó chiño, ta
 xa'a ña ndixa sakusij ndó ini
 Jesucristo kúu ña kisa ndivi
 ndó chiño. Ta saá xí'in ña
 ndino'o ini ndó kasa ndivi
 ndó chiño ndatán kóni Ndios
 ke'é ndó. ⁷ Ta xí'in ñasij
 ini ndó va'a kasa chiño ndó,
 chi on sivi ño nivi kuiti kúu
 ña kisa chiño ndó, ta ndixa
 ño Jesucristo kúu ña kisa
 chiño ndó. ⁸ Saá chi kúndaa
 ini yó ndí kivi vaxi Jesucristo
 taxi ra ñava'a nda'a ñii ñii
 mji yó ñii k'í'va ndatán yóo
 chiño kisa ndivi yó, án nivi
 naesclavo kúu yó, án nivi na
 on sivi naesclavo kúu yó.

⁹ Ta ndó'ó, nivi na kúu na-
 patrón, ñii k'í'va xí'in ñatq'ó

kasa ndivi ndó xí'in ndi'i ñivi na kisa chiño ñoq ndó. On vá'a ka'an ndó xí'in na ndi ndee ní yó'vi saxo'vi ndó na tá on vá'a kisa ndivi na chiño. Ta xini ñó'ó naká'an ndó ndi ñoyívi ñino yóo ñii láa Ndios, ta kúu ra taKá'no ñoq ndó'ó ta kúu ra taKá'no ñoq ñivi na kisa chiño ñoq ndó. Ta taKá'no yó'o on vása náaxin ra ñivi, án naesclavo kúu na, án napatrón kúu na, saá chi ñii ndáya'ví ndi'i ñivi ñoq ra.

Tq'on yó'o ká'an xini ñó'ó kundixin yó ndi'i ndee Ndios ña kundefé yó ñoq ña on vá'a

¹⁰ Nañani yó xí'in náki'va yó, xa yatin tondaaj sandi'ij taa ñoq tutu yó'o. Ta saá kónij ña chikaa so'o ndó tq'on ña ndátq'on ñi xí'in ndó vitin, ña káchí saá: Xa'a ña ñii yóo ndó táku ndó xí'in Jesucristo, taxi ndó ña chikaa ra ndee ra ini ndó xa'a ña kuu ndó ñivi na kómí ndee ña kundefé ndó ñoq ña on vá'a. ¹¹ Saá chi ñii ñii ndó'ó na kándixa Jesucristo, xini ñó'ó kundixin ndó ndi'i ndee Ndios ña kuchiño ndó kundefé ndó ñoq ndee ñanímā ndiva'a. ¹² Saá chi ndixa on sivi ñivi kuiti kúu na káni tá'an xí'in yó, ta ndixa ña káni tá'an xí'in yó kúu ña on kuchiño koto yó xí'in nduchū ñoq yó, chi kúu ña ku'a ní ñanímā ndiva'a ná'no ta kúu ña inkā ñoq ndee ndiva'a. Ta ñanímā ndiva'a xí'in ndee ndiva'a yó'o kúu ña xá'nda chiño vitin ñoq yichi on

vá'a ña naa ní ñoyívi yó'o. Ta ku'a ní ñanímā ndiva'a ña káni tá'an xí'in yó kúu ña xika ñoq síkón ñoyívi yó'o. ¹³ Ta xa'a ña yóo ku'a ní ñanímā ndiva'a káni tá'an ña xí'in ndó, ñii ñii ndó'ó xini ñó'ó kundixin ndó ndi'i ndee Ndios. Saá chi ndee Ndios yó'o ndatán yóo ña ndixin natropa na káni tá'an, saá yóo ña. Tá ndixin ndó ndi'i ndee Ndios, ta saá on taxi ndó ña kundefé ñandiva'a ñoq ndó. Ta saá tá ndi'i ñiya'a ña káni tá'an ñandiva'a xí'in ndó, ta kútū va'a kuita ndó yichi Ndios, chi on vása ní-kuchiño ñandiva'a ñoq ndó. ¹⁴ Va'a kútū kuita ndó yichi Ndios, chi ndatán yóo ka ña chíko'ni natropa tqo na ña táxi ndee na, saá yóo tq'on ña ndixa, chi ñandixa yó'o táxi ña ndee ini ndó. Ta ndatán yóo ka ña ña nákasi natropa kándiká na xa'a ña on sataku'é'e ña'a na, saá yóo ñandaa kisa ndivi ndó xa'a ña on kuchiño ñandiva'a sataku'é'e ña ndó'ó. ¹⁵ Ta ndatán xa kama ní yóo xa'a natropa ña kee na ko'on na, saá ndó'ó xini ñó'ó kama koo ti'va xa'a ndó ña kee ndó ko'on ndó ndatq'on ndó tq'on va'a, ña káchí saá: "Xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, ndi'i ñivi kuchiño na nakutá'an va'a na xí'in Ndios vitin." ¹⁶ Ta ndatán yóo escudo ña ndaa yiki koñu natropa, saá yóo ña ndino'ni ini ndó ndaa ini ndó Jesucristo. Saá chi ña ndaa ini ndó Jesucristo, ñayó'o sási ña ñoq ndi'i

ña on vá'a ña kúu ña tí'vi ñandivá'a xá'a ña satakué'e ña ndó'ó. ¹⁷ Ndatán yóo casco ña ndási sijn natropa ña on vása táxi takué'e sijn na, saá yóo ndee Jesucristo ña sákaku ra ndó'ó noo ña on vá'a ña sándi'i xá'a ndó. Ta ndatán yóo espada sijn ña kúchiño kundefé noo ndi'i ña on vá'a, saá yóo to'on Ndios ña táxi Níma Ndios nda'a ndó. ¹⁸ Vá'a saá kundixin ndó xí'in ndi'i ndee Ndios, ta on sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi. Ta xí'in to'on ña táxi Níma Ndios nda'a ndó, ká'an ndó ndukú ndó ñava'a noo ra. Ta kundito káxín ndó, ta on sandakoo ndó ká'an ndó ndukú ndó noo Ndios xá'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo. ¹⁹ Ta vá'a ká'an ndó ndukú ndó noo Ndios xá'a ña taxi ra ndee ini ña on kuyi'ví ndato'on to'on vá'a xá'a Jesucristo xí'in nivi. To'on vá'a yó'o kúu ña nixiyo se'é, ta vitin Ndios kóni ra ña kundaa ini nivi yu kúu ña chitóni ra nda ñanoó. ²⁰ Vará nákaa ini ve'e kaa vitin, ta Ndios sakuiso chiño ra yi ña ndato'on to'on vá'a yó'o xí'in nivi. Ta xáku ndá'ví noo ndó ña ndukú ndó noo Ndios xá'a ña ná taxi ra ndee ña on kuyi'ví ká'an xí'in nivi xá'a Jesucristo, chi ñayó'o kúu chiño noo i.

²¹ Kóni ña kundaa ini ndó ndasaá yóo yó'o, ta yu kúu ña ndó'o. Ñakán tí'vi tañani yó taTíquico ta ta kúu ta kí'vi ní ini yó xini yó, ta vitin kee ra ñoo yó'o ta xaa ra koto ra ndó'ó. TaTíquico yó'o kúu ta tandaa, ta ñii káchí yóo ra kisa chiño ra ndatán kisa chiño yó noo Jesucristo, ta vivi kisa ndivi ra chiño ra ndi'i saá kivi. ²² Ta yi tí'vi ra xaa ra noo ndó ña ndato'on ra xá'a ta ndasaá yóo chiño ké'é. Ta ndato'on ra to'on ña chikaa ra ndee ini ndó.

²³ Ta vitin, nañani yó xí'in náki'va yó, ká'an ndukú noo Yivá yó Ndios ta noo Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, ña taxi ra kunakaa ñava'a ini ndó. Ná taxi ra ndee ra kunakaa ña ini ndó'ó ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó. Ná chindeé ra ndó'ó xá'a ña ndino'o ní ka ini ndó kandixa ndó ra. ²⁴ Ná ke'é Ndios ñava'a ní xí'in ndi'i nivi na kúu na on vása sándakoo ña ndixa kí'vi ini na xini na Jesucristo, Ta taKá'no noo yó. Saá ná koo.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndayi ra nivi na kándixa Jesucristo na taku ñoo Éfeso

**Tutu ña ñitaa
taPablo
ña ti'ví ra kua'an
nda'a
ñivi na kándixa
Jesucristo
na táku ñoo
Filipos**

*Xí'in tɔ'on yó'o taPablo
xí'in taTimoteo chindeé na
ñivi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Filipos*

1 Yi'i, taPablo, xí'in taTimoteo, kúu ndi nataa na kisa chiño noo Jesucristo, ta vitin taa ndi tutu yó'o ña ndato'on ndi xí'in ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, na táku ñoo Filipos. Ta sava ndó'ó kúu ñivi na ndiso chiño xí'in ñivi na kándixa Jesucristo ñoo ndó, ta sava ndó'ó kúu ñivi na ndiso chiño xa'a ña chindeé ndó ñivi na kándixa Jesucristo yó'o. 2 Ta ndúkú ndi noo Yivá yó Ndios ta noo Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ña ná ke'é ra ñava'a xí'in ndi'i ndó, ta ná taxi ra koo ñava'a ini ndó.

*Xí'in tɔ'on yó'o taPablo
xáku ndá'ví ra noo Ndios
xa'a ñivi na kándixa Jesu-
cristo*

3 Ndi'i yichi ña xáni sɔni xi xa'a ndó'ó, ta ndixa táxi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios, ta kúu taa ta kisa tó'ó. 4 Ta ndi'i yichi ña ká'an xi'in

Ndios, ta xí'in ñasii ní ini ndúkú noo ra ñava'a xa'a ndó'ó. 5 Saá chi nda kivi noo kándixa ndó Jesucristo tãda kivi vitin, ñii kúu chiño kisa ndivi yó, ña kúu ña sákuita ní'no yó tɔ'on va'a xa'a Jesucristo. 6 Ta ndixa kũnda ini ndi Ndios, taa ta kixá'á ké'é chiño va'a ini ndó, on sandakoo ra kasa chiño ra ini ndó nda kixaa kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. 7 Va'a xáni sɔni saá xa'a ndó chi ndi'i saá kivi ñó'o ini xa'a ndó, chi kí'vi ní ini xini ndó'ó. Ta ndó'ó xí'in yi'i, ñii káchí Ndios ndixa ké'é ra ñava'a xí'in yó ndi'i saá kivi, án kivi nákaa ini ve'e kaa kúu ña, án kivi ñíndichi noo nachiño ta ndákuiñi ká'an xi'in na xa'a ña kũda ini na ndi ñanda kúu tɔ'on va'a xa'a Jesucristo. 8 Mii Ndios xini ra ndasaá ndeé ní kí'vi ini xini ndó'ó, chi ini Jesucristo kúu noo káku ña kí'vi ní ini xini ndó'ó. 9 Ta ndúkú noo Ndios xa'a ndó ndi ñii ñii kivi ná kuki'vi ka ini ndó koni ndó Ndios, ta ñii káchí saá kuki'vi ka ini ndó koni ndó ñivi. Ta ndúkú noo ra ña taxi ka ra ñandíchi ra sɔni ndó, ta taxi ra ña kũda ka ini ndó yu kúu ñava'a, 10 xa'a ña kuchiño ndó nakaxin ndó ñava'a ña ndáya'vi ka. Ta saá kutaku ndi ndó ñoyívi yó'o, ta on kuchiño ñivi naní'i na ña chikaa na kuachi sata ndó. Saá va'a kutaku ndó anda kixaa kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. 11 Ta taxi ndó ná kasa chiño Jesucristo ini ndó

ña chindeé ra ndó'ó nduu ndó nivi na va'a ini, ta ná chindeé ra ndó'ó ña kasa ndivi ndó ku'a'a ní chiño va'a. Saá ke'é ndó xa'a ña chinóo síkón ndó ñato'ó Ndios, ta ku'a'a ní nivi kasa ká'no na ra.

Ta Pablo ká'an ra ndí táku ra
xq'a ña kasa chiño ra ño Jesucristo

¹² Nañani yó xí'in náki'va yó, kónij ña kundaa ini ndó'ó ndí ña yo'vi ndó'oj ña nákaa ini ve'e kaa yó'o kúu ña chindeé xita ní'no ka to'on va'a xa'a Jesucristo.

¹³ Saá chi ndi'i natropa na kúu na ndiso chiño xí'in ve'e tarey, ta ndi'i nivi na táku ñoo yó'o, nayó'o kúndaa ini na ndí xa'a ña kisa chiño ño Jesucristo kúuj ta ta nákaa preso nó'ni xí'in cadera ini ve'e kaa yó'o vitin.

¹⁴ Ta ña nákaa ini ve'e kaa kúu ñava'a chíkaa ndee ini ku'a'a ní nivi na kándixa Jesucristo. Ta xa'a ñayó'o, on vása yí'vi nayó'o, ta xí'in ña ndino'o ini na ká'an ndoso na to'on va'a xa'a Jesucristo.

¹⁵ Sava nivi yó'o na ká'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo, ké'é na saá xa'a ña kuíni ini na xini na yi'i, án xa'a ña kóni na ña kanóo síkón ka ñato'ó mji na ño ñato'ó yi'i. Ta ndixa yóo inká sava nivi na xí'in ña ndino'o ini na ká'an ndoso na to'on va'a yó'o. ¹⁶ Ta nivi na ká'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo xa'a ña kuíni ini na xini na yi'i, nayó'o xáni ini na ndí xa'a ña ké'é

na saá, táxi na ña xo'vi ka ini nákaa ini ve'e kaa yó'o.

¹⁷ Ta sava nivi kí'vi ní ini na xini na yi'i, ta xí'in ña ndino'o ini na ká'an ndoso na to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta nayó'o kúndaa ini na ndí Ndios ñakaxin ra yi'i ña ndakuini ño nachiño ndí to'on va'a xa'a Jesucristo kúu ñandaa. ¹⁸ Ta va'a ní, chi ndi'i nivi yó'o ká'an ndoso na to'on va'a xa'a Jesucristo. Vará sava nayó'o on sívi xí'in ña ndino'o ini na kúu ña ká'an na to'on va'a xa'a Jesucristo, ta inká nivi xí'in ña ndino'o ini na ká'an na to'on va'a xa'a ra, ta saá ni, ndi'i nayó'o ká'an ndoso na to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta xa'a ñayó'o, ndixa kúsi ní ini, ta ñii ñii kivi kusij ní ka ini.

¹⁹ Saá chi kúndaa ini ndí xí'in ña xáku ndá'vi ndó ño Ndios xa'a, ta xí'in ña chindeé Níma Jesucristo yi'i, ndixa kee ko'on ndíka ño ña xo'vi vitin. ²⁰ Ta ndáa ini ndí on sandakoo kasa ndivi ña sakuiso chiño Ndios yi'i. Ta saá on koó xa'a ña kuka'an ño. Nda víka, xí'in ña ndino'o ini, ndáa ini ndí ndatán vivíi xa kisa ndivi chiño ña sakuiso chiño Jesucristo yi'i nda kivi vitin, ta ñii ki'va saá kasa ndivi chiño yó'o ñii ñii kivi ña vaxi. Ta saá, án ña táku ka, án ña ka'ni na yi'i, ná kuu ña xa'a ña chinóo síkón ñato'ó Jesucristo. ²¹ Saá chi tá táku ka, ta xa'a ña kasa chiño ño Jesucristo kúu ña kutaku.

Ta tá kixaa ña ñixi'ij, ta ñayó'o kuu ña ndáya'ví ní ká nqoj. ²² Ta saá ni, táná kutaku kaj ñoyívi yó'o, ta ñayó'o taxi ña kuchiño kasa ndivi kaj chiño Jesucristo ña chindeéj ñivi. Ta saá on vása xínij yukú ñava'a yó'o nakaixinj. ²³ ¿An kusij ká iniij kivij? ¿An kusij ká iniij kutaku kaj ñoyívi yó'o? Yq'vi ní nakaixinj yukú ñava'a kónij. Saá chi kúsij ní iniij sandakooj ñoyívi yó'o, ta kq'onj kutakuj xí'in Jesucristo, chi ña va'a ká nqoj kúu ña kutakuj xí'in ra ñoyívi ñino. ²⁴ Ta saá ni, xa'a ña chindeéj ndó'ó, va'a ká ná kutakuj ñoyívi yó'o. ²⁵ Ta xa'a ñayó'o, ndáa iniij ndí Ndios taxi ra ña kutaku kaj ñoyívi yó'o xí'in ndó, chi saá kuchiño j chindeéj ndó'ó ña va'a ká kundikon ndó yichj Jesucristo, ta kunakaa ku'a ká ñasij ní ini ndó chi kándixa ndó ra. ²⁶ Tá taxi Ndios ña tuku xaaj kotoj ndó'ó, ta saá kukomí ndó ku'a ní ká xa'a ña kasa ká'no ndó Jesucristo.

²⁷ Ta ñii laá ña xáku ndá'vij nqoj ndó kúu ñayó'o: Vivii kutaku ndó ndatán va'a táku ñivi na xí'in ña ndino'o ini kándixa na tq'on va'a xa'a Jesucristo. Tá ke'é ndó saá, ta kusij ní iniij xa'a ndó. Saá chi, tá xaaj kotoj ndó'ó, án tá kuiti konj sq'oij tq'on xa'a ndó, ta kundaaj iniij ndí ñii yóo níma ndó táku ndó yichj Jesucristo, ta ñii káchí chíkaa ndó ndee ña va'a ndakuijn ndó xa'a tq'on va'a xa'a Jesucristo ña

kúu ña kándixa yó. ²⁸ Ta nda lo'o on kuyi'ví ndó nqoj ñivi na kúu na sáa ini xíni na ndó'ó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo. Ta ña on vása yí'ví ndó nqoj ñivi yó'o, kúu ña sáná'a nqoj na ndí yichj ndíkon na kúu yichj nqoj ku'a'an na ndi'i xa'a na, ta nqoj mji ndó sáná'a ña ndí ndixa Ndios sakaku ra ndó'ó ña on ndi'i xa'a ndó. ²⁹ Ta Ndios xa nataxi ra ovi ñato'ó ná'no nda'a ndó'ó, ñivi na ndíkon ña'á. Ñii ñato'ó ká'no yó'o kúu ña taxi ra ña kándixa ndó Jesucristo, ta inká ñato'ó ká'no kúu ña taxi ra ña kuchiño ndó xq'vi ndó xa'a Jesucristo ñoyívi yó'o. ³⁰ Ta ndi'i mji yó, ñivi na kándixa Jesucristo, ñii káchí xó'vi yó vitin xa'a ña kándixa yó ra. Kivi xina'á xa xito ndó ndasaá chíkaa j ndee nqoj ña yq'vi ní ñindo'o j, tanda kivi vitin xínij sq'o ndó ndasaá chíkaa j ndee nqoj ña yq'vi ndó'o j.

2

Tq'on yó'o ká'an ndí Jesucristo kisa ñino xí'in mji ra, ta xa'a ñayó'o Ndios kisa ká'no ní ña'á ra

¹ Jesucristo chíkaa ra ndee ini mji yó, ñivi na kándixa ña'á, ta xa'a ñayó'o, kuchiño yó chíkaa yó ndee ini natá'an yó. Ndixa Jesucristo kí'vi ini ra xíni ra mji yó, ta xa'a ñayó'o, kómí yó ndee ra ña kuchiño yó sandúva'a yó ini natá'an yó. Ta ndixa yóo Níma Ndios táku ña ini yó, ta xa'a ñayó'o, ñii yóo

yó xí'in tá'an yó. Ndixa kí'vi ní ini yó xíni tá'an yó, ta kúndá'ví ini yó xíni tá'an yó. ² Ta xá'a ñayó'o, xáku ndá'víj nọọ ndó ña ñii yu'ú koo ndó, ta vivíi kutaku ndó xí'in tá'an ndó, ta ñii koo nímá ndó, ta ñii káchí kasa chiño ndó nọọ Jesucristo. Ta xí'in ña kutaku ndó saá, ndixa sakutú ndino'o ndó ini j xí'in ñasij ní. ³ Ta ndi'i chiño ña kisa ndivi ndó, ọn vá'a ke'é ndó ña xí'in ña kúinj ini ndó xíni ndó inka njivi, ni ọn ke'é ndó ña xá'a ña kanóo síkón ká ñato'ó mji ndó nọọ ñato'ó inka njivi. Ta nda víka, kasa njino xí'in mji ndó, ta kani sjinj ndó ndí ña ndáyá'ví ní ká kúu ña naki'in natá'an ndó ñato'ó, ta lo'o ní ndáyá'ví ña naki'in mji ndó ñato'ó. ⁴ Ọn vá'a ndasaá kuiti nandukú ndó ñava'a xá'a mji ndó, ta xíni ñó'ó nandukú ndó ñava'a xá'a ña chindeé ndó inka njivi.

⁵ Xíni ñó'ó ndó kasa njino xí'in mji ndó, ñii kí'va ndatán Jesucristo kisa njino xí'in mji ra. ⁶ Saá chi vará Jesucristo ñii kúu ra xí'in Ndios, ta ọn vása ñii toon ní-xindichi ra ká'an ra ndí nda lo'o ọn saña ra ñato'ó Ndios ña kómí ra. ⁷ Nda víka, Jesucristo xí'in ña ndino'o ini ra, chikaa ini ra saña ra ñato'ó yó'o, ta kisa njino xí'in mji ra, ta ndu ra ñii ọa ta kisa chiño nọọ ndi'i njivi. Saá chi Jesucristo ndu ra njivi ndino'o xí'in yíkí koñu ra, ndatán yíkí koñu njivi ñoyívi yó'o. ⁸ Kisa njino xí'in mji

ra saá, xá'a ña kisa ndivi ra ndi'i ña kóni Ndios, tãda niso ko xí'in mji ra, njixi'i ra nda'a tón cruz. ⁹ Xá'a ña kisa njino xí'in mji ra saá, Ndios chínóo síkón ní ra ñato'ó Jesucristo, ta Ndios sakunani ña'a ra ñii kivi ña ndeé ní, ta kivi ra yó'o kúu ña to'ó ní ká nọọ ndi'i kivi ña yóo. ¹⁰ Ta xá'a ñayó'o, ñii kivi vaxi tá koni so'o ndi'i njivi kivi ta Jesús, ta ndi'i nayó'o kuxítí na nọọ ra ña kasa to'ó na ra. Án na táku ñoyívi njino kúu na, án na táku ñoyívi yó'o kúu na, án na xa yóo njinduxun tixin ño'o kúu na, ñii kivi ña vaxi ndi'i nayó'o, kuxítí na nọọ ta Jesús, ¹¹ ta ka'an ndoso na, kachí na saá: "Ta Jesús kúu Cristo, ọa ta ti'vi Ndios sakaku ra mji yó, ta kúu ra ñii laá Ọa ta Ká'no nọọ ndi'i ña yóo", saá kachí na. Ta xá'a ña ka'an na saá, kanóo síkón ní ñato'ó Yivá yó Ndios.

To'on yó'o ká'an ndí njivi na kãdixa Jesucristo, ndatán yóo ño'o yé'e nọọ naa ní ñoyívi yó'o, saá yóo na

¹² Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu njivi na kí'vi ní ini j xíni j, ta kivi njixiyo j xí'in ndó, ndixa kisa ndivi ndó ña ndukú j nọọ ndó. Ta vitin kivi ña ọn vása yóo j xí'in ndó, ña xíni ñó'ó ní ká kúu ña kasa ndivi ndó ña ndukú j nọọ ndó. Ta vitin xáku ndá'víj nọọ ndó ña xí'in ña ndino'o ní to'ó ini ndó chikaa ndó ndeé ña kasa chiño ndó nọọ Ndios, chi ña ke'é ndó saá saná'a ña

ndí Ndios ndixa xa sakaku ra ndó'ó nọọ yichí ña ọn vá'a. ¹³ Ta mji Ndios kúu ẹa ẹa chikaa ndee ini ndó ña kutoo ní ndó ke'é ndó ñava'a, ta táxi ra ndee ra nda'a ndó'ó ña kuchíño ndó kasa ndivi ndó ña kúsi ini ra xini ra.

¹⁴ Ta ndi'ichiño ña kisa ndivi ndó nọọ Ndios, ọn ka'an kuáchí ndó, ni ọn nọa ndó xí'in tá'an ndó xa'a chiño kisa ndivi ndó. ¹⁵ Saá ke'é ndó xa'a ña ọn koo ña ọn vá'a naní'i nivi ña chikaa na kuachi sata ndó, ta kuu ndó sa'ya Ndios na kutaku ndii nọọ ra ñoyívi yó'o. Vará táku ndó ma'ño nivi na kúu na toon ní ini, ta ndiva'a ní ini na, ta ndó'ó, nda lo'o ọn vása kutaku ndó ndatan táku nivi yó'o. Nda víka, ndatan yoo ño'ọ ye'e nọọ ñanaa ní ñoyívi yó'o, saá koo ndó'ó. ¹⁶ Ndixa kúu ndó nivi na kómí to'on va'a ña sána'a ndó nivi ndasaá kuchiño kutaku ndino'o na nọọ Ndios. Ta nda lo'o ọn sandakoo ndó kándixa ndó to'on va'a yó'o. Ta saá, tá kixaa kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta yi'i, koo ñasii ní ini i koni i ndó'ó kivi saá, ta kunda ini i ndi ọn sivi ña man i xikuu ña kisa chiño i chindee i ndó'ó. ¹⁷ Ta vitin ndó'ó vivii kisa chiño ndó nọọ Jesucristo, ta ña ké'é ndó saá yoo ña ndatan yoo ñava'a sóko ndó nọọ Ndios. Ta yi'i, táná ka'ni na yi'i xa'a ña ndikon i Jesucristo, ta ña kundivi ñayó'o, ndatan yoo

ña sóko xí'in mji i nọọ Ndios, saá koo ña.* Ta táná kivi saá, ta kusii ní ini i ta ñii ki'va saá ná kusii ini ndó xí'in i. ¹⁸ Mji ndó, va'a ná kusii ní ini ndó xa'a ñayó'o, ta tuku ká'an i xí'in ndó ndi ñii káchí ná kusii ini ndi'ichi yó xa'a ña.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndato'on ra xa'a taTimoteo ta xa'a taEpafrodito

¹⁹ Ndati i ndi Jesucristo, ẹa taKá'no nọọ yó, taxi ra yichí nda'aj ña yachi ní ti'vii taTimoteo xaa ra koto ra ndó'ó. Ta saá tá ndi'ichi xito ra ndó'ó ta ndikó ra, ta ndato'on ra xí'in i ña ndasaá va'a yoo ndó. Ta saá tá va'a yoo ndó, ta ñayó'o ndixa sakusii ña ini i. ²⁰ Ọn koo nda ñii nivi na ñii káchí yoo ini xí'in i ndatan ñii káchí yoo ini taTimoteo xí'in i, chi tayó'o ndino'o ní ini ra kivi ini ra xini ra ndó'ó ta ndi'ichi saá kivi ndi'ichi ini ra xa'a ña va'a ná koo ndó. ²¹ Ta ndi'ichi inká nivi na yoo xí'in i ndasaá kuiti xa'a ña sakusii na ini mji na kuu ña ndi'ichi ini na xini na, ta ọn vása ndi'ichi ini na xini na xa'a ña sakusii na ini Jesucristo. ²² Ta ndó'ó xa xini va'a ndó ndasaá yoo ini taTimoteo, ta xini ndó ndi chikaa ní ra ndee ña ñii káchí kisa chiño ndi ña ndato'on ndi to'on va'a xa'a Jesucristo. Ndatan kisa chiño ñii ẹa ẹa kuu sa'ya xí'in yiva ra, saá kisa chiño

* **2:17** TaPablo xani siji ra ndi nji ra ña kuita nọọ ño'ọ táná ka'ni na ra, koo ña ndatan yoo nduta vino tá chikaa nivi naño Israel nọọ ña niso ko na nọọ Ndios.

tāTimoteo xí'in yí'j. ²³ Ta vitin ndátij ña nachicho taxi na ña kundaa ini ndasaá kindoo na xí'in kuachij, ta saá kama ti'víj tāTimoteo xaa ra koto ra ndó'ó. ²⁴ Ta ndixa ndaa ní ini Ndios ña taxi ra yichij nda'aj ña yachij ní kixaa kivi ña kuchiñoj xaa j koto j ndó'ó.

²⁵ Ta vitin xáni sinij ndi xini ñó'ó ti'víj ñani yó tāEpafrodito naxaa ra koto ra ndó'ó. Tayó'o ñii káchí kisa chiño ra xí'inj noo Jesucristo, ta tayó'o kúu ñii taa tā ñii káchí chikaa ndee xí'inj ña ndakuijn ndi noo nivi na on xiin kandixa to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta ñani yó tāEpafrodito yó'o kúu taa tā ti'víj ndó kixaa ra noo j ña chindeé ra yí'j ña taxi ra ña xini ñó'ó noo j. ²⁶ Ta vitin náká'an ní ra ndó'ó, ta kóni ra koto ra ndó'ó. Saá chi ndí'i ní ini ra xa'a ndó'ó, chi xinj so'o ndó ndi ndeé ní njindo'o ra ñii kue'e, ta mji ndó nda vitin on vása xini ndó án xa nduva'a ra. ²⁷ Nandaa kía ndeé ní njindo'o ra kue'e, ta salo'o ní kivi ra, ní kúu. Ta Ndios kundá'ví ini ra xini ña'a ra, ta saá sandúva'a ra tañani yó tāEpafrodito yó'o. Ta ña ke'é Ndios saá, kúu ña kundá'ví ini ra xini ra yí'j, koto ká'no ní ka koo ña kuchuchú ini xa'a ña tá nixi'j tañani yó yó'o, ní kúu. Saá chi taa tā va'a ní ini kúu Ndios, ta ni-xiin ra chinoo ra inká ñaká'no ní sakuchuchú ini j. ²⁸ Ta xa'a ña Ndios xa sandúva'a ra ñani yó tāEpafrodito yó'o, yí'j kama

ní ti'víj ra ña naxaa ra noo ndó. Ta saá kivi koto tuku ndó ra xí'in nduchú noo ndó, ta kutú ñasij ní ini ndó, ta saá kutú tuku ñasij ní ini xa'a ndó'ó. ²⁹ Tá kivi naxaa ra noo ndó, va'a naki'in ndó ra xí'in ña kusij ní ini ndó. Ta ñii ki'va ndatán va'a kisa to'ó yó nañani yó na kisa chiño noo Jesucristo, saá va'a kasa to'ó ndó tañani yó tāEpafrodito. ³⁰ Saá chi tayó'o, xa'a ña kisa chiño ra noo Jesucristo, yatin ní nixijo ña kivi ra, ní kúu, ta taxi xí'in mji ra nda kivi ra xa'a ña chindeé ra yí'j. Ta ndi' chiño ña kisa ndivi ra noo j kúu chiño ña kóni ndó kasa ndivi ndó noo j, ta ni-kuchiño ndó, chi xiká ní táku ndó. Ta saá tañani yó yó'o kúu taa tā kisa ndivi ndi' chiño yó'o noo ndó.

3

TāPablo ká'an ra ña ndáya'ví ní kúu ña xini va'a yó Jesucristo

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin tuku ndát'onj xí'in ndó, ta ká'anj ná kusij ní ini ndó chi mji yó na kándixa Jesucristo, ñii yóo yó xí'in ra. Ta nda lo'o on vása sándi'i ini ña tuku taa j to'on ña xa nitaaj ta ti'víj nixaa nda'a ndó, chi to'on ña xini ñó'ó ní chikaa so'o ndó kúu ña, ta chindeé ña ndó'ó ña vivii ku'a'an ndó ndikon ndó yichij Jesucristo. ² Kundaa xí'in mji ndó, koto nivi na ké'é ña on vá'a kündeé na sanoo na ini ndó. Nivi on vá'a yó'o kóni na ña

satakué'ẹ na yíkí koñu n̄ivi, chi káchí na ndí ndi'i n̄ivi na kándixa Jesucristo x̄in̄i ñó'ó kasa ndivi na costumbre ña naní circuncisión.* Tá ọn ke'é na saá, ta ọn vása kuchiño koo va'a na x̄i'in Ndios, káchí n̄ivi yó'o. ³ Ta ọn s̄iví ñandaa kúu ña ká'an na. Saá chi m̄iji yó, n̄ivi na kisa ká'no Ndios x̄i'in ndee Níma ra ña táku ini yó kúu yó n̄ivi na ndixa va'a yóo x̄i'in Ndios. Ta kúsij ní ini yó chi ndáa ini yó ndí Ndios xa s̄akaku ra m̄iji yó xa'a ña kándixa yó Jesucristo, ta nda lo'o ọn vása ndáa ini yó ndí ña kasa ndivi yó costumbre circuncisión án ña kasa ndivi yó ink̄a chiño va'a, kómí ña ndee ña taxi ña Ndios sakaku ra m̄iji yó ta sanduu ra yó n̄ivi na va'a yóo x̄i'in ra. ⁴ Tá chiño va'a kisa ndivi yó kómí ña ndee taxi ña va'a koo yó x̄i'in Ndios, níkúu, ta saá yí'í, yóo ní xa'a ña va'a ní koo j̄ noo Ndios. Yóo n̄ivi na x̄ani s̄inj̄ ndí m̄iji na kúu n̄ivi na va'a ní noo Ndios xa'a chiño va'a ní kisa ndivi na. Ta yí'í, x̄inj̄ ndí yóo ku'a ní k̄a chiño va'a kisa ndivi j̄ noo ña kisa ndivi n̄ivi yó'o. ⁵ Saá chi yí'í, tá n̄ixin̄o ọn̄a k̄iv̄i k̄aku j̄, ta n̄ix̄a'an̄i x̄i'in nayivá si'í j̄ ña kundivi costumbre circuncisión x̄i'in j̄. T̄aa tañoo Israel kúu j̄, ta kúu j̄ ta'tá'an̄i ñii ti'vi n̄ivi na Israel, ña naní tribu Benjamín. Tahebreo ndino'o kúu j̄, chi ọn koó ink̄a noo

n̄iji n̄ivi ña s̄ak̄a x̄i'in n̄iji. Tafariseo x̄ikuu j̄, ta xa'a ñayó'o, va'a vivíi kisa ndivi j̄ ndi'i ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés x̄ina'á. ⁶ Ta xa'a ña sandi'i ní ini j̄ ña kundivi ndayí yó'o, ch̄ikaa ní j̄ ndee ña saxo'vi j̄ n̄ivi na ndik̄on yich̄i Jesucristo. Ta yí'í, va'a vivíi kisa ndivi j̄ ndi'i ndayí ña n̄itaa taMoisés, ta nda ñii n̄ivi n̄i-kuchiño na naní'í na xa'a ña ch̄ikaa na kuachi s̄ata j̄. ⁷ Saá ke'é j̄ x̄ina'á chi x̄ani s̄inj̄ ndí ndi'i ñava'a yó'o kúu ña ndaya'ví ní k̄a noo j̄. Ta vitin x̄inj̄ va'a j̄ ndí nda lo'o ọn vása ndaya'ví ña. Saá chi vitin kúnda j̄ ini j̄ ndí ndi'i ñava'a kisa ndivi Jesucristo xa'a j̄ kúu ña ndixa ndino'o ndaya'ví ní k̄a noo j̄. ⁸ Ta ndi'i ñava'a ña ndaya'ví ña yóo ñoyívi yó'o, vitin nda lo'o ọn vása ndaya'ví k̄a ñayó'o noo j̄. Saá chi ña ndaya'ví ndino'o noo j̄ kúu ña t̄onda j̄ koni va'a k̄a j̄ Jesucristo, T̄aa taKá'no noo j̄. Ta xa'a ña kí'vi ini j̄ x̄inj̄ Jesucristo, sandakoo j̄ ndi'í ña x̄ikuu ña ndaya'ví noo j̄, ta x̄ani s̄inj̄ ndí ñii k̄i'va ndatán yóo m̄i'í ña nda lo'o ọn vása ndaya'ví, saá yóo ña noo j̄ vitin. Saá chi vitin ñava'a ndino'o ña ndaya'ví ní noo j̄ kúu ña táku Jesucristo ini j̄. ⁹ Ta vitin ñii yóo j̄ táku j̄ x̄i'in ra. Ta ọn s̄iví xa'a ña kisa ndivi j̄ ndayí Ndios kúu xa'a ña ọn koó k̄a kuachi ndiso j̄ noo ra. Ta xa'a ña kándixa j̄ Jesucristo kúu ña Ndios sanduu ra yí'í

* 3:2 Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii s̄inj̄ ñatepe ta'lo'o. Ké'é na saá xa'a ña taxi na ra nda'q Ndios.

t̄a t̄a ndii n̄oq̄ ra, ta ɔn k̄oq̄ k̄a kūachi ndisōj. ¹⁰ Ta ȳi'j, ndixa kóni ní koni v̄a'a k̄āj Jesucristo, ta kónīj ndí m̄ji ndeē ña sanatak̄u Jesucristo k̄iv̄j x̄ikuu ra t̄a t̄a n̄ixi'j, nakoo ña kutak̄u ña inīj. Ta vitin x̄a'a ña ñii yóōj x̄i'in ra, kónīj ndí ñii káchí x̄o'v̄i'j x̄i'in ra. Ta x̄a'a ña n̄ixi'j ra x̄a'a kūachi, ȳi'j kónīj k̄iv̄j n̄oq̄ ndeē ña ɔn v̄a'a x̄a'a ña ɔn ka'nda chiño k̄a ña n̄oq̄j. ¹¹ Ta saá táná kixaā k̄iv̄j ña k̄iv̄j, ta kundatīj ña kixaā k̄iv̄j Ndios sanatak̄u ra ȳi'j x̄i'in ndi'i n̄ivi na n̄ixi'j.

¹² T̄anda k̄iv̄j vitin ɔn t̄a'an t̄ondaāj kuuj ñii t̄a t̄a n̄ixinō ndino'o, ñii k̄i'va ndatán yóo Jesucristo. Ta saá ni, ñii ñii k̄iv̄j chíkaā níj ndeē ña nduūj ndatán yóo Jesucristo, chí x̄a'a ña nduūj saá kúu ña k̄ana Jesucristo ȳi'j kundik̄on̄j ra. ¹³ Nañani yó x̄i'in náki'v̄a yó, nda lo'o ɔn v̄asa x̄ani s̄inj̄j ndí xa k̄undeé̄j nduūj ndatán yóo Jesucristo. Ta ndixa ñii l̄aa ñayó'o ké'éj; ȳi'j ɔn v̄asa k̄a x̄ani s̄inj̄j x̄a'a ndi'i ñayata ña xa kúu ña n̄ya'a, ta ndasaá kuiti chíkaāj ndeē x̄a'a ña k̄undeé̄j naki'in̄j ñava'a ña taxi Ndios nda'āj k̄iv̄j ña v̄axi. ¹⁴ Ta ndatán yóo ñii t̄a t̄a chíkaā ini kono, ta ndeé ní x̄ino ra x̄a'a ña k̄undeé̄ ra x̄aa ra ña naki'in ra ñava'a taxi na nda'ā ra, saá yóo ȳi'j vitin, chí ñii ñii k̄iv̄j ndúkú ndeé níj nda mí t̄ondaā ndeē̄j x̄a'a ña k̄isa ndivīj chiño ña s̄akuiso chiño Ndios ȳi'j. Ta saá tá kixaā k̄iv̄j kundichij

n̄oq̄ Ndios ñoyívi n̄ino, ta naki'in̄j ñava'a ká'no taxi ra nda'āj. Saá chí Ndios k̄ana ra ñii ñii m̄ji yó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, ña naki'in yó ñava'a ká'no ñoyívi n̄ino.

¹⁵ Ta ndi'i m̄ji yó, n̄ivi na xa n̄itondaā x̄a'no ní ña ndík̄on yó yich̄i Jesucristo, ñii káchí x̄ini ñó'ó kani s̄inj̄j yó ta ñii koo yu'ú yó x̄a'a t̄o'on ña s̄akán ndat̄o'on̄j x̄i'in ndó. Tá yóo sava ndó'ó na yóo ink̄a ña x̄ani s̄inj̄j, ta ndixa Ndios saná'a ra ndó'ó ña kundaā ini ndó ñandaā. ¹⁶ Ta vitin, ndatán yóo ña xa k̄undeé̄ yó k̄undaā ini yó yu kúu ñava'a, ta ñii k̄i'va saá x̄ini ñó'ó v̄a'a kutak̄u yó ñii ñii k̄iv̄j.

¹⁷ Nañani yó x̄i'in náki'v̄a yó, vivíi kundik̄on ndó yich̄ij. Ta sakuá'á ndó kutak̄u ndó ndatán vivíi táku n̄ivi na ndík̄on yich̄i Jesucristo ñii k̄i'va ndatán yóo ña saná'a ndi n̄ivi yó'o. ¹⁸ Xa kūa'a ní yich̄i xa ndat̄o'on̄j x̄i'in ndó x̄a'a n̄ivi na ɔn v̄asa ndino'o ndík̄on yich̄i Jesucristo, ta vitin tuku ndat̄o'on̄j x̄i'in ndó x̄a'a na. Ta x̄i'in ña kúchuchú ní inīj nda x̄akūj, ká'an̄j x̄i'in ndó ndí yóo kūa'a ní n̄ivi na ɔn v̄a'a táku, ta x̄i'in ña ɔn v̄a'a ké'é na sáná'a na ndí ɔn v̄asa kándixa na ndí Jesucristo n̄ixi'j ra nda'ā tón cruz x̄a'a ña sandi'i ra x̄a'a ndeē ña ɔn v̄a'a ña xá'nda chiño n̄oq̄ na. ¹⁹ Ta n̄ivi yó'o x̄ika na kūa'an̄ na yich̄i n̄oq̄ ndi'i x̄a'a na, chí ña kútoo ní ȳikí koñu na, ndatán yóo

ndios m̄ji na xá'nda chiño ña n̄oq na, saá yóo ña. Saá chi ña ndáya'ví ní k̄a n̄oq na kúu ña naki'in na ndi'i ña kútoo ní ini m̄ji na kuiti. N̄ivi yó'o ták̄u na kisa ndivi na ña ɔn vá'a, ta nda lo'o ɔn vása kúka'an n̄oq na xa'a ña ɔn vá'a yó'o. Nda víka, kisa ká'no xí'in m̄ji na xa'a ña ɔn vá'a ké'é na. Ndasaa kuiti xáni s̄inj̄i na xa'a ña xín̄i ñó'ó kutak̄u na ñoyívi yó'o, ta ɔn vása xáni s̄inj̄i na xa'a ña va'a kutak̄u na xí'in Ndios. ²⁰ Ta m̄ji yó, ɔn s̄iví n̄ivi na ndik̄on yich̄i ɔn vá'a ñoyívi yó'o kúu yó, chi ndixa ñoo m̄ji yó ɔn vása yóo ña ñoyívi yó'o, chi ñoo ndino'o m̄ji yó yóo ña ñoyívi n̄ino xí'in Jesucristo, T̄aa t̄aKá'no n̄oq yó. Ta ndati yó kixaa k̄iv̄i ña Jesucristo, T̄aa t̄a S̄ak̄aku yó, tuku kee ra ñoyívi n̄ino, ta ndikó ra kixaa ra ñoyívi yó'o. ²¹ Ta k̄iv̄i saá nasama ra yik̄i koñu yó ña kómí yó ták̄u yó ñoyívi yó'o, ta sanduu ra yik̄i koñu yó ña yóo vitá vitin, ña nduu ña ndatán yóo yik̄i koñu ña naki'in ra k̄iv̄i nataku ra. Ta yik̄i koñu naki'in yó yó'o kuu ñava'a livi, ta nda ñii k̄iv̄i ɔn ndi'i xa'a ña. Ta m̄ji ndee ká'no Jesucristo ña nasama m̄ji yó k̄iv̄i saá, m̄ji ñayó'o kon̄i ñó'ó ra ña ka'nda chiño ra n̄oq ndi'i ña yóo kuva'a ñoyívi.

4

Xí'in t̄o'on yó'o t̄aPablo ndúkú ra n̄oq n̄ivi na kándixa

Jesucristo ndi ná kusij̄ ini na ndi'i saá k̄iv̄i

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu na kí'vi ní ini j̄ xín̄i j̄, ta ndeé ní kóni j̄ xaaj̄ koto j̄ ndó'ó. Ta ndixa ndó'ó kúu n̄ivi na táxi ña nákaa ñasij̄ ini j̄, ta ndatán yóo trofeo ña xa kundee j̄ naki'in j̄, saá yóo ndó'ó n̄oq j̄. Ta vitin xáku ndá'ví j̄ n̄oq ndó ndi va'a vivii kundik̄on ndó yich̄i Jesucristo, ta nda lo'o ɔn sandakoo ndó ña kándixa ndó ra.

² Ta ndó'ó, náki'va yó ñáEvodia xí'in ñáSintique, xáku ndá'ví j̄ n̄oq ndó ña nakoo yu'ú ndó ta nakutá'an va'a ndó xí'in tá'an ndó, chi ndó'ó kúu n̄ivi na kándixa Jesucristo. ³ Ta yó'ó, ñani yó, t̄aa t̄a vivii ñii káchí kisa chiño xí'in j̄ kúu ún, ta vitin xáku ndá'ví j̄ n̄oq ún ña chindee ún náki'va yó ñáEvodia xí'in ñáSintique ña va'a nakutá'an ná, chi náña'a yó'o ñii káchí xí'in ȳ j̄, ch̄ikaa ná ndee kisa chiño ná ña s̄akuít̄a ní'no ná t̄o'on va'a xa'a Jesucristo n̄oq ku'a ní n̄ivi. Ta náki'va yó yó'o ñii káchí kisa chiño ná xí'in ñani yó t̄aClemente ta xí'in ink̄a n̄ivi na kándixa Jesucristo na ták̄u ñoo n̄oq ták̄u m̄ji ún. Ta k̄iv̄i ñii ñii nañani yó xí'in náki'va yó yó'o xa n̄ika'ȳi k̄iv̄i na n̄oq tutu ȳj̄ ña yóo ñoyívi n̄ino, ña káchí kutak̄u na xí'in Ndios ndi'i saá k̄iv̄i ña va'xi.

⁴ Ndi'i saá k̄iv̄i ná kusij̄ ini ndó, chi ndó'ó kúu n̄ivi na kándixa Jesucristo, T̄aa t̄aKá'no n̄oq yó. Ta tuku

ká'an̄i xí'in ndó: ¡Ná kusii ní ini ndó! ⁵ Ta xín̄i ñ'ó'ó vivii tɔ'ó kutaku ndó xí'in tá'an ndó xá'a ña koto n̄ivi ndí ndó'ó kúu n̄ivi na ndixa tɔ'ó ini. Ta naká'an ndó ndí Jesucristo, Taa taKá'no ɔɔ yó, yatin ní yóo ra xí'in yó.

⁶ On vása sandi'i ndó ini ndó xá'a nda ñii ñayo'vi ndó'o ndó, ta nda víka, ndato'on ndó xí'in Ndios xá'a ndi'i ñayo'vi ndó'o ndó ta ndato'on ndó xí'in ra xá'a ndi'i ña sándi'i ini ndó, ta kuaku ndá'ví ndó ɔɔ ra xá'a ndi'i ña xín̄i ñ'ó'ó ndó. Ta tuku taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xá'a ñava'a ké'é ra xí'in ndó. ⁷ Tá ke'é ndó saá, ta ñava'a ña káku ɔɔ Ndios koo ña ini ndó. Ta ñava'a yó'o ña taxi Ndios koo ña ini ndó, nda ñii n̄ivi on vása kúchiño kundaa ini na ndasaá yóo ña. Ta ñava'a yó'o ña kunakaa ini ndó ndixa kundaa ña ním̄a ndó ɔɔ ña on vá'a ta kundaa ña s̄ini ndó ɔɔ ña on vá'a, saá chi ndó'ó kúu n̄ivi na kándixa Jesucristo ta táku ndó ini ra.

N̄ivi na kándixa Jesucristo xín̄i ñ'ó'ó kani s̄ini na xá'a ndi'i ña kúu ñava'a

⁸ Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin xa vaxi tɔ'on sondí'í tutu yó'o, ta kónīi ndato'on̄i xí'in ndó tɔ'on ña káchí saá: Ndasaa kuiti kani s̄ini ndó xá'a ndi'i tɔ'on ña kúu ña ndixa, ta kani s̄ini ndó xá'a ndi'i ña ndáya'ví kasa tɔ'ó ndó, ta kani s̄ini ndó xá'a ndi'i ña ndaa, ta kani s̄ini ndó xá'a ndi'i ña ndii

ndino'o, ta kani s̄ini ndó xá'a ndi'i ñava'a livi ña sákusii ini ndó, ta kani s̄ini ndó xá'a ndi'i ñava'a kánóo ñatɔ'ó xá'a. Ta va'a kani s̄ini ndó xá'a n̄ivi nandaá na kúu na tɔ'ó ini, ta kani s̄ini ndó xá'a ndi'i ñava'a livi ña xín̄i ñ'ó'ó kasa ká'no ndó.

⁹ Ta ndi'i ña sakuá'a ndó ɔɔ, ta ndi'i ña x̄ini sɔ'o ndó ndato'on̄i xí'in ndó, ta ndi'i tɔ'on va'a n̄ika'an̄i ta n̄aki'in ndó, ta xín̄i ñ'ó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ñayo'o. Ta ndi'i ñava'a ña x̄ito ndó ke'é̄j, ñii k̄i'va saá ke'é ndó. Ta saá m̄ii Ndios, taa ta táxi ña va'a koo ini ndó, ndixa kutaku ra xí'in ndó.

Xí'in tɔ'on yó'o taPablo táxi ra ña táxa'vi ña'á nda'a n̄ivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Filipos

¹⁰ Ta vitin yí'j, ká'no ní ñasii chíkaa Jesucristo ini, saá chi ndó'ó xa tuku va'a náka'an ndó xá'āj, ta xa taxi ndó ña xín̄i ñ'ó'ó̄j nda'āj ña chindeé ndó yí'j. On s̄iví n̄ivi na nandoso xá'āj x̄ikuu ndó, ta kuiti on vása ní-naní'i ndó yich̄i ndasaá chindeé ndó yí'j. ¹¹ On s̄iví xá'a ña yóo ña kúmani ɔɔ, kúu ña ndato'on̄i tɔ'on yó'o xí'in ndó saá. Chi yí'j xa sakuá'āj, ta xín̄i va'āj ndasaá kunakaa ñasii ini xí'in ña kómíj, án lo'o ní kúu ña, án kuá'a ní kúu ña. ¹² Saá chi n̄ixiyo k̄iv̄i ña x̄ikomíj lo'o ní kuiti ña xín̄i ñ'ó'ó ɔɔ, ta n̄ixiyo k̄iv̄i ña x̄ikomíj kuá'a ní ña xín̄i ñ'ó'ó ɔɔ. Ta saá xa sakuá'āj ndasaá va'a kutakūj k̄iv̄i tá xí'j níj soko, ta ñii k̄i'va saá sakuá'āj ndasaá

va'a kutakuji kivi tá yoo ku'a ní ña xixi. Ta x'in ndi'i ña tákuji, xa sakuá'áji ndasaá koo ñasiji ini i án kivi kúuji taa tandá'ví ní, án kivi kúuji taa tá kómí ku'a ní ñava'a. ¹³ Saá chi Jesucristo xa taxi ra ndee ra ña táku ini i, ñakán va'a kúndeé ini i x'in ndi'i ña tákuji, ndatán yoo ña kómí. ¹⁴ Ta saá ni, ndó'ó va'a ní ke'é ndó x'in i vitin, t'í'ví ndó ña xini ñó'óji kixaa ña nda'áji, ta x'in ñayó'o, chindeé ndó yi'i xa'á tondíni yoo noji.

¹⁵ Ta ndó'ó, nañani yó x'in náki'va yó na táku ñoo Filipos, xa xini ndó ndasaá si'na njka'an i to'on va'a xa'á Jesucristo noji ndó. Ta saá tá ndi'i nijiyoyi x'in ndó ta keeji ñoo estado Macedonia ña ko'on i ka'an ndoso i to'on va'a yó'o noji nivi na táku inká ñoo, ta kivi saá nda ñii nivi na kándixa Jesucristo on vása ní-chindeé na yi'i, ta ñii laá ndó'ó kuiti kúu nivi na chindeé yi'i x'in ña xini ñó'óji. ¹⁶ Ta saá tuku tá kivi nijiyoyi ñoo Tesalónica, ta ndó'ó ku'a ní yichi t'í'ví ndó si'ún nijaa ña nda'áji ña chindeé ndó yi'i noji ña kumanji noji. ¹⁷ Ta on sivi xa'á ña taxi tuku ndó si'ún nda'áji kúu ña ká'an i to'on yó'o x'in ndó vitin. Ta nda víka, ña ndixa kóni i kúu ña Ndios cha'vi ra ndó'ó x'in ña taxi ra ku'a ní ñava'a nda'á ndó'ó. ¹⁸ Ta vitin yi'i xa kómí i ndi'i ña xini ñó'óji, nda kánóo ka ña, chi xa ñaki'in i ña t'í'ví ndó x'in ñani yó taEpafrodito. Ta

x'in ña ñaki'in i yó'o, nda ndoo ndoso ña noji vitin. Ta ndatán yoo ña xá'an támi sóko ndó noji Ndios, saá yoo ña taxi ndó nda'áji, ta Ndios kúsi i ní ini ra xini ra ñayó'o. ¹⁹ Ta mji Yivá i Ndios kúu ra taa tá kómí ndi'i ñakuíka ña livi ña yoo, ta ndixa taxi ra ndi'i ña kumanji noji ndó, chi ndó'ó kúu nivi na ñii yoo x'in Jesucristo xa'á ña kándixa ndó ra. ²⁰ Ná kasa ká'no yó Yivá yó Ndios, ta ná kanóo va'a ní ñato'ó ra vitin tãda ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá ná koo ña.

X'in to'on yó'o taPablo ndayi ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Filipos

²¹ Ta t'í'ví i to'on ña chindeé ndó noji ndi'i nivi na kándixa Jesucristo na yoo ñoo Filipos. Ta nañani yó na yoo x'in i t'í'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó. ²² Ta ndi'i nañani yó x'in náki'va yó na táku ñoo yó'o t'í'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó. Ta ndi'i nañani yó x'in náki'va yó na kisa chiño noji tarey César ve'e chiño ká'no ña nákaa ñoo Roma yó'o, káchi na ndi ña xini ñó'ó ní noji na kúu ña t'í'ví na to'on chindeé na ndó'ó.

²³ Ta Jesucristo, Taa taKá'no noji yó, ná ke'é ra ñava'a x'in ndó. Saá ná koo ña.

**Tutu ña ñita
taPablo
ña ti'ví ra kua'an
nda'a
ñivi na kándixa
Jesucristo
na táku ñoo
Colosas**

*TaPablo ti'ví ra to'on ña
chindeé ra
ñivi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Colosas*

¹ Yi'j kúuj taPablo, ta Ndios sakuiso chiño ra yi'j kúuj taapóstol, ta kisa chiño noo Jesucristo. Ta vitin yi'j xí'in ñani yó taTimoteo táa ndi tutu yó'o, ² xaá ña nda'a ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo Colosas. Ndó'ó kúu naño Ndios chi kándixa ndó Jesucristo ta vivii ndíkõn ndó yichi ra. Ta Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo Taá taKá'no noo yó, ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó, ta ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndúkú ra noo Ndios ña taxi ra ñandíchi ra kutaku ña ini ñivi na kándixa Jesucristo

³ Ndi'i saá kivi ká'an ndi xa'a ndó xí'in Ndios, ta kúu Yivá Jesucristo, Taá taKá'no noo yó. Ta ká'an ndi táxi ndi ña táxa'vi ña'á xa'a ndó. ⁴ Ká'an ndi saá xa'a ndó noo Ndios, chi xa xini so'o ndi ña ndino'o ní ini ndó kándixa ndó ta ndáa ini ndó

Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó xini ndó ndi'i ñivi na kúu sa'ya Ndios. ⁵ Saá táku ndó chi ndáa ini ndó ndi xa yóo ti'va ñava'a ñoyivi ñino ta ndixa naki'in ndó ñava'a yó'o nda'a Ndios. Nda kivi xini so'o ndó to'on ña ndaa xa'a Jesucristo ndáa ini ndó ndi ndixa naki'in ndó ñava'a yó'o. ⁶ Ta mii to'on ñava'a xa'a Jesucristo ña kándixa ndó kúu to'on ña xa xita ní'no kua'a ní xiiña ñoyivi yó'o, ta kua'a ní ñivi xa kándixa na to'on yó'o. Ta ñii ki'va ndatán to'on yó'o chindeé ña ndó'ó ña va'a vaxi kua'no ndó ndíkõn ndó yichi Jesucristo, saá chindeé ña ñivi yó'o. Ta ké'é to'on Ndios ñava'a yó'o xí'in ndó nda kivi noo ña kundaa ini ndó ndi Ndios kúu ra ta va'a ní ká'no ini xini ra ñivi. ⁷ Ta ndó'ó xa xini ndó to'on va'a yó'o, chi ñani yó taEpafras, ta ta kí'vi ní ini ndi xini ndi, saná'a ra ndó'ó. TaEpafras yó'o kúu ñii ta ta kisa chiño xí'in ndi noo Jesucristo, ta ndi'i saá kivi kisa ndivi ra chiño Jesucristo xa'a ña chindeé ra ndó'ó. ⁸ Ta ñani yó taEpafras yó'o xa ndato'on ra xí'in ndi ndasaá kí'vi ní ini ndó xini ndó ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo. Ta ña kí'vi ini ndó xini ndó ñivi yó'o kúu ña káku noo Nima Ndios.

⁹ Ta saá nda kivi xini so'o ndi to'on yó'o xa'a ndó tãda kivi vitin, on vasa sãdakoo ndi ká'an ndi xí'in Ndios xa'a ndó. Ta xáku ndá'vi ndi noo ra ña taxi ra ña kundaa

vạ'a ini ndó yu kúu ña kóni ra. Ta ndúkú ndi nọọ ra ña taxi ra ñandíchí Nímạ ra kutaku ña ini ndó xạ'ạ ña kundạạ vạ'a ini ndó ndasaá vivii xini ñó'ó kutaku ndó yichị ra. ¹⁰ Ta saá kutaku ndó ndátán kóni Jesucristo, Tạạ tạKá'no nọọ yó, ta ndi'i saá chiño ña kasa ndivi ndó kuu ña kusii ní ini ra koni ra, chi nduu ndó nivi na ke'é kuạ'ạ ní ñavạ'a ta ndi'i saá kivi kua'no ndó xí'in ña koni vạ'a kạ ndó Ndios. ¹¹ Ta xáku ndá'vi ndi nọọ Ndios ña chikaạ ra ndee ká'no ra kutaku ña ini ndó xạ'ạ ña nduu ndó nivi na xí'in ña ká'no ini, kundee nọọ ndi'i ñayọ'vi vaxi nọọ ndó. ¹² Ta xí'in ñasii ní ini ndó ñii ñii kivi kạ'ạn ndó taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'ạ Yivá yó Ndios chi táxi ra ndi'i ña xini ñó'ó nda'ạ ndó ña kúchiño naki'in ndó ñavạ'a ña xa yóo ti'va ñoyivi ñino, nọọ yóo ño'ọ livi yé'e. ¹³ Ndios xa sạkaku ra mji yó nọọ ndee ña ọn vá'a ña kúu ña xá'nda chiño nọọ yichị ọn vá'a ña kúu nọọ naa, ta Ndios nạtaxi ra mji yó nda'ạ Sạ'ya ra Jesucristo, tạạ tạ kí'vi ní ini Ndios xini ra, ta vitin ndikọn yó yichị vạ'a nọọ xá'nda chiño Jesucristo. ¹⁴ Saá chi xí'in nji ra ña ñixitạ nda'ạ tón cruz kivi ñixi'ị ra, Jesucristo sạkaku ra mji yó nọọ ndee ña ọn vá'a, ta Ndios kịsa ká'no ini ra xạ'ạ kuạchi yó.

Tọ'on yó'o kạ'ạn ña ndi xạ'ạ ña ñixi'ị Jesucristo xạ'ạ kuạchi yó, vitin kúchiño nakutá'an vạ'a yó xí'in Ndios

¹⁵ Jesucristo, tạạ tạ xa xini nivi ñoyivi yó'o xí'in nduchụ nọọ na, kúu tạạ tạ sạná'a xí'in mji ra ndasaá yóo Ndios, tạạ tạ ọn kúchiño koni yó xí'in nduchụ nọọ yó. Chi Jesucristo ñii kúu ra xí'in Ndios, ta kivi ọn tạ'án kasa vạ'a Ndios ndi'i ña xa yóo kụvạ'a vitin, ta xa táku Jesucristo kivi saá, ta kúu ra tạạ tạ ká'no nọọ ndi'i ña kụvạ'a. ¹⁶ Xí'in Jesucristo kịsa vạ'a Ndios ndi'i ña yóo ñoyivi yó'o xí'in ndi'i ña yóo ñoyivi ñino. Ta xí'in Jesucristo kịsa vạ'a Ndios ndi'i ña kúchiño yó koni yó xí'in nduchụ nọọ yó, ta kịsa vạ'a ra ndi'i ña ọn kúchiño yó koni yó xí'in nduchụ nọọ yó. Chi Ndios kịsa vạ'a ra ndi'i nọọ naángel na xá'nda chiño, ta kịsa vạ'a ra ndi'i inkạ nọọ nímạ ña xá'nda chiño, vará ọn kúchiño yó koni yó ñayó'o xí'in nduchụ nọọ yó. Ta ndi'i ña yóo kụvạ'a kúu ña kịsa vạ'a Ndios xí'in Jesucristo, ta xạ'ạ ña kasa ká'no ña Jesucristo kúu ña kụvạ'a ndi'i ña. ¹⁷ Tá ọn tạ'án kasa vạ'a Ndios ñoyivi xí'in ndi'i inkạ ña yóo, ta xa táku Jesucristo. Ta ndi'i ña kụvạ'a, tịxin ndee Jesucristo yóo ndi'i ña, ta Jesucristo ndiso chiño ra xí'in ñii ñii ña kụvạ'a, ta ndi'i ña kụvạ'a yóo ña tịxin ndee ra kọto kama ndi'i xạ'ạ ña. ¹⁸ Ta ndátán yóo sịni nivi xí'in yikí kọnu na, saá yóo Jesucristo xí'in nivi na kándixa ña'á. Saá chi Jesucristo kúu tạnọ nọọ ndi'i nivi na kándixa ña'á, ta Jesucristo

kúu t̄anq̄o n̄atakū n̄oq̄ n̄ivi na n̄ixi'j̄. Ta saá Jesucristo kúu taká'no n̄oq̄ ndi'i ña kuv̄a'a. ¹⁹ Ndios x̄i'in ndi'i m̄ji ra t̄akū ra ini Jesucristo, chi saá kúsij̄ ini Ndios. ²⁰ Ta x̄i'in ña n̄ixi'j̄ Jesucristo ta n̄atakū ra, Ndios ke'é ra ndi' ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o ta ndi'i ña yóo ñoyívi n̄ino, va'a n̄akutá'an ña x̄i'in ra. Saá chi n̄ij̄ Jesucristo ña n̄ixita nda'a tón cruz k̄iv̄i n̄ixi'j̄ ra, tax̄i ña ndi' ndi'i ña yóo kuv̄a'a vitin yóo va'a ña x̄i'in Ndios.

²¹ X̄ina'á ndó'ó x̄ikuu ndó n̄ivi na n̄jsaa ini x̄ini na Ndios, ta x̄itakū x̄iká ní ndó n̄oq̄ ra, chi ña ɔn vá'a x̄ixani s̄inj̄ ndó, ta ña ɔn vá'a x̄ike'é ndó, ñayó'o ch̄inda'á ña ndó'ó kux̄iká ndó n̄oq̄ Ndios. Ta vitin Ndios sanakutá'an va'a ra ndó'ó x̄i'in m̄ji ra, ²² xa'a ña n̄ixi'j̄ Jesucristo k̄iv̄i x̄itakaa ndaa ȳikí koñu ra nda'a tón cruz. Ndios k̄isa ndivi ra chiño ká'no yó'o x̄i'in ndó, chi kóni ra ndi' tá kixaa k̄iv̄i ña kuita ndó n̄oq̄ ra, ta Jesucristo saná'a ra ndi' ndó'ó kúu n̄ivi na ndii, n̄ivi na ɔn koq̄ kuachi ndiso, ta ni ɔn koq̄ ña ɔn vá'a naní'i n̄ivi ña kuchiño chikaa na kuachi s̄ata ndó. ²³ Ta xa'a ña kundivi ñayó'o saá, ndó'ó x̄inj̄ ñó'ó kandixa ndino'o ndó t̄o'on ña ndaa xa'a Jesucristo ta kónó kunakaa ña ndaa ini ndó. Ta ɔn sandakoo ndó ndati ndó ta ndaa ini ndó ndi' ndixa Ndios tax̄i ra nda'a ndó ñava'a ndatán yóo ña k̄ind̄o ra x̄i'in ndó k̄iv̄i x̄inj̄ s̄o'o ndó ta kandixa ndó t̄o'on va'a xa'a Jesu-

cristo. T̄o'on va'a yó'o kúu ña n̄ixita ní'no n̄oq̄ ku'a'a ní n̄ivi na t̄akū ku'a'a ní x̄i'ña ñoyívi yó'o. Ta Ndios sakuiso chiño ra ȳi'j̄ taPablo ña ka'an ndoso j̄ t̄o'on va'a yó'o xa'a Jesucristo n̄oq̄ n̄ivi.

T̄o'on yó'o ká'an ndi' taPablo kúu ta k̄isa ndivi chiño Jesucristo n̄oq̄ n̄ivi na ɔn s̄ivi najudío kúu

²⁴ Kúsij̄ ní ini j̄ ña xó'vi ȳikí koñu j̄ xa'a ndó, chi ña xó'vi j̄ saá kúu ña ku'a'an x̄in̄o ña xó'vi Jesucristo xa'a n̄ivi na kándixa ra. Saá chi Jesucristo xó'vi ka ra x̄i'in n̄ivi yó'o, chi n̄ivi yó'o kúu ȳikí koñu m̄ji ra. ²⁵ Ta xa'a ña naki'in ndó ñava'a nda'a Ndios, Ndios sakuiso ra chiño ȳi'j̄ ña ka'an ndoso j̄ ndi' t̄o'on ra n̄oq̄ ndó'ó ta n̄oq̄ n̄ivi na t̄akū ku'a'a ní x̄i'ña. ²⁶ T̄o'on yó'o ká'an ña xa'a ñaká'no ch̄itóni Ndios ke'é ra xa'a ndi' n̄ivi na kándixa Jesucristo. Ku'a'a ní kuiya x̄ina'á t̄anda k̄iv̄i vitin, n̄ivi ɔn vása ní-kundaa ini na yu kúu ñava'a yó'o ña ch̄itóni Ndios ke'é ra, ta vitin Ndios saná'a káxin ra n̄oq̄ ndi' n̄ivi na kándixa Jesucristo ña n̄ixiyo se'é yó'o. ²⁷ Saá chi Ndios tax̄i ra ña kundaa ini na ndi' Jesucristo t̄akū ra ini ndi' n̄ivi na kándixa ña'á, án najudío kúu na, án ɔn s̄ivi najudío kúu na. Ta saá ndó'ó, n̄ivi na ɔn vása kúu najudío, ndixa t̄akū Jesucristo ini ndó. Ta xa'a ñayó'o ndixa kutakū ndó x̄i'in ra ndi' saá k̄iv̄i n̄oq̄ yóo ndi' ñava'a ña livi ká'no.

28 Ta saá m̄ji nd̄i ká'an ndoso nd̄i t̄o'on x̄a'a Jesucristo n̄oq nd̄i'i n̄ivi. Ndát̄o'on nd̄i x̄i'in na, ta saná'a nd̄i na x̄i'in t̄o'on ndíchí Ndios. Saá chí tá kixaā k̄iv̄i ña kuita nd̄i'i yó n̄oq Ndios, ta kóni j̄ saná'a j̄ n̄ivi yó'o n̄oq Ndios, n̄ivi na n̄it̄ondaā ndundii, na ̄on koó kā kuachi ndíso, chí ñii yóo na x̄i'in Jesucristo, t̄aa t̄a táku ini na. 29 Ñakán k̄iá ȳi'j̄ ndeé ní k̄isa chíño j̄, ta x̄i'in ndeē Jesucristo ña táku ini j̄, ndino'o ní ini j̄ ndúkú j̄ ña kasa ndivi j̄ chíño ra.

2

1 Nañani yó x̄i'in náki'va yó, n̄ivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Colosas x̄i'in na táku ñoo Laodicea, x̄i'in ink̄a n̄ivi na kándixa Jesucristo na ̄on t̄a'an t̄ondaā j̄ koni j̄ x̄i'in nduch̄u n̄oq j̄, ndát̄o'on j̄ x̄i'in ndó vitin, chí kóni j̄ ña kundaā ini ndó ndí chíkaā ní j̄ ndeē ña táxi x̄i'in m̄ji j̄ x̄a'a ndó'ó. 2 Saá chí kóni j̄ ña Ndios chíkaā ra ndeē ini ndó x̄a'a ña ñii kuu ini ndó x̄i'in tá'an ndó, ta x̄a'a ña kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó. Saá va'a vivii kutaku ndó ndā t̄ondaā ndó kundaā va'a ini ndó ñava'a chíton̄i Ndios. Vará si'na ñava'a yó'o n̄ix̄iyo se'é ña n̄oq yó, ta vitin Ndios xa saná'a ra ña n̄oq m̄ji yó, ta saá kúndaā ini yó ndí ñava'a chíton̄i ra kúu Jesucristo, t̄aa t̄a t̄i'ví Ndios sakaku ra n̄ivi. 3 Saá chí nd̄i'i ñandíchí ndino'o Ndios yóo ña ini Jesucristo. Ta ñandíchí ndino'o yó'o, n̄ix̄iyo ña

ndátán yóo ñakuíká ña ndáya'ví ní ña n̄ix̄iyo se'é, ta Jesucristo saná'a ra n̄oq yó ñandíchí yó'o x̄a'a ña kuchiño kundaā ini yó ña. 4 Ndát̄o'on j̄ ñayó'o x̄i'in ndó vitin, chí ̄on x̄i'in j̄ ndí ink̄a n̄ivi sandá'ví na ndó'ó x̄i'in t̄o'on livi ña ká'an na x̄a'a ña sanoo na ini ndó, ta ̄on s̄iv̄i ñandaā kúu t̄o'on na. 5 Vará ̄on koó ȳi'j̄ ñíndichi x̄i'in ndó vitin, ta ñó'o ní ini j̄ x̄a'a ndó'ó, ta kúsi j̄ ní ini j̄ chí x̄i'in s̄o'o j̄ ndí vivii táku ndó ndátán kóni Ndios, ta kútu yóo ndó x̄i'in ña ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo.

6 Xa kándixa ndó Jesucristo ta taxi ndó kúu ra T̄aa t̄aKá'no n̄oq ndó. X̄a'a ñayó'o, x̄i'in j̄ ñó'ó va'a kundikon ndó yich̄i ra ta kutaku ndó ndátán kóni ra. 7 Ta ñii ñii k̄iv̄i kónó ní kā chíkaā ndó ini ndó ña kándixa ndó ra, ta ñii ñii k̄iv̄i va'a kua'no kā ña ndáa ini ndó ra, ta kútu va'a kundikon ndó yich̄i ra. Ñii k̄i'va ndátán s̄akuá'á ndó n̄oq nañani yó na saná'a ndó'ó, saá vivii kutaku ndó yich̄i Jesucristo, ta ñii ñii k̄iv̄i taxi ndó ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios.

T̄o'on yó'o ká'an ndí Jesucristo táxi ra ña kutaku x̄a'a n̄ivi na kándixa ña'a

8 Koto va'a x̄i'in m̄ji ndó ta ̄on taxi ndó ña ink̄a n̄ivi sandá'ví na ndó'ó x̄i'in ñandíchí s̄i'ni m̄ji na, ta t̄o'on v̄ichí kúu ña, ta ̄on vása yóo yu'ú ña x̄i'in t̄o'on ña ndaā x̄a'a Jesucristo. ̄On taxi

ndó ña sanoo na ini ndó kundikõn ndó yichì na, chi ña sáná'a na ndasaá kuiti káku ña sijnì ñivi án nõõ níma án nõõ ndee ña kúu ña xá'nda chiño nõõ ñivi na ndíkõn yichì ñoyívi yó'o.

9 Ndios yóo ra táku ndi'i mji ra ini Jesucristo, tãa tãa xikomí yikí koñu ndino'o ñivi. ¹⁰ Ta ndó'ó, õn koó ka inkã ña kumanjì nõõ ndó chi ñii yóo ndó táku ndó xí'in Jesucristo, tãa tãa kúu taká'no ní ka nõõ ndi'i ña yóo, ta xá'nda chiño ra nõõ ndi'i níma ná'no ta nõõ ndi'i ndee ña yóo kuvã'a. ¹¹ Mji ndjì najudío kisa ndivi ndjì costumbre ña naní circuncisión,* ta kómí ndjì marca yikí koñu ndjì ña kóni kachí ndí sa'ya Ndios kúu ndjì. Ta ndó'ó, ñivi na õn sivi najudío kúu, ta õn vása kómí ndó marca yó'o yikí koñu ndó chi õn vása ní-kisa ndivi ndó costumbre yó'o. Ta saá ni, xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, Ndios sanduu ra ndó'ó sa'ya mji ra, ña ñii yóo ndó xí'in Jesucristo, ta xí'in ñayó'o kíndaa ra ndee ña õn vá'a ña xixa'nda chiño nõõ ndó. ¹² Saá chi ña chíchi ndó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo kóni kachí ña ndí ndatán yóo ña ñixi'jì ndó xí'in Jesucristo ta natakù ndó xí'in ra, saá yóo ña xí'in ndó, chi ndáa ini ndó ndee Ndios, ña kúu ndee ña sanatakù Jesucristo nõõ ñivi na ñixi'jì. ¹³ Xina'á ñixika ndó yichì õn vá'a, ta nõõ Ndios xikuu

ndó ñivi na ñixi'jì, chi ñivi na xindiso kuã'a ní kuãchi xikuu ndó, ta õn sivi sa'ya Ndios xikuu ndó. Ta vitin Ndios xa kisa ká'no ini ra xa'a ndi'i kuãchi ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, ta taxì ra ña táku xaá ndó, chi vitin ñii káchí táku ndó xí'in Jesucristo. ¹⁴ Xina'á ndayí Ndios káchí ña ndí ñivi na ndiso kuãchi xikuu yó xa'a ña ñiya'a ndoso yó ndayí yó'o. Ta vitin õn sivi ka na ndiso kuãchi kúu yó, chi kivi ñixi'jì Jesucristo, Ndios kíndaa ra ndi'i ña ká'an ndí ñivi na ndiso kuãchi kúu yó, ta nda'a tón cruz katakaã ndaa ra ña ká'an saá xa'a yó. ¹⁵ Ta xí'in ña ñixi'jì Jesucristo nda'a tón cruz, Ndios kíndaa ra ndayí ndi'i ñanímã ndiva'a ná'no xí'in inkã nõõ ndee ña xá'nda chiño nõõ yichì õn vá'a ñoyívi yó'o. Ta Ndios sakuka'an ra nõõ ndi'i ñandivã'a yó'o, chi kivi ñixi'jì Jesucristo nda'a tón cruz, ndi'i ña yóo kuvã'a xito ña ndí Jesucristo kundee ra nõõ ndi'i ñandivã'a yó'o.

¹⁶ Ta xa'a ñayó'o, õn vá'a chikaã so'o ndó ndã ñii ñivi na ká'an kuáchí xí'in ndó xa'a ña õn vása kisa ndivi ndó ndayí mji na. Chi xá'nda chiño na ndí õn vá'a kuxu ndó sava kitjì, ta õn vá'a ko'o ndó sava ndutã. Ta xá'nda chiño na ndí xini ñó'ó sakana ndó vikõ ñii ñii kivi ká'no ñayjì, ta xini ñó'ó sakana ndó vikõ ñii ñii yõõ

* **2:11** Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sijnì ñatẽe tãlo'o.

xaa, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ndayí ña ká'an xa'a kivi yii ña nákindée najudío. ¹⁷ Ta ndi'i ndayí yó'o on sivi ña ndino'o xini ñó'ó kasa ndivi nivi ndi'i saá kivi ña vaxi kúu ña. Saá chi ndasaá kuiti sáná'a ña xa'a Jesucristo, ta ta tiví Ndios kixi, chi xí'in ña ke'é Jesucristo, xa kundivi ndi'i ndayí yó'o. ¹⁸ Ta xa'a ñayó'o, on chikaá so'o ndó to'on ña ká'an nivi, káchí na ndí tá on kasa ndivi ndó ndayí ña xá'nda chiño na, ta Ndios on taxi ra ñava'a nda'a ndó ñoyívi ñino. Chi nivi yó'o ké'é na ndatán ké'é nivi na ñino ini, vará on sivi nivi na ndixa ndino'o ini kúu na. Ta nivi yó'o kisa ká'no na naángel, ta ká'an na ndí yóo ña ñitivi noo na, ta ñavata kúu ña ká'an na. Ta xa'a ña on vá'a ña táku ini na kisa ká'no xí'in mji na. ¹⁹ Ta nivi yó'o on vása ñii yóo na xí'in Jesucristo, ta ta kúu siji ndi'i mji yó, nivi na kándixa ña'á, ta mji yó kúu yiki koñu ra. Ta Jesucristo kúu ta ta táxi ña xini ñó'ó yó xa'a ña ñii va'a kisa chiño yó xí'in ra. Saá chi ndatán yóo tuchu nivi ña táxi va'a náta'an ñii ñii xiiña yiki koñu na, saá yóo ndee ña táxi Jesucristo xa'a ña ñii va'a yóo yó xí'in tá'an yó. Ta Ndios táxi ra ña xini ñó'ó nda'a yó xa'a ña va'a vaxi kua'no yó noo ra, ta xa'a ña vivii kutaku yó ndatán kóni ra.

²⁰ Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ñii yóo ndó xí'in ra, ta ndatán ñii

káchí nixi'i ndó xí'in ra, saá yóo ña. Ta xa'a ñayó'o, yóo ndó ndatán yóo nivi na nixi'i noo ndayí ña xá'nda chiño noo nivi na ndikon yichi ñoyívi yó'o, chi ndayí yó'o on vása kómí ka ña ndee ka'nda chiño ña noo ndó'ó vitin. Ta saá, ¿ndachun kisa ndivi ka ndó ndayí yó'o, ndatán ké'é nivi na ndikon yichi ñoyívi yó'o? ²¹ Sava ndayí yó'o ña chindú'u nivi ñoyívi káchí ña saá: "On vá'a tondaa nda'a yó ña xáni siji na kúu ña on vá'a, ni on vá'a tiin yó ña, ni nda lo'o on vá'a kuxu yó ña xáni siji na kúu ña on vá'a", káchí ndayí na. ²² Ta ndi'i ndayí yó'o kúu ña káku kuiti siji nivi va, ta on sivi ndayí Ndios kúu ña. Saá chi ndi'i ña kúchiño tondaa nda'a yó, án ña kúchiño tiin yó, án ña xixi yó, ñii ñii kivi kuá'an ndi'i xa'a ñayó'o, ta on vása kúndee ña koo ña ndi'i saá kivi. ²³ Ta saá ni, ndayí ña káku siji nivi yó'o ná'a ña ndatán yóo to'on ña ndíchi ní, chi ndee ní xá'nda chiño ña noo yó ndí xini ñó'ó kundikon yó yichi yo'vi ní xa'a ña va'a koo yó xí'in Ndios. Ta ndayí yó'o káchí ña ndí xini ñó'ó saxo'vi yó yiki koñu yó chi saá kisa ñino xí'in mji yó noo Ndios. Ta saá ni, ndayí yó'o nda lo'o on vása kómí ña ndee sandi'i ña xa'a ña kútoo ní yó ké'é yó ña on vá'a.

3

¹ Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, táku xa'a ndó

vitin, chi ndatán ñii káchí natakú ndó xí'in ra, saá yóo ña. Ta xa'a ñayó'o xíní ñó'ó chikaá ndó ndee ndukú ndó ñava'a ña kúu ña ndáya'ví ní ñoyívi ñino ñoo yóo Jesucristo ñoo táyi tón tó'ó ká'no tón ñíndichi nda'a kua'á Ndios. ² Ta va'a kani sijní ndó xa'a ña ndáya'ví ní ñoyívi ñino ñoo yóo Ndios, ta on vá'a kani sijní ndó xa'a ña ndáya'ví ní ñoo ñivi na ndíkõn yichí ñoyívi yó'o. ³ Saá chi ndó'ó, ndatán yóo ñivi na ñixi'i saá yóo ndó ñoo ndi'i ña on vá'a ñoyívi yó'o, ta on vása táku ka ndó tixin ndee ña xá'nda chiño ñoo yichí ñoyívi yó'o, ta vitin ñii yóo ndó táku ndó xí'in Jesucristo. Ta xa'a ñayó'o, ñii káchí xí'in ra, táku ndino'o ndó xí'in Ndios, vará ñivi ñoyívi yó'o on vása kúchiño na koto na ñandaá yó'o. ⁴ Tá kixaá kivi ndikó Jesucristo, ta tá taxi ña táku ndino'o ndó, ta nativi ra ñoo ndi'i ñivi ñoyívi yó'o. Ta kivi saá ndi'i ñivi koto na ra, ta koto na ndí ñii nakuita ndó xí'in ra. Ta ndó'ó xí'in Jesucristo, ñii káchí xí'in ra ye'e ndó ta nakundixin ndó ñava'a livi ní ká'no.

Tõ'on yó'o ndátõ'on ndasaá xíní ñó'ó kutakú yó xa'a ña kándixa yó Jesucristo

⁵ Xa'a ña ñii yóo ndó táku ndó xí'in Jesucristo vitin, xíní ñó'ó chikaá ndó ndee ña sandi'i ndó xa'a ña on vá'a ña kisa chiño ini ndó ña kúu ña chinda'á ndó'ó ke'é ndó ña on vá'a. Ndó'ó ñañani yó, nda lo'o on kivi ndó kuachi

xí'in náña'a ná on sivi násí'í ndó kúu, ta ndó'ó náki'va yó, nda lo'o on kivi ndó kuachi xí'in nataa, na on sivi yí ndó kúu. Ta ndi'i ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, nda lo'o on kivi ndó inka kuachi kini xí'in nataa án xí'in náña'a, ta ni on kutoo ndó kivi ndó kuachi yó'o. Ta ni on kutoo ndó ke'é ndó nda ñii ñoo ña on vá'a. Ta on vá'a chikaá ndó ndi'i ndee ndó ña kukomí ndó ku'a ní ñakuiká. Saá chi tá táku ndó saá, sáná'a ndó ndí kivi ní ka ini ndó xíní ndó ñakuiká ñoo ña kivi ini ndó xíní ndó Ndios, ta ñii kúu ña xí'in ña kasa ká'no ndó ñaidolo án inka ndios vatá. ⁶ Ta xa'a ndi'i ña on vá'a yó'o ña kisa ndivi ñivi na toon ní ini, Ndios saxõ'vi ní ra nayó'o kivi ña va'xi. ⁷ Ta ndó'ó, xina'á tá xindikõn ndó yichí ñoyívi yó'o, ñii kivi'va saá xikuu ndó ñivi na toon ní ñixiyo ini, ta ke'é ndó ña on vá'a yó'o. ⁸ Ta vitin ndixa xíní ñó'ó sandakoo ndó ke'é ndó ndi'i saá ñoo ña on vá'a. Xíní ñó'ó kindaa ndó ña sáa ini ndó, ta on kuu ndó ñivi na kue'e ní. Ta sandakoo ndó ña táxi nákaá ña on vá'a ini ndó xíní ndó inka ñivi, ta sandakoo ndó ña ká'an ndó tõ'on ndiva'a xa'a ñivi, ta sandakoo ndó ña ká'an ndó tõ'on kini xí'in ñivi. ⁹ Ni nda lo'o on ka'an ndó tõ'on vatá xí'in tá'an ndó. Saá chi xa sandakoo ndó yichí yatá, ñoo ke'é ndó ña on vá'a yó'o, ta vitin ndíkõn ndó yichí va'a ña xaá. ¹⁰ Ta saá ndatán yóo ñivi na xa

sandakoo tikotō yatá ña ɔn vása va'a ka, ta nakundixin na tikotō va'a ña xaá, saá yoo ndó táku ndó vitin, chi Ndios ndasa xaá ra ini ndó, ta nduu ndó ñivi xaá vitin. Ta saá tondaa ndó kuu ndó ndatán yoo Ndios, ɽa ɽa kisa va'a ndó'ó, ta ñii ñii kivi sakuá'á ka ndó ña tondaa ndó koni ndino'o ndó ra. ¹¹ Ta vitin ɔn vása xini ñó'ó ka tá najudío kúu yó, án ɔn sivi najudío kúu yó, án ñivi na kisa ndivi costumbre circuncisión kúu yó, án ñivi na ɔn vása kisa ndivi costumbre yó'o kúu yó, án ñivi na kee ñoo xiyó kúu yó, án ñivi na xini va'a ñandíchi nagriego kúu yó, án ñivi na ɔn vása ká'vi ní kúu yó, án ñivi naesclavo kúu yó, án ñivi na kómí ndayí nakaxin chiño mji kúu yó, ta ndi'i ñayó'o ña káchí ndasaá yoo yó ɔn vása xini ñó'ó ña noo Ndios, chi ndi'i yó ñii kúu yó noo Ndios xa'a ña kándixa yó Jesucristo. Ta Jesucristo kúu ñii laá ɽa ɽa xini ñó'ó ní noo yó, ta táku ra ini ñii ñii yó vitin.

¹² Ndios nakaxin ra ndó'ó ña kuu ndó ñivi nayji na kundikɔn ra, ta kí'vi ní ini ra xini ra ndó'ó. Ta xa'a ñayó'o xini ñó'ó kutaku ndó ndatán kóni ra. Kundá'vi ini ndó koni ndó ñivi, ta ke'é ndó ñava'a xí'in ndi'i ñivi. Ta ɔn kasa ká'no xí'in mji ndó, ta kuu ndó ñivi na ñino ini, ñivi na to'ó ké'é xí'in inká ñivi, ta xí'in ña ká'no ini ndó kutaku ndó xí'in tá'an ndó. ¹³ Ta kundefé ini ndó xí'in ñivi, ta kasa ká'no ini

ndó xa'a ña ɔn vá'a ké'é na xí'in ndó. Ñii kiva ndatán Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó, saá kasa ká'no ini ndó xa'a ña ɔn vá'a ké'é ñivi xí'in ndó. ¹⁴ Ña xini ñó'ó ní ka noo ndi'i inká ñava'a kisa ndivi ndó kúu ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó, chi ña ké'é ndó saá kúu ña táxi ñii yoo ndó táku ndó xí'in tá'an ndó. ¹⁵ Jesucristo saní'i ra ndee ra ña táku ini ndó xa'a ña va'a koo ini ndó, ta va'a kutaku ndó xí'in natá'an ndó. Nakaxin ra ndó'ó kúu ndó ñii ñii xiiña yiki koñu ra, ña ñii náta'an ndó, ta ñii káchí kisa chiño ndó xí'in ra. Ta ndi'i saá kivi xini ñó'ó taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios.

¹⁶ Ta taxi xí'in mji ndó ndi to'on va'a ña ndato'on xa'a Jesucristo ná sakutú ña ini ndó ndi'i saá kivi. Ta xí'in ndi'i ñandíchi Ndios, saná'a tá'an ndó ta ndato'on ndó xí'in tá'an ndó. Ta kata ndó yaa yji ña kasa ká'no ndó Ndios, kata ndó yaa ña ká'an to'on Ndios xí'in ñivi, ta kata ndó yaa ña ká'an xa'a yichi ra. Ndino'o ní ini ndó kata ndó, ta ndi'i saá kivi xí'in ña kusij ní ini ndó ka'an ndó, káchí ndó: "Táxa'vi ún, Tata Ndios." ¹⁷ Ta ndi'i to'on ña ká'an ndó ta ndi'i chiño ña kisa ndivi ndó, ke'é ndó ndi'i ñayó'o xí'in ndayí kivi Jesucristo, ɽa ɽa ká'no noo yó. Ta ka'an ndó taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a Yivá yó Ndios xa'a ndi'i ña kisa ndivi Jesucristo xa'a ndó.

To'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kutaku ñivi na

kándixa Jesucristo xí'in tá'an na

¹⁸ Náki'va yó, ñii ñii ndó'ó ná yóo yi, xini ñó'ó kasa njno xí'in mji ndó ña kasa chiño ndó noo yi ndó, chi ñayó'o kúu chiño noo ndó xa'a ña kúu ndó náña'a ná kándixa Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. ¹⁹ Nañani yó, ñii ñii ndó'ó na yóo ñási'í, xini ñó'ó kuki'vi ini ndó koni ndó ñási'í ndó, ta on ka'an ndó to'on yo'vi ña satakué'e ini ná. ²⁰ Ndó'ó na kúu nakuáchí, xini ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ña xá'nda chiño yivá si'í ndó noo ndó, chi ña ké'é ndó saá sakusij ndó ini Ndios. ²¹ Nañani yó na kúu yivá naválí, on ka'an ndó to'on on vá'a ña sasaa ndó ini sa'ya ndó. Chi xí'in ña ke'é ndó saá kuchiño sakuchuchú ndó ini na, ta sanakava ndó ini na. ²² Nañani yó xí'in náki'va yó na kúu esclavo, ndó'ó kisa chiño ndó noo napatrón ndó na kúu naná'no noo ndó ñoyívi yó'o, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño napatrón ndó noo ndó. Ta on vá'a kuiti chikaá ní ndó ndee kasa chiño ndó tá mii ñíndichi tapatrón ndó xito ra ndasaá kisa chiño ndó, ta xí'in ña ndino'o ini ndó va'a kasa ndivi ndó chiño tá'an ñíndichi tapatrón ndó xito ra, án tá'an on koó ra, chi ña kisa ndivi ndó saá kúu ña sáná'a ndí ndixa kisa to'ó ndó Ndios. ²³ Ndi'i chiño ña kisa ndivi ndó, xí'in ñasij ini ndó chikaá ndó ndee ña va'a kasa ndivi ndó ña. Va'a naká'án ndó ndí Jesucristo kúu tapatrón ndino'o ndó,

ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i chiño xa'a ña sakusij ndó ini ra, ta on sivi xa'a ña sakusij ndó ini nivi kuiti kúu ña kasa ndivi ndó chiño. ²⁴ Saá chi kúndaá ini ndó ndí ñii kivi ndixa naki'in ndó ndi'i ñava'a ña kindoo Ndios taxi ra nda'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo. Ta kúndaá ini ndó ndí ñii laá taKá'no noo ndó kúu Jesucristo, ta ñii laá tayó'o kúu taa ta kisa chiño ndó noo. ²⁵ Ta saá ni, ndi'i nivi na ké'é ña on vá'a, Ndios cha'vi ra nivi yó'o. Ta ndatán yóo ña on vá'a ké'é na, saá saxo'vi ra na, chi Ndios on vása nákaixin ra nivi, ta ñii ki'va xí'in ñandaá kasa nani ra xa'a ñii ñii nivi.

4

¹ Nañani yó, ndó'ó na kúu napatrón, xini ñó'ó ke'é ndó ñava'a ñandaá xí'in nivi na kisa chiño noo ndó. Naká'án ndó ndí yóo ñii taa ta xá'nda chiño noo ndó, ta kúu Jesucristo, taa ta táku ñoyívi njno.

² Nañani yó xí'in náki'va yó, ñii ñii kivi kundito káxin ndó ta on sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi, ta taxi ndó ña táxa'vi ña'a nda'a ra. ³ Ta ka'an ndó ndukú ndó ñava'a noo ra xa'a mji ndi, ña taxi ra ña ná nona yichi ña ka'an ndoso ndi to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi. Saá chi xina'a ñava'a chitóni Ndios ña xa kisa ndivi Jesucristo xikuu ña xinakaá se'é noo nivi, ta vitiñ Ndios xa sanativi ra ña noo yó, ta

yí'í, ká'an ndoso í tɔ'on va'a yó'o xa'a Jesucristo nɔɔ nivi. Ta xa'a ñayó'o, vitin nákaa í ini ve'e kaa. ⁴ Ndukú ndó nɔɔ Ndios ña chindeé ra yí'í ña kuchiño í saná'a káxín í tɔ'on va'a xa'a Jesucristo nɔɔ nivi, chi chiño nɔɔ í kúu ña ke'é í saá.

⁵ Xí'in ñandíchí Ndios ña yóo sɪnɪ ndó, vivíi kutakú ndó xí'in nivi na ɔn vása kándixa Jesucristo. Ta tá naní'í ndó yichí ña ndatɔ'on ndó xí'in na, ta va'a koní ñó'ó ndó yichí yó'o, ndatán kóni Ndios. ⁶ Kiví ká'an ndó xí'in inká nivi, ta saá xí'in ñava'a ini ndó ta xí'in ñatɔ'ó ní ndatɔ'on ndó xí'in na. Koní ñó'ó ndó nina tɔ'on va'a ña ka'an ndó xí'in na. Ta ndatán yóo ñii yɔ'va ña táxi kuyasɪn ña xíxi yó, saá koo tɔ'on ña kee yu'u ndó, chi tɔ'on yó'o xíní ñó'ó kuu ña tɔ'on ña kutoo nivi koní sɔ'o na. Ta xíní ñó'ó sakuá'á ndó ndasaá va'a koo ti'va ndó ña vivíi ndakuijn ndó yu'u nivi na ndaká tɔ'on ndó'ó.

Xí'in tɔ'on yó'o taPablo ñindayi ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Colosas

⁷ Kiví xaá ñani yó taTíquico nɔɔ ndó, ta ndatɔ'on ra xí'in ndó xa'a í, ta ndatɔ'on ra xí'in ndó ndasaá táku í yó'o. Ñani yó taTíquico yó'o kúu taá tá kí'vi ní ini í xíní, ta ndí'í saá kiví chíkaa ra ndeé ña chindeé ra yí'í, ta tayó'o xí'in yí'í ñii káchí kisa chíño ndí nɔɔ Jesucristo. ⁸ Ta

xa'a ñayó'o, tí'ví ñani yó taTíquico xaá ra nɔɔ ndó xa'a ña ndatɔ'on ra xí'in ndó ndasaá táku ndí. Ta saá xa'a ña koní sɔ'o ndó tɔ'on yó'o, chíkaa ña ndeé ini ndó. ⁹ Ta tí'ví ñani yó taOnésimo naxaa ra xí'in taTíquico. Taá tá kí'vi ní ini í xíní kúu taOnésimo, ta vitin ndikó ra naxaa ra nɔɔ ndó, chí taño mii ndó kúu ra. Ta tayó'o ɔn vása sándakoo ra ña vivíi ndíkɔn ra yichí Jesucristo. Kiví xaá nañani yó yó'o nɔɔ ndó, ta ndatɔ'on na xí'in ndó ndí'í ña ndó'o ndí ñoo nɔɔ táku ndí vitin.

¹⁰ Ta ñani yó taAristarco, tá kúu taá tá nákaa ini ve'e kaa xí'in í yó'o, tí'ví ra tɔ'on ña chindeé ra ndó'ó. Ta ñani yó taMarcos, taá tá kúu taxaxɪn ñani yó taBernabé, tí'ví ra tɔ'on ña chindeé ra ndó'ó. Tá xaá ñani yó taMarcos yó'o nɔɔ ndó ña koto ra ndó'ó, ta ndúkú í nɔɔ ndó ña va'a naki'in ndó ra, ndatán yóo ña xa ndatɔ'on í xí'in ndó xa'a ra. ¹¹ Ta ñani yó taJesús, taá tá tuku naní Justo, tí'ví ra tɔ'on ña chindeé ra ndó'ó. Vará yóo kuá'a ní najudío na kándixa Jesucristo, ta vitin ñoo yó'o ndasaá kuiti nayó'o kúu na kisa chíño xí'in í xa'a ña koo kuá'a ka nivi na kí'vi yichí nɔɔ xá'nda chíño Ndios. Ta ndí'í nañani yó yó'o na yóo xí'in í, chíkaa na ndeé ini í. ¹² Ta ñani yó taEpafras, tá kúu taño mii ndó tí'ví ra tɔ'on ña chindeé ra ndó'ó. Ñii taá tá kisa chíño nɔɔ

Jesucristo kúu tayó'o, ta on vása sándakoo ra ká'an ra xí'in Ndios, ta ndino'o ní ini ra xáku ndá'ví ra xa'a ndó noo Ndios. Ta ña xáku ndá'ví ra noo Ndios kúu ña taxi ra ndee nda'a ndó xa'a ña on sandakoo ndó yichí Jesucristo, ta nda víka, kútu ka kundikon ndó yichí ra. Ta ñii kiva saá ndúkú ra ña chindeé Ndios ndó'ó xa'a ña taxi xí'in mji ndó ña kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni Ndios. ¹³ Yi'i, taPablo, ndákuijn i xa'a ñani yó taEpafras yó'o, chi xini ña ndeé ní kisa chiño ra xa'a ndó'ó, ñaño Colosas xí'in ñaño Laodicea xí'in ñaño Hierápolis. ¹⁴ Ta ñani yó taLucas, ta kúu médico, ta ta kí'vi ní ini xini, tí'vi ra to'on ña chindeé ra ndó'ó. Ta saá tuku ñani yó taDemas tí'vi ra to'on ña chindeé ra ndó'ó.

¹⁵ Ta xáku ndá'ví noo ndó ña ka'an ndó xí'in ñañani yó ta xí'in náki'va yó na táku ñoo Laodicea, ndí tí'vi to'on ña chindeé ndi'i nayó'o. Ta ñii kiva saá tí'vi to'on ña chindeé ñáki'va yó ña Ninfas xí'in nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an ve'e ñáyó'o xa'a ña kisa ká'no na Ndios. ¹⁶ Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Colosas, tá ndi'i ka'vi ndó tutu yó'o, ta saá va'a tí'vi ndó ña xa'a ña nda'a ñañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo Laodicea, xa'a ña kuchiño ka'vi na ña. Ta nitaaj inká tutu ta xa tí'vi ña xa'a ña nda'a ñañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo

Laodicea. Tá ndi'i ka'vi nayó'o tutu yó'o, ta saá ndó'ó ñaño Colosas, va'a naki'in ndó ña ta ka'vi ndó ña. ¹⁷ Ta va'a ndato'on ndó xí'in ñani yó taArquipo, ka'an ndó xí'in ra ndí xini ñó'ó kasa ndivi ra chiño ña sakuiso chiño Jesucristo ra.

¹⁸ Ta vitin yi'i, taPablo, tí'vi to'on ña chindeé ndó'ó. Xí'in nda'a mji, táa to'on sondí'í yó'o: Naká'an ndó ndí yi'i nákaa ini ve'e ka. Ta ná ke'é Ndios ñava'a ní xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ñanoó ña ti'ví taPablo kuḗ'an ña nda'a naño Tesalónica

*Xí'in to'on yó'o taPablo,
taSilvano xí'in taTimoteo
chindeé ra
ñivi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Tesalónica*

1 Xí'in to'on yó'o yi'i,
taPablo, xí'in taSilvano,*
ta xí'in taTimoteo, chindeé
ndi ndó'ó na táku ñoo
Tesalónica, ndó'ó na
nákutá'an xa'a ña kisa ká'no
ndó Yivá yó Ndios xí'in
Jesucristo, Taḗ taKá'no noḡ
yó. ¡Ná ke'é Ndios Yivá yó
xí'in Jesucristo taKá'no noḡ
yó ñava'a xí'in ndó, ta ná
taxi ra koo ñava'a ini ndó!

*Ñivi na kándixa Je-
sucristo na táku ñoo
Tesalónica*

va'a ní kuḗ'an na yichi Ndios
2 Ndi'i saá kivi ká'an ndi
táxi ndi ña táxa'vi ña'á
Ndios xa'a ndi'i ndó'ó. Ndi'i
saá yichi ká'an ndi xí'in
Ndios, ta náká'an ndi xa'a
ndó, ta ndúkú ndi noḡ ra
ñava'a xa'a ndó'ó. 3 On vasa
sándakoo ndi táxi ndi ña
táxa'vi ña'á Yivá yó Ndios
xa'a ña kuḗ'a ní chiño va'a
kisa ndivi ndó. Saá ke'é ndó
chi kándixa ndó Jesucristo,
ta kí'vi ní ini ndó xini ndó ra.
Ta táxi ndi ña táxa'vi ña'á
Ndios chi ndixa ñii ñii kivi

va'a ndikōn ndó yichi ra, saá
chi ndáa ini ndó ta ndáti ndó
ndixa Jesucristo kasa ndivi
ra ndi'i to'on ña nika'an ra.
4 Nañani yó xí'in náki'va yó,
ñivi na kí'vi ní ini Ndios xini
ra kúu ndó'ó, ta xini ndi
Ndios nika'in ra ndó'ó ña
kuu ndó ñivi na kundikōn
ña'á. 5 Chi kivi ndato'on ndi
xí'in ndó to'on ñava'a xa'a
Jesucristo, ta on sivi ndasaá
kuiti to'on mji ndi xikuu ña,
ta xí'in ndee Nima Ndios
nika'an ndi xí'in ndó ta xí'in
ndee Nima Ndios ke'é ndi
kuḗ'a ní ñava'a xa'a ndó. Ta
ndino'o ini ndi kándixa ndi
ñandaḗ kúu to'on nika'an
ndi xí'in ndó. Xa kundaḗ
ini ndó ndasaá va'a xitaku
ndi xí'in ndó, ta chikaḗ ndi
ndee ña chindeé ndi ndó'ó,
chi kí'vi ní ini ndi xini ndi
ndó'ó.

6 Ta saá ndó'ó kixá'á ndó
kutaku ndó ñii kiva saá
ndaḗan táku ndi'i, ta ndaḗan
xitaku Jesucristo kivi niñiyo
ra ñoyivi yó'o. Vará xó'vi
ní ndó xa'a ña ndikōn ndó
yichi Jesucristo, ta Nima
Ndios sákusiñ ña ini ndó'ó,
ta xí'in ñasiñ ini ndó naki'in
va'a ndó to'on Ndios ña
nika'an ndi xí'in ndó. 7 Ta
xa'a ña va'a táku ndó,
sáná'a ndó noḡ inka ñivi
na kándixa Jesucristo na
táku ñoo estado Macedonia
xí'in inka kuḗ'a ñoo estado
Acaya ña ndasaá kuchiño
va'a kundikōn nayó'o yichi
Jesucristo. 8 Ta ndó'ó xa
ndaḗo'on ndó to'on Ndios
xí'in inka ñivi, ta sakuḗta
ní'no ká ndó to'on yó'o ndi'i

* 1:1 Inka kivi taSilvano kúu Silas.

saá xiiña estado Macedonia xí'in ndi'i saá xiiña estado Acaya. Ta saá nivi na táku ndi'i saá xiiña xini so'o na xa'a ña va'a kándixa ndó Ndios, ñakán on vása xini ñó'ó ka'an ka ndi xa'a ñava'a ké'é ndó. ⁹ Nda víka, nivi na xini ndasaá táku ndó, ndákuijn na xa'a ndó'ó, ká'an na ndasaá va'a naki'in ndó ndi'i. Ta ndátò'on na xí'in tá'an na ndasaá ndixa nasama ini ndó, ta sandakoo ndó ña kisa ká'no ndó ñaídolo xí'in inka ña'a ña xani sini ndó xikuu ndios mji ndó xina'á, ta vitin kixá'á kisa ká'no ndó Ndios ndixa ndino'o, tatáku, ta ndíkõn ndó yichi ra. ¹⁰ Ta ká'an na ndí vitin ndáti ndó Jesucristo, ta kúu Sa'ya Ndios, ña kee tuku ra ñoyívi nino, ta kixaa ra ñoyívi yó'o, saá chi Ndios sanataku ra Jesucristo ña sakaku ra mji yó, kotò xo'vi ní yó kivi Ndios kasa nani ra xa'a kuachi nivi.

2

TaPablo ndátò'on ra xí'in na kándixa Jesucristo xa'a chiño ké'é ra xí'in na

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, xini ndó ndí on sivi ña manj xikuu ña nixaa ndi noo ndó ta nika'an ndoso ndi to'on xa'a Jesucristo xí'in ndó, chi ndó'ó chikaa so'o ndó to'on yó'o ta kisa ndivi ndó ña. ² Xini ndó ndí kivi tá'an ka xa'a ndi ñoo noo táku ndó, nixò'vi ní ndi ñoo Filipos, chi ké'é na xí'in ndi

ña on vá'a ña sakuka'an na noo ndi. Ta saá ni, Ndios chindeé ra ndi'i ña ni-taxi ra kuyi'ví ní ndi kivi nixita ndi noo ndó'ó, ta nika'an ndoso ndi to'on Ndios ña ká'an xa'a Jesucristo, vará ku'a ní nivi ndukú na ndasaá kasi na noo ndi ña on ndato'on ka ndi to'on yó'o. ³ Ta to'on Ndios ña nika'an ndoso ndi xí'in ndino'o nima ndi, ñandaá kúu to'on yó'o, on koó to'on vatá ñó'ó xí'in ña, ni on vása ní-ka'an ndi to'on livi ña sandá'vi ndi nivi. ⁴ Ta mji Ndios nika'an ra ndí va'a nija'a ndi noo ñayò'vi ña xito ndoso ndi'i, ta xa'a ñayó'o Ndios sanakuiso chiño ra ndi'i ña ká'an ndoso ndi to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi. Xí'in to'on ña ká'an ndi on vása ndukú ndi ndasaá kuiti sakusij ndi ini nivi, ndátan kóni mji na, ta nda víka ndukú ndi ndasaá sakusij ndi ini Ndios. Chi Ndios kúu ta ta xito ndoso nima yó ndasaá yóo ña. ⁵ Xini mji ndó nda ñii kivi on vása ní-ka'an ndi to'on livi án to'on vatá xa'a ña sanoo ndi ini ndó, ni on vása ní-sandá'vi ndi ndó'ó xa'a ña taxi ndó si'un nda'a ndi. Mji Ndios ndákuijn ra xa'a to'on yó'o ndí ñandaá kúu ña. ⁶ Ni noo ndó'ó, ni noo nda ñii inka nivi, on vása ní-ndukú ndi ña kasa ká'no na ndi'i. Vará kómí ndi ndayí ña kasa to'ó ndó ndi'i, ta chindeé ndó ndi'i xí'in ña xini ñó'ó ndi, chi naapóstol* na kómí

* 2:6 To'on "apóstol" kóni kachi ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

ndayí Jesucristo kúu ndi'i, ta on vása ní-ke'é ndi saá. ⁷ Ta livi ní vivii ke'é ndi xí'in ndó, ndatán ké'é ñii ña'a xí'in sa'ya yúta ñá, saá nixiyo ndi xí'in ndó. ⁸ Ndixa ndeé ní kí'vi ini ndi xini ndi ndó'ó. Ta xí'in ndino'o nímá ndi ndato'on ndi to'on Ndios xí'in ndó. Tandá nixiyo ti'va ndi taxi xí'in mji ndi ña kivi ndi xa'a ndó, saá chi ndó'ó nduu ndó nivi na kí'vi ní ini ndi xini ndi.

⁹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndixa náká'an ndó ndasaá xitaku ndi kivi xindoo ndi xí'in ndó, chi ndivi ñoo ndeé ní kisa chiño ndi xa'a ña kukomí ndi si'ún ña sata ndi ndi'i ña xini ñó'ó mji ndi. Saá chi ni-xiin ndi sandi'i ndi ini ndó ña cha'vi ndó ña xini ñó'ó ndi kivi nika'an ndoso ndi to'on Ndios noo ndó. ¹⁰ Ndó'ó xí'in Ndios kúu na ndakuiin xa'a ndi, ndasaá xitaku ndi noo ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, chi xí'in ñayii, ta xí'in ñandakú xitaku ndi xí'in ndó, ta on koó nivi kuchiño taxi kuachi xa'a ndi. ¹¹ Tá yóo ñii ta kúu yivá va'a xí'in sa'ya ra, saá nixiyo ndi xí'in ndó, chi ndato'on ndi xí'in ndó ña chikaá ndi ndeé ini ndó ta saná'a ndi ndó'ó ko'on ndó yichi ña ndaa. ¹² Ta sakuiso ndi ndó'ó ña vivii kutaku ndó ndatán táku nivi na ndikon Ndios, chi Ndios kúu ta ta nakana ndó'ó ña kí'vi ndó yichi noo xá'nda chiño ra, chi kóni ra ña kutaku ndó xí'in ra noo yóo ndi'i ñava'a ña livi ña yé'e.

¹³ Ndi'i saá kivi táxi ndi ña táxa'vi nda'a Ndios, chi kivi xini so'o ndó to'on ña nika'an ndi xí'in ndó, ta va'a naki'in ndó ña. Ta on vása ní-xani sinj ndó ndi ndasaá kuiti to'on nivi kúu ña, ta chikaá so'o ndó ña ka'an to'on yó'o, chi kúndaá ini ndó ndixa to'on Ndios kúu ña nika'an ndi xí'in ndó, ta mji to'on yó'o kisa chiño ña ini ndó'ó, nivi na kándixa ña'a. ¹⁴ Nañani yó xí'in náki'va yó, ñii ki'va ndatán nixo'vi inka nivi na ndoo ñoo estado Judea, na kúu na nákutá'an xa'a ña kisa ká'no na Jesucristo, saá nixo'vi ndó'ó. Chi najudío natá'an mji na kúu na saxo'vi ña'a. Ta saá ndó'ó, natá'an mji ndó kúu na saxo'vi ndó'ó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo. ¹⁵ Ta nivi na xa'ni Jesucristo, najudío natá'an mji ra xikuu na, ta naxii síkuá nayó'o xikuu na xa'ni naprofe na nika'an ndoso to'on Ndios kuiya xina'a. Ta saá tuku najudío natá'an kúu na ke'é kuachi xí'in ndi, ta taxin na ndi'i ña tava na ndi'i ku'a ní ñoo. Nayó'o ké'é na ña on vá'a ña on vása kúu ini Ndios xini ra, ta on xjin na taxi na ña naki'in inka nivi to'on ñava'a xa'a Jesucristo. ¹⁶ Ta saá najudío yó'o sási na noo ndi kivi ndato'on ndi to'on va'a xa'a Jesucristo xí'in inka nivi na on vása kúu najudío, saá chi on xjin na ña sakaku Ndios nayó'o. Ta xa'a ña ké'é na ña on vá'a yó'o, sákuiso ka na kuachi

saṭa mji na, vará xa yóo kuá'a ní kuachi ndiso na. Ta saá ñii kivi ña vaxi, Ndios saxo'vi ní ra nayó'o xa'a ndi'i ña on vá'a ke'é na.

TaPablo kóni tuku ra koni ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Tesalónica

¹⁷ Nañani yó xí'in náki'va yó, vará xini ñó'ó kuxiká ndi noo ndó ñii káni lo'o, ta on vása sándakoo ndi ña xáni siji ndi xa'a ndó'ó. Ta ndeé ní kóni ndi nakutá'an tuku ndi xí'in ndó ña kundaa ini ndi ndasaá yóo ndó. ¹⁸ Ta yi'i taPablo, kuá'a ní yichi ndukú'i xa'i tuku koto'i ndó'ó, ta ni-kuchiño xa'i chi ñanímá ndiva'a ká'no Satanás on vása ní-taxi ña xa'i, chi taxi ña kuá'a ní ña on vá'a sasi yichi'i. ¹⁹ Kóni ní ndi koto ndi ndó'ó, chi ndó'ó kúu na sákusii ini ndi xa'a ña va'a ní ndikõn ndó yichi Jesucristo. Ta kivi ndikó ra ñoyívi yó'o, ndáti ndi ña on kuka'an noo ndi xa'a ndó'ó, ta kusii ka ini ndi xa'a ndó'ó. Ndatán yóo ñava'a ña náki'in nivi xa'a ña va'a kisa ndivi na chiño, saá koo ndó'ó xí'in ndi kivi kuita yó noo Jesucristo. ²⁰ Ta xa'a ña va'a kándixa ndó Ndios, kánóo síkõn ñato'ó ndi noo nivi, ta Ndios kasa ká'no ra ndi'i xa'a ndó'ó. Ndixa kúsii ní ini ndi xini ndi ndó'ó.

3

¹ Ta ñii kivi ña on vása ní-kundeé ka ini ndi kundati ndi, chi kóni ní ndi koni so'o ndi án yóo va'a ndó, ta saá

xani siji ndi va'a ná kindoo ka ndi ñoo Atenas, ² ta ti'vi ndi ñani yó taTimoteo xa'a ra noo ndó. Ta taTimoteo yó'o kúu ta'a ta kisa chiño noo Ndios, ta ñii káchí xika ra xí'in ndi ká'an ndoso ndi to'on ñava'a xa'a Jesucristo. Ta ti'vi ndi taTimoteo ña xa'a ra noo ndó ta chindeé ra ndó'ó ña va'a kua'no ka ndó yichi Jesucristo, ta ka'an ra to'on va'a xí'in ndó xa'a ña chikaa ra ndeé ini ndó ña va'a ka kundikõn ndó yichi Jesucristo. ³ Ta saá on ndi'i ní ini ndó xa'a ñayo'vi xó'vi ndó vitin. Chi ndó'ó xini va'a ndó ndi ndi'i mji yó na kúu nivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó xo'vi yó ñayo'vi. ⁴ Saá chi kivi xindoo ndi xí'in ndó, ta ndato'on ndi xí'in ndó ndi vaxi kivi ña xo'vi yó xa'a ña kándixa yó Jesucristo. Ta vitin xini ndó ndi ndixa kixá'a xó'vi yó ndatán yóo ña nika'an ndi xí'in ndó. ⁵ Ta saá kixaa kivi ña on vása ní-kuchiño kundati ka'i, chi ndeé ní kóni koni so'o'i án va'a ndikõn ka ndó yichi Jesucristo, vará xó'vi ní ndó. Ñakán ti'vi'i taTimoteo xa'a ra koto ra ndó'ó, saá chi ndi'i ní ini xa'a ndó, koto ñanímá ndiva'a ká'no chu'u ña ndó'ó, ta nakava ndó ke'é ndó ña on vá'a. Ta saá nda manj kuu chiño ña kisa ndivi ndi xí'in ndó, níkuu.

⁶ Ta taTimoteo nixaa ra noo táku ndó, ta vitin ndikó ra kixaa ra yó'o, ta ndato'on ra xí'in ndi to'on va'a xa'a ndó. Ndató'on ra ndi ndixa kándixa va'a ndó Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó xini

tá'an ndó, ta ndi'i saá kivi náká'án ndó xa'a ndi'i, ta kóni ndó koto ndó ndi'i ñii ki'va ndatán kóni ndi koto ndi ndó'ó. ⁷ Ñakán kía, nañani yó xí'in náki'va yó, vará xó'vi ní ndi ta ná'no ní tondíni kómí ndi, ta vitin nduva'a ini ndi ta kúsij ní ini ndi, chi xinj so'o ndi ña ndixa ndó'ó kándixa ndino'o ini ndó Jesucristo, ta vivíi ndíkõn ndó yichí ra. ⁸ Ndatán yóo ña taxi ndee ña kutaku ka ndi, saá yóo ña kúndaã ini ndi ndi ndixa va'a ní ndíkõn ndó yichí Jesucristo. ⁹ Ta õn vása ní'i ka ndi to'on ña kuchiño taxi ndi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ndó'ó, chi nija'a ní ká'no ña kúsij ní ini ndi xa'a ña va'a táku ndó. ¹⁰ Ndiví ñoó ndino'o ní ini ndi xáku ndá'vi ndi nõ Ndios, ká'an ndi xí'in ra ña taxi ra kee ndi ko'on ndi koto ndi ndó'ó. Chi kóni ndi chindeé ndi ndó'ó ña kandixa ndino'o ka ndó ta kua'no ka ndó yichí Jesucristo.

TaPablo xí'in natá'an ra ká'an na xí'in Ndios xa'a nivi na kándixa Jesucristo

¹¹ Ndúkú ndi nõ Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taã taKá'no nõ yó, ña taxi ra ña kuchiño ko'on ndi koto ndi ndó'ó. ¹² Ta Jesucristo ná chindeé ra ndó'ó ña ñii ñii kivi kuki'vi ka ini ndó koni tá'an xí'in mji ndó, ta ñii saá kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i inkã nivi. Ñii ki'va ndatán yóo ña kí'vi ní ini ndi xini ndi ndó'ó saá kóni ndi ña kuki'vi ini ndó koni ndó inkã

nivi. ¹³ Ta saá Jesucristo ná chikaa ra ndee ini ndó'ó ña va'a ní ka ko'on ndó yichí Ndios, ta xí'in ña ndino'o ní ini ndó nduu ndó nivi na va'a, na ndii nõ Ndios. Ñakán õn koo kuachi kuiso ndó nõ Ndios, kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, xí'in ndi'i nayji na táku xí'in ra.

4

Ndasaá xini ñó'ó kutaku yó ña sakusij yó ini Ndios

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, xí'in ndayí Jesucristo, Taã taKá'no nõ yó, ndátõ'on ndi xí'in ndó ta xáku ndá'vi ndi nõ ndó ña ñii káchí ndatán yóo ña xa saná'a ndi ndó'ó, saá xini ñó'ó kutaku ndó, ta va'a sakusij ndó ini Ndios. Xa va'a ní ndíkõn ndó yichí ra vitin, ta ndúkú ndi nõ ndó ña va'a ka kundikõn ndó yichí ra ñii ñii kivi vaxi.

² Xa xini va'a ndó xa'a ña saná'a ndi ndó'ó xí'in ndayí Jesucristo. ³ Ña kóni Ndios kúu ña nduu ndó nivi na va'a, na ndii nõ ra. Ñakán Ndios õn xijn ra ña nda ñii ndó'ó ki'vi ndó kuachi ñoyívi xí'in inkã ña'a án inkã taã. ⁴ Ta Ndios kóni ra ñayó'o: Ñii ñii taã xini ñó'ó kúndaã ini ra ndasaá to'ó ní ta vivíi kutaku ra xí'in ñásí'í ra. ⁵ Ta nda lo'o õn vá'a ña kutoo ní ndó koni ndó inkã ña'a án inkã taã, ta xini ñó'ó nasita xí'in mji ndó ña õn ke'é ndó ña õn vá'a ña kútoo ní yikí koñu mji ndó, ndatán ké'é nivi na õn vása ndíkõn yichí Ndios. ⁶ Ta õn

taxi xí'in mji ndó ke'é ndó ña on vá'a saá xí'in nañani yó án náki'va yó na kándixa Jesucristo. Tá ki'vi ndó kuachi xí'in ñási'í ñani ndó án xí'in yij ki'vi ndó, ta ñayó'o kúu kuachi ña sándá'ví ndó ñivi na ndíkõn Jesucristo xí'in yó, ta Ndios saxõ'vi ra ndó'ó xá'a ña on vá'a yó'o, ndatán yóo ña ñika'an ndi xí'in ndó. ⁷ Chi on sivi xá'a ña kutaku kini yó kúu ña kãna Ndios mji yó, ta kãna ra mji yó ña kutaku yij yó nõõ ra. ⁸ Ta ñivi na on xiin kandixa to'on yó'o, ta nayó'o xáa noo na ndi'i, ta ñii ki'va saá xáa noo na mji Ndios, ta taxí Nímã mji ra kutaku ña ini ñii yó.

⁹ Ta on vása xini ñó'ó ka ka'an ndi xí'in ndó xá'a ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó, chi xa sakuá'á ndó nõõ mji Ndios ndasaá ndixa kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó. ¹⁰ Ñandixa kúu ña kí'vi ini ndó xini ndó ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na táku ndi'i ñoo estado Macedonia. Ta saá ni, xáku ndá'ví ndi nõõ ndó'ó ña kuki'vi ka ini ndó koni tá'an ndó, ¹¹ ta chikaã ndó ndee ña vivii kutaku ndó xí'in inkã ñivi, ta ndasaá kuiti xá'a chiño mji ndó kundi'i ini ndó. Kasa chiño ndó xá'a ña xini ñó'ó ndó, ndatán yóo ña xá'nda chiño ndi nõõ ndó. ¹² Tá kisa ndivi ndó ñayó'o, ta va'a kanóo to'on xá'a ndó nõõ inkã ñivi, ta on kumanj ka ndã ñii ña xini ñó'ó ndó nda'a ndó.

To'on yó'o ká'an xá'a kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi

yó'o

¹³ Nañani yó xí'in náki'va yó, kóni ndi ña kundaã va'a ini ndó ndi ñivi na kándixa Jesucristo ta ñixi'i na, nayó'o ndixa nataku na kivi vaxi. Ta xá'a ña kundaã ini ndó ñayó'o, ta on kuchuchú ní ini ndó, ndatán kuchuchú ní ini ñivi na on vása ndaa ini ndi kivi vaxi ndixa nataku na ta kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi. ¹⁴ Ta mji yó, kándixa yó ndi Jesucristo ñixi'i ra ta nataku ra, ta ñii káchi saá Ndios sanataku ra ndi'i ñivi na ñixi'i, na kúu na kándixa Jesucristo.

¹⁵ To'on ña ká'an ndi xí'in ndó vitin ñii kúu ña xí'in to'on ña xa saná'a Jesucristo, Taã taKá'no nõõ yó. To'on yó'o káchi ña ndi kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ñivi na kándixa ña'á, na kúu na táku kivi ndikó ra, on ndaa si'na nayó'o nõõ ñivi na xa ñixi'i, ta ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo, án na táku kuu na, án na xa ñixi'i kuu na, ta xí'in ndee Ndios ndi'i nayó'o ndaa na ta nakutá'an na xí'in ra. ¹⁶ Saá chi xí'in to'on ña ka'nda chiño ra, ta xí'in to'on ña ka'an ñaángel ká'no, ta xí'in ndusu ña ndã'yi tón trompeta Ndios, Jesucristo ndikó ra ñoyívi yó'o. Ta ñivi na kándixa ña'á, na kúu na xa ñixi'i, Ndios si'na sanataku ra nayó'o ta ndani'i ra na. ¹⁷ Ta saá, ñivi na táku, na kúu na kándixa ña'á, Ndios ndani'i ra nayó'o, ta saá nakutá'an ndi'i yó xí'in Jesucristo tixin viko ña kánóo ñino. Ta saá

kutaku yó xí'in Jesucristo ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹⁸ Va'a xí'in to'on yó'o chikaa ndó ndee ini tá'an ndó.

5

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, on vása xini ñó'ó ka'an ndi xí'in ndó ndá kivi, án ndá yoo ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ² chi xa xini va'a ndó ndí ndikó ra ñii kivi ña on vása ndáti nivi, chi ndatán yóo ña kixaa ñii takuí'ná ñoo, saá koo kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. ³ Kivi ña ká'an nivi na on vása kándixa Jesucristo, káchí na saá xí'in tá'an na: "Va'a ní taku yó vitin, ta on koó ka ña ndí'i ini yó xa'a", káchí na, ta saá ñii kama kixaa ña xo'vi ndi'i nivi yó'o ta ndi'i xa'a na. Ndatán ndó'o ñii ña'a kivi kóni kaku sa'ya ña, ta xandikon ñii kama kixá'a ña kí'vi ní tixin ña, saá kundo'o nivi kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, chi xandikon kixá'a xo'vi na, ta on kuchiño ka nani'í na ndasaá kaku na noo ña kundivi kivi saá. ⁴ Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, on sivi nivi na xika yichi noo naa kúu ndó. Ñakan kía, kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, on naka'nda ini ndó ndatán náka'nda ini nivi kivi kixaa takuí'ná kí'vi ra ve'e na. ⁵ Ndó'ó xí'in ndi'i na ndikon yichi Jesucristo, taku yó yichi noo yóo ño'o yé'e; on vása ndikon yó yichi noo naa ní, noo yóo ku'a ní noo ña on vá'a. ⁶ Ta saá on vá'a kutaku yó ndatán taku

nivi na on vása yóo ti'va naki'in Jesucristo kivi ndikó ra. Nda víka xini ñó'ó kutaku yó ndatán taku nivi na ndóo ndíto, ta kasa kuenda xí'in mji yó ña vivii kutaku yó. ⁷ Ta nivi na ndikon yichi noo naa ní, ké'é na ndatán ké'é nivi ñoo naa ní. Saá chi nayó'o kisin na, ta xí'i ní na, ta nivi na ndáño'ó ini kúu na. ⁸ Ta mji yó, on vása taku yó saá, chi xika yó yichi yé'e, ta ñakan xini ñó'ó vivii kundito yó, ta xini ñó'ó kandixa yó Jesucristo, ta kuki'vi ini yó koni tá'an yó. Ta xini ñó'ó ndixa kundaa ini yó ta kundati yó ndí Jesucristo kasa ndivi ra to'on ra ña sakaku ra mji yó. Ta ña ndikon yó yichi yé'e saá, ñayó'o kúu ña ndaa mji yó kofo ke'é yó ña on vá'a. Chi xini yó ndí ñii ñii tatropa ndixin ra xí'in kaa ña ndaa mji ra; yóo kaa ña ndasi kándiká ra, ta yóo kaa ña kánoo siji ra. Ta ndatán yóo kaa yó'o ña ndaa ñii ñii tatropa ña on satakué'e na ra, saá yóo ña vivii taku yó yichi yé'e, chi saá ndaa yó xí'in mji yó ta sasi ña mji yó kofo ke'é yó ña on vá'a. ⁹ Ndios kóni ra ña kutaku yó saá, chi on sivi xa'a ña saxo'vi ra mji yó kúu ña njaxin ra yó. Ta Ndios njaxin ra mji yó xa'a ña sakaku ra yó kúu ña. Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, Ta taká'no noo yó, Ndios kuchiño sakaku ra mji yó. ¹⁰ Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta saá ndi'i mji yó, nivi na kándixa

ña'á, ndixa kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta saá tá táku ka yó kivi ndikó Jesucristo, án xa nixi'i yó, ta ndixa kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹¹ Ta vitin sakusij ka ndó ini tá'an ndó xí'in to'on yó'o, ta chindeé tá'an ndó ña va'a ka kundikon ndó yichi Jesucristo. Ñii káchí ndatán yóo ña chindeé tá'an ndó vitin, ñii ki'va saá chindeé tá'an ka ndó kivi vaxi.

Ta Pablo ndát'o'on ra xí'in nivi na kándixa Jesucristo ndasaá va'a xini ñó'ó kutaku na

¹² Nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'ví ndi noo ndó ña kasa to'ó ndó nivi na sakuiso chiño Jesucristo. Saá chi nayó'o kisa chiño na xí'in ndó, ndát'o'on na xí'in ndó, ta chindeé na ndó'ó ko'on ndó yichi Jesucristo. ¹³ Kasa to'ó ndó nivi yó'o ta kuki'vi ini ndó koni ndó na xa'a chiño ña ké'é na xí'in ndó. Ta saá xini ñó'ó vivii kutaku ndó xí'in tá'an ndó.

¹⁴ Ta tuku xáku ndá'ví ndi noo ndó, ña ka'an ndó xí'in nañani yó ta xí'in náki'va yó, na on xjin kasa chiño. Ka'an ndó xí'in na ndi xini ñó'ó kasa chiño na. Ta ka'an ndó chikaa ndó ndee ini nañani yó xí'in náki'va yó na kúu na kúchuchú ini chi xáni sinj na ña on kündeé ka na kundikon na yichi Ndios. Ta saá tuku chindeé ndó nañani yó xí'in náki'va yó na lo'o ní kündeé noo ña on vá'a. Ta xí'in ña ká'no ini

ndó kutaku ndó xí'in ndi'i nivi yó'o.

¹⁵ Tá yóo nivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndó, ta on cha'vi ndó nayó'o xí'in inká ña on vá'a. Ta ndi'i saá kivi ndukú ndó ké'é ndó ñava'a xí'in natá'an ndó ta xí'in ndi'i inká nivi.

¹⁶ Ta xini ñó'ó kusij ní ini ndó ndi'i saá kivi. ¹⁷ Ta nda lo'o on sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi. ¹⁸ Tá on vása va'a táku ndó, án va'a ní táku ndó, ta saá ni, xini ñó'ó taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios. Saá chi ñayó'o kúu ña kóni Ndios ké'é ndi'i nivi na kándixa Jesucristo.

¹⁹ On kasi ndó noo Nima Ndios, ta va'a taxi ndó ná kasa chiño Nima Ndios ini mji ndó. ²⁰ Ta on vá'a xaa noo ndó to'on ña ká'an Nima Ndios saná'a ña ndó'ó. ²¹ Ta xini ñó'ó koto ndoso ndó to'on ña ká'an nivi saná'a na, tá káchí na ndi to'on saná'a na kúu ña taxi Nima Ndios nda'a na. Ta saá naki'in kuiti ndó to'on va'a, ta on chikaa so'o ndó ña on vá'a. ²² Chi xini ñó'ó kuxiká ndó noo ndi'i noo ña on vá'a.

²³ Ta vitin ndukú ndi noo Ndios, ta tá táxi ña koo ñava'a ini yó, ña chindeé ra ndó'ó ta nduu ndó nivi na va'a na ndii noo ra. Ná kundaa va'a Ndios ñii ní ñii ñii ndó xa'a ña va'a ndii koo nima ndó xí'in ini ndó ta xí'in yiki koñu ndó. Ta saá on kóo ka kuachi kuiso ndó kivi Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, ndikó ra ñoyivi yó'o.

²⁴ Ndios kúu ta ta kana ndó'ó kundikon ndó yichi ra,

ta ndixa t̄andaā v̄a'a kúu ra,
 ñakán Ndios kasa ndivi ra
 t̄o'on n̄ika'̄an ra ña nduu
 ndó n̄ivi na ndii n̄ō ra.

*TaPablo ndúkú ra ñav̄a'a
 x̄a'ā n̄ivi na kándixa Jesu-
 cristo ñoo Tesalónica*

²⁵ Nañani yó xí'in náki'v̄a
 yó, xáku ndá'ví nd̄i n̄ō ndó
 ña ɔn nandoso ndó ka'̄an
 ndó xí'in Ndios x̄a'ā nd̄i.

²⁶ Ta xí'in ñato'ó ní ini
 ndó, ch̄ito ndó n̄ō tá'an
 ndó, saá chindeé tá'an ndó.

²⁷ Xí'in ndayí Jesucristo,
 ȳi'̄i taPablo ká'̄an̄i xí'in ndó
 ña ka'vi ndó tutu yó'o n̄ō
 ndi'i n̄ivi na kándixa Jesu-
 cristo.

²⁸ Ta Jesucristo, T̄aa
 taKá'no n̄ō yó, ná ke'é ra
 ñav̄a'a xí'in ndó. Saá ná koo
 ña.

Tutu ñaovi ti'vi taPablo kua'an ña nda'a naño Tesalónica

*Xí'in to'on yó'o taPablo,
taSilvano xí'in taTimoteo
chíndeé ra
ñivi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Tesalónica*

¹ Xí'in to'on yó'o yi'i,
taPablo, xí'in taSilvano,
xí'in taTimoteo, chíndeé
ndi ndó'ó na táku ñoo
Tesalónica, na kúu ñivi na
nákutá'an xa'a ña kisa ká'no
ndó Yivá yó Ndios xí'in
Jesucristo, Taa taKá'no ñoo
yó. ² ¡Ná ke'é Ndios xí'in
Jesucristo ñava'a xí'in ndó,
ta ná taxi ra koo ñava'a ini
ndó!

*TaPablo ká'an ra xí'in
Ndios xa'a ñivi
na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Tesalónica*

³ Ndi'i saá kivi táxi ndi ña
táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a
ndó'ó. Ndixa chiño ñoo ndi
kúu ña ká'an ndi saá xa'a
ndó xí'in Ndios, chi va'a ni
vivii ndikon ndó yichi Jesu-
cristo. Chi ñii ñii kivi ña
táku ndó, ta saá vaxi kua'no
ka ña va'a kándixa ndó Je-
sucristo, ta ñii ki'va saá vaxi
kua'no ka ña kí'vi ini ndó
xíni tá'an ndó. ⁴ Ñakán
kiá kivi xaa ndi ñii ñii ñoo
ñoo nákutá'an ñivi xa'a ña
kisa ká'no na Jesucristo, ta
xí'in ñasii ini ndi ndátō'on
ndi xí'in nayó'o xa'a ña va'a

táku ndó. Saá chi ndó'ó
chíkaa ní ndó ndee xí'in mji
ndó ña va'a kua'an ndó yichi
Ndios. Vará yóo ní tondini ta
xó'vi ní ndó xa'a ña kándixa
ndó Jesucristo, ta saá ni, on
vása sándakoo ndó yichi ra,
ta va'a kúndeé ndó ñoo ndi'i
ña on vá'a xó'vi ndó. ⁵ Ta
saá sáná'a ndó ndi Ndios
kisa ndivi ra ñandaá xí'in
ndó. Saá chi Ndios káchí ra
ndó'ó kúu ñivi na ndáya'vi
ní, ta naixin ra ndó'ó ña
kutaku ndó yichi ñoo xá'nda
chiño ra. Ta vitin ndó'ó xó'vi
ní ndó xa'a ña ndikon ndó
yichi yó'o.

*To'on yó'o ká'an xa'a kivi
ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o*

⁶ Ndixa ñandaá kúu ña
ké'é Ndios xí'in ñivi, ñakán
ñii kivi cha'vi ra xí'in
ñayō'vi ñivi na kúu na
saxō'vi ndó'ó. ⁷ Ta nda'a
ndó'ó, ñivi na xó'vi ní, ta
xí'in nda'a mji ndi, ñii káchí
Ndios taxi ra ña nakíndeé
yó ñoo ndi'i ña xó'vi yó. Saá
kundivi kivi ndikó Jesucristo
ñoyívi yó'o xí'in kua'a ní
naáangel na kómí ndee ra,
⁸ ta kixi ra ma'ño ño'ō xixi.
Kixaa ra ña saxō'vi ra ñivi
na on vása ní-xiin nakoni
Ndios, ta ni on vása ní-xiin
na chikaa sō'o na to'on
ñava'a xa'a Jesucristo, Taa
taKá'no ñoo yó. ⁹ Xa'a ña
ñi-xiin ñivi yó'o kándixa na
Jesucristo, nayó'o kō'on na
ñoo xō'vi ní na ndi'i saá
kivi ña vaxi, ta kuxíká va'a
na ñoo Ndios, ñoo yóo ndi'i
ndee ra, ñoo yóo ndi'i ñava'a
ká'no, ta livi ní. ¹⁰ Ndi'i
ñayó'o kundivi ña kivi ndikó

Jesucristo, ta ndi'i n̄ivi na kúu na kándixa ña'á, kasa tɔ'ó na ra, kasa ká'no na ra, ta koto na nɔɔ ra xí'in ndi'i ñasij ini na. Ta kivi yó'o ñii nakutá'an ndó xí'in n̄ivi yó'o, saá chi kándixa ndó tɔ'on ña n̄ika'an ndi xí'in ndó.

¹¹ Ñakán kía, ndi'i saá kivi ká'an ndi xí'in Ndios xa'a ndó. Ta ndúkú ndi nɔɔ ra ña chindeé ra ndó'ó ña kuu ndó n̄ivi na ndáya'ví ní yichi ra, chi n̄ikaxin ra ndó'ó kundikon ndó Jesucristo. Ta ndúkú ndi nɔɔ Ndios ña chindeé ra ndó'ó kasa ndivi ndó ndi'i chiño ña xani sin̄i ndó kúu ñava'a ke'é ndó chi kándixa ndó Jesucristo. ¹² Ta saá kanóo síkón kivi Jesucristo nɔɔ n̄ivi xa'a ñava'a ke'é ndó, ta Jesucristo taxi ra ña kanóo síkón ñatɔ'ó ndó, saá chi Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo taKá'no nɔɔ yó, va'a ní ini ra, ta ndixa ké'é ra ñava'a xí'in yó.

2

Ñii kivi ña vaxi kixaa ñii taa tandiva'a ñoyívi yó'o

¹ Ta vitin, nañani yó xí'in náki'va yó, ndatɔ'on ka ndi xí'in ndó xa'a kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ndani'i ra yó, ta nakutá'an yó xí'in ra. Ta xáku ndá'ví ndi nɔɔ ndó ² ña on taxi ndó ndi inká n̄ivi sandi'i na ini ndó, ni on sayi'ví na ndó'ó xí'in tɔ'on ña vatá ña káchí na, ká'an na xí'in ndó: "Xa ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o ta Ndios kisa nani ra kuachi ndi'i n̄ivi", káchí na.

Ta ndó'ó, on kandixa ndó tɔ'on yó'o, vará káchí na ndi tɔ'on ña n̄ika'an Níma Ndios xí'in ini na kúu ña, án káchí na tɔ'on ña n̄ika'an m̄i ndi kúu ña, án káchí na tutu ña n̄itaa m̄i ndi kúu ña ká'an ndi xa kixaa kivi ká'no yó'o, ta on kandixa ndó ña ká'an n̄ivi yó'o. ³ Nda lo'o on taxi ndó ña sandá'ví na ndó'ó xí'in tɔ'on ña vatá yó'o, saá chi si'na xini ñó'ó kixaa kivi ña ku'a ní n̄ivi kixá'á na ndee ní kasa toon ini na nɔɔ Ndios, ta kixaa ñii taa tã ndiva'a ní ini, tãnda ndi'i ya'a ñayó'o, saá kixaa kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta Ndios ndixa xa chitóni ra ndasaá ndi'i xa'a taa tandiva'a yó'o. ⁴ Ta ña tã'an ka ndi'i xa'a taa yó'o, ta ke'é ra saá: kusaá ní ini ra koni ra Ndios ndino'o, ta kusaá ini ra koni ra ndi'i ndios ñavatá ña kisa ká'no n̄ivi, saá chi tandiva'a yó'o koni ra ña ndi'i n̄ivi kasa ká'no na ndasaá kuiti m̄i ra. Ta saá ñii kivi kee ra ko'on ra ta xa'a ra ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén, ta koo ra nɔɔ tón táyi ká'no, tón ñindichi ini ve'e ño'o yó'o, ta ka'an ndoso ra nɔɔ ndi'i n̄ivi, káchí ra saá: "Yi'i kúu Ndios ndino'o", káchí ra xí'in n̄ivi.

⁵ Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo Tesalónica, ¿án on vasa náká'an ndó kivi n̄ixiyo i xí'in ndó, ta ndatɔ'on i xí'in ndó xa'a ndi'i ñayó'o? ⁶ Ta saá kúndaá ini ndó ndá ndee kúu ña sási nɔɔ tandiva'a yó'o ña on kixaa ra vitin. Saá chi xini ñó'ó kundati ra

nda kixaa kivi ña chitóni Ndios, ta saá Ndios táxi ra ña kixaa tandiva'a yó'o noo nivi. ⁷ Ta saá ni, mji ñandee on vá'a ña xá'nda chiño noo taa tandiva'a yó'o xa nákaa ña kisa chiño se'é ña ñoyivi yó'o. Saá yóo ña vitin, ta ndákuiti kumanj kixaa kivi ña saña ndee ña sási noo taa tandiva'a yó'o, ta saá saña ra ko'on ndika ra ke'é ra ña on vása va'a. ⁸ Ta saá xandikón nativi taa tandiva'a yó'o noo ndi'i nivi ñoyivi yó'o ta ke'é ra ku'a ní ña on vá'a. Ta saá kixaa kivi Jesucristo, xí'in lo'o tachj yu'u ra, ka'ni ra tandiva'a yó'o. Saá chi kivi ndikó Jesucristo xí'in ndi'i ndee ra ña livi ña yé'e, sandi'i ra xa'a ndi'i ndee taa tandiva'a yó'o. ⁹ Chi taa tandiva'a yó'o kixaa ra xí'in ndee ñanima ndiva'a ká'no Satanás, ñakán kuchiño ra ke'é ra ku'a ní chiño ná'no ña kúu milagro án seña vatá ña naka'nda ini nivi koni ña'á na. ¹⁰ Ta saá tuku ke'é ra ndi'i saá noo ña on vá'a ña sandá'ví ka ra nivi na ku'a'an yichj noo ndi'i xa'a na. Saá chi nayó'o on vása ní-xiin na naki'in na to'on ña ndaa, xa'a ña kuchiño Ndios sakaku ra na. ¹¹ Ta xa'a ña on kua'a na kandixa na ñandaa, Ndios taxi ra ndayí nda'a ñandee vatá ña sandá'ví ka ña nivi yó'o ña kandixa ka na ñavatá. ¹² Ta saá tá kixaa kivi Ndios kasa nani ra xa'a kuachi nivi, ta nivi yó'o ko'on ndi'i na noo xo'vi ní na ndi'i saá kivi. Saá chi on kua'a na kandixa na ñandaa, ta kusij ní ka ini na

kutaku na ké'é na ña on vá'a.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi na nika'in Ndios ña sakaku ra na

¹³ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu nivi na kí'vi ini Jesucristo xini ra. Ta ndi'i saá kivi xini ñó'ó taxi ndi ña táxa'vi nda'a Ndios xa'a ndó'ó, chi nda kivi noo Ndios naka'in ra ndó'ó kuu ndó nivi na sakaku ra. Saá chi ndó'ó, xí'in ña ndino'o ini ndó kandixa ndó to'on ña ndaa xa'a Jesucristo, ta Níma Ndios kisa chiño ña ini ndó, ña ndasa ndii ña níma ndó, ta ndixa nduu ndó nivi nayij noo Ndios. ¹⁴ Xí'in to'on ñava'a xa'a Jesucristo ña nika'an ndoso ndi noo ndó, Ndios kana ra ndó'ó ña sakaku ra ndó'ó. Saá chi kóni ra ña ñii káchí xí'in Jesucristo naki'in ndó ñato'ó ká'no ña livi ñoyivi ñino.

¹⁵ Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó, vivij kutaku ndó yichj Jesucristo, ta on sandakoo ndó to'on ña saná'a ndi ndó'ó. Án to'on ña nika'an ndi xí'in ndó, án to'on ña ñitaa ndi noo tutu, ta tiví ndi ñixaa nda'a ndó kúu ña, ta ndó'ó, va'a kandixa ndó ndi'i to'on yó'o. ¹⁶ Ta Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, kúu ra taa ta kí'vi ní ini xini mji yó, ta taa ta ká'no ní ini kúu ra, ñakán ké'é ra ñava'a xí'in yó, ta ndi'i saá kivi chika'a ra ndee ini yó ña on kuyí'ví yó noo ña xo'vi yó. Ta táxi ra ña ndáti yó ta ndaa ini yó ndi ndixa Ndios kasa ndivi ra

tɔ'on ña n̄ka'an ra xí'in yó.
 17 Ta vitin ndúkú ndj̄ nɔɔ ra ña chikaá ra ndee ini ndó ña ɔn kuyi'vi ini ndó, ta ndúkú ndj̄ nɔɔ ra ña chindeé ra ndó'ó ña kasa ndivi ndó ndasaá kuiti chiño va'a, ta chindeé ra ndó'ó ña ka'an ndó ndasaá kuiti tɔ'on va'a nɔɔ n̄vi ñoyívi yó'o.

3

TaPablo ndúkú ra ná kuita ní'nó tɔ'on Ndios ndi'i saá xiiña nɔɔ n̄vi

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndúkúj̄ ñava'a nɔɔ ndó'ó ña ka'an ndó ndukú ndó nɔɔ Ndios ña chindeé ra ndj̄'i, ña ke'é ra ña kama kuita ní'nó tɔ'on va'a xa'a Jesucristo ndi'i saá xiiña, ta ku'a ní n̄vi kuchiño naki'in va'a na tɔ'on yó'o xí'in ñatɔ'ó, ñii k̄i'va ndatán m̄ji ndó naki'in va'a ndó tɔ'on yó'o. 2 Ta xinj̄ ñó'ó ka'an ndó ndukú ndó nɔɔ Ndios ña sakaku ra ndj̄'i nɔɔ n̄vi na kúu na ɔn vá'a na ndiva'a ní ini, chi ku'a ní n̄vi ɔn x̄iin na kandixa na Jesucristo. 3 Ta Jesucristo, Taa taKá'no nɔɔ yó, ndixa kisa ndivi ra tɔ'on ra, ta ndixa taxi ra ndee nda'a ndó, ta kundaa ra ndó'ó nɔɔ ña ɔn vá'a. 4 Xa'a ña ndíkɔn yó Jesucristo, m̄ji ndj̄ ndixa ndáa ini ndj̄ ndó'ó ña va'a kisa ndivi ndó ña xá'nda chiño ndj̄ nɔɔ ndó. Ta ndáa ini ndj̄ ndó'ó ña ɔn sandakoo ndó kasa ndivi ndó saá. 5 Ká'an ndj̄ ndúkú ndj̄ nɔɔ Jesucristo taKá'no nɔɔ yó, ña chindeé

ra ndó'ó ña kuki'vi ní ini ndó koni ndó inka n̄vi, ñii k̄i'va ndatán Ndios k̄i'vi ini ra xini ra ndó'ó. Ta ndúkú ndj̄ nɔɔ Ndios ña chikaá ra ndee ra ini ndó xa'a ña ɔn sandakoo ndó ndíkɔn ndó yichj̄ ra, vará yɔ'vi xɔ'vi ndó. Ta ndúkú ndj̄ nɔɔ Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña kundeé ini ndó nɔɔ ndi'i ña xɔ'vi ndó, ñii k̄i'va ndatán Jesucristo ɔn vása ní-sandakoo ra yichj̄ Ndios, vará n̄ixɔ'vi ní ra.

N̄vi na ndíkɔn Jesucristo, ɔn vá'a kuu na naxúxán

6 Nañani yó xí'in náki'va yó, xí'in ndayí Jesucristo, Taa taKá'no nɔɔ yó, xá'nda chiño ndj̄ nɔɔ ndó'ó xí'in tɔ'on yó'o, ña káchí saá: Tá yóo nañani yó án náki'va yó na kúu n̄vi na xúxán, ta ɔn x̄iin na kasa chiño na, ta ndó'ó kuxíká ndó nɔɔ nayó'o. Saá chi naxúxán yó'o ɔn vása ndíkɔn na yichj̄ ña xa saná'a ndj̄ ndó'ó. 7 Ta ndó'ó xinj̄ ndó ndasaá va'a kutaku ndó ndatán x̄itaku ndj̄ xí'in ndó. Chi k̄ivj̄ x̄itaku ndj̄ xí'in ndó, ɔn vása ní-xindɔo xúxán ndj̄ nɔɔ ndó. 8 K̄ivj̄ x̄itaku ndj̄ xí'in ndó, ta cha'vi ndj̄ ndi'i ña x̄ixi ndj̄. Ta ndee ní k̄isa chiño ndj̄ ndivi ñoó, chi n̄i-xiin ndj̄ sakuiso ndj̄ ndó'ó xí'in ña cha'vi ndó xa'a ña x̄ixi ndj̄ xí'in ña xinj̄ ñó'ó ndj̄. 9 Vará kómí ndj̄ ndayí ña chindeé ndó ndj̄'i, xa'a ña kisa chiño ndj̄ xí'in ndó, ta n̄i-xiin ndj̄ ki'in ya'vi ndj̄ nda'a ndó, chi xí'in ñayó'o sáná'a ndj̄ ndó'ó ndasaá xinj̄ ñó'ó kasa chiño ndó, ta ɔn

kundati ndó inka ñivi taxi na ña kuxu ndó. ¹⁰ Kivi xitaku ndi xi'in ndó, xa'nda chiño ndi ñoq ndó xi'in to'on yó'o, ña káchí saá: tá yóo ñivi na on xjin kasa chiño, ta va'a ná on kuxu na, káchí ndi xi'in ndó. ¹¹ Saá chi xini so'o ndi xa'a sava ndó'ó ña on vása kisa chiño ndó, ta ndóo xúxán ndó, ta kuiti xika ndó sándi'i ndó ini inka ñivi. ¹² Ta saá xi'in ndayi Jesucristo xa'nda chiño ndi ñoq ndó'ó, ñivi na kúu naxúxán. Káchí ndi saá xi'in ndó: Va'a ka chikaa ini ndó ná kasa chiño ndó, ta saá ki'in ndó sj'un ta kuchiño kukomí ndó ndi'i ña xini ñó'ó ndó.

¹³ Nañani yó xi'in náki'va yó, on kunaq ndó ké'é ndó chiño va'a, ta ndi'i saá kivi kasa ndivi ndó ña. ¹⁴ Tá yóo ñivi na on xjin chikaa so'o to'on ña ká'an ndi xi'in ndó ñoq tutu yó'o, ta koto va'a ndó yu kúu nayó'o, ta on kutá'an ka ndó xi'in na. Ta saá nayó'o kuka'an ñoq na xa'a ña on vá'a ke'é na. ¹⁵ Ta saá ni, on kusaq ini ndó koni ndó nayó'o, ta va'a ka ka'an ndó vivii ndato'on ndó xi'in na xa'a ña on vá'a ke'é na. Ndátán ndátó'on ñii ta xi'in ñani ra ta kándixa Jesucristo, saá ka'an ndó xi'in nayó'o.

TaPablo ndúkú ra ñoq Ndios xa'a ñivi na kándixa Jesucristo

¹⁶ Jesucristo Ta taKá'no ñoq yó, kúu ta ta taxi ña koo ñava'a ini mii yó. Tá yóo kivi va'a táku ndó, án tá yóo kivi on vása va'a táku ndó,

ta ndúkú ñoq Jesucristo ña taxi ra ña koo ñava'a ini ndó ndi'i saá kivi. Ta, ña koo Jesucristo xi'in ndi'i ndó!

¹⁷ Ta vitin yi'i, taPablo, xi'in nda'a mii táa to'on yó'o ña chindeéi ndó'ó. Ta ñii ki'va ndátán ká'yi kivi mii ñoq ndi'i tutu ña tí'vi ku'an nda'a nañani yó xi'in náki'va yó, saá ká'yi kivi mii ñoq tutu yó'o. ¹⁸ Ndúkú ñoq Jesucristo, Ta taKá'no ñoq yó, ña ke'é ra ñava'a xi'in ndi'i ndó. ¡Saá ná koo ña!

Tutu ñanoó tì'ví taPablo kua'an ña nda'a taTimoteo

*Xí'in to'on yó'o taPablo
chindeé ra taTimoteo*

¹ Yì'i, taPablo, taapóstol
xí'in ndayí Jesucristo kúu j,
chi saá Ndios xí'in Jesucristo
sakuiso chiño ra yì'i. Ndios
kúu Taa ta Sakuaku mji yó
noo ña on vá'a, ta Jesucristo
táxi ra ña kúndaá ini yó ndí
ndixa kasa ndivi ra ña ndáti
mji yó xa'a ña kándixa yó ra.
² Chindeé j yó'ó, taTimoteo,
taa ta yóo ndátán yóo sa'ya
mji j. Ta yì'i, ndátán yóo yivá
mji ún saá nixiyo j xí'in ún
saná'a j yó'ó xa'a yichì Jesu-
cristo. Ta vitin kóni j ndí
Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo
ta xá'nda chiño noo yó, ná
kundá'ví ini ra koni ra yó'ó,
ná ke'é ra ñava'a xí'in ún, ta
ná taxi ra ña koo va'a ini ún.
Saá ná koo.

*Sava ñivi na saná'a xa'a
yichì Jesucristo ká'an na
to'on ña on sivi ñandaá kúu*

³ Kivi ta'an ka kee j ñoo
Éfeso ta kixaa j ñii xiiña noo
ño'o naní Macedonia yó'o,
ta ndukú j ñava'a noo yó'ó
ña kindoo ka ún ñoo Éfeso.
Saá chi kóni j ña ka'an ún
xí'in ñivi na saná'a to'on
ña on vása yóo yu'u xí'in
to'on ña ndaa ndino'o xa'a
yichì Jesucristo. Ka'an ún
xí'in nayó'o ña sandakoo na,

ta on saná'a ka na to'on
yó'o, chi on sivi ñandaá
kúu ña. ⁴ Ta ka'an ún
xí'in na ña on chikaá so'o
na cuento yatá ña on koó
xa'a. Ta ndato'on ún xí'in
na ndí on chikaá na ndee
xa'a ña sakuá'a na yu kúu
naxij síkuá na. Saá chi xa'a
ña ké'é ñivi saá kixá'a na
xí'in to'on káni tá'an na xí'in
tá'an na, ta ñayó'o nda lo'o
on vása chindeé ña na ña
va'a kutaku na yichì Ndios.
Chi ndasaá kuiti ña kándixa
yó Jesucristo kúu ña chindeé
yó ña va'a kutaku yó yichì
Ndios.

⁵ Ta ña xini ñó'ó ní noo j
kúu ña chindeé ún nañani
yó xí'in náki'va yó ña ndixa
kuki'vi ini na koni tá'an na.
Tá vivii ndii nakoo nima na,
ta on koó xa'a ña nima mji
na chikaá ña kuachi kuiso
na, ta ndino'o ini na kandixa
na Ndios, ta saá kukomí na
ndee ña ndixa kuki'vi ini na
koni tá'an na. ⁶ Ta sava
ñivi xa sandakoo na ña va'a
kutaku na xí'in tá'an na, ta
vitiñ ndasaá kuiti náa na
xí'in inká ñivi xa'a ña on
vása ndáyá'ví. ⁷ Nanivi yó'o
kóni na kuu na maestro ña
saná'a na ndayí Ndios ña
ñitaa taMoisés xina'a, ta on
vása xini na ña ká'an na, ni
on vása kúndaá ini na xa'a
to'on saná'a na, vará xani
sini na ndixa to'on ña ndaa
saná'a na.

⁸ Xini yó ndí ndayí ña
xa'nda chiño Ndios xina'a
kúu ña va'a. Ta saá ni, tá
on vása xini yó yu kúu xa'a
chindú'u Ndios ndayí ra, ta
ndasaá kuiti kisa ndivi yó
ña ndátán xani sini mji yó,

ta saá ndixa kuḗ'an yó yichí on vá'a. ⁹ Ndixa xíní ñó'ó kundaḗ ini yó yu kúu xá'a ña chindú'u Ndios ndayí. On sivi xá'a nivi nandaḗ na kisa ndivi ña kóni Ndios kúu ña chindú'u ra ndayí. Ta chindú'u ra ndayí xá'a nivi na toon ní ini, ta xá'a nivi na on xiin kasa ndivi ña kóni Ndios, ta xá'a nivi na on vá'a, ta xá'a nivi na kí'vi ní kuachi, ta xá'a nivi na on xiin kasa to'ó Ndios, ta xá'a nivi na xáku ndaa noo ndi'i ñava'a Ndios, ta xá'a nivi na xá'ni yivá sí'í mji, ta xá'a nivi na xá'ni inká nivi, ¹⁰ ta xá'a taa tã kí'vi kuachi xí'in ña'a ñá on sivi ñásí'í ra kúu, ta xá'a ña'a ñá kí'vi kuachi xí'in inká taa tã on sivi yij ñá kúu, ta xá'a taa tã kí'vi kuachi kini xí'in inká taa, ta xá'a ña'a ñá kí'vi kuachi kini xí'in inká ña'a, ta xá'a nivi na ttiin inká nivi ña taan se'é ña'a na, * ta xá'a nivi na ká'an to'on vatá xí'in nivi, ta xá'a nivi na ndákuijn to'on vatá noo nachiño, ta xá'a nivi na sáḗ ini xini to'on ndaa ña sáná'a yó. Xá'a ndi'i nivi na ké'é ña on vá'a yó'o, Ndios chindú'u ra ndayí ña ka'nda chiño noo na ña on ke'é na saá. ¹¹ Ta nivi na ké'é ña on vá'a yó'o on vása yóo yu'ú na xí'in to'on ña sáná'a yó, ña kúu to'on ña ndaa, ña va'a, ña livi ní. Ta mji to'on va'a yó'o kúu ña ká'an ndosoj noo nivi, chi Ndios sakuiso chiño ra yij ke'éj saá.

TaPablo táxi ra ña táxa'vi ña'a nda'a Jesucristo

¹² Táxi ña táxa'vi ña'a nda'a Jesucristo, taa tã taxi ndee nda'aj, chi xáni ini ra ndí yij kúu tãndaḗ, taa tã ndixa kasa ndivi va'a chiño ra, ta ñikaxin ra yij kuuj tã kisa chiño noo ra. ¹³ Ñava'a yó'o ke'é ra xí'inj, vará kuja nija'a xikuuj taa tã ñika'an ña on vá'a xá'a ra, ta saxo'vi ní nivi na ndikon yichí ra, ta ñika'anj to'on ndiva'a xí'in ra. Ta saá ni, Ndios kisa ká'no ini ra xá'aj, chi ña on vá'a yó'o ke'éj kivi tã'an kã kandixaj Jesucristo, ta taa tã naa ini xikuuj. ¹⁴ Vará nda ñii ñava'a on vása ní-ke'éj noo ra ñakán ke'é ra ñava'a xí'inj, ta kuḗ'a ní ñava'a xa ke'é Jesucristo xí'inj. Ta taxi ra ndee ña kuchiño kandixaj ra, ta taxi ra ndee ña kuchiño kuki'vi ini konij nivi. Ta ndi'i ñava'a ñaki'inj kixi ña noo Jesucristo.

¹⁵ To'on ña ndaa ña xini ñó'ó kandixaj va'a yó kachi ña saá: Jesucristo kixaa ra ñoyivi yó'o ña sakuaku ra nivi na kómí kuachi. Ta yij, xikuuj ñii taa tã xikomí kuḗ'a ní kuachi, chi ndixa xikuuj ñii taa tã on vá'a ní kã noo ndi'i inká nivi. ¹⁶ Ta Jesucristo kisa ká'no ini ra xá'a ndi'i ña on vá'a ke'éj. Ta ñava'a ke'é ra xí'inj sáná'a ndí tã ká'no ní ini kúu ra. Ta saá ndi'i nivi kuchiño kundaḗ ini na ñii kiva ndatán kisa ká'no ini

* **1:10** Nivi na ttiin inká nivi ña taan se'é ña'a na, ké'é na saá chi kóni na kasa nduxa na xí'in na ña kasa chiño na noo na, án kóni na ndukú na sij'un xá'a na.

Jesucristo x̄a'ā j̄, saá kúchiño kasa ká'no ini ra x̄a'ā ndi'i n̄ivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo, ta saá kutaku na x̄i'in ra ndi'i saá k̄iv̄i ña v̄axi. ¹⁷ X̄a'ā ñava'a yó'o, j̄ná kasa ká'no yó Ndios! ¡Chi Ndios kúu taká'no ní, t̄aa t̄a ndi'i saá k̄iv̄i xá'nda chiño n̄oo ndi'i yó, ta kúu ra t̄aa t̄a xa taku ndi'i saá k̄iv̄i x̄ina'á, ta kutaku k̄a ra ndi'i saá k̄iv̄i ña v̄axi! Ta Ndios ndino'o, ɔn kúchiño koni yó ra x̄i'in nduch̄u n̄oo yó, ta ñii l̄aa ra saá kuiti kúu Ndios, t̄aa t̄a ndíchi ní s̄inj̄i kúu ra. ¡Ná naki'in Ndios ndi'i ñat̄o'ó! ¡Ná kanóo s̄ikón t̄o'on ra ndi'i saá k̄iv̄i ña v̄axi! ¡Saá ná koo!

¹⁸ Timoteo, ndatán yóo s̄a'ya m̄ij̄i yóo ún, ta vitin s̄akuiso chiño j̄ yó'ó ña kasa ndivi ún chiño ña ndat̄o'on j̄ x̄i'in ún ña n̄itaa j̄ n̄oo tutu yó'o. Chiño v̄a'a yó'o ñii yu'ú yóo ña x̄i'in t̄o'on ña t̄axi Níma Ndios ña n̄ika'an nañani yó x̄a'ā m̄ij̄i ún kūiya n̄iya'a. V̄a'a ná chikaa ún ndee ña kasa ndivi ún t̄o'on yó'o, x̄a'ā ña kundeé ún n̄oo ña ɔn v̄a'a. ¹⁹ Ná chin-deé t̄o'on ña n̄aki'in ún ña kandixa ndino'o ini ún Jesucristo ta viv̄i k̄o'ɔn ún yich̄i ra. Ta saá ɔn koó x̄a'ā ña níma ún sakuiso ña kuachi s̄ata m̄ij̄i ún. Nix̄iyo n̄ivi na ɔn v̄asa ní-ke'é saá. Vará kúndāa ini na yu kúu ñava'a, ta n̄i-xiin na kasa ndivi na ña. Ta x̄a'ā ñayó'o, ndi'i x̄a'ā ña kándixa na Jesucristo. Ndatán n̄itani ñii barco x̄i'in ña n̄indo'o nó

n̄oo takuii m̄j̄ni, saá n̄indo'o ña. ²⁰ Ñii k̄i'va saá n̄indo'o ɔv̄i t̄aa t̄a kúu t̄a Himeneo x̄i'in t̄a Alejandro, ta x̄a'ā ñayó'o n̄at̄axi j̄ ɔv̄i ra saá nda'a ñaním̄a ndiva'a ká'no Satanás ña sax̄o'v̄i ña'á ña. Saá chi kóni j̄ ña ɔv̄i t̄ayó'o sakuá'á ra ña ɔn ka'an ra t̄o'on ndiva'a x̄i'in Ndios.

2

Ta Pablo ká'an ra ndasaá v̄a'a k̄a'an yó x̄i'in Ndios

¹ Nañani yó x̄i'in náki'va yó, ña si'na ndúk̄i j̄ n̄oo ndó'ó kúu ña k̄a'an ndó x̄i'in Ndios x̄a'ā ndi'i n̄ivi. K̄a'an ndó kuaku ndá'ví ndó n̄oo ra x̄a'ā n̄ivi, k̄a'an ndó ndukú ndó ñava'a n̄oo ra x̄a'ā na, k̄a'an ndó ndukú ndó n̄oo ra ña chindeé ra na, ta taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a ra x̄a'ā ndi'i ñava'a ke'é ra. ² Ndukú ndó ñava'a n̄oo Ndios x̄a'ā ndi'i narey x̄i'in ink̄a na xá'nda chiño n̄oo yó. Ndukú ndó ñava'a yó'o n̄oo Ndios x̄a'ā ña ɔn kóo kuachi ni ɔn kóo ink̄a ña sandi'i ini m̄ij̄i yó. Ta saá x̄i'in ñat̄o'ó ní ini yó kutaku yó x̄i'in ndi'i n̄ivi, ta x̄i'in ña ndino'o ini yó kasa ká'no yó Ndios ta v̄a'a kundik̄on yó yich̄i ra. ³ Tá kisa ndivi yó ndi'i ñayó'o, ta ñava'a ní kúu ña, ta Ndios, T̄aa t̄a Sákaaku m̄ij̄i yó, kús̄ij̄i ini ra x̄ini ra ñava'a yó'o. ⁴ Saá chi Ndios kóni ra sakaku ra ndi'i n̄ivi, ta kóni ra ndi'i n̄ivi t̄ondāa na kundāa ini na yu kúu ñandāa. ⁵ Chi ndixa ñii l̄aa kúu Ndios, ta ñii l̄aa kúu t̄aa t̄a kúchiño

sanakutá'an va'a n̄ivi xí'in Ndios. Ta t̄a t̄a kúchiño ke'é saá kúu Jesucristo, ⁶ chi Jesucristo t̄axi xí'in m̄ji ra, n̄ixi'j̄i ra x̄a'a ña kuchiño sakaku ra ndi'i n̄ivi n̄o ndeē ña on vá'a. Ta saá k̄ivi chitóni Ndios, t̄axi ra ña kúndaā ini yó x̄a'a ñava'a ke'é Jesucristo, ta t̄axi ra ña ndátō'on yó xí'in n̄ivi x̄a'a ra. ⁷ Ta x̄a'a ñayó'o Ndios sakuiso chiño ra ȳi'j̄i ña ka'an ndoso j̄i t̄ō'on ra, ta n̄ikaxin ra ȳi'j̄i kuu j̄i t̄apóstol t̄a x̄ika chiño n̄o ra. Ta Ndios sakuiso chiño ra ȳi'j̄i ña saná'a j̄i n̄ivi na on vása kúu najudío ña kúchiño kundāā ini na yu kúu ñandaā ta ndasaá kúchiño kandixa na Jesucristo. Jesucristo x̄ini ra ña ndixa ndāā kúu t̄ō'on yó'o ña n̄ika'an j̄i xí'in ndó, on s̄ivi t̄ō'on vatá kúu ña.

⁸ Ñayó'o kóni ȳi'j̄i ke'é ndó: Ndi'i saá xiiña n̄o nákutá'an ndó x̄a'a ña kasa ká'no ndó Ndios, ta nataa na t̄aku ndatán kóni Ndios, va'a ndaní'i na nda'a na ta ka'an na xí'in Ndios. Ta nataa yó'o on vá'a kusaā ini na koni na ink̄a n̄ivi, ni on vá'a kani tá'an na xí'in n̄ivi. ⁹ Ta ndi'i xiiña n̄o nákutá'an ndó x̄a'a ña kasa ká'no ndó Ndios, ñayó'o kóni ȳi'j̄i ña ke'é náña'a: Va'a kundixin t̄ō'ó ná tikot̄o, tikot̄o t̄ō'ó ña x̄ini ñó'ó ná x̄a'a chiño ña kisa ndivi ná, tikot̄o ña on chinóo n̄ino ñat̄ō'ó ná n̄o ink̄a n̄ivi. Ta saá on x̄iin j̄i ña kundixin ná tikot̄o ña yá'ví ní, ni on kasa ndivi ná xí'in yis̄i s̄ini ná ndatán ke'é náña'a ná kóni kasa

ká'no xí'in m̄ji n̄o n̄ivi ña koto ndaa na náyó'o, ni on chindoo ndaa ná xí'in m̄ji ná ña kúu oro yá'ví ní án yuu livi ña yá'ví naní perla x̄a'a ña koto ndaa n̄ivi náyó'o. ¹⁰ Saá chi m̄ji ña ndixa ndása livi ní náña'a kúu chiño va'a ké'é ná, ndatán yóo chiño n̄o náña'a ná ndixa kisa ká'no Ndios ta va'a kuā'an ná yich̄i ra. ¹¹ Ta k̄ivi sákuá'á náña'a t̄ō'on ña ká'an x̄a'a yich̄i Ndios, ta x̄ini ñó'ó tás̄in koo ná ta xí'in ñat̄ō'ó ní ini ná koni s̄ō'o ná t̄ō'on yó'o. ¹² Ta ȳi'j̄i, on vása t̄axi j̄i ndayí nda'a náña'a saná'a ná nataa ve'e n̄o nákutá'an n̄ivi kasa ká'no na Ndios, ni on vása t̄axi j̄i ndayí nda'a náña'a ka'nda chiño ná n̄o nataa, ta x̄ini ñó'ó tás̄in koo ná. ¹³ Saá chi Ndios si'na kisa va'a ra t̄Adán, ta saá kisa va'a ra ñáEva. ¹⁴ Ta ñandiva'a ká'no Satanás on s̄ivi si'na sandá'ví ña t̄Adán, chi si'na sandá'ví ña ñáEva. Ta ñayó'o x̄ikuu ña si'na nakava xí'in ña on vá'a. ¹⁵ Ta saá ni, Ndios sakaku ra náña'a k̄ivi kaku sa'ya ná, tá ke'é ná saá: X̄ini ñó'ó kuu ná náña'a ná ndi'i saá k̄ivi kándixa Jesucristo, ta x̄ini ñó'ó kuu ná náña'a ná kí'vi ini x̄ini ná ink̄a n̄ivi, ta x̄ini ñó'ó kuu ná náña'a ná t̄aku t̄ō'ó ndatán kóni Ndios.

3

T̄ō'on yó'o ká'an ndasaá x̄ini ñó'ó kutaku na ndiso chiño xí'in natá'an na na kándixa Jesucristo

1 To'on ña ndixa ndaa káchí ña saá: Tá yóo nataa na kóni kuiso chiño xí'in natá'an na na kándixa Jesucristo, ta chiño ña kóni na kasa ndivi nayó'o kúu ñii chiño va'a ní. 2 Ta ñii ñii ta ndiso chiño xí'in natá'an ra na kándixa Jesucristo xíní ñó'ó kuu ra ta ta tandaa, ta ta kánóo va'a to'on xa'a noo ñivi. Ta ñii ñii tayó'o xíní ñó'ó kukomí ra ñii laá kuiti ñásí'í mji ra. Ta xíní ñó'ó kuu ra ta ta násita xí'in mji noo ña on vá'a, ta xíní ñó'ó kuu ra ta ta si'na xáni sijní yu kúu ña va'a ke'é ra, ta saá kisa ndivi ra ña xíní ñó'ó ka. Xíní ñó'ó kuu ra ta ta va'a to'ó táku noo ñivi, ta ta va'a náki'in ñivi na kixaá ve'e ra. Ta xíní ñó'ó kuu ra ta ta xa yóo ti'va ndasaá va'a saná'a ra ñivi. 3 Ta on vá'a kuu ra ta ta xí'i ní, ni on vá'a kuu ra ta ta kama ní sáa ini, ta káni tá'an ra xí'in ñivi, ni on vá'a kuu ra ta ta sándá'ví ñivi xa'a ña ki'in ra si'ún nda'a na. Ta xíní ñó'ó kuu ra ta ta vitá ini, ta ta xí'in ñato'ó nákutá'an xí'in ñivi, ta ta on vása kútoo ní kukomí ku'a ní si'ún. 4 Ta xíní ñó'ó kuu ra ta ta ndixa ní'i va'a yichí xí'in nave'e mji ra, ta xíní ñó'ó kuu ra ta ta xíní va'a ndasaá ka'nda chiño ra noo sa'ya ra, ta ñakán nasa'ya ra yó'o va'a kasa ndivi na chiño kóni ra, ta va'a to'ó kutaku na noo ndi'i ñivi. 5 Saá chi tá yóo ta ta on vása kúchiño kuni'i va'a yichí xí'in nave'e mji ra, ta tayó'o on kuchiño ra kuni'i

va'a ra yichí xí'in natá'an ra na kándixa Jesucristo. 6 Ñii ñii ta ta ndiso chiño xí'in natá'an ra na kándixa Jesucristo, on vá'a kuu ra ta ta sakán kixá'á kándixa Jesucristo. Saá chi yiyo ní kixá'á ra kasa ká'no xí'in mji ra xa'a ña kisa ndivi ra chiño ká'no, ta Ndios saxo'vi ra ta ta kisa ká'no xí'in mji. Saá chi kuiya xina'á ñanímá ndiva'a ká'no kisa ká'no xí'in mji ña noo Ndios, ta Ndios ká'an ra ndí ndixa saxo'vi ní ra ñandiva'a xa'a kuachi yó'o. 7 Saá tuku ñii ñii ta ndiso chiño xí'in natá'an ra na kándixa Jesucristo xíní ñó'ó kuu ra ta ta kánóo va'a to'on xa'a noo inká ñivi na on vása kándixa Jesucristo. Ta xíní ñó'ó vivii kutaku ra ña on sakuka'an ra noo ra noo ñivi, ta xa'a ñayó'o ñanímá ndiva'a ká'no on kuchiño ña sandá'ví ña ra.

To'on yó'o ká'an ndasaá xíní ñó'ó kutaku ñivi na chindeé natá'an na na kándixa Jesucristo

8 Ta saá tuku ñii ñii ta ta nákuiso chiño ña chindeé ra natá'an ra na kándixa Jesucristo xíní ñó'ó kuu ra ta ta to'ó, ta síkón kánóo ñato'ó ra noo ndi'i ñivi, ta kuu ra ta ta ndixa kisa ndivi to'on ña ká'an ra. Ta xíní ñó'ó kuu ra ta ta on vása xí'i ní, ni on vá'a kuu ra ta ta sándá'ví ñivi xa'a ña ki'in ra si'ún nda'a na. 9 Xíní ñó'ó kuu ra ta ta ndino'o ini kándixa to'on va'a xa'a Jesucristo ña kúu to'on ña sanativi Ndios noo yó ña kundaa ini yó

ña. Ta tayó'o xínì ñó'ó vạ'a kutaku ra xạ'a ña nima mji ra ọn kuchiño ña chikaạ ña kuạchi sạta ra. ¹⁰ Ta ñii ñii tạ tạ nakuiso chiño ña chindeé ra natá'an ra na kándixa Jesucristo, si'na xínì ñó'ó koto ndoso vạ'a ndó tayó'o. Ta tạ tạ vạ'a keta ọọ ña xito ndoso ndó ra, chi xí'in ña táku ra kisa ndạạ ña xạ'a ra ndí kúu ra tạ tạ vạ'a, tạ ndạạ, ta tayó'o, vạ'a sakuiso chiño ndó ra ña kasa ndivi ra chiño ña chindeé ra natá'an ra na kándixa Jesucristo. ¹¹ Ta ñii kị'va ndatán táku tạ tạ ndiso chiño yó'o, saá xínì ñó'ó kutaku ñii ñii ña'a ñá kisa chiño ọọ Ndios. Ñii ñii ñáña'a yó'o xínì ñó'ó kuu ñá ñátọ'ó, ta síkón kánóo ñátọ'ó ñá ọọ ndi'i nivi. Ta ọn vạ'a kuu ñáña'a ñá ká'an tọ'on vata xạ'a nivi. Ta xínì ñó'ó kuu ñáña'a ñá vạ'a násita xí'in mji ọọ ña ọn vạ'a. Ta xínì ñó'ó kuu ñá ñáña'a ñá viví kisa ndivi ndi'i chiño ọọ mji ñá. ¹² Ta ñii ñii tạ tạ nákuiso kasa chiño ña chindeé ra natá'an ra na kándixa Jesucristo, xínì ñó'ó kukomí ra ñii lạ kuiti ñásí'í mji ra, ta xínì ñó'ó kuni'i vạ'a ra yichì xí'in sạ'ya ra, ta ñii kị'va saá xí'in inkạ nave'e ra. ¹³ Ta ndi'i na ndiso chiño ña chindeé nivi natá'an na na kándixa Jesucristo, tá vạ'a kisa ndivi nayó'o chiño ndiso na, ta ñakán kanóo vạ'a ñátọ'ó na ọọ nivi, ta saá tuku ọn kuyi'ví na ndatọ'on na xí'in nivi xạ'a Jesucristo, tạ tạ kándixa na.

Ñayó'o ká'an xạ'a tọ'on ndạạ ña kándixa yó xạ'a Jesucristo

¹⁴ Ndátì j ña yạchì ní xaạ j ọọ yóo ún, ta vitin táa j tọ'on yó'o ña ti'ví j ña xaạ ña nda'ạ ún, ¹⁵ chi tá ọn kuchiño xaạ yạchì j, ta xí'in tọ'on yó'o kundạạ vạ'a ini ún ndasaá xínì ñó'ó kutaku ndi'i nave'e Ndios, na kúu ndi'i nivi na ndixa kándixa vạ'a Ndios tạtáku. Chi ndi'i nivi na kándixa Jesucristo kúu nave'e Ndios, ta ndatán yóo yiton tón ñíndichi ma'ño ve'e, ta ndiso nó ña, saá yóo nivi yó'o, chi ndino'o ini na kándixa na tọ'on Ndios, ta kisa ndivi na ña ká'an ra. Ta xí'in ña ké'é na saá, sáná'a na ndí ña ndixa ndạạ kúu tọ'on Ndios. ¹⁶ Ndixa ña ká'no ní kúu tọ'on ña kándixa yó xạ'a yichì Jesucristo. Tọ'on yó'o xinakaạ se'é ña, ta vitin Ndios sanativi ra ña ọọ yó. Ta tọ'on kándixa yó xạ'a Jesucristo káchì ña saá:

Ndios ndụu ra nivi, ta nixika ra ọọ nivi ọọ ño'o yó'o.

Níma Ndios kisa ndạạ ña ndí tandii, tạ ọn vasa kómí kuạchi kúu ra.

Naángel xini na tayó'o.

Ta nivi na kándixa ña'a nika'an ndoso na xạ'a ra ọọ inkạ nivi na ndóo ñoo inkạ xiiña, na ọn vasa kúu na-judío.

Ta ñoyívi yó'o kuạ'a ní nivi kándixa na ra.

Ta saá kee ra ñoyívi yó'o, ta ndạạ ra ñoyívi nino,

noq yoo ndi'i ñava'a
ña livi ña yé'e,
káchi to'on ña kándixa yó.

4

*To'on yó'o ká'an ndí kivi
ña vaxi
koo ñivi na chikaq so'o to'on
vatá*

¹ Níma Ndios ñika'an káxín ña saá: Tá xa vaxi yatin kivi sondí'í ñoyívi, ta sava ñivi sandakoo na yichí Jesucristo, ta chikaq so'o na ña ká'an ñaníma ña sándá'ví ña'á, ta kándixa ñivi to'on ña sáná'a ñaníma ndiva'a yó'o. ² Chikaq so'o na to'on ña ká'an ñivi na vatá, na ovi yu'u. Nanivi na vatá yó'o on kúchiño ka kundaa ini na yu kúu ñava'a, án ña on vá'a ke'é na, ni nda lo'o on vása kúka'an ka noq na xa'a ña on vá'a ke'é na. ³ Nivi na vatá yó'o xá'nda chiño na ká'an na ndí on vá'a tonda'a ta xí'in ña'a, ta xá'nda chiño na ká'an na ndí on vá'a kuxu yó sava ña va'a xíxi ñivi. Ta on vá'a xá'nda chiño nayó'o, chi ndi'i ña xíxi ñivi kúu ñava'a taxi Ndios nda'a na. Ta saá mji yó, ñivi na kándixa Ndios, ta kúndaq ini yó to'on ndaq, va'a kuxu yó ndi'i ña táxi Ndios nda'a yó. Ta saá tá taxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña, ta va'a kuxu yó ña. ⁴ Saá chi ndi'i ña kisa va'a Ndios kúu ña va'a. Ta saá táná si'na taxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña kuxu yó, ta va'a kuxu yó ña, chi on vá'a xaa noo yó

nda ñii ñava'a ña kúu ña ñika'an Ndios va'a kuxu yó. ⁵ Va'a kuxu yó ndi'i saá noq ñaxíxi, chi to'on Ndios xí'in to'on ña ká'an yó táxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a ra, ta ndása ndii ña ndi'i ña kuxu yó.

*To'on yó'o ká'an ndasaá
xíni ñó'ó
kasa chiño ta Timoteo noq Je-
sucristo*

⁶ Tá saná'a ún to'on yó'o noq nañani yó xí'in náña'a kiva yó, ta saá ndixa kuu ún ta ta va'a kisa chiño noq Jesucristo. Saá chi ndatán yóo ñava'a xíxi ún ña táxi ndee nda'a ún, saá yóo to'on va'a ña kándixa ún ta sáná'a ún xa'a yichí Jesucristo ña kúu yichí ndíkon ún. ⁷ On chikaq so'o ún cuento vatá ña on vása ndaya'ví, ña kúu cuento ndato'on ñivi ñoyívi yó'o na on vása kándixa Ndios. Ta sakuá'á ún chikaq ún ndee xí'in mji ún ña va'a kutaku ún ndatán kóni Ndios. ⁸ Saá chi kuiti lo'o ndaya'ví ña chikaq ní yó ndee ke'é yó ejercicio xa'a ña on koo vitá yiki koñu yó. Ta ví'í ní ka ndaya'ví ña chikaq yó ndee ña sakuá'á yó kutaku yó ndatán kóni Ndios. Saá chi ña sakuá'á yó ndasaá va'a sakusij yó ini Ndios kúu ña chindeé mji yó kutaku ndino'o yó noq Ndios ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ñino. ⁹ To'on yó'o kúu ña ndixa ndaq ta ndi'i ñivi xíni ñó'ó na kándixa na ña. ¹⁰ Xa'a ñayó'o chikaq ní yó ndee kasa chiño yó, ta kúndeé yó

noq ndi'i ña xó'vi yó xa'a to'on ña on vá'a ká'an nivi xí'in yó. Kúndeé yó chi ndáti yó ta ndixa ndáa ini yó Ndios kasa ndivi ra to'on ra. Ta Ndios yó'o kúu ɽa ɽatáku, ta kómí ra ndee sakaku ra ndi'i nivi, ta ndixa sakaku ra ndi'i nivi na kándixa ña'a.

11 Xíni ñó'ó ún ka'nda chiño ún ta saná'a ún ndi'i to'on yó'o noq nivi natá'an yó na kándixa Jesucristo.

12 Ta on taxi ún nda ñii nivi xaa noo na yó'ó xa'a ña kúu ún ɽalo'o. Ta xíni ñó'ó saná'a ún nivi xí'in ña va'a táku ún. Ta xa'a ña va'a táku ún, sakuá'a nivi ka'an na to'on va'a, ta sakuá'a na kasa ndivi na chiño va'a. Ta sakuá'a na ndasaá va'a kuki'vi ini na koni na inká nivi, ta sakuá'a na kandixa ndino'o ini na Jesucristo, ta sakuá'a na ndii kutaku na ndatán kóni Ndios. 13 Nda kivi vitin tанда kivi xaa noq yóo ún, ñayó'o xíni ñó'ó ke'é ún: Ka'vi ún to'on Ndios noq nañani yó xí'in náki'va yó, ta ndato'on ún xí'in na ña chikaa ún ndee ini na ña va'a kundikon na yichi Ndios, ta saná'a ún na ñandaq. 14 Ndios xa saní'í ra yó'ó ñii ndee va'a ña koni ñó'ó ún xa'a ña kasa chiño ún noq ra, ta on sandakoo ún koni ñó'ó ún ndee yó'o, ña kúu ña naki'in ún kivi naxikua'a ñani yó chínóo na nda'a na sijní ún, ta nika'an na xí'in mji ún to'on ña kee Nima Ndios.

15 Chikaa ún ndee ta sakuá'a va'a ún ndi'i ñayó'o

ña ndátoto'oni xí'in ún. Ta saá nañani yó xí'in náki'va yó kundaa ini na ndi va'a vaxi kua'no ún xí'in ña kándixa ún ta ndikon ún yichi Jesucristo. 16 Kasa kuenda ún xí'in mji ún ña va'a kutaku ún, ta koto va'a ún ña ndasaá kuiti to'on ña ndaa saná'a ún, ta vivii ko'on ún yichi Jesucristo, ta nda lo'o on sandakoo ún ña. Tá kasa ndivi ún ñayó'o, ta sakaku xí'in mji ún, ta saá tuku kaku nivi na chikaa so'o to'on ña saná'a ún.

5

To'on yó'o ká'an ndasaá va'a kutá'an nivi xí'in natá'an na na kándixa Jesucristo

1 On ka'an kue'e ún xí'in nda ñii taxikua'a xa'a ña on vá'a ke'é ra, ta ndatán ka'an ún xí'in yivá mji ún, saá xíni ñó'ó ka'an ún to'on to'ó xí'in ndi'i ɽa taxikua'a. Ta ndatán ka'an ún xí'in nañani mji ún, saá xíni ñó'ó ka'an ún xí'in ndi'i ɽa ɽakuáchi. 2 Ta ndatán ka'an ún xí'in si'í mji ún, saá xíni ñó'ó ka'an ún xí'in ndi'i náña'a náxikua'a. Ta ndatán ka'an ún xí'in náña'a kiva mji ún, xí'in ñato'ó, ta xí'in ñandii, ñii kiva saá xíni ñó'ó ka'an ún xí'in ndi'i náña'a nákuáchi.

3 Tá yóo náña'a ná ndixa nindoo mató'ón, chi nixi'i yi ná, ta on koó nave'e ná, ta xíni ñó'ó nañani yó xí'in náki'va yó chindeé na náña'a yó'o. 4 Ta saá ni, tá náña'a ná nixi'i yi yó'o kómí ná sa'ya ná, án sa'ya ñani

na, ta nasa'ya náña'a yó'o kúu na si'na xínì ñó'ó chindeé na náña'a yó'o, ná kúu si'í na án xítan na. Ta xí'in ña ke'é na saá, cha'vi na xa'a ñava'a ke'é yivá si'í na án xii xítan na xí'in na kivi xá'no na. Ta ñivi na kisa ndivi ñava'a xa'a ña chindeé na yivá si'í na, nayó'o sákusii na ini Ndios. ⁵ Ta náña'a ná ndixa ñindoo mató'ón, chi ñixi'i yii ná, ta on koo nave'e ná, ta náyó'o ndixa ndaa ini ná Ndios ta ndivi ñoo ká'an ná xí'in Ndios, ta ndúkú ná noo ra ña chindeé ña'a ra. ⁶ Ta saá ni, yoo sava náña'a ná ñixi'i yii, ta ndasaá kuiti sákusii ná ini mji ná, ké'é ná ndatán kóni yiki koñu mji ná, ta náyó'o ndatán yoo ná ñixi'i noo Ndios, saá yoo ná, vará taku ka ná ñoyivi yó'o. ⁷ To'on yó'o ka'nda chiño ún noo nañani yó xí'in náki'va yó, na kúu nave'e náña'a ná ñixi'i yii, chi nayó'o xínì ñó'ó kasa ndivi na ñava'a. Ta saá on koo xa'a ña chikaá ñivi kuachi sata na. ⁸ Saá chi tá yoo ñivi na ká'an, káchí na kándixa na Jesucristo, ta on xii na chindeé na nave'e mji na, ta nayó'o on vása kisa ndivi na ñandaá yichi Jesucristo, ta saá ñivi yó'o kini ka ké'é na noo ñivi na on vása kándixa Jesucristo.

⁹ Ta náña'a ná ñixi'i yii, ta kómí ná unj siko kuyá ta kuá'a ka, ta ñii ñii náyó'o ñii laá xikuu yii ná, ta ndasaá kuiti náña'a yó'o, va'a ka'yi ún kivi ná noo tutu xa'a ña naki'in ná ña taxi nañani yó xí'in náki'va yó

na kándixa Jesucristo xa'a ña chindeé ña'a na. ¹⁰ Ta náña'a ná naki'in ñava'a yó'o xínì ñó'ó kuu náña'a ná xa kisa ndivi kuá'a ní chiño va'a, ta kánoo va'a to'on xa'a ná noo ñivi. Xínì ñó'ó kuu ná náña'a ná va'a sakuano sa'ya, xínì ñó'ó kuu ná náña'a ná xí'in ñato'ó naki'in ñivi na kixaa ve'e ná, ta xínì ñó'ó kuu ná náña'a ná xa nakata xa'a nañani yó xí'in náki'va yó kivi kixaa na ve'e ná, ta xínì ñó'ó kuu ná náña'a ná chindeé ñivi na xó'vi, ta ndixa taxi xí'in mji ná ña kasa ndivi ná ndi'i saá noo chiño va'a.

¹¹ Ta yoo náña'a ná ñixi'i yii, ta náyó'o ta'an tondaa unj siko kuyá ná, ta on ka'yi ún kivi náyó'o noo tutu ña káchí naki'in ná ña'a ña taxi nañani yó xí'in náki'va yó xa'a ña chindeé ña'a na. Saá chi vaxi kivi kutoo ní náña'a yó'o koo yii ná, ta kixá'a ná on kua'a ka ná kasa ndivi ná ña kóni Jesucristo, vará si'na ñika'an ná ndí ndixa on tondaa ka ná xa'a ña kasa chiño ná noo Ndios. ¹² Ta saá nakuiso ná kuachi, chi xí'in ña tondaa tuku ná, ya'a ndoso ná to'on ña si'na ñika'an ná kasa ndivi ná. ¹³ Ta yoo inka ña on vá'a ké'é sava náña'a kuáchí yó'o, chi sakuá'a ná kuu ná náxúxán, ná xika sji mji ñii ñii ve'e ñivi, ndato'on ná to'on visi, ta kóni ná ka'nda chiño ná noo inka ñivi ndasaá xínì ñó'ó kasa ndivi na chiño mji na, ta ká'an ná xí'in ñivi to'on ña on vása xínì ñó'ó.

14 Ta x̄a'a ñayó'o ndátò'on j̄ x̄i'in náña'a ná n̄ixi'j̄ yij̄, ta nákuáchí kóni kúu ná, v̄a'a k̄a tond̄a'a tuku ná, ná koo s̄a'ya ná, ta ná kuni'i v̄a'a ná yich̄i ña kasa ndivi ná chiño ve'e m̄ji ná. Ta saá n̄jvi na ɔn v̄asa kándixa Jesucristo ɔn kuchiño na k̄a'an na ña ɔn v̄a'a x̄a'a yó. 15 Ñayó'o ndátò'on j̄ x̄i'in ndó, chi saá yóo ña ɔn v̄a'a ke'é sava náña'a nákuáchí ná n̄ixi'j̄ yij̄. Náña'a yó'o xa sandakoo ná yich̄i Jesucristo ta vitin ndíkɔn ná yich̄i ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no Satanás.

16 Tá ñii ña'a án ñii t̄a na kándixa Jesucristo kúu nave'e ñii ña'a ñá n̄ixi'j̄ yij̄, ta nayó'o x̄in̄i ñó'ó chindeé na ñáña'a ve'e m̄ji nayó'o. Ta saá ɔn sandi'i na x̄a'a s̄i'ún ña x̄in̄i ñó'ó na ve'e ño'o noo kisa ká'no na Jesucristo, ta na ve'e ño'o yó'o kukomí na s̄i'ún x̄a'a ña chindeé na náña'a ná ndixa n̄jndoo mató'ón, chi n̄ixi'j̄ yij̄ ná, ta ɔn koó nave'e ná.

17 Ta nax̄ikua'a na ndiso chiño x̄i'in natá'an na na kándixa Jesucristo, tá v̄a'a ní'i na yich̄i ta v̄a'a kisa ndivi na chiño, ta x̄in̄i ñó'ó kasa t̄ó'ó yó nayó'o, ta chindeé yó na x̄i'in ña x̄in̄i ñó'ó na. Ta ña x̄in̄i ñó'ó ní k̄a kúu ña kasa t̄ó'ó ní yó ta chindeé yó n̄jvi nax̄ikua'a na ká'an ndoso t̄o'on Ndios, ta sáná'a na t̄o'on ña ndaa. 18 Saá chi t̄o'on Ndios ña n̄jtaa na x̄ina'a káchí ña saá: "Tá kisa chiño s̄jndiki s̄ana ndó ña ndundii trigo, ta ɔn

chikaa ndó ñono yu'u t̄yó'o, ña kuchiño kaxi rí trigo", káchí t̄o'on Ndios. Ta ink̄a x̄i'ña noo t̄o'on Ndios káchí ña saá: "Ndi'i n̄jvi na kisa chiño kómí na ndayí ki'in na ya'vi na", káchí t̄o'on Ndios.

19 Tá yóo ñii tax̄ikua'a t̄a kúu t̄a ndiso chiño x̄i'in na kándixa Jesucristo, ta ñii laá t̄a v̄axi taxi kuachi x̄a'a t̄ayó'o, ta saá yó'ó ñani yó t̄a Timoteo, ɔn kama kándixa ún x̄a'a ña ká'an t̄ayó'o t̄a táxi kuachi. Saá chi x̄in̄i ñó'ó ɔvi án un̄j n̄jvi na kasa ndaa x̄a'a ñii ñii kuachi, ta saá v̄a'a kándixa ún ña ká'an na. 20 Tá yóo ñii tax̄ikua'a t̄a kándixa Jesucristo, ta ɔn x̄in̄i ra sandakoo ra ña ɔn v̄a'a ké'é ra, ta saá noo ndi'i n̄jvi na nákutá'an ve'e ño'o, k̄a'an ún x̄i'in t̄ayó'o ndí x̄in̄i ñó'ó sandakoo ra ɔn ke'é k̄a ra ña ɔn v̄a'a. Ta n̄jvi na x̄in̄i so'o ña k̄a'an ún, kuyi'ví na ña ȳjyo saá kundo'o m̄ji na, tá ke'é na ña ɔn v̄a'a. 21 Noo Ndios x̄i'in noo Jesucristo x̄i'in noo naángel, sákuiso chiño j̄ yó'ó ña kasa ndivi ún ndi'i ñayó'o ña xá'nda chiño j̄ noo ún vitin, ta ɔn v̄a'a nakax̄in̄i ún n̄jvi, ta ñii k̄i'va ñandaa ke'é ún x̄i'in ndi'i na. 22 ɔn kama ní chinóo ún nda'a ún s̄in̄i t̄a ña nakuiso chiño ra kasa ndivi ra chiño x̄i'in na kándixa Jesucristo. Saá chi tá ɔn v̄a'a ke'é t̄ayó'o chiño, ta m̄ji ún nakuiso ún kuachi x̄a'a ña ɔn v̄a'a ke'é ra. Ta m̄ji ún, x̄in̄i ñó'ó kuu ún t̄a t̄a ndixa kutaku ndii noo Ndios.

23 Ta ɔn ko'o ní k̄a ún

ndasaá kuiti takuií, ta va'a lo'o kuiti vino ko'ó ún, xa'a ña sandúva'a lo'o rá ña kí'vi tixin ún, ta saá tuku saña lo'o kue'e ña nóno káni tá'an xí'in ún.

²⁴ Yoo sava ñivi na ké'é ña on vá'a, ta kivi ta'an ka nachíño kasa nani na xa'a kuachi yó'o, ta ndi'i ñivi xa xini na xa'a kuachi yó'o. Ta yoo inká ñivi na ké'é ña on vá'a, ta ku'a ní kivi yoo se'é ña on vá'a ké'é nayó'o. Ta saá ni, kixaa kivi kundaa ini ñivi xa'a ña on vá'a yó'o. ²⁵ Ta ñii ki'va saá ndó'o sava ñivi na ké'é chíño va'a, chi tá kundivi chíño va'a, ta ku'a ní ñivi kama va'a xito na ñayó'o. Ta yoo inká chíño ña va'a ké'é ñivi, ta ku'a ní kivi yoo se'é ña, ta saá ni, on kuchíño koo se'é ña ndi'i saá kivi.

6

Toton ña ká'an xa'a ñivi na kuu naesclavo

¹ Tá nañani yó án náki'va yó kuu naesclavo, ta nayó'o xini ñó'o kasa to'ó ní na patrón na. Ta xí'in ña ké'é na saá, inká ñivi on ka'an na ña on vá'a xa'a Ndios, ni on ka'an na ña on vá'a xa'a to'on sáná'a yó. ² Ta naesclavo na kisa chíño noo tapatrón ta kándixa Jesucristo, ta naesclavo yó'o, on vá'a kani siji na ndi on vása xini ñó'o kasa to'ó na tapatrón na chi ñani na kuu ra. Ndá víka, naesclavo yó'o xini ñó'o chikaa ka na ndee ña va'a kasa ndivi na chíño noo tapatrón na. Saá chi ñani na, ta ta kí'vi ní ini

na xini na kuu tapatrón na, ta tayó'o kuu ta ta naki'in ñava'a xa'a chíño kisa ndivi naesclavo yó'o. To'on yó'o kuu ña xini ñó'o saná'a ún ta ka'an ndoso ún noo ñivi.

Tá kutaku yó ndatán kóni Ndios, ta on kutoo ní yó siji'ún ñoyivi yó'o

³ Tá yoo ñivi na sáná'a inká to'on ña on vása yoo yu'ú xí'in to'on ña ñika'an Jesucristo, án sáná'a na to'on ña on vása yoo yu'ú xí'in to'on ña ndaa sáná'a yó ña ká'an ndasaá kutaku yó ndatán kóni Ndios, ⁴ ta na sáná'a ña on vá'a yó'o kuu ñivi na kisa ká'no xí'in mji, ta ndixa ñivi yó'o nda lo'o on vása xini na. Nayó'o ndasaá kuiti kúsi ini na xí'in to'on ña kani tá'an na xí'in ñivi xa'a ña kóni kachí sava to'on. Ta xí'in ña náa ñivi saá, kama ní kaku ña kuini ini na xini tá'an na, ta kixá'a na saa ini na xini tá'an na, nda tondaa na nata'vi tá'an na, ta kixá'a na ká'an na ku'a ní to'on ndiva'a xa'a natá'an na, ta xani siji na ndi na on vá'a ini kuu ndi'i natá'an na. ⁵ Nayó'o, xí'in to'on kani tá'an na xa'a ña on vása ndaya'vi. Ta ndatán yoo ña tá'yí saá yoo ña xini tóni nayó'o, saá chi on vása xini na yu kuu ña ndixa ndaa. Ta xani siji na ndi ña kundikon na yichi Ndios kuu ña nduu na nakuika, na ku'a ní siji'ún kukomí. Ta yiji ká'an xí'in ún on nakutá'an ún xí'in ñivi na on vá'a yó'o. ⁶ Tá ndixa

ndíkɔn ndino'o ini yó yichí Ndios, ta tá kúsij ini yó xíni yó ñavá'a táxi Ndios nda'a yó, ta saá ndixa kómí yó ñakuiká ndino'o. ⁷ Saá chi kivi kaku yó ñoyívi yó'o, ɔn kɔó ña'a ní-kixaa xí'in yó. Tá tɔndaɔ kivi kivi yó ta saá kuá'an yó xí'in Ndios, ta ɔn kuchiño kɔ'ɔn nda ñii ñakuiká xí'in yó. ⁸ Ñakán kíá, tá xa yóo ña xíxi yó xí'in tikɔtɔ kundixin yó ñoyívi yó'o, ta va'a ná kusij ini yó xí'in ñayó'o. ⁹ Yóo nivi na kóni kukomí ñakuiká ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o kí'vi na kuachi ké'é na ña ɔn vá'a, chi kixá'á na kútoo ní na kukomí na kuá'a ní nɔɔ ña ɔn vása ndáyá'ví, ña kúu ña sátívi xí'in mii na, ta kixá'á na kuá'an na yichí nɔɔ ndi'i xa'a na. ¹⁰ ɔn vása va'a ña kútoo nivi kukomí na kuá'a ní s'i'ún, chi nɔɔ ña kútoo ní na s'i'ún káku ndi'i saá nɔɔ ña ɔn vá'a. Xa'a ña kútoo ní na s'i'ún, sava nivi sandakoo na yichí Jesucristo, ta saá xɔ'vi ní nayó'o.

TaPablo ká'an ra xí'in taTimoteo xini ñó'ó kutaku ra ndatán kóni Ndios

¹¹ Ta yó'ó, taTimoteo, ta ta kisa chiño nɔɔ Ndios, xini ñó'ó kuxiká ún nɔɔ ndi'i ña ɔn vá'a. Ta xini ñó'ó kasa ndivi ún ñandaɔ, kutaku ún ndatán kóni Ndios, ta kandixa ndino'o ini ún Jesucristo. Kuki'vi ini ún koni ún nivi, kundedé ini ún nɔɔ ndi'i ña xɔ'vi ún, ta kuu ún ta ta va'a ini xí'in ndi'i nivi. ¹² Saá tuku xini

ñó'ó chikaa ní ún ndee xa'a yichí Jesucristo ña kúu ña ndíkɔn yó. Ta chikaa ní ún ndee xa'a ña taxi Ndios ña kutaku ún xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Chi xa'a ñayó'o, Ndios nakana ra yó'ó kivi nika'an ún kándixa ún Jesucristo nɔɔ kuá'a ní nivi xini na yó'ó. ¹³ Ta vitin nɔɔ Ndios, ta ta taxi ña táku ndi'i saá ña'a ña yóo, ta nɔɔ Jesucristo, ta ta ndakuiin xa'a ñandaɔ kivi xindichi ra nɔɔ taPoncio Pilato, xá'nda chiño i nɔɔ ún vitin. ¹⁴ Chikaa sɔ'o ún ndi'i ña xá'nda chiño i nɔɔ ún, ta kasa ndivi ún ndi'i ña kóni Ndios, ña ɔn kuchiño inká nivi ka'an na ña ɔn vá'a xa'a ún. Saá viví kutaku ún nda kixaa kivi ndikó Jesucristo, Ta taKá'no nɔɔ yó. ¹⁵ Tá kixaa kivi ña chitóni Ndios, ta tuku sanatívi ra Jesucristo ña koni nivi ñoyívi yó'o. Ta ñii laá Ndios yó'o kúu tava'a ní, ta taKá'no nɔɔ ndi'i nivi xí'in nɔɔ ndi'i ña'a ña yóo ñoyívi. Kómí ra ndi'i ndee xí'in ndi'i ndayí nɔɔ ndi'i narey, ta Ndios kúu ta ká'no ka nɔɔ ndi'i naná'no na yóo ñoyívi yó'o. ¹⁶ Ta ñii laá Ndios kúu ta xa táku ndi'i saá kivi nija'a ta kutaku ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Yóo Ndios ma'ño ña yé'e ní ña ɔn vása kúchiño koto káxín nivi xí'in nduchú nɔɔ na, ni ɔn vása kúchiño tɔndaɔ yatin nivi nɔɔ yóo ña yé'e yó'o. Nda ñii nivi ɔn ta'an koni na Ndios, ni ɔn kuchiño koni na ra xí'in nduchú nɔɔ na. ¡Ná naki'in Ndios ndi'i ñatɔ'ó, ta ná

kasa ká'no ndi'i n̄ivi Ndios, chi kómí ra ndi'i ndeę ndi'i saá k̄iv̄i! Saá ná koo ña.

¹⁷ X̄in̄i ñó'ó ndato'on ún x̄i'in n̄ivi na kómí ñakuíká ñoyívi yó'o ña ɔn kuu na n̄ivi na ña'a ní ini, ni ɔn kani s̄in̄i na ndí ñakuíká na kúchiño ña sakaku ña na ɔo ndi'i tondó'ó, chi ñakuíká ɔn s̄iv̄i ña kundeé koo ndi'i saá k̄iv̄i kúu ña, chi ñii k̄iv̄i kuchiño ndañó'ó ñakuíká, án ndi'i xa'a ña. Va'a ka n̄ivi nakuíká ndixa ná kundaa ini na ndí Ndios kúu ta kúchiño chindeé ra na, chi ñii laá Ndios tatáku kúu ta ta táxi ndi'i saá ɔo ñava'a nda'a yó, xa'a ña kon̄i ñó'ó yó ñayó'o x̄i'in ñas̄i ini yó. ¹⁸ Ndato'on ún x̄i'in n̄ivi nakuíká ndí x̄in̄i ñó'ó ke'é na ñava'a, ta kasa ndivi na ku'a ní chiño va'a. Ta x̄in̄i ñó'ó kuu na n̄ivi na ɔn vása sí'nda, ta víka koo ti'va na ta'ví na ñakuíká kómí na, ta x̄i'in ñas̄i ini na taxi na ña x̄in̄i ñó'ó n̄ivi nda'a na. ¹⁹ Tá ke'é nakuíká saá, ta k̄iv̄i vaxi nayó'o kukomí na ñakuíká ndino'o ñoyívi n̄ino. Saá chi ñava'a ke'é nayó'o sáná'a ña ndí ndixa va'a kándixa na Ndios. Ta saá kuchiño taxi ra ña kutaku ndino'o na x̄i'in ra ndi'i saá k̄iv̄i ña vaxi.

*Ñayó'o kúu to'on sondí'í
tutu yó'o
ña sakuiso chiño taPablo
taTimoteo*

²⁰ Tata Timoteo, chikaá ún ndeę ña va'a kasa ndivi ún chiño ña sakuiso chiño Ndios yó'ó. Ta ɔn chikaá so'o ún to'on vatá ña ɔn

vása ndaya'ví ña kúu ña ká'an n̄ivi na ndíkɔn yichí ɔn vá'a ñoyívi yó'o. Xáni s̄in̄i n̄ivi na ɔn vá'a yó'o ndí ká'an na to'on ndíchí, ta ɔn s̄iv̄i ñandaa kúu ña xáni s̄in̄i na. ²¹ Yoo sava n̄ivi na kándixa ta táku na x̄i'in to'on vatá yó'o, ta xa'a ñayó'o sandakoo na yichí Jesucristo.

Ta ndi'i saá k̄iv̄i Ndios ná ke'é ra ñava'a ní x̄i'in ún. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi ti'vi taPablo kua'an ña nda'a taTimoteo

*TaPablo ti'vi ra to'on yó'o
ña chindeé ra taTimoteo*

¹ Yi'i, taPablo, ñii taapóstol ta kisa chiño noo Jesucristo kúu i, chi saá kóni Ndios. Ta Ndios ti'vi ra yi'i ña ka'an ndoso i to'on ra noo ñivi. Ta ká'an i xí'in ñivi ndí Ndios táxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi, tá ndino'o ini na kándixa na Jesucristo. ² Táa i tutu yó'o ña xaá ña nda'a yó'ó, taTimoteo. Ta yó'ó, ndatán yóo sa'ya i ta k'vi ní ini i xini i, saá yóo ún noo i. Ta vitin kóni i ndí Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo ta xá'nda chiño noo yó, ná kundá'ví ini ra koni ra yó'ó, ná ke'é ra ñava'a ní xí'in ún, ta ná taxi ra ña koo va'a ini ún.

*TaPablo táxi ra ña
táxa'vi ña'a nda'a Ndios xa'a
taTimoteo*

³ Ndi'i saá kivi ndúkú i ñava'a xa'a ún noo Ndios, ta ká'an i táxi i ña táxa'vi ña'a nda'a ra xa'a ún. Ta ñii k'va ndatán ku'ya xina'a kisa to'ó naxi i xitan i Ndios, saá ndino'o ini i kisa to'ó i Ndios vitin. ⁴ Náka'an i vitin ndasaá xaku ní ún xa'a i kivi ñindayi tá'an yó, ta xa'a ñayó'o kóni ní koto i yó'ó vitin ña kuchiño kusij ní ka ini i. ⁵ Chi ndixa xini i ña

ndino'o ní ini ún kándixa ún Jesucristo. Si'na xitan ún ñaLoida kándixa, ta saá kándixa si'í ún ñaEunice, ta vitin kúndaá ini i ña ñii k'va saá kándixa va'a mji ún Jesucristo.

*On vá'a kuka'an noo yó
xa'a to'on ñava'a ña ká'an
xa'a Jesucristo*

⁶ Xa'a ñayó'o ndúkú i noo ún ña on sandakoo ún koni ñó'ó ún ndee va'a ña san'í Níma Ndios yó'ó kivi chinoo i nda'a i sijn ún, chi ndee va'a naki'in ún, ndatán yóo ño'ó xixi, saá yóo ña, ta xini ñó'ó kundaa va'a ún ña, ña on nda'va ña. ⁷ Chi Níma Ndios ña taxi ra koo xí'in yó, on sivi níma ña ké'é ña nduu yó ñivi na yí'vi ini kúu ña, ta Níma ña taxi Ndios koo ña ini mji yó chindeé ña nduu yó ñivi na ndakú ini. Ta Níma Ndios táxi ña ndee, ña kuchiño yó kuki'vi ini yó koni tá'an yó, ta kuchiño yó nasita xí'in mji yó noo ña on vá'a. ⁸ Xa'a ñayó'o, on kuka'an noo ún ndakuiin ún ka'an ún to'on ñava'a xa'a Jesucristo, ta ni on kuka'an noo ún xa'a yi'i, ta ta nákaa ini ve'e ka xa'a Jesucristo. Tá míi ka, koo ti'va ún xí'in ndee ña nátaxi Ndios nda'a ún, ña kuchiño ún xo'vi ún, ñii k'va ndatán xo'vi yi'i xa'a to'on Jesucristo. ⁹ Ndios sakaku ra mji yó ta nakana ra mji yó ña kuu yó ñivi na kutaku ndii noo ra, ndatán kóni ra. Ta on sivi xa'a chiño va'a ña ke'é yó kúu ña ke'é Ndios ñava'a yó'ó xí'in yó,

ta x̄a'a ña ch̄itóni m̄ji Ndios x̄í'in ña ká'no ini ra, ta x̄a'a ñava'a k̄isa ndivi Jesucristo x̄a'a yó, Ndios sak̄aku ra yó ta ñakana ra yó ña kúu yó ñivi na ndik̄on yich̄i ra. Saá ch̄itóni Ndios k̄ivi ta'an̄ ka kixá'á koo k̄ivi ñoó ñoyívi yó'o. ¹⁰ Ta vitin Ndios xa saná'a ra m̄ji yó ndí ta ká'no ní ini kúu ra, chi t̄i'ví ra Jesucristo k̄ixaa ra ñoyívi yó'o, ta tayó'o sandi'i ra x̄a'a ndee ña xá'ni ñivi. Ta x̄í'in t̄o'on ñava'a ña ká'an̄ x̄a'a Jesucristo ndasaá sákaku ra ñivi, Ndios saná'a káxín ra m̄ji yó ndasaá kuchiño kutaku yó x̄í'in ra ndi'i saá k̄ivi ña vaxi.

¹¹ Ndios sak̄uiso chiño ra ȳi'j̄i ña ka'an̄ ndoso j̄i t̄o'on ñava'a yó'o x̄a'a Jesucristo, ta sak̄uiso chiño ra ȳi'j̄i kúu j̄i taapóstol x̄a'a ña saná'a j̄i ñivi na on vása kúu najudío. ¹² X̄a'a ña k̄isa ndivi j̄i chiño yó'o ña sak̄uiso chiño ra ȳi'j̄i, vitin xó'v̄i j̄i ndi'i tondó'ó yó'o. Ta saá ni, on vása kúka'an̄ ño j̄i x̄a'a ndi'i ña xó'v̄i j̄i, chi x̄ín̄i káxín̄i yu kúu ta ta kándixa j̄i, ta ndixa ndáa ini j̄i ndí kómí ra ndee ña kundaa va'a ra t̄o'on ra ña tax̄i ra nda'a j̄i, ta saá ñivi na kándixa ra ka'an̄ ndoso na t̄o'on ra and̄a kixaa k̄ivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o.

¹³ Ta x̄ín̄i ñó'ó ún kundik̄on va'a ún yich̄i ña ndaa ña kúu ña saná'a j̄i yó'ó. Ta on sandakoo ún ña kandixa ún Ndios, ta ni on sandakoo ún kuki'vi ini ún koni ún natá'an̄ yó, saá

chi ndee ña kutaku yó saá kúu ñava'a saní'i Jesucristo m̄ji yó x̄a'a ña kándixa yó ra. ¹⁴ Ta x̄í'in ndee Níma Ndios ña yóo ini m̄ji yó, x̄ín̄i ñó'ó kundaa va'a ún t̄o'on ña ndaa ña sak̄uiso chiño Ndios yó'ó x̄a'a ña va'a ndat̄o'on ún ña x̄í'in ñivi.

¹⁵ Xa x̄ín̄i ún ta Figelo x̄í'in ta Hermógenes x̄í'in ku'a'a ní ñivi na kándixa Jesucristo na ndoo ku'a'a ñoo ño'ó Asia, xa sandakoo na ȳi'j̄i, ta nda lo'o on x̄iin na koni ka na ȳi'j̄i. ¹⁶ Ta ta Onesíforo, on vása ní-ke'é ra saá, chi ku'a'a ní yich̄i ndasa va'a ra ini j̄i. X̄a'a ñava'a ke'é ta Onesíforo x̄í'in j̄i, ndúkú j̄i ño Ndios ña kundá'ví ini ra koni ra tayó'o x̄í'in nave'e ra. Saá chi tayó'o on vása ní-kuka'an̄ ño ra x̄a'a ȳi'j̄i, vará x̄ini ra ȳi'j̄i yóo j̄i nó'ni j̄i x̄í'in ka ini ve'e ka. ¹⁷ Nda víka, k̄ivi k̄ixaa ta Onesíforo ñoo Roma yó'o, ta ñandukú ní ra ȳi'j̄i and̄a ñani'i ra ȳi'j̄i. ¹⁸ Ta saá, k̄ivi t̄ondaa ña kasa nani Ndios kuachi ndi'i ñivi ñoyívi yó'o, ndati j̄i ná kundá'ví ini Ndios koni ra ta Onesíforo. Ta m̄ji ún, ta Timoteo, x̄ín̄i va'a ún x̄a'a ndi'i ñava'a ke'é ra ña ch̄indee ra m̄ji yó k̄ivi ñix̄iyo yó ñoo Éfeso.

2

T̄o'on yó'o ká'an̄ ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo x̄ín̄i ñó'ó kundeé va'a na ño ña xó'v̄i na x̄a'a ra

¹ Ta yó'ó, tata Timoteo, ndatán yóo sa'ya j̄i saá

yóo ún, ta ndúkúj nọọ ún ña chikaá ún ndeę ini mji ún chi xa kómí ún ñavá'a ña taxa Jesucristo nda'a ún. ² Xa xinjı sọ'o ún tọ'on ña nika'an ndosoj nọọ kuá'a ní nivi. Ta vitin yó'o xinjı ñó'ó ún nakaxin ún nataa na vạ'a ndikọn yichj Jesucristo, na kúu na ti'va saná'a nivi. Ta sakuiso chiño ún nataa yó'o ña saná'a na inkạ nivi ndatán yóo tọ'on ña xinjı sọ'o ún nika'an j.

³ Ta yó'o, tata, ndatán yóo ñii tropa tạ ọn vása yí'ví xọ'vjı xạ'a chiño ña kisa ndivi ra, ñii kị'va saá koo ti'va ún xọ'vjı ún xạ'a Jesucristo. ⁴ Nda ñii tạtropa ọn vása xáni sijnj ra xạ'a inkạ chiño, chi ndasaá kuiti táku ra ña kasa ndivi ra chiño ra ña sakusij ra ini tạ xá'nda chiño nọọ ra. ⁵ Ta yóo ñii tạ tạ kuá'an kono xí'in inkạ na xíno ña koto nivi yu kúu tạ tạ ndeé kạ vạ'a xíno, ta tạyó'o xinjı ñó'ó kandixa ra ndayí ña xá'nda chiño ndasaá xinjı ñó'ó kono nataa. Tá ñii tạ xíno yó'o, ọn vása kándixa ra ndayí, ta ọn kuchiño ra naki'in ra ñavá'a ña táxi na nda'a tạ tạ kúndeé xaá si'na nọọ ndi'i na xíno xí'in ra. ⁶ Saá tuku tá yóo ñii tạ tạ ndeé ní kisa chiño nọọ ño'ọ ra, ta tạyó'o kómí ra ndayí kuu ra tạ tạ si'na konjı ñó'ó ña sákee ra. ⁷ Vạ'a kani sijnj ún xạ'a tọ'on yó'o, chi Jesucristo chindeé ra yó'o ña kundaa vạ'a ini ún ndi'i tọ'on ña ndatọ'on j xí'in ún.

⁸ Naká'án ún xạ'a Jesu-

cristo, kaku ra tixin ñii ña'a ñásạ'ya ñani sikuá tẹrey David, ta nixi'j ra ta nataku ra. Ñayó'o kúu tọ'on ñavá'a ña ká'an ndosoj nọọ nivi, ⁹ ta xạ'a tọ'on yó'o xó'vjı vitin, ta ndatán yóo ñii tạ tạ kómí kuachi ká'no, saá yóoj, chi nó'ni j xí'in kạ. Ta tọ'on Ndios ọn sivi ña nó'ni kúu ña, ta kúchiño kuitạ ní'no ndikạ ña ndi'i saá xiiña nọọ nivi. ¹⁰ Ta saá kúndeé j xó'vjı nọọ ndi'i tondó'ó, xạ'a nivi na nikaaxin Ndios kandixa na Jesucristo ta sakaku ra na, ta saá kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi nọọ yóo ñalivi, ña vạ'a ña yé'e.

¹¹ Tọ'on ña ndixa ndaa kúu ñayó'o:

Tá nixi'j yó xí'in Jesucristo, tạ tạ nixi'j xạ'a kuachi yó, ta saá tuku ndixa kutaku yó xí'in ra.

¹² Tá kúndeé yó xí'in ndi'i ña xó'vjı yó ñoyivi yó'o, ta saá kivi vaxi ka'nda chiño yó xí'in Jesucristo.

Tá kạ'an yó ọn vása xinjı yó ra, ta saá kạ'an ra ọn vása xinjı ra mji yó.

¹³ Tá ọn vása kasa ndivi yó tọ'on ra, ta saá ni, Jesucristo ndixa kasa ndivi ra tọ'on mji ra,

chi ndixa ndasaá kuiti tandaş kúu ra, ta nda lo'o ọn kuchiño nasama xí'in mji ra, káchı tọ'on ña ndaa.

TaPablo ndátọ'on ra xí'in tạTimoteo

ná chikaꝓ ra ndee ña va'a ní kasa ndivi ra chiño Ndios

14 Ndi'i saá kivi sanaká'án ún nivi na ndikõn Jesucristo xa'a to'on yó'o. Ta nõ Ndios ndato'on ún xí'in na ña õn ñaa na xa'a to'on. Saá chi ña manj kúu ña káni tá'an na xí'in to'on xa'a ña õn vása ndáya'ví, ta ña ké'é na saá sátivi ña ini nivi na xini sq'o ñayó'o. 15 Chikaꝓ ún ndee ña sakusij ún ini Ndios, ta saá kuu ún taa ta ndáya'ví nõõ ra. Xini nõ'ó kuu ún taa ta kisa chiño va'a, ña õn kuka'an nõõ ún xa'a ñava'a kisa ndivi ún. Ta xini nõ'ó kuu ún taa ta ndixa xini va'a sáná'a to'on ña ndaa. 16 Kuxiká ún nõõ to'on ña õn vása ndáya'ví, to'on ña ká'an nivi na õn vása ndikõn yichj Ndios, chi ñii ñii kivi vaxi kua'no ña õn vá'a ke'é nivi na ká'an to'on õn vá'a yó'o. 17 Ta to'on ña sáná'a nivi na õn vá'a yó'o, ndatán yóo ñii kue'e tá'yí ña kuee kuee vaxi kua'no, ta sándi'i ña xa'a koñu nivi saá yóo ña. Yó'ó ta yij xini yó to Himeneo xí'in ta Fileto kúu õvi taa ta sáná'a to'on õn vá'a yó'o. 18 Saá chi nayó'o xa sandakoo na to'on ña ndaa, ta ká'an na sáná'a na ndí xa nyja'a kivi ña sanatakú Ndios ndi'i nivi. Ta xí'in to'on vatá yó'o xa sativi na ini sava nivi na kándixa Jesucristo, ña õn vása kúndaꝓ ka ini na yu kúu ñandaꝓ. 19 Ta saá ni, Ndios xa chindú'u ra ñii to'on ra ña ndaa ña kandú'u ndi'i saá kivi ña vaxi, ta õn

kúchiño nasama ña. Ndatán yóo xa'a ve'e ña xa nijinõ saá yóo to'on Ndios yó'o. Ta ndatán yóo yuu ña chikaꝓ na xa'a ve'e yó'o, ta nda ñii nivi õn kivi ka tava na ña, saá yóo to'on ña káchí saá: "Ndios xini ra yu kúu nivi na ndixa kúu sa'ya ra." Ta saá tuku kachí ña saá: "Ndi'i nivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo xini nõ'ó kuxiká na nõõ ña õn vá'a."

20 Tá yóo ñii ve'e ká'no nakuiká, ta ini ve'e yó'o yóo ku'a ní nõõ nda'a chiño. Yóo nda'a chiño ña kuv'a xí'in ka plata, án xí'in ka oro. Ta xini nõ'ó nda'a chiño yó'o xa'a ña kasa ndivi yó chiño ná'no ña ndáya'ví ní. Ta saá tuku yóo inká nda'a chiño ña kuv'a xí'in tón yiton, án xí'in nõ'o kisin. Ta nda'a chiño yó'o xini nõ'ó xa'a ña kasa ndivi yó chiño válí ña lo'o ndáya'ví. 21 To'on yó'o sáná'a mji yó, chi ndatán yóo nda'a chiño ña kuv'a xí'in oro án xí'in plata ña xini nõ'ó xa'a chiño ña ndáya'ví ní, saá yóo ndi'i nivi na chikaꝓ ndee ña ndasa ndii na nima na ta va'a viví kutakú na ndatán kóni Ndios. Saá Ndios kúchiño koni nõ'ó ra nivi yó'o xa'a ña va'a kundivi ndi'i saá nõõ chiño ndáya'ví.

22 Ta mji ún, xini nõ'ó ún nasita xí'in mji ún nõõ ndi'i ña õn vá'a ña kútoo ní nataa kuáchí ñoyívi yó'o. Ta chikaꝓ ún ndee ña kutakú ún xí'in ñandaꝓ, chikaꝓ ún ndee ña xí'in ña ndino'o ini ún kandixa ún

Jesucristo, chikaa ún ndee ña kuki'vi ini ún koni ún ñivi, ta chikaa ún ndee ña koo va'a ini ún xí'in ñivi. Ndi'i ñayó'o, chikaa ún ndee ña kasa ndivi ún ñii káchí xí'in nañani yó ta xí'in náki'va yó, na kúu ñivi na ndino'o ini kisa ká'no Ndios. ²³ On chikaa so'o ún to'on ña náa ñivi xa'a ña on koó xa'a, ña nda lo'o on vása ndáyaví, chi xínj ún ndí ña káni tá'an ñivi ta náta'vi tá'an na, vaxi ña noo ña náa na. ²⁴ Ta ndi'i mji yó na kúu na xíka chiño noo Ndios, on vá'a na yó ta kani tá'an yó xí'in ñivi. Ta nda víka, xínj ñó'ó koo va'a ini yó xí'in ndi'i ñivi. Ta xínj ñó'ó kuu yó ñivi na va'a xínj ndasaá saná'a yó inká ñivi, ta xínj ñó'ó kuu yó ñivi na ká'no ini xí'in ndi'i ñivi. ²⁵ Tá yóo ñivi na kisa toon noo to'on ña ndaa, ta mji yó na xíka chiño noo Ndios, xí'in ñato'ó ta xí'in to'on va'a, xínj ñó'ó ka'an yó xí'in ñivi na toon ini yó'o ña kuchiño ndasa va'a na yichj na. Ta ndáti yó Ndios taxi ra ña nandikó ini na, ta kundaq ini na ñandaq. ²⁶ Ta saá kuchiño na kaqu na noo ñanímá ndiva'a ká'no, chi ñandiva'a yó'o xa sakako'on ña na xa'a ña kasa ndivi na ña kóni mji ña.

3

Kivi kixaa yatin ñasondí'i ñoyivi yó'o ke'é ñivi ña on vá'a

¹ Va'a ná kundaq ini ún ñayó'o: Kivi ña vaxi tá

xa yatin tondaa ñasondí'i ñoyivi yó'o koo kivi ña yo'vi ní xí'in ku'a ní tondó'o. ² Saá chi ñivi na kutaku kivi yó'o kuu na ñivi na ndasaá kuiti kuki'vi ini koni xí'in mji, ta kutoo ní na kukomí na ku'a ní sji'un, ta kuu na ñivi na ña'a ní ini, ta kasa ká'no xí'in mji na. Ñivi na ká'an ña on vá'a xa'a Ndios kuu na, ñivi na on vása kasa ndivi to'on ña ká'an yivá si'i xí'in kuu na, ñivi na on vása taxi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios án nda'a inká ñivi kuu na, ñivi na on vása kasa to'ó Ndios kuu na. ³ Ñivi yó'o nda lo'o on kuki'vi ini na koni na nda ñii ñivi, ni on kua'a na kasa ká'no ini na xa'a ñivi. Ka'an na to'on visi xa'a ñivi, ta nda lo'o on nasita xí'in mji na ña ke'é na ndi'i noo ña on vá'a. Ñivi na yukú ní ini kuu na, ta nda lo'o on kua'a na koni na ñava'a ña kóni Ndios. ⁴ Ñivi na ti'va ní sandá'vi natá'an mji kuu na, ñivi na on vása yí'vi ña ke'é na ndi'i ña káchí ini mji na kuu na. Ñivi na ña'a ní ini kuu na, ta on vása nandukú na ña sakusij ini Ndios, chi ndasaá kuiti nandukú na ña sakusij ini mji na. ⁵ Ñivi yó'o ka'an na noo inká ñivi ndí na va'a ní kisa to'ó Ndios kuu na. Ta saá ni, ña on vá'a ké'é na saná'a ndí on vása ndikon ndino'o ini na yichj va'a. Ta mji ún, tata, xínj ñó'ó kuxiká ún noo ñivi na ké'é saá.

⁶ Ta vitin xa yóo ñivi na on vá'a yó'o, ta sava nayó'o kuu nataa na kí'vi ku'a ní ve'e inká ñivi, ta sandá'vi na náña'a ná kuu ná naa

ini, ná xáni sɨnɨ xa kuə'a ní kuəchi ndíso. Ta násí'í yó'o ɔn xɨn ná nasita xí'in mɨi ná nɔɔ ña káchí ini mɨi ná. ⁷ Ta ndi'i saá kɨvɨ kúsɨi ini ná xínɨ sɔ'o ná tɔ'on ña xəá ña ká'an nɨvi na sáná'a, ta ɔn vása chíkaə sɔ'o ná ña kundəə ini ná yu kúu ñandəə. ⁸ Ndatán taJanes xí'in taJambres, nɨxiyo toon ní ini na nɔɔ taMoisés kuɨya xɨnə'á, ñii kɨ'va saá yóo toon ini nataə na sándá'ví náña'a vitin, chi nataə yó'o ɔn vása xɨin na kundəə ini na ñandəə. Ta nataə yó'o ndasaá kuiti chútú ña ɔn vá'a sɨnɨ na, ta ɔn vása ndíkɔn na yichɨ Jesucristo. ⁹ Ta nataə ɔn vá'a yó'o ɔn kúndeé na ke'é na ña ɔn vá'a ndi'i saá kɨvɨ, chi inkə nɨvi nakoni na ndí nataə ɔn vá'a yó'o kúu nɨvi na kí'ví sɨnɨ. Ñii kɨ'va ndatán kuɨya xɨnə'á nakoni nɨvi taJanes xí'in taJambres ndí xɨkuu na nɨvi na kí'ví sɨnɨ, saá koo xí'in nɨvi na ɔn vá'a yó'o.

TaPablo ndátɔ'on ra ta sakuiso chíño ra taTimoteo

¹⁰ Ta yó'ó, taTimoteo, xínɨ və'a ún ndi'i tɔ'on saná'aɨ, ta xínɨ və'a ún ndasaá tákuɨ, ta xínɨ ún yu kúu ña kóniɨ tɔndəəɨ kasa ndiviɨ ñoyívi yó'o, ta xínɨ ún ndasaá kándixaɨ Jesucristo, ta xínɨ ún ndí və'a ká'no iniɨ xínɨ nɨvi, ta xínɨ ún ndasaá və'a kí'vi iniɨ xínɨ nɨvi, ta xínɨ ún ndasaá kúndeéɨ xí'in ña xó'vɨɨ. ¹¹ Ta xínɨ ún kuə'a ní ña ɔn vá'a ke'é nɨvi xí'inɨ, chí kása chíñoɨ nɔɔ Jesucristo, ta ndeé ní

xó'vɨɨ. Saá tuku xínɨ ún ña nɨndo'oɨ ñoo Antioquía, ñoo Iconio xí'in ñoo Listra. Vará ndeé ní saxo'vɨ na yɨɨ, ta Jesucristo səkəku ra yɨɨ nɔɔ ndi'i nayó'o. ¹² Ndixa kúu ñayó'o: Ndi'i nɨvi na chíkaə ndeə ña və'a kutaku na yichɨ Jesucristo, xo'vɨ na chi nɨvi na ɔn xɨin koni Jesucristo saxo'vɨ ña'á na. ¹³ Ta nɨvi na ɔn vá'a, ta nɨvi na sándá'ví inkə nɨvi, ñii ñii kɨvɨ yá'a nduu na na ɔn vá'a kə, ta ñii ñii kɨvɨ vaxi sandá'ví kə na inkə nɨvi, ta ñii kɨ'va saá inkə nɨvi sandá'ví na nayó'o.

¹⁴ Ta yó'ó, ñii ñii kɨvɨ xínɨ ñó'ó kandixa və'a kə ún ña kúu tɔ'on ña ndəə ña xa səkúá'á ún, chí xínɨ ún ndixa ñandəə kúu ña. Saá chí xínɨ və'a ún ndí nɨvi na saná'a yó'ó kúu nɨvi nandəə. ¹⁵ Ndə lo'o ún, tandə kɨvɨ vitin xa xínɨ ún tɔ'on Ndios ña nɨtaa na xɨnə'á. Tɔ'on Ndios kúchiño saná'a ña yó'ó, ta saá kundəə və'a ini ún ndasaá Ndios səkəku ra yó'ó xə'a ña kándixa ún Jesucristo. ¹⁶ Ndi'i tɔ'on Ndios ña nɨtaa na xɨnə'á, Nímə Ndios nɨkə'an ña xí'in nímə nɨvi, ta nɨtaa na tɔ'on ra. Ta tɔ'on Ndios yó'o və'a sáná'a ña nɨvi, nándaxin ña nɔɔ na xə'a ñava'a xínɨ ñó'ó ke'é na, ta tɔ'on Ndios násita ña nɨvi ña ɔn ke'é kə na ña ɔn vá'a, ta sáná'a ña nɨvi ndasaá xínɨ ñó'ó və'a kutaku na ndatán kóni Ndios. ¹⁷ Xə'a ñayó'o ndi'i mɨi yó na ndíkɔn yichɨ Ndios və'a koo ti'va yó, ta saá ndixa kúchiño kasa ndivi yó ndi'i nɔɔ chíño və'a.

4

*Xíni ñó'ó ní tqTimoteo
ka'an ndoso ka ra
to'on Ndios noo nivi*

¹ Kivi vaxi nativi Jesucristo ña ka'nda chiño ra noo ndi'i nivi ñoyivi yó'o, ta kasa nani ra kuachi ndi'i nivi, án na táku kuu na, án na xa nixi'i kuu na. Ta vitin xito Ndios xí'in Jesucristo ña sákuiso chiño i yó'ó ² ña chikaá ún ndee ka'an ndoso ún to'on Ndios ndi'i saá kivi noo nivi. Xíni ñó'ó ke'é ún saá, kivi ña kútoo ní nivi koni so'o na to'on Ndios, án kivi ña on vása kútoo nivi koni so'o na to'on Ndios. Ndato'on ún saná'a ún na ña kundaá ini na yu kúu ña on vá'a ke'é na, ta ka'an kaxín ún xí'in na ña sandakoo na ké'é na ña on vá'a. Ta chikaá ún ndee ini nivi xa'a ña kundikon va'a na yichi Jesucristo. Kivi ka'an ún xí'in nivi yó'o án saná'a ún na to'on ndaa, ta xini ñó'ó xí'in ñato'ó ní ini ún ka'an ún xí'in na, ta xí'in ña ká'no ini ún saná'a ún na. ³ Chi kivi vaxi on kua'a ka nivi koni so'o na to'on ndaa, ta ndasaá kuiti kutoo na koni so'o na to'on ña sakusi ini mji na. Ta saá nivi yó'o ndukú na inká nivi na saná'a na to'on ña kútoo na koni so'o na. ⁴ Ta saá sandakoo na ña koni so'o na to'on ña ndaa, ta ndasaá kuiti chikaá so'o na cuento ña vaxi sini nivi. ⁵ Ta yó'ó, tata, ndi'i saá kivi xini ñó'ó kuu ún ta ta va'a ní xáni sini, ta xini ñó'ó kundeé ún xí'in ndi'i ña xo'vi ún. Ndi'i

saá kivi va'a kasa ndivi ún chiño ña ka'an ndoso ún to'on va'a xa'a Jesucristo, ta va'a kasa ndivi ún ndi'i chiño ña ndiso ún.

⁶ Ta yi'i, xa yatin kixaa kivi ña kivi i. Xa nitaxi xí'in mji i noo Ndios, ta ndatán yóo ña sóko i noo ra, saá yóo ña kivi i. ⁷ Xa chikaá i ndee i xa'a ña va'a kundikon i yichi Jesucristo ta xa'a ña kundeé i noo ña on vá'a ñoyivi yó'o. Ta ndatán yóo ta ta xino ta kundeé ra xaá ra noo xaá na xino, saá va'a kundeé i. Chi nda ñii kivi on vása ní-sandakoo i kándixa i Jesucristo. ⁸ Ta xini i ndi Ndios kúu ta ta va'a ké'é ñandaa xí'in nivi. Ta ndatán yóo ñava'a táxi na nda'a nivi na kundeé nixaá si'na, saá Ndios ndixa saní'i ra yi'i ñii ñava'a ní, saá chi ndixa kundeé i kisa ndivi i chiño ña sákuiso chiño ra yi'i. Ta on sivi ndasaá kuiti yi'i kúu ta naki'in ñava'a yó'o, ta Ndios saní'i ra ñava'a ndi'i saá nivi na kundeé ndikon yichi ra, ta xí'in ñasii ini na ndati na kivi ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o.

*TaPablo ndúkú ra ñava'a
noo tqTimoteo*

⁹ Chikaá ún ndee ña yachi ní kixaa ún koto ún yi'i. ¹⁰ Ta Demas sandakoo ra yi'i, chi kí'vi ní ka ini ra xini ra ña yóo ñoyivi yó'o, ta kuá'an ra ñoo Tesalónica. Ta ta Crescente kuá'an ra ñii xiiña noo ño'o Galacia, ta ta Tito, kuá'an ra inká xiiña noo ño'o Dalmacia. ¹¹ Sín matón ta Lucas

yóo xí'inj. Vá'a kò'on ún ndukú ún tãMarcos ná kixi ra xí'in ún noqj, chi tayó'o kuchiño chindeé ra yíj xí'in chiño yó'o. ¹² Xa tì'víj tãTíquico kuá'an ra nda ñoo Éfeso. ¹³ Ta kivi vaxi ún, ta kuni'i ún tikachij ña sandakooj ñoo Troas ve'e tãCarpo. Ta saá kuni'i ún libro ña ka'vij, ta ña xinj ñó'ó ní ka noqj kúu pergamino* kuni'i ún kixi ún nda'aj.

¹⁴ Ta tãAlejandro, tãa tã kisa chiño xí'in kaa, xa ke'é ra kuá'a ní ña on vá'a xí'inj, ta Ndios cha'vi ra tayó'o ndatán yóo ña ke'é ra xí'inj. ¹⁵ Kundaa xí'in mji ún noq tãAlejandro yó'o, chi on vása xjin ra koni ra to'on ña ká'an ndoso yó.

¹⁶ Yichj noó kivi ndakuijn j xa'aj j noq nachiño ñoo ká'no yó'o, ta on vása ní-xiyo nda ñii nivi ña chindeé na yíj, ta ndi'i nivi sandakoo na yíj. Ndátij Ndios ña on saxo'vj ra nayó'o xa'aj ña sandakoo na yíj. ¹⁷ Vará on vása ní-xiyo nivi xí'inj, ta Ndios ndixa nijxiyo ra xí'inj, ta taxi ra ndeé nda'aj. Ta kuchiño njka'an ndoso j to'on xa'aj Jesucristo noq ndi'i na ndóo ve'e chiño, ta saá ndi'i nivi na on vása kúu najudío xinj so'o na ña njka'anj. Ta Ndios sakaku ra yíj noq ña kivi j, ndatán sakaku ra ñii tãa tã xa nákaq yu'u tídika'a. ¹⁸ Ta kúndaq injj ndí ñii kiva saá Ndios

sakaku ra yíj noq ndi'i ña on vá'a, ta kundaa ra yíj, ña kuchiño xaaj ñoyivi njno noq xá'nda chiño ra. ¡Ná kanóo vá'a ní ñato'ó Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi! Saá ná koo ña.

*To'on sond'í nítãa
tãPablo kuá'an nda'aj
tãTimoteo*

¹⁹ Tì'víj to'on ña chindeé ún ñaPrisca xí'in tãAquila xí'in nave'e tãOnesíforo. ²⁰ TãErasto njndqo ra ñoo Corinto. Ta kivi keej ñoo Mileto, ta tãTrófimo njndqo ra, chi ndeé ní ndó'o ra. ²¹ Chikaa ún ndeé ña yachj kixi ún kivi ña tã'an ka kixá'a ña vixin ní. Ta tãEubulo, tãPudente, tãLino, ñaClaudia xí'in ndi'i inkã na kándixa Jesucristo ñoo Roma yó'o tí'ví na to'on chindeé na yó'o.

²² Jesucristo, tã xá'nda chiño noq yó, ná koo ra xí'in ún. Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

* 4:13 Pergamino kúu ñij yichí kitj ña xinj ñó'ó nivi kujya xina'á xa'aj ña taa na to'on ña ndáyaví, ta chítiví na ña, ña koo vá'a ña.

Tutu t̄iví taPablo kua'an nda'a taTito

*TaPablo t̄iví ra to'on yó'o
ña chindeé ra taTito*

¹ Yí'í, taPablo, t̄aa ta kisa chiño noo Ndios kúu, taapóstol ta t̄iví Jesucristo kúu. Sakuiso chiño ra yí'í ña chindeé nivi na nakaxin Ndios kundikon ña'á, xa'a ña va'a kandixa na Jesucristo. Ta sáná'aj nayó'o ña kundaá ini na yu kúu ña ndixa ndaa, chi ña ndixa ndaa yó'o kúu ña kándixa yó Jesucristo ta ndikon yó yichí ra. ² Ta m̄i yó, nivi na kándixa Jesucristo, ndáti yó ta ndaa ini yó ndí ndixa kutaku yó xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Ndáa ini yó saá chi kuja xina'á, tá ta'an ka kixá'á koo kivi noo ñoyivi, Ndios nika'an ra chitoní ra ndixa kutaku yó xí'in ra. Ta Ndios kúu ta nda lo'o on vása ká'an to'on vatá. ³ Ta vitin kixaa kivi ña chitoní Ndios ña kundaá ini nivi to'on ra. Ta saá Ndios, Taa ta Sáka ku m̄i yó, sakuiso chiño ra yí'í ña ka'an ndoso i to'on ra noo nivi. ⁴ Ta t̄iví tutu yó'o xaa ña nda'a yó'o taTito, chi ndatan yóo sa'ya m̄i saá yóo ún noo, chi xí'in ña ndino'o ini m̄i yó kándixa yó Jesucristo. Ta vitin kóni ndí Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo ta xá'nda

chiño noo yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ún, ná kundá'ví ini ra koni ra yó'ó, ta ná taxi ra ña koo va'a ini ún. Saá ná koo.

*Xí'in to'on yó'o taPablo
ká'an ra
nda chiño xini ñó'ó kasa
ndivi taTito*

⁵ Kivi kee noo ño'o naní isla Creta ña nixino nduu takuii mini, ta sakuiso chiño yó'ó, ña kasa ndivi ún chiño ña kumaní. Saá chi nika'an xí'in ún ndí ñii ñii ñoo kaxin ún ta naxiku'a na kándixa Jesucristo, ta nayó'o kuu nataa na nakuiso kasa chiño ña chindeé na natá'an na na kándixa Jesucristo. ⁶ Ta ñii ñii ta taxiku'a yó'o xini ñó'ó kuu ra ta tandaa, ta ta kánoo va'a to'on xa'a noo nivi. Ta ñii ñii tayó'o xini ñó'ó kukomí ra ñii laá kuiti ñásí'í m̄i ra, ta sa'ya ra xini ñó'ó kuu na nivi na kándixa Jesucristo, ta nasa'ya ra yó'o xini ñó'ó kuu na nivi na kánoo va'a to'on xa'a, ta saá tuku xini ñó'ó kuu na na on vása toon ní ini noo nivi. ⁷ Ñii ñii ta taxiku'a yó'o ta ndiso chiño xí'in natá'an na kúu nivi na kándixa Jesucristo, taxiku'a yó'o kúu ta sakuiso chiño Ndios, chi Ndios xa taxi ra ndayí nda'a ra ña kasa ndivi ra ndi'i chiño ña kóni Ndios. Ta ñii ñii ta ndiso chiño yó'o xini ñó'ó kuu ra ta tandaa, ta va'a viví taku noo nivi. On vá'a kuu ra ta ña'a ní ini, ni on vá'a kuu ra ta ta kama ní saá ini, ta ni on vá'a kuu

ra ɬa ɬa xí'i ní, ni ɔn vá'a kuu ra ɬa ɬa káni tá'an xí'in n̄ivi, ni ɔn vá'a kuu ra ɬa ɬa sándá'ví n̄ivi án ké'é ra inká ña ɔn vá'a xá'a ña kukomí ra s̄i'ún. ⁸ Ta víka ɬayó'o xín̄i ñó'ó kuu ra ɬa ɬa v̄a'a náki'in n̄ivi na kixaá ve'e ra. Ta xín̄i ñó'ó kuu ra ɬa ɬa ndixa kúsij ini xín̄i ña ndixa v̄a'a, ta ɬa yó'o xín̄i ñó'ó kuu ra ɬa ɬa si'na kani s̄inj̄i yu kuu ña v̄a'a ke'é ra, ta saá kasa ndivi ra ña xín̄i ñó'ó ka. Ta xín̄i ñó'ó kuu ra ɬa ɬa ɬandaá, ɬa ɬa táku ndatán kóni Ndios. Ta xín̄i ñó'ó kuu ra ɬa ɬa násita xí'in m̄ji noɔ ña ɔn vá'a. ⁹ Xín̄i ñó'ó kuu ra ɬa ɬa kándixa ndino'o ini ɬo'on Ndios, ndatán yóo ɬo'on ña saná'a yó ra. Ta saá kuchiño ra saná'a ra inká n̄ivi ña kúu ɬo'on ndaa, ta xí'in ɬo'on yó'o táxi ra ña inká n̄ivi na ɬán koo yu'ú xí'in ɬo'on Ndios ña kuchiño na kundaa ini na ndí ñandaá kúu ña sáná'a ra.

¹⁰ Chi yóo kuá'a ní n̄ivi na toon ní ini, na ɔn x̄ijn̄i kon̄i so'o ɬo'on v̄a'a, ta ká'an na ɬo'on vatá ña ɔn vása ndáyá'ví, ta sándá'ví na kuá'a n̄ivi xí'in ɬo'on yó'o. Kuá'a ní n̄ivi yó'o ká'an ndí Ndios ɔn naki'in ra n̄ivi na ɔn vása kisa ndivi costum-bre ña naní circuncisión.* ¹¹ Ta nan̄ivi yó'o, ɔn taxi ún ña saná'a ka na, chi ɬo'on ña ɔn vá'a sáná'a na sáka ña s̄inj̄i kuá'a ní n̄ivi na x̄inj̄i so'o ɬo'on ña ɔn vá'a yó'o, ta ñii k̄i'va saá sáka

ña s̄inj̄i nave'e nayó'o, ñakán ɔn vása kuchiño ka kundaa v̄a'a ini na yu kúu ña ndixa ndaa. Ta n̄ivi na sáná'a ña ɔn vá'a yó'o ké'é na saá xá'a ña kuiti kóni na s̄i'ún.

¹² Ñii ɬapofeta, ɬañoo Creta kúu ra, n̄ika'an ra xá'a nañoo m̄ji ra, káchí ra saá: "M̄ji yó nañoo Creta, ndi'i saá k̄iv̄i kúu yó n̄ivi na vatá ní, ta yóo yó ndatán yóo kit̄i t̄iyukú. Vará n̄ivi na xúxán ní kúu yó, ta ndi'i saá k̄iv̄i x̄ixi ná'ná ní yó ta xáxi ná'ná ní yó ña'a, ta nda lo'o ɔn vása násita xí'in m̄ji yó", káchí ɬa Creta xá'a nañoo m̄ji ra. ¹³ Ta ndixa ɬo'on yó'o ña n̄ika'an ɬa Creta xá'a nañoo m̄ji ra kúu ñandaá. Ta ñakán yó'o ɬa Tito, xín̄i ñó'ó ka'an ún ndato'on ún xí'in nañoo Creta ndí xín̄i ñó'ó sandakoo na ña ɔn vá'a ké'é na, ta xín̄i ñó'ó sakuá'a na ke'é na ñava'a. Chi ɬo'on ña ndato'on ún xí'in na chindeé ña na ña ndeé ka kandixa na Jesucristo ta v̄a'a ka kundikon na yich̄i ra. ¹⁴ Ta xí'in ɬo'on ña ndaa yó'o chindeé ún na ña ɔn kandixa ka na cuento ña ndasaá kuiti káku s̄inj̄i n̄ivi najudío, ta chindeé ún na ña ɔn chikaa so'o ka na ɬo'on ña xá'nda chiño n̄ivi na kúu na ɔn x̄ijn̄i kandixa ɬo'on ña ndaa.

¹⁵ N̄ivi na ndixa kándixa Jesucristo, na ndii ini kúu na, ta xá'a ñayó'o xín̄i na ndí ndi'i ña táxi Ndios, ña v̄a'a kúu ña. Ta n̄ivi na ɔn vá'a na ɔn x̄ijn̄i kandixa

* **1:10** Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii s̄inj̄i ñat̄e ɬalo'o. Ké'é na saá xá'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

Jesucristo, nda ñii ña'a kúu ña va'a noo nayó'o. Saá chi on vása ndii yóo níma na noo Ndios, ta ni on vása kúchiño na nakoni na yu kúu ña va'a, án yu kúu ña on vá'a ké'é na. ¹⁶ Njivi na on vá'a ini yó'o káchí na ndí xíní na Ndios, ta ña on vá'a ké'é na, ñayó'o saná'a ndí on vása xíní na Ndios. Toon ní ini njivi na on vá'a yó'o, ta inká njivi on xijin na koni na nayó'o xa'a ña on vá'a ké'é na. Ta njivi na on vá'a yó'o, nda ñii ñava'a on kúchiño na kasa ndivi na noo Ndios.

2

Ndaton taPablo x'in taTito ndí xíní ñó'ó saná'a ra ñandaa

¹ Ta mji yó'ó, ñani yó taTito, xíní ñó'ó saná'a ún njivi ndasaá kuiti ñandaa xa'a yichí Jesucristo ña kándixa yó. ² Ta nataa naxikua'a ñani yó xíní ñó'ó kuu na njivi na si'na kani sijní yu kúu ñava'a xíní ñó'ó ke'é na, ta saá ké'é na ña xíní ñó'ó ka. Ta xíní ñó'ó kuu na njivi na to'ó ini, njivi na kánóo va'a to'on xa'a. Ta xíní ñó'ó kuu na njivi na va'a násita x'in mji noo ña on vá'a. Xíní ñó'ó kuu na njivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo, ta vivíi kuáan na yichí ra. Ta xíní ñó'ó kuu na njivi na ndixa kí'vi ini xíní ndi'i inká njivi, ta xíní ñó'ó kuu na njivi na kúndeé noo ndi'i ña xó'vji na, ta on vása sándakoo na yichí Jesucristo. ³ Ta saá tuku saná'a ún náña'a

náxikua'a ná kúu náki'va yó. Ta ndat'on ún x'in ná ndí xíní ñó'ó koo to'ó ini ná, ta vivíi kutaku ná ndatán táku njivi na ndixa kándixa Ndios, ta on kuu ná náña'a ná ká'an to'on visi xa'a inká njivi, ni on kuu ná náña'a ná xí'i ní. Chi náña'a xikua'a náki'va yó xíní ñó'ó saná'a ná yu kúu ña va'a. ⁴ Ta xíní ñó'ó saná'a ná inká kí'va yó nákuáchí ndasaá va'a kuki'vi ini náyó'o koni ná yijí ná x'in sa'ya ná. ⁵ Ta xíní ñó'ó saná'a ná nákuáchí yó'o ndasaá si'na kani sijní ná yu kúu ña va'a ke'é ná, ta saá kasa ndivi ná ñava'a yó'o, ta x'in ñayó'o nasita x'in mji ná noo ña on vá'a. Ta nákuáchí kí'va yó xíní ñó'ó kuu ná náña'a ná va'a kisa ndivi chiño ve'e mji ná, ta xíní ñó'ó kuu ná náña'a ná x'in ñato'ó ini ké'é ndi'i ñava'a ña kóni yijí ná. Saá chi xíní ñó'ó vivíi kutaku náyó'o, ña on taxi ná ka'an njivi to'on on vá'a xa'a to'on Ndios.

⁶ Ta saá tuku ka'an ún x'in nataa kuáchí ñani yó, ña si'na kani sijní na yu kúu ñava'a xíní ñó'ó ke'é na, ta saá ná ke'é na ñava'a yó'o, ta x'in ñayó'o nasita x'in mji na noo ña on vá'a. ⁷ Ta mji ún, ñani yó taTito, xíní ñó'ó vivíi kutaku ún yichí Jesucristo, ta x'in ñayó'o saná'a ún nataa kuáchí ñani yó ndasaá xíní ñó'ó vivíi kutaku na. Kí'vi saná'a ún nataa kuáchí ñani yó, x'in ña ndino'o ní ini ún ta x'in ñato'ó ní ini ún ka'an ún to'on ña ndaa x'in na, ta

ña táku ún xíní ñó'ó ñii kuu ña xí'in tɔ'on ña ká'an ún xí'in nayó'o. ⁸ Ká'an ún tɔ'on ña ndixa ndaa xí'in ndi'i nayó'o, xa'a ña ɔn kuchiño naní'i nivi ká'an na tɔ'on ɔn vá'a xa'a ña sáná'a ún. Ta saá nivi na ɔn vása yoo yu'ú xí'in ún, kuka'an noo ndi'i nayó'o, chi ɔn kuchiño naní'i na nda ñii tɔ'on vatá ña taxi ká'an na ña ɔn vá'a xa'a mji yó, na kándixa Jesucristo.

⁹ Ta ndatɔ'on ún xí'in nañani yó ta xí'in náki'va yó na kúu naesclavo na kisa chiño noo napatrón na, ta ká'an ún xí'in na ndí xíní ñó'ó kasa ndivi na ndi'i chiño va'a ña kóni napatrón na, ta xíní ñó'ó chikaá na ndee ña sakusij na ini napatrón na. Ta ɔn vá'a kuu na nivi na ndakuijn tɔ'on ɔn vá'a noo napatrón na. ¹⁰ Ndatɔ'on ún xí'in na kisa chiño yó'o ña ɔn kasa kuí'ná na ñakuíká ña kómí napatrón na, ta ndixa xí'in ñatɔ'ó xíní ñó'ó ke'é na ndi'i chiño. Ta saá xí'in chiño va'a ké'e na, ñayó'o táxi ña ndí inka nivi kasa tɔ'ó na ña livi sáná'a tɔ'on Ndios, Taa ta Sakaaku mji yó.

¹¹ Ndios xa saná'a ra mji yó ndí taa ta va'a ní ini kúu ra. Saá chi ndixa ke'é ra ñava'a ní xí'in ndi'i nivi ñoyívi yó'o xa'a ña kúchiño ra sakaaku ra na noo ndee ña ɔn vá'a. ¹² Ta ñava'a yó'o ña ke'é Ndios xí'in yó sáná'a ña mji yó ndí xíní ñó'ó sandakoo yó yichí ɔn vá'a, ta xíní ñó'ó sandakoo yó ña ɔn vá'a ña kúsij ini nivi ñoyívi yó'o na ɔn vása

ndikɔn Ndios. Ta sáná'a ña mji yó ndí xíní ñó'ó si'na kani sijní yó yu kúu ña va'a ke'é yó, ta saá kasa ndivi yó ñava'a yó'o, ta xí'in ñayó'o nasita xí'in mji yó noo ndi'i ña ɔn vá'a. Ta xíní ñó'ó kuu yó nivi nandaa, nivi na kutaku ñoyívi yó'o ndatán kóni Ndios. ¹³ Xíní ñó'ó kutaku yó saá, chi ndixa ndaa ini yó ta ndati yó ña tɔndaa kivi ká'no ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta xíní yó ndí Jesucristo kúu mji Ndios taká'no noo yó, ta kúu ra Taa ta Sakaaku mji yó. Ta ndikó ra ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñava'a ña livi ña yé'e. ¹⁴ Jesucristo yó'o taxi xí'in mji ra ña nixi'i ra xa'a yó, ta ke'é ra saá xa'a ña sakaaku ra mji yó noo ndi'i ndee ña ɔn vá'a. Ta kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ña ndundii yó ta nduu yó naño ra, ta saá xí'in ndi'i ñasij ini yó taxi xí'in mji yó ke'é yó ñava'a.

¹⁵ Ñani yó ta Tito, va'a saná'a ún ndi'i tɔ'on yó'o noo nivi. Ta kómí ún ndayí ká'an ún xí'in na ndí xíní ñó'ó chikaá na ndee ña va'a kɔ'ɔn na yichí Jesucristo. Ta ká'an ún xí'in na ña sandakoo na ña ɔn vá'a ké'e na. Ta yó'ó, ɔn ke'é ún nda ñii ña ɔn vá'a ña taxi ña xaa noo nivi yó'ó.

3

*Tɔ'on yó'o ká'an
ndasaá xíní ñó'ó kutaku nivi
na kándixa Jesucristo*

¹ Sanaká'án ún nañani yó xí'in náki'vạ yó na kándixa Jesucristo ndí xínị ñó'ó kasa ndivi na ndi'i ñava'a ña xá'nda chiño nagobierno xí'in inkạ naná'no nọọ na. Xínị ñó'ó chikaạ sọ'ọ na, ta koo ti'va na ña ke'é na ndi'i saá nọọ chiño va'a. ² Ndatọ'on ún xí'in na ña ọn ka'an na ña ọn vá'a xa'a nda ñii nịvi, ni ọn kuu na nịvi na ndúkú kani tá'an xí'in inkạ nịvi. Xínị ñó'ó kuu na nịvi na ká'no ní ini, ta xínị ñó'ó tọ'ó ní kutakụ na xí'in ndi'i nịvi.

³ Kujya xina'á tá ọn ta'an ka kandixa yó Jesucristo, saá kí'ví ní xítakụ mịi yó, toon ní nịxiyo ini yó saá, na ndaño'ó nọọ Ndios xikuu yó, ta ke'é yó ndi'i nọọ ña ọn vá'a ña kutoo ní yíkí koñu mịi yó, chi ña ọn vá'a xikuu ña xa'nda chiño nọọ yó. Xítakụ yó xí'in ña sáạ ní ini yó xínị yó inkạ nịvi, ta kịsa kuínị ini yó xínị yó inkạ nịvi. Ta kuạạ ní nịvi nị-xiin na kusij ini na koni na mịi yó, ta ni mịi yó nị-xiin yó kusij ini yó koni yó nayó'o. Vará saá xítakụ yó kujya xina'á, ⁴ ta Ndios, Taa ta Sakaaku mịi yó, saná'a ra mịi yó ndí ndixa ta va'a ní ini kúu ra, ta ndixa kí'ví ní ini ra xínị ra ndi'i nịvi, ⁵ chi xa'a ña ká'no ini mịi ra kúu ña sakaaku ra mịi yó. Ta ndạ lo'ọ ọn sivi xa'a ña chiño va'a ke'é yó kúu ña sakaaku Ndios mịi yó. Ta xí'in ndeẹ Níma Ndios, nakata ra ini yó ta saá ndọọ ndi'i kuachi xindiso yó, ta saá ndụu yó nịvi xaá, na ndii nọọ Ndios. ⁶ Xa'a ña

kịsa ndivi Jesucristo, Taa ta Sakaaku mịi yó, Ndios saní'i ra Níma ra mịi yó ña sakutú ña ini yó ta kutakụ ña ini yó ndi'i saá kivi. ⁷ Xa'a ña ká'no ini Ndios, ke'é ra ñava'a yó'ọ xí'in mịi yó ña ndụu yó nịvi na ndii na ọn koó ka kuachi kómí nọọ ra. Ta saá ndụu yó sa'ya ndino'ọ ra, ta kúu yó nịvi na ndáti ta ndixa ndáa ini yó ndí Ndios taxi ra ña kutakụ yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

⁸ Tọ'on yó'ọ ña xa nika'an i xí'in ún ta Tito kúu ñandaa, ta kóni ña ọn sandakoo ún saná'a ún tọ'on yó'ọ nañani yó xí'in náki'vạ yó na kándixa Jesucristo. Saá chi nayó'ọ xínị ñó'ó kasa ndivi na ndi'i chiño va'a. Ta ña ké'é na saá kúu ñava'a xa'a ndi'i nịvi, ta kúu ña ña ndáya'ví ní nọọ ndi'i nịvi. ⁹ Ta ọn taxi xí'in mịi ún kivi ún kani tá'an ún, án nọọ ún xí'in nịvi xa'a ña ọn vása ndáya'ví, ni ọn vá'a kivi ún nọọ kani tá'an nịvi, án náa na xa'a yu kúu xij síkuá na, án xa'a ndayí Ndios ña nịtaa ta Moisés, chi ndạ manị kúu ña kani tá'an na án nọọ na xa'a ndi'i ñayó'ọ, ta ndạ lo'ọ ọn vása ndáya'ví ke'é na saá.

¹⁰ Tá yóo nañani yó án náki'vạ yó na kani tá'an ta náta'vi tá'an na, ta xínị ñó'ó ka'an ún xí'in nayó'ọ ndạ ọvi yichị ña ọn ke'é na saá. Tá ọn xijin na chikaạ sọ'ọ na ña ká'an ún xí'in na, ta sandakoo ún ña kútá'an ún xí'in na. ¹¹ Chi xínị ún nayó'ọ kúu nịvi na ọn xijin koni sọ'ọ ka

tq'on va'a, chi nivi na xa n̄t̄iví ini kúu na. Saá chi ña on vá'a ké'é nivi yó'o saná'a ndí nivi na ndiso kuachi noq Ndios kúu na.

na ndi'i, chi nivi na kándixa Jesucristo kúu yó. Ná ke'é Ndios ñava'a ní xí'in ndi'í ndó. Saá ná koo.

TaPablo ndúkú ra noq tqTito ña kasa ndivi tayó'o ñii chiño

¹² Xáni s̄inj̄i ti'víj̄i tqArtemas án tqTíquico xaá ra noq yóo ún, ta k̄iv̄i xaá ñii tayó'o, chikaá ún ndeē ña k̄o'on ún nda ñoo Nicópolis ña nakutá'an ún xí'in̄i, chi chikaá ini j̄i k̄o'on̄i koo j̄i ñoo Nicópolis un̄i yoo v̄ixin kuȳa yó'o. ¹³ Ndúkú j̄i ñava'a noq ún ña chindeé ún nañani yó tqApolos xí'in tqZenas. Ta tqZenas yó'o kúu t̄aa t̄a kisa chiño ndákuijn̄ xa'a nivi noq najuez. Taxi ún ndi'í ña x̄in̄i ñó'ó nda'a nañani yó yó'o, ña kuchiño kee na k̄o'on na, ña on kuman̄i nda ñii ña'a nda'a na noq kuá'an na. ¹⁴ Ta saná'a ún ndi'í nivi na kándixa Jesucristo na ndóo xí'in ún ña sakuá'á na kasa ndivi na ñava'a, ta chindeé na taxi na ña x̄in̄i ñó'ó nivi nda'a na. Ta ña ké'é na saá saná'a ndí ndixa kúu na nivi na ndaya'ví noq ink̄a nivi xí'in noq Ndios.

Tq'on sondí'í n̄itaa tqPablo kuá'an ña nda'a tqTito

¹⁵ Ndi'í nañani yó xí'in náki'va yó na ndóo xí'in̄i chindeé na yó'ó. Ta ñii k̄i'va saá chindeé ún ndi'í nañani yó xí'in náki'va yó na ndóo xí'in ún. Saá chi nañani yó xí'in náki'va yó na ndóo xí'in ún kí'vi ní ini na x̄in̄i

Tutu ña ñitaa taPablo ta tí'ví ra kua'an ña nda'a taFilemón

*Xí'in tq'on yó'o taPablo
chindeé ra taFilemón*

1 Yí'j, taPablo, kúu j taa ta nákaa ini ve'e kaa xa'a ña ká'an ndoso j tq'on va'a xa'a Jesucristo. Ta xí'in ñani yó taTimoteo táa j tutu yó'o ta tí'ví ndi ña xaa ña nda'a yó'o, ñani yó taFilemón, taa ta ndixa kí'vi ní ini ndi xini ndi, ta kúu ún taa ta ñii káchí kisa chiño noo Jesucristo xí'in ndi. ² Saá tuku kóni ndi ña tutu yó'o xaa ña nda'a ñákj'va yó ñáApia xí'in tañani yó taArquipo, taa ta ñii káchí xí'in ndi chíkaa ní ra ndee kisa chiño ra noo Jesucristo. Ta kóni ndi ña tutu yó'o xaa ña nda'a ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo, na kúu na nákutá'an xí'in ún ve'e ún xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios. ³ Ta vitin Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra koo ñava'a ini ndó.

*Tq'on yó'o ká'an ña ndí
taFilemón kúu
taa ta vivíi ndíkõn yichí Jesu-
cristo*

⁴ Ndi'i saá yichí ña ká'an j xí'in Ndios xa'a ún, ñani yó taFilemón, ta táxi j ña táxa'vi ña'á nda'a ra xa'a ún.

⁵ Saá chi xa xini so'o j xa'a ña vivíi kándixa ún Jesucristo, ta xa'a ña kí'vi ní ini ún xini ún ndi'i ñivi na kándixa ra. ⁶ Ta yó'o xí'in mji ndi, ñii káchí kándixa yó Jesucristo ta ndaa ini yó ra. Ta xa'a ñayó'o, ndúkú j noo Ndios ña ná chindeé ra yó'o ña kasa ndivi ún ndi'i ñava'a ndatán yóo ña kóni ra. Ta xí'in ña ke'é ún saá, kundaa va'a ini ún yu kúu ndi'i ñava'a kómí yó xa'a ña ñii yóo yó xí'in Jesucristo. ⁷ Ñani yó, yó'o ndixa kí'vi ini ún xini ún nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, ta chíkaa ún ndee ini na. Ta ña xini so'o j ña ke'é ún saá kúu ña sákusij ní ini j ta chíkaa ña ndee ini j.

*Xí'in tq'on yó'o taPablo
xáku ndá'ví ra noo taFilemón
xa'a taOnésimo*

⁸ Ta saá õn vása yí'ví j ndúkú j noo ún ña ke'é ún ñii ñava'a ní xí'in j vitin. Vará yóo ndayí kómí j ña ka'nda chiño j noo ún chi Ndios sákuiso chiño ra yí'j kúu j taapóstol xí'in ndayí Jesucristo, ta õn vása ka'nda chiño j noo ún saá. ⁹ Ta nda víka, xa'a ña ndixa kí'vi ini yó xini tá'an yó, xáku ndá'ví j noo ún ña ke'é ún ñii ñava'a yó'o xí'in j. Yí'j, taPablo, kúu j ñii taa ta xikua'a ní vitin, ta nákaa j ini ve'e kaa xa'a ña ká'an ndoso j tq'on va'a xa'a Jesucristo, ¹⁰ ta xáku ndá'ví j noo ún xa'a ñani yó taOnésimo. Tayó'o nduu ra ndatán yóo sa'ya miji, chi

tá'an nákaaḡ ini ve'e kaḡ yó'o, ta ndaṭo'onḡ xí'in ra to'on va'a xa'a Jesucristo, ta taOnésimo yó'o kaḡndixa ra to'on yó'o, ta kixá'a ra ndíkḡon ra yichḡ Jesucristo.

11 Ta ñani yó taOnésimo yó'o, tá si'na tá'an kuḡya ḡixiyo ra kisa chiño ra noḡ ún, taḡa ta ḡon vása ndáya'ví xikuu ra xa'a chiño ke'é ra noḡ ún. Ta vitin xa nduḡ ra taḡa ta ndáya'ví ní xa'a chiño kisa ndivi ra noḡḡ ta xa'a chiño noḡ mḡi ún.

12 Ta saá tí'víḡ taḡyó'o ndikó ra naxaaḡ ra noḡ mḡi ún vitin, ta xáku ndá'víḡ noḡ ún ña va'a naki'in ún ra. Ta ñii kḡ'va ndaṭán va'a naki'in ún yḡ'ḡ, saá va'a naki'in ún taḡyó'o.

13 Tá'an nákaaḡ kaḡ ini ve'e kaḡ yó'o, xa'a ña ká'an ndosoḡ to'on va'a xa'a Jesucristo, ndixa kusḡ ní ka iniḡ táná kindḡo taOnésimo xí'inḡ, níkuu. Saá chi ndixa chindeé ra yḡ'ḡ ñii kḡ'va ndaṭán kóni ún chindeé ún yḡ'ḡ. 14 Ta ḡon vása ní-xiinḡ ndukúḡ noḡ ra ña kindḡo ra xí'inḡ, saá chi yó'ó kúu taḡa ta si'na xiniḡ ñó'ó taxi ndayí nda'a ra kindḡo ra xí'inḡ. Chi ḡon vása xiinḡ ka'anḡ to'on ña kasa nduxa xí'in ún xa'a ña chindeé ún yḡ'ḡ, ta nda víka, kóniḡ ndí xí'in ña ndino'o ini ún ke'é ún ñandaḡa kuiti. 15 Ta vará taOnésimo yó'o kee ra noḡ ún ta lo'o kivi ndaño'ó ra noḡ ún, ta ndákuiti Ndios taḡxi ra ḡindo'o ndó saá, xa'a ña vitin ndikó ra ve'e ún ta kutaku ra xí'in ún ndí'i

saá kivi ña vaḡxi. 16 Saá chi vitin taOnésimo ḡon vása ka kúu ra ñii taesclavo mḡi ún,* chi kúu ra ñii ñani yó, taḡa ta kí'vi ini yó xini yó. Yḡ'ḡ kí'vi ní iniḡ xiniḡ taOnésimo yó'o, ta yó'ó xiniḡ ñó'ó ká'no ka kuki'vi ini ún koni ún ra. Saá chi kúu ra ñii taḡa ta ñii kḡ'va ndaṭán yóo mḡi ún, ta tuku kúu ra ñani ún xa'a ña káḡndixa ndó Jesucristo ta ñii yóo ndó xí'in ra vitin.

17 Ta mḡi ún, tá ndixa xáni sḡini ún ndí ñii káchí kisa chiño yó ta ñii kḡ'va saá ndáa ini yó Jesucristo, ta saá va'a naki'in ún taOnésimo yó'o, ñii kḡ'va ndaṭán va'a naki'in ún yḡ'ḡ tá kixaaḡ kivi ña xaḡḡ noḡ ún. 18 Tá yóo ña ḡon vá'a ḡike'é ra xí'in ún, án tá yóo ña níka ra sḡi'ún noḡ ún, ta yḡ'ḡ ndixa cha'viḡ ndí'i ñayó'o nda'a ún. 19 Yḡ'ḡ, taPablo, táaḡ to'on yó'o xí'in nda'a mḡiḡ, ta tuku ká'anḡ xí'in ún ndí ndixa cha'viḡ ndí'i ña ḡon vá'a ḡike'é ra xí'in ún án ña níka ra noḡ ún. Ta yḡ'ḡ, ḡon vása xiniḡ ñó'ó sanaká'anḡ yó'ó ndí yóo ña níka ún noḡḡ xa'a ñava'a ḡike'éḡ xí'in ún. Chi xa'a ña ndaṭo'onḡ to'on va'a xa'a Jesucristo xí'in ún, yó'ó kúu taḡa ta ndino'o táku noḡ Ndios vitin. 20 Ñani yó, xáku ndá'víḡ noḡ ún ña kasa ndivi ún ñava'a yó'o xí'inḡ xa'a ña kí'vi ini ún xini ún Jesucristo. Ndúkúḡ noḡ ún ña chikaḡ ún ndee iniḡ xí'in ña kasa ndivi ún saá, chi yó'ó ta yḡ'ḡ ñii yóo yó táku

* 1:16 Naesclavo kúu ḡivi na ḡon vása kómí ndayí sandakoo na chiño kisa ndivi na noḡ napatrón na.

yó xí'in Jesucristo.

²¹ Táa i tutu yó'o chi ndáa ini i ndí ndixa kasa ndivi ún ndi'i ña ndúkú i nọọ ún, tãdã kuã'a ní kã ñavã'a chinóo ún nọọ ña ndúkú i kasa ndivi ún. ²² Ta yóo inkã ñavã'a ndúkú i nọọ ún: Vã'a ná kasa ndivi ún ñii cuarto lo'o ve'e ún xã'a ña kindọo i kivi xãã i koto i yó'ó, chi ndáti i ndí Ndios taxi ra ña yãchi ní kuchiño xãã i koto i ndó'ó, chi ndi'i saá kivi ká'an ndó ndúkú ndó nọọ ra xã'a i.

Xí'in tọ'on yó'o tãPablo ndáyi ra tãFilemón

²³ Ta ñani yó tãEpafras, tã kúu tã tã nákaã ini ve'e kãa xí'in i, tí'ví ra tọ'on ña chindeé ra yó'ó. ²⁴ Ta saá tuku nañani yó tãMarcos, tãAristarco, tãDemas ta xí'in tãLucas tí'ví nayó'o tọ'on ña chindeé na yó'ó. Ndi'i nataã yó'o ñii káchí kisa chiño na xí'in i nọọ Jesucristo.

²⁵ Ta vitin Jesucristo, Tã tãKá'no nọọ yó, ná ke'é ra kuã'a ní ñavã'a xí'in ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ña kua'an nda'a najudío na kándixa Jesucristo

*Tò'on yó'o ká'an xa'a
Ndios, taxi ra tò'on ra
nda'a Sa'ya ra xa'a ña
ndatò'on ra ña xí'in mji yó*

¹ Kuyya xina'á ní Ndios taxi ra tò'on ra nda'a naprofeta ña ndatò'on na ña kóni ra xí'in naxii síkuá yó. Ta kua'a ní yichi ta kua'a ní noo, xixini ñó'ó Ndios naprofeta ña ndatò'on ra tò'on ra xí'in naxii síkuá yó. ² Ta saá nija'a kua'a ní kuyya, ta kixaa kivi vitin ña kúu ña vaxi kuyatin kivi sondí'í ñoyívi yó'o, ta Ndios tiví ra Sa'ya ra xa'a ña kúu ra mji Tò'on Ndios ña ndatò'on xí'in yó. Ta xí'in Sa'ya ra kisa va'a ra ndi'i ña kuva'a ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña kuva'a ña yóo ñoyívi ñino. Ta Ndios chindú'u ra ndí Sa'ya ra naki'in ra ndi'i ña kúu kuenda Ndios. ³ Ta ña yé'e livi ká'no Sa'ya Ndios kúu mji ña yé'e livi ká'no Ndios, chi Sa'ya Ndios yó'o ñii kúu ra xí'in Ndios, ta kúu ra mji Ndios. Ta Sa'ya ra xí'in ndee tò'on ra taxi ra ndee ña on ta'an ndi'i xa'a ndi'i ña kuva'a ña yóo ñoyívi. Tá saxino ra chiño ña taxi Ndios nda'a ra ña kúu ña nakata ra kuachi mji yó, ñivi na kándixa ña'á, ta saá nitonda ra xikoo

ra noo táyi tón to'ó ká'no tón ñíndichi siin kua'á Ndios ñoyívi ñino noo yóo Ndios xá'nda chiño ra.

*Tò'on yó'o ká'an ndí Sa'ya
Ndios
kúu ta ta ká'no ka noo
naángel*

⁴ Ta saá Sa'ya Ndios nduu ra ta ta ká'no ka noo naángel, saá chi Ndios sakunaní ña'á ra Sa'ya ra ña kúu ñii kivi ña va'a ní ka ta ndaya'ví ní ka noo kivi naángel. ⁵ Chi Ndios on vása ní-ka'an ra xí'in nda ñii naángel, ndatán nika'an ra xí'in Sa'ya ra, kachi ra saá: Yó'ó kúu Sa'ya i, ta chitonji ndí kivi vitin xí'in ndi'i kivi ña vaxi kúu i Yivá ún,

kachi ra xí'in Sa'ya ra. Ta on vása ní-ka'an Ndios xí'in nda ñii naángel, kachi ra saá: Yí'i kúu i Yivá ún, ta yó'ó kúu ún Sa'ya mji i.

⁶ Ta Ndios, kivi tiví ra Sa'ya ra ta kúu tanóó xí'in ra, kixaa ra ñoyívi yó'o, ta nika'an ra xí'in naángel na kisa chiño noo ra, kachi ra saá: Ndi'i ndó'ó naángel, ina kasa ká'no ndó Sa'ya i!

⁷ Ta xa'a naángel yó'o, kachi Ndios saá: Ké'éj ña nduu naángel ndatán yóo tachi ña xika,

ta naángel na kúu na xika chiño noo i, ké'éj ña nduu nayó'o ndatán yóo ño'o ña xixi.

⁸ Ta xí'in Sa'ya ra, kachi Ndios saá:

Yó'ó kúu ún Ndios, ta ka'nda
chiño ún nọọ ñoyívi
ndi'i saá kivi ña vaxi,
ta xí'in ñandaḡa ka'nda
chiño ún nọọ ndi'i
nivi.

9 Yó'ó kí'vi ini ún xini ún
ñandaḡa, ta ña on vá'a,
sáa ini ún xini ún ña;
ta xa'a ñayó'o, yi'i ta kúu
Ndios mji ún, sákuiso
chiño i yó'ó ña kuu ún
taRey,

ta chútú ka ñasii ini ún nọọ
ndi'i ka na nákutá'an
xí'in ún,

saá kachí Ndios. 10 Ta tuku
nika'an ra xí'in Sa'ya ra:

Ta yó'ó, mji taKá'no, tá
si'na on ta'an koo nda
ñii ña kuva'a ñoyívi,
ta yó'ó kisa va'a ún
ñoyívi nọọ ño'o,

ta kisa va'a ún ñoyívi nino,
ndi'i ña kuva'a kúu ña
ke'é ún.

11 Ta vaxi ñii kivi tá ndi'i ña
kuva'a yó'o ndi'i xa'a
ñayó'o,

ta yó'ó, kutaku ún ndi'i saá
kivi ña vaxi.

Ndatán ndi'i xa'a tikoto yatá,
saá ndi'i xa'a ndi'i ña
yoo kuva'a ñoyívi.

12 Ndatán násama nivi tikoto
na ña yatá ña xa ndi'i
xa'a ta nákundixin
na tikoto xaá, saá
kindaa ún ñoyívi yatá
yó'o, ta chinoo ún
ñoyívi xaá.

Ta yó'ó, nda ñii kivi on vása
násama ún,

ta ndi'i saá kivi ña vaxi ku-
takú ún,

kachí Ndios xí'in Sa'ya ra.

13 Ndios on vása ní-ka'an
ra xí'in nda ñii naángel,

ndatán nika'an ra xí'in Sa'ya
ra, kachí ra saá:

Koo ún táyi ká'no yó'o, tón
ñíndichi siin kua'á i,

taḡa taḡa kivi sakoyo i
tixin xa'a ún ndi'i na

káni tá'an xí'in ún,
kachí Ndios xí'in Sa'ya ra.

14 Chi ndixa ndi'i naángel
ndasaá kuiti kúu na níma
na xika chiño nọọ Ndios, ta
Ndios tí'ví ra na ña kixi na
chindeé na nivi na kúu na
sakaku Ndios.

2

*Tō'on yó'o ká'an xa'a ña
xini ñó'o chikaḡa so'o yó tō'on
Ndios ña ndatō'on ndasaá
sakaku ra mji yó*

1 Ta saá xini ñó'o xí'in ña
ndino'o ini yó chikaḡa so'o ní
ka yó tō'on ña ndaḡa ña xa
xini so'o yó, koto yiyo san-
dakoo yó yichi nọọ xá'nda
chiño Ndios. 2 Chi ña xina'á
ní naángel nataxi na ndayí
Ndios nda'a taxii síkuá yó
taMoisés. Ta ndayí yó'o
kúu ñandaḡa ndino'o Ndios,
ta nivi xini ñó'o chikaḡa so'o
na ndayí yó'o. Ta saá ndi'i
nivi na njya'a ndoso nọọ
ndayí yó'o, ta Ndios saxo'vi
ra nayó'o, chi saá xini ñó'o
kundivi ndayí yó'o. 3 Tá nivi
yó'o nindo'o na saá kuyá
xina'á, ta saá vitin tá mji yó
sandakoo yó kándixa yó ndi
Ndios sakaku ra yó, ta saá
nda lo'o on kuchiño kaku
yó nọọ ña xo'vi yó. Saá
chi ña sakaku ra mji yó
kúu ña ká'no ní ndaya'ví.
Ta mji Taḡa taKá'no nọọ yó
kúu taḡoó ndatō'on tō'on

vạ'a yó'o xí'in nịvi. Ta nịvi na xịni sọ'o tọ'on vạ'a ña nịka'ạn ra, nayó'o ndakuijn na xa'a tọ'on yó'o ta kịsa ndaa na ña nọọ mịi yó. ⁴ Ta saá tuku Ndios kịsa ndaa ra ndí ñandaa kúu tọ'on ña ndatọ'on mịi Taa taKá'no nọọ yó, xí'in ña saná'a ra nọọ nịvi kua'a ní ñavạ'a ná'no ña kúu seña án milagro. Ta saá tuku kịsa ndaa ra ndí ñandaa kúu tọ'on yó'o xí'in ña ké'é Nímạ Ndios, sán'i ña ndi'i nọọ ndeẹ vạ'a nda'a mịi yó, nịvi na kándixa Jesucristo, ta sán'i ña ndeẹ vạ'a yó'o nda'a ñii ñii mịi yó ndatán káchí ini mịi Ndios.

Tọ'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo, taa ta sakaku mịi yó

⁵ Ndios ọn vása ní-chitóni ra ña naángel ka'nda chiño na nọọ ñoyívi ña vaxi. Ká'an ndi xa'a ñoyívi xaá nọọ kutaku mịi yó kịvi ña vaxi. ⁶ Ta ñii xiiña nọọ tọ'on Ndios ña nịtaa na xịna'á, ñii taa káchí ra saá xí'in Ndios:

¿Ndachun xáni sịni ún ndí nịvi ñoyívi yó'o ndáyạ'ví ní na nọọ ún?,

saá chi xa'a nịvi yó'o ñó'o ní ini ún, ta ndáa ní ún nịvi yó'o.

⁷ Xa taxí ún ña nịvi na kịsa vạ'a ún kúu na na lo'o ní ka nịno nọọ naángel,

ta saá xa taxí ún ña naki'in na ñato'ó xí'in ñavạ'a ná'no ña livi,

ta sakuiso chiño ún na nọọ ndi'i ña yóo ña kịsa vạ'a ún.

⁸ Taxí ún ña xá'nda chiño na nọọ ndi'i ña kịsa vạ'a ún yó'o,

saá káchí ñii taa xí'in Ndios. Tọ'on yó'o kóni káchí ña saá: Ndios taxí ra ña xá'nda chiño nịvi nọọ ndi'i ña kụvạ'a. Ta nda ñii ña kịsa vạ'a Ndios ña yóo, ọn vása xá'nda chiño ña nọọ nịvi. Ta saá ni, ọn tạ'án koni yó ndi ndi'i ña kụvạ'a kịsa ndivi ña ña xá'nda chiño nịvi nọọ ña. ⁹ Vará ndixa ọn tạ'án koni yó ñayó'o, ta xa xíni yó ña nịndo'o Jesucristo, chi Ndios ke'é ra xí'in tayo'ó ña xikuu ra tạ nịno ka nọọ naángel kịvi xịtakụ ra nọọ ño'ọ ñoyívi yó'o. Ta vitin Ndios xa taxí ra ndi'i ñato'ó xí'in ndi'i ñavạ'a ná'no ña livi nda'a Jesucristo, xa'a ña nịxo'vi ní ra ta nịxi'i ra xa'a ña kuchiño sakaku ra ndi'i nịvi ñoyívi yó'o. Ndios ke'é ra saá chi kí'vi ní ini ra xíni ra nịvi.

¹⁰ Ndi'i ña kịsa vạ'a Ndios yóo ña xa'a ña kasa ká'no ña ra, ta tịxin ndeẹ Ndios yóo ndi'i ña. Ta saá Ndios kóni ra ndí ndi'i sa'ya ra kọ'ọn na kutaku na xí'in ra ñoyívi nịno nọọ yóo ñalivi ká'no. Ta ña kuchiño ke'é na saá, Ndios taxí ra ña nịxo'vi ní Jesucristo, ta saá nịtondaa ra nduu ra taa tạ nịxịno ndino'o. Ta vitin kúu ra taa tạ sákaku ndino'o nịvi nọọ kuachi na. ¹¹ Ta Jesucristo kúu taa tạ sánduu ndii nịvi na kándixa ña'á ta ọn kọọ ka kuachi ndiso na nọọ Ndios. Ta ndi'i nịvi na ndundii, kúu nasa'ya Ndios. Ta saá Jesucristo ọn vása kúka'an nọọ

ra ña sakunaní ra nayó'o
nañani ra án náki'va ra, chi
ñii laá Ndios kúu Yivá ndi'i
nayó'o xí'in ra. ¹² Chi ñii
xiiña noo to'on ña ñitaa na
xina'á, ñika'an ra xí'in Yivá
ra Ndios, kachí ra saá:

Ka'an ndoso i noo ndi'i
nañani i ta noo ndi'i
náki'va i, xa'a ndi'i
ñava'a ña ke'é ún,

ta kata i yaa yii ña kasa
ká'no i yó'o noo ndi'i
ñivi na nákutá'an xa'a
ña kisa to'ó na yó'o,

kachí ra. ¹³ Ta inká xiiña
noo to'on ña ñitaa na xina'á,
kachí ra saá xa'a Yivá ra:

Yi'i ndino'o ndáa ini i Yivá i
Ndios.

Ta tuku kachí ra saá:

Yó'o yóo i xí'in ndi'i nañani i
ta xí'in ndi'i náki'va i,
na taxí Ndios nda'a i,

kachí ra.

¹⁴ Mii yó na kúu ñivi, kómí
yó yiki koñu yó xí'in ñii
yó. Ta kivi kixi Jesucristo
ñoiyí yó'o nduu ra ñii ñivi,
ta ñii ki'va saá xikomí ra
yiki koñu ra xí'in ñii ra.
Ta ña nduu ra xikuu ra
ñivi ta ñixi'í ra, xí'in ñayó'o
kundeé ra noo ñandiva'a
ká'no ña xikomí ndeé sandi'i
xa'a ñivi. ¹⁵ Ta xí'in ña
ñixi'í ra, Jesucristo sakaku ra
ñivi ña ko'on ndíka na. Saá
chi ndi'i ñivi xikuu na es-
clavo ñanímá ndiva'a ká'no
Satanás, chi ndi'i saá kivi
xítaku na xí'in ña yí'ví na
noo ña kivi na. ¹⁶ Chi ndixa
xini yó, on sivi xa'a ña chin-
deé ra naángel kúu ña kixi
Jesucristo ñoyí yó'o, ta xa'a
ña chindeé ra ñivi na kúu
sa'ya ñani sikuá ta Abraham,

ndixa kúu ña kixi ra. ¹⁷ Saá
chi xa'a ña kuchiño chindeé
ra ñivi, Jesucristo xini ñó'ó
xikuu ra ñii ñivi ndatán yóo
mii yó, ñivi na kúu nañani
ra xí'in náki'va ra. Xikuu
ra ñivi xa'a ña kuchiño kúu
ra tasutu ká'no noo ñivi. Ta
kúu ra ñii sutu ta kisa ndivi
ñandaa noo Ndios, ta kúu ra
ñii sutu ta kúndá'ví ní ini
xini ñivi, ta ñisoko xí'in mii
ra xa'a ña sandoo ra kuachi
ñivi noo Ndios. ¹⁸ Ta yo'vi
ní ñixo'vi ra kivi xito ndoso
ñandiva'a ká'no ra ña kóni
ña nakava ra ke'é ra ña on
vá'a. Ta xa'a ña kundeé ra
noo ña on vá'a, ta nda lo'o
on vása ní-ki'vi ra kuachi,
Jesucristo kuchiño ra chin-
deé ra ñivi kivi xito ndoso
ñandiva'a ká'no na, ña on
nakava na ke'é na ña on
vá'a.

3

*To'on yó'o ká'an xa'a Je-
sucristo
kúu ra ta ta ká'no ka noo
ta Moisés*

¹ Ta saá nañani yó xí'in
náki'va yó, ndó'ó ñivi na
naqaxin Ndios ña nduu ndó
ñivi na ndii noo ra, viví
kani siní ndó xa'a Jesu-
cristo. Saá chi Jesucristo kúu
ra taapóstol ta tiví Ndios
ñoiyí yó'o, ta kúu ra tasutu
ká'no ta naqaxin Ndios ña
kasa chiño ra noo Ndios xa'a
ñivi. Ñayó'o kúu to'on ña
ndaa ña ndakuiin yó xa'a Je-
sucristo. ² Jesucristo ndino'o
kisa ndivi ra ndi'i ña sakuiso
chiño Ndios ra, ndatán kisa
ndivi ta Moisés ndi'i chiño
ña sakuiso Ndios ra kuiya

xina'á, ña kisa chiño ra ñoq nave'e Ndios. ³ Ndios taxi ra nda'a Jesucristo ku'a'a ka ñato'ó ñoq ñato'ó naki'in ta Moisés, saá chi ñii taa ta kisa va'a ñii ve'e, tayó'o ndáyaví ka ra ñoq ve'e ña kisa va'a ra. ⁴ On koq nda ñii ve'e ní-kuva'a mji, saá chi yoo taa ta kisa va'a ña'á, ta Ndios kuu taa ta ndixa kisa va'a ndi'i ña yoo ñoyívi. ⁵ Ta Moisés xikuu ñii taa ta ndino'o kisa chiño ñoq nave'e Ndios, ta Moisés nika'an ndoso ra ñoq ñivi to'on xa'a ña ndato'on Ndios ñoq ñivi kivi ña vaxi. ⁶ Ta Jesucristo kuu Sa'ya Ndios, ta ndino'o kisa ndivi ra ndi'i ña sakuiso chiño Ndios ra, ta kuu ra taa ta ndiso chiño xí'in mji nave'e Ndios vitin. Ta nave'e Ndios yó'o kuu mji yó ñivi na kándixa Jesucristo, tá ndixa ndikon yó ku'a'an yó yichi ra, ta ndino'o ndaa ini yó ra ndi'i saá kivi ña taku yó ñoyívi yó'o, ta xí'in ñasii ini yó ndati yó ñava'a taxi Ndios nda'a yó.

To'on yó'o ká'an xa'a Ndios ndi kóni ra ña kivi ñivi ñoq nakindée na xí'in ra

⁷ Ta saá xini ñó'ó koto va'a xí'in mji yó, ña on sandakoo yó yichi Ndios, chi ñii xiiña ñoq to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, kachí Níma Ndios saá:

Tá kivi vitin xini so'o ndó to'on ña ká'an Ndios xí'in ndó,

⁸ on kuu ndó ñivi na toon ní ini, na on xjin koni so'o,

ndatán ñixiyo naxii síkuá ndó kivi kisa toon ini na ta ñi-xiin na chikaa so'o na to'on ña nika'an Ndios xí'in na.

Ta xí'in ña ke'é na saá kivi ñixika na yuku yichí, kuu ña xito ndoso na Ndios ña kóni na kundaq ini na nda mji xa Ndios xí'in ña kundeé ini ra xí'in na. ⁹ Vará naxii síkuá ndó xini na ndi'i ñava'a ná'no ña ke'é Ndios xí'in na xa'a ña chindeé ra na ndi'i saá ña ovi siko kujya ñixika na yuku yichí,

ta saá ni, xito ndoso na Ndios xa'a ña kóni na kundaq ini na yukia ke'é ra xí'in na.

¹⁰ Saá xa'a ñayó'o, ñitondaa ña ñisaa ini Ndios xini ra na,

ta nika'an ra to'on yó'o, kachí ra saá: "Ndi'i saá kivi sandakoo na yi'i ta xika mji na,

ta on xjin na kundikon na yichi ña saná'a na."

¹¹ Ta saá ñisaa ní ini xini na, ta ndixa chikaa ini xa'a na:

"Nda ñii kivi, on kivi na ñoq taxi ña nakindée na xí'in i", kachí Ndios, saá kachí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á.

¹² Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, koto va'a ndó ndi nda ñii ndó on kuu ndó ñivi na on xjin kandixa Ndios taa tatáku, ta kasa toon ini ndó ta kuxiká ndó ñoq ra. ¹³ Nda víka, ñii ñii kivi ndato'on ndó to'on ña

chikaa ndó ndee ini tá'an ndó, saá ke'é ndó vitin ta ndi'i saá kivi ña táku ndó. Saá ke'é ndó xa'a ña on nakava ndó kivi ndó kuachi, ta nduu ndó nivi na toon ní ini, na on xiin ke'é ña kóni Ndios. ¹⁴ Ndixa ñii yóo yóo xí'in Jesucristo, chi ndixa ndáa ini yóo ra nda kivi kixá'á yóo kándixa yóo ra. Tá on sandakoo yóo ña kándixa yóo ra saá, ta ña ké'é yóo saá kisa ndaa ña ndí ndixa ñii nduu yóo xí'in Jesucristo.

¹⁵ Ta saá xini ñó'ó chikaa so'o yóo to'on Ndios ña nita na xina'á, ña káchí saá:

Tá kivi vitin xini so'o ndó to'on ña ka'an Ndios xí'in ndó,

on kuu ndó nivi na toon ní ini, na on xiin koni so'o,

nda'tán nixiyo naxii síkuá ndó kivi kisa toon ini na ta ni-xiin na chikaa so'o na to'on ña nika'an Ndios xí'in na,

káchí to'on Ndios. ¹⁶ ¿Yu kúu nivi na xini so'o ña nika'an Ndios xí'in na, ta saá ni, kisa toon ini na noo ra ta ni-xiin na chikaa so'o na to'on ra? Xa xini yóo ndí nayó'o xikuu ndi'i mii naxii síkuá yóo na kee ñoo Egipto xí'in taMoisés. ¹⁷ ¿An on sivi mii nivi yó'o kúu na nisaá ní ini Ndios xini ra ndi'i saá ña ovi sikó kuyá noo yóo yuku yichí? Saá chi nivi yó'o kúu na ke'é ña on vá'a, ta saá nixi'i na noo yuku yichí yó'o.

¹⁸ ¿An on sivi mii nivi yó'o kúu na nika'an Ndios xa'a, káchí ra ndí nivi yó'o nda ñii

kivi on kivi na noo nakindée na xí'in ra? Saá nindo'o na, chi ni-xiin na kasa ndivi na ña nika'an Ndios xí'in na. ¹⁹ Ta saá kúndaa ini yóo ndí ni-kuchiño kivi na noo nakindée na xí'in Ndios, chi on vása ní-xindaa ini na ra.

4

¹ Tanda vitin ndaya'vi to'on ña nika'an Ndios xina'á ña kúu ña kindoo ra ndasaá kivi yóo noo nakindée yóo xí'in ra, ta saá xini ñó'ó koto va'a xí'in mii yóo koto nda sava mii yóo on kundeé yóo kivi yóo nakindée yóo xí'in Ndios. ² Mii yóo xa xini so'o yóo to'on va'a ña ndato'on Ndios ndí taxi ra ña kivi yóo noo nakindée yóo xí'in ra. To'on yó'o ñii kúu ña xí'in ña xini so'o naxii síkuá yóo kuyá xina'á. Ta nda maní xini so'o na to'on yó'o, chi on vása ní-xindaa ini na ña. ³ Ta mii yóo vitin na kúu nivi na ndáa ini to'on Ndios, kuchiño kivi yóo noo nakindée yóo xí'in ra, ta xa'a nivi na toon ní ini, na on xiin koni so'o, káchí Ndios saá:

Ta saá nisaá ní ini i xini i na, ta ndixa chikaa ini i xa'a na:

“Nda ñii kivi, on kivi na noo taxi i ña nakindée na xí'in i”,

káchí Ndios. Ta vitin xini yóo ndí yóo noo nakindée yóo, chi Ndios, kivi kisa va'a ra ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ñino, nda kivi saá chindú'u ra noo nakindée yóo xí'in ra. ⁴ Chi noo to'on Ndios ña nita na xina'á, káchí ña saá xa'a ña ndi'i kisa va'a Ndios ñoyívi:

Kivj uxá Ndios nakindée ra
noo ndi'i chiño ra.

5 Ta tuku nika'an Ndios,
kachí ra saá:

“Nda ñii kivj, on kivi na noo
taxi ña nakindée na
xí'inj”, kachí Ndios.

6 Ta nivi na xikuu nanoo
xini so'o to'on va'a xa'a
Ndios kuuya xina'á, on vása
ní-kuchiño na nakindée
na xí'in ra, chi on vása
ní-chikaa so'o na to'on
ña nika'an Ndios xí'in na.
Tanda vitin ndaya'ví to'on
ña nika'an Ndios xina'á, ña
kúu ña kindoo ra ndí ñii
kivj ña vaxi kivi nivi noo
nakindée na xí'in ra. 7 Ta
kivi vitin kúu kivi ña chitóni
Ndios. Saá chi Ndios taxi ra
to'on ra nda'a tarey David,
ña nita ra to'on ña sakán
nda'tonj xa'a, ña kachí
saá:

Tá kivj vitin xini so'o ndó
to'on ña ka'an Ndios
xí'in ndó,

ta on kuu ndó nivi na toon
ní ini, na on xijn konj
so'o,

kachí to'on Ndios ña nita
taDavid xina'á. 8 Chi tá
kuuya xina'á taJosué ní taxi
ra ña kivi nivi naIsrael noo
nakindée na, níkuu, ta saá
Ndios on vása ní-xini ñó'ó
ka'an ka ra xa'a inká kivj
ña nakindée nivi, níkuu.

9 Ñakán xa'a nivi nave'e
Ndios, ndixa tonda kivi ña
kivi nayó'o noo nakindée
na xí'in Ndios. 10 Ta kivj
yó'o, nivi na kivi nakindée
xí'in Ndios, nakindée na
noo ndi'i chiño na, ndatán
nakindée Ndios noo chiño
ña saxino ra, kivj kisa va'a ra
ño'yívi yó'o xí'in ñoyívi nino.

11 Xí'in ña ndino'o ini yó ná
chikaa ní yó ndee xa'a ña
taxi Ndios ña kivi yó noo
nakindée yó xí'in ra. Koto
va'a yó ndí nda ñii mji yó
nda lo'o on kasa toon ini
yó noo ra, ndatán ke'é nivi
na xini so'o to'on ra kuuya
xina'á ta ni-xiin na chikaa
so'o na to'on ra.

12 Chi to'on ña nika'an
Ndios kúu to'on táku, ta
kómí ña ndee ña kasa ndivi
ña ña kóni Ndios. Ta to'on
yó'o ndee ka sijn xá'nda ña
noo ñii espada sijn ní ña ovi
yu'u. Ta kivi ña yiki koñu
nivi, ta xa'a ña nda maá ka
ña kúu ini nivi xí'in níma
na. Ta xito ña ndasaá yóo
ini nivi, ta yukia xani sijn na
ke'é na, ta yu kúu ndi'i ña
kúto ini na ke'é na, án ña
va'a, án ña on vá'a kúu ña.
13 Nda ñii ña kisa va'a Ndios
ño'yívi yó'o on kivi koo se'é
ña noo ra, chi va'a xito kaxín
ra ndi'i ña kuva'a. Ndi'i ña
yóo ñoyívi tívi kaxín ña noo
ra, ta ñii kivj kuita yó noo ra
nataxi yó kuenda xa'a ndi'i
ña ke'é yó ñoyívi yó'o.

*To'on yó'o ka'an xa'a Je-
sucristo*

kúu ra tasutu ka'no ndino'o
14 Jesucristo ta ta kúu
Sa'ya Ndios, kúu mji tasutu
ká'no noo yó, ta ndaa ra
ño'yívi nino ta niki'vi ra mji
noo yóo Ndios. Ñakán xini
ño'ó kútu kuita yó yichi ra.
15 Ta mji Jesucristo tasutu
ká'no noo yó, kúnda'ví ini
ra xini ra mji yó, chi kúu
yó nivi na vitá ní ini noo
ña on vá'a. Ta Jesucristo

kúndaꝓ ini ra ndasaá ndó'o yó, chi ñii kǐ'va ndatán kuꝓ'a ní ña on vá'a ta ña yo'vi ní xito ndoso ña mji yó vitin ña nakava yó ke'é yó ña on vá'a, saá xito ndoso ña mji Jesucristo kujya xina'á. Ta saá ni, Jesucristo nda ñii kivi on vása ní-nakava ra ke'é ra ña on vá'a. ¹⁶ Ta saá tá yóo ní tondó'ó noo yó, án yóo ní ña xini ñó'ó noo yó, ta va'a ka'an yó xí'in Ndios, ta on kuyi'vi yó ndukú yó noo ra ña ke'é ra ñava'a xí'in yó ña kúu ña chindeé ra mji yó, chi ta ta kí'vi ní ini xini mji yó kúu ra.

5

¹ Ndios kúu mji ta ta náxaxin ñii ñii ta ña kúu ra tasutu ká'no, ta náxaxin ña'á ra ña kasa chiño ra noo ra xa'a nivi, ta sutu ká'no yó'o xini ñó'ó nataxi ra ña sóko nivi nda'a Ndios ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi na. ² Chi tasutu ká'no, xí'in ña ká'no ini ra kúnda'vi ini ra xini ra nivi na naa ini, ta nivi na ke'é ña on vá'a, saá chi mji ra kúu ñii ta ta vitá ini noo ña on vá'a. ³ Ta xa'a ña kúu ra ñii ta ta vitá ini noo ña on vá'a, ndatán yóo ndi'i nivi, ta saá xini ñó'ó taxi ra ña sóko ra nda'a Ndios xa'a kuachi mji ra, ta xa'a kuachi nivi nañoo ra.

⁴ Nda ñii ta on kúchiño kasa to'ó xí'in mji ra ña nakuiso ra ña kuu ra tasutu ká'no, saá chi ñii laá Ndios kúu ta ta kómí ndayí nakaxin yukú ta ta kuu sutu ká'no, ndatán mji Ndios

nakaxin ra taAarón xikuu ra ñii tasutu noo nivi naIsrael kujya xina'á. ⁵ Ta ñii kǐ'va saá mji Jesucristo on vása ní-kisa to'ó xí'in mji ra ña nakuiso ra kuu ra tasutu ká'no, ta mji Ndios kúu ta nakaxin ña'á xa'a ña kuiso ra chiño, ta kachi ra saá xí'in ra:

Yó'ó kúu Sa'ya j,

ta chitonj j ndi kivi vitin xí'in ndi'i kivi ña vaxi kúu j Yivá ún.

⁶ Ta inká xiiña noo to'on Ndios ña nitaa na xina'á, kachi ña saá:

Yó'ó kúu tasutu ndi'i saá kivi ña vaxi,

ta ndatán nijiyoo tasutu Melquisedec, saá koo ún,

kachi Ndios. ⁷ Tá'an nijika Jesucristo ñoyivi yó'o, ta xí'in ndi'i ndee níma ra nika'an ra xí'in Ndios, ta kuꝓ'a ní tánduta kee nduchu noo ra xí'in ña xaku ra, ta xí'in to'on ra xaku ndá'vi ra noo Ndios, ta ta kúchiño sakaku ña'á xa'a ña on kivi ra. Ta Ndios xini so'o ra ña nika'an Jesucristo xí'in ra, chi Jesucristo kisa nino xí'in mji ra ta kisa ndivi ra ndi'i ña nika'an Ndios xí'in ra. ⁸ Vará Sa'ya Ndios kúu Jesucristo, ta saá ni, xí'in ña nijox'vi ní ra ñoyivi yó'o sakuá'á ra ña kisa ndivi ra ndi'i ña kóni Ndios. ⁹ Ta xí'in ña kisa ndivi ra ndi'i ña chitonj Ndios ke'é ra, nitonda ra nijino ra nduu ra ñii ta ndino'o, ta mji ra kúu ndee ña sakaku ndi'i nivi na chika so'o to'on ña ká'an ra, ta saá nivi yó'o kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá

kivj ña vaxi. ¹⁰ Ta saá Ndios njka'an ra, kachí ra xí'in Jesucristo: "Yó'ó kúu ún tasutu ká'no, ndatán nijiyó tasutu Melquisedec", kachí Ndios.

Tɔ'on yó'o ká'an xa'a ña koto va'a xí'in mji yó ña on sandakoo yó ña kándixa yó Jesucristo

¹¹ Yóo kuá'a ní tɔ'on ña xínj ñó'ó konj so'o ndó xa'a ñayó'o, ta yó'vj ní ña kuchiño vivíi ndatɔ'on ndj tɔ'on yó'o xí'in ndó, chi ndó'ó on vása chíkaa ká ndó ndee ña kundaa ini ndó tɔ'on yó'o. ¹² Xa kuá'a ní kuyá kúu ña kándixa ndó Jesucristo, ñakán xa xínj ñó'ó kuu ndó njvi na va'a saná'a inká njvi xa'a Jesucristo. Ta nda víka, vitin mji ndó xínj ñó'ó ndó inká njvi ndikó tuku na saná'a na ndó'ó tɔ'on ñanoó ña xa xínj so'o ndó, ña kúu tɔ'on Ndios ña on vása yó'vj kundaa ini njvi. Ta vitin ndó'ó xa ndjko ndó ndyu ndó ndatán yóo naválí pá'á, na sakán chíchín, na on kivi kuxu ña xíxi njvi ná'no, saá yóo ndó vitin. ¹³ Chi xínj yó ndí njvi na kútoo konj so'o tɔ'on ña on vása yó'vj, ta ndatán yóo naválí pá'á na sakán chíchín, saá yóo nayó'o, chi on ta'an tondaa kundaa ini na yu kúu ña va'a ta yu kúu ña on vá'a. ¹⁴ Ta njvi na xa va'a kundaa ini tɔ'on Ndios, ta chíkaa na ndee ña va'a ká kundikon na yichj ra, njvi yó'o kúu na xa ntɔndaa xínj yu kúu ña va'a ta yu kúu ña on vá'a, ta saá xa ntɔndaa na yóo na ndatán yóo njvi

ná'no na xínj kuxu ndi'i noo ñaxíxi.

6

¹ Ta saá ná kundikon yó kua'no ká yó xí'in ña kándixa yó Jesucristo, ta sakuá'á ká yó ndasaá vivíi kutakú yó ta tondaa yó nduu yó njvi na va'a nijinɔ xa'no noo Ndios. On ndikó ká tuku yó sakuá'á yó ña si'na xínj so'o yó kivj kándixa yó tɔ'on va'a xa'a Jesucristo. Saá chi ña xa xínj yó ke'é yó kúu ñayó'o, xínj ñó'ó ña ndaa ini yó Ndios, ta xínj ñó'ó sandakoo yó ké'é yó ña on vá'a, chi tá ndikon yó ké'é ká yó ña on vá'a, ndixa kivj yó noo Ndios. ² Xa xínj yó ndasaá chíchi yó chi kándixa yó Jesucristo, xa xínj yó ndasaá chínóo yó nda'a yó sjni njvi na kándixa Jesucristo ña taxi ra ñava'a nda'a nayó'o, xa xínj yó ndí ndixa Ndios sanatakú ra njvi na nijixi, ta xa xínj yó ndí ndixa Ndios kasa nani ra kuachi njvi kivj ña vaxi. Vitin xa xínj yó ndi'i ñayó'o, ta saá va'a kundikon ká yó sakuá'á yó ña xínj ñó'ó ká ndasaá vivíi kua'no yó yichj Jesucristo. ³ Ta saá tá kóni Ndios, ta kundikon yó sakuá'á yó ña tondaa yó nduu yó njvi na nijinɔ xa'no noo ra.

⁴ Chi njvi na xa nijivi yichj Ndios, xa'a ña kándixa na Jesucristo, nayó'o xíka na ta yé'e ño'o ra ini na ña saná'a na yu kúu ña va'a, ta xí'in ñasij ini na nákonj na ñava'a táxi Ndios nda'a na, ta ñii káchí xí'in ndi'i

n̄ivi na kándixa Jesucristo, yóo Nímā Ndios táku ña ini na. ⁵ N̄ivi yó'o x̄ini va'a na ndí t̄'on ña k̄ind̄o Ndios x̄i'in na kúu ña va'a. Ta xa x̄ito na milagro ña sáná'a Ndios n̄o na ña k̄isa ndaa ndí xa k̄ixá'á xá'nda chiño Ndios n̄o n̄ivi. ⁶ Ta saá ni, n̄ivi yó'o, tá sakana nayó'o ndi'i ñava'a n̄aki'in na nda'a Ndios ta sandakoo na ña kándixa na ra, ta saá ̄on k̄ivi k̄a tuku ndikó koo ini na ña va'a kutá'an na x̄i'in Ndios. Chi ña tuku ndikó koo ini na saá, ndatán yóo ña katakaa ndaa tuku na Sa'ya Ndios nda'a tón cruz, saá yóo ña, ta x̄i'in ñayó'o taxi na ña ink̄a n̄ivi kusiki na Jesucristo. ⁷ Chi n̄ivi na kándixa Jesucristo, Ndios ké'é ra ñava'a x̄i'in nayó'o, ta n̄ivi yó'o yóo na ndatán yóo ño'o n̄o kóon sav̄i n̄o ña, ta va'a náki'in ña takūi sav̄i yó'o ta sákua'no ña ndi'i ña kuxu n̄ivi na k̄isa chiño n̄o ña. ⁸ Ta n̄ivi na sándakoo ña kándixa na Jesucristo, yóo na ndatán yóo ño'o ña sákua'no ndasaá kuiti nina tón ñiño x̄i'in ku'̄u, ta saá ̄on vása ndáya'ví ño'o yó'o, ta Ndios xa yóo ti'va ra ña satāvi chi'ña ra ña, ta saá t̄onda k̄iv̄i sondí'í ta k̄ok̄o ndi'i ño'o yó'o.

⁹ Ta m̄i ndó, nañani yó x̄i'in náki'va yó, n̄ivi na k̄i'vi ní ini x̄i'ni kúu ndó'ó. Vará yo'v̄i t̄'on ká'an ndi x̄i'in ndó, ta m̄i ndi x̄i'ni káx̄in ndi ndí ndó'ó ̄on vása sándakoo ndó kándixa ndó Jesucristo, ta ndixa ndik̄on ndó yich̄i

ra n̄o ña sákaku ra ndó'ó. ¹⁰ Ta t̄anda kúu Ndios. Nda lo'o ̄on vása nándoso ra xa'a chiño va'a ké'é ndó. Ndios x̄i'ni ra ndí ndixa xa ch̄indeé ndó n̄ivi na ndik̄on ña'a, ta vitin ch̄indeé k̄a ndó na. Saá sáná'a ndó ña k̄i'vi ní ini ndó x̄i'ni ndó Ndios. ¹¹ Kóni ndi ña kundik̄on ndó ña ndixa ch̄indeé ndó nañani yó x̄i'in náki'va yó ndi'i k̄iv̄i ña táku ndó, ta saá naki'in ndó ndi'i ñava'a ña kúu ña ndáti ndó, ña chitóni Ndios taxi ra nda'a ndó. ¹² ̄On x̄i'in ndi ña kuu ndó n̄ivi na x̄uxán, ta kóni ndi ña kundik̄on ndó ke'é ndó ndatán ké'é n̄ivi na va'a kándixa Ndios. Chi n̄ivi yó'o ̄on vása sándakoo na ndaa ini na ta ndáti na ña naki'in na ñava'a, ta ndixa naki'in na ñava'a ña k̄ind̄o Ndios x̄i'in na.

¹³ Chi Ndios, k̄iv̄i k̄ind̄o ra x̄i'in tax̄i s̄ikuá yó ta Abraham k̄i'ya x̄ina'á, ta t̄'on ña n̄ika'an ra, chiná'a ra xa'a m̄i ra, chi ̄on k̄oó nda ñi ña yóo ñoyívi kúu ña ká'no k̄a kuchiño ndakūi'n xa'a ña chiná'a ra. ¹⁴ Ta n̄ika'an ra x̄i'in ta Abraham, k̄achí ra saá: "Ndixa ke'é ñava'a x̄i'in ún, ta ke'é ña koo ku'a ní sa'ya ñani s̄ikuá ún", k̄achí Ndios x̄i'in ra. ¹⁵ Ta saá ta Abraham, nda lo'o ̄on vása ní-sandakoo ra ña x̄indaa ini ra ta x̄indati ra ña kundivi t̄'on ña k̄ind̄o Ndios x̄i'in ra, ta saá k̄ixaa k̄iv̄i ta n̄aki'in ra ña k̄ind̄o Ndios x̄i'in ra. ¹⁶ Ta n̄ivi, k̄iv̄i kóni na chiná'a na xa'a t̄'on ña x̄i'ni ñó'ó kasa ndaa na, n̄ivi yó'o chiná'a na xa'a

ñii ñivi ká'no ká ñoq na, ña ndakuin na xa'a ña chiná'a na. Ta kivi chiná'a ñivi saá, on koó ká inká ñivi na ká'an nasama na to'on ña xa chiná'a ñivi yó'o. ¹⁷ Ta Ndios ndixa kóni ra ña kundaa ini ñaño ra ña naki'in na ñava'a ña kindoo ra xí'in na taxi ra nda'a na, ta saá ndixa ña chiná'a xa'a mji ra kúu ña kisa ndaa ndí kasa ndivi ra ña kindoo ra xí'in na, ta nda lo'o on nasama ra ña. ¹⁸ Chi Ndios ndi'i saá yichí ká'an ra ñanda, ta nda ñii to'on ra on vása násama ra, ta saá yóo ovi ñayó'o ña on kivi nasama. Ñii ñayó'o kúu to'on ra ña kindoo ra xí'in ñivi kasa ndivi ra, ta inká ña kúu ña chiná'a ra xa'a mji ra kasa ndivi ra. Ta saá ñayó'o ndixa ndeé ní ká chikaa ña ndee ini yó, chi ndi'i saá yichí ña kúyatin ká yó ñoq Ndios xa'a ña kundaa ra mji yó, ta ndaa ini yó taxi ra nda'a yó ña kindoo ra. ¹⁹ Ña ndaa ini yó Ndios saá, kúu ña chindeé yó kútu kua'an yó yichí ra, ta on vása sandakoo yó ndikon yó ra.* Chi ndati yó ta ndaa ini yó Jesucristo, ta ta ñiki'vi ñii xiiña ñayii ndino'o ini ve'e ño'o ñoyivi ñino. ²⁰ Jesucristo ke'é ra saá ña kúu ra ta tañoó ñiki'vi Cuarto ñaYii Ndino'o xa'a ña ñakoná ra yichí ña kuchiño kundikon yó ki'vi yó kutaku yó xí'in Ndios. Jesucristo ndu ra mji tasutu ká'no, ta

nda ñii kivi on sandakoo ra kuu ra tasutu ká'no, ndatan ñixyo tasutu Melquisedec.

7

To'on yó'o ká'an ña xa'a tasutu Melquisedec

¹ TaMelquisedec xikuu tarey ñoq ñaño Salem, ta xikuu ra tasutu ta kisa chiño ñoq Ndios, ta ta kúu taKá'no ñoq ndi'i ña yóo. Ta kivi taAbraham xí'in natá'an ra kani tá'an na xí'in narey, ta taAbraham xí'in natá'an ra kündeé na ñoq nayó'o, ta saá ndikó na kuano'o na ñoo na. Ta taMelquisedec kee ra ñakutá'an ra xí'in taAbraham yichí ñoq vaxi ra, ta ndukú taMelquisedec ñoq Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in taAbraham. ² Ta taAbraham, ndi'i ña kua'a ní ñakuíká ñaki'in ra ñoq kani tá'an ra tá kündeé ra ñoq narey, ta saá ndi'i ña ñaki'in ra ta'ví ra ña uxu ko'ndo, ta ñii ko'ndo yó'o taxi ra nda'a tasutu Melquisedec. Ta kivi Melquisedec yó'o kóni kachí ña "Rey ta kisa nani xí'in ñanda", ta kivi ñoo Salem ñoq xá'nda chiño ra kóni kachí ña "ñoq va'a táku ñivi xí'in tá'an na", ta saá xikuu ra "taRey ta táxi ña va'a táku ñivi xí'in tá'an na." ³ Ta ñoq to'on Ndios on vása ní-taa na xa'a taMelquisedec yu kúu yivá ra, ni yu kúu si'í ra, ta ni yu kúu naxii síkuá ra, ni on vása ní-taa na ama ñikaku ra, ni ama ñixi'i ra.

* **6:19** Ta ña ndaa ini yó Ndios, ta yóo ña ndatan yóo ñii kaa ká'no ña veé ña nó'ni ñii barco tón kánóo ñoq takuíi mñi ña on ko'on nó xí'in tachí nda ñii xiiña.

Ta saá yóo t̄Melquisedec yó'o ndatán yóo Sa'ya Ndios, chi on ndi'i xa'a ña kúu ra tasutu.

⁴ Vitin va'a ná kundaa ini ndó ndachun taká'no ní kúu t̄Melquisedec yó'o. M̄i x̄i s̄ikuá yó t̄Abraham taxi ra nda'a ra ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ña x̄ikuu ñakuiká ña naki'in ra nda'a narey kivi kündeé ra noo na. ⁵ Ta saá n̄ya'a ku'a'a ní kuiya ta Ndios taxi ra ndayí ra nda'a sa'ya ñani s̄ikuá t̄Abraham. Ta ndayí yó'o kúu ña n̄taa t̄Moisés, ta káchí ña ndí nasa'ya ñani s̄ikuá t̄Leví na kúu sutu, nayó'o kómí na ndayí naki'in na ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ñakuiká ña kómí ndi'i n̄vi naIsrael, chi nasutu yó'o kisa chiño na noo Ndios xa'a natá'an na ñaño Israel. Ta ñii káchí ndi'i nasutu x̄i'in ndi'i natá'an na yó'o kúu nasa'ya ñani s̄ikuá t̄Abraham. ⁶ Vará t̄Melquisedec on s̄ivi sa'ya ñani s̄ikuá t̄Leví x̄ikuu ra, ta saá ni, t̄Abraham taxi ra nda'a t̄Melquisedec ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ña x̄ikuu ñakuiká ra, ta n̄ka'an t̄Melquisedec x̄i'in Ndios ndukú ra noo ra ña ke'é ra ñava'a x̄i'in t̄Abraham, vará t̄Abraham xa naki'in ra to'on ña k̄indo Ndios x̄i'in ra. ⁷ Ta kundaa ini yó ndí t̄a t̄a ká'an ndukú noo Ndios ña ke'é ra ñava'a x̄i'in ink̄a t̄a, ta t̄a t̄a ká'an yó'o kúu t̄a t̄a ká'no ka noo t̄a t̄a náki'in ñava'a nda'a Ndios. ⁸ Ta nasutu na kúu sa'ya ñani s̄ikuá

t̄Leví na náki'in ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ña kúu ñakuiká n̄vi, ta nasutu na náki'in ñayó'o kúu na n̄vi na yóo ndatán yóo m̄i yó, chi ndi'i yó kúu n̄vi na kivi. Ta t̄Melquisedec on vása yóo ra ndatán yóo n̄vi na kivi, chi to'on Ndios on vása ká'an ña ndí n̄xi'i tayó'o, ta saá yóo ra ndatán yóo t̄a t̄a taku ka. ⁹⁻¹⁰ Ta t̄Leví kúu sa'ya ñani s̄ikuá t̄Abraham, ta kúu ra x̄i s̄ikuá ndi'i nasutu na náki'in ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ñakuiká ñaño na. Ta saá kundaa ini yó ndí kivi taxi t̄Abraham ñayó'o nda'a t̄Melquisedec, ta t̄Leví t̄a t̄a kúu sa'ya ñani s̄ikuá ra xa nákaa ra ȳikí koñu t̄Abraham saá, ta ndatán yóo ña taxi t̄Leví ñava'a yó'o nda'a t̄Melquisedec, saá n̄xiyo ña.

¹¹ Ndios taxi ra ndayí ra nda'a ñaño ra naIsrael. Ta ndayí yó'o káchí ña ndí ndi'i sutu x̄iní ñó'ó kuu na sa'ya ñani s̄ikuá t̄Leví, ta sutu yó'o kasa chiño na noo Ndios ña chindeé na n̄vi naIsrael ña viví kutaku na noo Ndios. Tá ndixa nasutu yó'o kuchiño kasa ndivi na ndi'i chiño ña kóni Ndios, níkúu, ta saá on vása x̄iní ñó'ó t̄ivi ink̄a noo sutu, níkúu. Ta ink̄a noo sutu yó'o on s̄ivi ndatán n̄xiyo tasutu t̄Aarón yóo ra, ta ndatán n̄xiyo tasutu Melquisedec saá yóo ra. ¹² Tá ñii t̄a kúu sutu ta on s̄ivi sa'ya ñani s̄ikuá t̄Aarón kúu tayó'o, ta saá x̄iní ñó'ó

nasama ndayí Ndios ña n̄taa taMoisés x̄ina'á x̄a'a ña taxi ña ndayí nda'a ra kuu ra sutu. ¹³ To'on Ndios káchí ña tasutu yó'o kúu Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta k̄ixi ra noo inka ti'vi n̄ivi naIsrael, na on s̄iví sa'ya ñani síkuá taLeví kúu. Nda ñii sutu on vása ní-xiyo t̄ixin ti'vi naIsrael noo k̄ixi ra. ¹⁴ Ta x̄ini yó ndí Taa taKá'no noo yó yó'o kúu sa'ya ñani síkuá taJudá, ta k̄ivi n̄itaa taMoisés ndayí x̄a'a nasutu, on vása ní-ka'an ra x̄a'a n̄ivi na k̄ixi t̄ixin ñii ti'vi naIsrael na kúu sa'ya ñani síkuá taJudá.

¹⁵ Kúchiño kundaa káxín ini yó ñayó'o, chi x̄ini yó Ndios t̄i'vi ra inka noo tasutu, taa ta yóo ndatán n̄ixiyo taMelquisedec. ¹⁶ Ta Jesucristo on s̄iví sa'ya ñani síkuá taLeví x̄ikuu ra, ta saá ni, Ndios naqaxin ña'a ra kúu ra tasutu x̄a'a ña kómí ra ndee kutaku ra ndi'i saá k̄ivi. ¹⁷ Chi to'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á káchí ña saá: Yó'ó kúu tasutu ndi'i saá k̄ivi ña vaxi, ndatán n̄ixiyo tasutu Melquisedec,

saá káchí to'on Ndios. ¹⁸ Ta saá Ndios k̄indaa ra ndayí ra yó'o ña n̄itaa taMoisés x̄ina'á, chi ña vitá kúu ña, ta on vása kómí ña ndee ña sakaku ña n̄ivi. ¹⁹ Chi ndayí ña n̄itaa taMoisés on vása ní-kuchiño sanduu ña n̄ivi na ndii na on vása ndiso kuachi noo Ndios. Ta vitin ña ndáti yó kúu ña va'a ndino'o ka noo ña x̄indati

naño yó, ta ñava'a ndáti yó chindeé ña m̄i yó ña kuyatin yó noo Ndios.

²⁰ Ndios n̄ika'an ra chiná'a ra x̄a'a m̄i ra ndí ndixa Jesucristo kúu tasutu. ²¹ Ta k̄ivi inka nataa nakuiso na nduu nasutu, ta Ndios on vása ní-ka'an ra chiná'a ra x̄a'a nda ñii nayó'o. Ta x̄i'in Jesucristo, Ndios n̄ika'an ra chiná'a ra, kachí ra saá:

Yi'j kúu Ndios ta ndixa ká'an̄i x̄i'in ún, ta nda ñii k̄ivi on sama j to'on̄i yó'o ña káchí saá:

“Yó'ó kúu tasutu ndi'i saá k̄ivi ña vaxi,

ndatán n̄ixiyo tasutu Melquisedec”,

kachí Ndios x̄i'in Jesucristo.

²² Ta Jesucristo kúu taa ta ñindichi ndákuiin x̄a'a ña ndixa Ndios kasa ndivi ra ñava'a ndino'o k̄indoo ra x̄a'a yó, ña káchí ndasaá kuchiño kutá'an va'a yó x̄i'in Ndios ndi'i saá k̄ivi, ta ñava'a yó'o kúu ña ndaya'ví ka noo ña k̄indoo Ndios x̄i'in naño yó x̄ina'á. ²³ Ta

xa x̄ini yó ndí n̄ixiyo ku'a ní nasutu sa'ya ñani síkuá taLeví, chi tá ñii tayó'o n̄ixi'j ra ta xa yóo inka ta nakuiso chiño noo ra. ²⁴ Ta Jesucristo on k̄ivi ra, ta táku ra, ta saá kúu ra tasutu ndi'i saá k̄ivi ña vaxi. ²⁵ Ta

Jesucristo kómí ra ndee ña sakaku ndino'o ra ndi'i n̄ivi na kándixa ña'a, ta x̄a'a ñayó'o x̄aa yatin na noo Ndios. Chi Jesucristo táku ra ndi'i saá k̄ivi ña x̄aku ndá'ví ra noo Ndios x̄a'a n̄ivi yó'o.

26 Cristo kúu *tasutu* ká'no, *t̄aa t̄a* ndixa ndino'o xíní ñó'ó m̄ji yó. Saá chi kúu ra *t̄aa t̄ayij*, ta nda lo'o on koó kuachi kómí ra, ta nda lo'o on vása ní-ki'vi ra kuachi nda ñii yichí. Ta ni on vása yóo yu'ú ra xí'in n̄ivi na táku ké'é ña on vá'a, ta vitin xa ndaa ra yóo ra noo síkón ní ka m̄ji xiiña noo t̄o'ó ní noo yóo m̄ji Ndios ñoyívi n̄ino.

27 On vása xíní ñó'ó ke'é Jesucristo ndatán ké'é ink̄a nasutu. Chi ndi'i saá k̄iví nasutu yó'o xíní ñó'ó taxi na ña sóko na nda'a Ndios xa'a ña ndoo kuachi m̄ji na, ta xa'a ña ndoo kuachi n̄ivi naño m̄ji na. Ta Jesucristo ñii laá yichí n̄isoko xí'in m̄ji ra. Ta saá on koó ka ink̄a ña xíní ñó'ó ke'é ra nda ñii ka k̄iví, ta xa'a ña n̄isoko xí'in m̄ji ra, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a kuachi n̄ivi.

28 Ndayí ña n̄itaa t̄aMoisés ká'an ña yu kúu na kúchiño kuu nasutu ná'no, ta ndi'i nataa na n̄iya'a x̄ikuu sutu ná'no t̄anda t̄aa t̄a kúu sutu ká'no vitin, nayó'o kúu na n̄ivi na vitá ini noo ña on vá'a. Ta ndi'i ch̄indú'u Ndios ndayí yó'o, ta saá n̄ika'an ra ch̄iná'a ra xa'a m̄ji ra ndí Sa'ya m̄ji ra kúu *tasutu* ká'no ndi'i saá k̄iví, ta kúu ra t̄aa t̄a ndii ndino'o, ta on koó nda lo'o kuachi ndiso ra.

8

T̄o'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo, t̄a kúu tasutu ká'no noo yó, ta chiño k̄isa ndivi ra ndáya'ví ní ka ña

noo chiño ña ke'é nasutu ñoyívi yó'o

1 M̄ji ña xíní ñó'ó ní ka kúu ña kundaq̄ ini ndó ñayó'o: Jesucristo kúu *tasutu* ká'no noo yó, ta x̄ikoo ra noo táyí tón t̄o'ó ká'no tón ñíndichi s̄ijn kua'á Ndios ñoyívi n̄ino.

2 Ta kúu ra *tasutu* ká'no ta kisa chiño ra ini ve'e ño'o ña yóo ñoyívi n̄ino, ta ve'e ño'o yó'o kúu ña ndino'o ta kúu ña ña k̄isa va'a m̄ji Ndios, ta on s̄iví n̄ivi kúu na k̄isa va'a ña. 3 Ndios nákaixin ra ñii ñii *tasutu* ká'no xa'a ña ka'ni ra kití tí soko n̄ivi noo Ndios ta xa'a ña soko ra noo Ndios ink̄a ña kómí n̄ivi. Ta saá Jesucristo t̄a kúu *tasutu* ká'no xíní ñó'ó kukomí ra ña soko ra noo Ndios. 4 Chi tá Jesucristo yóo ra táku ra ñoyívi yó'o vitin, níkúu, ta saá nda lo'o on kuchiño kuu ra *tasutu*, chi xa yóo nasutu ñoo yó yó'o na kúu na táxi ña sóko n̄ivi noo Ndios, ndatán yóo ña xa'nda chiño ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés. 5 Nasutu ñoyívi yó'o kisa chiño na ini ve'e ño'o ña kúu ña ndasaá kuiti saná'a ndasaá yóo m̄ji ve'e ño'o ndino'o ñoyívi n̄ino. Ta kundaq̄ ini yó ndí ve'e ño'o ñoyívi yó'o ndasaá kuiti kundaq̄ ña ndixa yóo ñoyívi n̄ino kúu ña, chi Ndios n̄ika'an ra xí'in t̄aMoisés kasa va'a ra ñii ve'e ño'o mandiado, ta k̄achí ra saá: “Koto va'a ún ña viví kasa va'a ún ve'e ño'o, chi xíní ñó'ó koo ña ndatán saná'a j̄ yó'ó k̄iví n̄ixa'an ún s̄inj yuku ña naní Sinaí”,

kachí Ndios xí'in ra. ⁶ Ta Jesucristo ta kúu tasutu ká'no noo yó, naki'in ra nda'a Ndios ñii chiño ká'no ña ndáyá'ví ní ka noo chiño ña ké'é nasutu ñoyívi yó'o. Saá chi xí'in ña kisa ndivi Jesucristo, Ndios kindoo ra inká ñaxaá ña chindú'u ra xí'in ñivi ña táxi sanakutá'an va'a na xí'in mji ra. Ta ñaxaá kindoo ra xí'in ñivi vitin va'a ka ñayó'o noo ña kindoo Ndios xí'in naIsrael kujiya xina'á, chi kua'a ní ka ñava'a ndino'o ndiso ña táxi Ndios nda'a yó vitin.

⁷ Ta ña kindoo Ndios xí'in naIsrael, tá ñayó'o ní kuchíño ña sanduu ña ñivi na ndii noo ra, níkuu, ta saá on vása xini ñó'o ka inká ñaxaá kindoo Ndios xí'in ñivi vitin. ⁸ Ta xa'a ña ñi-xiin ñivi kasa ndivi na to'on ña kindoo Ndios xí'in na, ñakán nika'an Ndios, kachí ra saá xí'in ñivi:

Vaxi ñii kivi ña kindoo ñii to'on xaá xí'in naño Israel, ta xí'in naño Judá.

⁹ To'on ñaxaá ña kindoo xí'in nayó'o on vása ñii yóo ña xí'in to'on nika'an kindoo xí'in naxii síkuá na kujiya xina'á,

kivi xindaa i na ta chindeé i na ña kee na ñoo Egipto.

Ta saá ni, kama ní sandakoo na ña kindoo xí'in na,

ta xa'a ñayó'o on vása ní-kisa kuenda kaj xí'in na.

¹⁰ Ta vitin ñayó'o kúu ñaxaá kindoo xí'in ñivi naño Israel kivi ña vaxi:

Taxi ñayí ña xá'nda chiño i koo ña sijní na, ta taa ñayí yó'o mji níma na.

Ta ñii laá yi' i kuiti kuu Ndios ta kasa to'o na, ta nayó'o kuu na ñivi naño mji i.

¹¹ Ta saá on vása koni ñó'o ka na saná'a na natá'an na,

ni ña saná'a na nave'e na xa'a ña kundaá ini na yu kúu yi' i.

Chi ndi' i ñivi, nda naváli tanda naná'no, koni na yi' i.

¹² Yi' i kasa ká'no ini i xa'a ndi' i ña on vá'a ña ké'é na,

ta on naká'an ka i xa'a nda ñii kuachi na,

kachí Ndios. ¹³ Ta ña ká'an Ndios xa'a to'on xaá ña kindoo ra xí'in ñivi, ñayó'o kóni kachí ña ndi' inká to'on ña kindoo ra xina'á xa nduu ña to'on yatá. Ta ñii ña kuyatá, ña on vása xini ñó'o ka, ñayó'o xa yóo yatin ní kixaá kivi ña ndi' i xa'a ña.

9

¹ Kivi Ndios chindú'u ra ñanoó kindoo ra xí'in naIsrael, nika'an ra to'on ña xa'nda chiño ra ndasaá xini ñó'o kasa to'o na ra, ta xa'nda chiño ra ndasaá xini ñó'o koo ve'e ño'o mandado noo kasa to'o na ra ñoyívi yó'o. ² Ta ovi cuarto xikomí ve'e ño'o mandado yó'o. Cuarto ñanoó noo xiki'vi nasutu naní ña

Cuarto Yii, ta ini cuarto yó'o xindichi candelero, ta inka xiiña yó'o xindichi mesa noo xindoso s̄ta va'a yii ña nisok̄o nasutu. ³ Ta xitakaa ndaa ñii tikot̄o ndík̄a ña xindasi ta taxi ña nixiyo inka cuarto nda maá, naní ña Cuarto ñaYii Ndino'o. ⁴ Ta ini Cuarto ñaYii Ndino'o yó'o, xindichi ñii xat̄on s̄kón tón xindixin ní nina oro, ta noo tón yó'o xixa'mi nasutu xuxa va'a. Ta saá ini cuarto yó'o nixiyo inka xat̄on tón xindixin ní nina oro. Ta ini xat̄on yó'o xinakaa ñii yaxin ña xikuu nina oro noo xiño'o s̄ta va'a ña naní maná. Ta ini xat̄on yó'o xinakaa t̄at̄on tón xitavi ndaa taAarón kivi nixika ra, tón yó'o kúu tón n̄andisín xí'in yuk̄u kuí. Ta ini xat̄on yó'o xiño'o ovi yuu ndík̄a noo n̄itaa Ndios ndayí ra. Ta xat̄on yó'o xí'in ndi'i ña xiño'o ini nó sanaká'an ña n̄ivi naIsrael xa'a ña kind̄oo Ndios xí'in na. ⁵ Ta s̄ata xat̄on yó'o xindoso ovi na'ná yuu naáγγελ, na naní querubines. Ta ovi na'ná naáγγελ yó'o kúu ña sáná'a noo n̄ivi ndí Ndios yóo ra yó'o. Ta ndixin ña xikomí ovi na'ná naáγγελ yó'o nakutá'an noo ña xa'a ña sása'vi ndoso ña noo ndík̄a s̄ata xat̄on, ta noo ndík̄a yó'o kúu ñayii ní noo xisok̄o tasutu n̄i kit̄i ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi n̄ivi. Ta on kivi ka'an káxín yó xa'a ndi'i ñayó'o vitin.

⁶ Saá nixiyo ti'va ndi'i ña nixiyo ini ve'e ño'o mandiado yó'o. Ndi'i saá

kivi nasutu xiki'vi na ini cuarto ñanó ña kúu Cuarto Yii ña kisa ndivi na chiño xa'a ña kisa to'ó na Ndios. ⁷ Ta ini inka cuarto ña kúu Cuarto ñaYii Ndino'o, ndasaá kuiti taká'no noo ndi'i nasutu xiki'vi ra, ta ñii laá kivi noo ñii ñii kuíya xiki'vi ra ini cuarto yó'o. Kivi kixaa ña xiki'vi ra ini Cuarto ñaYii Ndino'o yó'o, xini'i ra n̄i kit̄i tí xa nisok̄o ra noo Ndios. Ta saá xiki'vi ra xí'in n̄i yó'o ña sakuchu ni'ni ra ña noo ndík̄a s̄ata xat̄on, xa'a ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi tasutu yó'o, ta xa'a kuachi ña niki'vi n̄ivi, vará on vása kúndaq̄ ini na tá kuachi kúu ña. ⁸ Xí'in ñayó'o Níma Ndios sáná'a ña m̄i yó, ndí kivi ña xindichi ka ve'e ño'o mandiado, noo nixiyo Cuarto ñaYii Ndino'o, nda ñii n̄ivi on vása ní-kuchiño ki'vi na ini cuarto yó'o, ta ndasaá kuiti ñii ta xikuu tasutu ká'no xikomí ra ndayí xiki'vi ra ña kisa ndivi ra chiño ña kisa to'ó ra Ndios. ⁹ Ndi'i ña kundivi saá, ña kúu ña xixa'ni tasutu kit̄i tí nisok̄o n̄ivi noo Ndios ta ña nisok̄o ra noo Ndios inka ña xikomí n̄ivi, ta ndi'i ñayó'o sáná'a ña m̄i yó n̄ivi na táku kivi vitin. Saá chi kúndaq̄ ini yó ndí ndi'i ña sóko n̄ivi on vása kómí ña ndee ña nasama ña níma n̄ivi, ta saá m̄i níma n̄ivi yó'o chíkaa ka ña kuachi s̄ata na. ¹⁰ Ndi'i ña xike'é n̄ivi ña kisa ndivi na ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés, on vása ní-kuchiño ña nasama

ña nímā n̄ivi. Saá chi ndayí yó'o ndasaá kuiti x̄a'nda chiño ña x̄a'a yu kúu ña va'a kuxu n̄ivi, ta yu kúu ña va'a ko'o n̄ivi, ta ndasaá nakata na yíkí koñu na x̄a'a ña kuchiño kasa ká'no na Ndios. Ta ndi'i ndayí yó'o kúu ña x̄a'nda chiño ndasaá va'a ndasa ndii n̄ivi yíkí koñu na, ta on vása ní-xikomí ña ndee ña nasama ña nímā na. Ta Ndios taxi ra ña kisa ndivi n̄ivi saá, anda n̄itonda kivi ña chitóni ra nasama ra ñayatá yó'o noo inkā ñaxaá ña kúu ña va'a ndino'o.

¹¹ Ta xa kixaa Jesucristo, ta kúu ra tasutu ká'no, ta saá kisa ndivi ra chiño ká'no ní, ta x̄a'a ñayó'o kómí n̄ivi ndayí naki'in na ndi'i ñava'a. Ta n̄iki'vi ra ini ve'e ño'o ña yoo ñoyívi n̄ino, ña kúu ña ndino'o ta ña va'a ní ka. Chi on sivi xí'in nda'a n̄ivi kúu ña n̄ikuva'a ña; to'on yó'o kóni kachi ña ndi on sivi ña ñoyívi yó'o kúu ña. ¹² Jesucristo ñii laá kuiti yichí n̄iki'vi ra ini Cuarto ñaYi Ndino'o ña nákaa ini ve'e ño'o ñoyívi n̄ino, ta ni on sivi n̄i t̄isú'u, ni on sivi n̄i sindiki válí kúu ña nisoko ra noo Ndios. Ta n̄i m̄i ra kúu ña nisoko ra noo Ndios. Ta xí'in n̄i ra yó'o nakata ra kuachi n̄ivi na kándixa ña'á, ta saá ndu na n̄ivi na ku'a'an ndíka noo ndee ña on vá'a ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹³ Ta ndayí ña n̄itaa ta Moisés x̄a'nda chiño ña ndi nasutu xini ñó'ó sakuchu ni'ni na n̄i t̄isú'u, ta n̄i sindiki, ta yaá yíkí koñu

sindiki válí tí x̄a'mi na noo namā yu, ta sakuchu ni'ni na ñii ñii ñayó'o satā n̄ivi x̄a'a ña nduu na nandii, ña kukomí na ndayí kuita na noo Ndios ña kasa to'ó ña'á na. ¹⁴ Vará n̄i kití yó'o xikomí ña lo'o ndee ña chin-deé ña n̄ivi, ta, n̄i Jesucristo ku'a'a ní ka ndee kómí ña noo n̄i kití! Chi xí'in ndee Nímā Ndios ña táku ndi'i saá kivi, Jesucristo nisoko xí'in m̄i ra noo Ndios, ta nda lo'o on koó kuachi xikomí ra. Ta saá n̄i Jesucristo kuchiño nakata ña ndi'i kuachi yó ta sanduu ndii ña ini yó. Saá chi ña x̄indikon yó yichí yatá on vása ní-xikomí ña ndee sakaku ña m̄i yó noo ña kivi yó. Ta vitin táku ndíka yó ña kasa chiño yó noo Ndios, ta t̄atáku ndi'i saá kivi.

¹⁵ Saá chi xí'in ña kisa ndivi Jesucristo, Ndios kindoo ra inkā ñaxaá ña chindú'u ra xí'in n̄ivi ña taxi sanakutá'an va'a n̄ivi xí'in Ndios. Chi x̄a'a ña n̄ixi'i Jesucristo, Ndios kisa ká'no ini ra x̄a'a kuachi n̄ivi ña ke'é na t̄ixin ñanoó ña kindoo Ndios xí'in n̄ivi. Ndios nakaxin ra n̄ivi na kándixa Jesucristo ña ndu na sa'ya ndino'o Ndios, ta kuchiño na naki'in na ndi'i ñava'a ña n̄ika'an Ndios taxi ra nda'a na. ¹⁶ Tá yoo ñii ta ta kúu yivá, ta tayó'o táa ra ñii tutu noo chindú'u ra yukú ñava'a naki'in ñii ñii sa'ya ra kivi n̄ixi'i ra, ta nasa'ya ra on kuchiño naki'in na ñakuíka yivá na tá'an táku ka yivá na. ¹⁷ Tá

on ta'án kivi yivá na, ta tutu ña ká'an xa'a yukú ñava'a naki'in ñii ñii sa'ya ra, tutu yó'o on vása ndáya'ví ña.

18 Ñayó'o sáná'a ñoo yó ndí kivi Ndios chindú'u ra ñanoó kindoo ra xí'in ñivi, ta xa'a ña ndáya'ví to'on chindú'u ra yó'o, xini ñó'ó kivi kití ta koni ñó'ó na ñii rí. 19 Tá ndi'i ñika'an ndoso taMoisés ndi'i ndayí Ndios ñoo ndi'i ñivi, ta saá ki'in ra ñii nda'a lo'o yiton tón naní hisopo, ta katón ra nda'a yó'o xí'in kachi kuá'a, ta sachii ra ñayó'o xí'in ñii sindiki ta xí'in ñii tísú'u, ña nasaka xí'in takuií. Ta saá sakuchu ni'ni ra ñii yó'o ñoo to'on ña kúu ndayí Ndios, ta saá sakuchu ni'ni ra ñii yó'o ñoo ñivi na nakutá'an yó'o. 20 Ta ñika'an taMoisés xí'in ñivi yó'o, káchí ra saá: "Ñii yó'o ndakuijn ña xa'a to'on va'a kindoo Ndios xí'in mji yó, ña xá'nda chiño yu kúu ña xini ñó'ó kasa ndivi ndó", káchí ra. 21 Ta ñii ki'va saá taMoisés sakuchu ni'ni ra ñii kití yó'o ini ve'e ño'o mandiado, ta sakuchu ni'ni ra ñii yó'o ñoo ndi'i ña yóo ini ve'e ño'o ña kúu ña xini ñó'ó nasutu ña kisa to'ó na Ndios. 22 Ke'é ra saá, chi ndayí Ndios ká'an ña ndí ndi'i ña yóo ini ve'e ño'o ndundii ña xí'in ñii kití, ta ndá salo'o kuiti kúu ña on vása xini ñó'ó ña ñii ña ndundii ña. Tá on koo ñii ní-xita, ta Ndios on vása kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ñivi ña nduu na nandii ñoo ra.

To'on yó'o ká'an xa'a ña ñixi'i Jesucristo ta ñii ra kómí ña ndee nakata ña kuachi ñivi

23 Ta saá nasutu xá'ni na kití ta xini ñó'ó na ñii rí ña ndundii ndi'i ña yóo ini ve'e ño'o, ña kúu ña sáná'a ndasaá yóo mji ve'e ño'o ndino'o ñoyívi ñino. Ta ndi'i ña yóo ñoyívi ñino xini ñó'ó ndundii ña xí'in ña va'a ní ka ñoo ñii kití. 24 Ta Jesucristo on vása ní-ki'vi ra ini ve'e ño'o ña kisa va'a ñivi ñoyívi yó'o, ña kúu ña sáná'a ndasaá yóo ve'e ño'o ñoyívi ñino. Ta Jesucristo ñiki'vi ra mji ñoyívi ñino, ñoo ñixa'a ra ta yóo ra xáku ndá'ví ra xa'a yó ñoo Ndios vitin. 25 Ta on vása ku'a ní yichi ní-ki'vi ra ñoyívi ñino ña soko xí'in mji ra. Ta Jesucristo on vása ní-ke'é ra ndatan ké'é ta taká'no ñoo nasutu ñii ñii kuya tá'an kí'vi ra ini Cuarto ñayí Ndino'o xí'in ñii kití ña soko ra. 26 Tá ní ke'é Jesucristo ndatan ké'é tasutu ká'no ñii ñii kuya, ní kúu, ta saá nda kivi kixá'a ñoyívi yó'o tandra kivi vitin, xini ñó'ó ku'a ní yichi xo'vi ní Jesucristo ta ku'a ní yichi kivi ra, ní kúu. Ta vitin ña vaxi kuyatin ña kivi sondí'í ñoyívi kúu ña, ta Jesucristo kixi ra ta ñii laá yichi ñisoko xí'in mji ra, ta on vása xini ñó'ó soko xí'in mji ra inka yichi, xa'a ña Ndios kúchiño sandoo ra kuachi ñivi. 27 Ta Ndios chindú'u ra ndí ñii ñii ñivi, ñii laá yichi kivi ñayó'o, ta saá Ndios kasa nani ra

xa'a kuachi ñii ñii na. ²⁸ Ta saá Jesucristo ñixi'j ra ñii laá yichj kuiti, ta ñisoko xí'in mji ra xa'a ña nakata ra kuachi kua'a ní ñivi. Tá ñii kivi vaxi ndikó ra ñoyívi yó'o, ta on sivi xa'a ña nakata ra kuachi ñivi kuu ña ndikó ra, ta ña ndikó ra kuu xa'a ña sakaku ra ndi'i ñivi na kándixa ña'a ta ndáti na ra.

10

¹ Ta ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés xina'a, ñayó'o ndasaá kuiti sáná'a ña xa'a ndi'i ñava'a ndino'o naki'in yó nda'a Ndios kivi ña vaxi. Ta ndayí yó'o on sivi ñava'a ndino'o kúu ña. Vará kisa ndivi ñivi ndayí yó'o xí'in ña sóko na ñii ñii kuia, ta ña kisa ndivi na ndayí yó'o saá, on vása kómí ña ndeë ña ndasa ndii ña ñivi noo Ndios. ² Tá ndixa xí'in ña kisa ndivi ñivi ndayí yó'o kúu ña kuchiño nduu na ñivi na ndii noo Ndios, níkúu, ta saá on vása kani ka sinj na ndí ndiso na kuachi, ta saá sandakoo na ña sóko na ñii kitj noo Ndios ñii ñii kuia, níkúu. ³ Ta nda víka, nasutu sóko na ñii kitj ñii ñii kuia, ta ña ké'é na saá sánaká'an ña ini ñivi ndi na ndiso kuachi kúu na noo Ndios. ⁴ Chi ñii sindiki xí'in ñii tisú'u sóko na, on vása kuchiño ña nakata ña kuachi ñivi ña nduu na nandii noo Ndios.

⁵ Ta xa'a ñayó'o, Jesucristo kivi kixaa ra ñoyívi yó'o, ñika'an ra xí'in Ndios, kachí ra saá:

On xjin ún ña ñivi ka'ni na kitj xa'a ña sóko na rí noo ún, ta ni on xjin ún ña ñivi sóko na inka ña kómí na noo ún.

Ñakán saní'ún y'i yiki koñuj xa'a ña sóko xí'in mji noo ún.

⁶ On vása ní-kusij ini ún xini ún kitj tí xa'mi na noo nama yuu xa'a ña ñisoko na rí noo ún.

Ni on vása ní-kusij ini ún xini ún inka ña ñisoko na noo ún xa'a ña ndoo kuachi na.

⁷ Ta xa'a ñayó'o ñika'an jí xí'in ún, kachí saá: "Tata Ndios, yó'o yooj vitin, ña kasa ndivi ña kóni ún,

ñii kiva ndatán yoo to'on ún ña ñitaa na xina'a xa'a",

saá kachí Jesucristo xí'in Ndios. ⁸ Vará xá'nda

chiño ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés ña sóko ñivi noo Ndios, ta vitin kúnda iní yó ndí Ndios on vása kúsij ini ra xini ra ña sóko ñivi kitj xí'in ñii rí noo ra, ni on vása kúsij ini ra xini ra inka ña sóko ñivi noo ra, ta ni on vása kúsij ini ra xini ra ña xa'mi ñivi kitj noo ra xa'a ña ndoo kuachi na. ⁹ Ta kúnda iní yó ndí ña ñika'an Jesucristo xí'in Ndios kivi kachí ra saá: "Yó'o yooj vitin ña kasa ndivi ña kóni ún", ñayó'o kóni kachí ña ndí Jesucristo kúnda ra ndi'i ña sóko ñivi ña kúu ña ká'an ndayí yatá xa'a, ta saá chindú'u ra ñaxaá ña kúu ña ñisoko xí'in mji ra. ¹⁰ Ta xa'a

ña kisa ndivi Jesucristo ña kóni Ndios ña kúu ña ñisokò xí'in mji ra ñii laá yichì kuiti, ta ndà ñii kà yichì on ke'é kà ra saá, ta xa'a ñayó'o Ndios ke'é ra ña xa nduu yó ñivi na ndii ñoo ra.

11 Ñii ñii kivi nasutu ndikon na xa'ni na kitì tí sokò na ñoo Ndios; ta saá ni, ndà ñii kivi on vása ndoo kuachi ñivi xa'a ña sóko nasutu yó'o.

12 Ta Jesucristo ñii laá yichì ñisokò xí'in mji ra ñoo Ndios ña nakata ra kuachi ñivi, ta ndà ñii kà yichì on ndikó kà ra sokò xí'in mji ra. Tá ndi'i kisa ndivi ra saá, ta ndaa ra ñoyívi ñino, ta xikoo ra táyi tón to'ó ká'no tón ñíndichi sijn kua'á Ndios ñoyívi ñino. 13 Ta yó'o yóo ra ndáti ra ndà tondaa kivi ña Ndios sakoyo ra tixin xa'a Jesucristo ndi'i na káni tá'an xí'in ra. 14 Chi xí'in ña ñii laá yichì Jesucristo ñisokò xí'in mji ra, ta ñivi na xa ñataxi xí'in mji nda'a Ndios, nayó'o, Ndios sanduu ra na ñivi na ñixino ndino'o ñii ki'va ndatán kóni ra. Ndi'i saá kivi ña vaxi saá koo na. 15 Ta ndixa xini yó ñayó'o kúu ñandaa, chi Níma Ndios ndato'on ña yu kúu ña ñika'an Ndios, kachí ra saá:

16 Nava'a ña kindooj xí'in ñaño Israel kundivi kivi ña vaxi, kúu ñayó'o:

Taxi ndayí ña xa'nda chiñoj ña koo ña níma na,

ta taa j ndayí yó'o mji sijn na.

17 Ta tuku kachí Ndios saá:

On naká'an kà j xa'a kuachi na, ni on naká'an kà j xa'a ndà ñii ña on vá'a ke'é na,

kachí Ndios. 18 Ta to'on yó'o kóni kachí ña ndí Ndios xa kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó. Ta saá on vása koni ñó'ó kà ndà ñii ña sóko yó ñoo Ndios xa'a ña ndoo kuachi yó.

19 Ta vitin nañani yó xí'in náki'va yó, xa'a ña ñixita ñii Jesucristo kivi ñixi'j ra nda'a tón cruz, ñayó'o táxi kuchiño kuyatin yó ñoo Ndios, ta saá vitin kómí yó ndayí ki'vi yó ini Cuarto ñaYii Ndino'o ñoo yóo Ndios. 20 Chi tá'an mji ñixi'j Jesucristo, ñindata ma'ño tikoto ña sasi ñoo yó ña on vása táxi ya'a yó ini mji Cuarto ñaYii Ndino'o ñoo yóo Ndios. Ta vitin Jesucristo táku ra, ta mji ra kúu yichì xa'a ña nóna ña táxi kuyatin yó ñoo Ndios. 21 Ta mji Jesucristo kúu tasutu ká'no ñoo ndi'i nave'e Ndios na kúu mji yó ta xí'in ndi'i ñivi na ndikon ña'a. 22 Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, va'a ná kuyatin yó ñoo Ndios xí'in ña ndino'o ini yó, ta xí'in ña ndixa ndaa ini yó ra. Chi Jesucristo ndasa ndii ra níma yó, ta saá kúndaa ini yó ndí on vása ndiso kà yó kuachi ñoo ra, chi ndatán yóo ña nakata ra yiki koñu yó xí'in takuií ndii ndino'o, saá yóo ña ke'é ra xí'in yó ñoo Ndios. 23 Ta saá xí'in ña ndino'o ini yó

on sandakoo yó ña ndáa ini yó Ndios, ndatán yóo ña káchí yó kándixa yó ra, ta kundati yó andá ná kundivi ña kindoo Ndios xí'in yó. Chi xini yó ndí ndixa Ndios kasa ndivi ra ndi'i ña kindoo ra. ²⁴ Ta ná chikaá yó ndee xí'in mji yó ña chindeé tá'an yó, ta ná kuki'vi ka ini yó koni tá'an yó, ta ná ke'é ka yó ñava'a xí'in tá'an yó. ²⁵ On ke'é yó ndatán ké'é sava nivi, chi nayó'o sandakoo na ña nákutá'an na xí'in tá'an na noo kisa to'ó na Ndios. Ta saá ni, nda víka xini ñó'ó ka'an yó to'on ndaa ña chikaá ndee ini tá'an yó ña vivii ndaa ka ini yó Ndios, chi xini yó ndixa vaxi yatin kivi ña ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o.

To'on yó'o ká'an ndí xo'vi ní nivi na xini kasa ndivi ñava'a ta on xjin na sandakoo na ké'é na ña on vá'a

²⁶ Tá nivi na kándixa ñandaa xa'a Jesucristo kúu yó, ta saá ni, on xjin yó sandakoo yó ké'é yó ña on vá'a, ta saá on koó ka nda ñii ña kuchiño sokó yó noo ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi yó. ²⁷ Ta ñii laá kuiti ña kuchiño kundati yó kúu ña kuyi'vi ini yó ña kixaa kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi yó, ta xo'vi ní yó, ta kókó yó noo ño'o xixi, chi saá xo'vi nivi na kúu na sáa ini xini Ndios. ²⁸ Kúndaa ini yó ndí ndayí Ndios ña njtaa taMoisés xina'a káchí ña saá: "Tá ñii ta nija'a ndoso ra ndayí yó'o, ta yóo

ovi án unj nivi na ndakuijn noo nachino ña kisa ndaa na ndí ndixa tayó'o ndiso ra kuachi ndee, ta saá on koó nda ñii ña sakaku tayó'o noo ña kivi ra." ²⁹ Ta, ¿án on ndixa ká'no ní ka kuachi ndiso nivi na chikaá njno Jesucristo?, ta va'a ná yo'vi ka xo'vi nayó'o, saá chi ni-xiin na nakoni na ya'vi ña nixi'i ra ta nixita nji ra xa'a kuachi na. Ta nji yó'o kúu ña kisa ndaa xa'a ñaxaa kindoo Ndios xí'in nivi, ta ñaxaa yó'o chindú'u ndí nji Jesucristo kúu ña sandoo kuachi na. Ta nivi na on xjin nakoni ñayó'o, ta nivi yó'o yóo na ndatán yóo nivi na kándiva'a xí'in Nima Ndios, ña kúu ña sáná'a noo nivi ndí Ndios kivi ní ini ra xini ra na. ³⁰ Chi xini va'a yó ndí Ndios njka'an ra, kachi ra saá: "Ñii laá yi'i kómij ndayí kasa nani xa'a kuachi nivi, ta ndatán yóo ña on vá'a ke'é nivi, saá cha'vi na." Ta njka'an ka ra, kachi ra saá: "Ta yi'i kasa nani xa'a nivi na kándixa yi'i", kachi Ndios. ³¹ ¡Yiyo ní kivi ña vaxi ndí Ndios, ta tatakú ndino'o, saxo'vi ra nivi xa'a kuachi na!

³² Ndó'ó, va'a naká'an ndó kivi njya'a, ndasaá kúndee ini ndó noo ña njxo'vi ndó kivi sakán naki'in ndó to'on va'a xa'a Jesucristo. ³³ Sava ndó'ó njxo'vi ní ndó xa'a ña njkandiva'a nivi xí'in ndó ta saxo'vi na ndó'ó noo inka nivi. Ta inka yichj ndó'ó njxo'vi nima ndó xini ndó nivi na njxo'vi ní

xa'á ña kándixa na Jesucristo, tãda ñitõnda ndó ñii káchí ñixó'vì ndó xí'in na.

³⁴ Njikundá'ví ní ini ndó xini ndó ñivi na ndikõn Jesucristo na xiño'o ini ve'e kaa. Ta kivi ñivi na ndiso chiño kindaa na ndi'i ña xikomí ndó, ta xí'in ñasij ini ndó kündeé ini ndó nõõ ña ñixó'vì ndó saá, chi kúndaã ini ndó ndí yóo ñava'a ní ka ñoyívi ñino, ña nda ñii kivi on vása ndi'i xa'á ña kúu ña kindõo Ndios taxi ra nda'á ndó.

³⁵ Ta xa'á ñayó'o, õn vá'a sandakoo ndó ña ndixa ndáa ini ndó Jesucristo, chi kúndaã ini ndó ndí ñii kivi Ndios ndixa taxi ra ñava'a ndino'o nda'á ndó chi kándixa ndó ra.

³⁶ Ta saá xini ñó'ó kündeé ini ndó nõõ ña yó'vì ní xó'vì ndó, chi xí'in ñayó'o kisa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta saá ndixa naki'in ndó ñava'a ña kindõo ra taxi ra nda'á ndó.

³⁷ Chi nõõ tõ'on Ndios ña ñitaa na xina'á, Ndios káchí ra saá:

Kúmanì salo'o kivi ta tã tã chitónij xaã ñoyívi, ndixa xaã ra,

ta õn na'á ní ka ya'a, ta xaã tã yó'o.

³⁸ Ta ñivi na kúu nandii nõõj chi kándixa na yí'j, ñivi yó'o ndixa ndino'o kutaku na ndi'i saá kivi xí'in j,

ta ñivi na sandakoo yichij, õn vása kusij inij konij ñivi yó'o,

káchí Ndios nõõ tõ'on ra.

³⁹ Ta mji yó, õn vása kúu yó ñivi na sãdakoo yichij ra xa'á ña kuã'an yó yichij nõõ

ndi'i xa'á yó. Chi mji yó kúu ñivi na ndixa ndáa ini Ndios, ta saá sakaku ra yó, ta kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi.

11

Tõ'on yó'o ká'an xa'á ñivi ndasaá xindaa ini na Ndios kuiya xina'á

¹ Mji yó ndáa ini yó Ndios, ta xa'á ñayó'o xini yó ndí Ndios ndixa taxi ra nda'á yó ña kindõo ra, ña kúu ña ndáti yó naki'in yó; ta ndino'o ndáa ini yó ndí ñandaã kúu ña ndáti yó, vará õn tã'an kuchiño koni yó ña. ² Chi naxij síkuá yó xindaa ini na Ndios, ta xa'á ñayó'o Ndios kúsij ní ini ra xini ra na.

³ Xa'á ña ndáa ini yó Ndios, kúndaã ini yó ndí xí'in tõ'on ra ña xa'nda chiño ra kisa va'a ra ñoyívi yó'o ta xí'in ñoyívi ñino. Ta saá ndi'i ña yóo vitin ña xito yó xí'in nduchũ nõõ yó ñikuvã'a ña xí'in ña õn vása kuchiño koto ñivi xí'in nduchũ nõõ na.

⁴ Ta tãAbel, xa'á ña xindaa ini ra Ndios, ñisokõ ra ña va'a ní ka nõõ ña ñisokõ ñani ra tãCaín nda'á Ndios, ta saá Ndios kusij ní ini ra xini ra ña ñisokõ tãAbel, ta ñika'an ra xa'á tayó'o ndí kúu ra tã tã ndii nõõ ra. Vará xa ñixi'j tãAbel, ta saá ni, ñava'a ke'é ra yó'o sáná'a ka ña mji yó ndasaá xini ñó'ó kundaa ini yó Ndios.

⁵ Ta tãEnoc, xa'á ña xindaa ini ra Ndios, õn vása ní-xi'j ra. Ta nda víka, mji Ndios

naḱi'in táku ña'á ra kuḁ'an ra xí'in ra ñoyívi ñino; ta ndḁ ñii ñivi on vása ní-naní'i na yíkí koñu ra. Ta to'on Ndios káchí ña ndí kivi on ta'an ka naki'in Ndios taEnoc ñoyívi ñino, taEnoc yó'o xitaku ra sakusij ra ini Ndios. ⁶ Ta on kúchiño sakusij yó ini Ndios tá on vása ndino'o ndáa ini yó ra. Tá kóni yó kuyatin yó noo Ndios, si'na xíní ñó'ó kandixa yó ndí ndixa táku ra, ta xíní ñó'ó kandixa yó ndí ndixa taxi ra ñava'a nda'a ñivi na kuyatin noo ra.

⁷ Kuyya xina'á Ndios ndato'on ra xí'in taNoé yukía kundo'o ñivi ñoyívi. Ta taNoé, xa'a ña xindaa ini ra Ndios, ta vará ndḁ ñii kivi on ta'an koon saḁi, ta kisa va'a ra ñii tón barco ká'no xa'a ña sakaku ra nave'e ra ini tón barco yó'o. Ta xa'a ña xindaa ini ra Ndios saá, taNoé kisa ndivi ra ña xa'nda chiño Ndios noo ra, ta xí'in ña ke'é ra saá, saná'a ra ndí ñivi na on vása kándixa Ndios, ndi'i xa'a nayó'o. Ta ñivi na kándixa Ndios, naki'in na ñava'a ndatán taNoé naki'in ra ñava'a nda'a Ndios, chi xikuu ra ta ta ndii noo Ndios xa'a ña xindaa ini ña'á ra.

⁸ Ta taAbraham, xa'a ña xindaa ini ra Ndios, chikaa so'o ra to'on ña ñika'an Ndios xí'in ra kivi kana ña'á ra. Vará on vása ní-kundaa ini ra mí ndixa kúu xiiña noo ko'on ra, ta sandakoo ra ñoo mji ra, ta kuḁ'an ra ndḁ nixaḁ ra noo ño'o noo

kindo Ndios xí'in ra taxi ra nda'a ra ta nda'a nasa'ya ñani síkuá ra. ⁹ Ta xa'a ña ndixa xindaa ini ra Ndios, ñixijo ra xitaku ra ini ve'e mandiado, ndatán xitaku ta ta inka ñoo xiká, saá xitaku ra noo ño'o kindo Ndios taxi ra nda'a ra. Ñii ki'va saá xitaku sa'ya ra taIsaac, ta ñii ki'va saá xitaku sa'ya ñani ra taJacob, vará nayó'o kúu ñivi na xa kindo Ndios xí'in taxi ra ño'o yó'o nda'a na. ¹⁰ Saá ke'é taAbraham chi xindati ra ndí ndixa Ndios taxi ra ña kutaku ra ñoo ña va'a ndino'o ña on vása ndi'i xa'a ndḁ ñii kivi, ñoo ña kúu ña chitóni Ndios ndasaá koo ña, ta Ndios kisa va'a ra ñoo yó'o.

¹¹ Ta xa'a ña xindaa ini ña Sara Ndios, vará xa kuḁ'a ní kuyya xikomí ñá, ta xikuu ñaña'a ña ñi-kuchiño koo sa'ya, Ndios taxi ra ndee ña kukomí ñá ñii sa'ya ñá. Ta saá kundivi xí'in ñá chi ndixa xindaa ini ña ndí Ndios kasa ndivi ra ña kindo ra xí'in ñá. ¹² Vará taAbraham ta xa kuḁ'a ní kuyya xikuu ra, ta on koó ka ndee xikomí yíkí koñu ra ña kuchiño kukomí ra sa'ya ra, ta saá ni, kaku sa'ya ra, ta ñitondaa ra xikuu ra xii síkuá ndi'i ñivi naIsrael. Ta ñixina kuḁ'a ní sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta ndḁ ñii ñivi on vása ní-kuchiño ka'vi na ndasaá kúu nasa'ya ra chi ví'í ní ñivi kúu na. Nayó'o yóo na ndatán yóo kuḁ'a ní kimi ñoyívi ñino, yóo na ndatán yóo kuḁ'a ní yotí ña yóo yu'u mñi, saá

yóo sa'ya ñani síkuá ra.

13 Ndi'i nivi na ndato'on i xa'a yó'o, xa nitonda kivi ña nixi'i na. Ta kivi nixi'i na, on ta'an naki'in na ña xindati na taxi Ndios nda'a na, ta saá ni, ndatan nixiyo ña xiyita na xito na nda ñii noo xiká ní yóo ñava'a yó'o, saá nixiyo ña, ta xikusij ini na xí'in ñayó'o. Ta nda lo'o on vása ní-sandakoo na ña xindaa ini na Ndios ña ndixa kundivi ña kindoo ra xí'in na. Chi nivi yó'o kundaa ini na ndí ñoyívi yó'o on sivi ñoo na xikuu ña, chi nivi na yá'a ku'a'an kuiti xikuu na. 14 Ta nivi na xani siji saá, sáná'a na ndí xika na nándukú na ndixa ña kúu ñoo ndino'o mji na. 15 Ta nivi yó'o, tá nixiyo na nándukú na mji ñoo ña sandakoo na, níkuu, ta saá kuchiño ndikó na no'o na ñoo noo kee na, níkuu. 16 Ta nivi yó'o ndixa on vása ní-ke'é na saá, chi xindati na xa'a na kutaku na ñii ñoo ña va'a ní ka ña yóo ñoyívi njno. Ndios xa kisa ndivi ra ñoo va'a yó'o noo kutaku na, ta saá nivi yó'o ká'an na, káchí na xí'in ra: "Yó'ó kúu Ndios mji ndi." Ta Ndios on vása kúka'an noo ra xa'a ña ká'an na saá xí'in ra.

17 Ta kivi Ndios xito ndoso ra taAbraham án ndixa va'a kasa ndivi ra ña xa'nda chiño Ndios noo ra, ta taAbraham, xa'a ña xindaa ini ra Ndios, nixiyo ti'va ra taxi ra sa'ya ra taIsaac ña sokó ra tayó'o noo Ndios, vará sa'ya ra yó'o xikuu ra ta ñii laá noo ra. 18 Ta xa

kundaa ini ra ndí Ndios xa kindoo ra xa'a tayó'o, kivi káchí ra saá: "Xí'in sa'ya ún taIsaac kaku ku'a'a ní sa'ya ñani síkuá ún, saá kundivi ña kindoo i xí'in ún", káchí Ndios xí'in taAbraham. 19 TaAbraham ndixa nixiyo ti'va ra ña sokó ra sa'ya ra nda'a Ndios, chi kundaa ini ra ndí Ndios kómí ra ndee sanataku ra nivi na nixi'i. Vará taAbraham on vása ní-xa'ni ra sa'ya ra taIsaac, ta taIsaac ndatan yóo ta nixi'i noo taAbraham, saá nixiyo ra, ta ndatan yóo ta sanataku Ndios, saá nixiyo taIsaac.

20 Ta taIsaac, xa'a ña xindaa ini ra Ndios, ndato'on ra xí'in ovi sa'ya ra taJacob ta taEsaú ndí kivi ña vaxi Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ovi tayó'o. 21 Ta taJacob, xa'a ña xindaa ini ra Ndios, tá xa yatin kixaa kivi ña kivi ra, ndato'on ra xí'in sa'ya ñani ra, na kúu sa'ya taJosé, ndí Ndios ke'é ra ñava'a xí'in nayó'o. Ta ndi'i nika'an ra, ta saá nitavi ndaa ra taton ra ta kisa to'ó ra Ndios. 22 Ta taJosé, xa'a ña xindaa ini ra Ndios, tá'an yachi ka ña on ta'an kivi ra, nika'an ra xa'a nañoo ra naIsrael ña ndasaá kee na ñoo Egipto ta ndikó na ñoo mji na kivi ña vaxi. Ta saá xa'nda chiño ra ña kuni'i na yiki koñu ra no'o ña xí'in na ta sanduxun na ña ñoo mji na.

23 Ta taMoisés sakán njya'a lo'o kaku ra, ta nayivá si'i ra, xa'a ña xindaa ini na Ndios, chika se'é na ra ini ve'e na tixin ña unj yoo. Saá

ke'é na xí'in ra, chi xini na ndí taa lo'o tã livi ní kúu ra, ta on vása ní-yi'ví na noo ña xa'nda chiño tarey Faraón ña nika'an ra ndí xini ñó'ó kivi ndi'i nataa válí sa'ya naIsrael. ²⁴ Ta taMoisés, xa'a ña xindaa ini ra Ndios, kivi ntõndaa ra nduu ra ñii tã, ni-xiin ra kutaku ka ra ndatán ñii tã sa'ya ña'a ñasa'ya tarey Faraón. ²⁵ Ta nda vika, chikaã ini ra nakutá'an ra ñii nduu ra xí'in naño mji ra naIsrael, na kúu naño Ndios. Nakaxin ra xo'vi ra xí'in nayó'o noo ña kutaku ra sakusij ra ini mji ra xí'in ña on vá'a ña kútoo nivi ké'é na ñoyívi yó'o. ²⁶ Ta xani sinj ra va'a ka ná xo'vi ra noo ña va'a kutaku ra ta kukomí ra ku'a'a ní ñakuiká ñoo Egipto. Chi chikaã ini ra xo'vi ra ta sakuka'an na noo ra ndatán saxo'vi na ta sakuka'an na noo tã tã ti'ví Ndios sakaku nivi, saá chi taMoisés xindati ra ñava'a taxi Ndios nda'a ra kivi ña vaxi. ²⁷ Xa'a ña xindaa ini taMoisés Ndios, on vása ní-yi'ví ra noo ña sã ní ini tarey xini ña'a ra. Ta kee ra ñoo Egipto, ta xinakaã ndeë Ndios ini ra ta on vása ní-sandakoo ra kisa ndivi ra ña kóni Ndios, chi ndatán yoo tã tã xito xí'in nduchũ noo ra Ndios, saá nijiyiyo ra.

²⁸ Xa'a ña xindaa ini ra Ndios, xa'nda chiño ra noo nivi naño Israel ña sakana na viko Pascua. Ta xa'nda chiño ra noo na ña ka'ni na tindikachi, ta saá xí'in nijí rí sakuchu ni'ni na tón

yé'é ve'e na. Ta xa'a ña kisa ndivi na saá, on vása ní-xi'j nda ñii tã sa'ya noo naIsrael, kivi nija'a ñaángel Ndios xa'ni ña nataa sa'ya noo naño Egipto. ²⁹ Xa'a ña xindaa ini nivi naIsrael Ndios, nija'a nayó'o takuií tá naní Mini Kuá'á, saá chi Ndios nata'ví ra takuií yó'o ña nanõna rá, ta saá kindoo noo ño'o yichí noo nija'a xa'a na. Tá nataa naEgipto xindikõn na sata nayó'o ta niki'vi na ku'a'an na noo yichí yó'o, ta saá Ndios taxi ra ña ndikó takuií nako'on rá, ta nika'a ndi'i nataa naEgipto ini takuií yó'o.

³⁰ Xa'a ña xindaa ini naIsrael Ndios, nijika na xino nduu na ke'e sata nama ñoo Jericó uxã kivi, ta saá kivi uxã nakoyo ndi'i nama yó'o.

³¹ Ta ñáRahab, ñá niki'vi kuachi xí'in ku'a'a ní tã ñoo Jericó, ta saá ni, xa'a ña xindaa ini ñá Ndios, ta xí'in ñato'ó va'a naki'in ñá nataa naIsrael kivi kixi na xito naní na ñoo Jericó yó'o. Ta xa'a ña ke'é ñá saá, Ndios sakaku ra ñáyó'o, ta on vása ní-xi'j ñá ñii káchí xí'in nivi naño ñá, na ni-xiin kasa ndivi ña kóni Ndios.

³² Ta on vása xini ñó'ó ní ka ndato'onj xí'in ndó xa'a nivi na va'a xindaa ini na Ndios. On nani ka nooj ndato'onj xa'a taGedeón, taBarac, taSansón, taJefte, taDavid, taSamuel, ta xa'a ndi'i naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'a.

³³ Ta xa'a ña xindaa ini na Ndios, sava nayó'o kundee na noo nivi na inkã ñoo na

kani tá'an xí'in na. Ta sava n̄ivi yó'o kisa nani na xí'in ñandaa xa'a inka n̄ivi. Ta k̄iv̄i x̄itakū ka na ñoyivi yó'o, sava n̄ivi yó'o n̄aki'in na sava ñava'a ña k̄indoo Ndios xí'in na taxi ra nda'a na. Sava n̄ivi yó'o, Ndios taxi ra ndee nda'a na ña nakasi na yu'u t̄ileón ña n̄i-xa'ni ña'á rí. ³⁴ Ta sava nayó'o nda'va na ño'o ña ndeé ní xixi. Sava nayó'o n̄ikaku na ñoo n̄ivi na kóni ka'ni ña'á xí'in espada. Vará sava nayó'o x̄ikuu na n̄ivi na lo'o ndeé x̄ikomí, ta Ndios taxi ra ndee nda'a na ña k̄undeé na kani tá'an na ta k̄uchiño na ñoo natropa na inka ñoo. ³⁵ Ta sava náña'a, n̄ixi'i nave'e ná, ta Ndios sanataku ra nayó'o ta x̄itakū tuku na xí'in ná.

Ta sava n̄ivi yó'vi ní n̄ixó'vi na, ta on vása ní-ndukú na sakaku xí'in m̄ji na ñoo ña k̄iv̄i na, chi ndixa ndáti na nataku na ñii k̄iv̄i v̄axi, ta saá kutaku na ñii ñoo ña va'a ní ka. ³⁶ Ta sava nayó'o yó'vi ní n̄indo'o na, ku'a'a ní n̄ivi n̄ikusiki ña'á ta kani ní ña'á na xí'in kuártá. Sava nayó'o x̄ino'ni na xí'in cadena ta x̄iño'o na ini ve'e kaa. ³⁷ Ta sava nayó'o yó'vi ní n̄ixi'i na xí'in yuu ña k̄oon n̄ivi na. Sava nayó'o kini ní n̄ixi'i na, chi xí'in sierra s̄ijn xa'nda ma'ño ña'á na, inka nayó'o xa'ni ña'á na xí'in espada s̄ijn. Ta sava nayó'o x̄indixin na ñii t̄indikachi, ta sava nayó'o x̄indixin na ñii t̄it̄isú'u, saá x̄itakū ndá'vi na, ta n̄ix̄iyo ní ña s̄andi'i ini na, ta n̄ivi na on vása k̄andixa

Ndios ndeé ní saxó'vi na nayó'o. ³⁸ Ta n̄ivi ñoyivi yó'o on vása ndáya'vi kutaku na xí'in n̄ivi yó'o na kúu na yó'vi ní n̄ixó'vi xa'a ña x̄indaa ini na Ndios. N̄ivi na n̄ixó'vi ní yó'o n̄ixika na yuku ȳichí ta n̄ixika na yuku yúyú, x̄itaku na t̄ixin kavua, x̄iño'o na t̄ixin yavi, saá x̄itaku na, chi on k̄oo ve'e na ní-xiyo. ³⁹ Vará Ndios n̄ika'an ra to'on va'a ní xa'a n̄ivi yó'o chi ndixa x̄indaa ini na ra, ta nda ñii n̄ivi yó'o, k̄iv̄i x̄itaku na ñoyivi yó'o, on vása ní-naki'in na ña k̄indoo Ndios taxi ra nda'a na. ⁴⁰ Xa'a ñava'a ká'no ch̄itóni Ndios taxi ra nda'a yó, n̄ivi yó'o x̄ini ñó'ó kundati na nda t̄ondaa k̄iv̄i ña ñii káchí naki'in na ñava'a ká'no yó'o xí'in yó, chi k̄iv̄i saá n̄ivi yó'o ta xí'in m̄ji yó, t̄ondaa yó nduu yó n̄ivi na n̄ix̄iyo ndino'o ñoo Ndios.

12

To'on yó'o ká'an ndí Ndios táxi ra

ña xó'vi n̄ivi na kúu sa'ya ra

¹ Ta saá xa x̄ini yó ndí n̄ix̄iyo ku'a'a ní n̄ivi na ndákuiin xa'a Ndios, n̄ivi yó'o ndatán yóo na x̄ino nduu m̄ji yó, saá yóo na, saá chi ndatán x̄itaku na ñoyivi yó'o sáná'a ka ña m̄ji yó ndí x̄ini ñó'ó kundaa ndino'o ini yó Ndios. Ta saá ná sandakoo yó ké'é yó ndi'i ña on vá'a, chi ña on vá'a kúu ña ch̄iko'ni m̄ji yó. Ta ñii k̄i'va saá ná sandakoo yó ndi'i ña sási ñoo yó ña

on xjin taxi ko'on ndika yó kasa ndivi yó ña kóni Ndios. Ta saá ná chikaa yó ndee ini yó ña vivii kundikon yó yichi Ndios xí'in ña ndino'o ini yó. ² Ná chikaa ini yó ndasaá kuiti xa'a Jesucristo, chi tayó'o kúu ta ta táxi ña vivii ndaa ini yó Ndios, ta chindeé ra yó ñii ñii kivi ña va'a ka vaxi kua'no ña ndaa ini yó Ndios, anda tondaa ña xino ña ndatan kóni ra. Ta Jesucristo kündeé ini ra xí'in ña kuka'an noo ra kivi nixi'i ra nda'a tón cruz, chi kundaa ini ra ndí tá xa ndi'i ña nixov'i ra, ta saá kixaa ña kutú ñasii ini ra. Ta saá natakú ra, ta vitin yóo ra noo táyi tón ká'no tón ñíndichi sijn kua'á Ndios ñoyívi ñino.

³ Xini ñó'ó vivii kani sijn ndó xa'a ña yov'i ñindo'o Jesucristo, ta ndasaá nixov'i ní ra ke'é ñivi na on vá'a na ni-xiin koni ña'á, ta saá ni, kündeé ini ra noo ndi'i ñayó'o. Ta saá, xí'in ña xáni sijn ndó saá, kuu ndó ñivi na on nandikó ini, ni on sandakoo ndó ña ndixa ndaa ini ndó Jesucristo. ⁴ Vará yov'i ní xó'vi ndó tixin ndee ña on vá'a ña káni tá'an xí'in ndó, ta saá ni, on ta'an tondaa ndó ña kivi ndó, ndatan nixi'i Jesucristo.

⁵ ¿Án xa nandoso ndó to'on ña nika'an Ndios xí'in ñivi na kúu sa'ya ra? Chi noo to'on ra, Ndios kachi ra saá: Sa'ya miji kúu ún, tá sando'oi yó'ó ta va'a vivii sakuá'á ún ña sáná'aj yó'ó xí'in ña ndó'o ún saá.

Ta on sanakava ní ún ini ún tá kivi ká'an to'on yov'i xí'in ún xa'a ña on vá'a ke'é ún.

⁶ Ndi'i ñivi na kivi ní ini xini, na kúu sa'yaj, ta sando'oi na ña sakuá'á na ndasaá kündeé na noo ña on vá'a,

ta saá ke'é na ñava'a ña kónij, ta ndixa saxov'i nayó'o kivi ke'é na ña on vá'a,

kachi Ndios. ⁷ Xini ñó'ó kündeé ndó xí'in ña xó'vi ndó, chi xí'in ña xó'vi ndó, Ndios sáná'a ra ndó'ó ndasaá sakuá'á ndó kündeé ndó noo ña on vá'a, ta vivii kundikon ndó yichi ra, ta ña ke'é ra saá xí'in ndó sáná'a ña ndí ndó'ó kúu ndó sa'ya ndino'o Ndios. Saá chi ndi'i na kúu yivá ndato'on na xí'in sa'ya na ta sando'o na sa'ya na xa'a ña sakuá'á na vivii kutakú na.

⁸ Ndixa Ndios ndato'on yov'i ra xí'in ndi'i ñivi na kúu sa'ya ndino'o ra, ta sando'o ra nayó'o. Ta Ndios tá on vása ke'é ra saá xí'in ndó, ta saá ñayó'o sáná'a ña ndí on sivi sa'ya ndino'o ra kúu ndó. ⁹ Tá kivi xikuu yó naválí, ta nayivá yó ñoyívi yó'o ndato'on na to'on yov'i xí'in yó, ta sando'o na yó xa'a ña sakuá'á yó ke'é yó ñava'a. Ta xa'a ña ke'é na saá xí'in yó, kisa to'ó yó na.

Ta saá ndixa xini ñó'ó chikaa so'o ní ka yó to'on ña ká'an Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi ñino, ta saá kuchiño kutakú yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹⁰ Ta lo'o kuiti kuiya

kivj nixiyo válí yó, nayivá yó ñoyívi yó'o nika'an na to'on yo'vi xí'in yó, ta sando'o na yó kivj ke'é yó ña on vá'a. Ta nayivá yó ke'é na saá xí'in yó chi xáni sinj na ndí xa'a ñava'a mji yó kúu ña. Ta Ndios sando'o ra mji yó chi xinj ra yu kúu ñava'a ndino'o chindeé mji yó ña nduu yó njivi na ndii ta na yij ndatán yóo mji ra. ¹¹ Ta kivj Ndios sando'o ra mji yó xí'in ña táxi ra ña yo'vi ndó'o yó, ta on vása kúsi ini yó ña ndó'o yó saá, ta nda víka, ñayó'o sákuchuchú ní ña ini yó. Ta saá ni, tá va'a sakuá'a yó kúndeé yó noo ña on vá'a ta ke'é yó ñava'a ndatán kóni Ndios, ta saá nduu yó njivi na koo ñava'a ini, ta kuu yó njivi na ke'é ñava'a xí'in inká njivi.

To'on yó'o ká'an xa'a njivi na chikaq ninq ñava'a saní'i Ndios na

¹² Ñakán on sandakoo ndó ké'é ndó ña kóni Ndios, ta ndukú ndó noo ra ña taxi ra ndeé ra nda'a ndó ña va'a kundikón ndó yichj ra. ¹³ Ta ko'on ndó yichj ndakú, ta saá chikaq ndó ndeé ini njivi na vitá ndikón yichj Jesucristo, xa'a ña vivii ka kundikón na yichj ra.

¹⁴ Xinj ñó'o nandukú ndó ndasaá va'a kutá'an ndó xí'in ndi'i njivi. Ta sandakoo ndó ndi'i ña on vá'a, ta xí'in ñandii ini ndó kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, chi njivi na on vása ndii noo Ndios, nda ñii kivj on vása koni na ra xí'in nduchú noo na.

¹⁵ Ndi'i ndó, koto va'a ndó xí'in tá'an ndó ta chindeé tá'an ndó ña nda ñii ndó on kuxiká ndó noo Ndios, saá chi tá kuxiká ndó noo Ndios, ta saá on naki'in ndó ñava'a saní'i ra ndó'ó. Koto va'a xí'in mji ndó ko'ko nda koo ñii ndó'ó kuu ndó njivi na sakaku kuachi, ta saá kuachi yó'o sakani tá'an ña ndó'ó ta sativi ña ndó'ó. ¹⁶ Ndó'ó nataa, on kivj ndó xí'in ña'a ña on sivi ñasí'i ndó kúu. Ndó'ó náña'a, on kivj ndó xí'in ta ta on sivi yij ndó kúu. Ta on kani ini ndó ndí on vása ndaya'vi to'on Ndios, on ke'é ndó ndatán ke'é ta Esaú xina'a, chi ta Esaú xa'a ña kúu ra sa'ya noo yivá ra xikomí ra ndayí naki'in ra ñava'a nda'a yivá ra, ta tayó'o nasama ra ndayí yó'o noo ña naki'in ra ñii laá ko'q ñaxíxi. ¹⁷ Ta ndó'ó xa kundaa ini ndó ña njindo'o ra, saá chi kivj nandikó ini ra ta ndukú ra naki'in ra ñava'a nda'a yivá ra, ta saá nj-kuchiño ka yivá ra taxi ra ñava'a yó'o nda'a ra. Vará ndeé ní njxaku ra, ta saá ni, nj-kuchiño ka yivá ra nasama ra ña xa ke'é ra.

¹⁸ Ta ña njindo'o naxij síkuá yó xina'a on sivi ñii kúu ña xí'in ña táku ndó'ó vitin. Chi ndó'ó on vása ní-xaa yatin ndó yuku ña naní Sinaí, ta naxij síkuá yó njxaa yatin nayó'o ta xini na noo xixj ño'o noo naa ní yuku yó'o, ta ndeé ní káni tachj. ¹⁹ Ta xinj so'o naxij síkuá yó ña njinda'yi tón trompeta, ta xinj so'o

na to'on ña njika'an Ndios xí'in na. Tá'an mií xini so'o na to'on Ndios ña ká'an ra xí'in na, ta saá xaku ndá'ví na noo ra ña on ka'an ka ra xí'in na, ²⁰ chi to'on ña ká'an ra xá'nda chiño ra noo na, on vása ní-kundeé ini na koni so'o na ña, chi to'on yó'o káchí ña saá: "Tána kundoso ñii nivi án ñii kití noo ño'o yuku Sinai yó'o, ta xini ñó'ó kivi nivi yó'o án kití yó'o xí'in yuu ña koon na, án xí'in yiton tón sijn nó", saá káchí Ndios xí'in na. ²¹ Ña xini na ta xini so'o naxii síkuá yó naIsrael yó'o, ta nyi'ví ní na, ta anda taMoisés njika'an ra, káchí ra saá: "Ndeé ní yi'ví nda kisin nino j xí'in ña", káchí ra.

²² On sivi ndatán nindo'o naxii síkuá yó naIsrael yó'o kúu ña ndó'o ndó vitin, chi mii ndó xa kuyatin ndó yuku ña naní Sion noo yóo ñoo Ndios, ta tatakú. Ta mii ñoo yó'o ndatán yóo ñoo Jerusalén ña nákaa ñoyívi nino, saá yóo ña, noo yóo kuá'a ní mil naángel kisa ká'no na Ndios. ²³ Ta ñoo yó'o yóo ndó noo nákutá'an ndó xí'in nivi na kúu sa'ya Ndios, na njika'yi kivi noo libro yii Ndios ñoyívi nino. Ta xa kuyatin ndó noo Ndios, ta ta kisa nani ndi'i kuachi nivi ñoyívi yó'o, ta xa kuyatin ndó noo ndi'i nivi na va'a na xa nixi'j na kúu na sanduu Ndios nayii. ²⁴ Ta xa kuyatin ndó noo Jesucristo, chi xí'in tayó'o Ndios kindoo ra inka

ñaxaá ña chindú'u ra xí'in nivi ña taxi sanakutá'an va'a na xí'in Ndios vitin. Chi nii Jesucristo ña nixita nda'a tón cruz taxi ña nduu nivi na ndii noo Ndios, ta nii yó'o kómí ka ña ndee noo nii taAbel ña nixita xina'a.

²⁵ Ta saá koto va'a ndó, on xaa noo ndó Ndios, ta ta ká'an xí'in ndó. NaIsrael xina'a on vása ní-kaku nayó'o noo Ndios xa'a ña ni-xiin na kandixa na ra, kivi njika'an ra xí'in na noo yóo yuku Sinai ñoyívi yó'o. Ta mii yó, tá on xii yó kandixa yó Jesucristo, ta ta ká'an xí'in yó nda ñoyívi nino, ndixa nda lo'o on kaku yó noo ra. ²⁶ Ta xina'a kivi njika'an Ndios, ta to'on ra sataan ña ñoyívi yó'o, ta vitin ká'an ra, káchí ra saá: "Vaxi ñii kivi, ta ñii laá ka yichi sataan ñoyívi noo ño'o, ta sataan ñoyívi nino", káchí ra. ²⁷ Tá ña njika'an Ndios to'on yó'o ndi inka yichi sataan ra ñoyívi yó'o, kunda ini yó ndi ndi'i ña kisa va'a ra ña kúu ña kivi sakanda ra, ndi'i xa'a ndi'i ñayó'o. Ta saá ndi'i ña on kivi sakanda ra kindoo ña ndi'i saá kivi ña vaxi. ²⁸ Ta yichi noo xá'nda chiño Ndios kutaku yó xí'in ra, nda lo'o on sakanda ra ñayó'o. Ta xa'a ñayó'o xini ñó'ó ka'an yó: "Táxa'vi ún, Tata Yivá yó Ndios", ta va'a ná kasa ká'no yó ra xí'in ña ndino'o ini yó xa'a ña sakusi yó ini ra, ta chinóo síkón yó ñatá'ó ra. ²⁹ Saá ke'é yó, chi Ndios yóo ra ndatán yóo ño'o xixi ña

xá'mi ta sándi'i xá'a ndi'i ña on vá'a.

13

Tq'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kutaku yó ña sakusij yó ini Ndios

¹ Ndó'ó ñivi na kándixa Jesucristo, on sandakoo ndó ña ndixa kí'vi ini ndó xini tá'an ndó, chi ndatán yóo ñani mji ndó saá yóo ndó xí'in tá'an ndó. ² Ta on nandoso ndó ña vā'a naki'in ndó ñivi na kixaa ve'e ndó. Chi xina'á sava ñivi vā'a ñaki'in na inkā ñivi, vará on vāsa ní-kundaa ini na ndí naángel na kixi ño Ndios kúu na ñaki'in na.

³ On nandoso ndó xā'a ñivi na ñó'o ini ve'e kaa xā'a ña ndikōn na Jesucristo. Chindeé ndó nayó'o, ta ndatán yóo ña ñó'o mji ndó ini ve'e kaa xí'in na, saá chindeé ndó na. Kani sijnj ndó xā'a ñivi na xó'vi ní ké'é inkā ñivi xí'in na, ta chindeé ndó na, ndatán yóo ña xó'vi mji ndó xí'in na, saá chindeé ndó nayó'o.

⁴ Ta ndi'i ñivi xini ñó'ó kundaa ini na ndí ña ndáya'ví ní ta yij ní ño Ndios kúu ña tonda'a taa xí'in ña'a. Ta taa taa yóo ñásí'í on vá'a kí'vi ra xí'in inkā ña'a, ta ña'a ña yóo yij on vá'a kí'vi ña xí'in inkā taa. Ta saá ñii ñii nayó'o xini ñó'ó vivii taxi ndino'o xí'in mji na nda'a tá'an na. Saá chi Ndios kasa nani ra xā'a taa tá kí'vi kuachi xí'in ña'a ña on sivi ñásí'í ra kúu, án ña'a ña kí'vi kuachi xí'in taa taa on sivi yij ña kúu.

⁵ On sandi'i ní ini ndó xā'a ña ndukú ndó kukomí ndó kuā'a ní s'ún. Nda víka, ná kusij ini ndó xí'in ña kómí ndó, chi saá kachí Ndios: "Ndi'i saá kivi yóo xí'in ndó. Nda lo'o on sandakoo j ndó'ó nda ñii kivi", kachí Ndios. ⁶ Ñakán kúchiño ká'an yó xí'in ndino'o ini yó, kachí yó saá:

"Mji Ndios kúu taa taa yóo chindeé yij,

ta saá nda lo'o on kuyi'vi j nda yukú ño ña on vá'a ndukú ñivi ke'é na xí'in j",

saá kachí yó.

⁷ Naká'an ndó xā'a ñivi na xindiso chiño ño ndó na kúu na ndato'on xā'a tq'on Ndios xí'in ndó, ta saná'a na ndó'ó ndasaá vivii kundikōn ndó yichj ra. Kani sijnj ndó ndasaá vivii xitaku na ñoyívi yó'o, ta ndasaá vivii xindaa ini na Ndios ndi'i saá kivi. Ta mji ndó xini ñó'ó kundikōn ndó yichj Ndios ndatán xindikōn nayó'o.

⁸ Jesucristo on vāsa násama ra. Ñii yóo ra ndatán ñixiyo ra xina'á, saá yóo ra vitin, ta saá koo ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ⁹ On taxi ndó ña sandá'vi inkā ñivi ndó'ó xí'in ña saná'a na ndó'ó inkā tq'on ña on vāsa yóo yu'ú xí'in tq'on Ndios. Ndios ndixa ké'é ra ñava'a xí'in mji yó, ta ñava'a yó'o kúu ña chíkaa ndee níma yó. Ta ndayí ña xá'nda chiño ña ká'an xā'a yu kúu ña vā'a kuxu yó, ta yu kúu ña on vá'a kuxu yó, ta ndayí yó'o on vāsa chindeé ña mji

yó ña kutaku yó ndatán kóni Ndios.

¹⁰ Ta mji yó kúu yó nivi na ndikõn yichì Jesucristo, ta tayó'o nisokõ ndi'i xí'in mji ra nda'a tón cruz, tón nixiyo ndatán nixiyo namã yij ve'e ño'o mandiado nõ nõsokõ nasutu kitì kuyã xina'á. Ta xa'a ña kándixa yó Jesucristo ta ñii yóo yó xí'in ra, vitin xa ndõõ kuachi yó, ta nákutá'an va'a yó xí'in Ndios. Ta nasutu na õn xijn kandixa Jesucristo, ta kisa chiño ka na nõõ ndayí yatá ña xa'nda chiño ta Moisés, ta ña ké'é na saá õn vása chindeé ña nayó'o ña kutá'an va'a na xí'in Ndios.

¹¹ Ñii ñii kuyã taká'no nõõ nasutu xini'i ra nij kitì ta xiki'vi ra ini Cuarto ña Yij Ndino'o ve'e ño'o mandiado xa'a ña taxi ra nij yó'o ña soko ra ña nõõ Ndios ña nakata ña kuachi nivi; ta saá yiki koñu kitì tí nixi'j yó'o xixa'mi na ña ñii xiiña ña xiká lo'o nõõ ñoo nõõ xitaku nivi.

¹² Ta ñii kiva saá, Jesucristo nixov'vi ra ta nixi'j ra ñii xiiña ña xiká lo'o nõõ ñoo Jerusalén. Ta xí'in nij ra ña nixita nda'a tón cruz, Ndios nákata ra kuachi nivi.

¹³ Ñakán va'a kee yó ñoo nõõ táku nivi na õn xijn kandixa Jesucristo, ta ko'õn yó nakutá'an yó xí'in ra ñii xiiña ña xiká lo'o nõõ ñoo yó'o. Ta saá ñii káchì xov'vi yó xí'in ña sakuka'an nivi nõõ yó, ndatán nixov'vi mji ra.

¹⁴ Chi õn koõ nda ñii ñoo ñoyívi yó'o ña koo ndi'i saá kivi nõõ kindõõ yó kutaku

yó. Ta saá mji yó kóni ní yó ki'vi yó ñoo xaá ña vaxi nõõ kutaku yó ndi'i saá kivi.

¹⁵ Xa'a ña yóo Jesucristo táku ra níma yó vitin, ná kasa ká'no yó Ndios ndi'i saá kivi, ta kachí yó saá: "Ndios kúu Ta taKá'no ní nõõ yó", saá kachí yó. Ta to'on ña ká'an yó xí'in ndino'o níma yó saá, ndatán yóo ñava'a soko yó nõõ Ndios, saá yóo ña.

¹⁶ Õn nandoso ndó ke'é ndó ñava'a, ta xí'in ña kómí ndó chindeé ndó nivi na õn koõ ña kómí, chi ndatán yóo ña soko ndó nõõ Ndios, saá yóo ña chindeé ndó nivi, ta xí'in ña ké'é ndó saá sákusij ndó ini Ndios.

¹⁷ Kasa ndivi ndó ña ndúkú na ndiso chiño nõõ ndó, ta kasa nijõ xí'in mji ndó xa'a ña vivii kasa ndivi ndó ña ká'an na xí'in ndó. Saá chi na ndiso chiño nõõ ndó õn vása sandakoo na ña vivii ndáa na ndó'ó, chi tondaa ñii kivi koni ñó'ó kuita nayó'o nataxi na kuenda nõõ Ndios xa'a chiño kisa ndivi na. Ta ndó'ó kasa ndivi ndó ña kóni na, ta saá nayó'o xí'in ñasij ini na kuchiño na kasa ndivi na chiño na. Ta ndó'ó xini ñó'ó vivii kasa ndivi ndó chiño nõõ na xa'a ña õn kuchuchú ini na. Saá chi, tá õn vása vivii kisa ndivi ndó chiño saá, ta ña manj kúu ña nõõ mji ndó.

¹⁸ Õn sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios xa'a ndi. Chi xini va'a ndi ndi õn koõ kuachi ndiso ndi, ta chíkaa ini ndi ke'é ndi ndasaá kuiti ñandaa ndi'i saá kivi.

¹⁹ Ta

yí'í xáku ndá'ví í nọọ ndó ña ka'an ndó ndukú ndó nọọ Ndios, ña yachí taxi ra xaa tuku í nọọ ndó.

Tọ'on yó'o kúu tọ'on sondí'í nọọ tutu yó'o

²⁰ Ta xá'a ña ke'é Jesucristo ña nixita nji ra nda'a tón cruz, Ndios kindoo ra ñii ñava'a ká'no xí'in yó ndi'i saá kivi ña vaxi. Ndios taa taa táxi ñava'a nákaa ini yó kúu taa taa sanataku Jesucristo, Taa taaKá'no nọọ yó. Ta Jesucristo ndaa ra mji yó ndatán yóo ñii taa taa vivii ndaa ndikachi sana ra. ²¹ Yí'í ndukú í nọọ Ndios, ña taxi ra ndee ra nda'a ndó xá'a ña kuchiño ndó kasa ndivi ndó ña kóni ra. Ta xí'in ña kisa chiño Jesucristo ini yó, ná sanduu ra yó nivi na sakusii ini Ndios. Ta xá'a ñayó'o, ná kasa ká'no ní yó Jesucristo ndi'i saá kivi. Saá ná koo ña.

²² Nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'ví í nọọ ndó, ndí xí'in ña ká'no ini ndó chikaa so'o ndó tọ'on ña nitaai nọọ tutu yó'o. Chi on vása ní-taai kua'a ní tọ'on nọọ tutu yó'o. ²³ Ta kóni í ndatọ'on í xí'in ndó'ó ña kundaa ini ndó ndí ñani yó taa Timoteo, xa kee ra ve'e kaa ta xa yóo ndíka ra vitin. Táná kixaa yachí ra nọọ yóo í yó'o, ta saá xaa ra xí'in í ña koto ndi ndó'ó.

²⁴ Ta tí'ví ndi tọ'on ña chindeé ndó nọọ ndi ndi'i nivi na ndíso chiño nọọ ndó, ta tí'ví ndi tọ'on ña chindeé ndó nọọ ndi ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na ndikon Jesucristo. Ta nañani yó

xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, na táku ñoo estado Italia, tí'ví na tọ'on ña chindeé na ndó'ó.

²⁵ Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ña ñitaa taSantiago

TaSantiago ti'ví ra to'on yó'o ña chindeé ra na kándixa Jesucristo

¹ Yi'j kúu taSantiago, ta ta kisa chiño ñoq Ndios xí'in ñoq Jesucristo, Ta taKá'no ñoq yó. Táa j tutu yó'o ña ti'ví j to'on va'a chindeé j ndó'ó nañooyó naIsrael, na ñixita ní'no na táku ndi'i saá xiiña ñoq ño'q ñoyivi yó'o.

Ña kóni Ndios kasa ndivi yó kivi kixaq ñaxó'vi ñoq yó

² Nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, ná kunakaq ñasij ini ndó kivi kixaq ndi'i saá ñoq ña xó'vi ñoq ndó. ³ Saá chi kúndaq ini yó ndi'ni saá ñoq ña xó'vi kúu ña xito ndoso mji yó án ndixa kándixa ka yó Jesucristo. Ta xí'in ñayó'o sakuá'á yó nduu yó ñivi na kundeé xí'in ña yo'vi, ta on sandakoo yó yichj va'a. ⁴ Tá on vása sandakoo yó yichj va'a, vará ku'a ní ña xó'vi yó, ta saá nduu yó ñivi na va'a ñixaq xa'no ñoq Ndios, kuu yó ñivi na on vása xini ñó'ó ka inká ñoq ndee ña kasa ndivi na ña káchí ini Ndios.

⁵ Ta yóo ñii ndó'ó, ta kumanj xí'in ndó ñandichj vaxi ñoq Ndios, ta va'a ndukú ndó ña ñoq Ndios, ta ndixa taxi ra ñandichj nda'a ndó. Saá chi ta ta va'a ini kúu Ndios, on vása kúchiton

ra nda ñii ñivi, ta táxi ra ñandichj nda'a ndi'ni ñivi na ndukú ña ñoq ra; ñandichj yó'o kúu ña xini ñó'ó ñii ñii ñivi ña va'a kutaku na ndatán kóni Ndios. ⁶ Ta kivi ndukú yó ñandichj ñoq Ndios, ta xini ñó'ó kandixa ndino'o ini yó ndi'ni ndixa taxi ra ña xini ñó'ó yó nda'a yó. Ta on vá'a kaka ovi ini yó, chi ndatán yóo takui tá kánda xino ñoq mjni, ta ku'a'an rá yó'o ta ku'a'an rá kaq, ke'é tachj xí'in rá, saá yóo ñivi na xika ovi ini. ⁷ Ta ñivi na xika ovi ini nda manj kundati na naki'in na ñava'a ndukú na ñoq Ndios, chi Ndios on taxi ra ña nda'a na. ⁸ Chi ñivi na xika ovi ini, vitin xani ini na: "Yichj yó'o kúu ña va'a ní", ta inká kivi tuku xani ini na: "Va inká yichj yó'o kúu ña va'a ka", ta saá tuku tuku násama na yichj ñoq xika na.

⁹ Ta ndó'ó, nañani yó án náki'va yó na kúu nandá'vi ta kándixa ndó Jesucristo, ná kunakaq ñasij ini ndó, chi naná'no kúu ndó ñoq yichj Ndios. ¹⁰ Ta ndó'ó, nañani yó án náki'va yó na kúu nakuíka, ná kunakaq ñasij ini ndó chi nákon ndó nandá'vi kúu ndó ñoq Ndios. Ndatán yóo yita ña ndúta yukj, ta yachj ndi'ni xa'a ña, saá yóo ñivi nakuíka, chi on vása kundeé ñakuíka ñivi koo ña ndi'ni saá kivi vaxi. ¹¹ Tá xitaqan vaxi kana ño'o, ta kixá'á ndee ní chikaq ña ka'ni, ta yukj kuí kixá'á ña yichj ña, ta yita livi kóyo ña ñoq ño'q, ta ndi'ni xa'a ña. Ñii

kj'va saá kundo'o nakuiká, kisa chiño na ta livi ní táku na, ta ñii kuiti kixaa ña kivi na.

Yoo ñayov'i koto ndoso ña mji yó

¹² Nákaa va'a ñasij níma ñivi na kúndeé ini xí'in ndi'i ñayov'i xito ndoso ña'á, ta vará nda yov'vi ní xó'vi na, ta on vása sándakoo na kándixa na Jesucristo. Ta saá Ndios cha'vi ra ñivi yó'o xí'in ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi, chi saá yoo to'on ña ñika'an ra chindú'u ra kundivi xa'a ñivi na k'vi ní ini xini ña'á. ¹³ Tá yoo ñii ndó'ó xáni ini ndó ke'é ndó ña on vá'a, ta on kani ini ndó ndi' Ndios kúu ta ta chinda'á ndó'ó ke'é ndó saá. Chi Ndios nda lo'o on vása xáni ini ra ke'é ra ña on vá'a, ni on vása chú'u ra ñivi ke'é na ña on vá'a. ¹⁴ Ta ña káchí ini mji yó kúu ña chinda'á mji yó ke'é yó ña on vá'a, ta sándá'ví ña mji yó kasa ndivi yó ña on vá'a.

¹⁵ Táná kasa ndivi yó ña on vá'a ña kúsi ini yó, ta saá nakava yó kuachi, ta kixá'á yó taxi xí'in mji yó kutaku yó ña on vá'a. Ta xa'a ñayó'o ku'a'an yó yichi noo ndañó'ó yó ta on kuchiño kutaku yó xí'in Ndios.

¹⁶ Ndó'ó natqa ñani yó xí'in ndó'ó náña'a kj'va yó, k'vi ní ini xini ndó'ó. Ndát'on xí'in ndó: On sandá'ví xí'in mji ndó. ¹⁷ Chi ndi'i ña ndino'o va'a kómí yó ta naki'in ka yó, Yivá yó Ndios táxi sij ra ña nda'a yó. Ta Ndios kúu ta ta

kisa va'a ndi'i ña kúu ño'ó yé'e ña yoo ñoyivi ñino. Ta mji Ndios on vása yoo ra ndátan yoo ña yé'e kisa va'a ra, saá chi ndásava yoo ña nákasi noo ña yé'e yó'o, ta on vása tivi ka noo ña ta nákoo kunda'i. Ta Ndios, on ko'ó ña kúchiño nasama ña'á, ta ni on vása násama xí'in mji ra. ¹⁸ Xa'a ña kándixa yó to'on ra ña kúu ñandaa, ta Ndios sanduu ra mji yó sa'ya ra, ta ndasa ra mji yó ñivi xaá. Ta saá kúu yó nanó noo ndi'i inká ña ndasa xaá Ndios kivi ña vaxi.

Ñayó'o ká'an xa'a yichi nda noo Ndios

¹⁹ Ndó'ó nañani yó xí'in náki'va yó, chikaa so'o ndó ña ka'an xí'in ndó vitin: Ndi'i ndó xini ñó'ó sakuá'á ndó koni so'o ndó ña ká'an inká ñivi xí'in ndó; tá kóni ndó ndakuin ndó yu'u na, ta si'na kani va'a sinj ndó ndá to'on kúu ña va'a ndakuin ndó yu'u na. Ta on kama ní sa'a ini ndó xí'in ñivi. ²⁰ Chi táná sa'a ini yó xí'in inká ñivi, ta on kivi kasa ndivi yó ña kóni Ndios. ²¹ Ñakán tava ndó ndi'i ña on vá'a ñó'o ka ini ndó xí'in ndi'i ñakini ñó'o ka níma ndó, ta ndixa sandakoo ndó ke'é ndó ndi'i ña on vá'a. Ta xí'in ñat'ó'o naki'in ndó to'on Ndios ña ñika'an ra xí'in yó. Chi to'on Ndios yó'o kómí ña ndee ña sakaku ña mji yó.

²² On sandá'ví xí'in mji ndó. Tá ndasaá kuiti xini so'o ndó to'on Ndios, on vása ndáya'ví ní ñayó'o. Saá chi ndixa xini ñó'ó kasa ndivi

yó ña ká'an tɔ'on Ndios, ta kɔ'on yó yichí nɔɔ xá'nda chiño ra. ²³ Njivi na kuiti xini sɔ'o tɔ'on Ndios, ta on vása kisa ndivi na ña ká'an tɔ'on ra, nayó'o yóo na ndatán yóo ñii tɔa tɔ ndasaá kuiti xito ra nɔɔ ra nɔɔ yutátá. ²⁴ Chi tayó'o kuiti xito ra nɔɔ ra, ta saá kée ra kuɔ'an ra, ta on vása ndí'i ini ra ndasa ndii ra nɔɔ ra, ta kama nándoso ra ndasaá káa nɔɔ ra. ²⁵ Ta njivi na on vása nándoso tɔ'on Ndios ña xini sɔ'o na, ta chíkaɔ na ndee nándukú na kasa ndivi na ña xá'nda chiño tɔ'on yó'o, ta xa'a ña kée na ñayó'o, kunakaɔ ñasij ini na. Chi tɔ'on Ndios ña va'a ndino'o kúu ña, ta kómí ña ndí'i ndee ra ña chindeé ña mji yó ña on vása ka'nda chiño ka ñandiva'a nɔɔ yó.

²⁶ Tá yóo ñii ndó ta xáni sinj ndó va'a ndikɔn ndó yichí Ndios, ta on vása násita xí'in mji ndó nɔɔ ndí'i ña on vá'a ka'an ndó, ta na sándá'ví xí'in mji kúu ndó, chi nɔɔ Ndios on vása ndáyá'ví yichí kuɔ'an ndó. ²⁷ Tá kuɔ'an yó yichí ndaa ña ndáyá'ví nɔɔ Yivá yó Ndios, ta ndixa kasa ndivi yó ñava'a ta chindeé yó ndí'i njivi na xó'vi, na kúu naválí xindá'ví na on kóo yivá sí'í, ta na kúu náña'a ná nixi'j yij, ta kundaa yó xí'in mji yó ña on ke'é yó ña on vá'a ndatán kée njivi ñoyívi yó'o.

2

Xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó ndí'i njivi

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu na kándixa Jesucristo, Tɔa tɔKá'no nɔɔ yó, tɔ kómí ndí'i ndee va'a. Ta xa'a ña kándixa ndó saá, on vá'a nakaxin ndó njivi, saá chi ñii ki'va xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó nandá'ví xí'in nakuíká. ² Tá nákutá'an yó ve'e nɔɔ kisa ká'no yó Ndios, tá xito yó ñii takuíká njiki'vi ra nɔɔ ndóo yó, ta ndixin ra tikɔtɔ ña va'a ña yá'ví ní, ta nákaɔ se'e ña yé'e nda'a ra, ta tuku xito yó vaxi inkɔ tɔa, tayó'o kúu ñii tandá'ví, ta ndixin ra tikɔtɔ lálá yatá, ta ndá'ví ní káa ra, ³ ta mji yó kama ní ta va'a ní tɔ'ó kuɔ'an yó naki'in yó takuíká, ta ká'an yó xí'in ra, káchí yó saá: "Koo ún, tata, yó'o yóo táyi tón va'a koo ún", káchí yó xí'in ra. Ta xí'in tandá'ví sín ká'an yó xí'in ra, káchí yó saá: "Kundichi ún nda kaɔ, án nɔɔ ño'o yó'o va'a koo ún", káchí yó xí'in ra. ⁴ Tá saá kisa ndivi yó xí'in njivi, ñayó'o sáná'a ndí nákaxin yó njivi chi va'a ka naki'in yó nakuíká nɔɔ nandá'ví. Ndatán yóo nachiño na on vása va'a kisa nani kuachi, saá yóo mji yó, tá nákaxin yó njivi.

⁵ Nañani yó xí'in náki'va yó, koni sɔ'o va'a ndó ña ká'anj xí'in ndó: Ndios njika'an ra ndí nandá'ví ñoyívi yó'o kuu nakuíká nɔɔ ra xa'a ña kándixa na Jesucristo. Ta njivi na kándixa yó'o kúu na kutaku xí'in ra ta ka'nda chiño na

xí'in ra nq̄o ndi'i ña yóo, chi saá yóo t̄o'on ña n̄ika'an Ndios ch̄indú'u ra kundivi x̄a'a n̄ivi na kí'vi ní ini x̄ini ña'á. ⁶ Ta m̄ji ndó, ɔn vá'a ké'é ndó chi k̄isa n̄ino ndó nandá'ví. ¿Án ɔn s̄iví nakuíká kúu na sáxo'v̄i ní ndó'ó, ta chíkaa na kuachi x̄a'a ndó nq̄o nachino ña sando'o na ndó'ó? ⁷ ¿Án ɔn s̄iví m̄ji nakuíká yó'o kúu na ká'an t̄o'on ɔn vá'a ta kúsiki na k̄iví Jesucristo, T̄aa t̄aKá'no nq̄o yó?

⁸ Nq̄o t̄o'on Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés x̄ina'á, yóo ndayí ña kúu ña ká'no va'a n̄ika'an Ndios, káchí ña saá: “Ñii k̄i'va ndatán kí'vi ini ndó x̄ini ndó xí'in m̄ji ndó, saá kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó.” T̄a ndino'o ini ndó k̄isa ndivi ndó ndayí yó'o, ta saá va'a ké'é ndó. ⁹ Tá nákaixin k̄a ndó n̄ivi ta náki'in va'a k̄a ndó nakuíká nq̄o nandá'ví, ta nákuiso ndó kuachi, chi yá'a ndoso ndó ndayí Ndios. ¹⁰ Ta saá, tá yóo n̄ivi na k̄isa ndivi ndi'i ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés, ta yá'a ndoso na ñii laá kuiti ndayí yó'o, ta x̄a'a ñayó'o nákuiso na kuachi nq̄o Ndios. Ñii k̄i'va ndatán n̄iya'a ndoso na ndi'i ndayí Ndios, saá yóo kuachi ndiso na nq̄o Ndios. ¹¹ Saá chi ñii laá Ndios kúu t̄aa t̄a x̄a'nda chiño ndi'i ndayí. X̄a'nda chiño ra: “Q̄n vá'a kusun ñii t̄aa xí'in ñii ña'a ñá ɔn s̄iví kúu ñásí'í ra, ta ni ɔn vá'a kusun ñii ña'a xí'in ñii t̄aa t̄a ɔn s̄iví ȳij ñá kúu.” Ta tuku x̄a'nda chiño Ndios:

“Q̄n vá'a ka'ni ñii n̄ivi ink̄a n̄ivi.” Ta saá ká'an̄i xí'in ndó, tá ñii t̄aa x̄a'ni ra ñii n̄ivi vará ɔn vása ní-kis̄in ra xí'in ink̄a ña'a ñá ɔn s̄iví kúu ñásí'í ra, ta tayó'o nákuiso ra kuachi nq̄o Ndios, chi ndatán yóo t̄aa t̄a n̄iya'a ndoso ndi'i ndayí, saá yóo ra. ¹² X̄ini ñó'ó koto va'a yó x̄a'a t̄o'on ká'an yó ta xí'in ña ké'é yó. Saá chi va'xi ñii k̄iví Ndios kasa nani ra x̄a'a kuachi yó. Ta xí'in t̄o'on ña x̄a'nda chiño Jesucristo, kasa nani ra ña, chi t̄o'on ña x̄a'nda chiño Jesucristo kómí ña ndee ña chindee ña m̄ji yó ña ɔn ka'nda chiño k̄a ñandiva'a nq̄o yó. ¹³ Ta kixaa k̄iví kasa nani Ndios x̄a'a kuachi yó, Ndios ɔn kundá'ví ini ra koni ra n̄ivi na ɔn vása ní-kundá'ví ini x̄ini ink̄a n̄ivi. Ta n̄ivi na kundá'ví ini x̄ini ink̄a n̄ivi, Ndios kundá'ví ini ra koni ra na. Ña kundá'ví ini yó x̄ini tá'an yó kúu ña x̄ini ñó'ó ní nq̄o Ndios, saá chi xí'in ña kundá'ví ini ra x̄ini ra n̄ivi kasa nani ra kuachi na.

X̄ini ñó'ó kasa ndivi yó t̄o'on Ndios, ɔn s̄iví koni so'o kuiti yó t̄o'on ra

¹⁴ Nañani yó xí'in náki'va yó, tá kuiti ká'an yó: “Ȳi'í kándixāi Jesucristo”, káchí yó, ta ɔn vása k̄isa ndivi yó chiño va'a ña sáná'a ña ndixa kándixa yó ra, ta t̄o'on ká'an yó ndí kándixa yó, ɔn vása ndáya'ví ña nq̄o Ndios, ni ɔn kúchiño ña sakaku ña m̄ji yó. ¹⁵ Saá chi tá x̄ito yó yóo ñii ñani yó án

ñii kǐ'va yó, ta ɔn kɔ́o ña kundixin na, ni ɔn kɔ́o ña kuxu na, ¹⁶ ta káchí yó xí'in na: "Nakutá'an yó inká kǐvi. Va'a koo ún, ta va'a ná koo tikotɔ kundixin ún chi vixin ní, ta kuá'a kuxu ún nda xaa ini ún", káchí yó xí'in na, ta ɔn vása taxi yó ña xini ñó'ó na nda'a na, ta nda manǐ ká'an yó tɔ'on yó'o xí'in na, chi ɔn vása ndáya'ví ña. ¹⁷ Tá ndasaá kuiti ká'an yó kándixa yó Jesucristo, ta ɔn vása kisa ndivi yó chiño va'a ña kóni Ndios, nda manǐ ká'an yó kándixa yó Jesucristo, chi tɔ'on vichí kuiti kúu ña.

¹⁸ Tá ñii ndó ká'an, káchí ndó: "Yóo nǐvi na kándixa Jesucristo, ta ɔn kɔ́o chiño va'a ké'é na. Ta yóo inká nǐvi na kándixa Jesucristo, ta kisa ndivi na chiño va'a ña kóni Ndios", káchí ndó. Ta yi'ǐ ká'anǐ, tá ɔn kɔ́o chiño va'a ké'é nǐvi, ta saá ɔn kɔ́o ña kómí na sáná'a na ndí ndixa kándixa na Jesucristo. Ta nǐvi na ké'é chiño va'a, nayó'o kómí na ñava'a sáná'a na ndí ndixa kándixa na Jesucristo. ¹⁹ Tá yóo inká ndó ká'an, káchí ndó: "Kándixaǐ yóo ñii laá Ndios." Ta ndó'ó ká'an saá, vará va'a kándixa ndó, ta xini ñó'ó kundaǐ ini ndó ndí ñii kǐ'va saá ndí'í ñaníma ndiva'a kándixa ña yóo ñii laá Ndios, tãnda kisin ña chi yí'ví ña xa'a ñayó'o. ²⁰ Nañani yó xí'in náki'va yó, ɔn kí'ví ní kani sǐni ndó. Xini ñó'ó kundaǐ ini ndó ndí nda manǐ kúu ña kándixa ndó

Jesucristo tá ɔn vása kisa ndivi ndó chiño va'a ña kóni Ndios kasa ndivi yó. ²¹ ¿An ɔn vása náká'an ndó ndasaá ké'é taAbraham, xii síkuá yó kuiya xina'á? Chi tayó'o chikaǐ sɔ'o ra, ta kándixa ra tɔ'on ña nǐka'an Ndios xí'in ra, ta kisa ndivi ra ña sɔkɔ ra sa'ya ra taIsaac nɔɔ Ndios. Ta xa'a ñayó'o, Ndios nǐka'an ra ndí taAbraham kúu ra ta va'a ndino'o nɔɔ Ndios. ²² Ta vitin kundaǐ ini ndó ndí xini ñó'ó nakutá'an ña kándixa ra xí'in ña kisa ndivi ra ndatán kóni Ndios, ta xa'a ña chiño va'a kisa ndivi ra, nɔɔnda ra ña xinda ndino'o ini ra Ndios. ²³ Ta saá kundivi ña nǐka'an tɔ'on Ndios ña káchí: "TaAbraham kándixa ra Ndios, ta xa'a ñayó'o, Ndios nǐka'an ra ndí taAbraham kúu ta ndii ta ɔn kɔ́o kuachi ndiso nɔɔ ra", káchí tɔ'on Ndios. Ta xa'a ña kisa ndivi ra ñayó'o, nǐka'an nǐvi saá: "TaAbraham kúu ta náta'an va'a xí'in Ndios."

²⁴ Ñakán kundaǐ ini yó Ndios ká'an ra ndí nǐvi na va'a ndino'o kúu yó nɔɔ ra, chi kándixa yó ra ta kisa ndivi yó tɔ'on ra. ²⁵ Ta yóo inká tɔ'on ña ndátɔ'on xa'a ñii ña'a ña naní Rahab, kuiya xina'á nixiyo ña ta xa'a sǐ'un nǐkǐsǐn ña xí'in kuá'a ní ta. Ta Ndios nǐka'an ra ndí nduu ñaña'a va'a ndino'o nɔɔ ra xa'a ña chindee ña naIsrael; chi naki'in va'a ña ɔvi ta ta nixa'an xito naní ñoo Jericó. Saá chi ñaRahab taan se'é

ñá nataa yó'o ini ve'e ñá, ta chĩndeé ñá na nĩkaku na ñoq nañoo Jericó, ta saá kuchiño ndĩkó na kuano'o na ñoq ndáti inká nataa tá'an na. ²⁶ Tò'on yó'o sáná'a ña mji yó ndí ña xínì ñó'ó ní kúu ña kasa ndivi yó chiño va'a ña kóni Ndios. Ta vitin va'a ná kani sijnì ndó xa'a inká ña sáná'a, ndí yikí koñu yó xí'in nímā táku kómí yó, ñn kuchiño ta'vi tá'an ña, saá chi tá ñn koó nímā táku kómí yó, ta ñivi ñixi'i kúu yó. Ta saá kúndaq ini yó tá ndixa kándixa yó Ndios, ta ñn kuchiño ta'vi tá'an ña kándixa yó ra xí'in ña kisa ndivi yó chiño ña kóni ra.

3

Xínì ñó'ó koto va'a yó xa'a to'on ka'an yó

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, va'a ndasaá kuiti lo'o ndó ndukú ndó kuu ndó ñivi na sáná'a to'on Ndios. Saá chi Ndios kasa nani ra xa'a to'on ña sáná'a ñivi, ta yo'vi ní ka saxo'vi ra ñivi na sáná'a ña ñn sivi ñandixa kúu, ta ndixa yo'vi ka xo'vi nayó'o ñoq inká ñivi na kándixa to'on Ndios. ² Ndi'i mji yó kuá'a ní yichì náka yó kuá'a ní kuachi. Tá kuchiño naní'i yó ñivi na nda ñii yichì ñn vása ká'an nda ñii to'on ñn vá'a, ta ñivi yó'o ndixa kúu na navá'a ndino'o. Tá ndixa va'a kuchiño ñivi xá'nda chiño na ñoq to'on ká'an na, ta ñii ki'va saá kuchiño ñivi yó'o ka'nda chiño na ñoq ndi'i ña ñn vá'a kóni ke'é yikí koñu

na. ³ Ta vitin kani sijnì ndó xa'a ña sáná'a ñii ka ña chíkaa yó yu'u tikuáyí ña nasita yó rí. Ñii ka lo'o ní kúu ña, ta xí'in ñakaa yó'o kuchiño ka'nda chiño yó ñoq kitì ká'no yó'o ña ko'ñn rí xí'in yó ñoq kóni mji yó. ⁴ Ta inká ña ndátò'ón ñ xí'in ndó, kani sijnì ndó xa'a tón barco. Ta tón ká'no ní kúu nó, vará nda xínì ñó'ó nó tachi ndeé ní ña sakanda ña nó ko'ñn nó, ta xí'in ñii yiton lo'o tón naní timón káva na tón barco yó'o ña ko'ñn nó ñoq kóni mji ta ta káva tón barco. ⁵ Ta ñii ki'va saá ndó'o yó xí'in to'on ña ká'an yó. Saá chi lo'o ní yáa kómí yó ña táxi kama ní ka'an yó to'on, ta vará nda lo'o ní yáa kómí yó, ta ña ndeé ní kúu ña ñoq ndi'i yikí koñu yó. Ndatán yóo ñii ño'q lo'o chíin ña xixi, ta kuchiño ña ka'mi ña ñii yukú ká'no ñoq yóo kuá'a ní yiton, saá yóo yáa yó, chi kuchiño ña sandi'i ña xa'a kuá'a ní ñivi. ⁶ Ndatán yóo ño'q xixi, saá yóo to'on ká'an yó. Chi yáa yó táxi ña ka'an yó ndi'i saá ñoq to'on ña ñn vá'a, ta ndi'i ndeé to'on ñn vá'a yó'o vaxi ña ñoq mji ñanímā ndiva'a ká'no, ta kuchiño ña kasa kini ña ta sativi ña mji yó ndi'i saá kivi táku yó ñoyivi yó'o. ⁷ Ndixa mji yó nanivi xínì va'a yó ndasaá ka'nda chiño yó ñoq ndi'i saá ñoq kitì tí yóo ñoyivi yó'o, kitì tí kúu tíyukú, kitì tí yóo ndixin, kitì tí ñoo tixin ñoq ño'q xíka, xí'in ndi'i kitì tí

ñó'o ini takuí. ⁸ Ta nda ñii ñivi on kivi ka'nda chiño na noo to'on ña vaxi noo yaa mji na. Chi yaa yó ña táxi ka'an yó to'on on vá'a, kómí ña ndee ndiva'a ña ka'an ña to'on xati ña satakué'e ini ñivi. ⁹ Noo yaa yó vaxi to'on ña kisa ká'no yó Yivá yó Ndios. Ta tuku mji noo yaa yó vaxi to'on ña ká'an yó satavi chi'ña yó inka ñivi. Ta on vá'a ka'an yó saá, chi Ndios kúu ta ta kisa va'a ndi'i ñivi ndatán yóo mji ra. ¹⁰ Nañani yó xí'in náki'va yó, on vá'a kasa ndivi yó saá ña kée ovi noo to'on yu'u yó. Chi on vá'a ka'an yó to'on ña satavi chi'ña ñivi, ta tuku kee to'on yu'u yó ña ka'an yó ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ñivi. ¹¹ Ta va'a kani sijní ndó ña saná'a ñii pozo noo vaxi takuí. Ndatán yóo pozo yó'o, saá yóo yu'u yó xí'in to'on ká'an yó. Saá chi ñii pozo noo kaku takuí visi, on kivi kaku takuí yo'va ini ña. ¹² Ñandixa kúu ña, on vása kivi koon tíaceituna nda'a tón higo, ta ni on vása kivi koon ku'i higo nda'a tón uva. Ñakán tá yóo ñii pozo, on kivi ñii káchí kaku takuí visi xí'in takuí yo'va ini ña.

*Ñayó'o ká'an xa'q
ñandichí ña vaxi noo Ndios*

¹³ Tá yóo ñii ndó'ó, ta xáni sijní ndó ñivi ndíchí ní kúu ndó ta kúndaq ini ndó yichí Ndios, ta saá xíní ñó'ó ke'é ndó ñava'a, ta to'ó ní kutaku ndó, ta xí'in ñayó'o saná'a ndó ndí ndixa ñandichí Ndios kómí ndó.

¹⁴ Tá yóo ñii ndó'ó, ta kuíní ini ndó xíni ndó inka ñivi, ta káchí ini ndó kúu ndó na kúchiño ka noo inka ñivi, ta saá on vá'a kasa ká'no xí'in mji ndó ña kani sijní ndó ndí ñandichí ní kúu ndó, chi on sivi ñandaa kúu ña xáni sijní ndó. ¹⁵ Saá chi tá xáni sijní mji ndó ndí ñivi ndíchí ní kúu ndó, ta ña xáni sijní ndó saá on sivi ña vaxi noo Ndios kúu ñayó'o, ñandichí mji ndó yó'o kuiti ñandichí ñivi ñoyívi yó'o kúu ña, saá chi ñandiva'a ká'no táxi ña kani sijní ndó ndí ñivi ndíchí ní kúu ndó. ¹⁶ Saá chi tá yóo ñivi na kuíní ini xíni tá'an, ta káchí ini na kúu na na kúchiño ka noo inka ñivi, ta noo táku nayó'o on koó ñato'ó na xí'in inka natá'an na, chi yóo ndi'i saá noo ña on vá'a ké'é na. ¹⁷ Ta ñivi na kómí ñandichí ña vaxi noo Ndios, nayó'o kúu ñivi na ké'é ñava'a noo Ndios, to'ó táku na, on vása káni tá'an na xí'in inka ñivi, na va'a ini kúu na xí'in inka ñivi, ta kúnda'ví ini na xíni na inka ñivi, ta saná'a na noo ñivi ñava'a ña xíní na ke'é na, ta on vása náxaxin na ñivi, ni on vása kúu na ñivi na vatá án na ovi yu'u. ¹⁸ Ta ñivi na vivíi táku xí'in tá'an, ta ñii ki'va saá ndúkú na ta chindee na ña vivíi kutaku inka ñivi xí'in tá'an na, nayó'o kúu na kisa ndivi ña kóni Ndios, ta Ndios káchí ra ndí nayó'o kúu ñivi na va'a ndino'o.

4

On kúchiño kundikon yó

*yichí Ndios,
ta ñii káchí kundikɔn yó yichí
ñoyívi yó'o*

¹ ¿Míkíā vaxi ña táxi kani tá'an ndó xí'in tá'an ndó? Ndi'i ña ɔn vá'a ña kúsij ini ndó ke'é ndó, ñayó'o káku ña nímā mji ndó. Ña ɔn vá'a ña yóo nímā ndó, ndi'i saá kivi káni tá'an ña xí'in ndó, chi kóni ña ka'nda chiño ña nɔɔ ndó. ² Ndó'ó kisa kuini ndó xí'in inka ñivi xā'a ña kómí na, chi kóni ndó kukomí ndó kuā'a ní ñakuiká. Ta ɔn kivi kukomí ndó ña, ta xā'a ñayó'o sákaku ndó kuāchi xí'in tá'an ndó, ta káni tá'an ndó xí'in na, ta xá'ni ndó ñivi, chi kisa yichí ini ndó xā'a ña kómí na. ɔn vása kómí ndó ña kóni ndó chi ɔn vása ndúkú ndó ña nɔɔ Ndios. ³ Chi tá yóo ña ndúkú ndó nɔɔ Ndios, ta ɔn vása náki'in ndó ña, saá chi ndasaá kuiti ndúkú ndó ñakuiká kóni mji ndó ña koni ñó'ó ndó nɔɔ káchí ini mji ndó, ta ɔn vása ndúkú ndó ña kóni Ndios. ⁴ ¡Ndó'ó kúu ñivi na ɔn vása ndino'o kí'vi ini xini ndó Ndios! ¿An ɔn vása kúndaā ini ndó, ndi'i ñivi na náta'an vā'a xí'in ñoyívi yó'o ɔn kúchiño kuu na ñivi na náta'an vā'a xí'in Ndios? Saá chi ñivi na kúsij ini kisa ndivi ndi'i ña ɔn vá'a ña kisa ndivi ñivi ñoyívi yó'o, ñivi yó'o kúu na ɔn xjin chikaa so'o to'on Ndios, ni ɔn xjin na koni na ra. ⁵ Xini vā'a yó to'on Ndios ña ñitaa na xina'á kúu ñandaā ña káchí ndí Nímā Ndios ña chikaa ra ini ndi'i

mji yó na kándixa ña'á, kí'vi ní ini ña xini ña mji yó, ta nda lo'o ɔn xjin ña kuxiká yó nɔɔ Ndios. ⁶ Ta Ndios ká'no ní ñava'a taxi ra nda'a yó ña chindeé ra yó kúndeé yó nɔɔ ña ɔn vá'a, chi kí'vi ní ini ra xini ra mji yó. Káchí to'on ra saá: "Ndios ɔn xjin ra koni ra ñivi na kisa ká'no xí'in mji; ta vā'a ní ka chindeé ra ñivi na to'ó ní ini nɔɔ ra", káchí to'on Ndios. ⁷ Ñakán xini ñó'ó kandixa ndó Ndios ta kasa ndivi ndó ña kóni ra. Ta nɔɔ ñanímā ndiva'a ká'no xini ñó'ó kasa ndee xí'in mji ndó, ta kasa téé ndó nímā ndó ña ɔn chikaa so'o ndó ña ká'an ña, ni ɔn kasa ndivi ndó ña kóni ña, ta saá ñanímā ndiva'a ká'no yó'o kama kee ña ko'on ña nɔɔ ndó. ⁸ Kuyatin ndó nɔɔ Ndios, ta saá Ndios kuyatin ra nɔɔ ndó. Ndó'ó na ke'é ña ɔn vá'a, sandakoo ndó ndi'i ña ɔn vá'a ke'é ndó. Ta ndó'ó ñivi na ɔvi yu'u, vitin xini ñó'ó sandakoo ndó yichí ñoyívi yó'o ta ndino'o ini ndó ko'on ndó yichí Ndios. ⁹ Ná kuchuchú ini ndó ta ná kuaku ndó xā'a ña ɔn vá'a ke'é ndó. Ná sandakoo ndó ña kúsij ní ini ndó xini ndó ñoyívi yó'o, ta nduu ndó ñivi na kuchuchú ini, ta ndikó ini ndó xā'a ña ɔn vá'a ke'é ndó. ¹⁰ Kuxítí ndó ta kuaku ndá'ví ndó nɔɔ Ndios ña kasa ká'no ini ra xā'a ndó, ta nduu ndó ñivi na vā'a nɔɔ ra, ta Ndios ndasa ra ña kuu ndó ñivi naná'no yichí nɔɔ xá'nda chiño ra.

*ɔn vá'a ka'an yó to'on
ndiva'a xā'a tá'an yó*

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ɔn ka'an ndó tɔ'on ndiva'a xa'a tá'an ndó. Táná ka'an ndó tɔ'on ndiva'a xa'a nañani ndó án xa'a náki'va ndó, ta saá nima mji ndó káku ña kisa ndaa ndó xa'a kuachi tá'an ndó. Tá saá ká'an ndó, ta ɔn vása kisa tó'ó ndó ña xá'nda chiño Ndios, ña káchí ndí xíní ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó. Ta xíní ñó'ó kasa ndivi ndó ña ká'an ndayí Ndios, ta ɔn vá'a kani sijní ndó ndí mji ndó kúu na ná'no ka noo Ndios. ¹² Nii laá Ndios kúu ta chindú'u ndayí, ta ndasaá mji Ndios kúu ta kúchiño kasa nani xa'a kuachi nivi, chi kómí ra ndee ña kúchiño sakaku ra nivi án taxi ra ña ndí'i xa'a na. Ta mji ndó, ɔn koó ndayí kómí ndó ña ka'an ndó xa'a natá'an ndó ndí ndiso na kuachi noo Ndios.

On vása xíní yó tá kutaku yó kivi taan

¹³ Sava ndó'ó ká'an ndó saá: "Vitin án taan ko'ɔn yó inká ñoo ká'no, ta kasa chiño yó nii kuiya, ta ku'a ní s'ún kukomí yó", káchí ndó. Ta vitin koni so'o va'a ndó ña ka'an i xí'in ndó. ¹⁴ ɔn vása xíní yó yukia vaxi kundo'o yó kivi taan. Saá chi ɔn xíní yó ndasaá yóo ña táku yó. Ndatán yóo nii vikɔ nó'ó noo yuku, kánóo ña nii káni lo'o ta saá ndáño'ó ña, saá yóo ña táku yó. ¹⁵ Ta xa'a ña ɔn vása xíní yó yukia kundo'o yó kivi ña vaxi, va'a ka ka'an yó, káchí yó saá: "Tá Ndios kóni ra, ta kutaku

yó ta kasa ndivi yó chiño yó'o án chiño ka", saá xíní ñó'ó ka'an yó. ¹⁶ Ta ndó'ó, ndatán ká'an nivi na ña'a ní ini, saá ká'an ndó, chi xáni sijní ndó kómí ndó ndee ka'nda chiño ndó noo ndí'i ña ke'é ndó. Ta ña xáni sijní ndó saá, ña ɔn vá'a kúu ña. ¹⁷ Koto va'a ndó; tá xíní ndó ke'é ndó ñava'a, ta ɔn vása kisa ndivi ndó ñava'a yó'o, ta saá kómí ndó kuachi noo Ndios.

5

Ndá'vi ní nivi nakuíká na kúu na ndiva'a ini

¹ Koni so'o va'a ndó'ó, nivi na kúu nakuíká. Kuaku ndó ta kuchuchú ini ndó chi vaxi kivi ña xo'vi ní ndó. ² Xa kixá'á tá'yi ndí'i ñakuíká kómí ndó, ta ndí'i tikoto ndó xa xaxi titikisin ña. ³ Ndi'i ñaoro xí'in ndí'i ñaplata ña kómí ndó xa njikusu ndí'i ña. Ta xa vaxi yatin kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndí'i nivi, ta ndí'i ña njikusu yó'o kúu ña ndakuijn xa'a ña ɔn vá'a ke'é ndó. Ta xa'a ña ndakuijn ña saá, Ndios ti'vi ra ndó'ó ko'ɔn ndó kɔkɔ ndó noo xixi ño'o ndí'i saá kivi. Saá chi ndó'ó ndasaá kuiti ndí'i ní ini ndó nakaya ndó ndí'i ñakuíká ta taan va'a ndó ña, ta ɔn vása ní-xíní ñó'ó ndó ña ndatán kóni Ndios. ⁴ Tuku koni so'o ndó. Ndó'ó ɔn vása ní-cha'vi ndó nivi na kisa chiño xí'in ndó noo ño'o ndó, ta nivi na kisa chiño yó'o ndee ní ká'an kuáchí na xa'a ndó. Ta Ndios, ta kómí ndí'i ndee, xíní so'o ra ña ká'an

na x̄a'a ndó. S̄i'ún ña ɔn vása ní-cha'vi ndó nayó'o ndákuijn ña ndí ndiso ndó kuachi nɔɔ Ndios. ⁵ Ñoyívi yó'o xa va'a ní táku ndó x̄i'in ñakuiká ndó, ta x̄i'in s̄i'ún ndó xa ké'é ndó ndi'i ña kúsiɟ ini ndó. Xa x̄ixi ní ndó, ta x̄i'i ní ndó ta s̄anaño ní ndó m̄ji ndó ndatán naño kit̄i tí ka'ni na kuxu na, ta xa yatin vaxi k̄iv̄i ña kasa nani Ndios x̄a'a kuachi ndó. ⁶ Ndó'ó nakuiká s̄akuiso ndó kuachi n̄ivi na ɔn koó kuachi kómí, t̄anda x̄a'ni ndó sava na, ta na ɔn koó kuachi kómí yó'o ɔn vása ní-kuchiño na x̄i'in ndó.

X̄ini ñó'ó kasa ndee yó ini yó nɔɔ ña xó'v̄i yó

⁷ Ta saá, nañani yó x̄i'in náki'va yó, chikaá ndó ndee x̄i'in m̄ji ndó ña kundati ndó and̄a k̄iv̄i kixi tuku Jesucristo, t̄aa t̄a kúu t̄aKá'no nɔɔ yó. Ndixa x̄ini ndó ñii t̄aa t̄a kisa chiño nɔɔ ño'ɔ si'na x̄ini ñó'ó kasa ndee ra ini ra kundati ra and̄a k̄iv̄i kixá'á s̄av̄i koon rá, ta kua'no ña ch̄i'i ra, ta saá and̄a kixaa k̄iv̄i ña nakaya ra ña x̄a'no yó'o ta kon̄i ñó'ó ra ña. ⁸ Ta m̄ji ndó, ñii k̄i'va saá x̄ini ñó'ó kasa ndee ndó ini ndó, ta ɔn sandakoo ndó kundati ndó, chi yach̄i ní kixaa k̄iv̄i ndikó tuku Jesucristo. ⁹ Nañani yó x̄i'in náki'va yó, ɔn vá'a ka'an ndó tɔ'on kuáchí x̄a'a tá'an ndó, chi tá saá ka'an ndó, ta Ndios kasa nani ra x̄a'a kuachi m̄ji ndó ta saxo'v̄i ra ndó'ó. Xa yatin ní vaxi t̄aa t̄a kasa nani x̄a'a ndi'i kuachi

n̄ivi. ¹⁰ Nañani yó x̄i'in náki'va yó, naká'an ndó x̄a'a naprofeta na n̄ika'an ndoso tɔ'on Ndios x̄ina'á. Nayó'o n̄ixɔ'v̄i ní na ta k̄undeé na k̄uchiño na x̄i'in ndi'i ña n̄ixɔ'v̄i na. Ta k̄isa ndee na ini na ña x̄indati na ña sakaku Ndios na. Ta ndó'ó, ñii k̄i'va saá x̄ini ñó'ó kasa ndee ndó ini ndó ña kundati ndó. ¹¹ Tá yóo n̄ivi na va'a k̄undeé x̄i'in ndi'i ña yo'v̄i ní xó'v̄i na, ta nákaa ñas̄ij̄ ini na, ta saá k̄undaa ini yó ndí Ndios chíndeé ra nayó'o. Ta ndó'ó xa x̄ini so'o ndó x̄a'a t̄aJob. Vará ndee ní n̄ixɔ'v̄i ra ta k̄undeé ra x̄i'in ndi'i ña n̄indo'o ra, ta ɔn vása ní-sandakoo ra yich̄i Ndios, ta Ndios taxi ra ñava'a nda'a t̄ayó'o sond̄i'i. X̄i'in ñayó'o Ndios saná'a ra ndí t̄aa t̄a ká'no ini kúu ra ta kí'vi ní ini ra x̄ini ra n̄ivi.

¹² Nañani yó x̄i'in náki'va yó, kon̄i so'o va'a ndó ña ká'an̄i x̄i'in ndó vitin, chi ink̄a tɔ'on ká'no kúu ña. ɔn chiná'a ndó x̄a'a ñoyívi n̄ino, ni x̄a'a ñoyívi yó'o, ni x̄a'a nda ñii ink̄a ña yóo k̄uva'a. Tá ka'an ndó saá: “Ke'éj̄ chiño yó'o”, án ka'an ndó: “ɔn ke'éj̄ chiño yó'o”, ta saá x̄ini ñó'ó kasa ndivi ndó ndatán yóo ña ká'an ndó. Chi tá ɔn vása kisa ndivi ndó tɔ'on ká'an ndó, ta Ndios saxo'v̄i ra ndó'ó.

¹³ Tá ñii ndó'ó yóo ní ña xó'v̄i ndó, ta x̄ini ñó'ó ka'an ndó ndukú ndó nɔɔ Ndios ña chindeé ra ndó'ó. Tá ñii ndó'ó kúsiɟ ní ini ndó, ta x̄ini ñó'ó kata ndó yaa ȳij̄ ña kasa ká'no ndó Ndios. ¹⁴ Tá

ñii ndó'ó ndeé ní ndó'o ndó, ta xínì ñó'ó ka'an ndó kana ndó naxikua'a ve'e ño'o ña kixi na ka'an na ndukú na ño Ndios xa'a ña sanda'a ra ndó'ó, ta xí'in ndayí Jesucristo chikaá na aceite sinì ndó án ño kí'vì yíkí koñu ndó. ¹⁵ Tá naxikua'a yó'o ndáa ini na Ndios xí'in ndino'o ini na, ta kándixa na ndí Ndios kasa ndivi ra ña ndukú na ño ra, ta saá Ndios sanda'a ra na ndeé ndó'o. Chi tá ñivi na ndeé ndó'o yó'o kómí na kuachi ño Ndios, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na. ¹⁶ Ñakán xínì ñó'ó na'ma ndó kuachi ndó xí'in tá'an ndó, ta ndukú ndó ño Ndios xa'a tá'an ndó ña sandúva'a Ndios ndó'ó. Chi Ndios xínì so'o ra ta táxi ra ña xínì ñó'ó ñivi na kúu na xí'in ña ndixa ndino'o ini ndukú ño ra. ¹⁷ ¿Án on vása náká'án ndó xa'a taprofeta Elías?, ta ta ñika'an ndoso to'on Ndios xina'á. Xikuu ra ñii ñivi ndatán yóo mii yó. Ta xí'in ndino'o ini ra ñika'an ra ndukú ra ño Ndios ña on koon savì, ta saá on koó savì ní-koon ño ño'ó unì kujiya sava. ¹⁸ Ta ñiya'a unì kujiya sava, ta tuku ñika'an ra ndukú ra ño Ndios ña koon savì, ta saá kixá'á koon savì ndatán xínì ñó'ó koon rá, ta ño ño'ó tuku ñakoo ku'i nda'a ndi'i yiton tón ku'i, ta ñinduta ña chi'i ñivi ta ñakoo ndi'i ño ñaxíxi.

yó'o ña nandikó tuku na ko'on na yichi ña ndaa, ²⁰ ta yi'i kóni ña kundaa va'a ini ndó ndí ña va'a ní kúu ña ke'é ndó saá. Chi tá chindeé ndó ñivi ña nandikó ini na ta sandakoo na kuachi ña ñakava tuku na, ta tuku naki'in na ku'an na yichi Ndios, ta xí'in ñayó'o chindeé ndó na ña kaku na ña on ndañó'ó na ño Ndios. Ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i kuachi ñivi yó'o, vará yóo ku'a ní kuachi ndiso na.

¹⁹ Nañani yó xí'in náki'va yó, tá ñii ndó'ó sandakoo ndó yichi ña ndaa, ta inka ndó'ó ká'an ndó xí'in ñivi

Tutu ñanoó ña nĭtaa taPedro ña ti'ví ra kuḗ'an nda'a nĭvi na kándixa Jesucristo

*TaPedro ti'ví to'on yó'o
kuḗ'an ña chindeé ra nĭvi na
kándixa Jesucristo*

¹ Yi'i, taPedro, ñii taapóstol ta kĭsa chiño noḡ Jesucristo kúu ĭ. Ta táa ĭ tutu yó'o xaḗ ña nda'a ndó'ó, nĭvi na kándixa Jesucristo, na kúu na nĭxita ní'no ta táku ndó ñoo nĭvi na on sivi kúu naño mĭi ndó. Ta ñoo xíyo noḡ táku ndó vitin kúu ña ñó'o kuḗ'a xiiña ña naní Ponto, Galacia, Capadocia, Asia xí'in Bitinia. ² Yivá yó Ndios nda ñanoó xa xini ra ndó'ó ta naḗxin ra ndó'ó ña kuu ndó sa'ya ra. Ta xí'in Nima ra kĭsa ndivi ra ña kuu ndó nĭvi na ndii noḡ ra. Ta ke'é ra ñayó'o xí'in ndó chi kóni ra ña kasa ndivi ndó to'on ña nĭka'an ra, ta kóni ra ña nakata ra kuḗchi ndó xí'in nĭi Jesucristo ña nĭxita nda'a tón cruz. Ta vitin kóni ĭ ña ke'é Ndios ví'í ní ka ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra ñava'a koo ini ndó. Ta ná kutú ndaḗ ini ndó xí'in ndi'i ñava'a yó'o.

*To'on yó'o ká'an ndasaá
xini ñó'ó kutaku yó
ta kundati yó ñava'a noḡ
Ndios*

³ Ta ná kasa ká'no yó Ndios, ta kúu Yivá Jesucristo, Taḗ taKá'no noḡ yó. Saá chi Ndios kúnda'ví ní ini ra xini ra mĭi yó, ta ke'é ra ña kaḗu xaḗ yó noḡ ra, chi sanataku ra Jesucristo noḡ ña nĭxi'í ra. Ta xa'a ña nataku Jesucristo, ndino'o ndáa ini yó ta ndáti yó naki'in yó ñava'a kindo Ndios taxi ra nda'a yó. ⁴ Mĭi ñava'a yó'o ña ndáti yó xa yóo va'a ña ñoyivi nino, ta nda ñii kivi on kukini ña, ni on tivi ña, ta nda lo'o on ndi'i xa'a ñava'a yó'o. ⁵ Chi xa'a ña ndino'o ndáa ini yó Ndios, Ndios xí'in ndeḗ ra ndixa ndáa ra mĭi yó, xa'a ña sakaku va'a ra yó. Saá chi ña ke'é ra saá kúu ña chitóni Ndios, ta sanativi ra ñayó'o noḡ nĭvi tá kixaḗ kivi sondí'í ñoyivi.

⁶ Nakán ná kunakaḗ ñasii ini ndó, vará xini ñó'ó xo'vi ndó kuḗ'a ní noḡ ñayó'vi ña koto ndoso ndó'ó, ta ña xo'vi ndó vitin lo'o kuiti kivi kundo'o ndó saá. ⁷ Kixaḗ ñayó'vi noḡ ndó ña koto ndoso ña ndó'ó án ndixa ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo, chi ña kándixa ndó ra ndatán yóo ka oro, saá yóo ña. Ta ndatán yóo ño'o ña xixi, saá yóo ñayó'vi xo'vi ndó, saá chi ño'o ña xixi xá'mi ña ndi'i ka vichi ña ndo ndaa xí'in oro, ta ndi'i xa'a ñakaḗ on vá'a yó'o, ta saá kindo kuiti nina mĭi oro. Ta ña kándixa ndó Ndios ta ña kúndeé ini ndó xí'in ñayó'vi ña xito ndoso ndó'ó, ndaya'ví ní ka ñayó'o noḡ ña kúu ka oro, chi

ndi'i xá'a ña kúu oro ñii kivi vaxi. Ta ndó'ó, tá on vása sandakoo ndó ña v'a kándixa ndó Ndios, ta kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o ta ndi'i ñivi kuchiño koto na ra, ta saá Ndios kasa ká'no ra ndó'ó, ta taxi ra ñato'ó nda'a ndó.

8 Vará on ta'an koni ndó Jesucristo xí'in nduchy noo ndó, ta ndó'ó kí'vi ní ini ndó xini ndó ra, ta kándixa ndó ra. Ta ká'no ní ñasii nákaa ini ndó, tãda ni on vása nání'i ndó to'on ña nandaxin ndó ndasaá yóo ñasii nákaa ini ndó. 9 Ta kúsii ní ini ndó vitin chi kũdãã ini ndó ndí Ndios xa sakaku ra ndó'ó xá'a ña kándixa ndó Jesucristo.

10 Naprofeta na ñika'an ndoso to'on Ndios kujiya xina'á, nayó'o ví'í ní ka'vi na ta vivii sakuá'á na xá'a ña kundãã ini na ndasaá ke'é Ndios ña sakaku ra ñivi. Ta ndato'on na xí'in ñivi xá'a ñava'a saní'i Ndios mji yó chi ta ká'no ní ini kúu ra. 11 Níma Ndios* ñika'an ña ini naprofeta, ta ndato'on ña xí'in na ndasaá koo ña xo'vi Cristo, ta ta ti'vi Ndios ñoyívi yó'o ña sakaku ra ñivi, ta ndato'on ña ndasaá koo ña ká'no ní ñato'ó naki'in ra sondi'i. Ta Níma Ndios ndato'on ña ndi'i ñayó'o kujiya xina'á, tá'an kumanj ku'a ní ka kujiya ña kixaa ña kundivi ñayó'o. Ta saá naprofeta yó'o ka'vi na ta sakuá'á na ndasaá kundãã ini na yu

kuu Cristo, ta ama kundivi ñayó'o. 12 Ta Ndios nandaxin ra noo naprofeta ndí on sivi xá'a kivi ña táku mji na kúu ña ká'an ra xí'in na, ta xá'a kivi ña táku mji yó vitin kúu ña ñika'an ndoso na kujiya xina'á. Ta mji to'on v'a ñika'an ndoso nayó'o xina'á, vitin inka ñivi xí'in ndee Níma Ndios ndato'on na to'on yó'o xí'in ndó xá'a Jesucristo. Ta anda naangel kóni na kundãã ini na xá'a ñava'a ke'é Ndios xí'in mji yó.

To'on yó'o ká'an ndí Ndios kóni ra ña kutaku ndii yó noo ra

13 Ñakán kani v'a siji ndó ndasaá koo kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño Ndios. Koo ti'va ndó ña nasita xí'in mji ndó noo ña on vá'a, ta ndino'o ní ini ndó kandixa ndó ndí Ndios ndixa taxi ra ñava'a nda'a ndó kivi kixi tuku Jesucristo ñoyívi yó'o. 14 Chi xini ñó'ó kasa ndivi ndó ña ká'an Ndios, ndatán yóo naválí na kisa ndivi to'on ká'an yivá na, saá kasa ndivi ndó. Ta vitin on kutaku ka ndó kasa ndivi ndó ña on vá'a kóni yiki koñu ndó, ndatán xitaku ndó kivi xikuu ndó ñivi na naa ini. 15 Ta saá nda víka xini ñó'ó kundikon ndó ko'on ndó yichj v'a, ta kutaku ndii ndó noo Ndios, chi Yivá yó Ndios ta kana mji yó nduu yó sa'ya ra, kúu ra ta ta ndino'o ndii. 16 Chi noo to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ñika'an ra xí'in ñivi

* 1:11 Níma Ndios ñii kúu ña xí'in Níma Jesucristo.

na ndíkɔn ña'á, kachí ra saá: “Xínì ñó'ó kuu ndó ñivi nayíi na kutaku ndii ñoq, chi yí'i kúu taa tayíi”, kachí Ndios.

17 Ta ndó'ó ká'an ndó ndúkú ndó ñava'a ñoq Ndios, ta kachí ndó Yivá ndó kúu ra, ta saá, xínì ñó'ó kundaa ini ndó ndí Ndios on vása ñakaxin ra ñivi, ta kúu ra taa tã ndasaá kuiti xí'in ñandaa kasa nani ra xa'a ndi'i ña ké'é ñivi ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o xínì ñó'ó xí'in ñatɔ'ó kasa ndivi ndó ña kóni ra ndi'i saá kivi ña táku ndó ñoyívi yó'o. 18 Chi xínì ndó Ndios sakaku ra ndó'ó ñoq yichí yatá ña on vása ndáya'ví ña ñixika ndó si'na, chi naxii síkuá ndó kúu na saná'a ndó'ó yichí yatá yó'o. Ta on sivi xí'in oro ta ni on sivi xí'in plata, kúu ña cha'vi Ndios xa'a ña sakaku ra ndó'ó ñoq ña kuá'an ndó yichí yatá, chi ñaoro xí'in ñaplata ñii kivi ndi'i xa'a ñayó'o. 19 Ta xí'in ñii Jesucristo ña ndáya'ví ní ña ñixita nda'a tón cruz kivi ñixi'i ra, kúu ya'vi ká'no ní cha'vi ra xa'a ña sakaku ra ndó'ó. Ta ndatán yóo ñii ndikachi lo'o tí ndii ndino'o, ta on koó ña on vá'a kómí rí, tí sóko nasutu ñoq Ndios xa'a kuachi ñivi, saá ñixiyo Jesucristo. 20 Ta on ta'an ka kuva'a ñoyívi yó'o, ta Ndios chindú'u ra ndí Jesucristo kuu taa tã kasa ndivi chiño yó'o. Tá xa vaxi yatin kivi sondí'i, ta Ndios ti'ví ra Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o. Xa'a ña kí'vi ní ini ra xini ra ndó'ó, kixaa ra

ña sakaku ra ndó'ó. 21 Xa'a ñava'a kisa ndivi Jesucristo kúu ña ndaa ini ndó Ndios, taa tã sanataku Jesucristo, ta taxi ra ñatɔ'ó ká'no nda'a ra ñoyívi ñino. Ta ñakan ndino'o ini ndó kándixa ndó Ndios, ta ndaa ini ndó ra ña ndáti ndó kasa ndivi ra to'on ña kindo'o ra xí'in ndó.

22 Ta vitin xa'a ña kisa ndivi ndó to'on ña ndaa ñika'an Ndios, ta Níma Ndios kisa chiño ña ini ndó ña nduu ndó ñivi na ndii ñoq Ndios. Ta xa'a ñayó'o kómí ndó ndee Ndios ña kúchiño kuki'vi ndino'o ini ndó koni tá'an ndó. Ta saá xínì ñó'ó kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó xí'in ndi'i ndee ndó. 23 Chi Ndios taxi ra ña kaku xa'a ndó vitin, ta on sivi ñii kúu ñayó'o xí'in ña si'na kaku ndó tixin si'í ndó ñoyívi yó'o, chi ndi'i ñivi na kaku ñoyívi yó'o kixaa ña kivi nayó'o. Ta vitin xí'in ndee to'on Ndios ndó'ó kaku xa'a ndó, ta saá kutaku ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi. Saá chi to'on Ndios on vása ndi'i xa'a ña, táku to'on ra ndi'i saá kivi. 24 Chi to'on Ndios, ña ñitaa ñii taprofeta xina'á, kachí ña saá:

Ndi'i ñivi ndatán yóo ku'u kuí, saá yóo na.

Ñaká'no livi ña kómí ñivi, yóo ña ndatán yóo yita livi ña xá'no ñoq ku'u kuí.

Chi ku'u kuí yichí ña, ta ñii kiva saá yichí yita livi xí'in ña, ta nakava ña ñoq ño'o ta ndi'i xa'a ñayó'o;

25 ta to'on Ndios, on vása ndi'i xa'a ña, ta táku ña ndi'i saá kivi ña vaxi, káchí to'on Ndios ña nítáa ñii taprofeta. Ta to'on Ndios yó'o, kúu to'on va'a ña nika'an ndoso na noo ndó.

2

1 Ñakán xini ñó'ó sandakoo ndó ké'é ndó ndi'i noo ña on vá'a, on ka'an ka ndó to'on vatá, ta ni on sandá'ví ndó inká nivi; on kuu ka ndó nivi na ovi yu'u; on kasa kuini ini ndó xí'in tá'an ndó; ta on ka'an ndó to'on visi xa'a inká nivi. ² Ndatán yoo napá'á válí na sakán kaku, ta xí'i na soko ta xí'in ndino'o ini na ndúkú na ña chichín na, saá xini ñó'ó nandukú ndó ndi'i ña nina va'a ña taxi vivii kua'no ndó yichi Ndios, saá xini ñó'ó kutaku ndó nda kixaá kivi ña naki'in ra ndó'ó ta kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi. ³ Chi ña vaxi kua'no ndó saá, ta ndixa xa kúndaá ini ndó ndí Jesucristo kúu ta va'a ní.

To'on yó'o ká'an ndí Jesucristo yoo ra ndatán yoo yuu ká'no ña táku

⁴ Kuyatin ka ndó noo Jesucristo, Ta ta Ká'no noo yó; ndatán yoo ñii yuu ká'no ña táku, saá yoo ra. Vará nivi sakana na yuu yó'o, ta Ndios nakaxin ra yuu yó'o kuu ña yuu noo ña kunakaá xa'a ve'e. ⁵ Ta saá ndó'ó, ndatán yoo ku'a ní yuu táku, saá yoo ndó. Ta Ndios xini ñó'ó

ra ndó'ó ña kasa va'a ra ve'e ño'o ra. Ta ndatán yoo nasutu yii, saá yoo ndó noo Ndios ña sóko ndó noo ra ña kúu ña sákusiini ra, ta xa'a ndi'i ña kisa ndivi Jesucristo, Ndios ndixa náki'in ra ña sóko ndó noo ra. ⁶ Chi to'on ña nika'an Ndios ña nítáa taprofeta xina'a, káchí ña saá:

Kani ndichi ñii yuu ká'no ña kúu ñanoo ña kunakaá títón xa'a ve'e ña kuva'a xiki Sion.*

Nakaxini ña kuu ña yuu ña ndáya'ví ní, ña ká'no ka noo ndi'i inká yuu ña ñó'o ve'e ño'o i.

Ta ndatán yoo yuu yó'o, saá yoo ta ta nakaxini;

chi tayó'o kuu ta ndáya'ví ní, ta tanoo kuu ra noo ndi'i naño i,

ta ndi'i nivi na kándixa ta ta nakaxini yó'o, andá ñii kivi on vása kuka'an noo nivi yó'o chi on sandá'ví ra na, káchí to'on Ndios. ⁷ Ta ndó'ó nivi na kándixa Jesucristo, ndatán yoo yuu ká'no ña ndáya'ví ní, saá yoo ra noo ndó, ta noo inká nivi na on xiiin kándixa Jesucristo, on vása ndáya'ví ra noo na, ta saá kúndivi to'on Ndios ña káchí saá:

Yoo yuu ña ni-xiin nivi na kisa va'a ve'e koni ñó'ó na,

ta mii yuu yó'o nduu ña yuu ñanoo nákaá xa'a ve'e,

* 2:6 Noo xiki Sion nákaá ñoo Jerusalén vitin.

saá káchí tɔ'on Ndios. ⁸ Ta tuku ká'an tɔ'on Ndios, káchí ña saá:

Yuu yó'o kúu ña káchí'i xá'a ñivi ta ñáni na, káchí tɔ'on Ndios. Ndi'i ñivi na káchí'i xá'a ta ñáni na sata yuu yó'o kúu ñivi na on xiin chikaá so'o, ta ni on xiin na kasa ndivi na tɔ'on ña ká'an xá'a Jesucristo. Ta Ndios xa chítóni ra saá kundo'o ñivi na on xiin koni so'o tɔ'on ra.

Tɔ'on yó'o ká'an xá'a ñivi na kúu nañoo Ndios

⁹ Ta ndó'ó, on sivi ñivi na on xiin kandixa Jesucristo kúu ndó. Ndios naqaxin ra ndó'ó kuu ndó sa'ya mji ra. Ta kúu ndó nasutu na kisa chiño noo taRey Jesucristo, ta nañoo yji Ndios kúu ndó'ó. Ndios kúu ta ta kana ndó'ó ta tava ra ndó'ó noo yichi naa ña on vá'a xitaku ndó, ta vitin va'a táku ndó kuá'an ndó yichi noo yé'e ño'o livi ní Ndios. Naqaxin ra ndó'ó xá'a ña ka'an ndoso ndó xí'in ñivi ña kundaa ini na xá'a ndi'i ñava'a ké'é Ndios. ¹⁰ On sivi ñivi na kándixa Ndios xikuu ndó si'na, ta vitin nañoo Ndios kúu ndó; si'na ñixika ndó yichi noo ñisaá ini Ndios xini ra ndó'ó, ta vitin Ndios xa sakaku ra ndó'ó, ta ndixa kisa ká'no ini ra xá'a ndó.

Tɔ'on yó'o ká'an ndí xini ñó'ó kasa ndivi yó ña ká'an Ndios

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, na kí'vi ní ini i xini i kúu ndó. Ndatán yóo ñivi na yá'a kuá'an kuiti, saá yóo

ndó táku ndó ñoyívi yó'o. Ta saá xáku ndá'vi noo ndó, on taxi xí'in mji ndó ña kasa ndivi ndó ña on vá'a kóni yiki koñu ndó, chi ña on vá'a kóni yiki koñu ndó káni tá'an ña xí'in ñava'a kóni nima ndó. ¹² Ta va'a vivii kutaku ndó noo ñivi na on xiin kandixa Ndios. Vará ká'an na ña on vá'a xá'a ndó, ta saá tá xito na ñava'a ké'é ndó, ta saá kasa ká'no na Ndios xá'a ñava'a yó'o kivi kasa nani Ndios xá'a kuachi ndi'i ñivi.

¹³ Chi xá'a ña ndikon ndó Jesucristo, xini ñó'ó kasa tɔ'ó ndó ta kasa ndivi ndó chiño va'a ña ndúkú ñivi na xá'nda chiño noo ndó, án tarey ká'no kúu ra, ¹⁴ án inká naná'no na sakuiso chiño tarey kúu na. Chi tarey taxi ra ndayí nda'a naná'no yó'o ña saxo'vi na ñivi na ké'é ña on vá'a, ta taxi ra ndayí nda'a na ña ka'an na tɔ'on va'a ña kasa tɔ'ó na ñivi na ké'é chiño va'a. ¹⁵ Chi Ndios kóni ra kasa ndivi ndó ñava'a, ta saá ñivi na naa ini xí'in ñivi na yá'a sini on kuchiño na nani'i na tɔ'on ndiva'a ka'an na xá'a ndó.

¹⁶ Ndatán yóo ñivi na xika ndika, saá táku ndó. Chi on sivi ka ndayí kúu ña xá'nda chiño noo ndó. Ta saá vitin táku ndika ndó xá'a ña kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta on vá'a ndikó ndó kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño ña on vá'a. Va'a kasa ndivi ndó chiño ña kóni Ndios, chi ñivi na kisa chiño noo Ndios kúu ndó. ¹⁷ Kasa tɔ'ó ndó ndi'i ñivi. Ta ndixa kuki'vi ini ndó

koni ndó nañani ndó xí'in náki'va ndó na kándixa Jesucristo. Ta ndixa kasa ká'no ndó Ndios. Ta kasa to'ó ndó tarey ta xá'nda chiño ñoo ndó.

¹⁸ Ndó'ó naesclavo, xini ñó'ó kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño tapatrón ndó ta kasa to'ó ndó ra. Saá ke'é ndó xí'in ra tá va'a ta kúu ra, ta va'a ini ra, ta ñii k'i'va saá va'a ke'é ndó xí'in ra tá on vá'a ta kúu ra, ta kúu ra ta ndiva'a ní ini.

¹⁹ Ta ñivi na xini ke'é ñava'a ña kóni Ndios ta kisa ndivi na ñava'a yó'o, ta saá ni, ta yóo inká ñivi ta saxo'vi na nayó'o, ta ñivi na ké'é ñava'a yó'o ta kúndeé ini na xí'in ña xó'vi na, ta saá naki'in na ñava'a nda'a Ndios. ²⁰ Ta ndó'ó, tá ke'é ndó ña on vá'a ta kúndeé ini ndó xí'in ña xó'vi ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó, ta ñoo Ndios on vása ndáya'vi ña kúndeé ini ndó xí'in ña xó'vi ndó. Ta saá ni, tá ke'é ndó ñava'a, ta xó'vi ndó xa'a ñava'a ke'é ndó, ta kúndeé ini ndó xí'in ña xó'vi ndó, ñayó'o kúu ña kóni Ndios, ta ndáya'vi ní ña ñoo ra.

²¹ Ndios kana ra ndó'ó kundikón ndó yichi Jesucristo, ta ndátan xí'in ña ká'no ini Jesucristo ñixo'vi ní ra xa'a ndó, ñii k'i'va saá xini ñó'ó ká'no koo ini ndó ta kúndeé ndó xí'in ña xó'vi ní ndó. ²² Ta Jesucristo, anda ñii kivi on vása ní-ke'é ra ña on vá'a, ta ni on vása ní-ka'an ra ñavatá, ni nda lo'o ñi-sanda'vi ra ñivi. ²³ Ta saá ni, ñivi ñika'an na to'on ña kándiva'a xí'in ra, ta mji ra anda lo'o ñi-ndikó ra

ka'an ra to'on ndiva'a xí'in na. Tá ñivi saxo'vi ní na ra, ta mji ra on vása ní-ka'an ra xí'in ñivi yó'o ndí ñii kivi cha'vi na xa'a ña saxo'vi na ra. Saá chi ndaa ini ra Ndios ña kasa nani ra xí'in ñandaa xa'a ndasaá yóo ña ke'é ñii ñii ñivi. ²⁴ Mji Jesucristo ñakuiso ra ndi'i kuachi yó kivi ñixi'i ra nda'a tón cruz. Ñixo'vi ra saá xa'a yó ña kuchiño sandakoo yó kuachi yó ta on ke'é ka yó ña on vá'a, ta kuchiño kutaku yó kasa ndivi yó ña kóni Ndios. Ta xa'a ña takué'e yiki koñu Jesucristo kúu ña nduva'a yó. ²⁵ Ndátan yóo ndikachi tí ndaño'ó ñoo xito'o rí, saá ñixiyo ndó si'na. Ta vitin xa ñandikó ndó ñoo Jesucristo, ta kúu ta ndaa ndó'ó. Ndátan vivii ndaa ñii ta ndikachi sana ra, saá vivii ndaa Jesucristo ndó'ó ndi'i saá kivi, ña on ndi'i xa'a ndó.

3

To'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kutaku ñivi na xa tonda'a

¹ Ta ndó'ó, náki'va yó ná yóo yii, xini ñó'ó kasa to'ó ndó yii ndó, ta kasa ndivi ndó ndi'i chiño va'a ña ndúkú yii ndó ñoo ndó. Ta saá, tá on sivi na kándixa to'on ñava'a xa'a Jesucristo kúu yii ndó, ta xa'a ña xito na va'a taku ndó xí'in na, ta saá chikaa ini na kándixa na Jesucristo, vará on ta'an ka'an ndó xí'in na xa'a ra. ² Kuchiño yii ndó kándixa na to'on va'a xa'a Jesucristo chi

xíto na ndixa táku ndii ndó, ta kisa ndivi ndó ña kóni Ndios. ³ On chinóo ní ndó ke'é ndó ndasa kuiti xa'a ña ndasa livi xí'in mji ndó. Saá chi ña ndixa ndása livi náña'a on sivi ña livi nó'ni yisi siji ná kúu ña, ni on sivi ña ndóo ndaa xí'in mji ná ña kúu ka oro, ni on sivi ña ndixin ná tikoto livi ña yá'vi ní kúu ña. ⁴ Ta va'a ka kundi'i ini ndó, ta chika ndó ndee xí'in mji ndó ña va'a koo ini ndó noo Ndios. Chi náña'a ná va'a ini ta to'ó ini kúu ná ndixa livi ndino'o ta ndaya'vi ní ka náyo'o noo Ndios. Saá chi ña livi ini náyo'o nda ñii kivi on vása ndi'i xa'a ña. ⁵ Ñii ki'va saá náña'a ná kandixa Ndios kuyá xina'á xikuu ná ná livi ini noo Ndios. Saá chi xindaa ini ná Ndios ña kisa ndivi ra ña nika'an ra, ta kisa to'ó ná yij ná ta kisa ndivi ná chiño va'a ndukú yij ná noo ná. ⁶ Ñii ki'va saá ke'é ña Sara xina'á, chi kisa ndivi ña ndi'i ñava'a nika'an yij ña ta Abraham xí'in ña, ta xika'an ña to'on yó'o xí'in ra: "Tata, mji taká'no noo i." Ta ndó'ó náki'va yó, tá ké'é ndó ñava'a ta on vása yí'vi ndó ña on vá'a, ta saá yóo ndó ndikon ndó ndatán nixijo ña Sara kuyá xina'á.

⁷ Ta ndó'ó, nañani yó na yóo násí'í, xini ñó'ó vivii kutaku ndó xí'in násí'í ndó. Kasa to'ó ndó ná, vará lo'o ndee kómí ná noo ñandee kómí ndó, chi násí'í ndó yó'o ñii káchí naki'in ná xí'in ndó ñava'a ña kúu ña kutaku ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi

ña vaxi. Tá va'a kisa ndivi ndó saá xí'in násí'í ndó, ta on koo ña kasi noo to'on ndó, ña koni so'o Ndios ña ká'an ndó xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ndasaá xó'vi nivi vará ké'é na ñava'a

⁸ Vitin ká'an jí xí'in ndi'i ndó. Xini ñó'ó vivii kutaku ndó xí'in tá'an ndó ta koo yu'ú ndó xí'in tá'an ndó; kundá'vi ini ndó koni tá'an ndó; kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó ndatán kí'vi ini ndó xini ndó ñani mji ndó xí'in ki'va mji ndó. Chindeé tá'an ndó xí'in ña xini ñó'ó ndó; ta ká'no koo ini ndó xí'in tá'an ndó. ⁹ Tá yóo nivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndó, ta on ke'é ndó ña on vá'a xí'in na. Tá yóo nivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in ndó, ta on ka'an ndó to'on ndiva'a xí'in na. Xini ñó'ó ndukú ndó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in nivi na ké'é án ká'an ña on vá'a xí'in ndó, saá chi Ndios nakaxin ra ndó'ó ña ke'é ndó ñava'a xí'in nivi. Ta xa'a ñayó'o ndó'ó ndixa naki'in ndó ñava'a noo Ndios. ¹⁰ Ta to'on Ndios ña nita na xina'á, káchí ña saá:

Tá kóni ndó siji kutaku ndó, ta ñii ki'va saá kóni ndó va'a koo ndó ñoyívi yó'o,

ta saá kunda va'a xí'in mji ndó ña on ka'an ndó to'on ndiva'a xa'a nivi,

ni on ka'an ndó ñavatá ña sandá'vi nivi.

¹¹ Sandakoo ndó ké'é ndó ña on vá'a, ta xini ñó'ó ké'é ndó ñava'a.

Ndixa chikaꝯ ndó ndee ña ndukú ndó va'a kutaku ndó xí'in ñivi.

12 Chi Ndios ndáa ra ñivi na ké'é ñandaꝯ,

ta xa yóo ti'va ra ndakuijn ra xa'a ña ndúkú na ñoꝯ ra,

ta Ndios sáꝯ ini ra xíni ra ñivi na ké'é ña on vá'a,

saá káchí to'on Ndios.

13 Tá chíkaꝯ ndó ndee ña ké'é ndó ñava'a, ta saá, ¿yu kúu ñivi ké'é ña on vá'a xí'in ndó? 14 Ta saá ni, tá xó'vi ní ndó vará ké'é ndó ñava'a, ta Ndios chindeé ra ndó'ó ña kunakaꝯ ñasii ini ndó. On kuyi'ví ndó ñoꝯ ndꝯ ñii ñivi, ta ni on kundi'i ini ndó ñoꝯ ña on vá'a ké'é na xí'in ndó.

15 Ta xí'in ña ndino'o ini ndó kasa to'ó ndó Jesucristo, chi taKá'no ñoꝯ yó kúu ra. Tá yóo ñivi na ndaka to'on ndó'ó: “¿Ndachun kándixa ndó Jesucristo?”, kachí na xí'in ndó, ta ndó'ó xa koo ti'va ndó ndakuijn ndó ndato'on ndó xí'in na xa'a ña ndachun ndáa ini ndó Jesucristo, ta ndáa ini ndó ña ndixa kasa ndivi ra ña kindoꝯ ra xí'in ndó, ta xí'in ñato'ó ka'an ndó xí'in na ta vivii ndakuijn ndó yu'u na. 16 Kasa ndivi ndó ñava'a ta vivii kutaku ndó ña on kóo ña sandi'i ini ndó ñoꝯ Ndios. Ta saá, tá ká'an ndiva'a ñivi xa'a ndó'ó, ta kuka'an ñoꝯ na xa'a to'on vatá ká'an na, chi xíto na ñava'a ké'é ndó xa'a ña ndíkõn ndó Jesucristo.

17 Tá taxi Ndios ña xo'vi ndó, ta va'a ka ná xo'vi ndó xa'a ña ké'é ndó ñava'a ñoꝯ ña

xo'vi ndó xa'a ña ké'é ndó ña on vá'a.

18 Saá chi mji Jesucristo ñixox'vi ra ta ñixi'i ra ñii laá yichí xa'a ndi'i kuachi ñivi. Taꝯ ta va'a kúu ra, taꝯ ta on koꝯ kuachi kómí kúu ra, ta ñixox'vi ní ra xa'a ndi'i mji yó ñivi na ndíso kuachi; ké'é ra saá ña kuchiño kuyatin yó ñoꝯ Ndios ta kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi. Tá saxox'vi ní ñivi yikí koñu Jesucristo ta xa'ni na ra, ta nataku ra ñoꝯ ña ñixi'i ra, ta ndixa táku ndino'o ra vitin. 19 Tá mii on ta'an nataku Jesucristo, ta Níma ra kee ña ñixa'an ña ñika'an ndoso ña ñoꝯ níma ñivi na ñixi'i kuyꝯ xina'a,

níma ñivi ña ñó'o ñii xiiña ña yóo ndatán yóo ñii ve'e kaꝯ. 20 Ta ñivi yó'o xikuu na xitaku kuyꝯ xina'a xí'in taNoé, ta ké'é na ndi'i ñoꝯ ña on vá'a ña on vása kóni Ndios. Ta Ndios taxi ra ndayí nda'a taNoé ña kasa va'a ra tón barco, ta kuꝯ ní kuyꝯ kúva'a tón barco yó'o, ta ndi'i saá kuyꝯ yó'o Ndios xí'in ña ká'no ini ra xindati ra ña nandikó ini ñivi yó'o xa'a ña on vá'a ké'é na. Ta ndasaá kuiti onꝯ ñivi xikuu na xiño'o ini tón barco, ta ñikaꝯ na ñoꝯ ña ka'a na ini takuií. 21 Ta vitin mji yó, xa'a ña kándixa yó Jesucristo, chíchi yó ini takuií, ta ndatán Ndios sakaku ra taNoé kuyꝯ xina'a ña on ka'a ra ini takuií, saá sakaku ra mji yó ña on ndi'i xa'a yó. Ta ña xa chíchi yó saá, on sivi xa'a ña ndundii yikí koñu yó xikuu ña. Saá chi

ña xa chíchi yó kóni kachí ña ndí xa kındo yó xí'in Ndios ña kutaku ndii yó noo ra. Ta xa'a ña nataku Jesucristo, Ndios kúchiño sakaku ra mji yó. ²² Ta Jesucristo ndaa ra kuano'o ra ñoyívi ñino, ta yóo ra siin kua'á Ndios, ta xá'nda chiño ra noo naángel ta xá'nda chiño ra noo ndi'i ndee ña kómí ndayí ñoyívi ñino.

4

To'on yó'o ká'an ndí xíní ñó'ó vivíi kasa ndivi yó ndatán kóni Ndios

¹ Xa'a ña ñixo'vi ní Jesucristo xa'a yó tá'an xitaku ra ñoyívi yó'o, ta ñii kiva saá ndó'ó xíní ñó'ó sakuá'á ndó ña koo ti'va ndó ña xo'vi ndó xa'a ña ndíkõn ndó Jesucristo. Chi ñivi na xó'vi xa'a Jesucristo, nayó'o xa sandakoo na yichí noo ké'é na ña on vá'a. ² Xa'a ña ñixo'vi ní na xa'a ra, ñivi na ndíkõn Jesucristo on vása kisa ndivi ka na ña on vá'a kóni yíkí koñu mji na, nda víka ndi'i saá kivi táku na ñoyívi yó'o chíkaa na ndee ña kasa ndivi na ña kóni Ndios. ³ Chi xa ku'a ní kuiya xitaku ndó ké'é ndó ña on vá'a ña kútoo ní ñivi ñoyívi yó'o na kúu na on vása kándixa Ndios. Xikuu ndó nataa na xikutoo ní kivi kuachi ñoyívi xí'in náña'a ná on sivi nási'í ndó kúu, án xikuu ndó náña'a ná xikutoo ní kivi kuachi ñoyívi xí'in nataa na on sivi yii ndó kúu, ta kisa ndivi ndó ndi'i ña on vá'a ña kútoo

ní yíkí koñu mji ndó; xikuu ndó ñivi na xi'i ní nduta tá sáxiini ñivi; xikuu ndó ñivi na ñixika noo kána viko noo ké'é ndó ndi'i saá noo ñakini ña káchí ini mji ndó; ta inká ña kini ní ké'é ndó xikuu ña kisa to'ó ndó ña kúu ídolo án ñaimagen ña on sivi Ndios ndino'o kúu. ⁴ Ta vitin ñivi nata'an ndó na si'na ñii káchí ñixika ndó xí'in, nayó'o on vása kúndaá ini na ndachun on xiin ka ndó nakutá'an ndó xí'in na ta ké'é ndó ña on vá'a ké'é na, ta saá xa'a ña on vása táku ka ndó ndatán táku nayó'o kúu ña ká'an na to'on ndiva'a xa'a ndó vitin. ⁵ Ta on kundi'i ini ndó, chi kixaa ñii kivi nanivi yó'o ndakuuin na noo Ndios xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é na, chi Ndios xa yóo ti'va ra kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i ñivi, án na táku kúu na, án na xa ñixi'i kúu na. ⁶ Ta Jesucristo ñixa'an ra noo ñivi na xa ñixi'i, ta ñika'an ndoso ra to'on va'a xí'in na xa'a ña kuchiño kutaku níma na xí'in Ndios, vará yíkí koñu na ña xa ndi'i xa'a kúu ña, chi ñixi'i na, ndatán chindú'u Ndios ndi'i ñivi kivi na xa'a kuachi na.

⁷ Xa yatin vaxi ña kixaa kivi sondi'í ñoyívi yó'o. Ta saá xíní ñó'ó vivíi ndino'o kundito ndó ña koo ti'va ndó kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta ndi'i saá kivi taxi ndino'o xí'in mji ndó ña ka'an ndó xí'in Ndios. ⁸ Ña ká'no ka xíní ñó'ó kasa ndivi ndó kúu ña xí'in ndi'i níma ndó kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó, chi tá va'a kisa ndivi ndó ñayó'o, ta saá

ndixa yóo ti'va ndó kasa ká'no ini ndó x̄a'a ña ɔn vá'a ke'é natá'an ndó x̄i'in ndó, vará kūa'a ní ña ɔn vá'a ke'é nayó'o. ⁹ Ta vivii naki'in ndó n̄ivi na kándixa Jesucristo na kixaa ve'e ndó, ta x̄i'in ñasii ini ndó ke'é ndó ñava'a x̄i'in na, ta ɔn ka'an kuáchi ndó x̄a'a ña ké'é ndó saá. ¹⁰ Ndios saní'i ra ndee va'a nda'a ñii ñii ndó, ta ñii ñii ndó x̄ini ñó'ó koni ñó'ó ndó ndee va'a yó'o ña chin-deé tá'an ndó. ¹¹ Tá Ndios saní'i ra ñava'a sava ndó'ó ña kúchiño ndó ka'an ndoso ndó to'on ra noo n̄ivi, ta x̄ini ñó'ó ka'an ndó to'on ña ndaa ña ndixa vaxi noo Ndios. Tá Ndios saní'i ra ñava'a sava ndó'ó ña kúchiño ndó kasa ndivi ndó chiño va'a ña x̄ini ñó'ó natá'an ndó, ta saá kasa ndivi ndó chiño yó'o x̄i'in ndee ña ndixa vaxi noo Ndios. Ta ñii ñii ñava'a ké'é ndó, vivii kasa ndivi ndó ña x̄a'a n̄ivi na x̄ito ñava'a yó'o ña kuchiño kasa ká'no na Ndios, saá chi Jesucristo kúu ta chindeé n̄ivi ña kasa ká'no na Ndios. Ta xa kánóo síkón ñato'ó ká'no Jesucristo, ta xa kómí ra ndee ña xá'nda chiño ra ndi'i saá k̄iv̄i noo ndi'i ña yóo ñoyívi. Saá ná koo ña.

To'on yó'o ká'an x̄a'a n̄ivi na ndíkɔn Jesucristo xó'vi ní na ñoyívi yó'o

¹² Nañani yó x̄i'in náki'va yó, na kí'vi ní ini i x̄ini i kúu ndó'ó. ɔn naka'nda ini ndó chi xa xó'vi ndó ña yó'vi ní ña kúu ña x̄ito ndoso ndó'ó, ta ɔn kani s̄ini ndó ndí ndasaá kuiti m̄i ndó kúu

na xó'vi ní x̄a'a ña kándixa ndó Jesucristo. ¹³ Nda víka, ná kunakaa ñasii ini ndó x̄a'a ña xó'vi ndó ndatán yóo ña n̄ixq'vi ní Jesucristo. Ta saá ndixa kutú ndaa ka ñasii ini ndó k̄iv̄i ndikó ra ñoyívi yó'o x̄i'in ndi'i ñava'a ká'no ña livi yé'e. ¹⁴ Tá yóo n̄ivi na ká'an to'on ndiva'a x̄i'in ndó chi na ndíkɔn Jesucristo kúu ndó, ta x̄a'a ñayó'o ná kunakaa ñasii ini ndó. Chi Níma Ndios ña kúu ña ndino'o ká'no, yóo ña x̄i'in ndó ndi'i saá k̄iv̄i. Ta n̄ivi na ɔn vása kándixa Ndios ká'an ndiva'a na x̄a'a Níma ra, ta ndó'ó na kándixa Ndios ndixa kisa ká'no ndó Níma ra. ¹⁵ Tá xó'vi ní ndó, ta va'a ná ɔn kuu ña x̄a'a ña x̄a'ni ndó n̄ivi, ni x̄a'a ña kisa ku'ná ndó, ni x̄a'a ña ke'é ndó ink̄a noo ña ɔn vá'a ña yá'a ndoso ndó ndayí, ni x̄a'a ña s̄akuiso chiño x̄i'in m̄i ndó ká'an ndó x̄i'in ink̄a n̄ivi ndasaá x̄ini ñó'ó kasa ndivi na chiño m̄i na. ¹⁶ Tá xó'vi ndó x̄a'a ña kúu ndó n̄ivi na ndíkɔn Jesucristo, ta saá ɔn vása kuka'an noo ndó x̄a'a ña ndíkɔn ndó ra, ta nda víka kasa ká'no ka ndó Ndios x̄a'a ña ink̄a n̄ivi ndixa nakoni na ndí ndó'ó kúu na kándixa Jesucristo.

¹⁷ Saá chi vitin xa kixaa k̄iv̄i ña kixá'á Ndios kasa nani ra x̄a'a ndi'i n̄ivi ndatán yóo ña ke'é na, ta si'na kixá'á ra kasa nani ra x̄a'a n̄ivi na kándixa ña'á. Tá vitin xa kixá'á ra x̄i'in m̄i yó ta xó'vi ní yó, ta ndee ní ka xq'vi n̄ivi na nda lo'o ɔn x̄iin chikaa sq'o to'on va'a ña

nika'ḅan Ndios. ¹⁸ Chi tḅ'on Ndios ña nḅtaa na xḅna'á, káchí ña saá: Ta nḅvi va'a, kundo'o ní na ta yḅ'vi ní taxi na mḅi na ña sakaku Ndios na, ta saá, yḅ'vi ní ka kuchiño kaku nḅvi na ké'é ña ḅn vá'a, na ḅn xḅin kandixa Ndios, káchí tḅ'on Ndios. ¹⁹ Ñakán ndó'ó, tá xó'vi ndó chi saá tḅaxi Ndios kundo'o ndó, ta ḅn vá'a sandakoo ndó ké'é ndó ñava'a xí'in inka nḅvi, ta ndixa xḅni ñó'ó nataxi xí'in mḅi ndó nda'a Ndios, chi Ndios kúu tḅa ta kḅsa va'a ndó'ó, ta ndixa kḅsa ndivi ra tḅ'on ra ña kḅndḅo ra xí'in ndó.

5

Tḅ'on yó'o ká'ḅn ndasaá xḅni ñó'ó kutaku na ndíso chiño ḅḅ nḅvi na kándixa Jesucristo

¹ Vitin ká'ḅnḅi xí'in ndó'ó nañani yó, naxḅkuá'a na ndíso chiño ḅḅ nḅvi na kándixa Jesucristo, saá chi yḅ'i, ndatán yóo ndó'ó na ndíso chiño, saá yóoḅi. Ta yḅ'i xḅni káxḅni ña ndasaá nḅxḅ'vi ní Jesucristo xḅ'a ndi'i yó. Ta kḅvi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta saá koto yó ña yé'e livi xí'in ñandee va'a ká'no ña kómí ra. Ta saá ñoyívi nḅno ñii káchí xí'in ra kukomí yó ña yé'e livi xí'in ndee va'a ká'no yó'o. ² Xáku ndá'víḅi ḅḅ ndó, va'a kunda ndó nḅvi na nákutá'an xí'in ndó xḅ'a ña kándixa na Jesucristo. Ndátán va'a vivíi ndáa ñii tḅa ndikachi sanḅ ra, saá va'a kunda ndó nḅvi yó'o,

chi Ndios saḅuiso chiño ra ndó'ó ña kasa ndivi ndó saá xí'in na. Ná ḅn kuu ña kunda ndó na xí'in ñanduxa, ná ḅn kuu ña kunda ndó na xḅ'a sḅ'ún, ta va'a xí'in ñasḅi ini ndó kunda ndó na, ta xí'in ndino'o nḅma ndó kasa ndivi ndó ña kḅni Ndios. ³ ḅn kani sḅni ndó kómí ndó ndi'i ḅḅ ndayí ña ka'nda chiño ndó ḅḅ natá'an ndó na kándixa Jesucristo na kúu na ndíso chiño ndó xí'in. Ta xḅni ñó'ó si'na mḅi ndó vivíi kuni'i ndó yichḅi va'a kutaku ndó ḅḅ nayó'o, ta saá kuchiño na kundikḅn na yichḅi ndó. ⁴ Saá chi ñii kḅvi ndikó tuku tḅKá'no va'a ḅḅ yó ñoyívi yó'o. Ta mḅi ra kúu tḅKá'no va'a ḅḅ ndó'ó na ndíso chiño ta vivíi ndáa ndó natá'an ndó na kándixa Jesucristo. Ta kḅvi ndikó ra, ta saá taxi ra nda'a ndó ñava'a ña livi ká'no ña nda lo'o ḅn vása ndi'i xḅ'a nda ñii kḅvi.

⁵ Ta ndó'ó nḅvi nakuáchi na kándixa Jesucristo, xḅni ñó'ó kasa tḅ'ó ndó nataa naxḅkuá'a na ndíso chiño xí'in ndó, ta kasa ndivi ndó tḅ'on ña ká'ḅn na xí'in ndó. Ta ndi'i ndó'ó nḅvi na kándixa Jesucristo, xḅni ñó'ó kasa nḅḅ xí'in mḅi ndó, ta xí'in ñatḅ'ó chindee tá'an ndó, chi tḅ'on Ndios ña nḅtaa na xḅna'á, káchí ña saá:

Ndios ḅn xḅin ra koni ra nḅvi na kḅsa ká'no xí'in mḅi,

ta ndixa ké'é ra ñava'a xí'in nḅvi na kḅsa nḅḅ xí'in mḅi ḅḅ ra,

káchí tḅ'on Ndios. ⁶ Ta xḅ'a ñayó'o, kasa nḅḅ xí'in mḅi

ndó nõõ ndee Ndios, ta saá kixaa kivi ña chitóni Ndios, ta ndixa kasa ká'no ra ndó'ó. ⁷ Taxi ndó ndi'i ña sándi'i ini ndó nda'a Ndios, chi tayó'o kí'vi ní ini ra xini ra ndó'ó ta ndáa ra ndó'ó.

⁸ Ta saá xini ñó'ó vivii ndino'o kundito ndó ña koo ti'va ndó kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta koto va'a ndó chi ñandiva'a ká'no ndixa sáa ní ini ña xini ña ndó'ó, ta ndátán xika ñii tileón tí xí'i ní soko nándukú rí ña kaxi rí, saá xika ñandiva'a yó'o sata ndó. ⁹ Chikaa ndó ndee xí'in mji ndó ña on kasa ndivi ndó ña kóni ñandiva'a ká'no. Ta xí'in ña ndino'o ini ndó xini ñó'ó kandixa ndó Jesucristo ta nda lo'o on sandakoo ndó ña ndixa ndáa ini ndó ra, saá chi xa xini ndó ndí ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o xó'vi ní nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, ndátán xó'vi ndó vitin. ¹⁰ Tá xa ndi'i niya'a ña niyo'vi ní ndó, vará nda lo'o kivi án kuiya niyo'vi ní ndó, ta Ndios taxi ra ña tuku va'a kutaku ndó. Chindeé ra ndó'ó ña nda ñii kivi on sandakoo ndó kándixa ndó ra, ta taxi ra ndee ra nda'a ndó ña on nakava ini ndó, ta kasa ndivi ra ñava'a xí'in ndó ña chindeé ra ndó'ó ña ndixa ndino'o ini ndó kandixa ndó ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ndixa mji Ndios kasa ndivi ra to'on ra xí'in ndó xa'a ña kí'vi ní ini ra xini ra ndó'ó, saá chi xa kana ra ndó'ó niyi na kándixa Jesucristo ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ñoyívi niyo nõõ yóo ñava'a ká'no livi. ¹¹ ¡Ná kasa

ká'no yó Ndios ndi'i saá kivi, ta ndi'i saá kivi ná ka'nda chiño ra nõõ ndi'i ña yóo ñoyívi! Saá ná koo ña.

Ñayó'o kúu to'on sondi'i ña ñitaa ta Pedro nõõ tutu yó'o

¹² Ta ñani yó ta Silvano, xí'in ña ndino'o ní ini ra ndikon ra Jesucristo, tayó'o chindeé ra yi'i ña ñitaa ra to'on nõõ tutu yó'o ña kúu ña nixaa nda'a ndó, chi kóni ndato'on xí'in ndó ndasaá vivii xini ñó'ó kutaku ndó, ta ndato'on xí'in ndó ndí ndi'i ñava'a ké'é Ndios xí'in ndó kúu ña sáná'a ndí ndixa kí'vi ní ini ra xini ra ndó'ó. Ta saá nda ñii kivi on vá'a nandoso ndó ña ndixa kí'vi ní ini Ndios xini ra ndó'ó.

¹³ Nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Babilonia yó'o, tí'vi na to'on ña chindeé na ndó'ó. Nivi yó'o kúu na naqaxin Ndios ñii káchí ndátán naqaxin ra ndó'ó ña nduu ndó sa'ya ra. Ta ñani yó ta Marcos ta yóo ndátán yóo sa'ya, tí'vi ra to'on chindeé ra ndó'ó. ¹⁴ Ta xí'in ña kí'vi ní ini ndó xini tá'an ndó, chindeé tá'an ñii ñii ndó xí'in ña chito ndó nõõ tá'an ndó.

Ná koo ñava'a ini ndi'i ndó'ó, niyi na kándixa Jesucristo. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi ña nita taPedro ña ti'ví ra kuá'an nda'a ñivi na kándixa Jesucristo

*TaPedro ti'ví to'on yó'o
kuá'an ña chindeé ra ñivi na
kándixa Jesucristo*

¹ Yi'i, taSimón Pedro, ñii taapóstol ta kisa chiño ñoo Jesucristo kúu i. Ta táa i tutu yó'o xaá ña nda'a ndó'ó, ñivi na xa ñaki'in ñava'a ña livi, ña ndáya'ví ní, ña kúu ña ndáa ini ndó Ndios ndatán ndáa ini mji ndi Ndios. Ta vitin xa ñaki'in yó ñava'a yó'o, chi ta tandaa kúu Jesucristo, taKá'no ñoo yó, ta kúu ra Ndios, Ta ta Sakaku mji yó. ² Xa'a ña vivii xini ndó Ndios ta vivii xini ndó Jesucristo taKá'no ñoo yó, ná ke'é Ndios ví'í ní ka ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra ñava'a koo ini ndó. Ta ná kutú ndaa ini ndó xí'in ndi'i ñava'a yó'o.

*To'on yó'o ká'an xini ñó'ó
kutaku yó
ta kasa ndivi yó ndatán kóni
Ndios*

³ Ta Ndios xí'in ndee ra, xa taxi ra ndi'i ña xini ñó'ó yó ña va'a kutaku yó ñoo ra ndatán káchí ini mji ra. Xa ñaki'in yó ndi'i ñayó'o chi vitin ndino'o ini yó xini yó Jesucristo, ta kúu ta ta ñakana mji yó ña nduu

yó ñivi na kukomí ñava'a ña livi ká'no ña kúu ña kómí mji ra. ⁴ Ta taxi ka ra kuá'a ní ka inka ñava'a ná'no nda'a yó, ña kúu ña ndáya'ví ní, chi ñii kiva ndatán yóo ña ñika'an ra kasa ndivi ra, saá kisa ndivi ra ña. Ndios taxi ra ñava'a yó'o nda'a ndó ña kuu ndó sa'ya ndino'o ra ta nduu ndó ndatán yóo mji ra. Ta saá kuchiño ndó kuxiká ndó ñoo ña on vá'a ñoyívi yó'o, chi ñivi ñoyívi yó'o ké'é na ndi'i saá ñoo ña on vá'a ña kúu ña káchí ini mji na. Chi ña on vá'a ké'é ñivi yó'o vaxi kua'no ka ña, ta sátivi ña mji na ta saá sátivi ña inka ñivi. ⁵ Ndó'ó ñivi na kándixa Jesucristo, xini ñó'ó chikaa ndó ndee xí'in mji ndó ña vivii kutaku ndó ta va'a kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. Saá tuku chikaa ndó ndee ña koni va'a ka ndó Ndios. ⁶ Nasita xí'in mji ndó ña on ke'é ka ndó ña on vá'a; kundeé ini ndó xí'in ña xó'vi ndó, ta on sandakoo ndó ña ndixa ndáa ini ndó Ndios. Xini ñó'ó taxi xí'in mji ndó ña kutaku ndó ndatán káchí ini Ndios. ⁷ Ndixa kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó na kándixa Jesucristo, ta saá kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i ñivi.

⁸ Tá ké'é ndó ndi'i ñava'a yó'o, ta ndi'i saá kivi chikaa ndó ndee ña kua'no ka ndó xí'in ñayó'o ñoo Ndios, ta saá nduu ndó ñivi na kisa ndivi chiño ña ndáya'ví ní, ta saná'a ndó ndi on sivi ña maní kúu ña xini va'a ndó Jesucristo, Ta taKá'no ñoo

yó. ⁹ Tá yóo n̄ivi na kándixa Jesucristo, ta ɔn vása kisa ndivi na ndi'i ñav̄a'a yó'o, ta saá n̄ivi yó'o táku naa na, ndatán táku n̄ivi nakuáá nduch̄u n̄oo, án na lo'o chíin kuiti va'a x̄ito nduch̄u n̄oo. Saá chi n̄ivi yó'o xa n̄andoso na ndí Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ke'é na ta xa ndasa ndii ra na n̄oo ra. ¹⁰ Ñakán, nañani yó x̄i'in náki'va yó, chikaa ndó ndee x̄i'in m̄ji ndó ña kua'no ka ndó x̄i'in ñava'a ña ké'é ndó, chi ñayó'o sáná'a ña ndí ndixa Ndios nakaxin ra ndó'ó ta kana ra ndó'ó kúu ndó ñaño m̄ji ra. Chi tá saá ké'é ndó, ta nda ñii k̄ivi ɔn nakava ndó n̄oo ña ɔn vá'a ña taxi sandakoo ndó ña kándixa ndó Jesucristo. ¹¹ Ta saá Ndios x̄i'in ñas̄ij ini ra taxi ra k̄i'vi ndó n̄oo xá'nda chiño Jesucristo ndi'i saá k̄ivi ña vaxi. Ta Jesucristo kúu T̄aa t̄aKá'no n̄oo yó ta kúu ra T̄aa t̄a Sákaku m̄ji yó.

¹² Ta saá nda ñii k̄ivi ɔn sandakoo i sánaká'án i ndó'ó xa'a ndi'i ñayó'o, vará ndó'ó xa x̄ini ndó ta ndino'o ini ndó kándixa ndó ñandaa ña nákaa táku ini ndó vitin. ¹³ Tá ña táku ka i, chiño n̄oo i kúu ña sanaká'án i ndó'ó xa'a ndi'i ñandaa yó'o, ¹⁴ chi Jesucristo, t̄aKá'no n̄oo yó, t̄axi ra ña kúndaa ini i ndí yachi ní kixaa ña k̄ivi i. ¹⁵ Ta xa'a ñayó'o chíkaa ní i ndee x̄i'in m̄ji i ña vivii saná'a i ndó'ó ndi'i ña x̄ini ñó'ó xa'a ña ndasaá va'a kutaku ndó ndatán kóni Ndios, ta saá tá xa n̄ixi'i i, ta ndó'ó nda ñii

k̄ivi ɔn nandoso ndó t̄o'on yó'o.

T̄o'on yó'o ká'an xa'a ñalivi ña ká'no kómí Jesucristo

¹⁶ Tá k̄ivi saná'a ndi ndó'ó ña kundaa ini ndó xa'a ña ndikó tuku Jesucristo ñoyivi yó'o x̄i'in ndi'i ndee ra, ta ɔn vása ní-ka'an ndi x̄i'in ndó t̄o'on livi ña kaku s̄ini n̄ivi ñoyivi yó'o. T̄o'on ndixa kúu ña ndakuiin ndi xa'a ra, chi x̄i'in nduch̄u n̄oo ndi x̄ini ndi ñalivi ká'no ra ta x̄ini ndi ndi'i ndee ra. ¹⁷ X̄ini ndi ndasaá Ndios Yivá yó t̄axi ra ñat̄o'ó ká'no nda'a Jesucristo, ta t̄axi ra ña livi ká'no náye'e ra n̄oo ndi, chi nda n̄oo livi ní yé'e ñoyivi n̄ino k̄ixi t̄o'on ña n̄ika'an, káchí ña saá: "T̄ayó'o kúu Sa'ya i, t̄a k̄i'vi ní ini i x̄ini i, ta kúsi ní ini i x̄ini i ra", kachí Ndios. ¹⁸ X̄ini so'o ndi t̄o'on yó'o, ña kee ñoyivi n̄ino kúu ña, saá chi ñayó'o x̄ikuu ña k̄ivi n̄ixa'an ndi n̄ixiyo ndi x̄i'in Jesucristo n̄oo yukú síkón ña kúu yukú yi.

¹⁹ Ta saá ndixa kúndaa ini yó ndí t̄o'on ña ndat̄o'on naprofeťa x̄ina'á kúu ñandaa. Ta va'a ndixa chikaa so'o ndó t̄o'on ña n̄ika'an nayó'o, saá chi t̄o'on yó'o chindeé ña ndó'ó. Ta t̄o'on yó'o yóo ña x̄i'in ndó ndatán yóo ñii ño'o ña t̄o'on ndiní ño'ó anda kixaa ña t̄ivi xitaan ta keta k̄imi tí t̄o'on. Ta ndatán yóo k̄imi tí t̄o'on xitaan, saá yóo Jesucristo, chi sánaye'e ra ini yó, ta táxi ra ña kundaa ini yó ñandaa.

20 Xíni ñó'ó ní kundaḡa ini ndó ñayó'o: nda ñii ñivi ɔn kúchiño na nandaxin mató'ón na xí'in sɔni mji na, án ndatán káchí ini mji na, to'on Ndios ña ñitaa naprofeta xina'á. 21 Chi to'on ña ñika'an naprofeta ɔn vása ní-kaku ña sɔni mji na án nima mji na, saá chi Nima Ndios ñika'an to'on yó'o ini naprofeta ña ñika'an na ña xí'in ñivi, ndatán kóni Ndios.

2

To'on yó'o ká'an xa'a natqa na sáná'a to'on Ndios ña xa nasama na (Judas 4-13)

1 Tixin nañoo Israel kuyya xina'á ñixiyo naprofeta na ɔn vása ní-ka'an ndoso to'on ña ndaḡa ndatán yóo ña ñika'an Ndios, chi nasama nayó'o to'on Ndios ndatán káchí ini mji na. Ta ñii kiva saá kixaa kivi ta nakuita nataa tixin ndó'ó, ta nayó'o saná'a na to'on ña vatá xa'a Jesucristo. Nataa na ɔn vá'a sáná'a yó'o kata ní'nó na to'on ña nasama na, ta saá sandá'ví na ñivi na koni so'o ña saná'a na, nda tondaa na ka'an na ndi ɔn vása kándixa ka na Jesucristo, vará kúu ra ta ta ñixi'i xa'a ña sakaku ra na. Nataa na sáná'a ña ɔn vá'a yó'o ndiso ní na kuachi, ta Ndios taxi ra ñii kama kixaa ña sandi'i xa'a na. 2 Ta ku'a ní ñivi kasa ndivi na ndi'i noo ña ɔn vá'a xí'in ñakini, ndatán yóo ña táku nataa na sáná'a yó'o. Ta inka ñivi na ɔn xjin kandixa Jesucristo koto

na ña ɔn vá'a ké'é nataa yó'o, ta saá ka'an ndiva'a na xa'a yichi ña ndaa. 3 Nataa na sáná'a ña ɔn vá'a ndasaá kuiti kusi ní ini na ña naki'in na ku'a ní si'un ndó xa'a ña sáná'a na ndó'ó ña káchí na kúu to'on Ndios, ta kúu ña to'on ña nasama mji na. Xa xina'á ní Ndios chitóni ra kasa nani ra xa'a ña ɔn vá'a ké'é nayó'o, ta ndixa saá kundo'o na kivi ña vaxi.

4 Chi Ndios ɔn vása ní-kisa ká'no ini ra xa'a naángel na ñiki'vi kuachi xina'á, ta sakana ra na ku'a'an na ndaya, ta nó'ni na ñó'o na noo naa, ña ndati na anda kixaa kivi ña kasa nani ra xa'a ndi'i kuachi. 5 Ta ndixa Ndios ñi-kisa ká'no ini ra xa'a ñivi na xitaku ñoyivi yó'o kuyya xitaku taNoé xina'á. Ta taNoé ñika'an ndoso ra xí'in ñivi yó'o ndasaá vivíi xini ñó'ó kutaku na ndatán kóni Ndios. Ta ñivi yó'o ñi-xiin na chikaa so'o na to'on Ndios, ta saá Ndios sakoon ra savi na'á satá ñivi yó'o, ta ñixi'i ndi'i na, ta Ndios sakaku ra ndasaá kuiti taNoé xí'in uxá ñivi. 6 Saá tuku Ndios kisa nani ra xa'a kuachi ñivi nañoo Sodoma xí'in nañoo Gomorra, sandi'i ra xa'a na xí'in ño'o xixi ña kee ñoyivi ñino, ñixixi ndi'i ñoo na xí'in ndi'i mji na anda ndu ndi'i ña ñixixi yó'o yaa kuiti. Nayó'o kúu ña sáná'a ndasaá kini ní kundo'o ñivi na ndiva'a ini. 7 Ta Ndios sakaku ra taLot ña ñi-xixi ra ñoo Sodoma, chi tayó'o

xikuu ra ñii ɬa ɬa va'a ini, ta nɪɬa'vi ní ini ra xini ra ndi'i ña on vá'a ñakini xitaku nivi ñoo yó'o. ⁸ ɬa ɬa va'a ní ini xikuu ra, ta ñii ñii kivi nɪya'a yo'vi ní xitaku ra ñoo Sodoma, chi xito ra ta xini so'o ra ndi'i noo ña on vá'a ké'é nivi yó'o. ⁹ Ndi'i ña ké'é Ndios xí'in nivi sáná'a ña ndí xini ra ndasaá chindeé ra nivi na chíkaa so'o to'on ra, ña sakaku ra na noo ndi'i ña yo'vi xito ndoso ña'á. Ta ñii ki'va saá, xini ra ndasaá saxo'vi ra nivi na ké'é ña on vá'a, ta ké'é ra saá xí'in na kivi kixaa ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi.

¹⁰ Ta Ndios saxo'vi ka ra nivi na táku kisa ndivi ndi'i ña on vá'a ñakini ña kútoo yiki koñu mji na, saá chi nivi yó'o nda lo'o on xiin na chikaa so'o na to'on xá'nda chiño Ndios noo na. Ta nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama mji na, só'ó ní na, on vása táxi na xí'in mji na ña koni so'o na ñandaá. Ta kúu na nivi na ña'a ní ini, ta káchí sɪni mji na ndí kómí na ndeé ká'no ka, ta ni on vása yí'ví na kádiva'a na xí'in ndeé ná'no ka noo na.

¹¹ Ta naángel, na yóo noo Ndios, vará kómí ka na ndeé noo nataa yó'o, ta naángel yó'o on vása xiin na ka'an na to'on ña kádiva'a xa'a inka ndeé ná'no.

¹² Ta nataa on vá'a yó'o ndatán táku kití tɪyukú táku na, chi kití yukú yó'o ndasaá kuiti táku rí kisa ndivi rí ndatán kóni níma mji rí. Ta tɪyó'o kaku rí xa'a ña tiin nivi rí ta ka'ni na rí. Ta ñii

ki'va saá kundo'o nataa on vá'a yó'o, chi nayó'o ká'an na to'on ndiva'a xa'a ña on vása kúndaá ini na, ta ndatán ndi'i xa'a kití yukú, saá ndi'i xa'a na. ¹³ Ta nataa on vá'a yó'o, kixaa kivi ña naki'in na ya'vi na xa'a ña on vá'a ké'é na ña táxi xo'vi inka nivi. Xí'in ñasii ini na ké'é na ndi'i noo ña kútoo yiki koñu na, on koó ñato'ó kómí na, ni on vása násita xí'in mji na noo ña ké'é na ndi'i ña on vá'a, vará ndivi xito ka nivi kúu ña. Ta kivi nataa on vá'a yó'o xixi na xí'in ndó noo yóo viko noo nákutá'an ndó'ó na kúu na kándixa Jesucristo, ta ña ka'an ní noo kúu ña xito ndó ñakini ké'é nataa yó'o.

¹⁴ Ta nataa on vá'a yó'o, ndi'i násí'í ná xito na noo, ta kútoo ní na ki'vi na kuachi ñoyívi xí'in ná. Nda ñii kivi on vása sándakoo na ki'vi na kuachi ña kúu ña kútoo ní yiki koñu mji na. Ta chú'u na nivi na lo'o ní kándixa Jesucristo ña ké'é na ña on vá'a. Nataa on vá'a yó'o on vása xaa ini na xí'in ña xa kómí na, ta ndi'i saá kivi kóni na kukomí na ndi'i ña káchí ini mji na. Nataa yó'o ndiso na chi'ña xa'a ña on vá'a ké'é na, ta Ndios taxi ra ko'on na noo xo'vi ní na. ¹⁵ Nataa yó'o xa sándakoo na yichi ndaa, ta ñaki'in na ndíkon na kuá'an na yichi ɬaprofeta Balaam ɬa ɬa xitaku xina'á, ɬayó'o xikuu sa'ya ɬaBeor. Saá chi ɬaprofeta yó'o kútoo ní ra ki'in ra sɪ'un xa'a chiño on

vá'a ke'é ra. ¹⁶ Ta saá kee ra kuá'an ra ña sataví chi'ña ra nañoo Israel, ta ñi-kuchiño ra, chi ñii tiburra, kití tí on vása xíni ka'an to'on kúu rí, ta tíyó'o ñika'an rí to'on xí'in ra, ta xí'in ña ñika'an rí sasi rí ño ra, ta ñi-kuchiño ra kasa ndivi ra chiño kí'ví ña kuá'an ra ke'é ra.

¹⁷ Nataa on vá'a yó'o yóo na ndatán yóo pozo yichí ña on koó takuii kómí, ta yóo na ndatán yóo viko ña sándachí tachí na'á kuá'an ña ño chínda'á tachí yó'o ña. Ta Ndios kasa nani ra xa'a nataa yó'o, ta tí'ví ra na ko'on na ño naa ní ña xo'vi na ndi'i saá kivi. ¹⁸ Nayó'o kuá'a ní chínóo na ño to'on ká'an na, ña sanoo na ini ñivi ña kandixa na ña sáná'a na, ta to'on yichí ña on vása ndáya'ví kúu ña sáná'a na. Ta xí'in to'on yó'o chú'u na ñivi na sakán sandakoo yichí on vá'a, ña tuku ke'é nayó'o ña on vá'a ña kútoo ní yiki koñu na. ¹⁹ Ta nataa on vá'a yó'o ká'an na, káchí na saá: "Tá kundikon ndó sata ndi, ta saá kuu ndó ñivi na kaka ndíka ño ndayí, ta saá on koó ka ña xá'nda chiño ño ndó", káchí na. Ta mji nataa yó'o kúu ñivi na nó'ni kútu xí'in ndi'i ño ñakini ta xí'in ndi'i ño ña on vá'a ke'é na. Saá chi tá ñii ña on vá'a kúndeé ña ño ñivi, ta ña on vá'a yó'o kúu ña xá'nda chiño ño ñivi yó'o. ²⁰ Yóo ñivi na xa kundaa ini to'on va'a xa'a Jesucristo Taa taKá'no ño yó ta sandakoo na yichí ña on vá'a ñoyívi yó'o. Ta saá, tá ñivi yó'o

ndikó koo tuku na ta kixá'á na naki'in na yichí on vá'a, ta tuku taxi na ña xá'nda chiño ña on vá'a ñoyívi ño na, ta saá ñivi yó'o kuiso ka na kuachi ño ña xindiso na si'na. ²¹ Va'a ní ka, níkuu, tá nda ñii kivi ñi-kundaa ini na xa'a yichí ña ndaa, saá chi xa'a ña kundaa ini na yichí ña ndaa, ta sandakoo na yichí yó'o, ta ña ke'é na saá Ndios ndeé ní ka saxo'vi ra na. ²² Ta xí'in ña ke'é ñivi na on vá'a yó'o saá, táxi na ña kundaa ini yó ndí ña ndíchi ká'an to'on ña káchí saá: "Tí ina ndikó tuku rí kaxi rí ñakini nduxan rí." Ta inka to'on ndíchi káchí saá: "Tíkiní sakán chichi rí xí'in takuii ndii, ta tuku ndikó rí sakuchu xí'in mji rí nda'yi kini", saá káchí to'on ndíchi.

3

To'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo ndikó ra ñoyívi yó'o

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, na kí'vi ní ini xíni kúu ndó, ñayó'o kúu tutu ovi ña táa'i xa'a nda'a ndó. Ta xí'in ña ovi tutu yó'o saá sanaká'aní ndó'ó ña ndixa xíni ñó'ó kani sijní ndó xa'a ñava'a ña kúu ñandii ndino'o. ² Kóni ña naká'an sijní ndó to'on Ndios ña ñika'an ndoso naprofeta kuiya xina'á. Saá tuku kóni ña naká'an sijní ndó ndayí ña xa'nda chiño Jesucristo Taa taKá'no ño yó ta sakaku mji yó, chi mji ndi naapóstol saná'a ndi ndó'ó to'on yó'o.

³ Ña si'na ka xíni ñó'ó kundaa ini ndó kúu ña

ndasaá koo tá xa kuyatin vaxi kivi sondí'í. Chi kivi saá kutaku nivi na kutoo ní ke'é ndi'i noo ña on vá'a ña káchí ini mji na, ta kusiki na nivi xa'a ña kándixa na Jesucristo, ⁴ ta ka'an na xí'in na, ndaka to'on ña'á na, kachí na saá: "¿Mikía yoo Jesucristo ña kasa ndivi ra to'on ra ña nika'an ra xí'in ndó, ndikó ra ñoyivi yó'o? Chi xa nixi'i va yivá si'í yó, ta tá káa ka va ñoyivi yó'o, ndatán káa ña kivi noo xina'á, ñii ki'va saá káa ña nda kivi vitin", kachí na, kusiki na nivi na kándixa Jesucristo kivi saá. ⁵ Nivi na kusiki yó'o on xin na kandixa na ndí Ndios xí'in to'on ña nika'an ra kisa va'a ra ñoyivi yó'o ta kisa va'a ra ñoyivi ñino. Ta noo yoo ku'a ní takuii mni, ta nika'an Ndios ta kana ño'o yichí tixin takuii yó'o, ta saá takuii yó'o xino nduu rá ña. ⁶ Ta saá kivi xitaku taNoé, ta Ndios xa'nda chiño ra noo takuii ta sakoon ra savi na'á, ta sandi'i ra xa'a ndi'i ña nixiyo ñoyivi kuyá xina'á. ⁷ Chi Ndios chindú'u ra to'on ra ña kasa ndivi ra ña nika'an ra ndí ñoyivi yó'o xí'in ñoyivi ñino ña xito yó, ndáti ña ñii kivi ndi'i xa'a ña xí'in ño'o xixi. Saá koko ndi'i ña kuvá'a kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi nivi, ta nivi na on váa ní-xiin kandixa Ndios ko'on na noo xo'vi ní na ndi'i saá kivi.

⁸ Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, na ki'vi ní ini xini kuu ndó'ó; ta kóni ña on nandoso ndó ndí noo Ndios ñii kivi yóo ña ndatán

yoo ñii mil kuyá, ta ñii mil kuyá yoo ña ndatán yoo ñii kivi, saá yoo ña. ⁹ Vará sava nivi xani sini na ndí Ndios kuachi ní ra ña kasa ndivi ra ña nika'an ra, ta on sivi saá yoo ña. Ndixa Ndios ta ká'no ini kuu ra xí'in ndi'i nivi, on xin ra ndi'i xa'a nda ñii nivi; chi ndáti ra ña ndi'i nivi nandikó ini na noo ña on vá'a ké'é na, ta va'a ná ki'vi na yichi noo xa'nda chiño ra.

¹⁰ Ta kivi ña ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o kuu ñii kivi ña on váa ndáti nivi, chi ndatán yoo ña kixa ñii takui'ná ñoó ña kasa ku'i'ná ra, saá koo kivi ndikó Jesucristo. Ta kivi kundivi ñayó'o saá, ndeé ní ni ta ndi'i xa'a ñoyivi ñino ña xito yó, ta ndi'i ña yoo ñoyivi ñino kaá koko ndi'i ña xí'in ño'o xixi ta ndi'i xa'a ña, ta ñoyivi noo ño'o yó'o xí'in ndi'i ña yoo noo ña ñii ki'va saá kundo'o ña.

¹¹ Ta xa'a ña ndixa kunda ini yó ndí ndi'i xa'a ñoyivi, ta saá xini ñó'ó vivii kutaku yó ta taxi xí'in mji yó kasa ndivi yó ña kóni Ndios. ¹² Ta xí'in ñasii ini yó xini ñó'ó kundati yó kivi yó'o, ta chikaá yó ndeé xí'in mji yó ña kasa ndivi yó ña kóni Ndios, ta saá kama kixa kivi ña kasa nani ra xa'a kuachi nivi. Chi kivi yó'o ndi'i xa'a ñoyivi ñino ña xito yó ta ndi'i ña kómí ña, koko ña xí'in ño'o xixi ta ndi'i xa'a ña. ¹³ Ta mji yó ndáti yó ta ndáa ini yó Ndios ña kasa ndivi ra to'on ra ña nika'an

ra ndí ndasa xaá ra ñoyívi ñino ña xíto yó, ta ndasa xaá ra ñoyívi ñoq ño'q yó'o. Ta ñaxaá kasa va'a Ndios yó'o kúu ñoq kutaku ñivi na ndii níma, ta ndi'i saá kivi kasa ndivi na ña kóni Ndios.

¹⁴ Ñakán, nañani yó xí'in náki'va yó, tá'an ndáti ndó ña kixaá kivi ña kundivi ñayó'o, chikaá ní ndó ndee xí'in mji ndó ña ndii ta vivii kutaku ndó ñoq Ndios, ta ndixa koo va'a ini ndó chi xa va'a nákutá'an ndó xí'in Ndios. ¹⁵ Naká'an ndó ndí ta ká'no ini kúu Ndios, ta ndáti ra ña nandikó ini ñivi ñoq ña on vá'a ké'é na xa'a ña kuchiño sakaku ra na. Nii káchí ká'an to'on ña ñitaa ñani yó taPablo kivi tiví ra tutu ña ñixaa nda'a ndó; ñitaa ra tutu yó'o xí'in ñandíchi taxi Ndios nda'a ra. ¹⁶ Ñoq ñii ñii tutu ña ñitaa ñani yó taPablo ndato'on ra xí'in ndó xa'a ndi'i ñayó'o, ta ndixa yoo sava to'on ña ñitaa taPablo ña yo'vi ní kundaá ini yó. Ta ñivi na naa ini xí'in na sakán lo'o kuiti kándixa Jesucristo, nayó'o násama na to'on yó'o, ta ñii ki'va saá násama na ndi'i to'on ña ñika'an Ndios ña ñitaa ñivi xina'á. Ta xa'a ña násama na to'on Ndios, ñivi yó'o ko'on na ñoq xo'vi ní na ndi'i saá kivi.

¹⁷ Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, xa'a ña kundaá ini ndó ñayó'o, xini ñó'ó koto va'a ndó ña on taxi ndó sandá'vi ña on vá'a ndó'ó ña nakava ndó yichí ñivi na on vá'a, ta ni on

sandakoo ndó ña kándixa ndino'o ini ndó Jesucristo. ¹⁸ Nda víka ndixa ñii ñii kivi xini ñó'ó chikaá ndó ndee ña koni va'a ka ndó Jesucristo, Ta taKá'no ñoq yó, ta kúu ra Ta ta Sakaku mji yó. Ñava'a ña xa taxi ra nda'a ndó chindee ña ndó'ó ña ndino'o ka kutaku ndó ñii ñii kivi ndatan kóni mji ra. Ná kasa ká'no ní yó ra nda vitin tанда ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá ná koo ña.

Tutu ñanoó n̄taa taJuan ña t̄i'v̄i ra kuā'an nda'a n̄ivi na kándixa Jesucristo

Ñayó'o ká'an xa'a T̄o'on Ndios, ña kúu Jesucristo, t̄aa t̄a kúu ndee ña táxi ndino'o kutaku n̄ivi

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin ká'an nd̄i xí'in ndó xa'a t̄aa t̄a xa táku nd̄a ɔn t̄a'an kixá'a koo k̄iv̄i noó. Ta m̄ii nd̄i, x̄in̄i s̄o'o nd̄i t̄o'on ña n̄ika'an ra, ta xí'in nduch̄u noo nd̄i x̄ini nd̄i ra, ta ch̄inóo nda'a nd̄i sok̄o ra. Ta vitin ndát̄o'on nd̄i xí'in ndó xa'a tayó'o, t̄aa t̄a kúu T̄o'on Ndios, ta kúu ra ndee ña táxi kutaku ndino'o n̄ivi. 2 T̄aa yó'o, t̄a ndixa ndino'o táku, k̄ixaā ra noo nd̄i, ta x̄ini nd̄i ra xí'in nduch̄u noo nd̄i, ta vitin ndákuijn̄i nd̄i xa'a ra noo ndó. Ta ndát̄o'on nd̄i xí'in ndó nd̄i m̄ii tayó'o kúu ra ndee ña táxi kutaku ndino'o n̄ivi noo Ndios, ta tayó'o nd̄a si'na xa táku ra xí'in Ndios, ta saá Ndios t̄i'v̄i ra m̄ii tayó'o ña k̄ixaā ra noo nd̄i ñoyívi yó'o. 3 Ta vitin ndát̄o'on nd̄i xí'in ndó xa'a ña xa x̄ini nd̄i, ta xa'a t̄o'on ña n̄ika'an ra ña x̄ini s̄o'o nd̄i. Ta saá ndó'ó, n̄ivi na kándixa t̄o'on yó'o, ñii káchí viv̄ii kutaku ndó xí'in nd̄i, ndatán ñii k̄i'va viv̄ii táku nd̄i xí'in Yivá yó Ndios ta xí'in Sa'ya ra Jesucristo.

4 Ta saá táa nd̄i tutu yó'o ña kundaa ini ndó ta chikaa s̄o'o ndó t̄o'on yó'o. Ta xí'in ña ke'é ndó saá ndixa ná kutú ndaa ñas̄ii ini ndi'i yó.

T̄o'on yó'o ká'an ña, ndatán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo Ndios

5 Ñayó'o kúu t̄o'on ña n̄ika'an Jesucristo x̄in̄i s̄o'o nd̄i, ta vitin ndát̄o'on nd̄i t̄o'on yó'o xí'in ndó, ña káchí saá: Ndatán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo Ndios, ta nd̄a lo'o ɔn koó ñanaa yóo xí'in ra. 6 Táná ka'an yó ndixa viv̄ii táku yó xí'in Ndios, ta saá ni, ndík̄on ka yó kuā'an yó yich̄i ɔn vá'a ña naa ní, ta ñavatá kúu ña ka'an yó saá, ta ɔn vása kisa ndivi yó ñandaa. 7 Yich̄i Ndios kúu ñava'a ñandaa noo yé'e ño'o ña káku noo ra. Ta saá tá viv̄ii ndík̄on yó yich̄i Ndios noo yé'e ño'o ña káku noo ra, ta saá ndixa viv̄ii táku yó xí'in tá'an yó, ta ndixa n̄ii Jesucristo nákata ña ndi'i kuachi yó.

8 Táná ka'an yó nd̄i nd̄a lo'o ɔn koó kuachi ndiso yó noo Ndios, ta saá n̄ivi na sándá'v̄i xí'in m̄ii kúu yó, chi ñavatá kúu ña ka'an yó saá, ta ndixa ɔn koó ñandaa yóo ini yó. 9 Ta saá ni, tá na'ma yó ndi'i kuachi yó noo Ndios, ta ndixa Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ta nakata ra ndi'i kuachi yó, ta ndasa ndii ra m̄ii yó noo ra. Ndixa Ndios ke'é ra saá xí'in yó, chi t̄aa t̄andaa kúu Ndios ta ndixa kisa ndivi ra t̄o'on ra. 10 Ta saá ni, táná ka'an yó,

káchí yó ndí ndá ñii kivi ɔn vása ní-ke'é yó ña ɔn vá'a, ta xí'in tɔ'on yó'o chíkaa yó kuachi sata Ndios ndí kúu ra ta ta vatá. Saá chi mji Ndios káchí ra ndí ndi'i nivi ké'é na ña ɔn vá'a. Tá ɔn vása kándixa yó tɔ'on yó'o ña ká'an Ndios xa'a yó, ta xí'in ñayó'o sáná'a yó ndí ɔn koó tɔ'on Ndios táku ini yó.

2

Tɔ'on yó'o ká'an ndí Jesucristo chindeé ra mji yó ña náki'in ra tɔ'on yó noq Ndios

¹ Ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ndatan yóo sa'ya i, saá yóo ndó, saá chi kí'vi ní ini i xini i ndó'ó. Ta táa i tutu yó'o xaá ña nda'a ndó xa'a ña ɔn ke'é ndó ña ɔn vá'a. Ta saá ni, tá yóo kivi ké'é ndó ña ɔn vá'a, ta xini ñó'ó kundaá ini ndó ndí yóo ñii ta ta chindeé mji yó ña náki'in ra tɔ'on yó noq Yivá yó Ndios, ta tayó'o kúu Jesucristo, ta tandaa.

² Saá chi Jesucristo kúu ta ta njsoko xí'in mji ña nixi'i ra xa'a kuachi yó, ñakan Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó. Ta ɔn sivi ndasaá xa'a kuachi mji yó kúu ña nixi'i Jesucristo, ta xa'a kuachi ndi'i saá nivi ñoyívi yó'o nixi'i ra.

³ Tá kisa ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios noq yó, ta xí'in ña ké'é yó saá kundaá ini yó ndí ndixa xini yó Ndios, ta vivii táku yó xí'in ra. ⁴ Tá nakuíta nivi na ka'an, kachí na saá: "Ndi'i

xini ndi Ndios, ta vivii táku ndi xí'in ra", kachí na, ta nivi yó'o, tá ɔn vása kisa ndivi na ña xá'nda chiño Ndios, ta saá nivi na vatá kúu nayó'o, ta nda lo'o ɔn koó ñandaa yóo ini na. ⁵ Ta saá ni, tá yóo nivi na kisa ndivi ña ká'an tɔ'on Ndios, ta xí'in ñayó'o nivi yó'o sáná'a na ndí ndixa ndaa kí'vi ini na xini na Ndios. Ta mji yó, xa'a ña kisa ndivi yó ña ká'an Ndios, kundaá ini yó ndí ñii yóo yó xí'in Ndios. ⁶ Tá káchí yó ñii yóo yó táku yó ini Ndios, ta saá xini ñó'ó ke'é yó ndatan ke'é Jesucristo kivi nixika ra ñoyívi yó'o.

Tɔ'on yó'o kúu ña xá'nda chiño noq nivi na kándixa Jesucristo

⁷ Nañani yó xí'in náki'va yó, ɔn sivi ñii tɔ'on ña xaá kúu ña xá'nda chiño i noq ndó vitin, chi tɔ'on Ndios ña xa si'na yóo nda kivi noq kúu ña. Ta tɔ'on yó'o ñii kúu ña xí'in tɔ'on ña yatá ña xa xini so'o ndó. ⁸ Tɔ'on ña yatá kúu ña xá'nda chiño i vitin noq ndó, ña xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni tá'an yó. Ta saá ni, tɔ'on xaá kúu ñayó'o, chi ñii laá Jesucristo kúu ta ndixa ndaa kisa ndivi tɔ'on yó'o. Ta vitin ndó'ó, nivi na ndikon yichi ra, ñii ki'va saá ndixa kisa ndivi ndó tɔ'on xaá yó'o. Ta vitin ndee ña ɔn vá'a ña naa, kuá'an ndi'i xa'a ña, saá chi kivi kixaa Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ndatan yóo ña kixaa ño'o ndino'o ña yé'e, ta kúndeé ña noq naa, saá yóo ña.

⁹ Tá yóo ñivi na ká'an, káchí na ndí ndíkõn na yichí vạ'a nọọ yé'e ño'ọ, ta ñivi yó'o sáa ini na xíni na natá'an na, ta saá ñavatá kúu tọ'on ña ká'an na, chi ña sáa ini na xíni na natá'an na sáná'a ña ndí ndíkõn kạ na yichí ọn vạ'a nọọ naa ní.

¹⁰ Ta ñivi na ndixa kí'vi ini xíni natá'an na, ta ñivi yó'o kúu na ndíkõn yichí vạ'a nọọ yóo ño'ọ yé'e. Ta ñivi yó'o, ọn vása yóo ini na ña sanakava xí'in mịi na ña ke'é na ña ọn vạ'a. ¹¹ Ta ñivi na sáa ini xíni inkạ ñivi na kándixa Jesucristo, ñivi yó'o, xí'in ña ké'é na saá sáná'a na ndí xíka kạ na yichí ọn vạ'a nọọ naa. Ta saá ñivi yó'o ọn vása xíni na ndá yichí kuạ'an na, saá chi ñanaa sakuáá ña nduchụ nọọ na.

¹² Ta ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo sa'yaị, saá yóo ndó, ta táaị tutu yó'o xaạ ña nda'ạ ndó, chi Ndios xa kịsa ká'no ini ra xa'ạ kuạchi ndó, saá chi Jesucristo ñixi'ị ra xa'ạ kuạchi yó. ¹³ Ta ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, na kúu ñivi naxikua'ạ na tọ'ó, táaị tutu yó'o xaạ ña nda'ạ ndó, chi xa xíni vạ'a ndó Jesucristo, tạa tạ xa táku ndạ si'na kạ tá tạ'án kixá'á koo kịvị nọọ ñoyívi. Ta ndó'ó, natạa xí'in náña'ạ na kúu nakuáchí na kándixa Jesucristo, táaị tutu yó'o xaạ ña nda'ạ ndó, chi xa kụndeé ndó nọọ ñanímạ ndivạ'a.

Ndi'i ndó'ó na kúu ñivi na kándixa Jesucristo, inkạ yichí ká'anị ndí ndatán yóo

sa'yaị, saá yóo ndó, ta táaị tutu yó'o xaạ ña nda'ạ ndó, chi xa xíni vạ'a ndó Yivá yó Ndios. ¹⁴ Ta ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, na kúu ñivi naxikua'ạ na tọ'ó, táaị tọ'on yó'o ña ndátọ'onị xí'in ndó, chi xa xíni vạ'a ndó Jesucristo, tạa tạ xa táku ndạ si'na kạ tá ọn tạ'án kixá'á koo kịvị nọọ ñoyívi. Ta ndó'ó, na kándixa Jesucristo, na kúu nakuáchí, tuku táaị tọ'on yó'o ña ndátọ'onị xí'in ndó, chi ndó'ó kúu ñivi na kómí ní ndee Ndios, ta ndi'i saá kịvị tọ'on Ndios yóo ña táku ña ini ndó, ta saá xa kụndeé ndó nọọ ñanímạ ndivạ'a.

¹⁵ Xí'in ndi'i ndó'ó, na kúu ñivi na kándixa Jesucristo, táaị tọ'on ña xaạ nda'ạ ndó, ña ndátọ'onị, káchíị saá: Ọn kusij ini ndó kundikõn ndó yichí ọn vạ'a ñoyívi yó'o, ta ndạ lo'o ọn kuki'vi ini ndó koni ndó ña ọn vạ'a ña yóo ñoyívi yó'o. Saá chi ndi'i ñivi na kí'vi ní kạ ini xíni na ña yóo ñoyívi yó'o, ñivi yó'o ọn vása kí'vi ini na xíni na Yivá yó Ndios.

¹⁶ Chi ndi'i ña ọn vạ'a ña yóo ñoyívi yó'o ọn sịvị ña káku nọọ Ndios kúu ña, ta kuiti káku ña nọọ ñanímạ ndivạ'a ña xá'nda chiño nọọ ñoyívi yó'o. Tá kóni yó ke'é yó ña ọn vạ'a ña kútoo ní yíkí koñu yó, án kóni yó kukomí yó ndi'i ña kúsij ini nduchụ nọọ yó xíni ña, ta ña kóni yó saá ọn sịvị ña vạxi nọọ Yivá yó Ndios kúu ña. Tá ñivi na ña'a ní ini kúu yó xa'ạ ñakuíká kómí yó án

xá'á chiño ná'no ké'é yó, ta ña ñá'a ini yó saá, ɔn sɪví ña vaxi noɔ Yivá yó Ndios kúu ña. Saá chi ña xáni sɪnɪ yó saá kuiti káku ña noɔ yichɪ ɔn vá'a ñoyívi yó'o. ¹⁷ Ta ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña ɔn vá'a ña kútoo ní nɪvi, ña yá'a kuá'an kúu ña, ta kixaa ñii kɪvɪ ɔn kóo ka ña. Ta saá ni, nɪvi na kisa ndivi ña kóni Ndios, nɪvi yó'o ɔn ndi'i xa'á na, ta ndixa kutaku na ndi'i saá kɪvɪ.

Tɔ'on yó'o ká'an xa'á taɔ ta sáa ini xini Jesucristo

¹⁸ Ndó'ó, nɪvi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo sa'yaɪ, saá yóo ndó, ta ndátɔ'onɪ xí'in ndó ndí xa vaxi kuyatin kɪvɪ sondí'í ñoyívi yó'o. Xa xɪnɪ so'o ndó tá vaxi kuyatin kɪvɪ sondí'í, ta nakundichi ñii taɔ ta kúu ta sáa ní ini xini ra Jesucristo, ta vitin xa yóo kuá'a ní nɪvi na kúu na sáa ini xini na Jesucristo. Ta xí'in ñayó'o kúndaɔ ini yó ndí xa yatin vaxi kɪvɪ sondí'í ñoyívi yó'o. ¹⁹ Vará sava nɪvi na kúu na sáa ini xini na Jesucristo vitin, xɪkuu nɪvi na si'na ñii xɪtaku xí'in yó, ta nɪvi yó'o ɔn sɪví na ndixa kándixa Jesucristo xɪkuu na. Ta saá nɪta'vɪ tá'an na xí'in mɪi yó, ta kee na kuá'an na. Ta xí'in ñayó'o kúndaɔ va'a ini yó ndí nɪvi yó'o nda ñii kɪvɪ ɔn vása ní-xiyo yu'ú na xí'in mɪi yó, chi ɔn vása ndino'o ini na kándixa na Jesucristo. Tá ndixa nɪvi na ndino'o ini kándixa Jesucristo xɪkuu na,

níkúu, ta yóo ka na kuá'an na yichɪ ra xí'in yó vitin. Ta xa'á ña nɪta'vɪ tá'an na xí'in yó, na kúu nɪvi na ndixa ndíkɔn Jesucristo, kúndaɔ ini yó ndí nɪvi yó'o nda lo'o ɔn vása ní-xikuu na nañani yó án náki'va yó.

²⁰ Ta ndó'ó, ɔn sɪví ndatán yóo nɪvi yó'o yóo ndó. Saá chi Jesucristo, Taɔ taYɪi, tɪ'ví ra Níma Ndios ña kutaku ña ini ndó. Ta xa'á ña táku Níma Ndios ini ndó, xa xɪnɪ ndó ndi'i ñandaɔ. ²¹ Ta xa'á ña kúndaɔ iniɪ ndí xa xɪnɪ ndó ñandaɔ, táaɪ tɔ'on yó'o xaɔ ña nda'á ndó. Saá chi mɪi yó kúndaɔ ini yó ndí nda ñii tɔ'on ña vatá ɔn vása káku ña noɔ Ndios, taɔ ta kúu taɔndaɔ ndino'o.

²² Ta, ¿yu kúu nɪvi na vatá ní? Nɪvi na vatá ní kúu na ká'an, káchí na ndí ɔn sɪví ta Jesús kúu Cristo, taɔ ta tɪ'ví Ndios sakaku ra nɪvi ñoyívi yó'o. Nɪvi na káchí saá kúu nɪvi na sáa ini xini na Jesucristo. Ta nɪvi yó'o kúu nɪvi na ɔn xɪin kandixa Ndios, ni ɔn xɪin na kandixa na Sa'ya ra Jesucristo. ²³ Tá yóo nɪvi na ɔn xɪin kandixa Sa'ya Ndios, ñayó'o kóni kachí ña ndí ɔn xɪin na kandixa na mɪi Ndios. Ta nɪvi na ndino'o ini ká'an ndátɔ'on na ndí kándixa na Sa'ya Ndios, ta nɪvi yó'o kúu na táku Ndios ini.

²⁴ Ta ndó'ó, ɔn sandakoo ndó kándixa ndó tɔ'on va'a xa'á Jesucristo, ña kúu ña xɪnɪ so'o ndó nda kɪvɪ noɔ ña kɪxá'á ndó kándixa ndó ra. Ta xí'in ña ke'é ndó saá, ndi'i saá kɪvɪ yóo ndó

táku ndó ini Jesucristo, ɬa ɬa kúu Sạ'ya Ndios, ta ñii kị'va saá yóo ndó táku ndó ini Yivá yó Ndios. ²⁵ Jesucristo nịkạ'an ra, kịndọo ra xí'in yó, na kúu nịvi na kándixa ña'á, ta nịkạ'an ra, káchí ra saá: "Nda'ạ nịvi na kándixa yì'ị taxi ị ña ndixa ndino'o kutaku na xí'in ị ndi'i saá kịvị", saá káchí Jesucristo, kịndọo ra xí'in yó.

²⁶ Táa ị tọ'on yó'o ña ndato'on ị xí'in ndó xa'ạ nịvi na kóni sandá'ví ndó'ó xí'in tọ'on vatá. ²⁷ Jesucristo xa tị'ví ra Nímạ Ndios ña koo ña xí'in ndó, ta Nímạ yó'o yóo ña táku ña ini ndó ndi'i saá kịvị. Ta saá ọn vasa xínị ñó'ó ndó nịvi ña saná'a na ndó'ó, chi Nímạ Ndios sáná'a ña ndó'ó xa'ạ ndi'i ñandạạ. Ta ndi'i ña sáná'a Nímạ Ndios kúu tọ'on ña ndạ ndino'o, ta ndạ lo'o ọn ko'ọ ñavatá ká'ạn Nímạ Ndios. Ta ndi'i saá kịvị xínị ñó'ó koo ndó kutaku ndó ini Jesucristo. Ta ñii kị'va ndatán Nímạ Ndios sáná'a ña ndó'ó ndasaá kutaku ndó, ta saá xínị ñó'ó vạ'a kutaku ndó.

²⁸ Ndó'ó, nịvi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo sạ'ya ị, saá yóo ndó, ta ndátọ'on ị xí'in ndó ña koo ndó kutaku ndó ini Jesucristo, ta ndạ ñii kịvị ọn sandakoo ndó yichị ra. Ta saá tá kixạ kịvị ndikó ra ñoyívi yó'o, ta ọn vasa kuyì'ví ndó noo ra, ni ọn vasa kuka'an noo ndó kuita ndó noo ra. ²⁹ Xínị yó Jesucristo kúu ñii ɬa ɬandạạ

ndino'o, ta saá kúndạạ ini yó ndí ndi'i nịvi na ké'é ñandạạ ndatán yóo ña ké'é Jesucristo, nayó'o kúu nasa'ya ndino'o Ndios.

3

Tọ'on yó'o ká'ạn ndi sạ'ya Ndios kúu nịvi na ndíkọn yichị ra

¹ ịNdachun ndeé ní kí'vi ini Yivá yó Ndios xínị ra mịi yó! Saá chi sákunaní ra yó sạ'ya mịi ra. Ta, ịndixa sạ'ya Ndios kúu mịi yó! Ta nịvi na ndíkọn yichị ọn vá'a ñoyívi yó'o, ọn vasa nákonì na ndí sạ'ya Ndios kúu yó, chi nịvi yó'o ọn vasa xínị na Ndios.

² Nañani yó xí'in náki'vạ yó, nịvi na kí'vi ní ini ị xínị ị kúu ndó, ta ndátọ'on ị xí'in ndó ndí mịi yó kúu sạ'ya Ndios vitin. Ta saá ni, ọn ɬá'an kundạạ vạ'a ini yó ndasaá nduu yó kịvị ña vaxi ña kutaku yó ñoyívi nịno xí'in Ndios. Ta vitin kúndạạ ini yó ndí kịvị ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta mịi yó, nịvi na kándixa ña'á, nduu yó ndatán yóo ra. Saá chi xí'in nduchụ noo yó koni yó ra. Ndatán mịi káa ra, saá ndixa koni ndino'o yó ra. ³ Ta ndi'i nịvi na kúsịi ini ndátì ña ndikó Jesucristo, chi ndáa ini na ndí kịvị saá kundivi ña ndátì na, nịvi yó'o chíkaạ na ndeẹ xí'in mịi na ña nduu na nịvi na ọn ko'ọ kuachi kuiso noo Ndios. Ta xa'ạ ña ndíkọn na Jesucristo kúu ña ké'é na saá, chi Jesucristo kúu ɬa ɬa ndii ndino'o.

⁴ Ndi'i n̄ivi na ké'é ña ɔn vá'a kúu n̄ivi na yá'a ndoso n̄oɔ ndayí Ndios ta ndíso na kuachi n̄oɔ ra. Saá chi ndi'i n̄oɔ ña ɔn vá'a ké'é n̄ivi kúu ña yá'a ndoso ndayí Ndios. ⁵ Xa x̄in̄i ndó ña k̄ixaa Jesucristo ñoyívi yó'o kúu x̄a'a ña kindaa ra kuachi ña ndíso n̄ivi. Ta nda lo'o ɔn koó kuachi ndíso Jesucristo, ɔa ɔa ndii ndino'o kúu ra. ⁶ Ta saá n̄ivi na ndixa ndíkɔn Jesucristo, tá ñii táku na x̄i'in ra, ta n̄ivi yó'o ɔn vása ndíkɔn na yich̄i n̄oɔ ké'é na ña ɔn vá'a. Ta n̄ivi na ndíkɔn yich̄i n̄oɔ ké'é na ña ɔn vá'a, n̄ivi yó'o kúu n̄ivi na ɔn ɔa'án nakutá'an x̄i'in Jesucristo, ni ɔn ɔa'án koni na ra. ⁷ Nañani yó x̄i'in náki'va yó, ndatán yóo sa'ya m̄ii, saá yóo ndó, ta ndatɔ'on̄i x̄i'in ndó ña ɔn taxi ndó ña sandá'vi n̄ivi ndó'ó x̄i'in ɔ'on vatá ña ɔn vása yóo yu'ú x̄i'in ɔ'on ña káchí saá: N̄ivi na kisa ndivi ñandaa kúu n̄ivi nandaa. Ndatán yóo Jesucristo ɔa ɔandaa, saá yóo n̄ivi yó'o, na kúu na kisa ndivi ñandaa. ⁸ Ta n̄ivi na ɔn x̄iin sandakoo ké'é ña ɔn vá'a kúu n̄ivi na ndíkɔn yich̄i n̄oɔ xá'nda chiño ñanim̄a ndiva'a, saá chi nda k̄ivi noó ñanim̄a ndiva'a ɔn vása sandakoo ña ké'é ña ndi'i saá n̄oɔ ña ɔn vá'a. Ta x̄a'a ñayó'o Ndios ɔ'vi ra Jesucristo k̄ixaa ra ñoyívi yó'o ña sandi'i ra x̄a'a ndi'i chiño ña ké'é ñanim̄a ndiva'a yó'o.

⁹ Tá ndixa sa'ya Ndios kúu yó, ta saá ɔn vása kuá'an

ka yó yich̄i n̄oɔ xá'nda chiño ña ɔn vá'a n̄oɔ yó, saá chi Ndios xa taxi ra Níma ra ña táku ini yó, ta ndatán yóo ini Ndios saá yóo ini yó vitin. Ta x̄a'a ñayó'o, ɔn vása kúchiño yó kutaku yó ké'é yó ña ɔn vá'a. Saá chi vitin táku yó ké'é yó ña kóni Ndios. ¹⁰ Ta kúchiño kundaa ini yó yu kúu sa'ya Ndios ta yu kúu sa'ya ñanim̄a ndiva'a. Saá chi ndi'i n̄ivi na ɔn vása kisa ndivi ñandaa, nayó'o sáná'a na ndí ɔn s̄ivi sa'ya Ndios kúu na. Ta ndi'i n̄ivi na ɔn vása kí'vi ini x̄ini nañani na án náki'va na, ɔn s̄ivi sa'ya Ndios kúu nayó'o.

¹¹ Ñayó'o kúu ɔ'on Ndios ña x̄in̄i so'o yó nda k̄ivi k̄ixá'á yó kándixa yó Jesucristo, ɔ'on ña káchí saá: Kuki'vi ini yó koni tá'an yó, káchí ña. ¹² Ta ɔn vá'a koo yó ndatán n̄ix̄iyo ɔaCaín kuɔya x̄ina'á, chi ɔayó'o n̄ix̄ika ra yich̄i ñanim̄a ndiva'a, ta x̄a'ni ra ñani ra. Ta, ¿ndachun x̄a'ni ra ñani ra? Ké'é ra saá x̄a'a ña kisa kuín̄i ini ra x̄ini ra ñani ra, chi ñani ra x̄itaku ra ké'é ra ñandaa n̄oɔ Ndios, ta ɔaCaín yó'o x̄itaku ra ké'é ra ña ɔn vá'a.

¹³ Nañani yó x̄i'in náki'va yó, ndó'ó kúu n̄ivi na táku ké'é ñandaa. Ta x̄a'a ña ké'é ndó ñava'a saá, n̄ivi na ndíkɔn yich̄i ɔn vá'a ñoyívi yó'o sáa ini na x̄ini na ndó'ó. Ta nda lo'o ɔn naka'nda ini ndó koni ndó ña ké'é na saá. ¹⁴ Ta m̄ii yó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, kúu yó n̄ivi na kí'vi ini x̄ini tá'an. Ta x̄i'in

ña ké'é yó saá kúndaꝓ ini yó ndí ndixa sandakoo va'a yó yichí ɔn vá'a ña salo'o sandi'i xa'a yó, níkuu, ta vitin kuꝓan yó yichí ɔꝓ ndixa táku ndino'o yó ɔꝓ Ndios. Ta ndi'i nivi na ɔn vása kí'vi ini xini natá'an na, nivi yó'o, vará xíka ka na ñoyívi yó'o, ɔn vása táku na ɔꝓ Ndios. ¹⁵ Ta ndi'i nivi na sáꝓ ini xini natá'an na, ta nivi yó'o ñii kiva kúu na xí'in nivi na xíka xá'ni inká nivi. Ta xini yó ndí ndi'i nivi na xíka xá'ni inká nivi, ɔn sivi nivi na táku ɔꝓ Ndios kúu nayó'o. ¹⁶ Xini ñó'ó kúndaꝓ ini yó xa'a ñava'a ke'é Jesucristo xa'a yó, chi taxi xí'in mji ra nixi'i ra xa'a kuꝓchi yó. Ta ña ke'é ra saá táxi ña kúndaꝓ ini yó ndasaá xini ñó'ó ndixa kuki'vi ini yó koni yó nañani yó xí'in náki'va yó. Ta saá mji yó nivi na ndikɔn yichí Jesucristo, ñii kiva ndatán kí'vi ini ra xini ra mji yó, saá xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni tá'an yó, ta taxi xí'in mji yó ña chindeé tá'an yó tãda kivi yó xa'a nañani yó xí'in náki'va yó. ¹⁷ Tá yóo natá'an yó na ɔn koó ña xini ñó'ó ña kómí na, ta yóo sava mji yó na kómí ña xini ñó'ó natá'an yó yó'o, ta saá va'a taxi yó ña xini ñó'ó na nda'a na. Tá ɔn vása ké'é yó saá, ta ñayó'o kóni kachí ña ndí ɔn vása kí'vi ini yó xini yó natá'an yó yó'o, ndatán Ndios kí'vi ní ini ra xini ra mji yó. ¹⁸ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndatán yóo

sa'ya i yóo ndó, ta ndátɔ'on i xí'in ndó ndí ɔn vá'a kuiti ka'an yó kachí yó ndí kí'vi ini yó xini yó natá'an yó, chi xini ñó'ó kasa ndivi yó chiño ña sáná'a ndí ndixa kí'vi ini yó xini yó na.

¹⁹ Tá xí'in ña ndixa kí'vi ini yó xini yó natá'an yó, ta saá kúndaꝓ ini yó ndí nivi na ndixa ndikɔn Ndios kúu yó, ta ɔn vása kúka'an ɔꝓ yó ɔꝓ ra, ta va'a yóo ini yó ɔꝓ ra. ²⁰ Ta saá ni, tá níma yó chíkaꝓ ña kuꝓchi xa'a mji yó, ta saá xini ñó'ó kúndaꝓ ini yó ndí ká'no ní ka yóo ini Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a yó, ta Ndios xini va'a ra ndi'i ña yóo ini yó. ²¹ Ndó'ó kúu nivi na kí'vi ní ini xini, ta ndátɔ'on i xí'in ndó, kachí saá: Tá níma yó ɔn vása chíkaꝓ ña kuꝓchi sata yó ɔꝓ Ndios, ta saá ɔn vása kúka'an ɔꝓ yó ɔꝓ Ndios, ta xí'in ña ndino'o ini yó kuchiño yó ka'an yó xí'in ra. ²² Ta saá ndi'i ña ndúkú yó ɔꝓ Ndios, taxi ra ña nda'a yó, saá chi kisa ndivi yó ña xá'nda chiño ra ɔꝓ yó, ta ké'é yó chiño ña kúsi ini ra xini ra. ²³ Ta ñayó'o kúu ña xá'nda chiño Ndios ɔꝓ yó: Xini ñó'ó kandixa yó Jesucristo, ta xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó, ñii kiva ndatán mji Jesucristo xa'nda chiño ra ɔꝓ yó kivi nixika ra ñoyívi yó'o. ²⁴ Ta ndi'i nivi na kisa ndivi ña xá'nda chiño Ndios, nivi yó'o táku na ini Ndios ta Ndios táku ra ini nivi yó'o. Ta ndixa kúndaꝓ ini yó ndí táku

Ndios ini yó chi taxí ra Níma ra nda'a yó, ta ndixa táku Níma ra ini yó.

4

Tō'on yó'o ndátō'on ndasaá kúchiño nakoni yó Níma Ndios

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu nivi na kí'vi ní ini i xini i, ta ndátō'on i xí'in ndó ña on kandixa ndó ndi'i nivi na ká'an, káchí na saá: "Tō'on ña taxí Níma Ndios kúu ña ká'an ndi'", káchí na. Ta xini ñó'ó koto ndoso ndó nivi yó'o xa'a ña kundaa ini ndó án ndixa Níma Ndios kúu ña taxí tō'on ká'an na, chi yóo ku'a'a ní naprofeta vatá na xíka ñoyívi yó'o vitin. ² Ndátō'on i xí'in ndó ndasaá kúchiño nakoni ndó tá ndixa Níma Ndios kúu ña taxí tō'on ña ká'an nivi yó'o. Tá nivi yó'o ndákuijn na xa'a Jesucristo, káchí na saá: "Jesucristo, kixaa ra ñoyívi yó'o, ta xikuu ra nivi ndino'o xí'in yiki koñu ñii ki'va ndatán yóo yiki koñu mji yó", káchí na, ta saá kundaa ini yó ndi tō'on ña ká'an na kúu ña taxí Níma Ndios nda'a na. ³ Ta nivi na on xijn ká'an ndí Jesucristo xikuu ra nivi ndino'o, ta xikomí ra yiki koñu ndino'o, ñii ki'va ndatán yóo yiki koñu mji yó, ta nivi yó'o on vása ká'an na tō'on ña taxí Níma Ndios nda'a na. Ta nivi yó'o ká'an na ndasaá kuiti tō'on ña taxí níma ña sáa ini xini Jesucristo. Xa xinj so'o ndó ndí ñii kivi kixaa níma yó'o, ña kúu ña

sáa ini xini Jesucristo, ta vitin xa yóo ña, xíka ña ñoyívi yó'o.

⁴ Ta ndó'ó, ndatán yóo sa'ya i, saá yóo ndó, ta ndó'ó kúu nivi na ndíkōn Ndios. Ta xa kundeeé ndó noo naprofeta vatá, na on vása ká'an tō'on Ndios. Ta mji ndó, xa'a ña táku Níma Ndios ini ndó, xa kundeeé ndó noo navatá yó'o, saá chi Níma Ndios kúu ña ndeeé ní ka noo ñanima ndiva'a ña xíka ñoyívi yó'o. ⁵ Naprofeta vatá kúu nivi na ndíkōn yichi on vá'a ñoyívi yó'o, ta ká'an na tō'on ña taxí níma ña xá'nda chiño noo yichi on vá'a yó'o. Ta saá nivi na ndíkōn yichi ñoyívi yó'o chíkaa so'o na tō'on vatá yó'o. ⁶ Ta mji yó, nivi na ndíkōn Ndios kúu yó, ta xa'a ñayó'o inká nivi na xa xini va'a Ndios, nayó'o chíkaa so'o na tō'on ña ká'an yó. Ta nivi na on vása ndíkōn Ndios, nivi yó'o on xijn na chíkaa so'o na tō'on ña ká'an yó. Ta xí'in ña ké'é nivi saá, kúchiño yó kundaa ini yó án Níma Ndios kúu ña táku ini nivi yó'o, án níma vatá kúu ña táku ini na.

Tō'on yó'o ká'an ndí Ndios kí'vi ní ini ra xini ra nivi

⁷ Nañani yó xí'in náki'va yó, kí'vi ní ini i xini i ndó'ó, ta ndi'i mji yó xini ñó'ó kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó, saá chi Ndios kúu ta ta táxi ndeeé nda'a yó ña ke'é yó saá. Ta ndi'i nivi na kí'vi ini xini natá'an na, nivi yó'o ndixa kúu nas'ya Ndios, ta

kúu na n̄vi na ndixa v̄a'a x̄in̄i Ndios. ⁸ Ndi'i n̄vi na ɔn v̄asa kí'vi ini x̄ini natá'an na, ta n̄vi yó'o ɔn v̄asa x̄in̄i v̄a'a na Ndios, chi ndixa ini Ndios chútú ña x̄i'in ña kí'vi ní ini ra x̄ini ra ndi'i n̄vi. ⁹ Ta Ndios saná'a ra ndí ña ndixa ndaa ní kí'vi ini ra x̄ini ra ndi'i yó, chi t̄i'ví ra Sa'ya ra t̄a ñii laá noo ra, k̄ixaa ra ñoyívi yó'o, ta n̄ixi'í ra xa'a kuachi yó, ta xa'a ña ke'é ra saá kuchiño kutaku ndino'o yó ndi'i saá k̄ivi x̄i'in Ndios. ¹⁰ Vará kí'vi ní ini yó x̄ini yó Ndios, ta m̄ji yó ɔn v̄asa tónɔaa yó kundee yó ña kuki'vi ini yó koni yó ra ñii k̄i'va ndatán Ndios kí'vi ní ini ra x̄ini ra m̄ji yó. Saá chi Ndios saná'a ra ndasaá ndee ní kí'vi ini ra x̄ini ra m̄ji yó, chi t̄i'ví ra Sa'ya ra Jesucristo k̄ixaa ra ñoyívi yó'o, ta n̄isok̄o x̄i'in m̄ji ra xa'a kuachi yó.

¹¹ Nañani yó x̄i'in náki'v̄a yó, xa'a ña kúndaɔ ini yó ndí Ndios kí'vi ní ini ra x̄ini ra m̄ji yó, ta saá m̄ji yó ndixa x̄in̄i ñó'ó kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó. ¹² Nd̄a ñii n̄vi ɔn t̄a'an koni na Ndios x̄i'in nduch̄u noo na, ta saá ni, tá ndixa kí'vi ini yó x̄ini tá'an yó, ta saá Ndios yóo ra táku ra ini yó, ta x̄i'in ndee ra ñii ñii k̄ivi m̄ji yó v̄a'a k̄a kuki'vi ini yó koni tá'an yó, nd̄a t̄ondaɔ yó kuki'vi ini yó koni tá'an yó, ndatán ñii k̄i'va kí'vi ini Ndios x̄ini ra m̄ji yó. ¹³ Ndixa Ndios xa tax̄i ra Níma ra yóo ña táku ña ini yó. Ta x̄i'in ña ke'é ra saá, kúndaɔ ini yó ndí yóo

yó táku yó ini Ndios ta Ndios yóo ra táku ra ini yó. ¹⁴ Ta m̄ji nd̄i, x̄i'in nduch̄u noo nd̄i x̄ini nd̄i Jesucristo k̄ivi n̄ixika ra ñoyívi yó'o, ñakán ká'an nd̄i ndákuiin nd̄i noo ndó ndí Jesucristo kúu Sa'ya Ndios, ta Ndios t̄i'ví ña'á ra k̄ixaa ra ñoyívi yó'o xa'a ña sakaku ra n̄vi noo ña ɔn v̄a'a. ¹⁵ Ta ndi'i n̄vi na ndino'o ini ká'an ña kándixa na ndí Jesucristo kúu Sa'ya Ndios, Ndios yóo ra táku ra ini n̄vi yó'o, ta n̄vi yó'o yóo na táku na ini Ndios.

¹⁶ X̄in̄i v̄a'a yó ta kúndaɔ ini yó ndí ndixa kí'vi ini Ndios x̄ini ra m̄ji yó, saá chi ini Ndios chútú ña x̄i'in ña kí'vi ndino'o ini ra x̄ini ra ndi'i n̄vi. Ta ndi'i n̄vi na ñii ñii k̄ivi táku na x̄i'in ña kí'vi ini na x̄ini na Ndios, ta x̄i'in ña kí'vi ini na x̄ini na natá'an na, ta n̄vi yó'o, kúu n̄vi na yóo táku ini Ndios, ta Ndios yóo ra táku ra ini n̄vi yó'o. ¹⁷ Ta x̄i'in ña yóo Ndios táku ra ini yó, t̄ondaɔ yó kuki'vi ndino'o ini yó koni yó ra, ta saá tuku t̄ondaɔ yó kuki'vi ndino'o ini yó koni yó natá'an yó. Ta ña táku yó saá, sáná'a yó ndí táku yó ndatán x̄itaku Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta xa'a ña táku yó saá ɔn kuyi'ví yó kuita yó noo Ndios k̄ivi ña kasa nani ra xa'a kuachi n̄vi. ¹⁸ Tá ndixa kúndaɔ ini yó ndí Ndios kí'vi ní ini ra x̄ini ra m̄ji yó, ta tá kí'vi ní ini yó x̄ini yó Ndios, ta tá kí'vi ní ini yó x̄ini yó natá'an yó, ta ña ke'é yó saá ɔn taxi ña kuyi'ví ini yó noo

Ndios. Saá chi ña yí'ví ini ñivi ñoq Ndios, káku ña ñoq ña yí'ví ini na ñoq ña saxo'ví ra na xa'a kuachi na. Ta saá tá yí'ví ini yó ñoq Ndios, ta kóni kachí ñayó'o ndí on ta'an tondaa yó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó ñii kí'va ndatán kí'vi ini Ndios xíni ra mii yó.

¹⁹ Vitin kí'vi ini yó xíni yó Ndios chi Ndios kúu taa ta si'na kixá'á kí'vi ini xíni ra mii yó. ²⁰ Tá yóo ñii ñivi, ká'an na káchí na saá: "Yí'í kí'vi ini i xíni i Ndios", ta saá ni, ñivi yó'o sáa ini na xíni na natá'an na, ta on sivi ñandaa kúu ña káchí nayó'o ña kí'vi ini na xíni na Ndios. Saá chi tá on vása kí'vi ini yó xíni yó ñivi na va'a xíto yó xí'in nduchu ñoq yó, ta saá on vása kúchiño yó kuki'vi ini yó koni yó Ndios, taa taa on vása xíto yó xí'in nduchu ñoq yó. ²¹ Mii Jesucristo xa'nda chiño ra ñoq yó, káchí ra saá: "Ndi'i ñivi na kí'vi ini xíni na Ndios, ñivi yó'o xíni ñí'ó kuki'vi ini na koni na natá'an na", káchí ra.

5

Tō'on yó'o ká'an ndí ñivi na ndíkon taJesús kúndeé na ñoq yichí on vá'a ñoyívi yó'o

¹ Ndi'i ñivi na kándixa ndí taJesús kúu Cristo, taa taa tí'ví Ndios sakaku ra mii yó, ta ñivi yó'o kúu sa'ya ndino'o Ndios. Ta ndi'i ñivi na ndixa kí'vi ini xíni na Yivá yó Ndios, ta ñivi yó'o, saá tuku kí'vi ini na xíni na ñivi na kúu sa'ya ra. ² Tá kí'vi

ini yó xíni yó Ndios ta kisa ndivi yó ña xa'nda chiño ra ñoq yó, ta xí'in ña ké'é yó saá, kúndaq ini yó ndí ndixa kí'vi ini yó xíni yó ñivi na ñii kúu sa'ya Ndios xí'in yó. ³ Tá ndixa kisa ndivi yó ña xa'nda chiño Ndios ñoq yó, ta xí'in ñayó'o sáná'a yó ndí ndixa ndino'o kí'vi ini yó xíni yó ra. Ta ndi'i ña xa'nda chiño Ndios ñoq yó on vása yo'vi ní kasa ndivi yó ña. ⁴ Saá chi ndi'i mii yó, ñivi na kúu sa'ya Ndios, ndixa kúndeé yó ñoq yichí on vá'a ñoyívi yó'o. Xa'a ña kándixa yó Jesucristo, kómí yó ndeé ña kúndeé yó ñoq yichí on vá'a. ⁵ Saá chi ñivi na kándixa Jesucristo kúu Sa'ya Ndios, ndasaá kuiti ñivi yó'o kúu ñivi na kúndeé ñoq yichí on vá'a ñoyívi yó'o.

Tō'on yó'o ká'an ndí yóo uní ña ndákuiin xa'a Jesucristo

⁶ Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o, ta yóo uní ña táxi kúndaq ini yó yu kúu ra. Saá chi yóo takuí tá chichi Jesucristo, ta yóo ñii Jesucristo ña ñixita, ta yóo Níma Ndios ña ndákuiin xa'a Jesucristo, ta Níma Ndios kúu ña ká'an tō'on ndaa ndino'o. ⁷ Ta saá yóo uní ña ndákuiin xa'a Jesucristo ñoyívi ñino, ta ñii ña kúu Yivá yó Ndios, ta inká ña kúu Tō'on Ndios, ta inká ña kúu Níma Ndios, ta ña uní yó'o ñii laá kúu ña. ⁸ Ta yóo uní ña ndákuiin xa'a Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ñii ña kúu Níma Ndios, ta inká ña kúu takuí tá

chichi Jesucristo, ta inkā ña kúu ñi ña kee yiki koñu Jesucristo kivi ñixi'i ra nda'a tón cruz. Ta uní ñayó'o ñii yóo yu'ú ña. ⁹ Mji yó kándixa yó to'on ña ká'an ñivi xí'in yó, ta ña ndáya'ví ní ká kúu to'on ña ká'an Ndios. Saá chi mji Ndios kúu ta ta ndákuijn xa'a Sa'ya ra Jesucristo. ¹⁰ Ta ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo ta ta kúu Sa'ya Ndios, ta ini ñii ñii ñivi yó'o yóo to'on ña ndákuijn xa'a ra. Ta ñivi na on vása kándixa to'on ña ká'an Ndios xa'a Jesucristo, ñivi yó'o kóni kachí na ndí Ndios kúu ta ta vatá, chi on xjin na kándixa na ndí to'on ña ká'an Ndios xa'a Sa'ya ra kúu ñandaá. ¹¹ To'on ña ndákuijn Ndios kúu ña kachí saá: Ndios xa taxi ra ña ndino'o kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ke'é ra saá xí'in yó chi kándixa yó Sa'ya ra Jesucristo, ta ta táku ndino'o, ta ñii yóo yó xí'in ra. ¹² Ndi'i ñivi na táku Jesucristo ini, nayó'o kúu na táku ndino'o no Ndios. Ta ñivi na on vása táku Jesucristo ini, nayó'o on vása táku na no Ndios.

To'on yó'o ká'an ña ndí ñivi na kándixa Jesucristo kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi

¹³ Táa j tutu yó'o ña xa ña nda'a ndó, na kúu ñivi na kándixa Jesucristo, ta ta kúu Sa'ya Ndios, chi kóni ña kundaá ini ndó ndí ndixa xa táku ndino'o ndó no

Ndios, ta kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

¹⁴ Ta mji yó, ñivi na kándixa Jesucristo, ndino'o ndáa ini yó ña Ndios ndixa xini so'o ra ndi'i ña ndúkú yó no ra. Tá ña ndúkú yó no Ndios kúu ñava'a, ña ñii kúu xí'in ña kóni mji ra, ta saá ndixa chikaá so'o ra to'on ká'an yó xí'in ra. ¹⁵ Ndixa kundaá ini yó ndí Ndios xini so'o ra ndi'i ña ndúkú yó no ra, ta xa'a ñayó'o, ndáa ini yó ndí Ndios xa taxi ra nda'a yó ña kúu ña ndúkú yó no ra.

¹⁶ Tá xito yó ñii natá'an yó na kándixa Jesucristo ké'é na ña on vá'a, ta saá va'a ná ndukú yó no Ndios xa'a na. Ta saá Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a nayó'o, ta taxi ra ña va'a nakutá'an tuku na xí'in ra. To'on yó'o ká'an j xa'a ñivi na on vása ní-ki'vi kuachi ndeé ña sandi'i xa'a na no Ndios. Saá chi ndixa yóo kuachi ndeé ní ña sandi'i xa'a ñivi no Ndios, ta on vása ká'an j ña ndukú yó no Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó'o. ¹⁷ Ndi'i saá no ña on vá'a ké'é ñivi, ñayó'o kúu kuachi no Ndios. Ta saá ni, on sivi ndi'i ña on vá'a ké'é ñivi kúu kuachi ña sandi'i xa'a na no Ndios.

¹⁸ Ta mji yó, ñivi na ndixa ndikon Ndios, on vása táku ká yó ké'é yó ña on vá'a. Saá chi Jesucristo, ta ta kúu Sa'ya Ndios ndáa ra mji yó, ñivi na kándixa ña'á, ta saá ñanímá ndiva'a on vása

kúchiño kạ ña sandá'ví ña mịi yó.

¹⁹ Xínị yó ndí sạ'ya Ndios kúu mịi yó, ta tákụ yó tịxin ndeę ra. Ta ñivi na ndíkọn yichị ọn vá'a ñoyívi yó'o, nayó'o tákụ na tịxin ndeę ñanímạ ndivạ'a ká'no.

²⁰ Xínị yó ndí kịxạạ Jesucristo Sạ'ya Ndios ñoyívi yó'o, ta xa taxị ra ña konị vạ'a yó Ndios tạa tạ kúu tạndaạ ndino'o. Ta saá vitin tákụ yó ini Sạ'ya Ndios, tạ kúu Jesucristo. Jesucristo kúu Ndios ndino'o, ta kúu ra tạa tạ ndino'o tákụ ndi'i saá kịvị. ²¹ Nañani yó xí'in náki'vạ yó, ndó'ó yóo ndó ndátán yóo sạ'yaị, ta ndátọ'onị xí'in ndó tọ'on ña xínị ñó'ó ní, ña káchí saá: Kasa kuenda xí'in mịi ndó ña ọn kasa tọ'ó ndó, ni ọn kasa ká'no ndó ndạ ñii ñaídolo, ni ndạ ñii ñaimagen, chi ndi'i ñayó'o kúu ndios vatá. Saá ná koo ña.

Tutu ñaoví nítáa taJuan ña tí'ví ra kuá'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo

*Xí'in to'on yó'o taJuan
ká'an ra chindeé ra nivi na
kándixa Jesucristo na táku
inká ñoo*

¹ Yí'í, taa ta kúu taxikua'a, táa'í tutu yó'o xaá ña nda'a ndó'ó, na kúu nivi na ñakaxin Ndios ña kandixa ndó Jesucristo ta kundikõn ndó yichí ra. Ndino'o ini'í kí'vi ini'í xini'í ndó'ó, ta õn sivi ñii laá yí'í kí'vi ini'í xini'í ndó'ó, ta ndi'i nivi na xa xini'í va'a yu kúu ñandaá, ñii káchí saá nivi yó'o kí'vi ini na xini na ndó'ó. ² Saá chi yóo ñandaá táku ña ini yó vitin, ta kutaku ka ña ini yó ndi'i saá kivi ña vaxi, ta xa'a ña kómí yó ñandaá yó'o, kí'vi ini yó xini tá'an yó. ³ Yivá yó Ndios xí'in Sa'ya ra Jesucristo, ¡ná ke'é ra kuá'a ní ñava'a xí'in yó! ¡Ná kundá'ví ini ra koni ra mji yó! Ta, ¡ná taxi ra ña kunakaá ñava'a ini yó! Ta, ¡va'a ná kundikõn yó yichí ñandaá, ta ndixa ná kuki'vi ini yó koni tá'an yó!

*To'on yó'o ká'an ña ndí
xini'í ñó'ó
kuki'vi ini yó koni yó natá'an
yó*

⁴ Kúsij ní ini'í chi xa ñakutá'an'í xí'in sava ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ta saá kúndaá ini'í ndí ndó'ó kúu nivi na va'a ndikõn yichí ñandaá. Ta ñii kiva ndatán yóo ña xá'nda chiño Yivá yó Ndios ñoo yó kasa ndivi yó, saá yóo ña kisa ndivi ndó. ⁵ Ta vitin, nañani yó xí'in náki'va yó, xaku ndá'ví'í ñoo ndó ndí ndixa kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó. To'on yó'o õn sivi ñii to'on xaá ña xá'nda chiño'í ñoo ndó kúu ña, chi ñii káchí kúu ña xí'in ña xa xini'í so'o yó nda kivi kixá'a kándixa yó Jesucristo. ⁶ Tá ndixa kí'vi ini yó xini yó natá'an yó, ta xí'in ña ké'é yó saá sáná'a yó ndí kisa ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios ñoo yó. Saá chi nda kivi kixá'a ndó kandixa ndó Jesucristo tãnda vitin, xa xini'í so'o ndó to'on ña xá'nda chiño ra ñoo yó, ña káchí saá: Xini'í ñó'ó kutaku yó xí'in ña kuki'vi ini yó koni yó Ndios, ta kutaku yó xí'in ña kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó.

⁷ Ñoyívi yó'o xa xika kuá'a ní nivi na kóni sandá'ví ndó'ó xí'in to'on ña vatá ká'an na. Nivi yó'o kúu nivi na õn xijn ka'an ndí Jesucristo xikuu ra nivi ndino'o, ta xikomí ra yíki koñu ndino'o, ñii kiva ndatán yóo yíki koñu mji yó. Ta nivi na õn vása kándixa saá, kúu nivi na kóni sandá'ví ndó'ó, ta kúu na nivi na sáa ini xini na Jesucristo. ⁸ Kasa kuenda

vạ'a xí'in m̄i ndó ña ɔn kandixa ndó tɔ'on vatá ña ká'an n̄vi yó'o. Saá chi tá kandixa ndó ñavatá yó'o, ȳyo ní kɔtɔ ɔn naki'in ndó ndi'i ñavạ'a ña kóni Ndios taxi ra nda'ạ ndó.

⁹ Ndi'i n̄vi na sandakoo yich̄i Jesucristo ta kuạ'an na inkạ yich̄i, ta ña ké'é na saá sáná'a ña ndí Ndios ɔn vása yóo ra táku ra ini n̄vi yó'o. Ta n̄vi na ñii ñii k̄iv̄i vạ'a ndíkɔn na yich̄i Jesucristo, ta saá Yivá yó Ndios yóo ra táku ra ini n̄vi yó'o, ta saá tuku Sạ'ya ra Jesucristo yóo ra táku ra ini na. ¹⁰ Tá yóo n̄vi na kixạ n̄o ndó, ta n̄vi yó'o saná'a na ndó'ó inkạ tɔ'on ña ɔn vása yóo yu'ú xí'in tɔ'on ña saná'a Jesucristo m̄i yó, ta saá ɔn naki'in ndó n̄vi yó'o xí'in ña ɔn vá'a sáná'a na, ni ɔn kạ'an ndó kachí ndó xí'in na saá: "Vạ'a ya'a ndó koo ndó ve'e nd̄i xí'in nd̄i." ɔn kachí ndó saá xí'in na. ¹¹ Saá chi táná kạ'an ndó tɔ'on ña vạ'a naki'in ndó n̄vi vatá yó'o, ta ña ké'é ndó saá kóni kachí ña ndí ñii káchí yóo yu'ú ndó xí'in ña ɔn vá'a ké'é na.

*Tɔ'on yó'o ká'an ndí
taJuan kóni ra
kɔ'ɔn ra koto ra n̄vi na
naki'in tutu yó'o*

¹² Yóo kuạ'ạ ní kạ ña kóni ị ndatɔ'on ị xí'in ndó, ta ɔn taa kạ ị ña n̄o tutu. Ndátí ị ndí yach̄i ní xạ ị ndạ n̄o yóo ndó ña kạ'an tá'an yó, ta saá nakutú ndi'i ini yó xí'in ñas̄i ní.

¹³ Ndi'i n̄vi na kándixa Jesucristo na táku ñoo yó'o

n̄o yóo ị vitin, n̄vi yó'o kúu na nakaxin Ndios kundikɔn na ra, ta vitin nayó'o tí'ví na tɔ'on xạ ña nda'ạ ndó ña chindeé na ndó'ó, na kúu n̄vi na kándixa Jesucristo. Saá ná koo ña.

Tutu ñauni nītaa taJuan ña ti'ví ra xaá ña nda'a taGayo

*Xí'in tɔ'on yó'o taJuan
chindeé ra taGayo*

¹ Yi'í kúu taxikua'a, ta táa j
tutu yó'o xaá ña nda'a yó'o
taGayo, ta kúu ta ta kí'vi
ndino'o ini j xini j.

² Nani yó, xini j ndí ndixa
va'a yóo nímá ún noo Ndios.
Ta ñii kí'va ndátán va'a yóo
nímá ún, saá kóni j ña va'a
koo yikí koñu ún, ña nda lo'o
on kundeé ku'e'e xí'in ún.

³ Sava nañani yó na kándixa
Jesucristo xa kixaa na noo j,
ta kúsij ní ini j ña xini sɔ'o j
ña ká'an na ndatɔ'on na
ñava'a xa'a ún, chi káchí
na ndí vivii ku'a'an ún yichí
ña ndaa. ⁴ Tɔ'on yó'o kúu
ña sákusij ní ini j, saá chi
ndátán yóo sa'ya j ta kí'vi ní
ini j xini j, saá yóo ún noo j.
Ta kivi xini sɔ'o j ndí ñivi na
yóo ndátán yóo sa'ya j noo j,
va'a ku'a'an nayó'o yichí ña
ndaa, ta tɔ'on yó'o kúu ña
sákusij ní ka ini j.

*Tɔ'on yó'o ká'an
ndí taGayo va'a kisa ndivi ra
chiño Jesucristo*

⁵ Nani yó, va'a ní kisa
ndivi ún chiño Jesucristo.
Saá chi ndi'i saá yichí
chindeé ún nañani yó na
kúu na kee inka xiiña, ta kivi
xáa nayó'o noo ún. Vará nda
ñii yichí, on ta'an kutá'an ún

xí'in nañani yó yó'o, ta kivi
xáa na noo ún, ta táxi ún
nda'a na ña xini ñó'ó na.
⁶ Ta sava nañani yó yó'o
na xa chindeé ún, kixaa na
noo nákutá'an ndi ña kisa
ká'no ndi Ndios, ta ndatɔ'on
na xí'in ndi ndasaá va'a
saná'a ún ña ndixa kí'vi ní
ini ún xini ún na. Ta vitin xa
nixaa tuku nayó'o noo ún, ta
xáku ndá'ví j ndúkú j noo ún
ña chindeé tuku ún na, ta
taxi ún nda'a na ña xini
ñó'ó na ña ko'on na inka
xiiña. Ta xí'in ña ke'é ún
ñava'a saá, ndixa sákusij ún
ini Ndios. ⁷ Nañani yó yó'o,
na chindeé ún, kúu ñivi
na kee ñoo mji na xa'a ña
ku'a'an na kasa ndivi na
chiño Jesucristo, ta on vása
xijn na naki'in na si'ún ya'vi
na nda'a inka ñivi na on
vása kándixa Jesucristo. ⁸ Ta
xa'a ñayó'o, mji yó, na kúu
ñivi na kándixa Jesucristo,
xini ñó'ó chindeé yó nañani
yó yó'o ña kee na ko'on na
ndatɔ'on na tɔ'on ña ndaa
xa'a Jesucristo. Ta xí'in
ña chindeé yó nayó'o kóni
kachí ña ndí ñii káchí kisa
chiño yó xí'in na xa'a yichí
ña ndaa.

*Tɔ'on yó'o ká'an ña
ndí taDiótrefes kúu ta ta
ké'é ña on vá'a*

⁹ Xa ti'ví j ñii tutu ku'a'an
ña nda'a nañani yó xí'in
náki'va yó na nákutá'an
xí'in ún xa'a ña kisa ká'no
ndó Ndios. Ta taDiótrefes
kóni ra kuu ra ta ká'no ní
ka noo ndi'i nañani yó xí'in
náki'va yó na nákutá'an ñoo
noo táku ún, ta xa'a ñayó'o,

on xjin ra chikaa so'o ra to'on ña ká'an ndi, ni on xjin ra kasa ndivi ra ña ndúkú ndi noo ra. ¹⁰ Ta saá tá tondaa kivi xaa j noo ndó, ta ká'an j xí'in ta Diótreres yó'o xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é ra, chi xáta ní'no ní ra to'on ña vatá xa'a ndi. Ta saá ni, on vása xáa ini ra ké'é ra ña on vá'a yó'o, ta tuku inká ña on vá'a ké'é ra kúu ña on xjin ra va'a naki'in ra nañani yó kivi kixaa na noo ra xa'a ña ndato'on na to'on ña ndaa xa'a Jesucristo. Noo noo táku ún yóo sava nivi na kándixa Jesucristo, ta ta Diótreres yó'o sási ra noo na kándixa Jesucristo yó'o, ña on xjin ra taxi na ña xini ñó'ó noo nañani yó na kixaa noo na. Nda víka, ta Diótreres táxin va'a ra nivi na kóni chindeé nañani yó na kixaa noo na, ta on vása táxi ka ra ña kivi tuku na ini ve'e noo nakutá'an nañani yó xí'in náki'va yó xa'a ña kasa ká'no na Ndios.

To'on yó'o ká'an ndi ta Demetrio kúu ta va'a

¹¹ Ñani yó, yó'ó kúu ta ta kivi ní ini xini j, ta ká'an j xí'in ún ña on kundikon ún yichi nivi na ké'é ña on vá'a, ta va'a ka kundikon ún yichi nivi na ké'é ñava'a. Saá chi nivi na ké'é ñava'a kúu sa'ya Ndios, ta nivi na táku ké'é ña on vá'a, nivi yó'o on ta'an koni na Ndios.

¹² Ta ta Demetrio kúu ta ta va'a ní, ta kánóo síkón to'on va'a xa'a ra noo ndi'i nivi, ta ndixa tayó'o va'a ndikon ra yichi ña ndaa. Ta

mji ndi, ndixa ndakuijn ndi ká'an ndi to'on va'a xa'a ra, ta mji ún, xini ún ndi to'on ña ká'an ndi kúu ñanda.

To'on yó'o ká'an ña ndi ta Juan ndati ra yachi ní xaa ra noo yóo ta Gayo

¹³ Yóo ku'a ní ka to'on ña kóni j ká'an j xí'in ún, ñani yó, ta on xjin j taa j ndi'i ña noo tutu yó'o. ¹⁴ Saá chi ndati j ña yachi ní xaa j noo yóo ún, ta saá kuchiño ka'an tá'an yó xa'a ndi'i ña xini ñó'ó.

¹⁵ Ndios ná taxi ra ñava'a koo ini ún. Ta nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo na táku ñoo yó'o xí'in j, tí'ví na to'on ña chindeé na yó'ó. Ta ndúkú j noo ún ña chindeé ún ñii ñii nivi na kándixa Jesucristo, na kúu na nakutá'an xí'in ún xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios.

Tutu ña ñitaa taJudas ña ti'ví ra kuá'an nda'a ñivi na kándixa Jesucristo

*TaJudas ti'ví to'on yó'o
kuá'an ña chindeé ra ñivi na
kándixa Jesucristo*

¹ Yi'i, taJudas, ta ta kisa
chiño ño Jesucristo kúu i, ta
ñani i kúu taSantiago.* Ta
taa i tutu yó'o xa ña nda'a
ndó'o ñivi na ñaxaxin Yivá
yó Ndios ña kundikon ndó
ra. Ndó'o kúu na kí'vi ní ini
ra xini ra, ta Jesucristo ndáa
ra ndó'o ño ña on vá'a.
² Ná ke'é Ndios ví'í ní ka
ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi
ra ñava'a koo ini ndó. Ta ná
kutú ndaa ini ndó xí'in ndi'i
ñava'a yó'o, ta xí'in ndi'i ña
kí'vi ní ini ra xini ra ndó'o.

*To'on yó'o ká'an xa'a
natqa na sáná'a to'on Ndios
ña xa nasama na
(2 Pedro 2:1-17)*

³ Nañani yó xí'in náki'va
yó, na kí'vi ní ini i xini i
kúu ndó'o. Xa na'a kúu
ña xani sin i taa i ñi tutu
xa ña nda'a ndó, chi kóni i
ndato'on ka i xí'in ndó xa'a
ña sakaku Ndios mji yó
ño ña on vá'a. Ta on
kúchiño i ke'é i saá, chi vitin
ña xini ñó'o ka kúu ña taa i
tutu yó'o ña xaku ndá'ví i
ño ndó ña chika ndó

ndeé ña on taxi ndó inka
ñivi nasama na ñandaa, ña
kúu ña ndixa ndáa ini yó
ña sakuá'a yó xa'a Jesu-
cristo. Ta nda'a mji yó
ñivi na kándixa Jesucristo,
Ndios taxi ra ñandaa yó'o
ñi laá kuiti yichi, ta kundeé
ñandaa yó'o koo ña ndi'i
saá kivi vaxi. ⁴ Ndato'on i
ñayó'o xí'in ndó saá chi yóo
sava nataa on vá'a, ta nayó'o
xini ní na ndasaá sandá'ví
na ndó'o, ta saá nataa yó'o
kuan kivi na ma'ño ndó,
ta sáná'a na káchí na ndi
mji yó na kándixa Jesucristo
kúchiño kivi yó kuachi, ta
on kundi'i ní ini yó xa'a ña
on vá'a ké'é yó, chi saá ni
Ndios kasa ká'no ini ra xa'a
kuachi yó. Ta to'on Ndios ña
ñitaa na xina'a ká'an ña xa'a
nataa yó'o ndi na xa ndiso
kuachi kúu na, ta ko'on na
ño xo'vi ní na, chi on xiin
na kasa ndivi na to'on ña
xá'nda chiño Jesucristo, ta
kúu ñi laa taKá'no ta xá'nda
chiño ra ño yó.

⁵ Xa xini va'a ndó yukia
ñindo'o ñaño Israel xina'a.
Ta kóni i vitin sanaká'an i
ndó'o ndi vará Ndios sakaku
ra naIsrael yó'o ño ñaño
Egipto, ta sandi'i ra xa'a ndi'i
naIsrael na xikuu na ni-xiin
kandixa to'on ña ñika'an ra
xí'in na. ⁶ Ta yóo inka
ña sanaká'an i ndó'o ña kúu
ña ká'an xa'a naángel, na
ni-xiin kasa ndivi chiño ña
xa'nda chiño Ndios ño na,
ta ni-xiin na kutaku ka na
ño ñika'an Ndios xí'in na
kutaku na, saá chi ndukú

* 1:1 TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

na kasa ndivi na inkā chiño ña kóni mji na. Ta xā'a ña on vá'a yó'o, Ndios taxi ra ña nó'ni na ñó'o na ñii xiiña noo naa, ña ndáti na andá kixaa kivi ña kasa nani ra xā'a ndi'i ña kuva'a. ⁷ Ndatán kisa toon naángel yó'o noo Ndios, saá kisa toon nivi naño Sodoma xí'in nivi naño Gomorra xí'in inkā kuva'a nivi na ñoo yatin yó'o kuja xina'a. Saá chi nataa ñoo yó'o nivi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi kúu ñásí'i na, ta náña'a nivi na kuachi xí'in nataa na on sivi yij ná kúu, ta nivi yó'o ké'é na ndi'i saá noo ñakini xí'in tá'an na. Ta xā'a ña on vá'a ké'é na, Ndios sandi'i ra xā'a naño yó'o xí'in ño'o xixi ña kee ñoyivi nino. Ndi'i ñayó'o sáná'a ña mji yó ña kundaa ini yó ndasaá kundo'o nivi na on xij chikaa so'o to'on xá'nda chiño Ndios. Nanivi yó'o ko'on na xo'vi na noo xixi ño'o ndi'i saá kivi ña vaxi.

⁸ Nii ki'va saá, kúu ña on vá'a ké'é nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama na. Ta nataa yó'o kándixa na ta kisa ndivi na ndi'i ña ndáto'on xani xí'in na, ta kisa ndivi na ndi'i ña on vá'a ña kúu ña on vása kisa to'ó na yiki koñu na, ta chikaa nino na to'on ña xá'nda chiño Ndios, ta ká'an na to'on ña kusiki na ta kándiva'a na xā'a ndee ná'no ña yóo noo síkón. ⁹ Ta kuja xina'a, ta ni nda mji ña Miguel, ñaángel ká'no noo ndi'i naángel, ni-xiin ña ka'an ña to'on ndiva'a xí'in

ñanímā ndiva'a ká'no, kivi káni tá'an ovi ñayó'o xā'a yukú ñii ñayó'o naki'in yiki koñu ta Moisés. Ta ñaángel Miguel ndasaá kuiti nika'an ña xí'in ñanímā ndiva'a, káchí ña saá: “¡Ndios ná saxo'vi ra yó'ó!” ¹⁰ Ta nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama na, nda lo'o on vása yí'vi na ká'an na to'on ndiva'a xā'a ndi'i ña on vása kundaa ini na. Ta táku na ndatán táku kití tityukú, chi tityó'o ké'é rí ndi'i noo ña kóni rí, ta on vása kundaa ini rí yu kúu ña va'a án yu kúu ña on vá'a. Ta nataa na ké'é saá, sáti'vi na ndi'i xí'in mji na xā'a ña on vá'a ké'é na.

¹¹ ¡Ndá'vi ní nataa yó'o! Chi ndikón na yichi ta Caín, ta kúu ta xā'ni ñani mji ra xina'a. Ta xā'a ña kútoo ní na kukomí na sji'un, ké'é na ña on vá'a ndatán ké'é ta Balaam kuja xina'a. Ta ndatán nixi'i ta Coré kuja xina'a xā'a ña toon ní nixiyo ini ra, saá ndi'i xā'a nataa yó'o xā'a ña toon ní ini na. ¹² Kivi nákutá'an ndó kuxu ndó xí'in tá'an ndó xā'a ña náká'an ndó ndasaá nixi'i Jesucristo xā'a ndó, ta nataa yó'o na kúu na sáná'a to'on Ndios ña nasama na, kixaa na noo xixi ndó ta kí'vi na, ta xixi na ta xí'i na ndatán káchí ini mji na, ta nda lo'o on vása kisa to'ó na ndó'ó ni on vása kisa to'ó na Ndios. Ta ña ké'é na saá sáti'vi ña viko noo nákutá'an ndó xixi ndó. Ta ndatán yóo viko yaa noo síkón nino kaá ña kúu viko vichí ña on ko'ó savj

sákoon, ta kuá'an ña yó'o ta kuá'an ña kaá ké'é tachi xí'in ña, saá yóo nataa yó'o. Ta ndatán yóo yiton, tón on koó ku'i kóon nda'a, saá yóo nataa yó'o, ta inká nivi to'on na yiton yó'o tанда tio'o nó tava na, ña ndi'i ndino'o xa'a yiton yó'o, ta ñii ki'va saá ndi'i xa'a nataa on vá'a yó'o. 13 Ta ndatán yóo ña ké'é takuii mini kivi ñii síso kini ndeé kánda rá, ta táva rá ndi'i mi'i kini ñó'o ini rá, saá yóo ña ké'é nataa on vá'a yó'o. Saá chi ñakini ñó'o ini nataa na on vá'a yó'o kée ña ta tívi ña xito inká nivi. Ta ndatán yóo kimi yé'e tí sándakoo noo xindoo rí, ta kée rí kuá'an xíká rí nda mi koyo rí noo naa, saá yóo nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama na, chi Ndios xa chindú'u ra xa'a nataa yó'o ña kutaku na noo naa ní ndi'i saá kivi ña vaxi.

14 Ta taEnoc ta kúu sa'ya ñani síkuá taAdán,† nika'an ndoso ra xa'a nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama na, káchí ra saá: "¡Koto ndó! Xa vaxi taKá'no noo yó, vaxi ra xí'in kuá'a ní mil naángel. 15 Vaxi ra ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyivi yó'o, ta saxo'vi ra ndi'i nivi na kini xitaku, ta ndixa saxo'vi ra na xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é na ñoyivi yó'o, ta saxo'vi ra ndi'i nivi xa'a ndi'i to'on ndiva'a nika'an na xa'a Ndios", káchí taEnoc. 16 Nataa on vá'a yó'o kúu

na ká'an kuáchí ní yu'u ndi'i saá kivi, ta xito ndaa na ndasaá yóo ñii ñii nivi ta kándiva'a na xa'a na, ta nataa on vá'a yó'o ndasaá kuiti ké'é na ña káchí ini mi na. Ta ká'an na to'on ña kisa ká'no xí'in mi na, ta ndasaá kuiti xa'a ña kóni na naki'in na ñava'a nda'a nivi kúu ña ká'an na to'on livi xí'in nayó'o, chi on sívi ña ndino'o ini na kúu ña ká'an na saá.

To'on yó'o ká'an xa'a ña on sandakoo yó yichi Ndios

17 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu nivi na kí'vi ní ini xini. Naká'an ndó to'on ña nika'an ndoso naapóstol na kisa chiño noo Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, 18 chi nika'an na saá xí'in ndó: "Tá xa yatin vaxi kivi sondí'í ñoyivi yó'o, ta kutaku nivi na kuaku ndaa xa'a to'on va'a ña ká'an xa'a Jesucristo, ta kusiki na ndó'ó nivi na kándixa ra, ta nayó'o ndasaá kuiti kutaku na ké'é na ndi'i saá noo ña on vá'a ña káchí ini mi na", káchí naapóstol xí'in ndó. 19 Ta vitin táku nivi on vá'a yó'o xí'in ndó, ta nayó'o kúu na sákani tá'an ndó'ó ña ná ta'vi tá'an ndó, chi nivi on vá'a yó'o ndasaá kuiti ndíkon na kisa ndivi na ña kútoo yiki koñu mi na, ta on koó Nima Ndios táku ini na.

20 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, vitin va'a ndaa ini ndó Ndios, ta on

† 1:14 TaAdán xikomí ra ñii ta sa'ya ñani síkuá ra, ta ta yó'o xikomí ra ñii sa'ya ñani síkuá ra, ta nani Enoc.

sandakoo ndó chíkaa ndó ndee xí'in tá'an ndó ña vivii kua'no ka ndó xí'in ña ndáa ini ndó ra, ta ndino'o ka kandixa ndó to'on yii ña ká'an xa'a ra. Ta taxi xí'in mii ndó ña ná chindeé Níma Ndios ndó'ó ña va'a ka'an ndó xí'in Ndios. ²¹ Kutaku ndó ta ko'on ndó yichí noo kí'vi ní ini Ndios xíni ra ndó'ó, ta ndixa ná kundaa ní ini ndó naki'in ndó ña kutaku ndó ndi'i saá kivi xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, chi taa ta kúndá'ví ní ini xíni mii yó kúu ra.

²² Ta ndó'ó, kundá'ví ní ini ndó koni ndó ñivi na on vása kútu ku'a'an yichí Jesucristo, ta chindeé ndó nayó'o ña ndino'o ka kandixa na Jesucristo. ²³ Ta chindeé ndó ñivi ña on ko'on na ndaya noo xixi ño'o ndi'i saá kivi ña xo'vi ní na. Kundá'ví ini ndó koni ndó ñivi na yo'vi ní xo'vi táku ñoyívi yó'o, ta koto va'a ndó xí'in mii ndó ña nda lo'o on ke'é ndó ña on vá'a ké'é ñivi on vá'a ñoyívi yó'o.

Xí'in to'on yó'o taJudas kisa ká'no ra Ndios

²⁴ Ná kasa ká'no yó Ndios, chi kómí ra ndee ña chindeé ra mii yó ña on sandakoo yó yichí ña ndaa ra ña kándixa yó. Ta kixaa kivi ña kuita yó noo ra noo yóo ndi'i ñalivi ká'no, ta xí'in ndee ra ndasa ra ña nduu yó ñivi na ndii, ñivi na on koó ka kuachi ndiso, ta kutú ndaa ñasii ini yó kivi saá. ²⁵ Ná kasa ká'no yó taa ta kúu ñii láa Ndios, ta ñii láa mii ra kúu tandíchí

ndino'o, ta kúu ra Taa ta Sákaku mii yó. Ná kundaa va'a ini yó ndí Ndios kúu taká'no ní ta kómí ra ndi'i ndee ta kómí ra ndi'i ndayí. Ta xa'a ñayó'o ndixa kasa ká'no yó Ndios kivi vitin xí'in ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá ná koo ña.

To'on yó'o ká'an xa'a ña sanativi Jesucristo noo taJuan*

*Ñayó'o kúu ña sanativi
Jesucristo noo taJuan
xa'a ña kundivi ña kivi ña
vaxi*

¹ To'on yó'o kúu ña saná'a Jesucristo yi'i taJuan. Saá chi si'na Ndios taxi ra to'on yó'o nda'a Jesucristo xa'a ña ndato'on ra xí'in ñivi na ndíkõn yichi ra yukia koo xí'in ndi'i ña yóo ñoyivi kivi ña yatin ní vaxi. Ta Jesucristo taxi ra ña kunda ini'i xa'a ndi'i ñayó'o, chi ti'vi ra ñii ñaángel kixaa ña noo yi'i ña saná'a ña ndi'i ñayó'o noo. ² Ta vitin yi'i ndato'on xi'in ndó to'on ña ndaa ña ndakuiin xa'a ndi'i ña saná'a ñaángel noo, ta to'on yó'o kúu to'on Ndios ña ndato'on Jesucristo xí'in i.

³ Ta ñivi na ka'vi to'on yó'o noo inkã ñivi, ndixa koo ñasij ní ini nayó'o. Ta ndi'i ñivi na chikaã so'o ta kandixa na to'on yó'o, ndixa koo ñasij ní ini nayó'o. Saá chi to'on yó'o káku ña Níma Ndios, ta ká'an ña xa'a ña koo kivi ña vaxi, chi xa yatin vaxi kivi ña koo saá.

*TaJuan tí'vi ra to'on yó'o
kuq'an ña uxã ñoo ña chin-
deé ra ñivi na kándixa Jesu-
cristo*

⁴ Yi'i, taJuan, tí'vi tutu yó'o ña ko'on ña uxã ñoo ña ñó'o estado Asia. Tí'vi to'on chindeéi ndó'o, ñivi na kándixa Jesucristo ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios. Ndios kúu ta xa táku nda kivi noo, ta táku ra vitin, ta táku ka ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta mji Ndios xí'in Jesucristo xí'in uxã níma ña yóo xí'in Ndios noo xá'nda chiño ra, ná ke'é na ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi na ña koo va'a ini ndó. ⁵ Ná ke'é Jesucristo saá xí'in ndó chi kúu ra ta tandaa, ta ndi'i to'on ña ká'an ra kúu ña ndixa ndaa, ta kúu ra ta tanoo natakú noo ndi'i na ñixi'i, ta kómí ra ndayí ka'nda chiño ra noo ndi'i narey xí'in inkã naná'no na kómí ndayí ñoyivi yó'o. Kí'vi ní ini ra xini ra mji yó, ta on koõ ka kuachi ndiso yó noo Ndios, chi ñixi'i Jesucristo xa'a kuachi yó, ta ñi ra ña ñixita nakata ña kuachi yó, ta ndundii yó noo ra. Ta saá ndi'i ña on vá'a on vása kúchiño ka ña ka'nda chiño ña noo yó vitin. ⁶ Ta Jesucristo taxi ra ndayí nda'a yó ña nduu yó ndatan yó narey, chi ndixa ka'nda chiño yó xí'in ra. Ta ke'é ra xí'in yó ña nduu yó nasutu yi'i xa'a ña kasa chiño yó noo Yivá yó Ndios. ¡Ná kasa ká'no yó Jesucristo ndi'i saá

*

: To'on "Apocalipsis" kúu to'on griego ña kóni kachí xa'a ña ñixiyo se'é, ta saá nativi ña.

kivj! ;Ta ndi'i saá kivj ná ka'nda chiño ra noo ndi'i ña yoo ñoyivi! Saá ná koo ña.

⁷ Nii kivj ña vaxi ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o, ta kixi ra ma'ño vikō yaa. Ndi'i saá ñivi koto na ra kixi ra. Tānda ñivi na tivi tón lanza siin kándiká ra ña satakue'e na yikí koñu ra, nayó'o koto na ra kivj kixi ra. Ta ñivi na ndoo ndi'i saá xiiña noo ño'o, na on vása ní-kandixa ra kúu na, nayó'o kuchuchú ní ini na nda kuaku na kivj koto na vaxi ra. Saá ná koo ña.

⁸ Ta Ndios, Taa taKá'no ta ndeé ka noo ndi'i ña yoo ñoyivi yó'o xí'in ñoyivi ñino, káchí ra saá: “Yi'i naníj Alfa xí'in Omega,† chi yi'i kúu tanoó ta yi'i kúu tasondí'i noo ndi'i ña yoo. Saá chi kivj ñanoó kixá'a ñoyivi, ta yi'i kúu ta xa táku, ta táku j vitin, ta tá kixaa kivj sondí'i ñoyivi, ta táku kaj”, káchí Ndios.

Tō'on yó'o ká'an xa'q ña ñitivi noo taJuan, ke'é Ndios xí'in ra

⁹ Yi'i, taJuan, kúu j ñani ndó chi ñii káchí kándixa yó Jesucristo, ta ndó'ó xí'in yi'i, ndíkōn yó yichj noo xá'nda chiño Ndios. Ta yi'i ñii kúu j xí'in ndó tá ñii káchí ña yó'vi xó'vi yó. Ta xí'in ndeē Ndios ña táku ini yó, ñii káchí kúndeé yó xí'in ña xó'vi yó. Xa'q ña ñika'an ndoso j tō'on Ndios ña saná'a Jesucristo yi'i, nachíño ná'no t'ví na

yi'i kutaku j ñoo lo'o ña nákaq ma'ño m̄ini, naní ña isla‡ Patmos xa'q ña saxo'vi na yi'i. ¹⁰ Ta ñii kivj yoo kaj isla Patmos yó'o, ta kúu ña kivj domingo, ña kúu kivj yij noo m̄i yó, ñivi na kándixa Jesucristo, ta Níma Ndios kixaa ña noo j, ta sakundixin ní m̄i ña yi'i. Ta saá xinj so'o j tō'on ña kixi chí sataj, ta ndeé ní ñika'an ña, ndatán yoo ña ndá'yi tón trompeta, saá ñixiyo ña. ¹¹ Ta ñika'an ña xí'in j tō'on yó'o, káchí ña saá:

—Yi'i naníj Alfa xí'in Omega, chi tō'on yó'o káchí ña yi'i kúu taa ta xa táku nda kivj noo, ta tá kixaa kivj sondí'í, ta táku kaj. Ta vitin xinj ñó'ó taa ún tō'on ña ká'an xa'q ña sanativi j noo ún vitin, ta ti'ví ún tō'on yó'o ko'on ña uxā ñoo nda'q ñivi na kándixa yi'i, na kúu na nákutá'an ñoo m̄i na xa'q ña kisa ká'no na yi'i. Uxā ñoo yó'o ñó'o ña estado Asia, naní ña Éfeso, Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardis, Filadelfia, xí'in Laodicea —káchí tō'on ña xinj so'o j.

¹² Ta saá ñandikó koo j ña koto j yu kúu ñivi ká'an, ta xinj j uxā candelero kaa ña kúu ñina oro. Ta noo ña uxā kaa yó'o nándoso uxā ño'o xíxi. ¹³ Ta ma'ño noo yita uxā candelero kaa yó'o, xinj j ñii ta ñíndichi, ndatán kaa ñii ñivi saá kaa ra. Ndixin ra ñii tikoto káni ní,

† 1:8 “Alfa” kúu kivj letra ñanoó alfabeto tō'on griego, ta “Omega” kúu kivj letra sondí'í alfabeto yó'o. ‡ 1:9 Tō'on “isla” kóni kachí ña xa'q ño'o yichí, ta takuii m̄ini xino nduu ndi'i rá ña.

tandá xá'a ra xáa nõõ tikoto yó'o. Ta tã ñíndichi yó'o nó'ni kándiká ra xí'in ñii ña kúu nina oro. ¹⁴ Ta yisi sijní ra kúu ña yaa ní. Ndatán yóo kachí yaa ní saá yóo yisi sijní ra. Ta nduchú nõõ ra yé'e ní ña: ndatán yé'e ño'o ña xíxi saá yé'e nduchú nõõ ra. ¹⁵ Ta xá'a tã yó'o livi yé'e ña, ndatán laton yé'e kãa ñabronce ña sakán kee ñixixi ta ndundii ndino'o ña, tandá livi kã ví yé'e kíndõõ ña, saá yóo xá'a ra. Ta ndee ní ní'i káyi to'on ñiká'an ra, ndatán kúu nõõ kóyo kuá'a ní takuí nõõ námi síkón ní, saá kyu ñiká'an ra. ¹⁶ Ta nda'a kua'á tã ñiká'an yó'o, yóo uxã kîmi, ta yu'u ra keta ñii espada ña sijní ní õvî saá xiiña yu'u. Ndatán ndee yé'e ño'o mã'ño ndiví saá yé'e nõõ tã tã ñíndichi yó'o.

¹⁷ Tá xîniî tã yó'o, ta ñakavaî xá'a ra, ta kîndõõî ndatán yóo ñii tã ñixî'î. Ta saá chînoó ra nda'a kua'á ra sataî, ta ñiká'an ra saá xí'inî:

—On kuyî'ví ún, chi yî'î kúu tã tã xa táku ndã kîvî nõó, ta tá kixaa kîvî sondí'í, ta táku kãî. ¹⁸ Yî'î kúu tã tã ndixa táku. Ñixî'î, ta ñatakúî, ta vitin tákuî, ta ndi'î saá kîvî ña vaxi táku kãî. Kómî'î ndayí nõõ ndee ña xá'ni ñivi, ta kómî'î ndayí nõõ ña ñaní Hades nõõ xá'nda chiño ndee yó'o —káchí ra xí'inî.

¹⁹ Ta ñiká'an kã ra xí'inî, káchí ra saá:

—Taa ún nõõ tutu xá'a ndi'î ña xa xîni ún, ta taa ún

xá'a ndi'î ña kúndivi vitin, ta taa ún xá'a ndi'î ña vaxi ta kundivi ña. ²⁰ Ta vitin ndato'onî xí'in ún xá'a ña uxã kîmi xí'in uxã candelero kãa ñaoro, ta nõõ ñakãa oro yó'o nándoso uxã ño'o ña xíxi, chi õn tã'an kundaa ini ún yukîã kóni kachí ña. Uxã kîmi tí xîni ún nõõ yóo nda'a kua'á, ñayó'o ká'an xá'a uxã naángel na ndaa ñivi na kándixa yî'î na táku uxã ñoo. Ta uxã candelero kãa ñaoro nõõ nándoso ño'o xíxi ká'an ña xá'a ñivi na kándixa yî'î, ta táku na uxã ñoo yó'o, ta nákutá'an na ñoo mji na xá'a ña kisa ká'no na Ndios —káchí ra xí'inî.

2

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o

xí'in ñivi ñañoo Éfeso na kándixa ña'á

¹ Ta ñiká'an kã ra xí'inî, káchí ra saá:

—Taa ún nõõ tutu to'on yó'o ña ko'on ña nda'a ñaángel ña ndaa ñivi na kándixa yî'î ta nákutá'an na ñoo Éfeso ña kisa ká'no na Ndios: “Yî'î kúu tã tã kómî uxã kîmi nda'a kua'á, ta yî'î kúu tã tã xíka mã'ño uxã candelero kãa ñaoro nõõ nándoso uxã ño'o xíxi, ta ká'anî xí'in ndó'ó, ñivi ñañoo Éfeso na kúu na kándixa yî'î, ta káchí xí'in ndó saá: ² Xa xîniî xá'a ndi'î ñava'a ña ké'é ndó, ta xîniî ndee ní kisa chiño ndó nõõî, ta xîniî va'a kúndeé ndó xí'in ña yo'vî ní xó'vî ndó. Ta xîniî ndí õn vása kúsii ini

ndó xíni ndó ñivi na ɔn vá'a ké'é. Ta xíni ñi ndí xa xito ndoso ndó ñivi na ká'án xa'a mji kúu na naapóstol, ta ɔn sivi naapóstol ndino'o kúu na. Ta saá kundaa ini ndó ndí ñivi vatá kúu nayó'o. ³Vará yó'vi ní xó'vi ndó xa'a ña kándixa ndó yi'i, ta ndixa kúndeé ndó xí'in ña xó'vi ndó, ta ɔn vása sándakoo ndó yichi'i. ⁴Ta saá ni, yóo ñii kuachi ndó noo'i. Saá chi vitin salo'o ní kí'vi ini ndó xíni ndó yi'i, ta ɔn vása yóo ini ndó ndatán nixiyo ña si'na, chi kivi sakán kixá'a ndó kándixa ndó yi'i, ta ndeé ní ndixa ñiki'vi ní ini ndó xini ndó yi'i saá. ⁵Xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí xa nasama ní ini ndó. Ta va'a naká'án ndó kivi ña sakán kixá'a kándixa ndó yi'i, ta ndixa ví ñiki'vi ní ini ndó xini ndó yi'i saá. Ta vitin va'a ndukú ndó ña nandikó ini ndó, ta tuku kuki'vi ní ini ndó koni ndó yi'i, ta tuku ke'é ndó ñava'a ñii kiva ndatán ke'é ndó kivi noo kixá'a ndó kándixa ndó yi'i. Tá ɔn xini ndó nandikó ini ndó saá, ta kixaa'i ta kindaa'i candelero kaa ñaoro ña ká'án xa'a ndó'ó, ñivi na kándixa yi'i, ta ɔn kundichi ka ña noo ñindichi ña. ⁶Ta saá ni, yóo ñava'a ké'é ndó ña kúu ña kúsi'i ní ini xini, chi ndó'ó ndixa saa ini ndó xini ndó ña ɔn vá'a ké'é ñivi na ndikɔn yichi ta Nicolás, ta ñii káchi yóo yi'i xí'in ndó ña saa ini xini ña ɔn vá'a ké'é nayó'o. ⁷Ndó'ó, ñivi na yóo so'o, ná chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ká'án

Níma Ndios xí'in ndi'i ñivi na kándixa yi'i, na táku ku'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios. Ndi'i ñivi na kúndeé noo ndeé ña ɔn vá'a, chi ɔn vása sandakoo na yichi'i, ta nda'a nayó'o taxi'i kaxi na ku'i tí koon nda'a yiton tón táxi kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi. Yiton yó'o yóo nó ma'ño ndi'i yiton tón yita noo yóo ndi'i ña livi va'a, noo yóo Ndios" —káchi Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o
xí'in ñivi ñaño Esmirna na kándixa ña'a

⁸Tuku ñika'án ra xí'in, káchi ra saá:

—Taa ún noo tutu to'on yó'o ña ko'ɔn ña nda'a ñaángel ña ndaa ñivi na kándixa yi'i, ta nákutá'an na ñoo Esmirna ña kisa ká'no na Ndios: "Yi'i, káchi xí'in ñivi yó'o saá: Yi'i kúu ta ta xa táku nda kivi noo, ta tá kixaa kivi sondí'i, ta táku ka'i. Yi'i kúu ta ta ñixi'i, ta natakui, ta táku vitin. ⁹Yi'i xini yukia ndeé ní yó'vi xo'vi ndó, ta xini ndí nandá'vi kúu ndó, chi ɔn ko' ñakuíka kómí ndó. Ta saá ni, Ndios káchi ra ndí ndó'ó kúu ñivi nakuíka ní. Ta xini ndí yóo ñivi na ká'án ña ɔn vá'a xa'a ndó. Nayó'o ká'án na ñavatá, káchi na ndí mji na kúu najudío na ndikɔn yichi Ndios, ta ɔn sivi ñandaa kúu ña ká'án na, chi nayó'o ndikɔn na yichi ñanima ndiva'a ká'no ña ñaní Satanás. ¹⁰Ta

ndó'ó, ɔn kuyi'ví ndó nɔɔ ña kixaa yɔ'vi ní xɔ'vi ndó. Chi yóo ñivi na kasa ndivi ña kóni ñanímá ndivá'a ká'no Satanás, ta ñivi yó'o tiin na sava ndó'ó, ta taan na ndó'ó ini ve'e kaa. Ña xɔ'vi ndó yó'o kúu ña koto ndoso ndó'ó án ndixa kandixa ka ndó yi'i, ta uxu kivi xɔ'vi ndó saá. Ta yi'i ká'an i xí'in ndó ɔn sandakoo ndó yichi'i, ta xí'in ña ndino'o ini ndó ná kandixa ka ndó yi'i nda kixaa kivi ña kivi ndó. Ta saá naki'in ndó ñava'a ñoyivi ñino, chi yi'i taxi'i ña kutaku ndó xí'in i ndi'i saá kivi. ¹¹ Ta ndó'ó, ñivi na yóo sɔ'o, ná chikaa sɔ'o ndó tɔ'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i ñivi na kándixa yi'i, na táku kuá'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios. Ndi'i ñivi na kundeé nɔɔ ndeɛ ña ɔn vá'a, chi ɔn vása sandakoo na yichi'i, ñivi yó'o ɔn kivi na nɔɔ Ndios, vará kivi na ta ndi'i xá'a yiki koñu na ñoyivi nɔɔ ño'o" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndatɔ'on ra tɔ'on yó'o xí'in ñivi nañoo Pérgamo na kándixa ña'a

¹² Ta ñika'an ka ra xí'in i, káchí ra saá:

—Taa ún tɔ'on yó'o nɔɔ tutu ña ko'on ña nda'a ñaángel ña ndaa ñivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñoo Pérgamo ña kisa ká'no na Ndios: “Yi'i ká'an i xí'in ñivi yó'o, káchí saá: Yi'i kúu taa taa kómí espada ña sijn ní ɔvi saá xiiña yu'u.

¹³ Ta yi'i xín i ndí ndó'ó táku ndó ñoo nɔɔ xá'nda chiño ñanímá ndivá'a ká'no Satanás. Ta saá ni, nda ñii kivi ɔn vása ní-sandakoo ndó ña kándixa ndó yi'i. Nixiyo ñii tatá'an ndó tɔAntipas, ta xí'in ña ndino'o ini ra ñika'an ra tɔ'on ña ndaa xá'a i, ta xá'a ñayó'o xá'ni na ra ñoo ndó nɔɔ xá'nda chiño ñanímá ndivá'a ká'no Satanás. Vará xín i ndó ndí ñixi'i tɔAntipas yó'o xá'a ña kándixa ra yi'i, ta ndó'ó ɔn vása ní-sandakoo ndó ña kándixa ndó yi'i. ¹⁴ Vará xito i yóo ñava'a ní ké'é ndó, ta saá ni, yóo lo'o kuachi ndó nɔɔ i. Saá chi yóo ñivi na nákutá'an xí'in ndó nɔɔ kisa ká'no ndó Ndios, ta ñivi yó'o ɔn xijn na sandakoo na yichi yatá, chi ké'é ka na ña ɔn vá'a. Ñii ki'va saá ndatán ke'é tɔBalaam kuiya xina'a, saá ké'é ñivi yó'o. TɔBalaam yó'o ñika'an ra xí'in tɔBalac ndasaá kuchíño sandá'ví ra nañoo Israel. Ta saá chu'u ra nañoo Israel ña ñakava na kuachi, chi xixi na ña sóko ñivi nɔɔ kuá'a ní ñaídolo án ñaimagen, ña ɔn sivi Ndios ndino'o kúu. Ta chu'u ra nataa ña ñiki'vi na kuachi xí'in náña'a ná ɔn sivi ñásí'í na kúu. Ta chu'u ra náña'a ña ñiki'vi ná kuachi xí'in taa taa ɔn sivi yi'i ná kúu. ¹⁵ Ta xito i yóo inká ña ɔn vá'a ké'é sava ndó'ó, chi ɔn xijn ndó sandakoo ndó yichi ña ɔn vá'a ña sáná'a ñivi na ndíkɔn yichi tɔNicolás. ¹⁶ Ta xá'a ña ɔn vá'a yó'o, xín i nó'ó nandikó ini ndó, ta

sandakoo ndó yichì ɔn vá'a, ta tuku ndixa kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. Tá ɔn xiin ndó ke'é ndó saá, ta yachì ní xaá jì xí'in espada ña kéta yu'u jì, ta saá saxo'vji ndó'ó, ñivi na ɔn xiin sandakoo yichì ña ɔn vá'a. ¹⁷ Ta ndó'ó, ñivi na yóo sɔ'o, ná chikaa sɔ'o ndó tɔ'on yó'o ña ká'an Nímā Ndios xí'in ndi'i ñivi na kándixa yì'jì, na táku kuá'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios. Ndi'i ñivi na kúndeé ɲoɔ ndeɛ ña ɔn vá'a, chi ɔn vása sandakoo na yichì jì, ta taxi jì ña kuxu na sítā vā'a ña yóo se'é. Sítā vā'a yó'o naní ña maná ña kee ñoyivi ñino. Ta taxi jì ñii yuu yaa nda'a ñii ñii ñivi yó'o, ta ɲoɔ yuu yaa yó'o ka'yi kivi na ña xaá. Ta nda ñii inkā ñivi ɔn kundaa ini na yu kúu kivi xaá ñii ñii na, chi ndasaá kuiti ñii laá mji na kundaa ini na yu kúu kivi xaá kómí na" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndatɔ'on ra tɔ'on yó'o

xí'in ñivi nañoo Tiatira na kándixa ña'a

¹⁸ Tuku yichì ñika'an ra xí'in jì, káchí ra saá:

—Taa ún ɲoɔ tutu tɔ'on yó'o ña kɔ'ɔn ña nda'a ñaángel ña ndaa ñivi na kándixa yì'jì ta nákutá'an na ñoo Tiatira ña kisa ká'no na Ndios: "Yì'jì, taa tã ká'an xí'in ndó kúu Sa'ya Ndios, ta nduchu ɲoɔ jì yé'e ña ndatán yé'e ño'o xixì. Ta ndatán yé'e kaá kuáan ñabronce, ña sakán ñiyakón na ndu yé'e, saá yé'e xa'ajì. Ta

ká'an jì xí'in ndó tɔ'on yó'o: ¹⁹ Xíin jì ndi'i ñava'a kisa ndivi ndó. Xíin jì ndi' ndixa kí'vi ní ini ndó xini ndó yì'jì, ta kí'vi ini ndó xini ndó natá'an ndó. Ta xíin jì vā'a kándixa ndó yì'jì, ta vā'a kisa chiño ndó ɲoɔ jì. Ta xíin jì ndi' kúndeé ndó xí'in ña yɔ'vi xó'vi ndó, ta ɔn vása sandakoo ndó yichì jì, ta vitin kisa ndivi ndó kuá'a ní ka ñava'a ɲoɔ ña si'na ke'é ndó. ²⁰ Ta saá ni, ndiso ndó kuachi chi yóo ña ɔn vá'a xíin jì ké'é ndó. Chi xito ndó ña ɔn vá'a ké'é ñii ña'a ña vatá ña yóo xí'in ndó, ta ɔn vása sási ndó ɲoɔ ñáyó'o, ni ɔn vása ká'an ndó xí'in ña xa'a ña ɔn vá'a ké'é ña. Naña'a yó'o ká'an ña xa'a mji ña ndi' kúu ña profeta ña ká'an ndoso tɔ'on Ndios, ta ɔn sivi ñandaa kúu tɔ'on ká'an ña, chi ña sándá'vi ñivi kúu ña. Ta ñii kiva ndatán ña Jezabel sándá'vi ña ñivi kuia xina'a, saá sándá'vi ñáyó'o ñivi na kúu na kisa chiño ɲoɔ jì vitin. Saá chi chú'u ña nataa ña kivi na kuachi xí'in inkā ña'a ña ɔn sivi ñasí'í na kúu, ta chú'u ña náña'a ña kivi ná kuachi xí'in inkā taa tã ɔn sivi yì jì ná kúu. Ta chú'u ña ñivi ña kuxu na ña ñisokɔ inkā ñivi ɲoɔ kuá'a ní ñaidolo án ñaimagen ña ɔn sivi Ndios ndino'o kúu. ²¹ Ta yì'jì, xa xindati jì kuá'a ní kivi xa'a ña nandikó ini ñaña'a yó'o, ta xindati jì ña sandakoo ña yichì ɔn vá'a ndikon ña, ta ɔn vása ní-xiin ña sandakoo ña kuachi ña, ña kúu ña

kí'vi ñá xí'in kuá'a ní taa. ²² Ñákán taxi i ña kukomí ñáyó'o ñii ku'e'e ndeé, ta xa'a ku'e'e yó'o nakava ñá ño xito ñá. Ta ñivi na ndikõn yich i ñá, ta ñii k'i'va ké'é na ña õn vá'a yó'o, tá õn xjin nayó'o nandikó ini na, ni õn xjin na sandakoo na ña õn vá'a ké'é na, ta yi' i saxo'vi ní i ñivi yó'o. ²³ Ta ñivi na kúu sa'ya ñáyó'o, yi' i taxi i ña takué'e na nda kivi na. Ta saá ndi'i ñivi na kándixa yi' i ta nákutá'an na kisa ká'no na Ndios, kundaa ini nayó'o ndí yi' i kúu taa ta xini va'a ndasaá yóo ini ñivi xí'in ndasaá yóo ña xáni sin i na. Ta saá cha'vi i ñii ñii ñivi ndatán yóo ña va'a án ña õn vá'a ke'é na. ²⁴ Ta yóo inká to'on ká'an i xí'in ndó'ó naño Tiatira, ndó'ó na kúu ñivi na õn vása kándixa ña õn vá'a ña saná'a ñaña'a vatá yó'o, ni õn vása ní-xiin ndó sakuá'á ndó ñandich i vatá ña ñó'o se'é, ña káku nima ñandiva'a ká'no Satanás. Ká'an i xí'in ndó'ó, ñivi na ndixa kándixa yi' i ndí õn koó ka inká chiño yo'vi taxi i kasa ndivi ndó. ²⁵ Ta ndasaá kuiti ñáyó'o xini ñó'ó ke'é ndó: Õn sandakoo ndó yich i i, ta kandixa ka ndó yi' i anda kixa kivi ndikó i. ²⁶ Ndi'i ñivi na kündeé ño ndeé ña õn vá'a, chi õn vása sandakoo na yich i i, ta kisa ndivi na ña kóni i ndi'i saá kivi, ta saá taxi i nda'a ñivi yó'o ndayí ña ka'nda chiño na ño ndi'i ñivi na ndóo ndi'i saá ñoyívi. ²⁷ Ndatán yóo ndayí ña taxi

Yivá i Ndios nda'a i, saá koo ndayí ña taxi i nda'a ñivi yó'o ña ka'nda chiño na ño ñivi ndi'i saá ñoo. Ta taxi i nda'a na ñii ka ña yóo ndatán yóo yiton káni, ta xí'in ka yó'o ndeé ní ka'nda chiño na ño ñivi. Ta ndatán ka yó'o kómí ña ndeé ña sakuáchi válí ña kisi ño'o, saá koo ndeé ña kukomí ñivi yó'o ña sandi'i xa'a na ñivi na õn xjin sandakoo yich i ña õn vá'a. ²⁸ Ta yi' i, ndatán yóo kimi náye'e xitaan saá yóo yi' i, ta ndi'i saá kivi yóo i xí'in ñii ñii ñivi yó'o na õn vása ní-sandakoo na yich i i. ²⁹ Ta ndó'ó, ñivi na yóo so'o, ná chika so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Nima Ndios xí'in ndi'i ñivi na kándixa yi' i, na táku kuá'a ñoo ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios" —káchí Jesucristo.

3

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in ñivi naño Sardis na kándixa ña'a

¹ Saá tuku nika'an ra xí'in i, káchí ra saá:

—Taa ún ño tutu to'on yó'o ná ko'on ña nda'a ñaángel ña ndaa ñivi na kándixa yi' i ta nákutá'an na ñoo Sardis ña kisa ká'no na Ndios: “Yi' i kúu i taa ta kómí uxá nima Ndios, ta ní' i uxá kimi yé'e. Xini i ndasaá yóo ndi'i ña ke'é ndó. Vará inká ñivi ká'an na xa'a ndó kúu ndó ñivi na va'a táku, chi yóo kuá'a ní chiño va'a ké'é ndó, ta yi' i ká'an i xí'in ndó ndí yóo

ndó ndatán yóo ñivi na ñixi'i ñoo yi'i, chi on vása ndixa ndino'o ini ndó ndíkõn ndó Ndios. ² ¡Nakáxín va'a ini ndó!, ta chikaá ndó ndee, ta xí'in ña ndino'o ini ndó kundikõn ndó Ndios, ta xí'in ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó ñava'a ña kóni Ndios. Chi xini'i ndí chiño ña ké'é ndó, kumañi ka ña, saá chi on ta'an ke'é ndó ñava'a ndatán kóni Ndios. ³ Naká'án ndó xa'a ña sakuá'á ndó kivi sakán kixá'á ndó kándixa ndó yi'i. Nandikó ini ndó ta ko'on ndó yichi Ndios. Tá on vása chikaá so'o ndó to'on ká'an i xí'in ndó, ta saá ñii kama kixaa i ñoo ndó. Ndatán kixaa taku'ná, kivi on vása ndáti ndó, saá kixaa i ta kasa nani i xa'a kuachi ndó. ⁴ Ta saá ni, yóo sava ndó'ó ñaño Sardis na ndixa kándixa yi'i, ta va'a kisa ndivi ndó chiño ñoo Ndios, ta on vása ké'é ndó ña on vá'a. Ta yóo ndó ndatán yóo ñivi na nda lo'o on vása ní-kukini tikoto yaa ndixin na. Ñoyivi ñino kukomí ndó ndayi ña kaka ndó xí'in i ta kundixin ndó tikoto yaa, chi ñayó'o kúu ya'vi ndó xa'a ña ke'é ndó ña kóni Ndios. ⁵ Ndi'i ñivi na kundeé ñoo ndee ña on vá'a, nayó'o kundixin na tikoto yaa ñoyivi ñino, ta on kin-daa i kivi na ñoo tutu yi, ñoo xa ka'yi i kivi ñivi na kutaku xí'in i ndi'i saá kivi. Ta xa'a ñivi yó'o, yi'i ka'an ndoso i ñoo Ndios ta ka'an ndoso i ñoo ndi'i naángel, ka'ani, kachí saá: Ñivi yó'o kúu na kutaku xí'in

yi'i, kachí xa'a na. ⁶ Ta ndó'ó, ñivi na yóo so'o, ná chikaá so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i ñivi na kándixa yi'i, na taku ku'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios" —kachí Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in ñivi ñaño Filadelfia na kándixa ña'a

⁷ Tuku ñika'an ra xí'in i, kachí ra saá:

—Taa ún ñoo tutu to'on yó'o ko'on ña nda'a ñaángel ña ndaa ñivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñoo Filadelfia ña kisa ká'no na Ndios: "Yi'i, ta ta ká'an xí'in ndó, kúu Taa taYi taNdaa ndixa. Yi'i kómí i llave ña xikomí tarey David ña nakoná yé'é ña kivi ñivi ñoo Jerusalén. Ta yé'é ña nakoná i, nda ñii ñivi on kuchiño na nakasi na yé'é yó'o. Ta yé'é ña nakasi i, nda ñii ñivi on kuchiño na nakoná na yé'é yó'o. ⁸ Yi'i xini i ndi'i ñava'a kisa ndivi ndó. Ta ñoo ndó'ó xa nakoná i yé'é, ta nda ñii ñivi on kuchiño na nakasi na yé'é yó'o. Yi'i xini i ndí ndó'ó on vása kómí ndó ku'a ní ndee, ta saá ni, ndino'o ní ini ndó chikaá so'o ndó to'on i, ta on vása ká'an ndó on xini ndó yi'i. ⁹ Ta kóni ña kundaá ini ndó yu kúu ña ke'é i xí'in ñivi na on vá'a na kisa ndivi ña sáná'a ñanímá ndiva'a ká'no Satanás. Navatá kúu ñivi yó'o chi ká'an na ndí kúu na na-judío na ndíkõn yichi Ndios,

ta ɔn sɪvɪ ñandaa kúu ña káʼan na. Ta saá ñii kɪvɪ ña vaxi, yɪʼi ke'éj xí'in ñivi na vatá yó'o ña kuxítí na nɔɔ ndó'ó, ta saá ñivi yó'o kundaa ini na ndí kí'vi ní ini j xini j ndó'ó. ¹⁰ Xa xa'nda chiño j nɔɔ ndó ndí kundee ndó xí'in ñayɔ'vɪ ta ɔn sandakoo ndó yichij, ta ndó'ó, ndixa xa kisa ndivi ndó tɔ'on yó'o. Ta saá yɪʼi kundaa j ndó'ó nɔɔ ñayɔ'vɪ ní vaxi ña koto ndoso ndi'i ñivi na táku ñoyívi nɔɔ ño'ɔ. ¹¹ Kóni j ña kundaa ini ndó ndí yachij ní ndikó j. Ta xa'a ñayó'o ɔn sandakoo ndó yichij ta ná kandixa ka ndó yɪʼi anda kixaa kɪvɪ ndikó j. Tá ɔn ke'é ndó saá, ta inká ñivi na ɔn vása sándakoo ña kándixa na Ndios, nayó'o kuu na ñivi na naki'in ñava'a ñoyívi ñino, ta ndó'ó ɔn naki'in ndó ñava'a yó'o. ¹² Ndi'i ñivi na kundee nɔɔ ndee ña ɔn vá'a, chi ɔn vása sandakoo na yichij, ta yɪʼi cha'vi j na xí'in ñava'a, chi ke'éj ña nduu na ñivi na xini j ñó'ó ní ve'e ño'ɔ Ndios ñoyívi ñino. Ndatán xini j ñó'ó tón si'in tón veé ní ndiso ñii ve'e ká'no, saá koni j ñó'ó na. Ta ndi'i saá kɪvɪ kutaku yatin na xí'in Ndios, ta nda ñii kɪvɪ ɔn kee na ve'e ra. Ta ñii ñii na, ka'yij na xí'in kɪvɪ Ndios, ta taká'no kisa tɔ'ó j, ta ka'yij na xí'in kɪvɪ ñoo Jerusalén ña xaá, ña kúu ñoo Ndios ña kixi ñoyívi ñino, ta kixaa ña ñoyívi nɔɔ ño'ɔ. Saá tuku ka'yij na xí'in kɪvɪ miji j ña xaá. ¹³ Ta

ndó'ó, ñivi na yóo sɔ'o, ná chikaa sɔ'o ndó tɔ'on yó'o ña káʼan Níma Ndios xí'in ndi'i ñivi na kándixa yɪʼi, na táku ku'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndatɔ'on ra tɔ'on yó'o

xí'in ñivi ñaño Laodicea na kándixa ña'a

¹⁴ Saá tuku ñikaʼan ra xí'in j, káchí ra saá:

—Taa ún nɔɔ tutu tɔ'on yó'o ña kɔ'ɔn ña nda'a ñaángel ña ndaa ñivi na kándixa yɪʼi ta nákutá'an na ñoo Laodicea ña kisa ká'no na Ndios: “Yɪʼi, ta ta káʼan xí'in ndó, ñani j Ñandaa Ndixa, chi ta ta káʼan ñandaa ndixa kúu j, ta xí'in yɪʼi Ndios kisa va'a ra ndi'i ña yóo ñoyívi nɔɔ ño'ɔ xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi ñino. ¹⁵ Ta yɪʼi xini j ndi'i chiño ké'é ndó. Ta xini j ndí ndó'ó ɔn vása va'a ké'é ndó, chi ɔn vása yóo ndó ndatán yóo takuí ñi'ní, ta ni ɔn vása yóo ndó ndatán yóo takuí vixin. ¡Va'a ní ka, níkuu, táná koo ndó ndatán yóo takuí ñi'ní án takuí vixin!* ¹⁶ Ta vitin ndó'ó, ndatán yóo takuí ñindiko, tá ɔn vása yasɪn ka, saá yóo ndó nɔɔ j. Ta ɔn vása yóo ndó ndatán yóo takuí vixin, ni ndatán yóo takuí ñi'ní. Ta xa'a ña yóo ndó saá, nduxan j ndó'ó yu'u j. ¹⁷ Ndó'ó káʼan ndó kúu ndó ñivi nakuíká ní,

* **3:15** Takuí ñi'ní kúu ña xini j ñó'ó yó ña chindeé yó ñivi na ndee ndó'o, ta takuí vixin kúu táva'a ko'o yó.

ta ká'an ndó ndí xí'in ndee mji ndó ndukuiká ní ndó, ta on vása kisa manj ka nda ñii ña xini ñó'ó nda'a ndó, káchí mji ndó. Ta on vása kúndaá ini ndó ndí kúu ndó nivi nandá'ví na'á, nivi na nda lo'o on koó ña xini ñó'ó kómí, nivi na yálá vichí, nivi nakuáá nduchu noo kúu ndó. ¹⁸ Ñakán kía yí'í ká'anj xí'in ndó ná sata ndó ñaoro nooj, oro ña kúu nina mji ndino'o, oro ña xa'mi na xí'in ño'ó xíxi ña ndundii ndi'i mji ña. Ta saá nduu ndó nivi nakuiká ndino'o. Ta ká'anj xí'in ndó ná sata ndó nooj tikoto yaa kundixin ndó ña nakasi ndó ñayalá ndó ña on kuka'an ka noo ndó. Ta ká'anj xí'in ndó ná sata ndó nooj tatan ña chikaa ndó nduchu noo ndó ña kuchiño va'a koto ndó. ¹⁹ Saá ká'anj xí'in ndó chi to'on yo'vi ká'anj xí'in ndi'i nivi na kúu na kí'vi ní ini xini, ta táxi ña xo'vi nayó'o xa'a ña nandikó ini na ta ko'on na yichj va'a. Ta vitin ndó'ó, xini ñó'ó nandikó ini ndó noo ña on vá'a ké'é ndó, ta sandakoo ndó ña. Ta xí'in ña ndino'o ini ndó kundikon ndó Ndios. ²⁰ ¡Koto ndó! Yí'í kúu ta ta ñindichi yé'é ndó, ta kána ndó'ó. Ta ndó'ó, tá xini so'o ndó ña kána ndó'ó, ta nakoná ndó yé'é, ta ka'an ndó xí'inj kivi ini ve'e ndó, ta saá yí'í kivi, ta kuxuj xí'in ndó, ta ndó'ó kuxu ndó xí'inj. ²¹ Ndi'i nivi na kündeé noo ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichij, ta yí'í taxi ña koo na

xí'inj ñoyívi ñino ña ka'nda chiño na xí'inj. Saá chi yí'í xa kündeé noo ndee ña on vá'a, ta Yivá Ndios taxi ra nda'aj táyi yij tón to'ó ká'no ñoyívi ñino noo yooj xá'nda chiñoj xí'in ra. ²² Ndó'ó, nivi na yoo so'o, ná chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa yí'í, na táku ku'a ní ñoo, ta nákutá'an na kisa ká'no na Ndios" —káchí Jesucristo.

4

To'on yó'o ká'an xa'a ndasaá kisa ká'no na Ndios ñoyívi ñino

¹ Tá ndi'i nika'an Jesucristo ñayó'o, ta xini ñii yé'é nóná ña ñoyívi ñino, ta xini so'oj mji tuku ndusu ña si'na xini so'oj tá noo, ña yoo ndatan yoo ndusu tón trompeta, ta kixi to'on nika'an ña xí'inj, káchí ña saá:

—Na'a, ndaa ún ñino yó'o, ta saná'aj yó'ó ña kundivi kivi vaxi —káchí ña xí'inj.

² Ta xandikon mií saá Níma Ndios kixaa ña nooj, ta sakundixin ní mji ña yí'í, ta xa'a ñayó'o nativi nooj xini ñii táyi yij tón to'ó ká'no ñoyívi ñino, ta xini ña yoo noo táyi yó'o. ³ Yé'e ndi'i mji ña ndatan yé'e táxa yuu livi ña naní jaspe án diamante. Ta ñii saá tuku yé'e táxa ña ndatan yoo yuu livi ña ku'á ña naní corralina án rubí. Ta xini ñii ñaku'nkú, xino nduu ña táyi yij tón to'ó ká'no yó'o. Ñaku'nkú yó'o yé'e

táxa ña ndatán yé'e táxa yuy livi ña kuí, ña naní esmeralda. ⁴ Ta noq yoo táyi yíi tón to'ó ká'no yó'o xino nduu oko komi táyi tón ná'no tón to'ó, noq ndoo oko komi nataa xikua'a na kómí ndayí. Ta naxikua'a yó'o ndixin na nina tikoto yaa, ta sñi ñii ñii nayó'o kánóo ñii corona ñaoro. ⁵ Ta noq táyi yíi tón to'ó ká'no ñíndichi ma'ño nayó'o, kee kua'a ní ña yé'e nátaxa, ta mii yó'o kaku ña ní'i ndá'yi saví. Ta mii yó'o vaxi ña ndeé ní síso ní'i. Ndatán ní'i síso ká'an kua'a ní ñivi, saá vaxi ña. Yatin noq yoo táyi yíi tón to'ó ká'no yíta uxá ño'o xixi, ta uxá ño'o xixi yó'o ká'an ña xa'a ña kúu uxá nímá Ndios. ⁶ Ta saá tuku yatin noq ñíndichi tón táyi yíi tón to'ó ká'no, yoo ñii xiiña ña kaa ndatán kaa yoso ndíka, ta ndatán kaa noq takuii mñi saá kaa noq ña, chi yoso yó'o yé'e ña ndatán yé'e yuyú yé'e ña tívi xíto yó nda inká tá'ví sata ña.

Ta yatin ní noq ñíndichi táyi yíi tón to'ó ká'no xino nduu komi natáku. Ta komi natáku yó'o, nina nduchú noq yoo ndi'i xiiña ña, ña kúu kándíka ña xí'in sata ña. ⁷ Ta ñii ñii ña komi táku yó'o, sín ní ná'a ñii ñii ña. Ta ñanoq táku yó'o, ndatán kaa tileón, saá kaa ña. Ta ñaovi táku, ndatán kaa tísindiki chée, saá kaa ña. Ta ñauni táku, ndatán kaa noq ta, saá kaa noq ña. Ta ñakomi táku, ndatán

yoo tasin tí ndáchí, saá yoo ña. ⁸ Ta ñii ñii ña komi táku yó'o kómí ña ñño ndixin ña. Ta ndi'i saá xiiña mii ña, tandá ñii ñii ndixin ña, nina nduchú noq kúu ña. Ta ndi'i saá ndivi ñoo, ña komi táku yó'o kisa ká'no ña Ndios, ta nda lo'o on vása xikuiin ña ká'an ña to'on yó'o, káchí ña saá:

¡Taa yíi, ta yíi, ta yíi kúu Ndios!

¡Taa ta kómí ndi'i ndee kúu Ndios!

Ndios kúu ta ta xa táku nda kivi noq,

ta táku ra vitin, ta táku ra ndi'i saá kivi ña vaxi, káchí ña komi táku, ká'an ña xí'in Ndios.

⁹ Ña komi táku yó'o on vása sándakoo ña kisa ká'no ña Ndios, ta kisa to'ó ní ña ra, ta ká'an ña xí'in ra: "Táxa'vi ní ún, Ndios, yó'o kúu ún ta ta yoo noq táyi yíi tón to'ó ká'no, ta yó'o kúu ún ta ta xa táku nda kivi noq, ta táku ún vitin, ta táku ka ún ndi'i saá kivi ña vaxi", káchí ña komi táku. ¹⁰ Ta ñii ñii yichi ña komi táku yó'o ká'an ña to'on ña kisa ká'no ña Ndios, ta na oko komi nataa xikua'a na ndoo yatin, kuxítí na ta kisa ká'no na Ndios, ta ta yoo noq táyi yíi tón to'ó, ta kúu ra ta ta táku ndi'i saá kivi. Ta sñi ñii ñii naxikua'a yó'o kánóo ñii corona ñaoro, ta tñin na corona ña kánóo sñi na, ta chíso na ña noq Ndios, ta yoo noq táyi yíi tón to'ó ká'no, ta ká'an na xí'in Ndios, káchí na saá:

11 Tata Ndios, ñii laá yó'ó kúu Taa taKá'no noo yó,
 ta ñii laá mjiún kúu ta ndáya'ví naki'in ndi'i ñatò'ó xí'in ndi'i ndee va'a,
 chi ñii laá yó'ó kúu taa ta kisa va'a ndi'i ña yóo ndi'i saá ñoyívi.
 Ndatán chitóni mjiún saá kisa va'a ún ña, ta saá yóo ña,
 ká'an naxikua'a xí'in Ndios ta yóo noo táyi yii tón to'ó ká'no.

5

Tò'on yó'o ká'an xa'a ña xini taJuan ñii tutu ña ñitivi ndaa

¹ Ta saá xini i ñii nomi tutu ña ñitivi ndaa, ña yóo nda'a kua'á taa ta yóo noo táyi yii tón to'ó ká'no. Ta ndi'i noo tutu yó'o, ta ndi'i sata ña, kómí ña ku'a'a ní to'on ña ñika'yi. Ta ña ñii nomi tutu yó'o, uxá xiiña ndási ña xí'in ñima kisín válí. ² Ta xini i ñii ñaángel ña kómí ndayí ká'no, ta xí'in ndi'i ndee ña ñika'an ña, ñinda'ka to'on ña, káchí ña saá:

—¿Yu kúu taa taká'no ta kómí ndayí nakoná ra ñii ñii ña ñima kisín ndási tutu yó'o? —káchí ñaángel.

³ Ta on koó nda ñii na ní-kuchiño nakoná tutu yó'o, ni nda ñii na ní-kuchiño koto na ña ñika'yi noo ña. On koó nayó'o, ni ndi'i saá ñoyívi, ni tixin ño'o, on koó nda

ñii na ní-kuchiño. ⁴ Ta saá kuchuchú ní ini i, ta xaku ní i, chi on koó nda ñii na kómí ndayí ña nakoná na tutu yó'o, ni on koó na kómí ndayí koto na ña ñika'yi noo tutu yó'o. ⁵ Ta ñii taa tatá'an na oko komi naxikua'a na yóo yó'o ñika'an ra xí'in i:

—On kuaku ní ka ún chi yó'o yóo taa ta naní “Tí León tí xá'nda chiño noo naño Judá”, ta tayó'o kómí ra inká kivi ra naní ra “Sa'ya ñani sikuá tarey David.”*
 Ta tayó'o xa kündeé ra noo ñandiva'a ká'no, ñakán kómí ra ndayí ña nakoná ra ñii ñii noo ndási xí'in ñima kisín ña ndási uxá xiiña nomi tutu yó'o —káchí ra xí'in i.

⁶ Ta saá xini i ñii Ndikachi,† ñíndichi rí yatin siin táyi yii tón to'ó ká'no. Táyi yó'o ñíndichi nó ma'ño komi ñatáku xí'in na oko komi nataa naxikua'a. Ta Ndikachi yó'o ná'a rí ndatán ná'a tí ñixi'i ñisoko ñivi noo Ndios. Uxa kúu ndiki rí, ta uxá kúu nduchú noo rí. Ta uxá nduchú noo rí kúu ña kóni kachí xa'a uxá ñima Ndios ña xa ti'ví ra ku'a'an ña ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o. ⁷ Ta Ndikachi yó'o ñixaá rí noo Taa taKá'no, ta yóo noo táyi yii tón to'ó ká'no, ta tíyó'o k'i'in rí nomi tutu ña yóo nda'a kua'á ra. ⁸ Tá k'i'in rí nomi tutu yó'o, ta ña komi táku xí'in ndi'i na oko komi nataa xikua'a xikuxítí ndi'i

* 5:5 Ovi kivi yó'o ká'an ña xa'a Jesucristo. † 5:6 Ndikachi yó'o kóni kachí ña xa'a Jesucristo, chi ndatán yóo ndikachi lo'o ña ñisoko ñivi noo Ndios xina'a, xa'a ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, saá yóo Jesucristo.

na nḡḡ Ndikachi yó'o. Ñii ñii na ní'i na ñii tón arpa, ta ñii ñii na ní'i na ñii kḡ'o ñi'ma ñaoro nḡḡ ñó'o xuxa va'a ña támi ní xá'an. Ta ñi'ma xuxa va'a ká'an ña xa'a tḡ'on ña ká'an nivi nayii xí'in Ndios. ⁹ Ta saá ña kḡmí táku xí'in ndi'i na ḡkḡ kḡmí nataa naxikua'a xita na yaa yii ña xaá ña kisa ká'no na Ndikachi xí'in tḡ'on yó'o:

Yó'ó kómí ún ndayí tiin ún nomi tutu yó'o.

Yó'ó kómí ún ndayí ña nakoná ún ña ndási tutu yó'o.

Saá chi nḡsokḡ xí'in mji ún nḡḡ Ndios, ta satakue'e na yó'ó, ta nixi'í ún.

Ta xí'in nji ún ña nixita, cha'vi ún xa'a kuachi ndi'i nivi, ña kuchiño na nduu na sa'ya Ndios.

Nivi na cha'vi ún xa'a, kúu na kixi ndi'i saá ñoo válí án ñoo ná'no ndi'i saá xiiña nḡḡ ño'o.

Ta kúu na ndi'i saá nḡḡ nivi ñoyívi, ta ká'an na ndi'i saá nḡḡ tḡ'on.

¹⁰ Ta taxí ún nda'a nayó'o ndayí ña ka'nda chiño na xí'in ún nḡḡ ndi'i ña yóo,

ta ke'é ún xí'in na ña nduḡ na sutu yii, ta kisa chiño na nḡḡ Ndios.

Ta nayó'o ka'nda chiño na nḡḡ ndi'i nivi xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi nḡḡ ño'o,

káchí na xita na yaa yii ña kisa ká'no na Ndikachi.

¹¹ Ta xini i, ta xini so'o i ñii síso ká'an ku'a ní naángel,

nayó'o yá'a ku'a ní millón kúu na. Ta xino nduu ndi'i na táyi yii tón tḡ'ó ká'no xí'in kḡmí ñatakú, ta xí'in ḡkḡ kḡmí nataa naxikua'a, ¹² ta ndeé ní ká'an naángel, káchí na saá:

Ndikachi tí nḡsokḡ xí'in mji nḡḡ Ndios

kómí rí ndayí ka'nda chiño rí nḡḡ ndi'i nivi xí'in ndi'i ña yóo,

ta kómí rí ndayí ña naki'in rí ndi'i ñakuiká xí'in ndi'i ñandíchi ndino'o,

ta kómí rí ndayí ña naki'in rí ndi'i nde'e ká'no,

ta kómí rí ndayí ña naki'in rí ndi'i ñatḡ'ó ká'no,

ta kómí rí ndayí ña kanóo síkón ní ñatḡ'ó rí,

ta kómí rí ndayí ña kasa ká'no yó rí xí'in ndi'i mji yó,

chi ña ndixa va'a kúu ña naki'in rí ndi'i ñava'a saá,

káchí naángel, ká'an na tḡ'on ña kisa ká'no na Ndikachi.

¹³ Ta saá xini so'o i ndi'í ña kisa va'a Ndios kixá'a ña kisa ká'no ña Ndios, ta kisa ká'no ña Ndikachi yó'o. Ndi'í ñayó'o ña ke'é Ndios kúu ndi'í ña táku án ña yóo ñoyívi nḡḡ ño'o, xí'in ndi'í ña táku án ña yóo ñoyívi nḡḡ, xí'in ndi'í ña táku án ña yóo tixin ño'o, xí'in ndi'í ña táku án ña yóo tixin takuí mīni, ta ndi'í ñayó'o ká'an ña, káchí ña saá:

Ná kasa ká'no yó Taa taKá'no ta yóo nḡḡ táyi yii tón tḡ'ó ká'no,

ta ná kasa ká'no yó Ndikachi tí yóo xí'in ra.

Ná naki'in na ndi'i ñato'ó ká'no.

Ná kanóo vạ'a ñato'ó na.

Ná naki'in na ndi'i ndee ká'no,

ta ná naki'in na ndi'i ñava'a yó'o ndi'i saá kivi vaxi. Saá ná koo ña,

káchí ndi'i ña kisa vạ'a Ndios.

¹⁴ Ta ña kọmị táku ña yóo xino nduu táyị yịi tón to'ó ká'no nịka'ạn ña, káchí ña saá:

—Saá ná koo ña —káchí ña.

Ta na oko kọmị tẹa naxikuạ'a na yóo xino nduu táyị yịi tón to'ó ká'no, xikuxítí na nda noo ño'o, ña kisa ká'no na Ndios, ta kisa ká'no na Ndikachi.

6

To'on yó'o ká'ạn xạ'a uxạ ñimạ kisín ña ndásị nomi tutu

¹ Ta xini j Ndikachi ñakoná rí ñii ñimạ kisín ña kúu ñanọó ña ndásị nomi tutu. Ta saá ñii ñatáku ñatá'an ña kọmị táku, xí'in ndi'i ndee ña nịka'ạn ña, ndatán ndá'yi sạvị saá nịka'ạn ña xini so'o j, ta nịka'ạn ña, káchí ña saá:

—jNa'a, kixi ún ta koto ún! —káchí ña.

² Ta saá nịxaạ j ta xito j, ta xini j kẹta ñii kuáyí, tí yaa kúu rí, ta tẹa tẹ yóso rí ní'i ra ñii kuxun ña xa yóo ti'va. Ta ñaki'in ra ñii corona ña kanóo sịnị ra. Ta kúu ra taká'no tẹ xa kundeé noo

kuạ'a ní nivi na sạ ini xini ña'a, ta kẹe ra kuạ'an ra ña kani tá'an ra xí'in ndi'i inka nivi na sạ ini xini ña'a, ña kundeé ra noo na.

³ Ta saá Ndikachi ñakoná tuku rí ñimạ kisín ña kúu ñaovi, ta inka ñatáku ñatá'an ña kọmị táku nịka'ạn ña, káchí ña saá:

—jNa'a, kixi ún ta koto ún! —káchí ña.

⁴ Ta nịxaạ j ta xito j, ta xini j kẹta inka tíkuáyí, tí kuá'a kúu rí. Ta tẹa tẹ yóso rí ñaki'in ra ñii espada, ta ñaki'in ra ndayí ña sandi'i ra xạ'a ña vạ'a ndóo nivi xí'in natá'an na ñoyivi noo ño'o yó'o. Ta xí'in ñayó'o nivi kixá'a na ka'ni tá'an na.

⁵ Ta Ndikachi ñakoná tuku rí inka ñimạ kisín ña kúu ñauni, ta xini so'o j inka ñatáku ñatá'an ña kọmị, ta nịka'ạn ña, káchí ña saá:

—jNa'a, kixi ún ta koto ún! —káchí ña.

Ta nịxaạ j ta xito j, ta xini j kẹta ñii kuáyí, tí toón kúu rí, ta nda'a tẹa tẹ yóso rí kánóo ñii kạ ña cho'on ki'va na ndasaá veé ñakía'vi. ⁶ Ta saá xini so'o j to'on ña nịka'ạn, ta kixi to'on yó'o ma'ño kọmị ñatáku ña yóo yatin noo yóo táyị yịi tón to'ó ká'no. Ta nịka'ạn ndoso ña noo nivi, nịka'ạn ña, káchí ña saá:

—Xa ndạ ní ya'vi trigo xí'in cebada vitin. Ndatán yóo ya'vi ña chá'vi na ñii tẹa tẹ kisa chiño ñii kivi, saá cha'vi ndó xạ'a ñii kilo trigo án unị kilo cebada.* Ta koto vạ'a ndó, ta on sativi ndó ña aceite, ni on sativi

* 6:6 Ñii denario kúu sị'ún ña kúu ya'vi ñii tẹa tẹ kisa chiño ñii kivi.

ndó ndutá vino tíuva —saá nika'an to'on xini so'oi.

7 Ta nakoná Ndikachi inká ñimá kisín ña kúu ñakomí, ta xini so'oi nika'an inká ñatáku ñatá'an ña komí, káchí ña saá:

—¡Na'a, kixi ún ta koto ún!

8 Ta nixaaji ta xitoi, ta xini ketá inká kuáyí, tí kuáán kóni kúu rí. Ndatán káa tí ndeé ndó'o saá yóo rí. Ta taa tá yóso rí naní ra “Ndeé ña xá'ni ñivi.” Ta inká taa tá ndikon vaxi sata tayó'o naní ra “Hades” ña ká'an xa'a xiiña noo xá'nda chiño ndeé yó'o ña xá'ni ñivi. Ta ovi na saá naki'in na ndayí ña ka'ni na ñii tá'ví ñivi noo ña komí tá'ví ñivi na kúu ndi'i ñivi na táku ñoyívi noo ño'q. Chi ovi na saá kómí na ndayí ña ka'ni na ñivi yó'o xí'in espada sijn, án ka'ni na ñivi xí'in soko, án ka'ni ña'á na xí'in ndi'i noo kue'e, án taxi na ndayí nda'a tikití títukú ña ka'ni rí ñivi yó'o.

9 Ta Ndikachi nakoná tuku rí inká ñimá kisín ña kúu ñao'on. Ta saá xitoi, ta xini ñíndichi ñii namá yij noo nandoso ña sóko noo Ndios, ta xa'a namá yij yó'o ña yóo ñoyívi ñino, ndóo ndi'i níma ñivi na kúu na ñixi'i xa'a ña nika'an ndoso na to'on Ndios. Nixa'ni na nayó'o xa'a ña on vása ní-sandakoo na yichi Ndios ta xa'a ña ndakuijn na xa'a ñandaá.

10 Ta níma na ñixi'i yó'o, xí'in ndi'i ndeé na nika'an na, káchí na saá:

—Tata Yivá yó Ndios, tá xá'nda chiño noo ndi'i ña yóo, ta yó'o kúu taa tayij, taa tá ndixa kisa ndivi ñandaá, ¿ndasaá ka kivi kundati ndi' ña kixaa kivi ña kasa nani ún xí'in ñivi xa'a kuachi ña xa'ni na ndi'i? ¿Anda ama taxi ún ña cha'vi ñivi xa'a ña xa'ni na ndi'i? —káchí na, ká'an na xí'in Ndios.

11 Ta ñii ñii nayó'o naki'in na tikoto yaa nda'a Ndios, ta Ndios nika'an ra xí'in na:

—Lo'o ka kivi kundati ndó, chi xini ñó'ó tondaá ña ka'ni na ndi'i nañani ndó án náki'va ndó, na kúu na chitóni'i ka'ni na xa'a ña kisa chiño na noo, ndatán kisa chiño ndó'o noo —káchí Ndios xí'in na.

12 Ta saá nakoná tuku Ndikachi ñimá kisín ña kúu ñaiño. Ta xitoi, ta xini ña ndeé ní ñitaan, ta ño'o ká'no ña yé'e ndivi, on vása ní-ndij ka ña, ta kúnaa ndi'i noo ña. Ndatán yóo tikoto toón ní ña ndixin ñivi na yóo xáku noo ñivi ñixi'i, saá toón kindoo ño'o ká'no yó'o. Ta tíyoo tí yé'e ñoó naa, nduu kuá'á ndi'i rí. Ndatán yóo ñii kuá'á ní, saá kindoo kuá'á tíyoo. 13 Ta tikiimi tí yóo ñoyívi ñino, ndeé ní kixá'á kóyo rí. Kee rí nda ñoyívi ñino ta kóyo rí nda noo ño'q. Kóyo rí ndatán kóyo tiku'i nda'a tón yiton síkón ní, kivi ndeé ní káni tachí tón yiton yó'o. 14 Ta saá ñoyívi ñino kixá'á ña nátivi ndaa mii ña, ndatán nátivi ndaa ñivi ñii yivi ñoo ña koo va'a ña. Saá chi ñoyívi ñino kixá'á kuá'an

7

ndañó'ó ña, ta ɔn vása tívi ká ña. Ta Ndios nasama ra ndi'i yukú síkón, ta nasama ra ndi'i xiiña ña naní isla, ña xikuu ño'ò yìchí, ta xino nduu takuí mìnì ña. Ta ɔn vása yóo ká ndi'i yukú síkón, ni ɔn vása yóo ká ndi'i ño'ò yìchí ña kúu isla noo nixiyo ña si'na. ¹⁵ Ta ndi'i saá noo nivi ñoyívi noo ño'ò kee na kuá'an na noo yóo yukú ña ndukú na noo yóo kavua án tixin yuu ná'no ña kuchiño ko'on se'é na. Nanivi yó'o kúu narey ná'no na kómí ndayí xá'nda chiño noo ndi'i nivi, ta kuá'an inká nataa ná'no na xá'nda chiño noo natropa. Ta ñii kiva saá kuá'an ndi'i nivi nakuiká xí'in ndi'i namozo na ɔn vása kómí ndayí sandakoo na ña kisa chiño na noo napatrón na, ta ñii saá kuá'an nivi na kómí ndayí nakaxin chiño ña kasa chiño mji na. ¹⁶ Ndi'i nivi yó'o kuá'an na ndukú na noo kuchiño ko'on se'é na, ta nika'an na xí'in yukú síkón, ta nika'an na xí'in yuu kavua ná'no, káchí na saá:

—Va'a ká kama koyo ndó sata ndi, ta chise'é ndó ndi'i noo ta ta yóo noo táyi yii tón to'ó ká'no. Ta chise'é ndó ndi'i noo ña sáa ní ini Ndikachi xini rí ndi'i, chí kóni rí saxo'vi rí ndi'i xa'a kuachi ndi. ¹⁷ Saá chí vitin kixaa kivi Ndios xí'in Ndikachi ña saxo'vi na ndi'i nivi xa'a kuachi na. Ta nda ñii nivi ɔn kuchiño na kundedé na noo ñayó'o —nika'an na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a nivi na kómí sello Ndios ta'ya na

¹ Tá ndi'i nija'a ñayó'o, ta saá xini i komi naángel yita na ñii ñii komi xiiña ñoyívi: ñii ñaángel ñíndichi chí noo kána ño'ò, inká ñaángel ñíndichi noo kuá'an ketá ño'ò, inká ñaángel ñíndichi chí norte, ta inká ñaángel ñíndichi chí sur. Ta naángel yó'o sási na tachi ña ɔn kani ña takuí mìnì, ni ɔn kani ña noo ño'ò yìchí, ni ɔn kani ña tón yiton. ² Saá chí komi saá naángel yó'o xa naki'in na ndayí nda'a Ndios ña sativi na ño'ò ñoyívi, ta kómí na ndayí sativi na takuí mìnì. Ta saá xini i inká ñaángel keta ña chí noo kána ño'ò, ta ñaángel yó'o ní'i ña sello Ndios, ta tatakú ndino'o. Ta xí'in ndi'i ndee ña, nika'an ña xí'in inká komi naángel yó'o, ³ káchí ña saá:

—iKundati ndó! ɔn kixá'á ndó sativi ndó ño'ò ñoyívi, ni takuí mìnì, ni tón yiton. Kundati ndó nda sandi'i ndi ka'yi ndi xí'in sello ta'ya ñii ñii nivi na kúu na kisa chiño noo Ndios.

⁴ Ta saá xini so'o i to'on ña nika'an ndasaá kúu nivi na kómí sello Ndios, ta nayó'o kúu ñii ciento ovi siko komi mil nivi, ta kee na tixin ña ñii ñii ña uxu ovi ti'vi nivi na kúu sa'ya ñani síkuá taIsrael. ⁵ Uxu ovi mil nivi yó'o, na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá taJudá. Ta uxu ovi mil nivi na kómí sello Ndios kúu

nasá'ya ñani síkuá tãRubén. Ta uxu oví mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasá'ya ñani síkuá tãGad. ⁶ Ta uxu oví mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasá'ya ñani síkuá tãAser. Ta uxu oví mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasá'ya ñani síkuá tãNeftalí, ta uxu oví mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasá'ya ñani síkuá tãManasés. ⁷ Ta uxu oví mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasá'ya ñani síkuá tãSimeón. Ta uxu oví mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasá'ya ñani síkuá tãLeví. Ta uxu oví mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasá'ya ñani síkuá tãIsacar. ⁸ Ta uxu oví mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasá'ya ñani síkuá tãZabulón. Ta uxu oví mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasá'ya ñani síkuá tãJosé, ta uxu oví mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasá'ya ñani síkuá tãBenjamín.

Tõ'on yó'o ká'an ña xa'a kua'a ní ñivi na ndíxin tikoto yaa

⁹ Ta saá xito i, ta xini i kua'a ní ñivi, ta ñiya'a ní kua'a kúu ñivi yó'o. Ta on koó na kuchiño ka'vi ndasaá kúu na. Ñivi yó'o kixi na ndi'i saá xiiña ñoyívi ñoo ño'o, ta kixi na ndi'i saá ñoo ná'no xí'in ndi'i saá ñoo válí. Nayó'o kúu na ndi'i saá ñoo ñivi, ta ká'an na ndi'i saá ñoo tõ'on. Ta nayó'o yíta na yatin ñoo yóo tãa tã yóo ñoo táyi yii tón tõ'ó ká'no, ta ñii saá yatin yíta na ñoo Ndikachi. Ta ndi'i nayó'o ndíxin na tikoto yaa, ta ní'i

na ñoo, ta sákanda na ñoo yó'o ña kisa ká'no na Ndios xí'in Ndikachi. ¹⁰ Ta nanjivi kua'a ní yó'o, xí'in ndi'i ndee na, ñika'an na, káchí na saá: On koó inkã na kúchiño sakaku ñivi, chi ñii laá yó'ó, Tata Yivá yó Ndios, tã yóo ñoo táyi yii tón tõ'ó ká'no, ta yó'ó, Ndikachi, tí yóo xí'in ra,

ndó'ó kúu na kúchiño sakaku ñivi, káchí na, ká'an na. ¹¹ Ta ndi'i naáγγελ yíta na, xino nduu na ñoo yóo táyi yii tón tõ'ó ká'no, ta ñoo yóo oko komi nataa naxikua'a xí'in komi ñatáku. Ta saá ndi'i naáγγελ yó'o xikuxítí na nda ñoo ño'o yatin ñoo yóo táyi yii tón tõ'ó ká'no, ta kisa ká'no na Ndios. ¹² Ta ñika'an na saá xí'in Ndios:

¡Saá ná koo ña!
¡Naki'in ún ña kisa ká'no ndi yó'ó Ndios xí'in ndi'i mji ndi!

¡Ná kanóo síkón ní ñatõ'ó mji ún!

¡Chi mji ún kúu tãa tã kómí ndi'i ñandíchi ndino'o!

Ta xí'in ña ndino'o ini ndi, ká'an ndi xí'in ún: "¡Tãxa'vi ún, Tata Ndios!"

¡Ta va'a naki'in ún ndi'i ñatõ'ó ká'no!

Chi yó'ó kúu tãa tã kómí ndi'i ndee ká'no,

ta kómí ún ndi'i ndayí ñoo ndi'i ña yóo.

¡Saá ná koo ña ndi'i saá kivi!
káchí naáγγελ xí'in Ndios.

¹³ Ta saá ñii tãa tãtã'an na oko komi naxikua'a,

n̄indaḡa t̄o'on ra ȳi, káchi
ra saá:

—¿Yu kúu n̄ivi ȳita
yó'o, na ndíxin tikot̄o yaa?
—káchi ra x̄i'in j̄.

¹⁴ Ta ndaḡuijn̄ j̄, n̄ika'an̄ j̄
x̄i'in ra:

—On vása x̄ini j̄, Tata. Yó'ó
kúu t̄a t̄a x̄ini yu kúu na.

Ta saá n̄ika'an̄ ra x̄i'in j̄:

—Ndi'i n̄ivi yó'o kúu na
kee noḡ ña ndeé ní n̄ix̄o'vi
na. Ta nayó'o naḡata na
tikot̄o na x̄i'in n̄ij̄ Ndikachi
ña n̄ix̄ita, ta saá nduyaa
tikot̄o na. ¹⁵ Ta xa'a ñayó'o
kómí na ndayí ȳita yatin na
noḡ yóo táyi ȳij̄ tón t̄o'ó
ká'no. Ta ndiví ñoó k̄isa
chiño na noḡ Ndios ve'e ño'o
ra. Ndios, t̄a t̄a yó'o noḡ
táȳi ȳij̄ tón t̄o'ó ká'no, koo
ra x̄i'in na ta vivíi kundaa ra
na x̄i'in ndeé ra. ¹⁶ Ta nda
ñii k̄ivi on̄ k̄ivi ka na s̄oko,
ni on̄ ȳich̄i ka na takuií. Ta
ni on̄ ndij̄ ka ȳikí koñu na
x̄i'in ña ñi'ni ní ño'o ká'no
ña yé'e ndiví, ni on̄ x̄o'vi ka
na x̄i'in nda ñii noḡ ka'ni.
¹⁷ Saá chi Ndikachi tí yóo
noḡ táyi ȳij̄ tón t̄o'ó ká'no,
yóo rí x̄i'in na ta ndáa rí
na. Ta sáná'a rí na noḡ yóo
takuií ko'o na, ta takuií yó'o
taxi kutak̄u ndino'o na. Ta
Ndios yakón ra ña sanayaa
ra ndut̄a nduch̄u noḡ na xa'a
ña xaḡu na, chi sandi'i ra
xa'a ña kúchuchú ini n̄ivi.

8

*T̄o'on yó'o ká'an̄ xa'a
Ndikachi
naḡoná rí ñim̄a kisín ña kúu
ñaux̄a*

¹ Ta saá Ndikachi naḡoná
rí ñim̄a kisín ña kúu ñaux̄a,

ta ndi'i na yóo ñoyívi n̄ino
ñii n̄iyaa na, ñii kutásin ndi'i
na, on̄ koó ka na ká'an̄,
t̄and̄a ñii sava hora n̄ix̄iȳo
saá. ² Ta saá x̄ini j̄ ux̄a
naángel na ȳita yatin noḡ
yóo Ndios, ta ñii ñii na
naḡi'in na ñii trompeta. ³ Ta
x̄ini j̄ ink̄a ñaángel ña ní'i ñii
ko'ḡ ñi'm̄a ña kúu nina ka
oro, ta n̄ix̄aa ña, x̄ikundichi
yatin ña noḡ yóo nama ȳij̄
noḡ nándoso ñaȳij̄ ña sóko
na noḡ Ndios. Ta ñaángel
yó'o naḡi'in ña ví'i ní xuxa
va'a ña sanakutá'an̄ ña x̄i'in
ndi'i t̄o'on ña ká'an̄ n̄ivi
x̄i'in Ndios. N̄ivi yó'o kúu
n̄ivi naȳij̄ na ndíkon Ndios.
Ta saá ñaángel n̄isoko ña
xuxa va'a yó'o noḡ nama ȳij̄
ña ñindichi noḡ Ndios, t̄a
yóo táyi ȳij̄ tón t̄o'ó ká'no.
⁴ Ta saá ñi'm̄a xuxa va'a
x̄i'in t̄o'on ña ká'an̄ n̄ivi
naȳij̄ x̄i'in Ndios, k̄ix̄á'a ña
kuá'an̄ ndaa ña nda noḡ yóo
Ndios. ⁵ Ta saá ñaángel
yó'o tuku t̄ijn̄ ña ko'ḡ ñi'm̄a,
ta saḡutú ña ko'ḡ yó'o x̄i'in
ño'o x̄ix̄i ña yóo noḡ nama,
ta saḡana ña ño'o x̄ix̄i yó'o
nda noḡ ño'o ñoyívi. Ta
saá x̄and̄ikon̄ k̄ix̄á'a ndeé ní
ndá'yi saḡvi, ta ndeé ní s̄iso,
ndaḡán̄ kuá'a ní n̄ivi ká'an̄,
saá kúu. Ta kee kuá'a ní ña
náye'e tax̄a, ta ndeé ní táan
noḡ ño'o ñoyívi.

*T̄o'on yó'o ká'an̄ xa'a
ux̄a naángel ña tívi na tón
trompeta*

⁶ Ta saá ñii ñii na
ux̄a ángel ní'i na ñii tón
trompeta, ta xa yóo tí'va na
ña tívi na nó.

7 Ta saá ñaángel ñanq̄o t̄ivi ña tón trompeta, ta x̄and̄ik̄on k̄ixá'á kóon ñí kaxin, ta ñí kaxin yó'o ñsaka ña x̄i'in ño'q̄ x̄ix̄i, ta x̄i'in ñi kuá'á. Ta ndeé ní kóyo ndi'i ñayó'o ñoq̄ ño'q̄ ñoyívi. Ta saá x̄a'mi ña ñii tá'ví yit̄on ñoq̄ ña un̄i tá'ví yit̄on tón kúu ndi'i yit̄on tón yóo ñoyívi. Ta x̄a'mi ña ñii tá'ví ku'u kuí ñoq̄ ña un̄i tá'ví ku'u kuí, ña kúu ndi'i ku'u kuí ña yóo ñoyívi.

8 Ta ñaángel ñaḡv̄i t̄ivi ña tón trompeta, ta saá x̄ini ñdatán káa ñii yuk̄u ká'no ní, saá káa ñii ña'a ña nákundixin ndi'i ño'q̄ x̄ix̄i. Ta ña nákundixin ño'q̄ x̄ix̄i yó'o ñakava ña ñoq̄ takuii m̄ini. Ta saá ñii tá'ví ñoq̄ ña un̄i tá'ví ña kúu ndi'i takuii m̄ini ndu'u rá nina ñi kuá'á. 9 Ta ñii tá'ví kit̄i ñoq̄ ña un̄i tá'ví ña kúu ndi'i kit̄i tí táku t̄ixin takuii m̄ini yó'o, ñix̄i'j̄ ndi'i rí, ta ñii tá'ví tón barco ñoq̄ ña un̄i tá'ví ña kúu ndi'i tón barco tón x̄íka ñoq̄ takuii m̄ini, ndi'i x̄a'a ndi'i tón barco yó'o.

10 Ta ñaángel ñaun̄i t̄ivi ña tón trompeta, ta ñii k̄imi tí ká'no ní, ta nina m̄i ño'q̄ x̄ix̄i kúu rí, ta k̄e rí ñoyívi ñino ta ñakava rí ñoq̄ ñii tá'ví yuta ñoq̄ ña un̄i tá'ví yuta, ña kúu ndi'i yuta ña yóo ñoyívi. Ta ñii k̄i'va saá ndo'q̄ ndi'i pozo ñoq̄ káku takuii. 11 Ta k̄imi yó'o ñani rí Ajenjo, ta k̄iv̄i rí kóni kachí ña: ñayḡva. Ta saá ndi'i ñii ña un̄i tá'ví takuii pozo x̄i'in ndi'i ñii ña un̄i tá'ví takuii yuta, ndu'u rá takuii yḡva. Ta

kuá'a ní ñivi na x̄i'i takuii tá yḡva yó'o ñix̄i'j̄ ndi'i na.

12 Ta ñaángel ñakom̄i t̄ivi ña tón trompeta, ta saá ñit̄ivi ta ñinda'va ñii tá'ví ñoq̄ ña un̄i tá'ví ña kúu ndiní ño'q̄ ká'no ña yé'e ndiví. Ta ñit̄ivi ta ñinda'va ñii tá'ví ñoq̄ ña un̄i tá'ví ña kúu ndiní t̄iyḡq̄ tí yé'e ñoó. Ta ñit̄ivi ta ñinda'va ñii tá'ví ñoq̄ ña un̄i tá'ví ña kúu ndi'i t̄ik̄imi. Ta saá k̄unaa ñii ña un̄i tá'ví ndiví, ta k̄unaa ñii ña un̄i tá'ví ñoó.

13 Ta saá x̄ito j̄, ta x̄ini so'q̄ j̄ ñii ñaángel, ta ndáchí ña ma'ñó ñoyívi ñino, ta x̄i'in ndi'i ndeé ña, ñika'an ña, káchí ña saá:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ay! Ndá'ví ní ñivi na táku ñoq̄ ño'q̄, chi ndeé ní xo'v̄i na táná ink̄a un̄i ñaángel t̄ivi na tón trompeta. Ta vitin na un̄i ángel yó'o xa yóo ti'va na ña kixá'á ñii ñii na t̄ivi na tón trompeta —ñika'an ñaángel.

9

1 Ta ñaángel ñaḡ'on t̄ivi ña tón trompeta, ta x̄ini ñii t̄ik̄imi, tí k̄e nd̄a ñoyívi ñino, ta ñakava rí nd̄a ñoq̄ ño'q̄. Ta ñaki'in rí ñii llave ña nakoná yé'é yav̄i ká'no ña kónó ní. 2 Ta t̄ik̄imi nakoná rí yé'é yav̄i ká'no yó'o, ta kuá'a ní ñi'm̄a k̄ixá'á k̄e yu'u yav̄i yó'o. Ta yóo ña ndatán yóo ñi'm̄a ña v̄axi t̄ixin x̄it̄on ká'no ña ndeé ní x̄ix̄i. Ta x̄i'in ñi'm̄a yó'o k̄unaa ñoq̄ ño'q̄ ká'no ña yé'e ndiví, ta k̄isa kini ña t̄ach̄i ña násita yó kutaku yó. 3 Ta t̄ixin ñi'm̄a yó'o

keꝛ kuꝛ'a ní títika tí ná'no ní. Ta xandikõn kixá'á rí xítã ní'no ndi'i rí, kuꝛ'an rí ndi'i saá xiiña nõõ ño'o. Ta Ndios taxí ra ndeꝛ xatí nda'a rí. Ta ndatán yóo ndeꝛ xatí títisi'mã, saá yóo ndeꝛ xatí títika yó'o. ⁴ Ta Ndios xa'nda chiño ra nõõ rí, ñika'an ra, káchí ra saá:

—On satívi ndó ndã ñii ñã kúu ñaku'u kuí, án yitõn kuí. Ta ndasaá kuiti ñivi na õn koꝛ sello Ndios ta'ya kómí, nayó'o kani ndó ta satakué'e ndó na —káchí Ndios xí'in rí.

⁵ Ta ndasaá kuiti õ'õn yõõ taxí Ndios ndeꝛ xatí nda'a rí ñã saxo'vi ní rí ñivi. Ta õn vása ní-taxí Ndios ndayí nda'a rí ñã ka'ni rí na. Ndeꝛ ní xo'vi ñivi xí'in ñã kini ní kí'vi koñu na nõõ káni rí na. Ndatán kini ní kí'vi nõõ káni títisi'mã, saá xo'vi ñivi yó'o. ⁶ Ta ñivi na xo'vi ní ñayó'o, ndukú na ñã ndixa kivi na, ta õn kuchiño kixaa ñã kivi na. Xí'in ndino'o ini na ndukú na ñã kivi na xa'a ñã õn xo'vi ka na, ta saá ni, õn kuchiño kixaa ñã kivi na.

⁷ Ta títika ná'no yó'o, ná'a rí ndatán ná'a tíkuáyí tí xa yóo ti'va ko'õn xí'in natropa na káni tá'an xí'in ñivi nõõ yóo kuachi ká'no. Ta ndatán ná'a corona ñaoro, saá ná'a ñã kánóõ sijní ñii ñii títika ná'no yó'o. Ta nõõ tíyó'o, ndatán ná'a nõõ ñivi, saá ná'a nõõ rí. ⁸ Ta yisí sijní títika ná'no yó'o, ndatán ná'a yisí sijní ñã'a, saá ná'a yisí sijní rí. Ta nõ'o rí, ndatán ná'a nõ'o tleón, saá ná'a nõ'o rí. ⁹ Ta tixin

rí xí'in ndi'i kándiká títika ná'no yó'o, ndási ñã xí'in nina kaã ñã õn takué'e rí. Ta kivi sákanda rí ndixin rí, ñii ní'í káyí ñã, ndatán kúu ní'í káyí kaã ñã ñó'o xa'a kuꝛ'a ní tón carreta tón síta kuꝛ'a ní tíkuáyí tí ñii síso kama xíno kuꝛ'an nõõ káni tá'an ñivi nõõ yóo kuachi, saá ní'í kánda ndixin rí kivi sákanda rí ñã. ¹⁰ Ta sijní títika ná'no yó'o, ndeꝛ ní sijní nõõ ñã, ndatán ñã sijní yóo nõõ sijní títisi'mã, saá yóo ñã. Ta sijní rí kómí ñã ndeꝛ ñã satakué'e ñã ta saxo'vi ní ñã ñivi. Saá chí tíyó'o kómí rí ndayí ñã saxo'vi rí ñivi tixin ñã õ'õn yõõ kuiti. ¹¹ Ta ñaká'no ñã xá'nda chiño nõõ títika ná'no yó'o kúu ñii ní'í ndiva'a, ñã kúu ñã ndiso chiño xí'in yavi ká'no ñã kónó ní. Ta ñandiva'a ká'no yó'o ñani ñã Abadón, to'on hebreo, ta ñani ñã Apolión to'on griego, ta õvi kivi yó'o ñii kóni kachí ñã saá: Ñã sándi'i xa'a ndi'i ñã yóo.

¹² Ta ndi'i ñayó'o kúu ñanõó ñayo'vi ní ñixo'vi ñivi. Ta ñiya'a ñã, ta kumaní ka inkã õvi ñã vaxi ñayo'vi ní xo'vi na.

¹³ Ta ñaángel ñaiño tivi ñã tón trompeta, ta saá xini so'oj to'on ñã kixi ma'ño ñama yii ñaoro ñã yóo yatin nõõ Ndios. Ta ñii ñii titon ñama yii yó'o yóo ñii ñã ná'a ndatán ná'a ndikí tikití, ta to'on ñã ñika'an kixi ñã ma'ño nõõ yóo ndikí yó'o. ¹⁴ Ta to'on yó'o ñika'an ñã xí'in ñaángel ñaiño, ñã ní'í

tón trompeta, ta káchí ña saá:

—Ndaxin ún komi naángel na kúu na nó'ni yu'u yuta ká'no ña naní Éufrates —káchí ña.

¹⁵ Ta saá njindaixin na, ta kuá'an ndíka komi naángel yó'o, na kúu na xino'ni yu'u yuta. Saá chi mji hora yó'o, ta mji kivi yó'o, ta mji yoo yó'o, ta mji kuíya yó'o, xa chitóni Ndios koo ti'va naángel yó'o ña ka'ni na ñii tá'ví noo ña unj tá'ví nivi na kúu ndi'i nivi na táku ñoyívi. ¹⁶ Ta natropa na yóso kuáyí na kuá'an noo yóo kuachi, natropa yó'o kúu na ovi ciento millón nivi, chi saá xini so'o j ndasaá kúu nayó'o.

¹⁷ Ta xini j kuá'a ní kuáyí, ta natropa na yóso tíkuáyí yó'o, ndási kándíka na xí'in kaa ña njika'yi unj color. Ñii ña njika'yi kúu ña kuá'a ní, ndatán yóo ño'o xixi, yóo ña. Ta inká ña njika'yi kúu ña color ndí'í, ña yóo ndatán ndí'í ñoyívi nino. Ta inká ña njika'yi kúu ña kuáán, ña kaa ndatán kaa ño'o ká'ndi ña naní azufre. Ta sinj tíkuáyí tí yóso natropa yó'o, ndatán ná'a sinj tíleón saá ná'a sinj rí. Ta yu'u tíkuáyí yó'o kee ño'o xixi, xí'in ñi'ma, ta xí'in ño'o ká'ndi ña naní azufre. ¹⁸ Ta ñii tá'ví noo ña unj tá'ví nivi ña kúu ndi'i nivi na táku ñoyívi, nixi'i na, chi ni-kuchiño na kundeé na noo ño'o xixi, ni noo ñi'ma, ta ni noo ño'o ká'ndi ña kee yu'u tíkuáyí.

¹⁹ Ta ndee tíkuáyí yó'o kúu

ndee ña kaku yu'u rí xí'in si'ma rí. Saá chi si'ma rí ndatán yóo koo xati, saá yóo ña, ta noo si'ma rí ndatán yóo sinj koo xati, saá yóo ña, ta káni ña ta sátakué'e ña nivi.

²⁰ Ta saá ni, nivi na njindo taku, na kúu na on vása ní-xi'i xí'in ña njxo'vi ní na, ta nayó'o nda lo'o ni-xiin na nandikó ini na, ni on vása ní-xiin na sandakoo na ké'é na ña on vá'a. Ta ni on vása ní-sandakoo na ña kisa ká'no na kuá'a ní nima ndiva'a, ta on vása ní-sandakoo na ña kisa ká'no na kuá'a ní ñaidolo xí'in ñaimagen, ña on sivi Ndios ndino'o kúu, chi ñayó'o kuiti kuvá'a ña xí'in kaa ñaoro, án xí'in kaa ñaplata, án xí'in kaa ñabronce, án xí'in yuu, án xí'in yiton. Ta nda ñii ñaidolo ni nda ñii ñaimagen yó'o, on vása kuchiño koto ña xí'in nduchy noo ña, ni on vása kuchiño konj so'o ña xí'in so'o ña, ni on vása kivi kaka ña xí'in xa'a ña. ²¹ Ta nivi na njindo taku yó'o, ni-xiin na sandakoo na ña xá'ni na inká nivi, ni on vása ní-xiin na sandakoo na chikaa na ña nákuati tásin na xa'a natá'an na, ni ni-xiin na sandakoo na ña kisa ku'ná na. Ta nataa, ni on vása ní-sandakoo na kivi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi nási'í na kúu. Ta náña'a, ni on vása ní-sandakoo ná kivi ná kuachi xí'in inká ta ta on sivi yij ná kúu.

Tq'on yó'o ká'an xq'a ñaángel ña ní'i nomi tutu lo'o

¹ Ta saá xini i inká ñaángel ña kómí ndayí ká'no, kee ña ñoyívi ñino, ta vaxi noo ña ndá ñoyívi noq ño'q. Ndíxin ní ña vikq yaa, ta ñii ñakuá'nkú xino nduu ña noq yóo sinj ña. Ta náye'e noq ñaángel yó'o, ndatán náye'e ño'q ká'no ña yé'e ndiví. Ta ndatán yóo ovj yiton si'in tón síkón ní, tón yíta ndíso ve'e síkón, saá yóo xq'a ñaángel yó'o. Ta ndatán ná'a ña xixi xí'in ño'q, saá ná'a xq'a ñaángel yó'o. ² Ñii nomi tutu lo'o ña ñandika kánóo nda'a ñaángel yó'o. Ta xq'a kua'á ña ñíndichi ña noq takuí mjni, ta xq'a yitin ña, ñíndichi ña noq ño'q yichí. ³ Ta xí'in ndi'i ndee ñaángel yó'o njnda'yi ña.

Ndatán ndá'yi tileón, saá njnda'yi ña. Ta saá xandikon xinj so'oj ndatán ká'ndi ndá'yi savj uxá yichí, ta tixin ñayó'o xinj so'oj ndi'i tq'on ña njka'an ña njnda'yi savj yó'o. ⁴ Ta saá, xa yóo ti'va i taa i tq'on yó'o, ta xinj so'oj inká tq'on ña kixi ñoyívi ñino, ta njka'an ña xí'in i:

—Chikaa se'é ún ini mji ún tq'on xinj so'oj ún ña njka'an ndatán ká'ndi njnda'yi savj uxá yichí, ta on taa ún nda ñii tq'on xinj so'oj ún yó'o —káchí tq'on ña kixi ñoyívi ñino xí'in i.

⁵ Ta saá ñaángel ña ñíndichi xí'in ñii xq'a ña noq takuí mjni, ta xí'in inká xq'a

ñá noq ño'q yichí, ndan'i ña nda'a kua'á ña chí ñino, ⁶ ta njka'an ña, káchí ña saá:

—Ndios kúu taa ta táku ndi'i saá kivi, ta kisa va'a ra ñoyívi ño'q xí'in ñoyívi ñino, xí'in ndi'i ña yóo ndi'i saá ñoyívi. Ta saá tuku kisa va'a ra takuí mjni xí'in ndi'i ña ño'q tixin takuí mjni yó'o. Ta mji Ndios yó'o káchí ra ndí ndixa on kundati ka ra. ⁷ Saá chi tá kixaa kivi ñaángel ñauxa tivi ña tón trompeta, tá mií saá kixá'á kundivi ndi'i ña chitóni Ndios xq'a ndi'i nivi xí'in ndi'i ña kisa va'a ra. Ña chitóni Ndios yó'o xikuu ña on vása ní-kundaa va'a ini nivi, ta ndixa Ndios kasa ndivi ra ndi'i ña chitóni ra, ndatán yóo ña njka'an ra xí'in naprofeta, na xikuu na kisa chiño noq ra kuyá xina'á —káchí ñaángel, xinj so'oj.

⁸ Ta saá tuku xinj so'oj tq'on ña kixi nda ñoyívi ñino, ta njka'an ña xí'in i:

—Kua'an ki'in ún nomi tutu lo'o ña ñandika kánóo noq nda'a ñaángel ña ñíndichi xí'in ñii xq'a ña noq takuí mjni, ta xí'in inká xq'a ña noq ño'q yichí —káchí tq'on xí'in i.

⁹ Ta saá njxa'anj noq ñaángel, ta njka'anj xí'in ña:

—Taxi ún nomi tutu lo'o ña ní'ún nda'a i.

Ta njka'an ñaángel xí'in i:

—Va'a ki'in ún tutu yó'o ta kaxi ún ña. Visi ní ña, ndatán visi ñoño, saá visi ndasa ña yu'ún. Ta saá ni, tá xaa ña nda tixin ún, ta

ndasa yov̄a ña ndi'i t̄ixin ún —káchí ñaángel xí'in̄i.

¹⁰ Ta ñaki'in̄i nomi tutu lo'o yó'o nda'a ñaángel, ta xaxīj ña. Ta visi ní n̄ix̄iyo yu'ūj, ta saá ndūu yov̄a ní t̄ixin̄i. ¹¹ Ta saá tuku ñika'an̄ ñaángel xí'in̄i, káchí ña saá:

—Xin̄i ñó'ó ka'an̄ ndoso ún to'on̄ ña ká'an̄ Ndios xa'a ña kundo'o ku'a'a ní n̄ivi, ta xa'a ña kundo'o narey na xá'nda chiño ñoq na. Ta n̄ivi yó'o kúu na táku ku'a'a ní ñoo váli xí'in̄ ku'a'a ní ñoo ná'no, ta ká'an̄ na ku'a'a ní ñoq to'on̄ —saá ñika'an̄ ña xí'in̄i.

11

To'on̄ yó'o ká'an̄ ña xa'a ovī taa ta ndákuiin̄ xa'a ñandaqa

¹ Ta saá Ndios tax̄i ra ñii yiton̄ ndakú nda'āj, ndatán yóo ñii yiton̄ tón chó'on̄ k̄i'va, saá yóo nó. Ta xin̄i so'ōj to'on̄ ña ká'an̄ ra, káchí ra saá xí'in̄i:

—Nakundichi ún, ta ko'on̄ ún cho'on̄ k̄i'va ún ndasaá kúu ñaki'va kómí ve'e ño'o ká'no, ta saá tuku cho'on̄ k̄i'va ún ñamā ȳij ña ñindichi ini ve'e ño'o yó'o, ta koto ún ta ka'vi ún ndasaá kúu n̄ivi na kisa ká'no ȳij ini ve'e ño'o yó'o. ² Ta on̄ cho'on̄ k̄i'va ún ñayos̄o ndík̄a ña yóo ke'e ve'e ño'o ká'no yó'o, chi tax̄ij yos̄o ndík̄a yó'o nda'a n̄ivi na on̄ siv̄i najudío kúu, na kúu na on̄ vása kándixa ȳij. Nayó'o kukomí na ndaȳi ña kasa kini na ñoo ȳij ñoq nákaa ve'e ño'o ká'no yó'o, ta ovī

sik̄o ovī yoo kuchiño na ke'é na saá. ³ Ta ȳij, ti'v̄ij ovī taa ta ndixin̄ tikot̄o toón ndatán ndixin̄ n̄ivi na kixāa xáku ñoq n̄ivi n̄ix̄i, ta ovī tayó'o ka'an̄ ndoso ra to'on̄ ña ndaa ñoq n̄ivi. Ta ñii mil̄ ovī ciento k̄iv̄i kon̄i ñó'ó nataa yó'o ña ka'an̄ ndoso na to'on̄ yó'o —káchí Ndios.

⁴ Ta ovī taa yó'o, taa ta ká'an̄ ndoso to'on̄ Ndios xí'in̄ n̄ivi, yóo na ndatán yóo ovī yiton̄ tón olivo án ovī kaa candelero. Chi ovī tón olivo xí'in̄ ovī kaa candelero yita ña ñoq Ndios, taa taká'no ñoq ndi'i n̄ivi xí'in̄ ndi'i ña yóo. ⁵ Tá koo n̄ivi na ndukú ndasaá satakué'e na ovī nataa yó'o, ta saá ño'o xix̄i ña kee yu'ū nataa yó'o ka'mi ña ndi'i n̄ivi yó'o. Ta saá ndi'i n̄ivi na ndukú ke'é ña on̄ vá'a xí'in̄ ovī nataa yó'o, ndixa k̄iv̄i ndi'i n̄ivi yó'o. ⁶ Ta ovī nataa yó'o kómí na ndee ña on̄ taxi na koon̄ sav̄i ndi'i k̄iv̄i ña kon̄i ñó'ó na ka'an̄ ndoso na to'on̄ Ndios ñoq n̄ivi. Ta kómí na ndee ña ndasa na ña nduu takuī ñij kuá'á, ta kómí na ndee ña ke'é na ña xo'vj ní n̄ivi xí'in̄ ndi'i saá ñoq ña yo'vj ní. Ta kómí na ndee xí'in̄ ndaȳi ke'é na saá, ndasaá yich̄i kóni m̄ij na. ⁷ Tá kixāa k̄iv̄i sandi'i ovī nataa yó'o ka'an̄ ndoso na to'on̄ Ndios, ta saá ñii kit̄i tí ká'no ní, tí kini ní ȳiyo káa, keta rí t̄ixin̄ yavī ká'no ña kónó ní. Ta ndaa rí ñoq ño'o, ta kani tá'an̄ rí xí'in̄ ovī nataa yó'o. Ta kundeé rí ñoq na, ta ka'ni

rí na. ⁸ Ta yíkí koñu ndjì na ovì taa yó'o kundqo ña yichì ká'no ña yá'a ma'ño ñoo ká'no Jerusalén. Ta ñoo ká'no yó'o kúu noq xá'ni na Jesucristo Taa taKá'no noq yó, chi katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz. Ta ñivi na on vá'a na táku ñoo ká'no yó'o, ñii k'va yóo na ndatán ñixiyo ñivi na on vá'a na xítaku ñoo Sodoma án ñoo Egipto kuiya xina'á. ⁹ Ta unj kivi sava, ndi'i saá noq ñivi ñoyívi, na kee ndi'i saá ñoo válí xí'in ñoo ná'no, na kúu na ká'an ndi'i saá noq to'on, nayó'o kixaa na koto na yíkí koñu ndjì na ovì taa yó'o. Ta nachíño on taxi na ndayí ña nduxun yíkí koñu nataa yó'o. ¹⁰ Ta ndi'i ñivi kusij ní ini na xa'a ña ñixi'i nataa yó'o, nda nakuíta na ka'an na viko, ta kixá'á na saní'i na ña'a nda'a natá'an na chi ndeé ní kusij ini na xa'a ña ñixi'i nataa yó'o. Saá chi kani sinj na ndí ovì napro-feta yó'o kúu na kómí kuachi xa'a ña ñixi'vi ní ndi'i ñivi ñoyívi. ¹¹ Ta ndi'i ya'a unj kivi sava, ta Ndios t'vi ra tachì yu'u ra, ta kixaa ña kí'vi ña yíkí koñu ndjì na ovì taa yó'o, ta natakú na. Ta saá nakuíta na, ta ndi'i ñivi ñiyi'ví ní na ña xini na ñayó'o. ¹² Ta saá nataa na natakú yó'o, xini so'o na to'on ña kixi ñoyívi ñino, ta ndeé ní ñika'an ña xí'in na, káchí ña saá:

—Na'a ndó ndaa ndó yó'o
—káchí ña.

Ta kixi ñii viko yaa, ta xino nduu ña na, ta ndaa

na, kua'an na nda ñoyívi ñino. Ta ndi'i ñivi na kúu na saa ini xini nayó'o, xini na ndasaá ndaa na chí ñoyívi ñino. ¹³ Ta mii hora yó'o, kixá'á ndeé ní táan, ta ñii tá'ví noq ña uxu tá'ví ña kúu ndi'i ñoo ká'no yó'o, ndi'i xa'a ña, ta uxu mil ñivi ñixi'i na. Ta ñivi na ñikaku ñiyi'ví ní na, ta kixá'á na kisa ká'no na Ndios ta yóo ñoyívi ñino.

¹⁴ Ta ñayó'o kúu ñaovj ñayov'vi ní ñixov'vi ñivi. Ta va'a kundaq ini ndó ndí kumanj ka xov'vi na ñaunj, ta xa yatin ní vaxi ñaunj yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a ñaángel ñauxa ña tívi tón trompeta

¹⁵ Ta ñaángel ñauxa t'vi ña tón trompeta, ta xini so'o i to'on ña ká'an kua'a ní na yóo ñoyívi ñino, ta xí'in ndi'i ndeé na káchí na, ká'an na saá:

Vitin Jesucristo, taa ta t'vi Ndios sakaku ñivi, kixá'á ra xá'nda chíño ra xí'in Ndios noq ñoyívi noq ño'o.

Ta ndi'i saá kivi ña vaxi ka'nda chíño ra noq ndi'i ñivi xí'in ndi'i ña kisa va'a ra,

káchí kua'a ní to'on ña kixi ñoyívi ñino ña xini so'o i.

¹⁶ Ta oko komj nataa xiku'a na ndóo noq táyi ná'no tón to'ó, tón yóo yatin noq yóo Ndios, xikuxití na, ta ñitondaa ta'ya na nda noq ño'o ña kisa to'ó na Ndios, ¹⁷ ta ká'an na, káchí na saá:

Tata Ndios, taKá'no noq ndí kúu ún,

Taa tã kómí ndi'i ndeë ká'no kúu ún,
 yó'ó kúu taa tã ndixa táku vitin,
 yó'ó kúu taa tã xa táku nda kivi noó,
 ta táku ka ún ndi'i saá kivi ña vaxi.
 Xí'in ndi'i mji ndi táxi ndi ña táxa'vi ní ún,
 saá chi xí'in ndi'i ndeë ká'no kómí ún,
 xa kixá'á ún xá'nda chiño ún noo ndi'i nivi xí'in ndi'i ña kisa va'a ún.
 18 Kuá'a ní nivi ndi'i xiiña ñoyívi yó'o sáa ní ini na xini na yó'ó, Ndios.
 Ta nayó'o ke'é na kuá'a ní noo ña on vá'a ña sasaá na ini ún.
 Ta vitin xa kixaa kivi saxo'vi ún nivi yó'o xa'a ña on vá'a ke'é na.
 Ta vitin xa kixaa kivi ña kasa nani ún xa'a ndi'i nivi na kúu na xa nixi'i,
 ta taxi ún ñava'a nda'a naprofeta, na xikuu na kisa chiño noo ún xina'á.
 Saá tuku taxi ún ñava'a nda'a ndi'i nivi na kúu nayji chi kándixa na yó'ó ta kisa ká'no na yó'ó,
 án nivi válí kúu na, án nivi ná'no kúu nayó'o, ta naki'in na ñava'a nda'a mji ún.
 Ta sandi'i ún xa'a ndi'i nivi na kúu na sandi'i xa'a ndi'i ña kisa va'a ún ñoyívi noo ño'o,
 saá káchí naxikuá'a xí'in Ndios.
 19 Ta saá nanona yé'é ve'e ño'o ká'no ña yoo ñoyívi

nino noo yoo Ndios, ta xini ini ve'e ño'o yó'o nákaa tón xaton yji. Tón yó'o ká'an xa'a ña chindú'u Ndios ndixa kasa ndivi ra xa'a naño ra na kúu na ndikon ña'á. Ta saá xini kuá'a ní náye'e taxa, ta xini so'o j ña ndeé ní ndá'yi savj, ta ndeé ní síso, ndatán kuá'a ní nivi ká'an, saá kúu. Ta ndeé ní koon ñii, ta ndeé ní tán noo ño'o ñoyívi.

12

Tq'on yó'o ká'an xa'a ñii ñáña'a xí'in ñii tikoo na'á

1 Ta saá xini ñoyívi nino ñii seña ña ká'no ní, chi xini ñii ñáña'a, ndixin ní ñá ño'o ká'no ña yé'e ndivi, ta tixin xa'a ña nákaa týoo tí yé'e noo, ta sinj ñáyó'o kánoo ñii corona ña kómí uxu ovi kimi. 2 Ta ñó'o sa'ya ñá, ta ndeé ní ndá'yi ñá xí'in ña kí'vi ñá, chi xa kóni kaku sa'ya ñá. 3 Ta saá xini ñoyívi nino inka seña ká'no ní, ña kúu ñii kitj tí ká'no ní, tí naní dragón. Ndatán ná'a koo na'á, saá ná'a rí. Tí kuá'á kúu rí, ta yiyo ní kaa rí, ta uxá kúu sinj rí, ta uxu kúu ndikj rí, ta ñii ñii sinj rí kánoo corona. 4 Ta xí'in s'ima rí sanoo rí ñii ña unj tá'vi kimi ña kúu ndi'i kimi tí yoo ñoyívi nino, ta sakoyo rí ndi'i tikimi tí sanoo rí yó'o nda noo ño'o. Ta tikoo na'á yó'o nixaa rí, ta xikundichi rí yatin noo yoo ña'a ñá ñó'o sa'ya yó'o, ta ndati rí kaku sa'ya ñá, ta xa yoo tí'va rí kaxi rí sa'ya ñá.
 5 Ta saá kaku sa'ya ñá, ñii

ṭalo'o, ta ṭayó'o kuu ṭaa ṭa ka'nda chiño xí'in ndi'i ndee ká'no Ndios ṇoṇ ṇivi ndi'i saá ṇoo ṇoyívi chi kuni'i ra ṇii kaa ṇa káni ṇa kuchiño sandi'i xa'a ṇivi na sáa ini xini ṇa'á. Ta kivi kaku sa'ya ṇá ṭalo'o yó'o, ta naángel ṇaki'in na ra nda'a ṇaña'a yó'o, ta kánoo ra ṇoṇ nda'a na kuano'o na xí'in ra ta ṇaxaa na ṇoṇ yoo Ndios, ṭaa ṭa yoo ṇoṇ táyi yi tón ṭo'ó ká'no. ⁶ Ta ṇaña'a yó'o xino ṇá, kee ṇá ku'aṇ ṇá ṇoṇ yoo yukú yi'chi, ta ṇixaa ṇá ṇoṇ xa kisa ndivi Ndios koo ṇá. Ta saá ṇii mil ovi ciento uní siko kivi Ndios chindee ra ṇaña'a yó'o, ṇa ṭaxi ra ṇaxixi nda'a ṇá.

⁷ Ta saá kixá'a yoo kuachi ká'no ṇoyívi ṇino. ṇaángel ká'no ṇa ṇani Miguel, xí'in ndi'i naángel na ndoo xí'in ṇa, kixá'a na kani tá'an na xí'in tikoṇ na'á ta xí'in níma ndiva'a ṇa yoo xí'in rí. ⁸ Ta ṇaángel Miguel xí'in naángel na ndoo xí'in mji ṇa, kündeé na ṇoṇ tikoṇ na'á yó'o, ta kündeé na ṇoṇ ndi'i níma ndiva'a ṇa yoo xí'in rí. Ta saá on vása ní-xiyo ka ndayí xikomí tikoṇ na'á ṇa koo ka rí ṇoyívi ṇino ṇoṇ yoo Ndios, ni níma ndiva'a ṇa yoo xí'in rí on kuchiño koo ka ṇa ṇoṇ yoo Ndios. ⁹ Ta naángel na yoo xí'in Ndios ṭava na tikoṇ na'á xí'in ndi'i níma ndiva'a ṇa yoo xí'in rí, ta sákana na tíyó'o ta saá sákana na ndi'i níma ndiva'a ṇa yoo xí'in rí nda ṇoyívi ṇoṇ ṇo'ṇ. Ta tikoṇ na'á yó'o kuu tikoṇ

yatá ní, ta inká kivi rí kuu Satanás án ṇanímá ndiva'a ká'no. Ta ṇanímá ndiva'a ká'no yó'o kuu ṇa sándá'vi ndi'i ṇivi ṇoyívi ṇoṇ ṇo'ṇ.

¹⁰ Ta saá xini so'o i ṇii ṭo'on ṇa kee ṇoyívi ṇino, ta ndee ní ṇika'aṇ ṇa, káchi ṇa saá:

—Xa kixaa kivi ṇa sakaku Ndios ṇivi na ndíkon ṇa'á. Vitin kixaa kivi ṇa Ndios saná'a ra ndi mji ra kómí ra ndi'i ndee ká'no, ta vitin kixá'a ra ka'nda chiño ra ṇoṇ ṇivi ndi'i saá ṇoyívi. Ta saá tuku Jesucristo, ṭaa ṭa ṭi'vi Ndios sakaku ṇivi, vitin kómí ra ndayí ṇa xá'nda chiño ra ṇoṇ ṇivi ndi'i saá ṇoyívi. Saá chi ṇanímá ndiva'a ká'no, xa ṭava na ṇa, ṇa kee ṇa ṇoyívi ṇino. Ta mji ṇanímá ndiva'a ká'no yó'o kuu ṇa ndivi ṇoo chíkaa kuachi ṇoṇ Ndios sata ṇañani yó xí'in náki'va yó na kuu na ndíkon Jesucristo. ¹¹ Ta vitin xa kündeé nayó'o ṇoṇ ṇanímá ndiva'a ká'no. Saá chi ṇii Ndikachi ṇa ṇixita kivi ṇisoko xí'in mji rí, ṭaxi ṇa ndee nda'a na. Ta saá tuku ṭo'on ṇa ndixa ndaa ṇa ndakuin na xa'a Jesucristo, ṭaxi ṇa ndee nda'a na, ta xí'in ovi ndee yó'o, kündeé na ṇoṇ ṇandiva'a ká'no. Ta ṇivi yó'o, nda lo'o on vása ní-yi'vi na ṇoṇ ṇa kivi na, ta ṭaxi xí'in mji na kivi na xa'a ṇa kándixa na Ndios. ¹² Ta saá, ṇá kusii ini ndi'í ndó'ó, na kuu na táku ṇoyívi ṇino ṇoṇ yoo Ndios! ¡Ta ndá'vi ní ṇivi na táku ṇoṇ ṇo'ṇ! ¡Ta ndá'vi ní ndi'í

kiti tí táku tixin takuii m̄ini! Ndá'ví ní ndi'i nayó'o, chi xa noo ñaním̄a ndiva'a ká'no Satanás, ta kixaa ña noo ño'o, ta kixaa ña noo takuii m̄ini. Ndá'ví ní ñivi, chi ndeé ní sáa ini ñaním̄a ndiva'a ká'no yó'o, chi xa xini ña ndi salo'o ní kivi kómí ña ndayí ña kúchiño kasa ndivi ña chiño on vá'a —saá ñika'an to'on ña xini so'o j, ña kixi ñoyívi ñino.

13 Tá tikoq na'á, tí kúu ñaním̄a ndiva'a ká'no, ñakoto rí ta kundaq ini rí ndi xa sakana na rí nda noo ño'o, ta kixá'á rí ku'a'an rí sata ñaña'a, ña kúu ña sakán kaku sa'ya ñii talo'o. 14 Ta Ndios taxi ra nda'a ñaña'a yó'o ovi ndixin titasin ká'no, ta saá ndachí ña ku'a'an ña nda yuku yichí, ta ñixaa ña ñii xiiña ña xíká ní, noo on koó yatin tikoq na'á. Ta yuku yichí yó'o Ndios uni kuiya sava chindee ra ñaña'a yó'o, ña taxi ra ñaxixi nda'a ña. 15 Ta saá tikoq na'á kixá'á rí ndúxan rí ku'a'a ní takuii, ta takuii ku'a'a ní yó'o nduu rá ñii yuta ká'no ní ña ku'a'an rá sata ñaña'a, chi kóni tikoq na'á yó'o ña tani ña ta ndi'i xa'a ña xí'in takuii yuta yó'o. 16 Ta m̄ii ño'o yichí chindee ña ñaña'a yó'o, chi ñakuiná xí'in m̄ii ña ñii yavi kó'o noo x'i'i ña ndi'i takuii yuta tá kee yu'u tikoq na'á. 17 Ta saá kini ní ka ñisaa ini tikoq na'á xini rí ñaña'a, ta kee rí ku'a'an rí kani tá'an rí xí'in nasa'ya ñani ña. Ta nasa'ya ñani ñayó'o kúu ñivi na kisa

ndivi ña xá'nda chiño Ndios, ta ni on vása sándakoo na ña kándixa na to'on ña ndaa xa'a Jesucristo.

13

To'on yó'o ká'an ña xa'a ovi kití ná'no ní tí yiyo ní káa

1 Ta saá yi'i ñindichi j yu'u takuii m̄ini, ta xini j inka kití ká'no tí yiyo ní káa, keeta rí ini takuii m̄ini, ta uxá kúu s̄ini rí, ta yóo uxu ndiki s̄ini rí, ta kánóo ñii corona ñii ñii noo ndiki s̄ini rí. Ta noo ñii ñii s̄ini rí yóo kivi ña kúu to'on ña kándiva'a xa'a Ndios ña chikaa ñino rí ñató'o Ndios. 2 Ndatán ná'a tídika'a saá ná'a rí. Ta ndatán ná'a xa'a tioso, saá ná'a xa'a rí. Ta ndatán yóo yu'u tileón saá yóo yu'u rí. Ta tikoq na'á taxi rí ndee xí'in ndayí ká'no nda'a tikití yiyo ní káa yó'o, ta taxi rí ña ka'nda chiño rí noo ku'a'a ní ñivi ñoyívi noo ño'o. 3 Ta ñii ña uxá s̄ini kómí tikití yiyo ní káa yó'o, kini ní kónó takué'e ña, chi ndatán káa tí xa ñixi'i, saá káa rí. Ta saá ni, xa nduva'a s̄ini rí ña takué'e, ta ndi'i ñivi na táku ñoyívi noo ño'o, náka'nda ní ini na xini na tíyó'o, ta kixá'á na ndikon na sata rí. 4 Ta saá kixá'á ñivi kúxítí na noo tikoq na'á ña kisa ká'no na rí, chi xa taxi rí ndee xí'in ndayí nda'a tikití tí yiyo ní káa. Saá tuku kixá'á ñivi yó'o kisa ká'no na m̄ii kití tí yiyo ní káa, ta ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Yu kúu na kuchiño koo ndatán yóo tíyó'o? ¿Yu kúu

na kuchiño kundichi nõõ rí ta kani tá'an na xí'in rí? —káchí na.

⁵ Ta kití tǐ yíyo ní káa ñaki'in rí ndayí ña ka'an rí to'on ña kása ká'no xí'in mǐi rí, ta kandiva'a rí xa'a Ndios ña chikaa ñino rí ñato'ó Ndios. Ta ovǐ siko ovǐ yoo xikomí rí ndayí ña ka'an rí saá ta xikomí rí ndayí ña ka'nda chiño rí nõõ ñivi. ⁶ Ta xí'in ndayí yó'o, ñakoná rí yu'u rí, ta kixá'á rí ká'an rí nina to'on ña on vá'a xa'a Ndios, ta ká'an rí to'on ndiva'a xa'a kivi Ndios, ta ká'an rí to'on ndiva'a xa'a nõõ yóo Ndios, ta ká'an rí to'on ndiva'a xa'a ndi'i ñivi na táku ñoyívi ñino nõõ yóo Ndios. ⁷ Ta ñaki'in rí ndayí ña kani tá'an rí xí'in ñivi na ndíkon Ndios anda kundee rí nõõ na. Ta ñaki'in rí ndayí ña ka'nda chiño rí nõõ ndi'i saá nõõ ñivi ñoyívi, na kúu na kixi ndi'i saá ñoo nõõ ño'o, ta ká'an na ndi'i saá nõõ to'on. ⁸ Ta ndi'i ñivi na táku ñoyívi nõõ ño'o kasa ká'no na tíkitǐ tǐ yíyo ní káa yó'o. Nayó'o kúu ñivi na on koó kivi ñika'yi nõõ tutu yǐi ña kómí Ndikachi ñoyívi ñino. Ndikachi yó'o kúu tǐ ñitaxi xí'in mǐi ña ñixi'ǐ rí xa'a kuachi ñivi, ñii kǐ'va ndatán yóo ña chítóni Ndios nda kivi on ta'an ka kasa va'a ra ñoyívi. Ta nõõ tutu yǐi ña kómí Ndikachi ñoyívi ñino, ñika'yi kivi ndi'i ñivi na kutaku xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi.

⁹ Ta ndó'ó, ñivi na yóo so'o, chikaa so'o ndó ña

ká'an to'on yó'o. ¹⁰ Tá yóo ñivi na chítóni Ndios kundasi na ini ve'e kaa, ta nayó'o xini ñó'ó kundasi na ini ve'e kaa. Tá yóo ñivi na xa'ni inka ñivi xí'in espada siin, ta xí'in espada siin kivi na xa'ni yó'o. To'on yó'o kóni kachí ndí ñivi na ndíkon Ndios xini ñó'ó sakuá'á na kundee na xí'in ñayovǐ xvǐ na, ta on sandakoo na ña kándixa na Ndios.

¹¹ Ta saá xini inka kití tǐ yíyo ní káa, tíyó'o keta rí tǐxin ño'o. Yóo ovǐ ndiki rí, ndatán yóo ndiki ndikachi saá yóo ña, ta ndatán yóo to'on ña ká'an tíkoõ na'á, saá ká'an rí. ¹² Tíyó'o kása chiño rí nõõ kití tǐnoó tǐ xikomí ña kini ní kónó ña takué'e sǐni rí, ta vitin xa nduva'a sǐni rí. Ta tǐnoó yó'o taxi rí ndayí nda'a kití tǐ sakán keta tǐxin ño'o, ta tíovǐ yó'o kixá'á rí xa'nda chiño rí nõõ ndi'i ñivi na táku nõõ ño'o. Káchí rí ká'an rí ndí xini ñó'ó ndi'i ñivi kasa ká'no na kití tǐnoó tǐ xa takué'e sǐni. ¹³ Kití tíovǐ yíyo ní káa yó'o, ke'é rí seña ná'no ní, tãda taxi rí ndí nda ñoyívi síkon kee ño'o xixi, ta ñikoyo ña nda nõõ ño'o. Ta ndi'i ñivi xito na ña ke'é rí saá. ¹⁴ Ta saá sandá'ví rí ñivi na táku ñoyívi nõõ ño'o xí'in ñaseña ná'no ke'é rí. Ta kití tǐnoó xini rí ndi'i ña ke'é tíovǐ yó'o. Ta saá kití tíovǐ yó'o xa'nda chiño rí nõõ ñivi ña kasa va'a na ñii ña'ná ká'no ña kundichi. Nayó'o kúu ña ña'ná tíkitǐ tǐnoó, tǐ kúu tǐ kónó ní

tákué'e sijní xí'in espada sijní ní, ta xa nduva'a rí. ¹⁵ Ta kití tíoví yó'o náki'in rí ndayí ña kuchiño taxi rí tachí rí ña kí'vi ña ña'ná ká'no tikití tinqó, ña ñíndichi. Ta ña'ná yó'o náki'in ña tachí rí, ta saá kixá'á ña ká'an ña, káchí ña saá:

—Ñivi na on xijin kuxítí noqí ta kasa ká'no na yí'í, kivi ndi'i nayó'o —káchí ña'ná yó'o.

¹⁶ Ta kití tíoví tí yíyo ní káa, xa'nda chiño rí ña ka'yi ñii sello ñii ñii ñivi, án ñivi ná'no, án ñivi kuálí kúu na, án ñivi nakuiká án nandá'ví kúu na, án namozo na on vása kómí ndayí sandakoo na ña kisa chiño na noq napatrón na kúu na, án ñivi na kómí ndayí nakaxin chiño ña kasa chiño mji kúu na. Saá chi ndi'i ñivi xíní ñó'ó kukomí na sello yó'o nda'a kua'á na án ta'ya na. ¹⁷ Tá on koqó sello yó'o kómí nda'a na án ta'ya na, ta nda ñii ñivi on kuchiño na sata na ña xíní ñó'ó na, ni on kuchiño na siko na ñakía'vi. Ta sello yó'o kúu kivi kití tinqó, án número mji tinqó yó'o, tí yíyo ní káa. ¹⁸ Yq'vi ní kundaa ini yó xa'a kití yó'o, chi xíní ñó'ó ní ñandíchi va'a sijní yó. Tá yóo ñivi na kundaa ini, ta va'a ndukú nayó'o yu kúu ña kóni kachí número mji kití tí yíyo ní káa yó'o, chi número yó'o ká'an ña xa'a ñii ta, ta número yó'o kúu ñño ciento uní siko ñño.

Tq'on yó'o ká'an ña xa'a ñii ti'vi ká'no ñivi na xita yaa yii ña xa'a

¹ Ta saá xini Ndikachi ñíndichi rí noq xiki ña ñani Sion. Kua'a ní ñivi ndóo xí'in rí, ta ta'ya ndi'i nayó'o ñika'yi ña xí'in sello Ndios, ña kúu kivi ra xí'in kivi Ndikachi. Ñivi yó'o kúu ñii ciento ovi siko komi mil. ² Ta saá xini so'oi ñii ña ndeé ní ní'í, ta káyi ña vaxi ña, kée ña chí ñoyivi ñino. Ndatán ndeé ní ní'í káyi takuii kua'a ní, tá kóyo noq síkón ní, saá ndeé ní ní'í ña, ta káyi ña. Ta ndatán ndeé ní ndá'yi saví, saá yóo ña vaxi ña. Ta ndatán ndeé ní síso ña sáká'a na kua'a ní tón arpa, saá yóo ña síso. ³ Nanivi kua'a ní yó'o xita na ñii yaa yii ña xa'a, noq yóo yatin táyi yii tón to'ó ká'no noq yóo Ndios. Ta mji yó'o yóo komi ñatáku xí'in oko komi nataa xiku'a. On koq ka nda ñii inká na xíní kuchiño kata yaa yii ña xa'a yó'o. Ndasaa kuiti na kúu ñii ciento ovi siko komi mil ñivi yó'o kúu na ti'va kata yaa ña xa'a yó'o. Ndios xa saka ku ra nayó'o noq ñivi na on vá'a ñoyivi noq ño'o, ta saá kuchiño na kutaku na xí'in ra. ⁴ Ñivi yó'o kúu na xindaa va'a xí'in mji ña ñi-ke'é na ña on vá'a án ñakini. Ta saá nandii kúu na, ta ndatán yóo nataa na on vása ní-tondaa nda ñii ña'a, saá yóo na. Ta ndi'i nayó'o, xí'in ña ndino'o ini na, ndikon na sata Ndikachi nda míchi kua'an rí. Ta Ndikachi yó'o kúu tí xa

chạ'vi xạ'ạ nayó'o xí'in nịi rí ña nịxịtạ. Ta ndạtán yóo ñavạ'a ña kúu ñanọó ña sókọ nịvi nda'ạ Ndios, saá yóo nịvi kuạ'ạ ní yó'o. Saá chi nayó'o nịsọkọ xí'in mịi na ña kasa chiño na nọọ Ndios ta nọọ Ndikachi. ⁵ Tả saá ndạ ñii tọ'on ña vatá ọn kọó ní-ka'ạn na, ni ọn kọó ndạ ñii kuạchi ndíso na nọọ Ndios.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ tọ'on ña ká'ạn ndoso ụnị naángel

⁶ Ta saá xịni j ñii ñaángel ndáchí ña ma'ñoó ñoyívi nịno, ta ñaángel yó'o ká'ạn ndoso ña tọ'on vạ'a nọọ ndi'i saá nịvi na táku ndi'i saá xiiña ñoyívi nọọ ño'ọ. Nịvi yó'o kúu ndi'i saá nọọ nịvi, na ká'ạn ndi'i saá nọọ tọ'on, ta kịxi na ndi'i saá ñoo ná'no xí'in ñoo válí ñoyívi. Ta tọ'on vạ'a ña ká'ạn ñaángel ndạ ñii kịvị ọn vása ndi'i xạ'ạ ña, chi tọ'on ña vạxi nọọ Ndios kúu ña. ⁷ Ta xí'in ndi'i ndee, ñaángel ká'ạn ña, káchí ña saá:

—Kasa tọ'ó ndó Ndios ta kasa ká'no ndó ra, chi xa kịxạ kịvị ndí Ndios kasa nani ra xạ'ạ kuạchi ndi'i nịvi. Kasa ká'no ndó Ndios, tạ tạ kịsa vạ'a ndi'i ñoyívi nịno xí'in ñoyívi nọọ ño'ọ kúu ra, ta kịsa vạ'a ra takuií mịni xí'in ndi'i xiiña nọọ káku takuií —káchí ñaángel.

⁸ Ta inka ñaángel ñaọvị ña ndíkọn sạtạ ñaángel yó'o,

ndáchí ña ma'ñoó ñoyívi nịno, ta ká'ạn ña káchí ña saá:

—Vitin ñoo ká'no Babilonia xa ñakava ña, ta ndụu ña ñoo ndá'ví ní, ña ọn kọó kạ ndee kómí, chi ñayó'o kúu ya'vi ña xạ'ạ ña sandá'ví ní ña nịvi ñoyívi. Ndatán yóo ñaña'ạ ñá kịsịn xí'in kuạ'ạ ní natạ saá nịxịyo ñoo ká'no Babilonia, chi nịvi ñaño yó'o nạtaxi xí'in mịi na ña ke'é na kuạ'ạ ní nọọ ña ọn vạ'a. Ta nịvi na ñoo ká'no Babilonia yó'o ké'é na ndạtán ké'é ñii ña'ạ ñá ndee ní chụ'u ndi'i nịvi ñoyívi ña ko'o ní na vino xạ'ạ ña saxíini rá na, ta ke'é na kuạ'ạ ní nọọ ña ọn vạ'a, ñii kị'va ndạtán ke'é mịi ñá —káchí ñaángel.

⁹ Ta inka ñaángel ñaọvị ndíkọn ña sạtạ ñaángel ñaọvị, ndáchí ña ma'ñoó ñoyívi nịno, ta xí'in ndi'i ndee ña, nịka'ạn ña, káchí ña saá:

—Ndi'i nịvi na kisa ká'no tikitị tí yịyo ní káa, ta kisa ká'no na ña'ná rí ña ñíndichi, ta táxi na kạ'yị sello tikitị yó'o nda'ạ na án tạ'yạ na, ¹⁰ ta nayó'o yọ'vị ní xọ'vị na, chi ndixa sạ ini Ndios xini ra ña ọn vạ'a ké'é na, ta saxọ'vị ra na xạ'ạ ña ọn vạ'a ké'é na.* Ta ndixa yọ'vị xọ'vị nayó'o xí'in ño'ọ xịxi, ta xí'in ño'ọ ká'ndi ña ñanı azufre. Ta ndi'i ñaángel xí'in Ndikachi koto na ña xó'vị nayó'o. ¹¹ Ta

* **14:10** Tọ'on griego káchí ndí ña sạ ini Ndios xini ra ña ọn vạ'a ké'é nịvi, ndạtán yóo vino saá yóo ña. Ta ña yọ'vị xọ'vị nịvi xạ'ạ ña ọn vạ'a ké'é na, ndạtán yóo ña xịxi ñó'ọ ko'o na vino yó'o, saá yóo ña.

ndi'i saá kivi ña vaxi, ndaa ñi'ma ño'o ña xixi noo xó'vi ní nivi yó'o. Ta ni ndivi, ta ni ñoó on kuchiño nakindée nanivi yó'o, na kúu na kisa ká'no kití tí yjo ní káa, ta kisa ká'no na na'ná rí, ta taxi na ta'ya na ña nika'yi sello tikití yó'o —káchí ñaángel ñauni, xini so'o i.

12 Ta saá ndi'i nivi na kándixa Jesucristo ta kisa ndivi na ña xa'nda chiño Ndios, xini ño'ó kasa ndee xí'in mji na ña kundee ka na xí'in ña yo'vi xo'vi na, ta on sandakoo na yichi Ndios.

13 Ta saá xini so'o i to'on ña kixi ñoyivi nino, nika'an ña xí'in i, káchí ña saá:

—Taa ún to'on yó'o: “Kivi vitin ta ndi'i saá kivi ña vaxi, ndi'i nivi na ndikon Jesucristo, táná kivi na xa'a ña kándixa na ra, ta Ndios taxi ra ña kunakaa ñasii ini nayó'o” —káchí to'on ña xini so'o i.

Ta saá nika'an Níma Ndios, káchí ña saá:

—Ndixa saá yóo ña, chi kivi xaá nivi yó'o ñoyivi nino, ndixa nakindée na, chi xa kundivi chiño ke'é na ñoyivi noo ño'o. Ta saá ni, Ndios náká'an ra ndi'i chiño va'a ña kisa ndivi na, ta saá ñoyivi nino naki'in na ña ya'vi na xa'a chiño va'a yó'o —saá káchí Níma Ndios, xini so'o i.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ta ta nakaya ña yóo ti'va noo ño'o

14 Ta saá xito i, ta xini i ñii viko yaa, ta noo viko yaa yó'o, yóo ñii ta ta

ndatán káa nivi saá káa ra. Ñii corona ñaoro kánóo sijn tayó'o, ta ní'i ra ñii ka sijn ña chikí'i noo. Tá káa ñii ki'i ká'no ní, saá káa ña. 15 Ta inká ñaángel keta ña noo yóo Ndios ñoyivi nino. Ta xí'in ndi'i ndee ña, nika'an ña xí'in ta yóo noo viko yaa yó'o, káchí ña saá:

—Vitin xí'in ka sijn ní'ún, kixá'á ún ka'nda ún ndi'i ña xa yóo ti'va nakaya ún, chi vitin xa kixaa kivi ña kixá'á ún nakaya ún ñayó'o noo ño'o —káchí ñaángel xí'in ra.

16 Ta saá ta ta yóo noo viko yaa, kixaa ra noo ño'o, ta kixá'á ra xí'in ka sijn ní'i ra, xa'nda ra ndi'i ña xa yóo ti'va naki'in ra noo ño'o.

17 Ta saá keta inká ñaángel noo yóo Ndios ñoyivi nino, ta ní'i ña inká ka sijn, ña chikí'i noo. Tá káa ñii ki'i ká'no ní, saá káa ña. 18 Ta inká ñaángel keta ña noo yóo nama yii ña ñíndichi noo Ndios ñoyivi nino. Ta ñaángel yó'o kúu ña kómí ndayí ña ka'nda chiño ña noo ño'o xixi. Ta xí'in ndi'i ndee ña, nika'an ña xí'in ñaángel ña ní'i ka sijn, káchí ña saá xí'in ña:

—Ta xí'in ka sijn ní'ún, kixá'á ún ka'nda ún ndi'i tíuva, chi xa nixino rí.

19 Ta saá ñaángel yó'o noo ña noo ño'o, ta kixá'á ña xa'nda ña ndi'i tíuva. Ta taan ña tíuva yó'o ñii xiiña noo xa kuva'a ko'on rí, ta kundoso na rí ña kee nduta rí. Ña kundoso na tíuva yó'o ká'an ña xa'a ña ndee

ní xq'vi nivi na on vása ní-xiin kandixa Ndios. Saá chí Ndios sáa ini ra xini ra ña on vá'a ké'é nivi yó'o. 20 Ta noo xindoso na ndi'i tíuva yó'o kúu ña ñii xiiña ke'e satá nama ña xino nduu ñoo ká'no. Ta ndi'i nduta tá kee noo xindoso na rí, nduu rá kuá'a ní ñii kuá'a. Ndátán kuá'a ní takuii yuta tá kónó ní ta xino rá kuá'an rá, saá kuá'an ñii yó'o. Ta ña kuá'a ní ñii yó'o sakutú ña ñii xiiña, ña kúu unj ciento kilómetro ñandika.† Ta ñakónó ñii yó'o, ta saá tá ñíndichi ñii tíkuáyí ini ñii yó'o, ta xáa ña nda yu'u tíyó'o.

15

Tq'on yó'o ká'an ña xq'a uxá ñayo'vi ní xq'vi nivi, tá xa yatin tondaa kivi sondí'í

1 Ta saá xini ñoyívi ñino ñii seña ká'no ní, ta ñaka'nda ní ini xini ña. Saá chí xini uxá naángel na kómí ndayí ña taxi na uxá noo ñayo'vi ní xq'vi nivi, tá xa yatin tondaa kivi sondí'í ñoyívi. Ta ndixa kundivi ña uxá yo'vi ní yó'o, ta saá yaa ña sáa ní ini Ndios xini ra ña on vá'a ké'é nivi.

2 Ta saá xini ñii xiiña, tá káa takuii mini saá káa ña, ta noo ña, ndátán yóo yé'e noo yuyú yé'e, saá yóo noo ña. Ta kivi nátaxa ña, nduu ña ndátán yóo ño'o kuá'a ña xixi. Ta yu'u takuii mini yó'o yíta kuá'a ní nivi na kúu na xa kündeé noo kití

tí yiyo ní káa, ta ni on vása ní-kisa ká'no na ña'ná rí ña ñíndichi, ni on vása ní-taxi na ka'yi ta'ya na xí'in sello ña kómí número tíkiti yó'o, ña ndát'on xa'a ndasaá ñaní rí. Ta ñii ñii nivi na kündeé noo kití yó'o, ní'i na tón arpa tón taxi Ndios nda'a na. 3 Ta nayó'o xíta na yaa yii ña kisa ká'no na Ndios xí'in Ndikachi. Ndátán yóo yaa yii ña xíta ta Moisés, ta ta kisa chiño noo Ndios kuíya xina'a, saá yóo yaa xíta nayó'o, ta ká'an na, xíta na saá:

Tata Yivá yó Ndios, yó'ó kúu ta kómí ndi'i ndee.

Ta ná'no ní, ta va'a ní ndi'i chiño ña kisa ndivi ún.

Ta ña ndaa ta ña ndixa kúu yichi ún.

Ta ñii laá yó'ó kúu ta Rey ta xá'nda chiño noo ndi'i ñoo ñoyívi.

4 Ndi'i nivi xini ñó'ó kasa tq'ó na yó'ó, Tata Yivá yó Ndios,

ta xini ñó'ó kasa ká'no na yó'ó,

chi ñii laá yó'ó kuiti kúu ta tayii ndino'o.

Ndi'i nivi na kixi ndi'i saá ñoo kixaa na noo ún, ta kasa ká'no na yó'ó,

chi kundaa ini na ndi yó'ó kúu tondaa, ta xí'in ña ndixa ndaa kisa nani ún xa'a kuachi,

saá xíta na ñoyívi ñino, xini so'o j.

5 Ta saá xito ñoyívi ñino, ta xini ñanona ve'e ño'o ká'no. Ta ini ve'e ño'o yó'o

† 14:20 Unj ciento kilómetro kúu ñii mil ñño ciento estadio, ña kúu kiva xicho'on ñaño griego.

yóo ñii xiiña ñayji ní noq yóo ñayji ña táxi naká'an nivi ña ndixa Ndios kasa ndivi ra to'on ña chindú'u ra ñika'an ra kuja xina'á.

⁶ Ta mji xiiña yji ní yó'o, kee uxá naángel. Ta kómí na ndayí ña taxi na uxá noq ñayo'vi ní xo'vi nivi ñoyívi kivi ña vaxi. Naángel yó'o ndixin na tikoto ñalino ndii, ña yaa ní kúu ña, ta yé'e ní tikoto yaa yó'o. Ta ñii ñii naángel yó'o nó'ni kándiká na x'in ñii ña kúu nina oro.

⁷ Ta saá ñii ñatá'an ña komi táku ña yóo yatin noq táyi tón yji tón to'ó ká'no, taxi ña nda'a ñii ñii naángel yó'o ñii copa ñaoro. Ta ñii ñii copa yó'o chútú ña x'in ña sáa ini Ndios, ta ta táku ndi'i saá kivi, chi ndixa Ndios saxo'vi ra nivi xa'a ña on vá'a ké'é na. ⁸ Ta ini ve'e ño'o ká'no chútú ña x'in ñi'ma ña vaxi kana noq yóo Ndios. Chi ñi'ma yó'o ká'an ña xa'a ndee ká'no Ndios, ta ká'an ña xa'a ñavá'a livi yé'e kómí Ndios. Ta nda ñii nivi, ta nda ñii naángel on vása kómí na ndayí kivi na ini ve'e ño'o yó'o anda ná ndi'i ya'a ña uxá yo'vi ní xo'vi nivi.

16

To'on yó'o ká'an ña xa'a uxá copa noq ñó'o ña sáa ini Ndios

¹ Ta saá xini so'o'i to'on ña ndee ní ñika'an. To'on yó'o kixi ini ve'e ño'o ká'no ñoyívi ñino, ta ñika'an ña x'in uxá naángel, káchí ña saá:

—Kuá'an ndó ta nandiso ndee ndó noq ñoyívi ño'o ña uxá copa noq ñó'o ña sáa ini Ndios.

² Ta saá ñaángel ñanoó kee ña kuá'an ña, ta nandiso ndee ña copa ní'i ña noq ño'o ñoyívi. Ta saá ndi'i nivi na kómí sello tikitj yiyo ní káa, na kúu na kisa ká'no ña'ná tikitj yó'o ña ñíndichi, ta ñii ñii nivi yó'o, kaku ñii ndi'i tá'yí noq koñu na. Ta ndi'i tá'yí yó'o kí'vi ní ña, ta kini ní káa ña.

³ Ta saá ñaángel ñaovi nandiso ndee ña copa ní'i ña noq takuii mjni. Ta saá takuii yó'o nduu rá nina ñi kuá'á. Ndatán yóo ñi nivi na xa'ni na x'in ña kini ní satakué'e na nayó'o, saá yóo ña. Ta saá ñixi'j ndi'i tiaká x'in ndi'i kitj tí táku ini takuii mjni.

⁴ Ta saá ñaángel ñauni nandiso ndee ña copa ní'i ña noq takuii yuta x'in ndi'i xiiña noq kaku takuii, ta takuii yó'o nduu rá nina ñi kuá'á. ⁵ Ta xini so'o'i to'on ña ñika'an ñaángel ña kúu ña ndiso chiño x'in takuii, ta káchí ña saá x'in Ndios:

—Yó'ó kúu Ndios Ta ta Yji, ta yó'ó kúu ta ta xa táku anda kivi noq, ta táku ún ndi'i saá kivi. Ta x'in ñanda kisa nani ún xa'a kuachi nivi, ta ñika'an ún ndi xini ñó'ó xo'vi nivi xa'a ña on vá'a ké'é na. ⁶ Saá chi nivi on vá'a yó'o, xa'a na ñi nivi na kándixa yó'ó Ndios, ta xa'ni ña'á na. Ta ñii kiva saá xa'a na ñi nprofeta na kisa chiño noq

mji ún, ta xá'ni na nayó'o. Ta vitin mji ún táxi ún ña xó'vi ní na xá'a nji nivi yó'o ña xata na, chi ña xó'vi na saá kúu ya'vi na xá'a ña xá'ni na nivi na xindikōn yó'ó —káchí ñaángel xí'in Ndios.

⁷ Ta saá xini sò'o j inka tɔ'on ña vaxi nōō ñíndichi namá yii ña yóo ini ve'e ño'o Ndios ñoyívi njno. Ta njka'an ña káchí ña saá:

—Tata Ndios, yó'ó kúu Taa taKá'no ta kómí ndi'i ndee. Ta xí'in ñandaa, ta xí'in ñandixa kisa nani ún ndi'i kuachi nivi —káchí tɔ'on ña xini sò'o j.

⁸ Ta saá ñaángel ñakomj nandiso ndee ña copa ña ní'i ña sata ño'o ká'no ña yé'e ndiví. Ta Ndios taxi ra ña kukomí ño'o yé'e yó'o ndee ña ndeé ní ye'e ña, ta sandji ña nivi xí'in ka'ni ña. ⁹ Ndi'i nivi kini ní ndji koñu na xí'in ka'ni ño'o yó'o. Ta saá ka'an na tɔ'on ndiva'a xa'a Ndios, taa ta kómí ndayí nōō ña xó'vi na. Ta nivi yó'o nda lo'o ɔn vása ní-xiin na nandikó ini na nōō ña ɔn vá'a ké'é na, ni ɔn vása ní-xiin na kasa ká'no na Ndios.

¹⁰ Ta saá ñaángel ñaɔ'on nandiso ndee ña copa ní'i ña nōō táyi ká'no nōō xá'nda chiño kitj tí yiyo ní káa. Ta ndi'i xiiña nōō xá'nda chiño rí kixaa ña kúnna ndi'i, ni ɔn vása ka lo'o tívi kuchiño koto nivi. Ta nivi na yóo nōō xá'nda chiño rí, ndeé ní xó'vi na xí'in ña ká'un ní koñu na, tãnda kixá'a na xáxi ndoso na nōō yáa mji

na xí'in ña xó'vi na, chi ɔn vása kúndeé na xí'in ña ká'un ní koñu na. ¹¹ Ta saá njka'an ka na tɔ'on ndiva'a xa'a Ndios, chi ndeé ní yó'vi xó'vi na xí'in ña ká'un ní nōō njndji koñu na, ta ndeé ní ndó'o na xí'in nōō kana ndi'i tá'yí koñu na. Ta saá ni, ɔn vása ní-xiin na nandikó ini na, ni ɔn vása ní-xiin na sandakoo na ña ɔn vá'a ké'é na.

¹² Ta ñaángel ñaiño nandiso ndee ña copa ní'i ña nōō takuií yuta ká'no, naní Éufrates, ta xandikōn nyijichj ndi'i takuií yuta yó'o. Ta saá nakoo ndíka ñii yichj ña kuchiño ya'a narey, na kixi chí nōō kána ño'o.

¹³ Ta xini j kee ñii kitj yu'u tíkoō na'a, ta kee ñii kitj yu'u kitj tí yiyo ní káa, ta kee ñii kitj yu'u taa taprofeta vatá. Ta ndatán ná'a tisa'va, saá ná'a ñii ñii unj kitj yó'o. Ta kitj yó'o kúu unj níma ndiva'a. ¹⁴ Ta unj níma ndiva'a yó'o kómí ña ndee ña ke'é ña seña ná'no ní ña koni ku'a ní nivi. Ta ñaníma ndiva'a yó'o, kee ña ku'a'an ña ña kana ña ndi'i narey ñoyívi, ña nakutá'an na koo tí'va na xa'a ña kani tá'an na nōō koo kuachi ká'no. Saá chí xa vaxi kivi ká'no ña chindú'u Ndios ña kúndeé ra nōō ndi'i ña ɔn vá'a. Saá chí Ndios kúu Taa ta kómí ndi'i ndee. ¹⁵ Xá'a ñayó'o xini ñó'ó naká'an ndó tɔ'on ña njka'an Jesucristo xí'in nivi na ndikōn ña'a, káchí ra saá xí'in na: “¡Koto ndó ví! Ndátán kixaa ñii takui'ná ñii

kivj ña on vása ndáti ndó, saá koo kivj ndikó j ñoyívi noq ño'ó. Ta ñivi na ndíto koo ti'va na ña naki'in na yí'j, ta ndixa Ndios taxi ra ña kunakaq ñasij ní ini nayó'o. Ta ñivi na ndíto yó'o xinj ñó'ó koo ti'va tikoto na ña kundixin na, ña on kuka'an noq na yalá na kivj ndikó j", káchí Jesucristo, ñika'an ra. ¹⁶ Ta unj ñaníma ndiva'a sanakutá'an ña ndi'i narey ña kani tá'an na ñii xiiña ña naní Armagedón, to'on hebreo.

¹⁷ Ta saá ñaáangel ñauxa ñandiso ndee ña copa ní'i ña noq ndáchí tachí kuq'an ña. Ta ve'e ño'ó ká'no ñoyívi ñino noq ñíndichi táyi yij tón to'ó ká'no, kee to'on ña ndeé ní ká'an, káchí ña saá:

—jVitin xa kundivi ndi'i ña! —káchí ña.

¹⁸ Ta xandikon kee kuq'a ní ña náye'e taxa, ta ndeé ní ndá'yi savj, ta ndeé ní síso ndatán kuq'a ní ñivi ká'an, saá kúu. Ta ndeé ní kini yjyo táan noq ño'ó ñoyívi, ta nda ñii yichí on ta'an taan saá nda kivj noq ña kuva'a ñoyívi tandá kivj vitin. ¹⁹ Ta ñoo Babilonia ña sakunaní ñivi "ñoo ká'no" ñita'vi ña unj xiiña xí'in ña ñindiva noq ño'ó xa'a ña ñitaan ní. Ta ndi'i ñoo ná'no ña yoo ñoyívi ndi'i xa'a ndi'i ña. Ta Ndios on vása ní-nandoso ra ña yoo kuq'a ní ña on vá'a ke'é ñivi ñoo ká'no Babilonia, ta sáa ní ini ra xini ra ña on vá'a yó'o. Ta saá Ndios taxi ra ña ndeé ní xo'vi ñivi ñaño yó'o xa'a ña on vá'a ke'é na. ²⁰ Ta saá ndi'i xiiña

ño'ó yichí ña naní isla, on koq ka ña. Ta saá tuku ndi'i xa'a ndi'i yukú ná'no xí'in yukú válí, ñakoyo ndi'i ñayó'o, ta on koq ka ña. ²¹ Ta nda ñoyívi ñino kon ní ñii kaxin ña ná'no ta veé ní, ta ñii ñii ñayó'o veé ña ovi siko kilo án yá'a ka. Ta ñikoyo ña satá ñivi, ta ñivi na ñika'ku noq ñayó'o, satavj chi'ña na Ndios chi ndeé ní ñixó'vi na xí'in ñayó'vi yó'o.

17

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña xo'vi ní ñoo Babilonia

¹ Ta saá ñii ñatá'an na uxá naáangel na kúu na xini'i uxá copa kixaq ña noq j, ta ñika'an ña xí'in j:

—Na'a, kixi ún xí'in j, ta saná'a j yó'ó ndasaá xo'vi ní ñivi ñaño Babilonia, chi ñoo Babilonia yoo ña ndatán yoo ñii ña'a ká'no, ñá kí'vi kuachi xí'in kuq'a ní ta. Ñoo ká'no yó'o nákaq ña yatin noq yoo kuq'a ní yuta. ² Narey na xá'nda chiño noq kuq'a ní ñoo ná'no ñoyívi xa ndikon na yichí ña saná'a ñaño Babilonia yó'o, ta saá ndi'i narey ke'é na kuq'a ní ña on vá'a, ndatán ke'é ñivi ñoo yó'o. Ta ña on vá'a ña chú'u ñaño yó'o ke'é ñivi, ndatán yoo nduta vino tá sáxiini ñivi, saá yoo ña. Ta ndi'i ñivi ñoyívi kúsi j ní ini na ña xí'i na nduta vino yó'o —káchí ñaáangel xí'in j.

³ Ta saá Níma Ndios sakundixin ní mji ña yí'j, ta ñii ñaáangel ní'i ña yí'j ñixaq'an j xí'in ña nda ñii

yuku yíchí. Ta saá xinī ñii ñaña'a, yóso ñá ñii kit̄í tí yíyo ní káa, tí kuá'á kúu rí. Ndi'i xiiña satā ñii rí kómí ña kuá'a ní kivī ña kándiva'a xa'a Ndios ña chíkaā ñiño ñato'ó ra. Ta tíyó'o, ux̄a kúu s̄ini rí, ta ux̄u kúu nd̄iki rí.

4 Ta ñaña'a yó'o ndixin ñá tikoto ndí'í toón xí'in ña kuá'á. Ta kuá'a ní oro xí'in kuá'a ní yuu yé'e ña livi ña yá'ví ní, ndóo ndaa ña satā tikoto ndixin ñá. Ta xí'in ñii nda'a ñá, ní'í ñá ñii copa ñaoro ña chútú xí'in kuá'a ní ño ña on vá'a, ta chútú ña xí'in ndi'i ño ña kúu kuachi kini ña ñik̄í'vi ñá xí'in kuá'a ní nataa. 5 Ta ta'ya ñá ñika'yi ña xí'in ñii kivī ña yo'vī kundaā ini yó, ta káchí ña saá: "Yí'í kúu ñoo Babilonia ká'no, chí ndatán yóo ñii ña'a ñá kúu sí'í ndi'i náña'a ná on vá'a, ná k'vī kuachi xí'in kuá'a ní ta, saá yoō, ta t̄ixin̄ káku ndi'i ña on vá'a xí'in ñakini ña yóo ñoyívi ño ño'o", saá káchí to'on ña ñika'yi ta'ya ñaña'a yó'o. 6 Saá xitō, ta kundaā inī ndí ñaña'a yó'o ñá xiīni ní kúu ñá, chí xa xí'í ñá ñii kuá'a ní ñivi na x̄indik̄on Ndios, ta ñii yó'o kúu ña ñixitā kivī xa'ni na nayó'o xa'a ña kándixa na Jesucristo. Ta ñaka'nda ní inī xa'a ña xinī ñaña'a yó'o. 7 Ta saá ñika'an ñaángel xí'in̄, káchí ña saá:

—¿Ndachun ñaka'nda ní ini ún? Vitin kixá'á̄ j̄ ndato'on̄ xí'in ún yu kúu ña kóni kachí ñaña'a yó'o,

ta yu kúu ña kóni kachí kit̄í tí yíyo ní káa, tí yóso ñá, tí kómí ux̄a s̄ini xí'in ux̄u nd̄iki. 8 Kit̄í yó'o tí yíyo ní káa, tí xinī ún vitin, kúu tí x̄itaku, ta vitin on koó ka rí. Ta saá ni, ñii kivī ña vaxi keta rí ño yavi ña kóno ní, ta saá ko'on rí ño ndi'i xa'a rí. Ta kivī keta rí ño yavi yó'o, ta saá ñivi na on koó kivī ní-ka'yi ño tutu ȳi ña kómí Ndios nda kivī tá kixá'á kúva'a ñoyívi, ñivi yó'o naka'nda ní ini na, ña koto na kit̄í tí yíyo ní káa yó'o, chí x̄itaku rí ta on koó ka rí, ta nd̄ikó rí kixaā rí ño ño'o —káchí ñaángel xí'in̄ j̄.

9 Ta ñika'an ka ñaángel xí'in̄ j̄, káchí ña saá:

—Ta ndixa xinī ñó'ó ñandichí s̄ini ñivi xa'a ña kundaā ini na yu kúu ña kóni kachí ña xinī ún yó'o. Ta saá kundaā ini na ndí ña ux̄a s̄ini tí yíyo ní káa kúu ña ká'an xa'a ux̄a x̄iki s̄ikón ño yóo ñoo Babilonia. 10 Saá tuku ká'an ña xa'a ux̄a narey. Q'on narey yó'o xa ndi'i xa'a na, ta ñii tarey t̄ixin na ux̄a yó'o xá'nda chíno ra vitin. Ta inka tarey on ta'an tondaā kivī kixá'á ka'nda chíno ra. Tá kivī kixá'á ka'nda chíno ra, ta saá salo'o ní kivī ka'nda chíno ra. 11 Ta kit̄í tí yíyo ní káa, tí x̄itaku ta on koó ka rí vitin, tíyó'o ká'an ña xa'a ta ta kuu tarey taona. Ta tayó'o kuu ra ñii tatá'an na ux̄a narey, ta salo'o kivī ka'nda chíno ra, ta ndi'i xa'a ra.

12 Ta ña ux̄u nd̄iki tí yíyo ní káa, tí xinī ún, ká'an

ña xá'a uxu narey na on ta'an kixá'a ka'nda chiño. Ta kivi kixá'a na ka'nda chiño na, ta kukomí na ndayí xí'in kití tí yijo ní káa ña kuchiño ka'nda chiño na ñii hora kuiti. ¹³ Ñii laá kuiti kúu ña kóni ndi'i uxu narey yó'o kasa ndivi na, chi ñii koo yu'ú ndi'i na ña taxi na ndayí xí'in nde'e na nda'a kití tí yijo ní káa ña kasa ndivi rí ndi'i ña kóni rí. ¹⁴ Ndi'i narey yó'o kani tá'an na xí'in Ndikachi, ta Ndikachi kundeé rí noo nayó'o, chi Ndikachi kúu ña ká'an xa'a Jesucristo, Taa taKá'no ní ka noo ndi'i naná'no, ta kúu ra taRey ká'no ní ka, taa ta xá'nda chiño noo ndi'i narey ñoyívi noo ño'o. Ta ñivi na yóo xí'in ra kúu na ñakaxin mji ra, ta kana ra na ña kundikon na ra. Ta ñivi yó'o nda ñii kivi on sandakoo na yichi ra —káchí ñaángel xí'in j.

¹⁵ Ta ñika'an ka ñaángel xí'in j, káchí ña saá:

—Ta takuií yuta tá xini ún noo yóo ñaña'a ña on vá'a, takuií yuta yó'o kúu ña ká'an xa'a ku'a ní ñoo válí xí'in ñoo ná'no, ta ká'an ña xa'a ku'a ní noo ñivi, xí'in ku'a ní noo to'on ña ká'an na. ¹⁶ Ta ña uxu ndiki ña xini ún ña kúu ña ká'an xa'a uxu narey, ñii kivi ña vaxi narey yó'o kusaa ini na koni na ñaña'a on vá'a yó'o. Ta ñii ki'va saá kusaa ini kití tí yijo ní káa koni rí ñaña'a yó'o. Ta saá narey xí'in tikití yó'o kindaa na ndi'i ña kómí

ña, ta sandakoo yálá na ña, ta kaxi na koñu ña. Ta koñu ña ña ndo ndaa noo yiki ña, ka'mi na ña xí'in ño'o xíj. ¹⁷ Saá ke'é na xí'in ñaña'a ña on vá'a yó'o, chi Ndios chika'a ra ini na ña kasa ndivi na ña chitóni ra. Ta ña chitóni Ndios kúu ña koo yu'ú narey ña taxi na ndayí nda'a tikití tí yijo ní káa ña ka'nda chiño rí. Saá koo ña andá kundivi ndi'i to'on ña ñika'an Ndios xa'a kití yó'o. ¹⁸ Ta ñaña'a ña on vá'a ña xini ún, kúu ña kóni kachí xa'a ñoo ká'no ní ña kúu ña xá'nda chiño noo ndi'i narey ñoyívi noo ño'o —káchí ñaángel xí'in j.

18

To'on yó'o ndato'on ña ndasaá ndi'i xa'a ñoo Babilonia

¹ Ta ndi'i ñiya'a ñayó'o, ta saá xini j inka ñaángel ña vaxi noo ñoyívi ñino. Ta ká'no ní ndayí kómí ña, ta ndeé ní náye'e ña, ta ndi'i ñoyívi noo ño'o ndeé ní náye'e ña xí'in ña ye'e ñaángel yó'o. ² Ta xí'in ndi'i nde'e ña ñika'an ña, káchí ña saá:

—¡Xa ñakava ñoo ká'no Babilonia, ta ndi'i xa'a ña! Ta vitin nduu ña ndasaá kuiti ñoo noo táku níma ndiva'a ta nduu ña ve'e noo nákutá'an ndi'i saá noo níma ndiva'a. Ta nduu ña ndasaá kuiti taká ndi'i kití tí kini tí ndáchí, ta tí kini ní kúu tí ndáchí yó'o, chi xáxi rí ndasaá kuiti ña kini án ña tá'yí. ³ Ta ndi'i saá ñivi na táku ndi'i ñoo ñoyívi noo

ño'o, ndatán yóo ñivi na xa xí'i ní ndutá vino ta saxíini rá na, saá yóo nayó'o. Chi ndutá vino tá xí'i ñivi yó'o kúu ña ká'an xa'a ndi'i ñoq ña on vá'a ña kúsij ini ñivi ké'é na. Chi ñaño Babilonia चु'u na ñivi ña nataxi xí'in mji na nda'a ña on vá'a. Ta ndi'i narey ñoyívi kisa ndivi na ndi'i saá ñoq ña on vá'a, ñii kiva ndatán yóo ña on vá'a ké'é mji ñaño yó'o. Ta ñivi na síkó ñakía'vi ndukuiká ní ka na xa'a ña ví'i ní sata ñaño yó'o, saá chi ñivi ñaño yó'o nda lo'o on vása ní-sandakoo na sata na ndi'i saá ñoq ña livi ña kúu ña yá'ví ní, ña kúu ña kúsij ní ini mji na —káchí ñaángel xí'iní xa'a ñaño Babilonia.

⁴ Ta saá xini so'oj inka to'on ña kixi ñoyívi ñino, ta káchí ña saá:

—Ndó'ó, ñaño mji, xini ñó'ó kee ndó ko'on xiká ndó ñoq ñoo ká'no ña on vá'a yó'o xa'a ña on ke'é ndó ña on vá'a ndatán yóo ña on vá'a ké'é ñivi ñoo yó'o. Ta xini ñó'ó kee ndó ñoo yó'o xa'a ña on xo'vi ndó, ndatán kini ní xo'vi ñaño yó'o xa'a ña on vá'a ké'é na. ⁵ Saá chi ña on vá'a ké'é na ñoo ká'no yó'o, ku'a ní kini xa'no ña, tãda ñoyívi ñino ñixaa ña. Ta Ndios on nandoso ra xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é nayó'o.

⁶ Ta vitin va'a ná saxo'vi Ndios ñaño yó'o xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é na xí'in ku'a ní ñivi. Ndatán yóo ña on vá'a ké'é na, ta Ndios ná cha'vi ra na anda ovi yichi xa'a ñii ñii ña on vá'a yó'o.

Xa xó'vi ku'a ní ñivi xa'a ña on vá'a ké'é ñaño yó'o. Ta xa'a ñayó'o, ná taxi Ndios ña xo'vi mji ñaño yó'o anda ovi yichi xa'a ñii ñii ña xó'vi ñivi xa'a na. ⁷ Saá chi ñivi na on vá'a ñoo yó'o, ña'a ní ñixiyo ini na, chi xikomí na ndi'i ñoq ñakuiká ña livi ña káchí ini mji na. Ta vitin va'a ná taxi Ndios ña ndeé ní yo'vi xo'vi na. Saá chi ñaño on vá'a yó'o, ña'a ní ini na, ta ndasaá kuiti kisa ká'no xí'in mji na, ta xáni ini na, káchí na saá: “Mji yó kúu naná'no na xá'nda chiño ñoq ndi'i ñivi. Ta on vása yóo yó ndatán yóo ñii ña'a ndá'vi ña ñixi'i yij, chi nda ñii kivi on kóo ñayó'vi xo'vi yó, ni nda lo'o on kóo ña kuchuchú ini yó”, saá xáni ini na ñoo ká'no on vá'a yó'o. ⁸ Ta saá ni, ñii kivi ña vaxi nakutá'an ndi'i ña kini ní xo'vi ñaño yó'o, ta kixaa ña kuaku na, kixaa soko kundo'o na, ta kixaa ndeé ña xá'ni ñivi, ta koxo na xí'in ño'q ña xixi, ta saá kivi nayó'o. Saá kundo'o na, chi tãa tãndeé kúu Ndios, tãa tã xá'nda chiño ñoq yó kúu ra, ta Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ñaño on vá'a yó'o, ta saxo'vi ní ra na —káchí to'on kixi ñoyívi ñino xini so'oj.

⁹ Ta narey ñoyívi ñoq ño'q, na kúu na ñii káchí kisa ndivi ña on vá'a xí'in ñivi ñaño yó'o, ta va'a ní xitaku na xí'in ndi'i ñakuiká xikomí ñoo yó'o, narey yó'o kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na xa'a ña ndi'i xa'a ñoo

yó'o. Saá chi koto na ndasaá ví'í kạ síkón kuạ'ạn ndaa ñi'mạ ña kée nọọ ño'ọ xíxị kịvị kọkọ ñoo yó'o. ¹⁰ Ta narey yó'o xíká vạ'a nakuita na nọọ yóo ñoo yó'o, saá chi kuyi'ví ní na kịvị koto na ña yọ'vị ní xọ'vị ña, ta kạ'ạn na, kachí na saá:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní yó'ó ñoo ká'no Babilonia! ¡Ñoo ndeé ní, ta ñoo ká'no ní xịkuu ún! ¡Ta ñii kama kuiti kịxị ña yọ'vị ní xọ'vị ún! —saá kạ'ạn narey ñoyívi kịvị vạxi.

¹¹ Ta saá ndi'i nịvi ñoyívi na kúu na síkó ñakía'vi, kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na, chi ndi'i xạ'ạ ñoo yó'o. Saá chí ọn kóo kạ nịvi na sata nọọ na. ¹² Ọn kóo kạ nịvi na sata ña kúu oro, ña kúu plata, ni ọn sata kạ na kuạ'ạ ní yụụ ña livi, ña náye'e, ña yá'ví ní. Ni ọn kóo kạ nịvi na sata tikọtọ vạ'a ña yá'ví ní ña kúu lino án seda. Ta ọn kóo kạ nịvi na sata tikọtọ vạ'a ña kúu ña ndí'í tọón án ña kuá'á. Ni ọn kóo kạ nịvi na sata tón vịtị vạ'a tón támi ní xá'an, ni ọn kóo kạ nịvi na sata inkạ ñakuíká ña kúu ña nạní marfil, xí'in inkạ ña kúu mármol. Ni ọn kóo nịvi na sata kạ ña kúu hierro, án inkạ kạ ña kúu bronce. ¹³ Ni ọn kóo kạ nịvi na sata kuạ'ạ ní canela, xí'in kuạ'ạ ní yụkụ ña yá'ví ña támi ní xá'an. Ta ọn kóo kạ nịvi na sata xuxa vạ'a, ni na sata nduta tá támi ní xá'an, tá nạní mirra xí'in olíbano. Ni ọn kóo kạ nịvi na sata nduta

vino, ni aceite, ni trigo, ni harina vạ'a. Ni ọn kóo kạ nịvi na sata kitị tí kúu sịndikị, ni tındikachi, ni tíkuáyí, ni ọn kóo kạ nịvi na sata tón carreta. Ni ọn kóo kạ nịvi na sata inkạ nịvi ña kasa chiño na nọọ nayó'o. ¹⁴ Ta xạ'ạ ñayó'o, ndi'i nịvi ñoyívi na síkó ñakía'vi, kạ'ạn na xí'in ñoo Babilonia, kachí na saá:

—Ñoo Babilonia, ọn kóo kạ ñakuíká ña kuạ'ạ ní xịkomí ún. Ndi'i ñavạ'a ña livi ña xịkusij ní ini mịi ún xịni ún, ọn kóo kạ ña. Saá chi ndi'i xạ'ạ ñakuíká yó'o nọọ ún, ndạ ñii kạ kịvị ọn kukomí kạ ún ñakuíká yó'o —saá kạ'ạn nịvi na síkó ñakía'vi xí'in ñoo Babilonia kịvị ña vạxi.

¹⁵ Ta nịvi na síkó ñakía'vi yó'o, na xa ndụkuíká ní kúu na, chi nịsịkó na ndi'i nọọ ñakía'vi nda'ạ nịvi nañoọ Babilonia, ta nayó'o kuyi'ví ní na kịvị koto na ña yọ'vị ní xọ'vị ñoo yó'o. Ta saá nakuita xíká na, ta kuaku na, ta chuchú ní kạ'ạn na, ¹⁶ kachí na saá:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní yó'ó ñoo ká'no Babilonia! Vạ'a ní livi xịndixin ún tikọtọ yá'ví ní ña kúu lino, ña kúu tikọtọ kuá'á án tikọtọ ndí'í tọón. Ta sạtạ tikọtọ yó'o xịndọọ ndaa kuạ'ạ ní oro xí'in kuạ'ạ ní yụụ yé'e ña livi ní, ta yá'ví ní. ¹⁷ ¡Ta ñii kama kuiti ndi'i xạ'ạ ndi'i ñakuíká ún! —saá kạ'ạn na síkó ñakía'vi xí'in ñoo Babilonia kịvị vạxi.

Ta saá ndi'i naná'no na kúu na xá'nda chiño nọọ na káva tón barco, ta xí'in ndi'i

n̄ivi na ñó'o kuạ'ạn ini tón barco, xí'in ndi'i n̄ivi na kisa chiño ini tón barco, xí'in ndi'i n̄ivi na xini ñó'ó tón barco ña ndiso nó ña síkó na, ndi'i n̄ivi yó'o nakuita xíká ndi'i na nọọ yóo ñoo Babilonia. ¹⁸ Kiv̄i koto na ndasaá kuạ'ạn ndaa ñi'mạ ña kée nọọ xixi ño'ọ ña xá'mi ñoo yó'o, ta ka'ạn na xí'in ndi'i ndeẹ na, kachí na saá:

—On vása ní-xiyo inka ñoo ndatán n̄ixiyo ñoo ká'no yó'o —kachí na.

¹⁹ Ta chiso na yaạ s̄inj̄ na, chi kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na, ta chuchú ní ka'ạn na, kachí na saá:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní ún ñoo ká'no Babilonia, xí'in ndi'i ñakuíká ún! Chi kisa kuíká ní ún ndi'i n̄ivi na kómí tón barco xí'in ndi'i n̄ivi na n̄isikó ñakía'vi ña ndiso tón barco, tón xíká nọọ takuií m̄ini. ¡Ta ñii kama kuiti k̄ixi ña ndi'i xa'ạ ún! —kachí n̄ivi yó'o xí'in ñoo ká'no Babilonia ñii k̄iv̄i ña vāxi.

²⁰ Ta saá x̄inj̄ s̄o'ọ i t̄o'on ña n̄ika'ạn ñii ñaáangel, kachí ña saá:

—Ta vitin ndó'ó na ndóo ñoyívi ñino nọọ yóo Ndios, ¡ná kusij̄ ní ini ndó! Ta ndó'ó naapóstol, na x̄ikuu na t̄i'vi Ndios k̄isa ndivi chiño ra, ta ndó'ó naprofeta, na n̄ika'ạn ndoso t̄o'on Ndios, ta ndi'i inka ndó'ó na kúu nayij̄ chi ndík̄on ndó Ndios, ¡va'a ná kusij̄ ní ini ndi'i ndó!, chi Ndios k̄isa ndivi ra ñandaạ xa'ạ ndó. Saá chi k̄isa nani ra xa'ạ ña on vá'a ke'ẹ n̄ivi na ñoo ká'no yó'o xí'in ndó,

ta sax̄o'vi ra na xa'ạ ña on vá'a yó'o —kachí ñaáangel.

²¹ Ta saá ñii ñaáangel ña kómí ndeẹ ká'no ní t̄iin ña ñii yuụ ká'no ña veé ní, ña káa ndatán yóo yuụ ña xini ñó'ó n̄ivi nọọ ndikó na trigo, saá káa ña. Ta ndan̄i'í ña yuụ yó'o, ta sakana ña yuụ yó'o ini takuií m̄ini, ta n̄ika'ạn ñaáangel, kachí ña saá:

—Ndátán ndeé ní sakana i yuụ yó'o ini takuií, saá koo ña ndeé ní sakana Ndios yó'ó ñoo Babilonia, ta on kóo ka ún nda ñii k̄iv̄i ñoyívi.

²² Ta nda ñii k̄iv̄i on kóo ka ña xita n̄ivi yaa s̄ij̄ ña konj̄ s̄o'ọ n̄ivi na xíká yich̄i ún, chi on kóo ka n̄ivi na sáká'a arpa, ni n̄ivi na tívi tilalí, ni n̄ivi na tívi trompeta. Ta ndi'i saá xiiña ún, on kóo ka nda ñii n̄ivi na kisa chiño ndi'i saá nọọ chiño, ni on kóo ka ña konj̄ s̄o'ọ n̄ivi ña ní'j̄ ní yuụ ña ndíko trigo.

²³ Ni on kóo ka ña náye'e t̄o'on, ni on kóo ka vik̄o tonda'ạ ña sakusij̄ ini n̄ivi. Saá kundo'o yó'ó ñoo Babilonia xa'ạ ña on vá'a ke'ẹ ún. N̄ivi na síkó ñakía'vi ña x̄ikomí ún x̄ikuu na naná'no ní ka, ta ña'a ní n̄ixiyo ini na. Ta yó'ó ñoo ká'no Babilonia n̄akuati tásin ún xa'ạ n̄ivi na ndóo ndi'i saá xiiña ñoyívi nọọ ño'ọ, ta xí'in ñayó'o sandá'ví ún na.

²⁴ Ta yó'ó ñoo ká'no Babilonia kúu ña ndiso kuạchi, chi xa'ni ún ta xa'ta ún ñij̄ naprofeta. Ta ñii k̄i'va saá ke'ẹ ún xí'in kuạ'ạ ní n̄ivi na kúu nayij̄ xa'ạ ña ndík̄on na

Ndios. Ta x̄ata ún kūa'a ní n̄i ink̄a n̄ivi, chí ndíso ún kūachi x̄a'a ña x̄a'ni ún n̄ivi ndi'i saá xiiña ñoyívi ño ño'q —káchí ñaángel xí'in ñoo Babilonia.

19

Tq'on yó'o ká'an ña xq'a ña kisa ká'no na Ndios ñoyívi ñino

¹ Ta ndi'i n̄iya'a ñayó'o, ta saá x̄inj̄i s̄o'oj̄i kūa'a ní n̄ivi, ká'an na xí'in ndi'i ndeē na, ta káchí na saá:

¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios!*
¡Ndios kúu t̄a t̄andeé ní,
t̄a t̄a s̄akaku m̄ij̄i yó!

Ndi'i ñav̄a'a ná'no ña livi ní ña yé'e yóo ña xí'in Ndios.

² Chi xí'in ñand̄aa ndixa Ndios kisa nani ra x̄a'a kūachi.

Xa kisa nani ra x̄a'a kūachi na ñoo ká'no na ké'é kūa'a ní ña on vá'a.

Chi naño yó'o ch̄u'u na ink̄a n̄ivi ña ke'é na kūa'a ní ño ña on vá'a ñii k̄i'va ndatán ke'é m̄ij̄i na,

ta xí'in ña on vá'a ke'é na ñoo ká'no yó'o, kisa kini na ndi'i saá xiiña ñoyívi ño ño'q.

Ta naño yó'o x̄a'ni na kūa'a ní n̄ivi na kándixa Ndios.

Ta x̄a'a ña on vá'a yó'o, ká'an Ndios ndi' x̄inj̄i ñó'ó x̄o'v̄j̄i ní na,

káchí kūa'a ní tq'on ña x̄inj̄i s̄o'oj̄i.

³ Ta tuku x̄inj̄i s̄o'oj̄i tq'on ña ñika'an kūa'a ní n̄ivi na

ndóo ñoyívi ñino, ta káchí na saá:

¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios!
Saá chí ñi'm̄a ña v̄axi kana ño x̄ixi ñoo ká'no on vá'a yó'o,

ndi'i saá k̄iv̄j̄i ndáa ñi'm̄a yó'o ñoyívi ñino, ta nd̄a lo'o on vása nd̄a'va ña,

káchí kūa'a ní tq'on ña x̄inj̄i s̄o'oj̄i.

⁴ Ta na ok̄o kom̄j̄i t̄a na kúu nax̄ikūa'a ná'no, xí'in kom̄j̄i ñatáku, na kúu na ndóo yatin ño yóo Ndios, x̄ikuxítí ndi'i na nd̄a ñit̄ond̄aa t̄a'ya na nd̄a ño ño'q, ta kisa tq'ó na Ndios, t̄a t̄a yóo táȳj̄i ȳij̄i tón tq'ó ká'no. Ta ñika'an na, káchí na saá:

—¡Saá ná koo ña! ¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios!
—káchí na.

⁵ Ta x̄inj̄i s̄o'oj̄i tq'on ña k̄ixi yatin ño yóo táȳj̄i ȳij̄i tón tq'ó ká'no, ta ñika'an ña, káchí ña saá:

¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios,
T̄a t̄aKá'no ño yó!

¡Ndi'i ndó'ó na kisa chiño ño ra,

án nakuálí kúu ndó, án naná'no kúu ndó,

ndi'i ndó'ó na kisa tq'ó Ndios,

ná kasa ká'no ní ndó ra!
káchí tq'on ña x̄inj̄i s̄o'oj̄i.

⁶ Ta saá x̄inj̄i s̄o'oj̄i ña s̄iso, ndatán yóo t̄ach̄j̄i tq'on kūa'a ní n̄ivi ká'an na, ta ndatán yóo ña s̄iso k̄ayi ní'j̄i kóyo kūa'a ní takuúí námi s̄ikón ní, ta ndatán yóo ña ndeē ní ní'j̄i ndá'yi s̄av̄j̄i, saá yóo

* 19:1 Tq'on hebreo "aleluya" kóni kachí ña: Ná kasa ká'no yó Ndios.

tɔ'on ña xini sɔ'o i, ta káchi na saá:

iNdi'i yó, ná kasa ká'no yó Ndios!

iChi vitin xa kixá'á xá'nda chiño Ndios,

Taa taKá'no noo ndi'i ña yóo ñoyívi kúu ra, Taa ta kómí ndi'i ndee ká'no kúu ra!

7 iNá kusij ní ini yó, ta ná kutú ñasij ini yó!

iNá chinóo síkón yó ñatɔ'ó Ndios!

Saá chi xa nitondaa kivi ña kixá'á viko ña tondaa Ndikachi.†

Xa yóo ti'va ña'á ña tondaa xí'in Ndikachi, ta ndáti ña ña kixaa yij ña ña naki'in ra ña.‡

8 Ta ña'á ña tondaa yó'o xa naki'in ña ndayí ña kundixin ña tikoto yaa va'a, ña kúu ñalino, ña kúu ñandii ña náye'e táxa,

(chi ñalino yaa yó'o ká'an ña xa'á ñava'a ña kúu ñandaa ndino'o ke'é nivi na ndikɔn Jesucristo), káchi tɔ'on ña xini sɔ'o i.

Tɔ'on yó'o ká'an ña xa'á viko ña tondaa Ndikachi

9 Ta saá ñii ñaángel nika'an ña xí'in i, káchi ña saá:

—Vitin taa ún tɔ'on yó'o, ña káchi saá: “Nákaa ñasij ini nivi na kúu na kana Ndios kixi na viko tondaa Ndikachi” —káchi ñaángel xí'in i.

Ta tuku nika'an ñaángel xí'in i, káchi ña saá:

—Ndi'i tɔ'on ña nika'an xí'in ún kúu tɔ'on ña ndaa ña kixi noo Ndios —káchi ñaángel xí'in i.

10 Ta yij xikuxitij noo ñaángel ña kasa tɔ'ó i ña, ta kama nika'an ñaángel yó'o xí'in i:

—On ke'é ún saá, on kuxití ún noo i. Saá chi ndátán yóo mji ún xí'in nañani ún na ndikɔn Jesucristo, saá yóo yij, chi ndi'i yó kisa chiño yó noo Ndios, ta kándixa yó tɔ'on ña ndaa ña nika'an Jesucristo, ta on sandakoo yó kándixa yó tɔ'on ra. Ta saá on vá'a kuxití ún noo i, chi xini ñó'ó ndasaá Ndios kuiti kasa ká'no yó. Chi tɔ'on ña saná'a Jesucristo ñii kúu ña xí'in tɔ'on ña nika'an naprofeta xina'á, saá chi ndi'i tɔ'on yó'o kaku ña noo Níma Ndios —káchi ñaángel xí'in i.

Tɔ'on yó'o ká'an ña xa'á taa ta yóso kuáyí tí yaa

11 Ta saá xini ñoyívi ñino nanona ña, ta yó'o xini ñii kuáyí, tí yaa kúu rí. Ta taa ta yóso rí naní ra taNdaa, taa ta on vása sándakoo yichi Ndios. Xí'in ñandaa xá'nda chiño ra, ta xí'in ñandaa káni tá'an ra xí'in ña on vá'a. 12 Ta nduchú noo ra yé'e ní ña, ndátán yé'e ño'o ña xixi, saá yé'e nduchú noo ra. Ta nándoso ku'á ní corona sinj ra. Ta ta'ya ra nika'yij ñii kivi ra ña on vása kúchiño kundaaj ini nivi, ta

† 19:7 Ndikachi yó'o ká'an ña xa'á Jesucristo. ‡ 19:7 Ña'á yó'o ña tondaa xí'in Ndikachi kóni káchi ña xa'á ndi'i nivi na kándixa Jesucristo.

ndasaá kuiti m̄ji ra x̄ini ra yuk̄iá kóni kachí k̄ivi yó'o. ¹³ Ta tikot̄o ña ndíxin ra ñii ndax̄in ndi'i ña x̄i'in n̄ji kuá'á. Ta ink̄a k̄ivi tayó'o kúu "T̄o'on Ndios." ¹⁴ Ta natropa na vax̄i x̄i'in ra, na k̄ee ñoyivi n̄ino, ñii ñii nayó'o kómí na tíkuáyí yaa yóso na. Ndíxin na tikot̄o va'a ña kúu lino ña yaa ní, ta ndii ní ña. ¹⁵ Ta yu'u t̄aa t̄a naní T̄o'on Ndios k̄eta ñii espada ña s̄jin ní, ta x̄i'in espada yó'o kúchiño ra satakué'e ra n̄ivi na k̄ixi ndi'i ñoo, na kúu na ɔn x̄iin kandixa ña'á. Ta ndakú ní ka'nda chiño ra n̄o ndi'i nayó'o, chi ní'i ra ñii k̄aa ndatán yóo yiton káni, ta x̄i'in k̄aa yó'o kúchiño sandi'i ra xa'a n̄ivi na s̄a ini x̄ini ña'á. Ndatán ké'é n̄ivi na kó'ni tíuva x̄i'in ña x̄indos̄o na rí ña táva na ndut̄a rí ña nduu rá vino, saá ke'é ra x̄i'in n̄ivi na ɔn vá'a yó'o. Chi ña x̄indos̄o ra tíuva yó'o ká'an ña xa'a ña ȳ'vi ní x̄o'vi n̄ivi yó'o chi ndixa s̄a ní ini Ndios x̄ini ra ña ɔn vá'a ke'é na, ta Ndios kúu T̄aa t̄a kómí ndi'i ndee ká'no. ¹⁶ Ta t̄aa taká'no t̄a yóso kuáyí yaa, ndíxin ra tikot̄o ká'no káni, t̄anda s̄ikon ra t̄anda n̄o s̄i'in ra n̄ika'yi k̄ivi ra, ña káchí saá: "T̄aRey ká'no n̄o ndi'i narey. T̄aa t̄aKá'no n̄o ndi'i naná'no", káchí k̄ivi ña n̄ika'yi n̄o tikot̄o ra.

¹⁷ Ta saá x̄ini ñii ñaángel ñíndichi ña x̄indos̄o ña n̄o ño'o ká'no ña yé'e ndiví, ta x̄i'in ndi'i ndee, ñaángel yó'o k̄ana ña tioko chée,

t̄as̄in yá'á, x̄i'ñá, x̄i'in ndi'i saá ink̄a n̄o kit̄i tí ndáchí n̄o s̄ikón, tí x̄axi koñu kúu rí, ta káchí ñaángel x̄i'in rí saá:

—Na'a ndó, kixi ndó nakutá'an ndó n̄o kána vik̄o ká'no ña kisa ndivi Ndios xa'a ndó. ¹⁸ Kixi ndó ta kaxi ndó koñu narey, kaxi ndó koñu naná'no n̄o natropa x̄i'in koñu ink̄a nataa na kúu na téé ní, na xa'ni ku'a ní n̄ivi n̄o n̄ixiyo kuachi. Ta kaxi ndó koñu tíkuáyí x̄i'in koñu nataa na x̄iyoso rí, kaxi ndó koñu ndi'i saá n̄o n̄ivi, na kúu naná'no, na kúu nakuálí, na kúu n̄ivi na kómí ndayí nakax̄in chiño ña kasa chiño m̄ji na, ta na kúu namozo na ɔn vása kómí ndayí sandakoo na ña kisa chiño na n̄o napatrón na. Na'a ndó kaxi ndó koñu ndi'i nayó'o —káchí ñaángel x̄i'in kit̄i tí ndáchí.

¹⁹ Ta saá x̄ini tuku j̄i kit̄i tí ȳyo ní káa, x̄i'in narey na xá'nda chiño n̄o n̄ivi ñoyivi, x̄i'in natropa na ndík̄on sat̄a nayó'o, nakutá'an na ta nakoo yu'ú ndi'i na ña kani tá'an na x̄i'in t̄aa taká'no t̄a yóso kuáyí yaa, ta kani tá'an na x̄i'in natropa na ndík̄on sat̄a tayó'o. ²⁰ Ta saá t̄aa taká'no t̄a yóso kuáyí yaa x̄i'in natropa ra t̄iin na tikit̄i tí ȳyo ní káa, ta t̄iin na t̄aprofeta vatá, t̄aa t̄a sandá'ví n̄ivi x̄i'in ña ke'é ra ku'a ní ñaná'no ña n̄aka'nda ní ini n̄ivi x̄ini na. Chi n̄ivi yó'o t̄axi na ña

nika'yi sello tikití ta'ya na, ta kisa ká'no na na'ná tikití tí yiyo ní káa yó'o. Ta saá xini ndasaá ta taká'no ta yóso kuáyí yaa sakana ra taprofeta vatá yó'o xí'in kití tí yiyo ní káa, ta nakoyo táku taprofeta vatá xí'in kití yó'o noo ndika ní noo xixi ño'o xí'in ño'o ká'ndi ña naní azufre. ²¹ Ta ndi'i inká nivi na ndikon satá taprofeta vatá xí'in kití tí yiyo ní káa, nixi'i ndi'i na xí'in espada sijn ña keta yu'u ta yóso kuáyí yaa, ta ndi'i kití tí ndáchí kixaa rí kaxi rí koñu na nixi'i. Ta ndi'i kití yó'o xaxi ná'ná rí koñu nivi nixi'i, nda ni-nani ka tixin rí kutú ña.

20

To'on yó'o ká'an ña xa'a mil kuiya ña ka'nda chiño Jesucristo

¹ Ta saá xini ñii ñaángel, vaxi noo ña ñoyívi ñino, ta ní'i ña llave ña nakoná ña yé'é yavi kónó ní, ta ní'i ña ñii cadena ka ña ká'no. ² Ta ñaángel yó'o tjin ña tikití tí kúu koq na'á, ta tí kúu tíkoq yata, ta kúu rí níma ndiva'a ká'no noo ndi'i níma ndiva'a, ta Satanás kúu kivi ñaníma ndiva'a ká'no yó'o. Ta ñaángel ña ní'i cadena ka, katón ñaníma ndiva'a ká'no yó'o ña kuno'ni ñaníma yó'o ñii mil kuiya. ³ Tá ndi'i katón ñaángel ñaníma ndiva'a ká'no, ta sakana táku ña'á ña ini yavi ká'no ña kónó ní, ta nakasi kútu ña yé'é yavi yó'o, ta chinóo

ña sello satá yé'é yó'o, ña nda ñii nivi on kuchiño na nakoná na ña. Ta saá ñaníma ndiva'a ká'no on kuchiño ka ña sandá'ví ña nivi ñoyívi noo ño'o, nda ndi'i ya'a ñii mil kuiya. Nda saá Ndios taxi ra ña saña ñandiva'a ká'no yó'o ta nda salo'o kuiti ko'on ndika ña.

⁴ Ta saá xini ku'a ní táyi tón to'ó ná'no noo ndoo ndi'i nivi na kómí ndayí kasa nani na xa'a kuachi. Ta xini níma nivi na kúu na nixi'i ña kandoso na sikon na, chi xikuu na nivi na kándixa to'on Ndios ta nika'an na ñanda xa'a Jesucristo xí'in nivi. Ta nayó'o on vása ní-kisa ká'no na kití tí yiyo ní káa, ni on vása ní-kisa ká'no na na'ná rí, ni on vása ní-taxi na ña ka'yi sello rí ta'ya na, án nda'a na. Níma ndi'i nivi na nixi'i yó'o kúu ña xini, ta saá natakú na ta kixá'á na xa'nda chiño na xí'in Jesucristo. Saá xa'nda chiño na xí'in ra ñii mil kuiya. ⁵ Ta ña natakú nivi na nixi'i yó'o naní ña "ña noq natakú na nixi'i." Ta inká nivi na kúu na xa nixi'i on vása ní-natakú yachi na, tanda ndi'i niya'a ñii mil kuiya yó'o, anda saá natakú na. ⁶ Nivi na kúu nanoo natakú, nákaa ñasij ní ini na, ta nivi nayij kúu na. Nayó'o on vása kúchiño kivi na yichi ovi, chi ndee ña xá'ni nivi nda lo'o on vása kómí ña ndayí noo nayó'o. Ta saá kutakú na ndi'i saá kivi ña vaxi, ta nduu na nasutu, na kasa chiño noo Ndios ta noo Jesucristo, ta

ka'nda chiño na xí'in ra ñii mil kujya.

⁷ Tá ndi'i nija'a mil kujya yó'o, ta ñaángel ña ti'ví Ndios saña ñanímá ndiva'a ká'no ña kúu Satanás. ⁸ Ta nímá ndiva'a yó'o keta ña ko'on ndíká ña xa'a ña sandá'ví ña nivi na táku ndi'i saá ñoyívi, na kúu na sáa ini xíni Ndios, ta kúu na naño Gog xí'in naño Magog. Ña Satanás nakaya ña ndi'i nivi yó'o ña ko'on na kani tá'an xí'in nivi na ndíkõn Ndios. Ku'a ní nivi nakaya ña Satanás; ndatán ku'a ní yotí ña yóo yu'u m̄ini, saá koo ku'a ní nivi na nakutá'an ña kani tá'an na xí'in nivi na ndíkõn Ndios. ⁹ Nivi na ko'on kani tá'an xí'in naño Ndios kee na ndi'i saá xiiña nõõ ño'o, ta nandika na ko'on na ta xa'a na ta kono nduu na nõõ ña kúu ña kí'vi ní ini Ndios xíni ra. Ta saá Ndios taxi ra ña koyo ño'o xíxi ña kee ñoyívi n̄ino, ta ka'mi ña ndi'i nivi na sáa ini xíni Ndios, ta ndi'i xa'a nayó'o. ¹⁰ Ta saá naángel Ndios tiin na ñanímá ndiva'a ká'no, ña kúu ña sandá'ví nivi, ta sakana táku na ña nõõ ndíká xíxi ño'o xí'in ño'o ká'ndi ña naní azufre. Ta m̄iji nõõ xíxi ño'o yó'o kúu nõõ xa sakana na tikití tí ȳiyo ní káa xí'in taprofeta vatá ta kisa chiño nõõ rí. Ta saá ndiví nõó xo'vi ní ndi'i nayó'o ndi'i saá kivi ña vaxi.

To'on yó'o ká'an ña ndí Ndios kasa nani ra xa'a kuachi nivi

¹¹ Ta xini ñii táyi ȳi tón to'ó ká'no, tón yaa kúu nó, ta Ndios kúu ta ta yóo nõõ táyi yó'o. Ta ñoyívi nõõ ño'o xí'in ñoyívi n̄ino kee ña xíno ña ku'a'an xíká ña nõõ Ndios, ta nda ñii nivi õn kuchiño koto ka na ña. ¹² Ta saá xini ndi'i na nixi'i, na xikuu naná'no xí'in na xikuu nandá'ví. Ta ndi'i nayó'o yíta na yatin nõõ yóo táyi ȳi tón to'ó ká'no. Ta saá nanõna ku'a ní tutu nõõ nika'yi ña ke'é ndi'i nivi kivi xitaku na ñoyívi. Ta saá nanõna inka tutu nõõ nika'yi kivi ndi'i nivi na kutaku xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta saá Ndios kisa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi na nixi'i. Ñii ki'va ndatán yóo ña ke'é nivi ña nika'yi nõõ tutu, saá yóo ña kisa nani Ndios xa'a na. ¹³ Ta saá xini takuii m̄ini nataxi rá ndi'i nivi na nixi'i ini takuii yó'o, ta kee nayó'o ku'a'an na nõõ yóo Ndios. Saá tuku xini ndi'i nivi na nixi'i, na kúu na ndóo ñii xiiña nõõ naní Hades, ta kee ndi'i nayó'o, ta ku'a'an na nõõ yóo Ndios ña kasa nani ra xa'a kuachi na. Ta Ndios kisa nani ra xa'a kuachi ñii ñii nayó'o, ndatán yóo ña ke'é na. ¹⁴⁻¹⁵ Ta saá naángel Ndios tiin na ndee ña xá'ni nivi, ta tiin na ña naní Hades, ta sakana na ñayó'o, nakoyo ña nõõ ndíká xíxi ño'o ndi'i saá kivi. Ta saá tuku naángel Ndios tiin na ndi'i nivi na õn ko'ó kivi ní-ka'yi nõõ tutu nõõ nika'yi kivi nivi na kutaku xí'in Ndios, ta sakana na nivi

yó'o ña nakoyo na noo ndíka xixi ño'o. Ta ña kundo'o nivi yó'o naní "ña kivi na yichi ovi."

21

Tq'on yó'o ká'an ña xa'a ndasaá nduxaa ñoyivi nino x'in ñoyivi ño'o

1 Ta saá xini ndí nduxaa ñoyivi nino x'in ñoyivi ño'o, chi on koo ka ñoyivi nino ñanoó, ta on koo ka ñoyivi ño'o ñanoó, ta saá tuku on koo ka mjni takuií. 2 Ta saá xini ñoo yij ña kuu ñoo Jerusalén ña xaá, vaxi noo ña ñoyivi nino noo yoo Ndios. Livi ní kaa ñoo yó'o, ndatán livi kaa ñaña'a ña livi ní tikoto ndixin xa'a ña tonda'a ña, saá yoo ñoo, xini. 3 Ta saá xini so'o i tq'on ña kixi noo yoo táyi yij tón tq'ó ká'no ñoyivi nino, ta x'in ndi'i ndee ña ká'an ña, káchí ña saá:

—Ñoo yó'o kuu ñoo Ndios noo ndi'i saá kivi ña vaxi kutaku ra x'in nivi na ndikon ña'a, ta nivi yó'o kuu na ñaño Ndios. Ta mji Ndios kuu ra Ndios mji na, ta nda ñii kivi on sandakoo ra na. 4 Ndios yakón ra ña sanayaa ra nduta nduchu noo na xa'a ña xaku na. Ta nda ñii ka yichi on kivi ka na, ni on koo ka ña kuchuchú ini na, ni on koo ka ña kuaku na xa'a, ni on koo ka ña kuki'vi ka yiki koñu na, ta ndi'i ña nixo'vi na tá yachi on koo ka ñayó'o.

5 Ta taq ta yoo táyi yij tón tq'ó ká'no nika'an ra, káchí ra saá:

—Vitin yij ndása xaá i ndi'i ña kuv'a tá yachi.

Ta tuku nika'an ra x'in i, káchí ra saá:

—Taa ún tq'on ña ká'an i x'in ún chi tq'on ña ndaa ña ndixa kuu ña —káchí ra.

6 Ta tuku nika'an ra x'in i, káchí ra saá:

—Vitin xa kundivi ndi'i chiño ña chitóni kundivi ñoyivi noo ño'o. Ta yij, naní "Alfa x'in Omega"* chi yij kuu tanoó, ta yij kuu tasondí'í noo ndi'i ña yoo. Ta ndi'i nivi na yichi takuií, taxi sji takuií ko'o na. Ta takuií yó'o kómí rá ndee ña taxi rá kutaku nivi ndi'i saá kivi ña vaxi. 7 Ta ndi'i nivi na kündeé noo ña on vá'a ta on vása ní-sandakoo na yichi, nayó'o naki'in na ndi'i ñava'a taxi nda'a na. Ta ndi'i saá kivi ña vaxi yij kuu Ndios mji na, ta nayó'o kuu nasa'ya mji. 8 Ta nivi na sandakoo yichi chi yí'ví na koto xo'vi na xa'a i, ta nivi na on vása kándixa yij, ta nivi na ké'é ndi'i saá noo ña on vá'a ñakini, ta nivi na xá'ni inká nivi, ta ndi'i taq tá kí'vi kuachi x'in ña'a ña on sivi ñás'í ra kuu, án ndi'i ña'a ña kí'vi kuachi x'in taq tá on sivi yij ña kuu, ta nivi na nákuati tásin xa'a inká nivi, ta nivi na kisa ká'no ñaídolo án ñaimagen ña on sivi Ndios ndino'o kuu, ta nivi na ká'an ñavatá, ndi'i nivi yó'o xini ño'ó ko'on na

* 21:6 "Alfa" kuu kivi letra ñanoó alfabeto tq'on griego, ta "Omega" kuu kivi letra sondí'í alfabeto yó'o.

koyo na nḡḡ ndíkà nḡḡ xíxí ño'ḡ xí'in ño'ḡ ká'ndi ña nḡnḡ azufre. Ta ña xḡ'vḡ na ñayó'o nḡnḡ “ña nḡxí'ḡ na yichḡ ḡvḡ” —káchí Ndios, nḡkà'an ra xí'in ḡ.

Tḡ'on yó'o ká'an ña xḡ'a ḡḡoo Jerusalén ña xḡá

⁹ Ta saá xḡnḡ ḡnḡ ñatá'an na uxá naáḡel na xḡnḡ'i uxá copa nḡḡ xḡño'o uxá ñayḡ'vḡ ní nḡxḡ'vḡ nḡvi na xḡtakḡ tá xa yatḡn kḡxaa kḡvḡ sondí'ḡ ḡnoyívi. Ta ñaáḡel yó'o kḡxaa ña nḡḡḡ, ta nḡkà'an ña xí'in ḡ, káchí ña saá:

—Na'a, kixi ún nḡḡḡ, ta saná'aḡ yó'ó ñáñá'a ña koo ñásí'ḡ Ndikachi —káchí ñaáḡel xí'in ḡ.

¹⁰ Ta saá kḡxaa Níma Ndios ta saḡundixin ní mḡi ña yḡ'ḡ, ta xḡnḡ'i ña yḡ'ḡ nḡxḡ'an ḡ xí'in ña ḡnḡ yukḡ ká'no ña síkón ní. Ta saná'a ña yḡ'ḡ ḡḡoo yḡi ña kúu Jerusalén ña xḡá. Ta saá xḡḡḡ ndí ndḡ ḡnoyívi nḡno nḡḡ yóo Ndios vaxi noo ḡḡoo yḡi yó'o ña kḡxaa ña ndḡ ḡnoyívi nḡḡ ño'ḡ. ¹¹ Ta ḡḡoo yḡi ká'no yó'o livi ní yé'e táxa ña, chí ña yé'e táxa káku ña nḡḡ ña yé'e mḡi Ndios. Ta ndḡtán yé'e táxa yḡḡ livi ña yá'vḡ ní, ña nḡnḡ jaspe, saá yóo ña. Ta ndḡtán yóo yḡyḡ yé'e ña táxi koto yó ndḡ inká tá'vḡ saḡa ña, saá yóo yḡḡ livi yó'o. ¹² ḡnḡ nḡma ká'no ní ta síkón ní ña, xḡno nduu ña ḡḡoo yḡi yó'o. Ta nḡma yó'o kómí ña uxḡ ḡvḡ yé'é, ta ḡnḡ ḡnḡ yé'é ḡnḡndichi ḡnḡ ñaáḡel, ta ḡnḡ ḡnḡ yé'é nḡkà'yḡ ña xí'in kḡvḡ ḡnḡ na uxḡ ḡvḡ ḡa na xḡkuu

sa'ya ḡIsrael kḡyḡ xḡna'á, chí sa'ya ḡnani síkuá ḡIsrael yó'o ndḡu na uxḡ ḡvḡ ti'vi ná'no nḡvi na kúu nḡvi naño Israel. Ta yé'é ñanḡḡ nḡkà'yḡ ña xí'in kḡvḡ sa'ya ḡIsrael ḡanḡḡ, ta yé'é ñaḡvḡ nḡkà'yḡ ña xí'in kḡvḡ sa'ya ra ḡḡvḡ, ta saá nḡxaa nḡkà'yḡ kḡvḡ ndi'i na uxḡ ḡvḡ sa'ya ḡIsrael nḡḡ ña uxḡ ḡvḡ yé'é ña kómí nḡma ña xḡno nduu saḡa ḡḡoo yḡi ká'no yó'o. ¹³ Ta unḡ yé'é xḡto ña chí nḡḡ kána ḡḡ'o, ta inká unḡ yé'é xḡto ña chí norte, ta inká unḡ yé'é xḡto ña chí sur, ta inká unḡ yé'é xḡto ña chí nḡḡ kuá'an ketá ḡḡ'o. ¹⁴ Ta uxḡ ḡvḡ xḡiña xa'ḡ nḡma ña xḡno nduu ḡḡoo yḡi ḡó'o uxḡ ḡvḡ yḡḡ ná'no. Ta ḡnḡ ḡnḡ ña uxḡ ḡvḡ yḡḡ yó'o nḡkà'yḡ ña xí'in kḡvḡ ḡnḡ nataḡa na xḡkuu uxḡ ḡvḡ naapóstol na kḡsa chíño nḡḡ Ndikachi. Saá chí yḡḡ ñanḡḡ nḡkà'yḡ ña xí'in kḡvḡ ḡnḡ ḡapóstol, ta yḡḡ ñaḡvḡ nḡkà'yḡ ña xí'in kḡvḡ inká ḡapóstol, ta saá nḡxaa nḡkà'yḡ kḡvḡ ndi'i na uxḡ ḡvḡ naapóstol nḡḡ ña uxḡ ḡvḡ yḡḡ ña kúu ña ḡó'o xa'ḡ nḡma yó'o.

¹⁵ Ta ñaáḡel ña nḡkà'an xí'in ḡ ní'ḡ ña ḡnḡ ña ndḡtán káa yḡḡn ndḡkú, ta nina oro kúu ña. Ta ñaáḡel xḡnḡ ḡó'ḡ ña ñayó'o xa'ḡ ña cho'on kḡ'va ña ndasaá kúu kḡ'va ña kómí ḡḡoo yḡi ká'no. Ta cho'on kḡ'va ña nḡma síkón ña xḡno nduu saḡa ḡḡoo yó'o, ta cho'on kḡ'va ña ndi'i yé'é ña kómí nḡma yó'o. ¹⁶ Ta komḡ kúu sḡn ḡḡoo yḡi ká'no yó'o, ta ḡnḡ

kúu kǐ'va ña kómí ñii ñii sijn ñoo yó'o. Ñii kúu kǐ'va ñandíkǎ ña, xí'in ñakáni ña, ta xí'in ñasíkón ña. Ta ñii ñii sijn ña, ña kúu ñakáni ña xí'in ñandíkǎ ña, ta xí'in ñasíkón ña, kómí ñii ñii sijn yó'o ɔvǐ mil ɔvǐ ciento kilómetro.† 17 Ta saá cho'on kǐ'va ñaángel ñandíkǎ ɲoɔ kuíkon ɲama ña xino nduu sata ñoo yǐi yó'o, ta kómí ña ñii ciento ɔvǐ sǐko kɔmǐ vavǐ nda'a taa. Chi ñakǐ'va cho'on ñaángel yó'o ñii kúu ña xí'in kǐ'va ña chó'on ɲivi.

18 Ta ɲama síkón kuvǎ'a ña xí'in nina yuu livi ña yé'e táxa, ña ɲaní jaspe. Ta mǐi ñoo yǐi ká'no kuvǎ'a ña xí'in nina mǐi oro. Ta ndatán yoo yuyú yé'e ña táxi koto yó ndǎ inkǎ tá'ví sata ña, saá yoo oro yó'o. 19 Ta ña uxu ɔvǐ yuu ná'no ña ñó'o xa'a ɲama ña xino nduu sata ñoo yó'o, kómí ña kuǎ'a ní yuu ña livi ní, ta yá'ví ní. Yuu ká'no ñanó kómí ña yuu livi ña ɲaní jaspe ña kúu yuu ña yé'e táxa. Yuu ká'no ñaɔvǐ kómí ña yuu livi ndí'í, ña ɲaní zafiro. Yuu ká'no ñaunǐ kómí ña yuu livi kuǐ ndí'í, ña ɲaní ágata. Yuu ká'no ñakomǐ kómí ña yuu livi kuǐ, ña ɲaní esmeralda. 20 Yuu ká'no ñaɔ'on kómí ña yuu livi yá'a kuá'a ña ɲaní ónice. Yuu ká'no ñaiño kómí ña yuu livi kuá'a ña ɲaní cornalina án rubí. Yuu ká'no ñauxǎ kómí ña yuu livi kuáán yá'a ña ɲaní crisólito. Yuu ká'no ñaona kómí ña yuu livi kuǐ kuǐ'ya,

ña ɲaní berilo. Yuu ká'no ñaijn kómí ña yuu livi kuáán yaa ña ɲaní topacio. Yuu ká'no ñauxu kómí ña yuu livi kuǐ kuáán ña ɲaní crisopraso. Yuu ká'no ña uxu ñii kómí ña yuu livi ndí'í kuá'a, ña ɲaní jacinto. Yuu ká'no ña uxu ɔvǐ kómí ña yuu livi ndí'í ndino'o, ña ɲaní amatista. 21 Ta ña uxu ɔvǐ yé'é ña kómí ɲama ña xino nduu sata ñoo yǐi, ñii ñii yé'é yó'o kuvǎ'a ña xí'in ñii yuu yaa ña livi ní, ña yá'ví ní, ña ɲaní perla. Uxu ɔvǐ kúu yé'é, ta uxu ɔvǐ kúu perla ná'no yó'o. Ta yichǐ ká'no ñoo yó'o, nina ñaoro kúu ña. Ta ɲoɔ yichǐ yó'o, ndatán yoo yuyú yé'e ña táxi koto yó ndǎ inkǎ tá'ví sata ña, saá yoo ña.

22 Ta ɲi-xini ɲa ñii ve'e ño'o ñoo yǐi ká'no yó'o, chi ndatán yoo ve'e ño'o ñoo yó'o, saá yoo mǐi Ndios, Taa ta kómí ndi'i ndee, xí'in Ndikachi tí yoo xí'in ra. 23 Ta ñoo yǐi ká'no yó'o on vása xini ñó'ó ka ña nandǐi ño'o yé'e ká'no ña ye'e ndiví, ni on vása xini ñó'ó ña ye'e týoo ɲoɔ ñañoó, saá chi mǐi Ndios xí'in mǐi Ndikachi kúu na livi ní ká'no yé'e ñoo yó'o. 24 Ta ɲivi na kǐxi ndi'i saá ñoo ñoyívi na kúu na kándixa Jesucristo, nayó'o kuu na kutaku ɲoɔ yé'e yó'o. Ta ndi'i ɲivi na xikuu narey ná'no na xikomí ndee xí'in ñakuíká, nayó'o xaǎ na taxi na ñava'a xikomí

† 21:16 ɔvǐ mil ɔvǐ ciento kilómetro kúu uxu ɔvǐ mil estadio.

na nda'a Ndios. ²⁵ Ta ndi'i saá kivi kuu nóná uxu ovi yé'é ña kómí namá ña xino nduu satá ñoo yó'o. On nakasi ká na yé'é yó'o, chi ndá ñii yichi on koo ká ñoo naa, ndatán nixiyo ñoyivi yatá. ²⁶ Ta nivi na kixi ndi'i saá xiiña ñoyivi, na kuu na xikomí ndee ná'no án na naki'in kuá'a ní ñato'ó, nayó'o xaá na ta taxi na ndi'i ndee xí'in ndi'i ñato'ó nda'a Ndios. ²⁷ Ta ndá ñii ña kuu ñakini, ni ñayakuá on kuchiño ki'vi ña ñoo yii yó'o. Ni ndá ñii nivi na kuu na ké'é ñakini, ni nivi na ká'an ñavatá, on kuchiño ki'vi na ñoo yii yó'o. Ndasá kuiti nivi na nika'yi kivi noo tutu ña kómí Ndikachi kuu nivi na kuchiño ki'vi ñoo yii yó'o, chi noo tutu yó'o yoo kivi ndi'i nivi na kutaku xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi.

22

¹ Ta saá ñaángel saná'a ña yi'i ñii yuta xí'in takuii ndii, ta takuii yó'o kuu tá taxi ndee ña kutaku nivi. Ta ndatán yoo ña náye'e táxa yuyú yé'e saá yoo ña náye'e takuii yuta yó'o. Takuii yó'o kuu tá kaku mji noo yoo táyi yii tón to'ó ká'no noo xá'nda chiño Ndios xí'in Ndikachi, ² ta xino takuii yó'o kuá'an rá ma'ño yichi ká'no ña yoo ñoo yii ká'no. Ta ovi tá'vi saá yu'u yuta yó'o yita yiton, ta koon kui'i nda'a nó. Ta nivi na kaxi kui'i yó'o kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta yiton yó'o táxi nó koon uxu ovi noo kui'i nda'a nó, chi

ñii ñii yoo táxi nó koon kui'i nda'a nó. Ta yuku nda'a yiton yó'o va'a sanda'a ña ndi'i noo kue'e nivi na kuu na kixi ndi'i saá ñoo. ³ Ta ndá ñii ká ña kómí chi'ña, on koo ká ña ñoo yii yó'o. Ta táyi tón to'ó ká'no Ndios xí'in Ndikachi kunakaá nó ñoo yii yó'o, ta ndi'i nivi na kuu na kisa chiño noo ra, nayó'o kasa ká'no na ra. ⁴ Ta ndi'i nivi yó'o ndixa koto na noo ra, ta ka'yi kivi ra ta'ya ñii ñii na. ⁵ Ta ñoo yii yó'o ndá ñii kivi on kuñoó ká ña, ta on vása koni ñó'ó ká nivi ño'o va'a ña natoon na, ni on koni ñó'ó ká na ño'o ká'no ña ye'e ndivi, chi mji Ndios kuu taá ta ye'e ñoo yii yó'o. Ta nivi na yoo xí'in Ndios ka'nda chiño na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

To'on yó'o ká'an ña xa yatin ní vaxi kivi ña ndiko Jesucristo ñoyivi yó'o

⁶ Ta saá ñaángel nika'an ña xí'in i, káchí ña saá:

—To'on yó'o kuu ña ndaa ña ndixa. Mji Ndios, taKá'no noo yó, ta kuu taá ta nika'an ini naprofeta kuia xina'á, vitin xa ti'vi ra ñaángel mji ra ña ko'on ña taxi ña kundaá ini nivi na kisa chiño noo ra xa'a ña kama ní kundivi.

⁷ Ta nika'an Jesucristo to'on yó'o:

—¡Koo ti'va ndó! ¡Kama ní xaá i! Ta nákaá ñasii ní ini nivi na kisa ndivi to'on Ndios ña yoo noo tutu yó'o —káchí ra.

⁸ Ta yi'i, taJuan, xini so'o i ta xini i xí'in nduchú noo i

ndi'i ñayó'o ña sanativi Ndios noo*i*. Tá ndi'i niya'a ña xini so'o*i* ta xini*i* yó'o, ta saá xikuxítii nda noo ño'o noo ñíndichi ñaángel, ña kúu ña saná'a ña xini*i* ta ña xini so'o*i*, chi kóni*i* kasa ká'no*i* ñaángel yó'o, níkúu. ⁹ Ta nika'an ñaángel xí'in*i*, káchí ña saá:

—On ke'é ún saá, on kuxítii ún noo*i*. Saá chi ndatán yóo mii ún xí'in nañani ún naprofeta xí'in ndi'i inká nivi na kisa ndivi ña ká'an to'on ña yóo noo tutu yó'o, saá yóo yi'i. Chi ndi'i yó kisa chiño yó noo Ndios. Xa'a ñayó'o xini ñó'ó ndasaá kuiti Ndios kasa ká'no yó —káchí ñaángel xí'in*i*.

¹⁰ Ta tuku nika'an ñaángel xí'in*i*, káchí ña saá:

—On chikaa se'é ún to'on Ndios ña yóo noo tutu yó'o ña ká'an xa'a ña kundivi, chi xa yatin ní vaxi kivi ña kundivi ndi'i ñayó'o. ¹¹ Ta vitin nivi na ké'é ña on vá'a, ta nayó'o, va'a ná kundikon na ke'é ka na ña on vá'a. Ta nivi na ké'é ñakini, nayó'o, va'a ná kundikon na ke'é ka na ñakini. Ta nivi na ké'é ñava'a, ta nayó'o, va'a ná kundikon na ke'é ka na ñava'a. Ta nivi na nátaxi xí'in mii ña kasa ndivi na ña kóni Ndios, ta va'a nayó'o ná kundikon na kasa ndivi ka na ndi'i saá ña kóni Ndios —káchí ñaángel xí'in*i*.

¹² Ta nika'an Jesucristo, káchí ra saá:

—iKoo ti'va ndó! iKama ní xaai! Ta xí'in yi'i xaai ya'vi ña cha'vi*i* ñii ñii nivi, ndatán yóo ña va'a án ña on vá'a ke'é nivi yó'o. ¹³ Yi'i nanii “Alfa xí'in Omega”, chi yi'i kúu tanoó ta yi'i kúu tasondí'i noo ndi'i ña yóo ñoyívi. Kivi ñanoó kixá'a ñoyívi, ta yi'i kúu ta xa táku, tana kixaa kivi sondí'i ñoyívi, ta táku ka*i* —káchí Jesucristo.

¹⁴ Ta nákaa ñasii ini nivi na kúu na nákata tikoto na ña nduyaa ní ka ña,* chi nayó'o kukomí na ndayí kaxi na ku'i tí kóon nda'a yiton, ta ku'i yó'o táxi kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi. Nayó'o kukomí na ndayí kivi na yé'é ña kómí nama ña xino nduu sata ñoo yii ká'no, ta saá kuchiño kutaku na ñoo yii yó'o. ¹⁵ Ta nivi na kundoo ke'e sata nama ña xino nduu ñoo yii, kúu nivi na ké'é ña on vá'a ñakini, xí'in nivi na kúu na nákuati tásin, ta nataa na kí'vi kuachi xí'in náña'a ná on sivi nási'i na kúu, án náña'a ná kí'vi kuachi xí'in nataa na on sivi yii ná kúu, ndi'i nivi na xá'ni inká nivi, ta nivi na kisa ká'no ña kúu ídolo án ña kúu imagen ña on sivi Ndios ndino'o kúu, xí'in nivi na kúsi*i* ní ini ká'an ñavatá, ta nda lo'o on vása sándakoo na ña sándá'ví na inká nivi. Ndi'i nivi yó'o on kukomí na ndayí kivi na kutaku na ñoo yii ká'no xí'in Ndios.

¹⁶ Ta tuku nika'an Jesu-

* **22:14** Ña nákata nivi tikoto na ká'an ña xa'a ña sándakoo nivi ña ké'é na ña on vá'a.

cristo, káchí ra saá:

—Yí'í, ta Jesús, xa tí'ví'í ñaángel ña kisa chiño ñoq'í xaá ña ka'an ña ndi'i to'on yó'o xí'in ún. Saá chi kóni'í ña ndato'on ún xí'in ndi'i ñivi na kándixa yí'í ta nákutá'an na ñii ñii xiiña xa'a ña kisa ká'no na yí'í. Ta yí'í tuku ñaní'í “Tio'o ñoq'í kaku yiton tón kúu tarey David.” Ta yí'í tuku ñaní'í “Taa sa'ya ñani síkuá tarey David.” Ta tuku ñaní'í “Kimi tí náye'e xitaan ní” † —káchí Jesucristo.

¹⁷ Ta Níma Ndios xí'in ñaña'a ña livi ní ña tonda'a xí'in Ndikachi, ká'an na káchí na saá:

—Na'a ndó kixi ndó ñoq'í Ndios —káchí na.

Ta ndó'ó na xini s'o to'on yó'o, saá tuku ka'an ndó kachí ndó xí'in inka ñivi:

—Na'a ndó kixi ndó ñoq'í Ndios —káchí ndó.

Ta ndó'ó, ñivi na yíchi takuií, va'a kixi ndó ko'o ndó takuií tá taxi kutaku ndó ndi'i saá kivi. Va'a kixi ndi'i ndó ko'o ndó takuií yó'o, chi takuií tá sání'i Ndios ndó'ó kúu rá.

¹⁸ Ta yí'í ta Juan, ndixa ká'an'í xí'in ndó'ó, ñivi na kúu na xini s'o to'on yó'o ña kúu to'on ña ñika'an

Níma Ndios ini'í xa'a ña taa'í ña ñoq'í tutu yó'o. Ndixa ndato'on'í xí'in ndó, káchí'í saá: Tá yóo ñivi na chinóo ka to'on ña nasama na ña ká'an to'on Ndios ña ñitaa'í ñoq'í tutu yó'o, ta Ndios chinóo ka ra ñayo'vi ní xo'vi ñivi na ke'é saá. Ndatán yóo ña ká'an tutu yó'o xa'a ñayo'vi ní xo'vi ñivi, ñii kiva saá xo'vi ní ñivi yó'o. ¹⁹ Saá tuku tá yóo ñivi na kindaa to'on Ndios ña ñitaa'í ñoq'í tutu yó'o, ta Ndios kindaa ra ndayí ña kutaku nayó'o xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta saá tuku Ndios kindaa ra ndayí ña kivi nayó'o kutaku na ñoo yí'í ká'no, ta kindaa ra nda'a nayó'o ndi'i ñava'a ña ká'an tutu yó'o xa'a.

²⁰ Taa ta kisa ndaa xa'a to'on yó'o ká'an ra xí'in ndó, káchí ra saá:

—Ndixa kama ní ndikó'í —káchí ra.

Ta ndi'i ñivi na kándixa ña ká'an ra káchí na saá:

—Saá ná koo ña. ¡Na'a, kixi ún, Tata Jesús, Taa taKá'no ñoq'í yó!

²¹ Ta Jesucristo Taa taKá'no ñoq'í yó, ná ke'é ra ñava'a ní xí'in ndi'i ndó'ó. Saá ná koo ña.

† 22:16 Ndi'i kivi yó'o ká'an ña xa'a Cristo, taa ta tí'ví Ndios ña sakaku ra ñivi.